ני"ע
אייר
תשע"ב

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, הקריה החרדית בית שמש, ביתר עילית, ברכפלד, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול,
קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, רמות, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת, קרית הרצוג, פרדס כץ

דיני בניין וסתירה

טוש"ע ומשנ"ב סימנים שי"ג - שט"ו

בגיליון:

מפתח ענינים מפורט בעמ' קל"ז

פרסום ראשון

שאלת מרן הבא"ח ותשובת רבו הגאון החסיד רבי אליהו מני זלה"ה בדין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת
עמ' קל"ט

הגבהת והנמכת סטענדער בשבת
תשובות ופסקים עמ' ל"ו, נתיבי המנהגים עמ' מ"א, הוראת הלכה עמ' מ"ג, המנהג וטעמו עמ' מ"ה, שיח הלכה עמ' נ"ב, מקור הלכה עמ' ס"ה, ביני עמודי עמ' צ"ז

הכנסת מקל במטאטא בשבת במי שדרכו להכניסו רק קצת מהודק
שו"ת בהלכה עמ' נ"ב, מקור הלכה עמ' ס"ו

הכנסת זכוכית שנפלה למסגרת בשבת
נתיבי המנהגים עמ' מ"א, הוראת הלכה עמ' מ"ג, שו"ת בהלכה עמ' נ"ב, מקור הלכה עמ' ס"ו, הערות והארות עמ' קכ"ד

הוצאת גליל נייר מהמוט המיוחד לו בשבת
הוראת הלכה עמ' מ"ג, מקור הלכה עמ' ס"ג

דלת שיצאה מצידיה, אם מותר להחזירה
מקור הלכה עמ' ס"ב

הוצאת תקע מהשקע
מקור הלכה עמ' ס"ג

פתיחת קופסאות שימורים ובקבוקים בשבת
הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב, שערי הלכות עמ' כ"ו, תשובות ופסקים עמ' ל"ח, הוראת הלכה עמ' מ"ג, שיח הלכה עמ' נ"ב, מקור הלכה עמ' ע', ביני עמודי עמ' ק"ז ועמ' קט"ו, מכתבים ותגובות עמ' קל"ג

הפרדת גביעי לבן המחוברים יחדיו בשבת
הוראת הלכה עמ' מ"ג, מקור הלכה עמ' ע"ד

הדבקת מגנט או גומי בשבת
הוראת הלכה עמ' מ"ג, שיח הלכה עמ' נ"ג, מקור הלכה עמ' ס"ו

משחקי פלסטלינה בשבת
הוראת הלכה עמ' מ"ג, מקור הלכה עמ' ע"ו

פתיחת הגגון שעל עגלת ילדים בשבת
הוראת הלכה עמ' מ"ג, מקור הלכה עמ' פ"ח, ביני עמודי עמ' קי"ט, הערות והארות עמ' קכ"ז

פרישת טלית על כל הנערים בשמחת תורה
נתיבי המנהגים עמ' מ"ב, הוראת הלכה עמ' מ"ג, שיח הלכה עמ' נ"ג, מקור הלכה עמ' צ"ד, הערות והארות עמ' קכ"ז

פתיחת מטריה בשבת
עיון הלכה עמ' י', ונתן הכהן עמ' י"ח, הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב, מקור הלכה עמ' צ"ג, הערות והארות עמ' קכ"ט

גנזי הלכה

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון *רבי שבתי אלחנן מהזקנים [דיל ויקייו]* זלה"ה
אב"ד קאסאלי שבאיטליה

הגאון המובהק רבי שבתי אלחנן ב"ר אלישע מהזקנים [דיל ויקייו] זלה"ה, מגדולי גאוני חכמי איטליה בדורו [ת"ס לערך - תקל"ו], אב בית דין, דרשן מופלא, ומחברם של חיבורים רבים ברוב מקצועות התורה.

רבי חננאל ניפי בספרו 'זכר צדיקים לברכה', [טרייעסט תרי"ג, עמ' 321 אות ז'] רשם בקצרה אלו פרטים אודותיו, על גדולתו וחסידותו, ורשימת כמה מחיבוריו, וז"ל: 'כמוהר"ר שבתי אלחנן מהזקנים... הוא היה רב גדול שהרביץ תורה בהרבה ק"ק, ליוורנו, אנקונה, ערי מארקא, וקצת ערי איטלייא. ופרס דגלי הוראתו להם כאשר העיד הוא בעצמו בתשובה כתיבת יד אשר בידי. ואח"כ לקחוהו לרב מ"ץ בק"ק קסאלי. ותורתו זורחת במאד מאד בהרבה פסקים ותשובות הנאספות בפחד יצחק, וכל מקום שתמצא חתום מלכת שב"א איהו ניהו... שב"א נוטריקון שבתי בן אלישע. והיתה אהבה עזה בינו ובין כמוהר"ר יצחק לאמפרונטי כנראה מהסכמתו על ספרו פחד יצחק. ובשמש צדקה או"ח סי' ט"ו וט"ז יש תשובה ממנו ששלח להרב מורפורגו ותשובת הרב המחבר אליו... גם בשו"ת חיים שאל ח"א סי' ט"ז יש תשובה אחרת ממנו, ומוהר"ר חיד"א זצ"ל כותב לו בכבוד גדול וקוראו מר קשישא[1]. והיה דרשן גדול. והניח חידושים הרבה ובתוכם ספר עיר מקלט על המצות, וס' דעת זקנים... ושאר כתיבותיו הנם ביד יורשיו ולא יצא מהם לאור הדפוס. וזכה להיות חלקו ממתים בדרך מצוה (כמ"ש ר' יוסי בתלמוד[2]), שבהיות שנתחמם הרבה בדרוש אחד נחלה ויצא מחולי אל חולי עד שנתבקש בישיבה של מעלה, זיע"א'.

כאמור, הותיר רבינו ז"ל אחריו בכתובים חיבורים רבים מסודרים להפליא בכמה מקצועות התורה, אך כולם למצער לא נדפסו עדנה. מהם נשתמרו בכ"י: אסיפת זקנים, כללי ודרכי הפסיקה; בן זקונים, דרשות על סדר פרשיות התורה; חקת הפסח, פירוש הגדה של פסח; טעם זקנים, חידושים והגהות בד' חלקי שו"ע; ידות הכלי, פירוש על ספר כלי יקר על הנ"ך; ילד זקונים, שו"ת ואגרות; עיר מקלט, כללי התלמוד והפוסקים[3]; פני זקנים, חידושים על הש"ס והרמב"ם; סליחות ותפלות, ועוד.

מבין חיבוריו שלא נרשמו על ידי כותבי תולדותיו, נשתמר בספריית אאמו"ר הגרי"מ הלל שליט"א, ספר 'בית מלכים ובית חדרים', בכתיבת ידו, הכולל בתוכו כללי הפוסקים הנוגעים להוראה, ביניהם: כללי גאונים ורי"ף, כללי טור וש"ע, כללי רמב"ם, כללי רש"י ותרגומים, כללי תוספות, כללי הרא"ש ורבותיו ותלמידיו, ועוד. לפנינו תחילת כללי הפוסקים מתוך חיבורו כ"י זה. תשלום שאר הכללים נפרסם אי"ה באחד הגליונות הבאים.

ספר בית מלכים ובית חדרים כ"י

בית מלכים ובית חדרים
כללי טור וש"ע

[א]. כונת הטור שילמדו ספרו עם ס' אביו הרא"ש - לח"מ בהקדמה. והדינים שכתב הטור לא כתבן מהר"י קארו בלשון הטור כי אם בלשון רמב"ם, עיין סמ"ע בהקדמה.

[ב]. דרך הטור להביא באחרונה דעת שהוא מסכים בו - בנימין זאב [סי'] ק"ע, רדב"ז[4] [סי'] קצ"ח, שיירי כנה"ג בהגהת טור סי' ש"ך אות ג'. ומשמע משם דלפעמים מביא סברא אחרונה לחוש עליה לענין מעשה, אך לענין דינא סובר כסברא ראשונה. וכן דרך מוהר"י קארו להשתמש בכלל זה בס' בית יוסף - כנה"ג מהדורא א' בכללי פוסקים אות ע"א.

---

1. ראה גם בספרו מעגל טוב (ירושלים תרצ"ד, עמ' 41) שם תיאר ביקורו בקאסאלי בשנת תקי"ו, וז"ל: 'אחר חצות נסענו מוירצילי ובאנו לקאסאלי... ודרשתי פרשת תשא, והיה לי אהבה יתירה עם הרב הגדול מופת דורנו מהר"ש דיל ויקייו נר"ו'. 2. שבת קי"ח ע"ב. 3. חיבורו זה, הגדול מאוד בכמותו, נעתק על ידי נכדו לשם הדפסתו, ובראשו צירף הסכמות חכמי ירושלים, הגאון חיד"א, רי"ט אלגאזי, ר"ח מודעי ועוד, אך לא יצאה מחשבתו לידי פועל מעשה ונותר בכ"י. 4. ח"ד [לפנינו סי' אלף רס"ט].

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

המרוחם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב
וזו' המרוחמת
שרה עליזה טובה בת מזל הררי ע"ע
נלב"ע ו' טבת תש"ן

מוהר"ר **פרץ**
בן מוהר"ר **שמואל נטע** ע"ה **גראס**
נלב"ע כ"ב בטבת תשע"ז
וזו' החשובה מרת **יענטא**
בת מוהר"ר **אשר** ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

הרה"ח ר' **נחום יואל**
בהרה"ח **חיים יעקב** ע"ה
הלפרין
מגיד המהרש"ל ובעל סדר הדורות
נלב"ע בשם טוב
ביום ה' בכסלו תשמ"ז

רשת כוללי ערב אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

[ג]. הטור מביא כל דעות והיה אחרון לאחרונים - מהרי"ק שורש נ"ב.

[ד]. דרך הטור לנקוט רבותא פסול וכשר אליבא דכו"ע אע"ג דהו"ל למנקט רבותא טפי - דרישה אה"ע הל' חליצה [סי'] קס"ט אות ה'.

[ה]. לא פליג הטור עם אביו היכא דלא מפרש ליה בהדיא - הר"א ששון סי' (ק"ט) [קנ"ו]. ואע"ג שרק בח"מ בהקדמה כתב שתופס כדעת אביו אפילו הכי אכולהו קאי - ברכת אברהם[5] ח"ד סי' פ"ג.

[ו]. הבקי בטור ובקדמונים יראה שרמז בקיצור לשונו כל מ"ש תוס' רמב"ם ורא"ש - סמ"ע בהקדמה.

[ז]. כתב שיירי כנה"ג בכללי פוסקים אות כ' [מדברי הראד"ב בתשובה סי' קי"א יש ללמוד] דאף בפוסקים אמרינן סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם. ואין דעתי כן בפרט בדברי טור וכמ"ש בכנה"ג ח"מ סי' קע"ו בהגהת הטור (ועדיין לא יצא בדפוס). ודרך מוהריק"א הוי אפכא דכשמביא סתם ואח"כ מחלוקת דעתו כסתם - פר"ח יו"ד [סי'] קי"ח סקי"א.

[ח]. נמצא בש"ע במחבר והרב שמביאים תחלה סברא א' בסתם ואח"כ סברא אחרת בשם י"א או יש אוסרין או מתירין או יש מי שאומר או יש מי שמתיר או יש מי שחולק או יש חולקים, והטעם הוא מפני שהסברא ראשונה שכתבו בסתם נראה להם עיקר ומייתו סברא אחרינא לחלוק כבוד לבעליה [ובהרבה מקומות פשט המנהג כאותה סברא – רמ"א][6], רמ"ע בת' [סי'] צ"ז, וש"ך ליו"ד בסי' רמ"ב בהנהגת איסור והיתר. וה"ה בכל שאר פוסקים כמ"ש מהרי"ק שורש ל"ח, ר"ש הלוי בת' לח"מ סי' ל', ומוהרי"ט בא"ח סי' י"א, והב"ח בא"ו ביחוד ע"ד ש"ע, ופר"ח, וגט פשוט בכללים כלל ה'. ומסיים כנה"ג[7] שאין [נראה] כן מב"ח יו"ד סי' פ"א ע"ש. גם מהט"ז יו"ד סי' י"ט סק"ט לית ליה האי כללא שכתב ז"ל, כיון שלא הכריע בשו"ע קיי"ל כיש אומרים אלו דספק ברכות להקל וכו'. וקשה אדרבא כיון שלא הכריע מוכח שדעתו כסברא ראשונה, ואגב שיטפיה דבעל ט"ז לא דק דהא הסכמת כל אחרונים דהוי הפסק וצריך לברך דלא כט"ז, רש"ל[8] סי' ט', דרכי משה[9], ל"ח[10], עטרת זהב[11], ש"ך[12], רשב"א בתורת הבית[13], וסמ"ג[14], והלכות גדולות[15], בעה"ט[16], וראב"ד[17], רא"ש[18], ור"ן[19]. ועיין שיירי כנה"ג סי' רס"ח בהגב"י סק"ג מ"ש ע"ד הב"ח. ויש לנהוג ג"כ בהוראה כשכותב בהגהה דעת החולק על מה שפסק בש"ע בדוכתא שלא נתפשטה ההלכה כדברי הא' ויש לו דין זה דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר - ב"ח בפסק הוראה דאיסור והיתר[20], ש"ך יו"ד [סי'] רמ"ב.

[ט]. טורים חובר אחר שחבר פסקי רא"ש – מעדני מלך [דף] ל"ג[21]. ונ"מ לסמוך לטור יותר מפסקי הרא"ש.

[י]. לא ימצא דין בעולם שנעשה הפך חבור הטור, כי גם שנמצא שנעשה שלא כדבריו מ"מ תמצא סברא ההיא בספרו - רשד"ם יו"ד [סי'] מ"ג.

[יא]. כתב מחבר בהקדמה שג' עמודי הוראה הם רי"ף רמב"ם רא"ש, וכשב' מסכימים לדעת א' הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים על דעת ההוא. אך בעל המפה ומוהרש"ל בהקדמה לחולין והסמ"ע תפסוהו לרבינו איך פוסק כרי"ף ורמב"ם ורא"ש במקום שכל גדולי ישראל חולקים עליהם, עיי"ש. ויש ליישב בהקשות מי הגיד לומר לחכמי הקבלה הלכה כפלוני נגד פלוני כמו ר"מ ור"י הלכה כר"י, וכזה נשאל לחוות יאיר תשו' צ"ד והשיב עיי"ש. והובטח המחבר במגיד מישרים[22] לגמור חיבוריו, והודיעו שרי"ף ורמב"ם ורא"ש ילמדו עליו זכות בעולם הבא[23]. וראה מעבר יבק[24] (פ"א פ"ל), ושל"ה[25] דף תט"ו ע"ב, וס"ס גט פשוט, ויאירו עיניך בכללים כלל ג', א"כ כל מה שעשה עשה ברוח הקודש ואין להרהר.

[יב]. עוד כתב[26], ובמקום שא' מג' לא גילה דעתו בדין ההוא וב' אחרים חולקים בדבר, הנה רמב"ן ורשב"א ר"ן ומרדכי וסמ"ג לאשר יטו רובן כן נפסוק הלכה. ובמקום שלא גילה שום א' מהג' אלו נפסוק כחכמים המפורסמים. ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם.

[יג]. אע"ג שכתב בית יוסף דאם ב' מג' מסכימים כא' קי"ל כוותייהו, אם יש רבים כדעת יחיד נקטינן כאותם רבים. גלאנטי[27] סי' נו"ן.

[יד]. רמ"א בהקדמת הגהותיו לש"ע תפס נגד מחבר על כי פוסק בתרי דג' כנ"ל?, עיין כנה"ג לאו"ח בהקדמה. וגם סמ"ע בהקדמה כתב כי יען שהמחבר היה בארץ ישמעאל שכולם נמשכו לרי"ף ורמב"ם על כן נאה לו לילך אחר ב' מאלו, משא"כ לבני אשכנז וצרפת פולין אשר אנו מבני בניהם.

[טו]. בהקדמת דרכי משה כתוב שאי אפשר לפסוק דין מתוך הגהת רמ"א בלתי חבורו, והטעם כמ"ש בעל אורח מישור[28] בהקדמה כי סמך בהגהותיו שילמדו תחלה דרכי משה כמו שעשה הב"י בחיבור ש"ע.

[טז]. צ"ע כשרמ"א אינו מביא דין מפוסקים שהיו קודם לו - אורח מישור בהקדמה. וכזה ראוי לעורר בש"ע.

[יז]. כשמחבר מביא דעת תוס' יש בכלל רא"ש ומרדכי סמ"ג סמ"ק סה"ת הג"מ - שם בהקדמת המחבר.

[יח]. מרגלא לומר בב"י הפוך ביה דכולה ביה, ויש קבלה שכל מה שבאחרונים הוא בב"י, והמורה חייב לעיין בב"י קודם פסק דין. וכיוצא לזה כתב רשד"ם ש"ת חי"ד. וראה בשבח איש הזה בהקדמה לס' תורת משה להרב אלשיך ובעל כנה"ג בהקדמתו לאו"ח.

[יט]. במקום שנוהגים לפסוק כמשביר, ובפירוש דבריו יש ב' פירושים לב' חכמים, אם הוא דבר איסור נלך כמחמיר, ואי ממון נקטינן כפירוש דהוי קולא לנתבע. ובכללי רמב"ם כתבתי שהה"נ אם הוא דברי סופרים נקטינן כפירוש המיקל, ובתורה אחר המחמיר, עיי"ש.

[כ]. קיי"ל דבאו"ה קבלנו הוראותיו של מר"ן ואין לזוז ממנו. כרם שלמה מי"ד.

[כא]. כשכותב הב"י מורי סתם בשם ריטב"א הדעת נותן שעל הרא"ה קאמר אעפ"י שברוב מקומות אומר מורי הרא"ה או מורי רשב"א - שיירי כנה"ג הל' ציצית הגב"י סי' ח' אות ז' ובכללי פוסקים כ"כ אות מ"ג. ודלא כמקור ברוך סי' ז' דס"ל שהוא הרשב"א. אך קשה שבחבורו כתב שרשב"א ורמב"ן היו רבותיו, ובהל' תפילין פ"ג[29] אומר שרשב"א וריב"ט היו רבותיו[30], וכ"מ בשלשלת הקבלה דף נ"ח[31], ולא זכר שרא"ה היה רבו.

[כב]. כבר קבלנו הוראותיו בכל תפוצותינו. פרח מטה אהרן בש"ת ל"ב מח"א[32] בשם מהראנ"ח.

[כג]. פעמים המגיה תופס לשון יש אומרים בדין מוסכם בש"ס באין חולק, כדמצינו ביו"ד [סי'] קכ"ז[33] (ס' כ"ב) שפסק גבי עד אחד נאמן באיסורין להתיר אבל לא להחמיר, וכתב הא דהיכא דאיכא לברורי שיש לחוש לדבריו בלשון יש אומרים, וש"ס ערוך הוא בקידושין פרק האומר דף ס"ו[34] גבי בעל מום ומקוה ע"ש. ועיין ש"ך ס"ק (כ"ג) [כ"ד], וש"ע אה"ע סי' נ"ט בהג"ה, ושם בחלקת מחוקק סק"א. ועיין ש"ך הנ"ל דין מחודש בס"ק כ"ג דהוא דאומר י"א אף על דין המוסכם בש"ס בנדון א' במקום שהפוסקים למדו כן מכללא דש"ס ולא מפירושא בנדון אחר.

[כד]. דעת מרן בכמה מקומות דאע"ג דפוסק כדעת רוב פוסקים להקל אפ"ה פעמים חושש לסברת המיעוט וכותב ויש חולקים, ובפרט אם המיעוט הוא מפוסקים המפורסמים. - גט פשוט בקונטריס הכללים כלל ה'.

[כה]. כלל שגור, הפוסק כפי ש"ע אל יהי ברוך מפני שהוא קיצור ומפתח לבית הגדול[35]. וראה בהקדמת פנים חדשות[36] ולחם חמודות. וי"א[37] מפני שחברוהו תלמידי בית יוסף וכל אחד לקט ובין כולם חברוהו וייחסוהו לרבם, ופעמים תראה ב' דינים סותרים זה לזה וקשה לזווגם, ולכן אין לפסוק מתוכו. וכ"כ סמ"ע ובית ישראל בהקדמתו כי כונתם היתה שילמדו תחלה בית יוסף ודרכי משה, וכונתם טובה, והאריך שם הרבה גם על הלבוש. ועיין מוהר"י לבית הלוי סי' א', ובשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ק"ב, ובשו"ת דבר שמואל ת' רנ"א, שו"ת ב"ח סי' פ', בהקדמת לקט הקמח בחלק אה"ע, שו"ת מהריט"ץ סי' ס"ז.

מיהו עתה שזכינו למגינים עולת תמיד פר"ח וח"י ואשלי רברבי ופר"ח ולה"פ ואפי רברבי ונחלת צבי ותורת כהנים על חו"מ מותר לפסוק כש"ע אחרי ראות פוסקים אלו כי הם ראו הכל. וכ"כ סמ"ע בהקדמת ספרו שע"י פירושו מותר לפסוק מש"ע. וכ"כ של"ה [דף] קפ"ז ע"ב לפסוק מתוך משנה אחרי פי' ברטנורה ורמב"ם ותי"ט.

[כו]. הש"ך ליו"ד סי' רמ"ב[38] כתב שלכך כתב דברי יחיד (רמ"א בהגה"ה), אולי ימצא כדעת יחיד שאז היחיד יהיה רבים, או שבעל נפש יחמיר לעצמו. עיין כנה"ג מהדורא א' בדרכי פוסקים אות ק"ב, ובמהדורא ב' אות י"ו, והגב"י או"ח סי' שי"ח, ובשיירי סי' רס"ח בהגב"י סק"ג וש"כ סק"ז בהגב"י ובסי' תפ"ה בהגב"י, גם בח"מ בהגב"י אות נ"ד, ופסק הנ"ל בת' חא"ח סי' קמ"ט דכשיש הוכחה בפוסק שדעתו לפסוק כי"א שאין כלל זה אמור.

[כז]. מדברי ספר הזכרונות דף נ"ב[39] נראה שסובר דלאו דוקא כשכתב סברא ראשונה בסתם אלא אפילו כתב יש מי שאומר נקטינן כסברא ראשונה. וכנה"ג השיג עליו באו"ח [סי'] שי"ח דליתא, דאדרבא נקטינן כסברא אחרונה, ולשון אחרון עיקר אף בפוסקים.

[כח]. משיירי כנה"ג בהגב"י סי' ש"ך או"ח סק"ז למדתי דכשכתב בש"ע יש מי שאומר וכו' וכו' מתיר או אוסר, דר"ל דאותה סברא יחידאה היא ויש לפסוק כסברא קמייתא. וכתב עוד ואף אם נאמר דהרב ז"ל לא פסיקא ליה מלתא וכתב ב' הסברות ולא הכריע, אין ספק דלא לחנם כתב סברת המתיר אלא לומר דהרוצה לסמוך על סברא זו יוכל לסמוך עליו. ודע דכשרבינו (או פוסק אחר) כולל בסברא ראשונה דברים אחרים דכ"ע מודו דאין כלל זה אמור. עיין שיירי כנה"ג בהגב"י סי' רס"ח סק"ג ובדרכי פוסקים אות י"ז.

[כט]. אם הובא מחלוקת בב' מקומות בא' כתב סברא א' בסתם ואחרת בשם י"א, ובמקום אחר היפך הסדר שהסברא שכתב שם בסתם כתבה כאן בשם י"א והסברא שכתב שם בשם י"א כתבה כאן בסתם, אין כלל זה אמור, שיירי כנה"ג סי' הנ"ל סק"ח. ועיין בסי' תפ"ה בהגב"י דאם המחלוקת הוא באיסור דתורה נקטינן כמחמיר ואם דרבנן כדברי המיקל.

[ל]. דרך ש"ע שכל מקום שמוצא דין אחד בפוסק אחד שלא נזכר בשאר הפוסקים לכתוב יש מי שאומר או י"א אעפ"י שלא מצינו חולק עליו, סמ"ע ח"מ סי' י"ו אות ח' וכ"ו אות י"ג ול"ה אות יו"ד, ובח"מ סי' ע"ט סעיף ב', וכנה"ג יו"ד [סי'] ל"ה בהגב"י אות ע"ד, ובח"מ סי' כ"ה בהגב"י אות נ"ג, ובשיירי בכללי פוסקים[40]. ונ"ל דהה"נ כשאו' יש מי שכותב כדמוכח ביו"ד [סי'] רמ"ב סעיף י"א. ופעמים כתב יש מי שאומר על פוסק שלא היה מפורסם אצלו - כנה"ג יו"ד [סי'] ל"ה הגב"י אות ע"ד.

[לא]. דרך ש"ע להשמיט כמה דינים של בית יוסף מפני שלא מצאם בשאר פוסקים - כנה"ג סי' הנ"ל[41]. וכתב עוד[42] דאם תמצא לפעמים שמביא מה שמצא כתוב ולא מביא האחרות, יהיה מפני שאותו דין אינו דין בפני עצמו אלא קאי אמה שכתב לעיל מיניה בשם פוסק מפורסם, וכיון שמביא אותו הדין מביא ג"כ מה שמצא כתוב על דין זה, משא"כ בשאר המ"כ שהם דינים בפני עצמם.

[לב]. כל היכא דסתם להכשיר ואח"כ יש אוסרין, הלכה רווחת לפסוק בטור י"ד כיש אוסרין בהפסד מועט, אך בהפסד מרובה ושעת הדחק כמו סעודת חתנים או ביום ש"ק שאין לו מה יאכל סמכינן אסתמא דב"י לקולא - [ה]לק"ט ח"א [סי'] רצ"ג. ועיין כללי הנהגת או"ה. כתב עוד שם[43] דכשפוסק כתב דין שיש מקילין ומחמירין והוא כותב דעת המחמירין בלשון זה ויש מחמירין, מדלא כתב ויש אוסרין נראה שדעת הפוסק ההוא נוטה עם המתירין, ושים עיניך להפרש זה כי הוא אמיתי, עכ"ל.

[לג]. כל מקום שהרב פוסק כן בבית יוסף דעתו לפסוק לכל המקומות שינהגו כפי אותו פסק, אבל כל שלא פסק בב"י הלכה אלא בש"ע דעתו שלא יחוייב אותו הפסק אלא בארץ המערב - שיירי כנה"ג [סי'] תצ"ה סק"ה. ונקוט האי כללא בידך.

[לד]. אף בפוסקים כשאומר ר' אומר הוא לחלוק, וכשאומר אמר ר' בא לפרש או להוסיף - הרח"ש בתשובות השייכות לאה"ע [סי'] ל"ח וכנה"ג בכללי פוסקים אות ע"ד.

[לה]. במקום שמוהר"י קארו כתב שלא יעשה כן אלא מי שהוא מפורסם בחסידות, משם ראיה שקהל ועדה היו נוהגים כך להדיא בזמן אותו חכם אשכנזי בעל התשובה שהביא בבית יוסף - רמ"ע ת"ש ל"ז ועע"ש.

[לו]. הנקדן שכתב בית יוסף באו"ח סי' ל"ב הוא ר' יוסף הנקדן שהגיה הסמ"ג - שם סי' ל"ח.

[לז]. מדברי בית יוסף יו"ד [סי'] שצ"ו גבי קטן שהגדיל תוך ל' למיתת אביו ואמו מוכח דהלכה כמיקל באבל אף בתלמיד לגבי רבו. אבל הב"ח חולק עליו וס"ל דלא אמרינן הכי.

[לח]. חבר שו"ע אחרי בדק הבית - שיירי כנה"ג כללי פוסקים אות נ"ב.

[לט]. כתב עוד[44] שמהרמ"א חבר תורת חטאת אחר ס' המפה - לחם חמודות [פרק גיד הנשה] אות צ"ד. ואין נראה כן מרש"ל ביש"ש ובאו"ש שכמה פעמים מזכיר ס' תורת חטאת ולא ס' המפה. וכן לחם חמודות עצמו בפרק אלו טרפות אות רפ"ט כתב שס' תורת חטאת חבר קודם ס' המפה. וכן נראה מדברי תורת חטאת כלל צ"א בסוף אות י"ג, [ומדברי] ב"ח ביו"ד סוף סי' קכ"ב. והדין עמו שכן מצינו כמה פעמים חזר בו הרב גופיה ממ"ש בתורת חטאת - הקדמת מנחת יעקב לת"ח הנ"ל. ועיין בת' כנה"ג יו"ד סי' קכ"ז.

[מ]. עיין סמ"ע בהקדמה דחיבור בית יוסף אינו מספיק לנו, או כי שכתבו לפי דעתו הרחבה ומתוך כך ערבב דבריו, או שהניח מלכתוב ביאור מדברים נעלמים בפרט בח"מ, או שלא הקשה כהוגן לבעל הטור, או כי לא דקדק בו יפה, או אגב חורפא לא דק, ע"ש כי האריך.

[מא]. אע"ג דטח"מ בתראה יש כנגדו אגודה בתראה כמוהו שפסק בהיפך ואין לי להכריע - מהרי"ק שורש קפ"ג. ולמדתי מכאן דהיכא שב' חולקים היו בדור אחד אין בידינו להכריע משום כלל דהלכה כבתראי.

[מב]. כשהרי"ף ורא"ש שוים פסק דלא כרמב"ם, אבל כשיש אחרים סוברים כרמב"ם כגון בן מיגש פסק כרמב"ם - גלאנטי סי' נ'.

[מג]. חלק או"ח נמסר לכל ולא חלק יו"ד - באר היטב בהקדמה.

[מד]. מר"ן בהקדמת ספרו אומר שמי שיהיה לו ס' בית יוסף יהיו סדורים לפניו כ"ד פוסקים עיי"ש.

[מה]. כתב רמ"א בסוף או"ח[45] שרשות נתונה לכל לחפש אחריו רק עיניך בשדה אשר יקצורון, עכ"ל.

[מו]. כשכותבים המפרשים על ש"ע רבינו הוא מוהר"י קארו, והרב סתם ר"ל רמ"א, ובית יוסף נקרא ג"כ משביר או מרן.

[מז]. יש מקומות באיטליה שפוסקים כרמ"א כשאו' וכן נוהגין ואין לשנות ובפרט בלוגו - באר עשק[46] ומהרמ"ז בתשו' כ"י.

[מח]. דרך הגה"ה לכתוב סברא מוסכמת בשם יש מי שאומר, מפני שהקשה עליו בדרכי משה והניחה בצ"ע, כדמוכח ביו"ד [סי'] קכ"ז סעיף ו', וע"ש בש"ך סק"ח.

[מט]. רמ"א כתב ויש מתירין אסברת ש"ע ואין שם מחלוקת כלל אלא אתיא ככו"ע. וראה יו"ד [סי'] קע"ג סעיף ט"ז וי"ח, וכ"כ ש"ך שם (סקל"ד) [סקל"ג], וט"ז שם סקל"א, וש"ך סי' קע"ז סעיף י"ד[47] (דין כ"ז). ומתוך כלל זה יתיישבו קושיותיו וקושיות שאר מפרשים אחרונים על כל כיוצא בזה שהעירו על הגהת רמ"א.

[נ]. מצינו שרמ"א ז"ל כותב דין א' אסברת ש"ע לאסור וליה ג"כ ס"ל הכי, ובמקום אחר זכר אותו הדין סתם בשם יש מכשירין, וה"ט משום שכתב כך לפי מנהג המקילין, והדוגמא יש בש"ך יו"ד סי' ל"ג סקכ"א.

---

5. ויניציאה שי"ב. 6. נוסף בין השיטין. 7. שיירי כנה"ג, כללים בדרכי הפוסקים, אות י"ו. 8. ים של שלמה חולין פ"ו. 9. יו"ד סי' י"ט אות ד'. 10. דברי חמודות חולין פ"ו אות י"ח. 11. לבוש שם סעיף ה'. 12. שם ס"ק ז'. 13. הארוך, בית א' שער כ"א. 14. עשין ס"ד. 15. סי' ס"ט. 16. יו"ד סי' י"ט. 17. הובא בר"ן חולין כ"ט ע"א. 18. חולין פ"ו סי' ו'. 19. חולין כ"ט ע"א. 20. נדפס בראש טור חלק יו"ד. 21. הקדמת מעדני יו"ט הנדפס במסכת ברכות קודם הרא"ש. 22. פרשת בראשית [בהנד"מ ירושלים תש"ך עמ' ט']. 23. שם 'אזהרות ותקונים וסייגים' [שם עמ' ד']. 24. הקדמת המחבר [בהנד"מ הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשנ"ו, עמ' כ"א]. 25. אמשטרדם תנ"ח. 26. מרן מהר"י קארו בהקדמת בית יוסף. 27. שו"ת מהר"ם גלאנטי, ויניציאה שס"ח. 28. נדפס סביב דרכי משה להרמ"א, זולצבאך תנ"ב. 29. ה"ה, במגדל עוז שם. 30. רבינו כאן נוקט בפשיטות שבעל מגדל עוז הוא הריטב"א, וכדברי בעל שלשלת הקבלה. אמנם כבר נודע כי ס' מגדל עוז חיברו רבינו שם טוב בן אברהם בן גאון ספרדי, ואינו להריטב"א בעל החידושים. ראה לג"ע החיד"א בספרו שם הגדולים, מערכת ספרים, ערך מגדל עז. 31. ע"א (מהדו' ויניציאה שמ"ז). 32. וע"ש ח"א סי' נ"ו דף קי"ב ע"א. 33. ע"ב. 34. סעיף ג'. 35. הביאו פחד יצחק אות ש' ד"ה שלחן ערוך בשם: ושמעתי מרבותינו. 36. ויניציאה תי"א, ד"ה העיר ה'. 37. ראה שו"ת דבר שמואל למהר"ש אבוהב סי' רנ"א. 38. בסופו, ד"ה וכי תימא. 39. הוצאת אהת שלום, ירושלים תשס"א, עמ' קפ"ט. 40. אות ל"א. 41. אות ע"ד. 42. שם. 43. שו"ת הלק"ט שם ד"ה עוד אודיעך. 44. שיירי כנה"ג שם אות נ"א. 45. דפו"ר קראקא ש"ל, ונשמט בשאר מהדורות. 46. ויניציאה תל"ד. 47. ס"ק ל'.

[נא]. הרב המגיה מדרכו לקיים המנהגים - מעבר יבק עתר ענן הקטורת מאמר ד' פ"ו[48].

[נב]. תמיהני שרמ"א רגיל להביא או"ה[49] בכל מקומות וכאן לא הביא דבריו - ט"ז ביו"ד סי' צ"ד סקי"ד.

[נג]. נראה שאין להקל כפסק הש"ע כל היכא שרמ"א הניחו בדרכי משה בצ"ע, הכי משמע מט"ז יו"ד סי' א' סקכ"ב, וע"ע פר"ח שם.

[נד]. מהר"ר פלאק כהן, תלמיד רמ"א ומהרש"ל, וחבר בעל ב"ח. חבר פרישה ודרישה. וצריך ללמוד פרישה ואח"כ דרישה. ומי שאין לו הסמ"ע נסתרה דרך פרישה ודרישה ממנו. וכבר הוזהרנו ממוהר"י קנפטון[50] שבכל ספרים שתראה דע בתחלה דרכי הפוסק ההוא ואח"כ תראה בו. ועיין הקדמתו והקדמת ס' בית ישראל על יו"ד שכתב שבח הסמ"ע שהאיר עיני חכמים.

[נה]. הב"ח רוב דבריו קבלתי שהם מיוסדים על אדני המרדכי, וכן מוכח בספרו על יו"ד [סי'] רע"ט דף שמ"ב ובתשובותיו סי' נ"ג.

[נו]. יש לסמוך על ט"ז מש"ך. ואני מקובל מרמ"ז צוק"ל לפסוק כט"ז באשר הוא הכירו חכם גדול, ואמר לי ביחוד שבעל ש"ך אגב חורפיה נחית חד חד, ואין כן דרך ההוראה לקבוע הלכה מתוך פרכי ושנויי, שלא כל העולה מן העיון ראוי להורות כמוהו למעשה[51]. וראיתי בעל מגיני זהב[52] שהמליץ בעד ט"ז על כל ההשגות דנקודות הכסף. גם הרבה גאונים שם שהסכימו וגזרו אומר שאין להוציא דברי ט"ז מחזקתן מחמת השגות של נקודות הכסף מב' טעמים, א' שהיה אחרון וחכם גדול גדול הדור, והב' על חיבור של נכדו, וע"כ שאפילו במקום שלא יישב נכדו יהיה דברי הט"ז בחזקתן וידונו דבריו אחר רובא שכשם שנתיישב הרוב כך יכול להיות שיתיישב המיעוט.

[נז]. הש"ך הודיע בהקדמתו על יו"ד שכתב רק דרך פלפול לא להכריע בין בעלי הש"ע, והרואה אם יטעום יבחר.

[נח]. כתב פרי חדש בהקדמתו ששום אדם לא יסמוך להוראותיו ודחיותיו רק יברור הטוב בעיניו. וחכמי מצרים עשו הסכמה ששום אדם לא יקרא בספרו לא קבע ולא עראי על שדבר נגד גדולי הדור. (שמעתי משליח א' שהגיד לו הרב אבולאפיא, חבר הרב בעל פרי חדש, איך להפר"ח בחלום נפתחו לו שמים וראה כיתות מלאכים לוהטים אותו, וירא כסא עם ר"י קארו עליו וד' מלאכים נושאים כסאו, וירא [את] ר' חזקיה די סילוה ואמר למלאכי השרת מי הוא זה, וא"ל ר' חזקיה בר פלוגתיך, ויצו להם שיכוהו, ויצעק ויאמר נעניתי לך, והשיב לו מהר"י קארו מחול לך. אח"כ ירד מהר"י קולון וכך עשה, ואח"כ כמה גדולי פוסקים. עד שבא בעל הלבוש וצוה ללקותו מכת מרדות, ושאל ממנו מחילה, ואמר לו איני מוחל לך על שחרפתני (והלכתי) אצל כל ב"ב שבעירך לומר תדעו שזה החייט לא תפר המלבוש היטב, וזה חירוף שלא ניתן לימחל, ונסתלק לעיל באומרו איני מוחל לך. ויקץ הרב פרי חדש והתענה ואחר ג' ימים נפטר[53]. ומכאן ילמוד כל אדם שלא לדבר נגד שום מחבר ק"ו מפר"ח שהיה יודע ש"ס כמו על פה). ושוב נראה מגנת ורדים חי"ד כלל ג' סי' ג' שנתקבצו חכמי מצרים לבטל ההסכמה.

ועיין הקדמת סולת למנחה, והקדמת הלכה ברורה.

[נט]. פרי חדש ביו"ד סי' מ' סק"ה סומך על שער השמים[54] בחכמת הטבע.

[ס]. לקט הקמח לחכם אלחאגיז נר"ו גזר בהקדמת ספרו כי כונתו בהדפסה רק למצוא דברי חפץ כדי ללכת אח"כ אל חכמים להתחכם בספריהם מה יעשה ישראל, אבל בלאו הכי הסומך על ספרו לא ינקה כי מה יעשה באחריתה ותקדים לו החרטה. ועיין סוף הקדמת לחם הפנים ליו"ד[55] מ"ש על חיבור זה.

[סא]. הרב לקט הקמח בהל' פדיון בכור[56] הפליג בשבח של בעל חות יאיר.

[סב]. כל מבקש דעת עיקרא דדינא ומסקנת הלכה מה לו לחזר בספרי שו"ת יראה בבית יוסף וימצא הכל - כנה"ג בהקדמה.

[סג]. עוד שם[57], כשכותב בצד הטור או מהריק"א עיין פוסק פלוני בלי הזכיר שום דבר ממנו, יהיה מג' סבות, א' אולי הוא לא מצא בפוסק ההוא שום חידוש ואחר אולי ימצא, ב' אעפ"י שמצא איזה חידוש לא כתב לשונו לסבה שמ"ש משם פוסק אחר נתבאר חידושו, הג' שלא להאריך הרבה. וכל מקום שתמצא רדב"ז הוא בנדפסות ואם לאו בכ"י. והפוסק מספרו של כנה"ג לא (יספיק) [יפסוק] זולת כשהוא פוסק בבירור, אמנם כשהוא מסופק אל יאמר כיון שהביא דעת זה באחרונה דהכי ס"ל כמו מוהריק"א, שהוא לא דקדק בקדימה ואיחור, ע"ש. ואם יש סתירה מכנה"ג לשיירי כנה"ג, ברור ששיירי כנה"ג הוא עיקר לפי שהוא אחרון, וא"צ לפנים.

48. מהדורת אהבת שלום, ירושלים תשנ"ו, עמ' של"ד. 49. =איסור והיתר הארוך. 50. דרכי התלמוד סי' י"ב (מהדו' ירושלים תשמ"א, עמ' 59). 51. שמועה זו כלשונה בשם הרמ"ז זלה"ה כתבה רבינו גם בתשובתו הנדפסת בס' פחד יצחק להגר"י לאמפרונטי [ח"ג, ויניציאה תקנ"ח, דף ס"ב ע"א], וז"ל שם: 'הש"ך וט"ז נראה דיותר יש לסמוך על הט"ז. ואני מקובל ממורנו הרמ"ז צוק"ל לפסוק כטורי זהב, באשר הוא ז"ל ידעו והכירו זקן יושב בישיבה ובעל הוראה מומחה לרבים. וכן אמר לי ביחוד שנה אחת לפני פטירתו שבעל שפתי כהן אגב חורפיה נחית חד חד, ואין כן דרך ההוראה לקבוע הלכה מתוך פרכי ושנויי, שלא כל העולה מן העיון ראוי להורות כמוהו למעשה'. 52. פראג ת"פ. 53. כפי הנראה למעשה זה רמז ג"ע החיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים, ערך לבוש), וז"ל: 'ושמעתי מפום רבנן קדישי שקבלו מרבותיהם שהרב הלבוש ז"ל בגן עדן העניש לרב גדול על שהתריס כנגדו בלומדו דבריו בלבוש'. מעשה נוסף על דרך זה הביא הגאון מהר"ח פאלאג'י ז"ל מפי השמועה בספרו כל החיים (אזמיר תרל"ד, מערכת י' אות ע"א): 'ושמעתי מעשה נורא על הרב השקדן בתורה בעל שמחת יאודה אליעזר ז"ל, דהיה מוקף בהלכות גדולות ולא היה מביט בס' הלבוש, ובענין אחד דהיה שם מפורש נפל הספר עליו והכהו, ונבהל ע"ז, ואז מאותו יום היה קורא בו בכל דבר זיע"א. כך סיפר לי הרב מר בריה נר"ו ונכדו רב אחאי נר"ו'. וראה עוד: ר"ש ירושלמי, רבינו השאגת אריה, ירושלים תשל"ד, עמ' י"ב (העירני לזה ידידי ר"ב דבליצקי שליט"א). 54. ויניציאה ש"ז. יש שייחסוהו לר' גרשון ב"ר שלמה אבי הרלב"ג חתן הרמב"ן, ראה שם הגדולים בערכו. ושם ציין למקומות נוספים בהם סמך הפר"ח על ספר זה. עליהם יש להוסיף סי' פ"ו סק"ה, ראה להגאון האדר"ת במאמרו 'לשכת חשאים' הנד"מ בתוך תפלת דוד עמ' קל"ד. 55. פיורדא תצ"ח. 56. אמשטרדם תס"ז דף ק' ע"א. 57. הקדמת כנה"ג שם.

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

בהיתר סתימת חלון בפקק

סימן שי"ג. סעיף א'. בשו"ע. פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולים לסתמו.

עיין תהלה לדוד סימן ש"ח סעיף י' מה שכתב לחלק בין הא דהכא להא דכיסוי בור [-דהכא לא הוי אלא תוספת אהל לכן מותר, משא"כ בכיסוי בור שכל הגג פתוח הוי אהל גמור ואסור].

- ועיין חידושים וביאורים או"ח ח"ב סימן ח' [-בהוצא"ח סימן י"ח] ס"ק י"ג ד"ה כהיום [שמחלק בין חלון שעיקר שימושו כשהוא פתוח ולכן מותר לסתמו - לבין בור שנועד לשמש עם הכיסוי].

מחשבה ויחוד בפקק החלון

בשו"ע. פקק החלון וכו' ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין, והוא שיחשוב עליו מע"ש לסתמו בו.

עיין פרי מגדים שמפרש משום מוקצה, ועיין ביאור הגר"א שמפרש משום בנין - וצריך עיון לטעם של בנין אם כאן ג"כ יהא תלוי בפלוגתא אם סגי ביחוד לשבת א' (עיין סימן ש"ח) - ועיין סימן שט"ו מ"ב ס"ק מ"א ומה שכתבתי שם.

תיקון בקנה בשביל לנעול בו

בשו"ע. וקנה שהתקינו להיות נועל בו וכו' ומ"מ דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה וכו'.

עיין חזו"א סימן י"ד [-או"ח מועד סימן מ"ב] ס"ק י' שנתקשה בהא דמצריך כאן מעשה בדוקא [ולעיל בסימן ש"ח סעיף כ' גבי חריות פסק המחבר דחשב מהני] - ועיין תהלה לדוד סימן שי"ג ס"ק א'.

תיקון הנצרך לקנה בשביל לנעול בו בשבת

מ"ב ס"ק ז'. ולר"ת וכו'. ולעת הצורך יש להקל כר"ת דכן סתם השו"ע לעיל בסימן ש"ח ס"י.

עיין א"ר ס"ק ב' [דהכא משום איסור בנין חששו לדברי רש"י] - ואולי אפילו לפי"ד הא"ר שכתב לחלק בין הא דהכא להא דסימן ש"ח, מ"מ אולי גם כן יקל כאן לעת הצורך כיון שכתב דר"י פסק כר"ת, ועיין לעיל סימן ש"ח סעיף י' בה"ל ד"ה והוא - ומש"כ שם בגליון.

כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר

מ"ב ס"ק ט'. אבל קנה שמוסקין בו זיתים אע"פ שנועלין בו מקרי מלאכתו לאיסור, כיון שעיקרו עשוי לכך הולכין אחר רוב תשמישו.

עיין פרי מגדים א"א ס"ק ד' [דתמיד הולכין אחר רוב תשמישו] - ועיין לעיל סימן ש"ח מ"ב ס"ק כ' [דבמלאכתו לאיסור ולהיתר לא מקצה דעתיה מיניה, משא"כ במלאכתו לאיסור ורק שלפעמים משתמשין בו לדבר היתר מקרי מלאכתו לאיסור] - וע"ע בסימן ש"ח ס"ג בה"ל ד"ה קורדום [שכתב סברא לחלק בין עיקרו לתשמיש איסור, ורק שלפעמים משתמשים בו למלאכת היתר, לבין כלי שדרכו למלאכת איסור והיתר אפשר דלא מקצה דעתיה מיניה].

טלטול כלי שמלאכתו להיתר

מ"ב ס"ק י'. ומותר לטלטלו. היינו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו רק צורך קצת.

עיין סימן ש"ח סעיף ד' - כנראה שכונתו כאן לענין המבואר שם.

מחשבה לפקק חלון קשור

בה"ל ד"ה אפילו אם אינו קשור. ובקשור א"צ אפילו מחשבה. ב"ח וא"ר.

עיין פמ"ג במ"ז ס"ק א'.

מחשבה לסתימת חלון בחושב לתשמיש ובדבר שהוא כלי

בה"ל ד"ה מע"ש. היינו דכיון דהכינו לכך לית ביה איסור טלטול וכו', ובביאור הגר"א כתב דטעם השו"ע הוא כרש"י, דאל"ה נראה כמוסיף על הבנין.

כנראה המכוון דא"כ לפי זה צריך דוקא מחשבה לסתמו, ואפילו בדף שעורכין עליו בעי' מחשבה לזה. - אך לכאורה צריך עיון, דאולי אפשר לומר דגם להגר"א אפילו בחשב לדבר אחר כבר הוי ככלי, ולא נראה כמוסיף על הבנין - עיין הקדמת משבצות זהב [במש"כ דמחשבה לסותמו בו לאו דוקא, אלא אם הכין לאיזו דבר שיהיה במחשבה סגי]. - וזה לכאורה לפי דעתו דמחשבה בעי משום מוקצה, אבל לפי"ד הגר"א יתכן דבעינן דוקא **לסותמו**, אך אפשר לומר דלאו דוקא, דיתכן דהוי גם בחשב לאיזו דבר, דמ"מ עי"ז כבר לא הוי מיחזי כבונה כיון שזה אצלו ככלי.

כלי שייחדו למלאכת איסור

בה"ל ד"ה שיהא ראוי להפך וכו'. ואפילו אם יחד רק לזה מ"מ נ"ל דלא מקרי עדיין כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שלא היה עדיין רק הזמנה בעלמא לזה, ומצאתי בא"א בסימן רע"ט אות ב' שמצדד ג"כ כמ"ש.

בסימן רע"ט אות ב' - ס"ק י"ד במוקצה הב'. - ועין לעיל סימן רע"ט סעיף ו' בה"ל ד"ה נר [לענין נר שיחדו להדלקה שכתב הא"ר דהזמנה לאו מילתא], ועיין פמ"ג סימן ש"ח א"א ס"ק ה' שכתב לאיסור לענין מדוכה - וזה כעין החילוק שכתב שם בסימן רע"ט, ושם נשאר בצ"ע ובסימן ש"ח פשט לאיסורא.

נעילת דלת בנגר

בה"ל ד"ה בחבל דק. ואף דהגר"א כתב בסמוך דלהטור מותר ע"י גלוסטרא אף באינו קשור, היינו באינו קשור בדלת אלא בבריח.

- הגר"א - בסעיף ב' ד"ה ואסור. - ולפי זה צריך לומר דהבעיא בגמ' [- לגבי נגר - עשה לו בית יד מהו - ערובין ק"ב] היתה אם בית יד עדיף כמו גלוסטרא, דהוי סלקא דעתך דגרע דהוי כארעי (כהערת רח"נ הי"ו).

להעמיד דלת נגד חלל הפתח

סעיף ג'. בשו"ע. ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו אפילו לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר.

עיין חזו"א סימן י"ח [-או"ח מועד סימן מ"ו] ס"ק ב' לענין היכא שאין מכניסין הדלת בתוך החלל, אלא זוקפין ומטין את הדלת נגד החלל. [דנראה דמותר לנעול בה כיון שנכנסים ויוצאים בה תמיד, דיש לסמוך על דעת הרמב"ם דבאית ליה שיפא סגי, וכש"כ שהיה לה ציר, **וכל שכן כשאין מכניסין אותה תוך חלל הפתח ממש**].

לנעול בדלת הנגררת ואינה קשורה

מ"ב ס"ק כ"ט. והנה מלשון המחבר משמע דעכ"פ קשור מיהו בעינן, אבל מלשון הגר"ה בסעיף ד' משמע דס"ל דאפילו אינו קשור כלל שרי **אם יש לה אסקופה מלמטה.**

צ"ע דהתם בסעיף ד' דהוי דלת אלמנה, אם כן בעינן תנאי דאסקופה, אבל כאן בדלת טובה לכאורה לא בעינן תנאי זה אע"ג דאינה קשורה, כיון דהוי פתח של כניסה ויציאה תדיר.

דלת בלא ציר - הגבוה מן הארץ ואינו קשור

בה"ל ד"ה גבוהים מן הארץ. ולפלא שכתב הנ"א דמהרמב"ם בפירוש המשנה משמע כדבריו דבגבוה מן הארץ מהני אע"פ שאין קשור כלל, דאדרבה מוכח שם להיפוך וכו', ומהרמב"ם בחיבורו ג"כ אין הוכחה כ"כ להמעיין.

והיינו שאפשר לפרש [בדברי הרמב"ם שכתב בפכ"ו הלכה ח' ואם לאו אין נועלים בהם, ואם היו גבוהים מעל הארץ נועלין בהן] שקאי לאופן שאין להם ציר שבזה מהני כשגבוהים, אבל לא לאופן שאין קשורים וכמש"כ במרכבת המשנה.

- ועיין גאון יעקב שהביא דעת הרמב"ם כפירוש המגיד משנה [דלהרמב"ם גבוהים מהארץ א"צ קשור].

לנעול בדלת שאין לה תיקוני דלתות אם היא גבוהה מן הארץ

סעיף ד'. בשו"ע. דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה וכשפותחין וכו' אין נועלים בה אפילו יש לה ציר.

עיין חיי אדם כלל ל"ט סעיף ו' שכתב דדין זה הוא אפילו בגבוה מן הארץ - ועיין שם בנשמת אדם מה שכתב בזה מגירסת הרי"ף [שבת"ח כתב שנראה לו גירסת הרי"ף אינה נגררת] - ועיין בבעל המאור [שכתב ראיתי בהלכות הרי"ף ז"ל דלת אלמנה שאינה נגררת].

ועיין ב"ח דמשמע דלא ס"ל כן מדתמה על הטור על מה שלא הזכיר דאיירי בזה בנגררת בארץ.

בפירוש דלת אלמנה - לדעת הרמב"ם

בשו"ע. דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה.

עיין חזו"א סימן י"ח [- או"ח מועד סימן מ"ו] ס"ק א' שכתב לדייק מהרמב"ם דהיינו שלדלת עצמה יש למטה "בסיס" ו"כן" כעין אסקופה שזה היכר דלת, ובלא"ה הוא כקרש בעלמא.

דלת אלמנה - בעשויה לכניסה ויציאה תדיר - וביש לה תכונת דלת

מ"ב ס"ק ל'. דלת העשוי וכו' ומיירי כאן אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר.

עיין חזו"א סימן י"ח [או"ח מועד סימן מ"ו] ס"ק א' [משכ"כ קודם דעת הגר"א דנראה דאף בדלת אלמנה העשויה לכניסה ויציאה תמיד שרי, ובסו"ד הביא דברי האחרונים בדלת אלמנה דאיכא חד לריעותא, שבפתח העשוי לכניסה ויציאה תמיד כתבו להקל, וכתב בזה דנראה דאפילו באינה קשורה יש להקל]. ועיין חזו"א בס"ק ב' [לענין המעשה שכתב בדלת בית הכסא שנשברו ציריה, שכתב דכיון שנכנסים ויוצאים בה תדיר מותר לנעול בה, ואף שהיא דלת אלמנה לדעת הרי"ף והרמב"ם, מ"מ יש לסמוך על הרמב"ם שפסק כהלישנא דבאית ליה שיפא סגי] - ולכאורה לפי מה שכתב החזו"א בס"ק א' אם כן בפתח שנכנסים ויוצאים בה תדיר הרי סמך על דברי האחרונים להקל אפילו באינה קשורה, ומשמע שם דקאי על מה שכתב קודם לכן בענין דלת אלמנה.

- ואולי כתב כאן [בס"ק ב'] היתר יותר מרווח לומר שלרמב"ם כבר אין לה דין של דלת אלמנה.

אליבא דהלכתא
רשת בתי שבלי שבע
שע"י יזמינות חברת אהבת שלום

- **ואולם** צ"ע, דלכאורה מסתבר שדלת אשר יש לה תכונת דלת כפי שרגילים באותו מקום יש לה דין דלת אפילו אם היא דף א', ודבר זה מסתבר ע"פ דברי הריטב"א עירובין ק"א לחלק בין דלת אלמנה לבין מחצלת, שזו נגמרה מלאכתה וזו לא נגמרה מלאכתה - וכן הוי לכאורה לפי"ד הט"ז בחילוקו בזה בס"ק ד' (- אך ע"ש בט"ז, ויש לחלק בין נידונו לנידון דהכא), וא"כ לכאורה במעשה דהכא [- בדלת דבית הכסא] שהיתה דלת רגילה לפי תכונת המקום, ולמה נחית החזו"א לדון בפרטי הדבר אם היא בדין דלת אלמנה או לא - ואולי מוכח שלא ס"ל לחדש כנ"ל - או שנדחוק דאיירי בדלת כזו שהיתה עבור בית הכסא עם צירים, אבל לא עשויה בתכונת דלת של אותו המקום.

דלת אלמנה בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר - בקשור ובאינו קשור

מ"ב ס"ק ל'. ומיירי כאן אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר.
ובשעה"צ ס"ק כ"א. כן מוכח בב"י, וכ"כ הגר"א בדעת הרי"ף והרמב"ם.
והיינו דלא כדעת הב"ח [שכתב בשם התוס' דאף בדלת העשוי מלוח אחד אם עשוי לכניסה ויציאה שרי] - ועיין מג"א ס"ק ח' שהקיל כהב"ח כשאיכא חדא לריעותא, עי"ש במחצית השקל.
ועיין בחיי אדם כלל ל"ט סעיף ז' שפסק כהמג"א - אך לא הזכיר מענין חדא לריעותא דמשמע דזה רק באינו קשור כלל, וס"ל דלרי"ף מהני בפתח של כניסה ויציאה גם באינו קשור כלל, ובזה בדלת אלמנה לא מהני, אבל אם קשור משמע דמהני אפילו בדלת אלמנה - ויתכן אפילו בפתח שאינו של כניסה ויציאה. ולפי דבריו בפתח של כניסה ויציאה **באינו קשור**, לרי"ף לא מהני רק בדלת אלמנה, ולתוס' לא מהני **כלל**. **ובקשור** מהני לרי"ף אפילו באלמנה, ולתוס' לא מהני באלמנה, ובפתח שאינו לכניסה ויציאה בעינן לכו"ע קשור. אך אם הוא דלת אלמנה לרי"ף מהני, ולתוס' לא מהני (כך משמע מהגר"א שלרי"ף הא דלא מהני באלמנה דוקא באינו קשור של פתח דכניסה ויציאה. - ולדעת ב"ח, לתוס' אשר הביא המג"א מותר בפתח של כניסה ויציאה תדיר אפילו בדלת אלמנה, ומשמע אפילו אינו קשור).
אך צ"ע, דבד"ה אבל ביאר הגר"א דהמחבר בסוף סעיף ג' נקט דבעינן קשור בדלת של כניסה ויציאה תדיר, ובד"ה אפילו דנקט 'שומטין ועוקרין' משמע דלא בעינן קשור, והיה מועיל אם היה דלת טובה - ואולי אליבא דשו"ע ס"ל דסבר כתוס', וכמש"כ בתחילה לציין לתוס', ורק הזכיר דלשון שומטין נזכר כאן בשו"ע, וצ"ע.
- ולפי"ז אפשר לומר לענין ההוכחה מב"י [שכתב השעה"צ], דהיינו דאיירי גם כן באינו קשור, דהרי לא הזכיר שקושרים אותם בפתחי החנויות.
ואולם אכתי צ"ע לפי מה שכתב במ"ב ס"ק כ"ט שלמחבר בעינן קשור בפתח של כניסה ויציאה תדיר, א"כ לפי זה צריך לומר דע"כ בהא דפתחי חנויות איירי בקשור, א"כ שוב מוכח משם דגם בזה לא מהני דלת אלמנה.
- אך צ"ע דבאופן של קרשים נפרדים משמע לכאורה דאינם קשורים.

נעילת דלת מלוח אחד ויש לו אסקופה כשאינו קשור

מ"ב ס"ק ל"א. ודעת הרמב"ם דלא אסור אלא בתרתי לריעותא, דהיינו שהוא מלוח אחד וגם אין לה אסקופה.
ומשמע דאפילו באינו קשור אשר על זה קאי הרמ"א כדלקמן במ"ב ס"ק ל"ב, בכל זאת מותר גם ע"י חדא לטיבותא - ועיין לקמן סימן שט"ו שעה"צ ס"ק ו' - ומש"כ שם בגליון.
ועיין חזון איש סימן י"ח [- או"ח מועד סימן מ"ו] סוף ס"ק א' [דבחד ריעותא שכתבו האחרונים להקל בפתח שנכנסים ויוצאים בו תמיד - דנראה דאפילו באינה קשורה יש להקל].

דלת מלוח אחד ואין לה אסקופה - בפתח העשוי לכניסה ויציאה תמיד - לדעת הרמב"ם

מ"ב ס"ק ל"א. ודעת הרמב"ם דלא אסור אלא בתרתי לריעותא, דהיינו שהוא מלוח אחד וגם אין לה אסקופה, ובפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר מצדדים האחרונים דיש לסמוך על שיטתו להקל. **ובשעה"צ ס"ק כ"ב**. מ"א וא"ר.
ועיין מחצית השקל [שכתב תו"ד דבצד א' התוס' מקילים טפי, דס"ל דבעשוי לכניסה ויציאה שרי אפילו תרתי לריעותא, משא"כ להרמב"ם עכ"פ חדא בעינן] - ולכאורה מנ"ל דהרמב"ם ס"ל דבעינן שלא יהא תרתי לריעותא גם בעשוי לכניסה ויציאה תדיר.
- ולפי"מ שכתב הגר"א את"ש דהשוה דעת הרמב"ם להרי"ף, וכיון דאיירי דשומטין אותה הרי דאיירי דעשוי לכניסה ויציאה תדיר.

דלת שאינה קשורה - ואינה נגררת

מ"ב ס"ק ל"ב. וכשפותחין וכו' משמע מזה דהוא מיירי בשאינה קשורה, אבל אם היא קשורה ותלויה אף שנגררת בארץ כשפותחה שרי.
צ"ע הרי לעיל במ"ב ס"ק כ"ט כתב דלמחבר גם בפתח של כניסה ויציאה תדיר בעינן דוקא קשור, אם כן גם בדלת טובה לא מהני באינה קשורה [- ועי' מש"כ לעיל ע"ד ביאור הגר"א במ"ב ס"ק ל' ושעה"צ ס"ק כ"א].

דלת קשורה בפתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר

מ"ב ס"ק ל"ב. וכשפותחין וכו'. משמע מזה דהוא מיירי בשאינה קשורה, אבל אם היא קשורה ותלויה אף שנגררת בארץ כשפותחה שרי, אף שאין לה תיקוני דלתות כראוי, והיינו משום דכאן מיירי בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר.
משמע דמפרש דמה דמהני אם קשורה גם באלמנה, היינו דוקא בעשוי לכניסה ויציאה תדיר - אך עיין בביאור הגר"א (דמשם מקור הדברים - עיין שעה"צ), משמע לכאורה דלדברי הרי"ף האי דינא דוקא באינו קשור של עשוי לכניסה ויציאה תדיר, משמע דבקשור בכל גוונא לא איכפת לן אם הוי אלמנה אפילו באינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר - ואולי נדחוק דטעמו של המ"ב קאי על רישא דמילתא, שכתב דאיירי כאן באינו קשור, והיינו משום דעשוי לכניסה ויציאה תדיר, לכן היה מועיל אילו לא היה דלת אלמנה, אך לפי פשוטו של הלשון לא משמע כן - אך כאמור לפי מה דמשמע מהגר"א אולי בע"כ צריך לומר כן.
ואולם כל זה לדעת הרי"ף, אבל לדעת התוס' משמע מהגר"א דאפילו בעשוי לכניסה ויציאה תדיר, וקשור בעינן שלא יהא דלת אלמנה. עיין לקמן בשעה"צ ס"ק כ"ג ומש"כ שם בגליון, ועיין בחזון איש סימן י"ח [- או"ח מועד סימן מ"ו] ס"ק א' שכתב כעין הנ"ל בלשון "ואפשר".

דלת אלמנה בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר

מ"ב ס"ק ל"ב. משמע מזה מיירי בשאינה קשורה אבל וכו'. **ובשעה"צ ס"ק כ"ג**. הגר"א לפי גרסת הרי"ף שגרס שאינה נגררת, ואיירי לדידיה בעשויה לכניסה ויציאה, ומשמע לפי"ז דבקשורה אף בדלת אלמנה שרי, אך לפי גרסתינו דגרסי דלת הנגררת והיינו בקשורה ואפ"ה אסור, א"כ אפשר דאף בעשויה לכניסה ויציאה תדיר ג"כ אסור בדלת אלמנה.
עיין שם בביאור הגר"א משמע דודאי כן הוא לשיטת תוס' אשר נקט דהם לא מחלקים בזה אם עשוי לכניסה ויציאה תדיר או לא, אך למש"כ המג"א בשם הב"ח אזי בפתח של כניסה ויציאה מותר בדלת אלמנה, ומשמע אפילו אינו קשור - דהמג"א פתח דבריו בהא דפתחי חיוב, אשר משמע לכאורה דאינו קשור, ועל זה סיים אח"כ לדברי הב"ח. - וכ"כ בשו"ת משכנות יעקב חאו"ח סימן ק"י ד"ה והנה הרי"ף ז"ל.

ציר העליון שבשידה תיבה ומגדל שיצא ממקומו

סעיף ה'. בשו"ע. אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו, כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון, אבל כשיצא העליון אסור אפילו לדוחקו ולהחזירו למקומו.
משמע דאם העליון יצא ממקומו אסור אפילו לדחוק את התחתון - אם יש אפשרות כזאת שהעליון יצא והתחתון עודנו שם.

להחזיר דלתי הכלים בצירים של ברזל

מ"ב ס"ק ל"ח. ואפילו בצירים שלנו שהם מברזל אסור להחזיר דלתי הכלים, דגזרינן שמא יראה שהציר אינו תקוע ויפה ויחבר אותו במסמרים.
ובשעה"צ ס"ק כ"ז. ועיין במחצית השקל במש"כ בשם התו"ש.
עיין שם [במחצה"ש במש"כ לתלות הא דהכא בב' הדיעות בסימן ש"ד ס"ז אם מותר להסיר הצירים, והביא שאפילו להמתירים שם להסיר, מ"מ כתב המג"א דלקבוע הצירים אסור דהוי מתקן מנא, וא"כ כתב בתו"ש דכיון דאין איסורו אלא משום מתקן דהוא איסור דרבנן, א"כ הכא אין לגזור יעוי"ש], וצ"ע מדוע לא נימא דכונת המג"א שם [בסימן ש"ד] למתקן מנא דאורייתא.

דחיקת ציר דלת כלי שנשמט ממקומו

מ"ב ס"ק ל"ט. אבל כשיצא העליון דע"ז הוא נופל לגמרי, גם הדחיקה אסור כמו חזרה. **ובשעה"צ ס"ק כ"ז**. ואם הוא מדאורייתא או מדרבנן תלוי בשיטת רש"י ותוס' ע"ש.
זה קאי על חזרה ממש ולא על דחיקה, אבל דחיקה כנראה דלכו"ע הוי רק מדרבנן דהא משמע דבמקדש מותר - עי' ב"י.

גדר רפוי במטה של פרקים

סעיף ו'. בשו"ע. מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה וכו', ואם היא דרכה להיות רפויה מותר לכתחילה.
עיין סימן ש"ח סעיף ט"ז בה"ל ד"ה גם אם אזלינן בזה בתר עלמא או בתר אדם זה שדרכו אצלו ברפוי.

להחזיר דלת או מגירה שדרכם ברפוי לארון המחזיק מ' סאה

בשו"ע. ואם היא דרכה להיות רפויה מותר לכתחילה.
אבל במחובר יש איסור בונה אפילו ברפוי - פמ"ג בא"א ס"ק י"א. ועיין חזו"א סימן ג' [או"ח מועד סימן נ'] ס"ק י' ד"ה ר"מ כ' שיש חיוב בזה. - ולכאורה גם בכלי של מ' סאה אשר מבואר לקמן סימן שי"ד סעיף א' בהג"ה דהוי כמחובר, א"כ יש חיוב גם ברפוי - ועיין בחזו"א שכתב לענין מגירה שאין בה משום בונה דהוי רפוי, אבל לפי הנ"ל מגירה של כלי שיש בו מ' סאה הא אסור להחזיר אפילו כאשר שימושה ברפוי - וכמו שכתב החזו"א בדלת של מחובר וכנ"ל, ה"נ בדלת של כלי של מ' סאה, וכן ה"נ למגירה וכנ"ל (אלא שאפשר לומר שמ"מ הדלת והמגירה אינה מוקצה - וכמו שכתבתי בגליון לעיל סימן ש"ח סעיף ח').

להחזיר ברפוי בדרכו להיות מהודק

בהג"ה. ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור.
עיין חזו"א סימן ג' [- או"ח מועד סימן נ'] ס"ק י' ד"ה והמחבר. [שכתב דהב"י הביא תנאי זה שצריך שיהא דרכו להיות רפוי, ובשו"ע השמיטו אפשר שחזר בו מרן - יעוי"ש].

חיבור החלקים במכשיר החוקן

מ"ב ס"ק מ"ב. ואם היא דרכה וכו' דשוב אין לחוש כלל שמא יבוא לתקוע.
עיין קצות השלחן סימן קל"ח בדי השלחן אות י"ד ד"ה והנה לענין חיבור ברזא של קריסטי"ר.

בהיתר לפרק ולהחזיר כוס של פרקים

מ"ב ס"ק מ"ה. והטעם דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהא חשוב כמו תקיעה, וע"כ אין לחוש שמא יתקע.
עיין שעה"צ ס"ק ל"ה [דהרמ"א כתב דרכה להיות רפוי דבזה לכו"ע שרי, אבל באמת לדעת הטור כשעושה ברפוי מותר אף אם דרכה להיות מהודק] - ועיין חזו"א סימן ג' [או"ח מועד סימן נ'] ס"ק י' ד"ה והמחבר [הו"ד לעיל].

כוס של פרקים בהידוק שלא בחוזק

מ"ב ס"ק מ"ה. לפרקו ולהחזירו. כשהוא רפוי. **ובשעה"צ ס"ק ל'**. כן פירש הט"ז, ולישנא דהטור שכתב דשרי בכל ענין צ"ע לפי פירושו.
צ"ע דהא הט"ז בריש ס"ק ז' (שכנראה לדבריו שם נתכוין כאן השעה"צ) כתב לאסור להטור בשרוי"ף "עכ"פ **להדקה בחוזק** כמו במטה של פרקים", והרי אפשר לומר שכונתו **לתוקע** שזהו הידוק **בחוזק** - ומה שכתב כמו במטה של פרקים, היינו שבזה ודאי דינו כמו שם, דהרי גם אם נפרש שכונתו אפילו להידוק סתם, מ"מ לא דמי לגמרי למטה של פרקים שאסור אפילו ברפיון במטה שדרכה בתקיעה. ומה שכתב אח"כ לאסור לדעה ב' אפילו בהידוק **ברפיון**, בזה המכוון לאסור אפילו רפיון גרידא כיון שסתם כוס לדידהו דינו כמו מטה, וא"כ לפי"ז הרי אפשר לומר שגם לט"ז מותר בהידוק שאינו של חוזק היינו שאינו בגדר תוקע.
ועיין ט"ז סימן רע"ט ס"ק ה' שמכנה לתקיעה בשם הידוק בחוזק, ועיין כאן במ"ב ריש ס"ק מ"ח.

איסור הידוק הכוס ע"י הברגה

מ"ב ס"ק מ"ה. כתב המ"א דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לכו"ע אסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ב**. והנה מלישנא דהמ"א מוכח דכשיהדק בחוזק ע"י השרו"ף הוא חשוב כמו תוקע ממש, וע"כ אסור אפילו להטור בכל גווני, ומהט"ז ברישׁ ס"ק ז' משמע דס"ל דאפילו ע"י שרו"ף בחוזק הוא רק איסור דרבנן וא"כ וכו'.
צ"ע איך משמע כן מהט"ז, דמה שכתב **"אסור עכ"פ** להדקה בחוזק", הרי אפשר לומר שכונתו לחיוב אלא שלא נחית לדין חיוב - וזה לפי מה שכתבתי לעיל להעיר ע"ד שעה"צ ס"ק ל', ולדברי שעה"צ שם שס"ל שהט"ז קאי על הידוק שאינו של תקיעה, אם כן הרי כל שכן שלא מוכח משם לפטור היכא **שתקע**, אלא שבזה אפשר לומר שהשעה"צ פירש שהט"ז קאי לכל גווני של הידוק, ויש שם רק **איסור**, אך צ"ע כנ"ל דהרי אפשר לומר שכונתו אפילו לחיוב וקאי על תקיעה (ולפי מש"כ לעיל בגליון שעה"צ ס"ק ל').
- ועיין שעה"צ סימן תקי"ט ס"ק י"ב שאזיל לפי דרכו כאן, וע"כ ס"ל שלט"ז מותר ביו"ט בכלי של שרו"ף והיינו אפילו בחוזק, אבל לפי הנ"ל שאפשר לומר שלט"ז אסור בחוזק שהוא כתוקע מן התורה, א"כ יהא אסוף בשרו"ף.

הידוק הכוס ברפוי

בשעה"צ ס"ק ל"ב. ומהט"ז בריש ס"ק ז' משמע וכו', וא"כ ממילא לדעה ראשונה דהוא דעת הטור שרי כשמהדקו ברפוי.
היינו לפי הנ"ל בשעה"צ ס"ק ל' שלט"ז ההיתר הוא ברפוי, ועיין מש"ש בגליון.

הידוק כיסוי הכלים

מ"ב ס"ק מ"ה. וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי, דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכ"כ הט"ז.
משמע שמפרש דהא דדן הט"ז בנודות של בדיל [דעיקר תשמישו ע"י פירוק אם מותר להדקה] היינו לענין כיסוי שלהם - זולת דנימא דהמכוון שבזה שדרכו על ידי פירוק תמיד דמי לכיסוי של שאר כלים, וכונת המ"ב דעכ"פ חזינן מהט"ז דבכיסוי כלים שרי.
- שו"ר בפרי מגדים סימן ש"ח א"א ס"ק ה' משמע דהט"ז מתיר גם בעצם הכלי כשמורכב על ידי שרו"ף עי"ש, לענין כלי של פיצוח אגוזים. - ועיין בחזו"א או"ח מועד סימן נ"א.

טעם איסור טלטול מנורה של פרקים

מ"ב ס"ק מ"ה. ואפילו הכלים שאסור לפורקן ולהחזירן, מ"מ לטלטלן שרי ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק.
- היינו כשנופלים - הגר"ז סימן רע"ט סעיף ט'.

הידוק כוס של פרקים במקום הצורך

מ"ב ס"ק מ"ו. ויש מי שאומר וכו' ולכתחילה יש להחמיר כדעה זו, אך אם הוא לצורך שבת יש לסמוך על דעה ראשונה.
עיין לעיל ריש ס"ק מ"ה [דמה שמותר לדעה הראשונה הוא רק להחזיר ברפוי], ומש"כ שם בשם החזו"א, ועיין שער הציון ס"ק ל"ה.
ועיין ט"ז סוף ס"ק ז' [שכתב דיש ליזהר לענין כוס שלא לפורקה כלל, כיון **דאין צורך שבת בזה**, אבל אם הוא **לצורך גדול** יש לסמוך להקל].

להחזיר ברפוי דבר שדרכו להיות מהודק

מ"ב ס"ק מ"ח. להיות מהודק ר"ל להיות מהודק ותקוע בחוזק, שבזה אף הטור דהוא דעה ראשונה מודה דאסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ה**. דסתם הידוק הלא הדעה ראשונה דהוא הטור ס"ל דשרי, ומה שהגיה הרמ"א בריש הסעיף דדוקא בשדרכה להיות רפויה וכו', אבל באמת לדעת הטור אפילו אם דרכה להיות מהודק קצת ג"כ שרי כשעושה רפוי, כיון שאין דרך להדקו בחוזק.
עיין חזו"א [או"ח מועד סימן נ' ס"ק י' שכתב להשיג על מש"כ הב"י דמשמע מדברי הטור דאין מותר רפוי אלא באין דרכו להדק], וכנראה המכוון להשיג ב' השגות על דברי הב"י, דמב"י משמע דהטור אוסר אפילו בדרכו בהידוק גרידא שלא על ידי תקיעה, ואז אוסר אפילו ברפוי - על זה משיג דהטור לא קאי אלא על דרכו בהידוק **בחוזק** דהוא תוקע, ואפילו אז אינו אוסר אלא את ההידוק הממוצע ולא ברפוי. ורק בדעת הכל בו משיג ע"ד ב"י עכ"פ לענין זה שקאי גם כן על דרכו בתקיעה, אבל בזאת מסתפק דיתכן דאוסר אפילו ברפוי אם הרגילות לתקוע. - ובשעה"צ פירש דגם לרמ"א בדעת הטור בענין שיהא דרכו בתקיעה.
ובדיבור דלקמן השיג החזו"א על דברי רמ"א [שהוסיף תיבת "דרכו להיות" רפויה], כי יתכן שפירש כונתו כפשוטו שקאי אפילו על דרכו בהידוק, ועוד דבא להשיג על מש"כ להחמיר אפילו ברפוי, דאפילו תימא דהכל בו מחמיר, מ"מ כיון דהרמב"ם והטור לא הזכירוהו אפשר להקל.

להחזיר ברפוי דבר שאין דרכו בהידוק

בה"ל דרכה להיות רפויה. והיינו שאינו מקפיד אם יתנועע בתוך החור מותר, דאין לגזור אלא בדבר שצריך להיות מעמידה בדוחק [כלבו בשם הראב"ד], אבל בסמ"ג איתא דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור. עכ"ל המ"א.
עיין חזון איש סימן ג' [- או"ח מועד סימן נ' שכתב דדברי הכלבו מתפרשין לקולא כדברי הטור דבאין דרך לתקוע מותר הידוק, או שדעתו לאסור רפוי ברגילות לתקוע] - והנה עיין במג"א כשהביא לדברי הכל בו כתב דאבל בסמ"ג איתא דוקא אם צריך גבורה ואומנות - אם כן אולי אפשר תקיעה כיון דאין צריך תקיעה ואומנות, א"כ מוכח דלכל בו אסור

אפילו בדרכו בהידוק גרידא, והעמדה בדוחק הוי בגדר הידוק סתמא.
- הן אמנם בדברי המג"א ניתן לפרש דהכל בו וסמ"ג פליגי בגדר של תוקע, אבל יתכן לומר שהב"י פירש בדעת הכל בו שאוסר משום דדרכו **בהידוק**, ולא בעינן דוקא דרכו בתקיעה.

לסמוך קורה שנשברה במקל

סעיף ז'. מ"ב ס"ק מ"ט. ואם אינו כלי רק עץ בעלמא כמו מקל וכו', אבל הא"ר ותו"ש חולקין עליו ומתירים בכל דבר ששם כלי עליו לענין טלטול, כיון שהוא עושה רק כדי שלא תרד יותר, ועיין בפמ"ג.
עיין שעה"צ [מש"כ מדעת הפמ"ג לענין ביטול כלי מהיכנו], ועיין שם בפמ"ג א"א ס"ק ט"ו דלא פסיקא ליה, ולפי הטעם שביטול כלי מהיכנו מפני שדומה כמחברו בטיט כתב דאפשר דאסור.

ביטול כלי מהיכנו בדבר שאין עליו שם כלי

שעה"צ ס"ק ל"ז. דלא שייך שם ביטול כלי מהיכנו כל שאין שם כלי עליו, ולענ"ד דבר חדש הוא, ולא נהירא דכיון שגזרו איסור שלא לבטל כלי מהיכנו, לא פלוג במילתייהו ואסרו כל דבר שהיה מתחילה מותר לטלטל וכו'.
עיין כף החיים ס"ק ע"ד שכתב כהמ"ב, ואולם בסימן של"ה ס"ק כ"ז כתב לדברי התוספת שבת שם שכתב לחדש שבכלי מוסתקי אין איסור ביטול כלי מהיכנו לפי הטעם של סותר - ודהביאו במחזיק ברכה שם, ואם כן הרי לפי"ז כל שכן בעץ בעלמא - רמ"ש הי"ו.
ועיין כאן בפמ"ג א"א ס"ק ט"ו שכתב גם כן שלטעם של בונה אפשר דאסור. - ועיין כאן במ"ב שכתב טעם של סותר, וכן לעיל בסימן רס"ה במ"ב. אבל בבה"ל שם כתב גם לטעם של בונה.

לסמוך קורה שנשברה בארוכות המטה באופן שיכול ליטלה

מ"ב ס"ק נ'. אם מהדקם וכו' הטעם דמבטל כלי מהיכנו וכו' ואם אינו תחוב בחוזק כ"כ שרי.
עיין פרי מגדים א"א ס"ק ט"ו שכתב דאם יכול ליטלו משם אע"ג דבחוזק שרי.

שבירת מוסתקי שלא לצורך

סימן שי"ד. סעיף א' בשו"ע. כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה.
עיין פרי מגדים מ"ז סוף ס"ק א' שכתב דאפילו באופן זה מותר דוקא לצורך שבת, אבל בחנם ודאי אסור. (עי"ש שכתב כן דאע"ג דאם מוקמינן במוסתקי לא צריך לטעם [שכתב בעטרת צבי] של **מקלקל לצורך שבת** - אבל בכל זאת ההיתר הוא רק **בלצורך** שבת ולא בחינם, ע"ש).

אמירה לגוי בסתירת כלים

מ"ב ס"ק א'. וכתבו האחרונים לקמן בס"ט דהני חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר החשוקין כדי ליקח מה שבתוכה וכו', אך ע"י א"י בודאי יש להתיר וכדלקמיה בסעיף ז'.
עיין לקמן מ"ב ס"ק ל"ו [דלענין להקל ע"י גוי יש לסמוך על הראשונים דס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים].

באיסור בנין וסתירה בכלי המחזיק ארבעים סאה

מ"ב ס"ק ג'. ארבעים סאה. היינו אמה על אמה ברום ג' אמות וכו'.
עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק ט' ד"ה תשובה דלא בעינן דוקא בצורה המבוארת כאן במ"ב - אך כתב דעכ"פ בעינן שיהא גגה טפח (עי"ש מ"ש בצ"ע).

שבירת חבית המדובקת שלא במקום הדיבוק

מ"ב ס"ק ד'. עיין בפמ"ג [- מ"ז ס"ק א'] שמצדד דהיתר השבירה הוא אפילו שלא במקום שמדובק בזפת.
עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק ו' סוף ד"ה הגר"א [שכתב דהמ"ב בשם הפמ"ג כתב לה בלשון מצדד - והוא הוכיח כן מדברי רש"י ותוס', ע"ש].

עשיית נקב כלשהו לפתח בחבית דבוקה

מ"ב ס"ק ו'. מתקן מנא. עיין בט"ז דמשמע דאפילו אם הנקב הוא נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא, ג"כ אסור עכ"פ מדרבנן.
עיין בפרי מגדים מ"ז ס"ק א' שכנראה ס"ל לומר דאם לא הוי נקב כל שהוא ומכוין **לעשות כלי** בכך, חייב גם אם אינו עשוי להכניס ולהוציא - וכשמכוין **רק לפתח** אז בעינן שעשוי להכניס ולהוציא - ע"ש בפלוגתתו ע"ד הט"ז ובסוף נשאר בצ"ע.

עושה נקב להכניס ולהוציא במוסתקי

מ"ב ס"ק ו'. ואם הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא יש בו איסור תורה.
עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק ז' [שכתב דכן הוא לרש"י, אבל לר"י בתוס' ביצה ל"ג אינו אלא שבות, והלכה כבתרא'].

סתירה בכלים שלמים

מ"ב ס"ק ז'. ובביאור הגר"א הסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלימה, אם לא כשעושה אותה כלי ע"י השבירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש.
עיין קרבן נתנאל פרק חבית סימן ו' אות ה' [שתמה על הפוסקים שלא הביאו לדעת הרי"ף והרמב"ם המתירים שבירת כלי גם בלא מוסתקי, וסיים דעכ"פ לדינא ע"י צירוף היתר קל אני אסמוך על דבריהם להתיר לשבור כלי שלם להוציא אוכלים אפילו לכתחילה].
- ועיין חזון איש סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק י"ג ד"ה והנה, שמבאר דלהרשב"א זה רק בכה"ג דלא עסיק בסתירת כלי אלא בהוצאת הגרוגרות, דחשיב שימוש ולא מלאכה - אבל בשובר בחמתו חייב בכה"ג למ"ד דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, ע"ש.
ולכאורה מסתימת דברי המשנ"ב כאן ולקמן ס"ק ל"ו משמע דמפרש דבכל גוונא ליכא סתירה בכלים, וצ"ע דהרי לכאורה צ"ל כהחזו"א כהוכחתו מתוס' ריש פרק הבונה [ק"ב ע"ב ד"ה האי שכתבו דבנין גמור מחייב בכלים כמו בקרקע], והרי גם הרשב"א ס"ל כן דיש בנין בעושה כלי - ע"ש ברישׁ פרק הבונה.
ואולי ס"ל דשם הביא רק דיש סוברים כן, אבל הרי כתב שם דאין כן דעת הרי"ף, ובפרק חבית כתב רק לחלק בין כלי גדול לקטן, ודבקטן אין בנין וסתירה בכלים.
וכן משמע לכאורה מדברי הגר"א, שבד"ה כגון כתב לדעת הרשב"א, והזכיר שכן דעת רש"י לחלק בין כלי לאהל, ואח"כ בד"ה שאינה האריך בביאור שיטת רש"י שאין בנין וסתירה בכלים לעולם - וגם שם ברישׁ דבריו הזכיר שהרשב"א ור"ן כתבו כרש"י.

עשיית נקב כל שהוא בחבית שלמה

מ"ב ס"ק ח'. שאינו עושה כלי. ר"ל שאינו עושה נקב לפתח אלא שוברה, ואח"כ כתב ריבותא טפי דאפילו נקב בעלמא ר"ל נקב שאינו יפה לפתח דאית ביה תרתי לטיבותא שאינו שובר החבית וגם שאינו פתח, אפ"ה אסורה.
עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק א' שכתב בשם הלבוש שמפרש שסיום הדברים של נקב בעלמא, טעם האיסור משום שזהו שבירתו של הכלי **אפילו בנקב כל שהוא** - ועי"ש בפמ"ג מש"כ בזה.
ולכאורה לפי פירוש הלבושי שרד המובא כאן במשנ"ב לא אמרינן שכל נקב הוי שבירה של הכלי - זולת דנימא שלפי"ד הלבושי שרד בתחילה קאי על כונת שבירה, וג"כ האיסור בכל שהוא, ואח"כ קאי על כונת פתח, אלא שאין ראוי לפתח להכניס ולהוציא, ואז לא הוי שבירה, אבל גם לא הוי פתח הראוי אלא שאסור משום גזירת פתח - ובזה את"ש כפירוש הפמ"ג בלבוש בדרך הממ"נ, ע"ש.

עשיית נקב "להכניס" בלול של תרנגולים

מ"ב ס"ק ח'. כתב הרמב"ם וכו' וכתב עוד בפרק יו"ד וכו' העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכות בין בבנין בין בכלים, ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו, עכ"ד. **ובשעה"צ ס"ק ט'.** נראה דרק אכלים קאי, דהנקב שעושה להם יש עליהם שם פתח כדאיתא בגמרא, ולכן בענין וכו'.
עיין מאמר מרדכי [שהביא דברי האחרונים שנו"נ בדברי הרמב"ם שסותר דבריו ממה שכתב בפ"י ה"י"ד שהעושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להם האורה חייב משום בונה, ע"ש שנשאר בצ"ע].

חיוב מכה בפטיש בעושה נקב

בשעה"צ ס"ק ט'. נראה דרק אכלים קאי, והמ"א קיצר בלשון הרמב"ם, ומשמע קצת דאכולהו קאי, ולא נהירא לענ"ד.
עיין בלבושי שרד שנתקשה בזה [דאם קאי נמי אבנין הרי חייב משום בונה, ולמה כתב הרמב"ם משום מכה בפטיש], ועיין במחצית השקל שישב דבריו.

פסיק רישא בדרבנן

מ"ב ס"ק י"א. וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב, אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון דאין מתכוין לזה.
עיין חידושי הרשב"א דף קמ"ה ע"א ד"ה למימיהן שהקשה ע"ד רש"י [שכתב שם דבמשקים הבאים שלא מגופן אין איסור סחיטה מדאוריי'תא] מהא דספוג [דאין מקנחין בו אם אין לו בית אחיזה] דהוי רק פסיק רישא, א"כ מוכח דס"ל דפסיק רישא מותר בדרבנן. - והעיר רח"נ הי"ו דליישב שיטת רש"י צריך לומר דס"ל דפסיק רישא אסור גם בדרבנן. - ועיין בסימן ש"כ בפרי מגדים א"א ס"ק י"א.
עיין סימן תרנ"ח שער הציון ס"ק ו' [דליתן האתרוג על הבגד ביו"ט אם אסור משום מוליד ריחא, תלוי אם אמרינן פסיק רישא אסור גם בדרבנן - וסיים דלפי"מ שהסכימו כמה אחרונים בסימן שי"ד לאסור, גם בזה יהיה אסור], ועיין שם בפמ"ג א"א ס"ק ב' [שכתב דמהרש"ל שמתיר שם הוא משום דס"ל להיתר בפס"ר בדרבנן], ובמחצית השקל שם [שכתב דאף דפסי"ר אסור בדרבנן, י"ל דאיסור מוליד ריחא שאני דהוא איסור קל] - וצ"ע אולי אפ"ל כונת מהרש"ל כעין מש"כ מג"א סימן שי"ח ס"ק ל"ו בשם המ"מ [דכשאינו מתכוין אין בו מלאכה, ואין ראוי לחייב בו בפסיק רישא].
- ועיין עוד מש"כ בגליון המשנ"ב סימן שכ"ו. - ועיין מחצית השקל סימן תרנ"ח. ואם נימא דכונת מהרש"ל כהא דמג"א בשם מ"מ, א"כ יצא דכשמצטרף לאיסור אחר שבפנים היה מותר אזי אוסרים בזה, ע"ש.
ועיין חזו"א סימן י' [- או"ח מועד סימן נ"ח] ס"ק ח' מש"כ שמחמירין בזה, וע"ש מש"כ לענין נידון דהתם [דסימן שכ"א מ"ב ס"ק נ"ז שאוסר להטיל מים לתוך הטיט, די"ל דמשום כבוד הבריות יש להקל].
ועיין אשל אברהם (בוטשאטש) סימן ש"כ לענין ניגוב שערות, משא"כ מפסיק רישא דלא ניחא ליה [דקי"ל בזה לכו"ע דמותר].
ולענין **פסיק רישא דלא ניח"ל בדרבנן**, עיין חזו"א סימן ח' [או"ח מועד סימן נ"ו] ס"ק ה' ד"ה הצינורות בסופו במוסגר [שהביא דברי תוס' בשבת ק"ג וביומא ל"ה שכתבו דמותר] - עיין שם שכתב מפמ"ג סימן שט"ז א"א ס"ק ט' - ועיין לקמן בה"ל שם סעיף ג' ד"ה ויש מקילין.
ועיין ט"ז סימן ש"כ ס"ק י' [בהא דדורס שלג ברגליו ואינו חושש - דאף דהוי פסיק רישא מ"מ לא גזרו בזה שא"א ליזהר בזה] ובפמ"ג שם [שכתב דבלא"ה היה אסור דפסיק רישא אסור גם בדרבנן], ולכאורה שם הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה.
ועיין בט"ז כאן סימן שי"ב ס"ק ב' ובפמ"ג שם, שלפי הגהת הט"ז יוצא דמסקנת תרומת הדשן לאסור פסיק רישא באיסור דרבנן, והט"ז שם בהגהתו איירי בחופר גומא שהוי מקלקל, א"כ הוי פסיק רישא באיסור דרבנן ולא ניח"ל ובכ"ז אסור. א"כ אתי שפיר מש"כ כאן הפמ"ג לט"ז לשיטתו, אבל מה שכתב בא"א ס"ק כ' יתכן דקאי להמג"א לשיטתו, אשר בסימן שי"ד ס"ק ה' נראה שמעיקרא דדינא ס"ל בזה להיתר.
ועיין בשלחן עצי שיטים מלאכת דש אות ח' שכתב דמותר לחוף כלים שיש בהם שומן דבוק, ואין חוששין שנמוחו כיון דלא ניחא ליה.
- אך עיין לעיל סימן רנ"ג מ"ב ס"ק ק' שכתב בשם מג"א להחמיר, א"כ משמע דאוסר פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן. (כי מה שנימוח ועי"ז נשטף מהכלי לכאורה אי"ז בגדר ניח"ל במה שנעשה נוזל, כי עיקר הניחותא לניקוי הכלי. - אך אולי לפי מש"כ בחזו"א שבת [או"ח מועד סימן נ"ז] סוף ס"ק ה' א"כ זה תלוי בפלוגת הרמב"ם והערוך).
עיין פמ"ג א"א כאן ס"ק ה' מש"כ לענין היתר בלא ניח"ל [דיש להתיר במקלקל], אבל בפמ"ג א"א סימן ש"כ ס"ק כ' הקשה מדעת החולקים על הערוך [שם בסעיף י"ח וס"ל דאסור לסתום חבית בפקק של פשתן דהוי פסיק רישא בסחיטה], והעיר שהרי הא דהערוך ג"כ איירי באיסור דרבנן [כגון חבית של שאר משקים], וא"כ גם בזה מחמירים בפסיק רישא דלא ניח"ל, והעיר בזה על מש"כ בסימן שי"ד. - ואם כן צ"ע לפי פירוש החזו"א בכונת התוס' בענבי הדס [שכתב דהתוס' שבת ק"ג ע"א כתבו דבאיסורא דרבנן בלא ניח"ל מותר], אזי כיון דהתוס' פליגי על הערוך איך מודים בהא דעינבי הדס.
ואולי אפשר לומר שמקילים רק כשלא הוי כעיקרו דאורייתא וחשש איחלופי, וע"כ בענבי הדס אין חשש לאיחלופי, אבל בהא דהערוך צורת המלאכה הוי ככל סחיטה, ע"כ חמור טפי.
ולולא דברי החזו"א היה אפשר לומר דכונת תוס' להקל רק בענבי הדס, דהוי איסור קיל יותר מאיסור אחר דרבנן, אולם עיין תוס' יומא ל"ה ע"א משמע כהחזו"א.
ועיין כאן במחצית השקל מה שכתב בביאור ראיית מג"א מתוס' ק"ג ע"א, והיינו משום דעלי הדס שאני, אבל בשאר איסור דרבנן אסור - משמע מדבריו לכאורה דהטעם שם משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה.
ועיין חזו"א סימן ג' [- או"ח מועד סימן נ'] ס"ק ה' [שכתב בכונת דברי התוס' שבת ק"ג דמיעוט ענביו שאני משום שהוא תיקון קל, משמע אבל בשאר שבות לא התירו בפס"ר אף בלא נהנה] - ובתוס' יומא ל"ה משמע לכאורה בכל שבות, וא"כ צ"ל דרק שבות דמלאכה שא"צ לגופה שאני דחמירא טפי (עיין סימן שמ"ב וסימן רע"ו במ"ב) - ועי"ש [בחזו"א] בדבריו על מש"כ כאן המג"א [- דמש"כ דפס"ר אסור אפי' בדרבנן היינו בניח"ל, עי"ש].
- ועיין בחזו"א סימן ח' [- או"ח מועד סימן נ"ז] בסופו לענין פסיק רישא דלא ניחא ליה בעצם הדבר שבו המלאכה, אבל יש ניחותא בחלק המעשה שלא שייך לעצם המלאכה, כגון סוחט שצריך להוציא ולא ללבן הבגד, והנידון לענין הבגד, וכן איפכא לענין סוחט של דש [שכתב בזה פלוגתא בין הרמב"ם לבין שיטת הערוך, דלהרמב"ם היכא דסוחט וניחא ליה ביציאת המים, אף דלא ניחא ליה בליבונו אסור, ומיהו לדעת בעל הערוך כתב דנראה דגם בזה מותר]. - ועיין כאן בט"ז ס"ק ב' במש"כ בביאור דברי המרדכי לדרכו בכעין חילוק זה.
ועיין דגול מרבבה סימן ש"מ [לענין שבירת עוגה שיש עליה אותיות, שכתב כמה צירופי היתר להתיר גם להאוסרים פסיק רישא בדרבנן] - ועיין חזו"א סוף סימן כ"ח [לענין לפתוח ספר שיש בו אותיות כתובות על חודי הדפים דאיכא תרי דרבנן בפסיק רישא, וסיים דמ"מ ראוי להחמיר].
- ועיין כאן בתהלה לדוד סוף אות ג' [דכל ההיתר כאן הוא רק להוסיף ע"י נעיצת הסכין, אבל לעשות מתחילה אסור - ולכן גם שבירת האותיות מע"ג העוגות אסור].

להכניס ולהוציא סכין התקוע

מ"ב ס"ק י"א. ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין, כיון שא"צ להגומא והוי מלאכה שאצל"ג. **ובשעה"צ ס"ק י"ג.** ועיין בהגר"א שכתב דהעיקר כמ"ש מג"א בסימן שי"ח ס"ק ל"ו בשם המ"מ, ע"ש דמשמע דאין ע"ז שם מלאכה כלל.
עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק ט"ו וט"ז [דאף שיש בזה תיקון, כיון דבנ"א מזלזלים בזה ואין דעתם לזה, אין ע"ז שם מלאכה - ומ"מ אם בעתיד יהיה ניחא ליה בזה הרי"ז אסור, ומסיים "וזו דעת השו"ע שהתיר בחבית ואסר בכותל של עץ"].

שבירת חבית המחזקת ארבעים סאה

בה"ל ד"ה שאינה מחזקת וכו'. ועיין בא"ר שהביא דדעת הרשב"א דבחבית רעועה כזה אפילו מחזקת אין שייך בה שם סתירה.
הרשב"א - בעבודת הקדש הלכות יו"ט שעור ב' אות ז'. - ועיין חזו"א סימן כ"ח [או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק ט'.

מקלקל לצורך שבת בשאר מלאכות

בה"ל ד"ה אסור לשברה. ודע דאף דמדעת רש"י משמע דמקלקל היכי שהוא לצורך שבת מותר לכתחילה וכו', ואפשר דגם רש"י מודה בשאר מלאכות.
עיין רש"י ערובין ל"ה ע"א ד"ה ובעי שכתב הטעם של היתר חתוך חותמות משום דהוי **מקלקל**, וסיים דשל קרקע אסור דגזירה דרבנן היא דמחזי כסותר - אם כן משמע אע"ג דבקרקע הוי ג"כ מקלקל בכ"ז אסור. - ועיין שם בתוס' ד"ה בעי משמע לכאורה דבהפקעת חותם של כלי ליכא כלל איסור.

שבירת כלי לצורך שבת בכלי גדול ובכלי קטן

בה"ל באו"ד. ואפשר דגם רש"י מודה בשאר מלאכות. ותדע דלענין סתירת מגדל גדול שהוא בכלל אהל, מוכח מרש"י עירובין וכו' דאסור לכו"ע לשברו וליקח וכו'.
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק א' ד"ה אגב שכתב סברא לחלק בין אב לבין תולדה, ובזה להסביר החילוק בין כלי גדול או קטן. וזה כנראה שם שר"ל לבאר דסיום דברי הר"ן הוא גם אליבא דרש"י - אך עיין שם דסיים שזה דוחק. ובתחילה פירש פירוש אחר בר"ן ואשר משמע שלפי"ז לרש"י אין חילוק בין גדול לקטן, וצריך עיון ממש"כ רש"י בעירובין וכמש"כ הבה"ל.

בטעם המתירים שבירת חבית שלמה

בה"ל בא"ד. טעמייהו רק משום דס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים, אבל לא משום דמקלקל הוא וכו', ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל, משום שהוא לצורך שבת [ומצאתי סברא זו ג"כ באחרונים].
עיין פמ"ג א"א ס"ק א'. - ועיין במשבצות זהב סוף ס"ק א'.

פתיחת נקב שנסתם בחבית במקום הברזא

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"ג. נקב ונסתם. אפילו היה אותו מקום הברזא שסתמו ועשאו במקום אחר ועתה רוצה לפתחו. **ובשעה"צ ס"ק ט"ז.** כן מוכח מלקמן ס"ד בהג"ה.

המכוון להוכיח שלא תימא שמקום הברזא לא הוי סתימה מעלייתא גם למטה מן השמרים, על זה הוכיח מסעיף ד' בהג"ה כמש"כ בשעה"צ, אבל איפכא שלמעלה מן השמרים לא הוי סתימה גם בנקב של ברזא זה מוכח בסעיף ג'.

נקב העשוי להכניס ולהוציא במקום נקב ישן

סעיף ג'. בשו"ע. במקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח.

עיין במש"כ ב"י בשם המרדכי [דפתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו אלא גזירה, הלכך בישן שרי], דמשמע שאם עושה במקום נקב ישן נקב כזה שעשוי להכניס ולהוציא יש בזה איסור מדרבנן - וכעין זה איתא לקמן בשעה"צ ס"ק כ"ז לענין נקב במגופה למעלה שאסור אם עשוי להכניס ולהוציא. ועיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק י"ח ד"ה ונראה, שכתב בנקב ישן להתיר גם בעשוי להכניס ולהוציא, וצ"ע מדברי המרדכי הנ"ל.

ורד"ל הי"ו רצה לומר דהמרדכי קאי רק על מה דנקט בתחילה לענין **מקדח**, ובזה את"ש דלא יסתור לדברי החזו"א - וצ"ע דלא מסתבר שנחלק בזה רק לענין באיזה דרך הוא מנקבו.

לפתוח נקב ישן בחבית ולהרחיבו

מ"ב ס"ק ט"ז. במקום נקב ישן. בין שהנקב ההוא היה גדול או קטן, ובלבד שלא ירחיבו יותר ממה שהיה מתחילה. **ובשעה"צ ס"ק י"ח.** עו"ש וא"ר וש"א.

עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ב' ד"ה מ"ש המחבר [שבב"י התיר אפילו להוסיף ולהרחיב, והביא שבא"ר ונחלת צבי מפקפקין ע"ז].

פתיחת כלים בכלי המיוחד

מ"ב ס"ק י"ז. ולכן מותר לנקוב במגופה שסותמין בה הכלי זכוכית [שקורין שטאפק"י] אפילו בכלי המתוקן לכך.

עיין שערים מצויינים בהלכה סימן פ' אות מ"ו מש"כ בשם התפארת ישראל בכלכלת שבת [דלהוציא המגופה מהכלי ע"י משלף המיוחד לכך הוא מעשה מקדח ומיחזי כעובדין דחול], וכן עיין שם מה שכתב בשם פרי מגדים סימן תקי"ח מ"ז ס"ק ג' [דמותר לקדוח בו נקב].

לנקוב בחבית של עץ נקב ישן שנסתם

מ"ב ס"ק י"ט. וי"א דלא שרי וכו'. זו היא דעת הכל בו, ועיין בא"ר שכתב דשאר פוסקים פליגי ע"ז וכו'.

כנראה שעל מה שכתב כאן קאי דברי שעה"צ ס"ק כ' הנדפס בסוף עמוד הקודם [להוכיח דבמקום נקב ישן מותר אף בחבית של עץ, מהא דלא אסרו בגמ' אלא נקב חדש, ושהגר"ז כתב להקל במקום הצורך].

נתינת קנה או ברזא בחבית בשביל להוציא יין

סעיף ה'. במ"ב ס"ק כ'. מותר ליתן וכו'. שהרי עומד ומיוחד לכך ואינו מתקן כלי, ומ"מ נראה דאסור לתקוע היטב בחזקה ביתדות דיש בזה משום גמר מלאכה.

עיין בחזון איש סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק י"ט ד"ה במ"ב, משמע דמפרש דלדעת המ"ב צ"ל דאיירי כאן כשאין דרכו לתקוע - ומ"מ אם דרכו בהידוק בינוני תלוי בפלוגתא שבסימן שי"ג סעיף ו'. - ועי"ש במ"ב ס"ק מ"ה ומ"ו.

ועיין שם בחזו"א מש"כ להשיג בזה [- דגובתא שאינה אלא להוצאת היין, ואחר שהוציא היין, אין הרכבת הקנה בחבית רצויה כלל, הוי ככסוי כלי דמותר לתקוע] - אך במה שנראה שהמ"ב קאי גם על ברזא שאיתא בשו"ע, מסתמא בזה לא פליג החזו"א. - ועיין תהלה לדוד ס"ק ט"ז.

באיסור לנקוב מגופה מצדה

סעיף ו'. בשו"ע. אבל לנקבה בצדה בין של חבית בין של מגופה אסור וכו', דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין.

עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק י' [שכתב דהא דאסור בצדה הוא משום דכל מן הצד נראה כאילו הוא בגוף החבית], ועיין שם בדבור דלקמן [שכתב דההיתר ליקוב המגופה למעלה לרש"י הוא משום דלאו לפתח מכוין, ולתוס' בשבת מ"ח ע"ב הוא משום דאין המגופה מחוברת לחבית], וכנראה דגם כאן [בנוקב במגופה מצדה שכתב שאיסורו הוא משום גזירה] קאי לפי דרך התוס', אבל לפי טעמו של רש"י יתכן דמצדה מדינא אסור.

להסיר מגופה מהחבית

מ"ב ס"ק כ"ג. ואם ירצה להתיז רק ראש המגופה לבד אפילו בחבית שלמה שרי.

עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] במש"כ ס"ק י"א במוסגר [להוכיח מהגמ' דמותר להסיר המגופה מהחבית], ועיין חידושי הר"ן [שעל הרי"ף] שכתב כן בהדיא.

טעם היתר קריעת העור מעל פי החבית

מ"ב ס"ק כ"ה. ומותר ג"כ לקרוע העור מע"פ חבית של יין.

עיין לקמן סימן ש"מ סעיף י"ג בה"ל ד"ה אין [שהוכיח מהירושלמי דלא כהגר"ז שכתב דלא שייך קריעה אלא בדבר שנתדבק מגופים רבים, ולא בדבר שהוא מגוף אחד], ועיין שם בשו"ע הגר"ז [סעיף י"ז שהוכיח כן מהא דמותר לקרוע העור מע"פ החבית], ועיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ס"ק י"ג ד"ה והנה [שמבאר הא דלא חייל עליה כאן שם קורע כיון דעוסק להוציא את היין - יעו"ש].

בהיתר להתיז ראש החבית

שעה"צ ס"ק כ"ה. והנה בגמרא איתא לעין יפה קמיכוין, והרמב"ם כתב כדי להראות נדבת לבו.

עיין חידושי הר"ן [שכתב להראות לפני האורחין ששמח בהן].

לנקוב נקב בגוף המגופה מלמעלה

שעה"צ ס"ק כ"ז. אבל בנקב שעשוי להכניס ולהוציא משמע ממ"א דאסור גם במגופה מלמעלה מדרבנן.

עיין מש"כ בגליון ריש סעיף ב' מה שאיתא כעין זה במרדכי לענין נקב ישן - ועיין כאן בתהלה לדוד ס"ק ה'.

שבירת גוף חבית שלמה

באר היטב ס"ק ד'. אפילו בחבית שלמה אפילו להתיז גוף החבית עם המגופה. ט"ז ומ"א.

עיין תהלה לדוד ס"ק ח' להשיג דבמגא"א לא כתב כן - ועיין שם מש"כ מדברי הפרישה.

שבירת חבית

שערי תשובה. ס"ק א'. וכתב מחזיק ברכה שהעידו לו שהגאון מוהר"ר אברהם יצחקי עשה מעשה והתיז ראש קנקן סתום וחתום בדבק בסכין ע"ש.

עיין חזו"א סימן כ"ח [- או"ח מועד סימן נ"א] ריש ס"ק י"ט דפירש דהמכוון שהתיז את המגופה [דגוף הקנקן אסור לדעת השו"ע].

להתיר קשר שבחותמות שבכלים

סעיף ז'. בשו"ע. חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל יכול להתירו.

לכאורה גם כאן שייך מה שכתב הגרעק"א בחידושיו בסעיף י' בשם הפמ"ג סימן שי"ז דדוקא בעשוי להתירו במוצאי שבת.

הסרת צירים מתיבות וכלים

בשו"ע. ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התבות אם נאבד המפתח, ויש מתירים.

עיין שו"ע הגר"ז סי"ז במוסגר מש"כ לפרש באיזה סוג צירים איירי כאן. - ומ"מ צריך עיון בענין פירוש הט"ז והשעה"צ כאן [שלא שייך בזה שמא יתקע בחוזק]. ועיין בפמ"ג מ"ז ס"ק ח' מש"כ שיש ב' סוגי צירים, וכנראה כונתו לחלק שהט"ז קאי רק על סוג ציר שלא שייך בו תקיעה.

קביעת הצירים במסמרים

מ"ב ס"ק ל"ד. ודע דלכו"ע אסור לקבוע הצירים או מנעול במסמרים להכלי. **ושעה"צ ס"ק ל"ג.** ונל"פ דאף הט"ז בסק"ח וכו' מ"מ מודה דלקבוע הציר במסמרים אסור, דזהו בכלל שמא יתקע בחוזק דלכו"ע חייב חטאת בזה כמבואר בט"ז.

היינו דהט"ז כתב סתם דיש איסור בתוקע בחוזק מאוד, ועל זה כתב השעה"צ דגם קביעת הציר במסמרים נכלל בזה.

קביעת צירים בכלי לדעת המתירים בהסרתם

מ"ב ס"ק ל"ד. ודע דלכו"ע אסור לקבוע הצירים או מנעול במסמרים להכלי. **ובשעה"צ ס"ק ל"ג.** מ"א, ונל"פ דאף הט"ז בסק"ח שמצדד לומר דלדעת המקילין בהסרת הציר גם להשים הדלת של הכלי מותר מ"מ מודה וכו', ומה שמסיים המ"א אבל זה מקלקל הוא ר"ל דמלשון המחבר שכתב דלהסיר הצירים שאחורי התיבה יש מתירין, משמע דהסרת הציר גופא מן הכלי ג"כ מותר, וע"ז כתב הטעם דמקלקל הוא.

צ"ע כיון דמסכים בזה דגם למג"א כונת המחבר להתיר אפילו הסרת הציר מהכלי, והרי בט"ז משמע דכל מה שמותר בהסרה מותר גם בשימה, אם כן הרי יוצא שלהט"ז מותר גם לקבוע את הציר אל הכלי, אלא שאכתי אפשר לומר שכונתו לאופן כזה שקובעו אל הכלי באופן שאינו תקוע, אבל אם קובעו ע"י מסמרים הרי זה תקיעה בחוזק מאד שאסר הט"ז, ואשר לפי"ז שוב נוכל לומר שהמג"א לא פליג עם הט"ז, דהוא אוסר רק בקביעת הציר אל הכלי על ידי מסמרים, אבל שלא על ידי מסמרים אולי לא אוסר. - וא"כ לפי"ז קשיא בדברי השעה"צ שחילק בין שימת הדלת על הציר ובין קביעת הציר אל הכלי, אלא הו"ל לחלק רק בין קביעת הציר לכלי שלא ע"י מסמרים, ובין קביעה שעל ידי מסמרים.

קביעת צירים בדלתות הכלים

שעה"צ ס"ק ל"ג. ולא כדעת איזה אחרונים שכתבו דהמ"א פליג בזה על הט"ז שמתיר לדעה זו **בשימת צירים,** דלענ"ד פשוט דהמ"א לא איירי בזה כלל, אלא מיירי **בקביעת הציר** להכלי.

לכאורה יש כאן ב' הערות על הלשון הכתוב בזה, א. **שימת צירים - וקביעת הציר לכלי** הרי הוא מילתא חדא, דהיינו חיבור הציר לכלי במסמרים, והול"ל דהמגן אברהם לא איירי בהחזרת הדלת על הציר אלא בקביעת הציר לכלי. ב. דהל"ל איפכא שלא כדעת האחרונים דהט"ז פליג על המג"א במסמרים, דהט"ז איירי בקביעת דלת.

אמירה לנכרי בשבירת כלי שלם

בשו"ע. ושפירת פותחות של תיבות יש מתיר ויש אוסר, ויש להתיר ע"י גוי. **ובמ"ב ס"ק ל"ו.** יש מתירי. ס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים.

לפי"ז לכאורה ה"ה בסתירת כלי שלם על ידי גוי - ועיין קצות השלחן סימן קי"ט בבדי השלחן ס"ק ל"ד [שכ"כ כן תו"ד בשם הגר"ז כאן ס"ז שסתירת כלי שלם מותר ע"י גוי]. וצ"ע דאולי רק בפותחת שיש פלוגתא. אמנם לפי מש"כ המ"ב היה אפשר לומר דה"ה בכלי שלם, אבל אולי בכל זאת ההיתר [שכתב בקצה"ש להתיר ע"י גוי] הוא בצירוף הפלוגתא - ואכן לפי מה שכתב הגר"א דטעם המתיר בפותחת משום דאין סתירה בכלים, אם כן זה נידון אחד עם סתירת כלי שלם, אך עיין בחזו"א [סימן נ"א סק"ד] מש"כ שיש סברא מיוחדת בפותחת, א"כ אכתי לא מוכח מכאן. אע"ג דבסימן תקי"ט כתב הטור דהמתיר הוא הר"א ממיץ, וא"כ הרי אפשר לומר דהוא אזיל לשיטתו שאין סתירה בכלים, ומוכח כביאור הגר"א, וא"כ נימא ה"ה בכלי שלם, אבל אכתי יתכן כיון שיש סברא מיוחדת לענין פותחת, כמש"כ החזו"א הביאו הטור כדי לסמוך עליו לענין גוי, אבל בכלי שלם לא סמך אפילו לענין גוי.

בטעם המתירים שבירת פותחות של תיבות

מ"ב ס"ק ל"ו. יש מתיר ס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים, וכמו שביארתי לעיל בס"א במ"ב דיש ראשונים שסוברין כן.

בזה נתיישבה קושית הט"ז [שהקשה למה חילק השו"ע הסרת צירים ושבירת פותחות לב' מחלוקות, ואם נאמר שיש כאן ב' מחלוקות למה בהסרת צירים סתם לאיסור אלא שיש מתירים, ובשבירת פותחות כתב יש מתיר ויש אוסר].

ועיין בביאור הגר"א [ע"ד השו"ע ושבירת פותחות וכו' שכתב "נמשך אחר לשון הטור שכתב ובסמ"ק כתב ושבירת וכו'"], וישובו של הגר"א בדרך א' של הט"ז, והיינו דבאמת הפירוש כמש"כ הט"ז בתחילה דהפלוגתא קאי גם על פותחת, אלא שנמשך אחר לשון הטור לכן כפל הדברים, וישובו של המ"ב בדרך ב' של הט"ז.

בהיתר שבירת פותחות של כלים

מ"ב ס"ק ל"ו. יש מתיר ס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים, וכמו שביארתי לעיל בס"א במשנה ברורה.

עיין שם בס"ק ז', ועיין מש"כ שם בגליון בשם החזו"א.

היתר ע"י נכרי במקום פלוגתא דרבוותא

מ"ב ס"ק ל"ז. ע"י א"י. ויש שכתבו דדוקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצוה.

עיין מגן אברהם [שכ"כ בשם היש"ש], ועיין פמ"ג בא"א ס"ק י"א [שכתב לבאר פלוגתת היש"ש והשו"ע, דלהיש"ש אף שיש מחלוקת דרבוותא, כיון שההלכה כהאוסר אסור ע"י נכרי רק בשבות דשבות במקום מצוה, ולהשו"ע כיון דיש מתירים ראוי לנו להקל ע"י נכרי עכ"פ].

לכאורה לפי"ז אולי לא רק בגוונא דהכא, דאפילו להאוסרים יש רק איסור דרבנן (דהוי מקלקל - אך עי' לקמן), לכן מותר על ידי גוי, ואין צריך לתנאי של שבות דשבות **לצורך מצוה**, אלא סגי להתיר גם בלי מצוה כשעושה ע"י גוי - אלא לכאורה לפי"ז ה"ה כשיש פלוגתא אם על ידי ישראל זה איסור דאורייתא או לא, מ"מ לשיטת השו"ע יהא מותר ע"י גוי, אע"ג שלסברת האוסרים הוי כאן רק שבות א', מ"מ כיון דסו"ס יש מתירים על ידי ישראל כבר לא אסרינן ע"י גוי, וא"כ לפי"ז מה דממשיך הפמ"ג לחקור אם להרמב"ם [דס"ל דשובר בחמתו מקרי מתקן] הוי בזה כמתקן [- כיון שנהנה בשבירת התיבה שאוכל מה שבתוכו], יצא דאין נפק"מ בחקירה זו כשעושה על ידי גוי בכה"ג של צירוף - לשיטת השו"ע, וצריך עיון דאולי זה גופא חקירתו דס"ל דגם לשו"ע זה קולא, רק דלא נצטרך לתנאי של צורך מצוה, אבל לא להתיר על ידי גוי מה דלחד מ"ד הוי איסור דאורייתא, ע"כ חוקר דלרמב"ם הרי יתכן דיש בזה נידון של דאורייתא.

- ועיין לעיל סימן רנ"ט סעיף ז' בהג"א, ובסימן רס"ט מג"א ס"ק א'.

פתיחת הדלת כשהידית נפלה

מ"ב ס"ק ל"ז. וכ"ז בשבירת הפותחת, אבל לפתוח אותו בסכין או במחט גדול שרי אפילו דלת של בית.

לפי"ז יתכן גם כן לענין אם נשמטה "ידית" מצד א' של הדלת, ובולט שם הקצה של החלק הנשאר ויש בו סדק, דיהא מותר לתחוב בסדק סכין או מזלג ולפתוח את הדלת.

טלטול הס"ת לצורך הקריאה

בשע"ת ס"ק ב'. ואיקלע עובדא שארון הקודש היה סגור ולא יכלו לפתחו להוציא הס"ת והורה וכו', ואם האומן אומר דלא סגי בלא שבירת שיני המנעול הורה להביא ס"ת מביהכנ"ס אחר לכבוד הקהל.

עיין סימן קל"ה סעיף י"ד [בדינא דטלטול ס"ת לצורך קריאה], ועיין שם בזרע אמת שכתב דילכו עשרה אנשים לנגד הספר תורה.

חתיכת חבל בסכין

סעיף ח'. בשו"ע. חותלות של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין.

עיין לקמן סימן שי"ז מ"ב ס"ק ז' [מש"כ בשם היש"ש דכל קשר שמותר להתירו, אם אינו יכול מותר לנתקו אם הוא לצורך].

בגדר כלי גמור שאסור לשברו לצורך הפירות שבו

מ"ב ס"ק מ'. ודוקא הני דלאו כלים גמורים הן, דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן, אבל כלי גמור כבר סתם המחבר בריש ס"ז לאיסור.

עיין פמ"ג א"א ס"ק י"ד מש"כ לענין כלי העשוי מחתיכות קטנים - ועיין שם מה שנשאר בצ"ע.

- ועיין בזה בתהלה לדוד ס"ק י"ב וי"ג. ועיין בקצות השלחן [סימן קי"ט סעיף י"א].

חתיכת חבל כיסוי הכלים

בה"ל ד"ה חותלות של תמרים וכו'. וסותר שרשרות החבל. ועיין בחידושי רע"א שנשאר ע"ז בצ"ע מהא דהביא המ"א בסוף סימן שי"ז בשם הרמב"ם דהפותל חבלים חייב משום קושר, והסותר חייב משום מתיר.

עיין שו"ת אבני נזר סימן קפ"ב אות א' [שהביא בשם המגן אבות שנתקשה בזה בדברי הרמב"ם], ועיין שם בדברי המגיה מש"כ לישב דעת הרמב"ם עפ"י פירוש הר"ח ביצה ל"א ע"ב [שפירש מפקיע את הכיסוי עצמו ולא את החבל].

איסור קורע בחוט א'

בה"ל באו"ד. ועיין בחידושי רע"א שנשאר ע"ז בצ"ע מהא דמביא המ"א בסוף סימן שי"ז בשם הרמב"ם דהפותל חבלים חייב משום קושר, והסותר חייב משום מתיר.

עיין בפמ"ג סימן שי"ז א"א ס"ק כ' [שכתב סברא לחלק בין קורע בגד שהוא מפסיד כלי דאסור, לקורע חוט א' לשתים דהיתר גמור הוא] - וציין אליו כאן הגרעק"א בחידושיו [ע"ד המג"א ס"ק י"ד]. ואולי כונתו שם במה שכתב לענין פסיקת חוט א', לכעין מש"כ כאן הבה"ל דרק היכא שעלול

לתפור אסרו גם שלא ע"מ לתפור, וע"כ בקריעת חוט א' לא שייך **כדי** לתפור, ע"כ אין איסור כשהוי שלא על מנת לתפור.
ועיין שם מה שמסיק לענין ניתוק ציצית פסולים [די"ל דהוה על מנת לתקן, ואסור דמתקן מנא הוא]. ועיין א"א כאן ס"ק י"א [לענין שבירת כלי כדי ליקח מה שבתוכו, דאפשר דלהרמב"ם דס"ל דשובר בחמתו מקרי מתקן מנא, ה"ה בזה חשיב מתקן כיון שנהנה ואוכל מה שבתוכו, ונשאר בצ"ע]. ואולי שם [בניתוק ציצית] גרע דהיה ממש מתקן מנא על ידי שמסיר ציצית פסולים משם. - ועיין כאן בתהלה לדוד ס"ק ט'.

סתירת שרשרות חבל

בה"ל באו"ד. והנה על פירש"י והטור אין קושיא, דהם לא יסברו בזה כהרמב"ם, אבל על הרמב"ם קשה דלמה התירו כאן להפקיע.
צ"ע דלכאורה לא מסתבר שלרש"י וטור אין שום איסור בסתירת שרשרות החבל.
- ועיין מש"כ באורך בגליון משנ"ב סוף סימן שד"מ ליקוטי הלכות אות ב'.
ועיין סימן שי"ז ס"ג בביאור הגר"א [על הא דכתב הרמ"א דאין לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד, הביא דברי רש"י בביצה ל"א דמתיר מפני שאינו של קיימא, ואפי"ה לא מפקיע - ובדעת היש מתירים כתב דחלוק שם מהא דהכא דהקליעה כאן לקיום עומדת]. - וצ"ע א"כ אמאי חותמות שבכלים מפקיע. - ובעצם דברי הגר"א כנראה שאליבא דדעה א' [שם האוסרת לנתק תפירה אפילו שאינה של קיימא], ס"ל לדייק שאיירי אפילו בגוונא שגם הקליעה אינה עומדת לקיום דומיא דהקשר, ובכל זאת אסור, ודעה ב' [המתרת ניתוק תפירה באינו של קיימא] ס"ל דאיירי באופן הרגיל שעצם הקליעה הוא לקיום. והנה בסוף ס"ק כ' [- בסימן שי"ז] הביא המג"א בשם הרמב"ם דענין פותל חבלים משום קושר ומתיר אתינן עלה, והגרעק"א כאן בסימן שי"ד העיר מדברי המג"א שם בסוף הסימן, ומשמע שכוונתו להעיר שיהא חיוב של מתיר - אך לכאורה כיון דאיתא הכא לישנא **דלהתיר קליעה**, והרי ברמב"ם איתא **דקולע** הוי **אורג** - וסותר קליעה הוי **בוצע**, ולפי"ז הראב"ד שהשיג על הרמב"ם בסתירת אריגה שלא משום בוצע אלא משום קורע, א"כ ה"נ בסתירת קליעה הוי משום קורע, ולכאורה מדברי הגר"א בסימן שי"ז משמע כהראב"ד דסתירת קליעה הוי קורע - זולת דס"ל דגם בוצע להרמב"ם יהא תלוי בפלוגתא [אם אסור גם היכא דלאו לקיימא עבידא]. מ"מ לענין תירוץ על קושיית הגרעק"א אין נפ"מ משום איזה מלאכה.
ואולי על לישנא של רש"י שסותר **שרשרות החבל** יש להעיר מדברי הרמב"ם **דשרשרות** הוא אולי פיתול חבלים ולא קליעה, אבל הגרעק"א הרי קאי על לשון השו"ע של התרת קליעה - ואולי בחבל שייך רק ענין פיתול ולא קליעה, ולשון השו"ע כאן בסימן שי"ד הוא לשון מושאל, ע"כ הקשה הגרעק"א מפיתול חבלים.
- ואולי גם מש"כ רש"י **שרשרות החבל** היינו פתילי החבל, דאכן רש"י בחומש פרשת תצוה (כ"ח, י"ד) במעשה עבות כתב דיש שני סוגים, יש של עבות ויש של שרשרות, אך יתכן שזה בחבל של ברזל, יש שעשוי טבעת תוך טבעת והוי שרשרת, אבל בחבלים של פשתן וכדו' לכאורה בדרך כלל עשוי מעשה עבות ולא כשרשרת.
- ושו"ר ברש"י שם (כ"ח, כ"ד) דגם מעשה עבות נקרא שרשרת, וכדאיתא בקרא שרשרות זהב, ואח"כ מעשה עבות, ועיין שם דקרא מפרש דהשרשרות יהיו מעשה עבות ולא מעשה נקבים וכפלים - אם כן אתי שפיר לפרש דגם רש"י נתכוין בזה לסתירת מעשה עבות.
והנה עיין מש"כ בגליון המ"ב סוף סימן שד"מ בליקוטי הלכות אות ב' [לחלק בין שזירה שענינו הידוק הצמר לצורת חוט ובזה חייב משום טווה, לבין פותל שענינו כקשר ע"ג קשר כעין שרשרת שמשאיר חללים ביניהם, ובזה חייב משום קושר], א"כ שוב י"ל שהרמב"ם קאי רק לאופן שעשה כעין קשירה זה ע"ג זה ויש חלל בינתיים, אבל קליעת חבלים הוי אורג. (-ועיין שם שכתבתי דאולי קליעה רק כשעשוי ע"י ג' חבלים, אבל ב' חבלים הכרוכים זה בזה הוי שוזר. - וכן ע"ש מש"כ שאולי אפשר לומר שלרמב"ם גם שוזר הוי משום קושר, ובחיי אדם כלל כ"ו נשמת אדם אות א' הקשה בזה, ולפי הנ"ל אולי ניחא).

באיסור קריעה

בה"ל באו"ד. ולענ"ד דהרמב"ם יפרש מה שאומר בגמרא מפקיע היינו דמנתק וקורע, וע"כ מותר וכו' - ואין שייך לאסור מחמת קורע גופא דהוא אסור מדרבנן.
עיין לקמן סימן ש"מ סעיף י"ג בה"ל ד"ה הניר - ואם כן לפי מה שכתב שם להרמב"ם דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, אזי לשיטת רש"י דמקלקל על מנת לבנות במקום אחר לא הוי מקלקל, א"כ לכאורה ה"נ כך הוי, דמאי שנא כאן משם בנידון איגרת החתומה במעטפה.
- ואולם שיטת רש"י הרי כתב כאן לעיל דלא יסבור כהרמב"ם, וא"כ מפקיע שפיר שרשרות החבל.
ועיין חזו"א או"ח סימן ס"א ס"ק ב' מש"כ להתיר בקריעת שפופרת של נייר הממולאים בשר [דאין כאן קריעה דאורייתא יעו"ש] - ועיין בחזו"א או"ח מועד סימן נ"א ס"ק י"ג מש"כ להשיג ע"ד בה"ל כאן דביאר שמפקיע היינו ביד עי"ש.
ועיין חידושים וביאורים או"ח ח"ב סימן ח' [- הוצא"ח סימן י"ח] ס"ק י"א [מש"כ לפי"ד לענין קריעת שקיון ניילון - פקק בקבוקים - ותרופות], וע"ע שם בחזו"א מש"כ בישוב קושיית הגרעק"א דאין בזה אלא איסור דרבנן, והקילו בעסיק להוציא מה שבתוכה, ועושה דרך קלקול] - ואולם דרך ישובו של החזו"א הוא שלא כדברי הפרי חדש אשר בבה"ל שם בסימן ש"מ דן בדבריו [דס"ל דבפתיחת איגרת יש בו חיוב מדאורייתא], וגם הפמ"ג סימן רנ"ג נוטה לדעת הפר"ח. - ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן ע"א.

קורע שלא ע"מ לתפור באופן שלא שייך לתפור

בה"ל באו"ד. ואין שייך לאסור מחמת קורע גופא, דהוא אסור מדרבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור, דאין שייך שם זה אלא בקריעת הבגד, דשייך בו קורע ע"מ לתפור ולהכי גזרו וכו'.
עיין כעין סברא זו בשו"ת אבני נזר חאו"ח סימן רי"א אות ט"ו - אך שם קאי אפילו לדבר ששייך בו ענין על מנת לתקן, אלא שבאופן סתירה הנוכחית לא שייך ענין תיקון - וא"כ לכאורה כל שכן דלא שייך לאסור בגוונא דהכא, שבדבר זה לא שייך כלל קריעה על מנת לתקן.

באיסור קורע שלא ע"מ לתפור

בה"ל באו"ד. ולענ"ד דהרמב"ם יפרש וכו' ואין שייך לאסור מחמת קורע וכו', דאין שייך זה אלא בקריעת הבגד דשייך בו קורע ע"מ לתפור ולהכי וכו'.
עיין ביאור הלכה סימן ש"מ סעיף י"ג ד"ה אין וד"ה הניר ומש"כ שם בגליון - ואם כן לשיטת רש"י הרי הוי כקורע על מנת לתקן שלא במקומו דג"כ חייב לשיטת ר' יהודה, וא"כ לא הוי כקורע על מנת שלא לתפור, אלא הוי כקורע ומתקן שג"כ חייב, כמש"כ בבה"ל סימן ש"מ סעיף י"ד ד"ה ולא - והרי הרמב"ם פוסק כר' יהודה.
אך אכתי אתי שפיר, דהא נראה שם דהבה"ל ס"ל דלהרמב"ם חייב לר' יהודה רק בעל מנת לבנות במקומו, וכאן שהתיקון במקום אחר הוי כעל מנת לתקן שלא במקומו.
- והנה לרש"י לא קשה ממפקיע, כי יכול לפרש כטור, ולא יסבור כהרמב"ם לענין סותר פתילת החבל - אבל אכתי יקשה על רש"י מהא דחותך, כדהעיר הר"מ ברנסדורפר שליט"א.
ועיין בפמ"ג סימן שי"ז א"א ס"ק כ' [הו"ד לעיל], ולכאורה גם תירוצו מהני הכא אם אין זה כמתקן, אבל אי נימא כמש"כ בבה"ל סימן ש"מ לרש"י, אם כן גם בפחות משיעור ב' תפירות לפי מה שנסתפק בבה"ל סימן ש"מ סעיף י"ד ד"ה וחייב, שאולי בשאר תיקונים לא צריך לשיעור של ב' תפירות.
ועיין שם בפמ"ג שג"כ מסיים שבמתקן אסור, ומשמע דס"ל כבה"ל הכא - ורק צ"ע ממה שכתב סימן שכ"ג א"א ס"ק ה'.

גדרי קשר של קיימא - לענין מתיר ולענין סותר

סעיף י'. בשו"ע. חותמות שבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא שהרי עומד להתיר.
עיין חידושי הגרעק"א מש"כ בשם הפמ"ג סימן שי"ז דדוקא בעשוי להתירו במוצאי שבת (הו"ד במ"ב ס"ק מ"ד) - ועיין כאן בפמ"ג א"א ס"ק ט' לענין ב' ימים [דמקרי של קיימא], והנה כאן איירי בדין דף [שמשימים לפני התנור] משום סתירה, ובסימן שי"ז איירי בדין מתיר, דמה שכתב כאן להיתר בדין מתיר הוי רק בעשוי להתיר בליל מוצאי שבת, אם כן לכאורה לפי"ז בדין סתירה שיותר חמיר, אזי מה שמסיים להיתר הוא בעשוי להסירו בשבת גרידא, וא"כ מש"כ כאן בא"א ב' ימים הוא לאו דוקא. - אך צ"ע כיון דהפמ"ג כתב דמשוים לדין מתיר, וכן כתב כאן הגר"א, א"כ מדוע דין סתירה יותר חמור.
ולכאורה לענין זה של **מתיר** שייך גם להא דסעיף ז', דלענין זה אין חילוק בין תלוש למחובר.
- שו"ר דבא"א כאן ציין לתרומת הדשן סימן ס"ה, ושם אפשר לומר דס"ל דגדרי אינו של קיימא שוים לענין קשר ולענין סתירה (דהרי כתב לבאר דקשר של חותלות אינו לקיום, אבל הדלת היא לקיום של איזה זמן), ואם כן את"ש דברי הפמ"ג בא"א כאן כמש"כ שם.
ואולם בדברי הפמ"ג עצמם היה אפשר לומר דאין סתירה, דבסימן שי"ז כתב רק את דין הקשר, ושפיר אפשר לומר דמ"מ איירי שהדלת היא ליותר קיום וכמש"כ בתרומת הדשן, ויהיה אפשר לומר שמה שכתב כאן בשו"ע שלא להסירו בשבת, עיקר המכוון שאינו ליותר מיום א', וכמו שכתב כאן בפמ"ג, וכדברי הפרמ"ג ברישׁ סימן שי"ז **דיומו** הוי **מעת לעת**.
אבל מדברי הגרעק"א וכן מדברי המ"ב שהביא דבריו ע"ש, משמע דלענין סתירה יותר חמור, דבעינן שעשוי להתיר ביום השבת עצמו.
וגם דברי תרומת הדשן עצמם אם נפרש כמו מש"כ לעיל צ"ע, דאיך הוא הענין דאמרי' שלדין מפקיע וחותך יותר חמור משום סתירה בגלל שהדלת הוא ליותר קיום, דהרי ההפקעה והחיתוך הוא בחבל אשר אינו לקיום, דהא עומד להתרת הקשר, וכשאינו מקושר הרי אין כבר קיום לדלת, ואם הדלת עדיין קיימת א"כ מה ענין החבל לדלת, סוף סוף החבל אינו לקיום, וסתירת החבל מן המחובר הרי הוי באינו לקיום כלל, אבל לדברי הגרעק"א והמשנ"ב אתי שפיר. - אך צ"ע כנ"ל דמתרומת הדשן לכאורה לא משמע שיש כאן חומר יותר במלאכת סתירה מאשר במלאכת קושר.
והנה עיין סימן שי"ז סעיף ג' בהג"ה, ועיין שם בט"ז, ומשמע לכאורה דגדר תפירה שאינה לקיום הוא כגדר קשר שאינו לקיום. ובביאור הגר"א **כאן** ציין להא דסימן שי"ז סעיף ג', משמע דגם כאן הוי הגדר כמו שם. - וכן עיין במג"א סימן ש"מ ס"ק י"ח שציין להא דהכא, ושם לכאורה איירי שלא בענין שנעשה לפתיחה בשבת, ואדרבה עוד צ"ע דלכאורה אצל הכריכה שנדבקו הדפים הוי כליותר מיום א' - עיין ט"ז סימן שי"ז ס"ק ה' מש"כ לענין רצעין, ואולי כיון דנדבקו ממילא וכמו שכתב המג"א דהוי בגדר **כל שכן** להיתר, ע"כ בהו יותר קיל, דאע"ג שנשארים יותר מיום, מ"מ כיון שנעשה מאליו הוי כאילו נעשה לפתוח ביומו - וע"כ קיל מהא דהכא, והמג"א נתכוין רק לציין שיש דוגמא לענין דבר שאינו של קיימא, והרי סיים בכל שכן.

להפקיע חותמות שבקרקע ע"י גוי לצורך מצוה

בה"ל ד"ה אבל לא מפקיע וחותך. עיין רש"י ערובין ל"ה ע"א ד"ה ובעי דס"ל דגזירה דרבנן הוא ולא סותר ממש, ולשיטת התוס' שם אין זה מוכרח.
עיין כאן בפרי מגדים מ"ז ס"ק ט' ד"ה תשובה שכתב בתחילה דתוס' פליגי, אבל סיים "ומיהו משמע דמודו לרש"י בעיקר הדין". - ועיין שם מש"כ לענין גוי [דאם זה הוי דרבנן מותר ע"י גוי לצורך דבר מצוה].

ממרח באוכלים

סעיף י"א. מ"ב ס"ק מ"ה. שומן וחלב דינו כשעוה.
עיין סימן שכ"א סעיף י"ט באור הלכה ד"ה תע"ב בסופו [דאף דשומן וחלב הוו אוכלים, מ"מ כאן יש בזה משום מרוח כיון דאין המירוח באוכל עצמו אלא סותם בו פי נקב החבית].

סתימת נקב כלי במאכל

בשו"ע. ואם היין יוצא דרך הנקב אסור לסתמו, ואפילו ליתן בו שום דרך הערמה. **ובמ"ב ס"ק מ"ח**. מדרבנן.
עיין לקמן סימן שכ"ב מ"ב ס"ק י"א [מהח"א בשם הר"ן שכתב דסותם נקב כלי באוכל מקרי תיקון כלי, וסיים במש"כ בנשמת אדם דלדידיה יש בזה חיוב חטאת] - ואולי כשמניח רק לשעה הוי מדרבנן.
- ועיין לעיל סימן ש"ג שעה"צ ס"ק ס"ח לענין אם מלאכתו מתקיימת רק בשבת - וצ"ע.

לסתום נקב בחבית שהיין יוצא בו - בשום דרך הערמה

מ"ב ס"ק מ"ט. לומר שאינו מכוין. כיון דבאמת מכוין הוא לסתמו. **ובשעה"צ ס"ק מ"ה**. כן מוכח מהרמב"ם, ובב"י משמע דהרמב"ם מתיר אפילו אם באמת אינו מכוין להצניעו, ולא ידעתי מנ"ל.
משמע דהמ"ב מפרש שהטור קאי לגוונא שרק אומר דכוונתו להצניע, אבל באמת כוונתו לסתום, אבל הרמב"ם קאי לאופן שבאמת כוונתו להצניע, אם כן לפי"ז הרי יוצא שמחמיר יותר מהטור, דגם הטור מסתמא מתיר אפילו לעם הארץ כשכוונתו באמת להצניע, וא"כ הרמב"ם החמיר שלא הביא היתר של הערמה על ידי אמירה גרידא לצורבא מרבנן - ואתי שפיר לפי מש"כ המגיד משנה בפרק כ"ג מהלכות שבת הל' ג' שהרמב"ם לא הביא דין זה לגבי העברה במברא, משום דאין מצוי צורבא מרבנן, ואם כן את"ש דגם כאן לא הביאו, ורק הביא מה דנלמד מהסוגיא אפילו לגבי כל אדם.

אמירה לנכרי במקום מצוה

סימן שט"ו. סעיף א'. בשו"ע. אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב.
עיין פרי מגדים הלכות סוכה בסימן תרכ"ו א"א ס"ק ח' [לענין סגירת מכסה הגג על גבי הסוכה מפני הגשמים כאשר איננה מחוברת בצירים, דמותר דהוי שבות דשבות במקום מצוה, ומסתפק לענין שבות במלאכה דאורייתא במקום מצוה, וסיים אבל להורות היתר חלילה לי], וסימן תר"ל מ"ז ס"ק ג' [לענין הכשר דופן שלישי ע"י צורת הפתח כאשר יש ב' דפנות זו אצל זו, דמותר ביו"ט ע"י עכו"ם דהוי שבות דשבות במקום מצוה דשרי].
ועיין במשנ"ב סימן תרכ"ו ס"ק כ', וסימן תר"ל שעה"צ ס"ק ה' [שהביא דברי הפמ"ג].
וע"ע במ"ב סימן תרל"ז ס"ק א' [דיש להתיר ע"י עכו"ם לסכך כאשר נפל הסכך ביו"ט - אפילו נפל כולו], ועיין סימן רע"ו מ"ב ס"ק כ"ה [להתיר בשם הח"א שבות דאמירה לעכו"ם במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים - לענין תיקון העירוב], ובסימן שס"ב סעיף ג' בה"ל ד"ה מחיצה [שהביא דברי הנו"ב שחולק בזה, וסיים דיש לסמוך על האחרונים המקילים].
ועיין בפמ"ג סימן תרל"ח משבצות זהב ס"ק ב' ד"ה והוי [דליטול ביו"ט ע"י עכו"ם להכשיר הסוכה שלא תהא מעובה כל כך דשרי, דהוי שבות דשבות במקום מצוה], ואשל אברהם ס"ק א' ד"ה אשכחנא [שכתב לאיסור משום דהוי סותר ע"מ לבנות במקומה והוי איסור תורה], ועיין שם בסעיף א' בבה"ל ד"ה עצים [שמביא מהפמ"ג להתיר ע"י עכו"ם] - וצ"ע מש"כ שם רק למש"כ במשבצות זהב ולא למש"כ בא"א, שלכאורה הרי חזר בו.

תלית וילון הנע ונד ברוח, וסדין שאין עשוי כלל למחיצה

ברמ"א. ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח אע"פ שקבוע שם.
עיין חזו"א שבת סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק י"ג מש"כ להחמיר בענין זה [דכיון שקובע הוילון שם מקרי בנין בכל גוונ'] - וכן ע"ש מש"כ ע"ד המג"א לענין סדינים המצוירים [שהתיר המג"א לתלותם אפילו בקבע, וכתב בחזו"א דאם קובעם לעולם הוי בונה].

תליית וילון בפתח העשוי לכניסה ויציאה

מ"ב ס"ק ו'. אבל לחברה למעלה ולמטה ומן הצדדים בענין שאין נזוז ממקומו אסור משום בנין, דסתימת קבע הוא. **ובשעה"צ ס"ק ו'**. אבל אם הדרך הוא להפתח תמיד לא חשיב סתימה קבוע מה"ת, ואפשר דאף מדרבנן אין איסור בזה, דמאי גריעא מפקק החלון, ובפרט אם יש שם אסקופה להפתח, עיין לעיל סימן שי"ג ס"ג בסופו.
כנראה המכוון משום דהוי פתח לכניסה ויציאה תדיר [דמבואר לעיל דנועלים בו דלא מחזי כבונה] - ומש"כ תנאי של אסקופה, עיין שם במ"ב ס"ק כ"ט [שכתב דאם אינו קשור בעינן עכ"פ שיהא לה אסקופה מלמטה], ומה שכתבתי שם בגליון.
ואולם כאן דאיירי בוילון יתכן דדומה לדלת אלמנה, ע"כ גם בפתח של כניסה ויציאה תדיר מהני רק אם יש אסקופה, וכמו שכתב שם במ"ב ס"ק ל"א. (- עיין מש"כ שם בגליון דמשמע דמתיר שם אפילו באינו קשור).
- ואולם לפי מה שכתב שם הט"ז ס"ק ד' לחלק בין דלת אלמנה לבין מחצלת, א"כ לכאורה גם סדין דומה למחצלת ואין בו דין של דלת אלמנה.

סדינים המצויירים לתלותן בכותל

מ"ב ס"ק ז'. מותר לתלות בשבת סדינין המצויירים על הכותל לנוי, ואפילו לקבעם שלא יהיו נזוזים ממקומם ג"כ שרי כיון וכו'.
עיין פרי מגדים א"א ס"ק ב' מה שנסתפק לענין אם הם רחוקים טפח מן הכותל - ועיין בחזו"א ס"ק י"ג.

מחיצת ארעי להתיר

ברמ"א. אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו.
ואיסורה מדרבנן - פמ"ג מ"ז ס"ק י"א ד"ה מחיצה, וחיי אדם כלל מ"ח סימן י"ב.

חוטין כרוכין במחיצה העשויה להתיר

ברמ"א. וכן לפני ספרים וכו' אם לא שהיה מבעו"י טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת.
ואם מהני חוטין כרוכין עליה מערב שבת, עיין לקמן במ"ב ס"ק ל"ט בסופו [דלהמג"א אין מועיל להתיר ויש מקילים].

בטעם שבעינן עוד כיסוי להספרים כשהמחיצה גבוה ומכסה את הספרים

מ"ב ס"ק י'. וכתב המ"א וכו'. אם המחיצה גבוה עד שאין הספרים נראין מותר לעשותה, דלא חשבינן לה מחיצה המתרת רק ככסוי בעלמא וכו', ועיין באחרונים שפירשו דבריו דמ"מ בעינן כשעושה אותה בשבת שיהיה על הספרים עוד כיסוי, דאז יהיה נחשב כאלו מונחים בכלי תוך כלי.

עיין מחצית השקל [שכתב כן בדברי המג"א, וההיתר הוא משום דאפילו לא הוי מחיצה היה מותר דהרי הם מכוסים] (ועיין בפמ"ג).

ועיין סימן ר"מ מ"ב ס"ק ל', ומש"כ שם בשעה"צ ס"ק י"ג מחידושי הגרעק"א בשם תפארת למשה יו"ד סימן שמ"א [דמחיצה שנע ונד ברוח, אין לה שם מחיצה שיועיל לס"ת, אלא שם כיסוי עליו שמועיל כשיש עוד כיסוי לענין ספרים - וציין שם בשעה"צ למג"א כאן בסימן שט"ו].

לעשות מחיצה בשבת בפני הספרים עד שאינם נראים

מ"ב ס"ק י'. והנה אף שיש אחרונים שמפקפקין וכו', מ"מ נראה דבשעת הדחק יש לסמוך על דבריו. **ובשעה"צ ס"ק י"ג.** דלו יהי דעת המרדכי שהביאו הרמ"א הוא לאסור בכל גווני, הלא דעת הרמב"ם ועוד כמה ראשונים שהביא המ"א הוא להתיר בזה, וטעמם אפשר דס"ל כשיטת רש"י דאפילו מחיצה המתרת מותר.

כנראה שכונתו בזה דלשיטת האחרונים הנ"ל באות י"ב [- בשעה"צ שמפקפקין ע"ד המג"א, וס"ל דבכל גווני מקרי מחיצה המתרת ואסור], צריך לומר טעמו של הרמב"ם דס"ל כרש"י או כדרך הט"ז [דלא מקרי מחיצה המתרת כיון שיש היתר בלא"ה ע"י ב' כיסויים] כיון דלא ס"ל כסברת המג"א - אבל לדעת המג"א את"ש בפשיטות דעת הרמב"ם והראשונים כדרכו שהמחיצה מכסה לגמרי. - ועיין בה"ל ד"ה אם משמע לכאורה דגם למג"א צ"ל טעם הראשונים כרש"י או ט"ז, ורק דהמג"א כתב כן בדעת המרדכי.

עשיית מחיצה בשבת בפני אור הנר

מ"ב ס"ק י'. אבל אם המחיצה מכסה את כל הנר וכו', א"כ ההיתר בזה לאו משום מחיצה אלא מחמת כיסוי בעלמא, ולכן אף שהיתה המחיצה גבוה עשרה נמי מותר לעשותה, דלא חשיבי מחיצה המתרת דאינו רק משום כיסוי בעלמא וכו', מ"מ נראה דבשעת הדחק יש לסמוך על דבריו. **משמע** עכ"פ באופן שמכסה [המחיצה את] האור כדעת המג"א, ולפי"ז מה שכתב שעת הדחק הוא רק לחזק דבריו כאן אבל לא לסמוך גם בלא מכסה, ויהא את"ש בישוב קושית החזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק י"ד [שתמה ע"ד המ"ב שכתב בשעה"צ ס"ק י"ג להקל לעשות מחיצה בשבת כהט"ז שמיקל ביו"ט - משום דעת הפוסקים המקילים שהביא המג"א, וכתב החזו"א "ותמוה דכונת המג"א במסקנא דמחיצת יו"ט אסור לכו"ע, ודברי הפוסקים במאפיל כל האור"], דהנה במ"ב כתב דיש מפקפקין על דברי המג"א, והיינו שמחמירים יותר, ועל זה סיים דבשעת הדחק אפשר לסמוך על דבריו, משמע עכ"פ רק כעין דבריו דהיינו במכסה כל האור. - ורק דבשעה"צ ס"ק י"ג כתב לבסס זאת משום דאפילו לא נימא כהמג"א, מכל מקום יש מקום לומר כסברת הט"ז, ועל כן עכ"פ אפשר לסמוך כבר על סברת המג"א - אלא שסוף דבריו בשעה"צ משמע כסומך ע"ד הט"ז גרידא - ואולי כונתו ביו"ט לסמוך ע"ד הט"ז גרידא, ובשבת רק בגוונא של המג"א, ועל זה משיג החזו"א דגם ביום טוב אין לסמוך על קולת הט"ז (אבל משמע מדבריו שהמשנ"ב הקיל גם בשבת כהט"ז גרידא, ומשיג על זה).

פתיחת מחיצה מתקפלת בשבת

מ"ב ס"ק י"א. ולכן פארוואך"ן שעומד מופשט טפח מער"ש מותר לפושטו כולו, אבל אם היה מקופל אע"פ שכולו הרבה יותר מטפח לא מהני, שהרי לא נעשה זה בשביל מחיצה. [ח"א].

עיין הגהות חתם סופר [שציין למש"כ בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' ע"ג שכתב כמו"כ לאסור אם לא היה מופשט מבעו"י טפח, אם לא ע"י גוי שיש להתיר, וציין שבברכ"י כתב להתיר, ואעפ"כ אינני חוזר בי ממש"כ, ע"ש].

פריסת מחצלת ע"ג החשוקים כשיש במקום א' טפח ע"י לבוד

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"ג. ברחבן טפח. שרוחב העץ **היה עגול** טפח.

- העגול - כצ"ל חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ח'.

וכן עיין שם מה שכתב ע"ד המ"ב בביאור אם אין בין זה לזה וכו' [שאפילו אם רק במקום אחד אין בין זה לזה ג' טפחים אמרינן לבוד] - ופליג על זה וס"ל דבזה לא מהני כדי שיהא אפשר לפרוס גם על פני כולה.

טפח של הכריכה שיהא עולה בשיעור טפח לאהל העשוי כבר

מ"ב ס"ק ט"ז. חוץ מן הכריכה. היינו שאם היתה מחצלת פרוסה לשם גג וכרכה מע"ש, דצריך שתשאר טפח פרוס וכו', אין רוחב העיגול של הכריכה עולה בשיעור טפח דהכריכה אינה חשובה וכו'.

צ"ע דאולי רק לענין שימשיך לפרוס מכריכה זו לא מהני הכריכה עצמה להיות כטפח, אבל אם ירצה כעת לקחת מחצלת אחרת להמשך הפריסה, יתכן שמהני הכריכה הקודמת של המחצלת הא' להיות במקום הטפח, לא מיבעי אם כך היתה כונתו מערב שבת, אלא יתכן דאפילו אם בשבת נמלך להמשיך ע"י האחרת ג"כ מהני, דבאופן כזה כבר ניכר לנו שזה המשך.

- ועיין חזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ח' ד"ה שו"ע, דאם מניח הכריכה ופורס מחצלת אחרת סגי בטפח של הכריכה (- ואם לא היה דעתו מאתמול לכך כתב **דאפשר** דמהני).

להניח כריכה של מחצלת כשיש בה טפח

מ"ב ס"ק ט"ז. יש מהאחרונים שכתבו דאפי"ה לפרוס המחצלת כשהיא כרוכה על איזה דבר ששיך בו אהל להדיא, אסור משום אהל. **ובשעה"צ ס"ק כ'.** והא"ר כתב דיש להקל בזה משום דאפשר דגם רש"י מודה לדעת השו"ע.

עיין בחידושי הריטב"א [בערובין ק"ב שהביא לדברי התוס' שכתבו דצריך לשייר טפח חוץ מן הכריכה, וכתב "וכן עיקר, ונראה שאף לשון רש"י אפשר להלום כפי' הזה"].

ליתן כריכה על הגג שלא ע"מ לפרוס

בשעה"צ ס"ק כ'. אבל המאמר מרדכי כתב דבזה לכו"ע אסור, דעיקר הטעם דלא חשיב אהל וכו', אבל על מקום אחר מחזי שפיר דנעשה לאהל, ולפ"ז גם הגר"א יוכל לסבור לדינא כהט"ז, וכ"מ בח"א כסברת המאמ"ר.

וכן כתב בחזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ח' ד"ה אסור.

- ועיין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן ע"ג שהשיג ע"ד הט"ז, וס"ל דבזה גם לרש"י אסור.

לשום קרשי המטה ע"ג ד' דפנות העשויים כבר מער"ש

סעיף ג'. מ"ב ס"ק י"ז. אבל בלא"ה לא אסרו כ"א בעושה גם המחיצות ארעי שתחתיו בשבת. **ובשעה"צ ס"ק כ"א.** ודלא כנתיב חיים שרצה לחוש דבד' מחיצות אפילו אם היו עשויין מתחילה אסור, דהרי הטור צייר ד' דפנות, ואפי"ה מוכח בהדיא בסימן תק"ב בדבריו שם דדוקא כשעושה גם המחיצות בשבת.

צ"ע היאך מוכח בהדיא - דלכאורה כונת השעה"צ למש"כ שם הדין של איסור [להעמיד העצים למדורה כעין ארבע דפנות] רק בעושה דפנות מקודם, וצ"ע דלכאורה גם הנתיב חיים יודה דמועיל שינוי בסדר העשיה אע"ג שעושה הכל בשבת, ורק ס"ל דאם עשוי כסדר אלא שעשוים הדפנות מערב יו"ט זה לא מהני כשיש ד' דפנות.

ואם משום שהטור שם נקט לישנא "שלא **יעשה** הדפנות וכו'", שניתן לדייק שרק אם עושה ולא בשכבר עשוי, הרי אפשר לומר דכיון שאיירי בעושה הכל ביום טוב, ורק מחלק אם עושה כסדר או משנה על כן נקט האי לישנא, אבל אכתי אפשר לומר שגם בעשוי כסדר ומערב יו"ט ג"כ אסור.

ואולי ס"ל להשער הציון שאם אסור גם בעשוי מערב יו"ט, הרי בזה האיסור משום הגג עצמו וע"כ לא מהני גם שינוי - וכמו שכתב הגר"א בסימן תק"ב (הו"ד לקמן ביה"ל ד"ה מטות) לענין אם יש איסור בגג גרידא דלא מהני שינוי - אך לכאורה אפשר לחלק דסו"ס כאן האיסור הוא בגלל שיש ד' דפנות, הרי הדפנות גרמו האיסור, וא"כ כשעושה שינוי ה"נ כבר אולי לא אסור, ורק לא מהני מה שעשויים מערב יו"ט.

בטעם היתר עשיית אהל ארעי בלא מחיצות

מ"ב ס"ק כ'. הטעם דבאהל ארעי כזה שאינו מתכוין בעשייתו לשם אהל שתחתיו וכו', לא אסרו אלא כשעושה גם מחיצות תחתיו. **ובשעה"צ ס"ק כ"ה.** מ"א בשם הרא"ש דזהו ממחצלת דסוף ס"ב, דכאן נעשה האהל ממילא ושם כונתו לצל. - ואף דברא"ש נזכר עוד טעם, דהתם הוא בעין חשוב, לרווחא דמלתא כתבו.

עיין חזון איש סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' - צוין לקמן בגליון שעה"צ ס"ק כ"ז.

שינוי או דפנות עשויות מבעו"י בפריסת סדין לשם אהל

מ"ב ס"ק כ'. והיכא שפורס סדין או מחצלת לשם אהל כגון להגן וכו' אסור אף בלא מחיצות וכההיא דס"ב.

אם מהני בזה שינוי כשעושה גם את המחיצות - עיין באור הלכה ד"ה מטות, משמע דלפי"ד הגר"א לא יועיל, אך עיין בחזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ב' אות ז' דס"ל דמהני כשאוחז את הגג בידו עד שמשים את הדפנות, ובס"ק ט' הקשה ע"ד בה"ל בשם הגר"א עיי"ש. - אולם כשהמחיצות עשויות מבעוד יום מסתמא לא מהני בזה, וכדמשמע לקמן במ"ב ס"ק מ"ח בריש דבריו במוסגר.

גג בלא מחיצות לתשמיש בעלמא

מ"ב ס"ק כ'. והיכא שפורס סדין או מחצלת לשם אהל כגון וכו' או כדי שיהיה ראוי להשתמש תחתיו באיזה דבר, אסור אף בלא מחיצות.

עיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' ד"ה כ' המ"ב, דצריך לומר דהמכוון רק לאופן שצריך לו **הגגת הגג**, ובאופן **שהאדם** משמש תחתיו בפועל וצריך לגגו.

סתימת נקב הארובה כאשר היא עשויה מן הצד

מ"ב ס"ק כ'. כתב המ"א דלסתום נקב שעשן יוצא וכו', ואינו דומה למה שהתרנו בסימן שי"ג לסתום הארובה שבגג וכו', אבל כאן הנקב שהעשן יוצא מחזיק כל רוחב המחיצות וכו', ולפי"ז פשוט דאם הנקב הוא בכותל מן הצד מותר לסתום בכר דהוא רק תוספת מחיצה בעלמא [פמ"ג].

עיין שם [בפמ"ג סוף ס"ק ז'] שסיים עוד דכיון דאין זה להתיר מותר אף **במחיצה שלמה.**

כונתו לסתום הנקב - באופן שהמחיצות כבר עשויות

מ"ב ס"ק כ'. אבל כאן הנקב שהעשן יוצא מחזיק כל רוחב המחיצות שסביב לה, והוי ע"י סתימת הכר כגג על המחיצות. **ובשעה"צ ס"ק כ"ז.** ואף שהמחיצות עשויות מכבר ולא נחשב לענין אהל ארעי כמחיצה וכו', אפשר דהכא כיון דכונתו בסתימתו לסתום הנקב עדיף טפי מקדירה ע"ג כירה.

עיין חזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' מש"כ להשיג בזה [דהראשונים לא תירצו על קושיותיהם, דבכונתו בסתימתו לסתום אסור גם בלא מחיצות] - וביאר ספיקו של המג"א משום טעם א' של הרא"ש [-דהוי בנין חשוב].

סתימת ארובה כאשר אין החור מחזיק ג' טפחים

מ"ב ס"ק כ'. ועיין בתוס' שכתב דמה דמסתפק המ"א הוא דוקא כשהחור שהעשן יוצא הוא מחזיק ג' טפחים, דאל"ה אמרינן לבוד והוי כסתום ושרי. - אך הפמ"ג לא פשיטא ליה דבר זה כל כך עי"ש.

עיין פמ"ג בא"א ס"ק ז'.

- ועיין חזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' [שהקשה דבליכא התחלת אהל כלל לא שייך כאן לבוד לבטל את החלל].

סתימת נקב הארובה - בספיקו של המג"א

מ"ב ס"ק כ'. ומ"מ נראה דהסומך על התו"ש לא הפסיד, דבלא"ה דבר זה רפוי הוא אצל המ"א גופא, דאפשר דהמחיצות שתחתיו לא חשיבי מחיצות לענין זה הואיל שעשויות מכבר.

עיין שער הציון ס"ק כ"ז - ומשמע דהמ"ב מבאר דזהו ספיקו של המג"א, דלמא אין זה כבנין חשוב בסתמו את הנקב, וצריך גם למחיצות והרי הם עשויות מכבר, אבל בזה לא מסתפק אם הוי כאהל בפני עצמו.

כיסוי שלא"ף באנ"ק

מ"ב ס"ק כ"א. ולענין תיבה שיש לה שולים גם מלמטה [כמו תיבה שקורין שלא"ף באנ"ק], עיין בסי"ג מה שנכתוב בזה.

עיין שם במ"ב סוף ס"ק מ"ח ובבה"ל ד"ה ע"פ.

בחילוק בין מטה לשלחן בין ב' דפנות תחתיו לד' דפנות

מ"ב ס"ק כ"ב. כתב הט"ז וכו' אבל בשלחן דמתיר השו"ע הוא אפילו כשיש לו מעט מחיצות, ואינו אסור אלא כשיש לו ד' דפין מכל הצדדין כמו תיבה.

עיין חידושי בית מאיר (דף ט"ז ע"ב ריש ד"ה וע"פ) [שכתב לחלוק ע"ד הט"ז]. - ועיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק י"ד ד"ה כ' במ"ב מש"כ לפקפק בחילוק זה.

שלחן שתחתיו ג' מחיצות

מ"ב ס"ק כ"ב. ואינו אסור אלא כשיש ד' דפין מכל הצדדין כמו תיבה דאז חשיב אהל בהנחת הדף מלמעלה.

עיין בבה"ל לעיל ד"ה מטה שכתב בדעת הרשב"א **דג'** מחיצות הוי **כד'**. ועיין חידושי בית מאיר (דף ט"ז ע"ב ריש טור ב' בד"ה וע"פ).

להניח דף השלחן כשדרכו להשתמש תחתיו

מ"ב ס"ק כ"ב. ויש מהאחרונים שמצדדין להקל בהשלחן להניח עליו הדף מלמעלה, אפילו כשיש לו ד' מחיצות מכל צד, דמסתמא א"צ לאויר שתחתיו, **אם לא שדרכו להשתמש שם.**

ובזה כבר לכאורה מהני גם בב' מחיצות. - ואם עושה זאת **כדי** להשתמש כעת שם באיזה שימוש א"כ אין צריך מחיצות כלל, וכמש"כ לעיל במ"ב ס"ק כ' ושעה"צ ס"ק כ"ו. - ועיין חזו"א ס"ק י' ד"ה ואמנם, שכתב דביש לו שימוש תחתיו אסור בשלחן גדול גם במחיצות עומדין במקומן, ואין אנו יודעים שיעורא.

עשיית מחיצות בטלטול השלחן

מ"ב ס"ק כ"ב. ומשמע מדברי הפמ"ג דכל זה דוקא כשמטלטל הרגלים ממקום למקום כדי להניח עליהם הדף שלמעלה, דאז נחשב כשמעמידן לצורך זה כאלו התחיל בעשיית האהל.

עיין חזו"א ס"ק י' ד"ה במ"ב [שכתב "דאם אפשר לו ליתן השלחן במקומו, כי מטלטל לו במקום אחר לא מקרי עושה מחיצותיו, **והרי מותר לכסות כלי,** כי מטלטלו ממקום נמי מותר"], ועיין מ"ב ס"ק מ"ח משמע שגם בזה אסור כשמטלטלו ממקום למקום. - ואפילו תימא שיש לחלק בין כלי כמו קדרה ובין תיבה של חפצים - דאולי גם לקמן בס"ק מ"ח הוי כן רק כתיבה (אך לא משמע כן) - מ"מ האי תיבה שמשמשת כמחיצות לשלחן לא עדיף מתיבה של הצנעת חפצים.

ועיין לעיל בחזו"א ס"ק א' ד"ה והא [שכתב דלדעת הרשב"א כיסוי כלים כיון דזהו דרך תשמישו חשיב כדלת, ואין בו משום אהל] ומש"כ בזה [- מובא לקמן ע"ד המ"ב ס"ק מ"ח].

להניח דף השלחן ע"ג רגלים העומדים - בשלחן רחב

מ"ב ס"ק כ"ב. אבל אם עומדים במקום אחד, אפילו להט"ז מותר להניח עליהם הדף, אף שלהרגליים יש להם מחיצות מכל צד.

אולם אם השלחן רחב אסור גם בזה, וכעין מה שכתב לעיל סוף ס"ק י"ח. ועיין לקמן סעיף י"ג ובמ"ב שם. - אך עיין בחזו"א ס"ק י' ד"ה במ"ב שכתב דיש לומר דבאין צריך לאויר שתחתיו בשלחן מותר גם ברחב.

בדעת הרשב"א אם בעינן בשלחן צריך לחלל שתחתיו

בה"ל ד"ה מטה. ומה שהביא מהרשב"א בחידושיו אין ראיה כלל דשם כונתו לענין וכו'. ולזה כתב דבענין שיהא צריך לחלל שתחתיו, והוא שיש לו שלש מחיצות, והוא שיטת התוס' שהביא שם בעצמו אח"כ בד"ה אבל וכו', עי"ש.

כנראה המכוון לומר בזה שאולם שיטתו בעצמו אח"כ אינה כן - ולכאורה תמוה במה שבד"ה אלא סתם דבריו אליבא דתוס', בעוד שלא היה שם מוכרח לזה לצורך דבריו שם.

שיעור הדפנות לענין אהל כשאינן מגיעות לגג

בה"ל ד"ה דפין. והנה התו"ש כתב וז"ל, ובסימן תק"ב כתב הב"י דבעינן מחיצות המגיעות לארץ, והמחיצות צריכות שיהיו גבהן י' טפחים או ז' ומשהו, ופחות מג"ט מן הארץ, עכ"ל, ובאמת לא נזכר שם בב"י וכו'. אבל לא נזכר מאומה מענין גבוה י' טפחים.

עיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' מש"כ ליישב דברי התוספת שבת במחיצות שאין מגיעות לגג - ואולי המכוון כשיש יותר מג' טפחים ביניהם לגג, דאם יש פחות מג' טפחים הרי אמרינן לבוד, ואולי כאן דהוי אהל ארעי גרע כשיש איזה הפסק בין הגג לדפנות, וע"כ בענין בזה מחיצות גבוהות י' טפחים, ואם כן אולי כבר י"ל דאפילו במחיצות של י' טפחים בענין עכ"פ שלא יהא ביניהם לגג ג' טפחים. - אך אולי כיון דשייך בזה גוד אסיק לא בענין שיגיעו לגג.

שיעור המחיצות באיסור עשיית אהל

בה"ל ד"ה דפין. אבל לא נזכר מאומה מענין גבוה י' טפחים.

עיין במג"א שם [סימן תק"ב] ובמחצית השקל שהוזכר הא **דד' טפחים ומשהו** עם הא דפחות מג' טפחים בתורת לבוד, ואשר משמע מזה דגם למג"א בעי' י' טפחים.

באיסור אהל בהעמדת ביצה ע"ג ב'

בה"ל באו"ד. ותדע וכו' וכן אסרו חז"ל ביו"ט אפילו להעמיד ביצה אחת ע"ג שנים לצלותם רק בשינוי.

עיין חזו"א ס"ק י' מש"כ בזה לדון דאולי דוקא בבצים גסות שיש בארכן טפח - וע"ע שם ס"ק ט' ד"ה במ"ב (הא') בסופו [שכתב דלא איתפרש טעמא דאסרינן ביצים שהרי אין שם גג טפח].

בהא דבכילה הוי אהל במחיצת טפח למעלה בלבד

בה"ל באו"ד. ונהי דלענין שיהיו המחיצות מגיעין עד סמוך לארץ עכ"פ פחות מג"ט, ס"ל להפוסקים דגם בזה בעינן כמו בעלמא אבל זה וכו'.

ועיין בא"ר מה שהקשה, ותירץ לענין כילה דסגי בנחתא מפוריא טפח [וחילק בין כילה שעיקרה נעשה לאהל הוי אהל בטפח למעלה, משא"כ מטה שאין היכר שנעשה לאהל אם לא שמחיצות מגיעות לארץ].

ואולי אפ"ל שבעצם כילה הוי כנעשה להגן, וא"כ סגי בגג לחוד, אלא כשהוי בשיפוע הוי כדופן, ועל ידי שיש מחיצת טפח נפיק השיפוע מכלל דופן ונעשה גג, אבל היכא שבעינן מחיצות ממש בעינן שמגיעות לארץ.

- והנה לדרכו של הט"ז דד' מחיצות מהני בלי שצריך לאויר שתחתיו, את"ש דבזה בעינן שמגיע לארץ, ואפילו לבוד לא מהני וכמש"כ הפמ"ג במ"ז ס"ק ד', ויתכן שגם בב' מחיצות שאז מהני לט"ז בצריך לאויר שתחתיו בעינן עכ"פ שמגיע לארץ, דאי לא"ה אין בזה שום תועלת, ואם כן ע"כ נצטרך לומר שכילה שאני שהוי להגן ממש, והרי בלהגן ממש סגי בגג גרידא, אבל לפי הנ"ל את"ש, דבלי האי טפח הוי רק כדופן, והטפח מהני לאפוקי לשיפוע מתורת דופן.

- וגם לפי"ד הא"ר לעיל שלא ס"ל כט"ז דד' מחיצות שאני, מ"מ לדידיה החילוק בין סתם אהל לבין להגן, וא"כ צ"ל שכונתו ג"כ כמש"כ שכילה עיקרה נעשית לאהל היינו שהיא להגן, ויהא המכוון כנ"ל שע"י הטפח נהפך השיפוע מתורת דופן. - אך לישנא דהא"ר לא משמע כן שנתכוין לחילוק זה, דהא כתב שאין היכר וכו' - זולת שהמכוון דהיכא שבעינן מחיצות אין היכר זה אלא במגיע לארץ, אבל כילה א"צ **לדין מחיצה**.

ולפי מש"כ בזה יתכן אולי לבאר מה דמהני בכילה אע"ג דהטפח הוא למטה מהמטה, דלפי הנ"ל את"ש, דמ"מ ע"י זה נפיק השיפוע מתורת דופן. ואע"ג דאכתי קשיא דהרי דופן זה הוא בחלל אחר, מ"מ ע"י שהכילה עשויה לשימוש המטה אין המטה מפסקת, ונפיק השיפוע מתורת דופן. - ואכתי צ"ע.

- ועיין לקמן סעיף ה' בה"ל ד"ה לכתחילה.

במחיצות דלא בעינן שיהיו י' טפחים

בה"ל באו"ד. ואח"כ מצאתי תמצית דברינו בשבת קל"ח ע"ב בתוס' ד"ה שאין בשם ר"י ע"ש.

עיין שו"ת נודע ביהודה תנינא סימן ל' ד"ה והנה אמינא.

דף לשלחן בלא מחיצות כשצריך לאויר שתחתיו

בה"ל ד"ה מטות שלנו. ודעת הרשב"א בחידושיו וכו' דאם צריך לאויר שתחתיו להשתמש אסור אפילו בלא מחיצות וכו', והמחבר סתם כדעת המקילים ומשום דהוא דבר של דבריהם. ועיין בביאור הגר"א סימן תק"ב שהביא ראיה חזקה לדבריהם, דאל"כ אף ממעלה למטה יהא אסור, וא"כ מה שאסרו חכמים בגוד ע"כ טעמא אחרינא יש בזה.

עיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ט' שהשיג ע"ז ע"ש. - ועיין שם שהשיג ע"ד בה"ל וס"ל דגם לרשב"א בעינן עכ"פ רגלים, אע"ג שאינן בגדר מחיצות, ודאם היו הרגלים מקדם מותר, ומשמע שם דג"כ מהני באוחז הדף בידיו ומשים הרגלים האלו תחתיו.

העמדת שולחן באופן שיש ב' מחיצות תחתיו

שעה"צ ס"ק ל'. והנה לדעת הט"ז ע"כ יפרש מה שכתב הרמ"א שם וי"א דבשלחן אף מגיעות לארץ מותר דוקא בשתי מחיצות, אבל לפי"ז יהיה משמע דלדעה ראשונה אסור בזה אפילו בשלחן, ומדברי הט"ז לא משמע כן, דהוא כותב דלכו"ע בשלחן לא מהני שתי מחיצות, וצ"ע.

כנראה המכוון למש"כ הט"ז כאן בס"ק ד' "אלא נראה דה"ק דהרשב"א וכו'", ועל זה כתב ומ"מ וכו' דהיינו החילוק שבין מטה לשלחן - אשר משמע מדבריו אלו של הט"ז שהרשב"א בא רק להחמיר שיש איסור גם בלי מחיצות, והיינו שבמטה שם איירי בב' מחיצות, אלא דבשלחן גם בזה מותר, ומדשלחן נקרא שהוא בלי מחיצות אע"ג שיש לו עכ"פ ב' מחיצות דומיא דמטה, משמע דגם בזה תוס' מקילים (- ועיין בה"ל ד"ה מטות שלרשב"א במטה אסור גם בלי מחיצה כלל, וא"כ צריך לומר בכונת הט"ז שמב' מחיצות ופחות מכאן תלוי לרשב"א אם צריך לאויר שתחתיו, ופליג אשיטת תוס', וא"כ עכ"פ משמע שלתוס' גם השלחן עם ב' מחיצות מותר דהוי כבלי מחיצות) - ולתוס' במטה בעינן עכ"פ ב' מחיצות, ולרשב"א לא בעינן מחיצות כלל.

- שו"ר שהמכוון כפשוטו, דהרי כל דברי הט"ז הם אליבא דתוס', ומסביר דבשלחן אין איסור בב' מחיצות - ולרשב"א הרי ג"כ באין צריך לאויר שתחתיו לא נגרע ע"י הדפנות, א"כ לכו"ע מותר.

פריסת סדין על מטה מסורגת במטה שלנו

סעיף ד'. מ"ב ס"ק כ"ד. מטה שהיא מסורגת. ולפי המבואר לעיל בס"ג ע"כ מיירי הכא בשיש לה מחיצות המגיעות לארץ, אבל במטה שלנו מותר בכל גווני.

עיין חזו"א ס"ק י' ד"ה במ"ב שכתב דאין זה מוכרע כיון דהסדין הוי דבר דממתח, ועיין שם בד"ה בבה"ל בסופו ובס"ק ב' [שדעת החזו"א דבדבר שיש בו מיתוח אסור אף בלא מחיצות]. - ועיין חידושי בית מאיר סימן שט"ו ריש ד"ה וע"פ, דס"ל כדברי הבה"ל גם לענין מצע (דהוי סדין) כמו לענין קרשים, ועיין שם שכתב דהשו"ע בסעיף ד' סמך על מש"כ בסעיף ג', וע"כ אע"ג דסעיף ד' הוא מדברי הרשב"א, מ"מ השו"ע נתכוין בשיטתו בס"ג עם דפנות, אבל להחזו"א יוצא דבסעיף ד' דאיירי בסדין ס"ל להשו"ע כהרשב"א גם בלי דפנות.

סילוק סדין הפרוס על המטה

שעה"צ ס"ק ל"א. ולפ"ז משכחת לה לענין איסור דרבנן דסתירה חמור מבנין, דבסתירה בודאי אפילו הכל נעשה מבעו"י שייך בהו שם סתירה.

לכאורה תמוה דהא פשיטא דמאי מהני מה שעשוי בבנין לענין דין סתירה, דבסתירה היה שייך לדון כגון אם כבר התחיל את הסתירה מבעוד יום - ובזה לכאורה מותר, דאם כבר סתר הדפנות מבעוד יום לא הוי הגג עצמו כבנין.

פריסת סדין ע"ג המטה כשיש לבוד במקום א'

מ"ב ס"ק כ"ה. שלשה טפחים. דאל"ה אמרינן לבוד וכסתום מעיקרא דמיא וכנ"ל בס"ב, ועי"ש במ"ב דאפילו אם רק במקום אחד היה פחות מג"ט ג"כ סגי.

עיין מש"כ שם בגליון בשם החזו"א, ועיין חזו"א שם ס"ק י' [ד"ה ומש"כ שכתב דלפי מש"כ בס"ק ח' גם כאן לא יועיל לבוד במקום א' לפריסת סדין ע"ג כל המטה].

פריסת סדין באויר להרשב"א

בה"ל ד"ה מטה. ודע דאפילו אם יש לה מחיצות [וה"ה לדעת הרשב"א דמחמיר אפילו כשאין לה מחיצות] ג"כ יש עצה וכו', דהיינו שיאחזו האנשים הסדין או הכר באויר ויכניס אחר את המטה תחתיה.

עיין לעיל בדיבור הקודם במ"ש קושית הגר"א [דאם גג בלא מחיצות אסור כשצריך לאויר שתחתיו, א"כ צריך לאסור גם במלמעלה למטה], ועיין בחזו"א סוף ס"ק ט' [שכתב ד"אין מובן לן קושית הגר"א, דע"כ אחיזת הדף ביד לא מקרי אהל"].

לכפות תיבה על פניה

סעיף ה'. בה"ל ד"ה כסא. ועיין בפמ"ג שמסתפק לענין תיבה המחזקת ארבעים סאה אם מותר לכפותה על אוכלין ומשקין, דאפשר דכיון שיש עליה שם אהל חמיר טפי.

פמ"ג - א"א ס"ק ח'. ועיין חזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ז' ד"ה שם רש"י [שמחלק בין מקבץ ב' גשמים ונותנם זה על זה, לבין מהפך גוף אחד דלא מחזי כלל כבנין, וכתב "ולפ"ז מגדל שעשוי לישב בתוכו לצל ונפל, מותר להעמידו אע"ג דכונתו לצל"]. - משמע לכאורה אפילו ביש בו מ' סאה.

לכפות תיבה המחזקת מ"ס על פניה

בה"ל באו"ד. ועיין בפמ"ג שמסתפק לענין תיבה המחזקת ארבעים סאה אם מותר לכופה על אוכלין ומשקין.

צריך עיון במאי דנקט על אוכלין ומשקין, דלכאורה לפי הנ"ל בס"ק כ"ב שאפשר לאסור שלחן עם ד' מחיצות, א"כ כאן אע"ג דעשוי הכל ביחד, מ"מ אם נימא דמשום דהוי מ' סאה גרע, נימא דאסור אפילו בלי אוכלין ומשקין.

בביאור ספיקת הפמ"ג בתיבה המחזקת מ' סאה

בה"ל באו"ד. ומטות שלנו המחוברת ועומדת וכו' מותר לנטותה ולישבה על רגליה, דלאו מידי עביד אלא ליתובי בעלמא [רש"י וטור וש"פ], עיין פמ"ג שמסתפק וכו' [וספיקתו היא רק לפירש"י, דלפירוש התוס' שם כל הברייתא זו משום אהל אתנייה, וע"כ בשיש לה מחיצות, ואעפ"כ התירו במטה לזקפה משום דליתובי בעלמא עביד].

צ"ע הרי גם רש"י כתב דהחידוש הוא אע"ג דהשתא עביד אהל, משמע אע"ג דבריישא פירש לענין מטה גללניתא [דלא יעשה שמא יתקע בחוזק], מ"מ סיפא מפרש לענין דלא הוי אהל.

ואע"ג דלעיל סעיף ג' בה"ל ד"ה מטות כתב דרש"י בביצה ס"ל דלא בעינן מחיצות, מ"מ משמע דבמטה מתיר גם ביש לה מחיצות [דלאו מידי עביד וכו'], ועל זה נסתפק הפמ"ג דאולי רק כשאין שם מ' סאה דהוי כלי, משא"כ כשיש מ' סאה, וא"כ ספק זה שייך גם לתוס'. וגם אפילו תימא שלרש"י איירי באין מחיצות, מ"מ ספיקו שייך גם לתוס' דלמא התירו במחיצות רק בשאין מ' סאה.

- ולכאורה אדרבה אם אין מחיצות לא שייך לחלק בין יש מ' סאה או לא, דבגלל רגלים בעלמא כקונדסין אין לזה חשיבות של מ' סאה.

לבוד לענין אהל בשבת

בה"ל ד"ה לכתחילה. ולפ"ז נראה לכאורה דה"ה במטות של ברזל שלנו שעשויין מקופלין וכו', אך אם השליבות של המטות סמוכין זה לזה שאין ביניהן ג"ט דכלבוד דמיא, אפשר דיש להקל מטעם דגם הגג כאלו נגמר כבר מבע"י.

משמע דבעושה חוטים בשבת ע"י לבוד שמותר לעשות כן, כמש"כ בחידושי הגרעק"א בשם תוס' עירובין ק"ג ע"א, אזי אסור אח"כ שוב לפרוס מחצלת עליהן (ועיין מהרש"א שם), אך כאן שחוטי הלבוד קבועים מבעו"י שאני, ורק מסתפק בזה דאולי לא שייך למימר היתר דכסא טרסקל לענין חוטי הלבוד שיהיו כאילו פשוטים מבעו"י כדי להתיר שוב בזה לפרוס מחצלת. - ועיין חזו"א ס"ק י' ד"ה בבה"ל שנקט להקל בגוונא דהכא שאין ביניהם ג' טפחים.

ועיין חזו"א ס"ק ח' [שחולק ע"ד המ"ב בס"ק י"ג, וס"ל דלהוסיף על לבוד של אהל לא שמענו - וכתב להסתפק אם יפרוס תחילה על האויר במקום הלבוד אם בכה"ג יהא רשאי להוסיף על האהל] - ועיין תוס' ערובין ק"ב ד"ה לא [שכתבו דלענין לאסור עשיית אהל בשבת לא אמרינן לבוד, "דאטו יהיה אסור לנטות בשבת שני חוטין תוך שלשה משום עשיית אהל"].

והנה בכה"ג דהתם אם יעשה בשבת ב' חוטין תוך ג' לכאורה פשיטא שלא ימשיך על סמך זה להוסיף, ויתכן שלא יכסה אפילו לחלל זה גופא אשר בין ב' החוטין, וכדמשמע במהרש"א שם - כיון שכל עצם הדבר התחיל בשבת אזי חז"ל לא התירו לעשות האהל גם כשעושהו פיסקי פיסקי בכה"ג, אבל בנידון של החזו"א הרי סו"ס יש כבר התחלה מערב שבת, ולגבי האי חלל גרידא הרי הוי רק מוסיף, ע"כ יש מקום לדון אם כבר מיקרי גם כהתחלה לגבי להמשיך הלאה משם אחרי שכיסה בהיתר להאי חלל עצמו.

ועיין במהרש"א שם [שנתקשה בדברי התוס' דא"כ יהא מותר לנטות בשבת הכיפין בפחות מג', ואח"כ יהא מותר ג"כ לפרוס מחצלת עליהן דלא הוי אלא כמוסיף על האהל] - ומדברי המהרש"א אין סיוע לדברי המ"ב [בס"ק י"ג], משום דשפיר אפ"ל דכונתו רק לענין לפרוס ע"ג המקומות שהם פחותים מג' טפחים - ואולם גם כשניישב לדברי מהרש"א, מ"מ עוד אין לפשוט למה שנסתפק החזו"א וכנ"ל.

לפשוט מטות העשויין מקופלים

בה"ל באו"ד. אך אם יש לו מטה אחרת לשכב, בודאי דאין נכון לפשוט המטות אלו, דלא עדיף מקיפול הכלים דאסרו חז"ל היכא דיש לו להחליף, וכמבואר לעיל סימן ש"ב ס"ג.

צ"ע דהא התם הטעם משום פישוט הקמטים דנראה כמתקן מנא, כמש"כ שם במשנ"ב ס"ק י"ד.

ועיין חזו"א סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק י' בסופו שכתב שאין כאן איסור משום טורח ולא משום קיפול, עי"ש.

אהל בהנחת ספרים זה ע"ג זה

סעיף ז'. בשו"ע. מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה. הואיל וא"צ לאויר שתחתיהן.

עיין פרי מגדים במ"ז ס"ק ו' לענין אם מניח ד' ספרים מארבע צדדין שמסתפק בזה [לדעת הט"ז בסעיף ג' שס"ל דבד' מחיצות אסור אף בא"צ לאויר שתחתיהן].

השתמשות בספר לצורך ספר אחר

מ"ב ס"ק ל. דאי"ה אף שהוא רוצה כדי להגביה הספר העליון ללמוד בו יש בזיון לספר התחתון, ואף בחול אסור [ט"ז], אבל במ"א סימן קנ"ד מצדד להתיר.

עיין שם במ"ב [- ס"ק ל"א שהביא לדברי הח"א דיש להתיר].

פריסת מפה על השלחן כאשר נעשה בזה דפנות לאויר שתחת השלחן

מ"ב ס"ק ל"א. מזה הטעם נמי שרי לפרוס מפה על השלחן, וקצות המפה תלויות למטה מן השלחן מכל צד.

עיין באר היטב סימן רס"ב ס"ק ג' [שהביא דברי המטה משה שכתב טעם שני במה שהיה לרש"ל ב' מפות על השלחן מלבד העליונה, כדי שלא יהא עושה אהל בפריסת המפה בשבת].

ב' הטעמים בהיתר פריסת מפה

מ"ב ס"ק ל"א. מזה הטעם שרי נמי לפרוס מפה וכו' ואפילו אם מגיעות סמוכות לארץ דאין בזה משום אהל, כיון דא"צ לאויר שתחת השלחן, ועוד כיון וכו'.

לכאורה אם הם תלויות מכל הד' צדדים, א"כ הרי מבואר לעיל במ"ב ס"ק כ"ג דלט"ז הוי כצריך לאויר שתחתיו [- ודברי המ"ב כאן הם דברי הט"ז], וא"כ באופן זה צריכים אנו לטעם השני המבואר כאן.

פריסת מפה על השלחן

מ"ב ס"ק ל"א. ועוד כיון שמה שמונח על השלחן אין בו משום אהל שאין שם חלל בינו לשלחן, מותר גם היוצא ממנו.

אם המכוון שנעשים כאן רק דפנות בעלמא א"כ לכאורה פשיטא, ואולי המכוון אע"פ שהמפה קשה, ובראשית בליטתה מהשלחן עוד יש כעין גג טפח, ואח"כ משתלשלת כעין דפנות ובכל זאת מותר, וכן משמע בט"ז ס"ק ז' וח' (עיין שם בס"ק ח' מש"כ לענין כובע וסדין של מטה דמשמע כנ"ל), ובעצם קושיתו שם [שהקשה הט"ז בס"ק ח' על מש"כ הראשונים שבפריסת סדינים על מטה שלנו ליכא משום אהל, מהא דאיתא בגמ' דמניח טלית על ראשו כדרך שהוא מתעטף וכו', דלר"ת אם אינו נכפף אסור משום אהל], אפשר לומר שבמטה כונת הראשונים רק לאופן אשר משתלשלת מיד לאחר המטה, כיון שלא עשה כאן גג חדש, ושאני כובע שיש המשך של גג - שו"ר בחידושי בית מאיר שהשיג בזה, ושכן תמה בתוספת שבת.

פרס מחצלת ועשה גג עם דפנות בארעי

סעיף ח'. מ"ב ס"ק ל"ד. ודוקא שעשאו לקבע, אבל לארעי כגון שפרס מחצלת ע"ג ד' עמודים, אף ביש בגגו כמה טפחים איסורו רק מדרבנן.

ובשעה"צ ס"ק ל"ט. רמב"ם בפרק כ"ב מהלכה כ"ז, ומה דמחייב הרי"ף לגבי כילה עיין בנו"ב מ"ת סימן ל'.

מדבריו במשנה ברורה משמע שכונתו שאם זה עשוי לזמן של ארעי אין חיוב אע"ג שיש טפח - וא"כ אפילו אם עושה עם דפנות, ויהא זה כדרכו של הפמ"ג [במ"ז ס"ק ח' דבעשוי לזמן מקרי ארעי] - אבל ממה שציין בשעה"צ לנודע ביהודה, הנה עיין שם שמחלק בין טלית כפולה להא דבודיא [שהקשה דלדעת הרי"ף בטלית מקופלת (דסעיף י') מבואר דאם יש בגגה טפח מקרי אהל קבע, ולכן אסור להוסיף עליה אפילו כשהיו עליה חוטין מאתמול, וגבי כרוך בודיא ושייר בה טפח מבואר בערובין דכיון דשייר בה טפח מותר להוסיף עליה, אע"פ שכריכת כל הבודיא הוא יותר ויותר מהשיעור - וחילק בזה הנו"ב] שבבודיא עושה רק גג, ובטלית כפולה עושה גג עם דפנות, משמע דלא מחלק לענין הזמן אלא כשעושה טפח בגג עם דפנות יש חיוב.

- ולכאורה תמוה דלרי"ף יהא בכל אופן של טפח כשעושה גג עם דפנות חיוב מן התורה, וכבר תמה והשיג בזה בחזון איש ס"ק ד', וס"ל כשיטת הפמ"ג, עי"ש.

עשיית אהל שאין בו טפח לזמן ארעי

בה"ל ד"ה כל. ועיין בפמ"ג, ולענ"ד נראה כמו שכתבתי, וכן משמע ממ"א דס"ל דהרמב"ם חולק עם הרא"ש, והיינו בענין אהל ארעי בפחות מטפח.

משמע דכונתו שאבל לענין אהל העשוי לקבע ופחות מטפח, אפשר לומר דגם המג"א יסבור דבזה לא פליג הרא"ש על הרמב"ם, ורק דסבירא לי' דכילה לא הוי קבע וכמש"כ הפמ"ג [שהו"ד במ"ב ס"ק ל"ה] - ורק בזה לא ס"ל כהפמ"ג [שכתב במ"ז ס"ק ח'] שגם הרמב"ם מודה דאם הוא ארעי אין איסור בפחות מטפח.

כילה שיש בגגה טפח כשכרוך עליו חוט או משיחה

בה"ל ד"ה שאין. וכן מוכח מדברי הרמב"ם שהועתק דבריו בשו"ע סעיף י"ב, דגבי כילה נחשב כאהל ארעי עכ"פ כשיש עליו חוט ומשיחה, אף שיש בגגה טפח.
עיין שם בבה"ל ד"ה ותיעשה. [שהראיה היא ממש"כ שם בכילה שאין למותחה כיון שתיעשה אהל ארעי, אף דאיירי ביש לה גג טפח. - ושם איירי ביש עליה חוטין מער"ש כדאיתא שם במ"ב ס"ק מ"ג].

פתיחת מטריה בשבת

בה"ל ד"ה טפח. והנה ע"ד נשיאת אמבריל"ו רבו האחרונים בזה בספריהם.
עיין בית מאיר בסימן זה - ועיין בחזון איש סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ו', ועיין שו"ת חתם סופר סימן ע"ב - ועיין פרי מגדים א"א ס"ק ח', ולעיל סימן ש"א במ"ז סוף הסימן.

תליית משמרת ע"ג יתידות בשבת

סעיף ט'. מ"ב ס"ק ל"ו. אבל לתלות המשמרת כשהיא שטוחה על איזה יתד ובלי כלי תחתיה מותר, דאפילו אהל ארעי לא חשיב. **ובשעה"צ ס"ק מ"א**. כן מוכח מט"ז וא"ר ופרישה הנ"ל, וכן הוכיח הגר"א לדינא ודלא כמג"א.
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ט' [דלהט"ז שמבאר איסור תליית משמרת שהוא משום אהל על חלל הכלי, וא"כ בלא עשיית מחיצות שרי כשאין מכוין לאהל, אבל להרמב"ם שכתב שמא יבוא לשמר א"כ **אפילו בסיכתא** אסור] - והמכוון לתליית **משמרת בסיכתא**, ולא למש"כ בגמ' בענין תליית כוזא בסיכתא. - והיינו שלרמב"ם כיון שמתעסק במשמרת חיישינן שיבוא לשמר.
- אך צ"ע דהרי כשהמשמרת בסיכתא לא משמרים שם, א"כ לא חיישינן שם לזה, ורק כשנותנה על הכלי ששם המקום לשמר הוי כעובדא דחול שחיישינן שיבוא לשמר. - ועיין א"א ס"ק י"א.

היתר חוט ומשיחה לפרוק אהל

סעיף י'. מ"ב ס"ק ל"ח. שכל אהל שאין בו משום בנין אין בו משום סתירה. **ובשעה"צ ס"ק מ"ו**. עיין במא"מ וכו' ולא אבין תירוצו, הלא בגמ' בכילי דר"ה מוכח דמותר לסותרו לגמרי ולהשליכו לארץ, ושם מיירי ג"כ כשהיו חוטין תלויין מע"ש.
עיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ז' על דברי התוס' ד"ה אף [שכתב לדון בזה בהיתר סתירת האוהל כאשר יש בו חוט ומשיחה, ונוטה לומר דאין מותר אלא כשעשאו בשבת, ולא כשהיה עשוי כבר מער"ש].

מקור הרמב"ם לדין דפרוכת גדולה תולין אותה שנים וכו'

שעה"צ ס"ק מ"ז. שכן כל הסעיפים הללו דהיינו חי"ת ויו"ד וי"א **וי"ב** שהוא הכל מלשון הרמב"ם, המעיין בפירוש רבינו חננאל שבדף קל"ח בגמ' יבין שכל הלכה זו הכל שאב הרמב"ם מהר"ח.
בהא דסעיף י"ב פירש הרמב"ם לגוד דהיינו "פרוכת" [- יעוי"ש בפכ"ב הלכה ל"ב]. ובפירוש רבינו חננאל שם פירש דהיינו "חמת". ועיין לקמן סעיף י"ב בה"ל ד"ה כילה שכנראה מפרש שהרמב"ם ג"כ יכול לפרש שגוד אינו פרוכת, אלא שלמד דין פרוכת מדין הגוד, וכתב שהר"ן מפרש שהרמב"ם פירש דזהו גוד.

חוט ומשיחה הקשור מבעו"י אם מהני לכילה שיש בגגה טפח

סעיף י"א. בשו"ע. כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה.
אם יש בגגה טפח צריך עיון אם מהני בה חוט או משיחה להתיר (לפי מש"כ בבה"ל סעיף ח' ד"ה שאין לענין חות דרגא עי"ש).
- ועיין שו"ת חתם סופר חאו"ח סוף סימן ע"ב דאולי משמע כן מדבריו, דהרי סיים לדמות הפרעסא"ל לכילת חתנים [כיון שעשוי ומתוקן מעיקרא לכך], והרי כתב בתחילה מהנודע ביהודה שיש שם [בפרעסאל] טפח תוך ג' טפחים, א"כ איך נדמה לכילת חתנים, אלא כנראה שסמך על מש"כ לפני זה שבפראסאל הוי כיש חוט או משיחה, וכנראה ס"ל כנ"ל שזה מתיר בכילת חתנים גם ביש טפח תוך ג' טפחים (- אך בעצם הדבר עיין בנודע ביהודה שס"ל לענין פראסאל דלא הוי כיש בו חוט או משיחה, עי"ש בסוף ד"ה ולא נשאר לנו).
אך שו"ר שבב"י וב"ח מבואר להדיא דלא מהני, וכמו שכתב בתהלה לדוד ס"ק ט"ו בשמם. - ועיין שם בתהלה לדוד שהביא משלטי הגבורים שכתב דאפשר דהכל מודים דמהני. - ואם כן אולי דברי החתם סופר בזה הם כשיטת שלטי הגיבורים.
אך יתכן דכונת החתם סופר בעיקר לסמוך על מש"כ קודם לכן לברר דאין איסור דאורייתא שם, ובגלל כן מהני חוט ומשיחה, ועל זה הוסיף שיש שם עוד סניף להקודם במה שכבר מתוקן לכך, אבל עיקר סמיכתו דהוי דרבנן בגלל מש"כ קודם לכן.

הכנה הנדרשת לכילת חתנים שיהא מותר לנטותה ולפרקה

מ"ב ס"ק מ"א. הואיל שהיא מתוקנת. פירוש שהכינה לכך מבעו"י, ולכן שרי בזה אע"פ שלא היו חוטין כרוכין עליה מע"ש, אבל אם אינה מתוקנת אסור כמ"ש וכו'.
עיין מחצית השקל ס"ק ט"ז דלא בעינן מעשה אלא במחשבה סגי. - וכנראה המכוון שהכינה במחשבתו להשתמש בה תמיד באופן זה.
ועיין בלבושי שרד שכתב שהכינה לכבוד החתן - א"כ אולי סגי במחשבה לשבת זו. - ועיין שם שמבאר שהמחשבה היא לענין זה כדי שלא יהא דומה לבנין.
ועיין בפרי מגדים [ע"ד המג"א ס"ק ט"ז שכתב "שהכינה לכך דומיא דפקק החלון", כתב הפמ"ג להעיר דשם בפקק החלון הוא משום טלטול, וכאן הוה הטעם משום דעומדת לכך והוה אהל ארעי]. - והפמ"ג אזיל בזה לשיטתו שם [בסימן שי"ג] מ"ז ס"ק א' שבפקק החלון אתינן עלה משום מוקצה, אבל לפי"ד הגר"א שם שגם בפקק יש נידון של בנין, א"כ אתי שפיר דברי המג"א, ולפי"ז יהא מוכח שהמג"א מפרש שם כפירוש הגר"א. (- והנה בדין מוקצה איכא בסימן ש"ח פלוגתא אם סגי בלשבת א' - וכאן לענין בנין צ"ע).

לחוש בנטיית פרוכת משום עשיית אהל - כאשר אין חוט ומשיחה

סעיף י"ב. מ"ב ס"ק מ"ג. כ"ז הוא לשון הרמב"ם, וס"ל דאף שמסתמא יש עליה חוטין מבע"ש וכו' אפ"ה צריך ליזהר בזה. **ובשעה"צ ס"ק נ"א**. והרמב"ם אזיל לשיטתו דס"ל דכשיהיה הכפל רוחב טפח תו לא מהני חוט ומשיחה, משא"כ לפירוש רש"י והרא"ש והטור דס"ל דתמיד מהני חוט או משיחה שוב אין לחוש לזה.
ולפי"ז לפי מש"כ לעיל במ"ב ס"ק ל"ט [מהמג"א] דבפרוכת לא בעינן חוט ומשיחה, א"כ שוב באופן זה [שאין חוט או משיחה] יש לחוש לזה לתלותה דוקא ע"י ב' בני אדם.
- ואולי כיון דלרש"י גוד אינו פרוכת, א"כ לא חיישינן לזה אלא בדבר המותחו כעין גג, כהא דגוד לפירושו או בכילה, אבל בפרוכת דהוא הולך לתלותה בדרך של מחיצה לא חיישינן שמא תעשה אהל, ולפי זה צ"ע מדוע הוצרך כאן בשער הציון לטעם של חוט או משיחה אליבא דרש"י, דלפי דרכו משמע דלא חיישינן כלל לזה אפילו בלי חוט או משיחה.
אך שו"ר דכנראה אע"ג דלעיל כתב דנקטינן להתיר פרוכת לתלותה גם בלי חוטין, מ"מ בפירוש דגוד נקטינן כהשו"ע שהביא בזה כפירוש הרמב"ם, וחיישינן לזה אפילו עם חוט או משיחה, ורק כתב כאן דמ"מ לרש"י אין לחוש.
- אך שוב צ"ע, דאם הערה זו אינה לדינא, הו"ל למינקט ריבותא יותר דלרש"י מותר גם בלי חוט, וכנראה שנחית בזה רק לענין הפלוגתא בדיני החוט.

בהא דכילה שיש לה גג שאין מותחין אותה אפילו עשרה

מ"ב ס"ק מ"ז. שא"א וכו'. ר"ל דלא נימא היכא שהכילה היא רחבה שכל אחד יקשור רק זוית הכילה להכתלים, ונשאר אמצע הכילה מונח על הקרקע ואין שם אהל עליה, קמ"ל.
משמע שמפרש שאיירי באופן שעיקר המטרה רק לקשור זויותיה לכתלים, ולא איכפת ליה שאמצעיתה מונחת על הקרקע, ובזה לא הוי אהל אלא שאסור משום שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ - וצ"ע דהרי בפשוטו משמע שמותחים כילה כדי לישן תחתיה - ועיין חזו"א סימן ד' [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק ה' [שנתקשה דאם פירושו שתולה אותה למחיצה ולא לגג, מה שייך לאסור בזה, יעו"ש].

פריסת גג לאהל כשמחיצות עשויות מבעו"י

סעיף י"ג. מ"ב ס"ק מ"ח. ע"פ החבית וכו' משום אהל. ואע"ג דשרי להחזיר הקדירה ע"ג כירה, ולא חיישינן משום אהל הואיל והמחיצות כבר עשויות [- ובאהל כזה שאין כונתו לאהל אלא שממילא נעשה, אינו אסור אלא אם יעשה מחיצות ג"כ וכו'].
עיין לעיל מ"ב ס"ק כ' בראשו [במש"כ שהפורס סדין או מחצלת שיהא ראוי להשתמש תחתיו, אסור אף בלא מחיצות], ומש"כ שם בגליון.

עשיית גג ואח"כ מחיצות בכלי רחב ביותר

מ"ב ס"ק מ"ח. ואע"ג דשרי להחזיר הקדירה ע"ג כירה, ולא חיישינן משום אהל הואיל והמחיצות כבר עשויות, יש לומר הואיל והכובא רחבה יותר מדאי נעשה כאהל.
יתכן שרק היתר זה [- של מחיצות עשויות כבר] לא אמרינן בגדול, אבל ההיתר של שינוי בעושה גג ואח"כ מחיצות אמרינן גם בגדול. - וכן משמע ממש"כ לקמן בשעה"צ ס"ק נ"ו בשם הקיצור שו"ע. - וגם בישוב דעת החיי אדם כתב המ"ב ליישב מטעם אחר ולא מטעם זה.

לשום מכסה על תיבה שמטלטלה ממקום למקום

מ"ב ס"ק מ"ח. והיכא שמטלטלה ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה אסור בכל גווני, דהוי ע"י העמדתו כאילו עושה המחיצה עם הכיסוי ביחד.
עיין חזו"א [או"ח מועד סימן נ"ב] ס"ק י' ד"ה במ"ב ס"ק כ"ב [שנתקשה על מה דמבואר שם במ"ב דאף דמותר לעשות גג באהל ארעי כאשר המחיצות כבר עשויות מער"ש, מ"מ כשמביא התיבה ונותן עליה דף חשיב כעושה המחיצות, וסיים בסוד"ד "והרי מותר לכסות כלי, כי מטלטלו ממקום נמי מותר"] - וכאן במ"ב משמע שגם בזה אסור כשמטלטלן ממקום למקום - שו"ר בחזו"א לקמן ס"ק י"ד ד"ה כ' במ"ב השיג על דבריו [במ"ב כאן ס"ק מ"ח]. - ואפילו תימא שיש לחלק בין כלי כמו קדירה ובין תיבה של חפצים, דאולי גם כאן בס"ק מ"ח הוי כן רק כתיבה (- אך לא משמע כן), מ"מ האי תיבה שמשמשת כמחיצות לשלחן לא עדיף מתיבה של הצנעת חפצים.
- ועיין שם בחזו"א בס"ק א' ד"ה והא [מש"כ שנראה מדברי הרשב"א דכיסוי כלים כיון דזהו דרך תשמישו תמיד חשיב כדלת ואין בו משום אהל - ובחבית קטנה דמותר גם לתוס', ומשמע דאפילו מותחו, והיינו משום דלא חשו משום עשיית אהל]. - ויתכן לפי"ז דאפילו במטלטלו ממקום למקום אין איסור. - ועפי"ז יתכן לחזק מש"כ לעיל, דאולי גם לדעת המשנ"ב בכלי כקדירה שאני, דיתכן דהא [שכתב החזו"א בס"ק א' שבכלי קטן ליכא כלל משום אהל גם לדעת תוס'] חידוש יותר גדול, דהנה לענין טלטול ממקום למקום אפשר לומר דהסברא כיון דהוא כלי אמרינן מה לי הכא מ"ל התם, והוי כבר כמחיצות עשויות מקודם - כעין מש"כ החזו"א לקמן אפילו בתיבה של דפנות השלחן - ואולם אם הוא רחב אכתי לתוס' גרע, וכעין מה שכתב החזו"א בס"ק י' ד"ה במ"ב (הא') כיון שהמחיצות רחבות יוצא שעל ידי הנחת הכיסוי נותן כח שימוש לדפנות הרחוקות, והוי כעושה גם המחיצות בשבת, וע"כ אפילו הם במקומם הראשון הוי כעשאם בשבת - וזה לתוס', אבל לרשב"א וראב"ד לא אמרינן סברא זו, וע"כ שוב אפילו ברחב אפילו כשמטלטלו ממקום למקום אין איסור.
- אבל לענין הא דמיתוח, הרי לשיטת החזו"א במיתוח א"צ כלל לדפנות אפילו לתוס', א"כ היה אפשר לומר שאפילו במותחו על כלי אסור, וע"כ קמ"ל כאן חידוש דאפילו במיתוח ואפילו לתוס' כלי שאני.
- וא"כ ע"כ רק ברחב שאני לתוס' כיון דעושה אפשרות מקום של מחיצות.

הנחת שולחנות ע"ג חביות הפוכות בשבת

מ"ב ס"ק מ"ח. ותיבה שאינה רחבה כ"כ וכו' והיכא שמטלטלה ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה, אסור בכל גווני, דהוי ע"י העמדתו במקום אחר ושם מכסה אותה. ולכן צריך ליזהר בסעודות גדולות שמניחין שלחנות על חביות, צריכין ליזהר שיהפוך צד החבית הפתוח לצד הקרקע, ועל צד הסתום יניח השלחן.
אע"ג דגם בזה עושה גג עם ד' מחיצות - ועיין לעיל מ"ב ס"ק כ"ב מש"כ פלוגתא לענין ד' מחיצות, מ"מ כאן שכל החבית הוי דבר א', דומה למטה שלנו דלעיל סעיף ה' בה"ל ד"ה כסא.

עשיית אהל בהכנסת תיבה הנשלפת מן השלחן

מ"ב ס"ק מ"ח. עוד כתב דטיש קעסטי"ל שנשמט כולה מן השלחן, אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה שעושה אהל. **ובשעה"צ ס"ק נ"ו**. ובספר קש"ע דחה קצת את דבריו, דהרי הוא בכלל ממעלה למטה דלא אסרו חז"ל. ואפשר דהח"א ס"ל דדוקא ממעלה למטה מפני שהוא דרך שינוי כמו וכו'.
עיין חזו"א סוף סימן ד' [- או"ח מועד סימן נ"ב ס"ק י"ד] שכתב להקשות דאין בזה אלא רק עשיית דפנות. - והנה בסוג תיבה (טיש קעסטי"ל) שעל ידי הכנסתה חוצץ אויר גדול לשנים, א"כ לענין אויר התחתון הוי כבר כעושה גג, וג"כ הוי כסדר עשיית מחיצה ממטה למעלה, וא"כ ברחב יש איסור לתוס' אפילו בעומד במקומו. - אלא דצריך עיון, דאולי בזה בעינן שלא יהא בין תחתית הטיש קעסטי"ל לבין גג שעליה עכ"פ ג' טפחים, לפי"ד המ"ב בשם הפמ"ג סימן תר"מ [ס"ק כ"ה] שכתב אם הסדין רחוק מהסכך ג' טפחים יש איסור. - ואולם לפי"ד הלבושי שרד שהביא שם המ"ב [בשעה"צ ס"ק ל"ה דנחשב אהל מן הסדין ולמטה גם אם אין ג' טפחים בין הסדין לסכך] לא בעינן ג' טפחים, וצריך עיון אם בעינן עכ"פ שיהא רחוק טפח.

אהל העשוי מלמעלה למטה כשדרכו בכך

שעה"צ ס"ק נ"ו. ואפשר דהח"א ס"ל דדוקא ממעלה למטה מפני שהוא דרך שינוי, כמו שפירש"י שם ביצה ל"ג, משא"כ בזה.
עיין חידושי הרשב"א ריש פרק תולין, ומבואר כעין זה דשם לענין מתיחת משמרת דדן אם הוי כבר כצריך לאויר שתחתיו, כיון שאין עוד שם הכלי שתחתיו, וכתב להקשות דזה יהא שינוי כמו השינוי של מלמעלה למטה, ותירץ דאם דרכו כן אין זה שינוי. - וא"כ מינה נשמע גם לעצם הדין של מלמעלה למטה, דאם דרכו בכך אין זה שינוי.

כיסוי בחבית שאינה מלאה

בשע"ת ס"ק א'. ועיין בגן המלך סימן נ"ז כתב דדוקא יין שצריך לאויר שבחבית כדאמרינן במנחות וכו', אבל חביות של שמן ושל דבש אע"ג דאית בהו כמה טפחים חסרים שרי לכסות, דהא א"צ לאויר החסר שיש בחביות אלו ע"ש.
לכאורה ממה שכתב המג"א לענין תיבה - הו"ד במ"ב ס"ק מ"ח - משמע דלא ס"ל כן.
- ועיין בכף החיים אות ע"ה שג"כ כתב דלא כוותיה. וכן משמע להדיא במשנ"ב סוף ס"ק מ"ט [שהנדון שם בחבית של מים]. - וכן עיין בט"ז ס"ק ד' דס"ל דכל שיש ד' מחיצות הוי כצריך לאויר שתחתיו, וכיון דבתיבה רחבה לא מהני לתוס' כשעשוי מבעו"י, אם כן הוי כמאהיל על ד' מחיצות באיסור.

לשטוח ע"פ החבית בגד

בה"ל ד"ה בגד. עיין לקמן בסימן ש"כ במ"ב ס"ק מ"ב דבגד שאינו עשוי לכך יש לחוש שמא יבוא עי"ז לידי סחיטה וכו', ודלא כט"ז שכתב דמיירי הכא בבגד שאינו מיוחד לכך.
לכאורה אפשר לומר דאיירי בבגד כזה שעשוי להיות במקומות לחים ורטובים, כגון לניגוב כוסות וקערות ושלחנות, אבל אינו מיוחד לכיסוי חבית זו, ע"כ אין בו חשש סחיטה, אבל יש בו חשש אהל. - אלא שאכתי קשיא מלשון רש"י שכתב בדף מ"ח [ע"א ד"ה מאי שנא מפרונקא] בפרוונקא שעשוי לפרוס על הגיגית, וכן הוא בלשון השו"ע סימן ש"כ [סעיף ט"ז] משמע שעשוי למטרת כיסוי.

אם יש בכיסוי הכלים משום אהל

בה"ל באו"ד. דבגד שאינו עשוי לכך יש לחוש שמא יבוא עי"ז לידי סחיטה וכו', והכי איתא בגמרא מ"ח ע"א, ודלא כט"ז שכתב הכא דמיירי בבגד שאינו מיוחד לכך [- ולכן אין בכיסוי משום אהל]. וכבר הקשה עליו בספר נתיב חיים עי"ש.
עיין שם שמסיים שע"כ להלכה שאין שייך אהל בכיסוי כלים - אך כנראה שזה ט"ס וצ"ל **ששייך** אהל.
ואולם בעיקר הדבר עיין בשו"ע הגר"ז סעיף י"ט שכתב לחלק בין **כיסוי** כלי המיוחד ומתוקן אשר תיקונו מוכיח עליה שהיא עומדת לכך, ובין כיסוי בגד אף שהבגד מיוחד מ"מ אין בו תיקון המוכיח עליו.
- וכן פסק בבן איש חי שנה ב' פרשת שמות סעיף י' [דבבגד אין בו תיקון המיוחד לכך, ולכן אע"ג דמיוחד לכך לא יכסה בו כלים שבהם מרקחת או דבש, יעוי"ש]. - ועיין בכף החיים ס"ק ע"ד שכתב כן בשם הנהר שלום אות ד', וכתב שם דהפמ"ג מ"ז ס"ק י"א דעתו כהט"ז, ושכן פסק בערוך השלחן אות ב'. וע"ע שם [בכה"ח] ס"ק ל"א שכתב כן גם בשם א"ר אות י"ג, והביא עוד מהפמ"ג בא"א אות ו' - ועיין עוד שם בס"ק ע"ו.
ואולם דעת המג"א היא שלא כהט"ז, כדכתב בהא דתיבה שהובא דבריו במ"ב כאן - וממה שכתב הכף החיים בשם הפמ"ג לכאורה אין הכרח, דבאשל אברהם ציין לדברי הט"ז, ובמשבצות זהב ציין למג"א (ואולם בא"א כתב בלשון **אבל** הט"ז וכו', וצ"ע אם כונתו להכריע כן). ובחיי אדם כלל מ"ב ס"ד פסק כהמג"א לענין תיבה.

בינת שמחה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

בדיני אוהל - בגג עגלות תינוקות - ובגג המגן על הסוכה

בגמרא שבת קל"ח ע"א: אבל מטה **וכסא טרסקל** ואסלא מותר לנטותן לכתחילה בשבת. וכן הוא בשו"ע סימן שט"ו ס"ה: **כסא העשוי פרקים,** וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחילה.

א) הנה בעיון מקופיא בחזו"א סי' נ"ב ס"ק ו' - הי' אפ"ל שהנודע ביהודה ג"כ ס"ל ליסוד של דין "כסא טרסקל" כפירוש הפשוט - לענין דין אהל, שכאשר כבר מחוברים המחיצות וגג אין דין אהל - ודרך מחלק [הנו"ב] בין נעשה לאהל או לא, והיינו דבנעשה לאהל יותר חמור שלא מהני דין "כסא טרסקל" - או שמחלק בין עושה גם המחיצות או לא - והיינו שרק לפריסת גג גרידא מהני הא דכסא טרסקל - ולא לעשות גג עם מחיצות, ובגלל כן מחמיר לענין "פערסאל" כי שם נעשה לאוהל - וכן הוי עשיית גג עם מחיצות.

- וע"ז משיג החזו"א דכיון דיסוד הקולא בזה שחשיב **כתשמיש דלת,** אזי אין שום חילוק לחומרא - **ומכריח** זאת לפי שיטת תוס' דבעי' [לאיסור אהל] **מחיצות** עם הגג, הרי ע"כ דהקולא גם ביש מחיצות שם בגג - וע"כ דכשזה גוף א' וכן דרך תשמישו מותר בכ"ג, ולכן למד המג"א מכאן לדין **חופה** אע"ג דמכוין לאוהל, וזהו ג"כ טעם היתר פתיחת גג של סוכה, ולסתום בשעת הגשם. - וע"ז מסיים שאם קבע עמוד בארץ וסביביו מחיצות על צירים לפתוח ולנעול לשבת תחתם לצל מותר (היינו אע"ג שיש מחיצות עם הגג, וגם נתכוון לאוהל - מותר) (ומסיים שזה טעם המג"א בפתיחת הדפים שבבית הכנסת להנחת הספר עליהם. - אך לכאורה שם לא הוי מכוין לאוהל, וגם הוי רק גג בלי מחיצות, זולת אם יש שיפוע שיש בו כגג ומחיצות) - וכתב החזו"א שכבר הביא הנו"ב כ"ז, אבל מה שדחה אינו מתיישב.

ב) - והמשיך שמה שיש לדון הוא משום "תקון מנא", "כיון דבפתיחתו **ראוי לשמש בו בכל מקום** חשיב **תיקון מנא** טפי מפריסת אהל במקום זה" - ובזה צ"ע - דמשמע דגם בזה לא אתי עלה משום דיני אהל - אלא משום דין "תיקון מנא", ולמה יהא בזה תיקון מנא כיון שכל הפרקים מחוברים יחד.

- וע"ע שם מה שכתב בענין עובדא דחול - ואח"כ כתב דמן האמור נלמד ההיתר לענין עגלות של תנוקות דמותר למותחה אע"ג שיש גג ומחיצות וגם כונתו לצל וכו'. - וכנראה שס"ל שכאן לא שייך עובדא דחול - ולכן ס"ל להיתר למעשה - אך צ"ע מ"מ מה עם תיקון מנא, הרי גם כאן הויא פתיחה הראוי' לשמש בו בכל מקום. - זולת שנימא שקודם כתב רק מה **ששייך לדון,** אבל באמת ס"ל דאין זה תיקון מנא, וכאן בדין עגלות מוכח זה, וממילא מגלה שגם בפרסאל ס"ל כן, ורק נשאר עובדין דחול, ובעגלות גם זה לא, וצ"ע.

ג) - עכ"פ ניתן לחשוב **דלהנו"ב** בעגלות של תינוקות אסור - כיון דמשמע דס"ל דאין היתר כסא טרסקל רק בלי מחיצות ובלי כונה לצל - וכאן שיש מחיצות וגם כונה לצל, לכן אין היתר כסא טרסקל, ויש כאן חשש חיוב חטאת.

אולם עיין היטב בשו"ת נוב"ת סימן ל' אשר לכאורה משמע שבעגלות תינוקות - גם לדידיה מותר, ואין בזה לא משום אהל ולא משום תיקון מנא - ואדרבה לחזו"א שלא ברירא ליה לענין תקון מנא יש מקום לחקור בעגלות - אבל להנו"ב אין בזה לא משום אהל ולא משום תיקון מנא (- ובדעת החזו"א בעגלות - סו"ס חז' שמתיר).

הנה **הן אמנם** במש"כ הנו"ב בתחלת התשו' שייך בעגלות כמו בפרסאל - עיין שם בדף ח' ע"ב [בד"ה ומה] שכתב דלא דמי [פרסאל] לטלית המנפנפת, וכן לא שייך כאן הא דאהל זרוק כיון שגם האדם הולך בתוך האהל - וכ"ז **שייך גם בעגלות** - וגם מש"כ ע"פ הא דאם אדם מחזיק האהל זרוק דאגבו גם האוהל הנישא לא מיגרע מצד זרוק - זה ג"כ שייך בעגלות כיון שאדם דוחף את העגלה (וע"ע שם בנו"ב לקמן דף ט' ע"ב ד"ה אך, מש"כ כיון שנעשה זרוק **ע"י הבהמה,** והרי לבהמה עצמה לא מזיק זרוק [ולכן אין כאן חסרון של אהל זרוק לגבם] - וה"נ כאן, יע"ש).

ד) אולם ע"ע שם מה שדן אם הפרסאל הוי כחוטים תלוים בו - וכ' לבאר אליבא דרי"ף דבעושה דפנות עם גג לא מהני חוטים - ובעושה גג גרידא מהני - ובזה אפ"ל דעגלות לא הוו כפרסאל שיש כאן רק עשיית **גג** - אך רמ"ש הי"ו טען שיש להם גם בחלק הנמתח דפנות עם גג - אך בזה צ"ע ביש כבר דפנות ומניח גג עם עוד חלק דפנות - ודזה צ"ע בכל השמעתתא ד"אהל", ואת"ל דלא היו כשם דפנות - הרי יש גם כאן מקום לחלק. – וע"ע מש"כ בזה לקמן.

וע"ע **שם דף ט' ע"א** סוף טור ב' מש"כ לדעת הרא"ש שחוט ומשיחה מהני רק בעומד במקומו - ולא בפרסאל שעדיין אינו במקומו, **ובזה כבר עגלות שאני** - דאם נאמר שענינם לכל הפחות כחוט ומשיחה - היינו שמה שעשאם להמתח בצירידם לא גרע מחוט ומשיחה, א"כ ה"נ בעגלות הוי כבר כחוט ומשיחה במקומו.

ה) ואח"כ בדף ט' ע"ב טור א' ד"ה והנה - נחית הנו"ב לדון בדין כסא טרסקל - ויעוין שם דלפי דרכו מסלק לגמרי את כל דרך הפירוש הפשוט של הפוסקים בדין כסא טרסקל, וס"ל דאין היתר כזה בדיני אוהל, לגבי אם כבר מוכן בכל פרקיו - ולא זהו פירוש כוונת הגמ' - והוכחתו לכך מדין טלית כפולה דלא מיקרי שיש כאן כבר גג ודפנות להתיר דין אוהל, ודחה לחלק בין מיוחד לכך או לא אם שורש ההיתר שעביד וקאי ולא עושה עכשיו כלום. - ולכן מפרש שההיתר הוא משום **דא"צ לאויר שתחתיו** (לא משום שדין כסא טרסקל הוא רק באינו צריך לאויר שתחתיו - כפי שמשתמע מפשטות דברי החזו"א בשמו - אלא שאין כלל היתר מחודש כזה של דין כסא טרסקל לבתר דעביד וקאי. - והמכוין רק שכיון שאין כאן צורך **לאויר שתחתיו,** אין בזה כלל איסור אוהל - (והיינו כהא דרשב"א בשם תוס', וכשיטתו שזה גרע מכל). ומהחזו"א משמע כאילו שהנודע ביהודה חילק בין נעשה לאהל או לא. אבל לא נעשה לאוהל, המכוון עכ"פ שיש צורך באויר שתחתי' - (ע"ש בחזו"א ס"ק ב' או"ק י"), **אבל** מהנו"ב משמע שכונתו שבכלל כאן א"צ **לאויר שתחתיו לשום שימוש** - (ומשמע שם שמפרש לרש"י שזה הוא טעם היתר **מטה** - וזה צ"ע דהרי ברשב"א ועוד מבואר דשם יש צורך באויר שתחתיו להנחת מנעלים), וס"ל שכן הוא הטעם בהיתר כסא טרסקל (-וכנראה שס"ל שבגלל זה לא היה צורך להזכיר לענין כסא טרסקל), ומפרש שכונת רש"י דמ"מ למה לא אסור משום שעושה כסא לישיבה המכוון ל"תיקון מנא" - והיינו הא דסי' שי"ד - ע"פ גמ' דסו"פ כירה - וע"ז מפרש רש"י דכיון **דעביד וקאי** ליכא איסור בזה - והיינו דלדין "תיקון מנא" **מהני** מה שכל הפרקים כבר מאוחדים - אבל לדין "אוהל" ס"ל להנו"ב שאין בכלל יסוד היתר של חיבור כל החלקים יחד - וע"ש בסוף ד"ה ועוד מש"כ לענין דברי המג"א **בחופה** - והיינו דלפי דרכו אין היתר לפריסת גג, בגלל חיבורו לעמודים, והרי יש צורך לאויר שתחתיו ועביד אהל ע"ז ממשך, דכיון דעשוי **לכבוד** ולא מפני שמש או גשם לא נקרא אוהל. (ותמוה דמ"מ למה לא הוי לכל הפחות כצריך **לאויר שתחתיו** - והאם טעם **דכבוד** שאני, הוי כאין שום צורך באויר שתחתיו) - וכנראה דמה שהוצרך המג"א ללמוד היתר החופה מדין כסא טרסקל - להנו"ב - היינו ג"כ כדי להוכיח שאין בזה איסור **תיקון מנא** - ומה שאין **אוהל** בזה הוא רק משום שאי"צ לאויר שתחתיו וכנ"ל. ואכן לפ"ז **לכאורה** - גם בעגלות הוי כפרסאל, שצריך לאויר שתחתיו והוי אוהל, אין היתר של כסא טרסקל - דאפ"ת שאין בזה **תיקון מנא** - דהרי טעם היתר כסא טרסקל הוא לדין תיקון מנא - וגם לפרסאל ועגלות אפשר **ללמוד** מזה להתיר לדין תיקון מנא, אבל אכתי מה נעשה לדין אהל שבהם שעל זה אין שום היתר בדין כסא טרסקל.

ו) אך ע' לקמן בטור ב' שנחית לדון לענין היתר גגים בסוכה - כמ"ש הרמ"א בסי' תרכ"ו [דאם יש להם צירים מותר לפותחן ולסוגרן] - ושא"כ קרסים דפרסאל ג"כ יהיו כצירים ויועיל (היינו גם כשלא נפרש דין היתר חיבור פרקים של דין אוהל - שאיתא בדין כסא טרסקל - מ"מ הרי נדון להתירא כמ"ש הרמ"א בגגי סוכה) - וע"ז **מחדש הנו"ב** [- טעם א'] שהתם שאני שהוי **כמו דלת,** ומסביר שהיינו כשיש **בית עומד,** וזה **דלת** שלו **ובטל אליו** - אבל כאן **עושה את כולו** - והיינו בפרסאל עושה את כולו, ושמענו חידוש שיתכן אם כל הבית בכל ד' מחיצותיו בצורת דלת שיהא אסור לסגרם בשבת, כיון דלא שייך בזה ענין **לבטל** - והוי עושה בנין **בשבת** - וכשיש גג הוי אוהל - (כגון שכל הדפנות והגג נפתחים ונסגרים על ידי צירים).

- וצ"ע עוד, דיתכן כשיש רוב שצריך לפתוח אסור היינו כגון ב' דפנות עומדות, וב' דפנות עם הגג פתוחים, יהא אסור לסגרם - וא"כ סוכה שיש לה ב' מחיצות דלתות - וגם הגג נסגר ע"י צירים - ובא גשם, **שיהא אסור לסגור הגג עם ב' הדלתות** - וצ"ע דאולי אפי' ביש רוב מהם סגור כגון ב' דלתות וגג - וסוגר רק לב' דלתות, שאולי ג"כ דבר לא בטל כ"כ, ולכאורה **חידושו הוא בדיני בונה** - וא"כ יהא טעם איסור הפרסאל משום בונה - א"כ צ"ע איך קיים דין היתר כסא טרסקל, הרי פותח את כל חלקיו ואין כאן עיקר וטפל - וא"כ אולי לא אוסר בדיני בונה - אלא בדיני אוהל - שמה שמשמע ברמ"א להתיר גם בדין **אוהל** זה רק בעשיית הגג לבד ולא עם דפנות - אך צ"ע דהרי זה הוא טעם השני שלו כאן שמחלק בין אוהל גרידא לבין אוהל עם מחיצות - ומסתיע מחילוק התוס' - והרי התוס' איירו בדיני **אוהל** - ואולי לטעם א' היה מקום לאסור אפי' בגג עם דופן א', דב' ענינים לא מתבטלים - וע"כ הוי אהל - אע"ג דעל הדופן הא' לא הי' איכפת לן דלא גרע מכסא טרסקל - מ"מ גם נותן השירות לגג ויש כבר דין אוהל, ואפילו תימא דדוקא עם ב' דפנות וגג אז לא בטלו ג"כ א"ש. - וע"ז לא שייך טעם הב' - דכיון דיש ב' דפנות סגורות הוי כבר כעושה גג בלי דפנות, אם סגי לדין אוהל בב' מחיצות - אבל לטעם ב' אזי דוקא גג עם ג' מחיצות או ד' מחיצות שעוד לא היו כאן כלל מחיצות, ואז קפדינן על הגג - ומ"מ צ"ע דהא כתב זאת לסברא בטעם דין היתר "דלת", א"כ הרי חילוקו הא' שייך לדין תיקון מנא מקושר מדין כסא טרסקל.

ז) עכ"פ לפ"ז יתכן לענין **עגלות של תינוקות** כיון שהדפנות קיימות **ורק הגג** נמתח, אזי שייך לדמותן להא דרמ"א בסי' תרכ"ו - הן לטעם א', הרי גם כאן הוי רק **גג** ודומה לדלת - **ולטעם ב'** הרי כאן הוי רק גג בלי מחיצות - **זולת** דנתחשב שעם הגג יש **ג"כ מקצת דפנות, ובזה צ"ע כנ"ל** (דאם זה מגרע הרי הוי כעושה גג אם דפנות - ויתכן שאולי יש לחלק אם יש עכ"פ **טפח** עם הגג שהרי אז יש כאן שעור אוהל מבלי התחתונות - אך יתכן מאד שיש שם שיעור "טפח" - ובכ"ז צ"ע כיון שגם למטה יש טפח - אע"ג שבנו"ב כ' לעיל דף ט' ע"א טור א' ד"ה כן, שאין חילוק בדין אוהל בין מגיע לארץ או לא - וא"כ הרי יש שיעור וענין אוהל שלם בגג הנמתח של העגלות - מ"מ אולי כעת שיש כאן עוד חלק דפנות, שפיר נחשב כגג גרידא - וכעין מ"ש סברא לענין עשיית גג לאוהל המגין שגם בו שייך **דפנות** לענין שינוי, ה"נ כאן - אך **שם** ג"כ הגר"א והחזו"א דנו בזה, ולא נחתי לסבור סברא זו - והגם דצ"ע - אך יקשה לומר ע"פ **סברא זו** היתר לכאן - זולת שנימא **סתם** כיון שיש חלק דפנות - מיחשב כעושה גג גרידא - **וצ"ע.**

- ואם טענה זו הוי טענה - הרי יתכן דזה מגרע גם לענין טעם א' דכבר לא שייך **שיתבטל,** דהוי כאן כחלק חשוב שלא שייך לבטלו, שאע"ג שלמטה יש דפנות - אבל גם כאן יש חלק דפנות עם הגג. - וצ"ע דלפ"ז בגג סוכה אם עשוי כמו צורת גג עם מקצת דפנות סביבו, וכשסוגרים מתיצב ע"ג דפנות הסוכה, והוי כהוסיפו בגובה דפנות עם גג, דלפי הנ"ל יהא אסור - אך בפרט יתכן דהוי בכזה כגג עם דפנות שלמים כיון דיש גם **הסכך** - ועליו חלל חדש של גג עם דפנות, והוי כעושה אוהל שלם).

ח) וע"ע שם בנו"ב לענין [הפרסאל] אם **ערוך מע"ש** - יתכן שגם **לצד** שיש בזה איסור מעקרא דדינא - ולא רק משום חשדא - דאולי בעגלות **פשוט יותר,** שהוי כבא האדם לאוהל ולא כבא האוהל עליו. - ולענין **חשדא** - אולי בעגלות לא שייך כ"כ - דפרסאל לא מצוי שיהא פרוס - דהרי בחול ודאי לא פותחים מיום קודם, וא"כ שייך חשדא - אבל עגלות בחול שכיח שפיר שנשארים מתוחי הגג כמה ימים, או שכבר הכינו מאתמול לשימוש התינוק.

ואולם **בעגלות** שהגג **פשוט** מבלי דפנות יתכן דשפיר שייך טעם הרמ"א דהוי כדלת, והנה טעם ב' של הנו"ב לא שייך - דהרי אין כאן דפנות - אבל לטעם א' צ"ע דאולי בענין **שנתפשט** לבית, אבל כשיש **רק גג** אולי הוי כעושה הכל שלא שייך לבטלו - דהיינו **גג גרידא** על צירים לא יהא היתר - ובזה מצאנו עוד נפ"מ בין הטעמים - וא"כ צ"ע בסוכה כשהגג גבוה טפח מן הסכך, אע"ג שאין לו סביבו דפנות, שג"כ יהא אסור דהוי כעושה כולו - ולכאורה דבר כזה הו"ל לאשמועינן שמסתמא רבים הגגים באופן כזה - בשלמא מש"כ לעיל לענין כשיש היקף דפנות סביב הגג, אולי לא שכיח בכדי לאשמועינן - אבל בענין גג גרידא וגבוה מן הסכך טפח מסתמא שכיח. ואולי רובם או כולם כן.

ט) ואולם לדין **תקון מנא** יתכן דלא מחלקינן מדין כסא טרסקל - וגם אי נימא שהנו"ב בטעם א' מגביל בדין בונה של "דלת" - יתכן דזה רק בדין בונה לענין מחובר - אבל בדיני כלים של פרקים שהנדון משום **תקון מנא** יתכן דאין לחלק - **וצ"ב** לענין בונה בכלים אם יש בנין בכלים, אולי נצטרך לגדרי הנו"ב בדין "דלת" - (ואין לומר שהנו"ב שלל ב"דלת" רק כשכל חלק תלוי בצירים, אבל לא שכל חלקי הבית והגג אחוזים זב"ז ע"י צירים - דז"א דהרי **בפרסאל** הכל אחוז זב"ז. וא"כ כשם דפראסל לא מהני לדין אוהל, ה"נ לא מהני בדין "בונה" במקום ששייך דין "בונה").

א"כ סוף דבר **בגג אם חלק דפנות** - לא **ברירא להיתר להנו"ב** - **וגם עוד צ"ע לחזו"א בהא דתקון מנא** (אלא דפשטות דבריו משמע שאין שום איסור בעגלות, ואשר צ"ל שבאמת לדינא גם בפרסאל לא ס"ל לחשש תקון מנא או שיש איזה חלוק בזה).

ובגב בלי דפנות - יתכן דלנו"ב מותר - וכן משמע שלחזו"א מותר.

ושו"ר בחזו"א בהא דעגלות שכתב שמותר לקפלה אע"ג דכשמותחה עושה **מחיצות** לגג - משמע דאע"ג **שבעגלות דזמנו** היו **כידוע** במחיצות למטה - מ"מ בנמתח היה ג"כ דפנות עם הגג הרי זה נחשב כעושה גג עם דפנות - ובכ"ז ס"ל להיתר - **א"כ משמע דלהנו"ב שאסור בגג עם דפנות - הרי עגלה כזו היא כפרסאל,** ולנו"ב יש בה חשש חיוב חטאת כמו בפרסאל **ומשום אוהל** (ואולי גם "בונה" לטעם א' הנ"ל - אך אם אין בנין בכלים הוי רק נדון של תקון מנא - ובזה כבר הוי ככסא טרסקל. - אך יתכן דלענין כלים עכ"פ לא שייך בנין במחוברי פרקים, גם למ"ד שיש בנין בכלים בעושה מחדש. או אולי אפי' למ"ד שיש ממש בנין בכלים - ורק **מחובר** גרע - וצ"ע).

וא"כ שייך לדון לנו"ב רק על עגלות שמותחים רק גג גרידא שבזה מותר גם לשיטתו - ובזה ג"כ יתכן שחשש החזו"א לתיקו"מ לא שייך כ"כ בזה. - ואולי רק **בפרסאל** שיש בזה התאמצות מסוימת בהכנתו לשמש לאוהל לכ"מ - משא"כ בעגלות שכמדומה הי' באלו שבזמנו אפשר לעשותם ביותר קלות מאשר פרסאל - אך לא זוכרני היטב, כי יתכן שגם שם היה צורך לעמול קצת - אך עכ"פ לא **כבפרסאל,** אבל באלו של גג **גרידא** יתכן דלא הוי עמל בהו - אך **בחזו"א** לא נזכר ענין עמל ואימוץ, אלא מה דעושה אותו לכלי המשמש בכ"מ - ומצד נקודה זו. הרי צ"ע דכל סוגי גג בעגלות ג"כ עושים תיקון זה. - וע"כ אולי מחוורתא כנ"ל שהחזו"א למעשה לא חשש לתיקון מנא - אפילו בפרסאל - ורק אתי' עליה משום עובדא דחול.

ולענין העגלות שמותחים עליהם ניילון עב - צ"ב בל"נ אם הם רק כעושים גג גרידא - או שנעשה על ידיהם גם בחלקי מחיצה וכמדומה שיש שם צורך השגחה, הן לצד **הראש** והן לצד **הרגלים** - ואולי אם במה שלצד הראש יש כבר דפנות, והניילון עושה רק גג מ"מ אשר בחלק של צד הרגלים עושה גם מחיצות עם הגג.

אליבא דהלכתא
רשת סגולי עבר
שפרי יהושבת חברת אהבת שלום

שו"ת בהלכה

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

האם מותר להשתמש במים בבית שמותקן בו שעון מים דיגיטלי

קיבלתי קונטריסו אודות מה שנתפשט לאחרונה בהרבה מערי ארץ ישראל שקובעים לכל בית "שעון מים דיגיטלי", ודן אם בבית שיש לו "שעון מים דיגיטלי" מותר בשבת לפתוח הברז מים שבבית (או להוריד המים שבביהכ"ס), או נימא דיש לו לחשוש דבפתיחתו כעת את הברז יווצר זרם בשעון הדיגיטלי ונרשם המספר על הצג, ויש לדון ע"ז מצד שני איסורים, האחד שיש איסור כותב במה שנרשם המספר באותיות דיגיטליות על הצג, והשני שבעצם סגירת המעגל ויצירת הזרם עובר באיסור בונה, וכידוע דעת רבינו החזו"א (סי' נ"ב סק"ט) שביצירת זרם חשמלי עובר באיסור בונה ומתקן מנא, ובקונטריסו מציע כמה טעמים שאין בזה איסור, ושואל מהו דעתי בזה.

הנה דעתי מסכמת למה שהעלה בקונטריסו, דכיון שהשעון מים דיגיטלי המצוי פעולתו הוא שרק אחר שהשתמש בכמות מים מאה ליטר, אז מגיע הגלגל לנקודת חשמל ונוצר זרם ונעשה הרישום על הצג, א"כ יש להתיר מצד דהוא דבר שאינו מתכוון, ואי"ז פס"ר שמותר, שהרי האדם כשמשתמש במים בדירתו אין כוונתו להתעסק במדידת המים אלא רק להשתמש במים, ואי"ז פס"ר שע"י פתיחתו יגיע הגלגל לנקודת החשמל, שהרי אין האדם משתמש בפעם אחת בכמות של מאה ליטר, ורק בצירוף של כמה וכמה פעמים שפותח הברז משלים לכמות שימוש במאה ליטר, א"כ בכל פעם שפותח אי"ז פס"ר שפתיחה זו ישלים לכמות של מאה ליטר, ואדרבה ברוב הפעמים שפותח אינו מגיע לכמות של מאה ליטר, ואף שזהו ספק פס"ר דלשעבר, שהרי הספק הוא שמא כבר קודם שפותח הברז הגיע הגלגל סמוך לנקודת החשמל, ועכשיו מיד כשיפתח את הברז יגיע הגלגל לנקודה החשמלית ויווצר זרם ורישום על הצג, מ"מ הרי דעת הט"ז להתיר בדבר שאינו מתכוון אפי' בספק פס"ר דלשעבר, ובביה"ל סי' שט"ז מוכיח שזהו ג"כ דעת הרמב"ן. (וגם יש לדון להתיר מצד רוב, דכיון שברוב המקרים אין הגלגל נמצא במקום שפתיחת הברז תגרום את הפעלת המערכת, א"כ יש לדון דיכול האדם לדון בכל פתיחה שמסתמא זו תהא כמו ברוב הפתיחות שאין גורמים להפעלת המערכת).

מיהו דעתי שבדבר הנוגע לציבור אין לנו לעשותו באופן שההיתר מיוסד על ספק פס"ר, דכיון שמתוך כלל הציבור יכול להיות שיהיו כאלה שמשתמשים בפעם אחת בכמות של מאה ליטר, וא"כ אצלם זהו פס"ר שיווצר זרם, וכן שההיתר דספק פס"ר דלשעבר אי"ז היתר ברור (עיין בגליון רעק"א לשו"ע יו"ד סי' כ"ז דמשמע מדבריו דלא ברירא ליה היתר זה, וכן בביה"ל סי' שט"ז מביא דעת הט"ז דספק פס"ר דלשעבר מותר, ומפלפל בזה ומביא ראיה לדבריו, אבל אינו מכריע דההלכה כדברי הט"ז, ומשמע מלשונו דהוא עצמו אינו רוצה להתיר כהט"ז), ולכן רבנים חרדים העומדים על משמר היהדות לא יתנו יד להתיר להתקין שעון מים דיגיטלי, ואף שבכמה ערים כבר התקינו השעון הנ"ל, והדבר מתפשט והולך ואין בידנו למונעם, אבל במקומות שיש לנו השפעה כבירושלים בני ברק בית שמש נפעל כפי כוחינו למנוע מלהתקין השעון הנ"ל.

אבל לענין יחיד שנקלע לבית שקבוע בו שעון דיגיטלי (וכמו שמצוי בהרבה מערי ארץ הקודש), בדיעבד יכול להשתמש במים כדרכו, ולסמוך על ההיתר דספק פס"ר לשעבר, ואם רוצה להחמיר לעצמו יפתח הברז כלאחר יד. (וכן מי שדר בעיר שכבר קבעו בו שעון מים דיגיטלי, מוטב שיפתח כלאחר יד, ולא יסמוך בכל שבת ושבת על ההיתר דספק פס"ר דלשעבר, שאי"ז היתר ברור וכנ"ל). וכיון שרבים אינם יודעים כלל שהתקינו שעון דיגיטלי שיוצר זרם ורישום ע"ג הצג, עדיף שלא לפרסם לציבור שהתקינו שעון דיגיטלי שיש בו חששות איסור בשבת, וכעין מה שנהגו הרבה מורי הוראה שאם נתקלקל העירוב, ואם יודיעו הדבר יהיו כאלו שלא ישמעו להימנע מלטלטל, אין מפרסמין כלל שנתקלקל העירוב, שאז המוציא שסבור שהעירוב מתוקן ה"ה כמתעסק בהוצאה לרה"ר ואין בזה איסור. וה"נ בנדו"ד כיון שמעיקר הדין יכול לסמוך להתיר מטעם דזהו ספק פס"ר דלשעבר וכמ"ש, עדיף שלא יפרסמו כלל שיש מלאכה בשעון מים, שאז אפי' אם באמת הדבר אסור, מ"מ כיון שהמשתמשים במים אינן יודעים שנעשה כאן איזה מלאכה ה"ה מתעסק, ואין בזה איסור.

ועכשיו אדון עוד במש"כ בקונטריסו דאפי' אם בכל פעם ופעם שפותח הברז היה נוצר זרם, ונרשם על הצג הכמות שמשתמש, ג"כ היה מקום להתיר, שכיון שבנדו"ד נוצר הזרם רק לרגע, ומיד אח"כ מתכבה מאליו הזרם, אין לחשוש לאיסור בונה ומתקן מנא ביצירת הזרם, לפמש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה הנדמ"ח סי' י"א ענף ב' אות ג') שאם הזרם נפסק מאליו לאחר זמן מועט, שנמצא שכל בנינו הוא רק לשעה פורתא, גם החזו"א מודה שאין בזה איסור בונה אפי' מדרבנן, ומש"כ החזו"א שיצירת זרם הוא איסור בונה ומתקן מנא, הוא רק בכה"ג שצריך אח"כ מעשה לבטל הפעולה הקודמת. וכן אין בזה איסור מתקן מנא, דכיון שהתיקון נסתר מאליו בו ביום לא הוי כלל תיקון.

וכן כותב בקונטריסו שאין לחשוש לאיסור כותב מצד מה שנעשה הרישום על הצג, דכיון שהמספר נרשם על הצג עד שפותח מחדש הברז, א"כ הרי"ז כתב שאינו מתקיים שאיסורו רק מדרבנן, ולכן בנדו"ד שזהו אינו מתכוון ופס"ר דלא איכפ"ל (שהרי כשהאדם פותח הברז כדי להשתמש במים, אינו מכוון כלל להתעסק במדידת המים, וכן לא איכפ"ל לאדם שברגע זה שמשתמש יפעל המערכת האלקטרונית), מותר בשבת, וכמ"ש המ"ב סי' שט"ז דבאיסור דרבנן מתירין פס"ר דלא איכפ"ל במקום צער. [ואף שרצון התושבים שיפעל השעון דיגיטלי, שקודם שהיה השעון דיגיטלי היתה העירייה שולחת לבדוק את השעון מים המיכני שבכל בית, ועפי"ז חייבו לשלם, והיו שטענו שלא הסתכל היטב וטעה, וחייבום לשלם יותר מהכמות שהשתמשו, ולכן התקינו שעון דיגיטלי שעכשיו התושבים בטוחים שלא תחייבם יותר מהכמות שמשתמש, מ"מ אין לאדם ענין שבכל יום יפעל השעון דיגיטלי, שמצידו יפעל כל הזמן רק "השעון מים מיכני" (שנע חץ הגלגל בשעון עפ"י כמות המים שמשתמש), ורק בסוף החודש כשהעירייה מחייבו בתשלומין אז יפעל השעון דיגיטלי כדי שעי"ז יקלט במחשב של העירייה מהו המספר שמורה עליו כעת חץ הגלגל של השעון המיכני, ועפי"ז יחייבוהו לשלם, ולא יצטרכו לשלוח לבדוק לראות השעון שאז עלול לטעות, וא"כ אין לאדם שום ענין שבשבת יפעל השעון מים דיגיטלי].

אמנם לענ"ד נראה דמה שדן להתיר דאין איסור ביצירת הזרם כיון שהזרם מתכבה מאליו לאחר רגע, הנה לענ"ד י"ל דבנדו"ד יש לצדד דכו"ע יודו דגם ביצירת זרם לרגע עובר באיסור בונה מה"ת, שעיקר היסוד שבנין שעשוי להתקיים רק לשעה אין בזה אפי' איסור מדרבנן, היינו משום שבנין שמתקיים רק לשעה אין לזה חשיבות, וא"כ בזמנינו שנתחדש ע"י המדע שבזרם לרגע אחד נעשה פעולה שתועלתה לעולם, וכבנדו"ד שע"י יצירת הזרם לרגע נשאר רשום לעולם כמות המים בזכרון האלקטרוני של השעון (המועבר אוטומטית למחשב במשרד העיריה), הרי יש חשיבות גדולה ליצירת הזרם לרגע. וא"כ ראוי לחשוש שאף שלא מצאנו במשכן מלאכת בנין עראי שיש לזה חשיבות, מ"מ יש בזה איסור מה"ת לפמש"כ התוס' בב"ק (ב. ד"ה במשכן חשיבא) דאם היא מלאכה חשובה הרי היא אסורה בשבת מה"ת אף אם לא הוה במשכן. וכן כמדומני ששמעתי שכן דעת הגאון הצפנת פענח שכל שיוצר איזה דבר, אף שלא היה אותה יצירה במשכן, מ"מ אסור לעשות כן בשבת מה"ת כיון שזהו מלאכה חשובה. ואדרבה כשיוצר בנין ארעי (זרם לרגע) שיש לזה חשיבות, יש לאסור טפי משאר מלאכות חשובות דלא הוו במשכן, שהרי בנין עראי עכ"פ דומה קצת למלאכת בנין שהיה במשכן.

ומה שכתב עוד דאין לאסור מצד איסור כותב, כיון דזהו פס"ר דלא איכפ"ל באיסור דרבנן, הנה לענ"ד נראה דזהו חשיב פס"ר דניחא ליה, דכיון שרצון התושבים שיחייבום לשלם ע"פ השעון דיגיטלי, א"כ כיון שאם יפסיק לפעול למשך השבת לא יתחדש מאליו הפעולה, רק יצטרכו לבוא לתקנו, ויודעים התושבים שהעירייה לא ישלחו לתקן מידי יום ראשון, רק ישאירו השעון מקולקל, ויחייבום לשלם עפ"י שישלחו לבדוק השעון מיכני, לכן על כרחך ניחא להו להתושבים שימשיך לפעול השעון דיגיטלי כל הזמן גם בשבתות.

ומה שמאריך עוד בקונטריסו דיש לדון דכיון שהמספרים הרשומים על הצג אינם כתובים בכתב רגיל אלא בכתב דיגיטלי אינו עובר באיסור כותב מה"ת, כיון שכתב דיגיטלי ה"ה דומה לכתב המחשב שבשניהם אין כאן ממשות של כתב על מסך המחשב ועל צג השעון, אלא זהו קרני אלקטרונים המאירים על המסך בצורת אות. ומביא דנחלקו בזה גדולי ההוראה, די"א כסברא הנ"ל שאינו עובר באיסור כותב מה"ת כיון שזהו רק אורות המאירים בצורת אותיות, וי"א דכיון דכן הוא דרך הכתיבה במחשב הרי"ז כתב ואסור מה"ת. אמנם לענ"ד נראה די"ל דאף דבכתיבה במחשב אינו עושה כאן שום דבר ממשי, שהרי אין ממשות של האותיות, מ"מ זה לא גרע מהמבואר במשנה (שבת קג.) דרושם רשמים שזהו קו בעלמא חייב משום מלאכת כותב (שכך היו עושים במשכן שהיו רושמין רושם על הקרשים לסימן לידע כל קרש מיהו בן זוגו), ופסק כן הרמב"ם. ומבואר דאף שלא עשה כאן אלא קו בעלמא, מ"מ כיון שיש לו תועלת מרשימת הקו שזהו משמש לו לסימן לאיזה דבר חייב משום כותב. וה"נ בנדו"ד כיון שמשיג אותה המטרה תועלת מהכתב שע"ג המחשב כבשאר כתיבה בעלמא, א"כ אף שבכתיבה ע"ג מחשב לא עשה כאן שום דבר ממשי, מ"מ חייב משום כותב. (ורק לענין איסור מחיקת השם, דעתי שאין איסור במחיקת השם המוקלד ע"ג המסך, וכמ"ש בספרי תשובות והנהגות (ח"ג סי' שכ"ו), שהרי לענין איסור מחיקת השם, אין עיקר האיסור במוחק רושם שעשה לסימן לידע שכאן צריך להיות כתוב שמו ית', והאיסור למחוק הוא רק כשכתוב שמו יתברך להדיא, וא"כ ה"נ אין איסור במחיקת כתב המחשב, שכיון שאין כאן ממשות של כתב אי"ז נידון כמו שכתוב אותיות, אלא זהו כמו שעושה סימן לידע איזה אותיות צריך להיות כתוב, ובזה אין איסור מחיקה).

ומש"כ עוד בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל עוד טעם דאין איסור תורה בכתב ע"ג מחשב, והוא משום שהכתב ע"ג המסך זהו כתב שאינו מתקיים, שהרי הכתב אינו מתקיים ע"ג המסך לעולם מצד עצמו אלא רק כ"ז שהמחשב דולק (ומה שאח"כ נשמר בזכרון של המחשב זה אינו כתב כלל, שהרי אי"ז כתב נראה לעין בני אדם כלל), הנה לענ"ד נראה דה"נ י"ל כמש"כ לעיל דיסוד הפטור בכתב שאינו מתקיים, היינו משום שאין לכתב זה חשיבות, אבל בכתיבה ע"ג מסך המחשב כיון שרצונו שע"י שיקליד ע"ג המסך, עי"ז ישאר אח"כ מה שהקליד בזכרון של המחשב שיכול לעולם להוציאו משם מתי שירצה, א"כ יש לזה חשיבות להקלדה ע"ג המסך, וראוי לחשוש שאסור מה"ת, אף שלא מצאנו במשכן מלאכת כתב שאינו מתקיים שיש לזה חשיבות, מ"מ כבר הבאנו לעיל מהתוס' בב"ק דמלאכה חשובה אף אם לא היתה במשכן אסור מה"ת לעשותה בשבת, וכ"ש בנדו"ד דעדיף טפי שדומה קצת למלאכת כותב שהיה במשכן[1]. (מיהו אולי טעם זה ל"ש בשעון דיגיטלי שכפי ששמעתי אין הרישום הדיגיטלי ע"ג הצג מעלה ומוריד כלל לענין התועלת מפעולת השעון, שהתועלת מפעולת השעון הוא רק מה שנרשם בזכרון האלקטרוני המועבר למחשב העירייה, ואין שום תועלת במה שמופיע הרישום ע"ג הצג לזמן מועט).

ומה שדן עוד בקונטריסו להתיר מצד דהמים הזורמים ע"י פתיחת הברז שמזיז הגלגל, אי"ז כוח ראשון של האדם אלא כוח שני שדינו כגרמא, ומפלפל בזה. הנה רבותינו גדולי הדור ראו קלקול במה שמתירים מלאכת שבת כיון שזהו רק גרמא, שעלולים עי"ז להגיע לביטול שבת לגמרי ח"ו, שיפעילו בתי חרושת או יסדרו נסיעות בשבת ע"י שימצאו עיצות שהמכונות והאוטו יופעלו ע"י גרמא, וזה מביא לא רק לחילול שבת אלא לביטול שבת ר"ל. וכבר העלו רבותינו שבאופן שהמכונה מתוכנן לכך שיפעילהו בדרך של גרמא, וזהו דרך הפעלתו, אין בזה היתר של גרמא, ובפרט היכי שאין שום שינוי באיכות מעשה המכונה עקב שיפעילו המכונה בדרך גרמא. [ויש לבאר עפי"ז דברי הפייטן "כל מקדש שביעי כראוי לו, כל שומר שבת כדת מחללו, שכרו הרבה מאוד על פי פעלו", והיינו שיש שומר שבת כראוי לו, והיינו אף שיכול למצוא היתר עפ"י הלכה שזהו גרמא, מ"מ נמנע כיון שעלול להביא לידי קלקול, ויש שומר שבת כדת מחללו, והיינו שרק נמנע אם אסור עפ"י הלכה, וע"ז מסיים שכ"א מקבל שכר כפי פעלו, והיינו שהשומר שבת כראוי לו מקבל שכר מיוחד על זהירותו להימנע ממלאכות במקום המותר].

ומה שמציע עוד בקונטריסו לייצר שעון מים דיגיטלי חדש שלא תהיה שום קשר בין צריכת המים לפעולת השעון דיגיטלי, אלא שהשעון יתוכנן באופן שכל כמה שעות תתבצע מדידה והיא תירשם ע"ג הצג, ופעולה זו תיעשה באופן אוטומטי בין כשהאדם השתמש במים ובין אם לא השתמש במים כלל. הנה לענ"ד עי"ז יצא מכלל חשש איסור בונה ביצירת הזרם, כיון שלא ע"י השתמשותו במים הפעיל הזרם, אלא שבכל כמה שעות מאליו פועל הזרם ואינו קשור למעשיו כלל, אבל לא יצא עי"ז מחשש איסור כותב, כיון שע"י השתמשותו במים בשבת נרשם מספר אחר ע"ג הצג, שאילו לא היה משתמש במים בשבת היה נרשם ע"ג הצג הכמות שהשתמש בו קודם שבת, וע"י השתמשותו במים הוא משנה לרשום מספר אחר ע"ג הצג, ולא סבירא לי לומר דכיון דאילולי מעשיו ג"כ היה נרשם מספר ע"ג הצג, וע"י מעשיו רק שינה לרשום מספר אחר, אי"ז בכלל כותב, אלא נראה דגם שינוי האות לאות אחרת נמי הרי"ז בכלל מלאכת כותב.

אבל בנדו"ד אם נימא כמו שצידד בקונטרסו שהמים הזורמים ע"י פתיחת הברז הגורמים הפעלת השעון, אינם מים הבא בכוח ראשון של האדם אלא בכוח שני, א"כ יש לדון דלא אסרו גרמא כשדרך המלאכה שתיעשה ע"י גרמא, אלא כאשר אחשביה לגרמא שעל ידו נעשה פעולת מלאכה, אבל כשאין ניכר שע"י הגרמא נעשה פעולת מלאכה, וכבנדו"ד שזהו רק חילוף מספרים, ואין ניכר שנעשה כאן מעשה כתיבה, מסתברא להתיר כשעושה ע"י גרמא.

אמנם מלבד מה שכבר הביא בקונטריסו שיש לחשוש דזרימת המים הנגרמת ע"י פתיחת הברז אי"ז כזורם מכוח שני, אלא חשיב הכל כזורם מכוחו, וא"כ אי"ז כותב בגרמא ול"ש היתר דידן. הנה מלבד כן חוששני שאם ניתן הכשר להמצאה זו, יבואו לידי תקלה להתיר להתקין מכשירים שיפעלו בדרך גרמא, ולכן איני מסכים ליתן הכשר על השעון מים הנ"ל.

---

1. והגר"מ פיינשטיין זצ"ל פסק שמותר להלך ברחוב סמוך למצלמה אלקטרונית, ואין לאסור מצד שצורתו מצטלמת ע"ג המסך, וטעמו שכיון שזהו כתב שאינו מתקיים א"כ איסורו רק מדרבנן, ובאיסור דרבנן יש להתיר כשאינו מתכוון, וזהו רק פס"ר דלא איכפ"ל, עכ"ד. ולכאורה לדברינו דכתב שאינו מתקיים שיש לזה חשיבות אסור מה"ת, א"כ אף שהצורה המצטלמת ע"ג המסך אינה מתקיימת ע"ג המסך לעולם, מ"מ אם ע"י שהצורה מופיע ע"ג המסך עי"ז נקלט זה לעולם בזכרון של המצלמה, ולבעל המצלמה יש לו תועלת שכל מה שמצטלם על המסך נקלט בזכרון של המצלמה, שאם יארע גניבה בביתו ידע לזהות מיהו הגנב, א"כ זהו כתב שאינו מתקיים שיש לזה חשיבות ואסור מה"ת. מיהו אפשר, דכיון דאצל המהלך ברחוב שהוא העושה שיצטלם צורתו ע"ג המסך, אין לו שום ענין שצורתו תצטלם על המסך ותישאר בזכרון של המצלמה, חשיב כתב שאינו מתקיים שאין לזה חשיבות שאיסורו רק מדרבנן.

ונתן הכהן

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן א'

בסוגיא דשובר אדם את החבית (לס' שי"ד סעיף א')

א. דברי הרשב"א והר"ן דההיכר משום צורך שבת

מתני' קמ"ו ע"א, שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ופרש"י דאין במקלקל שום איסור בשבת. ולכאורה היה נראה בכוונת רש"י דאין במקלקל בתלוש שום איסור בשבת [ובמתקן יש חיוב מכה בפטיש, ובחותך במדה יש חיוב מחתך], משא"כ במחובר גם במקלקל יש איסור סותר, ושאני תלוש משום דאין בנין וסתירה בכלים כמש"כ רש"י (מ"ז ע"א ד"ה חייב, ע"ד ע"ב ד"ה ואי, ועוד), וכה"ג כתב רש"י בעירובין (ל"ה ע"א ד"ה ובעי סכינא למיפסקיה) דאי הוה מצי למפסקיה בידיה שפיר דמי, דאין חתיכה אסורה אלא במחובר, אבל הכא מקלקל הוא ושרי, כדתניא במסכת ביצה (לד:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך. וכ"כ רש"י בביצה י"א ע"ב (ד"ה דאין בנין בכלים) אין איסור בנין וסתירה בכלים אלא בבתים דנחייב בבנין כל דהו, והעושה כלי או גמרו ביו"ט או בשבת משום מכה בפטיש הוא דמחייב לה, או אם הוא דבר שמחליקו חייב משום ממחק, ואם צריך קצוע חייב משום מחתך, וכן אורג ומיסך ותופר, אבל בנין וסתירה לא שייך בהו לחיובי בסלוק וחזרה.

ונמצא דשיטת רש"י דבתלוש ליכא שום איסור בחתיכתו בלא תיקון, וה"נ מפרש בסוגיין דבחבית כיון דהוי מטלטלין ליכא איסור בקלקולו, דלית כאן משום תקון מנא, ולא שאר מלאכות דשייכי במטלטלין.

אולם בר"ן במתני' כתב שובר אדם את החבית, פרש"י דאין במקלקל שום איסור שבת, ולא נהירא, דנהי דכל המקלקלין פטורין איסור מיהא איכא, אלא היינו טעמא דכיון דמקלקל בעלמא פטור אבל אסור, הכא משום צורך שבת מותר לכתחילה, מיהו כי שריא ה"מ בכלי קטן דלא שייך בנין וסתירה, אבל בכלי גדול לא דשייך ביה בנין וסתירה.

ודברי הר"ן לכאורה אינם מובנים, דכיון דאין בנין וסתירה בכלים מאי איסור יש בזה, דאטו יש איסור במקלקל בלא מלאכה דבעינן להיתר דצורך שבת.

וכדברי הר"ן דההיתר משום צורך שבת ומקלקל איתא נמי ברשב"א, והוסיף, אלא דאכתי קשה, שהרי ביו"ט פ' המביא (לג:) גבי ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם, אמרינן תני חדא קוטמו ומריח בו, ותניא אידך לא יקטמנו להריח בו, ופריך אר"ז אר"ח לא קשיא, הא ברכין הא בקשין, ואקשינן קשין מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנו גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ואם איתא מאי קושיתו, שאני הכא דמקלקל הוא, וכיון דבעלמא פטור אבל אסור הכא מותר לכתחילה, עכ"ד. וצ"ב בקושייתו, דהא התם נמי אין איסור לקטום להריח, אלא משום גזירה שמא יקטמנו לחצוץ בו שיניו, כמש"כ רש"י בביצה (ל"ג ע"ב ד"ה אינו), וה"נ נגזור לשבור החבית לאכול גרוגרות אטו שיתכוין לעשות כלי, ומאי איכפת לן דהוי נמי מקלקל, הא מ"מ איכא גזירה שמא יתכוין לעשות כלי.

והנראה בזה דרשב"א ור"ן ס"ל בדעת רש"י דשבירת חבית אינה גזירה בעלמא, אלא איכא כאן עשיית כלי כיון דע"י השבירה עושה אותו ראוי לשימוש ובשביל שימוש, ומ"מ כיון שעושה דרך השחתה שפיר דמי, וע"ז הקשו דמ"מ כל המקלקלין פטורין, ותירצו דמשום צורך שבת התירו, ולפי"ז שפיר הקשה הרשב"א מאי מקשה הגמ' בביצה אמאי אוסר ר"א קוטם להריח, ולא אסר בשבירת חבית, נימא דבקוטם להריח אסור משום עשיית כלי כיון דעושהו ראוי לשימוש ואין קלקול בדבר, וכמש"כ רש"י בביצה ל"ד ע"א (ד"ה אין מפצעין) דכל מידי דעביד להשתמש בו הוי תיקון מנא, משא"כ בחבית הא עכ"פ מקלקל הוא.

וכתב הרשב"א דהטעם דמותר בשבירת חבית משום דלעין יפה קמכוין, וכן בקטימת קיסם להריח, והיינו דאין כאן כוונה לשימוש הכלי אלא שיוכל לקחת הגרוגרות, וכמו דקאמר בגמ' על הא דקאמר רשב"ג דלעין יפה קא מכוין, ולא הוי מלאכה [וכמש"כ הרמב"ן בדף מ"ב והמ"מ פי"ב דכל שהוא משום תיקון מנא, היכא דלא מכוין לא הוי מלאכה, והביאם המ"א סי' שי"ח סקל"ו והגר"א בסי' שי"ד ובסי' שי"ט].

וכן מבואר בר"ן בביצה (ל"ג ע"ב) וז"ל: ואמרינן בגמ' דהא אתיא אליבא דרבנן דאמרי אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות, דסברי אפי' בקוטם לחצות בו שיניו ליכא אלא איסורא דרבנן, משום דס"ל דכל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן, ומש"ה כי לא מכוין לעשות כלי דהיינו קוטם להריח בו שרי אפי' לכתחילה, והיינו נמי טעמא דמתני' שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, משום דאי נמי מכוין לעשות כלי לא מתסר אלא מדרבנן כיון שעושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו, ומש"ה כי לא מכוין שרי אפי' לכתחילה, ע"כ.

ומבואר בר"ן דאיכא כאן תיקון כלי, ומ"מ מותר כיון דהוי שלא כדרכו ואינו מכוין לעשיית כלי, ולפי"ז שפיר הקשו הרשב"א והר"ן על רש"י דמשמע מדבריו דמשום מקלקל בלבד מותר אף שמתכוין לשימושו של הכלי, והא כל המקלקלין אסורין. [ולדברינו מיושב מה דהקשה החזו"א בסי' נ"א סק"ח אמאי צריך רש"י לומר דמקלקל הוא].

והנה התוס' כאן ובעירובין ל"ד ע"ב הקשו מהא דמבואר בגמ' דאסור לסתור מגדל ותיבה כדי ליקח העירוב, ומאי שנא מחבית, וכתבו התוס' מכח קושיא זו, דהא דמתירין לשבור הוא רק במוסתקי, דהיינו חבית שמדובק שבריה בזפת, דלאו סתירה מעליא היא [והוא כפי שיטת התוס' דבנין וסתירה גמורה איכא בכלים], כדאיתא בביצה דמקשה הגמ' לר"א דאוסר בקוטם להריח, ולית ליה שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרת, ומוקים לה במוסתקי. וכתבו התוס' דגם לרבנן צריך לאוקים במוסתקי, דעד כאן לא פליגי רבנן עלה דר"א ומתירין לקטום להריח, אלא משום דס"ל דלחצוץ בו שיניו ליכא חיוב חטאת, אבל בחבית דבכוונה לעשות כלי איכא חיוב חטאת גם רבנן אוסרים כדי לאכול גרוגרות אטו בכוונה לעשות כלי, ולהכי שרי רק במוסתקי, ע"כ. ומבואר מתחילת דברי תו' דס"ל לתו' דשבירת חבית אין בה תיקון כי אם סתירה בעלמא, וגם בהמשך דבריהם מבו' רק גזירה בלי כוונה אטו בכוונה לעשות כלי, וא"כ מבו' דהשתא אין כאן שום כוונה לתיקון כלל כי אם סתירה בעלמא.

אולם ברא"ש וברשב"א כאן ובביצה ל"ג ע"ב הביאו דברי התוס' דגם לרבנן צריך לאוקים במוסתקי, דהא מודים דאסור מדרבנן, חזינן דהם מפרשים בדברי התוס' דשבירת החבית הוי כקטימת קיסם לחצוץ שיניו דהוא איסור דרבנן, אליבא דרבנן דר"א, משום עשיית כלי שלא כדרך (עי' להלן סק"ג), ולא מצד גזירה, ולפי מה שביארנו בדעת רש"י דמיירי במתכוון להשתמש אלא שזה בדרך השחתה, אתי שפיר כוונת דבריהם, דכיון דעושה כדי להשתמש הוי תיקון כלי, וא"כ גם לרבנן דר"א אסור עכ"פ מדרבנן, וכמו שפירשנו לדברי רש"י [וכן נראה מדברי הרשב"א דקא כייל קושית התוס' עם הא דמקשה על רש"י עי"ש], ומיהו הרשב"א פליג ע"ז, וכתב דלאכול גרוגרות הוי כמו כדי להריח בו, והיינו דאין כאן כוונה דעשיית כלי, ומשום דלעין יפה קא מכוין, להכי מותר.

ב. החילוק בין הסוגיא בדף מ"ח לסוגיא בדף קמ"ו

גמ' מ"ח ע"א הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, מתקיף לה רב כהנא מה בין זה למגופת חבית, א"ל רבא זה חיבור וזה אינו חיבור, ופירש"י מה בין זו למגופת חבית, דתניא בפ' חבית (קמו.) מביא אדם חבית ומתיז את ראשה בסייף ומניחה לפני האורחים, מגופה, אינה מן החבית עצמה, ואע"פ שדבוקה בו אינה חשיב חיבור, שהרי לינטל עומדת, אבל הבגד כשנארג כולו חיבור.

והקשו בתוס' דהא בשובר את החבית משמע אפי' גופה דחבית, ומאי קאמר דאינה חיבור וכו', והכי הו"ל לשנויי בשמעתין הכא לפתחא קא מכוין, התם לעין יפה קא מכוין, וברשב"א ובחי' המיוחסים לריטב"א העמידו זאת כקושיא, דהא התם קאמר הטעם בגמ' דלעין יפה קא מכוין. והנה הריטב"א במכות דף ג' ע"ב (ד"ה מתקיף) כתב לתרץ דהכי קאמר שזה של בית הצואר, שאין בכל הבגד שום פתח אחר אלא זה, הוי חיבור גמור וחייב משום גמר מלאכה, דהיינו מכה בפטיש. וזה של חבית אינו חשיב חיבור להתחייב משום מכה בפטיש, דכיון דיש לה פתח אחר אלא שהוא טוח בטיט בעלמא, כפתוחה חשובה לענין זה, ולא חשיב פתח של התזה גמר מלאכה, וע"ש עוד מש"כ בזה.

והנה בתוס' הרא"ש הקשה עוד על פרש"י, דאדמקשה מרשב"ג דמתיר להתיז ראש החבית לסייע ממתני' דשובר אדם את החבית ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, חזינן דאם מתכוין לעשות כלי אסור, ובפרט דמבואר בביצה (לג:) דאם מתכוין לעשות כלי חייב חטאת, וכ"כ רש"י שם.

והנראה בהקדם מה דיש לדון בהא דרשב"ג דמתיז ראשה בסייף, דהגמ' מקשה בדף קמ"ו והא קעביד פתחא, והיינו דבעשיית פתח להכניס ולהוציא איכא חיוב משום מכה בפטיש, והיינו דודאי לא כל פעולה קטנה של תיקון כלי הוי מלאכה של מכה בפטיש, אלא בפעולה חשובה הנעשית בכלי, וכשהפתח אינו עשוי להכניס ולהוציא לא הוי מלאכה חשובה, ואסור רק מדרבנן אטו לול של תרנגולים, כדאמר בדף קמ"ו.

ונמצא דעשיית פתח מצד עצמה מקרי מלאכה חשובה להתחייב עליה, וכמש"כ הרמב"ם (פ"י הט"ז) העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב, וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו, עכ"ל. ומבואר דבכדי להתחייב משום מלאכת "עשיית פתח" בעינן 'שם פתח', דהיינו שעשוי להכניס ולהוציא, ובעשיית נקב בעלמא כשאינו עשוי להכניס ולהוציא אסור מדרבנן, דנראה כעושה פתח, ולא הוי מלאכה אף דיש לדבר צורך.

ובזה יבואר לשון הגמ' בדף קמ"ו דלהכי מותר בחבית דלעין יפה קא מכוין, ופרש"י, להרחיב מוצא היין בנקב גדול, וברמב"ם (פכ"ג ה"ב) פי שאין כוונתו אלא להראות נדיבות לבו [וע' מ"ב סי' שי"ד סקכ"ה ובשעה"צ], והיינו דאין כוונתו כלל לפתח, וכל שאין כוונתו לפתח לאו פתח מקרי, והביאור בזה, דאמנם כאשר רוצה חבית עם פתח מקרי עשיית פתח, אולם היכא דמצד החבית אין לו צורך כלל בפתח זה, אלא דלצורך תשמישו כדי לקחת היין נוקב, לא מקרי עשיית פתח כלל, וכמש"כ המ"מ [הובא במ"א סי' שי"ח סקל"ו] דבתיקון מנא כל שאין מתכוין לזה לאו שם מלאכה ע"ז, וכ"כ בבהגר"א סי' שי"ד סוף סעיף א' לגבי עשיית פתח, דכל שאינו מכוין אינו מלאכה כמש"כ המ"מ, עי"ש.

אמנם יש עוד לדון בחבית, דעד השתא היתה החבית סתומה ולא ראויה לשימוש, וע"י הפתח עושה את החבית לבר שימוש, ובזה דנה סוגיית הגמ' בדף מ"ח דמדמי לה לפותח בית הצואר חייב חטאת, והיינו דעושה אותו ראוי לשימוש וכמוש"כ רש"י מ"ח ע"א וז"ל: דהשתא קמשווי ליה מנא, עכ"ל. ואף דהוא רק ע"י פתיחה בעלמא קאמר דחייב [ורש"י ס"ל דלא שייך לחייבו התם משום עשיית פתח דלהכניס ולהוציא כמש"כ תוס' דף מ"ח ע"ב ד"ה וכי, דרש"י חולק וס"ל דלא הוי שם פתח על בית הצואר], ומקשה התם מאי שנא ממגופת חבית דמותר להתיז ראשה, דאי נימא דכיון דהוא ע"י פתח בעלמא לאו חשיבות מלאכה מקרי למיהוי שם עושה כלי ע"י פעולה זו, דאינו אלא מעשה שימוש בכלי ולא תיקון כלי, א"כ גם בפותח בית הצואר אין זה מקרי מתקן מנא, דהמנא עשוי כבר, רק אופן השימוש הוא ע"י פתיחת בית הצואר.

ומעתה א"ש אמאי לא סייע דבריו ממתני' דשובר אדם את החבית ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי [כדהקשה תוס' הרא"ש], דהתם פי' רש"י לנוקבה יפה בפתח נאה, והיינו דעושה פעולת יפוי בכלי שיהיה ראוי לשימוש, ואין חיובו משום עשיית פתח בעלמא, דא"כ אמאי צריך פתח נאה והא בכל פתח חייב, אלא דמשום פתח אין חייב היכא דהפתיחה הוי דרך תשמיש, ורק כשעושהו בפתח נאה והיינו שמתכוין לעשותה כלי מקרי מלאכה במה שמתקן את הכלי, שיהיה ראוי לשימוש באופן נאות, כלומר האיסור הוא עשיית כלי ולא משום הפתח. וכן מפורש ברש"י שברי"ף וז"ל: ובלבד שלא יתכוין לנוקבה יפה כדי לעשותה כלי בפתח נאה, וכן בר"ן שם ונוקבה יפה לעשותה כלי.

וע"ז השיב לו דודאי כל שעושהו לדבר ראוי לשימוש מקרי מכה בפטיש, דע"ז הבגד ראוי ללבישה, אולם שאני בחבית דאינו חיבור, א"כ ראוי הכלי כבר לשימוש, ולכן אף שמתיז גוף החבית לא מקרי עשיית כלי [וכמש"כ הריטב"א], אולם עדיין יש לדון בזה משום עשיית פתח, דעכ"פ עושה פתח חדש בכלי, ובעשיית פתח בעצמו איכא חיובא אף דהכלי ראוי לשימוש בלא"ה, וע"ז קאמר הגמ' דף קמ"ו דלעין יפה קא מכוין ואין כוונתו לפתח, כנלע"ד בעזה"י.

ונמצא דשתי סוגיות לפנינו, הסוגיא בדף מ"ח דנה לחייב מצד תיקון הכלי, ובסוגיא בדף קמ"ו הנדון מצד עצם מעשה הפתח, ודו"ק.

ולמבואר א"ש מדוע רש"י במתני' דחבית קאמר משום מקלקל, ולא קאמר דלעין יפה קמכוין כמו שאמרו בגמ' [וכמש"כ הרשב"א בטעם דמתני'], דהרשב"א והר"ן פירשו דכל המלאכה הוא משום עשיית פתח, וכדמשמע מדבריהם בדף מ"ח, אולם רש"י דקדק מהא דקתני ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי, ולא קתני שלא יעשה פתח, ומבואר דהנדון הוא מכיון דעושה כלי ראוי לשימוש, ולכן לא מהני מה דאינו מתכוין לפתח, דמ"מ הוא עושה כלי, וכעין זה יעוין בגליון הגרעק"א והדגמ"ר והמחה"ש בסי' שי"ח על מ"א סקל"ו [וכן מפורש בחי' הרמב"ן וכמשנ"ת במקום אחר ואכמ"ל], דהיכא דהוא כבר כלי בלא"ה ממילא כל דהוי פס"ר בחיזוקו הוי מלאכה, אף דאין מתכוין לחיזוק, כיון דעכ"פ נעשה כאן חיזוק כלי, עי"ש [וכל נדון דברי המ"מ אינו אלא בגחלת שאין כאן כלי], וה"נ בעושה חפץ ראוי לשימוש, דלפני כן לא הי' ראוי, הוי ודאי מלאכה [משא"כ בפתח לאו שם פתח עלה כשאינו עושה לשם כך, וכן בגחלת של מתכת כשאינו עושהו לחזקו ממילא לאו שם כלי ע"ז כלל, ועל כן לאו תיקון מנא הוא כלל], ולהכי קאמר רש"י רק משום דהוי מקלקל, ולצורך שבת התירו כמש"כ הרשב"א והר"ן לדעת רש"י.

ג. כונת עשיה לפתח ולכלי

החזו"א בסי' נ"א סק"ב (ד"ה ויש לעי') הקשה מהא דביצה (לג:) דבמתכוין לעשיית כלי חייב חטאת, אהא דאיתא בשבת קמ"ו ע"א דאפילו עושה נקב יפה אינו אסור אלא מדרבנן, דהוי פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא וליכא חיובא, ותי' דמה דאיתא בביצה דשמא יתכוין לעשות כלי, היינו פתח ולהכניס ולהוציא. ולדברינו יש לחלק בין עשיית נקב או עובדא דרשב"ג דמתיז ראש החבית [דבגמ' מדמה לה לעשיית נקב], דבאנו לחיובי משום פתח, וכל היכא דאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו חייב, לפי שאין ע"ז שם פתח ואין כאן שום יצירה ומלאכה, לבין שובר אדם את החבית ומתכוין לעשות כלי, דאין הכוונה לעשיית פתח בעלמא, אלא דע"י שבירת החבית נעשית החבית ראויה לשימוש וחייב, וע"כ א"צ כוונה להוציא ולהכניס, דסוכ"ס יש כאן תיקון ושיפור ההשתמשות בכלי, ומצד הכלי יש לזה חשיבות של מלאכה, ודו"ק.

וכל זה מפורש בדברי הר"ן בביצה שם דכתב דכמו דבקטימת קיסם לחצוץ שיניו לא אסרי רבנן דהוי שלא כדרך, ולהכי כי לא מכוין לחצוץ שיניו מותר, וה"נ בחבית בגוונא דמתני' דשובר אדם וכו' לא מחייבי רבנן אפי' מתכוין לכלי כיון דהוי דרך שבירה, ולהכי כי לא מכוין מותר, ולפי דברי הר"ן הא דקאמר בביצה דחייב חטאת במתכוין לעשות כלי, היינו אליבא דר"א דמחייב נמי בקטימת קיסם ולא אליבא דרבנן, ולפי שזה שלא כדרך, והנה אי אפשר לפרש דחיובו משום פתח, דאי משום פתח הא מבואר בשבת דהא דהוי דרבנן משום דאינו להכניס ולהוציא, ולא משום שזה שלא כדרך אלא דאיכא כאן עשיית כלי [וכמש"כ לדעת רש"י], ומ"מ ס"ל להר"ן דאינו חייב דהוי דרך שבירה, אמנם ברשב"א בביצה ובשבת מבואר דהוא משום פתח, והטעם דמותר דלעין יפה מכוין, ולדידיה צ"ל דבחבית הוי תמיד להכניס ולהוציא, דלאחר השבירה אין כאן פתח אחר, וא"כ ממילא במציאות גם יכניסו וגם יוציאו דרך זה, ומ"מ כיון שעושה שלא כדרך פטור אפי' במתכוין, וכמש"כ הר"ן [וכן מפורש ברש"י שברי"ף ע"ש].

[א"ה: וא"כ כבר אין הוכחה מהר"ן ג"כ, דיל"פ כמו הרשב"א דהנידון משום פתח, ואעפ"כ בעי לטעמא דשלא כדרך, משום שנחשב עשוי להוציא ולהכניס. ועי' לעיל סק"ב דלגבי עשיית כלי לא מהני סברא דאין מתכוין כי אם לגבי עשיית פתח, וא"כ עדיף לפרש כוונת הר"ן לגבי פתח וכהרשב"א].

ולפי דברי הר"ן לא קשה כלל מה שהקשה בחזו"א שם סק"ה, האיך קאמרי הרשב"א והר"ן דאפי' בלא מוסתקי מותר, הא ודאי צריכים לפרש כתוס' דגם לרבנן מיירי במוסתקי, כיון דבכוונה לעשות כלי איכא חיוב גם רבנן גזרי, ולפלא הוא דלא ראה דברי הר"ן בביצה שם דאין חיובו אפילו במתכוון אלא אליבא דר"א, וא"כ לרבנן דפטור אין מקום לגזור אין מתכוון אטו מתכוון, וע"כ א"צ לאוקמי במוסתקי.

ולדברינו נמי לא קשה מה שהקשה החזו"א סק"ו על הרשב"א דהוכיח דמותר לרבנן אף שלא במוסתקי, מהא דמותר לקטום קיסם להריח, והקשה דמאי ראי', דהא בקיסם אף לחצוץ שיניו לא הוי בונה ולא מכה בפטיש כיון דהוי ביד, אבל בחבית אם מכוין לעשות כלי איכא חיובי, והיינו דפשיטא להחזו"א דבמתכוין לעשות כלי חייב גם לדעת הרשב"א, אבל לפמשנ"ת מוכרח בדברי הרשב"א דלרבנן ליכא חיוב גם במתכוין לעשות כלי, וכמש"כ הר"ן, ושפיר הביא הרשב"א ראיה מהא דמתירים להריח ולא גזרינן, משום דאף בלחצוץ שיניו ליכא לחיובי, ה"נ צריך

להתיר שבירת חבית דאף במכוין לעשות כלי ליכא חיובי. וע"ע בסימן דלקמן משנ"ת בדברי הרמב"ם הרשב"א הר"ן.

סיכום הדברים

נמצאנו למדים דלרש"י יש ב' סוגיות, א. עשיית כלי או תיקון כלי, ובזה פליגי ר"א ורבנן לגבי דרך השחתה, אם חייב או פטור, ורש"י חידש שכשיש בזה גם גדר קלקול מותר לצורך שבת, ובזה שאני מקטימת קיסם דמודו רבנן דאסור שאין בזה קלקול כי אם תיקון שלא כדרך, ובמתכוון לעשותה יפה הווה כדרך ולכו"ע חייב חטאת, אלא שלרש"י לא גזרו דרך קלקול אטו דרך תיקון ויפוי. ב. סוגיית עשיית פתח דלכו"ע בלי כוונה אין כאן מלאכה כלל, ובמתכוון תליא בין מתכוון להוציא ולהכניס דחייב חטאת, דהוא מתכוון לפתח חשוב, ובמתכוון להוציא לחוד אסור מדרבנן לכו"ע. ולד' רשב"א ור"ן כל הסוגיא מיירי בעשיית פתח ולכו"ע בעי כוונה, ובמתכוון והוא שלא כדרך מחלוקת ר"א ורבנן, ושלא במתכוון אין כאן שום איסור, אלא שלר"א גזרינן שאין מתכוון אטו מתכוון, ולרבנן אין מקום לגזור כשעושה שלא כדרך לפי שגם אם יתכוון אינו חייב, וכל הסוגיא מיירי בפתח שהוא במהותו עשוי להוציא ולהכניס, אך השובר לא נתכוון לכך [ובהמשך הסוגיא בנקיבת נקב מיירי בעשוי להוציא לחוד], וגם עשאו שלא כדרך, אבל התו' ס"ל שאין כאן שום תיקון כלל לא בכלי ולא בפתח, ולא דנו אלא משום איסור סתירה, א"נ דגם בכה"ג גזרו אטו מתכוון לתקן [וזה היפך סברת רש"י ממש], ולשי' תו' שהובא ברשב"א י"ל דסברי כרש"י, אלא דס"ל דשווה שבירת חבית לקטימת קיסם, ולית להו סברת רש"י דהכא עדיפא משום שזה קלקול, ולדידהו הרי זה ממש תיקון שלא כדרך דתלוי בפלו' ר"א ורבנן, וע"כ הוצרכו לאוקמי במוסתקי, ודו"ק היטב.

ד. ביאור הדמיון בין שבירת חבית לפירוק אגוזים

החזו"א בסי' נ"א סקי"ג כתב דס"ל להרמב"ם אף דאיכא בנין בעושה כלי, מ"מ בסותר כל שאינו עסוק בסתירת הכלי רק בהוצאת הגרוגרות חשיב שימוש ולא מלאכה, וכתב דה"ה מתיר וקורע הותר בכה"ג כל שאינו עסוק אלא בהוצאת הדבר, ומביא את הירושלמי חוסל של תמרים קורע ומתיר, ואין זו התרה (בתמיה), נעשה כשובר את החבית לאכול ממנו גרוגרות, ומפרש דהיינו כיון דאינו עסוק במלאכת הסתירה אלא לקחת את הגרוגרות, הוי פעולת שימוש, והקשה דא"כ חותמות שבקרקע נמי יהא מותר, ואמאי סותר במחובר עדיף מקורע בתלוש, ות' דסותר אינו ראוי להתבטל, דזה שעושה דרך השחתה אינו מפקיע שם סותר, ונהי דבכלים זה שעוסק להוציא הגרוגרות משוי ליה כשובר קליפי אגוזים שאין סתירה בכלים, אבל במחובר שם סותר עלה, עכ"ד.

ולא נתבאר להדיא מה החילוק, וגם לפי סברתו הא קורע איכא בתלוש, ואמאי לא מקרי מלאכה בזה כמו סותר בקרקע. ואולי כוונתו דמתבטל כלפי המאכל, משא"כ במחובר, ודבר זה צ"ע, וכן ברשב"א ובר"ן לא משמע דהטעם דהותר סותר משום דהוא דרך תשמישו.

ובדברי הירושלמי דחוסל של תמרים, נראה לבאר דכל שהוא דרך תשמיש לא מקרי מתיר, כיון דהוא מוכרח בדרך תשמישו, ולדעת כן הוא עשוי, ומדמה הירושלמי לשובר את החבית דלא מקרי מלאכה ע"ז כל שהוא מוכרח לשימושו, וכן הוא הדרך להשתמש כן וכמו בקליפי אגוזים.

וע' תוס' עירובין ל"ד ע"ב ושבת קמ"ו דמביא ירושלמי, הדא דתימא במגדל של אבן, אבל מגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנו גרוגרות, ולדברי החזו"א מהו המשל דשובר את החבית, דבשובר חבית גופא בעינן לבאר אמאי מותר, ומאי עדיף בשובר את החבית מלשבור המגדל, ולמשנ"ת פשיטא טפי דשובר חבית הוא דרך תשמיש של הכלי לקחת ממנו הגרוגרות ע"י שבירתו, ואדעתא דכן עשוי מתחילתו [וכה"ג כתב החזו"א סי' נ"א סקי"א ד"ה ולהסיר פקק ע"ש], וקמ"ל הירושלמי דגם במגדל של עץ כשנאבד המפתח הוי דרך תשמיש, כיון דכן מוכרח לשימושו [ודוגמא לדבר בורר אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר מותר, משום דכיון דכן הוא דרך אכילה, דבשעה שאוכל מוציא את האוכל מן הפסולת לא הוי דרך מלאכה אלא דרך אכילה], וזה גם ההיתר דקורע את העור מע"ג החבית שמביא החזו"א שם, משום דכל דמוכרח לשימוש לאו שם מלאכה עלה.

ויעוין בדף קי"ז לגבי מפשיט דאין צריך לעור, ומקשה הגמ' הא הוי פס"ר, ות' דשקיל בברזי, וכתב התוס' הרא"ש דכיון דצריך רק ללקיחת הבשר לא הוי מלאכה, כיון דמתקלקל העור. והיינו נמי הטעם כיון דעסיק בלקיחת הבשר לאו שם מלאכה ע"ז, דכן הוא דרך תשמישו. ובזה מיושב קושית הגרע"א שם דהקשה מאי שייך שם לומר דהוי אינו מתכוין ופס"ר, הא קעביד מעשה הפשטה בידים. ולפי"ד התוס' הרא"ש א"ש, דכיון דעסיק בלקיחת הבשר הוי אינו מתכוין כלפי ההפשטה אלא דהוי פס"ר, דבע"כ פעולתו מתייחסת גם לעור, אבל כל דהוי דרך קלקול אינו מתיחס כלל פעולתו לזה, כיון דהוא דרך תשמיש של הבשר. משא"כ בחותמות שבקרקע יש לזה חשיבות בפנ"ע, ולעולם יש על זה שם מלאכה, שאין זה נחשב שימוש אלא לסתירת הבניין.

סימן ב'

בענין בנין בכלים [לסוף סי' שי"ג – וסי' שי"ד סעי' א']

א. דעת הרשב"א והר"ן

נתבאר בסימן א' סק"א דתוס' ס"ל דבשבירת חבית מיירי במוסתקי, אזלי לשיטתם דס"ל דיש סתירה בכלים היכא דהוי סתירה גמורה, כמש"כ התוס' בעירובין ל"ד ע"ב ושבת ק"ב ע"ב, אבל הרשב"א ס"ל דאפי' שאינו מוסתקי מותר, וצ"ע ממש"כ הרשב"א בדף ק"ב ע"ב (ד"ה האי) דלעשות כלי לכתחילה חייב משום בונה, ולכן חייב בעייל שופתא בקופינא דמרא משום בונה, וכתב ולפי"ז ניחא לי אמאי קאמר הגמ' בפ' המצניע דמגבן חייב משום בונה, ואם אין בנין בכלים האיך אפשר שיהיה בנין באוכלין, אלא שהעושה דבר מתחילתו חייב משום עושה כלי הוא הבונה וכו', ורב האי כתב דרב ס"ל יש בנין בכלים, וכתב דה"נ ס"ל לר"י במנורה של חוליות, אבל אנן ס"ל דאין בנין בכלים, עכ"ד. הרי דהרשב"א לא הכריע בזה, ונוטה לומר דבעושה כלי מתחילתו יש בזה משום בנין.

ואף אם נימא דהרשב"א ס"ל כדכתב אח"כ בשם רב האי דאין בנין בכלים בכל גווני, אבל הר"ן כתב בהא דשובר את החבית כהרשב"א דליכא בנין וסתירה בזה, ומ"מ כתב להדיא בפ' הבונה דבעושה כלי בתחילתו חייב משום בונה, וכן בסוף פ' כירה מביא דעת הרי"ף דאין בנין בכלים בהחזרת מנורה של חוליות, ואח"כ כתב אבל בתוס' כתבו דקי"ל דר"י, ויש משום בונה בהחזרת מנורה של חוליות, ומשמע דכן ס"ל הר"ן.

ואף לדעת הרי"ף דמתיר בהחזרת מנורה של חוליות, משמע מדברי הר"ן בר"פ הבונה דמ"מ אפשר למיסבר יש בנין בכלים בעושה כלי גמור, דכתב וז"ל: ומקשו הכא היכא אמר רב משום בונה, והא ק"ל שאין בנין בכלים, יש לומר דכי אמרינן הכי הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות, אבל עושה כלי מתחילתו לא מקרי בנין בכלים, אלא עושה כלי מקרי ומחייב משום בונה, ולא עוד אלא אפי' כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו חייב עליו משום בונה, דהוי כעושה כלי מתחילתו, ומשום האי טעמא אסרינן לטלטל מנורה של חוליות שמא תפול ותתפרק לגמרי ויחזירנה, ונמצא עושה כלי בשבת, ע"כ. ומבואר מדבריו דבעושה כלי מתחילתו אסרינן אפי' אי שרינן במנורה של חוליות. [אלא דמה שמוסיף דה"ה בנתפרק וצריך אומן בחזרתו, דין זה תלי בהא דר' יוחנן דאסר לטלטל מנורה של חוליות, ובזה להרי"ף ליכא משום בנין, כמש"כ הר"ן בסוף כירה דהרי"ף השמיט הא דר"י מהלכותיו, משום דס"ל דאין בנין וסתירה בכלים. ועוד אפש"ל דהא דהרי"ף לא הביא דר"י, היינו משום דס"ל דבמנורה של חוליות אין צריך אומן בחזרתו, ולכן הוי בכלל בנין בכלים, וכדמוכח בביצה, אבל בדבר שצריך אומן בחזרתו אפשר דגם הרי"ף מודה דכיון דהוי עושה כלי יש בזה משום בונה. וכ"כ הר"ן בר"פ כל הכלים (ד"ה ת"ר) דכל שצריך אומן בחזרתו עושה כלי מקרי, וחייב בזה משום בונה].

ומעתה כיון דהר"ן ס"ל דבעושה כלי יש בזה משום בנין [ועכ"פ מכדי ספיקא לא נפקא], א"כ בסותר כלי נמי צריך לחיובי משום סותר, וא"כ קשה אמאי פשיטא ליה בדף קמ"ו דליכא סתירה בכלים, והוא פלאי, וכן חזינן דהרשב"א והר"ן בפ' כירה והבונה דדנו בבנין בכלים, לא הביאו שום ראיה מסוגיא דעירובין וביצה דאין בנין וסתירה בכלים כלל, והרי לפי שיטתם התם מותר לשבור את החבית לרבנן אפי' בלא מוסתקי.

ואמנם בחי' הריטב"א בעירובין ל"ה ע"א (ד"ה אביי ורבא) הקשה כן אמאי מותר בשבירת החבית, הא בכלים בנין וסתירה גמורה איכא [ולא נראה לו התי' דמיירי במוסתקי, דבגמ' בביצה משמע דרק לר"א צריך לומר כן, וכמש"כ הרשב"א והר"ן], ות' דמותר משום דהוי סותר שלא ע"מ לבנות, ומשום שבות דרבנן כיון דלעין יפה קא מכוין ודומה למקלקל, שרי בשלא נתכוין לעשות כלי. וצ"ב בכוונתו, דהא אסרינן סותר שלא ע"מ לבנות במקלקל, דזה הדין דכל המקלקלים פטור אבל אסור, וצ"ע.

אבל עכ"פ הרשב"א והר"ן ודאי לא ס"ל כן, דהא כתבו דמותר משום דאין בנין וסתירה בכלים, וקשה כיון דבנין גמור איכא בכלים, א"כ גם סתירה גמורה איכא.

והנה איתא בגמ' (קכ"ב ע"ב) ת"ר דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין אבל לא מחזירין, ושל לול של תרנגולין לא נוטלין ולא מחזירין, בשלמא של לול של תרנגולין קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע ויש סתירה בקרקע, אלא של שידה תיבה ומגדל מאי קסבר, אי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים וכו', אלא אמר רבא קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע. וכתב הר"ן וחייב משום מכה בפטיש, א"נ משום בונה, דכי אמרינן אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו, אבל עושה כלי מתחילתו, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מקרי בנין בכלים, אלא עושה כלי מקרי ומחייב משום בונה, ומש"ה חיישינן לשמא יתקע, דכל כה"ג מלאכת אומן הוא, ע"כ. וכ"כ בחי' הרמב"ן בדף ק"ב שמא יתקע ויתחייב משום בונה.

וצ"ע דא"כ איך סתם הר"ן דדלתות הכלים נוטלים, הא כיון דבתקיעה איכא משום בונה איכא בסתירתו משום סותר, וא"כ אם תקוע אסור לפרקו, ומה שאמרו נוטלים הוא רק באינו תקוע. ועוד קשה דלפי"ז לכאורה צריך לגזור שלא ליטול באינו תקוע, גזירה שמא יטול בתקוע. [וע' להלן סק"ג יישוב הקושיות].

ב. בפירור גבינה אין משום סותר

והנה הרמב"ם בפ"י הי"ג כתב: העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו ה"ז תולדת בונה וחייב, וכתב המ"מ דאף שכתב הרמב"ם בפכ"ב דאין בנין וסתירה בכלים, אבל העושה כלי בתחילתו אין לך בנין גדול מזה, ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי, עכ"ל. ולפי"ז קשה אמאי כתב הרמב"ם בפכ"ג ה"ב שובר אדם את החבית, ולא כתב דמיירי דוקא במוסתקי, ומשמע דבחבית שלימה נמי מותר, ואמאי אין בזה משום סותר [וע' שלט"ג במתני' דשובר אדם את החבית, שכתב דבע"כ להרמב"ם מיירי במוסתקי, וצ"ע].

והנה הרמב"ם כתב בפ"י הי"ג ה' דברים דהוי תולדות בונה, א' עשיית אהל קבוע, ב' העושה כלי אדמה, ג' המגבן גבינה, ד' המכניס יד הקרדום בתוך העץ שלו, ה' התוקע עץ בעץ עד שנתאחד ה"ז תולדת בונה, ושם בהט"ו כתב: הסותר כל שהוא חייב וכו', הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע ה"ז תולדת סותר וחייב. הרי דבמלאכת סתירה לא כתב רק באהל קבוע ועץ תקוע דיש בזה שום סותר, ומשמע דבשאר הדברים דהביא בתולדות בונה ליכא משום סותר, והיינו בסתירת כלי ובסתירת גבינה.

ואמנם בסתירת גבינה לא מסתבר דאיכא בזה משום סותר, דא"כ אסור לאכול גבינה בשבת, אמנם טעמא מיבעי, דהא כתב הרמב"ם פ"ז ה"ו ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שיעשו גוף אחד ה"ז דומה לבנין, וא"כ בפירור החלקים הו"ל לחייב משום סותר, ולא נשמע כדבר הזה דבפירור גבינה יהיה משום סותר [וע' במשנה בדף קכ"א מגירה לגור בה את הגבינה], וע' סי' שכ"א ס"י אם הוי משום טוחן.

והנראה בזה דודאי הא דבמגבן חייב משום בונה אינו משום דמדביק החלקים, ודיבוק החלקים יש לזה שם בונה, אלא דהמלאכה היא עשיית גבינה, אלא דכיון דעשיית הגבינה הוא ע"י פעולה של דיבוק חלקים, ודיבוק חלקים דומה לבנין, ולכן מגבן הוי בונה.

ויעוין ברמב"ם פ"י הי"א: המדבק ניירות דבוקים או עורות דבוקין ה"ז תולדת קורע וחייב, ולכאו' צ"ב אמאי אינו חייב משום בונה וסותר, אלא מבואר דעצם הדיבוק אף שדומה לבנין לאו בונה הוא, ולכן התם שייך לדמותו יותר לתופר דהוא כמו תפירת שני חלקים, אולם במגבן דעושה מהרבה דברים דבר אחד מסוים דהיינו גבינה, זה דומה לבונה דעושה מהרבה אבנים ע"י חיבורם בנין, משא"כ בניירות ועורות דהוי עור גם בלא"ה, אלא דעושהו עור יותר גדול, ולכן חייב משום תופר [ולא בונה], דגם בבגד היינו שמחבר בד לבד. [ולפי"ז מיושבת היטב קושית המ"א סי' ש"מ סקי"ז אמאי אינו חייב בעושה עיגול דבילה משום בונה, ולפי מש"כ אתי שפיר, דאינו אלא עשיית "דבילה גדולה", וכגדר "עור גדול" ולא יצירת דבר חדש, ופשוט].

ולפי"ז נראה דדוקא במגבן דעושהו גבינה היא מלאכת הבניה, וכמשנ"ת דעצם חיבור החלקים והפרדתם אין ע"ז שם בונה וסותר, אלא מה דנעשה דבר מסוים ע"י דיבוק חלקים הוי תולדה דבונה. משא"כ בהפרדת חלקי הגבינה לא נעשה שום דבר מסוים בהפרדה, והפרדה לבד לאו שם סותר עלה, כיון דלא נעשה שום פעולה ודבר מסוים בהפרדת החלקים.

ומדויק היטב לשון הרמב"ם בפ"ז: ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק וכו' ה"ז דומה לבנין, הנה הרמב"ם לא כתב המדבק חלק אל חלק ה"ז בונה או תולדת בונה, אלא ה"ז דומה לבנין, והיינו דדיבוק חלקים לא הוי בנין, אלא כיון דנעשה גבינה דהיינו דבר מסוים ע"י דיבוק החלקים, וכיון דדיבוק חלקים דומה לבנין לכן מה שעושה גבינה הוי תולדת בונה, ודו"ק.

וביתר ביאור, דאמנם עשיית הכלי היא המלאכה, אבל אין בעצם עשיית כלי מלאכת בונה אלא מה שנעשה כלי ע"י דיבוק חלקים, אולם בסתירת כלי הרי אינו דוקא ע"י פירוד החלקים, דה"ה דיכול לסותרו בצורה דאינו יכול להשתמש בו הוי נמי סתירת הכלי, ומאידך יכול להפריד חלקים מהכלי, והכלי עדיין ראוי ולא נסתר הכלי, ולכן לא שייך לחייבו בסתירת כלי משום סותר, דסותר כלי אין לו שום דמיון לסתירת בנין, לא משום הפרדת החלקים כיון דהפרדת החלקים לא הוי פעולת סתירה [כמו שדיבוק לא הוי מעשה בנין], ולא משום סתירת עצם הכלי אף דנעשה ע"י הפרדת החלקים, דאין עצם הפרדת החלקים מעשה סתירה, משא"כ בעשיית כלי דעצם דיבוק החלקים עושהו לכלי, ולכן הוי תולדה דבונה.

ולפי"ז נראה דגם מש"כ הרמב"ם בפ"י הי"ג בעשיית כלי אדמה דהוי תולדה דבונה, אינו משום עצם הדיבוק עפר לאהדדי, אלא מה שנעשה כלי זה הוי הבנין, וכמש"כ הרמב"ם שם "וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה", והיינו דהמלאכה היא מה שנעשה כלי, וכיון שנעשה ע"י דיבוק חלקים חייב משום בונה בעשיית הכלי, אבל אינו משום דעצם הדיבוק הוי מעשה בניה, ולכן כשמפריד את הדיבוק לא שייך לחייבו משום סותר.

אולם התוקע עץ בעץ עד שנתאחד, מבואר ברמב"ם דאינו דוקא באופן שנעשה כלי ע"י מה שנתאחד, כמש"כ הרמב"ם "התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, ה"ז תולדות בונה", והיינו משום דעצם התקיעה של עץ בעץ הוי צורת בניה, ולכן בסתירתו נמי הוי סתירה. וכן בעשיית אהל דהוי תולדה דבונה, אינו משום החיבור אלא דדומה בתכלית דבונה דנעשה בית, ולכן חייב משום סותר כשסותרו, כמש"כ הרמב"ם שם הט"ו. [וע' מג"א סי' שי"ד סק"י].

ג. יישוב דברי הרשב"א והר"ן

והנה הרשב"א בדף ק"ב כתב דמסתבר לומר דבעושה כלי הוי בונה, דלא גרע ממגבן דחייב משום בונה [וכ"כ הריטב"א בעירובין ל"ה], והיינו כמשנ"ת בדעת הרמב"ם דמה שנעשה כלי וגבינה הוא המלאכה, ובדיבוק עפר שלא נעשה כלי אין כאן מלאכה, וכן מבואר בחי' הרמב"ן דף מ"ז ודף ק"ב ע"ב ובר"ן סוף כירה וריש פ' הבונה וריש פ' כל הכלים, דהדגישו וכתבו דבונה בכלים ליכא, אבל עושה כלי איכא, והיינו דעשיית כלי משוה ליה שם בונה, אבל בסתירת כלי לא שייך לחיובי משום סותר, כיון דסתירת כלי אין לו שום דמיון לסותר בנין.

אבל התוס' בדף ק"ב כתבו דיש בנין בכלים בבנין גמור, ואינו משום דעושה כלי אלא דהא דאמרינן אין בנין בכלים היינו בדבר דאין צריך חיזוק ואומנות, אבל כשצריך חיזוק ואומנות גם בנין כלים הוי בנין, ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, והיינו בבנין כל דהו, דבכלי לא חשיב מעשה בנין בזה, ובקרקע חשיב בנין, והיינו דס"ל דעצם מעשה בנין שייך בין בקרקע בין בכלים, אלא דבנין כל דהו בכלים לא חשיב, ולכן ס"ל דה"ה בשובר חבית דהוי סתירה גמורה חייב משום סותר.

והיינו דס"ל לתוס' דבכלים שייך בנין וסתירה, אלא דלשווי מעשה בנין צריך פעולה חשובה, משא"כ הרמב"ן ורשב"א ור"ן ורמב"ם ס"ל דאין כלל בנין בכלים, וכמש"כ הרמב"ם בסתמא בפרק כ"ב הכ"ו דאין בנין וסתירה בכלים, אלא דבעושה כלי מתחילתו הוי תולדת בונה, ולאו משום מעשה בנין שבזה, אלא דמעשה עשיית כלי הוי תולדות בונה, והחיוב הוא מה שעשה כלי בזה, ולהרמב"ם משום דעשיית כלי נעשה ע"י חיבור החלקים.

והנה הב"י בריש סי' שי"ד המביא דברי התוס' דעירובין ל"ד והרא"ש שם, דהיתר שובר אדם את החבית מיירי דוקא במוסתקי, דאל"כ יש בנין וסתירה בכלים, ואח"כ כתב והר"ן בפ' חבית תירץ דלא שרינן שבירת חבית אלא בכלי קטן, אבל בכלי גדול לא, וכתב דגם ת' זה הזכירו התוס' בעירובין, אלא דלא סמך ע"ז משום הא דשבת ק"ב ע"ב דמאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה אע"פ דהוי כלי קטן, והר"ן דסמך על ת' זה איכא לתרוצי דכי אמרינן אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק וא"צ אומן בחזרתו, אבל עושה כלי בתחילתו, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מקרי ומחייב משום בונה, וכמש"כ הוא עצמו בר"פ הבונה ובר"פ כל הכלים, וכ"כ הה"מ בפ"י, עכ"ד.

ומבואר בדברי הב"י דאם אמרינן דהא דעייל שופתא בקופינא דמרא לאו

משום בנין בכלים, אלא דעושה כלי מקרי, אתי שפיר אמאי מותר לסתור חבית [אפילו שלימה], ובע"כ כמשנ"ת (באות ב' בדעת הרמב"ם). ועוד מבואר בדברי הב"י דדברי התוס' בבנין בכלים ודברי הר"ן והמ"מ, הם ב' ענינים נפרדים.

ומעתה מיושבים היטב דברי הר"ן ר"פ כל הכלים, דכתב דבהחזיר דלת שידה תיבה ומגדל ותקע חייב משום בונה, והקשינו (באות א') דא"כ אם נטלו חייב משום סותר, ולפי מש"כ א"ש, דהא הר"ן כתב דהטעם דחייב משום בונה משום דבתקע עושה כלי מקרי, דאמנם כשאינו תוקע אלא מחזירו למקומו לא נעשה שום פעולה בגוף הדבר דנשתנה זה, אלא דיש כאן מעשה בנין, ובזה אמרינן אין בנין בכלים, משא"כ בשתקע דנעשה הדבר קבוע בשידה תיבה ומגדל, א"כ נשתנה גוף הדבר דנעשה כאן דבר אחד, והיינו תיבה עם דלת, וא"כ מקרי עושה כלי, אבל בסתירתו לא הוי שם סתירה דלא דמי כלל לסותר, וכמשנ"ת.

ד. בירור שיטת תו' והרא"ש מה נקרא בנין חשוב שחייב בכלים (ובענין תקיעת דלת שידה)

וע' רא"ש ריש פ' כל הכלים דבתקע בדלת שדה תיבה ומגדל חייב משום מכה בפטיש, וליכא למימר דהוי בנין חשוב וחיובו משום בונה [והרא"ש אזיל לשיטתו בפ' בכל מערבין דס"ל כתוס' דבנין גמור חייב גם בכלים וכמש"כ הב"י], דא"כ גם בנטילתו צריך להתחייב משום סותר, ובגמ' איתא דנוטלין, ולכן צריך לפרש משום מכה בפטיש, והטעם דבאמת אינו חייב משום בונה, היינו דלדברי התוס' והרא"ש היכא דצריך גבורה ואומנות הוי בנין חשוב, דחשיבות הבנין משוי לשם בונה בכלים, ולהכי כתבו התוס' בביצה (לג:) דבמוסתקי אף דמתכוין לעשות כלי פטור, דבכלי גמור הוי בנין חשוב, משא"כ במוסתקי לא חשיבא מעשה בנין בזה בכלים [וכן משמע בדבריהם בעירובין ל"ד ע"ב ע"ש"ה], אמנם רש"י שם כתב דבמוסתקי לא חיישינן שמא יתכוין לעשות כלי, דמשמע דאם מתכוין חייב, והיינו דלרש"י החיוב במתכוין הוא משום מכה בפטיש, וא"כ גם במוסתקי איכא מכה בפטיש דגומר הכלי, משא"כ לתו' דהנידון משום בונה תליא בחשיבות המעשה, דרק במעשה חשוב הווה בנין, ומוסתקי שאינו חשוב אינו בנין.

ומעתה לדברי התוס' דבנין בכלים תלוי בחשיבות של המעשה, שפיר אפש"ל דבחזרה בשידה תיבה ומגדל ליכא בנין, והיינו דהחזרת דלת למקומה לא הוי מעשה חשוב, וגם בתקיעה לא מיקרי חשוב עי"ז. והא דכתבו תוס' (קב:) דבדבר דצריך גבורה ואומנות חייב משום בונה, אינו משום דעצם האומנות הוי מעשה בניה, אלא דבדבר שצריך גבורה ואומנות הוי חשיבות בנין בזה, אבל כשבעצם החזרה א"צ גבורה ואומנות, אף דיעשה בגבורה ואומנות ליכא משום בונה.

וכן נראה מדברי תוס' בסוף כירה (ד"ה רשב"ג) לגבי מטה של תרסיים, דאם תקע חייב, דתקע דהתם היינו דאינו רפוי [דברפוי לא חשיב כלל מעשה בנין]. ובהא פליגי ת"ק דמחייב משום בונה [כמפורש בתו' ק"ב ע"ב דטעמו של ת"ק משום בנין] ולרשב"ג פטור, וע"כ נחלקו ג"כ ברפוי, דלת"ק גזרו רפוי גמור אטו מהודק, ולרשב"ג לא גזרו רפוי אטו מהודק, ומותר לכתחילה. ונמצא דלדברי התוס' בהידוק ותקיעה חייב חטאת, וכאשר גם בהידוק ליכא משום בונה, גם בתוקע לא יתחייב יותר, ובע"כ הא דריש כל הכלים דמבו' שם בגמ' דלהחזיר דלת תיבה ומגדל בלי תקיעה פטור, היינו משום דאין בחזרתו חשיבות בנין גם במהודק, ולכן גם בתקיעה לא יתחייב משום בונה, וע"כ שפיר כתב הרא"ש שאי"ז אלא משום מכב"פ.

ה. אימתי גזרינן שמא יתקע, ודין רפוי אטו מהודק

כתב המ"א סי' ש"ג סק"א [והביאו בבה"ל] על דברי הש"ע שם, דבדבר שדרכו להיות רפוי מותר, ולא חיישינן שמא יתקע, וכתב: וז"ל הכל בו בשם הראב"ד דברים שאין מקפיד עליהם אם יתנענע בתוך החור מותר, דאין לגזור אלא בדבר שצריך להעמידה בדוחק, אבל בסמ"ג איתא דקוקא דבר שצריך להיות גבורה ואומנות, עכ"ל. ואין מבואר היכן מצא כן בסמ"ג, דאמנם הסמ"ג כתב כדברי התוס' דבדבר הצריך גבורה ואומנות יש בנין וסתירה בכלים, אבל מאי ראיה היא לומר דהחשש שמא יתקע הוא רק בדבר דצריך גבורה ואומנות. אלא מבואר דכוונת המ"א דמדכתב הסמ"ג דמטה של פרקים בחוזק, היינו דצריך גבורה ואומנות אסור, וברפוי היינו דאין צריך גבורה ואומנות מותר - משמע דלא ס"ל כלל הגזירה דשמא יתקע, והיינו דהוא מפרש כדברי התוס' בסוף כירה דתקיעה היינו מהודק דצריך גבורה ואומנות, וכשיכול להחזירו ברפוי [דלא מקרי בנין חשוב בזה] גם המעשה תקיעה לא מקרי בונה, וכמש"כ בשם הרא"ש. [וכשאין התקיעה משום בניין לא גזרינן שמא יתקע ובדלהלן].

הן אמת שהתוס' ריש פ' במה טומנין (מח. ד"ה ה"ק) כתבו דכל דבר שדרכו לתקוע אסורה החזרתו מגזירה דשמא יתקע, כדאסרינן בריש כל הכלים החזרת שידה תיבה ומגדל גזירה שמא יתקע, אולם זה דוקא בדבר שדרך לתקוע ממש, דאיכא גזירה שמא יבא לעשותו, אבל במטה משמע דאין עשוי לתקוע, אמנם הראב"ד אוסר כל שדרכו להיות מהודק גזירה שמא יתקע, והיינו דס"ל דתקיעה דשידה תיבה ומגדל הוא משום בונה [כמש"כ הר"ן ר"פ כל הכלים ובחי' הרמב"ן ר"פ הבונה], וחזינן בשידה תיבה ומגדל דגזרינן אפי' דעושה בלא תקיעה דליכא בזה בונה, גזירה משום שמא יתקע, והא דלא גזרינן במטה ע"כ הוא מטעם דדרכו להיות רפוי, אבל לפי דברי התוס' א"צ לזה, דבכל רפוי לא גזרינן רפוי אטו מהודק [גם במה שדרכו להיות מהודק], דפסקינן כרשב"ג בסוף כירה [והת"ק סובר דאסור משום גזירה זו, עי"ש בתוס'], ובשידה תיבה ומגדל שאני משום דהתם דרך לעשות מעשה תקיעה.

ובהא פליגי תוס' והראב"ד בגדר החיוב בתוקע, דלתוס' החיוב משום מכה בפטיש א"כ הגזירה רק בדבר שדרכו להיות תקוע דאז הוי מכה בפטיש, אבל במטה מותר ברפוי, דמעשה תקיעה אין רגיל שם. ולראב"ד החיוב בתקע משום בונה, וחזינן דגזרינן אף דאין עושה מעשה בנין אטו דיעשה מעשה בנין, והיינו משום שדרך לעשות כן, וא"כ בע"כ יש לגזור גם אטו מהודק היכא דהמהודק הוי מעשה בנין, ולכן אי ס"ל במטה של טרסיים דבמהודק חייב חטאת, ומטעם דעושה כלי מקרי וחייב משום בונה, ולהכי כתב הראב"ד דההיתר דוקא דאין דרך להיות מהודק, ועי' מ"מ פ"ד מה' י"ט ה"ג, ודו"ק. [ומש"כ המלחמות בפ' הבונה בדעת הרי"ף דרק בדלת שידה תיבה ומגדל גזרינן שמא יתקע משום דהוא דרך לתקוע, התם אזיל בשיטת הרי"ף דליכא כלל בנין וסתירה בכלים, ותקיעה חייב משום מכה בפטיש].

ושו"ר ככל דברינו בדברי סמ"ג במלאכת בונה וז"ל: וי"ל דשופתא בקופינא דמרא ה"ז תולדת בונה, וכן כל כיו"ב, וכן התוקע עץ בעץ כדאמרינן מטה של טרסיים לא יתקע, ואם תקע חייב חטאת, שיש בנין בכלים, ודוקא במקום שצריך גבורה ואומנות יש בנין וסתירה בכלים, אבל לא במקום שאין צריך גבורה ואומנות, דהא תניא בריש פ' כל הכלים דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע, וכן מוכיח החזרת תריס ומנורה של חוליות שמתיר במסכת ביצה, ובפ' כירה אמרינן שהיו עושים האמוראין מעשה כרשב"ג דאמר אם היה רפוי מותר, עכ"ל. ומבואר בדבריו דבדלת שידה תיבה ומגדל ליכא בונה, דלא הוי מעשה גבורה ואומנות, ולכן אסור רק שמא יתקע משום מכה בפטיש, ולכן נוטלין את הדלתות דאין בזה סותר, ודו"ק.

ועיין בהג"א בס"פ כירה, דכתב בדעת התוס' דהא דשרי להחזיר ברפוי הוא רק בדבר שאין דרך לתקוע, אבל בדבר שדרך לתקוע אסור, וכמש"כ בריש פ' במה טומנין, והיינו דבדבר שדרכו בתקיעה איכא גזירה שמא יתקע, אבל רפוי אטו מהודק לא גזרינן אפי' דרך להיות מהודק, הרי דאף אם במהודק חייב, ס"ל לת"ק דגזרינן אטו מהודק וכמבואר בתוס' ס"פ כירה, מ"מ אנן דפסקינן כרשב"ג דמתיר ברפוי לא גזרינן רפוי אטו מהודק, והא דריש פ' כל הכלים הוא גזירה אחריתא דיהיה חייב משום מכה בפטיש, והיינו דווקא בדבר שדרך לתקוע, אבל לא בגונא אחריתא, ומדברי הגהות אשר"י משמע עוד שאפי' אם במהודק חייב חטאת משום בונה וכדס"ל לת"ק, מ"מ לרשב"ג לא גזרינן רפוי אטו מהודק, ואפי' אם דרכו בהידוק, ושאני מדבר שדרכו בתקיעה דגזרינן שמא יתקע [ולדבריו מחלוקת ת"ק ורשב"ג אינו אם בהידוק חייב או לא, אלא אם גזרו רפוי אטו מהודק או לא].

והטעם דגזרינן שמא יתקע ולא גזרינן רפוי אטו מהודק, דהיכא שאין שום חסרון במעשה שעושה כגון בחזרת דלת שידה תיבה ומגדל, אלא דאין חייב דלא מקרי בנין חשוב, מ"מ כיון שהדרך לתקוע חיישינן שמא יתקע, משא"כ במטה של טרסיים דבגוף הפעולה היכא דיעשה מהודק יתחייב, ומה דלא מתחייב היכא שאינו מהודק הוא משום דהוי שלא כדרך בנין, כיון דעושהו רפוי, וכמו שאמרו בגמ' סוף כירה בנין מן הצד, בזה ס"ל לרשב"ג דלא גזרינן אטו שיעשה כדרך ויתחייב, ודו"ק.

וכן נראה דעת הטור בסי' ש"ג דלא גזרינן רפוי אטו מהודק אף בדבר שהדרך להדק, דכתב מטה של טרסיים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת. ומדכתב דוקא אסור להחזירה ולהדקה, משמע דבלא הידוק בכל גווני מותר, ובבית יוסף שם כתב דנראה מדברי הטור דכשדרך להיות מהודק אסור אפי' ברפוי, וכ"נ ממש"כ הטור בשם מהר"ם מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אלא ברפוי, ונראה דכוס אין דרך להדקו ושרי בכל ענין, ומדכתב דאין דרך להדקו משמע דבדרך להדקו אסור אפי' ברפוי, עכ"ל. ותימה דפירש בדעת הטור כשיטת הראב"ד, והלא כתב הטור דשרי בכל ענין, ומשמע דגם כשהוא מהודק [וכ"כ בשעה"צ אות ל' להקשות על הט"ז דמשמע מדבריו דגם בכוס אסור בהידוק, ובטור איתא דמותר בכל ענין], ובע"כ דכוונת הטור דבכוס כיון דאין מהודק כל כך לכן מותר להדקו, דלא מקרי הידוק שיתחייב בזה, ומש"כ הטור במטה דאסור להחזירו ולהדקו, ואם תקע חייב חטאת, נראה דכוונתו דאסור להדקו ויש חיוב חטאת בזה, והידוק ותקיעה היינו הך, וכמש"כ הסמ"ג לא יתקע ואם תקע חייב חטאת, וכדמשמע בדברי התוס'.

ועיין חזו"א סי' נ' (סק"י ד"ה ובתוס' וד"ה ובב"י) דעמד בזה, והוא מפרש בדברי התוס' דכל בלא תקיעה הוי רפוי, ולפי"ד בדברי התוס' אין כאן דין תקיעה, אלא דין הידוק ותקיעה דצריך גבורה ואומנות, ואינו תקיעה דפ' כל הכלים. ואמנם מש"כ החזו"א שם דגם דברי הכלבו בשם הראב"ד מתפרשין כדברי הטור, דבאין דרך לתקוע מותר הידוק או שאוסר רפוי ברגילות לתקוע, איני יודע איך מתפרשין דבריו כן, דלכאורה בדבריו מבואר דרק אם מקפיד שלא יתנועע דהיינו הידוק אסור. אולם בעיקר הדבר נראה קצת כדברי החזו"א, דרוב הראשונים לא אסרו רפוי אטו מהודק, והיינו הר"ן בסוף כירה כתב בדעת הרי"ף כיון דמהודק ליכא חיוב, ברפוי מותר לכתחילה, וכן מתוס' ורמב"ן בפ' הבונה חזינן דלא גזרינן. אולם בדבר שדרכו לתקוע אסור גם ברפוי לדבריו, וכ"ה בהג"א, אבל במטה של טרסיים ס"ל דלא הוי דרך לתקוע, וכ"נ מדברי הטור וכנ"ל.

ו. העולה לדינא

הכלל העולה: א) לדעת תוס' והרא"ש והטור יש בנין וסתירה בכלים היכא דהוי גבורה ואומנות כמו בקרקע, והיכא דאין צריך גבורה ואומנות ליכא בנין, ולדבריהם תלוי רק בחשיבות המעשה. ב) ולדעת תוס' היכא דא"צ גבורה ואומנות דליכא בנין, היינו אף בעושה כלי, ומה דמשמע מלשון התוס' בשבת (עד:) דאיכא חיוב בעושה כלי, נראה דכוונתם דהיינו דצריך אומנות בעשיית כלי, ולא משום עושה כלי, ועי' רא"ש פ' בכל מערבין סי' ה' דמשמע כן. ג) לדברי התוס' כל עשיית פתח להכניס ולהוציא מתחייב משום בונה, כמבואר בדבריהם בדף ק"ב ע"ב (ד"ה לול) ובמהרש"ל ובמהרש"א. [ועי' להלן סק"ז]. וכן בסוגיא דדף קמ"ו דשובר אדם החבית ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ועשיית פתח התם משום בונה הוא, וכן מפורש בראש"ש פ' בכל מערבין. וכ"נ מדבריהם בביצה (לג: ד"ה כי) דבמוסתקי אפי' יתכוין לעשות כלי ליכא חיוב, כיון דהוי רעועה, וכתבו דכן פי' הר"י בעירובין ל"ד ע"ב, ור"ל דהתם מפרשים דבלא מוסתקי איכא סתירה בזה כשמקלקלו, ובמוסתקי מותר דלא הוי סתירה גמורה, וא"כ ה"נ במתקנו לכלי ליכא בנין דלא הוי בנין חשוב.

ושיטת הרמב"ם הרמב"ן והר"ן דאיכא בכלים משום בנין היכא דעושה כלי, ואינו תלוי בצריך גבורה ואומנות אלא אי מקרי עשיית כלי, אלא דכל כלי שנתפרק וצריך אומן בהחזרתו עושה כלי מקרי, ולדבריהם סוגיא דדף קמ"ו הוא משום מכה בפטיש, וכן עשיית פתח לא מקרי עושה כלי אלא בנין בכלים, ולדידהו ליכא בנין וסתירה בכלים, וכ"נ מדברי הרמב"ם פכ"ג ופ"י דעשיית פתח להכניס ולהוציא הוי משום מכה בפטיש, ולפי"ז יפרשו הא דקאמר בביצה (לג:) במוסתקי, כרש"י דליכא למגזר שמא יתכוין לעשות כלי, אבל ודאי אם מתכוין שפיר חייב משום מכה בפטיש, דבמכה בפטיש ליכא לחלק בין בנין גרוע לבנין גמור, דכל שהוא גמר מלאכה הוי מכה בפטיש אף שאינו דבר חשוב. [ורק לפי דברי תוס' דהוא משום בנין, ובבנין גרוע ליכא בנין בכלים, ונמצא שתו' מחמירים בסתירה, ומקילים במתכוון לעשות כלי במוסתקי שאי"ז אלא שבות, ואידך רבוותא מקילים בסתירה ומחמירים במתכוון לעשות כלי אף במוסתקי משום מכב"פ, ולשיטתם קאזלי אם הנידון משום מכב"פ או משום בניין].

ועי' חזו"א סי' נ"א סק"ז דמשיג על דברי המ"ב שכתב בסי' ש"ד סק"ו דעושה פתח להכניס ולהוציא אפי' במוסתקי חייב חטאת, וכתב דזה במחלוקת שנויה, דלרש"י חייב, אבל ר"י בתוס' ביצה ל"ג ס"ל דאינו אלא שבות והלכה כבתראי, עכ"ד. ולפי"ד גם לדעת הרמב"ם הרמב"ן הרשב"א והר"ן חייב, כיון דהחיוב הוא משום מכה בפטיש, וגם הוי בתראי נגד התוס', אולם לפי"ד דעת הרא"ש והטור לכאורה ס"ל כתוס', ולכאורה הוי ספיקא דאו'. אולם בשו"ע ריש סי' ש"ד סתם כדעת תוס' דבנין וסתירה גמורה שייך בכלים, א"כ לפי"ז במוסתקי גם כשיתכוין לעשות כלי ליכא לחיובי. וע' ק"נ פ' חבית סי' ו' אות ה' דתמה על המחבר שפסק כדברי התוס' והרא"ש דדוקא במוסתקי מותר לשבור את החבית, ומדברי הרי"ף והרמב"ם משמע דמתירין אפי' בשלימה, וכתב "עכ"פ בצירוף קל אני אסמוך להתיר לשבור כלי שלם". ולפי"ז במתכוין לעשות כלי דלדברי הרי"ף והרמב"ם הוא לחומרא כדעת רש"י, פשיטא דצריך להחמיר. וגם בשו"ע הביא לענין שבירת פותחת שתי דעות, ועיי"ש במ"ב דאף דהשו"ע בס"א החמיר, מ"מ הביא כאן דעת המתירים כדי לומר שע"י א"י מותר. חזינן דגם השו"ע לא פסיקא ליה בזה.

שו"ר דלדברי הר"ן בביצה שם בפ' המביא [הביאו הק"נ בשבת שם] מבואר דאף במתכוין לעשות כלי ליכא חיוב, כיון דאין עושה אותה כדרכה אלא בדרך שבירה, ולכן מותר לרבנן באינו מתכוין ואפי' בשלימה, וא"כ לכו"ע לכאו' פטור, ודלא כהחזו"א, אולם גם לדעת הר"ן אם עושהו שלא בדרך שבירה, ומתכוין לעשות כלי, גם במוסתקי יתחייב, דבמתכוין ליכא חילוק בין שלימה למוסתקי, ועי' מש"כ לעיל סימן א' סק"ג בדברי הר"ן וכן בדברי רש"י דאין החיוב במתכוין לעשות כלי משום פתח, אלא משום מתקן מנא, וכמש"כ המ"ב סי' שי"ד סק"ה, ודו"ק.

מיהו אפשר דגם דינו של מרן החזו"א זצוק"ל אמת, דבעושה פתח ולהכניס ולהוציא יתחייב בזה, ואדרבה בזה אפשר דהר"ן יודה דאפי' בדרך שבירה יתחייב, דכל פתח הוא בדרך שבירה, אלא דכיון דצריך אותו לפתח והוי להכניס ולהוציא יתחייב, ודברי הר"ן לא מיירי בעשיית נקב, אלא דשובר אותה בדרך קלקול, ובזה קאמר אף דמתכוין לעשותו כלי ליכא חיוב דאורייתא, ודו"ק היטב בזה כי קצרתי בזה.

ז. פותח בית הצוואר

והנה בפתיחת בית הצואר דכתבו תוס' (מח:) דהוא משום בונה, דכתבו משום דהוי פתח להכניס ולהוציא, והוא דבר פלאי, דהרי אין כאן לא עשיית כלי ולא דבר הצריך גבורה ואומנות, ואמאי חשיבא בניין. ומיהו לדברי המהרש"ל (קב:) שפיר אפש"ל דגם במכה בפטיש איכא דין דלהכניס ולהוציא, דכתב ליישב לדברי שמואל דפוטר בנקב בלול של תרנגולים משום בונה, דלא הוי להכניס ולהוציא [כמש"כ תוס' ק"ב ע"ב], מהא דקאמר גמ' קמ"ו דלול של תרנגולים הוי להכניס ולהוציא, וכתב דודאי הוי להכניס ולהוציא, ואי לאו הרי לא הוי כלל בשם פתח, ומ"מ אינו עשוי להכניס ולהוציא כשאר פתח דלחייב משום בונה, ומבואר בדבריו דהתם ס"ל לתוס' ג"כ דהוא משום מכה בפטיש, וא"כ גם בפתיחת בית הצואר אפשר דהוא משום מכה בפטיש, אולם המהרש"א כתב דאה"נ דהסוגיא בדף קמ"ו לא אזלא כדעת כשמואל, ולדידיה צ"ל דעשיית פתח התם הוא גזירה אחריתא, והיינו דס"ל דשם עשיית פתח נאמר רק בבונה ולא במכה בפטיש, וסוגיא דדף קמ"ו הוא משום בונה, וא"כ גם בפותח בית הצואר הוא משום בונה, וכן מצאתי להדיא בס' יראים סי' רע"ד במלאכת מכה בפטיש, דכתב דאיכא דאמר דפותח בית הצואר הוא משום בונה, והירא פליג ע"ז משום אין בנין וסתירה בכלים, והא דעייל שופתא בקופינא דמרא היינו משום מכה בפטיש, וכשיטתו דס"ל כרש"י דליכא כלל בנין בכלים, עי"ש. מבואר דס"ל דלמאן דאית ליה בנין וסתירה בכלים בבנין גמור, חייב בפותח בית הצואר משום בונה, ועי' בהגר"א סי' שי"ז ס"ג דהביא לדברי רא"ם אלו, עי"ש.

סימן ג'

בדין אהל (לסי' שט"ו)

א. סוגיית הגמ'

גמ' קל"ח הגוד והמשמרת כילה וכסא גלין לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור. ופירש"י, כילה שיש בגגה טפח. וכתב הגר"א בהגהותיו על דברי רש"י: אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו דוקא שאין בגגה וג' סמוך לגגה טפח.

ולקמן בסוגיא תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור, היה כרוך עליה חוט ומשיחה מותר לנטותה לכתחילה, ופרש"י טלית כפולה - לשטוח טליתו ע"ג ארבע יתידות לישן תחתיה, וראשיו מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ, והו"ל לכתלים להגן מן החמה דהוי אהלא.

והרי"ף כתב טלית כפולה לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור, ואם כרך עליה חוט ומשיחה מותר לנטותה לכתחילה, פי' טלית כפולה כגון שקושרה בין שני כתלים, והיא משולשלת ומגעת לארץ, ונכנס בין שני קצותיה וישן תחתיה בצל, ואין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח, ולפיכך אינה אהל קבע אלא אהל עראי הוא, ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח לפיכך פטור אבל אסור, ואם היו עליו חוטין מאתמול ונטה אותו היום מותר. וכתב הר"ן: ומדבריו אתה למד שהוא סובר שכל אהל ככילה וכיו"ב, כל שיש בגגה טפח או בפחות מג' טפחים סמוך לגגו טפח, אהל קבוע הוי וחייב חטאת, וכשאין בגגו טפח ואין בפחות מג' סמוך לגג טפח, אהל עראי הוי ופטור אבל אסור, ובכה"ג

כל שכרך עליו חוט ומשיחה מבעו"י מותר לנטותה בשבת, ולפי"ז הא דמנקיט אביי ותני כילה לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור, כשאין בגגה טפח ואין בג' סמוך לגגה טפח מסקינן, וזה דלא כדברי רש"י שפירשה שיש בגגה טפח, עכ"ל.

והרא"ש כתב וז"ל: ותמיהני על רב אלפס שכתב כן, הא אמרן בשמעתין כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה, ומוקי לה בשאין בגגה טפח ולא פחות מג' סמוך לגגה טפח, ומאי שנא טלית כפולה שהיא יותר בנין עראי מכילת חתנים, ואין דבריו נראים בזה כלל, אלא מיירי ביש בגגו טפח, א"נ לאחר שכלה השיפוע של הטלית יורד ממנו בשוה בלא שיפוע ברוחב טפח, כדאמרינן בכילת חתנים, אבל נחתא מפוריא טפח אסורה, עכ"ד.

והנה קושית הרא"ש מהא דכילת חתנים, כבר תי' הר"ן בד"ה כילת חתנים לפי שהיא מתוקנת לכך, ולכן מותר, אבל שאר כילות לא אא"כ כרך עליה חוט ומשיחה, וכ"כ ברמב"ם [דס"ל כהרי"ף] בפכ"ב ה"ל: כילת חתנים שאין בגגה טפח ואין בפחות מג' סמוך לגגה טפח, הואיל והיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה.

נמצא דאיכא מחלוקת בכילה וטלית כפולה ביש בגגה טפח, דלרש"י והרא"ש הוי אהל עראי ופטור אבל אסור, ובעי' חוט ומשיחה, ולכאו' מבואר דבאין בגגה טפח מותר לכתחילה, דלאו אהל הוא כלל כיון דאין לה גג. [ועי' להלן סק"ו]. וכ"נ דעת שאר ראשונים [עי' רשב"א וסמ"ג]. ודעת הרי"ף והרמב"ם [וכ"נ מדברי ר"ח וכמש"כ בבה"ל (ד"ה שאין)] דביש בגגה טפח הוי אהל קבע, ואין מועיל חוט ומשיחה, ובאין בגגה טפח הוי אהל עראי ופטור אבל אסור, ובזה מועיל חוט ומשיחה, וכן בכילה שהיא מתוקנת לכך מותר.

ב. בגדר קבע ועראי

יל"ע בהא דכילה אי מיירי דעשה כן לקביעות, מ"ט דרש"י והרא"ש דס"ל דהוי עראי, ואי דעשאו עראי מ"ט דהרי"ף והרמב"ם דמחייבים, הא הוי עראי.

והפמ"ג בסי' שט"ו (מ"ז סק"ח) כתב דלא פליגי הרא"ש והרי"ף, דגם להרא"ש כל דהוי לקביעות ביש בגגה טפח חייב, ובפחות מטפח פטור אבל אסור, ובעשאו לעראי גם הרי"ף מודה דבאין בגגה טפח מותר, וביש בגגה טפח פטור אבל אסור, ולא נחלקו אלא בפירוש כילה, דלהרא"ש מיירי בעשאו לעראי, ולהרי"ף מיירי בעשאו לקביעות, ומודה היכא דהוי עראי או שאין בגגו טפח משוהו לעראי אפי' בקביעות [ומיהו באות י' שם מבואר דבטלית כפולה באמת פליגי אם מקרי עראי, וכתב דהרמב"ם ס"ל כהרא"ש דגם ביש בגגה טפח מקרי עראי, עי"ש].

ומדברי הבה"ל בסי' שט"ז ס"ה (ד"ה כל) משמע דבעיקר דבר זה ס"ל כהפמ"ג, דלרי"ף מיירי בעשאו לקביעות, אלא דס"ל דגם בעשאו עראי ואין בגגו טפח אסור להרי"ף והרמב"ם משום לא פלוג, ולפי דבריו לא פליגי לגבי חיוב, אלא פליגי באיסור באהל עראי בפחות מטפח, וכ"מ במ"ב סקל"ד [ובמ"ב סקל"ז ושעה"צ סקמ"ה מבואר דפליגי נמי ביש בגגה טפח אי מועיל חוט ומשיחה], וצ"ע מדבריו בבה"ל (ד"ה שאין) דמשמע דאיכא חיוב אפי' עשאו עראי ביש בגגו טפח, ובשעה"צ סקל"ט רמז לזה וכתב "הא דמחייב הרי"ף בכילה ע' נוב"ת סי' ל"", וע"ש בנו"ב דס"ל להדיא בדעת הרי"ף והרמב"ם דגם בעשאו לעראי חייב חטאת, אלא דמחלק בין עשה גם מחיצות או לא עשה מחיצות. ובאמת בר"ן ג"כ מבואר לכאורה דגם בעשאו עראי מחייב הרי"ף, דלהדיא איתא בדבריו דאיכא מחלוקת בין הרי"ף לרש"י ביש בגגו טפח, אם מקרי אהל עראי או אהל קבע, ולכאורה בעשאו לקבע הא ודאי דגם רש"י יודה דחייב חטאת, דמאי שנא משאר בנין, ובע"כ דמיירי בעשאו לעראי, ומבואר דלהרי"ף חייב גם בעשאו לעראי, ועי' בה"ל (ד"ה שאין) שמוכיח דגם לדברי הרי"ף בהיה לו חוט ומשיחה הוי אהל עראי ופטור, ואי מיירי דעשאו לקביעות אין מובן מאי מהני חוט ומשיחה, שזה סברא דווקא בדבר שעשוי לנטותו ולסתרו לפי הענין, ולא לדבר העשוי לקביעות, אבל אם מיירי בעשאו עראי שפיר י"ל דע"י חוט ומשיחה דעומד לכך למותחה ולהחזירה משוי ליה עראי, ובלא חוט ומשיחה הוי אהל קבע אף דעשאו עראי, כיון דמצד עצמותו אין עומד לכך, ומה שבדעתו אין מועיל, וכמו שיבואר בעזה"י.

ובחזו"א בסי' נ"ב סקי"ד נמי פשיטא ליה דהא דמחייב הרי"ף בטלית כפולה ביש בגגה טפח, הוא רק בעשאו לקביעות, דאל"כ ודאי הוי עראי, ומביא ראיה מהא דאביי דאמר כילה פטור אבל אסור, והא כילה יש לה גג כמבואר בסוכה (י:), ואפ"ה הוי אהל עראי, ומשום זה השיג על הנו"ב דכתב דלדעת הרי"ף כל שיש בגגה טפח חייב אפי' לפי שעה, וכן בסק"ה (ד"ה ומש"כ) תמה על האחרונים דכתבו דלדעת הרי"ף ביש בגגה טפח אין מועיל חוט ומשיחה, דהא קאמר בגמ' כילה מותר כרמב"י, וסתם כילה הא הוי גגה טפח.

ודבריו תמוהים, דהא להדיא כתב הר"ן דלרי"ף הא דלאביי בכילה פטור אבל אסור, מיירי באין בגגה טפח, דאל"ה חייב, ובאין בגגה טפח הוא דמועיל חוט ומשיחה, וביותר יש לתמוה דהא הביא את דברי הר"ן, ועל דבריו כתב דכילה דאביי מיירי ביש בגגה טפח, ולהדיא כתב הר"ן להיפך.

ג. בחילוק בין בנין לאהל

כתב הרמב"ם פי"י הי"ג: העושה אהל קבוע ה"ז תולדה בונה, ויש להבין אמאי לא הוי בונה ממש, דזהו בנין עצמו דבונה על הקרקע, ומה שם מיוחד הוי לאהל, וכן הקשה החזו"א סי' נ"ב סק"ד דבאין בגגו טפח ועושה להתקיים, נהי דלאו אהל הוא מ"מ הרי הוא בונה, ותנן הבונה כל שהוא, וכתב, ונראה דתליית בגד שאין בגגו טפח אין עשוי להתקיים ובטלה דעתו, ע"כ.

ותירוצו קשה, דהא הרמב"ם פכ"ב הכ"ט כתב: כל אהל משופע שאין בגגו טפח ה"ז אהל עראי, והעושה אותו לכתחילה בשבת פטור, ולא כתב דוקא 'בגד', ומשמע דפטור אפי' הוי דרך קביעות, וכ"ש לדברי החזו"א דכל דברי הרמב"ם מיירי בעשוי להתקיים. גם צ"ע טובא לדברי החזו"א דהוא רק בעשוי לקביעות, אמאי ביש בגגו טפח הוי רק תולדה, דהא הוא בונה ממש.

והנראה בזה דעשיית אהל שאני מבנין, דבנין הוי חיבור דבר לדבר עד שנעשה בנין, ולכן התוקע עץ בעץ הוי תולדה דבונה, דהוא דומה לבנין במה שמחבר דבר לדבר, וכמש"כ בסימן ל"ב. ואילו אהל הוי תולדה, היינו דדומה לבנין דנעשה בית ואהל, אף דלא נעשה שום חיבור דבר לדבר [וע' באבן האזל מש"כ בזה].

ועיקר אהל דהוי תולדה היינו אף דלא נתבטל האהל לקרקע, דאל"כ הוי בונה כמו בונה אבן אחת על הקרקע הוי בונה [וכמבואר ברייש פ' הבונה], ולא גרע בבונה אהל שלם על הקרקע, ונמצא דעיקר שם אהל דחייב משום תולדה דבונה, היינו דלא נעשה לקביעות להתבטל לקרקע, ואף דנשאר כדבר בפ"ע חייב משום תולדה דבונה.

ומש"כ בחזו"א דלא מסתבר דאי נעשה לשעה חייב, איני יודע אמאי פסיקא ליה דבר זה, שהרי חזינן לראשונים [במרדכי פ' במה טומנין סי' שכ"א ובפ' חבית סי' תל"ח ובהגמ"ר פ' במה טומנין] שהביאו ראיה לענין תפירה שאינה של קיימא דכל שאינו עשוי לקיום מותר, מקושר וממגופת חבית דקאמר בגמ' אינו חיבור דלינטל עומדת, ומוכח דכל דאינו עביד לקיימא ליכא חיוב תופר ובונה, ואמאי לא הביאו ראיה מסוגית הגמ' דאהל עראי, ואי משום דהתם עכ"פ איכא איסור, א"כ אמאי באמת מתירין בבנין [ואמנם בתפירה שאינה של קיימא רבו האוסרים כמ"ש הרמ"א סי' שי"ז], וכן בתרומת הדשן סי' ס"ה לגבי סתימת דף התנור דלא עביד לקיום, לא רצה להתיר רק משום דאינה סתירה אלא מדרבנן, ולכן באינו של קיום מתיר, עי"ש, ומובא בשו"ע סי' שי"ד וסוף סי' רנ"ט, ועי"ש בבהגר"א, ואמאי אין מביא גמ' ערוכה לגבי אהל עראי, וכן לגבי בנין עצמו איתא בביצה ל"ב ע"ב דצידוד אבנים הוי בנין עראי ומותר.

אולם הברור בזה, דמה שאמרו כאן בגמ' אהל עראי ובביצה בנין עראי, אינו משום קביעות ולאו קביעות, דגם כשאינו עשוי רק לשעה יש חיוב, אלא דאהל עראי היינו שהוא אהל גרוע ואין בו חשיבות. ועי' חזו"א ריש סי' ס"א דלא מצינו בכותב דצריך לקיום רק שצריך כתב המתקיים, אבל בכותב כתב גמור אף שדעתו לשרפו מיד חייב, וא"כ מ"נ לגבי עשיית אהל לא מצינו דצריך לקיום, אולם בבונה דנו הראשונים דאפשר דבעי לקיום, והחילוק הוא ע"פ משנ"ת דבבונה דהוא פעולת חיבור דבר לדבר, אפשר דכל שאינו לקיום לא מקרי חיבור, אבל לגבי עשיית אהל דעיקר חיובו משום דנעשה אהל, אין חילוק אם הוא לקיימא או אינו לקיימא, דסוף כל סוף נעשה כאן אהל.

וכן הביאור בגמ' דביצה ל"ב ע"ב דצידוד אבנים הוי בנין עראי, היינו דכיון דנעשה בלא טיט הוי בנין עראי, דמחסר החיבור שבזה ולא דמי לבנין, ומיהו רש"י בביצה כתב דהוי בנין עראי דאינו להתקיים, ונראה דאין כונתו דתלוי אם עשוי לקיום או לא, אלא דאין לזה חשיבות בנין דלא הוי דרך לבנות כן כיון שאין מתקיים, דלא הוי עם לבנים וטיט, וכן נראה ממה שכתב רש"י לעיל מיניה דאיצטבא הוי לבנים וטיט, והכא הוא בלא טיט, ולכן הוי בנין גרוע והוי בנין עראי.

ועיין במ"ב סי' ש"ג (שעה"צ אות ס"ח) דלהרמב"ם מה דקתני במתני' דריש פ' הבונה מלאכה מתקיימת, היינו שמתקיימת בשבת, ומבואר שם דהיינו דאינה מתקיימת מצד עצמה, ואפ"ה סגי דמתקיימת בשבת, וכ"ש כשהדבר מתקיים מצד עצמו אלא דדעתו לסתרו דסגי בהכא [וכמ"ש המ"מ פ"ט הי"ג ופי"א הט"ו דבכל המלאכות איכא דין מלאכה מתקיימת מתקיימת מצד עצמו], וא"כ אפשר לומר דהא דכתב רש"י בצידוד אבנים דאינו עשוי להתקיים, היינו דאינו מתקיים מצד עצמו, אבל מה שבדעתו לסתרו אין פטור בזה אלא במלאכת קושר, וגם שם איכא ב' פירושים וכמש"כ במק"א], וכ"כ להדיא בתוס' צ"ד ע"ב (ד"ה וכי) דבבנין חייב אפי' עומדת לסתור, ובאמת הוא פלוגתת הראשונים אם בבנין חייב בעומדת לסתירה [ועי' רש"י (קכו. ד"ה והמונח) ובתוס' שם, ונראה דעת רש"י דבבונה חייב אפי' עומד ליטלו, ובתוס' פליגי עליו משום דאינו מבטלו, ויבואר להלן סק"ו].

ולפי"ז שפיר ס"ל להרמב"ם והרי"ף דכילה וטלית כפולה, כל שיש גגו טפח חייב חטאת אע"פ שאינה לקביעות [דודאי טלית כפולה אינו עומד להיות לאהל תמיד], כיון שהמלאכה מתקיימת מצד עצמה.

ד. שני נדונים בגג

אלא דקשה מהא דאיתא בעירובין ק"ב ע"א [וכ"פ הרמב"ם פכ"ב הכ"ז והרי"ף ס"פ כל הכלים] הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה ג', מביא מחצלת ופורס עליהם, מ"ט, מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי, הנהו דכרי דהוי"ל לר"ה דביממא בעי טולא ובלילא בעו אוירא, אתא לקמיה דרב, א"ל זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח ולמחר פרסיה עלייהו, דמוסיף על אהל עראי הוא. ומשמע דיש בגג טפח, וא"כ לפי דברי הרי"ף והרמב"ם הוי אהל קבע, ואמאי מקרי מוסיף על אהל עראי.

ובשו"ת נודע ביהודה מ"ת סי' ל' כתב דיש חילוק בין עושה הגג והמחיצות דחייב להרי"ף, משא"כ היכא דעושה רק גג ולא מחיצות לא מיחייב בזה גם להרי"ף. וצ"ע דא"כ אין לזה שייכות לאהל עראי, וגם צ"ע דהא תינח אם עושה רק גג ואין כאן מחיצה כלל [כמש"כ הנו"ב בעצמו], אבל בדכרי הא מיירי דיש מחיצות ואח"כ עושה גג, ובודאי נעשה אהל עי"ז.

ועיין בט"ז בסי' תרל"ה סק"ד דגג בלא מחיצות לא מקרי אהל מה"ת, ועי"ש בפמ"ג דמשום הכי אסור לעשות הגג קודם המחיצות, דהוי תעשה ולא מן העשוי, אולם כשיש מחיצות ועושה עליה גג הא ודאי נעשית אהל ע"ז, ואמאי הוי אהל עראי.

אמנם נראה דודאי דברי הנוב"י זצוק"ל נכונים, לפי משנ"ת דכשעושה אהל [כגון סוכה] היינו דכל האהל נעשה דבר אחד, דהיינו הגג והמחיצות הוי עשיית אהל דמחיצות ואח"כ גג הוי דבר אחד וחייב משום אהל, וחייב נמי משום בונה דהוי חיבור דבר לדבר, אבל כשהגג אינו מתבטל כלפי המחיצות ונשאר דבר בפ"ע, כגון מחצלת שפרוסה על הכתלים, א"כ מקרי עשיית אהל אלא שהוא עראי, דכעת משמשים הגג והמחיצות לאהל, אבל כיון שיטלו את המחצלת אינה מתבטלת למחיצות להיות אהל אחד.

ה. עומד ומתוקן לכך

והנה הבה"ל (ד"ה שאין) מוכיח דלר"ח דס"ל ג"כ כדעת הרמב"ם והרי"ף דבגג טפח חייב חטאת, מ"מ בחוטין תלוין אין חייב חטאת דהוי אהל עראי [וכן הוכיח מדברי הרמב"ם], ויש להבין אמאי הא דחוטין תלוין משוהו לעראי.

ונראה לבאר ע"פ מש"כ הרמב"ם בפכ"ב הכ"ט: טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מע"ש, מותר לנטותה ומותר לפרקה, ומלשון הרמב"ם משמע דהטלית כבר היתה תלויה מע"ש בצד אחד, אלא דהוא פורסה בשבת שיהיה אהל, ואפש"ל דע"י שהיא כבר תלויה מע"ש א"כ הוי כנעשה לפורסה ולפורקה, ודמי לדלת דאין בזה משום עשיית אהל כיון דעומד לפתוח ולסגור ולכן הוי עראי, דפעולתה מוכחת דהיא רק עומדת לעראי, וכן פירש בחזו"א סי' נ"ב ס"ק ד', ומיהו נראה דלא הוי כדלת ממש, דבאמת אינה משמשת תמיד לדלת, אולם פעולה זו דמי לפעולת דלת שהיא פריסה בעלמא כדי להורידה, ולא עשיית אהל מחדש ולכן הוי עראי.

וכן יש לפרש הגמ' בעירובין כרוך בודיא ושייר בה טפח ולמחר פרסיה עלייהו, דמוסיף על אהל עראי הוא, וברמב"ם שם הכ"ז כתב "ומותר להוסיף על אהל עראי בשבת, כיצד, טלית שהיתה פרוסה ע"ג עמודים או על הכתלים והיתה כרוכה קודם השבת, אם נשאר גג טפח מתוח ה"ז מותח את כולה בשבת עד שיעשה אהל גדול, וכן כל כיוצא בזה", עכ"ל. ונראה מלשון הרמב"ם דע"י שכרוכה ופרוסה ע"ג עמודים הוי נטיית האהל – עראי, ולכן כשהיתה טפח פרוס מותר דהוי תוספת אהל עראי, ואף דאינו מוכרח בלשון הרמב"ם, דאפשר לומר דסגי בפרוסה טפח גם ללא שכרוכה ע"ג העמודים, אולם מאריכות לשון הרמב"ם ולא כתב דכל שיש גג טפח מותר לפרוס מחצלת כולה, משמע דבאמת צריך כן להיות דהמחצלת כרוכה ופרוסה מע"ש ע"ג עמודים, ואז הוי פעולת הנטיה פעולה דאהל עראי ולא כעושה אהל חדש, ולכן כשפרוס טפח מותר לפרוס השאר דהוי תוספת על אהל עראי.

וכן נראה מהא דכילת חתנים דמותר לפרסה כשאין בגגה טפח, דפי' הרמב"ם דהיא מתוקנת לכך [וכן פי' הר"ן שהבאנו לעיל], ולכן לא בעי חוטין תלוין, ומשמע דמתוקנת לכך הוי כעין חוטין תלוין, וכ"כ בנוב"י שם, ולפי דברינו מוסבר דכיון דעומדת ומתוקנת, לנטותה ולפורקה לא הוי אלא כעין דלת, ולא הוי פעולה חדשה דעשיית אהל, וסמך לזה מהא דסוכה דף י"א דהגמ' קרי לכילה שיש לה גג וגבוה י' אהל עראי, עי"ש.

אמנם לפי"ז יתחדש לן דהא דמועיל טלית פרוסה ע"ג העמודים היינו רק כאשר הטלית עצמה פרוסה טפח על העמודים, או אפי' דבר אחר פרוס טפח, אבל עכ"פ הטלית כרוכה על העמודים קודם השבת, ולפי"ז צ"ע, דהתם בעירובין ק"ב איתא בכיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח או אין בין זה לזה ג"ט, מביא מחצלת ופורס עלייהו, דהוי הוספה על אהל עראי, ומבואר דאף דהמחצלת כלל אינה כרוכה מותר לפורסה טפח [ומיהו הרמב"ם לא הביא כן להלכה, אמנם ברי"ף בסוף פ' כל הכלים הביאו].

אמנם נראה מדברי רש"י בעירובין שם, דהכיפי דארבא מיוחדים ועשויים מתחילה לפרוס עלייהו מחצלת כדי להגן ואח"כ להורידן, א"כ הוי נמי כמתוקנת לכך, דלכתחילה עומד דבר זה לפרוס עליו, וכן מוכרח מהא דכתב הריטב"א גבי כרוך בודיא, דמה שהוא כרוך אינו נכנס בכלל הטפח אלא צריך להיות פרוס טפח [וכן פסק בשו"ע סי' שט"ו ס"ב], והטעם בזה, דמה שכרוך אינו נראה שהוא לאהל אלא כמונח בעלמא, וכשפורס מחצלת הוי כעושה לכתחילה, ולכן צריך שיהיה פרוס לאהל טפח, וא"כ צ"ע בכיפי דארבא הא הוי כמו כריכה, ומה מהני שיש בהם רוחב טפח. אלא בע"כ דהכיפי דארבא כיון דעומדים כדי לפרוס עליהם, שפיר מיחשב דיש אהל טפח, משא"כ במחצלת כרוכה אינה עומדת כלל דהכריכה יהיה לאהל [ובחזו"א כתב דכשהניח הכריכה לאהל באמת מותר להוסיף עליה, וע' מ"ב סי' שט"ו שעה"צ אות כ' בשם המאמר מרדכי], וא"כ אנן נאמר גם לדעת הרי"ף והרמב"ם כיון דהכיפי עומדים לכך לפרוס עליהם מחצלת, מקרי פריסת מחצלת עראי.

והנה צ"ב אמאי לא מצינו לדעת הרי"ף והרמב"ם באהל שאין בגגה טפח דהוי אהל עראי, דכשפרוס טפח מותר להוסיף עלייהו [ושרי רק בחוטין תלוין או מתוקנת לכך].

ולדברינו אתי שפיר, דהנה חזינן דבכילה שאין בגגה טפח אם יש בה חוטין תלוין מותר, והיינו כיון דמחמת עצמות האהל הוי עראי, דלא הוי חשיבות אהל כיון שאין בגגה טפח, וגם מחמת עשיית האהל הוי עראי דעומדת לכך, לכן הוי היתר גמור, ואף בפחות מטפח מותר בזה, וא"כ בודאי איכא היתר דפרוס טפח, דלא גרע מחוטין תלויין, אלא דאין צריך להיתר זה, אבל במחצלת דכיפי דארבא דהוי עראי מחמת עשייתו ולא מחמת עצם האהל, ובזה שייך לומר דהוספה על אהל כזה שפיר דמי, דכל העראי שבזה הוא בעשייתו.

ובדברינו א"ש מה דהרי"ף הביא דינא דהוספה על אהל עראי, דכיפי דארבא וכרוך בודיא בפ' כל הכלים בסוגיא דפקק החלון דמתוקנת לכך דמותר לפקוק בו, והיינו דהתם ההיתר דמותר לפוקקו משום דהיא מתוקנת לכך והוי עראי, ובאמת בגמ' (קכ"ה ע"ב) איתא דהטעם דרבנן דמותר לפקוק משום דהיא הוספה על אהל עראי, וא"כ צ"ע אמאי צריך מתוקנת לכך. אלא בע"כ דאי לאו דמתוקנת לכך הוי הוספה קבע, דמחמת פעולתו לא הוי עראי אף דיהיה בדעתו ליטלו.

ועי' ברמב"ם פכ"ב ה"ל: כילת חתנים שאין בגגה טפח וכו' הואיל ומתוקנת לכך מותר לנטותה וכו', פקק בזמן שמתוקן לכך אע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו החלון, ע"כ. חזינן דבחדא מחתא מחית הא דמתוקנת לכך דכילה ומתוקנת דפקק החלון, והיינו דשניהם משוין את העשייה לעראי, ולכן מותר בפקק החלון משום דהוי הוספה על אהל עראי, ובכילה כיון דהוי אהל עראי דאין בגגה טפח, ולכן כשמתוקנת הוי עשיית עראי מותר.

ו. בדעת רש"י בהיתר חוט ומשיחה

נתבאר בסוף אות ג' דאפי' באינו עשוי לעולם אפשר להתחייב לדעת הרי"ף והרמב"ם באהל, כיון דהוי מלאכה המתקיימת, וי"ל בדעת רש"י בזה, דס"ל דבכילה מיירי שיש בגגה טפח ופטור אבל אסור, ומהני חוט ומשיחה, אי ס"ל דלעולם אפי' גג טפח כיון שאי"ז לקביעות אינו חייב חטאת, או דס"ל דאף לאהל דאו' מהני חוט ומשיחה, או אפשר דגם

לדעת רש"י כל שיש בגגה טפח, יש חיוב חטאת כמו לדעת הרי"ף, ורק כשמתוקנת לכך הוי עשיית עראי דעומד לסגור ולפתוח, ופטור אבל אסור כמו לדעת הרי"ף.

והנה כתב רש"י בדף קכ"ו דבנגר המונח חייב חטאת בהכניסו בדלת אף דעומד לפורקו [וכ"כ בעירובין דף ק"ב], ואף לתוס' דפליגי על רש"י וכתבו דאינו משמע דאית ביה איסורא דאורייתא כיון שאינו מבטלו שם, היינו דס"ל דכיון דעומד להכניסו ולהוציאו הוי כדלת, דודאי אינו תיקון של הבית כשהנגר מונח וא"א לפותחו, וכיון דבהכרח הוא לסגור ולפתוח אין זה מעשה בנין, ורש"י ס"ל דעצם הדבר מה שעושהו לשימוש הבנין הוי מעשה בנין, ומהאי טעמא סגי להתיר במה דהנגר קשור וכדו', דאם כשמוציאו ואף כשיוציאו אם עומד להחזירו לדלת לא נפקע שם הבנין שעשה בנגר, וכמש"כ רש"י קכ"ו ע"א (ד"ה נועלין) דכיון דקשור בו מיוחד ועומד הוא לכך, וכבר נבנה בנין זה מבעו"י, והיינו רש"י ס"ל דאין מעשה הנעיצה בנין אלא מה שעושה שימוש לבנין, ולכן גם כשאינו נעוץ מקרי שהוא בנוי לבנין, ולכן ס"ל לרש"י דבנגר המונח הוי איסור דאורייתא, ואף שעומד להפתח מ"מ אין זה דלת, כיון דגם כשיפתח נשאר עומד לבנין, וא"כ מקרי מעשה בנין, ואף דהכא כוונתו לפותחו ולזורקו ואינו עומד לזה, מ"מ הוי בנין, דבנין לזמן הוי בנין, כיון דמצד מעשה הבנין שבזה אינו בהכרח שלא ישאר בנוי וכמשנ"ת [בסוף אות ג'] דגם לזמן מקרי בנין, והתוס' דפליגי על רש"י היינו דס"ל דעצם מעשה הנעיצה מקרי בנין, ולכן כל שבהכרח לתיקונו של הדבר הוא שיפתח לא מקרי בנין [וכן מוכרח, דהא מתוס' בדף צ"ד ע"ב דבקליעת שער אף דעומד להסתר שפיר חייב משום בונה, והיינו דהתם מחמת שימוש הקליעה, אינו תיקונו שיסתר הקליעה, ולכן אף דעומד להסתר הוי בונה]. ומבואר דהיתרא דחוט ומשיחה נאמר גם בנגר דאיסורו מדאו', והכי נמי בכילה שיש בגגה טפח מותר ע"י חוט ומשיחה, ובע"כ דהא דקאמר בגמ' דכילת חתנים שאין בגגה טפח מותר, היינו דמותר בכל גווני.

ומיהו בכילת חתנים ס"ל גם להרי"ף דמותר, דעומדת לכך הוי כחוט ומשיחה, וא"כ ליכא ראיה דלרש"י לא בעי חוט ומשיחה באין בגגה טפח כשאינה עומדת לכך, דשאני הכא דעומדת לכך וכחוט ומשיחה דמי, וממה דכתב רש"י בדברי אביי דכילה דפטור אבל אסור הוא ביש בגגה טפח, ומשמע דבלא"ה מותר, ליכא ראיה דלא בעי חוט ומשיחה באין בגגה טפח, דהא גם הר"ח כתב דמיירי ביש בגגה טפח, אף דס"ל דגם באין בגגה טפח אסור בלא חוט ומשיחה, כמש"כ בטלית כפולה, אלא בע"כ דבכילה דאביי מיירי דיש חוט ומשיחה [וכמש"כ בבה"ל להוכיח מזה דגם להר"ח דמחייב חטאת ביש בגגה טפח, מ"מ ע"י חוט ומשיחה לא הוי חיוב חטאת], וא"כ אפשר דגם לרש"י כן הוא, דמיירי שיש חוט או משיחה, או שעומדת לכך דכחוט ומשיחה דמי.

אמנם בטלית כפולה מבואר ברש"י דמיירי ביש בגגה טפח, דכתב דטלית כפולה היינו לשטוח טליתו על ארבע יתידות לישן תחתיה, וראשיו מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ, והויא ליה לכתלים להגן מן החמה דהוי אהלא. ומבואר דאף דעושה גג ומחיצות, קאמר בגמ' דמותר בחוט ומשיחה, וא"כ מוכח דמה דאמר אביי דפטור אבל אסור, ופי' רש"י ביש בגגה טפח, היינו בלא חוט ומשיחה, וא"כ משמע דאין בגגה טפח מותר לכתחילה. [ולפו"ר התם אינה עומדת לכך, מדבעינן חוט ומשיחה, וכבר נתבאר דגדר חוט ומשיחה לאשוויי עומדת לכך, וא"כ מבו' דבלא"ה אינה עומדת לכך].

אכן באמת הנה מדברי רש"י מבואר דחוט ומשיחה אינו היתרא דמתוקנת ועומדת, דכתב "כרך עליה מבעו"י חוט ומשיחה ונתנה על הנס שעל הקינוף כשהיא מכופלת, וכרך עליה חוט למשחה בו לפורסה לכאן ולכאן, מותר למושכה בו בשבת דמוסיף על אהל עראי הוא, ואינו כעושה לכתחילה", ומבואר דהיתרא דחוט ומשיחה הוא רק משום דהוי מוסיף על אהל עראי, והיינו דכל שהדבר מתוקן עם חוט ומשיחה לא הוי כתחילת עשיית אהל, כיון דכבר היה מתוקן מבעו"י לזה, ומה שפושט הוי רק הוספה על אהל עראי, והוי כהא דעירובין ק"ב דכרוך בודיא ושייר טפח דהוי הוספה על אהל עראי, והתם כיון דליכא חוט ומשיחה צריך פרוס טפח מבעו"י כי היכי דליהוי הוספה, משא"כ הכא, וכ"כ להדיא ברא"ש דע"י חוט ומשיחה הוי כשייר טפח. [ועי' בתוס' דכתבו ב' פירושים אם גם בחוט ומשיחה צריך שייר טפח, וצ"ע דאם שייר טפח אמאי צריך חוט ומשיחה, ועי"ש בנוב"י].

ומבואר מדברי רש"י והרא"ש דחוט ומשיחה הוי חד דינא עם הא דעירובין דהוי הוספה על אהל עראי, ולעיל (אות ה') נתבאר דבהא דעירובין גם הרי"ף מודה דהוי רק אהל עראי, והנו"ב כתב משום דהוי גג לבד, ולפי משנ"ת היינו טעמא מכיון דמצד עשייתה עומדת לכך לפושטה ולסוגרה הוי עראי, ולהכי גם בכילה אף ביש בגגה טפח הוי רק אהל עראי, כיון דמתוקנת לכך. ומעתה בודאי דלא יועיל חוט ומשיחה בכילה,

סימן ד'

בדין פתיחת מטריה (לסימן שט"ו)

בהיתר חוט ומשיחה

א) יש לדון בענין פריסת מטריה [פאראסא"ל], דלכאו' י"ל דאף דאיכא בגגה טפח, מ"מ לא גרע מהא דאיתא בדף קל"ח ע"א דטלית כפולה שכרך עליה חוט ומשיחה מותר לנטותה לכתחילה, הכי נמי פשיטא דעומד לכך. וא"כ לפי"ז ודאי ליכא חיוב חטאת, ובנו"ב או"ח תניינא (סי' ל') פשיטא ליה דאסור, אולם מסתפק אי חייב בזה, ע"ש. וניחזי אנן, דלדעת הרי"ף והרמב"ם ביש בגגה טפח אינו מועיל חוט ומשיחה להתיר. אבל לדעת הרא"ש ורש"י דגם ביש בגגה טפח מועיל חוט ומשיחה, נימא דהכי נמי שפיר דמי. ובשו"ע סי' שט"ו ס"ח וסי"א פסק כרי"ף ורמב"ם. ומיהו אפש"ל דהוי כגג בלא מחיצות, ומה שמוטה מעט כלפי מטה אינו נחשב כמחיצות כיון שאין מגיעים לארץ. ועי' נו"ב שם מש"כ בזה.

מיהו יש לאסור מהא דאיתא בגמ' קל"ח ע"ב סיאנא אסור, והיינו כובע שמניחים על הראש, ולדעת הר"ח והתוס' אסור אף דליכא מחיצות כיון דנעשה להגן, וא"כ פאראסא"ל לא גרע. ומיהו לפי רש"י מיירי התם דאיכא מחיצות, ואף השו"ע בסי' ש"א ס"מ פסק כר"ח, עי"ש מ"ב ס"ק קנ"ב בשם הא"ר דהעולם נוהגים כרש"י. ובאמת דדעת ר"ח ותוס' צ"ב, דבשלמא לדעת הרי"ף והרמב"ם דביש גג טפח אין מועיל חוט ומשיחה, ה"נ בסייאנא, דאף שעומדת לכך וכחוט ומשיחה דמי מ"מ לא סגי בכך, אבל צ"ע לדעת הרא"ש דבחוט ומשיחה מותר אפי' בגג טפח, והא כובע לא גרע מחוט ומשיחה, ובראי"ש הביא דברי הר"ח דסיאנא אסור.

ונראה דצ"ל כמו שכתב הנו"ב (ד"ה ולא) דעד כאן לא התיר הרא"ש בגגה טפח ע"י חוט ומשיחה, אלא כשהיא כבר תלויה על המקום שנעשית לאהל, דאז הוי כמו הוספה על אהל עראי, ולאו משום שנחשב עומדת לכך, דסברא זו לחוד לא סגי בה כדי להתיר לכתחילה, וכנ"ל סי' ג' סק"ו באורך, וכמש"כ הרא"ש להדיא דחוט ומשיחה הוי כפרוס קודם השבת טפח, ולהכי מקרי הוספה, וכ"כ רש"י דהיתר דחוט ומשיחה הוא משום הוספה על אהל עראי, אבל בסיאנא אסור כיון דלא הותחל בעשיית האהל כלל קודם השבת, וכן מדייק הנו"ב שם מלשון הרא"ש. וכן משמע להדיא ברש"י דדוקא כשהיא נתונה על הקינוף כשהיא מכופלת מותר למושכה, וא"כ ה"ה בפאראסא"ל צריכים למיסר דלא עדיף מסיאנא.

והנה איתא להדיא בעירובין ק"ב בהא דכרוך בודיא דאסור לפרוס מחצלת להגן, ומבואר דיש איסור עשיית גג אף בלא מחיצות בתוס' שבת דף ל"ו ע"ב (ד"ה ומחזירין), דאף בלא עשיית דפנות אסור בעשויה לצל.

וכן מדברי הרא"ש בביצה פ' המביא (סי' י"א) מבואר להדיא דכל שעושהו לצל אסור אפי' בלא מחיצות, דכתב דהא דפוריא אסור הוא דוקא כשהרגלים ד' דפנות מחוברין כארבע דופני תיבה, ואין אהל בלא מחיצות, ואין העולם נזהרין מלהניח השולחן על גבי הרגלים בשבת, והא דאמר בפ' בתרא דערובין כרוך בודיא ושייר בה טפח, אלמא דמקרי אהל בלא מחיצות, התם שאני דהוי בנין חשוב, וגם עיקר כוונתו לעשיית אהל, אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות, עכ"ל.

הנה לא הזכיר כלל הרא"ש דצריך עשיית מחיצות, אלא דאסור רק באהל ומחיצות, וע"ז כתב דבבנין חשוב היכא דכוונתו לעשיית אהל אסור, משמע דאף בלא מחיצות כלל [וצ"ל לדידיה כל שאינו עושה מחיצות הוי כבלא מחיצות כלל, ולכן הקשה מכרוך בודיא, דאל"כ מאי ראיה מהתם, איכא למימר דהתם עכ"פ יש מחיצות, וכמש"כ התוס' בשבת מ"ג ע"ב ד"ה ופורסין], וע"ז מסיים דבבנין עראי כזה דהיינו במטה לא מקרי אהל בלא מחיצות.

והתוס' בדף מ"ג ע"ב כתבו דהא דכרוך בודיא היינו דמחיצות התחתונות היו כבר עשויות, וכשפורש עליהן עושה אהל כדרך לעשות אהל, ומשמע דרק כשיש מחיצות אסור לפורסו בעשויה לצל, והיינו דבעושה לצל אסור אף דאינו עושה כעת מחיצות, אבל מחיצות משמע דבעי. אמנם נראה דאין כוונתם דחייב דוקא היכא דיש מחיצות, אלא דכתבו דכל שעושה קודם הגג ואח"כ מחיצות הוי שלא כדרך בנין ומותר, ולזה כתבו דבבודיא כיון דהמחיצות כבר עשויות ואח"כ פורסין הבודיא הוי כדרך בנין, אבל שפיר אפשר דס"ל כהרא"ש דבעשוי להגן אסור אפי' גג בלא מחיצות.

וכן כתב במ"ב (סק"כ ושעה"צ סקכ"ה ובבה"ל ס"ג סוף ד"ה מטות, וע"ע מ"ב סק"ז) דעשוי להגן אסור אף גג בלא מחיצות כלל, ומשוה זה להיכא דאיכא מחיצות אבל כבר עומדות, דבעלמא מותר ובלהגן אסור, מיהו בשעה"צ סקכ"ה כתב ראיה לדבר מסיאנא, אמנם לדברי רש"י דמיירי במחיצות ליכא ראיה. ובאמת צ"ב כיצד יפרש רש"י בסוגיא דבודיא. ובע"כ צ"ל דעד כאן אינו מותר רק בסיאנא דהוי מלבוש ליכא בזה משום אהל, אבל בעלמא אסור. [וכ"כ בחזו"א סי' נ"ב סק"ב דהטעם דמותר לרש"י בסיאנא משום דהוא דרך מלבוש, אבל בפאראס"ל אסור, וכ"כ בבית מאיר סי' שט"ו, אולם דחה זה עי"ש]. וכ"נ קצת מדברי הגמ' קל"ח ע"ב דמקשה רק דאלא מעתה [דסיאנא רחבה טפח אסור] שרביב טפח מגלימא ה"נ דמיחייב, והקשו רק מגלימא דהוי מלבוש, ולא הקשו מגג בלא מחיצות.

וכן מבואר להדיא ברש"י בדף קכ"ה ע"ב (ד"ה שאין עושין) שאין עושין אהל עראי לפרוס מחצלת על ד' מחיצות ועל ד' קונדסין להיות צל לאהל מן החמה, ומשמע דגם על ד' קונדסין דליכא מחיצות כלל אסור [וכמש"כ רש"י אח"כ ודוקא גג, אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות, ואם איתא דגג בלא מחיצות מותר, א"כ גם גג אינו אסור רק עם מחיצות, ולא שייך לומר דוקא גג]. ומיהו ברש"י בדף קל"ח ע"א (ד"ה טלית כפולה) משמע דדוקא כשיש לו מחיצות, ואולי התם בא רש"י רק לפרש איך נעשה טלית כפולה ראוי לשימוש לישון תחתיה, וצ"ע. ועי' רש"י בביצה ל"ב דמפרש בקידרא ביעתא ופוריא דאף בלא מחיצות אסור, וכמש"כ שם תוס' להשיג על רש"י עי"ש.

ולפי"ז לכו"ע אסור בפאראסא"ל [אף דאין לו מחיצות], מ"מ הוא עשוי להגן ומאהיל, וכ"כ להדיא הח"א כלל מ"ב לדמות סיאנא לפריסת פאראסאל, עי"ש. וכתב דכל שכן הוא, והיינו כמש"כ דאף למאן דמתיר סיאנא היינו משום דהוא מלבוש, משא"כ בפאראסאל, ולפי"ז גם כשהפאראסאל פרוס מע"ש, אולם היא מונחת והוא מגביהו שיאהיל על ראשו אסור. [ומיהו בלשון הרמב"ם (פכ"ב הל' ל"א) משמע דסיאנא אין זה כובע רגיל, אלא דמוציא מהכובע דבר שעושה שיאהיל, וא"כ אפשר דבפאראסאל פרוס מותר, וכבר דן בזה הנו"ב שם בסוף התשובה, דמסיאנא לדעת הר"ח והרמב"ם משמע דאם לא הוציא מן הבגד אין איסור בדבר, שכבר הויא אהל קודם שישימו על ראשו, ועי' ט"ז בסי' שט"ו סק"ח. אך יש לדחות דכ"ז סברות בענייני מלבוש בלבד, משא"כ בפאראסאל].

ב. בהיתר עומד לכך

החזו"א סי' נ"ב סק"ו פליג על הנו"ב דאוסר בפריסת פאראסא"ל משום אהל, וכתב דזה דומה ממש לכסא טרסקל דמותר לנטותה, ואין חילוק בין נעשה לאהל ללא נעשה לאהל, דהא טעם דכסא טרסקל דהוא כמו דלת, דכיון דהוא גוף אחד וכן דרך תשמישו אין כאן אהל, והיינו טעמא דהמ"א סי' שט"ו סק"ח דלמד ממנו היתר פריסת חופה, והיינו טעמא דמתירין לפתוח דלת הגג שעל הסוכה ולסתום בעת הגשם, וכבר הביא הנו"ב כל זה, ומה שדחה אינו מתישב, ע"כ.

והדברים תמוהים, דמאי שנא מסיאנא דאסור דהוי נמי גוף אחד ודרך תשמיש ובכ"ז אסור, וגם לדעת המתירים הוא רק משום דהוי מלבוש [וכ"כ החזו"א בעצמו בסק"ב דגם לרש"י אסור גג בלא מחיצות אם אינו מלבוש], וכן בדף קל"ז ע"ב דתליית משמרת אסורה משום אהל, אף דהוי גוף אחד ועומד לכך, ומקשה הגמ' אלא מעתה תלא כותא בסיכתא הכי נמי דמחייב, ופי' רש"י תלה כלי קטן במגוד ה"נ דמחייב, והכא מאי חיובא איכא באהל עראי, בנין גמור לא הוי ומדרבנן הוא דמתסר. ומבואר ברש"י דרק משום דהוי עראי ולא משום דהוי דלת בעלמא [וגם לדברי רש"י דלמסקנא תליית משמרת לאו משום אהל הוא, מבואר דקושיית הגמ' דיתחייב חטאת בתליית משמרת].

וע"ע חזו"א סי' נ"ב סק"ז דמפרש דהטעם דמותר בתלא כותא בסיכתא כיון דדרך שימושו בכך, ואין ע"ז שום דרך בנין, לא אסרו חכמים, וצ"ע דא"כ גם משמרת הוא דרך תשמיש [ומלבד דברש"י אין מבואר כן], ואולי משום דמ"מ איכא מיתוח במשמרת, וא"כ זהו כפרושו הראשון שם, וברשב"א איתא משום דצריך לאויר שתחתיו, וזהו כפירושו השני, וא"כ לב' הטעמים פארסאל דמי למשמרת שצריכה מיתוח, וצריך לאויר שתחתיו, ויש לאסור אף שמתוקנת לכך.

ועוד צ"ב בסברא זו דפתיחת מטריה הוי כדלת, דבשלמא גג שעל הסוכה דעומד כאן לכסות ולפתוח הוי דלת למקום זה, משא"כ בפאראס"ל להיכן הוי דלת, הא האיסור דעושה אהל במקום שפורס, ולא שייך למיקרי דלת למקום זה.

ומש"כ החזו"א להוכיח כן מכסא טרסקל, ע"ש בגמ' מטה וכסא טרסקל ועור האסלא מותר לנטותו לכתחילה, ופירש"י בד"ה אבל מטה "ואע"ג דהשתא עביד אבל שרי, דלא מידי עביד אלא ליתובא בעלמא", ושם בד"ה ואסלא "מותר לנטותו לכתחילה דהא עביד וקאי", וביאר הנו"ב דטעם ההיתר בכסא טרסקל הוא משום דכלל אינו עשוי לאהל, והא דכתב רש"י דעביד וקאי הוא לומר דאין בזה משום עושה כלי [ולא היתר לאהל], ומדויקים הדברים היטב בלשון רש"י "דליתובא בעלמא הוא" היינו דעומד לישיבה. וכן מבואר להדיא ברי"ח דהטעם דמותר כסא טרסקל ומטה משום דעשוי לעל גביו [וע' ברמב"ם פכ"ב הכ"ח דכתב משום שאינו דרך אהל לא קבע ולא אהל עראי, ולא כתב משום דהוי כדלת, ומשמע דאם הדרך לעשות כך אהל היה אסור, והבה"ל ס"ח (ד"ה טפח) רמז דלפי דברי הרמב"ם ודאי אסור בפאראס"ל משום שהוא דרך אהל].

מיהו ביראים (מצוה רע"ד) כתב "ורבותינו פירשו לפי שהם נטויים ועומדים, ואינו נראה לי דהא אינם נטויים ועומדים נמי שרי, כדאמרי' בפ' כירה במטה גלילנתא", ונראה דרבותינו הוא רש"י דכתב דעביד וקאי, דס"ל ליראים דהיינו טעם ההיתר. ובעצם הדבר מבואר ביראים דמסכים עם ההיתר דנטויים ועומדים [וכן מבואר שם ביראים להלן], אלא דס"ל דא"צ לזה. מיהו אין נפ"מ בזה לנדו"ד, דמלשון נטויים ועומדים משמע דאינו מקופל אלא דפרוס רק מוטה על צידו, וכן נראה מדברי הסמ"ק מצוה רפ"ב.

ואף אם נימא דכוונת רש"י דליתובא בעלמא היינו דרק מושיב את המטה, מ"מ היינו נמי משום דאין זה דרך בנין, וכמ"ש בתוס' (ד"ה כסא) דדוקא עם מחיצות אסור, והיינו דכל שאינו עשוי להגן מותר בגג בלא מחיצות, וכמ"ש תוס' ר"פ כירה ובביצה ל"ב, ולהכי כתבו דבכסא טרסקל אף דיש ג"כ מחיצות, כיון דקשורות לכסא לא מקרי דעושה שני דברים גג ומחיצות דאז הוי דרך בנין, וכ"כ בחזו"א סקי"א (ד"ה קל"ח) דגם להרשב"א דלא מצריך מחיצות, מ"מ העמדת רגלים בעי, והיינו דכיון דאינו לאהל לא מתסרא בהינוח גג בעלמא רק כשעושה פעולה שלימה של אהל, דהיינו דעושה ב' פעולות, אמנם ע"ש בחזו"א דבגג לבד אם עושה מיתוח אסור עי"ש, והיינו דאז עושה עוד פעולה שהוא נראה כעושה אהל, משא"כ היכא דמניח גג בעלמא, ולכן גם בכסא טרסקל מותר, דאינו אלא פעולה אחת של הנחה, וזה דכתב רש"י ליתובא בעלמא, ובכ"ז בעשוי להגן אסור בגג לבד בלא מחיצות, וכמש"כ תוס' והרא"ש דכיון דעביד לאהל, גם בגג לבד הוי מעשה אהל, וא"כ פריסת פאראס"ל דעשוי להגן אף דמקרי גג לבד [דלא מקרי ב' פעולות], מ"מ לא גרע מגג לבד דאסור בעשוי להגן.

ובבה"ל שם ס"ל דבפאראס"ל מקרי ב' פעולות כיון דצריך להעמידו ולחזקו, ונראה דכ"ש לדעת החזו"א בסק"א דכל היכא דאיכא מיתוח אסור אף באינו עשוי להגן, א"כ פריסת פארסאל לא גרע ממיתוח, ומיהו לדברי החזו"א סק"א (ד"ה ויש) דכל שמותחו קודם שהוא על מקומו, ואח"כ מניח על מקומו בבת אחת מותר גם בדבר דעשוי להגן, כמש"כ שם לגבי כילה - לפ"ז מותר לפרוס הפארסאל למטה באופן שעדיין לא נעשה אהל, ואח"כ יגביה על ראשו, אבל החזו"א כתב כן דוקא בדבר שדרך למותחו מעט מעט על מקומו, בזה מותר כל שאינו מותחו על מקומו, אבל בדבר שדרך להניחו כך אסור אף דאינו עושה מתיחה, א"כ גם בפאראסל אין הדרך למותחו על מקומו דוקא, ויש לדון בדבר.

מיהו כל זה אם נימא דפארסא"ל במה שנעשה להגן מפני הגשם מקרי עביד לאהל, אולם היה אפש"ל דעביד לאהל מקרי דעביד במקום זה אהל, והיינו כל שעושה גג, ותכליתו שיהיה תחתיו ראוי לשימוש עי"ז, משא"כ פארסא"ל עביד לכיסוי על האדם שלא יזיק לו הגשם, וזה לא מקרי עביד לאהל אלא מקרי עביד להשתמש תחתיו, ובזה מותר בגג בלא מחיצות, אולם חזינא מהא דסיאנא דגם עשוי להגין על האדם מקרי עביד לאהל, וא"כ פשיטא דפארסא"ל אסירא משום אהל.

[והא דהתיר המ"א סי' שט"ו סק"ח חופה, צ"ל דס"ל להמ"א דלא מקרי עשוי לאהל אלא לכבוד בעלמא, וכמש"כ הנו"ב. אמנם המ"א למד היתרא דחופה מכסא טרסקל, לפי דעת ר"ח והיראים דכתבו דהטעם משום לעל גביו עשוי, אבל לפי הרמב"ם דכתב דאין זה דרך עשיית אהל, לכאורה אין היתר בחופה אף אם נימא דעביד לכבוד בעלמא].

היתר אוחזו בידו

ג) בס' בית מאיר התיר בפארסא"ל מטעם אחר, דכיון דהפארסא"ל אין מונח כמו סיאנא אלא צריך לאחזו בידו, לא מקרי אהל, וראיה מהא דאיתא בדף מ"ג ע"ב זה מביא מחצלת ופורס על גביו ואח"כ זוקף המטה, ונמצא מחיצה נעשית מאליה, וכתבו ברש"י ותוס' משום דהוי כמלמעלה למטה, דקודם מביא הגג ואח"כ האהל, והנה התם עשוי להגן, ואיך מותר לפרוס מחצלת על גביהן, אלא בע"כ כיון דהם אוחזין אותן לא נאסר משום אהל, וא"כ ה"ה פארסא"ל כיון דצריך לאוחזו בידו לא מקרי אהל, דאהל אינו אלא כשהוא קבוע דומיא דסיאנא.

ועי' חזו"א סי' נ"ב סק"ב דהביא ראיה מדף מ"ג דכל שאוחזו בידו לא מקרי אהל, ומ"מ בדבריו לענין פראס"ל לא הביא ראיה זו, ונראה דס"ל דלא דמי כלל, דהתם עצם הגג אינו עומד בלא אחיזת הידים דיתכפל [ודמי לשרביב גלימא טפח דדף קל"ח כמ"ש החזו"א שם], משא"כ בפארסא"ל דעצם מה שפרוס עומד בלא אחיזתו, וא"כ שפיר דומה לסיאנא דהוי אהל, כיון דמהודק מחמת עצמו [אף דאם אינו על ראשו אין כאן אהל], והכי נמי בפארסא"ל כן.

והנה הגר"א בסי' תק"ב ס"א כתב להוכיח כדעת התוס' דגג בלא מחיצות מותר, מהא דשרי מלמעלה למטה, ואם גג לבד אסור תיפו"ל דמיד שעושה הגג אסור, ומאי מועיל מלמעלה למטה. והנה מלמעלה למטה מבואר בראשונים דהיינו שאוחז הגג בידיו ואח"כ מניח המחיצות תחתיו, חזינן דס"ל לגר"א דאף דאוחז בידיו מקרי עשיית גג [ועי' חזו"א סי' נ"ב סק"ט בסופו דמקשה על הגר"א לשיטתו דבאוחזו בידו לא מיקרי אהל], ובכוונתו להגן מודו תוס' דגג לבד אסור כמ"ש בבהגר"א סי' שט"ו ס"י, א"כ הכי נמי אסור באוחזו בידו.

אמנם צ"ב בראיה מדף מ"ג, דלפום ריהטא נראה דלא מיירי כלל שעושין עליהן גג אלא מכסים גופן ואין אויר תחתיהן, בזה ליכא אהל כלל אלא דאח"כ נשמטים מתחת המחצלת וזוקפין את המטה, וממילא נשאר פרוס המחצלת ע"ג המת, ובזה א"ש לשון "ונמצא מחיצה נעשית מאליה", ומש"כ רש"י דוקא בכה"ג, אבל לאתויי מעיקרא מטות לצורך האוהל לא, דהו"ל מלמטה למעלה כדרך בנין, וקי"ל אין עושין אהל עראי בתחילה בשבת, היינו דאף דקודם ישים המחצלת ויכסה עצמו בזה ואח"כ ישתמט, מ"מ כיון שהוא כדרך בנין אסור אף דבתחלת פריסתו לא היה בזה אהל [ועוד דכיון דמביא המטות כדי לפרוס עליהן, גם העמדת המטות הוא בכלל האיסור, דאף למה שכתבו התוס' דצריך מחיצות עם גג, היינו דהיכא שעושה מחיצות וגג גם המחיצות וגם הגג אסור, דכל שהוי דרך עשיית אהל אסור, דאל"כ אטו אם אחד יעמיד מחיצות והשני יעשה גג, נאמר דאף אחד מהם לא עבר איסור, דהעמדת מחיצות לבד לא נאסר וגם גג לבד אינו אסור, אלא בע"כ דכל שהמחיצות נעשו כדי לפרוס עליהן גג א"כ כל פעולה בזה נאסרה].

וצ"ע לדברי הב"מ והחזו"א דכל שאוחזו בידו לית בזה אהל, א"כ נימא דכשמניח גג כל זמן שאוחזו ליכא איסור, ואח"כ כשמסלק ידו ממילא נעשה גג, דהא במה שמסלק ידיו לאו מידי עביד, ובע"כ צ"ל דכיון דעושה פעולה של עשיית אהל ואח"כ הוי אהל אסור בזה, ה"נ עצם פריסתו על עצמו כדי שיהיה אהל אחר שיסתלק אסור כיון דהוי כדרך בנין, ופשוט. ועי' בתהלה לדוד סי' שי"א סק"ז וסי' שט"ו ס"ק ו'-ז' מש"כ בזה.

סימן ה'

בדין תליית וילון ומסתעף לחילוק שבין אהל לבניין (לסי' שט"ו סעיף א')

בענין תליית וילון או סדינים מצויירים לקביעות

א) כתב ברמ"א בסי' שט"ו ס"א: מותר לתלות וילון לפני הפתח אע"פ שקבוע שם, ובב"י ומ"א כתבו הטעם דכיון שהוא נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב לעוברים ושבים דרך שם לא מקרי קבוע, ובחזו"א סי' נ"ב סק"ג כתב: והוא תימא, דכיון דקובעו להיות תלוי על צירן הו"ל כתולה דלת על צירייה דחייב משום בונה, ואע"ג דנע ונד למטה, מ"מ הוא מתקיים תמיד על צירין, וזה בנינו להיות תלוי תמיד, ונוח לנטותו בכל עת שירצה. והנה התה"ד מפקפק באם הוא קבוע עפ"י דברי רש"י בעירובין דוילון מותר משום דדרכו להינתן ולהסתלק, ומשמע דבלא"ה אסור, והב"י כתב דכיון שהוא נע ונד ברוח ואינו מעכב לעוברים ושבים, מקרי לא קביע עי"ש, אולם גם התה"ד כתב דמ"מ אם תולה פרוכת ויש דלת לארון, אפי' תלוי שם בקביעות מותר, וכ"ה בשו"ע שם. וע"ע במ"א סקי"ב דכתב "ונ"ל פשוט דמותר לתלות בשבת סדינים המצויירים לנוי אע"פ שקבועים שם, כיון דאין עשוי שם למחיצה".

ובחזו"א סי' נ"ב סקי"ג תמה דבקבוע ודאי אסור, ואין מקום לחלק בין תולה בפתח פתוח או בתולה על הדלת, שהרי לא משום מחיצה אתינן עלה אלא משום בנין, וכל שקבוע הדבר הוי בנין, וכן בסדינים המצוירים כל דהוי קבוע הוי בנין אם לא שתולאן רפוי שנוח להסירן, וממילא דרכן להסירן, עכ"ל.

ונראה לומר בדעת התה"ד והב"י והמ"א וכל האחרונים, דהנה הרמב"ם פ"ז ה"ו כתב "ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק על חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד ה"ז דומה לבנין". ומבואר בדבריו דבנין הוי היכא דעושה דבר אחד משני דברים, והיינו מתבטל שם כל אחד ממנו בתורת דבר נפרד, ונעשו שניהם לדבר אחד. וע"ע לשון הרמב"ם פ"י הי"ג "וכן התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, ה"ז תולדת בונה", דקדק לומר "עד שנתאחד", היינו שנעשה מב' דברים דבר אחד [ועי' משנ"ת בסי' ב' בענין בנין בכלים אות ב']. [ועי' מש"כ בדין אהל סי' ג' אות ז']. דבתולדת דבונה איכא

ב' ענינים, א) חיבור חלקים לדבר אחד, דזה דומה לבנין שעושה בית מאבנים הרבה דבר אחד. ב) עשיית אהל היינו מה שעושה מקום מוקף ומוגן ודומה לעשיית בית, עיש"ה. [וכ"כ בס' אבן האזל]. ונמצא דשם בונה יש רק היכא דמתבטל הדבר ונעשה חלק מדבר גדול, ולכן בתליית וילון ליכא לחיובי משום בונה רק משום אהל.

ולפי"ז שפיר אפש"ל בתליית וילון אף דהוא קבוע דלא שייך לאסור משום בנין, דאין הוילון מתבטל להיות חלק מהבית, ולא דמי לדלת, דדלת הוא חלק מהבית, ואחד משימושי הבית הוא, משא"כ בוילון גם לאחר תלייתו נשאר לדבר בפ"ע, ולכן לאו משום בנין קאתי עלה, אלא דאיכא לאסור משום אהל, דיסוד אהל הוא מה שעושה מקום זה לאהל, והוא תולדת דבונה משום דדומה לבונה בזה שנעשה בית, ולכן היכא דהוא במקום שיש כבר מחיצה, דליכא כאן משום עשיית אהל, שפיר דמי, וכ"ש בתליית סדינים מצוירים על הכותל דלא מתבטל כלל לבית ונשאר לדבר בפ"ע, ולכן אין לחייבו משום בונה. והיינו דיש לחלק בין הבית דאין ראוי לשימושו בלא הדלת, והוא תיקון בגוף הבית [אף די"ל דהדלת אינה אלא "שיפור" השימוש בבית], אבל וילון הוא שימושו של האדם בתוך הבית, ואינו תיקון בגוף הבית. ועדיין הדברים צ"ב.

והא דאוסר התה"ד בתולה הוילון לקביעות, היינו מכיון דדרך הוילון לשמש בקביעות למקום מוגן הוי הוספת אהל קבע, וע"ז כתב הב"י כיון דנע ונד ברוח ואינו מעכב לעוברים ושבים, לאו הוספת אהל הוי, ואה"נ דאם קובע למעלה ולמטה ודרך להיות שם תמיד, הוי תוספת אהל קבע, כמש"כ הפמ"ג הובא במ"ב סק"ו וכמש"כ המ"א סק"א דהוספת אהל אסור, עי"ש. וזה מה דסיים המ"א עי' סי' שי"ג ס"ג, דיעוין במ"א סי' שי"ג סק"ז דכתב בפקק החלון היכא דאין דרך לפותחו אלא לעתים רחוקות הוי הוספת אהל קבע, והיינו דאף דמשום בנין ליכא בזה, מ"מ הוי הוספת אהל קבע, וכדמשמע בר"ן בפ' כל הכלים.

וילון קבוע משום בניין או אהל

ב) כתב הח"א (כלל מ"ב ס"א) העושה אהל קבע טפח חייב משום בונה ואפי' בכלים, ודוקא כשעושה גם המחיצות בשבת אפי' רק ג' מחיצות, ודוקא כשהמחיצות והאהל צריך לצל או להשתמש תחתיו, כגון מטה שמשתמש תחת המחיצה, ואע"ג דמשום המחיצות אינו חייב שהרי הם מחיצות עראי, מ"מ החיוב הוא משום אהל, לפיכך הוילון שתולין סביב למטה, ויש מהם שמקיף המטה מג' צדדים, וגם למעלה יש אהל, אסור לפרוס בשבת מדאוריי"תא, ואפי' ע"י נכרי, ע"כ. ובבה"ל סי' שט"ו ס"ג (ד"ה מטה) משיג על הח"א, דאמאי כתב דאין חיובו משום בונה, דבבנין קבוע כל שמוסיף על הבנין בין במחיצות בין בגג חייב, וכ"ש אם עושה כל הגג וכמש"כ במ"ב סק"ז.

והנה דברי המ"ב ודאי הוא היכא דאיכא בזה משום בנין, ותנן הבונה כל שהוא ואפי' סותם נקב בבירתו חייב, כדאיתא בריש הבונה, אולם הח"א מיירי היכא דליכא בזה משום בנין, וכמש"כ דאף דהמחיצות עראי מ"מ החיוב משום אהל, ונראה דר"ל דאף דליכא הכא משום בנין, דאינו מבטל הגג למחיצות, וגם המחיצות אין מתבטלות לקרקע דמקרי שם בונה ע"ז, מ"מ כל דהוי אהל טפח מקרי אהל קבע.

ומיהו מה שמחדש הח"א דצריך גם את עשיית המחיצות בשבת דוקא, וכן מה שמחלק שם דדוקא בעושה ד' או ג' מחיצות, אבל בב' מחיצות ליכא חיוב, הוא עפ"י שיטת רבו הנו"ב באו"ח סי' ל', דשם אהל מקרי רק גג ומחיצות, והיינו עכ"פ צריך ג' מחיצות [והבאנו דבריו לעיל בדין אהל סימן ג' אות ד', ועי"ש מש"כ בביאורו, ועי' מש"כ בדין עשיית מחיצה (לקמן סי' ז'), ועיי"ש עוד מש"כ בדברי רש"י בדף קי"ז]. ונתבאר לעיל סי' ג' אות ד' דהיכא שהגג והמחיצות הוי לדבר אחד זהו האהל, אבל כל שאין שייכות לגג עם המחיצות לא מקרי שם אהל ע"ז אלא הוי עראי, דכעת משמש הגג עם המחיצות, אבל למקרי שם אהל קבע צריך להיות שהגג ומחיצות ביחד ויתבטלו זה כלפי זה, ולפי"ז דברי הח"א אינם מדוקדקים לפי דברינו, וצ"ע.

אמנם מש"כ הח"א דוילון שתולין סביב המטה שפיר הוי אהל קבע, זה וודאי א"ש כיון דהמחיצות והגג הם ממש דבר אחד, וזה גופא עשיית אהל לפי דעת הרי"ף והרמב"ם בטלית כפולה, וכן נפסק בשו"ע.

מחיצה מאבנים וקיבוץ חלקים נפרדים

ג) נראה דהא דמחיצה מותר עכ"פ היכא שאינה מתרת, היינו דוקא דבר אחד שהוא פורס כגון וילון וכדומה, וגם אינם מתבטלין לקרקע, אבל לעשות מחיצה מאבנים זה ע"ג זה אפי' עושהו עראי מ"מ אסור, דלאו משום אהל הוא אסור אלא משום בנין עראי.

וכן מבואר בביצה ל"ב ע"ב דאסור לצדד אבנים של ביהכ"ס אף דלא עביד אהל אי לאו משום כבוד הבריות, משום דהוי בנין עראי, וגזרו בנין עראי אטו בנין קבע, ומשום כבודו התירו.

ועוד שם בביצה אר"י האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור, ופרש"י היסק גדול שעושין לפני שרים כדרך בנין, עושין לו כתלים מד' רוחות וסודרין עצים למעלה ודומה לאהל.

אולם בדברי הרמב"ם פ"ד מה' יו"ט הי"ד: העושה מדורה ביו"ט, כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה ע"ג זה עד שיסדיר המערכה, מפני שנראה כבונה, ואע"פ שהוא בנין עראי אסור, אלא או שופך העצים בערבוב או עורך בשינוי. כיצד, מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ, ע"כ. נראה להדיא מדבריו דלאו משום אהל הוא אלא משום בנין, ולהכי כתב דצריך להניח את כל העצים מלמעלה למטה, משא"כ לרש"י דרק הגג צריך להיות תחילה, אבל את עצי הכתלים שפיר יכול להניח זה ע"ג זה.

וצ"ל דרש"י ס"ל דלא שייך למיסר עצים של מערכה משום בנין, דאין דומה לבנין כלל, משא"כ באבנים של ביהכ"ס דמונחים זה ע"ג זה דמי לבנין עראי, דכיון דהאבנים זה ע"ג זה נעשו שימוש אחד מתבטלין זה לזה הוי בנין, אלא דהוי בנין עראי.

ועי' בה"ל ריש סי' שט"ו דהקשה אמאי מחיצה שאינה מתרת מותרת, מאי שנא מהא דביצה דגם מחיצת עראי אסור, וכתב דרק באבנים דדרך לעשות קבע אסור, ויותר נראה דאם עשויה להפסיק בין רשויות מותר, כיון דלא הוי להתיר והוי עראי, אבל בצידוד אבנים כדי לישב עליהם חשיבא טפי, דלאו משום מחיצה אתינן עלה אלא משום גזירת איצטבא, עי"ש בגמרא, עכ"ד.

ואינו מובן, דאטו איצטבא כתיב בתורה, הא האיסור הוא בנין, וכל שהוא בנין אסור, וכשהוא עראי אסור מדרבנן, ולדברינו נראה דכל שעושה דבר אחד משני דברים כדרך בנין אסור משום בנין [וכעין מה שכתב הבה"ל מתחילה].

אלא דמה שכתב דרק באבנים ולבנים דדרך לעשותן קבע, אמנם אפשר דלרש"י דבמדורתא הוא משום אהל ולא משום בנין, ואפשר דהטעם משום דאין דרך בנין להניח עצים זה ע"ג זה, אבל להרמב"ם דכתב גם במדורתא משום בנין, לכאורה נראה דכל דבר שעושין זה ע"ג זה דומה לבנין, אסור לעשות גם מחיצה בלא גג, ומחיצה דמותר הוא רק כשהוא מדבר אחד שפורסין אותו, ולא כשהוא מגושים נפרדים דאז אסור משום בנין עראי.

ועיין ברי"ף דנראה מלשונו כהרמב"ם, אולם הרא"ש פי' דבריו דהוא משום אהל. והב"י בס' תק"ב כתב דכפירוש הרא"ש על הרי"ף י"ל גם בדברי הרמב"ם דמיירי בגוונא דאהל, וכ"כ המ"א שם סק"א, ובטלה דעתינו, וה' יאיר עיננו.

אבל עכ"פ באבנים ולבנים דמפורש בגמ' דאסור משום בנין עראי, ה"ה במחיצה כן.

חילוק בין אהל עראי למחיצת עראי (באופן שהוא דרך בניין)

ד) מיהו יש נ"מ בין מחיצת עראי לאהל עראי, דבמחיצת עראי מתירין בגמ' משום כבוד הבריות, משא"כ באהל עראי משמע בגמ' שם דלא היינו מתירין בזה, וכ"כ המ"א סוף סי' שי"ב, ועי"ש במ"ב סקכ"ו דכתב דהא"ר והמאמ"ר חולקים על המ"א, וס"ל דגם באהל מתירין משום כבוד הבריות, והמאמ"ר כתב דאדרבה בגמ' משמע דמותר גם באהל, ולא זכיתי להבין דבריהם, עיי"ש בביצה ל"ב ע"ב משמע דאי עביד אהלא אין היתר אבנים של ביהכ"ס וכהמ"א.

שו"ר בשו"ע סי' רנ"ט ס"ו דאסור להטמין באבנים ביו"ט שחל להיות בערי"ש, דהוי בנין עראי, וטעם המתירין הוא כמ"ש בשבלי הלקט שהובא בב"י שם משום כבוד שבת כמו משום כבוד הבריות בביצה ל"ב, וכ"כ שם בבהגר"א, ואף דשם ליכא אהל - אסור, וכן חזינן מזה דבאהל לא התירו משום כבוד הבריות, דהא משום כבוד שבת ויו"ט לא התירו במדורתא וקדירה.

סימן ו'

פרוכת וטלית כפולה (לסימן שט"ו סעיפים י'-י"ב)

כתב הרמב"ם פכ"ב הכ"ט [וכ"ה בשו"ע סי' שט"ו ס"ו]: טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מע"ש, מותר לנטותה ומותר לפורקה, וכן הפרוכת.

ומבואר במ"מ דהמקור הוא מוילון, דאיתא בגמ' קל"ח אמר רב משום רב חייא וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו, ופירש"י דוילון היינו מסך שכנגד הפתח, דאין אהל אלא העשוי כעין גג, וכל דהוי מחיצה ולא הוי מחיצה מתרת מותר לעשותה, ולפי"ז מותר אפי' בלא חוטין תלויין. אולם מסתימת לשון הרמב"ם דכתב "וכן הפרוכת" על הא דטלית כפולה, משמע דהוא חד דינא עם הא דטלית כפולה, וכן משמע דעושה אותה פעולה כטלית כפולה, ואם נאמר דהוא מחיצה היה צריך הרמב"ם לומר וכן לעשות מחיצה, ואמאי נקט פרוכת.

אמנם מדברי המ"ב נראה שהבין נמי שהוא מדין מחיצה, דכתב המ"ב בסי' שט"ו סקל"ט דלפי מש"כ המגדל עוז בשם ר"ח [וכן הוא בר"ח שלפנינו] מבואר דצריך גם בהא חוטין תלויין, ומיהו כתב דלדידן ליכא נ"מ, דפסק הטור דכל שאינה מחיצה מתרת מותר. וע"ע בשעה"צ סקמ"ז. ולפי"ז נימא דלדעת הרמב"ם אסור לעשות מחיצה גם כשאינה מתרת, אי לאו דחוטין תלויין, והוא תמוה, דהא להדיא איתא ברמב"ם סוף פ"ד מהל' סוכה דרק מחיצה מתרת בסוכה אסור וכמו שמביא המ"מ, וכן מבואר ברמב"ם פ"ד מהל' יו"ט ה"ד דמותר לעשות מחיצה להתיר תשמיש, וכתב בשעה"צ אות י"ג דס"ל להרמב"ם דזה לא מקרי מחיצה מתרת, ומבואר דמחיצה בעלמא מותר.

ומה שנראה לפענ"ד בזה, דהנה בר"ח שם כתב וז"ל: וילון פרוכת מותר לנטותה ומותר לפורקה, וזה בזמן שחוטין כרוכין עליו או משיחות, דלא גרע מטלית כפולה, וכן העתיקו במ"ע, ומבואר להדיא דמיירי שעושה אהל, והיינו דמפרש דנטיה היינו עשיית אהל כמו הנוטה כדוק שמים, מדכתב דלא גרע מטלית כפולה דצריך חוט ומשיחה, ואם נימא דמיירי ממחיצה מאי לא גרע, הא הוי מלתא אחריתא. וכ"נ דרב משום רב חייא קא כייל הא דוילון עם כילת חתנים, דתרווייהו הוא משום עשיית אהל, וכן ברמב"ם הביאור דכתב טלית כפולה שאין בגגה טפח כמש"כ לפני כן דמותר ע"י חוטין תלויין, וכתב דגם בפרוכת מותר בחוטין תלוין אם עשאוהו אהל, וקמ"ל דלא נימא בפרוכת דהוא דבר גדול יותר מטלית והוי אהל חשוב, ולא מהני חוטין תלוין. שוב מצאתי בפמ"ג בסי' שט"ו א"א אות ט"ו דמבאר כן בדעת ר"ח, וברוך שכוונתי.

והנה לפי"ז יבוארו באר היטב דברי הרמב"ם שם בהל"ב והשו"ע ס"ב, דכתבו: הנוטה פרוכת וכיו"ב צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטלה, לפיכך אם היתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים, אבל אחד אסור, ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה אפי' עשרה, שאי אפשר שלא תגבה מעל הארץ ותעשה אהל עראי, ע"כ. והנה המ"א סקי"ח הקשה לפי מה דמפרש דפרוכת היינו מחיצה, וצריך להיזהר שלא יעשה אהל טפח, דהיינו שלא יתכפל לרחבו טפח דהוי אהל, וכתב המ"א: וצ"ע דהא אמרינן בגמ' אי שרביב גלימא טפח לא הוי אהל כל זמן שאינו מהודק, וכדאיתא בסי' ש"א ס"מ, וי"ל דשאני הכא דמתכוין לעשות מחיצה, והביאו בשעה"צ סקנ"ב.

ויש להבין מאי איכפת לן דמכוין לעשות מחיצה, הא מ"מ אין מתכוין לעשות אהל. ועי' מאמר מרדכי דמקשה דהוי גג בלא מחיצות, ור"ל דאף דיש מחיצה אחת, מ"מ כל שאין לה ג' או ד' מחיצות פסק בשו"ע בסי' שט"ו ס"ג דמותר לעשות גג, ואף דהכא דמתכוין להגן ואסור בגג לבד, וכמש"כ במ"ב סקי"ז וסק"כ ובשעה"צ סקכ"ה, מ"מ הא לא מיקרי דנעשה להגן, דממילא נעשה כאן גג טפח, והמאמ"ר נשאר בצ"ע. עוד הקשה המאמ"ר דהא הוי דבר שאינו מתכוין, היינו דאף דאפשר שיהי' לרגע אהל אינו מתכוין לזה, גם צ"ע הא איתא בשו"ע ס"ז דכל היכא דאינו צריך לאויר שתחתיו אין איסור עשיית אהל [והוא מדברי הרשב"א והר"ן, וכ"כ התוס' בעירובין], וכאן דנעשה רק לרגע אהל לא עדיף מזה, ולאו דרך עשיית אהל הוא, וכ"כ הר"ח בדף קל"ח דהיינו הטעם דכסא טרסקל דעשוי לעל גביו ולא לאויר שתחתיו, וכן כוונת הרמב"ם דכתב בהל' כ"ח דאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי, וא"כ עשיית אהל זה שמתכפל לרגע ודאי דאין זו דרך עשיית אהל, וע"ע פמ"ג (מ"ז סק"ז) דהקשה איך מניחים מפה על השלחן, הא בשעה שמניח נעשה אהל כמו פרוכת.

ולדברינו מבואר היטב, דתליית פרוכת היינו דעושה אותה כמו טלית כפולה דנותנה על המוט, ואף דהתם אם אין בגגה טפח מותר כשחוטין תלויין, מ"מ בפרוכת שהיא גדולה שכיח דאינו נמתח היטב ויהיה בשיפוע גמור, אלא דמתכפל קצת ועי"ז נעשה הגג טפח, ואין מועיל בזה חוטין לדעת הר"ח הרי"ף והרמב"ם, ולזה צריך להיזהר שלא יעשה אהל, היינו דצריך לדקדק שיהיה מונח היטב, שלא יהא גג טפח. ולכן פרוכת גדולה צריכים שנים להניח, דבאדם אחד א"א למותחה היטב ועי"ז נעשה הגג טפח.

ולפי"ז מובן נמי מש"כ בגמ' ואם היתה כילה שיש לה גג [טפח, וכ"ה להדיא בר"ח] אין מותחין אותה אפי' עשר בנ"א, שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. ובל"ח הקשה למה לי גג, הלא אף בלא גג אסור, ובבה"ל סי"ב (ד"ה כילה) כתב דלפי דברי ר"ח א"ש, דמיירי דאיכא חוטין תלוין, ומ"מ ביש לה גג אסור, ואינו מובן, דא"כ מה הפי' שא"א שלא תגבה מעט, הא זהו עשיית אהל גופא עם גג דאסור בחוטין תלויין, וכבר מבואר לעיל בדברי הרמב"ם והר"ח דרק באין לה גג טפח מהני חוטין תלויין, וברמב"ם משמע דהוא אין עושה גג.

ובמ"א כתב דיש לה גג היינו דתפורה שפה סביבה, והקשה הבה"ל דמאי נ"מ אם שפה תפורה או לא, אולם נראה עפ"י דברינו דהכי נמי מיירי בכילה שיש לה גג, והיינו שתפור כמין שפה כמו שמצוי בכיסויים למיטה וכדו' שתופרים סביב באופן שיתיישב היטב על ד' קונדסים, וזה נקרא כילה שיש לה גג, ובזה אסור לנטותה על המוט אף דעושהו בגוונא שיהי' שיפוע ולא יהי' בגגה טפח, מ"מ א"א שלא תגבה מעט וממילא נעשה גג טפח, והיינו דאם יהי' מתוח היטב היטב, ויחזק בקרקע שלא תגבה, לא יהי' לה גג, אבל זה א"א לעשותה כ"כ חזק שלא תגבה מעט מעל הארץ, וממילא יהיה לה גג טפח, ולהכי אסור, וא"ש דכייל פרוכת וכילה בחדא, כנ"ל נכון מאד.

ובחזו"א סי' נ"ב סק"ה מפרש בדברי הרמב"ם דהנוטה פרוכת היינו שעושה אהל [והקשה על המ"ב כמו שהקשינו דהא אינו מתכוין לאהל, ואין צריך לאויר שתחתיו וכו'], אלא דכתב דצריך ליזהר שלא יהא נעשה אהל, היינו שלא יעשה מיתוח, והוא לפי שיטתו בדברי הגמ' דכל דאיכא מיתוח יש איסור בגג בלא מחיצות, וה"נ כאן אסור אפי' בחוטין תלוין, וכן מש"כ הרמב"ם דא"א שלא תגבה מעט, היינו שא"א שלא יהא כפל ויהא צריך מיתוח, עי"ש. ודבריו תמוהין, דברמב"ם לא הוזכר כל מיתוח. גם קשה מאד לפרש בדברי הרמב"ם שא"א שלא תגבה מעל הארץ היינו דצריך מיתוח, והחזו"א בעצמו כתב שאין אנו יודעים כוונת הר"מ בבירור. אולם לפמש"כ דברי הרמב"ם מדויקים בלשונם ובטעמם, דהיינו דבפרוכת צריך ליזהר בשעה שנוטה אהל שאין בגגה טפח שלא יהיה בגגה טפח, ולהכי בגדולה צריך שני בנ"א דיוכלו לעשותו כן שלא יהיה טפח, משא"כ באדם אחד שלא יוכל למותחה היטב, ובכילה שיש לה גג תפור אסור אפי' בעשרה בנ"א, דא"א שלא תיעשה לה גג טפח, והכל מיירי בענין אחד, ובזה יבואר כוונת הגמ' א"א דלא ממתחא פורתא, היינו דממתח כלפי מעלה ונעשה גג טפח, דהיינו אהל, וברוך אלקים שהנחני בדרך אמת לפרש דברי הר"ח והרמב"ם.

סימן ז'

בדין עשיית מחיצות בשבת (לסי' שט"ו סעיף א')

א. ביאור שיטת הראשונים דבמחיצה המתרת אסורה גם תוספת

גמ' קכה: פקק החלון ארבע"ח אר"י הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה ביו"ט, וא"צ לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף, שר"א אומר אין מוסיפין ביו"ט וא"צ לומר בשבת, וחכ"א מוסיפין בשבת וא"צ לומר ביו"ט. ופירש"י, שאין עושין אהל עראי לפרוס מחצלת על ד' מחיצות או על ארבע קונדיסין להיות צל לאהל מן החמה, ודווקא גג, אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות, כדאמרינן בעירובין (צד.) בעובדא דשמואל, ופקק החלון דמתני' משום דבנין קבוע הוא, ומיחזי כמוסיף על הבנין.

ובתוס' כתבו בשם ר"ת דגם במחיצות איכא איסור עשיית אהל, כדמוכח בעירובין (מד.) דמסיק בגמ' דדופן שלישית אסור לעשות בסוכה עראי, ובדופן רביעית מותר, ולכן נראה לר"ת דשפיר שייך בדפנות אהל היכא דהמחיצה מועלת להתיר כמו בדופן שלישית שמכשרת לסוכה, אבל דופן רביעית אינה אלא תוספת בעלמא, ובזה נחלקו ר"א וחכמים, דלר"א אסור ולחכמים מותר, וכ"כ התוס' בעירובין (מד. ד"ה פקק) וז"ל: ונראה לר"ת דמן הצד נמי שייך עשיית אהל, והיכא שהמחיצות מועלת להתיר חשוב עשיית אהל בתחילה, כההיא דפירסו סדינין בפ"ק דסוכה (טז.), ולרב דאסר בפ' כל גגות לטלטל שייך עשיית אהל לכתחילה, והוי כדופן ג' של סוכה דחשבינן ליה הכא אהל, אבל לשמואל דשרי לטלטל לא שייך אלא תוספת אהל כמו דופן רביעית של סוכה דחשיב ליה תוספת דבלא"ה מישתרי, עכ"ל. ויש לעיין מאי שייך לומר תוספת במחיצה שאינה מתרת, דמה נפשך אי מיחשיב עשיית אהל לאו תוספת אהל הוא אלא הוי עשיית אהל בתחילה, וא"כ אף לרבנן ליתסר, ואי מחיצה שאינה מתרת לא מיחשיב עשיית אהל, א"כ גם תוספת לא הוי ולכו"ע לישתרי ואפילו לר"א.

אמנם בחי' הרשב"א בסוגיין כתב בשם ר"ת דתוספת אהל עראי שייך בין מלמעלה בין מן הצד, והקשה הוא ז"ל גבי ההיא דמי שהוציאוהו אפילו דופן שלישית נמי לישתרי, דליהוי שתי מחיצות כטפח דהנהו דיכרי דרב הונא ושלישית כתוספת, ולישתרי כרבנן דשרי בתוספת אהל עראי, וע"כ כתב הוא דכל מחיצה שבאה להתיר כגון דופן ג' בסוכה, ואי נמי בדופן שבין ב' חצירות, לרב יש בו משום עשיית אהל והרי הן כטפח ראשון על גג וכו', אבל דופן רביעית שאינה באה להתיר שאינה אלא לצל, אינה אלא כתוספת אהל ושרי לרבנן, ולר"א בין בשלישית בין ברביעית אסור משום תוספת אהל, עכ"ל.

הנה מבואר בדברי הרשב"א דכיון דיש כאן כבר ב' דפנות חשיבי האי ב' דפנות כהתחלת האהל, ודופן שלישית הוי רק תוספת, ומ"מ כיון דהדופן שלישית באה להתיר הוי לכתחילה, דכיון דבלא זה לא יוכשר הסוכה או לא יותר הטלטול א"כ הוי כעושה אהל בתחילה.

אמנם ממש"כ הרשב"א אבל דופן רביעית שאינה באה להתיר שאינה אלא לצל אינה אלא כתוספת אהל ושרי לרבנן, משמע מינה דכל שלא יהיו כלל דפנות לכאורה אסור לעשות אפילו מחיצה שאינה מתרת, דעד כאן לא התירו רק בדופן רביעית דהוי תוספת. אולם אפשר לומר דמחיצה אחת או ב' מחיצות לא הוי כלל אהל, דזה לא מיקרי אהל ושרי לכו"ע אף לר"א, אלא דבמחיצה רביעית דהוי מחיצה לאהל, דהא איכא אהל וזה הוי מחיצה לאהל, בזה אנו אומרים דהוי תוספת אהל ולר"א אסור.

ולפי"ז אם עושה ג' או ד' מחיצות לכאורה מיקרי עושה אהל מתחילה אפילו אינה מתרת, דמ"מ לא הוי תוספת דהא לא היה שום מחיצה מבע"י. וכן מצאתי להדיא בחי' הריטב"א בסוכה ט"ז ע"ב (ד"ה פרסו) וז"ל: וכן מפרש מורי נר"ו בשם רבינו הגדול ז"ל דודאי כל שעשה ג' מחיצות אהל הוא, והיכא דאיכא בר מיניה ג' מחיצות ועשה דופן רביעית חשוב תוספת אהל, ולאפוקי מחיצה א' או ב', א"נ גג בלא מחיצות דלא כלום הוא [וצ"ל דגג בלא מחיצות מיירי באין עשוי להגן, וצ"ע], עכ"ל. ומבואר דאע"פ דבמחיצה בעלמא לאו כלום הוא, מ"מ היכא דעביד ג' מחיצות אסור, ובדופן רביעית מותר משום תוספת, ולכאורה ה"ה נמי במחיצה שלישית היכא שאינה מתרת דשרי דהוי רק תוספת.

וכ"כ להדיא הריטב"א בעירובין מ"ד ע"א (ד"ה אלא) ושמעינן מהכא מה שפיר"ת דאפילו במוסיף מחיצה על מחיצות העשויות כבר, חשוב כדין עראי לכתחילה היכא דהוא מתקן הדבר באותה מחיצה להכשירה למצוה או לעשותה רה"י, וכדאמרינן הכא בדופן ג', הלכך עושה ב' מחיצות דליכא שום הכשר סוכה ולא הכשר רשות, אפילו משום תוספת ליכא, וכל דעביד מחיצה ג' בסוכה דמצוה או מחיצה רביעית בסוכה דלאו מצוה ברה"ר או בכרמלית, הו"ל בנין עראי לכתחילה ואסור לכו"ע, והעושה מחיצה רביעית לצניעותא בעלמא הו"ל תוספת אהל עראי דלרבנן שרי ולר"א אסור, עכ"ל.

ונמצא דכל היכא דעושה ג' מחיצות מיקרי עשיית אהל, וכל היכא דיש כבר מחיצות ומוסיף מחיצה, אי הוי מחיצה מתרת הוי כלכתחילה, ואם אינה מתרת אז מיקרי תוספת.

ולפ"ז נמצא דאפילו אם יש כבר באותה מחיצה המתרת עצמה חלק מהמחיצה שכבר עשה בה טפח מבע"י, כל שלא התיר עדיין אסור להוסיף אם ע"י ההוספה יהיה מתיר, דהא חזינן דבמחיצה מתרת אינו מועיל אפילו תוספת, דהא כל מחיצה ג' נחשב כתוספת כיון שיש כבר ב' מחיצות [וכמבואר בדברי הרשב"א והריטב"א], ואעפ"כ אסרי לה משום מחיצה המתרת, וה"ה הכא דאע"ג דכבר הותחל מבע"י המחיצה המתרת, מ"מ כיון דהשתא ניתר חשיב כעשייה לכתחילה, דכיון שמעיקרא לא היתה הסוכה כשרה ולא היה המקום ראוי לטלטל, וע"י עשייתו הוכשרה הסוכה והותר הרשות לטלטל, חשיב כאילו עשה הרשות והוי עשיית אהל לכתחילה, וכן נראה להדיא מדברי הר"ן פ' כל הכלים, עי"ש. וכן נראה מדברי המג"א סי' שט"ו סקט"ו דמביא ראיה מדברי המ"מ דכל דהוי מחיצה המתרת אין מועיל חוט ומשיחה, והיינו דחוט ומשיחה משוה להשאר כתוספת [כמש"כ הרא"ש ורש"י, וכ"נ מדברי התוס' בשבת קל"ח], ובמחיצה מתרת אין מועיל חוט ומשיחה, וא"כ ה"ה בכל תוספת אם היא מתרת אסור.

ולפי"ז צ"ע דברי הרמ"א סי' שט"ו ס"א לגבי עשיית מחיצה להתיר תשמיש דחשיב מחיצה המתרת, דאם היה מבעו"י טפח מותר לפרוס כל המחיצה, וטעם הדבר דהוי תוספת אהל עראי, ונראה דזה כוונת המג"א סקט"ו דכתב: וע' בס"א דשם מבואר דמותר תוספת במחיצה מתרת, וצ"ל דשאני ליה בין תוספת דחוט ומשיחה דאז אין מועיל במחיצה המתרת, לבין פרוס טפח דמועיל, משום דלגבי מחיצה מתרת מה שהוא חוט ומשיחה לא מיקרי שהתחילה המחיצה, ועדיין צ"ע. ומיהו לפי מה דמבואר בדברי הרשב"א והריטב"א והתוס' והרא"ש דכל היכא דהוי להתיר הוי כלכתחילה אף בתוספת, א"כ צ"ע דברי הרמ"א דמותר בתוספת.

ב. ביאור הראשונים דבמחיצה מתרת מותרת תוספת

ונראה לבאר את דברי הרמ"א ע"פ מש"כ באו"ז במלאכת בונה סי' ע"ח אות ו' וז"ל: אבל היכא שהוא בא לעשות מן הצד כעין מחיצה דומיא דפקק, אם הוא מתכוין לבנין כגון להתיר בית או חצר לטלטול או לבנין הבית, אם המחיצה נעשית מאתמול ונשאר בה אויר, הרי זה מוסיף עליה אהל עראי בשבת ויו"ט, אבל כל המחיצה לא יעשה לכך ביו"ט, וכ"ש שלא יעשה בשבת, דכל כה"ג שייך אהל בין בגג בין במחיצה וכו', ע"ש.

הנה מבואר בדבריו דס"ל דמחיצה שאינה מתרת אין איסור כלל, ובמחיצה המתרת כיון שאיסורה הוא בדומה לגג לכן מותר להוסיף כמו בגג, וצ"ל לדידיה דדופן שלישית לא מיקרי תוספת כיון דהוא מחיצה בפ"ע, ומש"ה אסור היכא שבא להתיר, דאי נימא דס"ל דחשיב תוספת כיון שכבר קיימים ב' המחיצות [וכמש"כ הרשב"א], א"כ אמאי אסור במחיצה המתרת, והא לדידיה שרי תוספת אף במתרת, ועל כרחך דלדידיה לא חשיב תוספת כיון שהוא מחיצה בפ"ע.

ומעתה נראה לבאר כן גם בדעת הר"מ שבמרדכי פ' כירה [שהוא מקור דברי הרמ"א], ולכן שפיר מועיל תוספת, ולפי"ז היכא שאינה מתרת מותר אפילו עשיית ג' או ד' מחיצות לכתחילה, ואפילו אליבא דר"א דאז לאו שם אהל עלה, דהא מחיצה ג' כעשיית אהל לכתחילה הוא לשיטתם וכמש"נ, ואעפ"כ שרי היכא דאינה מתרת [וע' ריטב"א בעירובין מ"ד מש"כ בענין עשיית ג' מחיצות בבית או בחצר, דס"ל ג"כ דלאו מידי עביד, עי"ש, ורק כשעושה ברה"ר או בכרמלית אסור אף שלא נתכוין להתיר, עי"ש ה].

ג. מחלוקת ראשונים בטעם איסור מחיצה מתרת

ובביאור פלוגתתם נראה לומר דפליגי ביסוד איסור עשיית מחיצה מתרת, דלשיטת רשב"א ריטב"א תוס' ורא"ש איסור עשיית מחיצה מתרת אינו משום דכיון דמתרת חשיב טפי, ומש"ה יש עלה דין אהל, דאהל מקרי בלא"ה אף אם אינה באה להתיר, ומש"ה שרי רק מחיצה ג' באינה מתרת או ד', ולא עשיית כל המחיצות משום דשם אהל עלה [וכן לר"א אסור אפילו מחיצת רביעית דלדידיה אסור תוספת], אלא טעם האיסור דכיון דמתיר לא מיקרי תוספת אלא לכתחילה, והיינו משום דעד השתא היה הסוכה פסולה, וכן הרשות אסורה בטלטול, והשתא ע"י עשיית המחיצה הוכשרה הסוכה והותר הרשות בטלטול, נמצא דע"י עשיית המחיצה חשיב כמי שעשה סוכה ורשות לכתחילה, ולפי"ז כל תוספת אסורה במחיצה המתרת, ואפילו כבר הותחל מבעו"י עשיית המחיצה. ואילו דעת האו"ז והר"מ שבמרדכי פ' כירה [וכ"ה דעת רש"י לדעת האו"ז] דרק במחיצה המתרת מיקרי שם אהל, דבלא"ה לא מיקרי אהל, והשתא דבא להתיר חשיב טפי ושם אהל עלה, ומ"מ מותר תוספת בזה דומיא דגג, דאע"ג דהוי אהל אעפ"כ מותר בתוספת. ובירא מצוה רע"ד משמע כהאו"ז דבאינו מתרת לאו כלום הוא, ובמתרת הוי כמו גג, עי"ש.

ונראה דאיכא נפק"מ גם לר"א דאוסר בתוספת אהל, דלאו"ז ומהר"ם כל שאינו מתרת לאו כלום ומותר [אי לאו דאיכא כמוסיף על הבנין כמו פקק וכמש"כ האו"ז, וכ"כ הרשב"א והר"ן בדעת רש"י], ואפילו מחיצה שלימה שרי, ולדעת רשב"א וסייעתו גם כשאינה מתרת מיקרי מוסיף ואסור לר"א.

אלא דצ"ע מהא דעירובין (מד.) דמבואר דלר"א אסור דופן רביעית דחשיב תוספת אף דאינה מתרת, דאמרינן התם הא והא רבנן וכלים אכלים, לא קשיא, הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית, ומשמע דדוקא לרבנן שרי בדופן רביעית, אבל לר"א אסור, ועי' ביראים דמלשונו משמע להדיא דמחיצה רביעית בסוכה לאו כלום הוא, עי"ש, ואפשר דמפרש דהא דאמרו הגמ' הא והא רבנן, היינו גם לרבנן, וא"צ לאוקמי הא רבנן והא ר"א כדס"ד מעיקרא, אבל לר"א נמי אתי, ומיהו ברש"י שם איתא להדיא דלר"א אסור בדופן ד', וצ"ע לדברי האו"ז בזה דמפרש ברש"י כדבריו, ולדבריו מותר גם אליבא דר"א וכמשנ"ת, ומיהו ברש"י שם בעירובין בלא"ה לא משמע דהאיסור במחיצה ג' משום מחיצה מתרת, וכדכתיבנא לקמן בעזה"י.

נמצא דפסק הרמ"א דתוספת מותרת במחיצה המתרת הוא כדעת האו"ז והר"מ [ורש"י לדעת האו"ז], אבל לשיטת רשב"א ריטב"א ר"ן תוס' ורא"ש צריך למיסר, וכ"נ מדברי המרדכי בפ' כל הכלים, וזה דלא כר"מ שהביא בפ' כירה, וצע"ק.

שו"ר בפמ"ג סי' שט"ו משב"ז סק"א שהעיר בזה, דמדברי תוס' קכ"ה ועירובין מ"ד ודברי הר"ן פ' כל הכלים מבואר דבמתרת אפילו תוספת אסור [וע"ע בפמ"ג סי' שי"ג א"א אות א' ד"ה הר"י הלוי, דהעיר גם דלדעת תוס' לכתחילה אסור אפילו אינה מתרת, מיהו כבר הבאנו דברי הריטב"א דמחיצה אחת או ב' לאו אהל כלל, והדיון הוא רק היכא דעושה כל הג' מחיצות].

והנה כתב הב"י בשם המהר"ם דעשה מבע"י מחיצה בינו לבין הספרים כדי לעשות צרכיו, והקשה הדרכי משה הא מבואר בביצה (כב.) דמותר לעשות מחיצה לשמש מטתו. וצ"ל או כתי' המג"א סק"ג דהא דאסור הוא רק היכא דהנר מגולה, דאין לזה היתר משום כיסוי רק משום מחיצה, אבל כשהנר אינו נראה מותר משום כיסוי, ובהכי מיירי הגמ', אולם בספרים ליכא למימר הכי, דמשום כיסוי צריך ב' כיסויים, וע"כ הוצרך מהר"ם לעשות מחיצה מבעו"י, או כתי' הד"מ דההיתר בגמ' הוא בגוונא דמהר"ם דהיה פרוס מחיצה טפח, וא"כ אדרבה זהו שעשה מהר"ם התחלה שע"ז יוכל לנהוג כהגמ' בביצה דמיירי להוסיף וכנ"ל. אבל לפי דברינו בדברי התוס' וסייעתם דאין היתר הוספה במחיצה מתרת, והיינו משום דיסוד האיסור הוא כיון שע"י המחיצה חשיב כאילו נעשה הרשות לכתחילה, והביאור לפי הראשונים דס"ל דמחיצה המתרת הוי כאהל בתחילה, ובע"כ דהטעם משום דהוי עשיית רשות ולהכי מיקרי בתחילה, א"כ בלא"ה לא קשה מידי, שהרי זה לא שייך בלהתיר תשמיש שהוא רק להבדלה, אבל לפי הראשונים דמחיצה להתיר הוא משום חשיבות, שייך כן שפיר בכל להתיר דהוי חשיבות כמו גג, וע"כ צריכים להתחלה מבעו"י, ומעתה נמצא במחיצה דמהר"ם דליכא שום עשיית רשות רק עשיית מחיצה גרידא, ממ"נ שרי, שהרי להתו' וסייעתם ליכא בזה שום איסור אפילו אם לא היה פרוש טפח מבעו"י, ומשום עשיית אהל לכתחילה נמי ליכא, דזה אינו אסור רק בעשיית ג' מחיצות וכמש"נ לעיל, וא"כ עכ"פ בנר מכוסה וגם היה פרוס טפח מבע"י ליכא למיסר לכו"ע. ואי משום ד' היראים ואו"ז דלדידהו אסור משום חשיבות המחיצה שמועיל להתיר, הרי לדידהו שרי כשמתחיל מבעו"י, וא"כ ממ"נ שרי, וא"ש פסק הרמ"א אליבא דכו"ע, ודו"ק.

ד. ביאור שיטת רש"י במחיצה המתרת

והנה מדברי האו"ז מבואר דס"ל דגם רש"י מודה דמחיצה מתרת אסורה, אולם התוס' ורשב"א ור"ן הבינו בדעת רש"י דמחיצה מתרת ג"כ מותר, ולדבריהם צריך ליישב את שיטת רש"י מהא דעירובין מ"ד דאסור להדיא במחיצה מתרת.

והנה כד דייקינן בדברי רש"י עירובין מ"ד ע"א ד"ה בדופן ג' "וכי עביד לה דופן שלישית משויא ליה אהל", משמע דהא דדופן ג' אסור אינו משום דהסוכה ניתרת בכך, אלא דבשתי דפנות אין קרוי אהל, וע"י דופן ג' משוי ליה אהל, והוי עשיית אהל בתחילה, ונראה דלדעת רש"י אף דס"ל דמחיצה לא הוי אהל, היינו דווקא במחיצה שאין גג על גבה, אבל כשיש גג על גבה והוא עושה את המחיצות, נמצא דהוא עשה את האהל, וזה מיקרי עשיית אהל [ולא דמי לפקק החלון דשם יש את כל המחיצה והוי אהל, והוא רק מוסיף על הבנין], ובמחיצה ד' עכ"פ מיקרי הוספה, כמש"כ רש"י בעירובין שם דהא נעשה הוספה בעצם האהל דעשהו אהל עם ד' מחיצות, ומש"ה חשיב תוספת, ולא אמרינן דלאו כלום הוא. שו"ר קרוב לזה במגיני שלמה בשבת קכ"ה [וע' שו"ת מהר"ח או"ז סי' קל"ב מש"כ בדברי רש"י].

וראיה ברורה ליסוד זה מדברי רש"י בשבת קל"ח ע"ב גבי כילת חתנים, דקאמר בגמ' דאם אין בגגה טפח מותר, וקאמר בגמ' ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח, אבל נחית מפוריא טפח אסור, ופירש"י ההיא טפח הוי קיר לאהל והמטה נעשית לו גג. ומבואר מדבריו דאף שהגג כבר נמצא קודם לכן, מ"מ כיון דעושה לגג מחיצות מיקרי עשיית אהל, והיינו דכיון דבלא המחיצות לא היה על הגג שם אהל, והוא עושה ע"ז אהל, חשיב עושה אהל בתחילה, והא דאיתא בביצה לב: דמלמעלה למטה שרי, היינו דווקא התם משום דהוי שינוי מדרך בנין, אבל בכילה על גבי מטה דלא הוי שינוי אסור גם בעשה המחיצות אח"כ לאחר שנעשה הגג כבר, וכה"ג כתב בשבעה"צ סי' שט"ו אות נ"ו.

ועיין רשב"א שם דכתב כרש"י דבנחתא מפוריא טפח אסורה, דכיון שהכילה פרוסה לצל הויא לה מטה כעשיית גג באמצע כילה, אבל מטה דידן אע"ג דנחתי סדינין מפוריא טפח לית לן בה, דכיון דפריסת סדינין ע"ג מטה ואין בה משום אהל לית לן בה, עכ"ל. ומבואר נמי מדבריו דהאהל הוא מה שנעשה המטה לגג לאהל, אלא דהיה קשה לו דאם כן אסור לפרוס סדינין על מטה היכא דנחית מפוריא טפח, ולכן כתב דהיינו דווקא היכא דעושה כילה לשם אהל אע"ג דאין בגגה טפח, מ"מ הא נעשה לשם אהל, לכן מיקרי מה שנעשית המחיצה תחת המטה כעשיית אהל, אבל כל שנעשה ממילא מחיצות ע"י פריסת סדינין על מטה, לא מיקרי עשיית אהל.

ולפי"ז צ"ע אמאי מביא הרשב"א בדף קכ"ה ראיה נגד שיטת רש"י מהא דעירובין (מה.) דדופן ג' אסור, דמוכח דמחיצה מתרת אסורה, הא התם איכא גג ולכן אסור לעשות אפילו מחיצה שאינה מתרת, כיון דע"ז נעשית אהל. ובאמת לא קשה כלל, דבדופן ג' בסוכה אי לאו מחיצה המתרת היה מותר משום דהוי רק תוספת לב' הדפנות, כמש"כ לעיל בשם הרשב"א [ואה"נ דבג' דפנות אסור להרשב"א אפילו בלא מתרת, וכמש"כ לעיל], וא"כ מוכח דמחיצה מתרת אסורה, ושפיר הוכיח הרשב"א, אמנם רש"י ס"ל דעשיית דופן ג' לא חשיב תוספת, רק חשיב עשיית אהל בתחילה [וכמש"נ לעיל אות ב' בדעת האו"ז וסייעתו], וכיון שע"י עשיית דופן ג' חל שם אהל, מש"ה אסור אפילו בלא מחיצה מתרת, דהו"ל עשיית אהל בתחילה ואסור.

ה. בדין פריסת סדינין על המטה ומפה על השולחן

האו"ז במלאכת בונה סי' ע"ח אות ט' מביא את פירש"י בדף קל"ח, וכתב ע"ז: וא"כ הפורס מפה על השולחן צריך ליזהר שלא תצא המפה למטה מן השולחן טפח, משום דהוי קיר לאהל, והשולחן נעשית לו גג, ולפי פסק רש"י שפי' לעיל הוי משמע דשרי, דאין זה דומה לכילת חתנים דעל כרחך מתכוין הוא, דאי אינו מתכוין הוי שמואל שרי, דהא כר"ש ס"ל, ואפילו אינו מתכוין שמא שייך פסיק רישא, אבל הכא גבי שולחן דבר שאינו מתכוין הוא ושרי, עכ"ל.

ונמצא דהאו"ז ס"ל דבאמת צריך למיסר גם בפורס בגוונא דאינו מאהיל למעלה, אי לאו משום דבר שאינו מתכוין וכדס"ל לרש"י, אבל לפי הרשב"א דפליג התם על רש"י, וכתב דלא שייך למיקרי בזה דבר שאינו מתכוין, נמצא דאסור לפרוס סדינין על המטה או מפה על השלחן היכא דנחית טפח, אולם הרשב"א עצמו (בשבת קלח.) כתב דשרי, דכיון שהכילה פרוסה לצל הויא ליה מטה כעשיית גג באמצע כילה, משא"כ מטה דאע"ג דנחתי סדינין מפוריא טפח לית לן בה, כיון דפריסת סדינין ע"ג מטה אין בה משום אהל. וצ"ב בטעמו, דמאי שנא מכילה דאסור היכא דנחית טפח, ואמאי כלל צריך לבאר את ההבדל בין כילה למיטה, ולא כתב משום אינו מתכוין. וצ"ל דדוקא בכילה אסור משום דמתעסק בעשיית אהל, אלא דאין אסור משום שאין בגגו טפח, אבל אי נחית מפוריא טפח שפיר יש כאן גג ע"י המטה, משא"כ בפריסת סדינים לא הוי התעסקות של עשיית אהל, רק עשיית דופן ומחיצות יש כאן כבר, ומש"ה מותר.

ו. ביאור טעם האיסור בכילה היכא דנחית מפוריא טפח

הט"ז בסי' שט"ו ס"ח מבאר בהא דשרי לפרוס סדינים אע"ג דנחית מפוריא טפח, היינו משום דממילא נעשה כאן אהל, ומיקרי דאין עשייתו לאהל, עי"ש. ומבואר ע"פ האמור, דמה שעושה דפנות לדבר שיש בו גג מיקרי עשיית אהל, והטעם דמותר בפריסת סדינים משום דעיקר עשייתו אינו לעשות מחיצות, ואין כאן אהל רק נגרר למה שלמעלה.

ובתו"ש תמה על הט"ז דכתב דהטעם דמותר בפריסת סדינים משום שנגרר למה שלמעלה, ולמעלה ליכא אהל, דאין צריך לזה, אלא הטעם הוא דבדפנות בלא גג ליכא שום איסור, והא דאסור בכילה שאין בגג טפח היכא דנחית מפוריא טפח, אין האיסור משום האהל שתחת המטה, אלא דכיון דנחית מפוריא טפח, ואותו הטפח אינו באלכסון רק בשוה, א"כ מיקרי הטפח מחיצה, וכל הכילה מיקרי גג אף שהוא משופע, וא"כ נמצא דיש בגג טפח, וכ"כ במ"ב סקמ"ד לפרש האיסור דנחית מפוריא טפח [ועי' בבית מאיר דגם כן תמה על הט"ז כהתו"ש דבעשיית דפנות ליכא איסור, ועי"ש מה שנדחק לפרש מדוע אסור בכילה היכא דנחית מפוריא טפח].

ואינו מובן דבריהם, דהא להדיא כתבו רש"י והרשב"א [וכן העתיק המג"א] משום דהמטה הוי לה לגג לאהל, ומבואר דהאהל הוא מה שתחת המטה, ועוד דלפי דבריהם אמאי צריכים הרשב"א והר"ן לפרש בטעם היתר פריסת סדינים, הא פשיטא דלא עשה כאן אהל, דלפי דבריהם כל האהל הוא מה שמעל המטה, וגם חזינן להאו"ז להדיא דמפרש ברש"י דמה שתחת המטה הוא האהל.

ומיהו בעיקר דינו דהתו"ש דכל שיש טפח בזקיפה שפיר מיקרי השיפוע גג, כן מבואר להדיא בסוכה דף י"ט ע"ב בסוכה עשויה כמין צריף, תנא מודה ר"א שאם הגביהה מן הקרקע טפח או שהפליגה מן הכותל טפח שהיא כשרה, ופירש"י דאמרינן לבוד בזקיפה, ויש שם טפח זקוף וניכר

הצריף שהוא גג, ועיי"ש בתוס' דדווקא שיש בנין טפח בזקיפה, אבל לבוד לא מהני לזה.

ויש להקשות מזה על רש"י והרשב"א והאו"ז דכתבו הטעם דנחית מפוריא טפח משום האהל שתחת המטה, ולכאורה הו"ל לפרש בפשטות כהתו"ש דהזקיפה הוי מחיצה, ומה שלמעלה גג, וצ"ל דהם אינם מפרשים דיורד בזקיפה, אלא דממשיך השיפוע גם למטה מן המטה, ולכן אי לאו משום המטה לא היה מיקרי אהל מה שלמטה, ועי' סי' תרכ"ז במ"א סק"א ובמחה"ש ולב"ש וברעק"א שם. ועוד יש לפרש דלא דמי להא דסוכה, דהתם חלל השיפוע והמחיצות טפח הוא חלל אחד, משא"כ הכא גבי כילה חלל הכילה הוא חלל אחד, והמחיצות בזקיפה הוו מחיצות לחלל שתחת המטה ולא לחלל הכילה, ולכן א"א לומר דע"י מחיצות אלו נעשה הכילה לגג.

ובזה מקוימים דברי החיי אדם המובא במ"ב סקמ"ח דכתב דטיש קעסטיל שנשמטה כולה מן השולחן, אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה כיון שעושה אהל, ובשעה"צ אות נ"ו כתב דהקצשו"ע דחה דבריו משום דהרי הוא בכלל מלמעלה למטה, וכתב המ"ב ואפשר דהח"א ס"ל דדווקא מלמעלה למטה דהוי דרך שינוי כמו שפירש"י בביצה דף ל"ג, משא"כ בזה, עיי"ש. ובחזו"א סי' נ"ב סוף סק"ד כתב: ואינו מובן, הלא עושה רק מחיצות תחת הגג, והלא מחיצה עראית תחת הגג מותר כמו דופן רביעית של סוכה, ע"כ. ולפי המבואר מדברי רש"י רשב"א ור"ן [וכן כתבו בשם הרבינו יונה ואו"ז] דכל שלא היה על הגג שם אהל, וע"י המחיצות נעשית אהל אסור, וא"כ ה"ה בטיש קעסטיל.

והנה אף דבתו"ש ובית מאיר ומ"ב פירשו דברי השו"ע כדברי הרא"ש והטור, מ"מ הרבה אחרונים פירשו כדברי רש"י ורשב"א וסייעתם, היינו הט"ז סק"ח והמג"א והגר"ז, עיי"ש, וכן מבואר במחה"ש ולבו"ש סי' תרכ"ז ובבמ"ג שם, וגם המ"ב בעצמו דמפרש דברי השו"ע כהרא"ש והטור, מ"מ הסכים לדברי הח"א לאסור, וא"כ בוודאי ראוי להחמיר שהוא שיטת הרבה ראשונים.

ז. ביאור ההיתר בפריסת כילה היכא שאין בגגה טפח לשיטת הרשב"א

והנה כתבנו לעיל (אות א') בדעת התוס' והרשב"א דגם במחיצה שאינה מתרת אי לא הוי הוספה כגון שעושה כעת כל ג' המחיצות אסור, וכמו שמפורש ברשב"א דהקשה אמאי אסור לעשות מחיצה בדופן ג' בסוכה, הא הוי הוספה, ותי' משום דבמחיצה המתרת הוי כלכתחילה, אבל דופן ד' שרי משום דהוי תוספת, ומבואר דמ"מ לעשות כל הג' מחיצות אסור, וכ"כ הפמ"ג והבאנו דבריו לעיל, ולפי"ז צ"ע אמאי מותר בכילה שאין בגגה טפח משום דאין לה גג [ועי' ברשב"א בדף קל"ח ד"ס"ל כדעת רש"י והרא"ש דבאין לה גג מותר אפילו בלא חוט ומשיחה עיי"ש], הא מ"מ לא גרע מעשיית ג' מחיצות ולא הוי הוספה.

ונראה לומר דעד כאן לא אסר הרשב"א מחיצות רק כשיש גג, אז אמרינן דגם בעשיית מחיצה לבד אסור, אבל בלא זה ודאי מחיצות לבד לא נאסרו, כדחזינן בכילה וטלית כפולה.

ונמצא דרש"י מחמיר מהרשב"א, דהרשב"א ס"ל דמחיצה אסורה רק כשעושה כל הג' דפנות, אבל בדופן ג' לבד מותר כשאינה מתרת, כדחזינן דבדופן ג' בסוכה אסר רק משום דהוי מחיצה המתרת, הא לא"ה מיקרי תוספת ושרי, דאע"ג דע"י המחיצה ג' נעשה כאן שם אהל אעפ"כ שרי, דכיון דיש כבר ב' מחיצות הו"ל הג' תוספת בעלמא ושרי, אבל לרש"י אסור גם במחיצה ג' לבד, ומשום דס"ל כהאו"ז דלא אמרינן דמחיצה ג' הוי הוספה לאחרות, אלא דהוא דבר בפ"ע, ולכן כל שיש גג מיקרי דעושה כעת את האהל, דע"י המחיצה נעשה אהל. ומאידך בדין מחיצה המתרת מיקל רש"י דבמחיצה המתרת ס"ל לרש"י דלאו כלום הוא, אלא היכא שיש לו גג ונעשה אהל ע"ז, ולאו משום דין מחיצה המתרת אלא משום שנעשה ע"ז לאהל, אבל לרשב"א כל דהוי מתרת אסור ואפילו בלא גג, כדחזינן מעירובין פ"ו וסוכה ט"ז דפרסו סדינין, וכן בעירובין דף צ' ע"א בעובדא דרב ושמואל, והרשב"א לשיטתו שהיקל שעשיית מחיצה ג' א"ז עשיית אהל, אפילו כשיש גג, כי אם הוספה, הוצרך לחדש טעם האיסור משום דמתרת, ונתחדש כאן דין מחיצה המתרת דמהני אף בלי גג. ועוד נתחדש כאן דאפילו היכא דהוי הוספה במחיצה המתרת, שהותחל עשיית המחיצה במקצת מבע"י, ג"כ אסור, אך לרש"י דלא ס"ל להך כללא דמתרת, פשיטא דשרי.

ח. בביאור שיטת האו"ז

אבל דברי האו"ז צ"ע לפי"ז, דהא איהו נמי ס"ל כדעת התוס' והרשב"א דהא דאסור דופן ג' בסוכה הוא משום דהוי מחיצה המתרת, וכמש"כ בסי' ע"ח אות ו' [מובא לעיל סק"ב], וצ"ב דהא לדידיה מבואר דמחיצה שלימה לא מיקרי הוספה [ומש"ה לעשות כל המחיצה אסור, והיכא שהתחיל לעשותה מותר דאז הוי רק תוספת], והא דאסור גבי כילה דנחית מפוריא טפח מפרש האו"ז עצמו שם סי' ע"ח אות ט' [ומובא לעיל סק"ה] דהוא משום דהמטה נעשית לה גג, ומבואר דכל שיש גג אף מחיצה לבד אסור אף שאינה מתרת, כיון שע"י עשיית המחיצות נעשה לאהל, וא"כ ה"ה בדופן ג' כיון דבב' מחיצות אכתי לאו אהל הוא, וע"י עשיית מחיצה ג' חל שם אהל עלה, ליתסר אף בלא מחיצה המתרת, ובשלמא הרשב"א הוצרך לטעמא דמתרת משום דלדידיה מחיצה ג' מיקרי הוספה, אך האו"ז דלא ס"ל דמיקרי הוספה [וכנ"ל], א"כ תמוה למאי הוצרך גבי סוכה ליתן טעם האיסור משום מחיצה המתרת, ואמאי לא פי' כרש"י דטעם האיסור משום שעי"ז נעשה אהל, וצ"ע.

ונראה לומר דגם לדעת האו"ז דמחיצה שלימה לא מיקרי תוספת, היינו היכא שהיא מתרת, דכיון דכל ההיתר נעשה ממנה א"כ זהו המשוהו אהל, ומ"מ היכא דהותחל מחיצה זו עצמה מיקרי תוספת, אף דלא נעשה הכשר עדיין ע"י ההתחלה שנעשית כבר, דמ"מ נראה דכבר הותחל המחיצה, אבל אי אתינן עלה משום דנעשה כאן גג ומחיצות והיינו אהל, בזה נימא דדווקא כשעושה כל המחיצות כגוונא דנחית מפוריא טפח דאז משוי את המטה לגג, משא"כ אם כבר יש מחיצה אחת, נהי דאכתי אינו אהל שלם דאכתי פרוץ מג' רוחותיו, מ"מ התחלת עשיית אהל יש כאן, ולכן בסוכה בדופן ג' ס"ל להאו"ז דאי לאו דהוי מחיצה המתרת, היה נקרא תוספת לאהל ושרי, ורק משום דהוי מחיצה המתרת את הסוכה מיקרי עשיית האהל דעל ידה נתכשרה כל הסוכה, וחשיב כאילו עשה אהל לכתחילה, ואע"ג דגם כשהיא מתרת הא היא מתרת רק יחד עם שאר הדפנות, וא"כ ליקרי תוספת ולישתרי, צ"ל דבמחיצה המתרת הא דחשיב עשיית אהל לאו משום דמשוה הגג לאהל, רק חשיב עשיית אהל מחמת עצמה, היינו משום דמתרת חשיב טובא, וכיון דהיא מחיצה שלימה חשיב עשיית אהל בתחילה ואסור, דהרי לאו"ז גדר איסור מחיצה המתרת מצד חשיבות המחיצה, ולאו משום עשיית רשות ע"ז [וכנ"ל סק"ג], אבל כשאינה מתרת א"כ המחיצה מחמת עצמה לא מיקרי אהל, אלא דהגג נעשה אהל על ידה, דבלא זה לא היה הגג נחשב לאהל, נמצא דהגג נעשה אהל רק בצירוף כל הג' מחיצות, וא"כ הו"ל הך מחיצה ג' כתוספת בעלמא, ושרי כל זמן שלא עשה כל הג' המחיצות דאז עושה הגג לאהל, ולכן בנחית מפוריא טפח אסור, דעושה את הגג לאהל מחמת מחיצותיו, דבלא"ה לא היה מיקרי שם גג כלל, אבל כשיש כבר ב' מחיצות אם עושה הג' אינו יכול לומר דהמחיצה הג' לבד עושה את הגג לאהל, אלא נעשה יחד עם שאר המחיצות, וא"כ זה מיקרי תוספת לאהל, אבל במחיצה המתרת דאיסור עשיית מחיצה מחמת עצמה כשהיא מתרת, בזה כל שעושה מחיצה שלימה מיקרי לכתחילה. דו"ק ותשכח כדברינו.

ויעוין שם באו"ז סי' ע"ח אות ו' שדן במחיצה המתרת, ומבאר בדבריו שם דכל שהמחיצה עושה רשות לעצמה דהיינו להתיר טלטול או מחיצה ג' בסוכה, אסור לעשות מחמת עצם המחיצה, ובאות ט' גבי כילה דנחית מפוריא טפח, דייק וכתב משום דהמטה נעשה לגג, וכן כשדן בפריסת מפה על השולחן דייק דהשולחן נעשה לגג, והינו כדברינו דהתם העיקר הוא משום דעושה את המטה לגג. כן נראה בעיני בעזה"י.

ונמצאנו למדים ג' שיטות בעשיית מחיצות, א. שיטת רש"י דאין שום איסור בעשיית מחיצה רק כשיש גג ונעשה ע"ז לאהל, ובזה דופן ג' לבד ג"כ אסור, אך בלא"ה אין שום איסור. ב. שיטת הרשב"א דיש ב' אופני איסור או עשיית מחיצות לגג, אך דווקא בעושה כל הג' ולא במוסיף על מה שכבר היה מער"ש, אך אם זה מתיר וחולק רשות ע"ז נאסר, ואין בזה קולא דמוסיף על האהל, אך מחיצה המתרת שלא בדרך חילוק רשויות אין בה איסור, דלעולם אין האיסור מצד המחיצה כי אם מצד יצירת רשות מוקפת מחיצות, וזהו גדר אהל דמחיצה המתרת. ג. אך להאו"ז איכא תרי גווני, דיש איסור עשיית מחיצות כשעי"ז נעשה אהל, ובזה שרי מחיצה ג' דמיקרי מוסיף על האהל, ויש איסור עשיית מחיצה מצד עצמה כשהמחיצה חשובה שהיא מתרת, ובזה ליכא היתר אלא אם התחיל מער"ש את המחיצה הזאת בעצמה ומוסיף בה בשבת, וכמש"כ, ודו"ק היטב.

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש
ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

הערות והארות וציונים על סדר משנה ברורה

אם שייך בנין בפקק

סי' שי"ג שו"ע סעי' א': פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולין לסתמו וכו' - ע' מ"א ס"ק ז' דאם אינו עשוי לפותחו אלא לעתים רחוקות אסור, ודינו כאהל קבע, והובא בבאה"ט סק"ד, ועי' נשמת אדם כלל ל"ט אות ב' דפליג על המ"א.

סתימת חלון בשבת מפני הטומאה אחר שיש כבר מת בבית

סי' שי"ג משנ"ב סוף סק"א: והמג"א חולק עליו וסובר דזה לא מקרי מתקן דהכלים שהיו בתוכו כבר נטמאו ואינו מועיל אלא להבא וכו' ועיין בפמ"ג - דהקשה אמאי לא מקרי מחיצה המתרת דמתיר כהנים ליכנס, ע"כ. ואפש"ל דזה לא מקרי מחיצה מתרת כיון דבאמת יש מחיצה המבדלת בין הרשויות, אלא דהטומאה נכנסת בפותח טפח, וא"כ אפשר דהוי רק ככיסוי בעלמא דאין נותן לטומאה ליכנס, ודו"ק היטב.

מחשבה על בגד בשביל לסתום בו חלון בשבת

סי' שי"ג משנ"ב ס"ק ג': אבל דבר שאין דרך לבטלו לעולם כגון בגד וכיו"ב מותר לסתום בו אפילו לא היה דעתו עליו מע"ש [ח"א] וכו' - לפי מש"כ בבה"ל ד"ה מע"ש בשם הב"ח והפמ"ג דהא דצריך הכינו הוא משום מוקצה אין צריך לזה, וכמש"כ בבה"ל בסוגריים בשם הפמ"ג, ודברי הח"א צריך רק לפי דעת הגר"א, ועי' ח"א כלל ל"ט ס"ח וט' ונ"א אות ב' עיש"ה.

בפירוש גלוסטרא

סי' שי"ג שו"ע סעי' א': שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוב - צ"ל לכתוש (וכ"א בשו"ע הגדולים).

בפירוש ציר הדלת

סי' שי"ג שו"ע סעי' ג': להכניסו בארץ לחזור לכאן ולכאן - בשו"ע הגדולים הגירסא **באדן** לחזור לכאן ולכאן.

להכניס רגל מטה העשויה לפרקים כשהדרך אצלו להיות רפוי

סי' שי"ג שו"ע סעי' ו': ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחילה - ואם דרכו רק לאדם זה לעשות רפוי, אבל כל העולם עושים זה מהודק, עי' משנ"ב סי' ש"ח סקע"ב ובבה"ל שם ד"ה גם.

להחזיר דלת לשידה תיבה ומגדל כשהצירים מברזל

סי' שי"ג סעיף ה' שעה"צ אות כ"ו: ועיין במחצית השקל במש"כ בשם התו"ש - דתלי זה במחלוקת בסי' שי"ד ס"ז אם אסור להסיר הצירים, וכתב דאף דכתב שם המ"א סק"י דלקבוע הצירים לכו"ע אסור משום מתקן מנא, מ"מ הוא רק דרבנן, ולא גזרינן לדעה זו שמא יחבר במסמרים כיון דהוי דרבנן, וכ"ז משמע במ"א. ועי' משנ"ב לק' סי' שי"ד סקל"ד ושעה"צ ל"ג דכתב דחייב חטאת לכו"ע לחבר הציר במסמרים, וצ"ע.

סתירה במוסתקי - במחזקת מ' סאה - ושלא במקום הדבק

סי' שי"ד ביאוה"ל ד"ה שאינה מחזקת: דדעת הרשב"א דבחבית רעועה כזה אפילו מחזקת ארבעים סאה אין שייך בה שם סתירה – בעבודת הקודש. וכ"כ להדיא בחי' הריטב"א עירובין ל"ה. דבמוסתקי מותר אפי' מחזקת מ' סאה. אולם בריטב"א שם משמע דהיתר דמוסתקי דהוי כמנורה של חוליות, דליכא בזה שם סתירה מה דמפרק החוליות, וכ"מ בחי' הרשב"א ביצה ל"ג ע"ב עיש"ה, וזה דלא כמש"כ במשנ"ב סק"ד בשם הפמ"ג. ועי' חזו"א סי' נ"א סק"ו דג"כ מדייק מדברי הרשב"א דרק פירוק החוליות מותר, וכתב דמרש"י ותוס' לא משמע הכי, ועי' חזו"א שם סק"ט.

מתיז ראש החבית ומתכוין ליפות השבירה

סי' שי"ד משנ"ב ס"ק ה': ליפות השבירה - עי' חזו"א סי' נ"א סק"ז מה שמפקפק ע"ז.

עשיית נקב להכניס ולהוציא במוסתקי

סי' שי"ד משנ"ב ס"ק ו': ואם הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא יש בו איסור תורה - עי' חזו"א שם דכתב דהוא רק לרש"י, אבל לתוס' הוא רק שבות והלכה כבתראי עי"ש. ועי' מש"כ בחי' בזה דגם לדעת הרמב"ן הרשב"א והר"ן הדין כן דחייב.

חיוב תוקע מסמר בכותל

סי' שי"ד משנ"ב ס"ק ח': איתא בגמרא דאם תקע מסמר בכותל חייב משום מכה בפטיש – כן איתא בגמ' לשמואל, אבל לרב לכאורה חייב משום בונה, והרמב"ם פסק פ"י כרב בזה. שו"ר בשו"ע הרב דכתב בתקע מסמר דחייב משום בונה. אח"ז ראיתי בחי' חת"ס בדף ק"ב ע"ב ד"ה הקודח, דמבואר בדבריו דבתקע מסמר לכו"ע גם לרב חייב משום מכה בפטיש. ולענ"ד דבר זה תלוי במחלוקת המ"א והחזו"א בתולה וילון או סדינין המצויירין לק' סי' שט"ו, ואכמ"ל.

פסיק רישא דלא ניח"ל באיסור דרבנן - לדעת השו"ע

סי' שי"ד משנ"ב ס"ק י"א: וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב אפי"ה כיון דאיסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי - עי' לק' סי' ש"כ [סעיף י"ח] בה"ל ד"ה יש ומש"כ שם בגליון, ועי' לק' סי' של"ו שעה"צ ל"ט.

פסיק רישא דלא ניח"ל באיסור דרבנן

סי' שי"ד משנ"ב ס"ק י"א: והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרעק"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן - וכ"כ בסי' שט"ז סק"ח ועי"ש בשעה"צ, וכן הוכיח בשעה"צ סי' של"ו אות ל"ט, וכ"כ סי' ש"מ משנ"ב ס"ק י"ז. ועי' סי' שכ"א משנ"ב סקנ"ז ושעה"צ אות ס"ח דבפ"ר דלא ניחא ליה באיסור דרבנן מותר, וצ"ע מסי' ש"כ בה"ל ד"ה יש. ועי' פמ"ג סי' שט"ז א"א ז' דבתרי דרבנן מותר פ"ר, ורמז לזה השעה"צ בסי' ש"מ סקכ"ב, ולכאורה זהו ג"כ הטעם בפ"ר דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, דהא בפ"ר דלא ניחא ליה אינו אסור רק מדרבנן, וא"כ הוי תרי דרבנן, וכ"כ בשעה"צ סי' שט"ז אות י"ח דמותר פס"ר בתרי דרבנן.

בדברי הרמב"ם דפתח שאין ראוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו אם קאי אכל נקב

סי' שי"ד שעה"צ אות ט': נראה דרק אכלים קאי וכו' והמ"א קיצר בלשון הרמב"ם ומשמע קצת דאכולהו קאי ולא נהירא לענ"ד - איני יודע מה קיצר, וברמב"ם נמי משמע דאכולהו קאי. שו"ר דהמ"א קיצר דלא כתב "וכל פתח", ולכן ס"ל דאכולהו, אבל המ"ב ס"ל דלא קאי אכל הנקבים רק על פתחים. ועי' סי' שי"ד מ"ב סק"ח בתקע מסמר בכותל.

פסיק רישא בדבר שאינו מתכוין - בהוצאת סכין התחוב

סי' שי"ד שעה"צ אות י"ג: כמ"ש המ"א בסימן שי"ח ס"ק ל"ז בשם המ"מ ע"ש דמשמע דאין ע"ז שם מלאכה כלל - עי"ש דכל שהוא משום תיקון כלי, היכא דאינו מתכוין לעשות כלי לאו תיקון כלי הוא, ועי"ש בחי' רעק"א מה שמחלק בזה, ודו"ק. וע"ע שם במחה"ש ודגמ"ר. וכן מבואר בחי' הרמב"ן שבת דף מ"ב. מיהו אף דהתם היכא שהוא כלי חייב בפס"ר, היינו דהתם הא נעשה חיזוק לכלי, משא"כ בעשיית פתח כל שאין לו צורך אין זה כלל תיקון לכלי, ופשוט.

לנקוב בחבית של עץ במקום נקב ישן

סי' שי"ד סעיף ג' שעה"צ אות כ': ובשו"ע הגר"ז כתב וכו' - נראה דזה קאי על משנ"ב סקי"ט, וצריך לעיין בפנים הגר"ז, אח"ז ראיתי בגר"ז ס"ח דהוא כמו שכתבתי, ועל דין זה לא כתב כלום.

להתיז ראש החבית או ראש המגופה בחבית שלמה

סי' שי"ד סעיף ו' באר היטב ס"ק ד': אפילו בחבית שלמה אפילו להתיז גוף החבית עם המגופה - עי' במ"א דזה מותר רק במוסתיקי, ולהתיז המגופה מותר אפי' בשלמה, וכ"כ במשנ"ב, ועי' ט"ז.

לנקוב נקב ישן בחבית של עץ
סי' שי"ד סעיף ד' משנ"ב ס"ק י"ט: דיש לחוש להחמיר וכו' - ובגר"ז כתב דיש להקל לצורך גדול, עי' שעה"צ כ' ובגליון.

לתקוע הקנה שנותן בחבית להוציא בו יין
סי' שי"ד סעיף ה' משנ"ב ס"ק כ': ומ"מ נראה דאסור לתקוע היטב בחזקה ביתדות דיש בזה משום גמר מלאכה - עי' חזו"א סוף סי' נ"א.

להתיז ראש חבית שלמה
סי' שי"ד סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ"ג: ומיירי בחבית גרועה שמדובק שבריה בזפת ולא בשלמה - עי' חזו"א סי' נ"א סק"ז.

פתיחת קופסאות בשבת
סי' שי"ד משנ"ב ס"ק כ"ג: ואם ירצה להתיז רק ראש המגופה לבד אפילו בחבית שלמה שרי - וכן הסכים החזו"א סי' נ"א סק"א, ועי"ש שדן לענין לפתוח קופסה של דגים או של שמן, וכן לענין לעשות חור שיטפטף השמן, וכן לגבי לפתוח בקבוק עם פותחן.

להתיר קליעת חבל שבכיסוי הכלים
סי' שי"ד סעיף ז' משנ"ב ס"ק ל"ב: עיין בביאוה"ל דלדעת הרמב"ם יש איסור בזה - עי' חזו"א סי' נ"א סק"ג.

באיסור קביעת הצירים כמסמרים
סי' שי"ד משנ"ב ס"ק ל"ד: ודע דלכו"ע אסור לקבוע הצירים או מנעול במסמרים וכו' דהוי מלאכה דאורייתא - עי' מחה"ש סי' שי"ג סק"ט שכתב בשם התו"ש דלדעה המתרת להסיר הצירים, גם לקבוע אסור רק מדרבנן, וכ"מ שם בלבו"ש במשמעות דברי המ"א, ולפי"ז דברי השעה"צ ל"ג נמי צ"ע.

סתירת חבל חותלות של תמרים - לדעת הרמב"ם
סי' שי"ד סעיף ח' ביאוה"ל ד"ה חותלות של תמרים וכו' וסותר שרשרות החבל: עכ"פ אסור מדרבנן דהוא סותר קשר של קיימא - עי' חזו"א סי' נ"א סק"ג מש"כ בזה.

בנתינת שמן עב או שעוה בנקב החבית
סי' שי"ד סעיף י"א משנ"ב ס"ק מ"ה: ידבק בעת המירוח - צ"ל ימרח בעת הדיבוק.

איסור מירוח בדבר שהוא אוכל
סי' שי"ד משנ"ב ס"ק מ"ה: שומן וחלב דינו כשעוה - אם סותם בהם פי החבית, וחייב חטאת אע"פ ששומן אוכל, עי' סוף סי' שכ"א בה"ל ד"ה תע"ב ע"ש.

להוציא סכין שהוא תחוב בכותל של לבינים
סי' שי"ד סעיף י"ב משנ"ב ס"ק נ"א: דבכותל של לבנים מצוי כמה פעמים שאין שורותיהם מדובקים זה לזה ואז מותר להוציא אפילו וכו' - עי' חזו"א סי' נ"א סק"ז ד"ה שם סי"ב דכתב דבכל כותל של לבנים מותר בין לבנה ללבנה, אפי' מדובק בטיט.

עשיית מחיצה באבנים
סי' שט"ו סעיף א' ביאוה"ל ד"ה ואין מחיצה אסורה וכו': ואפשר דמחיצת אבנים שאני דדרך בנין קבע הוא וכשמצדדן בקרקע לבנין קבע חייב משום בונה וכו' – ול"נ דמה שהתירו מחיצה היינו שהוא מדבר א' ואינו שום חיבור, דרק משום אהל אסור, ומחיצה לאו אהל הוא, אבל מה שצריך לבנות מב' דברים זה ע"ג זה הוי בנין, אלא דבצידוד אבנים כיון דהוי בלא טיט הוי בנין גרוע, והוי בנין עראי ואסור, כמבואר בביצה. ומש"כ אח"כ לומר דשאני בין להפסיק רשויות בין לגבי לישב עליהן דמשום גזירת איצטבא, אינו מובן, דה"נ איכא למיגזר גזירת כותל, ומהו החשיבות לאיצטבא למיגזר יותר [ועי' רמב"ם פ"ד מה' יו"ט הי"ד ותמצא כדברינו, מיהו בב"י סי' תק"ב ובמ"א שם מפרשים דברי הרמב"ם באהל, וצ"ע].
ועי' לעיל סי' רנ"ט ס"ו ובמשנ"ב סקי"ז, והיש מתירין שם הוא משום כבוד שבת כמש"כ המשנ"ב, והמקור הוא משבלי הלקט והובא בב"י שם, ושם מבואר דמדמה זה להא דצידוד אבנים דביהכ"ס ע"ש, וכ"כ בבהגר"א שם ובמ"א.

עשיית מחיצה בוילון וקושרה שלא תנוד
סי' שט"ו שעה"צ אות י"א: וגבי וילון כתב בב"י דאם מחברה מכל הצדדין שלא יהיה הרוח מנידו חשיב קבע וכו' ולפי מה שכתבתי מקודם דדוקא אם עשויה להיות עומד כן כמה ימים ניחא בפשיטות - הב"י כתב כן היכא דהוא קבוע להיות שם, ואין דרכו ליטלה משם, ובזה מחלק בין אם מחברה מכל הצדדין או לא, עי' ב"י סוף הסימן, אבל אם דרכה ליטלה משם משמע להדיא מדבריו דמותר בכ"ג, וכמש"כ לקמן, ולא ידעתי למה תולה זה במה שכתב, הא להדיא מבואר כן בב"י.

רוחב עץ דופן הספינה בשביל לפרוס עליו מחצלת
סי' שט"ו סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"ג: עגול היה - העגול כצ"ל. חזו"א סי' נ"ב סק"ח.

אהל ע"י לבוד להתיר להוסיף עליו תוספת אהל
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק י"ג: אפילו רק במקום אחד - עי' חזו"א סי' נ"ב סק"ח מה שמפקפק בזה.

תוספת אהל על טפח של הכריכה
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק ט"ז: אין רוחב העיגול של הכריכה עולה בשיעור טפח - עי' חזו"א סי' נ"ב סק"ח דאם דעתו להניח הכריכה ולפרוס מחצלת אחרת, סגי בטפח של הכריכה, ואפשר דאפי' כשלא הי' דעתו לזה מותר לפרוס מחצלת אחרת.

בדעת המחבר בצריך לאויר שתחתיו
סי' שט"ו סעיף ג' משנ"ב סוף ס"ק י"ז: לקמן בסעיף זי"ן - צ"ל זה.

ליתן כריכה שיש בה טפח על הגג
סי' שט"ו סעיף ב' שעה"צ אות כ': לכו"ע אסור - וכ"כ החזו"א שם, וכתב דאלה שנאדו מזה אינו מובן דעתם.

בענין הנ"ל
סי' שט"ו שעה"צ אות כ': וכ"מ בח"א וכו' - וכ"כ הפמ"ג.

סתימת חור הארובה כשאין בחור ג' טפחים
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק כ': דאל"ה אמרינן לבוד - החזו"א תמה ע"ז דלא שייך לבוד אלא כשיש אהל מכאן ואהל מכאן, אבל כאן ליכא התחלת אהל, ולא שייך לבוד לבטל החלל ע"ש.

איסור אהל מה"ת
סי' שט"ו ביאוה"ל ד"ה מטה. וראיתי בח"א כלל מ"ב שכתב לענין אהל קבוע דבעינן שיעשה גם המחיצות בשבת - וכ"כ בנוב"ת סי' ל' בדברי הריי"ף דכל אהל שיש בגג טפח חייב דוקא עם מחיצות, והיינו בגוונא דליכא בזה משום בנין כגון דלא מבטיל ליה, וא"כ שפיר שייך דברי הח"א והנו"ב, ועי' מש"כ בזה בחידושי.

גובה המחיצות לאיסור אהל בהעמדת המטה
סי' שט"ו ביאוה"ל ד"ה דפין מחוברים: דאפילו במחיצות קטנות שבקטנות כגובה טפח - וכתב החזו"א סי' נ"ב בסק"ט דודאי כן הוא אם מניח הגג ע"ג, אבל אם אין המחיצות מגיעות לגג והגג נסמך על רגלים צ"ע בדבר, אבל במחיצות י"ט אף שאין מגיעות לגג יש לומר דאסור, ובזה יש לקיים דברי חכמים הגאון בעל התו"ש.
סי' שט"ו שעה"צ אות כ"ב: והר"ן - וע"ע לקמן שעה"צ י"א.

כיסוי חור הארובה
סי' שט"ו שעה"צ אות כ"ז: אפשר דהכא כיון דכונתו בסתימתו לסתום הנקב עדיף טפי מקדירה ע"ג כירה - החזו"א תמה בזה, וכתב דספיקו של המ"א הוא משום טעם הא' של הרא"ש המובא בשעה"צ כ"ה, והנה אמת הוא דטעם המ"א משום טעם א' של הרא"ש דהוי בנין חשוב, מיהו גם דברי המשנ"ב נכונים, דהמ"א כתב דהטעם דהוי בנין חשוב משום דעביד לסתום הנקב, ודברי החזו"א שתמה על המשנ"ב צ"ע.

נתינת דף על רגלי שלחן שיש בהם מחיצות
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק כ"ב: אבל אם עומדין במקום אחד אפילו להט"ז מותר להניח עליהם הדף - עי' חזו"א סי' נ"ב סק"י דכתב דאפשר דאפי' מטלטלן ממקום למקום מקרי שהי' המחיצות מבעו"י, עי"ש.

לפרוס סדין לגג במטה בלא מחיצות
סי' שט"ו סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"ד: אבל במטה שלנו וכו' - והחזו"א סי' נ"ב סק"י כתב דאין זה מוכרע דסדין גרע מדף.

פריסת סדין על מטה שיש בין חבל לחבל פחות מג' טפחים
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק כ"ה: וכנ"ל בס"ב וע"ש במ"ב - סקי"ג, ועי' מש"כ שם בגליון.

העמדת מטה בלא מחיצות כשצריך לאויר שתחתיו
סי' שט"ו סעיף ג' ביאוה"ל ד"ה מטות שלנו וכו': אם לא בשעת הדחק - וכתב החזו"א דגם לדעת הרשב"א אם הי' מונח המחיצות או הרגלים מע"ש מותר, עי"ש סי' נ"ב סק"ט.

לפשוט מטה ששליבותיה סמוכין זל"ז
סי' שט"ו סעיף ה' ביאוה"ל ד"ה לכתחלה: אך אם השליבות של המטות סמוכין וכו' אפשר דיש להקל מטעם דגם הגג כאילו נגמר כבר מבעו"י - צ"ע מ"ש מהמחיצות דלא מהני הא דכבר עשוי מבעו"י לגג, הכ"נ כ"ז שלא הופשט לא הי' גג, וצ"ע.

פתיחת מטה מקופלת
סי' שט"ו ביאוה"ל ד"ה לכתחלה: דמצינו בכמה מקומות שאסרו חז"ל משום טרחא דשבת - החזו"א סי' נ"ב סקי' משיג ע"ז דאין לאסור משום טורח ומשום קיפול, שאין מדמין ד"ס זל"ז, וביש ג"ט בשליבה לשליבה אסור אפילו אין לה מחיצות משום מיתוח.

סתירת ובנין אהל בגג לבד בלא המחיצות
סי' שט"ו שעה"צ אות ל"א: דסתירה חמור מבנין וכו' - ר"ל דאיתא בשו"ע דאסור לסלק בגד התחתון, ומשמע דאפי' בלא סתירת המחיצות, וכן בדין דאם מותר להוריד הסדין גם הי' מותר לסלק המחיצות אח"כ, דבסילוק מחיצות לבד ודאי ליכא שום איסור. אולם דבר זה צ"ע, דהא עיקר הראי' דמותר גג בלא מחיצות כתבו תוס' בביצה ל"ב ע"ב ד"ה מלמטה ובשבת ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה, הוא מהא דאיתא מחזירין אפי' בשבת, והקשו תוס' איך מותר הא עושה אהל, ותירצו משום דאין עושה המחיצות בשבת. וכ"כ בהגר"א סי' זה ס"ב דהראי' מהתם, וא"כ גם סתירה מותר דהא איתא נוטלים ומחזירין, ובע"כ צ"ל דהותר הסתירה בכה"ג היכא שאינו להגן, או דנימא דסתירת הגג והמחיצות באמת אסור אם עושה הכל.
ויותר הי' נראה לומר כאן דאסור [עשיית גג] אפי' בלא עשיית מחיצות, וכמש"כ החזו"א סי' נ"ב סק"י משום דאיכא מיתוח, ובמיתוח אסור אפי' בלא עשיית מחיצות, ולהכי גם הסילוק אסור, ומזה יהי' ראי' גדולה לדעת החזו"א. וכן נראה להדיא דהרי השו"ע דמיירי בלא עשיית מחיצות, דהא כתב בשו"ע דאם הי' עליו כר או כסת מבעו"י כשיעור טפח מותר, משמע דעומד כבר המחיצות, ולדברי המשנ"ב מה צריך טפח פרוס, הא המחיצות כבר עומדות, ובאמת דמקור דברי השו"ע הוא מהרשב"א והר"ן דאוסרים אפי' בלא עשיית מחיצות, ודברי המשנ"ב צע"ג, ועי' קצות השלחן סי' ק"כ בדי השלחן י"ב.

אהל ארעי שאין בגגו טפח
סי' שט"ו סעיף ח' ביאוה"ל ד"ה כל אהל וכו': משום לא פלוג - עי' לקמן שעה"צ מ"ט.

חוט ומשיחה בגג רחב טפח לדעת הר"ח
סי' שט"ו ביאוה"ל ד"ה שאין בגגו: וכן מוכח מדברי הרמב"ם שהעתיק דבריו בשו"ע סעיף י"ב דגבי כילה נחשב כאהל ארעי עכ"פ כשיש עליו חוט ומשיחה אף שיש בגגה טפח - עי"ש בה"ל ד"ה ותעשה.

פתיחת מטריה בשבת
סי' שט"ו ביאוה"ל ד"ה טפח: ואינו דומה לכסא טרסקל המבואר בס"ה להיתר - עי' חזו"א סי' נ"ב סק"ו דכתב דהוי ככסא טרסקל, וכמו שמותר להעמיד החופה המובא לעיל משנ"ב ס"ק כ"ז, ורק כתב דיש לדון בזה משום תקון מנא וגם אוושא מילתא וניכר עובדא דחול וגורם פרצה, והדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפרצה, וגדר זה לעם כולו ולדורות. גם בס' בית מאיר פקפק בדברי הנו"ב, גם בתשו' חת"ס סי' ע"ב פקפק על הנו"ב, וכתב דעכ"פ ע"י גוי ודאי מותר ואין להרעיש העולם, ועי' מש"כ בזה בחידושי דדברי הנוב"י מוכרחים.

בטעם היתר לנטות כילת חתנים שאינה משלשת מעל המטה טפח
סי' שט"ו סעיף י"א משנ"ב ס"ק מ"ב: הטעם דכיון שהיא משלשת מעל המטה טפח בזקיפה לאחר כלות השיפוע הו"ל וכו' - הנה נראה שמפרש דכיון דיורד בשוה, א"כ הכילה מחשבה גגו, אולם ברש"י דף קל"ח ע"ב כתב דהמטה הוי גג, וכ"מ בחי' הרשב"א שם, וכן הוא לשון המ"א סקי"ז. שו"ר בתו"ש דכתב כן כמש"כ המשנ"ב, ומפרש כן ברשב"א, ותמה על הט"ז דהביא כפשוטו, דא"כ הוי מחיצה בלא גג דהמטה כבר עשויה, וצ"ע. ועי' סי' תרכ"ז במחה"ש סק"א ויד אפרים.

סתירה באהל שאין בו משום בנין בשבת
סי' שט"ו סעיף י' שעה"צ אות מ"ו: דאהל כזה שהותר לתקנו בשבת מחמת וכו' לא גזרו חכמים על סתירתו - יש לעי' אם הי' פשוט מע"ש אם גם הותר סתירתו, ולכאורה מ"ש, אלא דמלשונו משמע דכיון דהותר לתקנו בשבת לא גזרו, משמע הא לא"ה לא, אבל באמת אם יעמיד אותו על מצבו הא' יותר לו לחזור ולפושטו, א"כ מקרי הותר, וצ"ע. ועי' חזו"א סי' נ"ב סק"ז מש"כ בזה, ודעתו דרק אם הותר לתקנו מותר, אבל היכא דהי' פשוט מע"ש אסור לסתרו עי"ש, וצ"ע.

בהיתר לנטות פרוכת אם הוא דוקא ביש עליו חוט או משיחה
סי' שט"ו שעה"צ אות מ"ז: דברי המ"מ באמת צ"ע - מבואר לפי דבריו דלפי דברי הרמב"ם אסור לעשות אפי' מחיצה שאינה מתרת, וכ"מ מדבריו במשנ"ב סקמ"ג ושעה"צ נ"א. וצ"ע, דהא ברמב"ם בפ"ד מה' יו"ט ה"ד איתא דמותר לעשות מחיצה להיתר תשמיש, והביאו המ"א בסי' זה סק"ג, והוא בעצמו לעיל סי' זה שעה"צ י"ג. וגם לפי מש"כ שם דס"ל דהיתר תשמיש לא מקרי מחיצה המתרת, אבל לפי דבריו כאן לדעת הרמב"ם אסור אפי' מחיצה שאינה מתרת, וצ"ע. גם בדברי הרמב"ם פ"ד מה' סוכה הט"ז כתב דמותר לעשות בכלים דופן רביעית לסוכה, אבל דופן שלישית לא לפי שהוא מכשיר הסוכה, ואין עושין אהל עראי ביו"ט, ע"כ. מבואר להדיא בדבריו דרק מחיצה מתרת אסור ולא מחיצה שאינה מתרת, והביא דין זה המ"מ כאן פכ"ב. ובעיקר דבריו שכתב דדברי הרמב"ם נובעין מהר"ח, הנה בר"ח בגמ' דוילון דמותר לנטותה, כתב דוקא שיש חוטין תלוין, דלא גרע מטלית כפולה, ואם נימא דמיירי מעשיית מחיצה מאי לא גרע. ולכן נראה דהר"ח מפרש הגמ' דוילון לנטותה, היינו נמי דעושהו לאהל, וכן נראה דהרמב"ם יפרש כן [וכן הוא לשון לנטותה כמו הנוטה כדוק שמים], ועי' מש"כ בחי'.

אהל ארעי שאין בגגה טפח
סי' שט"ו סעיף י"א שעה"צ אות מ"ט: מ"א וש"א לדעת וכו' - עי' בה"ל לעיל ס"ח ד"ה כל.

אהל בכיסוי כלי רחב
סי' שט"ו סעיף י"ג משנ"ב ס"ק מ"ח: והכובא רחבה יותר מדאי - עי' לק' סי' שי"ט ומשנ"ב ס"ק מ"ט ובה"ל ד"ה הכפיפה.

כיסוי תיבה שמטלטלה
סי' שט"ו משנ"ב ס"ק מ"ח: והיכא שמטלטלה ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה אסור בכל גווני - עי' לעיל במשנ"ב ס"ק כ"ב, ומש"כ שם בגליון בשם החזו"א.

חוט ומשיחה בגג רחב טפח
סי' שט"ו סעיף י"ב ביאוה"ל ד"ה ותעשה אהל עראי: משמע מזה כמו שהוכחנו לעיל וכו' - ס"ח בה"ל ד"ה שאין.

עשיית אהל במחזיר מגירה לשלחן
סי' שט"ו סעיף י"ג משנ"ב ס"ק מ"ח: דטיש קעסטיל שנשמט כולה מן השלחן אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה שעושה אהל - עי' שעה"צ, ובחזו"א הקשה דהא אין עושה גג דהגג כבר עשוי רק עושה מחיצות, עי"ש.

עובר אורח

הגהות וחידושים על סדר שו"ע או"ח
מכת"י הגאון האדר"ת זצ"ל

קונטרס "עובר אורח" בס"ד אשר חדשתי "בעברי" על ש"ע "אורח" חיים בלמדי עם חברא מגיני ארץ אשר יסדתי בקלויז שלנו, בצוותא הירא‍ים וחרדים על דבר ד', ללון בעומקה של הלכה למעשה. - וכבר כתבתי קונטרס גדול אחד אשתקד בס"ד. א' וארא תרל"ג פה עירנו פאניוועז.
ריב"ז אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ"ב)

סימן שט

סעיף ד'. מג"א סק"ו. מ"ש שם בשם מהרא"י[1], נ"ל דתליא בפלוג' רש"י ותוס' בשבת מ"ד ב'[2], נ"א א'[3], ע"ש מ"ש בס"ד.

סימן שי

סעיף ח'. [מג"א] סק"ח. מ"ש שם דכיון שהוא דרבנן סגי ברובא, בלא זה הא כל ששים משום טעמא, וכאן לא שייך נתינת טעם כלל ובודאי ברובא סגי.

סימן שיא

סעיף ב'. **ויש אומרים שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא על ידי ככר או תינוק.** צ"ע קצת למה לא יותר להדיא כיון דמסריח לא גרע מגרף של רעי דמותר להדיא כמ"ש לעיל סעיף ל"ד בסי' ש"ח. ואולי הכא הו"ל ב' איסורים, לכרמלית וטלטולו. ועיין [מג"א] סק"ה מש"כ בשם תוס' סוכה[4] דהחמירו יותר באיסור טלטול מבאיסור הוצאה. ונ"ל מה"ט החמירו לגזור בו גזירה לגזירה, עיין מ"ש לעיל סי' ש"ח סעיף מ' בס"ד. ועיין תוס' שבת י"א ב'[5]. ויל"ע מזה על דברי הראב"ד פכ"ד משבת[6] דטעמא דטלטול משום הוצאה, וי"ל.

סעיף ד'. [מג"א] סקט"ז. **דמוקצים לכל אדם דשורפין על המלכים.** הך שורפין אינו חוב כלל רק דמותר, ובט"ז[7] הלשון מתוקן יותר, ואולם במשנה אינו מבואר זה, ועיין רמב"ם שם[8], ובע"ז י"א א' ובדברי תוס'[9], ודוק.

שם. **דעתיד להפשיטו כו'.** וא"כ במת מצוה דצריך לקוברו בבגדיו, ודאי דמותר לטלטלו בשבת כמו שהוא אגב בגדיו. ואפשר דכיון דצריך לקוברו כן, היינו טעמא דבגדיו נמי כבר נתפסו ממנו, א"כ בגדיו אסורים בהנאה וממילא אסור ע"י בגדיו, ופשוט. ומסתפקנא במת מצוה אם מותר אף שלא ע"י ככר ותינוק להפנותו מחמה לצל, די"ל שאני מת מצוה דהוה בזיון גדול לו משאר מת שמונח על מטתו בכבוד, עיין תוס' סנהדרין מ"ו ב'[10], ועיין תוס' נזיר מ"ז א' ריש פרק ז'[11], מיהו אין ראיה משם לנידון דידן, ודוק.

סעיף ח'. **הלכך קש דסתמו להסקה [מנענעו בגופו].** עיין מג"א סי' ש"ח סקנ"ג, והל"ל נמי בכאן הכי. ומיהו בלא זה אינו מדוייק מש"כ קש שלנו, דרק במדינתינו הוא כן ואין חילוק בין קש לקש, ועיין ט"ז בכאן[12].

סימן שיב

סעיף ג'. **צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו כו'.** עיין מג"א[13] דיש בו איסור דרבנן, וקשה לי דא"כ תלוי בפלוגתא דהג"ה שבסעיף א' אם ב' איסורים הותרו משום כבוד הבריות.

סעיף י'. **אבנים גדולות [וכו'] מותר לצדדן כו', לא גזרו בה רבנן משום כבוד הבריות.** חזינן דאף תרי איסורי הותר משום כבוד הבריות, טלטול האבנים וסידורן שהוא בנין קבע[14]. ואולי הך טלטול ליתא, דבמיוחדים לכך מיירי. ואולם מצאנו לעיל [סי'] שי"א סעיף ב' שהותר משום מת תרתי, ואפשר שאני מת דהוא בזיון יותר.

ובאמת קשה לי קצת לדברי תוס' שבת צ"ה א'[15] דבנין ביו"ט רק מדרבנן אסור, א"כ אף בנין קבע רק מדרבנן, וע"כ בא' מותר משום כבוד הבריות, אבל הכא בשבת מנ"ל דהתירו, דלמא שבת דחמירי לא הותר. ועיין מ"ש לקמן במג"א סי' שט"ו סק"ג בס"ד.

סימן שיג

סעיף א'. באה"ט סק"א. **ולומר לנכרי הוי ליה שבות דשבות.** לא היה צריך לזה לפי מ"ש כבר דברי המג"א[16] דמותר לגמרי, והמג"א כתב כן קודם שכתב דמותר. ובעיקר דברי המג"א מה שעמד למה לא כתבו הפוסקים דין זה, תמוה לי דמה מתקן שייך בזמן הזה דאין לנו דין טומאה וטהרה בעוה"ר, ואם לכהן עצמו - ודאי י"ל דש"ש כלל תיקון דהא יכול לצאת לחוץ, וא"כ מנ"מ בדין זה אם הוה תיקון, ופשוט לכאורה.

סעיף ו'. [מג"א] סקי"א. **מעמידה בדוחק.** צ"ל בחוזק.

סימן שטו

סעיף א'. ט"ז סק"ב. מש"כ וזה פשוט דיכול לכסות, תמוה דפשיטא הוא. ונ"ל דצ"ל "דזה פשוט", וקאי על מ"ש לעיל ועיין לקמן סי' תק"ד, וכוונתו דמותר לעשות מחיצה בפני הספרים, דלא שייך לקרותו מחיצה להתיר כיון דיכול לכסות הספרים א"כ אין המחיצה מתיר כמו מחיצה בשבת וסוכה דאי אפשר באופן אחר. והבאה"ט[17] שהוסיף מדנפשיה מלות ועכ"פ בדברי הט"ז, גרע, ועבר על מ"ש[18] חייב אדם לומר בלשון רבו.

מג"א סק"ג. **ואין נראה לחלק בין שבת ליום טוב בענין זה.** תמוה לי די"ל דס"ל כתוס' שבת צ"ה א'[19] שכתבו דכל בנין ביו"ט רק מדרבנן, דמן התורה י"ל מתוך שהותרה לצורך כו', וא"כ בדרבנן י"ל דמהאי טעמא מותר משא"כ בשבת. ואפשר לומר דס"ל דהא דאסור מדרבנן ביו"ט היינו טעמא גזירה משום שבת, א"כ כל מילי דשייך לאסור בשבת אסור נמי ביו"ט. ובאמת היה נראה דהיינו טעמא דשרי ביו"ט משום דבעילה נמי אוכל נפש מיקרי וע"כ ודאי דהותר (ובפרט איסור דרבנן כה"ג), והרי בכתובות ז' א' מבואר להדיא דבעילה הו"ל אוכל נפש, דשרי מהאי טעמא לבעול ביו"ט. ואולי בנידון דידן אינו רק מכשירים, ועכ"פ מה בכך אם ס"ל דמותר וכר' יהודה[20], ומכל שכן משום מצות עונה באשתו מ"ט לא נימא דדחי, ואולי שבידם למחול על זה (וככתובות י' א').

סימן שטז

סעיף ב'. **המשסה כלב בחיה הוי צידה.** עיין מג"א סק"ד דלאיסורא בעלמא קאמר, ולי בעניי קשה לי מ"ט ל"ה אסור מדאורייתא בכלבו משום שביתת בהמתו, דכיון דבאדם כה"ג חייב חטאת א"כ בכלבו אסור משום שביתת בהמתו כמבואר בשבת קנ"ג ב', ואף בכלב שאינו שלו נראה לי פשוט דכל שצדו ע"פ שיסוי ששיסה בו, מאי שנא זה מהמחמר אחר בהמה בשבת דאזיל מחמת קליה דחייב אף באינו שלו, עכ"פ בשלו ודאי חייב, א"כ הו"ל עשה דשביתת בהמתו מדאורייתא, ודוק.

בהג"ה. **ויש אומרים אף בחול אסור.** עיין מדרש רבה פרשת שמיני[21] ורמזו המג"א[22] ובפתיחת האור זרוע הגדול[23] באריכות, שאפילו שלא במקום סכנה אסור, וחידוש על הנו"ב תנינא חלק יו"ד סי' י' שלא זכר מכל אלה. כאמ"ו ז"ל. ועיין עבודה זרה י"ח ב'.

סעיף י"א. **לא ישפשף רוק כו'.** וע"ש במג"א סקכ"ה. ולענ"ד נראה דבמקום רבים הו"ל כקוץ דשרי כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעיף י"ח, וה"נ בכיחו וניעו הרי הם יכולים לחלוק וכבב"ק ו' א', וכ"מ, וי"ל דגם לענין זה רבים הם שלשה, ובפרט במקום שילדים קטנים שאינם יכולים ליזהר מצויים שם.

סימן שיז

סעיף א'. **ויש מקילים דעד שבעה ימים לא מיקרי קשר של קיימא.** נובע מהא דרבנן דלא חלצו מנעלייהו כל יומי שבתא, עיין שבת קי"ב א' (ואולי אפ"ל משום דליל עונת ת"ח היא).
מכאן נ"ל דלא כמש"כ האחרונים[24] דקשה לשכחה מי שישן במנעליו, דאל"כ לא הוי עבדי רבנן הכי דודאי צריך ליזהר מאוד מזה וכמש"כ בספר חסידים[25]. ואף דטעמי טעמא דמותא כיומא ע"ט ב', לא איכפת להו בהכי, אולי משום ביטול תורה בזה.

סעיף ז'. [מג"א] סק"כ. לא ידעתי למה כתב בשם הר"ן[26] מה שהוא גמ' ערוכה שם ל"ג ב', ע"ש היטב וברש"י[27].

סימן שיח

סעיף א'-ב'. לכאורה יהא אסור לשחוט לחולה בשבת, דבזה גופה הרי הוא כמרבה להבריא כיון דלהחולה די גם בנבילה. ועיין לקמן סי' שכ"א סק"ט דנ"מ טובא לשינויי דשם.

[שם]. לכאורה י"ל דאם כבר בישל ישראל פעם אחת בפרהסיא ובמזיד, דאז בישולו השני' אסור גם לאחרים משום בישולי עע"ג, דהא כבר הוא מומר לחלל שבתות, עיין תוס' חולין י"ד א'[28].

[מג"א] סק"ב. **אם היה מוצאי שבת יום טוב אסור משום הכנה.** בלא זה י"ל לפי מה דקיי"ל[29] דקדושה אחת שבת ויו"ט, וי"ל.

שם. מש"כ מיהו הר"ש[30] כתב דלא הוי דבר שיש לו מתירין דאסור לזרים, נראה לענ"ד דשאני התם דזרים עכ"פ רובא מכהנים, משא"כ הכא המבשל רק אחד י"ל דלכל העולם רובא הו"ל דבר שיש לו מתירין. ומ"ש נראה לי דלמי שנתבשל בשבילו, יש להסתפק אם בישל לכל מי שירצה ה"ה יבשל בשבילו, אם י"ל אח"כ ברירה ולכו"ע אסור בכה"ג, דאולי לא שייך האי טעמא דכתב הב"י. ומיהו להס"ד דאסור בלא זה ליכא למימר האי טעמא. ומש"כ מדברי הב"י, שם כתב נמי שיאמר לקטן שיבטל (וכצ"ל במג"א לבטל במקום "לבשלו"), וא"כ בנדון דידן יש לעיין אם נכרי יש לו חזקת אין אדם חוטא ולא לו, וצ"ע כעת.
ויש לעיין דלמה נחמיר שמא יאמר לנכרי, הא אין לנכרי שליחות בדאורייתא, משא"כ שם בביטול אסורים מאן לימא לן דאסור ביטול אסורים ע"י נכרי, דשבות בעלמא בלאו נמי הוא רק ספק אם אסור, וכל שכן בביטול אסורים דאינו מדאורייתא, ואף לראב"ד[31] נמי אינו לאו גמור, וצ"ע כעת. ואי"ה יבואר במק"א.

סעיף ב'. [מג"א] סק"ז. **אבל במוצאי שבת כו'.** בלא זה הרי חולה שיש בו סכנה מלתא דלא שכיחא כתוס' פסחים מ"ו ב'[32] ולא גזרו ביה רבנן כמ"ש לעיל סק"ב, וצ"ע קצת.

[שם] סק"ח. **אבל בנגמר בישולו לא אמרינן שגדל באיסור, דאל"כ למה אצטריך [וכו'] משום שמא יעלה ויתלוש.** אולי עיקר הכוונה דמשום האי טעמא הו"ל נמי משום נ"ד, ומשא"כ בהך הוא משום מוקצה לחוד, והיינו דנפקא מינה לשבת דמותר מוקצה, ועיין סי' תרצ"ה. ועיין לעיל סק"ד דמוקצה דפירות הוא משום שמא יעלה ויתלוש, וא"כ היינו הך. ובמש"כ מתוס' ביצה ל"ז ב'[33] דהך לאיסור מוקצה לא חיישינן, היינו מה שבהבהמה ניתוספת שמנונית ביו"ט והרי מותר לשוחטה, לע"ד י"ל דמהאי טעמא שתיק רב דלשיטתיה הוא דקשה מהא דס"ל בביצה ו' א' דעגל שנולד ביו"ט מותר ואפרוח אסור משום מוקצה, ולא אמר הואיל ומתיר עצמו בשחיטה מתיר נמי איסור מוקצה דידיה, וזה ברור לע"ד.
ובזה יש ליישב קושית המפרשים על הרי"ף[34] שפסק שם כרב דחבית מותרת ובהמה אסורה, והרי שתיק רב, די"ל רב לשיטתיה משא"כ לדידן, והיינו כפי' התוס', והך בהמה אסורה נמי אינו לאכילה בשחיטתה רק להוליכו למקום דלא שייך האי טעמא דהואיל, ודוק היטב.
נ"ל קצת די"ל אף רב ס"ל האי טעמא דהואיל, רק שאינו מועיל אלא דאורייתא לדרבנן, אבל דרבנן לדרבנן י"ל דאינו מועיל, א"כ י"ל דרב ס"ל אין שליח לדבר עבירה מן התורה, וא"כ הו"ל רק מדרבנן וא"כ לא שייך הואיל, אבל מדאורייתא לדרבנן י"ל גם לרב הואיל בכה"ג, א"כ נסתרו דברינו דהכא בשחיטת בהמה הו"ל מדאורייתא לדרבנן, אך בלא זה אין לחלק בזה ואין כאן מקומו. ועיין לעיל סק"ד מ"ש בשם המגיד משנה[35] דלתסר לבריא מה שנתבשל לחולה משום מוקצה, ותירץ דלדידן לא ס"ל מוקצה, ויש לחלק בין הנושאים. ועיין תוס' חולין ט"ו ב'[36].

---

1. תרומת הדשן ח"ב סי' קצ"ג. 2. ד"ה הא. 3. ד"ה או שטמן. 4. דף ל"ו ע"ב ד"ה בשבת. 5. ד"ה אמר. 6. הי"ד. 7. סק"ד. 8. הל' מלכים פ"ב ה"א. 9. ד"ה ואי. 10. ד"ה קבורה. 11. ד"ה כהן. 12. סק"ט. 13. סק"ג. 14. צ"ל: עראי. 15. ד"ה והרודה. 16. סק"א. 17. סק"ב. 18. ברכות דף מ"ז ע"א. 19. ד"ה והרודה. 20. שבת דף קל"ז ע"ב; שו"ע סי' תצ"ה סעיף א'. 21. פרשה י"ג סי' ג'. 22. ס"ק א'. 23. אלפא ביתא אות מ"ז. 24. כ"כ בס' זכירה [ענין שכחה בסופו]. 25. סי' תתר"ח. 26. סוכה דף ט"ז ע"א מדפי הרי"ף ד"ה והשתא. 27. ד"ה ופליג. 28. ד"ה השוחט. 29. עירובין דף ל"ח ע"א. 30. ביכורים פ"ב מ"ב. 31. בספרו איסור משהו (פ"ב עמ' ק"כ) שביטול איסור אסור מדאורייתא. 32. ד"ה רבה. 33. ד"ה לאיסור. 34. דף כ' ע"ב מדפי הרי"ף. 35. פ"ב משבת ה"ט. 36. ד"ה כגון.

שונה הלכות

מרן הגאון
רבי חיים קנייבסקי שליט"א

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א
מרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

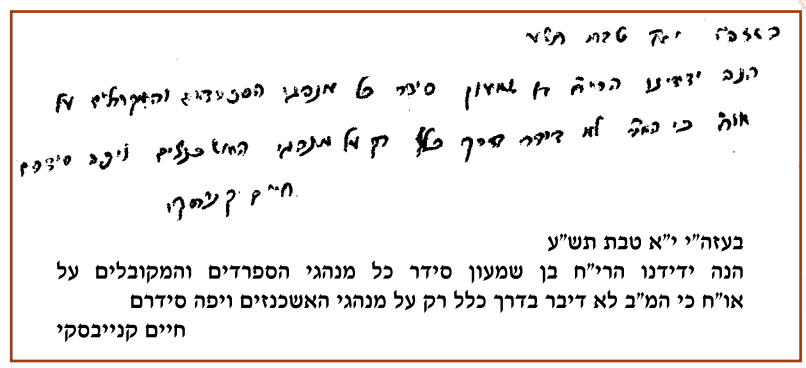

בעזה"י י"א טבת תש"ע
הנה ידידנו הרי"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם
חיים קנייבסקי

סימן שיג. טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת

א התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו בין בבנין ובין בכלי (וע"ל דין ו') עד שנתאחד ה"ז תולדת בונה (וע"ל סי' ש"מ דין מ"ג) וכן התוקע עץ בתוך הקרדום או שתקע יתד בתוך הבית יד של הקרדום כדי להדקו חייב משום בונה וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שיתכוין לתקן (ס"ט וסקנ"ד) הסותר ע"מ לבנות אפי' דעתו לבנות אחר השבת חייב (סי' ש"מ סקי"ג) וכן אם סתר לשום תיקון אפי' אינו ע"מ לבנות חייב (בה"ל שם ד"ה המוחק וע"ל סי' ש"ב דין כ"א בענין להתיר מכבש ועי' סי' ש"ג דין כ"ו וסי' שי"ב דין י"א ט"ז וסי' ש"כ דין י"ז וסי' של"ז דין ד').

ב המתלמד השחזת סכין של שחיטה שהעמיד את הסכין לשחוט בו אע"פ שבדעתו לפוגמו תיכף אחר שחיטה יש בו משום בונה דבנין לשעה חשוב בונה (חזו"א או"ח סי' נ' סק"ט וע"ל סי' שכ"ג דין י"ג).

ג העורך את השיון הוי בונה או מכה בפטיש (וע"ל סי' רנ"ב דין י"ג וסי' של"ח דין י') ודיני הדלקת החשמל בשבת נתבאר בסי' שי"ח דין ב' (חזו"א שם וע"ל סי' שי"ט דין ל"ד דלכרוך בגד על הברזא יש בזה חשש בונה ושם דין ל"ה בענין העושה גבינות).

ד חצר שנתקלקלה במי גשמים מותר לזרות בה תבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין שכיון שראוי למאכל בהמה או לטיט אינו מבטלו שם ובלבד שישנה שלא יזרה בסל או בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנה ויביא התבן על שולי' אבל ביד אסור משום עובדא דחול [וע"י גוי מותר אם יש בו צורך הרבה] אבל דבר שמבטלו שם כמו טיט וחול וצרורות (אפי' באופן שאינן מוקצה) אסור מיהו דוקא הכא שבא לתקן החצר אסור אבל בענין אחר כמו שנוהגין לפזר אפר או חול בבקר בבית כדי לכסות הרוק כיון שאין מכוין לתקן מותר (ס"י וסקנ"ה נ"ו).

ה שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואי למטה ויש חור במפתן שהציר נכנס לתוכו וכנגדו יש חור א' למעלה שהציר העליון הוא בתוך החור אם יצא התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו שמא יתקע בחוזק בסכין (צ"ל בסיכין וכ"ה ברש"י שברי"ף) וביתדות [ואם אחר החזרה הוא רפוי גמור מותר להחזירו ובלבד שלא יהדק אבל רפוי ואינו רפוי אסור] ואפי' החור באמצע התיבה אסור ואפי' בצירים שלנו שהם מברזל אסור להחזיר דלתי הכלים אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו שכיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון אבל כשיצא העליון אסור אפי' לדוחקו ולהחזירו למקומו [ויש דעות אם הוא מדאורייתא או מדרבנן וע"ל סי' ש"ח דין ס"ה וסי' שי"ד דין כ"ה וסי' תקי"ט דין א' ב'] (ס"ה וסקל"ז ל"ח ושה"צ וסי' תקי"ט בבה"ל ד"ה אסור).

ו מטה שעשוי' פרקים פרקים ונושאין אותה בדרך וכשבאין על מקומה מחזירין פרקי' יחד ומושיבין אותה אסור לפורקה ולהחזירה אפי' ברפיון וכ"ש להדקה גזרה שמא יתקע במסמרים ואם תקע חייב חטאת [משום מכה בפטיש וי"א משום בונה[א]] ואם דרכה להיות רפויה[ב] דהיינו שאין מקפיד אם יתנועע בתוך החור[ג] [וי"א דהיינו שא"צ לה גבורה ואומנות] מותר להחזירה ברפיון ובלבד שלא יהדק ואפי' עושה רפוי ואינו רפוי אסור וכן הדין בשטענדע"ר שבבהכ"נ שמונחין עליו ספרים אם הוא של פרקים ובכוס של פרקים שמפרקין אותו מרגלו ויש מקילין בכוס לפרקו ולהחזירו ברפיון[ד] שאין דרכו להדקו כ"כ בחוזק ולכתחלה יש להחמיר אם לא לצורך שבת יש לסמוך על המקילין מיהו כוסות שלנו העשוים בחריצים סביב כמו אלו שיש שרוי"ף סמוך לרגלם ומהודקים בחוזק לכו"ע אסור להחזירו אף ברפיון אך כיסוי הכלים אף אם עשוים כך מותר כיון שאין עשוים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד (ס"ו וסק"מ מ"א מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח ובה"ל ד"ה דרכה ושה"צ) ודעת החזו"א דבמטה וכל הני יש להקל אפי' אם רגילות לתקוע כל שעושה רפוי בלתי מהודק ואם אין רגילות לתקוע אפשר להקל אפי' להדק (או"ח סי' נ' סק"י וע"ל סי' ש"ח דין ס"ח וסי' תקי"ט דין ג' וסי' רע"ט דין ז').

ז אפי' כלים שאסור לפורקן ולהתירן מ"מ לטלטלן מותר ולא אסרו אלא במנורה של פרקים בסי' רע"ט דין ז' שדרכה להתפרק ע"ש וכל כיו"ב אבל דבר שאין דרכו להתפרק מותר בטלטול (סקמ"ה).

ח דלת של בור אפי' הוא רפוי המחזירו חייב וכמו שלנו הסובבים על צירם ונוח ליטלם דבמחובר חייב גם ברפוי כשדרך בנינו בכך (חזו"א או"ח סי' נ' סק"י וע"ל סי' ש"ח דין ס"ז).

ט דף המחובר לכותל הבית בצירים וסובב על ציריו למותחו ולהורידו ונשמט ציר אחד מהכותל והי' הציר נכנס ויוצא בחור הכותל בקל וא"א לתוקעו בחוזק מפני שהחור נתרחב מותר לדחוק את הדף לכותל אף שבזה נדחף הציר לחורו כיון שאין זה דרך בנינו ולא דמי לחזרת דלת על צירי' בכותל בחוזק דהתם החזרה גמר בנינו אבל הכא בנינו להיות תקוע הציר בכותל בחוזק ותנועתו ברפיון אינו לא בנין ולא סתירה (חזו"א שם).

י דין ספסל שנשמט אחד מרגליו נתבאר בע"ה בסי' ש"ח דין ס"ח ס"ט (ס"ח).

יא קורת הגג שנשברה מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי אבל לא שתעלה דא"כ הו"ל בונה אלא כדי שלא תרד יותר והוא שיהיו רפוים שיוכל ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם אסור משום שמבטל כלי מהיכנו ואם אינו תחוב בחוזק כ"כ מותר וכתב המג"א שאם אינו כלי רק עץ בעלמא כמו מקל אע"פ שאינו מוקצה שמוכן הוא לטלטל אסור לסמכו תחת הקורה דדמי לבונה אבל הא"ר והתו"ש מתירין גם בזה ובלבד שלא יהדק כמו בארוכות המטה (ס"ז וסקמ"ט נ' ושה"צ).

יב פקק החלון כגון לוח או שאר דבר שסותמין בו החלון או ארובה שבגג יכולים לסתמו בשבת אפי' אם אינו קשור ולא אמרי' דהוי כמוסיף על הבנין כיון דדרכו בכך לפתוח ולסגור תמיד [ואם אין עומד אלא לפתוח לעתים רחוקות אסור אא"כ הוא קשור ותלוי מבעוד יום כדלקמן דין י"ט] ואם לא נשתמש בו עדיין מעולם לזה צריך שיחשוב עליו מע"ש לסתמו בו או לאיזה דבר שיהי' [ויש מחמירין דבעי תורת כלי עליו כדלקמן גבי קנה[ה] וצ"ע למעשה] אבל אם נשתמש בו אפי' רק פ"א א"צ מחשבה ולא תורת כלי וכן אם הי' קשור א"צ מחשבה וכ"ז דווקא בדבר שדרך לבטלו שם אבל דבר שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה כגון בגד וכיו"ב מותר לסתום בו אפי' לא הי' דעתו עליו מע"ש וכן אם הוא כלי אפי' מלאכתו לאיסור כגון דף שעורכין עליו א"צ מחשבה וי"א דכל מה דבעי מחשבה בעינן דוקא מחשבה לסתמו בו[ו] דאל"ה נראה כמוסיף על הבנין (ס"א וסק"א ב' ג' ובה"ל ד"ה אפי' ודי"ה ולא ודי"ה והוא ודי"ה מע"ש).

יג י"א שאם יש מת בבית ורוצה לסתום החלון שלא תכנס הטומאה אין מותר אלא קודם שימות המת אבל לסתום אח"כ הוי מתקן והמג"א מתיר גם אח"כ וכן מצדד בשע"ת ועי' בפמ"ג (סק"א).

יד קנה שהתקינו להיות נועל בו שתותחו אצל הדלת בכותל [ולא שסוגר בו את המסגרת או ב' חצאי דלת] דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול אלא צריך שיתקננו שיהא ראוי לשום תשמיש כגון לפצוע בו אגוזים או להפך בו זיתים [ומ"מ לא מקרי בהכי כלי שמלאכתו לאיסור כיון שלא הי' רק הזמנה ואם מוסקין בו זיתים מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור אע"פ שנועלין בו כיון שעיקרו נעשה לכך הולכין אחר רוב תשמישו ומ"מ מותר לנעול בו כמו כל כלי שמלאכתו לאיסור דמותר לצורך גופו] וא"צ שיהא קשור לדלת ויש מקילין אפי' אין ראוי לדבר אחר כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לנעול בו הדלת [ומקרי בהכי כלי שמלאכתו להיתר] ולעת הצורך יש להקל[ז] (ס"א סק"ד ז' ט' י' ובה"ל ד"ה שיהא).

טו נגר שהוא יתד שנועלים בו ותוחבים אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין שנראה כשאר נגרים ויתדות שנועצין בכותל אין נועלים בו אפי' הוא מיוחד לכך אא"כ יהא קשור ואז א"צ אפי' מחשבה שיחשוב עליו מבעו"י אבל מחשבה בלא קשירה לא מהני וי"א שיש בזה גם איסור דאורייתא של בונה ועי' בבה"ל (ס"א וסקי"א ובה"ל ד"ה ואין וד"ה יהא).

טז וכיצד יהא קשור אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה לכלי סגי אפי' אם קשור בחבל דק שאם ירצה לטלטלו ע"י אותו חבל מיד נפסק ואפי' אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריח הדלת או במזוזה שאחורי הדלת ואפי' אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ ויש מקילין בגלוסטרא אפי' אינו קשור[ח] אבל דעת הט"ז וכן מצדד הגר"א שאם אינו קשור אסור אא"כ הנגר מחובר לדלת ומושכין אותו ותוחבין בחור שאז א"צ קשירה וי"א דכ"ז שהי' בו גלוסטרא ממילא אבל אם עשה בו בכונה גלוסטרא מותר אפי' בלא קשירה[ט] [ואפי' בנוקב בארץ דלקמן דין י"ח] ולפ"ד הגר"א אין לחלק בזה (ס"א וסקי"ג י"ד ט"ז ובה"ל ד"ה אם).

יז ואם אין בראשו גלוסטרא אם הוא קשור בדלת עצמה סגי אפי' בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפי' כולו מונח בארץ ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו ואפי' אין תלוי אלא כולו מונח בארץ כיון שהוא קשור מותר אבל אם אין יכול לינטל בו אפי' הנגר תלוי באויר ואין נגרר כלל בארץ אסור (ס"א וסקי"ח).

יח וכל מה שהתרנו בנגר ואפי' ביש בראשו גלוסטרא והוא קשור [ויש מקילין ביש בראשו גלוסטרא] הוא דוקא שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אין נוקב בארץ אבל אם נפחתה האסקופה בענין שכשמכניס הנגר

שערי הלכות

סימן שי"ג

א. ונחלקו האחרונים לדעת מרן כאיזה טעם פסק, הביאם הכה"ח לעיל בסי' ש"ח ס"ק פ', וע"ש בשע"ה אות נ"ג.

ב. אף דבשו"ע לא הזכיר מפורש דרכו ברפוי אלא כתב אם היא רפויה, וא"כ לכאורה אינו תלוי בדרכו בזה, אלא אם הוא מהודק בפועל או לא, מ"מ כן ביאר בב"י, ומבואר דעתו כמ"ש הרמ"א כאן דתלוי אם דרכו ברפוי, וכ"כ הלבושי שרד לדעת מרן, ואמנם בחזו"א בסי' נ"א סק"י בד"ה והמחבר כתב, דכיון דלא הזכירו בשו"ע אפשר שחזר בו, יעו"ש עוד מש"כ בזה, אך בשבט הלוי ח"ו סי' ל"ב כתב דאין סיבה לומר שמרן חזר בו [אמנם עיין בלשון הלבושי שרד שנדחק בלשון מרן בריש הסעיף דצ"ל להחזירה או להדקה], וכיון שכן כתב בפשיטות בב"י ובב"ח והפרישה והרמ"א הכי נקטינן, עכ"ד.

ג. כ"כ בב"י מהכלבו בשם הראב"ד, והדעה השניה הביאה המג"א בשם הסמ"ג כמבואר בביאוה"ל. וכתב בכה"ח ס"ק ס"ה דדעת מרן והאחרונים להחמיר בזה, וכ"כ להחמיר באור לציון בפרק כ"ז בביאורים לתשובה א' [ומש"כ שם דרך עראי, אפשר שבא להתיר גם רפוי ואינו רפוי, ולכן הוצרך לזה].

ד. כ"כ המשנ"ב עפי"ד הט"ז, והקשה בדבריו בשעה"צ ס"ק ל' מלשון הטור שכתב דשרי בכל ענין, משמע דשרי אפילו בחוזק כיון שאין דרך להדקו כ"כ בחוזק. וע"ע בלבושי שרד הבנתו בדברי הט"ז, ומבואר דלא כהבנת המשנ"ב, יעו"ש. ונראה עוד דא"א לומר כפירוש זה לדעת מרן, דהא לפירוש זה יוצא דדעת המהר"ם מרוטנבורג שהחמיר בכוס של פרקים לומר שאפילו ברפיון אסור להחזירו, והיינו מפני שדרך להדקו, אך לא כל כך בחוזק שיהא בו תקיעה דאורייתא, ובכה"ג למהר"ם אסור להחזירו אפילו ברפיון ולהטור שרי, וא"כ דעת המהר"ם הוא כדעת הראב"ד והרשב"א שהביא הב"י, ובב"י לא משמע דהמהר"ם כשיטתם, ולא עוד אלא שבב"י הביא דעת הראב"ד והרשב"א דבדבר שדרכו להיות רפוי ואינו רפוי, אסור להחזירו אפילו ברפוי כל זמן שאינו מתנוענע בתוך החור, ולא הביא לזה חולק, ומבואר שמסכים כן להלכה, ואילו בשו"ע הביא דעת הטור בסתמא, ודעת המהר"ם בשם יש מי שאומר, ומבואר דהעיקר להלכה דלא כמהר"ם, ואין כן במשמעות הב"י. והנראה לפרש במחלוקת המהר"ם והטור לדעת מרן כדברי הגר"ז, ומדוקדק כן בפרישה אות י', דהחילוק בין כוס למטה שדרכה ברפוי הוא, שאמנם המטה דרכה ברפוי אך פעמים קורה שמהדקה, ולכן אסור להדקה אפילו בלא תקיעה שמא יתקע, ורק ברפוי מותר, אך הכוס אין דרכו להדקה בשום פעם, ולכן אף אם דרך קצת להדקו והוא מהדקו שרי, כיון שאין חשש שיגיע לידי תקיעה כיון שלעולם אינו תוקעו, וכן הוא סברת הטור, אך סברת המהר"ם דגם בכוס אינו מותר אלא ברפוי, אבל להדקו אפילו בהידוק מועט אסור, ובזה מרן בשו"ע סתם כהטור. ואם כנים אנו בזה, יצא לדינא לדעת מרן דהגם שאמרנו לעיל בהערה הקודמת לדעת מרן שכל ההיתר ברפוי היינו דוקא אם דרכו ברפוי הגמור, הנ"מ בדבר שדרכו ברפוי ופעמים תוקעו, אבל בדבר שלעולם אינו תוקעו שרי גם במהודק קצת, אלא דבדרך קבע אין כדאי לעשות כן מדהביא מרן בשו"ע ביש מי שאומר את דעת המהר"ם שמחמיר בזה, ואיכא דס"ל דכוונתו דיש לחוש לחומרא, וע"כ היכא דאפשר יש להחמיר גם בזה. וע"ע מש"כ בענין זה באור לציון פרק כ"ז תשובה א' דרך אחרת בהבנת הדברים.

ה. וכ"כ כמה ראשונים, וכמבואר בביאוה"ל ד"ה והוא. ובשו"ע פסק בזה כדעת הרא"ש דלא בעי בזה תורת כלי.

ו. עיין ביאוה"ל ד"ה מער"ש דתלוי במחלוקת אם המחשבה הוא לאפוקי מאיסור טלטול, או לאפוקי מאיסור בונה, וביאר שם דהמחלוקת גם לדעת מרן בשו"ע, דהפמ"ג בריש הסי' כתב משום איסור טלטול, ואז צ"ל דמ"ש בשו"ע דחשב לסותמו בו לאו דוקא, דה"ה אם חשב בו לתשמיש אחר. והגר"א לומד משום בנין, וע"כ לסותמו בו הוא דוקא, דאל"ה נראה כמוסיף על הבנין.

ז. וסיים בזה המשנ"ב דכן סתם השו"ע לעיל סי' ש"ח סעי' י', ולכאורה יש להבין דעת מרן בזה, דבסי' ש"ח סתם כר"ת והכא הביא פלוגתא. ובא"ר כתב בסק"ב ליישב דהכא משום בנין חשש לדעת רש"י. ומ"מ כתב הא"ר דיש להקל כר"ת בשעת הצורך, כיון דרי"ו כתב דהעיקר כר"ת, והביאו הכה"ח ס"ק ט"ו, יעו"ש. ועיין מה שהאריך בספר יוקח נא סק"א בדין זה ובכללי הפסיקה לדעת מרן השו"ע, כשמזכיר שם הפוסקים כדהכא שהזכיר בשו"ע רש"י ור"ת, אי הוי כיש ויש דדעתו לפסוק כיש בתרא, וה"נ דעתו לפסוק כהפוסק האחרון שהביא, או דבכה"ג כיון להלכה כהפוסק הראשון שהביא, יעוש"ב ובמ"ש ע"ד הא"ר, דנראה מדבריו דכוונת השו"ע לפסוק כרש"י שהביא בראשונה, ודחה והוכיח דגם בזה ס"ל כיש בתרא, ככל י"א וי"א.

ח. הנה בב"י נסתפק בזה, ונראה דעתו שא"צ קשירה, ואמנם בשו"ע משמע דבעי קשירה, ועיין כה"ח ס"ק כ"א, וכ"כ בביאוה"ל ד"ה יהא לדעת השו"ע דאוסר בלא קשירה, וכמ"ש כמה אחרונים לדעתו, אמנם במאמ"ר סק"ב כתב לדעת השו"ע דא"צ קשירה וכמ"ש בב"י, ומש"כ בשו"ע נמשך אחר לשון הגמ' וכמ"ש בב"י לדעת הטור.

ט. לדעת מרן בב"י משמע דבזה לכו"ע מותר, ועיין ביאוה"ל ד"ה אם.

בחור נוקב תחתיו בארץ הוי כבנין ואסור לנעול בו ואם עשה לו בית יד [הוא כעין גלוסטרא אלא שעשה אותו בידים] יש דעות בזה[י] ואם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שהנגר יהי' ראשו שם ואינו מוסיף נקב בארץ מותר [ויש מפקפקין קצת בזה] ולכן בהרבה בתים שעושין נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן ותוחבין הבריח לשם שהולך מקצה זה לזה מותר אע"ג שנכנס בחומה משום שנעשה מתחלה נקבים בחומה לכך (ס"ב וסק"כ כ"א כ"ב ובה"ל ד"ה כל וד"ה הוי ושה"צ).

יט רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסין ויוצאין בה תדיר אם עשה דלת לפתחה מקרשים או שתלה בה מחצלת של קנים וכן פרצה שסתמה בחבילות של קוצים העשוי' כעין דלת ופעמים שהוא פותחה ורוצה לנועלה בשבת אם יש להם ציר [דהיינו שנוקב הדלת וקובעין בו עץ חד כדי להכניסו בארץ לחזור לכאן ולכאן] או אפי' אין להם ציר אלא שניכר שהי' להם ציר נועלין בהם אפי' הם נגררים בארץ כשהם פתוחים ושהוא נועלן מגביהן וזוקפן על האסקופה רק שקשרם ותלאם מבעו"י לנעול בהם ולא מחזי כבונה שניכר בהם שהוא דלת כיון שהי' להם ציר וכ"ש אם יש להם ציר עדיין ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו אבל אם אין להם ציר ולא ניכר שהי' להם ציר אין נועלים בהם אא"כ היו קשורות ותלויות[יא] בענין שאף כשהן פתוחות גבוהות מהארץ אפי' כמלא נימא ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר [דהיינו שעשוי ליכנס בה בפחות מל' יום כן מצדד בתו"ש] נועלים בו אפי' לא הי' לו ציר מעולם ונגרר בארץ כשפותחה ואפי' אין קשור כלל מותר[יב] אם יש לה אסקופה מלמטה[יג] או שנועלים בקרשים הרבה ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניס בהם קרשים דהוי כאיסקופה (ס"ג ד' וסקכ"ד כ"ה כ"ו כ"ז כ"ט ל"ג ל"ד ובה"ל ד"ה שאין ועי' בסמוך דין כ' דלפ"ד החזו"א יש להקל כאן אפי' בלא אסקופה כיון שהוא מקרשים הרבה).

כ וכ"ז בדלת העשוי' מקרשים הרבה אע"פ שהקרשים אינם מחוברים והוא מכניס כל קרש בפ"ע אבל אם עשוי' מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה וכשפותחים שומטים אותה ועוקרים אותה [וברמב"ם משמע דאסקופה היינו שלהדלת עצמה קבוע לה בסיס כעין אסקופה. חזו"א או"ח סי' מ"ו סק"א] אם אינה עשוי' לכניסה ויציאה תמיד אין נועלים בה אפי' יש לה ציר וקשורה ותלוי' אם היא נגררת בארץ אבל אם גבוהה מהארץ מותר (ס"ד וסקל"ב ל"ה) ובחזו"א כ' דאפשר דלדעת הרי"ף דבדלת שאין עשוי לכניסה ויציאה תדיר אין נ"מ בין לוח אחד לכמה קרשים וגם בלוח א' ואין לה אסקופה דינה כנ"ל דין י"ט (או"ח סי' מ"ו סק"א) ואם עשוי' לכניסה ויציאה תמיד אין אסור אא"כ יש תרתי לריעותא[יד] שהוא מלוח אחד וגם אין לה אסקופה הא לא"ה יש להקל אפי' אינה קשורה כלל וכן אם היא קשורה ותלוי' יש להקל[טו] [ואפי' נגררת בארץ ואין לה ציר] אפי' יש תרתי לריעותא (סקל"א ל"ב ל"ו ושה"צ וחזו"א או"ח סי' מ"ו סק"א).

כא דלת מקרשים הרבה העשוי לכניסה ויציאה תמיד שנשברו צירייה וזוקפין אותה כנגד הפתח כשנכנסין וכשיוצאין שומטין אותה ויש לה בריח המחברה אבל אין לה אסקופה מותר לנעול בה כיון שנכנסין בה תמיד ויש לה בריח וכ"ש אם הי' לה ציר וכ"ש אם אין מכניסין אותה תוך חלל הפתח אלא זוקפין ומטין אותה כנגד חלל הפתח דלא נראה בזה כבנין אך משום מוקצה צריך שייחדנה לכך אפי' לשבת אחת וסגי ואם קשרה אפי' בחבל דק ודאי מותר ואפי' יחדה רק לשבת אחת (חזו"א או"ח סי' מ"ו סק"ב).

כב דלת החלון שנועל בה החלון בלילה לשמירה ושומטה בבקר מותר לנעול בה אף שאינה קשורה כיון שפותח ונועל בה תדיר ואפי' של לוח אחד כיון שיש לה משקוף התחתון (חזו"א שם סק"ג וע"ל סי' ש"ח דין ס"ה[טז]).

כג דלת העשוי' להחלונות של זכוכית שדרך לעשותן כפולות בימות הגשמים ובימות החמה שומטין אחד ומניחין א' והתקינה בימות החמה לנעול בה החלון בלילה ולשמטה ביום אם קשרה מותר ואם לא קשרה צ"ע משום איסור בנין ומשום מוקצה ומ"מ אין בידינו למחות להנוהג היתר בזה (חזו"א שם).

סימן שיד. דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

א אין בנין וסתירה בכלים וה"מ שאינו בנין ממש (כדלקמן דין ט') אבל בנין גמור וסתירה גמורה שייך גם בכלים[א] (ס"א וסק"א) וקשה לדמות מילתא למילתא בדין אין בנין בכלים ואין לנו אלא מה שמצינו בהדיא (חזו"א או"ח סי' נ"א סקי"ז).

ב כל העושה דבר שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש שהאומן מכה בפטיש על הכלי בשעת גמרה להשוות עקמימותו (סק"ח) ובדבר אוכל לא שייך מכה בפטיש (בה"ל סי' שי"ח ס"ד ד"ה והדחתן וע"ל סי' ש"ב דין י"ט כ').

ג העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכות בין בבנין בין בכלים ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב אם מכוין לשום תועלת ואל"ה אסור מדרבנן וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו בכלים אבל בשאר דברים לא בעינן רק שיהי' דרכו של אותו דבר לעשות בו נקב כזה לאיזה תשמיש (סק"ח ושה"צ).

ד העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולים אפי' אינו מחובר לקרקע [דלית בו משום בונה] שעשוי להכניס אורה ולהוציא ההבל חייב משום מכה בפטיש שהוא כולל כל גמר מלאכה וגזרו על כל נקב אפי' עשוי להוציא או להכניס בלבד (סק"ח).

ה תקע מסמר בכותל לתלות עליו חייב משום מכה בפטיש (שם).

ו העושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה (שם וע"ל סי' של"ז דין ד').

ז המבקע עצים לחתיכות גדולות איסורו מד"ס משום עובדא דחול והמבקע לחתיכות קטנות חייב משום טוחן ואם מקפיד על המדה חייב משום מחתך אפי' בחתיכות גדולות לכן מי שאנסוהו לחתוך עצים בשבת מוטב שיבקע אותם על חתיכות גדולות ולא ינסרם (סקמ"א ושה"צ וע"ל ריש סי' שכ"ב).

ח פסיק רישא אסור גם בדבר שאיסורו מדרבנן[ב] (סקי"א וע"ל סי' שט"ז דין ה' שהקיל במקום צער בפסיק רישא דלא איכפת לי' וע"ש עוד דין כ' ובסי' של"ז דין ה' ובסי' תרנ"ח דין ד').

ט חבית שלמה אסור לשברה[ג] להוציא מה שבתוכה אפי' אין עושה נקב לפתח אלא שוברה ואע"ג שהוא מקלקל אסור מדרבנן אבל חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה אפי' שלא במקום שמדובק שברי' בזפת (וכ"כ בחזו"א סק"ו) ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהי' לה לפתח דא"כ הו"ל מתקן מנא ואפי' הוא נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא אסור מדרבנן ואם הוא גדול שעשוי להכניס ולהוציא אסור מה"ת (ס"א וסק"ד ו' ז' ח') ודעת החזו"א שג"ז מדרבנן (או"ח סי' נ"א סק"ז) וכן אם מתיז ראשה מלמעלה ומכוין ליפות השבירה שתשאר עוד כלי אסור (סק"ה) ובחזו"א מפקפק ע"ז (שם) ודעת הגר"א שגם חבית שלמה מותר לשבור אם אין עושה אותה כלי ע"י השבירה (סק"ז) ודעת החזו"א דגם הגר"א מודה דאסור מדרבנן (שם).

י וכ"ז בחבית קטנה אבל אם מחזקת מ' סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות [עם עובי הדפנות בלא עובי הזר הסובב אצל שפתה והרגלים][ד] הו"ל כאהל ואית בי' משום בנין וסתירה אפי' בנין וסתירה כל דהו וע"י גוי יש להקל בחבית שבורה ומדובקת בזפת אפי' מחזקת מ' סאה (סק"ב ג' ובה"ל ד"ה שאינה).

יא חביות קטנות של מרקחת[ה] אסור להסיר החשוקים שקורין רייפי"ן כדי ליקח מה שבתוכה וע"י גוי יש להתיר (וע"ל דין כ"ד) ובקשור ע"י חבלים אפי' ע"י ישראל יש להתיר[ו] (סק"א).

יב מותר לקרוע העור מע"פ חבית של יין ובלבד שלא יכוון לעשות כעין מרזב (סקכ"ה) וכן שפופרת של נייר הממולאים בשר מבושל או מעושן מותר לקרוע השפופרת מעל הבשר בשבת דלעולם אין דעת בנ"א על השפופרת ואין כאן תיקון[ז] (חזו"א או"ח סי' ס"א סק"ב וע"ל דין כ"ז).

יג חבית שנשברה ודבקה בזפת מותר להתיז ראשה בסייף [אע"ג שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו] דלאו לפתח מכוין כיון שמסיר ראשה (וע"ל דין ט') אבל בחבית שלמה אסור[ח] (ועי' בחזו"א סי' נ"א סק"ז) ואם מתיז

שערי הלכות

י. דהב"י כתב דשרי והביא ראיה מהרי"ף, וכ"כ המג"א. והגר"א כתב לדעת רש"י והטור לאסור, ועיין כה"ח ס"ק ל"ו.

יא. כ"כ במשב"ב, ובנשמת אדם כלל ל"ט אות ב' כתב לדעת כמה ראשונים ופסק השו"ע, דבגבוהות מן הארץ א"צ קשירה, ובביאוה"ל ד"ה גבוהים דחה דבריו.

יב. במשנ"ב ס"ק כ"ט כתב עפי"ד הגר"א דלדעת השו"ע בעי קשור, ולהרמ"א א"צ קשירה, ומבואר דלדעת השו"ע דין דלת זו כדין הנגר דלעיל ס"א, והנה במג"א סק"ז דימהו לפקק, ובתהלה לדוד כתב דלדבריו לא בעי קשירה, וכ"ד הגר"ז בס"י, ואמנם בח"א כלל ל"ט בנשמת אדם אות ב' פליג אמג"א, וס"ל דפקק יותר קל מדלת דאין בו בנין כלל, והדלת דמי לנגר ובעי קשירה, ואעפ"כ במסקנתו כתב לדעת השו"ע דא"צ קשירה. והנה מקור דברי הרמ"א בס"ד דא"צ קשירה, הוא מדברי הב"י בדין תריסי החנויות דלא היה שם קשירה, וכמ"ש בתהלה לדוד שם, ועפי"ז אפ"ל דמש"כ בשו"ע כאן והוא נגרר אין הכונה קשור, אלא בא לאפוקי דאינו גבוה מן הארץ, ובזה לא יסתור את דין התריסים. [וע"ל בשע"ה אות ט"ו]. וכ"כ הנשמת אדם שם בביאור דברי השו"ע, והוכיח כן מדברי השו"ע בדלת אלמנה, ובאמת בשארי אחרונים לא הזכירו כן בדעת השו"ע להצריך קשירה, ושנחלקו בזה השו"ע והרמ"א, וע"כ לא ברירא מילתא בזה להצריך קשירה לדעת השו"ע.

יג. היינו דעשויה מקרשים הרבה וגם דיש לה אסקופה, דאל"כ בחדא לריעותא הוי דלת אלמנה וכמבואר בדין הבא, יעו"ש השיטות בזה.

יד. לדעת השו"ע נראה דאפילו העשוי לכניסה ויציאה תדיר אסור אם עשוי מלוח אחד, דבב"י בס"ג כתב בביאור דברי הטור כהראב"ד דבעשוי לכניסה ויציאה תדיר שרי, ובס"ד גבי תריסי החנויות כתב דשרי דל"ה מלוח אחד, ומשמע דבלא זה אסור אף דעשוי לכניסה ויציאה תדיר. ומוכח דדלת אלמנה העשויה מלוח אחד אסור גם בעשוי לכניסה ויציאה תמיד. (ועמג"א סק"ח). וכ"כ בכה"ח ס"ק מ"ט. ובמאמ"ר סק"י הוסיף דבתריסי החנויות דשרי דלית לה היכר דלת כלל, יעו"ש. והנה דעת הרמב"ם דיש להקל בדליכא תרתי לריעותא, בין בעשוי לכניסה ויציאה תדיר ובין באינו עשוי, והאחרונים כתבו לסמוך על שיטתו בעשוי לכניסה ויציאה תדיר, ועיין כה"ח ס"ק נ"ו, אבל דעת השו"ע להחמיר בכ"ג אפילו בחדא לריעותא.

טו. היינו עפי"ד הגר"א, ומדוקדק בלשון מרן שומטין אותה ועוקרין אותה דמיירי באינה קשורה. ואמנם צ"ב בדברי המשנ"ב דכתב כן לדברי השו"ע, הלא הגר"א עצמו כתב כן לדעת הרי"ף והביאו בשעה"צ, דלגירסא דידן אסור גם בקשורה, ובפרט עפי"י מש"כ במשנ"ב ס"ק כ"ט [וכנ"ל בדין הקודם] דלדעת מרן בעי קשירה בעשוי לכניסה ויציאה תדיר. ואמנם למש"כ לעיל בשע"ה אות י"ב לפקפק בדעת מרן אי צריך קשירה, אפשר להתיר כאן בקשורה, וצ"ע.

טז. וע"ש בכה"ח ס"ק פ"ג פ"ד.

סימן שי"ד

א. וכ"ה דעת מרן בשו"ע כדעה זו, כמבואר בסעיף א' וז', ועיין שעה"צ באות א'.

ב. עיין מש"כ לדעת מרן בזה לקמן בשע"ה אות י"ד.

ג. כ"פ מרן בשו"ע דבשלימה אסור בכ"ג, כמבואר בשע"ה באות הבאה. אמנם רוב הפוסקים מתירים בכלי פחות ממ' סאה אף בשלם, וכן פשטות דעת הרי"ף והרמב"ם [ואמנם בשלטי גבורים כתב לדעתם דאסור שלא במוסתקי, וצ"ע]. ועיין כה"ח ס"ק שהביא אחרונים שהקשו מ"ט החמיר בשו"ע יותר מהרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים, וע"כ התיר לסמוך על המקילים בשעת הדחק בכלי פחות ממ' סאה כשאין לו מה יאכל [וצ"ל דע"י גוי נמי שרי, וכדלקמן בשע"ה אות כ"א]. וע"ע באור לציון ח"א סי' כ"ד מש"כ לדעת מרן.

ד. כ"כ הרמ"א, והיינו שגם במוסתקי אסור ביותר ממ' סאה. וי"ל בזה, הלא נחלקו הראשונים בטעם ההיתר דשבירת החבית, דדעת התוס' דמיירי במוסתקי אבל בשלימה אסור, וכדעה זו פסק השו"ע כאן בס"א, ודעת הר"ן דמיירי בכלי קטן דאין בנין וסתירה בכלים, אבל בכלי גדול אסור, וע"כ הקשו כמה אחרונים [העו"ת, והפר"ח בליקוטיו, והמחה"ש, והפמ"ג במש"ז סק"א והנתיב חיים ועוד] היאך הוסיף הרמ"א בדברי השו"ע דדוקא בחבית קטנה, הלא בשו"ע פסק כדברי התוס', ולדבריהם לכאורה אין הבדל בין גדול לקטן, וע"כ כתבו שהחמיר הרמ"א בתרתי [או דס"ל לעיקר כדעת התוס', וביותר ממ' סאה יצא מתורת כלי והו"ל דין אוהל, או דס"ל כהר"ן, וחמיר בכלי קטן שלם משום קושית הב"י מעיי"ל שופתא בקופינא דמרא, ע"ש בדברי האחרונים]. ומ"מ בשו"ע דלא הביא לחלק בין כלי גדול לכלי קטן, מבואר דהתיר במוסתקי אף בגדול, וכ"מ מקושית האחרונים הנ"ל בדברי הרמ"א, אך במאמ"ר סק"ג הבין בדברי הב"י שהביא דין התרומת הדשן דהוא מקור דברי הרמ"א דמיירי דוקא בפחות ממ' סאה, דס"ל כן גם לדעת התוס', יעו"ש בדבריו. אך מסתמות דבריו בשו"ע ופשטות דעת האחרונים הנ"ל בדעת מרן מוכח דלא חילק בזה.

ה. עיין ביאור אופן כלי זה בב"י ביו"ד סי' ק"כ סעי' ו', וע"ע מה שביאר במאמ"ר סק"ה, ולעיקר הדין כתב המשנ"ב דל"ד לחבית שמדובקת, דהכא דרכה להעשות כן מתחלת עשייתה. ועפי"ז קופסאות שימורים אין דינם כמוסתקי, ולטעם המתירים עיין לקמן בשע"ה בסוף הסימן.

ו. עיין במאמ"ר סק"ה שפקפק בהיתר ע"י ישראל בחבלים, ובספר יוקח נא סק"ה הראה פנים להיתר, יעו"ש.

ז. ועפי"ז יש להתיר לפתוח אריזות מזון של שקיות ניילון ע"י קריעתן, וכמ"ש בשע"ה לקמן בסי' ש"מ על השוה"ל בדין מ'. ובששי"כ בפרק ט' הערה י"ב הביא מהגרשז"א דכיון דאינו מיועד לשימוש חוזר, א"כ בטל לאוכל שבתוכו, וקריעתו הוא כשבירת קליפי אגוזים [וע"ע לקמן בשע"ה בסוף הסימן גבי קופסאות שימורים], וע"ע בששי"כ שם עוד כמה צירופים דאין בזה משום קורע. ותליא בהבנת האחרונים בטעמא דהיתרא דעור שע"פ החבית, יעו"ש. ומ"מ כתב שם שלא יתכוין לעשות בו נקב יפה.

ח. כתב כן עפי"ד המג"א וכמ"ש במחה"ש ופמ"ג, וכ"כ בשכנה"ג דמה שלא הזכיר השו"ע בזה דמיירי במוסתקי דסמך על מש"כ בס"א. אך במאמ"ר סק"ז כתב דכיון דלעיל מיירי בחבית והכא במגופה, הו"ל לפרושי, והביא שכ"כ בפרישה דאף בשלימה שרי, ויש הבדל בין שבירת כל החבית דהו"ל סותר, לשבירת ראש החבית דל"ה סותר. ולכאורה פשטות דברי הב"י שמביא ראיה מרש"י והרמב"ם להתיר אף בראש החבית, והם לא העמידו במוסתקי, חזינן דאף בשלימה שרי [ואפשר דכ"ז כתב בקושיתו על הטור מ"ט כתב ראש המגופה ולא ראש החבית, והיה צ"ל להזכיר את ההיתר בראש החבית לפחות במוסתקי]. וכ"כ המטה יהודה להתיר אף בשלימה, והביא עדות על מוהר"א יצחקי דנהג כן, והביאם במחבר"ר סק"ה ושכ"כ מוהר"ח בן עטר. [ובחזו"א בסי' נ"א ס"ק י"ח הביא עדות זו בשם השע"ת שהביא מהמחב"ר, וכתב דנראה דפתח רק את המגופה ולא את החבית. ונראה דלא ראה את הדברים בשרשם, שהרי המט"י והמחב"ר דברו ע"ד השו"ע דס"ל דמיירי בחבית שלימה וכנ"ל, וכפי שביאר בב"י דראש החבית היינו מגוף החבית, וע"ז הביאו עדות להתיר אף בשלימה, יעו"ש]. וע"ע מש"כ בכ"ז בכה"ח ס"ק ל"ז. והנה בספר יוקח נא פליג ע"ד המטה יהודה, וס"ל דאותם גדולים שהתירו פליגי ע"ד מרן, וס"ל כדעת רוב הראשונים דהיתר של שבירת החבית היינו אף בשלימה, וכנ"ל בשע"ה באות ג', ואינו ראיה למגופה. ומ"מ לדינא נראה דיש להקל בזה, דמגופה אפילו בשלימה בצירוף שיטת הראשונים הנ"ל, וכ"ה פשטות דעת מרן כאן במגופה וכנ"ל, ויצא עוד נ"מ לגבי נקב מצידה כשאינו נקב יפה, ונתבאר לקמן בשע"ה אות י"ב.

ט. עיין כה"ח ס"ק ל"ז דהלבוש התיר אפילו בלא אורחים, וכ"ה מסתמות לשון השו"ע.

אליבא דהלכתא

רק ראש המגופה מותר אפי' בחבית שלמה וכ"ז לא התירו אלא מפני האורחים דווקא[ט] (ואפשר דהתזת ראש המגופה מותר אפי' שלא בפני האורחים כדלק' דין י"ז) (ס"ו וסקכ"ג כ"ד כ"ה ועי' בחזו"א סי' נ"א סקי"ח).

יד קופסאות של שמן או של דגים העשוין מטסי ברזל ורצופין מכל צד וחותכין בסכין את הטס שעל הפתח אסור לפותחו בשבת אפי' אין דעתו על הקופסא אלא להוציא מה שבתוכה ולזורקה לאשפה כיון שעושה כלי גזרי' שמא יתכוין לשם פתח ואפשר שאסור מה"ת שאין מתחשבין עם כונתו (חזו"א או"ח סי' נ"א סקי"א ע"ש[י]).

טו קופסא של שמן שעושה נקב לטפטף השמן אסור ואם עושה ב' נקבים א' להכניס אויר וא' להוציא שמן אם יכול להוציא השמן משניהם פעם מזו ופעם מזו חייב ואם א"א לטפטף אלא מא' מהן אפשר שאין אסור אלא מדרבנן (שם).

טז מותר לנקוב במגופה שסותמין בה הכלי זכוכית שקורין שטאפק"י אפי' בכלי המיוחד לכך (סקי"ז) וכן מותר להסיר המגופה הקטנה שסותמין בה את הבקבוקים הנעשה מטס כפוף[יא] שדוחקה סביב לפיו ואף במפתח המיוחד לכך שמעקמה (חזו"א שם ע"ש).

יז אסור לנקוב נקב מצדה של מגופה [אפי' ברומח שעושה נקב גדול ואינו דומה לפתח וכן אסור אפי' נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא] אפי' בחבית שבורה ומדובקת בזפת[יב] אבל מותר לנקוב המגופה למעלה בראש החבית ואפי' בחבית שלמה ואפי' מחזקת מ' סאה ואפי' שלא מפני האורחים שאין מכוין לפתח שאין דרך לעשות פתח למעלה אא"כ עשוי להכניס ולהוציא אסור (ס"ו וסקכ"ו כ"ז כ"ח ושה"צ וחזו"א) ודעת החזו"א דאפי' עשוי להכניס ולהוציא מותר (או"ח סי' נ"א סק"י).

יח וכ"ז לנקוב המגופה אבל לנקוב גוף החבית אסור בכל מקום שעושה בה הנקב ואפי' נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא ואינו יפה לפתח [ואפי' בחבית שבורה ומדובק בזפת אסור[יג] מיהו שם אין אסור אלא כשמכוין לעשות פתח כנ"ל דין ט'] ואפי' יש בה נקב חדש אסור להרחיבו אפי' אין מרחיבו כ"כ שיהא עשוי להכניס ולהוציא על ידו ואם הי' סכין תקוע בחוזק מע"ש בחבית אם לא הוציאו מבעו"י אסור להוציאו[יד] דהוי פ"ר שעושה נקב אבל אם הוציאו פעם א' מבעו"י שוב אינו פ"ר ומותר להוציאו ולהכניסו ובמקום צורך גדול יש לסמוך להקל אף היכא שלא הוציאו מעולם [אם אין מחזקת מ' סאה] כיון שאין מתכוין להוסיף וגם הוא כלאחר יד (ס"א ו' וסק"ח ט' י"א כ"ג כ"ו וע"ל דין כ"ג בשם החזו"א בזה וע"ל סי' ש"ח דין נ"ט לטול חרס מכלי שנתרועע).

יט הי' בה נקב ונסתם אפי' הי' מקום הברזא שסתמו ועשאו במקום אחר ועתה רוצה לפתחו אם הוא למטה מן השמרים אסור לפתחו [ואפי' יעשה נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא על ידו] דשם צריך סתימה מעליא והו"ל כפותח מחדש אבל למעלה מן השמרים מותר לנקבו אפי' במקדח אפי' הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא ואפי' הכלי של מ' סאה ובלבד שלא ירחיבו יותר ממה שהי' בתחלה[טו] וצ"ע אם תלוי ביין ושמרים שבשעת סתימה וברקינית ביין שנותן בפעם ראשונה אחר הסתימה או שתלוי כפי הרגל ההשתמשות ברוב פעמים (ס"ב ג' וסקי"ג י"ד ט"ו ט"ז וחזו"א או"ח סי' נ"א סקי"ז) וי"א דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ בנקב וחותכים ראשו ע"ד שלא להוציאו אסור ויש להחמיר כדעה זו[טז] ובמקום צורך גדול יש להקל (ס"ג וסקי"ט ושה"צ אות כ' ושייך לסקי"ט).

כ ברזא שבחבית שא"א להוציאה מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת ובלבד שלא יהא הברזא הראשון נגד השמרים וכן ברזא שנשברה מותר לנקוב שם כנ"ל דין י"ט (ס"ג ד').

כא מותר ליתן קנה חלול או ברזא בחבית להוציא יין אע"פ שלא הי' שם מעולם ואע"ג שאינו יודע אם יגיע למדתו ואע"פ שהקנה אין מתוקנת כל צרכה וחסרה שום תיקון לא חיישי' שמא יתקנה אבל אסור לתקוע היטב בחזקה ביתדות שיש בזה משום גמר מלאכה (ס"ה וסק"כ כ"א) ובחזו"א מצדד להקל לתקוע בחזקה ומ"מ מסיק דלמעשה אין להקל בזה (או"ח סי' נ"א סקי"ח) אבל אסור ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית [שמקפל העלה כעין מרזב והיין זב דרך שם] שמא יקטום ואם יש לו הרבה קטומים מוכנים לזה מע"ש לא חיישי' שמא יקטום ומותר אבל בשנים וג' אין להקל ויש מחמירין אפי' יש לו הרבה[יז] (ס"ה וסקכ"ב ושה"צ).

כב אסור לסתום נקב החבית אפי' בדבר שאין בו משום מירוח ואין היין יוצא אז דרך שם[יח] דהוי כעין בונה אבל לסתום ע"ג הנקב מלמעלה אם אין היין יוצא דרך שם מותר ובלבד שלא יסתום בדבר המתמרח כגון שעוה [אפי' הכינו לתשמיש מאתמול שאינו מוקצה] או שמן עב ושומן וחלב דהוי ממרח ואם היין יוצא דרך הנקב אסור לסותמו בשום דבר מדרבנן ואפי' ליתן בו שום בדרך הערמה לומר שאינו מכוין אלא להצניעו שם אסור כיון דבאמת מכוין לסותמו ואם הוא ת"ח מותר לו להערים בכך וגם בזמנינו יש דין ת"ח לזה ויש חולקין וכ"ז בדבר שאין דרך לסתום בו כמו בצרור קטן או קיסם אבל מותר לסתום בעץ כמו שבברזא כמו שהוא דרך תמיד לסתום בו (סי"א וסקמ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט נ').

כג סכין שהוא תחוב מע"ש בספסל ובכל דבר שהוא תלוש [חוץ מחבית שנתבאר לעיל דין י"ח] מותר להוציאו אע"ג שהנקב מתרחב עי"ז שאף אם תוקע בשבת מתחלה אין כאן איסור תורה אבל אם הי' תחוב בכותל של עץ מבעו"י קצת בחוזק אסור להוציאו בשבת דכמעט פ"ר שיתרחב הנקב וחייב משום קודח שהוא תולדת בונה ואם הכניסה והוציאה וחזר והכניסה מבעו"י מותר להוציאה וגם לחזור ולתוחבה בכותל אבל אם לא חזר ונעצה מבעו"י אסור לתוחבה בכותל ובכותל של לבנים שאין שורותיהם מדובקים זה לזה ויש טיט ביניהם מותר להוציא בטיט שבין שורה לשורה אפי' לא הכניסה והוציאה מבעו"י (סי"ב וסקנ"א נ"ב נ"ג ובה"ל ד"ה וכן וחזו"א סי' נ"א סקי"ז וע"ש מה שהשיג על המ"ב) ובחזו"א כתב שאם אפשר שיהא ניחא לי' למחר הרחבת הנקב אסור בין בחבית בין בכותל של עץ בין בשל לבנים בין השורות הדבוק בטיט אא"כ אינו פס"ר אבל אם ודאי אין לו צורך בהרחבת הנקב מותר בין בחבית בין בכותל של לבנים בין השורות אבל בכותל של עץ דאיכא קודח אפשר דאסור[יט] (או"ח סי' נ"א סקט"ו).

כד כלי הסגורה[כ] בפותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבור הפותחת וע"י גוי יש להתיר[כא] וי"א דדוקא בהפסד מרובה[כב] או שנחפז הרבה לצורך מצוה וכ"ז בשבירת הפותחת אבל לפתוח אותו בסכין או במחט גדול מותר אפי' דלת של בית (ס"ז וסקכ"ט ל"ה ל"ו ל"ז).

כה המחזיר דלת הכלי על צירה יש בזה משום בנין דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה (וע"ל סי' שי"ג דין ה' שיש דעות בזה אם הוא מה"ת) וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבות אם נאבד המפתח ויש מתירין דסתירה ובנין גרועה היא ולכו"ע אסור לקבוע הצירים או מנעול במסמרים להכלי ואפי' ע"י גוי דהוי תיקון מנא ומלאכה דאורייתא (ס"ז וסקל"ג ל"ד).

כו כלים שהכיסוי שלהם סגור בקשרי חבלים יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא[כג] שהרי להתיר תמיד הוא עשוי או לקרעו[כד] או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו ולדעת הרמב"ם אסור להתיר קליעתו (ס"ז וסקכ"ט ל' ל"ב ובה"ל ד"ה חותלות) ובחזו"א כ' דגם להרמב"ם מותר כיון שעושה דרך השחתה[כה] (או"ח סי' נ"א סקי"ג) אבל דלת של בור שקשור בחבלים אסור לחתוך או להתיר קליעתו משום סותר כיון שמחובר לקרקע אע"ג שדעתו הי' להסירו למו"ש[כו] אבל מותר להתיר הקשר[כז] דכיון שעומד להתיר אינו קשר של קיימא ואם לא הי' דעתו להסירו במו"ש אסור גם להתירו[כח] דהוי קצת קשר של קיימא ואם הי' דעתו להסירו בשבת מותר גם לחתכו או להפקיעו ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט שאינו עשוי לקיום וע"ל סי' רנ"ט דין ח'[כט] פרטי הדין בזה (ס"י וסקמ"ג מ"ד).

כז כלים העשוים מכפות תמרים כמין סלים ומניחין בתוכן תמרים רעים להתבשל או גרוגרות אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וחותך בסכין או קורע ומנתק [ולענין לסתור שרשרות החבל לד' הרמב"ם ע"ל דין כ"ו] ואפי' גופן של הכלים מותר כיון שאינו כלי גמור שאין עשויין אלא שיתבשלו התמרים בהן[ל] הו"ל כשובר אגוזים ושקדים ליטול האוכל שבהן (וע"ל דין י"ב) אבל כלי גמור אסור כנ"ל דין כ"ד כ"ה ומחצלת שתופרין בו פירות מסתפק

י. וע"ש שאסר כיון שרגילים להשתמש בהם לבורית ומסמרים, ובזה לכאורה ישתנה הדין כהיום שאין רגילות להשתמש בזה, אלא דאסר שם גם משום ההשתמשות בכלי זה עד שנגמרים הדגים, ואין רגילות לשופכם תיכף כשפותחם, ובזה יש דרך גם היום להשתמש, ועוד כתב שם בהמשך דכיון דעושה במציאות פתח גשם חלול חשיב בנין, ולא מתחשבים עם כוונותיו, וגם משום הגזירה שהביא כאן השוה"ל בהמשך. וי"ע אם כל טעמים אלו הם דוקא משום שכן הדרך להשתמש בו, או אפילו אם לא משתמש בו, וכהצד הראשון דדוקא בזמן שהיה דרך להשתמש בו דבר החזו"א, כתבו בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' פ"ב אות י"ז, והאור לציון ח"א סי' כ"ד. אולם בחוט שני ח"ב פרק ל"ז אות ב' כתב דכיון שיש רגילות בחלק מהקופסאות שימורים שמשתמשים בהם עד שמסתיים תכולתם, אסורים כל הקופסאות שבדומה להם. וכן נראה דעת הגרח"ק כאן שהביא טעם החזו"א לאסור, ולא הזכיר כלל ענין מציאות ההשתמשות, ומבואר שאוסר. ולעיקר הדין דפתיחת קופסאות שימורים, עיין לקמן מש"כ בשע"ה בסוף הסימן.

יא. היינו פקק כתר.

יב. ולכאורה תלוי במחלוקת הנ"ל בשע"ה אות ח' אי מיירי בשו"ע כאן בחבית שלימה או מוסתקי, דאי מיירי דוקא במוסתקי א"כ יש לאסור נקב זה גם במוסתקי, ולא רק בנקב יפה כהא דס"א. וכ"כ הא"ר סק"ח בשם התוס', והפמ"ג בא"א סק"ח דאסור אף במוסתקי, והא דבס"א אסר במוסתקי דוקא בנקב יפה, כתב התוספת שבת ס"ק י"ז דהכא כיון שעושה נקב בקביעות להוציא היין, דאם היתה כוונתו להוציא עכשיו את היין, א"כ עדיף היה לו להוציא את המגופה, אלא מוכח שמכוין לפתח ולכן חמיר טפי. וע"ע מש"כ ליישב בזה בפמ"ג במש"ז סק"ו. אך במטה יהודה הנ"ל בשע"ה אות ח' הוכיח מקושיא זו גופה דהתם אסר רק בנקב יפה, והכא אסר אפילו ברומח, והיינו כיון דלעיל בס"א מיירי במוסתקי, והכא מיירי בשלימה, ואה"נ במוסתקי יאסר דוקא אם עושה נקב יפה וכהנ"ל בס"א.

יג. עיין מש"כ לעיל באות הקודמת.

יד. דעת מרן דמותר להוציאו אפילו אם לא הוציאו מער"ש, דמדאינו מתכוין הו"ל פס"ר בדרבנן ושרי, ומקורו מהתה"ד בסי' ס"ד. ואמנם הגר"א למד שהתה"ד חזר בו במסקנתו, מ"מ מרן לא למד כן. וכאן במג"א הביא כמה ראיות לאסור פס"ר בדרבנן. ואמנם י"ל דאין להוכיח מדברי מרן להתיר, דאפשר דדוקא הכא דהוי תלת וארבע דרבנן, וכמ"ש במשנ"ב דהו"ל משאצל"ג ומקלקל וכלאחר יד, וגם דאינו עושי להכניס ולהוציא וכמ"ש בתה"ד, וא"כ אפשר דדוקא בכה"ג מרן היקל, אך בעלמא לא נקיל בפס"ר בדרבנן. וכ"כ הכה"ח ס"ק ט"ו דאין להוכיח מדברי השו"ע כאן. וכן הסיק באור לציון ח"א סוס"י כ"ה בדעת מרן להחמיר בפס"ר דרבנן, יעוש"ב. ויש להוכיח כן לאידך גיסא מדלקמן בסי"ב [כאן בשוה"ל בדין כ"ג] דמרן אסר בכותל, דכיון שעיקרו דאורייתא אף דהוי משאצל"ג ומקלקל וכלאחר יד, וכמ"ש במשנ"ב. וע"ל בדין כ"ג בשם החזו"א. ועיין מש"כ בשע"ה לקמן בסי' שט"ז על השוה"ל בדין כ' לענין פס"ר בדרבנן.

טו. מרן בב"י התיר אפילו להוסיף, וכבר הקשו האחרונים הלא ההוספה הוי כמו נקב חדש, ובס"א מרן אסר במפורש להרחיב את הנקב. ובמש"ז סוף סק"ב כתב ליישב דהכא אינו מתכוין להרחיב להדיא, אלא מתעסק בפתיחת הנקב הישן, וממילא הוא מתרחב דבזה לא גזרו, משא"כ לעיל שמתכוין להרחיב את הנקב להדיא אסרו. והקשה על פירוש זה במאמ"ר סק"ו דלשון הב"י שכתב דלהוסיף נמי שרי, משמע אפילו באופן שכוונתו להוסיף. וכתב דמלשון מרן משמע שמחלק בין נקב ישן לחדש, ונשאר בצ"ע בהבנת הדברים. ועיין בספר בני ציון בסק"ה דכיון דכל האיסור שגזרו על ההוספה היינו לול של תרנגולים, זימנין דלא תקניה מעיקרא וכו', א"כ לא גזרו אלא בכעין לול של תרנגולים שהוא לעולם פתוח ולא סוגרים אותו, משא"כ הכא דהיה סתום ובא לפותחו לא דמי ללול של תרנגולים. ובאמת זה כוונת המש"ז בתירוצו השני יעו"ש, ובתו"ש כתב דלנקוב במקום נקב ישן הו"ל מילתא דלא שכיחא ול"ג ביה רבנן, והנה בא"ר כתב דמסתמות מרן בשו"ע שלא הביא הא דלהרחיב שרי, משמע שחזר בו, וצ"ע בזה, הלא מרן בשו"ע הביא כן מדברי המרדכי דבמקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח, ומזה דקדק דגם להוסיף שרי, וא"כ כשכתב דין זה בשו"ע משמע דדעתו כמו שהוא הבין בלשון זה שבמרדכי. ומן התימה על הכה"ח בס"ק י"ח שהביאו בשתיקה, וצ"ע עוד בכ"ז.

טז. הנה בפמ"ג במש"ז סוף סק"ב הביא את הנחלת צבי והא"ר דמפקפקים ע"ד המחמיר, וכתב דאין להקל נגד השו"ע, וגם הר"ב מדשתיק אודויי אודי להמחבר, עכ"ד. ולכאורה דעת מרן לקולא, דהלא סתם בזה לקולא והביא דעה המחמירה בי"א, ואפשר דלכן המשנ"ב כשהביי"ד הפמ"ג כתב דבפמ"ג והח"א משמע דיש לחוש להחמיר כדעת הי"א, ולא כתב בדעתם בפשיטות להחמיר, אלא דכיון שהביא מרן דעה המחמירה בי"א יש לחוש ולהחמיר. [ועוד י"ל דל"ח ליה סתם ויש, דהוסיף כאן ביש אופן דלא זכרו בסתם].

יז. וכ"ה דעת מרן להחמיר בזה, ועיין משנ"ב ס"ק כ"ב.

יח. דעת מרן לאסור דוקא אם היין יוצא דרך הנקב, והרמב"ם החמיר לאסור בכ"ג אם מכניס לתוך הנקב, וכ"פ כמה אחרונים וכמ"ש כאן. ועיין מאמ"ר ס"ק י"ד דיישב דעת מרן והסכים כן.

יט. עמ"ש לעיל בשע"ה אות י"ד.

כ. עיין מאמ"ר ס"ק י"ב ביאור לשון השו"ע בזה.

כא. היינו כיון דיש המתירים דס"ל דאין בנין וסתירה בכלים, וכ"ה במשנ"ב מדברי הב"י [ועיין מאמ"ר ס"ק י"ב], ולפי"ז גם לעיקר הדין דס"א גבי שבירת החבית דבשו"ע התיר דוקא במוסתקי, וכנ"ל בשע"ה אות ג', יש להתיר ע"י גוי גם בחבית שלימה.

כב. דעת מרן להתיר אפילו שלא במקום הפסד, וכמ"ש בב"י, כיון דיש מתירין ע"י ישראל. ולפי"ז בכל מקום שיש מחלוקת, אפילו נפסק להחמיר שרי לומר לגוי, וכמ"ש בברכ"י בסי' שי"ח בשיו"ב סק"א לגבי בישול אחר בישול, ועיין פמ"ג כאן בא"א ס"ק י"א. ובדעת המשנ"ב י"ל"ע בזה, דנראה דלא ס"ל האי כללא, דבסי' רנ"ג [כאן בשוה"ל בדין כ"ט] לא התיר לכתחילה, ועמ"ש בשע"ה אות מ"ח, וכאן הביא די"א דוקא בהפ"מ, וכן בסי' שי"ח דין ט"ו אסר ע"י עכו"ם במקום פלוגתא, ומאידך בסי' ש"ב דין ט"ז התיר ע"י עכו"ם במקום מחלוקת, וי"ל"ע להשוות הדברים בחילוקים שבין דינים אלו [וע"ע לקמן בסי' שכ"ה בשעה"צ אות י"ג דסמכינן להקל ע"י עכו"ם לומר דלית לן רה"ר דאורייתא], וע"ע לקמן בסי' שט"ז דין י"ב ושם בשע"ה.

כג. וכאן לא התנה שלא יהא קשר אומן כדלקמן רס"י שי"ז, כיון שמציאות הקשר אינו לקיימא, ונתבאר בשע"ה לקמן בסי' שי"ז על השוה"ל בדין ז'.

כד. והא דאין איסור מדין קורע אפילו מדרבנן בשלא ע"מ לתפור, נתבאר לקמן בסי' ש"מ דין מ"ו ובשע"ה שם.

כה. ובאור לציון ח"ב פרק כ"ט תשובה ב' בביאורים ד"ה ולענין, כתב דכאן דמיירי לזמן, אפשר דגם הרמב"ם יודה בעשוי לזמן דאינו בכלל קשר, ועפי"ז ר"ל דאפשר דלא פליג השו"ע על הרמב"ם בדין זה, יעו"ש. ועיין מש"כ בזה בשע"ה לקמן בסוס"י שי"ז.

כו. צ"ל דאין ראיה מכאן ומההמשך להכריע במחלוקת הלבוש והט"ז לענין אינו עשוי לקיום בכמה זמן הוא המבואר לקמן בסי' שי"ז דין ז', דלדעת הלבוש עד שיקחנו לביתו, ולהט"ז דוקא באותו יום, דהכא אף הלבוש שהיקל שם כתב כמ"ש בשו"ע לאותה שבת, ואפשר דקשר שהאדם עושה לצורך עצמו תלוי באותו שבת, אבל התם דמיירי בקשרו כובס והוא צורך בעה"ב, א"כ אם כשמגיע לביתו מיד מנתק ל"ח עשוי לקיום, וע"כ לא קשה ממש"כ כאן בשו"ע למש"כ בדעתו בשע"ה שם, יעו"ש.

כז. עיין היטב בתה"ד, ומבואר בדבריו דהקשר עשוי מצד אחד לפתוח ולנעול, אבל סתירה ע"י חיתוך או הסרת הקליעה זה כשרוצה לסלק הדלת לגמרי ובזה עשוי לזמן מה, ואין ההיתר מצד קשר שאינו ש"ק דרס"י שי"ז, אלא דאינו עשוי לקיום מצד עצמותו, וע"כ לא התנה כאן בשו"ע דלא יהא קשר אומן, דאפילו באומן שרי וכנ"ל באות כ"ג. ומ"מ אם הקשר עשוי ליותר מיום אחד, הוי קצת קיימא ואסור כמ"ש בהמשך, ובזה צ"ל דאף דמצד המציאות של הקשר אינו ש"ק, מ"מ אם בדעתו להשאיר אותו הוי קיימא ואסור, ובזה חוזר לכלל דיני קש"ק עפ"י המבואר ברס"י שי"ז, ועיין מש"כ שם בשע"ה על השוה"ל בדין ב' לדעת מרן.

כח. ע"ל באות הקודמת.

כט. יעו"ש מש"כ בשע"ה אות י'.

ל. מקורו מהמג"א ס"ק י"ג, ומבואר הסברא וכפי שביארו בפמ"ג שם דאינו עשוי לבית קיבול לקבל התמרים אלא כדי שיתבשלו, וע"כ אין לו תורת כלי אלא כעין הקליפה של האגוז דבטל למאכל, ושם בא"א

הפמ"ג אם מותר (ס"ח וסקל"ח ל"ט מ' ובה"ל ד"ה חותלות).
כח מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרין בטלה או בעוף הצלוים וכן פירות התפורים או קשורים יחד בחוט מותר להתיר או לחתוך החוט ואין בזה משום מחתך כיון שאין מקפיד על המדה (ס"ט וסקמ"א מ"ב).

סימן שטו. דברים האסורים משום אהל בשבת

א העושה אהל קבע כגון שפורס מחצלת או סדינין וכיו"ב לאהל ועושה אותן שיתקיים חייב משום בונה שעשיית אהל הוא תולדת בונה והסותרו חייב משום סותר וגזרו על עשיית אהל עראי משום אהל קבע וכן על סתירת אהל עראי משום סתירת אהל קבע (סק"א).
ב אסור לעשות מחיצת קבע דהיינו שיתקיים כן אפי' אינה עשוי' להתיר שום דבר אלא מפני החמה והצינה וכיו"ב אבל מחיצת עראי בלא גג אם אינה עשוי' להתיר שום דבר מותר לעשותה כגון מפני החמה או הצנה או בפני הנרות שלא יכבו ברוח או הנעשית לצניעות כגון להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה מותר [לקשור וילון בעניבה שלא תניד הרוח ולא חשיב בזה מחיצת קבע כיון שהוא רק לפי שעה ואין עשוי לסתום פתח של בנין קבוע] ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח אע"פ שקבוע שם ואינו עשוי להסיר משם אלא תלוי שם תמיד אפ"ה חשוב עראי כיון שהוא נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב לעוברים דרך שם אבל לחברה למעלה ולמטה ומן הצדדים בענין שאין נזוז ממקומו אסור משום בנין דסתימת קבע היא ואם אין דרך הוילון לשהות בסתימה זו אלא דרכו להפתח תמיד אפשר דמותר ובפרט אם יש אסקופה להפתח (ע' לעיל סי' שי"ג דין כ') ולתלות פרוכת לפני אה"ק מותר בלא"ה שכיון שיש דלת לאה"ק א"כ הפרוכת אין תלוי אלא לצניעות בעלמא וכמה אחרונים מקילין אפי' אין דלתות לאה"ק כמו וילון אצל הפתח כנ"ל [ובלבד שיזהר שלא יעשה אהל טפח כדלקמן דין ה'] ומותר לתלות בשבת סדינין המצוירים על הכותל לנוי ואפי' לקבעם שלא יהיו נזוזים ממקומם מותר כיון שאין עשויים כלל למחיצה (ס"א וסק"ה ו' ז' ט' ושה"צ וע"ל סי' תרכ"ט דין כ"ג וסי' תר"מ דין י"א) ובחזו"א תמה על מה שהתיר לתלות וילון קבוע דכיון דקובעו להיות תלוי על צירו חייב משום בונה אפי' נע ונד למטה ואין מותר אלא בוילון שדרכו לתלותו ולסלקו וכן בפרוכת לדידן מותר שאין אנו קובעין אותה אלא מחליפין אותה בשבת וכן מה שמותר לתלות סדין בסוכה מחמת הרוח היינו נמי מפני שאין מבטלו שם אלא תולהו לפי שעה וכל שאינו אלא לפי שעה אפי' קשרו גם למטה שאין נע ונד ברוח מצוי' מותר והיכא שתולה להיות קבוע אין חילוק בין תולה בפתח פתוח ובין תולה על הדלת והא דמותר לתלות סדינין המצוירים לנוי ואפי' קובעם הוא דוקא בעשוי לתלותן ולהסירן או שתלאן רפוי שנוח להסירן וממילא דרכו להסירם אבל אם קובען לעולם ה"ז בונה (או"ח סי' נ"ב סקי"ג).
ג אבל מחיצת עראי הנעשית להתיר כגון סוכה שהי' לה רק ב' דפנות ועשה מחיצת עראי לדופן ג' או להתיר טלטול על ידה במקום האסור לטלטל או לעשות מחיצה בפני אור הנר או בפני הספרים להתיר תשמיש או לעשות צרכיו אסור אם לא שהי' מבעו"י טפח בולט מן הצד ומוסיף אח"כ ברחבה או שכרך המחיצה לצד מעלה ונתנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח חוץ מן הכריכה ואח"כ בשבת פושטה לצד מטה ולכן פארווא"ן שעומד מופשט טפח מע"ש מותר לפושטו כולו אבל אם הי' מקופל אע"פ שכולו הרבה יותר מטפח לא מהני שהרי לא נעשה בשביל מחיצה כדלקמן דין ח' [וע"ש בשם החזו"א] וכתב המג"א דהא דאסור לעשות מחיצה לפני הנר להתיר תשמיש דווקא אם עושה מחיצה גבוה י' טפחים והנר גבוה ונראית למעלה דקי"ל דמאפיל בטליתו ומשמש [ובשל"ה מחמיר בזה כנ"ל סי' ר"מ דין י"ח] דכיון שהנר נראית א"כ ההיתר הוא רק משום דיש ע"ז שם מחיצה ואז צריך שיעשנה ג"כ שלא תניד אותה הרוח דאל"ה אין שם מחיצה עלה ולכן אסור לעשותה בשבת אבל אם המחיצה מכסה את כל הנר עד שאין נראית דא"צ שתהא מחיצה גבוה עשרה דוקא (ולא לקשרה) כיון שהנר מכוסה א"כ ההיתר לאו משום מחיצה אלא משום כיסוי בעלמא ולכן אף שהיתה המחיצה גבוה י' נמי מותר לעשותה וכן לענין לשמש ולעשות צרכיו בפני הספרים אם המחיצה גבוה עד שאין הספרים נראין מותר לעשותו דלא חשבינן לה כמחיצה רק ככסוי בעלמא ולכן לא בעינן אז ג"כ שיהא קשור לצד מטה רק שיכסה על הספרים עוד כסוי שיהא נחשב כאלו מונחין בכלי תוך כלי ואף שיש מפקפקין על המג"א ואוסרין בכל גוונא יש לסמוך על דבריו בשעת הדחק וכ"ש ביו"ט שיש להקל אפי' לעשות מחיצת י' ועכ"פ לכו"ע מותר לכסות הספרים בכסוי בעלמא כלי בתוך כלי להתיר התשמיש דזה לא הוי מחיצה כלל (ס"א ב' וסק"ד ט' י' י"א ובה"ל ד"ה שהי' ושה"צ) ובחזו"א כ' שדברי המג"א מוכרחים אך מש"כ דבעינן שיקשור למטה שלא תנוד ברוח מפקפק בזה כיון דבבית אין רוח ומצדד דמקרי מחיצה גם בלא קשירה אבל לעשות מחיצת י' אין שום חילוק בין ליו"ט ואסור (או"ח סי' נ"ב סקי"ד ועי' בה"ל סי' שס"ב ס"א ד"ה שאינה) ובנ"א מצדד שבמקום שיצרו של אדם תוקפו והנרות דולקים ויש לחוש ח"ו למושז"ל או שישמש לאור הנר דאיכא סכנה מותר לסמוך על הפוסקים שמתירין לעשות מחיצת עראי לזה ומותר להעמיד הפאראוואו"ן אף שלא הי' נפשט מע"ש ומתיר ג"כ כשיצרו תוקפו אפי' אם אור הנר נראה למעלה מהמחיצה אבל בלא"ה חלילה להקל בזה (בה"ל ד"ה אם וטעמו שמצרף סברת הט"ז ולפ"ז לפ"ד החזו"א שם שתמה מאד על הט"ז וחלק עליו אפשר שאין להקל כאן וע"ל סי' תקי"ד בבה"ל ד"ה או שלא הקילו לכבות כהט"ז אלא ביו"ט שני וע"ל סי' תקי"ד דין ג').
ד מחיצה העשוי' להתיר לא מהני אפי' היו עלי' חוטין שהיתה תלוי' בהן מע"ש ויש מקילין בזה (סקל"ט וע"ל דין ט"ו).
ה הנוטה פרוכת וכיו"ב באופן דמותר וכנ"ל דין ב' צריך ליזהר שלא יתקפל טפח ברחבה בשעה שנוטה [כיון שהוא דבר הנמתח כדלקמן דין ו'. חזו"א סי' נ"ב סקי"ג] ואפי' יש עלי' חוטין[א] שהיא תלוי' בהן מע"ש לפיכך אם היא פרוכת גדולה תולין אותה שנים אבל לא אחד שאין יכול ליזהר שלא תתקפל ואפי' אינה קשה אלא רק כיון שמכוין לעשות מחיצה אסור ומטעם זה יש נמנעין קצת שלא לתלות הפרכת בשבת (סי"ב וסקמ"ג מ"ד מ"ה ושה"צ) ודעת החזו"א שאין לאסור כלל בפרוכת שמא יתקפל (או"ח סי' נ"ב סק"ה).
ו בבנין קבע אף אם עשה איזה דבר משהו להוסיף על הבנין בין במחיצות ובין בגג חייב וכ"ש אם עושה את כל הגג אבל לענין אהל עראי לא אסרו בשבת ויו"ט בעושה את הגג לחוד בלא מחיצות אם לא שעושה את הגג כדי להגן כגון לפרוס מחצלת על ד' קונדסין להגן מפני החמה והגשמים וכיו"ב אפי' אם אין מחיצות כלל אסור אבל בלא"ה לא אסרו כ"א בעושה גם המחיצות עראי שתחתיו אבל אם היו המחיצות קבועין מעיקרא בזה המקום ואפי' אם היו ד' מחיצות מותר [ואף שמשתמש תחתיו בשום תשמיש כיון שאין עשוי לצל ולהגן. חזו"א סי' נ"ב סק"ט וע"ל דין י"ח מש"כ לחוש לדעת הרשב"א] ואם עושה עניבה שיתקיים זמן הרבה חשיב אהל קבע כיון שיש בו רוחב טפח וחייב מה"ת אפי' בלא מחיצות ואפי' בלא קשר כל שהוא פורס לזמן מרובה הוי אהל קבע (ס"א וסק"ב י"ז ושה"צ אות ב' כ"א) ובחזו"א כתב שבדבר הנמתח כגון בגד אסור לעשות אף גג בלא מחיצות אף שאין כונתו לאהל ולהגן [ולדעת הרשב"א דוקא אם יש לו איזה תשמיש תחתיו] ואם מתחו קודם שהניחו במקומו ואח"כ הניחו להיות גג מותר ומותר למתוח בגד ולאחזו בידו אע"ג שעשאו לצל כיון שאין מניחו אלא אוחזו בידו (או"ח סי' נ"ב סק"ב).
ז גם כשעושה המחיצות עראי וגם הגג בשבת אין אסור אא"כ צריך לאויר שתחתיהן לשום שימוש אע"ג שאינו להגן ולצל אבל אם א"צ כלל לאויר שתחתיו מותר ולכן מותר להניח ספר א' מכאן וא' מכאן וא' על גביהן הואיל וא"צ לאויר שתחתיהן [מיהו י"א דדווקא שמונח מכבר או שצריך ללמוד משניהם אבל בלא"ה אף בחול אסור משום בזיון הספר אבל המג"א מצדד להתיר וכן מתיר בח"א וע"ל סי' קנ"ד דין כ"ז] וכן מותר לפרוס מפה על השלחן וקצות המפה תלויות למטה מהשלחן מכל צד ואפי' מגיעות סמוכות לארץ הואיל וא"צ לאויר שתחתיהן ועוד כיון שמה שמונח על השלחן אין בזה משום אהל שהרי אין אויר בינו לשלחן מותר גם היוצא ממנו (ס"ז וסק"ל ל"א וע"ל דין י"ח[ב] שאם יש ד' דפים מחוברים שראוי להשתמש באוירו יש מחמירין אפי' אם אין עשוי להשתמש).
ח מחצלת הפרוסה כדי טפח מע"ש מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת אע"ג שעשויה להגן דהו"ל תוספת אהל עראי ומותר וכן לפרוס סדין על העגלות אם הי' פרוס מע"ש ברוחב טפח מותר [ואע"ג שמותחו. חזו"א סי' נ"ב סק"ב] ואם לאו אסור כיון שעשוי להגן וכל אלו נחשבין אהל עראי כיון שאין עושין אותן כדי להתקיים אלא לפי שעה ואם המחצלת או הסדין היו כרוכין אין רוחב העיגול של הכריכה עולה בשיעור טפח לפי שאין חשובה פרוסה לאהל אלא צריך שיהא טפח פרוס מלבד רוחב העיגול של הכריכה (ס"ב וסקי"ב ט"ו ט"ז) ובחזו"א כתב שאם רוצה להניח הכריכה ולפרוס מחצלת אחרת מותר ואף אם לא הי' דעתו מע"ש לכך אפשר דמותר להביא מחצלת אחרת ולפרוס אם יש בכריכה טפח ורק כשפושט את הכריכה החמירו (או"ח סי' נ"ב סק"ח).
ט י"א שאסור לפרוס את המחצלת כשהיא כרוכה ורוחב הכריכה טפח על איזה דבר ששייך בו אהל (סקט"ז) וכן הסכים בחזו"א (או"ח סי' נ"ב סק"ח).
י עריסת התינוק שיש עלי' חשוקים ופורסין עליהם סדין להגן מפני הזבובים וכן עצים התקועין ע"פ רוחב הספינה מלמעלה כמו חשוקין שקורין רייפי"ן ראשן א' תקוע בדופן הספינה וראשן השני כופפין בדופן השני ורוצה לפרוס מחצלת עליהן לצל אם רוחב העץ העגול הי' טפח [והקיפו ג"ט] ואפי' רק בא' מהן מותר לפרוס עליהן דהוי תוספת אהל עראי כנ"ל [וכל אלו נחשבין אהל עראי כיון שאין עושין אותן להתקיים אלא לפי שעה כנ"ל] ואפי' אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג"ט ואפי' רק במקום א' אמרי' לבוד והוי כאילו הי' ג"ט מכוסה במקום א' ומותר (ס"ב וסקי"ב י"ג וכהגהת החזו"א בסי' נ"ב סק"ח וכן הגיה המ"ב בעצמו בדפוסים האחרונים) וכתב בחזו"א דלפ"ז אפי' אין פורס המחצלת על הלבוד אלא מהלבוד והלאה מותר ואין זה מוכרע ואפי' יפרוס המחיצה על האויר של לבוד ואח"כ יוסיף אפשר דאסור ואין מותר להוסיף רק על אהל הקיים מע"ש ולא על לבוד (ורק במקום הלבוד בעצמו מותר לכסות אבל לא להוסיף אח"כ) ואם יש חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן ופחות מג' ביניהם צ"ע אם מותר להוסיף אך אם העומד מרובה על האויר שביניהם ודאי חשוב ככולו סתום (או"ח סי' נ"ב סק"ח).
יא עגלות של תינוקות שיש עליהן סוכה הנמתחת ונקפלת מותר למותחה ולקפלה אע"ג שעושה גג ומחיצות וגם כונתו לצל ויש בגגה טפח כיון שהסוכה קבועה בעגלה ועשוי' לנטותה ולקפלה חשיב כדלת הסובבת על צירה[ג] (חזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ו).
יב עשה אהל בשבת על סמך טפח שהי' בו מע"ש מותר לפורקו בשבת (וע"ש שמצדד שא"צ להניח בו הטפח) אבל אם הי' עשוי מע"ש אסור לפורקו אפי' יניח בו טפח (חזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ז).
יג כל אהל אפי' עשאו לקבע שיתקיים כמה ימים אם הוא משופע שאין בגגו טפח וגם אין מתרחבת טפח עד לאחר שירדה ג"ט ה"ז אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור אבל אסור מדרבנן כיון שעשאו להתקיים כמה ימים ודעת הרבה פוסקים שאפי' לא עשאו שיתקיים כמה ימים ג"כ אסור מדרבנן וכן סתם בשו"ע וכן בגג שוה אין חייב אא"כ רוחב טפח ואז חייב אם עשאו לקבע ואם לעראי כגון שפרס מחצלת ע"ג ד' עמודים אף שיש בגגו כמה טפחים איסורו מדרבנן כנ"ל דין ו' וכן גובה המחיצות שיעורן טפח כדלקמן דין כ' (ס"ח וסקל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ושה"צ ובה"ל ד"ה כל וע"ל סי' ש"ח דין נ"ח בענין ללבוש כובע קשה אם יש בזה משום אהל).
יד אסור לפרוס הפאראסא"ל בשבת או ביו"ט משום אהל כיון שצריך לקושרו בלולאות אחר פריסתו או להעמידו ולהדקו אח"כ מתחתיו בחוט של ברזל ועשוי להגן תחתיו אסור וכשנושאו במקום שאין עירוב יש בזה ג"כ איסור הוצאה והכנסה (בה"ל ד"ה טפח) ובחזו"א כ' שפתיחת הפאראסא"ל אסור משום תיקון מנא ומשום עובדא דחול (או"ח סי' נ"ב סק"ו).
טו אסור ליתן טלית על המוט הנתון בין שני כתלים ושני ראשי' משולשלין ומגיעין לארץ כדי ליכנס ולישן שם מפני החמה ואם היו עליה חוטין שהיתה תלוי' בהם מע"ש שקל לפושטה עי"ז [ודעת החזו"א[ד] אפי' אין נמשך

שערי הלכות

בס"ק י"ד התקשה בזה הלא בגרוגרות אינו עשוי להתבשל בתוכם, ומ"ט לא חשיב כלי, וכתב דאפשר דעשויים מחתיכות קטנים והוי כמוסתקי, ולא חשיב כלי, יע"ש בדבריו. והיוצא דיש ב' היתרים, או שהתמרים מתבשלים בתוכם, ואז אפילו בכלי שלם שרי, ובגרוגרות שרי רק במוסתקי, ובאמת בשכנה"ג מכח קושיא זו דגרוגרות כתב דכל ההיתר בין בתמרים בין בגרוגרות הוא משום דהחותלות אינם כלי, דאינם עשויים אלא מכפות תמרים, ודמי למוסתקי ודוקא בכה"ג שרי, וכעי"ז כתב הגר"ז בסי"ח דהכפות תמרים אינם עשויים להתקיים זמן רב, וכשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים כדי לאוכלם, אך הפמ"ג מחלק ביניהם לדינא וכנ"ל. ובאמת באגרות משה או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ט' הקשה היאך אפשר לחלק ביניהם, הלא בשו"ע הביאם בחדא מחתא, ומבואר דדינם שוה. וע"כ כתב בביאור המג"א דמש"כ שהתמרים מתבשלים בתוכם אינו עיקר הטעם של ההיתר, שהרי מקור דברי המג"א הוא מדברי רש"י, ורש"י הביאו בתור הסבר על החותלות ולא מצד טעם ההיתר, דהלא רש"י ס"ל בהיתר שבירת החבית אפילו בשלימה וזה לא גרע, אך בשו"ע דפסק להתיר בשבירת החבית דוקא במוסתקי הוצרך לומר טעם דדמי לשבירת אגוזים כדי ליטול האוכל מהם ובטל אליהם, וכשפותחו נוטל הפרי וזורק הקליפה, וה"נ הוו כלים אלו, ודברי המג"א הוא רק ביאור באיזו אופן דרך בנ"א לעשות כלי חד פעמי כעי"ז. ונ"מ בכ"ז לגבי קופסאות שימורים שבימינו, דאם הטעם מצד שעשוי להתבשל בתוכם, א"כ באופן שאינו עשוי להתבשל בתוכו אסור, ואם הטעם שאינו עשוי לשימוש קבוע אלא לשמירת האוכל, ואח"כ פותחו וזורקו, א"כ גם בקופסאות שימורים כן הוא, ועיין בשש"כ פרק ט' הערה י' בשם הגרשז"א כעין זה, ודימהו למוסתקי דאינו מתכוין לעשות כלי בזה כיון שאינו משתמש בו אחר שפותחו ל"ח כלי, דומיא דכלי רעוע. והוא כדברי הגר"ז הנ"ל, ודחה דברי התהלה לדוד שאסר את הקופסאות שימורים כיון שכלי גמור הוא. ועפי"ז י"ל דאף לסברת השכנה"ג י"ל דס"ל להתיר, דסו"ס כיון דאינו משתמש בו שוב, הו"ל ככלי גרוע. [ובמאמ"ר ס"ק י"ג כתב דטעם ההיתר דחותלות דלאו חיבור מעליא הוא, ואינו כלי גמור, ואפשר דגם לדבריו יש להתיר את הקופסאות שימורים כשאין דרך להשתמש בהם שוב]. וכן הסכימו כמה פוסקים להקל, וכמ"ש בכה"ח ס"ק ס"ט דכתב בטעם ההיתר כיון שאינם כלים גמורים אלא דוקא עשויין כדי לשלוח בהם, ואח"כ חותכין וזורקין אותם, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' פ"ה ובאור לציון פרק כ"ז תשובה ה', אלא דהתם אסר בנקב יפה. ובשש"כ שם בשם הגרשז"א התיר גם בנקב יפה, וקיל החותלות מהמוסתקי, דכיון דאינו חוזר ומשתמש בו ל"ח כלי כלל, ואין בו דין של עושה נקב בכלי. וע"ל אות ה' ואות י' מש"כ דעות האוסרים בזה. ואף להמקילים מהיות טוב בקופסא שתכולתה אינה נגמרת בב"א, דירוקנה מיד, דיש מחמירים בזה, ועיין שש"כ שם.

סימן שט"ו

א. עיין משנ"ב ס"ק ל"ט וס"ק מ"ו וביאוה"ל ד"ה כילה, דלדעת הרמב"ם שרי בפרוכת דוקא אם יש עליה חוט, ואפ"ה אסור שיתקפל טפח, דלטפח לא מהני חוט ומשיחה להרי"ף והרמב"ם. ובשו"ע העתיק בזה לשון הרמב"ם. ואמנם תמוה לומר כן לדעת מרן דבעי חוט בפרוכת, למאי דביאר בב"י דההיתר של הפרוכת הוא דאין דין אהל במחיצה שאינה מתרת, וצ"ע.
ב. ושם בשע"ה אות ח'.
ג. עיין לקמן בשע"ה אות י"א דלדעת הנודע ביהודה אסור בכה"ג כיון שמתכוין לצל. וכ"כ כמה אחרונים לאסור אא"כ היה טפח פתוח מבעו"י, עיין אגרות משה או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ג' ובאור לציון פרק כ"ח תשובה א'.
ד. יעו"ש בחזו"א דביאר כן לדעת הרמב"ם, ובשו"ע העתיק לשון

ע"ז אלא שנשאר צד א' קשור במוט, אך אם אין נשאר תלוי כלל אפי' יש עלי' חוטין שקל לפושטה ע"ז אין להקל, או"ח סי' נ"ב סק"ג] מותר לנטותה בשבת ודוקא שאחר פריסתה לא תהי' בגגה מלמעלה רוחב טפח וגם לא בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח דאל"ה לא מהני החוטין וכן כילה שיש לה גג טפח דהיינו יריעה פרוסה מלמעלה על איזה דבר ונעשית כעין טלית כפולה אע"פ שיש בה חוטין אין מותחין אותה אפי' עשרה בנ"א שכל א' יקשור את הכילה להכתלים ונשאר אמצע הכילה מונח על הקרקע ואין שם אהל עלי' כיון שא"א שלא תגבה מעל הארץ ותעשה אהל אראי ויש מקילין בזה כשיש לה חוטין (ס"י י"ב וסקל"ז מ"ו ושה"צ) ודעת החזו"א דכ"ז דוקא בעושה להיות קבוע אבל אם עושה לזמן מועט מותר אפי' יש בה רוחב טפח ואפי' אדם א' מותחה (או"ח סי' נ"ב סק"ד ה') וכן מותר לפורקה אם היו עלי' חוטין מע"ש ואפי' להשליכה לגמרי לארץ שכל שאין בו משום בנין אין בו משום סתירה (ס"י וסקל"ח ושה"צ) ובחזו"א כתב שאם עשאו בשבת מותר לפרקו לגמרי אבל אם היתה פרוסה מע"ש אסור לפרקה אפי' יניח בו החוטין (שם סק"ז).

טז ובכילת חתנים דהיינו שב' עציים יוצאין מב' ראשי המטה גבוהין מהמטה ומוט נתון עליהן מותר לפרוס על המוט וילון היורד מכאן ומכאן כמו אהל ע"פ כל המטה אם אין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח כיון שהכינה לכך מבעו"י ואע"פ שאין תלוי' על החוטין [אבל אם לא הכינה לכך מבעו"י אסור לפורסה אא"כ היו עלי' חוטין מע"ש כנ"ל דין ט"ו] וכן מותר לפורקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה בזקיפה לאחר כלות השיפוע טפח וסתם מטה שאין עלי' כילה מותר לפרוס עלי' סדין אע"פ שיורד מהמטה טפח כיון שמה שמונח על המטה לא מקרי אהל שאין חלל מתחתיו וע"ל דין כ"א (סי"א וסק"מ מ"א מ"ב).

יז מותר לעשות בשבת אהל אראי גג עם מחיצות אם נותן תחלה הגג ואח"כ המחיצות לכן כשמסדרים חביות זו ע"ג זו אחת ע"ג שתים לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עלי' דהוי כאהל [ונקרא שצריך לאויר שתחתי' שאם לא הי' אויר ביניהם היו מתעפשות] ולא מקרי דבר שאין מתכוין כיון שמתכוין לעשות מה שהא עשה אלא אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונה תחתי' (ס"ו וסקי"ז כ"ט ובה"ל ד"ה לא).

יח מותר להשים דף השלחן על רגליו אפי' יש לו ב' מחיצות מב' הצדדים מגיעות לארץ דסתמו אין עומד להשתמש באויר שתחת השלחן [אם לא שדרכו להשתמש שם] אבל אם יש לו ד' דפין מכל הצדדין [או מג' צדדין. בה"ל ד"ה מטה] כמין תיבה דאז ראוי להשתמש באוירו אסור להניח הדף[ה] אא"כ יניח מקודם הדף באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם מיהו דוקא כשמטלטל הרגלים ממקום למקום כדי להניח עליהם הדף מלמעלה אבל אם עומדים במקום אחד מותר להניח הדף[ו] אף שיש מחיצות מכל צד (ס"ג וסקכ"ב) ודעת החזו"א שאין חילוק בין ב' מחיצות לד' ולעולם אם אין לו שימוש תחת השלחן י"ל דמותר אפי' הביא התיבה ממקום למקום ועוד כיון שאפשר לו ליתן במקומו לא מקרי עושה מחיצות [אבל אם צריך לכונן את המחיצות לקרבן זה אל זה על תכונתן אסור] ואם יש לו שימוש תחת השלחן אפי' תשמיש עראי אין להתיר אפי' אם המחיצות עומדות במקומן ולא טלטלן אא"כ אין השלחן גדול כדלקמן דין כ"ו[ז] ואין אנו יודעין שיעורו (או"ח סי' נ"ב סק"ב י' י"ד) וכ"ז כשהי' רפוי אבל אם הדף שעל השלחן מהודק ותקוע בחוזק אסור משום בנין ואפי' לשומו על רגלים ואפי' אם עתה אינו תוקע בחוזק אם דרכו תמיד להיות מהודק ותקוע בחוזק יש ליזהר בזה [וע"ל סי' שי"ג דין ו' בשם החזו"א] ולכתחלה טוב לחוש לדעת הרשב"א שאם צריך לאויר שתחתיו להשתמש אסור אפי' בלא מחיצות[ח] אם לא בשעת הדחק (סקכ"ג ובה"ל ד"ה מטות) ובחזו"א כתב דגם הרשב"א לא אסר אא"כ עושה עכשיו גם הרגלים אבל אם המחיצות או הרגלים מקודם מותר להניח עליהם הדף (או"ח סי' נ"ב סק"ט) ואם הגג עשוי לצל או להגן מפני הגשמים לכו"ע אסור כנ"ל דין ו' (בה"ל ד"ה מטות).

יט כתב המג"א אפשר דאסור לסתום הנקב שהעשן יוצא שקורין קוימ"ן בכר של תבן וכיו"ב דכיון שיש לו מחיצות בפ"ע ומכסה כל הגג וכונתו בסתימתו לסתום הנקב ואם הנקב הוא בכותל מן הצד מותר לסתום ובלע"ך שעושין בקוימ"ן וקבוע שם מותר לסתום בו בשבת ויו"ט דהואיל וקבוע שם הוי כדלת וי"א דכ"ז כשהחור שהעשן יוצא הוא מחזיק ג"ט דאל"ה הו"ל כלבוד ומותר והסומך ע"ז לא הפסיד אף שיש מפקפקין בזה (סקכ"ב ושה"צ) ובחזו"א כתב דספק המג"א הוא משום שהוא בנין חשוב י"ל דאסור שאף שאין עשוי להתגונן תחתיו וגם אם אין החור מחזיק ג"ט יש לאסור דל"ש כאן לבוד (או"ח סי' נ"ב סק"ט) וכ"ז כשאין מונח אז גחלים לוחשות בהתנור דאל"ה אסור בכל גווני לישראל לסתום החור למעלה דע"י סתימתו הוא פסיק רישי' שגורם כיבוי להגחלים (סק"כ).

כ מטה אם אין ברגלי' מחיצות מותר לתת הרגלים ואח"כ הקרשים שלמעלה אע"ג דסתמא עשוי' להשתמש מתחתי' בהנחת מנעלים וכיו"ב [וע"ל דין י"ח מש"כ לחוש לכתחלה לדעת הרשב"א ומש"כ בשם החזו"א] אבל אם יש ברגלי' מחיצות המגיעין עד לארץ או עד פחות מג"ט סמוך לארץ אפי' מחיצות קטנים שאין גבהן רק טפח ואפי' רק ב' מחיצות מב' הצדדין אסור אא"כ יתן תחלה הקרשים באויר ואח"כ יניח הרגלים תחתיהן ואם הרגלים היו עומדות מכבר בזה המקום מותר להניח הקרשים עליהם[ט] אך אם המטה רחבה ביותר יש אוסרים כדלקמן דין כ"ו (ס"ג וסקי"ח כ"א כ"ב ובה"ל ד"ה דפין וד"ה מטות) ובחזו"א כתב דמש"כ דאפי' מחיצות גבוהות רק טפח אסור ה"מ כשמניח הגג על המחיצות אבל אם אין המחיצות מגיעות עד הגג והגג נסמך על הרגלים צ"ע בדבר אך אם יש מחיצות י' טפחים אף שאין מגיעות לגג או גבוהות ז' ומשהו ופחות מג"ט מהארץ י"ל דאסור (או"ח סי' נ"ב סק"ט ליישב ד' התו"ש שמובא בבה"ל ד"ה דפין).

כא מטה הנארגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל ג"ט אסור לפרוס עליהן סדין שעושה אהל [אא"כ יקדים הגג כנ"ל דין כ'] וכן אסור לסלק בגד התחתון מעלי' שסותר אהל ואפי' היתה עומדת כך מבעו"י ואם הי' עלי' כר או כסת או בגד מבעו"י פרוס כשיעור טפח מותר לפרוס בשבת על כל המטה וכן אם לא הי' בין חבל לחבל ג"ט ואפי' רק במקום א' הי' פחות מג"ט סגי ומותר לפרוס (ס"ד וסקכ"ה ושה"צ ובה"ל ד"ה מטה) והיינו על כל אורך או רוחב המטה הי' במקום א' פחות מג"ט ודעת החזו"א דלא מהני אם יש במקום א' בין חבל לחבל פחות מג"ט וכנ"ל דין י' (או"ח סי' נ"ב סק"י) וכ"ז דוקא שיש לה ג"כ מחיצות המגיעות לארץ והעמידם בשבת[י] דאל"ה מותר בכל גווני כנ"ל דין כ' (סקכ"ד ושה"צ) ודעת החזו"א דכאן אסור אפי' אין לה מחיצות כיון שבגד הוא דבר הנמתח כנ"ל דין ו' (שם).

כב כסא העשוי פרקים וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל מותר לפותחו לכתחלה ואפי' עשוי עם מחיצות וע"י הפשיטה נעשין גם המחיצות דהא עביד וקאי אלא שפושטו ומיישבו כדי לישב עליו[יא] ומה"ט מותר להעמיד החופה שהיתה קשורה בכלונסאות מע"ש ולסלקה [אבל בלא"ה אסור כיון שכונתו לשם אהל] וכן הדף שקבוע בכותל שבבהכ"נ שמניחין עליו ספרים ובדף בלא"ה מותר שהרי אין כונתו במה שפושט את הדף לשם אהל וכיון שהוא בלא מחיצות מותר (ס"ה וסקכ"ז ושה"צ) וכן אם קבעו עמוד בארץ וסביביו מחיצות תלויות על צירם לפותחם ולנועלם לישב תחתם לצל מותר (חזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ו).

כג בפמ"ג מסתפק על תיבה המחזקת מ' סאה אם מותר לכפותה על אוכלין ומשקין[יב] (בה"ל ד"ה כסא ועי' בסמוך דין כ"ד).

כד כתב בחזו"א מגדל שעשוי לישב בתוכו לצל ונפל מותר להעמידו אע"ג שכוונתו לצל כיון שהוא גוף א' שמהפכו מצד אל צד לא מחזי כלל כבנין (או"ח סי' נ"ב סק"ז).

כה מטות שלנו המחוברת ועומדת אם היא זקופה או מוטה על צדה מותר לנטותה לישבה על רגליה ומטות של ברזל המקופלין וסמוכין לכותל וכשרוצה לישן עליהן פושטן ונותן עליהן סדין אם יש לו מטות אחרות לישן אין נכון לפושטן דלא עדיף מקיפול כלים דאסור ואם אין לו אחרות צ"ע דאפשר דיש בזה משום טירחא אך לכבוד האורחים שנתארחו אצלו יש להתיר אם השליבות סמוכין זה לזה שאין ביניהם ג"ט או שאין לה ב' מחיצות טפח או שהמחיצות שלה גבוהות ג"ט מהארץ או שיניח מתחלה הסדין באויר ואח"כ יפשוט המטה ויניחנה תחת הסדין וכנ"ל דין כ' (בה"ל ד"ה כסא וד"ה לכתחלה) ובחזו"א כתב שאם אין בין פס לפס ג"ט מותר לפושטה וליתן עלי' המצעות אפי' שלא בשביל האורחים ואין כאן משום טירחא ולא משום קיפול אבל אם יש ג"ט אויר אסור אא"כ נותן תחלה המצעות ואח"כ המטה ואפי' אין לה מחיצות אסור משום שהוא דבר הנמתח כנ"ל דין כ"א (או"ח סי' נ"ב סק"י).

כו מותר להחזיר קדירה ע"ג כירה הואיל והמחיצות כבר עשויות ואינה רחבה ביותר אבל חבית גדולה[יג] של מים או משקה[יד] אסור לכסותה כולה בשבת משום אהל אם אינה מלאה כולה ויש בה מהכיסוי טפח עד מה שבתוך הכלי אא"כ היתה מכוסה במקצתה מע"ש או שיניח בה קצת מגולה מהכלי [ויש מקילין בכ"ז דס"ל שאין בכיסוי כלים משום אהל ונכון להחמיר והנוהג להקל אין למחות בידו[טו]] או אם אין טפח מהכיסוי עד מה שבתוך הכלי מותר לכסותו בין בעץ בין בבגד אפי' נמתח [ובלבד שלא יהא בו חשש סחיטה כגון בגד שאין מקפיד עליו אם נשרה כדלק' סי' ש"כ דין י"ט] (סי"ג וסקמ"ח מ"ט ושה"צ ובה"ל ד"ה בגד וחזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ב) וכ"ז ביש לה מחיצות אבל אם אין מחיצות כגון להניח הדף על ספסלין לעשותו שלחן אע"ג שהוא גדול מותר (חזו"א שם) וע"ל דין י"ח בשם החזו"א שאין אנו יודעים השיעור מה נקרא גדולה.

כז תיבה רחבה שיש עלי' כיסוי אם אינו קבוע בצירים אסור להניח עלי' בשבת הכיסוי ותיבה שאינה רחבה כ"כ מותר לכסותה הואיל והמחיצות כבר עשויות והיכא שמטלטל התיבה שאינה רחבה ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה אסור בכל גווני דהוי כעושה מחיצות עם הכיסוי (סקמ"ח) ולדעת החזו"א גם אם מטלטלה עם מחיצותיה יש להתיר כנ"ל דין י"ח (או"ח סי' נ"ב סק"י).

כח צריך ליזהר בסעודות גדולות שמניחין שלחנות על חביות הפתוח לצד הקרקע ועל צד הסתום יניח השלחן (סקמ"ח) ולדעת החזו"א מותר כנ"ל דין כ"ז (שם סקי"ד).

כט טיש קעסטי"ל שנשמט כולה מהשלחן אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה שעושה אהל (סקמ"ח) ובחזו"א כתב שמותר להוציא תיבת השלחן ולהחזירה בשבת שעושה מחיצה בלא גג (או"ח סי' נ"ב סקי"ד ועי"ל סי' ש"י דין ט').

ל מטה שקורין שלאף באנ"ק שיש לה כיסוי ואינה מחוברת בצירים אין להחזיר עלי' הכיסוי דהוי אהל וצ"ע ואין למחות בהנוהגין להקל בכ"ז[טז] [מדין כ"ז עד כאן] (סקמ"ח ובה"ל ד"ה ע"פ).

לא משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננם העשוי כמין שק שקורין לוגי"ן זאק והוא רחב ופתוח למעלה וסתום וחדוד למטה ומכניסין קצה החדוד בתוך הכלי והקצה עליון הרחב מסבבים בשפת פיהו את הכלי ומותחין פיה לכל צד ונמצא הוא גג לכלי אסור לנטותה בשבת דחשיב עשיית אהל מדרבנן [ואפי' לדעת המתירין בדין כ"ו אסור כאן משום שנראה כמשמר] אבל לתלות המשמרת שטוחה על איזה יתד בלי כלי תחתי' מותר וכ"ש דמותר לתלות כלי ביתד (ס"ט וסקל"ו מ"ט) ומותר לתלות המשמרת לתת בה רמונים משום שאין דרכה במיתוח לזה ולד' הרשב"א מותר אפי' מותחו כיון שאין לו שום תשמיש תחתיו אלא למעלה כנ"ל דין ו' (חזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ב ועי"ל סי' שי"ט דין כ"ג).

שערי הלכות

הרמב"ם ונראה דהכי ס"ל, ודלא כשיטת רש"י וכמ"ש שם בחזו"א.

ה. ובא"ד כתב דלדעת מרן דפסק כשי' התוס', וכשי' הרשב"א לקולא דתרתי בעי', מחיצות וצריך לאויר שתחתיו, וכמבואר לקמן בשע"ה באות ח', א"כ אם אינו צריך לאויר שתחתיהם אף אם יש ד' מחיצות שרי, וכ"כ המאמ"ר סק"ד והנה"ש, וכאן כתב עפ"י שיטת הט"ז, יעו"ש שדקדק כן גם מדברי מרן בב"י. אלא דיש להבין בדברי המשנ"ב, דבביאוה"ל ד"ה מטות ביאר בשו"ע כדברי הא"ר דתפס שני הדעות לקולא, ובמשנ"ב בס"ק כ"ב הבי"ד הט"ז דבד' רגלים אסור בכ"ג ובמטה בב' רגלים, ופלא לדברי הט"ז דהא א"צ מחיצות כיון שהשימוש תחתיו בלא מחיצות, ודקדק כן מדברי הר"ן דבזה מיישב קושית הרשב"א ע"ד התוס' דבעינן תרתי, ושכ"פ הטור ושו"ע, וא"כ איך בביאוה"ל ביאר לדעתו כדברי הא"ר. [ואמנם לפי"ד הקרבן נתנאל בביצה פ"ד סי' י"א אות ט' אין הכרח לזה, דגם תוס' לא הקילו אם יש ד' מחיצות דהוי בנין חשוב, ומ"מ אין דבריו מוכרחים כמ"ש הוא עצמו שם בהמשך דדוקא במחיצות רחבים].

ו. עיין לקמן בשע"ה אות ט'.

ז. יעו"ש מש"כ בשע"ה.

ח. ודעת כמה אחרונים דבשו"ע תפס כדעה זו רק לענין קולא כנ"ל בדין ז', אבל להחמיר כדעה זו לאסור אף בלא מחיצות לא החמיר, ועיין ביאוה"ל ד"ה מטות דפסק כרוה"פ, ובמילי דרבנן תפס להקל כב' הדיעות, ומ"מ כתב בביאוה"ל דטוב לחוש לחומרא וכמבואר כאן. ועיין בא"ח פרשת שמות אות ו' דחש לחומרא רק לגבי מטה, יעו"ש [ועיין מאמ"ר סק"ו]. וע"ל בשע"ה אות ה' דעת הט"ז בזה.

ט. הוא מדברי התוס' דכל האיסור אם עושה את המחיצה בשבת, והנה בשו"ע לא כתב כן להדיא דדוקא בכשעושה בשבת, ובמשנ"ב בס"ק י"ח דקדק כן ממ"כ בשו"ע אסור להניח הרגלים תחילה, דדוקא בכה"ג הוא דאסור, ולכאורה יש לדחות דבשו"ע בא לאורויי דאם עושה את המחיצות שלא כסדרן, אפילו אם עושה אותם בשבת שרי, וע"כ דיבר בכשעושה בשבת, אבל אם עושה כסדרן אפשר דאסור אף אם יעשה כן מער"ש, וגם דלקמן בסי"ג [כאן בדין כ"ו] לא הזכיר בשו"ע חילוק התוס' דברחב הרבה אסור אפילו במחיצות עשויות מער"ש, וכמ"ש לקמן בהמשך, ומשמע דלא ס"ל, ואמנם בב"י שם הביאו בלא חולק, וצ"ע בכ"ז. וע"ע לקמן בשע"ה אות י"ג.

י. הנה בשו"ע לא הזכיר תנאי זה דאסור דוקא אם העמיד בשבת וסתם לאיסור, ועמש"כ בשע"ה לעיל באות הקודמת ולקמן באות י"ג.

יא. ובאור לציון פרק כ"ח תשובה א' ב' אסר במתכוין לאהל אף בדבר דלא עביד מידי, והוא עפי"ד הנודע ביהודה מהדר"ת או"ח סי' ל' דמש"כ רש"י ליתובא בעלמא, אין פירושו שרק הושיב את האהל, אלא שלא נעשה להאהיל אלא לישב עליו, אלא דבחופה התיר דל"ח נעשה להאהיל אלא לשם קנין חופה. וע"ל בשע"ה אות ג'.

יב. להנ"ל באות הקודמת להנוב"י אסור.

יג. כ"כ עפי"ד המג"א מדברי התוס' בטעמא דאסירא פרונקא אכולא דכובא, אף שהמחיצות היו עשויות כבר מער"ש, כיון שהוא רחב הרבה, והביאו הב"י כאן, אך בשו"ע לא הזכיר לאסור דוקא בחבית גדולה. והנה הט"ז כתב לחלק בין כיסוי המיוחד לה, דאז לא מיחזי כאהל כשאינו עושה גם את המחיצות, לבין כיסוי שאינו מיוחד לה דאסור אף אם אינו עושה גם את המחיצות. ועיין כה"ח ס"ק ע"ד שהביא כמה אחרונים דס"ל כהט"ז [ועיין ביאוה"ל ד"ה בגד ובכה"ח שם מכמה אחרונים דבבגד ל"ש, יעו"ש]. והנה אף דבשו"ע לא הזכיר לאסור דוקא בחבית גדולה וכנ"ל, מאידך לא הזכיר לאסור שאסור דוקא כשעושה את המחיצות בשבת, דזה מקור הכרח התוס' לאסור דוקא בחבית גדולה, ואפשר דס"ל לשו"ע לאסור גם אם עשה את הדפנות מער"ש, ולכן אסר גם בחבית קטנה, וע"ל בדברינו בשע"ה אות ט'. ואמנם אפשר דס"ל למרן דסתם חבית חשיבא גדולה, וכמ"ש הגר"ז בסוס"י זה, ובאמת יסבור כהתוס' ודלא כחילוק הט"ז. ועיין באור לציון פרק כ"ח תשובה ה' דכתב דאין להקל ביותר ממ' סאה, והיינו אפילו כשאינו עושה את המחיצות בשבת, יעו"ש. ומ"מ סתם כיסוי קדירת תבשיל מותר לכסותה בשבת מדאינה גדולה, וגם עפי"ד הט"ז הוא כיסוי המיוחד לה, וגם כמ"ש בשש"כ פרק כ"ד הערה ע"ב בשם הגרשז"א דאף ברחב הרבה אם יש לו בית אחיזה שרי, מכ"ש מבור ודות שהם מחוברים לקרקע, ושרינן לכסותם במכסה שיש בו בית אחיזה. וע"ע לקמן בשוה"ל בסוף הדין הבא בשם החזו"א.

יד. הנה בגן המלך בסי' נ"ד עפ"י פסק השו"ע כדעת הרשב"א דשרי כשא"צ לאויר שתחתיו, כתב דה"נ יש לאסור דוקא בחבית של יין דצריך לאויר שתחתיו לתועלת היין שיהא ריחו נודף, אבל במים ושאר משקין דא"צ לאויר שתחתיו שרי, והביאו השע"ת והגרעק"א ועוד אחרונים, אך במשנ"ב לא הביאו, וכתב מפורש לאסור גם בחבית של מים, וכ"כ הבא"ח פרשת שמות אות י"א. ועיין כה"ח ס"ק ע"ה דכתב ג"כ להחמיר לחוש לדעת החולקים דס"ל דאפילו א"צ לאויר שתחתיו אסור אם עשה גם את המחיצות, ובס"ק נ"ב כתב דקי"ל הלכה כהשו"ע ומור"ם להתיר, ורק המחמיר תע"ב, ע"כ. ולכאורה י"ל עוד לטעם האחרונים הנ"ל שחלקו, דס"ל דהא דבעי חלל טפח היינו שיחשב אהל, אבל א"צ שיהא לו שימוש בחלל הטפח הזה, דעצם השימוש במים שבחבית הוא השימוש שצריך לו, וכהא דמנעלים שתחת המטה דאינם צריכים אויר, אלא דהשימוש שתחת המטה בחלל חשיב צריך לאויר שתחתיו, ואפשר דלכן אסרו האחרונים הנ"ל גם בחבית של שאר משקין.

טו. עיין לקמן באות הבאה.

טז. היינו לסמוך על שיטת הרשב"א והראב"ד דס"ל דהאיסור בפרונקא אכולי דכובא מדין מיחזי כמשמר, ואין איסור אהל בזה, ועיין משנ"ב, ואמנם מרן פסק להחמיר בזה.

מקור הלכה

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
רב ביהמ"ד "חניכי הישיבות" בית וגן ומרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

בענין בנין וסתירה בכלים ובגדר פטור מקלקל

שיטות הראשונים בענין בנין וסתירה בכלים

א) בביצה ד"י ודכ"ב נחלקו בית שמאי ובית הלל אם יש בנין וסתירה בכלים או לא, דעת ב"ש דיש בנין וסתירה בכלים ודעת ב"ה דאין, וקיי"ל כב"ה כמבואר בשו"ע סי' שי"ד ס"א. [ועי' בר"ח שבת ק"ב ע"ב (נדפס בדף ק"ג ע"ב) דהלכה כרב ויש בנין, וצ"ע].

ובהא דאין בנין וסתירה בכלים מצאנו פלוגתת הראשונים, דדעת רש"י (בשבת ע"ד ע"ב ד"ה ואי ועוד) והיראים והמרדכי, וכ"ה במלחמות בדעת הרי"ף, דאין הבדל באיזה צורה הוא עושה כלי, ובכל אופן של עשיית ותיקון כלי אינו חייב משום בונה, ולשיטתם כל המבואר בגמ' בתיקוני כלים שחייב עליהם, חיובם הוא רק משום מכה בפטיש ולא משום בונה. **אולם** התוס' (בדף ק"ב ע"ב ובעוד מקומות) והרמב"ן והרשב"א והר"ן והרא"ש בעירובין (פ"ג סי' ה') הוכיחו מהא דנחלקו רב ושמואל בשבת שם בעייל שופתא בקופינא דמרא [תוחב יתד בבית יד של מכוש], דלרב חיובו משום בונה, ולשמואל חיובו משום מכה בפטיש, וקיי"ל כרב, והרי התם כלי הוא ואעפ"כ יש בזה משום בונה [ועי' בראשונים דגם שמואל סובר דיש בנין בכלים, ורק בבנין כל שהוא פליג על רב], ולכן כתבו הראשונים דלא אמרינן אין בנין בכלים אלא בכלי שנתפרק, והדיוט יכול להחזירו, דתיקון זה לא מיקרי בנין, אבל בעושה כלי מתחילתו אין לך בנין גדול מזה, ואין זה נקרא "בנין בכלים", שהרי כעת אין עליו שם כלי כלל, אלא "עושה כלי" מיקרי, ואף כלי שנתפרק אם צריך אומן להחזירו חייב משום בונה, דכשנתפרק בטל ממנו תורת כלי. [עיי"ש היטב בראשונים ר"פ הבונה]. וכן פסק הרמב"ם פ"י הל' י"ג "התוקע עץ בעץ וכו' הר"ז בונה" וכו', עיי"ש.

והנה לענין עשיית ותיקון כלי אין בזה נפק"מ לדינא, דגם לרש"י הרי אסור משום מכה בפטיש, אולם יש בזה נפק"מ לדינא לענין סותר, דאם החיוב הוא משום בונה הרי אף בסתירת התיקון הוי סותר, אבל אם החיוב משום מכה בפטיש לא שייך בזה חיוב סותר. וכמו"כ יש בזה נפק"מ בתיקון כלי כשעדיין לא הושלם, דאין בזה משום מכה בפטיש, אבל יש בזה משום בונה.

בשיטות הראשונים בטעם ההיתר לשבור חבית ע"מ לאכול גרוגרות שבתוכה

ב) והנה במשנה בשבת קמ"ו ע"א אמרו, שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יכוון לעשותה כלי. ופירש רש"י הטעם דמותר לשבור, "דאין במקלקל שום איסור בשבת". והקשה ע"ז הר"ן דאף דמקלקל פטור, מ"מ איסור מיהא איכא מדרבנן. וכתב אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור, הכא משום צורך שבת שרי לכתחילה. והוסיף הר"ן: מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן דלא שייכא ביה בנין וסתירה, אבל בכלי גדול המחזיק מ' סאה לא, והוכיח כן מהא דמבואר בעירובין דף ל"ד דלא שרינן לשבור את המגדל, והיינו טעמא משום דבמגדל גדול עסקינן דהוי כאהל, ושייך ביה בנין וסתירה, וכן פירש"י בעירובין, והכי מוכחא סוגיא דהתם. [ועיין ברשב"א].

ולכאורה היה נראה דמש"כ הר"ן בתחילת דבריו דמשום צורך שבת שרי לכתחילה, הוא ליישב דברי רש"י ממה שהקשה עליו דבמקלקל איכא עכ"פ איסורא. אבל תמוה דא"כ מהו שחילק הר"ן אח"כ בין כלי גדול לכלי קטן, והרי אם מקלקל הותר משום צורך שבת, מה לי אם הכלי קטן או גדול שדומה לאהל, סו"ס הרי מקלקל הוא ויותר לצורך שבת. ואמנם המג"א ריש סי' שי"ד כתב דבאמת הר"ן בחילוקו בא לחלוק על רש"י ולומר דאין היתר של מקלקל בשבת כלל, אלא דבכלי קטן אין בו איסור סתירה כלל, ולכן שרי לצורך שבת, ורק בכלי גדול אסור משום דדמי לאהל.

והנה לפי שיטת רש"י דלעיל דאין שום בנין בכלים אפי' בעושה כלי חדש, לפי"ז צ"ע דא"כ מאי שייאטיה דמקלקל להכא, והלא כשם שבעשיית החבית אין שום בנין, כמו"כ בשבירתו אין שום סותר וכנ"ל, והרי לא אמרו דמקלקל אסור אלא במלאכות, אבל כלי שאף בבנין גמור אין בו משום בונה, א"כ מה יש לדון בסתירתו משום איסור מקלקל. [ועי' חזו"א סי' נ"א].

איברא דלולא דברי הר"ן היה אפשר לפרש דברי רש"י באופ"א, דבאמת רש"י לשיטתו הנ"ל דאין שום בנין בכלים וממילא אין כאן סתירה, וזה גופא הטעם בהא דשרי לשבור את החבית וכנ"ל, ומש"כ רש"י דבמקלקל אין שום איסור, כוונתו דהרי בסיפא דמתני' אמרו ובלבד שלא יכוין לעשותה כלי, ומפרש רש"י לנוקבה יפה בפתח נאה, דבזה לרש"י אסור משום מכה בפטיש, וע"ז נתכוין רש"י בריישא דבשובר את החבית אף דנעשה פתח, אבל בנעשה בדרך של קלקול אינו נחשב לעשיית פתח, ונמצא דלא נעשה שום איסור בשבירתו, דאינו עושה פתח וגם אין סתירה בכלים, ולכן הדבר מותר. ועי' בבית מאיר סי' של"ז שכתב לבאר כן ברש"י. אך סתמא דלשון רש"י הוא כהבנת הר"ן, דעיקר ההיתר הוא משום דאין איסור במקלקל, וצ"ע.

אולם בעיקר מש"כ הר"ן לחלק בין כלי גדול לכלי קטן לענין איסור סתירה, התוס' בדף קמ"ו ובעירובין ל"ד ע"ב (ד"ה ואמאי) והרא"ש בעירובין שם הוכיחו מהא דעייל שופתא בקופינא דמרא, דגם בעשיית כלי קטן חייב משום בונה, וממילא נוהג בו גם איסור סותר, וא"כ לשיטתם א"א לפרש דההיתר במשנה בשובר את החבית הוא משום דהוי כלי קטן, ולכן העמידו את המשנה דאיירי במוסתקי, דמבואר בגמ' ביצה ל"ד ע"ב דהוא כלי גרוע שנשבר ודיבקו החלקים בזפת [ואע"ג דבגמ' שם אמרו כן אליבא דר"א, מ"מ כתבו התוס' דגם רבנן שחולקים על ר"א מודים בהא[1], וכשם שבתיקון כלי גרוע אינו חייב משום בונה, כך בסתירת כלי גרוע אינו חייב משום סותר.

ונמצא לדינא דבדין שבירת חבית יש ג' שיטות, א) דעת רש"י עפ"י הבנת הר"ן דכל מקלקל הותר לצורך שבת לכתחילה, וכל הראשונים חולקין עליו, וכתב בביאה"ל ריש סי' שי"ד דאפשר דגם רש"י מודה בשאר המלאכות דאסור מקלקל, ודוקא בסתירה בכלים ליכא לרש"י שום איסור בזה, ולכן לדינא כתב הביאה"ל דאין לסמוך כלל ע"ז, ולהקל במקלקל אפילו לצורך שבת. ב) דעת הר"ן דבכלי קטן אין סתירה אפילו אם הוא שלם, ורק בכלי גדול המחזיק מ' סאה דהוי אהל יש איסור סתירה. וכן דעת הרשב"א. ועי' בביאור הגר"א ריש סי' שי"ד שהאריך לקיים דבריהם [והובא במשנ"ב סק"ז]. ג) דעת התוס' והרא"ש דאין היתר אלא בכלי של מוסתקי ולא בכלי שלם, וכן פסק בשו"ע שי"ד ס"א. ועי' ברמ"א שם שהביא גם דעת הר"ן לאסור בסתירת כלי המחזיק מ' סאה, אפילו שהוא מוסתקי.

ובקרבן נתנאל (בפרק חבית סי' ו' אות ה') הביא דהרי"ף והרמב"ם כתבו את דין המשנה כצורתה, ומשמע דמותר לשבור אפילו בכלי שלם [גם בכלי גדול], ולדבריהם טעמא דמתני' דשובר את החבית, משום דאי נמי מכוין לעשות כלי לא מתסר אלא מדרבנן, כיון שהוא עושה כלי בשבירה שלא כדרכו, ומשו"ה כי לא מיכוין שרי אפילו לכתחילה, דכל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן, ועיי"ש שכתב להקל למעשה ע"י צירוף היתר קל לסמוך לכתחילה על הראשונים הנ"ל לשבור כלי שלם לצורך אוכל.

להשיטות דיש בנין גמור בכלים למה מותר בחבית

ג) והנה בדעת הר"ן הרשב"א והרמב"ם שמתירים לשבור כלי אף אם הוא שלם, ואינם מחלקים בין מוסתקי לכלי שלם אלא בין גדול לקטן, צ"ע, דהלא הם סוברים דיש בנין גמור בכלי, ודוקא בתיקון קל נאמר דאין בנין בכלים, וכמו שהבאנו לעיל סק"א מדבריהם, ובזה ודאי דאין חילוק בין כלי גדול לכלי קטן, דכל המקרים שנאמרו בגמ' דחייבים ע"ז, ולשיטתם הוא משום בונה, לא איירי דוקא בכלי גדול, וכיון ששייך איסור בונה בכלי קטן, למה לא יהא חייב על שבירתו משום סותר, ומה הטעם לחלק לענין סתירה בין כלי גדול לכלי קטן, וביותר תמוה שהרמב"ם כתב לגבי תוקע עץ בעץ דחייב משום בונה, והמפרקו חייב משום סותר, ומאי שנא חבית. ובאמת זוהי קושיית התוס' ע"פ שיטתם הנ"ל דיש בנין גמור בכלים, ולכן כתבו דהמשנה מיירי דוקא בכלי גרוע של מוסתקי, אבל הראשונים הנ"ל הלא סוברים ג"כ דיש בנין גמור בכלים, ועכ"ז בשבירת חבית אינם סוברים כחילוק התוס', ותיקשי לדידהו קושיית התוס', וצע"ג.

[ובשלמא לדעת הרי"ף לא קשה, דכבר כתב במלחמות ר"פ הבונה בדעתו דס"ל כרש"י דאין שום בנין וסתירה בכלים, וע"כ שפיר סתם בהיתר שבירת החבית, ולא חילק בין מוסתקי לכלי שלם, אבל על הראשונים הנ"ל שסוברים דיש בנין גמור צ"ע כנ"ל].

עוד יש להקשות, דהנה השו"ע בר"ס שי"ד פסק דיש איסור סתירה בכלי שלם, והיינו כשיטת התוס' והרא"ש הנ"ל דהמשנה איירי במוסתקי, וכמו"כ הביא הרמ"א את דעת הר"ן דבכלי המחזיק מ' סאה אסור אפילו בגרוע, וצ"ע מהתוספתא שהביא המג"א ס"ק י"ד דקורע אדם עור שע"פ החבית, ואמאי אין בזה משום איסור קורע, ואף דהוי מקלקל הא לדעת השו"ע אין שום היתר למקלקל במלאכה לצורך שבת. ועי' בשו"ע הגר"ז סי' ש"מ סעיף י"ז שלמד מזה דלא שייך קורע בעור עיי"ש, אבל בנשמ"א ובביאה"ל סי' ש"מ ועוד הביאו מהירושלמי דגם בעור שייך קורע, ולפי"ז צ"ע ההיתר של התוספתא.

והנה בשו"ע להלן סעיף ח' חותלות (פי' מיני כלים) של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין, ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. ובביאה"ל ד"ה חותלות הביא בשם רעק"א, שהקשה מהא דהביא המג"א בסוף סי' שי"ז בשם הרמב"ם דהפותל חבלים חייב משום קושר, והסותר חייב משום מתיר, וא"כ גם כאן יאסר משום מתיר, ואף דהוא סותר שלא ע"מ לבנות, מ"מ יהיה אסור עכ"פ מדרבנן דהוא סותר קשר של קיימא.

ובחזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ג) כתב דכי היכי דלשיטת הראשונים הנ"ל דיש בנין גמור בכלים, מ"מ התירו לשבור אף חבית שלימה משום דאין סתירה בכלים בזמן דלא עסיק בסתירת כלי אלא בהוצאת גרוגרות, דחשיב שימוש ולא מלאכה, ולפי"ז כתב דכי היכי שלא חייל עליה שם סותר, ה"ה דלא חייל עליה שם מתיר כיון דלא עסיק בהתרת קשר אלא עושה דרך כליון, ומפקיע כדי לכלות את החבל המעכבו מליטול את התמרים. והדברים צריכים ביאור.

בגדר מקלקל במלאכות הסותרות ובשאר מלאכות

ד) והנראה לומר בזה, בהקדם דהנה מבואר בשבת דף ע"ג ע"ב דהזומר וצריך לעצים חייב משום נוטע ומשום קוצר, ובתוס' שם (ד"ה וצריך) חידשו דצריך לעצים הוא תנאי לעיכובא במלאכת קוצר, דדוקא כשצריך לעצים חייב, וכשאינו צריך לעצים פטור אפילו לר"י דמחייב במשאצל"ג, דהכא לא חשיב מלאכה כלל ומותר. וכתבו התוס': "דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה, מידי דהוה אקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב".

ובגליון רעק"א שם הבין דכוונתם להוכיח דאף היכא דאינו מקלקל משום דצריך לאיזה דבר, מ"מ פטור משום דבעינן דוקא קריעה ע"מ לתפור, ולא סגי במה שמכוין לתיקון, והביא שכן נראה מדברי הכס"מ בפ"י, ותמה ע"ז רעק"א מהא דמצינו בדף ק"ה ע"ב בקורע על מתו ובחמתו דחייב גם בלא ע"מ לתפור, ודי בזה דמתקן בכדי לחייב, עיי"ש. ועי' במפרשים מש"כ בישוב הקושיא.

ונראה ליישב דברי התוס', דאין כוונתם להוכיח דבעינן דוקא קריעה ע"מ לתפור, דודאי אם יש לו בזה איזה צורך ג"כ חייב ע"ז, אלא כוונתם דכל מהותה של מלאכת קוצר היא דוקא באופן שהוא צריך לעצים, ובלי זה אין הפטור משום מקלקל אלא משום דלא הוי ע"ז שם קוצר כלל, וע"ז הביאו התוס' דוגמא מקורע ומוחק דהתם קורע שלא ע"מ לתפור ומוחק שלא ע"מ לכתוב, יסוד הפטור הוא משום שאין ע"ז שם מלאכה כלל, דהקריעה כשלעצמה אינה בגדר מלאכה אלא רק עם מחשבת התיקון [ולאו דוקא ע"מ לתפור]. ועי' בביאה"ל סי' ש"מ ד"ה ולא שכתב כעין זה.

ובביאור הדברים נראה, דאף דכל המקלקלין פטורין, מ"מ חלוקים הם מלאכות אלו קורע וסותר [וכן מתיר ומוחק] הנקראים "מלאכות הסותרות", משאר המלאכות ביסוד פטור זה דמקלקל, דבכל המלאכות אין התיקון קובע את צורת המלאכה, וגם במקלקל יש כאן בעצם שם מלאכה, אלא שיש פטור מיוחד במקלקל, ויסודו הוא משום "מלאכת מחשבת" כמבואר בגמ' חגיגה י', ובאמת מקלקל בחבורה והבערה חייב אליבא דר"ש, דילפינן מקרא דלא בעינן בזה מלאכת מחשבת, וממילא חייב כיון שיש ע"ז שם מלאכה [ועי' בתוס' דף ע"ה ע"א ד"ה טפי], משא"כ במלאכות הסותרות כקורע וסותר וכו', עיקר שם וצורת המלאכה נקבעת אך ורק עם התיקון היוצא מהמלאכה, וכל שאין בזה תיקון אין ע"ז שם מלאכה כלל, ואין זה רק פטור מחמת שחסר במלאכת מחשבת.

ויסוד החילוק הוא, משום דשאר המלאכות ביסודן הם באים לשם תיקון, ולכן אף בנזדמן איזה קלקול עם המלאכה אינו נפקע בזה שם המלאכה אלא רק חסר במחשבת, דהתיקון שבהם אינו אלא תנאי, ואינו חלק מצורת המלאכה, משא"כ המלאכות הנ"ל הרי במה שנאמר במשנה "קורע ע"מ לתפור" וכו' נתחדש דכיון דביסודן הם מלאכות של קלקול, ע"כ אינם נחשבים למלאכה כלל, אלא רק באופן שעושה אותם ע"מ לתקן, וה"לשם תיקון" הוא הקובע את שמה וצורתה של המלאכה, וממילא התיקון הוא מעיקר צורת המלאכה.

ועל פי זה נראה עוד, דגם במה שחזו"ל אסרו במקלקל יש לחלק בזה בין מלאכות הסותרות לשאר מלאכות, דבשאר המלאכות מה שנאסר מקלקל גדר הדברים הוא דיש ע"ז שם של מלאכה דרבנן - אף שאין כאן מלאכת מחשבת - והוי כמו מלאכה שא"צ לגופה, וממילא אסור אף בדרך של פסי"ר במלאכה, משא"כ בהנך מלאכות הסותרות אין בעצם הקריעה של קלקול שם של מלאכה כלל, ואמנם אסרו רבנן גם קורע שלא ע"מ לתפור, וכמבואר במתני' בהקורע על מתו, והיינו באופנים מסוימים שחששו שמא יבוא לקרוע באופן תיקון, ולכן גזרו שלא ע"מ לתפור אטו ע"מ לתפור, אכן נראה דלא אסרו בקורע שהוא מקלקל אלא כשמכוין בקריעה לעצם המלאכה, והיינו לקרוע את הבגד מצד עצמו [כמו בקורע בחמתו], אבל אם כוונתו בקריעה למטרה אחרת, ואין לו כל ענין בעצם הקריעה ורק בדרך הכרח של פסי"ר, המצב הוא שאין קיום למטרתו אלא ע"י קריעה וסתירה של קלקול, בזה אפשר דאין כאן שבות מדרבנן כלל. [ולשון החזו"א שאין זה סתירה חשובה].

מיישב לפי"ז את הקושיות דלעיל

ה) ולפי"ז מבואר שפיר דעת הראשונים הנ"ל שהתירו לשבור החבית, ואף שלשיטתם יש בנין גמור בכלים וממילא יש גם סתירה בכלים, דכל זה הוא רק כאשר הוי ע"מ לתקן דאז אסור מדאורייתא, או אף במקלקל שאסור עכ"פ מדרבנן, אך גם זה דוקא כאשר הוא מתכוין לעצם מעשה הקריעה כקריעה וכן בסתירה [וכמש"כ הר"מ בפ"י הט"ו דהמפרק עץ תקוע הר"ז סותר], משא"כ במוציא גרוגרות ובדרך של פסי"ר הוא שובר את החבית, הרי אין מעשיו מתייחסים כלל לעצם וגוף השבירה, ואין כוונתו לסתור את הכלי, רק דאין לו דרך אחרת איך להגיע לפירות, ובכה"ג לא מיקרי סותר כלל. ומה שכתב הר"ן דבכלי גדול המחזיק מ' סאה אסור משום דדמי לאהל, אפשר דהכוונה דכיון דדמי לאהל הרי כאן לכו"ע מעשיו מתייחסים לסתירת האהל כיון שהוא דבר גדול וחשוב, וכמו כל סתירת בנין להכנס לבית, ואין זה בנין בכלים אלא בקרקע. וזה כוונת החזו"א הנ"ל.

ועי' בחידושי הר"ן שבת קמ"ו ע"א במתני' שובר אדם את החבית, שכתב "דהו"ל החבית כקליפי אגוזים ורמונים". ונראה כוונתו כנ"ל דאין אנו רואים את מעשיו כמעשה שבירה, דהרי אין כוונתו לסתור את הכלי, אלא כמעשה של הוצאת הפרי שאגב כך הוא נאלץ לשבור את החבית וכמש"נ.

ונראה עוד דכל מה שנחלקו הראשונים בענין שבירת החבית, אם ההיתר הוא דוקא במוסתקי או אף בכלי שלם, כל זה הוא דוקא לגבי שבירת כלי, דסו"ס מעשיו מכוונים לשבירת הכלי אף דמטרתו היא להגיע לאוכלין, וע"כ אנו רואים מעשה זה כמעשה שבירה, ובזה לדעת התוס' אין היתר אלא במוסתקי, ולהר"ן והרשב"א אין חילוק, אולם בקורע עור שע"פ

---

1. ובמה שבכלי שלם אסור נאמרו בתוס' ורא"ש ב' טעמים, א) שמא יבוא לעשות פתח יפה. ב) דיש בזה איסור סותר. ומהטור ושו"ע נראה שנוקטים כב' הטעמים [וכ"כ המג"א והגר"ז והחזו"א].
ונחלקו רש"י ותוס' בביצה שם מה הדין במוסתקי אם מכוין לעשות פתח יפה, ועי' במשנ"ב סק"ו שכתב דחייב חטאת, והחזו"א (סי' נ"א סק"ז) תמה ע"ז, ונקט להלכתא כתוס' דבמוסתקי הוי כמנא תבירא, ואין עליה שם כלי להתחייב בפתח משום תיקון מנא.

החבית דמטרת פעולתו הוא לשבירת החבית, ואין מעשיו מכוונים כלל לקריעת העור, ורק דבמקרה נזדמן בחלק מהחבית שהוא עור, בזה כו"ע מודים שאין כאן שבות של קורע כלל. ובזה מיושב מה שנתקשינו בדברי השו"ע שפסק דיש איסור סתירה בכלי גמור, וכשיטת התוס' והרא"ש הנ"ל מהתוספתא שהביא המג"א דקורע אדם עור שע"פ החבית וכמש"נ.

ועדיין צ"ע בזה, דהרי הפוסקים מתירים מכח התוספתא הנ"ל גם בגוונא שכל הכלי הוא מעור או נייר ובגד, ובזה לא שייך ההסבר הנ"ל. ונראה ע"פ המבואר בביאה"ל סי' ש"מ (סעיף י"ג ד"ה אין שוברים) דיסוד מלאכת קורע הוא במה שמכוין להפריד את הגוף לשני חלקים עיי"ש, ולפי"ז יתכן דבנד"ד שאין כוונתו להפריד את הגוף לב' חלקים אלא רק לפתוח פתח בכדי להגיע לאוכלין, בכה"ג יתכן שאין ע"ז שם של מלאכת קורע כלל[2].

בקושיית היראים אמאי בהסקת עצים אין משום סותר

ו) והנה היראים הוכיח דלא שייך בנין וסתירה בכלים גם בעשיית כלי גמור, מהא דמסיקין בכלים ביו"ט, ואמאי לא אסרו משום איסור סתירה, וש"מ דאין סתירה בכלים, וה"נ אין בנין בכלים. וצ"ע מה יענו הראשונים שסוברים דיש בנין גמור להוכחה זו. ועי' בביאור הגר"א ריש סי' שי"ד שכתב ליישב דהוי גרמא ומותר, וצ"ב אמאי מיקרי גרמא, והא כל הדלקת אש ודאי לא מיקרי גרמא, אלא הוי חיצוי וחשיב מעשה דידיה.

ונראה ליישב קושיית היראים ע"פ הנ"ל, דבמקום שאין המטרה שבירת הכלי אלא דבהכרח שנשבר, אין נחשב לסותר כלל במקום שיש קלקול, וה"נ הא דהוא מסיק את הכלי אין זה משום רצונו בסתירת הכלי מצד עצמו, אלא דצריך את העצים להבעיר בהם אש, ובכה"ג לא חשיב סותר, וליכא מהכא ראיה לדין בנין וסתירה בכלים באופן דמכוין וצריך לעצם הסתירה.

בדברי רש"י בב"ק דבמקלקל איכא קלב"מ

ז) והנה רש"י בב"ק (ל"ה ע"א ד"ה מכה) כתב דמי שעשה מלאכה בדרך קלקול והזיק חבירו, הר"ז פטור משום קלב"מ כמו שבשוגג יש קלב"מ, כיון שאם היה עושה במזיד היה חייב מיתה [ועי"ש בתוס' ד"ה מתניתין]. וכבר ידועה הקושיא מהגמ' בכתובות ל"א ע"א דזרק חץ וקרע שיראין בהליכתו, ובגמ' שם דנו אם עקירה צורך הנחה וחייב דאורייתא על זריקת החץ, וקשה דתיפוק ליה דהקריעה עצמה תפטור מתשלומין דהוי מלאכה, ואע"ג דהוי מקלקל, הרי לדעת רש"י הנ"ל גם במקלקל פטור משום קלב"מ. ועי' אחיעזר ח"ב סי' ה' סק"ו.

ונראה ליישב ע"פ הנ"ל, דרש"י לא אמר כן אלא בשריפת גדיש, דמבעיר אינה מהמלאכות הסותרות, וממילא גם באופן דהוי מקלקל יש ע"ז שם מלאכה, רק דא"א לחייבו משום שחסר במלאכת מחשבת בכדי לחייבו, ובזה חידש רש"י דהוי כחייבי מיתות שוגגין ושייך בזה קלב"מ, משא"כ במלאכת קורע דאין עליה שם מלאכה, רק ע"י התיקון הרי בזה היכא דמקלקל בקריעה לא מיקרי מלאכה, ואין כאן מעשה עבירה כלל מה"ת, ובזה אף לדעת רש"י לא אמרינן קלב"מ, ודו"ק.

* * *

דיני עשיית וסתירת אהל בשבת

החילוק בין בונה לאהל

עשיית אהל קבוע אסורה מדאורייתא משום בונה, וכמבואר בגמ' בשבת קל"ח ע"א אהלי קבע לא יעשה, ואם עשה חייב חטאת, וה"ה בתוספת על אהל קבע דאסור מדאורייתא, כמבואר במשנ"ב סק"ו ובשעה"צ שם. ועי' במשנ"ב סק"א דאף דאהל אינו בנין ממש, מ"מ חייב משום תולדה דבונה, והוא מהרמב"ם פ"י (הל' י"ג) העושה אהל קבוע הר"ז תולדת בונה וחייב.

ורבנן אסרו גם באהל עראי, והאיסור בעראי הוא אף אם עושה אותו לשעה מועטת וגם ללא מחיצות בשיעור טפח, כל שפורסו על דעת להשתמש תחתיו.

ועשיית אהל היינו דוקא גג, אבל מחיצות בלי גג מותר. ולענין מחיצה המתרת נחלקו הראשונים.

ובהא דחלוק אהל מבונה דהוי רק תולדה, אף דלכאורה הוי בנין ממש, ביאר בפני יהושע בסוכה ט"ז ע"ב דהאב מלאכה של בונה הוא בנין של קיימא, דבונה הוא במחובר לקרקע, וזהו איכות וצורת בנין לקיום תמידי, משא"כ אהל שרק תקוע באופן שאפשר להעבירו למקום אחר, הרי משמעותו וצורתו אינה לשם קיום תמידי וקבוע אלא הוא דבר זמני, וגם אם עשוי להרבה זמן הוא ע"י רק מחשבתו שיעמוד לימים רבים, וע"כ הוי רק תולדה. ואמנם גם החיוב משום תולדת בונה אינו אלא באהל קבע, דהוי דומיא דמלאכת בונה, רק דביחס לבנין מיקרי עראי, אבל באהל שהוא עראי ממש לא מיקרי אהל כלל, ומדאורייתא אין בזה איסור, ורק חז"ל אסרוהו.

[ובמש"כ לעיל דמחיצה לבד מותר, עי' בביאה"ל (ס"א ד"ה ואין) שהקשה ע"ז מהא דאיתא בביצה ל"ב ובשו"ע סי' שי"ב ס"י דאבנים של בהכ"ס מותר לצדדן ביו"ט, ומסיק שם הטעם דאף דמחיצה לבד בלא גג חשיב בנין עראי ואסור בעלמא, הכא משום כבודו לא גזרו רבנן, הרי מפורש דגם במחיצת עראי בלא גג ג"כ אסור, ואף דאין ע"ז שם אהל עראי אסור מטעם בנין עראי. וכתב לתרץ דמחיצת אבנים שאני דדרך בנין קבע הוא, וכשמצדדן בקרקע לבנין קבע חייב משום בונה ולהכי חמיר טפי, והיינו דאין זה אהל אלא בנין ממש כיון שעושה כן לקביעות לאיזה צורך.

וכתב דלפי"ז מה שהתירו מחיצה של צניעות הוא לא בכה"ג. ועוד כתב דדוקא במחיצה שעשויה תמיד כדי להפסיק בין הרשויות, אמרינן כיון דהיא אינה מתרת וגם היא עראי לא חשיבא, משא"כ כשמצדד אבנים כדי לישב עליהן חשיבא טפי, דלאו משום מחיצה איתינן עלה כ"א משום גזרת אצטבא].

גדר אהל קבע ואהל עראי

בגדר אהל עראי שאסור מדרבנן, הנה בשעה"צ אות ב' כתב דאם עושה עניבה שיתקיים זמן הרבה חשיב אהל קבע כיון שיש רוחב טפח וחייב מן התורה, וכן הביא שם מהפרמ"ג, ולכאורה היה נראה דהגדר של "זמן הרבה" הוא ל' יום, וכל שהוא פחות מל' יום מיקרי עראי, וכעין שמצינו בביאה"ל סי' שי"ג ס"ג (ד"ה שאין) לענין מעמיד דלת תלושה עיי"ש.

אמנם מצאנו להפרמ"ג עצמו (א"א סק"א) שדן בסוכה שנפל ממנה הסכך ביו"ט אם מותר לסכך ע"י נכרי, וכתב בתחילה דאהל קבוע הוי שמונה לח' וט' ימים, והוה איסור תורה ואסור ע"י עכו"ם[3], ואף אם היה מקצת סכך מונח לתוספת, מ"מ תוספת על אהל קבוע אסורה מן התורה, ודווקא תוספת אהל עראי שרי, הרי דנקט הפרמ"ג דשיעור זמן של ח' וט' ימים כבר משוי ליה קבע [וכתב הפרמ"ג שם דאף שאין לו מקום לאכול לא הותר בונה]. אכן עיי"ש בפרמ"ג ששוב כתב אח"כ "ויש לספק אי זה מיקרי קבע להתחייב עליו מן התורה", ויתכן דלפי צד זה לעולם גדר קבע הוא רק בל' יום. [ובקצוה"ש הביא מס' עטרת חכמים שחולק על הפרמ"ג דרק לזמן מרובה, ויל"ע שם, וכ"ה דעת הביכורי יעקב, אבל בהגהות רעק"א הביא את דברי הפרמ"ג].

ובתשו' שו"מ האריך לבאר דבסוכה המצוה משוי ליה קבע, ועי' ברש"י בסוכה ל"א לענין תקנת מריש בגזול, שכתב דהמצוה משוי ליה כל שעה כבנין קבע.

אמנם במשנ"ב בכמה מקומות מבואר דגם בפחות מל' יום מיקרי קבע, דבסק"ק ל"ה כתב [בשם הפרמ"ג] "כיון שעשאו לקבע שיתקיים זמן כמה ימים", ובביאה"ל בסעיף ח' ד"ה כל "אפילו עשאו לקבע שיתקיים כמה ימים", ובשעה"צ אות ו' "אם דרך הוילון ששוהה שם כמה ימים", וע"כ אף שבשעה"צ אות ב' נקט זמן מרובה, מ"מ צ"ל דלחומרא חיישינן גם בב' או ג' ימים דחשיב קבע. [ובב' יש להסתפק, אבל בג' נראה דודאי לדעת המשנ"ב הוי קבע ואסור מדאורייתא]. ועכ"פ מדרבנן אסור גם בשעה מועטת.

גג בלי מחיצות

מבואר בשו"ע דדוקא גג אסור לעשות משום אהל, אבל מחיצות בלי גג מותר [חוץ ממחיצה המתרת]. וביאר במשנ"ב סק"ג דעיקר אהל הוא הגג שמאהיל עליו, ולכן גזרו בו משום אהל קבע, משא"כ מחיצות עראי לחוד לא נחשב כאהל כלל. ולא נתבאר אם האיסור בגג הוא אף בלי מחיצות, או דתרוייהו בעינן, וגג בלי מחיצות ג"כ אינו אסור מדאורייתא. ובמשנ"ב סק"ב כתב דאף כשאין מחיצות תחתיו, כגון לפרוס מחצלת על ד' קונדיסין דרך עראי להגין מפני החמה והגשמים, ג"כ אסור [ומש"כ במשנ"ב שם והיכא שפורס וכו' "או כדי שיהיה ראוי להשתמש תחתיו באיזה דבר", היינו דמטרת עשיית הגג היא בכדי להאהיל על מה שתחתיו, ולאפוקי ממטה שולחן וחבית המבוארים בסעי' ג' ד' ו'], והיינו דאהל קבע חשיב אף בגג בלי מחיצות אם הוא בקביעות, וממילא גם בעראי חשיב אהל עראי ואסור מדרבנן.

ולפי"ז הפורס בשבת יריעה בכדי להגן מפני החמה והגשמים וכדו' לכמה ימים, הרי זה אסור מהתורה משום אהל וחייב חטאת, ואסור להשתמש בו משום מעשה שבת.

אמנם ע' בחיי"א סוף כלל מ"ב שכתב: "אע"ג דאין אהל בלא מחיצות, מ"מ אם נעשה לצל אסור, ולכן יש אוסרין ליתן בראשו בשבת ברייטל או קאפלוש (מגבעת) כיון שבולט טפח" [וכמדומה שדבריו לקוחים מהב"ח], ומשמע דבאהל בלי מחיצות האיסור הוא רק מדרבנן, וכן נראה מכל דבריו בכלל הנ"ל דלא מיקרי אהל קבוע בלי מחיצות.

ובשו"ע להלן סעיף ג': מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים, אלא ישים הקרשים תחלה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם, והני מילי כשהרגלים הם דפים מחוברים כמו דפני התיבה, אבל רגלים של מטות שלנו וכן רגלי השלחן מותר בכל גוונא. וביאר במשנ"ב סק"כ הטעם דבאהל עראי כזה שאינו מתכוין בעשייתו לשם אהל שתחתיו, אלא לתשמיש אחר על גביו מלמעלה, ורק ממילא נעשה כמו אהל למטה, לא אסרו אלא כשעושה גם מחיצות תחתיו. ובשעה"צ אות כ"ה הביא דהמג"א כתב כן בשם הרא"ש ליישב בזה מה שהקשה מאי שנא מהא דמבואר בסעיף ב' דבמחצלת פרוסה חייב משום אהל אע"ג דליכא מחיצות, וע"ז כתב לחלק כנ"ל דבמחצלת שנעשה לצל הוי אהל אף בלי מחיצות, ורק במטה שעיקרו נעשה למה שמעליו, ורק ממילא נהיה אהל, לא גזרו היכא דליכא מחיצות [ואלו הדינים המבוארים מסעיף ג' עד סעיף ח']. עכ"פ דעת המשנ"ב כמ"ש לעיל דאהל [שנעשה להגן] הוי אהל מדאורייתא אף בלי מחיצות, ודלא כהחיי"א.

[ומש"כ המשנ"ב דגם כשעושי להשתמש תחתיו חשיב אהל גמור, הנה כ"כ גם במשנ"ב בס"ק כ"ז מהמג"א סק"ח שהתיר להעמיד חופה אם היא מחוברת מלכתחילה לעמודים כדין כסא טרסקל, ומבואר דס"ל דגם בהכי חשיב עשוי להשתמש תחתיו מיקרי אהל, וע"כ לא התיר אלא כשמחובר לעמודים (ועי' בשעה"צ שם אות ל"ד ל"ה), ואמנם הנוב"י בתשובתו הידועה לגבי מטריה מפרש בדעת רש"י והמג"א דחופה העשויה לכבוד לא מיקרי אהל, אבל פשטות רש"י והמג"א וכן כתבו הפוסקים דההיתר הוא רק מדין טרסקל, ובעיקר דין מטריה עי' להלן].

שיעור הגג

שיעור גג האהל נתבאר בסעיף ח'. ועי' במשנ"ב וביאה"ל שם שהאריך בזה, והיוצא מדבריו דדינו כאהל לטומאה דבעינן חלל של טפח על טפח ברום טפח [ועי' בסוף הסימן ובמשנ"ב ס"ק מ"ט]. והנה לדעת רש"י והרא"ש בפחות מטפח שרי לכתחילה כיון דאין ע"ז שם של אהל כלל, אבל לדעת הרי"ף והרמב"ם חשיב אהל בין אם הוא עשוי לקבע ובין אם נעשה עראי, וכ"ה סתימת השו"ע בסעיף ח' [עיי"ש בביאה"ל ד"ה כל], וכתבו הפרמ"ג והמשנ"ב דגם רש"י והרא"ש יודו דאף בפחות מטפח אם עשאו בקביעות אסור מדרבנן.

אופנים שאסור גם באהל שאינו נעשה לצל

חז"ל גזרו גם בעושה אהל שאינו בא להגן על האדם, ודומה לאהל שמחזיק טפח על טפח ברום טפח. אמנם באיסור זה נאמרו כמה תנאים, א) איסור זה הוא דוקא באופן שהאדם נצרך לחלל שנוצר תחתיו, ויש לו בזה איזה השתמשות דומיא דסתם אהל, ובביאה"ל הביא את דעת הרשב"א והר"ן והמ"מ, דאם צריך לאויר שתחתיו אסור גם בלי מחיצות, ומסיק דראוי לחוש לכתחילה לדבריהם אם לא במקום הדחק. ב) לא גזרו אלא באופן שיש לו מחיצות, ודי בשתי מחיצות שכל אחת מהם מגיעה עד פחות מג' סמוך לקרקע. ואם המחיצות כבר עומדות מבעו"י, מותר להניח עליהם את הגג. ג) האיסור הוא דוקא בדרך בנין, והיינו מלמטה ללמעלה, אבל התירו חז"ל בשינוי באם מעמיד בתחילה את הגג ושוב אח"כ מעמיד את המחיצות, דאינו כסדר עשיית אהל. [ובחזו"א (סי' נ"ב סק"ב אות ז' - י"א) מיקל ומתיר בשינוי הנ"ל גם בכל אהל שעשוי להגן ולהצל, אם מעמיד בתחילה את הגג ואח"כ את העמודים שהגג נשען עליהם, וצ"ע].

ומקור הדברים בביצה ל"ב ל"ג האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור, ופירש"י: האי מדורתא - היסק גדול שעושין לפני שרים כדרך בנין, עושין לו כתלים מארבעה רוחות וסודרין עצים למעלה ודומה לאהל, מלמטה למעלה - לסדר העצים של כתלים תחלה לעשות עליהם הגג אסורין, שדרך בנין הוא, מלמעלה למטה - להתחיל תחלה מן הגג ואחר כך יסדרו תחתיו עצי הכתלים שרי. ואמרו בגמ' שם וכן ביעתא וכן קדרה. [ועי' בתוס' ובראשונים בביצה שם ובשבת קל"ח]. ומקרים אלו אינם אהל ממש, כי אינם באים להגן ולהצל, ומ"מ אסרו חז"ל כיון דדמי לאהל, וע"כ לא אסרו אלא בתנאים הנ"ל דדמי לאהל.

ובתוס' שם הקשו היכי מסדרין שולחן שאין לו רגלים על גבי ספסלים שלו, דמתחלה משימין הספסלים ואח"כ משימין עליהם את השלחן, ותירצו דהואיל ואין להם מחיצות שרי, וכל הני מיירי דאית להו מחיצות לצדדים המגיעות לארץ. ושוב הקשו איך מחזירין קדרה ע"ג כירה כמ"ש בשבת ל"ו ע"ב, ותירצו דכל הנך אינן אסורין אלא היכא שמתקן האהל והמחיצות, אבל אם עשה האהל בלא מחיצות שרי, והתם גבי כירה המחיצות היו עשויות מתחלה.

ובמש"כ לעיל לענין אם משתמש באויר שמתחת הגג, אמר אאמו"ר זצוק"ל דבעינן לזה השתמשות ממש בחלל שמתחת הגג, וכגון הנחת נעליים מתחת המטה, אבל שולחן לא מיקרי שמשתמשים באויר שמתחתיו, דמה שהיושבים מניחים את רגליהם מתחת השולחן אין זה אלא ליתר נוחות, אבל לא חשיב שנעשה בשביל כך ולא מיקרי השתמשות.

אופנים שמותר גם באהל שנעשה לצל

מצאנו אופנים שהתירו עשיית אהל אף שהוא לצל:

א. כתב הרמ"א בהל' סוכה (סי' תרכ"ו ס"ג) דאם יורדים גשמים מותר לסוכך על הסוכה עם גג שמחובר ע"י צירים, דכיון שמחובר ועשוי לפתוח ולסגור הוי כעין דלת. והרמ"א שם לא חילק בין קבוע לעראי, וממילא מותר אף לזמן מרובה, דלא חשיב כלל כעשיית אהל. ועפ"ז מותר לפתוח בשבת גגון של עגלת תינוק, דכיון שמחובר לעגלה הוי כדלת, ומותר אף לזמן מרובה, דלא חשיב כלל כעשיית אהל. וה"ה בסככה הנפתחת ונסגרת ע"י צירים. אבל ביניילון או בד שמונח על העגלה מער"ש באופן שהוא מגולגל ואינו מחובר, וכן גליל של כריכת בד או ניילון המונח על חלל ואינו מחובר, אסור לפרוס אותם בשבת אא"כ כבר היה פרוס מער"ש טפח שנמשך ויוצא מהכריכה.

ב. האחרונים דנו בדין אהל העשוי בידי אדם אי הוי אהל, והרבה אחרונים נוטים דלא מיקרי אהל, ומהאי טעמא כתבו להתיר פתיחת מטריה בשבת, ודלא כהנוב"י (תנינא או"ח סי' ל') שהאריך להוכיח לאיסור [הובא בביאה"ל בסעיף ח']. וכן כתבו החזו"א סי' נ"ב סק"ב והתהל"ד להוכיח משבת מ"ג ע"ב במת המוטל בחמה, דמותר להביא מחצלות ולאוחזם בידיהם לצל, והיינו משום שאוחזים אותם בידיהם ולא חשיב אהל. [אלא שכתב התהל"ד לדחות דבגמ' שם כל יצירתו של האהל היא רק ע"י אדם, משא"כ במטריה כשהיא פתוחה הרי היא כבר אהל, ובזה אין לנו ראיה]. וכן דנו האחרונים ע"פ הנ"ל להתיר את מנהג פריסת הטלית בשמחת תורה, דאף דנתבאר לעיל דגם אהל לכבוד חשיב אהל, מ"מ באהל שמוחזק ע"י אדם מותר. וכן מותר להגן על עצמו מהגשמים והחמה ע"י בגד וטלית או לוח עץ.

השיעור נערך ע"י הרה"ג ר' מאיר פודרביניק שליט"א

---

2. והנה בזה מבוארים דברי הנשמ"א שהביא בביאה"ל שם (ד"ה הנייר), דמותר לפתוח אגרת, ומשום דאין כוונתו להפריד את החלקים אלא רק בדומה לפתיחת כלי של אוכלין בכדי להגיע לאוכלין, וה"ה כאן באגרת בכדי להגיע לכתב. אך לדעת הביאה"ל שם עדיין צ"ע מאי שנא קריעת כלי העשוי מנייר מבגד דשרי, מפתיחת אגרת דאסור. ועי' בזה בחזו"א סי' ס"א סק"ב ובשו"ת אגרות משה ח"א ובחו"ב ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד.

3 והפרמ"ג שם כתב שבשו"ת מגידות כתב מזה, וראיתי בס' הסוכה שהעתיק התשו' דהיה בליל יו"ט ראשון בשבת, וסוכתו היתה מחוץ לעיר בלבוב, ולא היה שם סוכה אחרת, ונצטער מאד, וסמך על דעת בעל העיטור המובא ברמ"א סי' רע"ו שבמקום צורך גדול מותר ע"י נכרי אף דהוי מלאכה מה"ת.

והנה בפרמ"ג סי' תרכ"ו סק"ח נסתפק ג"כ בדין הנ"ל אם מותר ע"י נכרי [וספיקו אי הוי קבע או עראי], ומסיים הפרמ"ג שם: "מסתייה דלא גמירנא, אבל להורות היתר חלילה לי". [הובא במשנ"ב שם סק"כ]. ולפי המבואר בתשו' הנ"ל שהיקל במקום צורך, צ"ל דדבריו בסי' תרכ"ו הם בלא צורך גדול כגון שיש לו סוכה אחרת, ועוד י"ל דבסי' תרכ"ו מבואר בדבריו דאיירי במי שפשע ולא פתח את הגג מערב יו"ט, ופשע שאני דלא הקילו בזה.

ועי' במשנ"ב סי' תרל"ז סק"א שמתיר ע"י נכרי אפי' נפל כולו, ובשעה"צ ציין לתשו' באר יצחק (או"ח סי' י"ג), ובבא"י שם מתיר בצירוף התוס' דבנין ביו"ט הוי מדרבנן, דמה"ת אמרינן מתוך ממגבן, והוי שבות דשבות במקום מצוה, ואף דשיטת הרמב"ם דבונה ביו"ט מה"ת צירף בה את דעת העיטור, ועיי"ש שהאריך שם בזה, אבל בשבת לא התיר וגם לא התיר רק בונה.

מקור הלכה

הגאון רבי שלום כהן שליט"א
ראש ישיבת פורת יוסף

סימן ש"ט

סעיף א'

בביאור ההיתר לטלטל התינוק עם האבן בידו, והחילוק בין אבן לדינר

שו"ע. נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב כמטלטל לאבן, והוא שיש לו געגועין על אביו שאם לא יטלנו יחלה וכו', אבל אם דינר וכו', וי"א שלא אסרו אלא כשהוא וכו'.

ובגמ' (שבת קמא:) אמר רבא אם הוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצווארו חייב משום כיס, והקשו עליו מהמשנה שם נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה, דמשמע דכל שאינו לוקח את המוקצה בידו ממש, אי"ז כמטלטל מוקצה, ותירצו בגמ' בשם אמרי דבי ר' ינאי דבמשנה איירי בתינוק שיש לו געגועין על אביו, ופרש"י (ד"ה בתינוק) שאם לא יטלנו יחלה, ולא העמידו טלטול שלא בידיים במקום סכנה, ואע"ג דאי"ז סכנת נפש גמורה אלא סכנת חולי, והקשו אי הכי אפי' דינר נמי, אלמא אמר רבא לא שנו אלא אבן, ותירצו אבן אי נפלה לה לא אתי אבוה לאיתויי, דינר אי נפיל אתי אבוה לאתויי. ופירש"י וטעמא לאו משום טלטול הוא, דאפי' לאחזו בידו והתינוק מהלך ברגליו אסור דלמא אתי לאתויי, כלומר בדינר חיישי' שמא יפול מיד התינוק, ומתוך שאביו חס על הדינר יקחנו ויטלטלנו בידיו ממש, וכיון שאין כאן חשש פיקו"נ אצל התינוק לא התירו, ומשו"ה ס"ל לרש"י דאסור אף אם רק מחזיק ביד התינוק, דהא בכה"ג נמי איכא למיחש שיבוא לטלטל הדינר בידו ממש.

אמנם הר"ן (נ"ט. מדפי הרי"ף) הביא בשם הרמב"ן דס"ל שרק אם אוחז את התינוק בידיו חיישי' שיבוא לטלטל הדינר בידו, דכיון שהוא מגביה את התינוק עם הדינר בידו האב חושב שהתירו לו לטלטל את הדינר, ולכך מתוך שהוא חס על הדינר אם יפול מידיו אתי למעבד טלטול בידיים, אבל כי לא שרינן ליה להגביהו לא גזרינן מידי, דדמי למי ששומר על התינוק דלא גזרו עליו אם התינוק לוקח מוקצה, שכל שהוא אינו מגביה המוקצה כלל לא חיישי' שיבוא לטעות ולטלטל המוקצה בידו.

ומכל הנ"ל משמע שבדינר חיישי' שמתוך שחס עליו יקחנו בידו אם יפול, אכן במשנ"ב (סק"ח) כתב שיטעה לומר כשם שיכול להחזיק התינוק אף שיש בידו מטבע כיון שהוא לצורך התינוק, אף אם יפול מיד התינוק נמי שרי ליה להרימו וליתנו שוב לידי התינוק, ובשעה"צ (סק"ח) כתב שכן נראה פשוט לבאר את דברי המג"א. והנה במג"א העתיק דברי הר"ן, ובר"ן גופיה בפשטות לא משמע כדברי המשנ"ב, דאי נימא שכוונתו שירים המטבע ליתן שוב ליד התינוק, א"כ מהו החילוק בין דינר לאבן, הא גם באבן איכא למיחש שיפול מידי התינוק, ואביו ירים האבן ליתנה לו כדי שלא יבכה. וצ"ל בדעת המשנ"ב דזה פשיטא שהאב לא יטעה לומר שהתירו טלטול דינר בשבת אלא רק לצורך התינוק, ולכן ביאר שירים את הדינר להביאו לתינוק, והא דחיישי' בדינר בדווקא מתוך שחס עליו, י"ל שהביאור בזה שבאבן אמרי' כיון שאינו חס עליה יסיח דעתו של התינוק ממנה, ולא חיישי' שיבוא לטלטלנה בידיו ממש, אבל בדינר מתוך שחס עליו יבוא להרימו וליתנו לתינוק בחשבו שגם באופן זה מותר, ודו"ק.

גדר ההיתר לטלטל התינוק כשיש לו געגועין

ועי"ש בתוס' ד"ה אי הכי הקשו על לשון קושית הגמ' אי הכי מאי איריא אבן, אפי' דינר נמי, דמשמע שרק לאחר שהעמידה הגמ' דמיירי בשיש לו געגועין קשה מאי שנא דינר מאבן, ולכאו' קושית הגמ' שייכת גם אם היתר האבן אינו דוקא ביש לו געגועין, ובכל גוונא צריכים אנו לתי' הגמ' שיש חשש שיטלטל את הדינר בידיים, ותירצו בשם רבינו שמואל דבשלמא אם תרווייהו מבטל להו בין אבן ובין דינר, ולא חשיב טלטול מוקצה כשאינו מטלטל בידים, היה מובן למקשן לחלק בין אבן לדינר, שבדינר יש חשש שמא יפול ויבוא לטלטלו בידיים, משא"כ אחרי שדבי ר' ינאי אמרו דמיירי בתינוק שיש לו געגועין, ואין היתר לטלטל תינוק כשיש מוקצה בידו בכל גוונא, משמע דחשיב טלטול מוקצה, וכעין דברי רבא בהוצאה ואעפ"כ שרי, לכך הוקשה לגמ' לחלק שיש חשש בדינר דלמא נפיל ואתי לאתויי בידיים, דכיון שבלא"ה מתירים איסור מוקצה מחמת שיש לו געגועין, למה לא נתיר אף שיש חשש שיטלטלנו בידיים, ותירצה הגמ' דאעפ"כ יש חילוק בחומר המוקצה, דאף שכשהמוקצה עליו מקרי טלטול מוקצה, מ"מ מקרי טלטול קל, ולא התירו למי שיש לו געגועין אלא לטלטל שלא בידיים, אבל אם יש חשש שיבוא לטלטל בידיים אסור אף שיש לו געגועין.

והנה על הא דאיתא במשנה שם נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה, הקשו בגמ' (קמב.) ואמאי, תיהוי הכלכלה בסיס לדבר האסור, ותירצו בכלכלה מלאה פירות עסקינן, ופירש"י דעיקר הוי בסיס להיתר, שההיתר יותר חשוב. והקשו ע"ז שישליך את הפירות והאבן ויקח את הפירות בידיים, ותירצו דמיירי בפירות המיטנפין, ופירש"י רכין מאד שאם ישליכם לארץ יטנפו. והקשו ע"ז התוס' (ד"ה ונשדינהו) וא"ת גבי קטן נמי נשדייה לאבן מידו, ותירצו שאם ישליכנו מידו יצעק התינוק ויבכה, ומאידך הקשו התוס' עוד להיפך על מה שלא התירה הגמ' לטלטל את התינוק אלא ביש לו געגועין על אביו, ואמאי לא אמרינן שתתבטל האבן לגבי התינוק כמו שהאבן בטילה אגב כלכלה מליאה פירות, ותירצו דאינו צריך כ"כ לטלטול התינוק, ולכך בעינן למימר דיש לו געגועין, ובכך חשיב צורך לטלטל התינוק, משא"כ בפירות כיון שרוצה הוא ליקח הפירות שפיר שרינן ליה לטלטולי, והו"ד התוס' בתוי"ט ריש פ' נוטל, וכן הביאם להלכה שו"ע הגר"ז כאן עה"מ.

ובתורעק"א (על התוי"ט שם) הקשה עמש"כ התוס' דלא חשיב צורך מה שרוצה ליטול את התינוק, דמשמע שביש לו געגועין מקרי צורך, א"כ אמאי הוצרך רש"י (הנז"ל) לומר דלא העמידו טלטול שלא בידיים במקום סכנה, והרי כיון שיש לו געגועין מקרי צורך, והוי היתר גמור כמו בכלכלה. וביותר יש להקשות דדבריהם כאן דכשיש לתינוק געגועין חשיב צורך, ושרי לטלטלו יחד עם האבן שמתבטלת כלפיו, סותרים למש"כ בד"ה אי הכי (הו"ד למעלה) דשם משמע שהבינו בתי' הגמ' שיש לתינוק געגועין כרש"י, שהתירו לטלטל מוקצה שלא בידים במקום סכנה, ולא הוי היתר גמור ככלכלה עם הפירות, ונשאר שם בצע"ג.

והנה הגרעק"א משמע ליה שההיתר לטלטל כלכלה עם פירות ואבן הוא היתר גמור, דלא חשיב כלל טלטול מוקצה, ובאמת היה מקום לומר דגם שם התירו לו כיון שצריך לפירות, וכדמשמע בתוס' שללא צורך ליקח הפירות לא אמרי' שמתבטל האבן לפירות, ואי נימא הכי לק"מ, ודו"ק.

ובאמת עי' בתורי"ד (שבת קמ"א:) שכתב שאי"צ לומר כרש"י שההיתר הוא משום סכנה, אלא אף אי ליכא סכנה שרי כיון שהוא צריך לאבן זו לגעגועו, וכדאמרינן לקמן גבי כלכלה ולגבי חבית דלכל מידי דאית ליה צורך התירו טלטול מן הצד, עכ"ד עי"ש, ומבואר בדבריו כסברת הגרעק"א שכשיש לתינוק געגועין חשיב היתר גמור לטלטל, דהוי כטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ודו"ק.

[וע"ע בתורי"ד שם שכתב ליישב קושית התוס' ד"ה אי הכי הנז"ל, מדוע הגמ' שאלה מאי שנא דינר מאבן, רק אחרי שהעמידה דמיירי בשיש לו געגועין, שבהו"א למד המקשן שמיירי בכל תינוק, וטעם ההיתר הוא שלא חשיב כלל כמטלטל מוקצה, ולפי"ז ודאי דיש לחלק בין אבן לדינר, דבאבן דלא ניחא ליה לאב שבנו יתפוס באבן שרי, ובדינר כיון דניחא ליה לאב שיתפוס הדינר ולא ישליכנו אסור [ואולי כוונתו משום שבזה שמחשיב הדינר ממילא אינו מתבטל, וחשיב כמטלטל מוקצה, משא"כ באבן], אבל לאחר שהעמידה הגמ' שהתירו משום שיש לו געגועין, משמע שאין בזה היתר אלא משום טלטול מה"צ, וכיון שהתינוק יש לו געגועין חשיב לצורך דבר המותר, וא"כ לשתרי אף במחזיק בידו דינר, עי"ש].

ועי' חזו"א (סי' מ"ז סק"ב) שכתב על דברי התוס' ד"ה ונשדינהו, דע"כ כוונתם דגם ביש לו געגועין לא הוי היתר גמור, דעדיין אי"ז חשיב צורך כ"כ, והא דכתבו דא"א לנער האבן שלא יבכה התינוק, אין כוונתם דדמי לחבית בין החביות, אלא דשרינן לטלטל בלא ניעור שלא יבכה התינוק, כלומר שהחזו"א פשיטא ליה כהבנת הגרעק"א שכלכלה עם פירות ואבן בתוכם, או חבית בין החביות ואבן על גבה חשיב היתר גמור לטלטלן, ולפי"ז כשכתבו התוס' שגם כשיש לתינוק געגועין חשיב צורך כחבית בין החביות, א"כ הוא היתר גמור לטלטל התינוק, וקשה קו' הגרעק"א שסותרים דבריהם לעיל, ולזה כתב שאין כוונת התוס' דכשיש לו געגועין חשיב צורך גמור, ואכתי אי"ז היתר גמור לטלטל התינוק.

וכ' ע"ז החזו"א שכל זה דחוק, דשרינן טלטול משום געגועין, ולא יהא נחשב צורך המתיר בטלטול כמו בפירות המיטנפין וחבית בין החביות, ולולא דבריהם י"ל דבכלכלה מטלטלה לצורך הפירות, ומקרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ואילו בתינוק שצריך את האבן כדי לשעשעו חשיב גם לצורך דבר האסור, ולא שרינן לטלטל בשכח או בנעשה בסיס לדבר האסור והמותר אלא במטלטל לצורך ניעור, אבל אם מטלטל לצורך דבר האסור, אף שלא נעשה דבר המותר בסיס לדבר האסור אסור, וכמ"ש תוס' (שבת מד.) עי"ש, ונשאר בצ"ע על התוס' מדוע לא כתבו כן. והתחדש בדברי החזו"א שאף שעיקר כוונת האב להחזיק התינוק שלא יבכה, מ"מ כיון שכעת רצון התינוק בהחזקת האבן, והאב נמי ניחא ליה בזה לצורך הרגעת התינוק, חשיב כטלטול מה"צ לצורך דבר האסור.

כשמטלטל היתר יחד עם איסור וחפץ גם בטלטול האיסור אי חשיב לצורך דבר האסור

והנה כתב בשו"ע למעלה (סי' רע"ז ס"ג): שכח נר על הטבלא מנער את הטבלא והוא נופל וכו', ואם הניחו עליה מדעת אסור לנערה, שהרי הטבלא היא בסיס לדבר האסור.

ובשו"ע הגר"ז (שם סק"ו) אחרי שכתב כדברי השו"ע שבמניח לדעת מקרי בסיס לדבר האסור, כתב דמ"מ אם היה מונח על השולחן בכניסת השבת דהיינו בביה"ש גם הלחם, הרי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת, ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס להנר לבדו כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת, ולפיכך יכול לנערו להפיל הנר ושאר מוקצה לטלטלו אח"כ כמו שירצה וכו', והוא שיהיו הלחם או שאר דברים חשובים יותר וכו'. ואם אי אפשר לנער (כגון שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר, או שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר), רשאי לטלטלנו בעוד הנר עליו הואיל ולא נעשה בסיס לו בלבד בבין השמשות, עכ"ל. וחזי' משו"ע הגר"ז שאף כשרוצה לטלטל הנר לחדר השני יחד עם השלחן שרי, כיון שלא נעשה השלחן בסיס לנר בביה"ש, ולא אמרי' שמאחר שחפץ הוא בטלטול הנר חשיב כטלטול לצורך דבר האסור, וזהו דלא כהחזו"א שסבר שכאשר מטלטל התינוק יחד עם האבן חשיב כטלטול מה"צ לצורך דבר האסור, מכיון שצריך גם את האבן.

ושמעתי בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שאסור ליקח יד התינוק ולנער האבן משום שמטלטל דבר מוקצה, ואין לדחות ממש"כ התוס' (ד"ה ונשדינהו הנז"ל) שינער האבן מיד התינוק, די"ל שכוונתם שיגער בתינוק שיזרוק האבן או שיעשה כלאחר יד וכדו'.

סעיפים ב' - ג'

כשהאבן נעשית כדופן אי שרי לטלטל אף כשאין הפסד לפירות

שו"ע. כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מותר לטלטלה, שהרי נעשה כדופנה, וכן דלעת וכו' אם הוא קשור יפה מותר וכו'. כלכלה מליאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים וכו' יטול אותה כמות שהיא וכו', אבל אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם וכו'. וה"מ כשא"צ אלא לפירות או לכלכלה, אבל אם היה צריך למקום הכלכלה מטלטלה כמות שהיא.

וחזינן מדברי השו"ע שיש ב' דינים נפרדים, הא' אם סתם נקב בכלכלה באבן שנעשה כדופנה, שבזה מותר אף כשיכול לנערה והפירות לא יפסדו, והב' אבן בתוכה ואינה קשורה, שבזה אמרי' שאם יכול לנער האבן בלא הפסד הפירות חייב לנער.

אמנם בפשט לשון הגמ' קמב. לא משמע כן, דבגמ' איתא כלכלה והאבן בתוכה, ואמאי תיהוי כלכלה בסיס וכו', ותירצה דמיירי במלאה פירות, ומסקנת הגמ' דמיירי בפירות המיטנפין, והקשתה הגמ' ולינערינהו נעורי, ופירש"י עד שיסתלקו הפירות מן האבן לתוך הכלכלה לצדדין, וישליך האבן לבדה בנעירתה, ותירצה הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן גופא נעשית דופן לכלכלה, ומשמע שבעינן ב' תנאים להיתר הטלטול, גם פירות מיטנפין שיפסדו אם ינערם, וגם כלכלה פחותה שהאבן נעשית דופן, וכ"כ הרמב"ם שם בפיה"מ להדיא עי"ש, וכ"ה בתורי"ד שם.

אלא שהרמב"ם בהלכות (פכ"ה הט"ז) כתב כלשון השו"ע, וכתב ע"ז הב"י שהרמב"ם בהלכות חזר בו מפיה"מ, וכתב שהרמב"ם למד בביאור הגמ' שר' חייא בר אשי אמר רבא שהעמיד את המשנה בכלכלה פחותה, זה אוקימתא אחריתי, ולא גורסים ולינערינהו נעורי, וכמ"ש ה"ה על הרמב"ם שם, וכתב עוד בב"י להכריח כן, שאם זה כדופן מדוע צריך פירות כלל, הרי זה חלק מהכלכלה, עי"ש.

סעיף ד'

בסיס לדבר האסור כשמונח על ההיתר לצורך ההיתר

איתא בגמ' (שבת קכ"ה:) תנן התם (שבת קמ"ב:) אבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, אמר רבה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ופרש"י לא שנו דמותר לטלטל החבית והאבן עליה דקתני ואם היתה בין חביות שירא להטותה שם שלא תפול האבן על החבית שבצדה, מגביה ומטה על צדה והיא נופלת (כלומר דלא קאי על האופן הראשון שמוזכר במשנה שם אלא על האופן השני), אלא בשוכח האבן עליה שלא במתכוון, אבל במניח נעשית החבית בסיס לאבן שהיא דבר האיסור ואין מטלטל את החבית, עכ"ל רש"י.

ורב יוסף אמר רב אסי לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה כיסוי להחבית, אמר רבה ומותבינן אשמעתין האבן שבקירויה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה, כלומר דהתם חזי' שמניח האבן לכתחילה ואעפ"כ מותר לטלטלה, וזה דלא כדבריו שמניח אסור, ודחתה הגמ' דלק"מ, דשאני התם שכיון שהאבן מהודקת לקירויה הרי היא כדופן, עכת"ד הגמ'.

וברש"ש הקשה על דברי רש"י במשנה שם בדין האבן שבקירויה [דלעת יבישה חלולה שממלאין בה מים], שאם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה, ואם לאו אין ממלאין בה, שכתב לפרש ואם לאו הרי היא כשאר אבנים, ואין מטלטל את הקירויה דשויא בסיס לאבן שנושאתה, עכ"ל. ומקשה הרש"ש דלכאו' זה סותר לרש"י לעיל (מט.), דשם איתא טומנין וכו' בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות, ופרש"י נוטל כיסוי של קדירה שיש תורת כלי עליה, ואע"ג שהן עליה לא אכפת לן, דלא נעשית בסיס להן שאין עשוי אלא לכסות קדירה, עכ"ל. ומבואר ברש"י שרק כאשר הבסיס משמש להמוקצה נאסר בטלטול, ולכך גיזי צמר שהן משמשות את הכיסוי להכביד עליו ולשמור על החום היטב, אין הכיסוי משמש להם כבסיס, וא"כ קשה הרי האבן שבקירויה ג"כ עשויה לשמש את הקירויה ולא להיפך, ומדוע חשיב בסיס, ונשאר בצ"ע [וכן יקשה קושיא זו על רש"י הנ"ל מדברי רבה בשם ר' יוחנן, שבמניח האבן ע"פ החבית חשיב בסיס אף שאינה משמשת אלא לכיסוי החבית].

וכן בר"ן (כב: מדפי הרי"ף) מבואר כמ"ש רש"י, שבסיס אינו אלא היכא שמשמש להמוקצה, ולא באופן שהמוקצה משמש לבסיס, שכתב וז"ל: שאין הקדירה וכיסויה בסיס להטמנה ולכיסוי ותשמיש להם, ואדרבה הם תשמישים לקדירה, עכ"ל.

בסיס לדבר האסור כשאין בדעתו להניחו לכל יום השבת

ועוד משמע מרש"י והר"ן שאם הקדירה היה משמש לגיזי צמר, או שהכיסוי היה משמש לגיזי צמר, היה נחשב בסיס אע"פ שלא הונחו הגיזי צמר ע"ד שישארו שם כל השבת, שהרי ודאי חשב שהגיזי

אליבא דהלכתא
משנתו של מרן שליט"א
שפ"י ישיבת חברת אהבת שלום

צמר לא יונחו שם כל השבת, וזה דלא כהראשונים שסוברים שרק אם מונח ע"ד שישאר כל השבת חשיב בסיס.
וכן מוכח ברש"י (נ"א.) דאיתא בגמ' שם טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר, וברש"י שם (ד"ה ה"ז נוטל) הקשה שבכה"ג שטמן בדבר הניטל וכיסה באינו ניטל, וא"ת יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא [ויגביהנה] ויטנה על צדה ויפול הכיסוי, כי ההיא דתנן לקמן האבן שע"פ החבית מטה על צדה והיא נופלת וכו', ויישב הא אוקימנא התם בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס ואינו יכול לנער, עכ"ד. ומבואר שאם כיסה בדבר שאינו ניטל אינו יכול לנער הכיסוי, ואע"ג דאין בדעתו שישאר שם כל השבת, אכן התוס' שם ד"ה או שטמן דחו את דברי רש"י, וכתבו בשם ר"ת שלא נעשה בסיס הואיל ואין בדעתו שישארו שם כל השבת.
ובגמ' (קכ"ג.) איתא דלמ"ד טלטול מן הצד שמיה טלטול, האי פוגלא מלמעלה למטה שרי, ממטה למעלה אסיר, אבל למ"ד דלאו שמיה טלטול שרי אף ממטה למעלה עי"ש, והקשו שם התוס' (ד"ה האי) וא"ת האי פוגלא היכי דמי, אי במניח מ"ט דמאן דשרי מלמטה למעלה, הא אפי' ניעור לא שרי כ"ש טלטול מן הצד, ואי בשכח מ"ט דמאן דאסר, הא אפי' טלטול גמור שרי לצורך לטלטל אגב היתר, כדאמר לקמן בפ' נוטל במעות שעל הכר דמטלטלו בעודן עליו כשצריך למקומו, ואבן שע"פ החבית כשהוא בין החביות מגביה ומטה, כ"ש טלטול מן הצד, ותירצו דאיירי במניח ע"מ ליטלה, אע"ג דכשכח דמי כמו טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, דאמרו בסוף במה טומנין דשרי לנער משום דאין מניח לכל השבת וכמ"ש ר"ת שם וכו', ומ"מ כאן אסרי' טפי שלא היה לו להניח באותו ענין שיצטרך טלטול מן הצד וכו', וטמן וכיסה דפ' במה טומנין אין לחוש, כיון דאפשר בניעור דאפי' טלטול מן הצד אינו, עכ"ד.
היוצא מהנ"ל ג' דינים, הא' מניח, לכו"ע חשיב בסיס לדבר האסור. הב' בשוכח, לכו"ע לא חשיב בסיס לדבר האסור. הג' מניח ע"ד שלא ישארו שם כל השבת, לרש"י ג"ז חשיב בסיס לדבר האסור, ולתוס' לגבי ניעור חשיב כשוכח ושרי, ולגבי טלטול מן הצד יש לאסור אם היה לו אפשרות אחרת להניח באופן שלא יצטרך טלטול מן הצד, אבל באין לו אפשרות או שלא ניחא ליה, וכגון עצמות וקליפין דלא מסתייה דלא לינח ע"ג השולחן שרי, וכמ"ש התוס' יעו"ש [ובאמת שכל מ"ש התוס' כן זהו למ"ד שטלטול מן הצד שמיה טלטול, אבל למ"ד לאו שמיה טלטול אין לחלק בכל זה, אלא כל שהניח ע"ד להוציאו באמצע שבת מקרי שוכח ושרי בכל גוונא].

בסיס לדבר האסור אם נאסר אף לניעור

וכעת נשוב ליישב קו' הרש"ש, דהנה ברש"י שם ביאר שמה שאמר רבה לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, קאי על האופן השני שבמשנה, שכתב לא שנו דמותר לטלטל החבית והאבן עליה דקתני ואם היתה בין חביות שירא להטותה שם שלא תפול האבן על החבית שבצדה, מגביה ומטה על צדה והיא נופלת, עכ"ל. ומפשטות לשון הגמ' שהביאה את ריש מתני' לא משמע כן, וכן רש"י גופיה להלן (קמ"ב:) גבי מתני' דאבן שעל פי חבית, ביאר את דברי רב הונא אמר רב דקאמר לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס, דקאי על ריש מתני', שכתב וז"ל: לא שנו מטה על צדה דחבית, ע"כ. וכן הקשה שם המהרש"א, ועי"ש מה שתי' בזה, ומש"כ עליו הקרני ראם.
והגרעק"א בחי' שם כתב ליישב לפמש"כ רש"י (מט.) הנז"ל שאין נעשה בסיס לדבר האסור אא"כ הבסיס משמש את המוקצה, והקשה עליו כעין קושית הרש"ש, ולכך כתב שי"ל דרש"י ס"ל כמ"ש הרז"ה שרבה שאמר שהמניח הרי"ז נעשה בסיס, היינו שמניח שלא ע"ד כיסוי, אבל אם הניח ע"ד לכסות הרי שדינו כשוכח, ע"ש. אלא שזהו קצת דוחק, דא"כ למה ליה לרבה למימר שוכח, לימא מניח שלא ע"ד לכסות, ולזה הוסיף הגרעק"א שיש לצרף כעין מש"כ התוס' (קכ"ג.), לחלק בין ניעור לטלטול כשמניח ע"מ ליטלו באמצע השבת, שאמנם דינו כשוכח ואינו נעשה בסיס, אך מ"מ אין דינו כשוכח לגמרי ואסור לטלטל, אף כאן י"ל דהמניח ע"ד לכסות אמנם דינו כשוכח, אך מ"מ אינו מותר בטלטול גמור אלא רק לנער, ולפי"ז מש"כ רש"י לעיל (מט.) שמניח ע"ד כיסוי לא הוי בסיס, ה"מ להתיר ניעור, אבל טלטול גמור אסור.
ועפי"ז מדוקדקים כל דברי רש"י נפלא, שרבה שאמר לא שנו אלא בשוכח אבל מניח נעשה בסיס, בע"כ דמיירי אפי' אם הניח ע"ד לכסות, דאל"כ מאי מקשה רבה ומותבינן אשמעתין מהאבן שבקירויה, הא שם דמי למניח ע"ד כיסוי, ובע"כ שרבה אסר אף במניח ע"ד כיסוי, ולכך כתב רש"י דמיירי על האופן השני של המשנה שהחבית בין החביות, וממילא עליו לטלטלה לגמרי, ולזה אף המניח ע"ד כיסוי אין מועיל להצילו מדין בסיס, אבל בדף קמ"ב: לגבי רב שאמר לא שנו אלא בשוכח וכו', שם אית לן שפיר למימר דמיירי במניח שלא ע"ד כיסוי, ואם הניח ע"ד כיסוי יכול לנער, ומה שלא אמר רב לא שנו אלא במניח ע"ד כיסוי, י"ל דבזה ס"ל לרב שירד עליו תורת כלי ומותר לטלטל לגמרי, ולכך פירש"י דמיירי על האופן הראשון של המשנה שרק מנער את החבית.
ולפי"ז מיושבת קושית הרש"ש על רש"י, ומש"כ רש"י לגבי האבן שבקירויה דחשיב בסיס, אין כוונתו לכל מילי אלא לענין טלטול הקירויה, אבל לענין ניעור לא חשיב בסיס, ולכך לגבי גיזי צמר בדף מט. דמיירי לענין ניעור, כ' רש"י דלא חשיב בסיס [ועי' בחזו"א סי' מ"ז סק"ז שהביא את דברי הגרעק"א הנ"ל וקילסו].
ובשו"ע הרב סי' ש"ט סק"ז כתב וז"ל: אבל אם הניחם שם מדעתו על דעת שישארו שם גם בשבת, בין שצריך למקום החבית והכר, בין שצריך לגופן ליטול היין מן החבית ולשכב על הכר, אסור אפילו להטותן ולנערן, לפי שכיון שנעשו בסיס לאיסור נעשו איסור כמוהו, ואסור לטלטלן כלל אפילו בהטייה וניעור בלבד כמו האיסור עצמו. ומשמע מדבריו דחשיב בסיס אף שהאבן עשוי לכיסוי, וזהו דלא כדברי רש"י, וכן מבואר בדבריו דלא כהגרעק"א שחילק בין טלטול לבין ניעור. אמנם עי' בסי' רנ"ט סק"ב שכתב כדברי רש"י והר"ן, וז"ל: ואף שההטמנה המוקצה מונחת עליו, אינו נעשה בסיס לדבר האסור, לפי שאין הכיסוי משמש כלל להטמנה אלא לקדרה, וכ"כ שם בסק"ג שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולהטמנה, לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה, ואין הקדרה משמשת להן, ולכאו' דבריו סתראי נינהו, אמנם ע"ש בקו"א אות ג' שמחלק בין נידון דחבית לנידון דכיסוי הקדרה, ויל"ע בדבריו, ואכמ"ל.

בסיס לדבר האסור בכלי שמל"א ומוקצה מחמת ח"כ

הפמ"ג במש"ז (בהקדמתו לסי' ש"ח בחלק הד') הסתפק אם כלי שמלאכתו לאיסור הנמצא על היתר, עושה את ההיתר בסיס לדבר האסור, דשמא כיון דשרי לצורך גו"מ אינו עושה בסיס לאסור את ההיתר שתחתיו, והיינו דשרי לטלטלו אפי' מחמה לצל, וביאור דבריו, דאיסור בסיס היינו שבביה"ש היה אסור לטלטל את ההיתר מכח המוקצה שעליו, ומגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכוליה יומא, אך באופן שהמוקצה הוא כלי שמל"א, ושרי לטלטלו לצורך גו"מ, א"כ בביה"ש לא היה על ההיתר איסור טלטול, שהרי היה יכול לטלטל המוקצה מעליו אם היה נצרך להיתר באותה שעה, וממילא שלא נאסר לכל השבת.
עוד הסתפק הפמ"ג בבסיס למוקצה מחמת ח"כ, דיתכן שאף ניעור אסור אפי' בשוכח, וחמור מבסיס למוקצה מחמת ח"כ טלטול מן הצד וטלטול בגופו, עי"ש. אלא שלכאו' יש להעיר על דבריו, מהא ששנינו בשבת (מ"ט.) טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה, נוטל את הכיסוי והן נופלות. וברש"י שם מבואר שאיסורן הוא מחמת ח"כ, שכ' שמיוחדין לטוויה ואריגה, ואעפ"כ מהני לטלטלן ע"י הכיסוי, וצ"ב.
עוד דן שם הפמ"ג לגבי היתר הנמצא על מוקצה ולצורכו, וכגון פמוט שהניחו עליו דבר היתר על צידו האחד שלא יטה לצד השני, האם ג"כ נעשה בסיס או לא [ועי' להלן סי' ש"י ס"ז שיתבאר מחלוקת הב"ח והפמ"ג בזה, יעו"ש].

כשמגביה החבית אם יכול לקחתה להיכן שרוצה

שו"ע. ואם היתה החבית בין החביות וכו', יכול להגביהה כמו שהיא עם האבן למקום אחר וכו'.
הנה על המשנה (קמב:) היתה בין החביות מגביה ומטה על צדה, פרש"י מגביה לחבית כולה ומסלקה מבין החביות, ושם מטה על צדה, עכ"ל. וכתב הגרעק"א בחי' שם וכן בהגהותיו על השו"ע כאן, דממש"כ רש"י ושם מטה על צדה, משמע דמיד אחר שסלקה מבין החביות צריך לנער, והקשה דהרי קי"ל בסי' ש"ח ס"ג שאם טלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, והרי הוא בידו, יכול לטלטלו למקום שירצה, וא"כ ה"נ נימא כן, וכ' דאפי' לאבן העוזר (בס"ס רס"ו) דפליג על המג"א, וס"ל דבמוקצה גמור אסור להמשיך ולטלטלו אף שהוא בידו, מ"מ הכא דהחבית עם האבן מותר לטלטל לצורך גו"מ כמו בכיס ומעות בשוכח, כיון דלא הוי בסיס ומותר לצורך גו"מ, אם הוא בידו מותר לטלטל, וה"נ לשתרי לטלטל לאיזה מקום שירצה, עכת"ד. ובאמת דמלשון הר"ן שכתב ומסלקה מבין החביות למקום אחר, משמע שאינו צריך לנער מיד כשמוציאה מבין החביות, וכן הוא לשון השו"ע, ועי' בביאור הלכה שציין לעי' בחי' רע"א ולא הכריע.

מתי אמרי' שהמניח בכונה נעשה בסיס

שו"ע. ואם הניחם עליה מדעתו על דעת שישארו שם בכניסת שבת וכו'.
בב"י ד"ה שכח אבן ע"פ החבית וכו', הביא מתרוה"ד סי' קצ"ג דס"ל דלא מקרי מניח אלא כשמניח בע"ש, אבל אם הניח קודם לכן שרי, משום דבע"ש נעשה כשוכח, ולמד כן ממש"כ הרמב"ם בפכ"ה (הי"ז) אבל אם הניח מעות על הכר בע"ש אסור, וכן ממש"כ רש"י לא שנו אלא בשוכח ששכח האבן עליה בביה"ש ולא מדעתו, וכתב הב"י שמהרמב"ם אין ראיה, משום דאיכא למימר דכל קמי שבתא ע"ש קרי לה, אכן על מה שהביא ראיה מרש"י כ' הב"י שזו ראיה נכונה, אלא שלפ"ז אפי' אם הניח בע"ש אם שכחו בביה"ש שרי.
ועפי"ז כתב בשו"ע שהכל תלוי מה היה בדעתו בשעת ביה"ש.
ובמ"ב (סקי"ח) כתב ע"ד שישארו וכו', אבל אם הניחם בכונה בחול, ולא היה דעתו בפירוש שישארו שם בשבת, ואח"כ שכחם שם, מקרי שוכח [כתבי מהרא"י], ודעת הב"י דאפילו הניחם בע"ש, כל שלא היה דעתו בפירוש שישאר שם בכניסת שבת, ובביה"ש שכח לסלקו, גם זה הוא בכלל שכח, עכ"ל. ובשעה"צ סק"כ כתב שכ"נ ברור לבאר בדעת התה"ד, שמיירי בסתמא שלא כיון להדיא שישארו, דאל"כ אמאי אינו מהני. והוסיף עוד שבער"ש ס"ל לתה"ד שאפי' בסתמא הוי כפירש להשאיר בשבת, ובזה פליג הב"י על תה"ד, ואמנם מהרמב"ם משמע קצת יותר כתה"ד, עי"ש.
והיינו שהב"י לא נחת לחלק בין היתה דעתו בפירוש או שהניח בסתמא, ולכך כתב שאין חילוק בין ער"ש לימים שלפניו, אלא הכל תלוי מה היתה דעתו בביה"ש, אך המשנ"ב שחילק בזה, וכך ביאר את דברי תה"ד, ממילא נפקא ליה בין ער"ש לימים שלפניו, ודו"ק בזה.

המניח בכונה איסור על היתר אך אין ההיתר משמש לאיסור אי נעשה בסיס

והביא הב"י עוד מתרוה"ד שם, שהיה מי שרצה לדייק מרש"י שאין נעשה בסיס לדבר האסור אא"כ הניח עליה דבר מוקצה בשביל שיהא מתיישב בטוב, אבל אם מניחו בדרך אקראי כמו שמניחים חפצים בתיבה לא חשיב מניח, והתה"ד ז"ל דחה דבריו, ובב"י לא כתב ע"ז כלום, ונראה שהסכים עם תרוה"ד, ולכך סתם דבריו בשו"ע.
והנה שם בתרוה"ד לא ביאר מה היה מקום לדקדק מרש"י, ונראה שכונתו למש"כ רש"י ששכח האבן עליה בביה"ש ולא מדעתו, עכ"ל. ולכאו' כפל הדברים לחינם, שכתב ששכח ולא מדעתו, ויתכן שמזה היה מקום לדקדק שצריך להניח בכונה לצורך האיסור, אך כשזה באקראי אינו נעשה בסיס, ומ"מ דחה התרוה"ד שאין כונת רש"י אלא למש"כ לפני כן שצריך שיהיה בדעתו להשאיר האיסור בשבת וכו'.
ובמג"א סק"ו הביא את דברי התרוה"ד הנ"ל, וכתב ע"ז: ול"נ פשוט כדברי השואל [שמותר], ומביא ראיה מהא דמטלטלין כנונא אגב קטמא [פירוש מחתה אגב האפר], ואע"ג שיש על האפר שברי עצים כמ"ש הרמב"ם בפכ"ו (הי"ז), וביאר בלבושי שרד דכונתו דלא אמרי' שהעפר עצמו הוי בסיס, והיינו משום שאינו אלא דרך אקראי.
עוד הביא המג"א ראיה להתיר ממה שאמרו שמטלטלים תרומה טהורה אע"פ שהטמאה מונחת עליה וכו', וכונתו להביא ראיה ממה שאמרו בגמ' (שבת קמב.) מטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה, אמר רב חסדא לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה, אבל טהורה למעלה וטמאה למטה שקיל ליה לטהורה וכו', והקשו ע"ז דאפי' אם הטהורה למטה מ"מ שישליך הכל ויקח הטהורה וכו', ומוכיח המג"א דמיירי במניח, דאי בשוכח אפי' הטמאה לבדה שרי שהרי היא בתוך כלי, וזהו ששאלה הגמ' שישליך הטהורה ויקחנה, כיון שכל ההיתר הוא משום הטהורה, וע"כ דלא מיירי בשוכח, וא"כ דמיירי במניח איך יכול לטלטל הרי הכל נעשה בסיס, אלא מיירי שהניח מעל הטהורה דרך אקראי, ולכך לא נעשית הטהורה בסיס לטמאה, ומוכח דלא כתה"ד, עכת"ד המג"א.
ובהגהות רעק"א דחה את ראיתו הא' משברי עצים ואפר, שהרי אין השברי עצים מונחים על כל האפר, ואין האפר גוש אחד דנימא שהכל יהיה בסיס, וכן דחה הפמ"ג בא"א עה"מ. וע"ש עוד שדחה גם את ראיתו הב', וכתב שלעולם אימא לך כלפי הטמאה דמיירי בשוכח, ואעפ"כ יש לאסור הכלכלה משום בסיס, כיון שהדרך להניח את הפירות בכלכלה, ודמי למש"כ המג"א גבי קינה של תרנגולת, שאפי' לא היה בה ביצת אפרוח מבעו"י מ"מ נאסרת משום בסיס שהרי מיועדת לכך, וה"ה כלכלה עבור הפירות, ורק הטהורה אינה נאסרת משום בסיס לטמאה, זת"ד עי"ש. ועי' בשעה"צ (ס"ק כ"ו) שכתב לחלק בין קינה של תרנגולת שמיוחדת לביצה שתהיה מעליה, משא"כ בתיבה שאף אם הדרך להניח בה את המוקצה, מ"מ אין הכרח שיהיה מעל ההיתר עי"ש, הרי שהשתמש בסברת הפמ"ג לבאר דברי המג"א, וצ"ב בזה.
והנה בט"ז (סק"א) הקשה דלפי מה שסתם השו"ע שאם היה בדעתו להניחם שם שישארו בכניסת שבת נעשה בסיס, אף שבדעתו ודאי להסירם לאחמ"כ, תמוה מנהגם שמעמידים את הנרות על המפה שמעל הלחם משנה, ואחר הקידוש מסלקים המפה, ובפשטות מיירי שהגוי מוציא את הנרות, ועי' בנתיב חיים מה שהעיר ליישב קושית הט"ז וצ"ב בדבריו, אמנם הלבו"ש ביאר שהנרות נמצאים עדיין על השלחן, ורק מסירים את המפה שמעל החלות, וס"ל להט"ז שאם יש מוקצה בקצה המפה כל המפה בסיס לאיסור.
ושם בט"ז כתב שאין לומר שכיון שהמפה מיוחדת לשלחן, אינה נעשית בסיס לנרות, לפי מש"כ תרוה"ד שהביאו הב"י שאפי' הניח באקראי הוי בסיס, ולפי"ז להמג"א שחלק על תרוה"ד לא יקשה כלל, שהרי המפה ההיא מוכנה לצורך השולחן, והנרות שמונחים עליה הוו כחפצים שיש בתיבה ומונחים באקראי, שהרי בכדי שיתיישבו הנרות בטוב על השולחן אפשר גם ללא מפה.
ולכך כ' הט"ז שצ"ל שהמנהג בזה הוא כהדעה הב' המובאת בשו"ע, שאם בדעתו להסיר המוקצה בתוך השבת אינו נעשה בסיס, והאריך עוד להקשות מסי' רע"ט ס"ב שלכאו' נראה סתירה משם, ועי"ע מש"כ הט"ז שם סק"ב, ועי' להלן.
ובמ"ב (סקי"ח) לאחר שהביא את דעת המג"א להקל, הביא מהגר"ז שיש להקל במפה העליונה, אך במפה התחתונה בלא"ה שרי, כיון שיש לחם במפה התחתונה ונעשה בסיס ללחם החשוב יותר מהנר, והביא את דעת הט"ז המחמיר כהתרוה"ד, והסיק שבמקום הצורך נראה שיש להקל.
ואף שהאחרונים דחו את דברי המג"א, וכן מהב"י נראה ג"כ שקיבל את דברי תרוה"ד, מ"מ המשנ"ב נוטה יותר להקל כהמג"א, ובשעה"צ (ס"ק כ"ד) ביאר שכיון שהרבה אחרונים ס"ל כהמג"א להקל, ובמפה בפרט יש יותר מקום להתיר כיון שהיא עשויה לשמש את השלחן ולא את הנרות, וכעין מש"כ רש"י בדף מ"ט: לגבי גיזי צמר וכו', עי"ש.

בסיס לדבר האסור אם מותר לטלטל החלק שאינו משמש להמוקצה

והנה לעיל הבאנו את דעת הלבו"ש שאם יש מוקצה בחלק אחד של המפה, כל המפה נעשית בסיס לדבר האסור, אכן הפמ"ג במש"ז ס"ל שאין נעשה בסיס אלא החלק שמשמש להמוקצה, אך החלק של המפה שאפשר לקפלו הרי שאינו משמש להמוקצה כלל, ואינו נעשה בסיס, ושרי לקפלו אף כשהנרות מעל המפה.
ועוד כתב שם הפמ"ג שהמפה התחתונה שיש לחם עליה אינה בסיס, דהוי בסיס להיתר ולאיסור, ולכאו' יל"ה דא"כ היה לו להתיר אף במפה העליונה, דהרי כתב לעיל בהקדמתו לסי' ש"ח שבסיס

שייך אף מעל האיסור אם הוא משמש לאיסור, והו"ד לעיל, וא"כ כמו שבמפה התחתונה התיר מחמת שמשמש לחלות, ה"נ נימא כן גבי המפה העליונה, כיון שהיא משמשת את החלות לשתרי. ואת"ל דכמו שכ' הפמ"ג לענין התחתונה שרק חלקה שתחת הנרות נעשה בסיס, כך גם במפה העליונה לא אכפת לן ממה שחלקה משמש את הנרות, ולכך שרי לקפל החלק שמעל החלות, א"כ ה"נ נימא לגבי המפה התחתונה שדוקא חלקה המשמש לחלות לא נעשה בסיס, אבל חלקה הנמצא תחת הנרות יהיה בסיס, ואין ליישב דשאני הכא שהנרות לא עומדים ממש על המפה התחתונה, אלא יש מפה עליונה ביניהם, וצ"ע. ועי' לקמן סי' ש"י סעי' ז' ישוב לזה.

אם יש להתיר טלטול הנר לאחר שכבה לדעת הי"א

ובעיקר דברי הט"ז שלבעל התרומה הסובר שלא נעשה בסיס אא"כ דעתו שישאר כל השבת, יש להתיר גם בנר שהדליקו בו באותה שבת, עיין בבאה"ל לעיל (סי' רע"ט ס"ב ד"ה אפילו) שהביא מהתו"ש שכ' לחלק דשאני נר שאין דעתו לסלק אף ע"י גוי עד הכיבוי, והביא מהפמ"ג במש"ז שכ' לחלק דשאני נר בשבת שהוא צריך לו, דהא נר בשבת חובה, ולפ"ז לכאו' אין האיסור בכל הנרות שהרי אין חובה בהרבה נרות. וע"ש עוד מש"כ הבאה"ל מהא"ר והמאמ"ר שא"צ לכל זה אלא בנר שעוה, אבל בנר שמן בלא"ה הוי בסיס כיון שאסור לטלטלו בשעה שדולק כדי שלא יכבה, וזהו כעין דברי התו"ש.

ובאמת שכבר הרשב"א בביצה (ב.) כתב לענין קליפין על טבלא כדברי ספר התרומה שמיקל, והקשה ע"ז מנר, ותי' א"נ י"ל דנר לר' יהודה לאו משום בסיס וכו', וכ' אבל מ"מ קשיא לי לר' שמעון דהוי טעמא משום בסיס אסור מיהא לטלטולי, ואע"פ שלא עשאו בסיס לכל השבת וכו', י"ל משום שאינו יכול לנערו בעוד שהוא דולק מפני שהוא גורם לכיבוי הנר ע"ש, וזהו כעין מה שמחלקים התו"ש והפמ"ג ודלא כהט"ז.

יש להסתפק במי שהניח דבר מוקצה מע"ש, והיה בדעתו להניח שם גם לחם וכיו"ב, כדי שיהיה בסיס להיתר ואיסור, ושוב נאנס ולא הניח, האם חשיב בסיס, דלכאו' י"ל שחשיב כשוכח. אמנם נראה דהוי כמניח, דסו"ס כלפי המוקצה ניחא ליה שמונח כאן, אלא שמפני איסור שבת רצה להניח כאן עוד דבר היתר, ולכך משלא הניח הוי כבסיס לדבר האסור.

סימן ש"י

סעיף א'

מוקצה מחמת מיאוס אם מותר לטלטלו מחמה לצל

שו"ע. עץ שתולין בו דגים, אף על פי שהוא מאוס מותר לטלטלו, דקי"ל במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון דשרי.

מסתימת השו"ע משמע שמותר לטלטלו בכל גוונא ואפי' מחמה לצל, שהרי לא חילק השו"ע כדכתב לעיל (סי' ש"ח ס"ג) גבי כלי שמל"א דשרי לטלטלו רק לצוגו"מ, אכן בביאה"ל (ד"ה אע"פ) כתב בשם הפמ"ג שהסתפק אם שרי לטלטלו מחמה לצל, וכ' לעי' בדבריו לעיל (סי' רע"ט ס"ו ביאה"ל ד"ה נר שהדליקו), ושם כתב שהפמ"ג מצדד דלדעת הרמב"ם מוקצה מחמת מיאוס אפילו אם הכלי אין מלאכתו לאיסור רק שהוא מאוס לבד, ג"כ אין מותר כ"א לצורך גופו ומקומו דוקא, אך דלדעת המאור והר"ן משמע דלא ס"ל כוותיה בזה ע"ש, עכ"ל.

והנה הפמ"ג שם הוכיח מלשון הרמב"ם (פכ"ה הי"א) שכתב וז"ל: אבל כלי המוקצה מחמת מיאוסו, כגון נר ישן של נפט וכלי הצואה וכיוצא בהן, מותר לטלטלן בשבת אם הוצרך להן. ומדכתב אם הוצרך להן משמע שדוקא לצוגו"מ, ועי' בדברי הגרעק"א שם (נד' בהוצ' פרנקל) שר"ל שדוקא לצורך גופן, ואזיל בזה לשיטתו שמוקצה מחמת מיאוס אסור בטלטול אא"כ ימלך עליו להשתמש בו, ואז דינו ככלי היתר עי"ש, והארכנו בזה לעיל בתחילת סי' ש"ח. אמנם אכתי צ"ב בזה, דאמאי יש לאסור מוקצה מחמת מיאוס בטלטול מחמה לצל, דממ"נ אם מחמת מיאוסו א"א להשתמש בו יותר, כבר פקע ממנו שם כלי, והרי הוא מוקצה מחמת גופו, ואם ראוי הוא להשתמש בו א"כ אמאי אסור לטלטלו מחמה לצל, הרי הוא ככלי היתר, וצ"ל שמאחר וראוי להשתמש בו רק בשעת הדחק, אין היתר לטלטלו כשאר כלי היתר אלא ככלי שמל"א, שס"ס האדם מסיח דעתו ממנו, וצ"ב.

סעיף ב'

ביאור החילוק בין נר שכבה לחיטים שזרען

שו"ע. אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת וכו', ואפי' חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, מותר לטלטלן.

איתא בגמ' (שבת מ"ה.) בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן, חטים שזרען בקרקע וביצים שתחת התרנגולת מהו, כי לית ליה לר' שמעון מוקצה היכא דלא דחייה בידיים, היכא דדחייה בידיים אית ליה מוקצה, או דלמא לא שנא וכו', ובתוס' שם (ד"ה היכא דדחייה) כתבו ואע"ג דנר שכבה שרי ר"ש אע"ג דדחייה בידיים, התם שאני כיון שכבר פסק דיחוי שלה, אבל הכא לעולם הן דחויין כ"ז שמונחים שם, עכ"ל.

וכתב הטור דקי"ל במוקצה מחמת מיאוס כר"ש דשרי, אבל במוקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו בה באותה שבת לא קי"ל כוותיה, ואסור אפי' לאחר שכבה, אבל בכל שאר דבר קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה... אפי' חיטין שזרען ועדיין לא השרישו וביצים שנתנן תחת התרנגולת מותר לטלטלן, והקשה עליו הב"ח ע"פ התוס' הנ"ל, שמבואר בדבריהם שבנר שכבה יש יותר טעם להתיר מחטים שזרען ולא השרישו, וע"ש מש"כ בזה.

ובמגא"א (סק"א) כתב: ול"ד לנר שכבה בסי' רע"ט (סעי' א'), דהתם כיון דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכולי יומא, ועי' ב"ח, עכ"ל. וביאר המחה"ש שכיוון בזה ליישב קושית הב"ח, שהתוס' כתבו דבריהם אליבא דר"ש דלית ליה מגו דאתקצאי, ולדידיה בחטים שנמשך דיחויים יש טעם לאסור יותר מבנר שאחר שכבה פסק דיחויו, אבל לדידן דקי"ל דאמרי' מגו דאתקצאי כר"י נר חמיר טפי, שהחטים ראויים היו בביה"ש אלא שדחייה בידיים, משא"כ הנר אינו יכול לטלטלו מכח איסורא דרביע עליה. [וכעי"ז תי' בדרישה אות ג' ובקרב"נ פרק ג' סי' כ"א אות ד'].

והנה בפרישה (אות ב') הקשה היאך שרי ליטול מהקרקע חטים שזרעם, והרי להלן (סי' שי"א) כתב הב"י בשם התוס' והר"ן לאסור ליטלן מהקרקע אם נתכוין לזרעם, וכ"ה בשו"ע שם ס"ח, וכתב דמיירי הכא שהחטים שזרען הם לפנינו, כגון שליקטן גוי או הרוח, אבל הוא עצמו אינו יכול ללקטן, ואף שמלשון רש"י שכתב מהו ללקוט ולאכול, נראה דמיירי הכא במלקטן מהקרקע, מ"מ להתוס' והר"ן א"א לפרש כן, אלא דקשה ממש"כ התוס' (הנז"ל) שהחטים לעולם הן דחויים כ"ז שהן מונחים שם, ומשמע שדחויים כיון שהם מונחים בארץ ע"ד לזורעם, ותי' שי"ל כוונת התוס' שבביה"ש אתקצאי דעתו מהן כיון שהן דחויים לעולם כ"ז שהן מונחים שם, ולא עלתה על דעתו שיתפזרו מהרוח ויצאו מהקרקע, ומה דאיתא בגמ' שחטים שזרען מותר, ר"ל דלית ביה משום איסור מוקצה, ולא איירי מחשש איסור תלישה, עכ"ד. ולכאו' לפי"ז גם בחיטין אמרי' מיגו דאתקצאי, דהא איכא בהו איסורא מלבד דדחייה בידים, והדרא קו' הב"ח לדוכתיה. (ולפי"ז אינו מובן מש"כ בדרישה סק"ג כדברי המג"א, אכן עי"ש שדקדק לכתוב שבנר איכא מוקצה משום איסורא דאו', וכאן גבי חיטין שזרען ודאי שאין שום איסור תורה כ"ז שלא השרישו, ודו"ק).

ובאמת שלמג"א ליכא לאקשויי מידי, דהא כתב בסי' שי"א סקכ"ב, דמש"כ השו"ע שמותר ליקח הצנון שטמן בקרקע, היינו דוקא אם לא התכוון לזריעה, זה אינו, דהא מבואר כאן גבי חיטין שזרען בקרקע דשרי אף שנתכוין לזריעה עי"ש, ולפי"ד שרי ליטול מהקרקע אפי' נתכוין לזריעה, וא"כ קו' הפרישה מעיקרא ליתא, דלעולם אימא לך שמותר ליטול מהקרקע עצמה, ואין מיגו דאתקצאי, אכן לדעת השו"ע קשה, דמאי שנא נר שכבה דאסרי' בטלטול, מחיטים שזרען דשרי בטלטול.

אלא דכבר כתב המשנ"ב (סק"ו) בשם המאירי דמיירי שלא היו מכוסין החיטים בעפר, ולפי"ז לק"מ מסי' שי"א, דכיון שלא נתכסו בעפר ליכא שום איסור בנטילתן מהקרקע, וכ"כ המשנ"ב בסי' שי"א (ס"ק כ"ז) עי"ש.

ועי' בשו"ע להלן (סי' של"ו ס"ו) עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום וכו', מותר לאחוז בעלים ולהוציאן וכו', אבל אם נתכוין לזריעה אסור, ומשמע לכאו' כדברי המאירי שדוקא אם מכוסה בעפר אסור. וכ"כ המשנ"ב שם (סק"מ) דכיון שתחובין בקרקע כשאר זרעים, והוא התכוין לזריעה, גזרו בהו רבנן, ובשעה"צ שם (ס"ק ל"א) כתב שזהו עפ"י המאירי, ובזה מיושבת קו' המג"א בסי' שי"א, עי"ש.

במה אמרי' דאין דיחוי בשל גוי

כתב הרמ"א די"א שאין דיחוי בשל גוי, ואפי' גרוגרות וצימוקים שלו מותרים אם נעשו ראויים בשבת, ובמשנ"ב (ס"ק י"ג) כתב בשם הבית מאיר והגר"ז שאין להקל אלא באופן שהיו ראוים במקצת בביה"ש, שבכה"ג מהני הזמנה, ובשל הגוי לא בעי' להזמנה, עכת"ד.

ובביאה"ל (ד"ה בשל) כתב בשם הפמ"ג שלפמש"כ הרמ"א יש להתיר טלטול נר שהדליק הגוי בביתו (לצורך עצמו) לאחר שכבה, עכ"ד. ולכאו' לפי מש"כ הבי"מ והגר"ז גם בזה אין להתיר, וקצ"ע דהו"ל לביאה"ל לפרש זאת, שהרי מהמשנ"ב נראה שדעתו להחמיר. ובעיקר הדבר יש להעיר, דאפי' לדעת הרמ"א שהתיר בגרו"צ, היינו משום שזהו דבר התלוי בדעתו, משא"כ בנר שהוא מציאות של איסור שבשעה שדולק אסור לטלטלו, וא"כ מה אכפ"ל אם שייך ליהודי או לגוי, וצ"ע.

ועי' חזו"א (סי' מ"ד ס"ק י"ב) שהעיר על הביאה"ל כעי"ז, שכ' שלכאו' בנר י"ל דאפי' בשל הגוי אסור, דהא כיון דבשעה שדולק אסור לטלטלו ולא חזי למידי, או משום דנעשה בסיס לשלהבת, א"כ אף שכבה עדיין באיסורו עומד, ואף דלמאי דקיי"ל כר"ש דאין מוקצה היכא דלא דחייה בידים, וכאן הלא אינו שייך לישראל ולא שייך לומר דדחייה בידים, מ"מ י"ל שמצד עצמו הרי הוא דחוי, שהרי עיקר הדיחוי הוא שנעקר משאר תשמישין, ובנר ודאי שבשעה שדולק מתייחד לזה עכ"ד, עי"ש.

סעיף ג'

אכילת מוקצה חמור יותר מטלטולו

שו"ע. בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול, כל דבר שהיה ראוי בין השמשות וכו', חזר להיתרו, אבל דבר שהוקצה בין השמשות, אסור כל היום.

ובמשנ"ב (ס"ק י"ד) מבואר שבאיסור אכילה איכא רבותא טפי, וצ"ב מהי הרבותא, שהרי גם אכילת מוקצה לכאו' הוא טלטול בעלמא, וכן עי' בחי' המאירי בסוף סוגית מוקצה לחצי שבת (ביצה כ"ו:), שכתב בשם י"א דהא דקס"ד לאסור מוקצה לחצי שבת, היינו רק במוקצה לאכילה, אבל בטלטול ודאי דשרי, וצ"ב בזה מ"ט.

אכן במגא"א להלן (סי' תק"ט ס"ק ט"ו) מבואר שאכילת המוקצה וכיוליו חמיר טפי, ולכך אף שהתירו טלטול מוקצה ביו"ט לצורך אוכ"נ, מ"מ לא התירו השתמשות של כילוי במוקצה, עי"ש. וכ"כ המהרש"א בפשיטות בביצה (ל"ג.) שאכילת מוקצה אסורה, ועי' חי' חת"ס בריש ביצה (ד"ה ומש"כ התוס') שביאר הטעם שמוקצה דאכילה אסמכוה אקרא והכינו את אשר יביאו, משא"כ טלטול מוקצה שנאסר רק בימי נחמיה עי"ש, ואכמ"ל.

בהיתר טלטול סכין של מילה לאחר המילה

ובמ"ב (ס"ק ט"ו) כתב דהיינו טעמא דאין מוקצה לחצי שבת, והביא מש"כ הט"ז לגבי איזמל שמל בו בשבת, שאין לטלטלו אחר המילה משום מוקצה מחמת ח"כ, ודלא כהמקילין לטלטל אותו מחמת שאין מוקצה לחצי שבת, דשאני הכא שהיה אסור בביה"ש ונאסר לכל השבת, ולכך לאחר המילה יצניעו באותו חדר שמל שם [ומשמע שבאותו חדר מותר לטלטלו אפי' אם הניחו כבר מידו, ולהלן יבואר בזה], וכתב עוד שהמגא"א (סי' של"א סק"ה) הסכים עם הט"ז בעיקר הדין, אך דעתו שיש להחמיר שלא יניחנו מידו לאחר המילה, עד שיניחנו במקום המשתמר או שיוליכנו לביתו [וקצ"ב מצד המציאות איך ישאיר האיזמל בידו בשעה שעושה הפריעה, ועי' להלן], ואזיל לשיטתו דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו למקום שירצה. ועי' במשנ"ב לעיל (סי' ש"ח ס"ק י"ג) שהביא את דעות האחרונים בזה. ולהט"ז משמע שאינו יכול להוציאו מחוץ לחדר, אף אם לא הניחו עדיין מידו.

המגא"א בסי' של"א הנז"ל כתב שמקורו מרי"ו שכתב מותר לטלטל הסכין להחזירו לאחר המילה, דמאחר שמטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, וכ"כ הרמב"ן, עכ"ל רי"ו. וביאר המגא"א שכוונתו משום דקי"ל דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכמ"ש בסי' ש"ח ס"ג, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו, והביא שכ"כ מהרי"ל וכן הרש"ל שאחר שהניחו מידו אסור, וכן הוא ביש"ש ביצה פ"ג בשם מהר"א מפראג, אלא שהיש"ש חולק עליו וס"ל שאין מוקצה לחצי שבת, וזהו דעת המקילים הנז"ל שהביא המ"ב. וכתב המגא"א שלמעשה נראה להחמיר, והביא ראיות לזה, עי"ש. ומה שהביא ראיה מהירו' לגבי לולב, י"ל דשם דוקא התירו דהוא מצוה, ובזה מיושבים דברי האחרונים דפליגי אמגא"א, שהו"ד במשנ"ב סי' ש"ח הנז'. [ועי' בחכמת שלמה (ר"ס ש"ח) שהוכיח מהירו' הנ"ל דשרי גם להעביר המוקצה ליד חבירו, עי"ש, ולפי"ז י"ל שהמוהל יעביר בסכין בשעת הפריעה לחבירו ולא יניחנו על השלחן, ולכך עדיין רשאי לטלטלו].

וכתב עוד המגא"א שם דמש"כ היש"ש להקל משום שאין מוקצה לחצי שבת, יש לדחות דשם היינו בדברים שאיסורם מחמת שהקצם מדעתו, בזה אמרינן שאם בביה"ש היתה דעתו עליהם שרי היכא דשוב חזו, אבל בסכין דמילה שהוא מוקצה מחמת ח"כ, מיד לאחר שמל חוזר לאיסורו, עכת"ד המגא"א עי"ש.

והנה מה שהביא מרי"ו בשם הרמב"ן, עי' בנתיב חיים שהעיר שאם טעמו של רי"ו כהבנת המגא"א, קשה מדוע הוצרך רי"ו לומר דמאחר שטלטל בהיתר וכו', הרי אף אם טלטל באיסור הו"ל להתיר, ולכך כתב דכוונת רי"ו היא שהתירו סופן משום תחילתן, וכעין מה שאמרו בעירובין (מ"ה.) עי"ש, והיינו שאם לא נתיר לו לשמור על כליו לאחר המילה יסרב למול בשבת. [והנה מש"כ שיכול לטלטל כ"ז שבידו אפי' התחיל באיסור, זהו כדעת המגא"א למעלה, אך הגר"א פליג עליה וכנז' במשנ"ב בסי' ש"ח הנ"ל]. וע"ע בחזו"א סי' מ"ג סק"ז מש"כ לבאר בדעת רי"ו.

ולפמש"כ הנתיב חיים י"ל דזהו טעמו של הט"ז שהתיר להצניעו באותו חדר, שהתירו סופן משום תחילתן.

ומה שהביא המגא"א מהמהרי"ל שס"ל שאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו, ומשמע שלפני שהניחו מידו יכול לטלטלו להיכן שירצה, בדרכי משה ביו"ד (ר"ס רס"ו) העתיק מהמהרי"ל שישליך מידיו את האיזמל מיד לאחר המילה (וכן הוא בביאור הגר"א שם), ומשמע שאוסר לגמרי אפי' אם לא הניחו מידו, ודלא כמ"ש המגא"א, וצ"ע. [א"ה, עי' מהרי"ל סוף הלכות מילה (דף ס"ז:) שכתב וז"ל: וצוה מהר"י סג"ל שתיכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה, דחשובים מוקצה להלאה שאין צורך בהן עוד. וגם המוהל לא יחזור ליטול האיזמל מן החול שהטיל שם עם הערלה בהיותו בהול על הפריעה, עכ"ל. והנה בתחילה כתב שעל המוהל להשליך מידו תיכף אחר המילה כל צרכי המילה, וזה לכאו' כדברי הדרכ"מ, אכן ממש"כ שלא יקח הסכין לאחר שהשליכה וכו', משמע שלא דיבר מהסכין אלא משאר צרכי המילה, אבל הסכין שהיא כלי היה מקום להתיר לטלטלה, וע"ז כתב שכיון שכבר השליכה מידו אסור לשוב ולקחתה, ומשמע להדיא כמ"ש המגא"א שכ"ז שהסכין בידו רשאי לטלטלה למקום שירצה, וצ"ע מקור דברי הדרכ"מ].

ואף הגר"א שלכאו' לפי מה שהביא המ"ב בשמו בסי' ש"ח ס"ק י"ג היה נראה שלדבריו מותר לטלטל, שהרי סובר שאם התחיל בהיתר מותר לטלטלו לכל מקום שירצה, מ"מ בדברי הגר"א ביו"ד נראה שאוסר בזה, וע"ע מה שכתבנו בזה בסי' ש"ח ס"ג באורך.

והגרעק"א בתשובותיו (סי' כ"ב) הסיק שמותר לטלטל הסכין של מילה, ע"י שיניח עליו דבר של היתר ובזה מהני לטלטלו, ועי"ש שהאריך לבאר מ"ט שייך בזה היתר כא"ת, אמנם לטלטלו בפ"ע מסיק לאסור, וע"ש עוד שכתב דמש"כ הפוסקים שאם אינו מניח לכל השבת לא הוי בסיס, היינו דוקא כשנוטלו באמצע השבת על דעת שלא להחזירו, אבל כאן בסכין שנוטלו לשעה מועטת ובדעתו להשיבו לנרתיקו חשיב כבסיס, והיינו כיון שבדעתו לייחד הנרתיק לסכין, ודו"ק.

ולכאו' יש להתיר הטלטול ע"י שיניח המוהל בנרתיקו גם דברים המותרים, ועי"ז יחשב כבסיס לדבר האסור והמותר, וכמדומה שכך עושים המוהלים בזמנינו. [וקצ"ע דהא הנרתיק מיוחד לסכין, וא"כ בכה"ג לא מיקרי בסיס להיתר ואיסור, ואולי אם יניח שם דברים הנצרכים למילה עצמה יחשב כמיוחד גם להיתר].

נערך ונסדר מכתבי התלמידים ובאחריותם, מתוך שיעורים שנמסרו בישיבה על סדר השו"ע והמשנה ברורה

האיר המזרח

הרה"ג חיים פרזן שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

בדין בנין וסתירה בכלים

כתב מרן (סי' שי"ד ס"א) "אין בנין וסתירה בכלים, וה"מ שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה, ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ ה"ל מתקן מנא, אבל אם היא שלמה אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי, ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפילו יש בה נקב חדש אם להרחיבו אסור", ע"כ. הנה הגמ' בביצה (לג:) העמידה את המשנה בשבת (קמו.) שאומרת "שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי", במוסתקי, דהיינו בחבית שבורה שדיבק שבריה בזפת או בשרף, שכיון שכלי רעוע הוא לא חששו לגזור בו שמא יתכוין בשבירתו לעשות לה פתח יפה, וכ"כ התוס' והרא"ש, וע"פ זה פסק כן מרן בש"ע. אמנם הראבי"ה (סי' של"ה) והאור זרוע (ח"ב סי' ע"ח אות י"ב) דחו דברי התוס', והסכימו שלדעת חכמים מותר לשבור חבית אפי' שלימה ליטול הימנה גרוגרות, והאוקימתא בגמ' נאמרה אליבא דרבי אליעזר, ובספר כף החיים (אות ה') הביא שהקרבן נתנאל (על הרא"ש פכ"ב אות ה') תמה על הב"י שלא הביא דעת הרי"ף והרמב"ם להתיר אף לכתחילה בלא מוסתקי, והסכים כן להתיר, ושכ"ד הרשב"א, הר"ן והריטב"א, ושכן התיר הרדב"ז, ושכ"כ הערוך השלחן והא"ר, וכתב דהגם דקי"ל כפסק הש"ע, מ"מ אפשר שבשעת הדחק ומצטער שאין לו מה לאכול דיש לסמוך על המיקלין, והוא שאין מחזקת ארבעים סאה (ע"ש בב"י ד"ה וכתוב בתרומת הדשן), וגם הוא בענין שאינו עושה אותה כלי ע"י שבירה זו, ע"ש. וע"ע לקמן בביאורים לסעיף ו'.

והנה כתב המ"ב (ס"ק ז') לדברי הגר"א שסובר שאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלימה, אם לא שעושה אותה כלי ע"י השבירה, דאז חייב לכו"ע עכ"פ משום מכה בפטיש, ע"ש. הנה אנן קי"ל כדעת מרן הנ"ל שסובר שבכלי שלימה אסור לשברה אפי' בענין שאינו עושה כלי, אלא שכתבנו שבשעת הדחק ובמקום צער כשאינה מחזקת ארבעים סאה יש לסמוך על המקילים הנ"ל.

שגם כשיש לו הרבה עלים קטומים מע"ש אסור ליתן עלה בנקב שבחבית

כתב מרן (סי' שי"ד ס"ה) "מותר ליתן קנה חלול להוציא יין, אע"פ שלא היה בו מעולם, אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית, שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם, לא, דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה", ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה "ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים, ואין לחוש שמא יקטום", ע"כ. הנה למרן שכתב טעם האיסור מפני שנראה כעושה מרזב, אסור אפילו כשיש לו הרבה קטומים מע"ש, ואנן קי"ל כדעת מרן. וכ"כ בספר כה"ח (אות ל"ב) שאנן נקטינן לחומרא כדעת השו"ע, ושכ"נ דעת האחרונים.

אם מותר להתיז ראש החבית בחבית שלימה, ואם מותר גם שלא לפני אורחים

כתב מרן (סי' שי"ד ס"ו) "מותר להתיז ראש החבית בסייף, דלאו לפתח מכוין כיון שמסיר ראשה", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ"ג) דמיירי בחבית גרועה שמדובק שבריה בזפת ולא בשלימה, ע"כ. הנה כ"כ הרב חיים בנבנשת זצ"ל בספרו שיירי כנסת הגדולה (הגהות הטור אות א'). אמנם הרב יהודה עייאש זצ"ל בספרו מטה יהודה כתב שהדעת נוטה דמדכתב הש"ע סתם ולא ביאר, משמע דבכל ענין אפי' בחבית שלימה מותר להתיז ראשה, ולא חילק השו"ע אלא בשבורה לגמרי דבכה"ג הויא סתירה גמורה, אז יש בנין וסתירה בכלים שלמים, אבל בהתזת הראש לבד דדעתו להניח גוף הכלי בשלימותו, אין זו סתירה גמורה ומותר, וכתב שכן שמע ג"כ מפי מגידי אמת על הרב מהר"א יצחק ז"ל כשיצא בשליחות מצווה, והביאו לו ביום שבת כד אחד של יין שלם, והתיז ראשו בסייף בידו, אלמא דהיה פשוט בעיניו להתיר אפילו בשלימה, הב"ד הרב חיד"א זיע"א בספרו מחזיק ברכה (אות ה'), וכתב דגם הוא ז"ל שמע מפי רב אחד בעיה"ק ירושלים ת"ו שהוא ראה למורינו הרב הנזכר דהתיז ראש קנקן חתום וסתום בדבק בסכין בעיה"ק ירושלים ת"ו. וכתב עוד בשם הרב הקדוש רבי חיים בן עטר בשיטתו לביצה (דף צ' ע"ג) דדעת הרמב"ם דבחבית בריאה מיירי, ע"ש. הביא דבריהם בספר כף החיים (אות ל"ז).

כמו כן כתב המ"ב (ס"ק כ"ה) לדברי הא"ר בשם הרש"ל שה"מ דוקא כשעושה זה מפני האורחים, ע"ש. אמנם הלבוש כתב שמותר להתיז ראש החבית בסייף אם צריך ליין שבתוכו וכו'. וכתב בספר כף החיים (אות ל"ו) שמשמע דבכל גווני שרי אפילו בלא אורחים, רק אם צריך ליין, ושכן משמע מסתמיות דברי השו"ע.

בדין אוהל

כתב מרן (סי' שט"ו ס"ג) "מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחילה ולהניח עליהם הקרשים, אלא ישים הקרשים תחילה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם, וה"מ כשהרגלים הם דפים מחוברים כמו דפני התיבה, אבל רגלים של מטות שלנו וכן רגלי השלחן מותר בכל גוונא", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ"ב) שכתב הט"ז דאף דבטור איתא ד' דפין מחוברין, לאו דוקא הוא, דבמטה שדרך להשתמש באוירה מתחת בהנחת מנעלים וכיוצא בזה, אסור אפילו כשיש לה רק שני דפין משני צדדין המגיעין לארץ, דבשתים לבד חשיב אהל עם מחיצות, אבל בשולחן שמתיר השו"ע הוא אפילו כשיש לו מעט מחיצות, ואינו אסור אלא כשיש לו ד' דפין מכל הצדדין כמו תיבה, דאז חשיב אוהל בהנחת הדף מלמעלה, משום דבלא"ה סתמו אינו עומד להשתמש באוירו, וע"כ צריך שיהיה לו ד' דפין מכל הצדדין כמו תיבה דאז ראוי להשתמש באוירו, ע"ש. הנה רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (ש"ש פ' שמות אות ו') כתב שיש מחמירין ואוסרין במטה גם היכא דאין מחיצות גמורות אלא עומדת על ארבע קונדסין, משום דמשתמש באויר שתחתיה שמניח שם חפצים, ואע"ג דאין כונתו בעבור זה ולא לכך עשויה, אפילו הכי מחזי כאוהל ואסור, וכתב שצריך לחוש לדבריהם, דאנחנו רואים העולם מניחים חפצים תחת המטות, אבל בשולחן אין לחוש בכהאי גוונא דאין לו מחיצות גמורות, דאין דרכם של בני אדם להשתמש באויר שתחת השולחן כלל. ואף על גב דאם יש מסיבה גדולה מניחים באויר שתחת השולחן לפעמים כלים מלאים או ריקנים לפי שעה, כיון דאין עושים כן אלא במסיבה גדולה, וגם במסיבה גדולה לאו כולהו אינשי רגלי בכך, אין לחוש, ע"ש. (וע"ע בזה בבה"ל ד"ה מטות שלנו).

בדין טלית כפולה

כתב מרן (סי' שט"ו ס"י) "טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מע"ש, מותר לנטותה ומותר לפרקה", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל"ז) שכתב המ"א דמיירי שאחר פריסתה לא יהיה בגגה מלמעלה רוחב טפח, וגם לא בפחות משלש סמוך לגגה רוחב טפח, דאי יש בה רוחב טפח הו"ל כאוהל קבוע ולא מהני החוטין, ע"כ. ובשעה"צ (ס"ק מ"ה) כתב שכ"ז לדעת הרי"ף, ושהמ"א סובר כמש"כ בב"י, ושכן מוכח במגיד משנה דהרמב"ם סובר גם בטלית כפולה כהרי"ף, ולהכי סתם כן להלכה, ודלא כרש"י והרא"ש שחולקים, והביא שבמ"ז (אות י') מצדד דבטלית כפולה דעת הרמב"ם ג"כ כהרא"ש דמהני בה חוטים אף כשהיה בגגו רוחב טפח, ע"ש. הנה אנן קי"ל כדעת מרן שבב"י (ד"ה ודברי הרמב"ם) השוה דעת הרי"ף לרמב"ם, ובשו"ע הרי העתיק ללשון הרמב"ם, וע"כ מיירי לדעתו שאחר פריסתה לא יהיה בגגה רוחב טפח, ולא פחות משלש סמוך לגגה רוחב טפח וכהמ"א.

בדין כיסוי כלים

כתב מרן (סי' שט"ו סי"ג) "בגד ששוטחין ע"פ החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו משום אוהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה. וה"מ כשהכובא חסרה טפח, אבל אם אינה חסרה טפח מותר דאין כאן אוהל", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מ"ט) שדעת הראב"ד והרשב"א דבכל גווני אין בכסוי כלים משום אוהל, ושנכון להחמיר כהשו"ע, ושהנוהגין להקל אין למחות בידם שיש להם ע"מ לסמוך, ע"כ. הנה ידוע דאנן קי"ל כדעת מרן, ויש להוכיח למקילים שלדידן אין להקל בזה.

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בדין בנין לשעה בהקמת ופירוק המשכן בשבת

האחרונים חקרו בענין מה שבנו את המשכן בשבעת ימי המילואים, שהיה גם בשבת, ובערוך לנר יבמות [דף ו.] כתב ליישב קושית האחרונים [היאך עשה כן משה רבינו בשבת], דהיתה זו הוראת שעה, ואף דקי"ל דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, שעה מדורות ודורות משעה לא ילפינן, עכ"ד. ובפרשת שמיני הארכתי בדבריו.

ובחתם סופר [או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי] כתב ליישב, דהקמת המשכן לא היתה אלא בנין לשעה, שהרי ביומו היה מפרקו ומעמידו שוב, ובנין לשעה אינו בנין מדאורייתא.

וכתב דתליא באשלי רבדבי, דהנה בירושלמי שבת [פ"ז ה"ב דף נב:] שו"ט היכן היתה מלאכת בונה במשכן, ואמר שהיו מעמידין את הקרשים, ופריך דהרי בנין זה לשעה היה, ומשני ר' יוסי דכיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כמי שהוא לעולם, ור' יוסי ב"ר בון נחלק, דכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה, ומוכיח מזה דבנין לשעה חשיב בנין, אכן דעת ר' יוסי בתחילה שם דבנין לשעה אינו בנין.

וכתב החת"ס דקי"ל כדעת ר' יוסי דבנין לשעה אינו בנין מדאורייתא, שכן בתלמודין בשבת [דף לא:] איתא סברא זו לדעת ר' יוסי דאמר דאין סותר חייב אלא ע"מ לבנות באותו המקום, ואמרו שם דאף דכל סתירה שהיתה במשכן היתה ע"מ לבנות במקום אחר, כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כמי שהוא במקומו דמי, וא"כ בתלמודין מבואר דה"נ כל בנין שבמשכן לא חשיב לשעה, וא"כ י"ל דבנין לשעה פטור.

ומעתה כתב בחת"ס, דכ"ז לענין הנסיעה והחנייה שהיה על פי ה', אך הקמת המשכן ופירוקו ע"י משה, בזה הדרינן לכללא דכיון שהיה דעתו לפרקו מיד אחר הבנין, אין הבנין אלא לשעה, ומותר מה"ת, עכ"ד. וצריך להוסיף על דבריו, דכשם דבנין לשעה לא הוה בנין, כמו"כ הסותר בנין זה אין זו סתירה, דריעותא דבנין לשעה אינה ריעותא במעשה המלאכה אלא בעצם הבנין עצמו, ולכן הותר למשה אף לפרקו בשבת.

התוס' בשבת [דף צה. ד"ה והרודה] הקשו למה אסור לבנות בית ביו"ט, והרי אמרו בשבת שם דהמגבן גבינה בשבת חייב משום בונה, וא"כ ביו"ט דהותר לגבן משום אוכל נפש, נמצא דמלאכת בונה הותרה ביו"ט, וא"כ נימא מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ותירצו דמ"מ מדרבנן אסור, אבל מדאורייתא כל הבונה ביו"ט לצורך יו"ט פטור. והב"ח הקשה ממש"כ הר"מ [פ"א יו"ט ה"ד] דהבונה ביו"ט חייב.

ובפני יהושע ובישועות יעקב [או"ח סי' שט"ו סק"א] יישבו קושית התוס', דכל ההיתר לגבן לצורך יו"ט היינו במגבן גבינה כדי לאכלה ביומו, ובכה"ג הו"ל בנין לשעה דלא חשיב בנין ופטור, וא"כ אין כאן היתר לעשות מלאכת בנין לצורך אכילה, ומה שאמרו בשבת שם שהמגבן חייב משום בונה, היינו דוקא אם מגבן לצורך כמה ימים, וזה לא הותר ביו"ט, אך אם אוכלו ביומו אין כאן בנין, וכן האריך בפני יהושע בביצה [דף יב.].

[ובישוב שיטת התוס' דלא ס"ל כדברי האחרונים י"ל, דהנה קשה למה לא נתיר סתירה ביו"ט הואיל והותרה סתירה לצורך אוכל נפש באכילת גבינה (והעירוני דדרך אכילה היא זו, ואין לזה שם סתירה, ויש לדון), וע"כ דאכילת גבינה אינה סתירת הבנין, משום שהבנין הוא צירוף חלקי החלב, ואילו אכילת הגבינה אינה היפוך הבנין, שאין בה מעשה סתירה של צירוף חלקי החלב. וביותר נראה, דכילוי ושריפת בנין אינה סתירה, כענין שדנו האחרונים דשריפת גליון עם כתב אין בה מחיקה, והוא עפי"ד החת"ס (יו"ד סי' צ"ב) דהמבשל בשבת דבר שהולך ונשרף אין זה בישול אלא שריפה, ואמנם יעוין בפמ"ג (סי' תקי"א במשב"ז סק"ב) ובכת"ס (או"ח סי' ס"ו) לענין בפמ"ג (סי' תקי"א במשב"ז סק"ב) ובכת"ס (או"ח סי' ס"ו) לענין מחיקה לא כן, וא"כ מיושב כל הנ"ל לענין בנין לשעה, דנראה דכל הריעותא של בנין לשעה היינו אם דעתו לסתרו לאח"ז, דאז הבנין עומד לשעה, ולא באם דעתו לשרוף הבנין, ויש לפלפל].

ובחידושי חת"ס בביצה שם השיג על הפני יהושע, דלפי דבריו נמצא דמותר לעשות אהל ביו"ט אם דעתו לסתרו ביומו, ולא מצינו להתיר כדבר הזה. [וראיתי להקשות דהחת"ס סותר משנתו, שהרי בתשובה הנ"ל כתב דכל בנין שבונה לפי שעה שרי מדאורייתא. אכן נראה לומר, דרק במקום שעיקר דין הבנין לעמוד רק לפי שעה, כגון במשכן שזו מצוה עפ"י ה' לעמוד במקום זה לפי שעה, בזה ס"ל להחת"ס דחשיב בנין לשעה, ויל"ד].

הערות על ישובו של החת"ס בדין בנין לשעה ובענין הפאראסל

אכן הפוסקים נחלקו בדין בנין לשעה, והוא בענין הפאראסל [מטריה], דבנודע ביהודה [מהדו"ת או"ח סי' ל'] כתב לאסור להשתמש בפאראסל בשבת, וחושש לו לאיסור חטאת, דס"ל דכל אהל שאינו עשוי אלא לפי שעה חשיב אהל ובנין, ובחת"ס [או"ח שם] השיג על הנו"ב עפ"י דברי הירושלמי הנ"ל דבנין שהיה במשכן היה לעולם, אבל בנין לשעה לא חשיב בנין, וכר' יוסי קי"ל, דלא כדעת הנו"ב, יעוי"ש.

ובמנח"ח [מצוה ל"ב במוסך השבת זריעה סק"א] נקט בפשוטו שאם בנה ע"מ לסתור מיד חייב, וכתב דה"ה בזורע ע"מ לתלשו מיד חייב, ואח"כ הביא הא דנחלקו בירושלמי שם לענין בנין לשעה [והביא דברי הפ"י הנ"ל, והקשה עליו מדברי הר"מ (פ"ג יו"ט הי"ב) דהמגבן ביו"ט לוקה, והניח בצ"ע. אכן דבריו צ"ע, דלא כתב הר"מ דאין לעשות גבינה ביו"ט אלא משום דהוו ככל תבלין שאפשר לעשותו מעיו"ט].

ויש להוסיף בזה לקיים תירוצו של החת"ס לכו"ע, דאף אם נימא דבנין לשעה חייב, מ"מ אם דעתו לסתרו באותו יום, שפיר י"ל דבזה לכו"ע שרי, והוא עפ"י דברי הט"ז [או"ח סי' שי"ז סק"א] דכל קשר של קיימא שאינו לעולם אין בו איסור תורה, ומ"מ מדרבנן אסור, ומה דשרי בדעתו להתירו ביומו, אין זה שיעור זמן שהתירו חכמים, אלא דכל שהוא ביומו אין זה נחשב זמן כל עיקר, וא"כ אפשר דה"ה לענין בונה.

וא"כ מאחר דבנין המשכן כל יום היה ע"מ לפרקו באותו היום, א"כ בזה י"ל דלכו"ע שרי מדאורייתא. אמנם יעוין בדברי הרמב"ן דהקימוהו בבוקר ולא סתרוהו עד לפני בוקר שלמחרת, ויעוין היטב בירושלמי יומא שם מה שנחלקו בכמה פירוקים והקמות היו, וגם עיקר מה שכתבתי לדמות מלאכת בנין למלאכת קושר, אינו מוכרח כלל, דהלא במלאכת קושר לדעת הט"ז בענין שיהא לעולם, משא"כ בבנין, ואכ"מ.

אכן עדיין יש להעיר קצת על דברי החת"ס, דהנה בתוס' חולין [דף ט.

ד"ה ואידך] ובמנחות [דף לה: ד"ה משעת] הביאו שיטת רבינו אליהו שהיה מצריך להתיר קשר תפילין כל יום, לפי שכל יום מצות התפילין היא לקשרן מחדש, ור"ת נחלק על רבינו אליהו, וראייתו מעירובין [דף צז.] דאסור לעשות קשר של תפילין בשבת לפי שהוא קשר של קיימא, ואם נימא דכל יום מתירו, אי"ז קשר של קיימא כמו שאמרו בשבת [דף קיג.].

ובהגהות מרדכי חולין [דף ט.] דחה ראייתו וז"ל, נראה לי דראיית ר"ת אינה ראיה, דאע"ג דלאו קשר הוא, אסור לקושרו בשבת, דרחמנא קרייה קשר, וכן מצינו בסוכה [דף כ:], אמר ר' יהודה כל אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל, ופריך מהא דאמר גבי תינוקות העוסקים בפרה מביאין שוורים שכרסן רחבה שחוצצים מפני קבר התהום, אלמא אהל הוא, ומשני אע"ג דלאו אהל הוא רחמנא קרייה אהל וכו'.

[ובאבני נזר (או"ח סי' קמ"ג) כתב בדין מי ששואל תפילין מחבירו, ומסדר את הקשר לפי מידת ראשו, נמצא דקשר זה אינו של קיימא, כמבואר בדברי ר"ת דכל שעתיד להחליף הקשר באותו יום אין זה קשר של קיימא, ובכלי חמדה (פרשת וילך) כתב עפ"ז ליישב קושית התוס' בערכין (דף ב: ד"ה אביו) למה לענין חינוך הבן בתפילין נזכר שאביו לוקח תפילין ולא שיניח תפילין, ולהנ"ל ניחא, דע"כ צריך לקנות לו, דאם יניח את תפילין של האב וכל יום יסדר הקשר, אין זה קשר של קיימא].

אשר לפי"ז יש להעיר קצת, דמאחר שהתורה אמרה בפרשת פקודי [פ"מ פי"ח] ויקם משה את המשכן וגו', ופירש הרמב"ן דהיינו מתחילת שבעת ימי המילואים [מכ"ג אדר], הרי דרחמנא קרייה הקמה, והרי מבנין המשכן אחר שהיו חונים בכל החניות, ילפינן דבנין מלאכה הוא, ובלשון הפסוק כתוב הדבר בלשון הקמה, הרי דלשון הקמה היא לשון מלאכת בנין, ומאחר דאותו הלשון כתוב גם בשבעת ימי המילואים נימא דחשיב בנין.

עוד בדברי האחרונים בישוב בנין המשכן בשבת

בפנים יפות נתקשה על מה דאיתא בתו"כ [מכילתא דמילואים בסופו] ובספרי במדבר [פי' מ"ד] עה"כ שבעת ימים ימלא את ידיכם וז"ל, כל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן כל בוקר ובוקר, מקריב קרבנותיו עליו ומפרקו, בשמיני העמידו ולא פירקו, וקשה הרי יום השביעי למילואים שבת היה, והקמת המשכן אינה דוחה את השבת, כמו שאמרו ביבמות [דף ו.] דבנין בית המקדש אינו דוחה את השבת.

ובבית יצחק [יו"ד ח"ב במפתחות סי' ל' סק"ג] כתב דבאמת י"ל דלא היו מקימים בשבת כלל, ומה דאיתא במדרש שהיו מקימים כל יום היינו זולת מיום השבת.

ברם בירושלמי יומא [פ"א ה"א דף ג:] מבואר להדיא לא כן, דשם איתא, דדעת ר"י שהיו בכל יום ב' הקמות, נמצאו י"ד הקמות כל שבעת ימי המילואים, ולדעת רחב"י היו בכל יום ג' העמדות [וביאר הראב"ד בתו"כ שם שההעמדות היו לתמיד של שחר, לתמיד של בין הערבים ולעבודת הלילה], נמצאו כ"א העמדות בכל שבעת הימים, וכל זה מלבד יום השמיני. הרי להדיא דאף ביום השבת היה מקים המשכן. וא"כ שוב צ"ע, שהרי אין בנין המשכן דוחה שבת.

בחתם סופר [או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי] כתב דבפשוטו י"ל דכל ענייני המילואים דוחים את השבת, שהרי נאמר לעשותו ז' ימים, ושבת בכלל, אלא שכתב דבמר"ק [דף ט.] משמע לא כן [דאיתא שם שבחנוכת המקדש בזמן שלמה הקריבו קרבנות ואכלו ביוה"כ, והיו דואגים על כך, ופריך מ"ש מקרבנות המילואים של הנשיאים במשכן שהיו דוחין את השבת, ומקשה למה לא משני הש"ס דמילואים שאני, שהרי אף הקמתו דחתה שבת, ע"כ דבנין המשכן לא היה בה מלאכה, כדלקמן].

ובחידושיו עה"ת [פרשת ויקהל] כתב החתם סופר ליישב, דהנה בפרש"י בפרשת פקודי [פל"ט פל"ג] כתב וז"ל, ויביאו את המשכן וגו', לא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו, אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו, והוא נזקף וקם מאליו, וזהו שנאמר הוקם המשכן, הוקם מאליו, עכ"ד, וא"כ נמצא שלא היה כאן חילול שבת.

אכן בערוך לנר ביבמות [דף ו.] כתב שאין ליישב כן, שכן אף דהעמדת הקרשים היתה ע"י הנס, מ"מ פרישת האהל על המשכן ודאי היתה ע"י משה, כדאיתא בשבת [דף צב.], ומעתה שוב יקשה היאך עשה כן בשבת. [ובעיקר דברי החת"ס, ע"י ירושלמי שבת (פ"ז ה"ב בסופו) דמלאכת בנין בשבת נלמדה מהעמדת הקרשים, דמוכיח מזה דבנין מן הצד חייב, י"ל דאף שהיה ע"י נס מ"מ ילפינן ממשכן מהות המלאכה, ויל"ד].

בפנים יפות כתב ליישב, די"ל שמשה הקים את המשכן בדרך שינוי, באופן דאין בזה איסור תורה, ואף דאיסור דרבנן אינו נדחה מפני בנין בית המקדש, י"ל שבזמן משה טרם גזרו חכמים איסור בדרך שינוי [ואמנם לקמן הבאתי מדברי הנצי"ב שהתורה אסרה לבנות את המשכן במלאכה, אף כשהיא נעשית שלא באיסור, ברם היינו דוקא כשנעשית בדרך מלאכה, אך בדרך שינוי אין כאן מלאכה בהחפצא], ויש לדון בזה.

בישוב מה שמשה רבינו הקים המשכן גם בשבת
א. כלאחר יד ובשינוי ב. בשנים שעשאוה

בפנים יפות כתב עוד ליישב, דהיה משה מקים המשכן ואחר מסייעו, וכבר אמרו בשבת [דף צג.] דשנים שעשאוה פטורין, דכתיב נפש אחת בעשותה, ולא שנים, ובכה"ג שרי מדאורייתא בשבת [וכ"ה בחת"ס שבת (דף פז:) דשרי מדאורייתא], עכ"ד. וצריך להוסיף שאותו אחר שסייעו היה יכול להקימו לבד גם בלי משה, באופן שחשיב זה יכול וזה יכול, כמבואר בשבת שם דבזה יכול וזה יכול הוא דפטור [והעירני הר"ע גלעדי לדברי רש"י הנ"ל שאין שום אדם שהיה יכול להקימו].

והנה איתא בנדרים [דף לח.] דאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור וכו', ויליף לה ממשה שגיבור היה, וס"ד דנלמד מדכתיב ויפרוש את האהל על המשכן, ואמר מר משה רבינו פרסו, וכתיב עשר אמות אורך הקרש, וביאר הר"ן דמדהיה גבוה מסתמא היה גם גבור, ודחה הש"ס דאין הכרח, ומסיק דהוא נלמד שהיה גיבור מדכתיב ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם, ומשקל הלוחות גדול היה מאד.

וכתב הרא"ש, תימה דלא יליף מקרשים דכתיב ויקם את המשכן. [ובמהרש"א תירץ וז"ל, לאו קושיא היא, דע"כ פירושו שהוא קם מאליו בנס מדכתיב לקמיה הוקם המשכן, הוקם מאליו משמע כדאיתא בתנחומא].

ולמש"נ נראה דאין הכרח מן הכתובים שמשה רבינו לבד הוא שהקימו, שהרי בשבת ע"כ נצטרף עמו אחר, וכמש"נ, וא"כ אין שום הכרח מכאן על גבורת משה, ולכן הוצרך למילף מן הלוחות שהוא לבדו שיברם [והעירני הר"ב פישמן, דהא מ"מ למה דקי"ל דזה אינו יכול וזה אינו יכול שניהם חייבין, א"כ ע"כ דמשה עצמו היה יכול וכן אותו האחר היה יכול, וא"כ שפיר אפשר להוכיח מזה דמשה גיבור היה, ואכ"מ].

ובבית יצחק [יו"ד ח"ב במפתחות סי' ל' סק"ג] ובדובב מישרים [ח"א סי' ס"ג] כתבו לדחות ישוב זה, דעדיין צ"ע לדעת המקור חיים בהגהותיו [סי' רס"ו] דמה שאמרו בשבת שם דשנים שעשאוהו פטורין, ויליף לה מדכתיב בעשותה אחד ולא שנים, אינו אלא לפטרו מן החטאת, דהך קרא בחיובא דחטאת כתיב, אך מ"מ לאו איכא בכל איסורי תורה ואף בשבת, ושוב אין ליישב דמשה היה מקים המשכן בשבת ע"י שנים שעשאוה.

ובבאר יצחק [או"ח סי' י"ד] הקשה בעיקר מה שעבודת הקרבנות [שחיטה והקטרה] דוחות את השבת, למה אין עושין העבודות בב' כהנים למען לא תתחלל השבת, ותירץ הגאון מקובנא עפ"י מש"כ במקו"ח הנ"ל, דאף בשנים שעשו צריך להגיע לדחיית איסור תורה, אכן כמובן שעדיין צ"ע לדעת הפנים יפות והחת"ס דס"ל דשנים שעשו מותר מדאורייתא, למה אין עושין עבודת הקרבן בשנים, וצ"ע.

[ומפורסמת הקושיא בשם מעיין החכמה (מצות העומר, דף ק"ד ע"ב ד"ה באופן) במה דאיתא במנחות (דף עב:) דשחיטה דקרבנות ציבור דוחה שבת, וקשה דהלא אפשר לשחוט בשנים, ותירץ דהתם ר"ש קאמר לה, והוא ס"ל דמקלקל בחבורה חייב, וא"כ ה"ה בשנים שעשו, עכ"ד (והדמיון צ"ב). ולדבריו שם כתב דלדידן באמת צריך לשחוט בתרתי (אם עבודת הקרבנות רק דחויה אצל שבת), וא"כ הכא בהקמת המשכן י"ל דשנים עשאוה, ויעוין בכלי חמדה יוה"כ (סי' מ')].

ובמקדש דוד [סי' כ"ה סק"ב] הוסיף להקשות דהלא במנחות [דף סג:] איתא שעשו טצדקי למען לא תתחלל השבת בקצירת העומר, וה"נ יעשו השחיטה ע"י שנים, ותירץ דדוקא במכשירי קרבנות עשו טצדקי, אך לא בהקרבתן מאחר דהותרה בשבת, עכ"ד. אולם יעוין בביאור הגר"א [יו"ד סי' רס"ו סקכ"ה] דמדבריו נראה שנחלקו המחבר והרמ"א האם עבודת הקרבנות הותרה בשבת או דחויה, וכמו כן יש לדון אם הקמת המשכן ביום שביעי למילואים [שהי' בשבת] הותרה או דחויה.

[ובבית יצחק שם דן בסברא מחודשת, דהלא כל הפטור של ב' שעשו הוא רק בגוונא דזה יכול וזה יכול, ואם באנו לאסור על כל אחד להקים לעצמו בשבת, חשיב כזה אינו יכול וזה אינו יכול, דשניהם חייבין. וצ"ע, כי דעת רש"י דהקולא בזה יכול וזה יכול הוא לפי שלאו אורחיה בכך, וא"כ ה"נ לאו אורחיה הוא. ומלבד זאת י"ל, דמאחר שהותרה העבודה בשבת, מעתה מן הראוי למעט ולעשותה בשנים, ועשו"ת חבצלת השרון להגאון מטרנאפאל (מהדו"ת סי' כ"א)].

ואין לומר, דכיון דליכא כרת ומיתה בשנים שעשאוה, ואין בזה אלא איסור לאו בעלמא, מעתה שפיר הדרינן לדינא דעשה דוחה ל"ת, ועשה דהקמת המשכן ידחה ל"ת דשבת, זה אינו, שהרי מפורש ביבמות [דף ו.] דלאוין דשבת חמירי דאין עשה דוחה אותם, ואף בלאו דמחמר דאין בו כרת [ומלבד זאת צ"ע למה שיתבאר לקמן דעשה שאינו נוהג לדורות אין עליו שם עשה לענין דינא דעשה דוחה ל"ת], וצ"ע.

וביותר מזה, דהנה במשך חכמה בפרשת קדושים [פכ"ט פ"ב] עה"כ את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו כתב, שנתברר לו בחלום, דבעשרת הדברות כתיב שמור את יום השבת בלשון יחיד, דקאי במלאכות שחייבין עליהם מיתה וכרת, וזהו רק ביחיד העושה מלאכה, פרט לשנים שעשאוה דפטור מכרת ומיתה, וזהו שנתחדש בקרא ד'את שבתותי תשמורו' דאף בשנים שעשאוה שאין בזה כרת עכ"ז אינו דוחה בנין בית המקדש.

ודברי הפנים יפות צ"ע מיניה וביה, דלדבריו למה באמת אין בנין בית המקדש דוחה שבת, הרי אפשר לבנות בית המקדש על ידי ב' שעשאוה. וכבר עמדו האחרונים על שאלה זו למה באמת אין בונים את המקדש בשבת ע"י שנים שעשאוה, וע"כ דאף בב' שעשו איכא איסור תורה, או כדברי הנצי"ב דדריש מקרא דאין לעשות מלאכה לצורך בנין המקדש, אף בגוונא שאין בו חילול שבת [ויש לדחוק כנ"ל דהקמת המשכן שאני].

בחידושי הגר"ר יהושע ליב דיסקין בפרשת ויקהל [פל"ה פ"ב] הביא הא דאיתא בזוהר שכאשר התחיל בצלאל במלאכה היו מלאכי השרת מסייעין וגומרין, וביאר, דמן הדין היה שיהא מותר לבנות המשכן בשבת כדין שנים שעשו, אלא שעל זה אמר הכתוב שם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש, שאף שבימי החול תֵעשה מלאכה גם ע"י המלאכים, מ"מ ביום השביעי שבת לה' ואף המלאכים שובתים.

ובפשוטו דברי מהריל"ד צ"ע, דעדיין יקשה למה לא יקימו ישראל את המשכן באופן היתר, והיינו ששנים יקימו יחדיו את המשכן, ושנים שעשו פטורין, באופן דע"כ צריך ליישב כמש"נ, דאף דשנים שעשו פטורין, מ"מ יש בזה איסור תורה, ואין עשה דמלאכת המשכן דוחה עשה דשבתון, או כדברי הנצי"ב אף בדברים שאין בהם חילול שבת, בין כך ובין כך דברי המהרי"ל דיסקין צ"ב למה לא יעשו בשנים שעשאוה. והנראה, דהנה במשנת ר"א שבת [סי' י"ב] חידש, דבאופן שאחד מהם אינו בר חיובא הרי שניהם פטורין לכו"ע, דכיון שנתערב בו כח מעשה של אינו בר חיובא הרי דאין זה חלות שם חילול שבת, וממילא כל בעלי המעשה פטורין בזה. ולפי"ז נראה ליישב דאף אם נימא דבשנים שעשו ישנו איסור מדאורייתא, מ"מ כשיש כח מעשה של מלאכים הרי שאין זה חפצא של חילול שבת כלל, ולכן רק ע"י מלאכים היו יכולים לבנות בשבת.

אכן מצינו שנחלקו האחרונים לאידך גיסא, דלא פטרה תורה שנים שעשו אלא בב' בני חיובא, ומשום שאין ב' מתחייבין חטאת על מעשה אחד, אבל אם האחד אינו בר חיובא הדר דינא דשכנגדו חייב, ובשמחת יו"ט למהרי"ט אלגזי [סי' נ"ט] נסתפק בזה, וביד המלך [פ"א שבת הט"ז] הכריע דחייב, דכל הפטור הוא משום שלא הטילה תורה חיוב חילול שבת על ב' בני אדם, אך כשהאחד אינו בר חיובא הרי השני חייב [ודבריו אלו המה היפוך מסברת המשנת ר"א].

ובאמרי בינה שבת [סי' ל"ג ד"ה וראיתי] הוכיח לחקירה זו מהמבואר בתוס' בשבת [דף צד. ד"ה שהחי], דאילו היה הבעל חי יכול לישא את עצמו היה הנושאו פטור מדינא דזה יכול וזה יכול, אף דהבע"ח אינו בר חיובא, וערש"י שבת [דף צב: ד"ה ור"י], ויעוין במקור חיים בהגהותיו על המ"א [סי' רס"ו] שנקט דהמוציא משא ע"י ב' בהמות הרי"ז כשנים שעשו. ועפי' הגרע"א [סי' ח' בחדשות בסופו] דאדם המחמר אחר חמורו מן הדין דהוי כשנים שעשו [ויעוין באגלי טל חורש סק"א (ד"ה והנראה) דאדם ובהמה שעשו מלאכה לא חשיב כשנים שעשו, כיון דהבהמה פטורה, והוי כזה יכול וזה אינו יכול], והארכתי בזה בפרשת ואתחנן ובפרשת ויקרא.

ויסוד הדברים תלוי בפלוגתת רבוותא האם חילול השבת חייל בהחפצא [ובפרשת בא (פי"ב פט"ז) ובשלח (פט"ז פכ"ג) ומשפטים (פכ"ב פ"ה) וכן בפרשת תזריע (פי"ב פ"ג) הארכתי בזה בכמה נפ"מ לדינא], דאז יש לומר דכל שנעשה על ידי מי שאינו בר חיובא אין כאן בהחפצא חילול שבת, או די"ל מאידך דכל שהחפצא של חילול שבת נעשה על ידי בר חיובא יש כאן שותפות בעיקר החפצא של חילול שבת, אך אם הוא איסור גברא, לכאורה אין נפ"מ אם הוא בר חיובא אם לאו.

בישוב בנין המשכן בשבת א. מדין המשכן ב. מדין עבודת הקרבנות ובפלוגתת הראשונים במטרת ההקמה והפירוק בשבעת ימי המילואים

ונראה בזה דבר מחודד בישוב קושית האחרונים היאך הותר למשה להקים את המשכן כל יום לצורך עבודה, אף דבנין בית המקדש אינו דוחה את השבת.

והוא בהקדם מה שיש לחקור במטרת כל ההקמות והפירוקים שהיו שם, שבפירוש הרמב"ן בפרשת פקודי [פ"מ פ"ב] כתב וז"ל, ואולי היה כן להרגיל הלוים במעשהו, כי ממנו יראו וכן יעשו, או היה להכתיר היום בעטרה זו [ששמיני למילואים מיוחד שנשארה הקמתו], ונראה לדעתם כי בשבעת הימים הראשונים היה מקים אותו בבקר בבקר, ועומד כן כל היום וכל הלילה, וכעלות השחר היה מוריד אותו וחוזר ומקימו מיד.

הנה מדברי הרמב"ן למדנו דמטרת הפירוק וההקמה היתה אך ורק לצורך לימוד הלויים בעבודה זו, והרמב"ן לטעמיה אזיל שכתב דכל שבעת הימים היה המשכן מוקם ועומד, וא"כ אין שום ענין בגוף ההקמה והפירוק בעצמו, ולא היה הפירוק אלא לפי שעה ללמד את הלויים.

ברם לפי מה שנראה מדברי הראב"ד בפירושו לתו"כ לא היה זה ללמד את הלויים, שכתב שם דכל שבעת ימי המלואים לא היה המשכן מוקם, זולת בעת עבודות הקרבנות, שהיה מקים את המשכן וחוזר ומפרקו מיד אחר העבודה, וז"ל, מעמידו בבוקר לעבודת הבוקר, ואחר העבודה היה מפרקו, ולתמיד של בין הערבים היה מעמידו ומפרקו אחר עבודה וכו', עכ"ד, הרי שכתב שלא היה מוקם כל שבעת הימים.

ואשר נראה בביאור שיטת הראב"ד, דיסוד הקמת המשכן שהיתה בכל יום, אין זה דין מסוים מהלכות בנין המשכן, אלא היה זה דין מהלכות העבודה עצמה, שהעבודה עצמה טעונה בנין מיוחד עבורה. ולפי"ז נראה, דמאחר דקרבנות המילואים שהקריב משה היו דוחין את השבת, ככל קרבן שקבוע לו זמן שדוחה את השבת [עי' יומא נא.], הרי ממילא גם כל מכשיריו דוחין את השבת, וכפי שיבואר.

[ובפרשת נשא (פי"ז פי"א) הארכתי בענין מה ששבט אפרים הקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח ביום השבת, וכבר עמדו על כך האחרונים, ובחת"ס (או"ח סי' ז') כתב שהיה זה מעיקר הדין לפי שהיה קרבן ציבור, וכתבתי שם להעיר דדחיית שבת לא תליא כלל במה דהוה קרבן ציבור, אלא במה שקבוע לו זמן, ולכן כתבתי שם ליישב דאף קרבנו של אפרים קבוע היה לו זמן ביום השבת, ולכן קרבנו דחה את השבת, יעוי"ש].

וראיה לזה, דהנה בירושלמי שבת [פי"א ה"א דף פז.] פריך לדעת ר"ע דס"ל דכל מכשירין שאי אפשר לעשות מערב שבת דוחין את השבת, א"כ אם נפל מזבח בשבת יהא מותר לבנותו בשבת, שהרי לא היה אפשר לבנותו מערב שבת, ומשני דמין מזבח היה אפשר לעשות מערב שבת, היינו דבנין המזבח בעצמותו אין זמנו קבוע ליום השבת אלא שבמקרה נפל בשבת, ע"כ.

ולכאורה דברי הירושלמי צ"ע טובא, כי הלא סוגיות ערוכות המה ביבמות [דף ו.] דבנין בית המקדש אינו דוחה את השבת, כדדריש לה מקרא בתו"כ פרשת קדושים [פ"ז] דכתיב את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, שהוקשה שמירת השבת לבנין בית המקדש, ויעוי"ש בסוגיא דמסיק דהוא מסברא דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, יעוי"ש, וא"כ מה עלה על הדעת שבנין המזבח יהא דוחה את השבת, וצ"ע טובא.

ובקובץ הערות [סי' י"ג סק"ז] תירץ בפשוטו, דכל מה דשו"ט בירושלמי שם, אין זה מהלכות בנין בית המקדש, אלא מהלכות עבודת הקרבנות, שהרי עבודת תמידין ומוספין דוחין את השבת, וא"כ מן הדין היה שאף כל מכשיריה ידחו את השבת, כי כל מכשירין שא"א לעשות מע"ש דוחין שבת, וזהו דפריך דאם נפל בשבת שא"א לעשותו מע"ש יהא דוחה שבת, ומשני דמ"מ אינו חובת היום, דמין מזבח אפשר לעשותו מע"ש.

ומדוקדק בזה לשון הירושלמי דפריך מהא דנפל מזבח בשבת, ולמה לא פריך מנפל הבנין בשבת שיהא מותר לבנות את כל הבנין, אכן למש"נ ניחא מאד, ומכמה טעמים, דאילו שו"ט הירושלמי מהלכות מצות בנין

בית המקדש, הרי דכל הנידון הוא בכל חלק מן הבנין, אכן למש"נ דכל מה דשו"ט הירושלמי הוא רק מהלכות עבודת הקרבנות, א"כ היינו דוקא אם יושלם הבנין בשבת, ויהא לו שהות להקריב הקרבנות בו ביום.
וגדולה מזו נראה עפי"ד החינוך [מצוה ת"מ] דאף למה דקי"ל דמקריבין אע"פ שאין בית [ע' זבחים סב.], היינו רק לענין קיום ההקרבה, אך חובת הקרבה ליתא בזמן הזה שהמזבח חרב, והארכתי בפרשת ויקרא [פ"ד פכ"ז], באופן דלפי"ז נראה דאם נפל הבנין בשבת ליכא חובת הקרבה כל עיקר, וודאי שאין בנין המקדש דוחה שבת, ורק בנפל המזבח דבזה קיימת חובת הקרבה, אזי ס"ד דבנין המזבח דוחה שבת.
[אלא דבאמת יש ליישב בפשוטו מה דנקט נפל המזבח, דאילו נפל הבנין עדיין אפשר להקריב בשבת, אך אם נפל המזבח א"א להקריב כמבואר בזבחים (דף נט.) דמזבח שנפגם אין מקריבין עליו, וכן הוא בתוס' סוכה (דף מא. ד"ה דאשתקד) שכתבו לבאר מה דאיתא שם דקודם שנבנה הבית אין מקריבין עומר, וכתבו דאף שמקריבין בלא בית, מ"מ כ"ז שאין מזבח אין מקריבין, וזהו דנקט הירושלמי נפל מזבח בשבת, ופשוט].
[ועתוס' יבמות (דף ו: ד"ה טעמא) דאם היה שריפה דוחה שבת אף בישול פתילה היה דוחה שבת, דמכשירי מצוה כמצוה, והצל"ח בפסחים (דף סה:) חקר בדין מכשירי מילה באופן שלא היה אפשר לו לעשותו מער"ש אם דוחה שבת, ותמה הרש"ש בפסחים (דף סה:) מהירושלמי הנ"ל דכל שמינו אפשר מערב שבת אינו דוחה שבת, ובקובה"ע (סי' י"ג סק"ט) כתב דבעירובין וברש"י (דף קב: ד"ה קושרין) מבואר דפליג על שיטת הירושלמי].
ומעתה נראה בישוב מה שמשה הקים ופירק את המשכן בשבת, דהנה אמנם מהלכות בנין בית המקדש אין היתר לבנותו בשבת, אך מהלכות עבודת המילואים היה דין הקמה מחודשת לכל עבודה, כי כך היה דינו של תמיד של שחר שיהא לו הקמת משכן לעצמו, וכן לתמיד של בין הערבים, ומאחר שכן הרי הבנין מכלל מכשירי העבודה שא"א לעשות מערב שבת, וניחא היטב מה שבנה בשבת. שו"ר כן באמבוהא דספרי פרשת נשא [ע' ק'].
ונראה להוסיף דההקמה אף היא היתה צריכה להיות בזמן העבודה, ולכן מאחר שתמיד של שחר ותמיד של בין הערבים והקטרתם בלילה הוו ג' זמנים חלוקים בעבודת הקרבנות, אף ההקמה היתה צריכה להיות ג' פעמים בזמנים אלו, ולא הספיקה הקמתו בבוקר, ומאחר שכן ניחא מאד מה דהותר לבנותו בשבת, כיון שזמן ההקמה הוא בזמן העבודה בדוקא.
ומבואר מכ"ז דבר חידוש, דאף הפירוק הוא מדיני העבודה, דכל עבודה מצריכה הקמה לשמה ופירוק לשמה, ולכן היה מותר לפרק בשבת, כי זמנו קבוע מדין הקרבן להקימו ולפרקו לשמה. ויסוד הדבר הוא דעל ידי ההקמה שלפני העבודה והפירוק שלאחריה נקבעה ההקמה במיוחד ובמסוים לאותה העבודה, ונמצא דבין ההקמה ובין הפירוק הם מכשירי עבודת היום, וכמש"נ.
[ודוגמא רחוקה לזה נראה מדין קידוש ידים ורגלים ביום הכיפורים, דכל עבודה טעונה קידוש לפניה ולאחריה, והנה בפרשת פקודי [פ"מ פל"א] הבאתי מדברי מו"ר הגרא"י סאלאוויציק בשם הגרי"ז, דדין קידוש יו"ר הוא מסדר עבודת היום, והוספתי שם שהוא באמת קיום דין כלפי העבודות, ועתוס' זבחים (דף יח: ד"ה וחוקה) דקידוש שלפני העבודה היא לצורך עבודת פנים, ולהנ"ל נראה דאף קידוש שלאחריה כן הוא].
[ברם יש לדון בישוב זה דמחמת עבודת הקרבנות דוחה שבת, שהרי עבודת הקרבנות שבאלו ז' ימי המילואים, לא היתה עבודת המקדש, כמבואר בתוס' ע"ז (דף לד. ד"ה במה) שהיה לה דין של במה, כפי שיבואר שכל הקרבנות היו קרבנות לשעה, והארכתי בדברי התוס' אלו ופלוגתת הראשונים בזה, באופן דע"כ אף דין דחיית שבת אינו בגדרי קרבנות שקבוע לו זמן, אלא דין הוראת שעה בעלמא הוא, וכפי שיבואר לקמן].

בדין ההקמה והפירוק בליל שבת לצורך הקרבת הקרבנות יום ו' וזמן ההקטרה

א. הקטרת הקרבן ביום ב. עצם ההקטרה במקדש בלילה

אלא דכל זה ניחא רק לענין מה שהעמיד משה רבינו את המשכן ביום השבת, דהקמה זו לצורך עבודת שבת באה, ומכשירי עבודה שא"א לעשותן מערב שבת דוחים שבת, וכמש"נ.
ברם עדיין פש גבן לבירורי, דהנה בירושלמי מבואר דכל יום ויום היה מפרק ובונה ג' פעמים, ובפירוש הראב"ד בתו"כ ביאר שהיה מקים כל יום לצורך ג' עבודות, הרי שבליל שבת הקריב משה רבינו אמורי קרבנות של יום שישי, ובפירוש הראב"ד לתו"כ שם מבואר דבלילה העמיד משה את המשכן לצורך עבודת תמיד של שחר, ובין הערבים לצורך תמיד של ביה"ע, ובערב לצורך עבודת הקטרת אימורים כל הלילה.
ותמוה, שהרי אמרו בפסחים [דף נט:] אהא דכתיב עולת שבת בשבתו, דעולת שבת קרבה בשבת ולא עולת חול בשבת, הרי דעולת יום שישי אינה קרבה בשבת, וא"כ היאך הקטיר משה רבינו עולת חול בשבת.
ובתוס' יומא [דף מו. ד"ה אבל] האריכו טובא בסתירת הסוגיות בדין עולת התמיד של יום שישי אם קרבה בשבת, דהנה בסוגיא שם מבואר דאם משלה האור בקרבנות של יום שישי שפיר קרבין שבת, ואם לא משלה האור ללישנא בתרא אינן קרבין, וללישנא קמא נחלקו בתוס' שם, ואמנם היינו דוקא בעולת התמיד דשם תמיד דוחה שבת [ואפשר דה"נ שם מילואים דוחה שבת, שהרי הקריבו גם בשבת, וצ"ע].
ואמנם עדיין יש להעיר, שהרי מפורש במנחות [דף עב.] דלכתחילה מצוה להקטיר את איברי הקרבן ביום הקרבתו, ובדיעבד אם המתין לערב יכול להקטיר בערב, ומה"ט אין ממתינים להקטיר את הבשר לערב, באופן דלפי"ז לכאורה ע"כ משה הקטיר את כל הקרבנות ביום, וכל מה שנותר לו לעשות בלילה הוא רק מירוק עבודת ההקטרה, וזה צ"ע שדבר זה יחשב כעבודה בפנ"ע לחייב הקמה ופירוק המשכן בעבורו, וי"ל.
ובדיעבד, דהנה בפסחים [דף נט:] פריך היאך הותר להקטיר בתחילה אמורים לאחר התמיד, והרי כתיב עליה השלם כל הקרבנות כולם, שאין להקטיר אחר תמיד של ביה"ע, ומשני שניתותרו מעבודת היום, הרי להדיא דעיקר עבודות הלילה בא כהמשך לעבודת היום. ויעוין ביומא [דף כז:] שהטעם שלא היה פייס בעבודת הקטרת האמורים, הוא משום שהוא סוף עבודה דיממא, וא"כ למה עבודת הלילה תחייב הקמה ופירוק לעצמה.
ואשר נראה בזה, דהנה ביסוד מה שזמן ההקטרה הוא כל הלילה, אין זה היתר בעלמא לקיים דין ההקטרה כל הלילה, אלא דזמן ההקטרה הוא כל הלילה, כלשון הכתוב היא העולה על מוקדה כל הלילה עד הבוקר, ואש המזבח תוקד בו, דמשמע דעיקר סדר עבודת הקרבנות כך הוא, דביום הוא זמן העבודה, ובלילה הוא זמן ההקטרה, וכן משמעות המשנה במגילה [דף כ:] דתנן כל הלילה כשר להקטר חלבים, יעוי"ש בכל המשנה.
ויסוד לזה נראה ממה שתיקנו חכמים תפילת ערבית בלילה כנגד הקטרת אימורים, כמו שאמרו בברכות [דף כו:], מפני מה אמרו תפילת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה. ובפשוטו צ"ע מה ענין הערב לזמן הקטרה, והרי עיקר דין הקרבן לכתחילה הוא שצריך להקטיר ביום הקרבן, כמבואר במנחות [דף עב.] וכמש"נ, ורק מה שנותר מקטירין כל הלילה, וצ"ב בזה.
אשר ע"כ כמש"נ, דאף דמצות מעשה ההקטרה כלפי הקרבן היא ביום, מ"מ מעשה ההקטרה מתקיים כל הלילה, ובכלל זה קיום דין המקדש שתהא אש תמיד כל הלילה עד הבוקר ודאי מתקיים בהקטרה כל הלילה.
וכן מבואר בקרבן אהרן בפירושו על התורת כהנים בפרשת צו [פ"א פי"ג] אהא דתניא שם ובמנחות [דף כו:] דברים שדרכן ליקרב בלילה כגון אברים ופדרים, מעלן ומקטירן מבוא השמש ומתעכלין והולכין כל הלילה כולה, וכתב בקרבן אהרן שם, שכל הקרבנות קרבין ביום, ולא יצאה מאותו הכלל אלא העולה שתהיה על המזבח כל הלילה, ולזה אמר שנותנן מבוא השמש, סמוך לשקיעה"ח, כדי שיהיו כל הלילה על המזבח.
הרי כמש"נ, שרק כלפי עיקר 'מעשה ההקטרה' מפורש במנחות שם שחביבה מצוה בשעתה להקטירה ביום דוקא, ולא כלפי עצם ההקטרה.
ויעוין לשון רש"י מנחות (דף כא: ד"ה דם נפסל) דממנו משמע דמבוא השמש היינו לפני שקיעה"ח, אלא שהיא מוקטרת כל הלילה, ע"כ כמש"נ ד'מעשה ההקטרה' זמנו ביום ההקרבה, ואילו 'ההקטרה' דממילא זמנה כל הלילה, ובכלל זה מדיני המקדש שיהא על המזבח כל הלילה.
הלא מעתה נראה ליישב מה שהיו הקמה ופירוק מיוחדים לעבודת הקטרה, דאף דכלפי הקרבן סוף עבודה דיממא הוא, מ"מ כלפי עבודת המקדש שפיר הוא קובע זמן לעצמו, ואף זוקק הקמה ופירוק לעצמם.

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זונדל שוב
קריית ספר

הנמכת והגבהת סטנדר בשבת

בשו"ע (סימן שי"ג סעיף ו') איתא: מטה של פרקים (היינו שעשויה פרקים פרקים - משנה ברורה ס"ק מ') אסור להחזירה ולהדקה (גזירה שמא יתקע ביתידות ומסמרים דהוי גמר מלאכה, וחייב משום מכה בפטיש, ויש אומרים דכיון שעושה בזה כלי גמור חייב משום בונה - משנה ברורה ס"ק מ"א), ואם תקע חייב חטאת, ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחילה, וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת.
ובמשנה ברורה (ס"ק מ"ה) כתב: והטעם דאין דרך להדק כל כך בחוזק שיהיה חשוב כמו תקיעה, ועל כן אין לחוש שמא יתקע וכו'.
כתב מגן אברהם דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לכו"ע אסור, וכיסוי הכלים אפילו אם הם עשויים כך שרי, דהתם אין עשויים לקיום רק לפתחן ולסגרן תמיד, וכן כתב הט"ז.
ועל פי זה שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דסטנדר שניתן להגביהו ולהנמיכו לפי הצורך על ידי הברגה, מותר להגביהו ולהנמיכו בשבת כיון שעומד לכך.
וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק כ"ג סעיף נ') בשם מרן זצוק"ל: עמוד תפלה (סטנדר) שעשוי כך שאפשר להגביהו או להנמיכו לפי הצורך בעזרת ברגים, מותר לשנותו כנדרש, דהוה דומיא דכיסוי כלים העשויין לפתחן ולסוגרן תמיד. במ"ב סימן שי"ג ס"ק מ"ה.
וכן במאור השבת (ח"ב פניני המאור מכתב ל"ב אות ג') כתב למרן זצוק"ל: שמעתי בשם מרן (שליט"א) סטנדר שניתן להגביהו או להנמיכו על ידי הברגת הבורג בחוזק, אע"פ שלפעמים משאירו לחודש ויותר, מכל מקום מותר לעשות כן בשבת, כיון שהוא מיועד לכך, וברצותו מעלהו וברצותו מורידו. והשיב מרן זצוק"ל: מש"כ בשמי לענין סטנדר שניתן להגביהו ולהנמיכו וכו', נכון הוא.
ובאור הפנינים (שם אות קפ"ב) כתב לבאר: עיין סימן שי"ג במ"ב ס"ק מ"ה וז"ל: כתב המ"א דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב כמו אלו שיש שרויף [בורג] סמוך לרגלם ומהודקים בחוזק, לכו"ע אסור. וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי, דהתם אין עשוים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכ"כ הט"ז, עכ"ל. ובשעה"צ ס"ק ל"ב כתב לענין הכוסות, דלהמג"א כשיהדק בחוזק ע"י השרויף [הבורג] הוא חשוב כמו תוקע ממש וחייב, ומהט"ז משמע דס"ל דאפילו ע"י שרויף [בורג] בחוזק הוא רק איסור דרבנן, ע"ש. ומעתה בסטנדר שרוצה להגיבהו ולהבריגו בחוזק יש לדון אי תלוי במחלוקת המ"א והט"ז אי הוי איסור תורה או דרבנן, ועכ"פ איסורא איכא לכו"ע ככל הברגה בשרויף [בורג], או דדמי לכיסוי הכלים שאינם עשוים לקיום. ועל זה דעת מרן זצוק"ל דאע"פ שלפעמים משאירו לחודש ויותר, מ"מ מותר כיון שמיועד להעלותו ולהורידו, וברצותו מעלהו וברצותו מורידו, וכך הוא דרך שימושו, כמו שאמר מרן זצוק"ל בע"פ, שאם יבוא אליו ילד וירצה להשתמש בסטנדר, בודאי יורידו באופן שיתאים לצורך הילד, א"כ אין זה נקרא לקיום ומותר. [ומה שכתב בשו"ע הרב סימן שי"ג סעיף כ"א לענין כיסוי הכלים: שאינן עשויין לקיום רק לפותחן ולסוגרן תדיר "גם בשבת עצמה", מובא שם באות פ"ד תשובה ממרן זצוק"ל שכתב לענין הברגת סודה סטרים: אם נפרש בכוונת שו"ע הרב כפשטות הדברים דלא שרי אלא אם כן דעתו לסותרו בשבת עצמה, נמצא דמי שיש לו בקבוק גדול של יין שלעת הצורך הוא ממלא ממנו בקבוק יין, או אפילו קטן רק משתמש בו רק בשבת (ובפרט בתשעת הימים שאין שותין בימות החול), יהא אסור לכסות את הבקבוק בפקק שצריך להבריג בו על החריצים של הבקבוק, וכן מלחיה יהא אסור להכניס בה מלח בשבת ולהבריג את הכיסוי מפני שזה עשוי להרבה זמן, גם נהגו תמיד למלא נפט ביו"ט במיכל של נפט, אע"פ שצריך אח"כ לכסותו בהברגה, ולפעמים הרי זה עשוי לזמן ממושך, ותיקון כלי הרי אסור גם ביו"ט. עכ"פ נלענ"ד דכיון שזה דרך שימושו כשמיכל הגז (של מכשיר הסודה) מתרוקן, במקום להוציאו ולמלאותו מחדש ולהחזירו למקומו נוח יותר להחליף אותו באחר, וכן דרך שימושו, יש לראות החלפה זו כהכנסת מלח מחדש תוך מלחיה אשר גם צריכים אח"כ הברגה בחריצים, ואין זה דומה למכניס שרוך חדש לתוך נעל בשבת, דהתם הוא מבטלו לתמיד עד שהוא נקרע, משא"כ הכא וכדאמרן, ולכן אין למחות במי שמיקל ועושה כן בשבת עצמה].
וכן בשו"ת אז נדברו (חי"ד סימן י"א) כתב: אודות עמוד שלומדים עליו אם מותר להגביה ולהנמיך דמתקיים ע"י ברגים, ולכאורה נראה דאסור כיון דדרכו להיות מהודק, ואינו מועיל בזה מה שהדרך לעשות כן תמיד, דמ"מ אם מהדק הוי מכה בפטיש, ואסור אפילו אם לא יהדק, ודומה למטה של פרקים בסימן שי"ג סעיף ו', וכמו השטענדע"ר שמונחים עליו ספרים (מ"ב ס"ק מ"ז), אבל לאחר העיון נראה דזה דומה לכיסוי כלים (מ"ב ס"ק מ"ה), דאין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד.
וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן ל"ב) כתב: כב' שאלני בסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י חיזוק הברגים והתרתן, אי שרי בשבת, ומקום הספק שלו משום דמהדק ותוקע בחוזק דהוה כעושה כלי, כמבואר מג"א סימן שי"ג ס"ק י' ובט"ז סימן תקי"ט ס"ק ד', ובמג"א שם בשם סמ"ג דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, ושוב עורר כב' מדברי הט"ז סימן שי"ג ס"ק ז' בשרויף [בורג] נודות של ברזל דאסור להדקה בחוזק, ואמנם יש לומר בפי' דדוקא במקום שיש חשש תקיעה, אבל הכא הבורג של הסטנדר אינו נכנס בשום דבר, רק נלחץ בחוזק אל הברזל, ואין זה רק הידוק גרידא, וכב' נו"נ בזה כדת של תורה, וצידד על פי שיטת השו"ע שי"ג סעיף ו' דכל היכא דאי אפשר לבוא לידי גדר תקע גם ההידוק מותר, והביא כן גם מחזון איש הלכות שבת סימן נ', ונו"נ קצת בדין כוס של פרקים, יע"ש במג"א. ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה, ומסיים: והשתא לענין שאלתו לא מבעיא אם נפסוק כדעת הסוברים דבכוס של פרקים אפילו מהודק קצת מותר, דלא כט"ז בס"ק ז', אם כן בדידן גם כן מותר כיון דתקיעה ממש במציאות זה של סטנדר לא שייך כל כך, אלא גם אם נפסוק להחמיר בכוס, נראה מש"כ כב' נכון דלא מכניס כלי תוך כלי בנקב וכיו"ב כדרך מטה וכיו"ב, דבזה יש לומר דלכו"ע מותר, ומה שנראה בזה ביותר דענין סטנדר זה אינו דומה כלל לכל המבואר בסוגיית הש"ס ושו"ע הנ"ל, דכיון דשני חלקי הסטנדר לעולם הם ביחד למעלה או למטה לפי הצורך, אם כן הכלי גם קודם ההדוק עשוי בשלמות, ואינו מחבר עכשיו ב' חלקים לעשותו כלי בשלמותו אלא להדקו על הברזל לפי צורך התשמיש, בזה אין מקום לגזור כלל, וזכר לדבר דלת או חלון שהם כבר בצירים שלהם, וכשסוגרים אותם מהדקים אותם בכל מיני מנעלים דאין כאן סרך איסור, אף שאפשר לחלק בין זה לנידון דידן, מכל מקום הכי נראה לענ"ד.
וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, הגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו על ידי שמהדקים אותו על ידי ברגים בחוזק, מותר להגביהו ולהנמיכו בשבת כיון שעומד לכך.
וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סימן רס"ד) שכן השיב לו הגאון בעל הבאר משה זצ"ל בע"פ.
ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעיף ג') כתב: עמוד תפילה (סטנדר) שניתן להגביהו או להנמיכו על ידי הברגה לפי הצורך, אם רגילות הוא להגביהו או להנמיכו, כגון אלו שבבתי מדרש, מותר לעשות כן גם

בשבת, אבל אם אין רגילות לשנות את מצבם, כגון אלו שבבית, אין לשנותם בשבת. ובביאורים שם אות א' כתב: כל דבר שעושי בצורה עראית באופן שאין דרך להשאירו באותו מצב הרבה זמן, ומתוך כך אין דרך להדקו, מותר לפרקו או להחזירו, אם אינו תוקע אותו בחוזק, אלא משאירו קצת רפוי, שכיון שעושי עראי אין חשש שמא יתקע, וכמבואר בב"י סימן שי"ג ובשו"ע שם סעיף ו' לענין כוס של פרקים, ע"ש. וראה עוד במ"ב שם ס"ק מ"ה.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דסטנדר שניתן להגביהו או להנמיכו על ידי הברגה לפי הצורך, אם על ידי פתיחת ההברגה אפשר לפרק את הסטנדר לגמרי [דהיינו להוציא לגמרי את החלק העליון], אסור להגביהו ולהנמיכו, אולם אם גם על ידי פתיחת ההברגה אי אפשר לפרק את הסטנדר מותר להגביהו ולהנמיכו בשבת.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' ל"ח) כתב: כלי שהידוקו נעשה ע"י בורג כמו בסטנדר וכדו', אזי אם הבורג נכנס בחור י"א שדינו כתקיעה, ואם אין הבורג נכנס בחור רק מהדקו בחוץ אין זה כתקיעה אלא כהידוק. וי"א שאף זה נחשב לתקיעה ואסור מן התורה, וכן יש להחמיר. לפיכך סטנדר שיש בו בורג שעל ידו מגביה ומנמיך אותו, אם הבורג נכנס בחור אסור לפותחו, ואם הבורג מבחוץ מהדקו אזי אם עשוי להגביה ולהנמיך בתדירות מותר לעשות כן ע"י שחרור הבורג והידוקו. [ויש מחמירין בכל אופן]. ואם עשוי לעמוד לזמן רב ורק לעיתים רחוקות מגביהו או מנמיכו, אסור.

ובהערה שם כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א להחמיר בכל זה לגמרי, אף אם עשוי לשמש בתדירות להגביהו ולהנמיכו.

ובס' וביום השבת (סימן י' סעיף כ"ה) כתב בשם מרן שליט"א דסטנדר מתכונן שיש בו ברגים המאפשרים להגביהו ולהנמיכו, אסור לפותחם ולסוגרם בשבת, משום שכיום המצב שאין הדרך לפותחו ולסוגרו תמיד אלא רק מידי פעם, ואם כן אין זה צורת שימושו תמיד כך.

[ובארחות שבת (פרק ח' סעיף ס') כתבו בשם מרן שליט"א שסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו לפי הצורך, ומחזקים אותו במקומו ע"י הברגה, מותר לפתוח את ההברגה ולחזור ולהדקה לפי הצורך, ואין בה איסור בונה].

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן ל"ח) כתב: בדבר השאלה בסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י חיזוק הברגים והתרתן, אי שרי בשבת להגביה ולהנמיך, משום חשש שמא יתקע דהוי כעושה כלי, כמבואר במג"א (סימן שי"ג ס"ק י'), ואף דשם במג"א (ס"ק י"א) הביא בשם סמ"ג, דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, אולם בטו"ז שם (ס"ק י"ז) מבואר לענין נודות של בדיל שיש בו בורג אסור להדקה בחוזק כמו במטה של פרקים, ולפי זה יהא אסור בנידון דידן להדק הבורג בחוזק, כדי שיחזיק בסטנדר, ברם יש לומר דהיכא אמרינן שיש איסור להדק דוקא בדאיכא חשש תקיעה, היינו שיכנס כדוגמת יתד בתוך בית קיבול שלו, כגון מסמר לתוך עץ, משא"כ בסטנדר, דבורג אינו נכנס לתוך בית קיבול, אלא נלחץ בחוזק לברזל כדי שיתחזק הסטנדר, ואינו כעין תקיעה אלא הידוק גרידא, ואף דמלשון המחבר גבי מטה של פרקים (בסעיף ו'), דאסור להחזירה ולהדקה, משמע דאף הידוק אסור, מכל מקום ממש"כ אח"כ ואם תקע חייב חטאת, משמע דדוקא בתקיעה חייב חטאת ולא על ההידוק, והידוק אסור רק משום שיבוא לתקוע, וכן איתא גם בחזו"א (או"ח סימן נ' ס"ק י') אמנם בדברי המ"ב שם (שעה"צ ס"ק ל"ב) כתב, דמדברי המג"א (ס"ק י"ב) מוכח דבהידוק בחוזק ע"י הבורג הוא חשוב כמו תוקע ממש, אולם זה אינו דומה לסטנדר שלנו, דבכוס הבורג נכנס לבית קיבול כדי להחזיק הכוס ברגלו, משא"כ בסטנדר זה רק מתהדק ונצמד בחוזק ואינו נכנס לפנים, עכת"ד. הנה לקחתי לי איזה רגעים לעיין קצת בדברי תורתו הנ"ל, ובאתי לידי מסקנא שקשה להתיר אף בהידוק קצת, ומכ"ש היכא שבאמת מהדקו בחוזק כרגיל דאל"כ אינו מתקיים, דהנה בדברי חזו"א שם (ס"ו ס"ק י') מוכח לכאורה לאידך גיסא, שכתב שם בזה"ל: "מבואר מכאן, דבין תקע לרפוי איכא אמצעי, דהיינו רפוי ואינו רפוי, ר"ל מהודק אבל לא בחוזק גמור" וכו', עכ"ל. משמע הא אם הוי מהודק בחוזק גמור, הוי כמו תקיעה. וכן מוכח ממש"כ אח"כ (בד"ה ובב"י), וז"ל: "דאדרבה הטור מתיר בכוס אפילו מהודק, כיון שאין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע", עכ"ל. מוכח מדבריו דהיכא דהוא מהודק בחוזק, הוי כמו תוקע, וכן מוכח מלשון המ"ב (ס"ק מ"ה) על מש"כ (בסעיף ו') וכוס של פרקים מותר, וכתב המג"א שאין דרך להדקו כ"כ, כתב המ"ב בזה"ל: דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהא חשוב כמו תקיעה, עיי"ש. אמנם בנוגע לבורג עשה שם בשער הציון (אות ל') פלוגתא בין המג"א והטו"ז, דכתב דמלשון המג"א (והיינו מש"כ המג"א שם (ס"ק י"ב) הובא במ"ב שם (ס"ק מ"ה), דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב כמו שיש בורג סמוך לרגלם מהודקים בחוזק לכו"ע אסור), מוכח דמהודק בחוזק ע"י הבורג הוא חשוב כמו תוקע ממש, ומהטו"ז (ס"ק ז') מוכח דבהידוק ע"י בורג בחוזק, הוא רק איסור דרבנן, ובספר מאמר מרדכי האריך בענין כלי של בורג ומצדד להקל, ומכל מקום מסיק דלמעשה יש להחמיר. ועיי"ש עוד מש"כ על הא שכתב לו השואל סניף להיתר, כיון דהבורג נעשה להתיר ולסגור.

וכן בחוט שני (שבת ח"ב עמ' רס"ו) כתב: סטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י שמהדקים אותו ע"י ברגים בחוזק, יש לומר דאסור להדקו בשבת, כיון שיכול להשאר כך תמיד.

הרכבת אבני לגו בשבת

בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ט"ז סעיף י"ט) כתב: אין למנוע מן הילדים לבנות בקוביות ובאבני פלא על כל מיניהם, שאין חיבורם בחוזק. ובהערה נ"ז כתב דכן שמע ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל מהא דסימן שי"ד סעיף א', אלא דשוב אמר מרן זצוק"ל, דקצת יש לדון, דמה דשרינן לפרק מטה רפויה ולהחזירה, סימן שי"ג סעיף ו', היינו מפני שמשתמשים בה תמיד למטה, משא"כ באבני פלא שרגילים לעשות בהן צורות שונות, וכיון שאין האבנים מחוברות זו לזו, אפשר דחשיב כל פעם כעושה דבר חדש, אך מכל מקום על כל פנים לקטן שלא הגיע למצוות אין לחוש, וגם אפשר דאפילו אם יכול להתקיים הבנין שבנה מאבני הפלא, אבל מכל מקום כיון שניכר וידוע לכל שאין הבנין שבנה עשוי לקיום כלל, וגם אינו אלא צעצוע של ילדים, בכגון דא אין זה נחשב אפילו בגדר של בנין ארעי, ולא גזרו בו רבנן אטו קבע, ודוגמא לכך מפריסת טלית, תהלה לדוד סימן שט"ו ס"ק ט', שאם אינו מתקיים אלא ע"י שאוחזין אותה בידים, אינו חשיב אוהל, אפילו אם עושין כן להגן בפני הגשם והשמש, והכי נמי בנידון דידן דבנין של התינוקות.

ואם צריך לחבר את החלקים בברגים או לתוקעם זה בזה היטב, כתב שם בהערה נ"ט בשם מרן זצוק"ל דאפשר דזה דומה לכיסוי של כלים, ושרי אפילו על ידי בורג, ומשום דרגילים לסגור ולפתוח תמיד, עיין מ"ב סימן שי"ג ס"ק מ"ב. והכי נמי במשחקים, שהרי רגילים תמיד לשנותם.

ובספר בנין שבת (מהדורה שניה ח"א עמ' מ"ז) כתב בשם מרן זצוק"ל שהורה בפשיטות להיתר לשחק בלגו שמרכיבים ומהדקים צורות שונות, דהפירוק הוא לצורך השימוש, ובכה"ג לא חשיב עושה כלי אלא משתמש.

ובשולחן שלמה (סימן שי"ד הערה א') כתב דהשיב מרן זצוק"ל לשואל שהביא לפניו סוגי לגו מחוברים שלא היה יכול לפותחם, דאילו היה בזה שאלה של בונה הרי אף בונה לשעה אסור מדרבנן באופן שמהודק היטב, אולם לדעתו ליכא בזה אפילו בונה לשעה, כיון דהמסתכל רואה דאין כאן בנין אלא צעצוע, ואין כאן מעשה בנין אלא מעשה נערות, וכל כה"ג מופקע לגמרי ממלאכת בונה, אלא דמשום חינוך אין להרגילם לכך, ואין לגדול לעסוק בזה עם הקטנים, אלא אם הם בונים מעצמם אין למונעם.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ב סעיף ה') כתב: מותר לבנות קטנות לשחק בכל סוגי אבני פלא (לגו) בשבת, ואפילו שאין בדעתם לפרק מיד את הצורות שיצרו, אולם יש להמנע מלתת לבנים לשחק במשחקים אפילו שלא הגיעו עדיין למצוות, שלא להרגילם בביטול תורה, ונדולים אין להם אף לטלטל את המשחקים. ובביאורים כתב: אם בונים באבני פלא צורה כלשהי על מנת לפרקה לאחר זמן קצר, ודאי דמותר, דהוי ככסוי הכלים, שכיון שדרכו לפרקו ולהחזירו תמיד, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, וכמבואר במג"א סימן שי"ג ס"ק י"ב. ונראה שאף אם רוצים לקיים משחק זה זמן מרובה ג"כ מותר, שכיון שאין הרכבתו אלא לשם משחק בעלמא, אין עליו שם בנין ולא שם כלי, ואין בו לא משום בונה ולא משום סותר, ויש להתיר לשחק בהם בכל אופן. וכל זה לקטנים, אבל לגדולים אין לשחק בשום משחק משום מוקצה (היינו לדעת המחבר בסימן ש"ח, ועיי"ש שהרמ"א מתיר). ואף לקטנים אין לתת לשחק אלא ליהנות, אבל בנים יש להמנע מלתת להם לשחק, שלא יתרגלו בביטול תורה.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן ל') האריך דאין כל איסור בונה או סותר בבנית או סתירת אבני פלא שהילדים שוחקים בהם, וגם לרבות לא משום תיקון מנא, ומותר לשחק בהם בשבת.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ו סימן כ"ה) כתב: משחקים כגון אבנים ומקלות המיוחדים למשחק לכל השבוע, וכן מוכרים וקונים בחנות, אין צריך לייחדם לצורך שבת, ומותר לשחוק בהם בשבת, וכן כל בלאקס מעצים, פלעסטיק וכיוצ"ב, מותרים לתינוקות לשחק בהם ולגדול לטלטלם. ושרי כל אלו לסדרן זה אצל זה וזה על גבי זה, ולעשות מהם בנין יהיה איך שיהיה, כי הכל רואים שהם לשחוק בעלמא, והגדול יכול לעזור להתינוקות לומר לו עשה כך ועשה כך בהעברה בעלמא בלא קביעות, ולכן אפילו אם צריכים לחבר את החלקים מהאבנים, ומקלות מעצים ופלעסטיק וכיוצ"ב, ולתוקעם זה בזה ג"כ מותרים (עיין סימן שי"ג סעיף ט' ולא דמי לו כלל), שהכל יודעים וניכרים לעין כל שכן דרך התינוקות לפרקן מרגע לרגע ומשעה לשעה לסותרן וחוזר לבנותם, וגם אם לפעמים התינוקות מניחים אותם כן אפילו על יום אחד אין בכך כלום, ולא דמי להא דסימן שי"ג סעיף ו', ועיי"ש במ"ב באריכות על כל פרט ופרט, דהתם מיירי שכך דרכם להיות תקועין זה בזה לזמן מה לצורך תשמישם. וראיה לדברינו מדברי הט"ז (שם סימן שי"ג ס"ק ז') ומג"א (שם ס"ק י"א וי"ב), ועיין שם במ"ב (ס"ק מ"ה) ובשער הציון (אות ל"ב) ובביאור הלכה (ד"ה דרכה) בשם הסמ"ג, הובא במג"א, וכל מה שמותר לחברן מותר לפרקן. (ועיין במ"ב סימן שי"ג ס"ק נ"ד ובשעה"צ אות ל"ט).

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דלכאורה נראה להקל להרכיב אבני לגו בשבת.

וכן מהגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א שמעתי דאין בהרכבת אבני לגו בשבת משום איסור מכה בפטיש, כותב ועשיית אוהל, דזה עשוי לפרק מיד.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' נ') כתב: משחק העשוי מחלקים כמו לגו וכיו"ב, שמרכיבים חלקים זה לזה באופן מהודק, ועושים ממנו צורות המשתנות לפי ההרכבה, אין לשחק בו בשבת, אבל לילדים שהם פחות מגיל חינוך אין צריך למונעם מלשחק בהם [וכן כתב שם בהערה בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דעכ"פ לקטנים שלא הגיעו לחינוך בודאי יש להקל בזה]. ודוקא באופן שמתהדקים ואין מתפרקין בקל, אבל חלקים שהידוקם קל ומתפרקין בקל מותר לשחק בהם, ובכל אופן משום חינוך אין ליתן לילדים משחקים כאלו בשבת.

וכן בשלמי יהודה (פרק א' סעיף א') כתב בשם מרן שליט"א דצעצועים שמחברים החלקים זה בזה בחוזק כמו לגו, הם כלים שמלאכתה לאיסור. וכן כתבו בארחות שבת (פרק ח' הערה פ"ו) בשם מרן שליט"א לאסור להרכיב אבני לגו משום דהויא הרכבה מהודקת, והרי זה אסור מדרבנן.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דאין למחות בקטנים שמשחקים בשבת בלגו שנתקעים זה בזה בחוזק, אולם אין לגדול לעזור להם.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' ר"נ) כתב: משחקי ילדים המרכיבים חלקים זה בזה, ויש בזה מעט תקיעה, אף שהוא על מנת לפרק מיד, צ"ע אם יש להתיר לעשות את ההרכבה הזו בשבת.

ובשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סימן כ"ב אות כ"ז) כתב: אין ליתן לילדים שישחקו במשחקים של בנין וסתירה, אכן אין דינן כמוקצה כיון שהקטנים משתמשין בו בעצמן.

ובתשובות הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בסו"ס עם מקדשי שביעי (סעיף פ"ז) כתב: בבית אצלנו היו מקפידים, ואיני יודע אם זה מדינא או חומרא, אבל אבא היה מקפיד על זה.

וכן בס' דולה ומשקה לידידי הרה"ג ר' אברהם חיים שצ'יגל שליט"א (עמ' קס"ד) שאל להגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א האם יש לחשוש במשחקי ילדים לאיסור בונה, שבונים בנין במשחקיהם, אבל הוא בנין עראי (אבל קיי"ל בנין עראי אסור, אבל כאן יתכן שהוא פחות מבנין עראי), והשיב: טוב להזהר.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דיש לדון להתיר להרכיב אבני לגו בשבת, אף באופן שהם נתקעים זה בזה בחזקה כיון שרגילים לפרקו, ומ"מ למעשה יש להחמיר בזה ואין לתת לילדים לשחק בזה בשבת.

ובשו"ת מחזה אליהו (סימן ס"ט) כתב: אמרתי לברר דינו של משחק "לעגו" בשבת. והוא משחק של אבנים קטנים מפלסטיק שנדבקין בקל אלו לאלו, ואפשר לבנות מהם בתים קטנים, כלי רכב, אוירונים, סוסים וכדו'. והאבנים יש להם בליטות ושקיעות שע"י מתחברים אלו לאלו, הדיבוק בעצמו ודאי אינו יותר מהידוק בינוני, ואינו בכלל תקיעה, עיין שעה"צ סימן שי"ג ס"ק ל"ב. גם החיבור עצמו אינו לקיימא כלל, דלפעמים משאירים הרכבה לכמה ימים ולפעמים מפרקים אותו מיד. וכבר שנים רבות הנני נבוך אם שחוק זה מותר בלי שום פקפוק או לא. ומעולם לא הנחתי לבניי ני"ו לשחוק בו משום כמה חששות שהיו לי, ואמרתי להעלות דברי על הגליון בכדי שידונו בו נבונים בע"ה. ונראה דיש להסתפק מצד שלש דברים, (א') מצד איסור מכה בפטיש, דהיינו שבכל הרכבה עושים "בנין" או "כלי" חדש, ואולי נחשב זה כעשיית כלי חדש לכל הפחות מדרבנן. (ב') מצד איסור עשיית אוהל ארעי, דהיינו שכל העושה הכותלים והגג למקום שיש בתוך חללו טפח על טפח ברום טפח עובר על איסור אהל, ובתים הנעשים מאבנים אלו יש להם מדה זו ברוב פעמים. (ג') מצד איסור כתיבה. ויש לדון אם כן הוא, מאחר דאינו דרך כתיבה, רק תמונה בולטת.

א. אם יש מכה בפטיש דרבנן בעשיית "כלים" שהדרך לפרקם אחרי זמן קצר. איתא בשבת (דף מ"ח ע"א) "רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא בשבתא (התיר להחזיר מוכין לכר), איתביה רב חנן בר חסדא לרב חסדא כו' ואין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביו"ט, וא"צ לומר בשבת, ולא קשיא, הא בחדתי הא בעתיקי", ופרש"י "בחדתי, שלא היו מעולם לתוכן אסור, דהשתא עביד ליה מנא. בעתיקי, להחזירו לכר זה שנפלו ממנו", עכ"ל. ומבואר, דהרכבה ראשונה של חלקי כלי, שעד הנה לא הורכבו יחד הוי מכה בפטיש, שעכשיו עושה הכלי. ונפסק בשו"ע או"ח סימן ש"מ סעיף ח', ועיין שעה"צ ס"ק ס"ח שרבו הראשונים דס"ל דחדתי דהיינו ההרכבה הראשונה מלאכה דאורייתא היא, אולם להחזיר החלקים שכבר הורכבו ונפרדו מותר, דפירוק שאפשר להחזירו בלי תקיעה אינו מפקיע השם כלי שכבר חל על החלקים כאשר היו מורכבים, אבל אם צריכים תקיעה הוי חזרתם כהרכבה חדשה, והוי מכה בפטיש דאורייתא, וכמבואר בסוגיא של מטה של טרסיים שבת דף מ"ז ע"א. ומכח הלכות אלו פסק המ"א סימן שי"ז ס"ק ז' והובא במ"ב ס"ק ט"ז שאסור להשים רצועות לתוך נעלים חדשים, דהוי גמר מלאכה, שהוא גמרו של הנעל, אבל אם נפל הרצועה מהנעל מותר להחזירו, דהוי כהחזרת מוכין לתוך כר עתיקי. וע"ש במ"ב ס"ק י"ח בשם הא"ר שרק אותו רצועה מותר להחזיר, אבל לתת בו רצועה אחרת חדשה אסור אע"פ שהנעל כבר נגמר. והטעם פשוט, דזה הוי הרכבה אחרת, וכגמר חדש דמי. ויש לדעת שאפילו רצועה ישנה מנעל אחרת אסור להעבירו ולהשימו לתוך נעל זה, אע"פ ששניהם חדשים דמ"מ הרכבה זו חדשה היא. וכן מבואר בהדיא בריטב"א (הר"ן) בסוגיא דמוכין וז"ל: "וכי מפרקינן הא בחדתי לאו חדתי ממש אלא שלא עמדו בתוך כר זה, אבל עמדו בתוך כר זה, אבל עמדו בתוך כר אחר יש בחזרתן משום עושה כלי, דאי חדתי ממש מאי אירא לתת לתוך הכר דאסור, אפילו בטלטול נמי אסור, אלא ודאי כדאמרן". ולפי גדרים אלו יש לכאורה להסתפק בנידון דידן, שיש בזה איסור מכה בפטיש, שהיום עושים כלי רכב ולמחר ספינה, נמצא שכל הרכבה הרכבה חדשה היא, ואינו כמו החזרת מוכין. אולם כבר זכרנו שהרכבה זו שעושים הילדים, הרכבה לזמן הוא, ואין לו קיום לתמידות כלל. ועיין בב"י סוף סימן שי"ז שכתב וז"ל: "כתוב בתשובות אשכנזיות ששאלת אם מותר להכניס אבנט במכנסים בשבת, פשיטא דמותר, ואמאי לא, והא אמר רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא בפרק במה טומנין, שבת דף מ"ח ע"א, ואע"ג דאמר התם ה"מ בעתיקי אבל בחדתי לא, היינו משום דעביד כלי, אבל הכא דלא מבטל לו ועשוי להכניס ולהוציא תמיד, פשיטא דשרי אפילו בחדתי", ע"כ. והובא להלכה במ"א שם ס"ק ז' ובמ"ב ס"ק ט"ז. ומבואר דהרכבה רפוייה שדרכה להעמידה ולפרקה תמיד, אין איסור אפילו בחדתי, דאין הרכבה זו מאחד החלקים יחד, שיחול עליהם שם "כלי אחד", מאחר דאין לו קיום. ולפי זה משחק זה שאנו דנים עליו, שהוא הרכבה לזמן מועט אין ליתן לילדים משחקים כאלו בשבת. וכן בשלמי יהודה (פרק א' סעיף א') כתב בשם מרן שליט"א דצעצועים שמחברים החלקים זה בזה בחוזק כמו לגו, הם כלים שמלאכתה לאיסור. וכן כתבו בארחות שבת (פרק ח' הערה פ"ו) בשם מרן שליט"א לאסור להרכיב אבני לגו משום דהויא הרכבה מהודקת, והרי זה אסור מדרבנן.

עשיית כלי כלל, ואין לומר שרק בהכנסת אבנט למכנסים הוא דהתיר התשו' אשכנזים והמ"א, משום דכל שדרך האבנט להוציאו תמיד אינו נחשב בגד אחד עם המכנסים, והמכנסים הם בגד אחד והאבנט הוא בגד אחר, ומשתמשים בהדי הדדי, משא"כ אבנים כבשחוק דידן שכל אבן ואבן אין לו חשיבות ושם כשלעצמו, וכשמרכיבים אותם הם נעשים בכללותם כלי רכב כסא וכדומה, והוי כדבר אחד ממש עד שיתפרקו, אפשר שזה אסור לכל הפחות מדרבנן דהוי "עשיית חפץ" לזמן. אולם המדייק בדברי התשו' יראה שזה אינו, ובכל אופן אין שום איסור, דבהתשו' מבואר דגם נתינת מוכין לכר בפעם ראשונה היה

מותר אילו היה הדרך להוציאם ולהכניסם תמיד, ושם פשוט שאין למוכין חשיבות כשלעצמם, וגם הכר הוא דבר חסר בעצם כל זמן שאין בו מוכין, ובכל זאת היה המילוי מותר. וכ"כ בנידון דידן, אע"פ שבהרכבת האבנים הם מתאחדים להיות כחפץ אחד אין בו איסור. ובאמת יש ללמוד כן מהא דמותר להעמיד דבר על דבר, ולעשות מהם מחיצה ארעי בשבת. עיין שבת (דף קכ"ה ע"ב) רש"י ד"ה שאין עושין וכו' וז"ל: "לפרוס מחצלת על ד' מחיצות או על ד' קונדסין להיות לצל לאהל מן החמה (הוא דאסור), ודוקא גג, אבל מחיצה לא אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות, כדאמרינן עירובין (דף צ"ד ע"א)", עכ"ל. ועיין בה"ל ריש סימן שט"ו שתמה למה אסור לעשות מחיצות מאבנים, בשביל בית הכסא, אי לאו משום כבוד הבריות בביצה דף ל"ב. וע"ש שחידש דמחיצה ארעית שעל גבי קרקע, דומה ביותר למחיצה קבועה ואסור, וכל זה מוכיח דבעצם אין בהרכבה זמנית שעושה כלי או עושה מחיצה שום איסור. העולה מכל זה, שאין מצד איסור מכה בפטיש שום עיכוב בשחוק של "לעגו".

אולם מצד איסור אהל ודאי יש מקום לעורר, היינו איסור אהל בשבת, ששיעוריו לאיסור, הוא במכסה מקום קטן ביותר, דהיינו טפח על טפח ברום טפח, עיין תוס' שבת (דף קל"ח ע"ב) ד"ה שאין וכו' בשם ר"י, ובה"ל סימן שט"ו סעיף ג' ד"ה מטה, ואף שאינו משתמש להיות צל לאדם, מכל מקום אם יש תחתיו שתי מחיצות שעשאן בשבת, ומשים גג עליהם, עבר באיסור אוהל, וכמבואר בשו"ע שם סעיף ו' מגמ' דביצה, שאסור לסדר חבית מכאן וחבית מכאן וחבית ע"ג, דעושה אוהל על ידי זה, מאחר שמשתמש באויר שביניהם, למנוע העיפוש שהיו מתעפשים אילו לא היה אויר ביניהם. ובאופן שאינו לצל אדם, בעינן דוקא שיעשה המחיצות בשבת, הא לאו הכי לא עבר על איסור אוהל. והטעם לזה, דקיי"ל שמוסיף על האוהל מותר. ולכן, אוהל מדרגא כזו, שאסור רק כאשר יש מחיצות תחתיו, כל שנמצאו המחיצות שם מכבר, ה"ה בנתינת הגג עליו "מוסיף על תחילת האהל", ואין בו איסור, עי' מ"ב שם ס"ק י"ז וי"ח. ועוד אוסיף, שכאשר אין כוונת האדם להשתמש בהאויר כלל, אז יש מחלוקת הפוסקים אם שייך איסור אוהל או לא, שהט"ז והמ"ב ס"ק כ"ב ס"ל שכל שעשה ד' מחיצות יש בכל אופן איסור, דס"ל שבזה שהמקום מוקף מחיצות, יש אומדנא שישתמש בו אדם, וחל על הגג שם אוהל. והגר"ז סי' תק"ב והא"ר מובא בשעה"צ סימן שט"ו ס"ק ז' והחזו"א סימן נ"ב ס"ק י', ס"ל שכל שאינו עומד להשתמשות כלל, אין בו איסור אוהל, ע"ש. ולפי"ז בשחוק "לעגו" שאחד מהדברים העיקריים שבונים, הוי בתים, ויש גגות מיוחדות שיכולים לבנותם ע"ג כותלי הבית, נמצא שהבונה מחיצות מאבני "לעגו", ויש בתוך חלל החדר טפח על טפח ברוב טפח, ומשים אח"כ הגג על גבי מחיצות אלו, הרי עשה אוהל ארעי בשבת, ואפילו באין דעתו לשים בתוך החלל דברים, יש איסור לדעת הט"ז ומ"ב כדזכרנו. וכ"ש בנידון דידן שרוב פעמים שמים הילדים בתוך הבית דברים קטנים כמכוניות כסאות וכדומה, וכידוע לכל שראה ילדים משחקים בו, ודאי קרוב הדבר מאוד שיבואו לידי איסור אוהל. ואף שבאופן שכבר עמדו המחיצות במקומם מלפני כן, וכעת בא הילד ורק מוסיף עליו הגג, אין בו איסור וכדזכרנו, מכל מקום הרגילות הוא שבונים הבתים מתחילתם, והוא איסור אוהל לכו"ע. ומאחר, שדווקא ילדים מגיל ו' וז' ויותר, הם שבונים בתים וכדומה, והם כבר בני חינוך, עיין סימן שמ"ג מ"ב ס"ק ג', יש להתבונן טובא, אם אין בהתרת משחק זה פגיעה קרובה באיסור עשיית אוהל בשבת, ובפרט שגם ילדים למעלה מבר מצוה משחקים לפעמים במשחק זה. ועי"ש מה שהאריך לדון שיש בהרבה דברים שעושים עם "לעגו" חשש איסור כתיבה, ומסיים שם: העולה מכל דברינו בע"ה הוא שאף שמצד איסור מכה בפטיש לענ"ד אין מקום לחשוש, מ"מ הוכחנו שבקל יכולים ליכשל באיסור אוהל בבנין בתים. ועוד הוכחנו, שבעשיית שאר דברים, שאינם אלא "תמונות", ולא צוחקים בהחפץ אחר עשייתו, יש בעשיתו איסור כתיבה. ולכן נכון הוא מאוד לפרוש ילדינו וטפינו מדבר זה בשבת.

פתיחת קופסאות שימורים בשבת

ובספר בנין שבת (מהדורה חמישית מלאכת מכה בפטיש פרק י"ז) כתב: "איתא במתני' (שבת דף קמ"ו ע"א) שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי". ופירוש המשנה: שבראש החבית יש מגופה שדרכה מכניס ומוציא הגרוגרות, ואסור לעשות פתח נוסף בצד החבית (שנוח יותר לשימוש), מכיון שעושה בכך פתח חדש לכלי. אך מותר לשבור את החבית, ובלבד שלא יכוין ליפות את השבירה ולעשות פתח חדש (כ"כ רש"י ביצה דף ל"ג ע"ב ד"ה והתנן). ובכה"ג אין איסור, כיון שאינו עושה פתח חדש, אלא שובר את החבית כדי לרוקנה מהאוכל ואינו מתעסק כלל בתועלת החבית. ובגמ' ביצה דף ל"ג ע"ב אוקמא רב אשי להא מתניתין במוסתקי. (פרש"י "חבית שבורה שמדבקים שבריה כשרף של עץ וכו', וכיון דרעועה היא ליכא למגזר בה שלא יתכוין לעשות כלי"). פי' הא דשרי לשבור החבית להוציא הגרוגרות הוא רק בחבית רעועה, דליכא למיחש שיתכוין ליפות השבירה ולעשותה כלי, אבל חבית שלימה אסור לשבור גזירה שמא יתכוין לעשות ממנה כלי. ונחלקו הראשונים אם אוקימתא זו נפסקה להלכה, ודעת התוס' (קמ"ו ע"א ד"ה שובר) וכן דעת הרא"ש בפרק חבית, דרק חבית של מוסתקי מותר לשבור. וכן פסק בשו"ע סימן שי"ד סעיף א': "חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשוברה ליקח מה שבתוכה, ובלבד שלא יתכוין לנוקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוי ליה מתקן מנא". ומעתה יש לדון בפתיחת קופסאות שימורים, שרובא דאינשי פותחים הקופסא רק כדי לרוקנה מהמאכל ואח"כ זורקים הקופסא, ואין משתמשים בה לשימוש חוזר לאיחסון מאכלים, ולכאורה דמי טובא למוסתקי שהוא כלי גרוע, ולכן מותר לפתוח הקופסא ולהוציא המאכל, ולא דמי להא דאסור לעשות כלי אפילו לשימוש חד פעמי כדמצינו בקוטם קיסם, דשאני הכא שאינו אלא פותח הכלי כדי לרוקנו מהמאכל, ולא כדי להשתמש בו כלל, משא"כ בקיסם שמחדדו כדי להשתמש בו, ולכן אפילו כשקוטם לשימוש חד פעמי, חייב.

אולם בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א עמ' רצ"ד) כתב: נשאלתי אם מותר לפתוח בשבת קופסא קטנה של דגים קטנים. לכאורה לפתוח כדרכו באופן שנשאר כלי ודאי יש לאסור, אלא אפילו לפותחה באופן שלא תשאר כלי נמי יש לעיין.

ובתהלה לדוד (סימן שי"ד ס"ק י"ב) כתב: המחבר סעיף ח' כתב חותלות של תמרים סותר אפילו גופן של חותלת, שכל זה כמו ששובר אגוזים ליטול האוכל שבהן, ע"כ. וכתב המ"א ס"ק י"ג משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים, דאינם עשוין אלא כדי שיתבשלו התמרים בתוכם, אבל כלי גמור פשיטא דאסור. וכיון דבשובר את החבית אין היתר אלא בנשברה, ודבק שבריה בזפת, ע"כ צריך לומר דגם חותל לא הוי כלי גמור, והיינו כיון דאינם עשוים אלא כדי שיתבשלו התמרים בתוכם אין עושים אותם כלים גמורים. אבל כלי גמור פשיטא דאסור, אף אם עושים אותם כדי שיתבשלו התמרים. עיי"ש מה שהאריך, ומסיים שם: ויצא לנו מדברי המ"א בשימורים שהם כלי גמורים, אסור לפותחם בשבת משום סותר דאורייתא, דמה שמדובקים השוליים והדפנות באבר פשיטא דלא מיקרי נשברה ודבק שבריה בזפת, ועדיף טפי ממחובר ע"י חשוקים.

וכן בהגהות ביצחק יקרא על המ"ב להגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א (סימן שי"ד סעיף ח') כתב בשם הגאון רבי ישראל זאב גוסטמן זצ"ל שיש בפתיחת קופסאות סרדינים משום סותר.

ובחזו"א (או"ח סימן נ"א ס"ק י"א) כתב: קופסאות של שמן או של דגים העשוין מטסי ברזל ורצופין מכל צד, וחותכין בסכין את הטס שעל הפתח, נראה דלא דמי כהסרת מגופה דשרי, דהכא מרוצף באבר ובבדיל והוי כחיבור עיקר הכלי, ומיהו משום סתירת כלי ליכא כאן, שאין כאן סותר כלל שהפתיחה תיקון, וסתום מכל צד לאו כלי הוא, וכשעושה לו פתח נעשה כלי, ומקום הספק בזה הוא בשאין דעתו על הקופסא אלא להוציא מה שבתוכה ולזורקה באשפה, וזה חשיב כשובר חבית ליטול הימנה גרוגרות וכמתיז ראשה בסייף, וכקוטם להריח וכשובר חותמות שבכלים, ואפילו לדעת תוס' דלא הותר אלא במוסתקי, אבל שלימה אסור משום סתירה, הכא שרי דאין כאן סתירה כלל, אמנם יש לאסור משום גזירה דלמא יכוין לשם פתח, ומשום זה מוקי ליה ביצה דף ל"ג ע"ב במוסתקי, והרבה בני אדם דעתם על הקופסא לשמש בה להניח בורית או מסמרים וכיו"ב, וזימנין דאינו אוכל כל הדגים השתא, וניחא ליה בשימושה, ולא דמי למתיז ראשה בסייף, דהתם בפתוחה ומגופפת במגופה, ואין המגופה חיבור, והתזת גופא קלקול ולא בנין, אבל הכא כל דניחא ליה בשימוש כלי דידה חשיב פתח, ואפשר דאף בדעתו לזורקה אין מתחשבין עם כוונתו, דלא מצינו היתר שבירה אלא ביש לחבית פתח, אבל גשם חלול בפנים וסתום מכל צד, כל שעושה לו פתח חשיב בנין, והרי בשובר צריך ליזהר שלא ליפות את הנקב, והכא שמחליף גוף אטום לצורת כלי בכל שבירה שעושה, חשיב כנקב יפה, ולא גרע מנקבה בצדה דאסור.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' רע"ב) מביא את דברי החזו"א וכתב: היוצא מדבריו קופסאות שימורים העשויין מטסי ברזל מכל צד, ופותחין ע"י כלי [פותחן וכדו'], אסור לפותחן בשבת כיון שע"י פתיחתם נעשים כלי, דכשהיה סתום מכל צד אין שם כלי עליו. ואפשר דאף אם בדעתו לזורקה אין מתחשבין עם כוונתו, ואסור לפותחה, דכל שעושה פתח לדבר חלול וסתום מכל צד הרי שפתיחתו בנין ואסור. ונראה דאם המציאות היתה שלא היה דרך בני אדם כלל להשתמש בקופסאות אלו, וגם לא להשתמש בהם לאחר פתיחתם לצורך איכסון האוכל שנשאר, לא היה שייך בזה סברת החזו"א דכל פתח בגוף אטום מקרי תיקון, די"ל דלא מיקרי תיקון אלא כשיש שם תיקון כזה בדרך העולם, משא"כ אם אין דרך בני אדם כלל להשתמש בזה אין בזה שם תיקון, ודבר זה נמדד בדרך שימוש בני אדם. ולמעשה, כיון שבזמנינו ישנם קופסאות שימורים שמשתמשים בו לאחר פתיחתם, כגון של קפה נמס או של מלפפון חמוץ וכדו', אזי אסור לפתוח בשבת את כל הקופסאות הדומים לזה שיש בהם מאכלים.

וכן בשו"ת דברי ישראל (ח"ג סימן קס"ז) מביא כי הגה"צ מהר"י שטייף זצ"ל בהגהותיו לספר זכרו תורת משה, דעתו להחמיר לאסור פתיחת הקופסאות.

וכן בשו"ת אז נדברו (ח"ג סימן י"ט וח"ד סימן ל"ג) פשיטא ליה לאסור לפתוח קופסאות שימורים בשבת עיי"ש.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א להחמיר ולא לפתוח קופסאות שימורים בשבת כיון דחשיב כעושה כלי, אף שבדרך כלל זורקם, מ"מ אם לא יהיה לו כלי אחר ישתמש בקופסאות אלו.

ובשו"ת ישיב משה (עמ' נ"ו) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דאין איסור דאורייתא בפתיחת קופסאות שימורים, רק מנהג להחמיר כיון שיצא מפי החזו"א, וממילא צריכים לשבור את הקופסא משני הצדדים.

וכן מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דהמנהג הקדום היה להקל לפתוח קופסאות שימורים בשבת, אולם מאז שהחזו"א חידש להחמיר בזה נוהגים להחמיר בזה, ויש לפתוח את קופסאות השימורים בערב שבת, ואם שכחו לפתוח את זה בערב שבת אפשר להקל לפתוח את זה שיעשה חור בצד אחד, ואח"כ יפתח בצד שכנגדו.

וכן מהגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א שמעתי דנוהגים לא לפתוח קופסאות שימורים בשבת. ועיין מש"כ בספרו שו"ת רבבות אפרים ח"א סימן רל"ו.

ובספר בנין שבת (מהדורה חמישית מלאכת מכה בפטיש פרק ל"ה) מביא את דברי החזו"א ומבארו, וכתב: נמצא לסיכום בדעת החזו"א ישנם שני טעמים לאיסור פתיחת קופסאות שימורים, אפילו כשבדעתו לזורקם לאשפה, א. גזירה שמא יכוין לכלי, כיון שהרבה בני אדם דעתם על הקופסא להניח בה מסמרים, חיישינן שמא יחוס על הקופסא וישאיר אותה לשימוש חוזר. ב. עצם פתיחת הקופסא והפיכתה לכלי הראוי לשימוש הר"ז חשיב "עשיית כלי", ואין מתחשבין בדעתו שרוצה לזורקו, ולטעם זה הפתיחה עצמה אסורה משום עשיית כלי, וא"צ לטעם הראשון דגזרו שמא יכוין לכלי. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן פ"ב אות ל"ו ובשו"ת חלקת יעקב חאו"ח סימן קכ"א ובשו"ת אור לציון ח"א סימן כ"ד, כתבו בפשיטות דהחזו"א כתב לאסור את פתיחת הקופסאות שימורים לפי המציאות שהיתה בזמנו, שהיו שומרים את הקופסא להניח בה מסמרים, וכמש"כ החזו"א בתוך דבריו "והרבה בני אדם דעתם על הקופסא להניח בה בורית או מסמרים וכיוצ"ב" (ולא היו מצויים כלי איכסון אחרים מניילון או פלסטיק), ולכן הקופסא דינה ככלי שלם וגמור, אבל בזמנינו שדרך העולם לזרוק הקופסאות, אין לקופסא דין "כלי", ואף לדעת החזו"א שרי לפתוח, עכת"ד. והנה ראיתי שמעוררים על זה, דלפי הטעם השני בחזו"א "שמחליף גוף אטום לצורת כלי בכל שבירה שעושה נקב יפה", א"כ אפילו בקופסאות שימורים דידן שזורקין אותם אסור לפתוח, שהרי סוף סוף ע"י הפתיחה "מחליף גוף אטום לצורת כלי" ונמצא מתקן כלי, ולא מתחשבין שדרך העולם לזרוק. ולענ"ד אין זו טענה, דנראה פשוט דמש"כ החזו"א לאסור "להחליף גוף אטום לצורת כלי", היינו דוקא באופן שהחזו"א עצמו מדבר עליו, "שהרבה בני אדם משתמשים בקופסא להניח בה מסמרים", ובכה"ג הקופסא דינה ככלי גמור, ונמצא שע"י פתיחתה הפך את הקופסא הסתומה לכלי שימושי. אבל בקופסא שדרך העולם לזורקה, ואין משתמשים בה שימוש נוסף, בכה"ג הקופסא אינה נידונת כלל לכלי אלא לעטיפת המאכל ולקליפת אגוז, וא"כ מה איכפת לן אם פותח גוף אטום או גוף פתוח, והרי בכל אופן אינו מתקן שום "צורת כלי", ואמרתי דבר זה למו"ר הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א והסכים עימי, ודבר זה מוכח מדברי החזו"א בכמה מקומות, עיי"ש.

עוד כתב שם: מדברי החזו"א שכתב בסימן נ"א ס"ק י"א "וזימנין דאינו אוכל כל הדגים השתא וניחא ליה בשימושה", יש שהבינו (ראה בספר שלמי יהודה פרק ו' סעיף כ"א ובהערה מ') שכונת החזו"א לחדש בזה, דהשארת המאכל בקופסא לאיחסון הר"ז נחשב לעושה את הקופסא לכלי, ואע"פ שאינו שומר אח"כ את הקופסא להניח בה מסמרים, מ"מ עצם האיחסון בקופסא נחשב "לעשיית כלי". ולפי"ז כתבו שאפילו בקופסאות שימורים בזמננו שאין משתמשים בקופסא להניח מסמרים, מ"מ כיון שמשאירים את הזיתים והמלפפונים בקופסא, הרי שלדעת החזו"א אסור לפתוח הקופסאות שימורים דחשיב עשית כלי. ולענ"ד אין זו כוונת החזו"א כלל. עיי"ש מה שהאריך ומסיים: ולכן נלענ"ד דכונת החזו"א במה שכתב "וזמנין דאינו אוכל כל הדגים השתא וניחא ליה בשימושה", דבקופסא דרגילים להשתמש בה להניח מסמרים ודינה ככלי גמור, בכה"ג כבר מתחילת השימוש בקופסא חשיב כעושה פתח, ולכן אפילו כשעדיין לא הניח המסמרים בקופסא, מ"מ כיון שמשאיר את הדגים בקופסא ונהנה מהשימוש בקופסא, הר"ז נחשב "כתחילת השימוש", וחשיב עושה כלי, וכמש"כ החזו"א "כל דניחא ליה בשימוש כלי דידה חשיב פתח". אולם הנ"מ בקופסא שהחזו"א מדבר עליה שרגילים להניח בה מסמרים והיא כלי גמור, אבל בקופסא שעומדת לזריקה בכה"ג אינה חשובה כלל לכלי, אלא דינה כמוסתקי, דהחזו"א מחשיבה "כמנא תבירא", ובכה"ג אינו נחשב לעושה פתח אלא למרוקן הקופסא על מנת לזורקה, ואין נפק"מ אם מרוקן הכל מיד או מרוקן לאט, וכמבואר.

וכן בספר יסודי ישורון (ח"ד עמ' קי"ג) כתב להתיר לפתוח קופסאות שימורים בשבת אף לדעת החזו"א, היכא דרוב האנשים אינם משתמשים בזה, עיי"ש.

ובשו"ת חלקת יעקב (חאו"ח סימן קכ"א) כתב לגבי אם מותר לפתוח בשבת קופסאות של סרדינים בשבת: ונבאר קצת, יען כי ראיתי שהעולם אין נזהרין בזה, ובפרט במקומות שאוכלין הסעודה שלישית בש"ק ברבים, חלות וסארדינען, ולפתוח הסארדינען קודם השבת כידוע מתקלקלין הסארדינען בהקופסאות מפני שהאויר קשה להם ומפסידן, ובגלל זה נהגו היתר, ונחזי אנן אם יש סמך להתיר או צריכין למחות בחוזק יד. ולכאורה בסימן שי"ד סעיף א' בכלי שלימה אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי, ואפילו נקב בעלמא אסור, והאי דשובר חבית לאכול הימנו גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, זה רק במוסתקי, וכשיטת התוס' ורא"ש בשבת קמ"ו ע"א שם. וכן נפסק בטושו"ע. ולפי"ז בקבוק שיש בו יין או שארי משקין אסור לשבר ראש הבקבוק אם אין יכולים לפתוח החותם, וממילא גם לפתוח הקופסאות שיש בהם סארדינען אסור. אכן הק"נ שעל הרא"ש פרק חבית ס"ק ה' תמה על השו"ע, שלא הביא גם כן דעת הרי"ף והרמב"ם להתיר אפילו לכתחילה אפילו בלא מוסתקי, וסיים לדינא ע"י צירוף קל אני אסמוך על דבריהם להתיר לשבור כלי שלם להוציא אוכלין אפילו לכתחילה, ועיין ערוך השלחן סימן שי"ד סעיף ח', דכיון דלרש"י ורמב"ם והר"ן והרע"ב, וכן דעת הרשב"א מותר, אין לגעור על מי שרוצה לסמוך עליהם, וכן פסק הגר"א. ובא לידי ספר כף החיים, שמציין שכן גם דעת הריטב"א בחי' עירובין דף ל"ה, וכן כתב הרשב"א בחי' ר"ה דאם השופר בתוך חבית, שובר אותה כדין גרוגרות, וכן כתב הרשב"ץ סימן ק"ס, וכן הרדב"ז בל' הרמב"ם סימן ק"ל התיר לשבור תיבה להוציא ממנה מה שצריך לשבת כשאבד המפתח, וכ"כ א"ר סימן שי"ז סוף אות ל"א וכו', עכ"ל כף החיים. ולפענ"ד כיון דבירושלמי המובא בתוס' שבת קמ"ו ד"ה שובר ובעירובין דף ל"ד ע"ב ד"ה ואמאי, מבואר להדיא דמותר לשבור אפילו כלי שלם, ובספרי הכללים, עיין יד מלאכי כללי שני התלמודים ס"ק י', שהביא מכמה מקומות דכל טצדקי דאפשר למעבד דלא לשווי פלוגתא בין גמרא דילן לירושלמי עבדינן, וממילא לכאורה דיש לסמוך אכל הני פוסקים המתירים לשבור אף כלי שלם בשבת בכדי להוציא המאכל שיש בו. ואף שקבלנו עלינו לפסוק כהשו"ע, עיין פמ"ג ליו"ד בפתיחה להלכות שחיטה, אבל יש גם יוצא מן הכלל, עיין יו"ד סימן מ"א לענין נימוק הכבד, ובאו"ח רס"א לענין זמני שבת דנפסק כר"ת, והעולם נהגו כעת כשיטת הגאונים, וכהנה רבות. ובנידון דידן לפתוח הסארדינען יש

עוד היתר, דדמיא לדינא דחותלות סעיף ח' וז"ל: חותלות של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל, וחותך אפילו בסכין ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם, ודין זה נובע מהכלבו. ובחידושי הר"ן למסכת שבת קמ"ו מבואר עוד יותר, וז"ל: שובר אדם את החבית וכו', פי' והוה ליה חבית כקליפי אגוזים ורימונים, וכן במאירי עירובין פרק ג' בהסוגיא דנתנו להעירוב במגדל ונאבד המפתח וז"ל: ואע"פ שבחבית מלאה גרוגרות אמרו שמותר לשברה מפני אוכלין שבתוכה, טעם הדבר מפני שהחבית טפלה למה שבתוכה ונדונה כקליפי אוכלין וכו'. והרא"ש ותוס' ושארי ראשונים שהקשו על הא דחבית מהא דהניח ערובו במגדל, ולא תירצו חילוק זה, משום דחבית הוא כלי בפני עצמו, ולא נראה להו לדמות לקליפי אגוזים ורמונים, וזה גם שיטת השו"ע דפסק בסעיף א' דדוקא במוסתקי מותר לשבור החבית, אבל גבי חותלות שפיר מתיר לחתוך אף גופן מטעם הכל בו דהוי כמו שובר אגוזים, וקופסאות סארדינען נמי כידוע דנעשו בכדי לשמור מה שבתוכו, דאם יכנס קצת רוח בתוך הקופסא מתקלקלין, והוי כחותלות דאינם עשוים אלא שיתבשלו התמרים, וכברש"י שבת קמ"ו, ומותר מטעם דהוי כקליפי אגוזים. ברם ממג"א ס"ק י"ג לכאורה לא נראה כן, דז"ל: משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינן עשוים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, אבל כלי גמור פשיטא דאסור, כן משמע בירושלמי, עכ"ל. ודברי המגן אברהם צריכין ביאור מה כוונתו. ויש לפרש בשני אופנים, אופן הראשון כמו שנראה מדברי ערוך השולחן, דהנך חותלות אינם כלים גמורין, ונראה שהם של גמי שנקובין ואינם עשוים רק שיתבשלו התמרים בהם, אם כן ממילא כשהן כלים גמורין אף שאינם עשוים רק כדי שיתבשלו התמרים אסור. אכן מדברי הפמ"ג א"א ס"ק י"ג י"ד נראה להדיא לפרש באופן אחר, וז"ל בס"ק י"ג: הטעם דעל ידי כך מתבשלים ולא עשוים לבית קיבול, הוי כשומר הפרי, הא לאו הכי אסור, ולכאורה אין צריך ראיה מירושלמי, דכבר מבואר אי לאו מוסתקי שייך בנין וסתירה בכלי קטן, עכ"ל. וכוונתו מבואר משום דאינן עשוים רק כדי שיתבשלו התמרים בתוכן, ואינן עשוים לבית קיבול אחר (דהא לתמרים יש להם בית קיבול), רק משום דאין נעשים לבית קיבול לדברים אחרים רק בכדי לשמור התמרים בתוכן משום הכי מותר, אבל כלי גמור, כלומר שעשוי לבית קיבול גם לדברים אחרים אסור, ועל זה מתמה דלכאורה אין צריך ראיה מירושלמי, דכבר מבואר דשייך בנין וסתירה בכלי קטן. וכן ממ"ש בס"ק י"ד שם וז"ל: ואם כן כלים גמורים אין עשוים מחתיכות קטנות, אסור אם אין עשוין להתבשל תמרים, נמי נראה להדיא כן.

ועיי"ש מה שכתב לדון בפירוש הפמ"ג והערוך השלחן, ומסיים: אבל הנראה בזה, דעיקר ההיתר בפני חותלות משום שאינן עשוין רק לצורך התמרים ולא לשום צורך אחר, דלאחר שיתרוקנו התמרים משם משליכין אותן לאשפה, ובתמרים מבאר המג"א שעשוין רק שיתבשלו התמרים, ובגרוגרות גם כן נעשים רק לצורך הגרוגרות ולא לשום צורך אחר, דלאחר שימוש התמרים והגרוגרות הם נשלכין, ומטעם זה דמי לקליפי אגוזין, ומותר לשברן משום דגם קליפי האגוזין נשלכין אחר כך, והני תיבות שבמג"א ש"עשוין רק שיתבשלו התמרים", אינם לדייק דוקא באופן שעשוין רק שיתבשלו התמרים, דאם כן קשה מ"ט דגרוגרות, רק מדייק בזה שעשוין רק לצורך מה שמונח שם, ובתמרים הצורך שיתבשלו התמרים, ומזכירו המג"א מפני שזה המציאות, ועובדא דמילתא כן הוא, וה"ה כשהאוכל מונח שם לאיזה צורך אחר, והעיקר בזה שנעשה החותלות רק לצורך מה שמונח שם ולא לשום צורך אחר, זה מותר מפני שאינו כלי גמור משום דנעשה רק לצורך האוכל המונח שם, והוי כקליפי אגוזין, ומסיים המג"א: אבל כלי גמור כלומר שנעשה אף לתשמיש אחר פשיטא דאסור, וקמ"ל בזה אף שהכלי מביא תועלת ושבח להאוכל שמונח בתוכו, למשל לתמרים שיתבשלו וכדומה, כיון לאחר שיתרוקן האוכל ישתמש בו תשמיש אחר, מקרי כלי גמור, ולא שייך טעמא דהוי כקליפי אגוזין, דבשם הקליפין נשלכין, אבל בכאן הכלי נשאר לצורך אחר, ומתורץ בזה קושית הפמ"ג דמה קמ"ל. א"כ ממילא בנידון דידן נמי, דקופסאות של הסארדינען נשלכין אחר כך לאשפה, ואין משתמשין בהם לצורך אחר, דמי ממש לחותלות, ומותר מטעם דהוי כקליפת אגוזין ורמונים, שג"כ נשלכין לאחר כן לאשפה ומותר. ומדברי הפמ"ג הנ"ל, שכתב ואין עשוין לבית קיבול, והא לתמרים יש להם בית קיבול, וע"כ כוונתו לבית קיבול אחר וכנ"ל, נמי משמע כן, דהעיקר תלוי בזה שאין נעשין רק לצורך האוכל שמונח שם, ואחר כך נזרקין. תבנא לדינא, לפתוח קופסאות סארדינען בשבת, יש לסמוך להתיר, אי משום דיש לסמוך אכל הני פוסקים הנזכר בס"ק ב' דאף בכלי שלם מותר לשבור, וכשיטת הירושלמי דעירובין, אי משום דבכאן אף לפסק השו"ע לאסור בכלי שלם, בנידון דידן כיון דלאחר שנפתחין נזרקין לאשפה, והן עשוין רק לתכלית זה לשמור האוכל, א"כ דמי ממש לחותלות דמותר אף לפסקו דהשו"ע משום דהוי כקליפי אגוזים. ועוד י"ל, כיון דהני קופסאות לאחר שנתרוקנו נזרקין, א"כ לפי המבואר ברש"י ובתוס' ורא"ש דשבת קמ"ו, דמש"ה שרי במוסתקי, דמחמת גריעותו לא חייס עליה, וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי, אם כן בנידון דידן דנזרקין פשיטא דפשיטא דלא יתכוין לעשותם כלי, והוי כמוסתקי דשרי לכו"ע.

ושוב כתב שם: אכן הגאון חזון איש בהל' שבת סימן נ"א ס"ק י"א, אתי לי' לאסור לפתוח הקופסאות של שמן או של דגים מטעם אחר, ומעתיק שם את דברי החזו"א וכתב על זה: נמצינו למימר, דבנידון לפתוח קופסאות אינו ענין כלל להפלוגתא אי שבירה מותר רק במוסתקי, וכשיטת התוס' והשו"ע, או כהחולקים דאף בשלימה מותר שבירה, הא אין כלל שבירה או סתירה, רק איסור אחר יש, משום דבפתיחה נעשה גמר מלאכה דמכה בפטיש וכלשון הריטב"א, ולא דמי לחבית שיש להם פתח אחר וכפתוחה דמי', וכסברת חזון איש דהרבה בני אדם דעתם על הקופסא לשמש בה בורית או מסמרים וכיו"ב, וזימנין דאינו אוכל כל הדגים השתא וניחא לי' בשימושה.

אכן לפענ"ד היטב אשר דיבר בזה הגאון חזו"א, בנידון לפתוח קופסאות של שמן או של בשר וכדומה, באופן שהאויר הנכנס בתוך הפתח שנפתח למה שבתוכה אינו מזיק להאוכל הנשאר בשם. אכן בקופסאות של סארדינען ידוע שהאויר מזיק למה שבתוכה, ומדעת הרופאים יש גם חשש סכנה להניח הדגים שם כשנפתח הקופסא, מחמת שהם חתומים בבדיל ועופרת או אבר, שזה מתכת רכה, האויר מזיק שישאר האוכל בתוך הקופסא, רק הקופסאות שסתומים לא באבר ובדיל רק ע"י מכונה, מדבקים היטב הדק הכיסוי למעלה עם הדפנות, בהם אינו מזיק האויר אף כשנפתח, ובהם שייך החשש של החזו"א, דזימנין אינו אוכל כל מה שבתוכה וניחא לי' בשימושה, אבל קופסאות שסתומים באבר צריכין תיכף לרוקן כל מה שבתוכה שלא יתקלקל ושלא יוחזק האוכל מהם. ומה שטען החזו"א, דהרבה בני אדם דעתם על הקופסא לשמש בה בורית או מסמרים וכיו"ב, אנן נמי נאמר דזה היה במקומות שהעניות היתה מצויה מאוד, אבל במקומות הללו אנן סהדי דרובם ככולם נשלכין לאשפה, ועל המציאות אין לפלפל, רק אפילו במקומות שיש יחידים שמשתמשים בהם לבורית או למסמרים, ג"כ ידוע דהתשמיש כזה ראוי רק לאחר שמסיר שיורי הכיסוי שנשאר לאחר שפותח הקופסא ליטול המאכל שבשם, שלא ינזקו הידים בחודי הפח של הכיסוי, ובפרט כשפותח רק חצי הכיסוי של הקופסא, וכידוע שדי בזה להוציא הדגים משם, ודאי אינו ראוי הקופסא לשמש בה להניח בורית או מסמרים עד שיסיר אחר כך כל הכיסוי, ועיי"ש מה שהאריך.

ומסיים שם: אם כן מכל הנך טעמא, אין צריך למחות במי שנוהגין לפתוח קופסאות של סרדינען, אבל קופסאות של שארי מינים של שמן או בשר דעשוין לשמש גם הקופסא, דזימנין דאינו אוכל כל המאכל שבקופסא, היטב אשר דיבר בזה הגאון חזו"א, דזה אסור מטעם תיקון כלי, ואינו ענין כלל להא דשובר חבית, וכאמור. וגם קופסאות הסארדינען, מהנכון לפתוח רק חצי הכיסוי, באופן שלא יהיה ראוי לשום שימוש לאחר הפתיחה.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעיף ה') כתב: מותר לפתוח קופסאות שימורים בשבת, ובלבד שלא יפתח את המכסה כולו מסביב, וכן טוב להוריק את תוכן הקופסא מיד למקום אחר. וקופסאות שימורים גדולות שדרך לשומרן הרבה זמן, לא יפתח בשבת אלא אם כן מנקב את הקופסא בתחתיתה באופן שאינה ראויה עוד לשימוש בתורת כלי. ובביאורים כתב: ראה מה שנתבאר באורך בספר אור לציון תשובות חלק א' חאו"ח סימנים כ"ד כ"ה כ"ו, להקל לפתוח קופסאות שימורים העומדות לזריקה, ע"ש. ומ"מ יש אפשרות לפתוח אף קופסאות גדולות שאינן עומדות לזריקה, ע"י שינקבן מלמטה באופן שלא תהיינה ראויות לשימוש בתורת כלי, ואז ודאי שיהא מותר לפותחן בשבת. ואע"פ שמרן בשו"ע בסימן שי"ד סעיף א' כתב שכלי שלם אסור לשוברו אף בענין שאינו עושה כלי, מכל מקום נראה דקופסת שימורים סגורה אין לה תורת כלי, כיון שאינה ראויה לשימוש כשהיא סגורה, ומותר לשוברה בשבת, וכ"כ בחזו"א בסימן נ"א ס"ק י"א, ע"ש.

ובאור לציון (ח"א או"ח סימן כ"ד) כתב: ולעצם הנידון בקופסאות שימורים וכיוצ"ב המצויים כיום, אי שייך בהם דין בנין וסתירה או לא, הנה מרן השו"ע (שי"ד ס"ח) כתב: חותלות של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין, ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם, ע"כ. וכתב המ"א (ס"ק י"ג) דהיינו טעמא דכיון דאינם כלים גמורים, שאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם מותר, ע"כ. ולפי זה אף בנידון דידן דקופסאות השימורים, אם מדין סותר נגעו בה, אפשר להתיר כמו לגבי חותלות, כיון שגם הם כלי עראי לשימור האוכלין ושוב נזרקין אח"כ.

ועיי"ש שמביא את דברי החזו"א שדעתו נוטה לאסור, וכתב על זה: אולם נראה דכל זה בזמנו של הרב זצ"ל, שהיו רגילים להשתמש בקופסאות לתשמישים שונים כמסמרים וכיוצ"ב, משא"כ בימינו שאין דרך להשתמש בהם, אף החזו"א ז"ל יודה שמותר.

ועיי"ש בסוף סימן כ"ו שכתב: יש להעיר דגם בקופסאות שימורים הנזרקים שהקלנו לפתחם על ידי חיתוך פח המכסה (בסכין או פותחן), דמ"מ יזהר מלפתוח כל המכסה כולו מסביב, דנראה דחשיב כפתח יפה בכה"ג.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ט' הערה ז') כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאין לפתוח קופסאות בשבת, דאף שפתיחת הקופסא מקלקלת את סגולת השימור, וגם את האפשרות להעביר את האוכל מעיר לעיר, מ"מ בזה שמשנה את שימוש הכלי להיותו ראוי להוציא ולהכניס, שפיר חשיב כעושה כלי, אולם לדעתו כל זה דוקא כאשר מתכוין להשתמש בקופסא גם אחרי שהוציא את האוכל מתוכה, אבל לא אם כל כוונתו בפתיחת הקופסא כדי לזורקה מיד עם הרקתה.

ובהערה י' כתב בשם מרן זצוק"ל טעם להיתר כשכוונתו כדי לזורקה מיד: דמסתברא שסתימת קופסת הסרדינים בבית חרושת היא למען תוכל התכולה להתקיים ימים רבים, וגם לאפשר את העברת האוכל ממקום אחד לשני, ואף דע"י הסתימה א"א כלל להכניס ולהוציא מהתוכן שבקופסא, מ"מ מסתבר דהסוגר אותה בשבת נקרא בונה ולא סותר, כמ"ש בסוכה דף י"ב ע"ב תוד"ה מהו, דאף שכלי עור אינו מקבל טומאה אלא אם כן עשוי לקבל, ואין לך עשוי למלאות יותר מתפילין, ואפ"ה תנן במסכת כלים פרק י"ח משנה ח' שמקבלים טומאה, והה"נ הכא דחשיב כעושה כלי כדי לשמור המילוי ולטלטלו ממקום למקום, ואף שבקופסא העיקר הוא האוכל שבתוכה כדי להוציאו ולאוכלו, ואילו בתפילין הפרשיות עומדות להשאר שם בקביעות, מכל מקום גם קופסא עיקר תכליתה לשמור על האוכל עד פתיחתה, וזהו סוף תכלית שימושה (ואף שהתפילין תפורות בגידים, ואילו בקופסאות החיבור הוא ממש בגוף הכלי, מכל מקום הגידים אינם חשובים כפקק, שהרי התפילין צריכות להיות תפורות ואינן עומדות להפתח, ואילו הקופסאות אעפ"י שעומדות להפתח, מכל מקום עיקר תפקידן הוא לשמור על האוכל שבתוכן ולא רק כדי להפתח). אך מכיון שרגילים לזרוק מיד את הקופסא לאשפה, מסתבר דחשיב ככלי רעוע, וכחבית של מוסתקי, ביצה דף ל"ג ע"ב, דאף שאינה שלימה ושבריה מהודקים ע"י זפת, מ"מ משמע שהיו רגילים להשתמש בה הרבה פעמים, ואפ"ה מותר לשברה וגם לעשות בה נקב, ואין חוששין שמא יתכוין לעשות פתח יפה (ובפרט להרמב"ם דהשמיט את האוקימתא של מוסתקי), וגם מותר לשבור מגופה שאינה עשויה לימים הרבה (חזו"א סימן נ"א ס"ק י"א). והכי נמי בנידון דידן רואין את הקופסא כעומדת להיפתח ולהיזרק ולא להיסתר, ומה שמצאנו שאסור לשבור או לנקב כלי שלם, סימן שי"ד במ"ב ס"ק ח', היינו מפני שאז היה רגילים להשתמש בה שימוש חוזר, אבל בזמן הזה רגילים לזורקן מיד לאשפה, ולכן יש מקילים לשבור או לפתוח על דעת לזרוק את הקופסא לאחר הוצאת המאכל. ועיין תהלה לדוד סימן שי"ד ס"ק י"ב, דאוסר פתיחת קופסאות משום איסור סותר, ויש לומר דאין זה מוכרח, ויכולים שפיר לומר דאינו חשיב כסותר, מכיון דדמי למוסתקי הואיל ואין זה כלי חשוב. ולפי דברינו קופסא שבתוך אוהל המת או שנגע בה שרץ, שפיר נטמאו גם הדגים שבתוכה (אפשר שגם לחזו"א הדגים והכלי טמאים משום דלא גרע מגולמי כלי מתכות), ומכל מקום הפותח את הקופסא אפילו כדי להשתמש בה תדיר לצורכי סעודה, שפיר פטור מטבילת כלים, מפני שלצרכי סעודה הרי נעשתה רק ע"י ישראל.

ובהערה ט"ו כתב בשם מרן זצוק"ל דאם בדעתו להשתמש בהן שימוש חוזר אסור לפותחן, שהרי הוא מתקן כלי, דלא גרע מחותך קיסם לחצוץ בו שיניו או לפתוח בו דלת, דאית ביה משום תיקון כלי, סימן שכ"ב סוס"ק י"ג, ומכל מקום אין זה מדויק, כי בקיסם ממש הוא מחדש ועושה כלי, ואילו הכא הוא רק פותח, ובפרט לדידן שגם כשהיה סתום היה חשוב כלי, אך אעפ"כ אפשר דחשיב גם הכא כמתקן אותו ע"י הפתיחה, וצ"ע.

ובמנחת שלמה (ח"ב סימן י"ב אות א') כתב מרן זצוק"ל לגבי פתיחת פחית בשבת: נלענ"ד דכמו שמותר לשבור חבית מוסתקי ולהוציא את הגרוגרות, משום דחשיב כשובר אגוז, כמבואר בשו"ע סימן שי"ד, ועיין גם בס' שביתת השבת (י"ב ע"ב) משום דהכל בטיל להאוכלין והמשקין שבתוכם, ומטעם זה גם מותר לקרוע את העור שעל פי הנוד וכן לענין בגד, עיי"ש, והכי נמי גם כאן אע"ג שאינו מוציא את המשקה כמו בגרוגרות, אלא שותה ממש דרך שם, מכל מקום לגבי הפחית הרי חשיב כמקלקל בכך, כיון שנזרקת מיד לאחר השתיה, ומותר שפיר לעשות בה נקב בשבת ולשתות מהחלל, ולכן כמו שגם מותר לבחור ולעשות הנקב בכל מקום שרוצה, וטוב לו יותר לשתות משם, כך גם בנוגע ללשונית שהכל ערוך ומתוקן טוב ויפה מלפני השבת ע"י לשונית, מקום אשר נוח מאוד לעשות שם חלל ולשתות דרך שם ללא שום טורח וסבל, וא"כ למה נצריך אותו לעשות נקב במקום אחר, וכי אסור ליהנות מזה שיגעו וטרחו בערב שבת למקום טוב ונוח.

ובאות ב' שם כתב מרן זצוק"ל: נלענ"ד דחבית של מוסתקי הו"ל כלי אלא שאין זה חשוב, ולכן אין רואין את השבירה כסתירה, והכי נמי גם קופסא של סרדין אע"ג שזה חזק מאוד, מכל מקום הכלי עצמו עומד רק לשימוש חד פעמי לפותחו ולזורקו, ולכן אע"פ שהדגים שבתוכו משתמרים זמן רב ע"י הכלי ומעבירים ממקום למקום, מכל מקום הכלי עצמו עומד רק לזורקו לאשפה, ורק קופסא גדולה שגם לאחר הפתיחה משתמשים בו שפיר חשיב כסותר או כבונה לדעת החזו"א.

ובספר בנין שבת (מהדורה חמישית מלאכת מכה בפטיש פרק י"ז) כתב בשם מרן זצוק"ל: איסור פתח יפה הוא רק באופן שעל ידי כך הוא מתכוין ליצור כלי שימושי, ולכן קופסאות שימורים וסרדינים כיון שרובא דרובא זורקים הקופסא לאחר ריקון המאכל, ולא משתמשים בקופסא שימוש חוזר, לכן אנו רואים את הקופסא כעטיפת המאכל וכשובר קליפת האגוז, ואין בפתיחתן משום עשיית כלי, וכמו כן מותר לנקב שקיות משקה בקש, ולפתוח את הלשונית של פחיות השתיה, כיון שזורקן מיד לאחר גמר השתיה. ואפילו בקופסאות שימורים (של זיתים ומלפפונים חמוצים) שמשאירים את המאכל בקופסא, והקופסא משמשת ככלי איחסון עד לגמר המאכל, מכל מקום אין זה נחשב לעושה כלי איחסון, שהרי הקופסא היא כלי איחסון גרוע ואינה מיועדת לכך, וא"א להשאיר שם המאכל לזמן מרובה מפני שמתקלקל בה. והרי גם בשובר חבית שמלאה בגרוגרות, אינו מרוקן הגרוגרות בבת אחת אלא מרוקנה לאט לאט כפי צורכו, ובכ"ז אין מחייבים אותו משום שעושה את החבית לכלי איחסון, כיון שהחבית השבורה אינה כלי מתאים לאיחסון, והכי נמי בקופסאות שימורים.

וכתב שם ששאל למרן זצוק"ל דבמשנה ובפוסקים הותר רק "לשבור" או "להתיז", שאין זו הדרך הרגילה לפתיחת החבית, ובכה"ג לא גזרינן שמא יתכוין ליפות השבירה ולעשותה כלי (כ"כ רש"י ביצה דף ל"ג ד"ה והתנן), ואילו בקופסת שימורים פותח את הקופסא במכשיר מיוחד, ומסיר את המכסה בדקדוק ונעשה נקב עגול ויפה. והשיב מרן זצוק"ל: דשאני חבית שאפשר לפותחה בשבירה, לכן הותר רק בדרך שבירה וקלקול, אבל בקופסאות שימורים שאי אפשר לפתוח בשבירה, והדרך היחידה היא לפתוח במכשיר, לכן כיון דבריחה מילתא שעומד לזרוק הקופסא אין זה נחשב כעושה פתח לכלי, אלא כפותח הקופסא בדרך האפשרית כדי לרוקנה ולזורקה, ועיי"ש עוד בפרק ל"ד.

ובהגהות ביצחק יקרא על המ"ב להגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א (סימן שי"ד סעיף ח') כתב בשם מרן זצוק"ל שהמנהג היה תמיד לפתחן בשבת.

ובשו"ת אבן ישראל (ח"ז סימן ט"ז) כתב: על כל פנים נתבאר דלדעת כל הראשונים, מותר לשבור כלי בשבת, בכלים הנזרקים אחר שימושן, אם אין בכונתו לעשות כלי, אפילו להני ראשונים דמפרשי, דשובר אדם את החבית מיירי דוקא במוסתקי, והמחבר פסק כוותייהו מצד חומרא דאיסור שבת, דדוקא בחבית של מוסתקי, אבל חבית

שלימה לא, היינו רק משום גזירה שמא יתכוון לעשות כלי, אבל אלו הכלים הנזרקין אחר שימושן, דלא חייס עלייהו, לא גזרינן בהו שמא יתכוון לעשות כלי, ושפיר מותר לשבור אותם לצורך שבת או לצורך אכילה, ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי. ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ז סימן מ"ז.

ובכף החיים (סימן שי"ד ס"ק ל"ח) כתב: בענין תיבות קטנים של מין ברזל שקורין בערבי תנא"ק (שימורים), שיש בהם דגים קטנים כבושין בשמן, ופתחיהם למעלה מדובק באבר, העליתי בתשובה בסה"ק באר מים חיים דמותר להסיר מהם הפתח בשבת כדי לאכול הדגים אם לא פתחו אותם מבעוד יום, אבל אם אפשר יפתחו אותם מערב שבת.

וכן בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קכ"ב ענף ט') כתב: והנה בתיבות של שפראטן (סרדינים) וקענס (שימורים) של מיני אוכלין, יש בהרבה מהם היתר מטעם אחר, דהנה בדין חותלות של גרוגרות ושל תמרים שתניא בדף קמ"ו שמתיר ומפקיע וחותך, איתא בשו"ע סימן שי"ד סעיף ח' טעה חדש מטעם שכל זה הוא כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם, ולכן מותר אף לחתוך גופן של חותלות, פי' שהחותלות נבטלו להתמרים וגרוגרות ונחשבו כמו קליפת הפרי, והטעם בזה כתב הפמ"ג בא"א ס"ק י"ג דכיון דע"י כך מתבשלים התמרים רעים כדאיתא ברש"י, ונמצא שנעשו החותלות לא לבית קיבול כשאר כלים אלא לגומרם שיהיו ראוין לאכול, לכן נחשבים כשומר הפרי, ומחמת טעם זה הוקשה לו בס"ק י"ד על גרוגרות דהם א"צ להתבשל בכלים, ואין צריכין להכלים אלא לבית קיבול, ומ"ט גם של גרוגרות מותרין, ולכן דחק שבגרוגרות הוא מטעם אחר שעשוין מהחתיכות קטנות ודמו למוסתקי. והוא תמוה מאוד, דהא בשו"ע נקט תמרים וגרוגרות בחדא מחתא, ואתרוייהו מסיק הטעם שהוא כמו ששובר אגוזים, וגם אם כן יש חילוק לדינא בכלי שלם שבתמרים רעים שמתבשלים שם יהיה מותר, ובגרוגרות יהיה אסור, וכמפורש כן בפמ"ג שכלים גמורים שאין עשויין מחתיכות קטנות, אסור אם אין עשוין להתבשל שם תמרים עיי"ש, ואם כן איך עירבן השו"ע. ולכן הנכון לע"ד שחותלות הם כלים שעשוין רק לתמרים וגרוגרות אלו, שאחרי שאוכלין אותם זורקין הכלים לאשפה, ואין משמרין אותם להניח בהם תמרים וגרוגרות אחרים או להשתמש בהם לדברים אחרים, ולכן אינם בשם כלים כיון דעשוין שישתמשו רק לתמרים וגרוגרות אלו, אלא נבטלו להתמרים וגרוגרות שבהם, ונחשבו כמו קליפת אגוזים דהוי רק כמו שעשו קליפה להם, כיון דשייכין רק להם, ויותר לא ישתמשו בהם, ומה לי קליפה שבידי שמים או שנעשה בידי אדם, ואין נוגע לנו מאיזה טעם עושין זה, כיון דעכ"פ נעשה הכלי רק לפירות אלו הוא רק כקליפה ואינו בשם כלי. איברא דבתמרים עושין זה להתבשל שם, אבל לא בשביל זה הוא כקליפה, ואין כוונת רש"י בזה שכתב שמתבשלים שם שזהו ההיתר שדוקא מחמת זה נחשב כקליפה, דהא א"כ יקשה גרוגרות שלא כתב על זה רש"י כלום, וגם לא משמע לשון רש"י שהוא לטעם על ההיתר, וגם הא לרש"י מותר אף בכלי שלם העשויה לקבל, ובודאי לא היה צריך לטעם זה, אלא הוא פירוש בעלמא שנקט האמת על מה עושין חותלות בתמרים אבל אינו לטעם, דטעם ההיתר לרש"י הוא כטעם היתר שבירת חבית וכל כלים שמותר לדידיה, ולהשו"ע שאוסר בכל כלים הוי ההיתר בחותלות מטעם שהוא כקליפה, אבל לא מחמת שמתבשלין בו הוא כקליפה, דאם היו משתמשין בו אח"כ לבשל בו תמרים אחרים או לדברים אחרים, היה זה בשם כלי אף שמתבשלים שם, אלא שהוא מחמת דדרך העולם שזורקין אותו לאבוד, וא"כ נעשה רק לתמרים אלו שלכן הוא כקליפה, ולכן אף חותלות של גרוגרות שאין מתבשלין שם נמי הוא כקליפה, כיון דדרך העולם שזורקין אותו לאבוד אחר שאוכלין הגרוגרות, ונמצא שנעשה רק לגרוגרות אלו. וזהו פירוש טעם השו"ע שנתן טעם על מה שמותר לקרוע החותלות, אף שהוא כלי שלם שאסור לדידיה, משום שבחותלות הוי כקליפת אגוזים מחמת שנעשו רק לפירות אלו כמו קליפה דבידי שמים, וזהו פירוש אמת ונכון לע"ד בדברי השו"ע. ואם כן יש למילף מזה גם לכל כלי שנעשה כה"ג, כמו שיש בהרבה קענס (שימורים) ותיבות שפראטן (סרדינים) שנעשים הכלים רק בשביל אוכלין אלו, ואחר שאוכלין אותן זורקין את הקענס (השימורים) לאשפה, וכ"ש כשמתקלקלין ואין ראוין כלל להשתמש בהם עוד הפעם, שיש להתיר משום שהקענס (השימורים) הם כקליפה להאוכלין שבהם. אבל טעם היתר זה הוא רק כשידוע שבני המדינה זורקין אותם אחר שאוכלין לאשפה, אבל אם יש בני אדם שמשתמשים בהם לאיזה דברים אחרים ליכא היתר זה.

ובענף י' כתב: נמצא לדינא שאלו הקענס (השימורים) ותיבות השפראטנס (סרדינים) שנעשו רק בשביל אלו המונחים שם, וגם ידוע שאחר שלוקחין משם האוכלין זורקין אותם בני המדינה לאשפה, יש להתיר לכו"ע לשוברם ולקורעם מטעם השו"ע שדמי לשובר אגוזים שכתב בחותלות, וכל שכן באלו שרובן נשברין ומתקלקלין בפתיחה עד שאין ראוין כלל לשום דבר, שמותר מטעם השו"ע דהוי כשבירת אגוזים. ולשבור הקענס (השימורים) שהם ממתכות כאלו שיש שמשתמשין בהם אחר שלוקחין האוכלין לדברים אחרים, וכן כלי עץ וכלי חרס וכלי זכוכית וממיני פלאסטיק, הם בפלוגתא דרבוותא, שרש"י והרי"ף והרמב"ם ור"ן ורשב"א וריטב"א והרא"ם ותירוץ ראשון דתוס' עירובין והגר"א מתירין אף בשלם, ולתוס' שבת אסור מדרבנן בכלי שלם שחס עליו שמא יתכוין לעשות כלי, ורק במוסתקי שלא חס וליכא למיגזר מותר, ולדידהו יש להתיר בשק של נייר וקענס (שימורים) כאלו שודאי אין חסים עלייהו, כגון קטנים ביותר שליכא למיגזר. ולתוס' עירובין בתירוץ ב' ולהרא"ש והטור והשו"ע אסור בכלי שלם מטעם שיש סתירה בכלים, ולכן יש לאסור כיון שרבותינו בעלי השו"ע המחבר והרמ"א הכריעו לאסור, אך אולי כאלו הנוהגין היתר בזה ע"פ הוראה מחכם אין למחות, וכן כתב בערוך השלחן סימן שי"ד סעיף ח' שאין למחות.

ומסיים שם: וכל זה מדינא, אבל למעשה אין להתיר כיון שבני תורה מועטין בעוה"ר, עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאינן בני תורה יש דברים שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה, וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר, ואין לקרוע לא שק של בגד ולא של נייר ולא לשבור הקענס (השימורים) ותיבות השפראטן (הסרדינים), ואף לא לחתוך ולקרוע החבל שקשור בו השק אף בדברים שהם יותר צורך שבת, וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כל כך רק שהוא לכבוד ועונג, שהמניעה אף רק מחמת יראה מחשש חילול שבת זהו כבוד שבת היותר גדול. אך אם יש צורך גדול, כגון בסעודת נישואין, או שהזמין אורחים ויהיה לו בושת, יקרע וישבור ע"י עכו"ם, ואם ליכא עכו"ם אם הוא ת"ח ובצנעא יש להתיר לו בצורך גדול כזה שיהיה לו בושת, אבל רק בדברים שכתבתי שמותרין מדינא, אבל לשבור כלי שלם אין להתיר אף בצורך גדול כזה אף לא לת"ח בצינעא, אלא ע"י עכו"ם יש להתיר אף בהו במקום צורך גדול.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן פ"ב) האריך בדין פתיחת קופסאות שימורים בשבת, ומסיים: ולכן לכתחילה יפתחו מערב שבת דוקא, ובדיעבד, אם מנהג של כל בני אותו המקום לזרוק הקופסאות אחרי זה, מי שמתיר לפתוח אותו כמות שהם, יש לו על מי לסמוך. ואם יש אנשים שמצניעים אותו לאיזה השתמשות, אפשר להתיר ע"י שיעשה איזה השחתה כל שהוא בשולי הכלי, באופן שאין חשש באותו השחתה שמחליפו לצורת כלי, שוב אין בהפתיחה שעושה אח"כ ליטול האוכל שום חשש, דבודאי הוי כשובר כל הכלי, דאין ראוי עוד לשימוש כלל, וגרע זה ממוסתקי.

ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"א עמ' רצ"ד) בטללי שדה שם מביא מספר רוח חיים להגר"ח פלאג'י (סימן שי"ד אות ב') שהתיר לפתוח קופסאות שימורים, מפני שאם יפתחנו ערב שבת נפסדים.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן ל"ה) האריך בדין פתיחת קופסאות שימורים בשבת, ומסיים שם: לפי כל האמור בבירורי השיטות ובמיצוי הדברים נלפענ"ד לענין שאילתא דנן, דאם באפשרי לפתוח הקופסא מערב שבת ובמזיד לא פתח, וכן כל שאין בכך צורך שבת כגון שיש לו גם מאכלים אחרים לאכול, ואין גם צורך אורחים, בכל כה"ג אין לזוז מפשטן של פסק השו"ע, ואין להתיר הפתיחה בשום גוונא אפילו בדרך של שבירה, אבל כל שלא פשע בזה באי הפתיחה מערב שבת, וכעת יש צורך שבת לפתוח עבורו או עבור אורחים, שפיר יש לפנינו כר נרחב של גדולי פוסקים ראשונים ואחרונים שבאפשרי לסמוך עליהם בשופי להתיר פתיחת הקופסאות בדרך של שבירה, באופן שלא יועילו לשמש בתורת כלי.

וכן בשו"ת להורות נתן (ח"ג סימן ט"ז י"ז) האריך בזה, ומסיים שם באות ח': ולדינא, הנה ראיתי בספר מנחת שבת על קיצור שו"ע (סימן פ' אות קס"ד) שהביא דקופסאות של דגים שהם כלים גמורים אסור לפותחן בשבת, עיי"ש. אבל בס' כף החיים (סימן שי"ד אות ל"ח) כתב שהעלה בתשובה להתיר לפתוח כדי לאכול הדגים אם לא פתח אותם מבעוד יום, אבל אם אפשר יפתחו אותם מערב שבת, עכ"ד. ולא כתב טעמו ונימוקו. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן פ"ב) העלה שבמקום שנוהגין לזרוק את הקופסאות, מי שמתיר לפותחן יש לו על מי לסמוך, עיי"ש. אלא שעומד לנגדנו דברי החזון איש ז"ל דבכלי אטום כשפותחו נעשה כלי, אף כשאינו מכוין לנקב יפה, ברם כבר הבאנו מהמאירי ז"ל בביצה (דף ל"ג ע"ב) דמפורש דכיון שאינו רוצה להשתמש בהכלי לא חל עליו שם כלי. ואם כן בקופסאות דגים וכדומה ודאי דלכתחילה יש לפותחן בערב שבת, אך היכי דשכח או דלא אפשר, וכגון בימות הקיץ שאין לו מקום קר והמאכל עלול להתקלקל, המיקל לפותחו דרך קלקול אין מזחיחין אותו. ובלבד שיוריק את כל המאכל מהקופסא ולא ישמרנו בתוכה, דאל"כ עושה בו תשמיש כלי וכמו שכתב החזון איש, ויזרקנו מיד אחר ההרקה, וגם ידקדק לפותחו בדרך קלקול ושבירה, ולא ידקדק לעשות נקב יפה.

וכן בחלק ז' סי' י"ט כ' האריך בזה, ומסיים שם: והעולה מן המבואר, דלענ"ד הפותח קופסאות דגים וכדומה בדרך קלקול ושבירה, ומריק ממנה את המאכל וזורק את הקופסא מיד, אין מזחיחין אותו, וכמו שכתבנו בשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ט"ז י"ז), וזאת מהטעם שהרי רובם הגדול של הראשונים ז"ל סוברין דמותר לשבור אפילו כלי שלם כל שאינו מכוין לעשות פתח נאה, וכן נקט לדינא הגר"א ז"ל, ועל זה סמך הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (או"ח סימן שי"ד) להתיר לשבור כלי קטן שיש בו מאכל, והוא היה עמוד ההוראה. וכ"כ הערוך השלחן שם שאין לגעור במי שנוהג היתר בזה, וכ"כ בס' כף החיים (סימן שי"ד אות ל"ח) להתיר, וכ"כ בשו"ת דברי ישראל (ח"ג סימן קס"ח) שנהגו כן לפני גדולים ולא מיחו בזה, אלא שכהדרג"ק שליט"א כתב דהא עכ"פ המחבר ז"ל בשו"ע או"ח (סימן שי"ד סעיף א') פסק דאין לשבור אלא מוסתקי, ואיך אפשר לנטות מדבריו ז"ל, ברם כבר כתבנו דהמחבר ז"ל מיירי בחבית שיש עליו דין כלי, ועל כן שייך בה סתירה, וגם רוצה בקיומה, ועל כן איכא בה חשש שיתכוין לעשות פתח נאה, ועל כן לא התירו אלא במוסתקי, אבל בהני קופסאות שהם סתומים לגמרי אשר אין עליהן דין כלי, וכמו שכתב בס' חזון איש (שבת סי' נ"א אות י"א), ושורשו מבואר בס' המאירי ביצה (דף ל"ג ע"ב), וממילא לא שייך בהו סתירה, וגם חששא דשמא יתכוין לעשות לה פתח נאה ליכא בזה כיון שזורקו מיד ואינו רוצה בקיומו, ובזה לא מצינו גזירה זו, וכדמשמע גם בס' חזון איש, נמצא דבנדון זה יש לומר דגם המחבר ז"ל מודה דמותר לשברו אף שאינו מוסתקי. והרי כתב הקרבן נתנאל ז"ל דהיכי שיש צירוף היתר קל יש לסמוך ולהתיר לשבור אף כלי שלם אפילו לכתחילה, ובנידון דידן הרי יש סברא מרווחת לומר דגם המחבר ז"ל מודה להיתרא וכנ"ל, והרי כיון שאינו מכוין לפתח נאה א"כ כבר יצאנו מידי חשש איסור דאורייתא, ובדרבנן ודאי שומעין להקל מחמת הטעמים המבוארים, וכמש"כ בשו"ת חכם צבי (סימן קט"ז) דבמילי דרבנן על המחמיר להביא ראיה, עיי"ש. וכל זה לדינא, אולם למעשה כיון דאין בזה היתר אלא כשפותחו בדרך קלקול ושבירה, ואין דעתו להשתמש בהכלי, אבל כשפותחו ורצונו לעשות פתח נאה הרי ודאי דאסור, והרי לאו כולי עלמא דיני גמירי ולדקדק בזה, ולכן ודאי שיש להורות שצריכין לפתוח את כל הקופסאות הנצרכות לשבת מערב שבת, ומכל מקום היכי שלא פתחו מערב שבת, המיקל לפתוח דרך קלקול ושבירה, דהיינו שיפתח באמצע הקופסא דרך קלקול הכלי, ובבליעת קוצי הברזל אשר על ידי זה אי אפשר להשתמש בו פן יפצע את ידיו, ומריק את כל המאכל מן הקופסא מיד אחר פתיחתה וזורק את הקופסא, לענ"ד אין מזחיחין אותו.

ובשו"ת באר משה (ח"ג סימן פ"ט) כתב: נשאלתי בענין פתיחת הקופסאות של פירות בשבת קודש, וכן בענין קופסאות של סארדינין. השבתי, דקופסאות הסרדינים שרי בפשיטות, מאחר שבזמנינו אין שום אדם משתמש בו, וטוב שלא יפתחו אלא עד חצי ארכו באופן שאי אפשר יהיה להשתמש בו כן פתוח כחציו. אבל בקופסאות של פירות, הגם שעתה כמעט אין בני אדם משתמשים בו לבשל בהן שום דבר, עם כל זה פסקתי שמצד הדין אל יפתחו הכיסוי סביב ממש, רק חציו או מעט יותר או מעט פחות מחציו, באופן שלא תהיה הקופסא ראויה לשום תשמיש אפילו אם היה רוצה להשתמש בו, כי פתוח כחציו אין בני אדם מחזיקים בביתם שעלול לחתך ידו ואצבעותיו. ושמעתי הוראה שמתחלה יעשה נקב קטן בכיסוי התחתון היינו בשולי הקופסא למטה, ואח"כ יפתחו למעלה גם כולו, דמאחר שניקב למטה שוב אי אפשר להשתמש בו לשום תשמיש, ועצה מחוכמת היא ונכון הוא מאוד. ועיי"ש מה שהאריך בזה.

ובשו"ת דברי ישראל (ח"ג סימן קס"ח) כתב: הנה כבר הראנו במכתבי הקדום (שם סימן קס"ז) כי בביאור הגר"א הסכים להפוסקים דס"ל שאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלימה, אם לא כשעושה אותו כלי ע"י השבירה שאז אסור משום מכה בפטיש, וכן יראה ידידי בכל המקומות במ"ב שדעתו נוטה כהגר"א ז"ל, וגם כאן הביא דבריו במשנ"ב שם ס"ק ז', וידוע כי רבש"י הגר"א הוא בתראה, והסכימו עליו כל העולם שהוא גדול טובא וראוי להכריע, וא"כ הלכה כבתראה, ובפרט כי גם בעל המהרש"ם בהגהותיו בארחות חיים ובעל ערוך השלחן בסימן שי"ד סוברין כן, וכיון דשלושה רועים אלו אשר כל בית ישראל נשען עליהם מתירים כנ"ל. וכל זה אמת לדינא, אמנם סוד ד' ליראיו חפצתי להודיע למר כי הגאונים מרן חזו"א והגאון רבי יונתן שטייף ז"ל מסתמא החמירו למעשה יען כי ראו בזה שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל גם בשארי קופסאות של מיני שימורים, בפרט בדור פרוץ כבזמנינו, ע"כ אסרו בכל אופן לפתוח אפילו קופסאות הקטנים של סרדינים, וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כל כך רק שהוא לכבוד ועונג, ברם במדינת הונגארי' בקהלת הארטאדקסים שרובם ככולם היו יראים וחרדים לדבר ד' לא היו מוחין בהם הגדולים, וסמכו בזה על רבינו הגר"א ז"ל ושארי גדולים שהתירו כנ"ל, ועל הרבה ראשונים שסוברין כן שהו"ד בהגהות מהרש"ם, ובפרט במקום צורך גדול כשהזמין אורחים או בסעודת מצוה כגון נישואין וכיו"ב. ומכל מקום באתרי' דמרן בעל החזו"א זי"ע הדר דינא שיש להחמיר עכ"פ מפני רואין.

ובאות ב' שם כתב: ביום אתמול היה לי הזדמנות לדבר מזה עם כבוד ידידי הגה"צ מהר"ץ סופר (שליט"א) מלפנים אבד"ק טמשוואר כעת בירושלם ת"ו, ואמר לי שהנהו זוכר בטוב שכן נהגו לפני אבותיו ורבותיו הגאונים ז"ל שפתחו קופסאות של סרדינים בש"ק, ולא הקפידו ולא מיחו בדבר, והיו יושבים בסעודה שלישית אנשים מכובדים מסובלים בתורה ומצוות ומעשים טובים יראים ושלמים, והרבה פעמים גדולי הדור, ולא היה פוצה פה ומצפצף ע"ז. ומסיים שם: ואיך שיהיה אף שאני העני אין כדאי לומר דעתי בדבר שיש מחלוקת, עכ"פ באתרי' דחזו"א ז"ל ראוי להחמיר, עיי"ש.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן קי"א) כתב לגבי פתיחת סרדינים בשבת: כשלמדתי אצל כ"ק הגאון מטשיבין זצ"ל במסכת שבת פרק חבית, והיה בעת השיעור שאלה זו, ולא רצה לומר לא היתר כיון שגם המנחת שבת מחמיר בדבר, אבל גם איסור לא רצה לומר. ועיין בכף החיים סימן שי"ד אות ל"ח.

ונסיים בדברי המנחת שבת (סימן פ' ס"ק קס"ד אות ט') וז"ל: והנה ראוי לכל בעל נפש להחמיר בכל דברים הנ"ל, ובפרט בדבר שאפשר לפותחו מערב שבת וכו'. אבל היכא דאפשר בענין אחר להכין בערב שבת, ולפתוח החותם מבעוד יום, אין לסמוך על כל הקולות הנ"ל, וקרוב לומר שהוא נקרא פושע היכא דהיה אפשר לו לפתוח החותם מבעוד יום ולא פתחו.

לע"נ מרן הגאון האדיר ציס"ע

רבי חיים פינחס ב"ר יעקב יצחק שיינברג זצוק"ל

שזכיתי וחנני ד' מאוצר מתנת חינם להתקרב ולדלות מבארו - בארה של תורה, והרבה היה לי פתחון פה לפניו במשא ומתן של הלכה, ומהם פסקים שכתבתי בשמו במשך השנים בגליונות אליבא דהלכתא.

מרן הגרח"פ זצוק"ל כתב בספר הזכרון מבקשי תורה (ח"א עמ' קל"ה) על רבן ומאורן של ישראל מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל:

דמע תדמע עיננו על חמדת ישראל אביר הרועים פוסק הדור אציל המדות וגאון הענוה שהלך מאתנו, גדול היה בסברא זכה וישרה, ובעומק העיון האמיתי לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, שתחת ידו נתאחדו פלפולה של תורה ודרכי ההוראה והיו למקשה אחת. ורבים נהנו ממנו עצה ותושיה שמחה וחיזוק. וזכה שנתקיים בו הפסוק ולענוים יתן חן. אשרי מי שיאחז בקצות דרכיו של הגאון זצ"ל שהן תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.

הן כולנו עדים עד כמה הולמים דברים אלו גם את מרן הגרח"פ זצוק"ל. תנצב"ה וימליץ טוב בעדינו

נתיבי המנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס שליט"א
מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

גדרי מלאכת בונה וסותר

הנמכת והגבהת סטנדר בשבת

נוהגים כשהרב רוצה לדרוש בליל שבת, מנמיכים או מגביהים הסטנדר כדי שיוכל לדרוש בנועם, האם יש מקור למנהג זה.

בשו"ת מנחת יצחק חלק ט' סימן ל"ח כתב דקשה להתיר להנמיכו ולהגביהו בשבת, ואינו דומה לכיסוי הכלים, שהם אינם עשויים לקיום כלל, ועשויים לסגרן ולפתחן תמיד, משא"כ סטנדר עשוי לקיום ליותר זמן, דלפעמים משאיר הסטנדר לכמה ימים. ועוד כתב דכיון שאינו יכול להתקיים אא"כ מהדקו בחוזק, הרי מוכח מלשון החזו"א סימן ז' סק"י דמהודק בחוזק הוי כתקוע, וביותר מביא ראיה ממש"כ המשנ"ב סימן שי"ג ס"ק מ"ה לגבי כוס של פרקים דסיבת ההיתר לפרקו ולהחזירו בשבת היא משום דאין דרך להדקו כ"כ בחוזק שיהא חשוב כמו תקיעה, ואילו לגבי הברגה בכלים שיש בהם חריצים, דמהודק בחוזק ע"י הברגה, נחשב כתקוע ממש. וכך פסק בשו"ת שרגא המאיר ח"ג סימן מ"ג שגם במשקפים שאין בהם בורג המהדק הזכוכית, ורק ע"י הדחק של הפלסטיק מתחזק, אסור להחזירה.

אולם רוב האחרונים פוסקים שמותר להנמיך ולהגביה הסטנדר, ואין מקום לחשוש לאיסור, בשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן ל"ב כתב דלא מיבעי אם נפסוק כאלו המקילין בכוס של פרקים במהודק קצת, דבנ"ד לא שייך תקיעה ממש, אלא אפילו למחמירין בכוס, מ"מ החילוק בנ"ד מתקבל על הדעת, דכיון שאין הבורג נכנס לתוך כלי קיבול כמטה וכדומה, א"כ לכו"ע מותר. וביותר יש כאן סברא לחלק בין סטנדר לכל מה שמבואר בסימן שי"ג, דהרי בנ"ד שני חלקי הסטנדר לעולם הם ביחד למעלה או למטה לפי הצורך, וא"כ הרי הסטנדר הוא כלי גם קודם ההידוק, ומה שעכשיו מחבר ב' החלקים אינו עושה כלי בשלמותו, ורק מהדק חלקו בברזל לפי צורך התשמיש, ובזה אין מקור לגזור כלל, וכעין חלון ודלת הנמצאים בתוך צירים שלהם, דכשסוגרם מותר להדקם ככל מיני מנעולים, **ואין כאן סרך איסור, ולכן מותר לכתחילה להגביה ולהנמיך הסטנדר.** וכן פסקו בשו"ת אז נדברו חלק י"ד סימן י"א ושו"ת אור לציון ח"ב עמוד ר"כ.

בס' מאור השבת ח"ב עמ' תרי"ז מביא דגם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מיקל בזה, והסביר דאינו עשוי דווקא להשאירו תקוע, ואדרבה דרך שימושו להעלותו ולהורידו, כגון ילד שצריך סטנדר נמוך, ולכן פסק דיש להקל. בס' מעדני יום טוב חלק ה' עמוד רצ"ט מביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שגם"כ התיר מטעם השני של השבט הלוי הנ"ל, דבעצם שני החלקים הם כבר מחוברים יחד ורק מהדקם, **ולכן מנהג העולם שנוהגים להנמיך ולהגביה הסטנדר יש להם על מי שיסמוכו.**

זכוכית שיצאה מהמשקפים

האם יש מקום להקל להחזיר הזכוכית לתוך המשקפים ולהדקם, מובא בשו"ע או"ח סימן שי"ג סעיף ח' - ספסל שנשמט אחד מרגליו אסור להחזירו למקומו. הרמ"א בסימן ש"ח סעיף ט"ז דעתו דיש איסור בונה בזה, א"כ ה"ה במשקפים לכאורה יש לאסור, וכך נקטו באשל אברהם (בוטשאטש) מהד"ת סימן שי"ג ובשו"ת אמרי יושר (למהר"ם אריק זצ"ל) ח"א סימן ר"ב, והטעמים שכתבו לאסור משום תיקון כלי וגזירה שמא יתקע ומשום טורח, ואפילו אם מחזירה ברפיון בלא הידוק הבורג יש לאסור גזירה שמא יבוא להדק בחוזק. וכן נקט בס' שש"כ פרק ט"ו סעיף ע"ז.

בס' יסודי ישורון מערכת בונה (עמ' קכ"ט) מביא צדדים להיתר להחזיר הזכוכית למשקפים, אבל אין להתיר להדקו ע"י בורג, ומציין דברי המג"א סימן שי"ג ס"ק ל"ד שאם זה רפוי מותר, וראייתו ממה שמבואר בסימן שי"ג סעיף ו' בקשר למטה של פרקים, דאם רפויה מותר לכתחילה ובלבד שלא יהדק, נראה דלהדק יש לחשוש משום בונה, מיהו ברפוי יש להתיר, אעפ"י שבמטה דרכו להיות רפוי בכל פעם, משא"כ המשקפים הרי אין דרך הזכוכית להיות רפוי, ובכן יש לחשוש שמא יהדקו. נ"ל דאין לחשוש בזה, דההידוק דרכו להעשות ע"י אומן, והוא הרי אינו אומן בזה, א"כ במה שהוא שם אותם במשקפים זה רק מעשה תיקון לפי שעה, ולא נחשב לתיקון, שהרי דרכו להשאירו לפעמים בלתי מהודק, לכן אינו עושה כאן שום פעולה שנחשיב אותו כמתקן, אולם להדק הבורג בכלי יש לאסור, שהרי יש כאן תיקון המתקיים, דע"י ההידוק מתקנה. וכן כתב בס' זכור לאברהם או"ח ח"א אות ת', שהביא בשם הרב מלך שלם לאסור להדקן, וראייתו מדברי הבאר היטב סימן ש"מ ס"א דמחט שנתעקמה אסור לפושטה, דתיקון מנא אסור בשבת אפילו לסוברים דאין בנין בכלים, דתיקון מנא ובנין בכלים שני דברים נפרדים הם, עי' מג"א סימן שי"ד ס"ק י' ובמחצית השקל שם ובחיי אדם כלל מ"ד ס"ב. וכן פסק בשו"ת חלק לוי סימן ק"א. **וכן יש מלמדים זכות להנוהגים להקל** בשו"ת בית ישראל (לאנדא) סימן י"ב. וכן פסקו בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' סימן כ"ח להתיר להכניס את הזכוכית למשקפים ברפיון, אולם רק ע"י לחיצה קלה של הזכוכית לתוך המסגרת ואינו מהודק כל כך בחוזק יש להקל. וע"ע בשו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן קכ"ג. וכן מובא בס' ארחות שבת עמ' רפ"ה (עי' שו"ת אז נדברו חלק ח' סימן ל"ג ובשו"ת קנה בשם חלק א' סימן י"ט).

מתקן לתלית מגבות

בס' בנין שבת פרק ב' אות ז' כתב לגבי מתקן לתליית מגבות, שתולין את המגבת ע"ג המוט שמחובר בציר מוברג לכותל, וכשמחליפים את המגבת פותחים את הציר, מותר לפתוח הציר ולהחליף מגבת אעפ"י שהמוט מחובר ממש לכותל, דמ"מ כיון שעשוי במיוחד להוצאה ולהכנסה מותר, וכמש"כ השו"ע לגבי דלת שאין לה ציר. וכן מצוי במוט שתולין עליו את הגליל של נייר הקינוח בביהכ"ס, וכשנגמר הנייר מוציאים המוט ומכניסים גליל חדש, ואח"כ דוחקים בחזרה את המוט לבליטות הקיר, מותר להחזירו ולדחקו בבליטות בשבת. וכך מובא בס' ארחות שבת פ"ח סי"ח בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, ודלא כדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א להחמיר בזה היות והמוט הוא חלק מהבנין, והורדתו נחשבת כסותר ע"מ לבנות.

כיסוי כלים אפילו אם עשויים לחברם ע"י הברגה, מותרים לפרק אותם כיון שאין עשוים לקיום אלא לפתחם ולסגרם תמיד, וכך משמע במשנ"ב סימן שי"ג ס"ק מ"ה, ולפי"ז גם שני חלקי כלי שמבריגים אותם כדי לחברם, ועשוים לפתחם ולסגרם תמיד, כגון בקבוקי תינוקות המצוים בימינו, מותר לפתחם ולסגרם בשבת, וכן משמע בערוך השלחן סימן שי"ג אות ל"א, וכן דעת הבן איש חי פרשת ויקהל הלכה ה', העתיקו בכף החיים סימן שי"ג אות ע', וכן מובא בשש"כ פרק י"ג הערה קל"ג בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להתיר [עיין בשו"ת יבי"א ח"ג סימן כ"א וח"ב סימן ל"ב ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן קכ"ב].

לאור כל זאת מותר לאפשר לילדים קטנים שלא הגיעו למצוות לשחק בשבת במשחק "לגו", ולחבר אותם ולעשות מהם צורת בנין או מגדל, וכן מותר לתת להם לפרקם, ואין לחוש משום איסור בונה בשבת, שכך אין הצורות מתקיימות שדרך לפרקן תמיד, וגם אין הרכבתו אלא לשם משחק בעלמא אין ע"ז שם בנין. וכ"כ בשש"כ פט"ז סעיף י"ח ובהערה כ"ג, ובס' בנין שבת עמ' מ"ב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להתיר. וכ"פ בשו"ת יבי"א ח"ז סימן ל"ט, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"י סימן ל' ול"א, ובשו"ת באר משה חלק ו' סימן כ"ה, ובשו"ת אור לציון ח"ב עמוד רע"ב. אולם בשו"ת מחזה אליהו סימן ס"ט החמיר בזה. ובס' שלמי יהודה פ"ה ס"א מביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור לשחק במשחק "לגו" בשבת **משום שמתחבר בחוזק.**

קליעת צמה וסלסול פיאות בשבת

הגמ' בשבת דף צ"ה ע"א דורשת עה"פ "ויבן ה' אלוקים את הצלע" (בראשית ב' כ"ב) - מלמד שקלעה הקב"ה לחוה. ולכן אשה שקולעת את שערותיה חייבת משום איסור בונה, משום שכתוב "ויבן", וממילא להתיר הקליעה נחשב למלאכת סותר, וכ"כ התוס' בשבת דף נ"ז ע"א ד"ה במה, וסברא הוא דכמו דיש איסור בעשיית קליעה, ה"נ יש איסור בסתירת קליעה. וכן נפסק בשו"ע או"ח סימן ש"ג סעיף כ"ו - אסור לקלוע האשה שערה בשבת ולא להתיר קליעתה, וכתב המג"א דדמי לבנין, גם מי שמפיס מורסא (פצע ובתוכו מוגלה) אם לעשות לה פה חייב משום בונה. וכך מובא בגמ' שבת (ק"ז ע"א), ורש"י כותב שם שחייב משום בונה. אולם לדעת הרמב"ם פ"י מהלכות שבת ה"י"ז החיוב הוא משום מכה בפטיש (ע' שו"ת אבני נזר ח"א סימן רט"ו). ויש לדון האם מותר לזלף ספריי על השערות בשבת הגורם להעמדת השערות, האם יש איסור בונה ע"ז, וע"כ יעויין בשו"ת באר משה (שטרן) ח"ד סימן כ"ו מש"כ בזה.

כתבו האחרונים לדון האם מותר לסלסל הפאות של אדם בשבת דנחשב כבונה, והנה נפסק בשו"ע (או"ח סי' ש"ג סכ"ו) דאסור לקלוע האשה שערה בשבת וכו', ויש אוסרים לחלוק שערה, וכן נהגו לאסור לעשות ע"י כלי, אבל באצבע בעלמא נהגו להקל. ולכאורה היה אפ"ל דסלסול הפאות כיון שהוא ביד ולא במסרק, במקום שנהגו העם להקל צ"ל דדומה למחלק שער באצבע בעלמא, ובפרט שבסלסול הפאות אין השערות ניתרים לגמרי, אלא רק לחזק הסלסול, א"כ בהוספת הסלסול אין נחשב לבונה. וכן כתב בספר קצות השולחן (סימן קפ"ז סוס"ק כ"א) שלמד זכות על אותם אנשים שמסלסלים פאותיהם. (עי' בכ"ז בשו"ת אז נדברו ח"ב סימן ל"ד וע"ח, שו"ת באר משה ח"א סימן י"ט, שו"ת דברי יציב (מקלויזנבורג) או"ח ח"א סי' קמ"ד, שו"ת להורות נתן ח"ד סימנים ט"ו וט"ז, שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן כ', ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן רפ"ט).

עשיית גבינה בשבת

מובא בגמ' שבת דף צ"ה ע"א - מגבן משום מאי חייב וכו', אמרו ליה מגבן חייב משום בונה. ויוצא מבואר מדברי הגמ' דהמגבן גבינה בשבת חייב על זה משום מלאכת בונה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות שבת הלכה ו' וז"ל: "ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין", ומבואר מדברי הרמב"ם דענין מלאכת בונה הוא שמקבץ ומחבר כמה דברים נפרדים כגון עצים ואבנים, ועשאן בנין אחד.

בס' קהילות יעקב עמ"ס שבת סימן ל"ד מביא מש"כ הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל (במאסף כנסת ישראל סיון תש"ג) ליישב קושית התוס' בשבת דף ע"ב ד"ה חביתא, דהנה התוס' כתבו (שם) דאעפ"י דאין בנין וסתירה בכלים, היינו דווקא במחזיר מטה ומנורות של חוליות, אבל כשעושה לגמרי את כל הכלי חייב משום בונה, דהא אמרו בריש פרק הבונה - האי מאן דמעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, וצ"ע דלא יהיה קשה מדברי הגמ' בשבת דף ע"ה - המנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש, ומשמע שכל האיסור הוא משום מכה בפטיש ולא משום איסור בונה, והוא משום דאין בנין בכלים, וא"כ מה זה שונה ממעייל שופתא בקופינא דמרא [בס' מרכבת המשנה בפ"י מהלכות שבת כתב לתרץ דבמנפח הכלי אינו עושה עיקר הכלי אלא מתקנו כרצונו כגון מרחיבו, בחידושי חזון יחזקאל עמ"ס שבת כתב כעין זה, דהלשון בגמ' "והמנפח בכלי זכוכית", ולא כתוב "המנפח כלי זכוכית", משמע שהיה שם כבר כלי, ובעודנו החומר של הכלי חם ורך, ומושפע ממה שנופחים בו ובא וניפחו כדי להגדילו וליפותו, הרי אינו מנפח בנפיחה זו עיקר הכלי, ולפיכך אינו חייב אלא משום מכה בפטיש ולא משום בונה].

הגרא"ז הנ"ל מתרץ עפ"י דברי הרמב"ם הנ"ל דענין מלאכת בונה הוא שמקבץ ומחבר כמה דברים נפרדים, ולכן מנפח בכלי זכוכית אינו חייב אלא משום מכה בפטיש ולא משום בונה, ששם כבר נתחבר הזכוכית לגוש אחד, ובניפוחו אינו אלא עושה צורתו של הכלי כרצונו, ואין כבר חיבור חלקים. ולפי"ז מוסבר מש"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות שבת הי"ב "העושה אהל קבוע הרי זה תולדת בונה", ומבואר למאן דקיי"ל דהעושה אהל קבע חייב משום בונה אינו אלא תולדה, וכתב באבן האזל בפ"י מהלכות שבת הי"ז להעיר מדוע זה רק תולדה, והרי הוא בנין גמור, וכתב לחדש דבאב דבונה נכלל ב' ענייני מלאכה, אחד מה שעושה אהל, ועוד שמקבץ חלק אל חלק, והיכן שעושה אהל ע"י קיבוץ חלקים שנתקיים בו ב' ענייני המלאכה הוי אב, והיכן שאין אלא ענין אחד אינו אלא תולדה, וע"כ עושה אהל בלא קיבוץ חלקים הוא תולדה דבונה, והמקבץ חלק אל חלק בלא עשיית אהל הוא ג"כ תולדה דבונה (עי' אבי עזרי בפ"ח מהלכות שבת ה"י שכתב כעין הגרא"ז). ובפני יהושע סוכה דף ט"ז כתב דכיון דאהל אינו ראוי עשוי להתקיים ימים רבים כמו בנין, ע"כ הוא רק תולדה.

והנה כתב הרמב"ם בהלכות שבת פ"ח הלכה ו': המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר, וכך נפסק בשו"ע או"ח סימן ש"מ סעיף י', ובמג"א ס"ק ט"ז כתב בשם הכס"מ דאינו חייב בזה אלא כשמקבצם במקום גידולן, אבל כשקבצן בבית אינו חייב, ובס"ק י"ז הקשה המג"א דצ"ע לדברי הרמב"ם הנ"ל בהגדרתו את מלאכת בונה, למה לא יתחייב משום בונה, ויתחייב ג"כ שלא במקום גידולן. ותירץ המג"א דלא נקרא בונה **אלא במתכוון ליפותו ולהשוותו,** משא"כ כשרק מקבצם יחד אינו חייב משום בונה, וכ"כ החיי אדם כלל ל"ט ס"א וז"ל: "אפילו בדבר מאכל וכו' המדבק פירות ומכוון לעשותם בעל תמונה ארוך או מרובע, חייב משום בונה", וכ"פ הקיצור שלחן ערוך סימן כ' סכ"ה **שיש להזהר שלא להשוות וליפות את הביצים ובצל החתוכים משום בונה.**

אולם עצם חידושו של המג"א צ"ע, דהרי הרמב"ם הנ"ל פירש הטעם דמגבן הוי תולדת בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ונעשה גוף אחד דומה לבונה, ולא הזכיר שצריך תנאי נוסף שצריך ליפותו ולהשוותו. בס' בנין שבת (במילואים) מביא מכת"י של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שהקשה מדברי התוס' בשבת דף צ"ה ע"א ד"ה הרוצה וז"ל: "תימה לר"י כיון דמותר לגבן ביו"ט מן התורה וכו', א"כ נפל ביתו ביום טוב יהא מותר לבנותו ביו"ט, דמתוך שהותר בנין לצורך הותר נמי שלא לצורך", עי"ש. מוכח דלא כדעת המג"א והחיי אדם דאם צריכים דווקא צורה, הרי הצורה איננה צורך אוכל נפש כיון שאפשר לעשות גבינה בלא להשוותה וליפותה, ונמצא שאינו עובר שום איסור, ונמצא דלא התירו מגבן לצורך אוכל נפש. בס' קהילות יעקב עמ"ס שבת סימן מ"א כתב לתרץ עפ"י דברי הרמב"ם בהלכות טומאת אוכלין פ"ו ה"י: "הממעך אוכלין זה בזה וקבצן, כגון הדבילה והתמרים והצימוקים שקבצן ועשאן גוף אחד אינו חיבור, לפיכך עיגול של דבילה שנפלו משקין טמאים על מקצתו, הרי זה נוטל ממנו מקום המשקה בלבד והשאר טהור". וכוונת דבריו דלא נחשב חיבור באוכלין אלא כשהן נשוכין, שאם יחלק בידים לא יצאו החלקים שלמין, אבל כשהן מעוכין שהחלקים עומדים בפני עצמם בשלימותם לא נחשב חיבור, ולפי"ז י"ל דהיות וגדר מלאכת בונה הוא חיבור חלקים, יש לומר דזה אינו אלא בחיבור **נשוך,** וכמו המגבן וזה נקרא בונה, משא"כ במקבץ דבילה שאינו אלא בגדר **מעוך,** שאם יחלק בידים תהא כל תאנה בפני עצמה לא נחשב בונה, ולכן חיובו משום מעמר. יעוין בהגהות הרד"ע (הובא בספר הליקוטים) בפ"ח מהלכות שבת ה"ו שכתב "המקבץ דבילה חייב משום מעמר, ומה שאין מחייבים אותו משום בונה, היינו משום שכיון שהוא גידולי קרקע יותר יש לדמותו למעמר" (עי' מנחת חינוך במוסך השבת מעמר אות ב').

בס' בנין שבת במילואים סימן ח' כתב לחדש דמש"כ המג"א והחי"א לחדש שאין חייב משום בונה רק בעושה ליפותו ולהשוותו, זה דווקא במקבץ דבילה, דכל חלק עומד בפני עצמו ואינו חיבור גמור, אולם אם כוונתו להשוות וליפות, בכה"ג סובר המג"א שהצורה והרצון שיראו כדבר אחד ובצורה מסוימת מחשיב את קיבוץ התאנים כמי שנעשו לגוף אחד, וחייב ע"ז משום בונה, משא"כ במגבן את החלב ועושהו גבינה הר"ז חיבור גמור ונעשה לגוף אחד, וזה מצד המעשה ממש ללא צורך ברצון ליפותו ולהשוותו.

אולם יש להעיר דבס' נשמת אדם הלכות יום טוב כלל פ' סק"א כתב במפורש דגם לאיסור מגבן שחייב משום בונה צריך ליפותו ולהשוותו, וז"ל: "גיבון דחייב משום בונה אינו אלא בעושה אותו בעל תמונה עגול או מרובע, וכמש"כ המג"א בסימן ש"מ", הרי להדיא דגם במגבן צריך להשוותו וליפותו (עי' שו"ת האלף לך שלמה סימן קל"ט, ספר תהלה לדוד סימן שכ"א סק"ג, ובשו"ת שבט הלוי ח"א סימן ק"כ).

והנה מדברי הבבלי משמע דמגבן חייב משום בונה, אולם יעוין בירושלמי שבת פרק ז' ה"ב דהמגבן חייב משום לש. בספר נשמת אדם בכלל צ"ג ס"א כתב לבאר שבעצם אין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי אם חייב משום בונה במגבן, אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא חלוקים הבבלי והירושלמי, והוא עפי"ד הנ"ל דחיוב בונה במגבן הוא דווקא במגבן, ומשוה את הגבינה לבעל תמונה עגול או ארוך ומתכוין ליפותו ולהשוותו, שאז חייב משום בונה, משא"כ במגבן סתם בלי ענין של להשוותו וליפותו אין בזה משום בונה, ולפי"ז יש לומר שאין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, דהבבלי שמחייב מגבן משום בונה מדובר שעשה את הגבינה בתמונה מיוחדת, ואז חיובו משום בונה, משא"כ הירושלמי מדבר במגבן בסתם בלי הענין לעשותו בציור ובתמונה מיוחדת אין בזה משום בונה. אולם גדולי האחרונים כתבו להעיר על דבריו, דמלשון הרמב"ם לגבי חיוב מגבן כתב "כל המקבץ חלק אל חלק, ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד, הרי זה דומה לבנין", משמע שיסוד גדר הבנין בעשיית הגבינה הוא עצם הענין שדיבק וחיבר הכל עד שנעשה גוף אחד, וא"כ מה לי אם עושה תמונה וצורה מיוחדת, הרי עצם הדבר שמחבר דברים נפרדים לעשותן גוף אחד ישנו בכלל מגבן, בין אם עושה זה בציור ותמונה מיוחדת ובין במגבן סתם. בספר מי טל ענייני מלאכת בונה כתב לפרש מחלוקת הבבלי והירושלמי, ועצם הדין שחייב משום בונה ומגבן צ"ע, וביאר לפי מה דקיי"ל דאין בנין בכלים איך יתחייב משום בונה בעשיית הגבינה, הרי הגבינה לא עדיף מכלים דלא שייך בהם בנין, ומ"ט חייב במגבן משום בונה. ויעויין בחי' הרשב"א ז"ל לשבת דף ק"ב ע"ב שכבר עמד בזה, וכתב שם וז"ל: "ובזה

ניחא לי הא דאמרינן לעיל בפרק המצניע דמגבן חייב משום בונה, ואם אין בנין בכלים איך אפשר שיש בנין באוכלין, אלא שהעושה דבר מתחלתו חייב משום עושה כלי והוא הבונה", ע"כ. ומבואר בדברי הרשב"א ז"ל דיסוד החיוב דבונה במגבן הוא משום שעושה הדבר מתחילתו, ובהאי גוונא יש בנין בכלים ג"כ. וכן הוא במאירי שם שכתב: וכבר כתבנו גם כן שהמגבן והמחבץ חייב משום בונה, ואם בכלים אין בנין היאך נאמר שבאוכלים יש בנין, "אלא שלא אמרוה בעשיית דבר מתחלתו", ע"כ. ובמאירי לדף קכ"ב ע"ב כתב וז"ל: "אבל אוכלין שאסרנו במגבן משום בונה, אתה צריך לפרשו מתורת עשיית דבר מתחילתו" [וכ"ה במאירי לדף פ"ו ע"א ד"ה זה שהתרנו, ובמאירי לביצה דף כ"א ע"ב, ובבית הבחירה לביצה שם יעו"ש].

ועפ"ז יתבאר לנכון מה דהירושלמי מחייב למגבן משום לש ולא משום בונה, והיינו משום דשיטת הירושלמי היא דגם בעושה כלי מתחילתו הוא במחלוקת דאין בנין בכלים, וכדמוכח בדברי הירושלמי ריש פרק הבונה, דלמ"ד אין בנין בכלים הנה התוקע בחוזק חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה, משא"כ שיטת הראשונים ז"ל דהיכן דעושה כלי מתחילתו הנה לכו"ע יש בנין בכלים, אשר לפ"ז חיובא דהתוקע הוא משום בונה דנחשב כעושה כלי מתחילתו, וכמבואר בדברי הרמב"ן ז"ל לדף ק"ב ע"ב ובדברי הראשונים ז"ל, ולכן הירושלמי לשיטתו אי אפשר לחייב המגבן משום בונה, דהרי אין בנין בכלים, וה"ה דאין בנין באוכלין. מה תאמר שונה הדבר דהוא עושה כלי מתחילתו, הרי הירושלמי ס"ל דגם בעושה הכלי מתחילתו אמרינן אין בנין בכלים כנ"ל. אכן הבבלי דמחייב ליה במגבן משום בונה, היינו משום דשיטת הבבלי היא דבעושה כלי מתחילתו הנה לכו"ע יש בנין בכלים, וכמש"כ הראשונים ז"ל כנ"ל, וממילא דה"ה באוכלין יש בנין היכא שעושה הדבר מתחילתו, ומבואר היטב מחלוקת הבבלי והירושלמי אם מגבן חייב משום בונה וכמו שנתבאר.

בנשמת אדם הנ"ל כתב לבאר דברי הגמ' בשבת דף קל"ד ע"א "אמר ליה אביי לרב יוסף מהו לגבן (ביום טוב), אמר ליה אסור, מאי שנא תלישה", ופרש"י שלשין פת ביו"ט, והאי נמי ללישה דמיא, ולכאורה מה מקשה הגמ' מלישה, הרי המגבן חייב משום בונה, והבונה ביום טוב אסור אפילו לצורך אכילה, ולכן תירץ דמגבן חייב רק כשעושה דרך צורה ארוך או עגול דבזה שייך בנין, אבל המגבן ביד דהיינו שמערבו ומדביקו בידו חייב משום לש, וכן משמע בחידושי הר"ח בשבת דף קל"ד. ומצאתי חידוש גדול בשו"ת מכתם לדוד (או"ח סי' י"ט) שכתב וז"ל: "נוראה לתרץ דלפי האמת אי אפשר להכחיש דבמעשה הגבינה יש שני עניני איסור, דבהתחלה מגבלין ובוללין אותו בידים, ומלאכה זו אין הפה יכולה לדבר, זה שהיא תחת סוג בנין שאין לה שום דמיון לבנין, אלא האמת דממלאכת הלישה היא ותולדה דלש, ואחר שמגבלין אותו יפה אורחא דמילתא דמשוין ועורכין ומתקנין אותו להעמידו יחד על מכונו או ביד או בדפוס, ועל מלאכה זו השנית הוא שאמרו בפרק המצניע דמגבן חייב משום בונה. והוא כעין דברי הנשמת אדם. וא"כ יוצא שמגבן חייב לא רק משום בונה, אלא חייב גם משום איסור לש לדעת הבבלי, ורק כשעושה צורה חייב גם משום בונה. אולם מדברי שו"ת באר שבע סימן מ"ח משמע אחרת, דכתב לבאר מה שאביי מדמה מגבן ללישה בשבת דף קל"ד, הרי הגמ' בשבת צ"ח פוסקת שחייב משום בונה, ותירץ דמה שאביי הקשה מאי שנא מלישה, לא שעלה על דעתו לדמות גיבון ללישה, אלא כלומר שכשם שגבי לישה אין אנו גוזרין שמא ילוש מיו"ט לחול, ה"נ אין לגזור כן גבי לגבן, והשיב לו התם לא אפשר, הכא אפשר, וכן משמע מהים של שלמה פרק ב' דביצה סימן ל"ז שלמד כך את דברי הגמ'.

בחידושי פני יהושע שבת דף צ"ה ובביצה ד"ב כתב לחדש גדר באיסור מגבן, וז"ל: "נלע"ד דהא דאמרינן דמגבן חייב משום בונה, היינו דווקא במגבן לאוצר לייבש להצניעו לימים רבים, דבכה"ג מכוון לעשותן כמו בנין למען יעמדו ימים רבים, משא"כ עשיית גבינות שהותר ביו"ט היינו ע"כ לאכול לאלתר, וא"כ בכה"ג לא שייך בו איסור בונה כלל, ולא גרע מבונה ע"מ לסתור דפטור, וא"כ לפי"ז לא מצינו שהותר בנין לצורך. ולדעתי ברור הוא לחלק, אלא שלא מצאתי לשום פוסק או איזה מפרש שמחלק בכך" (עי' בס' בינה לעתים על ספר העיתים סימן רל"ה ס"ק נ"ה). ומציינים האחרונים שכדברי הפנ"י מצינו בדברי אחד הקדמונים, והוא בפירוש קדמון ממצרים בפ"ז מהלכות שבת הלכה ו', וז"ל: "וכן הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו וכו', החיבוץ הוא קיבוץ גופים זה לזה כדי להפרידם מן הפסולת שלהם, ואם נתכוון עם זה **שיעמדו אלו הגופים המקובצים זמן רב** כמו שעושין הגבינה, חייב אף משום בונה וכו'".

עפ"י דברי הפנ"י כתבו האחרונים להסביר את המחלוקת בין הבבלי לירושלמי, דהבבלי דמחייב מגבן משום בונה מדובר במגבן לייבש לאוצר לזמן רב, וע"ז שפיר חייב משום מלאכת בונה, משא"כ הירושלמי מדבר במגבן כדי לאכול לאלתר, ולכן אין בזה משום בונה אלא משום לש.

אולם בשו"ת חזון נחום סימן ל"ד משמע אחרת, דכתב לתרץ מה שהקשו התוס' בשבת דף צ"ה בנפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט, משום מתוך דמגבן שהוא תולדה דבונה, ותירצו דאסור מדרבנן משום עובדין דחול כמו שאסור טחינה והרקדה. והפנ"י הנ"ל כתב לחדש דמגבן שחייב משום בונה, היינו לאוצר שיעמוד לימים רבים, משא"כ מגבן שהותר ביו"ט לאכול לאלתר אין בו משום בונה, **דבנין לשעה לא הוי בנין,** א"כ בנין גמור לא הותר לצורך, נראה דשיטתו דבנין לשעה לא הוי בנין כשיטת הבבלי (עי' שו"ת חתם סופר או"ח סימן ע"ב), א"כ לשיטתם אע"ג דמגבן תולדה דבונה, מ"מ אי אפשר ללמוד מזה להתיר בנין ביו"ט כקושית התוס', כיון דמגבן לאכילה שהותר ביו"ט הוא רק בנין לשעה דלא שייך גביה בנין, משא"כ הירושלמי לשיטתו דבנין לשעה הוה בנין, ואם נאמר דמגבן תולדה דבונה, יקשה קושית התוס' שיהא מותר בנין ביו"ט משום מתוך, לכן מוכרח הירושלמי לומר דמגבן חייב משום לש ולא משום בונה, **דאין בנין לאוכלים כמו שאין עיבוד לאוכלים**, משמע מדבריו דגם כשמגבן כדי לאכול לאלתר, לדעת הירושלמי יש בזה משום איסור בנין (עי' ישועות יעקב או"ח סימן שט"ו).

מן הראוי לציין דיש מהאחרונים שכתבו דלא כהחת"ס בתשובותיו שדעת הבבלי דבנין לשעה ל"ה בנין, עי' באור שמח בפ"י מהלכות שבת הי"ב דהוכיח מדברי הבבלי דבנין לשעה הוי בנין, מזה שאמרו בגמ' שבת דקשירה במשכן הוי קושר ע"מ להתיר, וא"כ ס"ל לגמ' דבנין דמשכן חשוב לשעה, ועכ"ז בגמ' שבת דף ל"א ע"ב למדו מלאכת בונה מבניית המשכן, ומוכח דבנין לשעה הוי בנין. וכן האריך בהקדמת ספר שביתת השבת דף ח' ע"א. וכ"ה דעת הנודע ביהודה תנינא אורח חיים סימן ל' לגבי נשיאת מטריה בשבת שיש חיוב חטאת, וע"כ דבנין לשעה הוי בנין.

כתבו האחרונים להעיר להבבלי שמגבן חייב משום בונה, שיש איסור בונה באוכלין, מה זה שונה ממעבד דאין באוכלין כמובא בשבת דף ע"ה ע"ב, וכן למד הסמ"ק דה"ה דאין ממחק באוכלין כמו דאין עיבוד באוכלין, והובא ברמ"א סוף סימן שכ"א, וכן כתבו הראשונים דאין צביעה באוכלין, עי' שו"ע סימן ש"כ סעיף י"ט. ויעוין בשו"ע סימן תק"ט סעיף ג' דמבואר שעופות שממלאים אותם בשר וביצים מותר לתפרם ביו"ט, והוא מדברי שו"ת הרשב"א, וכתב שם הטעם דהותר כיון דאי אפשר לעשותם מעיו"ט, ומשמע דהוא מלאכה דתפירה, ועי"ש בקהלת יעקב לנתיבות שעמד דהרי אין תפירה באוכלין, ובס' דברי ירמיהו על הרמב"ם בפ"י מהלכות שבת כבר כתב להעיר זאת, ומתרץ וז"ל: "דמגבן הוי כמתקן כלי דדרכו בכך, אבל בעיבוד באוכלים שאין מדרכו לכך, כמו דמצינו בסחיטה מהתורה בזיתים וענבים בלבד, עי' במסכת שבת דף קמ"ה ע"א".

יש שכתבו לחלק דמלאכות מעבד וממחק ומחתך הם מלאכות שעיקרן לתיקון הדבר, ובזה אומרים דבאוכלין אין חשיבות של תיקון האוכל, אבל בונה נחשב למלאכת עשייה, ובזה שייך ג"כ באוכלין, ולכן בונה חייב גם באוכלין. ולפי"ז י"ל דגם תופר יש באוכלין, כיון דגם ע"י תפירתו נעשה דבר אחד, ולא הוי מלאכת תיקון, אלא עשיית דבר שלם נקרא מלאכה גם באוכלין (עי' שו"ת באר יצחק או"ח סימן י"ג ענף ב').

מכה בפטיש באוכלין

יש לדון האם יש ענין של מכה בפטיש באוכלין, דלכאורה כמו שיש איסור בונה באוכלין, ה"ה יש איסור מכה בפטיש. גדולי האחרונים דנו בארוכה אם נוהג איסור מכה בפטיש באוכלין, כגון האם מותר להדיח קולייס האיספנין (דג רך שנהיה מוכשר לאכילה במהרה) במים צוננין, דאעפ"י שאין בזה איסור בישול, מ"מ יש מקום לאסור משום מכה בפטיש, שעי"ז גומר ומכשיר הדג לאכילה, עי' בזה בלבוש סימן שי"ח ס"ד, מנחת חינוך במלאכת מבשל, שו"ת באר יצחק סימן י"ב, שו"ת אמרי בינה סימן כ"א, שו"ת מהרש"ם ח"א סימן קס"ד, ובקצות השלחן סימן ק"ל, ולכן אסור להכשיר מאכל שקודם לכן לא היה ראוי לאכילה. אמנם בבה"ל סימן שי"ח ס"ד ד"ה והדחתן, דחה את דעת הסוברים דיש מכה בפטיש באוכלין, וע"כ אין להחמיר בזה.

בס' בנין שבת במילואים פרק י"ג מובא מכתבו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהסביר דברי הבה"ל דאין מכה בפטיש באוכלין, כיון שאוכל הוא דבר שאינו מתקיים כלל, ומלאכת מכה בפטיש שייך רק בגמר מלאכת כלים או בגדים שהם דברים המתקיימים לזמן רב, כמבואר בגמ' ביצה דף ל"ג ע"ב "אמר רב יהודה אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי", ופירש הר"ן "דכיון דרכין עד שהן ראוים לבהמה **לא חשיב כלי, שאינו מתקיים**". ומשום כך הרבה מלאכות אינן נוהגות באוכלין כדוגמת מעבד מחתך וממרח, וה"ה מכה בפטיש לא שייך כיון שאינו מתקיים. ואף שמצינו איסור בונה באוכלין, שהרי המגבן את החלב ועשאו גבינה חייב משום תולדה דבונה, כבר כתב הפנ"י (הנ"ל) דמה שחייב מגבן משום בונה היינו במגבן כדי לייבשן ולהצניען לזמן מרובה או למוכרן, דבכה"ג צריך לעשות ולתקנן כעין בנין שיתקיים ולא יתפרק, אבל במגבן כדי לאכלה לאלתר באותו היום נראה דלא דומה לבנין כלל.

עי' בשש"כ פרק י"א הערה מ"ג שמביא בשם מרן הגרש"ז דאיסור מגבן שייך רק באופן שע"י הגיבון נעשה המאכל ראוי לעמוד מצד עצמו ימים רבים כמו גבינה קשה, ולפי"ז כתב **שמותר להכין ביו"ט קציצות בשר ודגים, ולא שייך בזה איסור מגבן, כיון שהקציצות אינן ראויות להתקיים זמן מרובה**, וא"כ ה"ה לגבי איסור מלאכת מכה בפטיש באוכלין שייך רק בדברים העשוים לעמוד ימים רבים (עי' בס' שביתת השבת מעשה חושב דיני מלאכה שאינה לקיום אות ג').

כתב בספר יסודי ישורון במלאכת בונה להעיר מדוע במבשל ביצה בשבת לא יתחייב משום בונה דדומה למגבן, הרי אפשר להתחייב משום ב' מלאכות (עי' שבת דף ע"ד). וי"ל לפי דברי הרמב"ם שגדר של בונה שמקבץ חלק אל חלק עד שיעשה גוף אחד שדומה לבנין, אולם הביצה היא שלימה ומחוברת בקליפתה (עי' שו"ת נזר הקודש או"ח סימן י"ט).

מפרר גבינה האם חייב משום מלאכת סותר

בס' תהלה לדוד סימן שי"ט אות ל' ובס' גליוני הש"ס (להגר"י ענגיל) שבת דף צ"ה כתבו להעיר דהיות ומגבן חייב משום בונה, איך הותר לחתוך גבינה בשבת אף שהגבינה נעשית בתבנית מסוימת, וגם נעשית לימים רבים וחייב משום בונה, והרי קיי"ל דכל שחייב בעשייתו משום בונה חייב בסתירתו משום סותר, וכדמוכח בשבת בפרק כל הכלים שהגמ' משווה סתירה דכלים לבנייתם. וכן מבואר בשבת דף נ"ז ע"א תוד"ה במה.

בס' חזון יחזקאל עמ"ס שבת דף צ"ה כתב דסותר שייך שיש שם אַחַר אחַר הסתירה, אולם במגבן עדין נקרא כל חתיכה בשם גבינה. בס' שש"כ פרק י"א הערה ל"א מביא בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וז"ל: "דכיון שלענין סתירה אין חילוק בין סותר בית שנבנה מאבנים הרבה, לבין סותר מערה שהיא מאבן אחת, ולכן גם כמו שמותר לשבור אגוז ולא נקרא מלאכה, כך גם חיתוך גבינה שנתחברה ע"י בני אדם ג"כ לא נחשב למלאכה אלא רק דרך אכילה, וגם אפשר דכיון שעיקר מטרת בנין הגבינה רק לסותרה ולאכלה, שהרי אילו לא היה אפשר לאכלה לא היה בונה כלל את הגבינה, ולכן אין בחתיכתה משום סתירה".

אולם יעוין בשו"ת באר יצחק חלק או"ח סימן י"ג ענף א' דהסותר ומפרר גבינה אה"נ שיש בזה חיוב מלאכת סותר, וכן מתבאר בשו"ת אבני נזר או"ח סימן נ"א ס"ק י"ז. אולם בספר מי טל במלאכת סותר, כתב להעיר דהרי מפורש במשנה בשבת דף קכ"ב ע"ב - נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזין, קרדום לחתוך בו את הדבילה, מגירה לגור בה את הגבינה. ומפורש דמותר לחתוך בשבת את הגבינה במגורה, וכפי שכתב רש"י (שם) לגור בה את הגבינה - לחתכו ולחלקו, לפי שממהרת לחתוך דבר עב. והובא זאת להלכה ברמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ז'. ויעוין בשו"ע או"ח סימן שכ"א סעיף י' שאסור לגרור את הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראלי"ו, דהיינו מגרדת דהוא כלי המיוחד לכך, ואסור משום דהוא דרך חול כמו שחיקת תבלין במדוך ובמכתשת. ועי' במג"א (שם) דבסכין וה"ה בקרדום ומגירה מותר לחתוך הגבינה אפילו דק דק, וציין לדברי הגמ' בשבת דף קכ"ב ע"ב, ולכאורה לפי הבאר יצחק והאבני נזר הרי יש בחיתוך הגבינה דק דק משום מלאכת סותר, ואיך מפורש במשנה שמותר לכתחילה לחתוך הגבינה דק דק (עי' שו"ת עטרת חכמים או"ח סימן ג', ובשו"ת מכתבי תורה בסימן נ"ג מש"כ בזה לתרץ).

הכנת גלידה בשבת

יש לדון במי ששם מים במקרר בשבת שיגלידו, האם חייב משום בונה, וכתב לחדש בפתח הדביר או"ח סימן שכ"ב דאסור לעשות גלידה בשבת משום בונה ונולד, וממילא שאסור לעשות קרח, וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קצ"ב, אולם בשביתת שבת בהקדמתו כתב שלא יתכן לומר כן, ולפ"ז יהיה אסור להניח בתוך מקרר ציר של דגים או בשר שלא יקפא, וזה הרי אי אפשר לומר כן. אולם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סימן ל"ד כתב שלא דומה קרח לרוטב דגים, דרוטב לא יוכל להתקיים בכוחות עצמו אפילו ליום, אבל גושי קרח שפיר מתקיימים ליום ויותר מזה, ואעפ"י שהמים מתחילים לנזול מיד, אבל צורת הגוש מתקיים שפיר. ואולם נ"ל לפי דברי הרמב"ם שהבאנו שגדר של בונה שאוסף חלקים ועושם אחד, י"ל שבמים אין אוסף חלקים לעשותן אחד, דהמים מעצמן נעשים לגוש אחד, ולכן אין חייב בהם משום בונה, וכך משמע ברשב"א שבת ק"ב ע"ב (עי' ע"ז בשו"ת באר משה ח"ו סי' קע"ה, שו"ת שבט הלוי ח"ז סימן צ"ב, שו"ת קנין תורה ח"ב סי' קי"ח, שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' צ"ח, שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' ז', שו"ת אהל משה ח"ב סימן ק"א, ושו"ת משנה הלכות ח"ד סימן מ"ח).

הרכבת שינים תותבות עם אבקה בשבת

בשו"ת הר צבי ח"א בסוף הספר עניני מלאכות שבת (במלאכת בונה) דן לגבי בעל קורא שיש לו שינים תותבות, ובאמצע הקריאה השינים זזות ממקומן וקשה לו הקריאה, והרופא נתן לו אבקה שישימם על גב השינים שעי"ז הם נדבקים לחיך ואינם נופלים ממקומם, האם מותר לעשות זה בשבת, והדבק אינו מתקיים אלא לשעה או שעתים בלבד, ונראה שדעתו להקל בדבר, ומוסיף שאף לדעת הסוברים שבנין לשעה הוי בנין, זה דווקא בבנין שמצד עצמו הוא בר קיימא אלא שדעתו לסתרו, אבל בבנין שבמציאות אינו ראוי להתקיים לכו"ע אין בזה איסור בונה.

וכדבריו מבואר בס' שביתת השבת שיש הבדל בין מלאכה שמעצמה אינה מתקיימת אפילו בלא מעשה, ובין מלאכה שמעצמה היא יכולה להתקיים אלא שע"י מעשיו לא תתקיים. וכיו"ב מצינו לענין מלאכת כתיבה שאינה אלא דברי המתקיים על דבר המתקיים, ומבואר באחרונים שכותב בדבר שאינו מתקיים אינו פטור אלא בכתב שאינו מתקיים מעצמו אפילו בלא מעשה שלו, וכ"כ המנ"ח במוסך השבת אות ט"ו. ראוי לציין שבס' שמירת שבת כהלכתה (מהדורת תשל"ט עמ' קנ"ד בהערה צ"ט) אוסר זאת משום מלאכת לישה, היות שהאבקה מתערבת ברוקו ונדבקת לחיך, ואף דלישה בפה מותר היינו דרך אכילה, אבל לא לצורך הדבקה (עי' שו"ת ציץ אליעזר חי"ג סימן ל').

בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו כתב סניף להיתר, והוא עפמש"כ בשו"ת אבני נזר או"ח סימן רט"ו שעצם הדין דיש בנין באדם במחלוקת שנויה דהסוגיות חלוקות, דמדברי הגמ' בשבת דף צ"ד לומדים מפסוק של "ויבן" לגודלת ופוקסת לחייב משום בונה, ובגמ' נדה דף מ"ה דרשו מהפסוק "ויבן" דבינה יתירה ניתנה לאשה, ולדעת הרמב"ם והגאונים אין בנין באדם כמו בכלים, ורק מדרבנן אסור, ולפי"ז בודאי כשעשוי לסתרו גם בו ביום אין איסור אפילו מדרבנן. ועוד י"ל דזה שיש דין בנין באדם הוא רק בדבר שבונה בגופו ומגופו, דומה למש"כ "ויבן את הצלע" - מלמד שקלעה, שלומדים בשבת דף צ"ה לגודלת ופוקסת שזה ג"כ בגופה ומגופה, אבל כשמחבר אל האדם גוף זר אזי יש לומר שבכה"ג אין דרך בנין בכך, דמלבד שלא היה זה במשכן, לא מצינו שום גילוי שיחשב ויקרא כה"ג בנין (וכך נקט בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן פ"א), ואף אם נאמר שנראה כבונה, ויש עכ"פ איסור מדרבנן, הרי כאן יש עוד חסרונות שהוא רק בנין לשעה ועומד להסתר בו ביום, שזה כשלעצמו יש בכדי להתיר, ובכה"ג אין איסור אפילו מדרבנן, ולגבי איסור לש כתב ז' טעמים שאין לחוש לאיסור לישה כדברי השש"כ, עי"ש.

פריסת הטלית על הילדים בשמחת תורה

נהגו כל ישראל לפרוס טלית ב"כל הנערים" ועל גבי החתן תורה וחתן בראשית ביום טוב של שמחת תורה, ועיקרו של מנהג זה נזכר בס' שלמי חגיגה דף רצ"ג ע"ג, ולכאורה יש בזה משום עשיית אהל ביום טוב שחז"ל גזרו אפילו על אהל עראי גזירה משום אהל קבע.

בס' תהלה לדוד סימן שט"ו סק"ט כתב: "ומה שנוהגים בשמחת תורה לפרוס טלית בשעת קריאת חתן בראשית, לכאורה אף שאין מתכוונים לאהל מ"מ הא הוי גג ומחיצות של בני אדם, אלא נראה **דמה שאוחזים בידים לא מיקרי אהל,** ואפילו במתכוין לאהל, וכדמוכח בשבת מ"ג ע"ב שמביאים מחצלת ופורסים עליהם, וכתבתי בסימן ש"א ס"ק ב' דמוכח מדברי הפוסקים דאין בזה שום איסור של עשיית אהל" [ועוד מוסיף בתהלה לדוד (שם) שהעמדת החופה אינו מתכוין לעשיית אהל, כיון שלא נעשית להגן ולעשיית צל אלא לכבוד החתן והכלה, וה"ה בנ"ד]. וכך כתבו בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ע"ב והחזו"א סימן נ"ב ס"ק ב', דאהל שאוחזים בידים מותר, דמותר לב' אנשים לאחוז בשני צידי המחצלת בידם להגן מפני החמה. הגאון מהרש"ם בספרו דעת תורה סימן שט"ו סעיף ט' כתב בשם הגאון דעת קדושים בכתב יד, שכל שאוחז בידו לא שייך בו עשיית אהל, כשם שאין קפידא אם מניח ידו או גופו על דפנות (עי' ספר מנחת שבת סימן פ' ס"ק כ"ד), וכן נקט בשו"ת אבני נזר סימן רנ"ב אות ד', ושכך נראה מדברי השו"ע הגר"ז סימן ש"א סעיף מ"ח שאין איסור בעשיית אהל במקום שאין לו חיזוק מעצמו רק ע"י שאוחזו בידו, וה"ז כעין מה שאמרו במת המוטל בחמה שפורסים המחצלת למעלה קודם זקיפת המטות, ה"ט משום שאין פריסת המחצלת חיזוק מעצמה, אלא רק ע"י שאוחזים אותה בידיהם, שאם יסלקו ידיהם הרי המחצלת נופלת, ולכך אין בזה חשש אהל בשבת. וכך פסק בשו"ת יבי"א חלק ז' סימן נ"ה, והאריך בזה ממקורות שונים (עי' שו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן ד' ובחט"ז סימן ח', ובשו"ת שבט הקהתי חלק ג' סימן קט"ז).

בס' קצות השלחן סימן ק"כ ס"ק א' כתב היתר אחר משום שאין כוונתו להאהיל אלא לכבוד, ולאור טעמים אלו שמחזיקים בידים את הטלית, ושאין מתכוונים למטרת אהל, יש לקיים את המנהג בשופי. ועי' שו"ת רבבות אפרים ח"א סימן תל"ג, ובס' הקטן והלכותיו ח"א עמוד קכ"ח.

הוראת הלכה

חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"
בעריכת הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א

הגבהת והנמכת סטענדער בשבת

שאלה: האם מותר להגביה ולהנמיך סטענדער ע"י פתיחת הברגים והידוקם שוב.

תשובה: בשו"ת מנחת יצחק ח"ט (סי' ל"ח) חוכך להחמיר, דכיון שמצוי שמניחים אותו כמה ימים בגובה מסויים, אפשר דלא חשיב כעשוי לפתוח ולסגור תמיד, ובאור לציון ח"ב (פכ"ז תשובה ג') כתב דבסטנדר של ביהמ"ד חשיב כעשוי לפתוח ולסגור תמיד ומותר, ובסטנדר שבבית שאין כ"כ רגילות לפתוח ולסגור תמיד אסור, אך בשו"ת שבט הלוי ח"ו (סי' ל"ב) כתב דכיון דשני חלקי הסטנדר הם תמיד יחד, מותר בכל גוונא להגביהו ולהנמיכו בשבת, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"י"ד (סי' י"א), ובשולחן שלמה (סי' שי"ג סק"ז), ושש"כ הנדמ"ח (פכ"ג ס"נ), ושו"ת שערי יושר ח"א (סי' ט"ז) וח"ה (סי' מ"ט ס"ק ד' ה'), וס' אורחות שבת ח"א (פ"ח ס"ס). והגרי"ש אלישיב שליט"א בתחילה היה מורה בזה להתיר, ולאחרונה חזר בו לאסור, כמש"כ בס' אשרי האיש (פי"ח סכ"ג) בשמו עיי"ש, והעיקר להלכה כדעת רוב הפוסקים המקילים בזה, אך המחמיר בזה תע"ב.

משחק במשחקי הרכבה בשבת

שאלה: האם מותר לילדים לשחק במשחקי הרכבה כגון לגו וכיו"ב, או דילמא יש בזה חשש בונה.

תשובה: בס' שלמי יהודה (פ"ה ס"א) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שבאבני פלא שלא מתהדק בחוזק מותר, אבל בלגו שדרך לחברו בחוזק אסור, וכ"כ בס' אשרי האיש (בפי"ח סל"ב) בשמו שאם כשמנענעים אותו קצת אינו מתפרק אסור, עיי"ש, וכ"כ בשש"כ הנדמ"ח (פט"ז סי"ט) עיי"ש. ובאור לציון ח"ב (פמ"ב ס"ה) סתם להקל, אלא שבתוך דבריו שם משמע שמדבר באבני פלא, ואפשר שבסוגי הלגו החדשים שיצאו לאחרונה שמתהדקים חזק א' בתוך השני, וצריך קצת כח להפרידם זה מזה, יודה שיש להחמיר שלא להרכיבם זה בזה בשבת, וצ"ע. ובס' שולחן שלמה (סי' שי"ד הערה א') כתב שמעיקר הדין אף בלגו שמהודק היטב אין בזה איסור בונה, כיון שניכר שהוא צעצוע, אלא שלא ראוי לגדול להרגיל את הילדים בזה, עיי"ש, ובס' אורחות שבת (פ"ח הערה ס"ו) כתב שכן שמע מהגר"נ קרליץ שליט"א שמעיקר הדין אין בזה איסור, וגם דעת החזו"א נוטה לזה עיי"ש, ולענין הלכה נר' שהמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך בפרט לקטנים, אך לכתחילה ראוי להמנע מזה, בפרט אם זה מתהדק חזק שקשה להפרידם, ומצוי שזה נשאר הרבה ימים מחובר בצורה שבנו אותם.

תיקון משקפיים שנשברו בשבת

שאלה: משקפיים שנשברו ע"י שיצאה אחת מזכוכיותיה או נשמטה הידית שלה, האם מותר להחזירם שלא ע"י הידוק, או דילמא יש בזה חשש שיבא לתקוע.

תשובה: במשקפים מפלסטיק שהזכוכית יצאה מהמסגרת מחמת שהמסגרת התרחבה, ואין אפשרות להדקה בחוזק אלא ע"י אומן שיצמצם את המסגרת, מותר להחזירה, כמש"כ בס' שלמי יהודה (פ"ד הערה מ"ו) בשם שו"ת אז נדברו ח"ח (סי' ל"ג) והגריש"א שליט"א, שש"כ הנדמ"ח (פט"ו ספ"ב), שו"ת שערי יושר ח"ה (סי' מ"ט ס"ק ז') עיי"ש. ואף שלפי הביאוה"ל (בסי' ש"ח סט"ז) בד"ה גם, שחלק על המג"א נר' דאסור, עכ"פ י"ל דהמג"א והביאוה"ל מיירי באופן שדרכו להשתמש ברפוי, אבל בידו לתקוע בחוזק, אבל בני"ד שאין בידו לתקוע בחוזק אלא ע"י אומן, אף הביאוה"ל יודה דמותר. ובאופן שניתן להדקו בחוזק והוא רוצה להחזירה רפוי, אף שיש מקילים בזה בצירוף הסברא שבדרך כלל קשה להדקו בחוזק גמור בלי אומן, כמבואר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ"ח) בשם כמה אחרונים, ובעוד חכמי דורינו הלא בספרתם, אין לסמוך ע"ז להקל, כמבואר בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' ר"ב), ושלמי יהודה ושש"כ ושו"ת שערי יושר הנ"ל, ורק אם החזירם רפוי פעם פעמים בחול, המיקל להחזירה רפוי בשבת, אפשר שיש לו ע"מ שיסמוך, וע"ע במש"כ בזה בשו"ת בהלכה, ואכמ"ל בזה. ובמסגרת ממתכת שהזכוכית מתהדקת ע"י בורג, אם הבורג קיים אסור להחזיר את הזכוכית ע"י הבורג אפילו רפוי, והמשקפים הם מוקצה, כמבואר בשו"ע והרמ"א (בסי' ש"ח סט"ז) עיי"ש, ובפוסקים הנ"ל ושאר חכמי דורינו. ואם הבורג נאבד, וניתן להחזיר את הזכוכית למסגרת ע"י סיכת בטחון וכיו"ב כדלהלן, מותר להחזירה בכה"ג. ובידית דמשקפים שנשמטה, אם הבורג קיים, אסור להחזירה ע"י הבורג אפילו רפוי כנ"ל, ואם הבורג נאבד מותר להחזיר את הידית ע"י סיכת בטחון, כמש"כ בס' מאור השבת ח"ב בשם הגרשז"א זצ"ל במכתב (סימן ג') עיי"ש. אבל להחזירה ע"י סיכה רגילה כתב שם שאסור, וכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"ד הערה נ') בשם הגריש"א שליט"א, עיי"ש. אך בדבריהם צ"ע, דהא קיי"ל דאין בנין וסתירה בכלים אלא בבנין גמור, וכיון שאין לך בנין כלי גרוע מזה, אין בזה איסור דבנין כלי, והחשש שמא יתקע, כיון שבסיכה כמות שהיא לא יכול להדק את הידית, מנלן לומר דיש לחוש שיעקם את הסיכה ועי"ז יהדק את הידית, ואף שגזרו שמא יתקע עם מסמרים, זהו כשדרכו בכך, אבל לעקם מחט שאין דרכו בכך אין לחוש. ואפשר דמי שיש לו צורך גדול במשקפים, ויש לו רק סיכה רגילה, יש להקל להחזיר את הידית ע"י סיכה.

פתיחת קופסאות שימורים ובקבוקים בשבת

שאלה: שמענו שיש מחלוקת גדולה באחרונים בענין פתיחת קופסאות שימורים ובקבוקי שתיה וכדו' בשבת, דיש אוסרים ויש מתירים, יורונו המורים הלכה למעשה כיצד יש לנהוג ושכמ"ה.

תשובה: בפתיחת קופסאות שימורים שע"י הפתיחה הם מתקלקלים קצת ולא ראויים כ"כ לשימוש חוזר, וגם כיום אין דרך להשתמש בהם יותר אח"כ, העיקר להלכה כדעת המקילים שאין בפתיחתם איסור עשיית כלי, אך לכתחילה ראוי לחוש למחמירים, ולעשות נקב למטה לפני שפותח מלמעלה, בפרט בקופסאות שימורים שיש בהם תכולה גדולה, וזה לוקח הרבה זמן עד שגומרים להשתמש בכל התכולה שבקופסה, מאחר שיש אומרים שעצם השימוש בקופסה עד שגומרים להשתמש בתכולה שבקופסה חשיב לעשיית כלי. [עיין שש"כ ר"פ ט', ואור לציון (פכ"ז ס"ז) עיי"ש].

ולענין פתיחת פקק הברגה ממתכת עם טבעת, שע"י פתיחתו קורעים את הטבעת, והופכים אותו לפקק הברגה מתוקן לגמרי, אע"פ שבאור לציון ח"ב (פכ"ז תשובה ח') כתב דמותר לפותחו בשבת, ויש עוד מחכמי דורינו שהקילו בזה, וכ"ה דעת מקצת חכמי הישיבה, דהעיקר כאור לציון דמותר, אלא דהיכא דאפשר יש לפתוח מע"ש לחוש לדעת האוסרים, לענ"ד נר' העיקר להלכה כדעת רוב רובם של חכמי דורינו שכתבו שאסור לפתוח בשבת, ומהם שש"כ הנד"מ (פ"ט סי"ח), שולחן שלמה (סי' שי"ד סק"ט אותיות ד' ה'), ס' אשרי האיש (פל"א ס"ה), שו"ת מנחת יצחק ליקוטי תשובות (סי' ל"ה), חוט שני ח"ב (פל"ז סק"ג), שו"ת דברי משה (להגר"מ הלברשטאם ח"א או"ח סי' י"א י"ב), שו"ת רבבות אפרים ח"ד (סי' צ"ו) בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שו"ת אז נדברו ח"ג (סי' מ'), ס' שומר שבת מחללו (להגרא"י הופמן שליט"א) בשם עוד הרבה חכמי דורינו, שו"ת שערי יושר ח"א (סי' י"ז) וח"ד (סי' ס'), ועיי"ש במש"כ בטוטו"ד לדחות את כל טענות המתירים, אורחות שבת (פ"ח סי"ז), ועוד הרבה, ואכמ"ל יותר.

ופתיחת פקק הברגה מפלסטיק שהטבעת דקה מהפקק וניכרת כדבר נפרד מהפקק, בשש"כ ושולחן שלמה הנ"ל כתבו שמותר, אך בס' אשרי האיש (הנ"ל ס"א) כתב דאסור, וכ"כ בס' חוט שני, ושו"ת שערי יושר עיי"ש, והמיקל לפותחם בשינוי בשיניים וכיו"ב, או ע"י קטן, אפשר שיש לו ע"מ שיסמוך.

הפרדת גביעי לבן המחוברים יחדיו בשבת

שאלה: האם מותר להפריד גביעי לבן המחוברים יחדיו, או דילמא יש בזה חשש מחתך או מכה בפטיש.

תשובה: באור לציון ח"ב (עמוד רכ"א) כתב דאין בזה איסור מחתך ומותר, וכ"כ בס' שולחן שלמה (סי' שי"ד ס"ק י"ג אות ג'), ושש"כ בנדמ"ח (פ"ט סי"א), אך דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש בזה איסור דמכה בפטיש ואיסור מחתך, כמבואר בס' אשרי האיש (פל"א סי"א) עיי"ש, וכ"ה דעת הגר"ש וואזנר שליט"א (בקובץ מבית לוי ח"ו עמוד מ"ה) דיש בזה איסור מחתך מדרבנן, וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' י"ז סק"ז) עיי"ש, וע"ע במשנ"ב דרשו (סי' שכ"ב הערה 25) במה שהביאו לרמב"ם (בפ"י מהל' שבת הלכה ט"ז) דמבואר בדבריו שבתיקון כל שהוא חשיב לתיקון כלי, עיי"ש, ולכן נר' העיקר להלכה שיש להחמיר שלא להפרידם.

הדבקת מגנט או גומי בשבת

שאלה: האם בהדבקת מגנט למקרר וכדו' או הדבקת חפץ מגומי הנדבק ע"י איטום האויר יש חשש בונה או לא.

תשובה: במדבקת מגנט למקרר, בשש"כ בנדמ"ח (פכ"ג סמ"ו) כתב דאם דעתו להשאירו למשך זמן ממושך אסור, ובהערה קמ"ג כתב די"ל שלדעת החזו"א (סי' נ"ב ס"ק י"ג) אסור, אך בס' חוט שני שבת ב' (עמוד ר"נ ס"ו) כתב דאף לדעת החזו"א מותר, ורק בהדבקת מגנט לקיר או לכלי המחובר לקרקע לדעת החזו"א אסור, ולדעת הב"י (בר"ס שט"ז) והמג"א (שם סק"ב) גם זה מותר, וכ"כ באורחות שבת (פ"ח סי"ג) דמותר להדביק ולהסיר מגנט מהמקרר עיי"ש, וכן נר' לענ"ד העיקר להלכה, דכיון דניתן להורידו בקלות, וניכר שהוא חיבור ארעי, ואינו נעשה כחלק מהמקרר, וסתם מקרר אין בנפח שבתוכו מ' סאה, ולכן מותר להדביק למקרר דפים של נוסח הפרשת תו"מ וכיו"ב העשויים עם מגנט, וכן מתלה העשוי עם מגנט, ובפרט אם מצוי שמידי פעם הוא נופל מאליו והו"ל רפוי לגמרי.

ובהדבקת מתלה וכיו"ב ע"י איטום אויר [ואקום], כיון שבדרך כלל נדבק בחוזק, נר' שיש להחמיר שלא להדביקו למקרר על מנת שישאר כך תמיד, אפילו שאין בנפח שבתוכו מ' סאה, מחשש שמא חשיב כבנין בכלים מדרבנן, ורק להצמיד עמו צלחת של תינוק לשולחן, שידוע לכל שעומד לפרקה מיד אחרי אכילת התינוק, וניכר שאינו כחלק מהשולחן יש להקל, כמש"כ בשש"כ הנדמ"ח (פי"א סמ"ב) עיי"ש, ובאור לציון ח"ב (פכ"ז תשובה ב') כתב דבמקרר שאין בנפחו מ' סאה מותר להדביקו עיי"ש, ואפשר שהרוצה לסמוך על דבריו יש לו ע"מ שיסמוך.

משחקי פלסטלינה בשבת

שאלה: בשו"ע סי' שי"ד סי"א כתב: אסור ליתן שעוה וכו' בנקב החבית לסותמו מפני שהוא ממרח, ונסתפקנו האם לפי"ז יש לאסור גם משחק פלסטלינה לילדים משום שהוא ממרח או לא.

תשובה: בשש"כ (פט"ז סי"ג) כתב שאסור משום ממרח, וכ"נ פשוט להלכה, ורק בפקק [אוטם] אוזנים למניעת שמיעת הרעש, שבשעת הכנסתם לאוזנים ממרח קצת את השעוה או הפלסטלינה באוזנים, דעת הגרשז"א זצ"ל שאין בזה איסור ממרח ולא איסור דתיקון כלי, כמש"כ בשש"כ הנדמ"ח (פי"ד סמ"ה), וכן א"ל הגרי"י נויבירט שליט"א שהגרשז"א התיר אף בכה"ג [ודלא כמי שכתב אחרת בשמו], אך בס' חוט שני ח"ב (סל"ו ס"ג) כתב שיש בזה איסור בונה עיי"ש, והמקיל בזה לצורך גדול, יש לו ע"מ שיסמוך.

לפרק מחיצה מתרת בשבת

שאלה: הנה במשנ"ב סי' שט"ו סק"י מבואר דאסור לעשות מתחילה בשבת מחיצה המתרת, אבל נסתפקנו כשעבר שימושה כמחיצה המתרת אם מותר לפרקה בשבת או לא.

תשובה: בשש"כ (פכ"ד סל"ח) כתב דמותר.

פתיחת הגגון שעל עגלת ילדים בשבת

שאלה: נסתפקנו בדבר המצוי בכל שבת בפתיחת הגגון שעל עגלת ילדים, האם יש בזה בשבת חשש אהל או לא.

תשובה: לדעת הנוב"י מ"ת או"ח (סי' ל') נר' שאסור, וכ"פ בס' קצוה"ש (סי' ק"כ בבדי השולחן סק"ח), ושו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ק"ה סק"ג), ושו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' נ"ד), ואור לציון ח"ב (פכ"ח תשובה ב'), וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סכ"ו) נר' שחוכך להחמיר בזה, אך החזו"א (בסי' נ"ב סק"ו) כתב דמותר לפותחה בשבת, ונר' שכ"ה דעת הפמ"ג והמשנ"ב (בסי' שט"ו בשעה"צ סקל"ה), וכ"פ בשש"כ (פכ"ד סי"ג), אורחות שבת (פ"ט ס"ה), ס' אהל עראי (סי' כ"ו סס"ק ו'), עיי"ש שהרחיק לכת לומר דזה מותר לכו"ע, והגרי"ש אלישיב שליט"א, כמש"כ בס' אשרי האיש (פ"כ ס"ה), ושו"ת שערי יושר ח"ה (סו"ס נ"ב) בשמו, ועע"ש בשו"ת שערי יושר במה שהאריך לשאת ולתת בדברי האוסרים והמתירים, והעלה דלכתחילה ראוי להחמיר שלא לפתוח את הגגון בשבת אא"כ היה פתוח טפח מע"ש, ורק בשעת הדחק יש להקל, אך המקילים לפותחם לכתחילה יש להם ע"מ שיסמוכו, עיי"ש, וכ"נ העיקר לדינא.

פרישת טלית על כל הנערים בשמחת תורה

שאלה: נסתפקנו בשמחת תורה שהמנהג שאחד מהעולים לתורה מקבץ עמו כל הנערים, ופורשים עליהם טלית, האם יש בזה חשש אהל או לא.

תשובה: כיון שזה נעשה רק לכבוד, ובגג העשוי לכבוד אין איסור של עשיית אהל, כמבואר בנוב"י הנ"ל ובאחרונים, וגם מחזיקים אותו בידים, וי"א [אבנ"ז סי' רכ"ב סק"ד, חזו"א סי' נ"ב ס"ק ב' ט' ועוד] שבכה"ג אין איסור של עשיית אהל, לכו"ע זה מותר.

איסור אהל בהוצאת מגירה בשבת

שאלה: האם יש איסור אהל בהוצאת מגירה ממקומה כשנשאר בעומק חללה טפח או לא.

תשובה: בשש"כ (פכ"ד סכ"ד) אסר אף להוציא את המגירה, ע"פ דברי המשנ"ב (בסוס"ק מ"ח) שאסור להחזירה למקומה משום עשיית אהל, אך זהו דוקא במגירה של שולחן ומיטה שאין להם מחיצות, וע"י הכנסת המגירה נעשה מחיצות וקרקעית לאהל, עיי"ש, אלא שבקישו"ע עם הגהות לחם הפנים חלק על החיי"א, עיי"ש בטעמו, וכן החזו"א (סי' נ"ב ס"ק י"ד) תמה ע"ז דלא מצינו איסור אהל בעשיית מחיצות וקרקע תחת גג, ובפרט שזה רק מחיצות ארעיות, והעלה להלכה שמותר להחזיר בשבת מגירה שיש בחללה טפח, עיי"ש, ודבריו מסתברים מאוד [וע"ע בס' אהל עראי (סי' ל"ח) במש"כ בזה, עייש"ב]. ועכ"פ בהוצאת המגירה שעי"ז רק מבטל את הקרקע והמחיצות שתחת הגג וקיל טפי, נר' לענ"ד דפשוט שמותר.

הוצאת גליל נייר מהמוט המיוחד לו בשבת

שאלה: מוט שיש בו קפיץ העשוי לתלות עליו גליל נייר, ומכניסים אותו בכוחל בין שני נקבים המיועדים לכך ונשאר שם בקבע, ורק כשנגמר הגליל ומחליפים אותו מוציאים אותו ומחזירים מיד, האם מותר להכניסו בשבת.

תשובה: באורחות שבת (פ"ח סי"ח) כתב שדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שאסור להכניסו בשבת, ודעת הגרשז"א זצ"ל דמותר, וכן העלה בשו"ת שערי יושר ח"ה (סי' מ"ח סק"ג), ועיי"ש במש"כ להוכיח שהעיקר לדינא דמותר. וגדולה מזו כתב בשש"כ הנדמ"ח (פי"ד סכ"ו) דאפילו כשיש צורך לפתוח בורג עם הברגה לשם כך, מותר לעשות כן בשבת, וגדולה מזו כתב בשערי יושר שם דאפילו להחזיר פרוכת שנתפסת עם הברגה מותר, עיי"ש.

הזזת תריס העשוי להכשיר סוכה מדין מחיצה המתרת

שאלה: תריס העובר על מסילה והוא גורם להכשיר סוכה, האם אסור להזיזו מדין מחיצה המתרת.

תשובה: בס' הליכות שלמה מועדים ח"ב (להגרשז"א זצ"ל פ"ז סט"ז) הסתפק בזה והניח בספק, ומשמע שדעתו להחמיר בזה מספק, עיי"ש, וכן בס' פסקי תשובות ח"ו (סי' תר"ל סק"ג) כתב דאסור להזיזו, אך בס' פקודת אלעזר (סו"ס תר"ל) בד"ה ולענין סגירת, כתב דמותר להזיזו ולעשות עי"ז דופן שלישי לסוכה, וכ"כ בס' אשרי האיש ח"ג מועדים (פכ"ד סכ"ב), ועיי"ש שכתב שהביא רבינו [הגריש"א שליט"א] שכ"כ האבנ"ז, ועע"ש בהערה ל"ה, וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ג), ועיי"ש שדחה לראיות הפסקי תשובות לאסור, והביא שכ"ה דעת הגר"ש וואזנר שליט"א בס' מבית לוי חודש תשרי דמותר להזיזו, ודלא כמש"כ הפסקי תשובות בשם קובץ מבית לוי שאסור, עיי"ש, וכ"נ העיקר לדינא שמותר להזיזו אע"פ שעי"ז עושה דופן שלישי לסוכה.

עוד יוסף חי
הרה"ג שלום עוויל שליט"א
בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

איסור בונה בעשיית עיסה של תמרים ואגוזים ובעשיית סלט ביצים ובדין סותר בחיתוך גבינה

א
עשיית עיסה של תמרים ואגוזים בשבת

הרמב"ם פ"ז מה' שבת ה"ו כתב, וכן הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו, הרי זה חייב משום תולדת בורר, שהרי הפריש הקום מן החלב. ואם גבנו ועשהו גבינה, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין.

ובשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן י"ט נשאל, אם מותר לדוך בשבת על ידי שינוי תמרים ואגוזים יחד, ועל ידי הדיכה יהיו האגוזים נימוחים ונבלעים בתמרים, ונעשים התמרים כמו עיסה. והשיב, דלכאורה יש לאסור מדין בונה, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות שבת ה"ו דאם גבנו חלב ועשהו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד, הרי זה דומה לבנין. ולפי זה דיכת התמרים שעושה כל החלקים חלק אחד וגוף אחד שנדבקים ונכללים זה עם זה ונעשים כמו עיסה אחת, הרי זה דומה לבנין. אך שוב הראו לי דברי המגן אברהם סימן ש"מ ס"ק י"ז גבי מש"כ הרמב"ם בפ"ח ה"ו, המקבץ דבילה ועשה ממנה עגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב. והקשה המ"א למה לא יתחייב משום בונה וכמו מגבן. ותירץ, שצריך לומר דלא מקרי בונה, אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו, ע"ש. ולפי דבריו אלו, אין בעשיית העיסה הנזכרת איסור משום בונה. אמנם אמרתי לאסור בנדון השאלה מתורתו של הרשב"א בגמ' שבת דף ק"ב ע"ב בהא מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר חייב משום בונה. וכתב הרשב"א וז"ל, איכא למידק והא אין בנין בכלים כדאמרינן בפ"ב דביצה. ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים, הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות, וכדשרו ב"ה לזקוף את המנורה ביו"ט. אבל לעשות כלי לכתחילה אין לך בנין גדול מזה, ואין זה נקרא בנין בכלים, שהרי אינו בונה כלי, אלא עושה כלי. ובזה ניחא לי הא דאמרינן בפרק המצניע דמגבן חייב משום בונה, ואם אין בנין בכלים היאך אפשר שיש בנין באוכלים, אלא שהעושה דבר מתחילתו חייב משום עושה כלי והוא הבונה וכו', ע"ש. וכן מצאתי להגאון המאירי ז"ל בשיטתו שם שכתב וז"ל, ואם בכלים אין בנין איך נאמר שבאוכלים יש בנין, אלא שלא אמרוה בעשיית דבר שמתחילתו גולם וכו', נראה דגם הוא לומד כדברי הרשב"א ז"ל הנזכר. ולפ"ז הרשב"א והמאירי ז"ל סבירא להו בהא דמגבן חייב משום בונה, הטעם משום דכל העושה דבר מתחילתו חייב משום עושה כלי והוא הבונה, ולכן זה המגבן שעשה תיקון דבר חדש, הרי זה בכלל בונה. ואם כן לפי"ז גם עשיית העיסה הנ"ל הוא דבר חדש שהוא עושה מין מאכל בפני עצמו, שהוא חלוק בשמו ובטעמו, דלא הוה זה קודם שדך שניהם יחד, ע"ש.

ולכאורה דבריו צריכים ביאור, דאחר שמבואר במ"א דאיסור בונה הוא רק במכוין ליפותו ולהשוותו, דמהות המלאכה היא ליצור צורה ולא רק איסוף ודיבוק חלקים בעלמא. אם כן, גם בעושה דבר חדש, אינו חייב אלא כשעושה צורה בדבר חדש, ולא בעושה דבר חדש בעלמא. ומדברי הרשב"א והמאירי אין שום הכרח דפליגי על המ"א, דהרשב"א והמאירי חידשו שהמחזיר כלי שהתפרק אינו עובר משום בונה, ורק בבונה כלי חדש חייב משום בונה. אך כל זה רק כשהוא "בונה" כלי חדש, ואם גדר בונה הוא עשיית צורה וליפותו ולהשוותו, אם כן רק בעושה כלי חדש ומייפהו חשיב בונה. אבל בקיבוץ בעלמא בדבר חדש אינו חייב משום בונה.

ואולי יש לומר, דמהות מלאכת בונה היא, עשיית דבר חדש על ידי קיבוץ חלק אל חלק. ועשיית דבר חדש יכולה להיות באחד משני אופנים, או ביצירת ועשיית צורה חדשה, או בעשיית תוכן חדש. ולפי זה, במדבק תאנים שאין שום תוכן חדש ע"י חיבורם, שהרי שמם וטעמם נשאר כמעיקרא, אין לחייב משום עשיית תוכן חדש, ורק היה מקום לחייב משום עשיית צורה חדשה. ועל זה כתב המ"א, דכיון דאינו מכוין לייפותו ולהשוותו ולעשות לו צורה בדוקא, אינו חייב משום עשיית צורה חדשה. אולם בנידון דידן שעושה עיסת תמרים עם אגוזים, אף שאין לחייבו משום עשיית צורה חדשה, שהרי אינו מכוין ליפותו ולהשוותו, מ"מ יש לחייבו משום עשיית תוכן חדש, שהרי מעתה יש לו שם חדש וטעם חדש. ועיין בערוך השולחן סימן ש"מ סעיף ח' שהביא את קושית המ"א למה המדבק תאנים לא יתחייב משום בונה וכמו במגבן. וכתב, ואין זה דמיון, דמגבן נשתנה צורתו מן קודם הגיבון לאח"כ כמו בבנין מעצים לבית, ולא כן בתאנים. ואולי גם כונת תירוצו כן, אלא שאין התחלה לקושיא זו ע"ש.

ולפי זה יתיישב נמי מה שהקשה הרב פעלים שם בתחילת התשובה, עמש"כ המ"א דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו, וקשה דהרמב"ם סתם דבריו, וכתב דהמגבן גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק הרי זה דומה לבנין. ולא הזכיר שהיינו דוקא במכוין ליפותו ולהשוותו, ע"ש. ולמבואר ניחא שפיר, דבעשיית גבינה שעושה דבר חדש, חשיב בונה מעצם עשיית מהות חדשה, ואף שאינה בצורה מסוימת.

ולמבואר יתיישב נמי מה שיש לעורר, דהנה האחרונים הקשו דהמגרד גבינה בשבת יתחייב משום סותר. ועמש"כ בזה להלן. וראיתי לבעל צפנת פענח בספר מכתבי תורה ח"א סימן נ"ב נ"ג, וכן במשמרת חיים ח"ב ענייני שבת אות ג' שכתבו ליישב, דהמגבן חייב משום בונה משום שהוא עשה מחלב שהוא לח, גבינה שהיא אוכל, וא"כ סתירה בגבינה היה שייך רק אם מסלק ענין בנין מהגבינה שמחזיר הגבינה לחלב. ובמגרד גבינה אין כאן ענין סתירה כלל, כיון שהוא נשאר גבינה ע"ש. ויוצא מזה שבונה בגבינה אינו עשיית הצורה והתבנית, אלא מה שנהפך מהותו לגבינה. ולכאורה הוא נגד דברי המ"א שכתב, דרק במכוין ליפותו ולהשוותו חייב משום בונה, והיינו עשיית צורה בדוקא, ואם כן בסתירת הצורה יתחייב משום סותר. ולהמבואר יש לומר, דבעשיית גבינה שהוא עושה דבר חדש, חייב משום בונה על המהות החדשה שעשה, ולאו דוקא על עשיית הצורה, וא"כ כל שאינו סותר את המהות החדשה לא חשיב סותר. אלא שאם הגבינה היתה עשויה בדוקא בצורה מסוימת עגולה או ארוכה, בסתירת הציור יתחייב משום סותר, דהרי גם הציור חשיב בונה וכמש"כ המ"א. ואם כן יוצא שהמגרד גבינה בשבת, אם היא עשויה בצורה מיוחדת בדוקא, עובר משום סותר. ואם אין בה צורה מיוחדת, אינו עובר משום סותר. אך הפוסקים סתמו בזה וצ"ע.

אולם יעויין בקיצור שו"ע סימן פ' סכ"ה שכתב, דכשחותכין בצלים עם ביצים או עם חלב ודג מלוח, יש להיזהר שלא להשוותן וליפותן, אלא יניחם כמות שהם. וציין מקורו מדברי המ"א הנ"ל. ולכאורה משמע קצת דגם בעושה דבר חדש, בעינן עשיית צורה כדי שיתחייב משום בונה. ובחיי אדם כלל צ"ג בנשמ"א אות א' כתב להדיא כן גבי גבינה, שחייב משום בונה כשמגבן בצורה מסוימת עגולה או ארוכה. וכן ראיתי שכתב בפשיטות בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה מ"ג. ובספר זבחי צדק ח"ב שו"ת או"ח סימן כ' הביא בשם רבינו ז"ל, דיש לאסור עשיית עיסה מתמרים ואגוזים משום בונה. ושוב ראה מש"כ המ"א דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו, וא"כ הכא לא חשיב בונה. ולא הזכיר מהמשך דברי רבינו ז"ל דיש לחייב משום בונה כיון דעושה דבר חדש. ואולי סבירא ליה כאחרונים הנ"ל.

ב
סותר בחיתוך גבינה

בשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן י"ט כתב להקשות לסברת הרמב"ם דאסר במגבן משום בונה מן התורה, אם כן איך חותכין הגבינה בשבת לחתיכות קטנות, ומשנה שלימה שנינו בשבת דף קכ"ב מגירה לגרור בה גבינה, ופסקה הרמב"ם בפכ"ה ה"ז, והלא כל דבר שיש בו בנין יש בו איסור סתירה. ויש לומר דהן אמת דחתוך הגבינה הוי סתירה, עם כל זה כיון דחותך כדי לאכול לאלתר, אין סתירה זו דרך מלאכה אלא הוא דרך אכילה, כי כאשר מניחה בפיו מוכרח לחתך אותה בלעסו אותה, והרי זה סותר הבנין בפיו, ומה לי סותר בפיו מה לי סותר בידיו ומניחו לתוך פיו, דאף על גב דלא מצינו מעשה בנין בדרך אכילה, מצינו מעשה סתירה בדרך אכילה, כי כל מאכל סותר בניינו בלעיסתו. ולכן אם חותך בידו כדי לאכול לאלתר שרי, דחשיב דרך אכילה. מיהו מזה יוצא דלא הותר לגרור הגבינה כדי להניח, אלא כדי לאכול לאלתר כדין הבורר אוכל מתוך פסולת. וצריך להתיישב בדבר ע"ש. ועיין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן רי"א ס"ק י"ז.

ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קכ"ב ענף ה' כתב לבאר, דהנה הר"ן שבת פכ"ב (דף ס"א ע"ב מדפי הרי"ף) כתב לחלק בין סתירת כלי גדול שאסור לסתירת כלי קטן שמותר. וקשה דאיהו גופיה כתב בפי"ב (דף ל"ז ע"א מדפי הרי"ף) שיש בנין בכלים בעושה כלי חדש. ולכאורה אם יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, וא"כ למה מותר לסתור כלי קטן. וכבר הב"י סימן שי"ד (ס"א) עמד בזה, וכתב ליישב דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים, הני מילי בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו. אבל עושה כלי מתחילתו, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי, ומיחייב משום בונה ע"ש. וביאר האגרות משה דלדעת הר"ן דרק בעושה כלי חדש יש בנין בכלים, דאינו בנין בכלים אלא עושה כלי, אין איסור זה שייך רק בבונה כלי, אבל בסתירה ליכא כלל אופן שיחייב בסתירת כלים, דהא בעת שסותר היה כלי, ונמצא שסתירתו היתה בכלים ואין סתירה בכלים. ועוד יש לומר דרק בבונה כלי חדש יש חשיבות מלאכה במה שעושה כלי, משא"כ בסותר כלי, דודאי אין חשיבות מלאכה דהוא מקלקל, וכל חיוב במלאכה דסותר הוא מה שצריך לו לבנות כלי אחר שג"כ אינו חשיבות במה שנעשה סתור, לכן אין בסותר כלי מלאכת סותר ע"ש. ולפ"ז אתו שפיר נמי דברי הרמב"ם, שאף שאסר עשיית גבינה משום בונה, מ"מ לא הזכיר איסור בסתירת גבינה, דאין סתירה בכלים ע"ש.

אך יש לעורר, דבדעת הרמב"ם קשה לפרש כן, שהרי להדיא כתב בפ"י הי"ד הסותר אוהל קבוע או שפרק עץ תקוע, הרי זה תולדת סותר וחייב ע"ש. הרי שאסר לסתור כלים. והאג"מ שם עמד על זה, וכתב, שצריך לומר שהוא עץ תקוע מאהל קבוע שלעיל מזה ולא בכלים ע"ש. אך זה אוקימתא בדברי הרמב"ם, וע"ש בהי"ג. וכן מצאתי במנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת סותר שכתב, שלדעת הרמב"ם יש סתירה בכלים, וכמבואר ממש"כ או שפרק עץ תקוע. ובמק"א כתבנו לבאר שיטת הרמב"ם באופן אחר. ועוד יש לעורר דהשו"ע ס"א פסק להלכה דאסור לסתור כלי, ודלא כהר"ן והרשב"א.

וראיתי בתהילה לדוד סימן שי"ט סק"ל שעמד בקושיא זו איך מותר לחתוך גבינה, וכתב ליישב, דהוי סותר שלא על מנת לבנות שאין בו איסור תורה. ואפשר דכיון דלא משכחת לה סותר ע"מ לבנות, דא"א לעשותו אחר הסתירה גוף אחד, להכי אף רבנן לא גזרו ביה ע"ש. וכעין זה כתב המ"ב סימן שי"ד ס"ח בביאור הלכה ד"ה חותלות, גבי קורע שלא ע"מ לתפור, דהיכא דלא שייך תפירה גם איסור דרבנן ליכא.

אולם בשו"ת הר צבי או"ח ח"א בקונטרס טל הרי"ם מלאכת סותר אות ב', הביא בשם שו"ת עונג יו"ט סימן כ' שיצא לדון בדבר חדש, דאע"פ שסותר שלא ע"מ לבנות אסור מדרבנן, מ"מ בעינן שיהא ראוי לבנות, שיכול לבוא לידי איסור תורה, משא"כ בחבית כשסותרה ואין ראוי לבנות כגון ששובר את הכלי, אינו אלא מקלקל גמור ואין בזה איסור כלל. אך כתב שהגר"י כהן ז"ל הקשה על זה מדברי היראים סימן רע"ד (ח"ב דף ק"מ ע"ב) שכתב להוכיח דאין בנין וסתירה בכלים, מהא דאיתא בשבת דף כ"ט ע"א דמסיקין בכלים ביו"ט, והרי בשריפתו נמצא סותר הכלי. ומוכח דאין סתירה בכלים, וממילא אין גם בנין ע"ש. ולדברי העונג יו"ט מה הקושיא מהא דמסיקין בכלים, הרי אינו סותר ע"מ לבנות, וגם אינו ראוי לבנות, ואין בזה איסור כלל לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ע"ש. והיא קושיא אלימתא.

ובפשוטו יש לומר דלענין הלכה אין להוכיח מזה דלא כאחרונים הנ"ל, דהרי שיטת היראים דאין בנין וסתירה בכלים כלל אינה הלכה, ורוב הראשונים פליגי עליה, וכן פסק השו"ע ס"א, ואפשר דס"ל דליכא הוכחה מהא דמסיקין כלים, דשם הוי סותר שלא ע"מ לבנות שאין בו איסור סותר מה"ת, וגם אינו ראוי לבנות, ואין בו איסור סותר גם מדרבנן וכדברי האחרונים. והיראים שהביא הוכחה זו אה"נ סבירא ליה דלא כאחרונים.

ועוד יש לומר דכו"ע מודו ליסוד האחרונים הנ"ל, ושאני הא דמסיקין כלים ביו"ט, דיעויין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן רי"א ס"ק ט"ו שכתב לבאר את פלוגתת היראים והראשונים, דהראשונים ס"ל דהא דבעינן סותר ע"מ לבנות הוא מגוף המלאכה, וכל שאינו ע"מ לבנות פטור. ולפ"ז גם בשורף כלים כיון שאינו ע"מ לבנות פטור. אולם היראים ס"ל דהא דבעינן ע"מ לבנות הוא משום דבלא"ה הוי מקלקל, וכל המקלקלים פטורים. ולפ"ז השורף כלים תחת קדרתו אף שאינו ע"מ לבנות, חייב משום סותר, שהרי אינו מקלקל אלא מתקן קדרתו, ע"ש. ויוצא מזה שכוונת היראים שהשורף כלים תחת קדרתו היה ראוי שיתחייב באיסור תורה משום סותר, ולא רק באיסור דרבנן משום שאינו ע"מ לבנות, וא"כ אין מדבריו הוכחה כלל נגד האחרונים הנ"ל.

ומכל מקום אכתי יש לעיין בדברי התהילה לדוד שנקט כדבר פשוט שהסותר גבינה, לא יתחייב משום סותר מדאורייתא כיון שאינו ע"מ לבנות, והרי דעת הרמב"ם דהא דבעינן ע"מ לבנות הוא רק כדי שלא יחשב כמקלקל, וכמבואר בדבריו בפ"י הט"ו, וכמ"ש המנ"ח מצוה ל"ב מוסך השבת מלאכת סותר, וכ"כ במלאכת מוחק גבי מוחק ע"מ לכתוב, וכ"כ האבנ"ז שם ס"ק ט"ז בדעת הרמב"ם גבי סותר שלא ע"מ לבנות. וכן כתב המ"ב סימן ש"מ סי"ד בביאור הלכה ד"ה ולא, בדעת הרמב"ם גבי קורע ע"מ לתפור. ולפי זה אם שובר את הגבינה שלא בדרך קלקול אלא לאיזה צורך, הוי סותר מן התורה.

ונראה ליישב, דהנה המנחת חינוך במוסך השבת מלאכת קורע ומלאכת מוחק כתב, דהא דמבואר ברמב"ם דלא בעינן דוקא סותר ע"מ לבנות, וכל שאינו מקלקל חייב, היינו לשיטתו בפ"א מה' שבת ה"ז דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. וכ"כ הח"א ה' שבת כלל כ"ט בנשמת אדם סק"א. והנה השואל ומשיב בגליון הש"ס על הירושלמי שבת פ"ז (דף מ"ח ע"א) כתב, דבתולדה לכו"ע פטור במלאכה שאינה צריכה לגופה, ע"ש. ולפי זה יוצא דבעושה גבינה שאיסורו משום תולדת בונה, כמבואר ברמב"ם פ"י הי"ג, במלאכה שאינה צריכה לגופה פטור גם לדעת הרמב"ם, וא"כ כל שאינו סותר ע"מ לבנות ממש פטור. ואתו שפיר דברי התהל"ד.

אולם יעויין ברמב"ם פ"י הט"ו שכתב, הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע, הרי זה תולדת סותר וחייב, והוא שיתכוין לתקן, ע"ש. ומבואר דגם בתולדת סותר חייב אף שלא ע"מ לבנות, כל שמתקן בכך. ובהכרח או דלא ס"ל כמש"כ המנ"ח דדין ע"מ לבנות תלוי במשאצל"ג, או דלא ס"ל כשואל ומשיב דבתולדה לכו"ע פטור במשאצל"ג.

והצפנת פענח בספר מכתבי תורה ח"א סי' נ"ב נ"ג וכן במשמרת חיים ח"ב ענייני שבת אות ג' כתבו ליישב, דהמגבן חייב משום בונה משום שהוא עשה מחלב שהוא לח גבינה שהיא אוכל, וא"כ סתירה בגבינה היה שייך רק אם מסלק ענין בנין מהגבינה שמחזיר הגבינה לחלב. ובמגרד גבינה אין כאן ענין סתירה כלל, כיון שהוא נשאר גבינה ע"ש. ויוצא מזה שבונה בגבינה אינו עשיית הצורה והתבנית, אלא מה שנהפך מהותו לגבינה. ולכאורה הוא נגד דברי המ"א שכתב, דרק במכוין ליפותו ולהשוותו חייב משום בונה, והיינו עשיית צורה בדוקא, ואם כן בסתירת הצורה יתחייב משום סותר. ולהמבואר יש לומר, דבעשיית גבינה שהוא עושה דבר חדש, חייב משום בונה על המהות החדשה שעשה, ולאו דוקא על עשיית הצורה, וא"כ כל שאינו סותר את המהות החדשה לא חשיב סותר. אלא שאם הגבינה היתה עשויה בדוקא בצורה מסוימת עגולה או ארוכה, בסתירת הציור יתחייב משום סותר, דהרי גם הציור חשיב בונה וכמש"כ המ"א. ואם כן יוצא שהמגרד גבינה בשבת, אם היא עשויה בצורה מיוחדת בדוקא, עובר משום סותר. ואם אין בה צורה מיוחדת, אינו עובר משום סותר. אך הפוסקים סתמו בזה וצ"ע.

אולם יעויין בקיצור שו"ע סימן פ' סכ"ה שכתב, דכשחותכין בצלים עם ביצים או עם חלב ודג מלוח, יש להיזהר שלא להשוותן וליפותן, אלא יניחם כמות שהם. וציין מקורו מדברי המ"א הנ"ל. ולכאורה משמע קצת דגם בעושה דבר חדש, בעינן עשיית צורה כדי שיתחייב משום בונה. ובחיי אדם כלל צ"ג בנשמ"א אות א' כתב להדיא כן גבי גבינה, שחייב משום בונה כשמגבן בצורה מסוימת עגולה או ארוכה. וכן ראיתי שכתב בפשיטות בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה מ"ג. ובספר זבחי צדק ח"ב שו"ת או"ח סימן כ' הביא בשם רבינו ז"ל, דיש לאסור עשיית עיסה מתמרים ואגוזים משום בונה. ושוב ראה מש"כ המ"א דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו, וא"כ הכא לא חשיב בונה. ולא הזכיר מהמשך דברי רבינו ז"ל דיש לחייב משום בונה כיון דעושה דבר חדש. ואולי סבירא ליה כאחרונים הנ"ל.

ב
סותר בחיתוך גבינה

בשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן י"ט כתב להקשות לסברת הרמב"ם דאסר במגבן משום בונה מן התורה, אם כן איך חותכין הגבינה בשבת לחתיכות קטנות, ומשנה שלימה שנינו בשבת דף קכ"ב מגירה לגרור בה גבינה, ופסקה הרמב"ם בפכ"ה ה"ז, והלא כל דבר שיש בו בנין יש בו איסור סתירה. ויש לומר דהן אמת דחתוך הגבינה הוי סתירה, עם כל זה כיון דחותך כדי לאכול לאלתר, אין סתירה זו דרך מלאכה אלא הוא דרך אכילה, כי כאשר מניחה בפיו מוכרח לחתך אותה בלעסו אותה, והרי זה סותר הבנין בפיו, ומה לי סותר בפיו מה לי סותר בידיו ומניחו לתוך פיו, דאף על גב דלא מצינו מעשה בנין בדרך אכילה, מצינו מעשה סתירה בדרך אכילה, כי כל מאכל סותר בניינו בלעיסתו. ולכן אם חותך בידו כדי לאכול לאלתר שרי, דחשיב דרך אכילה. מיהו מזה יוצא דלא הותר לגרור הגבינה כדי להניח, אלא כדי לאכול לאלתר כדין הבורר אוכל מתוך פסולת. וצריך להתיישב בדבר ע"ש. ועיין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן רי"א ס"ק י"ז.

ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קכ"ב ענף ה' כתב לבאר, דהנה הר"ן שבת פכ"ב (דף ס"א ע"ב מדפי הרי"ף) כתב לחלק בין סתירת כלי גדול שאסור לסתירת כלי קטן שמותר. וקשה דאיהו גופיה כתב בפי"ב (דף ל"ז ע"א מדפי הרי"ף) שיש בנין בכלים בעושה כלי חדש. ולכאורה אם יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, וא"כ למה מותר לסתור כלי קטן. וכבר הב"י סימן שי"ד (ס"א) עמד בזה, וכתב ליישב דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים, הני מילי בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו. אבל עושה כלי מתחילתו, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי, ומיחייב משום בונה ע"ש. וביאר האגרות משה דלדעת הר"ן דרק בעושה כלי חדש יש בנין בכלים, דאינו בנין בכלים אלא עושה כלי, אין איסור זה שייך רק בבונה כלי, אבל בסתירה ליכא כלל אופן שיחייב בסתירת כלים, דהא בעת שסותר היה כלי, ונמצא שסתירתו היתה בכלים ואין סתירה בכלים. ועוד יש לומר דרק בבונה כלי חדש יש חשיבות מלאכה במה שעושה כלי, משא"כ בסותר כלי, דודאי אין חשיבות מלאכה דהוא מקלקל, וכל חיוב במלאכה דסותר הוא מה שצריך לו לבנות כלי אחר שג"כ אינו חשיבות במה שנעשה סתור, לכן אין בסותר כלי מלאכת סותר ע"ש. ולפ"ז אתו שפיר נמי דברי הרמב"ם, שאף שאסר עשיית גבינה משום בונה, מ"מ לא הזכיר איסור בסתירת גבינה, דאין סתירה בכלים ע"ש.

אך יש לעורר, דבדעת הרמב"ם קשה לפרש כן, שהרי להדיא כתב בפ"י הי"ד הסותר אוהל קבוע או שפרק עץ תקוע, הרי זה תולדת סותר וחייב ע"ש. הרי שאסר לסתור כלים. והאג"מ שם עמד על זה, וכתב, שצריך לומר שהוא עץ תקוע מאהל קבוע שלעיל מזה ולא בכלים ע"ש. אך זה אוקימתא בדברי הרמב"ם, וע"ש בהי"ג. וכן מצאתי במנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת סותר שכתב, שלדעת הרמב"ם יש סתירה בכלים, וכמבואר ממש"כ או שפרק עץ תקוע. ובמק"א כתבנו לבאר שיטת הרמב"ם באופן אחר. ועוד יש לעורר דהשו"ע ס"א פסק להלכה דאסור לסתור כלי, ודלא כהר"ן והרשב"א.

וראיתי בתהילה לדוד סימן שי"ט סק"ל שעמד בקושיא זו איך מותר לחתוך גבינה, וכתב ליישב, דהוי סותר שלא על מנת לבנות שאין בו איסור תורה. ואפשר דכיון דלא משכחת לה סותר ע"מ לבנות, דא"א לעשותו אחר הסתירה גוף אחד, להכי אף רבנן לא גזרו ביה ע"ש. וכעין זה כתב המ"ב סימן שי"ד ס"ח בביאור הלכה ד"ה חותלות, גבי קורע שלא ע"מ לתפור, דהיכא דלא שייך תפירה גם איסור דרבנן ליכא.

אולם בשו"ת הר צבי או"ח ח"א בקונטרס טל הרי"ם מלאכת סותר אות ב', הביא בשם שו"ת עונג יו"ט סימן כ' שיצא לדון בדבר חדש, דאע"פ שסותר שלא ע"מ לבנות אסור מדרבנן, מ"מ בעינן שיהא ראוי לבנות, שיכול לבוא לידי איסור תורה, משא"כ בחבית כשסותרה ואין ראוי לבנות כגון ששובר את הכלי, אינו אלא מקלקל גמור ואין בזה איסור כלל. אך כתב שהגר"י כהן ז"ל הקשה על זה מדברי היראים סימן רע"ד (ח"ב דף ק"מ ע"ב) שכתב להוכיח דאין בנין וסתירה בכלים, מהא דאיתא בשבת דף כ"ט ע"א דמסיקין בכלים ביו"ט, והרי בשריפתו נמצא סותר הכלי. ומוכח דאין סתירה בכלים, וממילא אין גם בנין ע"ש. ולדברי העונג יו"ט מה הקושיא מהא דמסיקין בכלים, הרי אינו סותר ע"מ לבנות, וגם אינו ראוי לבנות, ואין בזה איסור כלל לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ע"ש. והיא קושיא אלימתא.

ובפשוטו יש לומר דלענין הלכה אין להוכיח מזה דלא כאחרונים הנ"ל, דהרי שיטת היראים דאין בנין וסתירה בכלים כלל אינה הלכה, ורוב הראשונים פליגי עליה, וכן פסק השו"ע ס"א, ואפשר דס"ל דליכא הוכחה מהא דמסיקין כלים, דשם הוי סותר שלא ע"מ לבנות שאין בו איסור סותר מה"ת, וגם אינו ראוי לבנות, ואין בו איסור סותר גם מדרבנן וכדברי האחרונים. והיראים שהביא הוכחה זו אה"נ סבירא ליה דלא כאחרונים.

ועוד יש לומר דכו"ע מודו ליסוד האחרונים הנ"ל, ושאני הא דמסיקין כלים ביו"ט, דיעויין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן רי"א ס"ק ט"ו שכתב לבאר את פלוגתת היראים והראשונים, דהראשונים ס"ל דהא דבעינן סותר ע"מ לבנות הוא מגוף המלאכה, וכל שאינו ע"מ לבנות פטור. ולפ"ז גם בשורף כלים כיון שאינו ע"מ לבנות פטור. אולם היראים ס"ל דהא דבעינן ע"מ לבנות הוא משום דבלא"ה הוי מקלקל, וכל המקלקלים פטורים. ולפ"ז השורף כלים תחת קדרתו אף שאינו ע"מ לבנות, חייב משום סותר, שהרי אינו מקלקל אלא מתקן קדרתו, ע"ש. ויוצא מזה שכוונת היראים שהשורף כלים תחת קדרתו היה ראוי שיתחייב באיסור תורה משום סותר, ולא רק באיסור דרבנן משום שאינו ע"מ לבנות, וא"כ אין מדבריו הוכחה כלל נגד האחרונים הנ"ל.

ומכל מקום אכתי יש לעיין בדברי התהילה לדוד שנקט כדבר פשוט שהסותר גבינה, לא יתחייב משום סותר מדאורייתא כיון שאינו ע"מ לבנות, והרי דעת הרמב"ם דהא דבעינן ע"מ לבנות הוא רק כדי שלא יחשב כמקלקל, וכמבואר בדבריו בפ"י הט"ו, וכמ"ש המנ"ח מצוה ל"ב מוסך השבת מלאכת סותר, וכ"כ במלאכת מוחק גבי מוחק ע"מ לכתוב, וכ"כ האבנ"ז שם ס"ק ט"ז בדעת הרמב"ם גבי סותר שלא ע"מ לבנות. וכן כתב המ"ב סימן ש"מ סי"ד בביאור הלכה ד"ה ולא, בדעת הרמב"ם גבי קורע ע"מ לתפור. ולפי זה אם שובר את הגבינה שלא בדרך קלקול אלא לאיזה צורך, הוי סותר מן התורה.

ונראה ליישב, דהנה המנחת חינוך במוסך השבת מלאכת קורע ומלאכת מוחק כתב, דהא דמבואר ברמב"ם דלא בעינן דוקא סותר ע"מ לבנות, וכל שאינו מקלקל חייב, היינו לשיטתו בפ"א מה' שבת ה"ז דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. וכ"כ הח"א ה' שבת כלל כ"ט בנשמת אדם סק"א. והנה השואל ומשיב בגליון הש"ס על הירושלמי שבת פ"ז (דף מ"ח ע"א) כתב, דבתולדה לכו"ע פטור במלאכה שאינה צריכה לגופה, ע"ש. ולפי זה יוצא דבעושה גבינה שאיסורו משום תולדת בונה, כמבואר ברמב"ם פ"י הי"ג, במלאכה שאינה צריכה לגופה פטור גם לדעת הרמב"ם, וא"כ כל שאינו סותר ע"מ לבנות ממש פטור. ואתו שפיר דברי התהל"ד.

אולם יעויין ברמב"ם פ"י הט"ו שכתב, הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע, הרי זה תולדת סותר וחייב, והוא שיתכוין לתקן, ע"ש. ומבואר דגם בתולדת סותר חייב אף שלא ע"מ לבנות, כל שמתקן בכך. ובהכרח או דלא ס"ל כמש"כ המנ"ח דדין ע"מ לבנות תלוי במשאצל"ג, או דלא ס"ל כשואל ומשיב דבתולדה לכו"ע פטור במשאצל"ג.

והצפנת פענח בספר מכתבי תורה ח"א סי' נ"ב נ"ג וכן במשמרת חיים ח"ב ענייני שבת אות ג' כתבו ליישב, דהמגבן חייב משום בונה משום שהוא עשה מחלב שהוא לח גבינה שהיא אוכל, וא"כ סתירה בגבינה היה שייך רק אם מסלק ענין בנין מהגבינה שמחזיר הגבינה לחלב. ובמגרד גבינה אין כאן ענין סתירה כלל, כיון שהוא נשאר גבינה ע"ש. ויוצא מזה שבונה בגבינה אינו עשיית הצורה והתבנית, אלא מה שנהפך מהותו לגבינה. ולכאורה הוא נגד דברי המ"א שכתב, דרק במכוין ליפותו ולהשוותו חייב משום בונה, והיינו עשיית צורה בדוקא, ואם כן בסתירת הצורה יתחייב משום סותר. ולהמבואר יש לומר, דבעשיית גבינה שהוא עושה דבר חדש, חייב משום בונה על המהות החדשה שעשה, ולאו דוקא על עשיית הצורה, וא"כ כל שאינו סותר את המהות החדשה לא חשיב סותר. אלא שאם הגבינה היתה עשויה בדוקא בצורה מסוימת עגולה או ארוכה, בסתירת הציור יתחייב משום סותר, דהרי גם הציור חשיב בונה וכמש"כ המ"א. ואם כן יוצא שהמגרד גבינה בשבת, אם היא עשויה בצורה מיוחדת בדוקא, עובר משום סותר. ואם אין בה צורה מיוחדת, אינו עובר משום סותר. אך הפוסקים סתמו בזה וצ"ע.

אולם יעויין בקיצור שו"ע סימן פ' סכ"ה שכתב, דכשחותכין בצלים עם ביצים או עם חלב ודג מלוח, יש להיזהר שלא להשוותן וליפותן, אלא יניחם כמות שהם. וציין מקורו מדברי המ"א הנ"ל. ולכאורה משמע קצת דגם בעושה דבר חדש, בעינן עשיית צורה כדי שיתחייב משום בונה. ובחיי אדם כלל צ"ג בנשמ"א אות א' כתב להדיא כן גבי גבינה, שחייב משום בונה כשמגבן בצורה מסוימת עגולה או ארוכה. וכן ראיתי שכתב בפשיטות בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה מ"ג. ובספר זבחי צדק ח"ב שו"ת או"ח סימן כ' הביא בשם רבינו ז"ל, דיש לאסור עשיית עיסה מתמרים ואגוזים משום בונה. ושוב ראה מש"כ המ"א דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו, וא"כ הכא לא חשיב בונה. ולא הזכיר מהמשך דברי רבינו ז"ל דיש לחייב משום בונה כיון דעושה דבר חדש. ואולי סבירא ליה כאחרונים הנ"ל.

ב
סותר בחיתוך גבינה

בשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן י"ט כתב להקשות לסברת הרמב"ם דאסר במגבן משום בונה מן התורה, אם כן איך חותכין הגבינה בשבת לחתיכות קטנות, ומשנה שלימה שנינו בשבת דף קכ"ב מגירה לגרור בה גבינה, ופסקה הרמב"ם בפכ"ה ה"ז, והלא כל דבר שיש בו בנין יש בו איסור סתירה. ויש לומר דהן אמת דחתוך הגבינה הוי סתירה, עם כל זה כיון דחותך כדי לאכול לאלתר, אין סתירה זו דרך מלאכה אלא הוא דרך אכילה, כי כאשר מניחה בפיו מוכרח לחתך אותה בלעסו אותה, והרי זה סותר הבנין בפיו, ומה לי סותר בפיו מה לי סותר בידיו

המנהג ונעמו

הרב אליהו נכס
כולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

בענין הגבהת הסטנדר בשבת

כתב בשו"ע סי' שי"ג סעי' ו' וז"ל: מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחלה (ובלבד שלא יהדק). וכוס של פרקים, מותר לפורקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. הגה ואם דרכו להיות מהודק, אף על גב דעכשיו רפוי אסור (מיימוני פכ"ה והגהות אשיר"י וכל בו, וכן נראה דברי הטור).

ועיין שם במשנ"ב ס"ק מ"ה שכתב וז"ל: לפורקו ולהחזירו - כשהוא רפוי, והטעם דאין דרך להדק כל כך בחוזק שיהיה חשוב כמו תקיעה, ועל כן אין לחוש שמא יתקע. והיש מי שאומר סבירא ליה, כיון דעל כל פנים דרך להדק, גם ברפוי אסור כמו במטה של פרקים. כתב המגן אברהם, דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב [כמו אלו שיש שרוי"ף סמוך לרגלם] ומהודקים בחוזק, לכולי עלמא אסור, וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי, דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכן כתב הט"ז. ואפילו הכלים שאסור לפורקן ולהחזירן, מכל מקום לטלטלן שרי, ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק, כמו שכתוב סוף סימן רע"ט, וכל כיוצא בו, אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול.

ויש שלמדו ממה שכתב במשנ"ב לגבי כיסוי הכלים, להתיר הגבהת הסטנדר, ובאמת נחלקו בזה גדולי עולם, במנחת יצחק חלק ט' סי' ל"ח נוטה להחמיר וז"ל: בסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י חיזוק הברגים (שרויפן) והתרתן, אי שרי בשבת להגביה ולהנמיך, משום חשש שמא יתקע דהוי כעושה כלי, כמבואר במג"א (סי' שי"ג סק"י), ואף דשם במג"א (סק"א) הביא בשם סמ"ג, דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, אולם בטו"ז שם (סקי"ז) מבואר לענין נודות של בדיל שיש בה שרויף אסור להדקה בחוזק כמו במטה של פרקים, ולפי"ז יהא אסור בנד"ד להדק השרויף בחוזק, כדי שיחזיק בסטנדר, ברם י"ל דהיכא אמרינן שיש איסור להדק דוקא בדאיכא חשש תקיעה, היינו שיכנס כדוגמת יתד בתוך בית קיבול שלו, כגון מסמר לתוך עץ, משא"כ בסטנדר, דשרויף אינו נכנס לתוך בית קיבול, אלא נלחץ בחוזק לברזל כדי שיתחזק הסטנדר, ואינו כעין תקיעה אלא הידוק גרידא, ואף דמלשון המחבר גבי מטה של פרקים (בסעי' ו') דאסור להחזירה ולהדקה, משמע דאף הידוק אסור, מ"מ ממש"כ אח"כ ואם תקע חייב חטאת, משמע דדוקא בתקיעה חייב חטאת ולא על ההידוק, והידוק אסור רק משום שיבוא לתקוע, וכן איתא גם בחז"א (או"ח סי' נ' סקי"), אמנם בדברי המ"ב שם (שעה"צ ס"ק ל"ב) כתב, דמדברי המג"א (סקי"ב) מוכח דבהידוק בחוזק ע"י השרויף הוא חשוב כמו תוקע ממש, אולם זה אינו דומה לסטנדר שלנו, דבכוס השרויף נכנס לבית קיבול כדי להחזיק הכוס ברגלו, משא"כ בסטנדר רק מתהדק ונצמד בחוזק ואינו נכנס לפנים, עכת"ד.

הנה בישבי פה כעת מחוץ לביתי לנוח קצת, לקחתי לי איזה רגעים בין הפרקים לעיין קצת בדברי תורתו הנ"ל, ובאתי לידי מסקנא שקשה להתיר אף בהידוק קצת, ומכ"ש היכא שבאמת מהדקו בחוזק כרגיל, דאל"כ אינו מתקיים, דהנה בדברי חז"א שם (ס"ו סק"י) מוכח לכאורה לאידך גיסא, שכתב שם בזה"ל: "מבואר מכאן, דבין תקע לרפוי איכא אמצעי, דהיינו רפוי ואינו רפוי, ר"ל מהודק אבל לא בחוזק גמור" וכו', עכ"ל, משמע הא אם הוי מהודק בחוזק גמור, הוי כמו תקיעה. וכן מוכח ממש"כ אח"כ (בד"ה ובב"י), וז"ל: "דאדרבה הטור מתיר בכוס אפילו מהודק, כיון שאין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע", עכ"ל. מוכח מדבריו דהיכא דהוא מהודק בחוזק, הוי כמו תקוע, וכן מוכח מלשון המ"ב (סקמ"ה) על מש"כ (בסעי' ו') וכוס של פרקים מותר, וכתב המג"א שאין דרך להדקו כ"כ, כתב במ"ב בזה"ל: דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהא חשוב כמו תקיעה, עיי"ש, אמנם בנוגע לשרויף עשה שם בשער הציון (אות ל') פלוגתא בין המג"א והטו"ז, דכתב דמלשון המג"א (והיינו מש"כ המג"א שם (סקי"ב) הובא במ"ב שם (סקמ"ה), דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב, כמו שיש שרויף סמוך לרגלם מהודקים בחוזק, לכ"ע אסור), מוכח דמהודק בחוזק ע"י השרויף הוא חשוב כמו תוקע ממש, ומהטו"ז (סק"ז) מוכח דבהידוק ע"י שרויף בחוזק, הוא רק איסור דרבנן, ובספר מאמר מרדכי האריך בענין כלי של שרויף ומצדד להקל, ומ"מ מסיק דלמעשה יש להחמיר.

ומש"כ עוד סניף להיתר, כיון דהשרויף נעשה להתיר ולסגור, דומה למש"כ (בסי' שי"ד סק"ל) בדין קשר של קיימא דאם עשוי לקשור ולהתיר תמיד שרי, אולם אם מניחו כל השבת בגובה מסוים לא יהא מקרי עשוי לסגור ולהתיר תמיד, וכמו שהדין בקשר ג"כ דאם יאשר הקשר כמה ימים מקרי קשר קבוע ואסור, עכ"ד. ועי' בחיי"א (ה' שבת כלל מ"ד סי' ה'), עכ"ד.

הנה לפי ההו"א שלו, לא הי' צריך להביא (מסי' שי"ד), אלא אף ממקומו שם (בסי' שי"ג), ממש"כ המג"א והמ"ב שם לענין כיסוי הכלים, דאם עשוים כך שרי, היינו דאינם עשוים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכ"כ הטו"ז, עיי"ש. וע"ע בחיי"א (שם כלל מ"ד ס"ה) ובערוך השלחן (סי' שי"ג סעי' ל"א), ומש"כ בספרי מנח"י (ח"ח סי' כ"ז) בשם החז"א בזה, ומה שדנתי בזה בנוגע לחולה, עיי"ש. אבל למעשה כתבת דבנד"ד נעשה כ"פ לקיום כנ"ל. ומחמת הטרדות שבאתי לנוח קצת א"א להאריך.

ועיין בספר הלכות שבת בשבת דיני בונה אות ל"ג שחילק בין סוגי הסטנדרים וז"ל: הידוק ע"י בורג בסטנדר - כל שהידוקו נעשה ע"י בורג כמו בסטנדר וכדו', אזי אם הבורג נכנס בחור י"א שדינו כתקיעה, ואם אין הבורג נכנס בחור רק מהדקו בחוץ, אין זה כתקיעה אלא כהידוק. וי"א שאף זה נחשב לתקיעה, ואסור מה"ת, וכן יש להחמיר.

לפיכך סטנדר שיש בו בורג שעל ידו מגביה ומנמיך אותו, אם הבורג נכנס בחור אסור לפותחו, ואם הבורג מבחוץ מהדקו, אזי אם עשוי להגביה ולהנמיך בתדירות מותר לעשות כן ע"י שחרור הבורג והידוקו, [ויש מחמירין בכל אופן], ואם עשוי לעמוד לזמן רב, ורק לעיתים רחוקות מגביהו או מנמיכו, אסור.

ועיי"ש בהערה 65 שביאר וז"ל: בט"ז סי' שי"ג סק"ז ומג"א שם סקי"ב, מבואר דכוסות העשויים בחריצים ומהדקים אותם, כיון שעשויים לקיום ולא לפותחם ולסוגרם כך בתדירות אסור להדקם בחוזק, ואפי' ברפוי אסור כיון שהדרך להדקם בחוזק, והובא במ"ב שם סקמ"ד. וכ' במג"א דדין סטנדר כדין כוס של פרקים, והובא במ"ב סקמ"ז. וכ' בשעה"צ סקל"ב דמלשון המג"א מוכח דכשמהדק בחוזק ע"י ההברגה חשוב כמו תוקע ממש, ואסור אף להטור שמיקל בכוס של פרקים, ומהט"ז סק"ז משמע דאפי' ע"י הבורג הוא איסור דרבנן, וברפוי שרי להטור. ומביא מהמאמר מרדכי שמצדד להקל בזה, ומכריע דע"י שרוף הוא רק איסור דרבנן, ומ"מ מסיק שם דלמעשה יש להחמיר כהמג"א דאף ברפוי אסור. והנה המעיין במאמר מרדכי יראה דלא מיירי כלל בבורג שלנו, אלא קורא שרוף לכלים הנכנסים בהברגה ומתפרקים בקלות, ואלו הן הכוסות בחריצים שדיבר בהם המג"א, ומתאחד זה לזה ע"י החריצים בלבד, וכ"כ הגר"ז דלהברגה עצמה קורין שרוף, וע"ז כ' המאמ"ר דלא שייך בהן שמא יתקע, דאין דרך לתקוע בו, ואם יתקע לא יועיל ולא יוסיף אלא עלול להשבר, ועל הידוק זה הוא שדן המאמ"ר שבלא תקיעה לא אסרו להחזיר במהודק, יעו"ש. אך לענין בורג כעין שלנו העשוי בסטנדר, זהו ממש תקיעה ביתידות ומסמרים לחזקו, רק מה שיש לדון בזה משום שאין הבורג עשוי לחברם שיתאחדו, אלא רק להדקם שלא יתנועעו, ובזה כ' האליהו רבא בשם המלבוי"ט לענין הסטנדר, לדייק ממש"כ הרמב"ם התוקע עץ בעץ "עד שנתאחד", דלכן אין לאסור מה שתוקעין עצים קטנים בסטנדר כדי להגביה, ובודאי בפמ"ג א"א אות י"ד דסטנדר אם מהודק אסור לתקוע בו עץ, ועי' בא"ר בשם מלבוי"ט דאין לאסור כשתוקעין עצים קטנים בסטנדר, דנתאחד בעינן, ע"כ. הרי דתקיעת עצים להידוק כדי להגביה אינן חשובים כתקיעה, דאנן בעי' תקיעה המאחדת דוקא ומחברת אותם, ובא"ר הניח דין המלבוי"ט בצ"ע, והמ"ב לא הביאו וצ"ע. גם צע"ג דבחיי אדם כ' להדיא דלא כמאמר מרדכי, אלא כהמג"א דגם תקיעה בהידוק חייב, יעו"ש שהביא מכמה ראשונים ז"ל דבהידוק חייב.

ובאמת דבמאירי ס"פ כירה מ"ז: כ' בשם הראב"ד דתקיעה בהידוק חשיב תקיעה, וז"ל שם: "וגדולי המפרשים כ' במה שכתבנו דרפוי לא נאמר אלא בדברים שדרכם להשמט ולהחזיר, ושאין אדם קפיד עליהם, אבל דבר שאין דרכו להשמט, ושאדם קפיד בהשמטתם, אף ברפוי גמור אסור, ונמצא מכה בפטיש", ע"כ. ולהדיא דהתקיעה היא במה שאינו נשמט, וכל שתוקע באופן שאינו נשמט זהו תקיעתו, והוי מכה בפטיש, ולא משום דהתקיעה כזאת מחברת הכלים, אלא רק מהדקת שלא ישמט. ונראה דהראב"ד לשיטתו שהובא בכלבו משמו, והביאו הב"י, "דברים שאין דרכן להקפיד אם יתנועעו בחור מותר, ואין לגזור שמא יתקע, דרק בדבר שדרכו להעמידו בדוחק", ע"כ. והיינו דאם יקפיד שלא יתנועע בחור ודרכו בכך, גזרי' שמא יתקע, והיינו דזו גופא תקיעה שלא ישמט ויתנועע בחור רק יהיה מהודק.

ונראה דבאמת תלי בזה אם החיוב של תוקע הוא משום בונה או משום מכה בפטיש, דלראשונים ז"ל דהחיוב משום בונה אזי בעי' דהתקיעה עצמה מחברת אותם, וחשיב על ידה כעושה כלי מתחילתו, וכלשון הרמב"ם "וכן התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הר"ז תולדת בונה", והיינו שתקיעה במסמר או בעצמו היא לאחדם זה בזה, ולכן חיובו משום בונה, וכעושה כלי מתחילתו. ושלכן תלו הסמ"ג והראשונים ז"ל דאם עושה הכלי בגבורה ובאומנות הוי בנין, דבעי' תקיעה כזו שתאחד אותם דוקא בחוזק כדרך אומן, וזהו שדייק מזה המלבוי"ט ופמ"ג דזה לא חשיב תקיעה, דבעי' נתאחד דוקא, אבל לרש"י וסייעתו דאין בנין בכלים כלל, וחיוב התוקע משום מכה בפטיש, שלא בעי' דהתקיעה תחברם אלא שהתקיעה תגמור ותכין הכלי לשימוש, וכל שע"י התקיעה הכלי עובר לשימוש גמור בלא שישמט, זהו תקיעתו והידוקו וגומרו, וזהו שכ' הראב"ד שאם ע"י התקיעה אינה נשמטת הוי מכה בפטיש, וכ"ה לשון המאירי ר"פ כל הכלים "גזירה שמא יתקע יתד או מסמר להדקו, והוא ענין הכאה בפטיש", הרי שמטרת תקיעה זו להדקן שלא ישמט וכנ"ל. וזהו שהניח הא"ר דינו של המלבוי"ט בצ"ע, וכן המ"ב לא הביא מזה.

ושו"ר ככל דברינו הנ"ל בא"ר סק"ה שזו הנפק"מ אי החיוב דתוקע משום מכה בפטיש או בונה, דלרש"י דהחיוב משום מכה בפטיש אזי אפי' דאין צריך גבורה ואומנות, כל שמהדק בדוחק חייב, משא"כ להראשונים דהחיוב משום בונה בעי' גבורה ואומנות דוקא, וסיים ע"ז "ואפשר שזהו דעת הראב"ד שהביא הכלבו", עכ"ד. והן הן הדברים. ועי' כה"ח אות ס"ה שדעת הש"ע והאחרונים להחמיר כהכלבו בשם הראב"ד, ע"ש.

ולהאמור הרי זכינו להבין גם פלוגתת המהר"ם והטור בכוס של פרקים, דלהטור כיון שאין דרכו להדקו בחוזק מותר, ולמהר"ם אסור, והיינו דלהטור החיוב משום בונה, וזה לא חשיב תקיעה בלא הידוק בחוזק עד שמתאחד, משא"כ למהר"ם י"ל דהחיוב משום מכה בפטיש, וכל שמהדקו בדוחק זהו תקיעתו והוי מכה בפטיש. ועי' להלן דעת הרמב"ם ורשב"א דאף רפוי ואינו רפוי אסור מדרבנן להחזירו, ואף בלא שמא יתקע, משום שנראה כבונה.

ועי' בחיי אדם כלל מ"ד שכ' להדיא דלא כמאמ"ר, אלא דכלים שיש להם שרויף אם אין דרכם לפרוק תמיד חייב, ופשיטא דאם יש לחוש שיחבר במקבות ומסמרים דאסור, ע"ש. ושם במוסגר כ' מכמה ראשונים ז"ל דא"צ דוקא תקיעה ביתידות, אלא אף בהידוק חייב, יעו"ש, הרי דמסיק כהמג"א דהברגה בשרויף חשיב תקיעה וחייב, ודלא כמאמ"ר. ולמשנ"ת ה"ז תלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל. ונראה דאף להמהר"ם ישנו איסור דרבנן דמיחזי כבונה, וכמ"ש המאמ"ר, ואוסר אף ברפוי ואינו רפוי דמיחזי כבונה, ואף שאין לחוש שמא יתקע, כמשנ"ת לעיל מהר"ב ורשב"א, וא"כ בהברגה כזו אסור שאין לחוש בה שמא יתקע, דעכ"פ מיחזי כבונה [וצ"ע על המ"ב שהביא רק למאמ"ר, ולא הביא לחיי"א שהכריע מהראשונים ז"ל כהמג"א].

עוד נראה לענ"ד דעד כאן לא נחלקו הפו' אלא בתקיעה שהיא כהידוק בלבד, אבל אם הבורג נכנס בחור בזה הוי חיבור גמור, ואע"פ שעשוי ע"י בורג, כל שאינו עשוי בתדירות לפתוח ולסגור הוי דרך בנין שמחברים ע"י המסמר והוי בונה, ולא נחלקו בזה הפו' אלא בתקיעה כזו שהיא רק בגדר הידוק, דהיינו על גביו בלבד ואינו נכנס בחור. אך למעשה כיון דנחלקו הפו' באיסור תורה, בודאי יש להחמיר בכ"ז, וכמ"ש בחיי"א, וכן שמעתי מהגרי"א שליט"א.

ועיי"ש עוד בהערה 66 שכתב: כל הנ"ל הנידון בעצם הבורג אם חשיב תקיעה, אבל עדיין תלוי אם עשוי לשימוש תדיר לפתוח ולסגור תמיד, דבזה הרי כ' הרמ"א על כוסות הנ"ל דלא דמי לכיסוי הכלים, דכיון שאין עשוי לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד אין בזה איסור [אף לשיטתם דהחריצים דינן כתקיעה], וע"ש דשרוף מותר דעשוי לפתוח ולסגור תמיד ולא לקיום, ואמנם בט"ז סקי"ז כ' דדוקא בכוס של פרקים יש להחמיר, דעיקר תשמישו שלא ע"י פירוק, משא"כ בנוד שעיקר תשמישו ע"י פירוק תמיד לא מיקרי גמר מלאכה, וכ' הפמ"ג בביאור טעם זה דכלים שא"א להשתמש כי אם ע"י פירוק והידוק תמיד, לאו מכה בפטיש ולא בונה הוא, דעשוי מתחילתו לכך, ע"ש. והיתר זה הוא בכלי שעיקר תשמישו ע"י פירוק, הרי דנחלקו בזה המג"א והט"ז, להמג"א אם עשוי לפתוח תדיר ואינו עשוי לקיימו, דומיא דדף של תנור, מותר לפותחו ולסוגרו, ואילו לט"ז דבכלי שעיקר תשמישו הוא רק ע"י פירוק והרכבה, ובלא זה אין ראוי לשמוש, כגון נוד ובקבוקים שעיקר תשמישם למלאותם ולסוגרם ושוב לפותחם.

ובהגר"ז סי' שי"ג סכ"א כ' דאף שכוסות בהברגה כשרוף חשוב תקיעה, ואפי' להחזירן רפוי אסור, מ"מ כיסוי כלים העשויים בחריצים והברגה סביב, אע"פ שמהדקין אותם בחוזק מאד ע"פ הכלי אין בהם שום איסור, לא בנטילתן ולא בחזרתן, לפי שאין עשויים לקיום כלל רק לפותחן ולסוגרן תמיד, גם בשבת עצמה, ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי לפותחו בשבת עצמה, ע"ש. הרי דס"ל דכל שעשוי לפותחו ולסוגרו באותו יום מותר, דאין זה בנין לקיום כלל. וכן בחיי אדם כלל מ"ד ס"ו נקט לגמרי כהמג"א, דבכוסות עם הברגה אם עשוי מתחילה לפורקו ולסוגרו תמיד, משא"כ במה שאין דרכו לפרוק תמיד, ע"ש.

ואמנם בט"ז שתלה דבר זה בכלי שעיקר תשמישו ע"י פתיחה וסגירה, וכמ"ש הפמ"ג שם, והיינו דזה הוי בגדר שימוש ולא תיקון, הואיל ועיקר שימוש הכלי ע"י פירוק קשה לשימוש ולא לבנין צורת הכלי, וכעי"ז כ' בחז"א סי' נ' סק"ט דהיתר הט"ז ומג"א בעומד לסגור ולפתוח הוא דוקא בכיסוי כלי, שאין סתימתו נקראת בנין אלא שימוש, שכל ענין הכלי לפתוח ולשמש בו, אבל הרכבה הדרושה לשימוש אף לשעה הוי בנין, ע"ש.

ומעתה יש לדון בסטנדר עם בורג, אם תשמישו תדיר לפתוח ולסגור, כגון בפסוד"ז שיושב מנמיכו ובשמו"ע מגביהו, וזהו שימוש תדיר ליומו, אזי להגר"א וחיי"א ודאי מותר, ולט"ז נמי י"ל דמותר, דזהו עיקר שימוש הסטנדר להנמיכו ולהגביהו לפי עמידה וישיבה, משא"כ להחזי"א י"ל דדוקא בכיסוי כלי, דכלי סתום אינו כלי, אבל הנמכה והגבהה זהו כהרכבה הדרושה לשימוש שכ' שם דאסור, וצ"ע.

אך לכאו' עכ"פ יש לצרף בזה סברת הפו' דבורג שהוא רק מהודק אין דינו כתקיעה, וכמ"ש המלבוי"ט ופמ"ג, ואף אי נימא דחשיב תקיעה ומכה בפטיש להראב"ד, הרי עשוי לפותחו ולסוגרו תמיד ממש כמג"א וחיי"א, או דעיקר תשמישו ע"י פירוק והרכבה, וזהו בגדר שימוש בלבד וכנ"ל, ואף כאן זהו עיקר שימוש הסטנדר, ואינו מתבטל מתורת כלי ע"י פירוקו והרכבתו. ואף להחזו"א דס"ל דלא נאמר דין זה רק בכיסוי כלי, ולא בעיקר הכלי, נראה דהואיל ואנן מטעם מכה בפטיש אתי' עלה, ולא מטעם בונה, דלזה צריך איחוד החלקים ממש, א"כ בזה תלוי אם הכלי נתבטל תשמישו, ודומיא דכיסוי כלים דכ' החזו"א דכשסתום אינו כלי, וכשפותחו הוי כלי, אבל כאן דהסטנדר לעולם לא נתבטל שמו, ורק שעשה כן כדי להגביהו ולהנמיכו כיעודו, בזה י"ל לא חשיב מכה בפטיש אלא שימוש, כיון דעשוי לכן ושפיר דמי. ואמנם שוב שמעתי מהגרי"א שליט"א להחמיר בזה, וטעמו ע"פ סברת החזו"א הנ"ל.

ואמנם כ"ז דוקא בסטנדר העשוי לכך תדיר, אבל אם תשמישו תדיר בהגבהה או בהנמכה, כגון שלעולם הוא נמוך, וכעת אירע שרוצה להגביהו, בזה נראה דיש להחמיר בזה שלא להגביהו, כי זה לא חשיב עשוי לפתוח ולסגור תדיר.

ולמשנ"ת נראה דסטנדר שלנו העשוי ע"י בורג המתפרק, תלוי אם הוא בורג הנכנס לחור לכר"ע אסור, ואם הוא בורג המהדקו, אזי אם הסטנדר עשוי לשמש בתדירות ולהגביהו ולהנמיכו, כגון שלתפלת שמו"ע מגביהו וללימודו מנמיכו, בזה לכאו' נראה דשרי, אבל אם אינו עשוי להגביהו ולהנמיכו בתדירות, ורק אירע שרוצים להגביהו, בזה יש להחמיר שלא להגביהו ולהנמיכו ע"י הבורג. ומהגרי"א שליט"א שמעתי להחמיר בכ"ז לגמרי, אף אם עשוי לשמש בתדירות להגביהו ולהנמיכו. [אמנם עיין לקמן בארחות שבת בשם הגרי"א שליט"א שדעתו להתיר].

ועיין בספר נחל זרד קונטרס סיפולוקס פרק ו' אות י"ג שכתב להתיר רק אם הסטנדר ראוי לשימוש בשעת הפירוק וז"ל: טעם איסור חיבור סטנדר היכא שמגביהו ומנמיכו לפי רצונו ומהדק חלק לחלק ע"י הברגה.

א. כיון שבדרך כלל החיבור עשוי להתקיים יותר מיום יש לאסור את פירוקו וחיבורו.

והנה לדעת המ"ב הזה יוצא לכאורה דה"ה לגבי סטנדר - (שהחלק העליון, שכולל דף שמחובר בראש שני עמודי ברזל חלולים, שהם מקבלים בתוך חללם עמודי ברזל אחרים, שמחוברים בקצה התחתון שלהם למקום בסיס הרגליים, ובאופן זה יכול להגביה החלק העליון ולהורידו לפי הגובה הרצוי לו, ויש בעמוד הברזל החיצון נקב שבו מוברג בורג, ולאחר שמסדר האדם את הגובה הרצוי לו מבריג בורג לתוכו, ומהדקו שלא ישמט ממקומו), אע"ג דהוי חיבור רק בהידוק, מ"מ כיון שנתבאר הכא שאיכא איסור משום בונה מדרבנן, גם היכא שעושה הידוק בלבד, ממילא איכא איסור בדבר זה, ונידון זה חמיר טפי מחיבור "אבני פלא", משום דהתם אין החיבור עומד להתקיים ברוב הפעמים יותר מיום אחד, ולכן התם הוצרכנו להגיע לשיטות הפוסקים (הנ"ל באות ד') דהיכא שנוצר שימוש משותף ע"י חיבור החלקים איכא חיובא, אף היכא שאינו מתקיים, אולם הכא נראה שרוב הפעמים החיבור מתקיים יותר מיום א', וממילא צריך להיות בזה איסור דרבנן, וכמש"כ לגבי "הליכון" כנ"ל.

ב. מהרמב"ם המהרי"ל המהר"ם מינץ המ"א והגר"א - מוכח שחיבור בהידוק איכא איסור לשוברו, ומוכח מזה שסיבת האיסור בחיבור בהידוק - משום מיחזי כבונה, ולפ"ז איכא איסור לחברו בהידוק אפי' אם לא יתחייב על התקיעה.

ואולם הגר"ז בסי' שי"ג סעי' כ"א כתב - דדבר שאף פעם לא עושים באופן של תקיעה, מותר לחבר אפי' בהידוק. ולדבריו יוצא גם הכא, דכיון שנתבאר - דהיכא שלא צריך את התקיעה לא מיחייב בכל ענין, ממילא הכא הוי כמו בדבר שאף פעם לא עושים אותו בתקיעה, שאין לגזור שמא יבוא לידי חיוב, ואולם נראה דהגר"ז אזיל לשיטתיה - שהאיסור לחבר בהידוק הוא משום גזירה שמא יתקע, וכמש"כ שם בסעי' כ"ב דמהאי טעמא מותר לפרק כלי שמחובר בהידוק, כיון דלא שייך שיבוא לתקוע, וזה כל טעם האיסור.

ואולם מהרמב"ם בפכ"ב מהל' שבת הל' כ"ו נראה דהאיסור לחבר בהידוק הוא משום דמיחזי כבונה, והפירוק דמיחזי כסותר, שכתב שם "אין גודלין את שער הראש וכו' מפני שנראה כבונה, ואין מחזירין מנורה של חוליות וכו' וכיוצא בהן, מפני שנראה כבונה וכו', ואם היה רפוי מותר להחזירו". והנה זה ודאי דאם סיבת האיסור משום מיחזי כבונה, כשסותר את העשיה יש בזה משום מיחזי כסותר, וכן מצינו דין זה לגבי הדין הראשון שהביא הרמב"ם שאין גודלין שער הראש, ובזה מצינו דכשם שאסור לגדול השער - כך אסור לפרק הקליעה, כדאיתא בשו"ע סי' ש"ג סעי' כ"ו, והטעם דמיחזי כסותר, ופשוט דה"ה לגבי האיסור של חיבור מנורה של חוליות ופירוקה (וכן איתא בלח"מ שם דהק' מדוע שרי ליטול דלת שידה ותיבה, שיאסר משום מיחזי כסותר, ונשאר בצ"ע, ואין זה ק', דאיירי התם ברפוי, ועכ"פ מוכח מיניה נמי דאם האיסור משום מיחזי כבונה, איכא איסור גם על הסתירה).

וכן מוכח מדברי המ"א בסי' תקי"ט ס"ק ד' שכתב שם על הא דאיתא שם בסעי' ב', שמנורה של חוליות, מותר להחזירה בהידוק (שאיתא שם שרק לתקוע אסור), וכתב ע"ז המ"א דאע"פ שבשבת אסור, ביו"ט לא גזרו, ומסיים המ"א שמה"ט מותר לפתוח כתב חתום שהביא עכו"ם.

חזינן מיניה דאף לגבי שבירת הבנין (כמו בשבירת חותם האגרות), סבר המ"א דיש לאסור בשבת, ואע"ג דאיירי התם על חיבור דלא חשיב כתקיעה, כמש"כ המ"א שם בתחילת דבריו, וכ"כ המהר"ם מינץ הובא בתו"ש סי' ש"ז, דאסור לשבור החותם משום סותר מדרבנן, וכן חזינן התם מהגר"א בביאורו ס"ב ד"ה והוא, שחלק על דברי המהרי"ל ואוסר את שבירת חותם האיגרות גם ביו"ט, חזינן דאע"ג דלא חשיב החיבור תקיעה, רק הידוק בלבד כמש"כ המ"א, ואפ"ה איכא איסור בסתירתו, רואים אנו דהיכא דהוי חיבור בהידוק, איכא איסור גם על הסתירה, וע"כ הטעם משום דמיחזי כסותר, כשם שאיכא איסור על החיבור משום מיחזי כבונה, כמש"כ הרמב"ם הנ"ל. (עי' במ"ב סי' תקי"ט ס"ק י"א שמביא את דברי הגר"א האלו).

ג. היכא שיוצר כלי בעל שימוש משותף של החלקים שנתחברו, מיחייב אף בעשוי לפורקו.

וכיון שנתבאר שהאיסור בהידוק משום דמיחזי כבונה, לפ"ז נראה דאפי' היכא שלעולם לא עושה החיבור בצורה שאיכא בזה חיובא, אפ"ה יהא איסור בין לעשות החיבור ובין לפרקו, וה"ה הכא לגבי חיבור עמוד - (סטנדר) זה. ובפרט שלדעת המהר"ם אפי' דבר שדרכו בהידוק איכא איסור לחברו גם ברפוי, והט"ז כתב שאין להקל כדעת הטור רק במקום צורך גדול, וכ"כ הגר"ז, ממילא ודאי דיש להחמיר ולא לחברו בהידוק.

ואע"פ שאין החיבור עשוי להתקיים - אפ"ה אסור, דלא גרע מקנה של סיידין, וכמו שנתבאר לעיל בסוף אות ח' דכן יוצא מהפמ"ג, המ"ב החזו"א והתהל"ד אליבא דהתה"ד, ושכן מוכח אליבא דתוס' הרמב"ן והריטב"א.

ד. מדברי בעל "פתח הדביר" יוצא דהיכא שבעת פירוק הסטנדר ראוי הוא לשימוש עכ"פ מהדחק, שרי להדקו כיון שלא פירק חלק אחד מהשני.

אולם נראה, דהיכא שאף אם ישחרר את הבורג - והחלק העליון של עמודי הברזל ישמט ויכנס ע"ג העמודים התחתונים - אם גם במצב זה יהא ראוי לשמש כעמוד (סטנדר), אף שהשימוש אינו נוח כ"כ, מ"מ כיון דחזי עכ"פ ע"י הדחק לשימוש משו"ה ליכא בחיבורו איסור.

ודבר זה נראה ע"פ מש"כ בספר פתח הדביר סי' שי"ג סעי' ג' - שכתב שם לדון לגבי משקפת (דורבין בלע"ז) - "והוא שפורפרת ארוך וחלול מחובר מג' חלקים, שבחלק הראשון הקצר הסמוך לעין קבוע בו זכוכית קטנה וכו', ובחלק הג' עוד זכוכית עבה, וכלי זה עשוי להציץ בו בכל הדברים הרחוקים כאלו הם קרובים אצלו וכו', וכ"ז בהיותו פתוח עד השיעור הצריך לא פחות ולא יותר, וכדי להשתמש עמו, מבריגים את החלקים הנ"ל אחד לשני לפי הצורך, ומסיק שם (בד' י"ד) דליכא איסור רק היכא שנשלפו החלקים אחד מהשני לגמרי, ובא עתה להחזירם, משא"כ היכא שהחלקים מחוברים אחד לשני, ומביא הוכחה לזה מציר דלת שידה תיבה ומגדל - שבמדינה דוחקין הציר ומחזירין אותו לחורו כל היכא שלא יצא לגמרי מהאסקופה (כדאיתא בעירובין ק"ב ע"ב), ומביא את דברי תוס' בכירה מ"ו ע"א לגבי מנורה דשרו להחזירה בכה"ג, וכן את תוס' (בד' ע"ד ע"ב ד"ה חביתא) דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חוליות אמרינן אין בנין וסתירה בכלים, משא"כ היכא שעושה את הכלי מתחילה.

ומסיים שם (בד' ר"ד ע"ג) וז"ל: "דכוותה הכא דכל שעדיין החלקים תחובים זה בתוך זה, אפי' שאינו מכוון כל אחד במקום הרשימה, כיון דאפי' בכה"ג חזי במקצת לתשמישו שהרי האדם צופה ומביט בו, אלא שאין הראיה ברורה כמו שהיא פתוח כשיעורו, דמי להמשכת השלשלת במורה שעות שעדיין בחיותו וכו' דשרי", ע"כ.

ולפ"ז יוצא דה"ה הכא אין להתיר, רק היכא דחזי לשימוש גם לפני ההברגה, דאל"כ איכא בזה איסור כמו התם.

אמנם רבו המתירים, עיין בספר שש"כ פרק כ"ג אות נ' שכתב: עמוד תפילה (סטנדר) שעשוי כך שאפשר להגביהו או להנמיכו לפי הצורך בעזרת ברגים, מותר לשנותו כנדרש, וכן הדין בכסא משרדי, אך ודאי שאסור לעשות כל שינוי ברהיטים שהשינוי בהם נעשה על ידי הפעלה חשמלית.

וכן פסק באורחות שבת פרק שמיני אות ס' וז"ל: סטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו לפי הצורך, ומחזקים אותו במקומו ע"י הברגה, מותר לפתוח את ההברגה ולחזור ולהדקה לפי הצורך, ואין בזה איסור בונה.

ועיי"ש בהערה פ"ז שכתב: כן דעת הגרשז"א זצ"ל במכתב שבספר מאור השבת ח"ב מכתב ל"ב אות ג', וכן שמענו בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכן הוא בשו"ת שבט הלוי ח"ו סל"ב. ועיקר הטעם להתיר הוא משום שהסטנדר הזה נחשב כלי שלם בכל מצב, בין כשהוא מוגבה ובין כשהוא נמוך, ולכן שינוי המצב שלו אינו בגדר סתירה ובנין, אף שמהדק היטב את הבורג, אלא בגדר שימוש בכלי.

ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ל"ב שכתב להתיר, ואין כאן אפילו סרך איסור, וז"ל: זה איזה שבועות קבלתי מכתבו, ולרגל העומס הגדול אין פנאי להשיב כ"פ, ואבא היום בקצור להלכה עם קצת ביאור - כב' שאלני בסטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י חזוק הברגים והתרתן, אי שרי בשבת, ומקום הספק שלו משום דמהדק ותוקע בחוזק דהוה כעושה כלי, כמבואר מג"א סי' שי"ג ס"ק י' ובט"ז סי' תקי"ט ס"ק ד', ובמג"א שם בשם סמ"ג דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, ושוב עורר כב' מדברי הט"ז סי' שי"ג ס"ק ז' בשרוי"ף נודות של ברזל דאסור להדקה בחוזק, ואמנם י"ל בפי' דדוקא במקום שיש חשש תקיעה, אבל הכא הבורג של הסטנדר אינו נכנס בשום דבר רק נלחץ בחוזק אל הברזל, ואין זה רק הידוק גרידא, וכב' נו"נ בזה כדת של תורה - וצידד ע"פ שיטת השו"ע סי' שי"ג ס"ו דכל היכא דאי אפשר לבא לידי גדר תקע גם ההדוק מותר, והביא כן מחזון איש ה' שבת סי' נ', ונו"נ קצת בדין כוס של פרקים, יע"ש במג"א.

הנה קודם שאכתוב דעתי העני' בעצם שאלתו, עלינו להעמיד פסק רבינו הרמ"א על כנו, שעל מה שכ' בשו"ע שם שאם היא רפוי' מותר, הגיה הרמ"א דרכה להיות רפוי' - והוא מלשון הב"י בס' הארוך שעל עיקר הדין שאם הוא רפוי' מותר, כ' הב"י וז"ל: וכ"כ הרמב"ם פכ"ב מהל' שבת, ונראה מדבריו שם דהא דאמרינן אם הי' רפוי מותר, היינו לומר שהוא עשוי להיות רפוי ומש"ה שרי, אבל אם עשוי להיות מהודק, אעפ"י שעכשיו כשמחזירו מניחו רפוי אסור, וכ"נ מדברי הג"ה אשר"י - וכ"כ הכל בו בשם הראב"ד וכו' - ע"כ בב"י. ובחזון איש שבת סי' נ' ס"ק י' הרעיש על הב"י - ודעתו דרפוי לעולם מותר להחזירו - וכ' דגם מלשון הרמב"ם אין הכרח, ודעת הגאון חזון איש דגם הכלבו אינו מחמיר ברפוי בדרכו לתקוע, אלא דר"ל להקל במהודק באין דרכו לתקוע, ודבריו מתפרשים לקולא, או שהכלבו ס"ל כן, ור"ל ואנן גררינן אחרי משמעות הרמב"ם והטור להקל בזה, ודעתו שם דהרמ"א שהוסיף כן בשו"ע דעת יחיד, והב"י חזר בו, ואין מקור לזה לדינא - ופסק כן להקל אפילו בדרכו לתקוע דרפוי מותר.

ואומר אני עני דאין דברים אלה מתקבלים להלכה - דכיון דהב"י והב"ח הפרישה והרמ"א העתיקו דברי הכל בו כפשוטו כהבנת הב"י, להחמיר ברפוי במקום דדרכו לתקוע, ואין לנו שום הכרח דהב"י חזר בו, וכאשר כן נראה מסתימת הט"ז ומג"א, פשיטא דהלכה כן, ומש"כ רבינו החזון איש דכל הפוסקים ר"ל דמהודק לא תקוע ולא רפוי, אבל רפוי לעולם מותר, ומפ' החזון איש כן הש"ס דשבת קכ"ג ע"ב בלול של תרנגולים דאין מחזירין גזרה שמא יתקע, וקיי"ל כן, והכא קיי"ל כרשב"ג דרפוי מותר, ומפרש החזון איש דהתם במהודק וכאן ברפוי דלעולם מותר, ובזה מתפרש לו דהתוס' מ"ח ע"א ד"ה הא וגם הגהות אשרי שכ' בפי' דרפוי אסור, דאינו ר"ל דרפוי ממש דזה מותר לכולם, אלא דר"ל מהודק אלא שאינו תקוע ויש בו גדר רפוי.

ואחרי נשיקת רגליו קשה לומר כן, דז"ל המאירי שבת ד"ה מטה בסו"ד בשם גדולי המפרשים (הראב"ד): וגדולי המפרשים כתבו במה שהתרנו ברפוי, שלא נאמר אלא בדברים שדרכם להשמט ולהחזיר, ואין אדם קפיד עליהם, אבל דבר שאין דרכו להשמט ושאדם קפיד בהשמטתם, אף ברפוי גמור אסור שמא יתקע יתד וכו', וזה שאסרו בדלת שידה תיבה ומגדל שבת קכ"ב, ולא חלקו בין רפוי לשאינו רפוי, ע"כ - הרי ברור דמשנה סדורה בפי הראב"ד דגם רפוי גמור אסור בדרכו להיות תקוע, ועיקר ראיית ראב"ד מהא דאוסר הש"ס קכ"ב ע"ב סתם להחזיר דלת שידה וכו', וסגרו לנו השער, ולא התירו להחזיר עכ"פ ברפוי גמור, מכלל דגם זה אסור כיון דדרכו בתקוע, והראב"ד ומאירי כתבו דבריהם על הא דרשב"ג מ"ז ע"א דאם הי' רפוי מותר, וזה היפך דברי החזון איש, וממילא גם משמעות הרמב"ם והטור כן, דמדכ' הרמב"ם סתם בפכ"ב הכ"ה הדלת שידה תיבה ומגדל דאין מחזירין, ולא הוציא דברפוי מותר, מכלל דבכל אופן אסור, ואדרבה ע"פ הנ"ל י"ל קושיא חמורה שהקשה הה"מ שם במה שאוסר הרמב"ם חזרת דלת וכו' אפי' במחוברות לקרקע משום שמא יתקע, הלא במחובר מה"ת אסור משום בנין ממש כמבואר בפ"י שם - והיינו מה דאיתא שם הי"ד המחזיר דלת של בור וכו' חייב משום בונה - ולהנ"ל מיושב היטב, דכאן דהגזירה של שמא יתקע בשידה וכו' גם ברפוי גמור, וברפוי גמור דעדיין אין לו קביעות אפי' בינוני, י"ל בפשיטות דעדיין אין כאן בנין מה"ת, בזה אנו צריכים לגזרה דשמא יתקע דכולל בזה אפי' רפוי גמור.

ובאמת כן משמע גם לשון הרמב"ם בהל' כ"ו שכ' דאם היה רפוי מותר להחזיר - ובגמ' איתא סתם אם הי' רפוי מותר, דזה עדיין אפשר לפרש דאין תנאי שצריך להיות דרכו ברפוי, משא"כ לשון הרמב"ם שכ' דאם הי' רפוי מותר להחזיר, משמע דאם הי' רפוי הוא תנאי על היתר חזרתו, וע"כ דר"ל דאם דרכו להיות רפוי אף אנו פוסקים לו דמותר להחזיר, והחזון איש הרגיש בזה והיפך לשון הרמב"ם כאילו ר"ל דמותר להחזיר ברפוי, ולהנ"ל אין צורך בזה דהוא כפשוטו להחמיר, כדמוכח מדין חזרת שידה וכנ"ל.

והשתא לענין שאלתו לא מבעיא אם נפסוק כדעת הסוברים דבכוס של פרקים אפי' מהודק קצת מותר, דלא כט"ז בס"ק ז', א"כ בדידן ג"כ מותר כיון דתקיעה ממש במציאות זה של סטנדר לא שייך כ"כ, אלא גם אם נפסוק להחמיר בכוס, נראה מש"כ כב' נכון כיון דלא מכניס כלי תוך כלי בנקב וכיו"ב כדרך מטה וכיו"ב, דבזה י"ל דלכו"ע מותר, ומה שנראה בזה ביותר דענין סטנדר זה אינו דומה כלל לכל המבואר בסוגית הש"ס ושו"ע הנ"ל, דכיון דשני חלקי הסטנדר לעולם הם ביחד למעלה או למטה לפי הצורך, א"כ הכלי גם קודם ההידוק עשוי בשלמות, ואינו מחבר עכשיו ב' חלקים לעשותו כלי בשלמותו, אלא להדקו על הברזל לפי צורך התשמיש, בזה אין מקום לגזור כלל, וזכר לדבר דלת או חלון שהם כבר בצירים שלהם, וכשסוגרים אותם מהדקים אותם בכל מיני מנעלים, דאין כאן סרך איסור, אף שאפשר לחלק בין זה לנ"ד, מ"מ הכי נראה לענ"ד.

ועיין באז נדברו חי"ד סימן י"א שכתב להתיר וז"ל: אחדש"ה כ"ת כיאות. נסתפקתי אי שרי בשבת להגבי' ולהנמיך עמוד שלומדים עליו, ומתקיים ע"י שמהדק ע"י ברגים.

תשובה: שלו' וברכה. א) אודות עמוד שלומדים עליו אם מותר להגבי' ולהנמיך דמתקיים ע"י ברגים, ולכאורה נראה דאסור כיון דדרכו להיות מהודק, ואינו מועיל בזה מה שהדרך לעשות כן תמיד, דמ"מ אם מהדק הוי מכה בפטיש, ואסור אפי' אם לא יהדק, ודומה למטה של פרקים בסימן שי"ג ס"ו, וכמו השטענדע"ר שמונחים עליו ספרים (מ"ב ס"ק מ"ז). אבל לאחר העיון נראה דזה דומה לכיסוי כלים (מ"ב ס"ק מ"ה), דאין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד.

ועיין בפניני המאור מכתבי הגרש"ז אות ל"ב - ג' שכתב: [שמעתי בשם מרן שליט"א: סטנדר שניתן להגביהו או להנמיכו ע"י הברגת הבורג בחוזק, אע"פ שלפעמים משאירו לחודש ויותר, מכל מקום מותר לעשות כן בשבת, כיון שהוא מיועד לכך, וברצותו מעלהו וברצותו מורידו]. מש"כ בשמי לענין סטנדר שניתן להגביהו ולהנמיכו וכו', נכון הוא.

ועיי"ש באור הפנינים ס"ק קפ"ב שביאר וז"ל: עיין סימן שי"ג במ"ב ס"ק מ"ה וז"ל, כתב המ"א דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב כמו אלו שיש שרויף [בורג] סמוך לרגלם, ומהודקים בחוזק, לכו"ע אסור, וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי, דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכ"כ הט"ז, עכ"ל. ובשעה"צ ס"ק ל"ב כתב לענין הכוסות, דלהמג"א כשיהדק בחוזק ע"י השרויף הוא חשוב כמו תוקע ממש וחייב, ומהט"ז משמע דס"ל דאפילו ע"י שרויף בחוזק הוא רק איסור דרבנן, ע"ש.

ומעתה בסטנדר שרוצה להגביהו ולהבריגו בחוזק, יש לדון אי תלוי במחלוקת המ"א והט"ז אי הוי איסור תורה או דרבנן, ועכ"פ איסורא איכא לכו"ע ככל הברגה בשרויף, או דדמי לכיסוי הכלים שאינם עשויים לקיום. וע"ז דעת מרן זצ"ל דאע"פ שלפעמים משאירו לחודש ויותר, מ"מ מותר כיון שמיועד להעלותו ולהורידו, וברצותו מעלהו וברצותו מורידו, וכך הוא דרך שימושו, כמו שאמר מרן זצ"ל בע"פ, שאם יבוא אליו ילד וירצה להשתמש בסטנדר, בודאי יורידו באופן שיתאים לצורך הילד, א"כ אין זה נקרא לקיום ומותר. וכ"כ באז נדברו חי"ד סי"א דנראה דדומה לכיסוי הכלים, דאין עשויין לקיום אלא לפותחן ולסוגרן תמיד. [ולענין כיסוי הכלים שכתב בשו"ע הרב סימן שי"ג סכ"א שאינן עשויין לקיום, רק לפותחן ולסוגרן תדיר "גם בשבת עצמה", עיין לעיל במכתב כ"ג הערה פ"ד שהבאנו מדברי מרן זצ"ל בזה במכתב להרה"ג ר' שמחה גולדשמיד שליט"א].

ועיין בספר בנין שבת מלאכת בונה פ"ה אות ה' שכתב להתיר וז"ל: בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ל"ח נשאל אודות סטנדר שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י חיזוק ברגים, אם מותר בשבת להגביה או להנמיך את הסטנדר. והשיב, דקשה להתיר כיון שהרבה פעמים משאיר הסטנדר לכמה ימים ונחשב לקיום, ול"ד לכיסוי הכלים שאינם עשוים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכלשון המג"א (סי' שי"ג ס"ק י"ב והביאו המשנ"ב ס"ק מ"ה). ובתוך התשובה הביא לדמות לדין קושר, דאם עשוי לז' ימים חשיב קש"ק, עכת"ד. (ואולם בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ל"ב התיר בפשיטות להגביה הסטנדר, ולקמן נדבר בזה).

וכדבריו יש ללמוד לכאורה גם מדברי שו"ע הגר"ז סי' שי"ג סכ"א, וז"ל: "ומ"מ כיסוי הכלים העשוין כך בחריצים סביב, אע"פ שמהדקים אותם בחוזק מאוד עפ"י הכלי אין בהם שום איסור וכו', לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה. ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי ע"מ לסותרו בשבת עצמה, כמו שיתבאר בסי' שי"ד". ומש"כ כמבואר בסי' שי"ד, כונתו למה שציין המג"א משו"ע סי' שי"ד ס"י: "אבל אם אינו עשוי לקיום כלל מותר. ומטעם זה מותר להסיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום".

העולה מכך הוא דההיתר של כיסוי הכלים הוא דוקא באופן שמרכיב

ע"מ לפותחו ביומו, דומיא דסתימת התנור. ומעתה צ"ע האם מותר לסגור בקבוק משקה בשבת בידיעה ברורה שלא לפתוח באמצע השבוע אלא בשבת הבאה, ולכאורה יהיה אסור. וכן לסגור מכסה של "מלחיה" שסוגר לזמן מרובה עד שיגמר המלח, ועוד כיוצ"ב.

אולם בדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נראה, דכל כלי שעשוי לפתיחה וסגירה, וכך דרך שימושו, מותר לפותחו ולסוגרו, ואין זה נפ"מ באיזה תדירות פותח וסוגר, שמכיון שזו צורת השימוש בו הוי הסגירה "השתמשות" ולא עשיית כלי, ולאו דוקא כשמרכיב ע"מ לפרק בשבת זו או בימים קרובים. כן נראה ממש"כ בשמו בשש"כ פי"ג הל' כ"ח: "בשעה שזרם החשמל מופסק, מותר להוציא את התקע מן השקע כדי שהאור לא יידלק עם חיבורו מחדש של זרם החשמל, אלא שיעשה כן לאחר יד". וכן בשש"כ פי"ג הל' כ"ט: "נורה חשמלית, אשר רגילים להוציאה "מזמן לזמן" וכו', המיקל להוציאה וכו' אינו מפסיד". וכן במנח"ש סי' י"ג כתב שמותר לפרק ולהבריג מחדש את הבורג בשעון שבת כדי לאחר את שעת הכיבוי, והתם הבורג ודאי נשאר עד שבת הבאה, ולפעמים (שנוח לו בשעת הכיבוי) משאיר הבורג לזמן רב יותר. וכן בשש"כ פ' י"ג הערה כ"ו לענין החלפת בלון גז ביו"ט, עיי"ש. והתם נמי מחליף את בלוני הגז רק לעיתים רחוקות, ומ"מ לא חשיב לדעת הגרש"ז כבונה וסותר.

ומכל הנ"ל נראה ברור בדעתו, דאין ההיתר דכיסוי הכלים מוגבל לזמן מצומצם של יום או שבוע, אלא כל שכך הוא דרך השימוש מותר לפרק ולהרכיב. וכ"כ הגרש"ז להדיא בתיקונים ומילואים לשש"כ פ' כ"ג הערה קכ"ד, בנוגע לשאלה אם מותר להסיר את הכיסוי שע"ג מיכל מים גדול שעומד על הגג, ולכיסוי יש שפתים בולטות. וכתב ע"ז הגרש"ז: "ולכן אף שהפתיחה היא רק לעיתים רחוקות, אבל הואיל והמיכל הוא כעין כלי, וגם המכסה שעליו מותקן על שפתים בולטות". ומבואר דכיון שיש היכר בכלי שעשוי לפתוח ולסגור, שרי אף שעושה כן לעתים רחוקות. ודבריו אמורים בדבר שמחובר לקרקע, וק"ו בכיסוי הכלים. וראה בספר מאור השבת ח"ב עמ' תקנ"ד, מכתב מהגרש"ז זצ"ל שכ"כ להדיא.

ובאור דעתו נראה, דהנה מבואר בשו"ע סי' שי"ג ס"ג: "רחבה שאחרי הבתים שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפותחה או שתלה מחצלת וכו', אם יש להם ציר וכו' נועלין בהם אפי' הם נגררים בארץ וכו', ולא חשוב כבונה שניכר בהם שהוא דלת, כיון שהיה להם ציר". ומבואר דבמקום שניכר שהוא דלת א"צ לתנאי שפותח וסוגר תדיר.

וכן במג"א סי' שי"ג ס"ק ז' בדין פקק החלון שכתב: "וה"ה בפקק החלון אם אינו עשוי לפתוח אלא לעתים רחוקות הוי כאהל קבוע" (עיין בבה"ל סי' שי"ג ס"א ד"ה ולא שהביאו), וכתב ע"ז בפרמ"ג במש"ז סי' שי"ג ס"ק ד': "והנה פקק החלון לזמן מרובה, אם עשוי כעין ציר וחקיקה וכדומה אפי' לזמן מרובה שרי, ואם אין כן אז תלוי לזמן מרובה או לאו". וביאור דבריו דחקיקה וציר בפקק דמיא לציר בדלת דשרי אף לזמן מרובה, כיון דמינכר שלא מבטלם לבנין. וכן הדין בנגר שעשה בראשו בית יד, וניכר שהוא כלי ואינו מבטלו בבנין, מותר להשתמש בו אפי' בלא קשירה ואף לזמן מרובה, עיין בבה"ל סי' שי"ג ס"א ד"ה אם יש. וכן בשו"ע בסי' ש"ח ס"י בכיסוי בור ודות אם יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהם כלים, מותר ליטול ולכסות, והתם שרי אפי' אם משתמש בכיסוי רק לעיתים רחוקות (ועיין במש"כ בהרחבה בפרק ב').

העולה מכל הנ"ל דהיכא דמינכר שאינו מבטל ומחבר הכלי לתמיד, ודרך שימושו בפתיחה וסגירה ועשוי לכך, לית ביה משום בונה אפילו כשעשוי לפתוח רק לעתים רחוקות. ומעתה ק"ו לענין כלים הנ"ל (סיפולוקס, ובורג של שעון שבת, ובורג של סטנדר), שהכל ערוך ומתוקן בקלות לשימוש של פתיחה וסגירה, ובוודאי מינכר שאינו מבטלו שם לתמיד, שרי אפי' שדרכו לפתוח רק מזמן לזמן, וכמש"כ הגרש"ז. ול"ד לסתימת דף התנור שמותר רק בע"מ לסותרו ביומו, דהתם סותם הדף בטיט, והוא ממש דרך בנין רגיל, ולא מינכר בגוף החיבור שהוא ע"מ לסתור, בכה"ג שרי רק כשדעתו לסותרו ביומו, משא"כ בחיבור חלקי כלי בהברגה קלה.

ונראה שזו כונת הגרש"ז בתיקונים ומילואים פ' י"ג במה שכתב: "שהכל ערוך ומתוקן יפה" לסגירה ופתיחה, ובכה"ג דינו כציר בדלת וכבית אחיזה בכיסוי הבור, וה"נ הברגת הסטנדר עשויה במיוחד כדי שאפשר יהיה להגביה ולהנמיך, ועצם מציאות הבורג מוכיחה שהסטנדר עשוי להגבהה ולהנמכה ודמי לציר. ובכה"ג לא אכפת לן שנשאר בגובה מסוים לזמן מרובה, כיון שאינו מבטלו לתמיד ועתיד להנמיכו. וראה בספר מאור השבת ח"ב עמ' תרי"ז מכתב מהגרש"ז זצ"ל דשרי להגביה ולהנמיך סטנדר ע"י הברגה.

ואף לדברי שו"ע הגר"ז שכתב דכיסוי הכלים שרי רק באופן "שעשוי לפתוח ולסגור תמיד גם בשבת", נלע"ד שמצריך תנאי זה רק באופן "שמהדקין אותם בחוזק מאוד", וכמש"כ הגר"ז בתחילת דבריו, ובכה"ג הוא צורת תקיעה רגילה ולא מינכר שעשוי לפתיחה וסגירה, ודמי לסתימת דף התנור שמחובר בטיט, דשרי רק בעשוי לסתור ביומו. והגר"ז אזיל בזה לשיטתו, שכתב בסי' שי"ג ס"כ: "כלי של פרקים אם תקע פרקיו, דהיינו שהדקם בחוזק בענין שצריך לזה גבורה ואומנות, הרי זה בנין גמור, וחייב משום בונה אם עשוי להתקיים הרבה. ואם אינו עשוי להתקיים הרי זה בנין עראי ואסור מד"ס, אא"כ אינו עשוי לקיום כלל כמו שיתבאר" (כונתו למש"כ בסעיף כ"א). ומבואר דרק באופן שמחבר ותוקע את חלקי הכלי "בגבורה ואומנות" ובצורה של בנין גמור, התם צריך לתנאי שיהא ע"מ לסתרו ביומו דומיא דסתירת דף תנור, אבל חיבורי כלים דידן (כגון: מלחיה, סיפולוקס, ובקבוק שתיה) שמחוברים באופן קל, וערוך ומתוקן מראש שיהא נוח לפתיחה וסגירה תמיד, שרי אפי' לזמן מרובה.

וכן נראה דעת הפוסקים שכתבו לדין דכיסוי הכלים דשרי משום שעשוי לפתוח ולסגור תדיר, ולא הדגישו שצריך ע"מ לפותחו בשבת (ועיין בבה"ל סי' שי"ג ס"ג ד"ה שאין, שהביא בשם התוספת שבת דפתח העשוי להכנס בפחות מל' יום הוי פתח העשוי ליכנס בה תדיר). ובפרמ"ג סי' שי"ג ס"ק ז' כתב: "כלים שא"א להשתמש בהם כ"א ע"י הידוק ופירוק, לאו מכה בפטיש ולאו בונה, כיון שעשוי מתחילה לכך", ולא הצריך שעשוי לפתוח ביומו. ועיין עוד במש"כ בפרק ב'.

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בדיני בנין בשבת (מסי' שי"ג)

בדיני תוספת על הבנין בשבת (פקק נגר קנה וכו')

א. תוספת על הבנין: אסור להוסיף על הבנין אפילו משהו, ואם הוסיף בין בגג ובין במחיצות חייב חטאת, והיינו בבנין קבע והתוספת קבועה, וכשמוסיף על אהל ארעי מותר (אם הי' כבר האהל מקודם - ושאר פרטי דין אהל בסי' שט"ו). ואם מוסיף תוספת שאינה קבועה על הבנין (הקבוע) מותר, אלא דיש בכל דבר תנאים נוספים הנצרכים כדי להתירו, כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הבנין, וגם לאפוקי מאיסור טלטול, ויבואר בס"ד מפרטי דינים אלו (סי' שט"ו ס"ק י"ז וט"ו, וסי' שי"ג סק"א ועוד).

ב. פקק החלון: דהיינו שיש לו חלון (חור) בכותלו או ארובה בגג וכדו', ונותנים בו לוח או שאר דבר לסתום בו החלון, ועשוי לפתוח ולסתום בו **תדיר,** כיון שאינה אלא תוספת ארעי על האהל **מותר לסתום בו בשבת,** וא"צ שיהא קשור בחבל וכדו' לכותל, **ומ"מ צריך לחשוב עליו מבעו"י** להשתמש בו בשבת, ומועיל אף שלא נשתמש בו מקודם כלל, וכן מועיל אם נשתמש בו מבעו"י פעם א' דאז א"צ אפילו מחשבה, דירד עליו תורת כלי עי"ז (סק"ג) (**ולד' הר"ן** לא סגי במחשבה, אלא בעינן שיהי' בו תורת כלי (או שנשתמש בו כך מבעו"י) - ונשאר בביאוה"ל בצ"ע למעשה, משום דהרבה ראשונים סוברים כהר"ן) (ביאוה"ל ד"ה והוא). **וכן אם הוא קשור** א"צ שום מחשבה, אע"פ שנגרר לארץ באופן שעשוי לפתוח תדיר (ביאוה"ל ד"ה אפילו).

ואם אין עשוי לפתוח אלא לעיתים רחוקות, הוי כמוסיף על אהל קבוע, ואין מותר ע"י מחשבה אא"כ קשור ותלוי באויר שאינו נגרר בארץ (וכדין "דלת שבמוקצה" דלקמן) (ביאוה"ל ד"ה ולא).

וטעם דבעינן מחשבה: לרוה"פ הוא רק משום איסור "טלטול", ואין שייך לבנין, ולפי"ז מחשבה להשתמש בו שאר תשמישים ג"כ מועיל [וכ"ש דכשסותם בבגד וכדו' שהם כלי גמור דא"צ מידי], **ולד' הגר"א** בעינן המחשבה כדי שלא יהא נר' כמוסיף על הבנין, ולפי"ז דוקא מחשבה "לסתום" מהני (או כשסתם בו מבעו"י) (ביאוה"ל ד"ה מע"ש). אכן זה דוקא בסתימה כפקק וכדו' שיתכן שיבטלו שם לעולם, **אבל בגד** וכדו', שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה, בזה מותר לסתום אפילו לא ה' דעתו עליו מע"ש (היינו אף לטעם דבנין - משום דאין נראה כקובעו בבנין) (סק"ג).

וכ"ז כשסותם בסתם ואין שם תיקון, וכגון שסותם קודם שמת המת, אבל אם מתקן ע"י סתימה זו כגון שיש שם מת, וע"י הסתימה מונע מהטומאה ליכנס, **להר"י הלוי אסור** משום תיקון, והמג"א מתיר וס"ל דאינו מתקן, דמה שהי' מקודם כבר נטמא, ואין מועיל אלא להבא שלא יטמאו (והוי כקודם שמת). ועיין במג"א עוד טעמים להתיר (סק"א). ובאמת למהר"ם המובא ברמ"א סי' שט"ו סוף סעי' א', גם במחיצה המתרת מותר כשהוא רק "מוסיף", וכמו שציין כאן במג"א סק"א בסוף דבריו, ועיין פמ"ג שרוצה לתלות דין זה דמוסיף על מחיצה המתרת בדעות הראשונים אם מותר (בא"א כאן ובמשבי"ז סי' שט"ו), וצ"ת].

ג. "קנה" שהתקינו להיות נועל בו: שתוחבו אצל הדלת לתוך הכותל, דמי טפי לבנין מ"פקק", ולא סגי ב"מחשבה" בעלמא (אבל א"צ קשירה), אלא צריך שיתקננו לכך: **לרש"י** היינו שיתקננו לשום **תשמיש אחר,** כגון להפך בו זיתים ולפצוע אגוזים, **ולר"ת** סגי במה שעושה בו מעשה **לתקנו להיות נועל בו,** אף שאין לו תורת כלי למילי אחריני, **ויש לסמוך כר"ת** בעת הצורך (שכן נקטינן לעיקר) (סק"ו-ז').

ולענין הטלטול: ונחשב ע"י התיקון לנעילה לכלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלו [לקצת צורך] אף שאינו צורך גו"מ, **ואם הוא מתוקן להפך זיתים** וכדו' שהוא מלאכת איסור, אין מותר לטלטלו שלא לצורך גו"מ, ומ"מ לנעול בו מותר דהוי צורך "גופו" (סק"ח-י'). **ואם "יחדו"** לתשמיש זה דזיתים וכדו', ועדיין לא נשתמש בפועל, אף שנחשב "תורת כלי" ע"ז, מ"מ ל"ה עדיין מלאכתו לאיסור ע"י ההזמנה לחוד (ביאוה"ל ד"ה שיהא).

וכל זה בקנה הנתחב בכותל (דאז דמי טפי לבנין והוי קצת כ"נגר" וכתוקע מסמר וכדו'), **אבל בקנה** שסוגר בו **המסגרת** או ב' חצאי דלת, הוי כפקק וסגי במחשבה אף שאין תורת כלי (סק"ד). [א.ה. יל"ע דלכאורה בפקק משמע דחשב עליו "לסתום בו" עדיף ממה שיהי' כלי לשאר דבר, כהיפוך זיתים ופיצוע אגוזים וכדו', דהרי להגר"א שהטעם משום בנין משמע דבעינן חשב "לסתום" וכל' השו"ע, ואילו בקנה משמע דעדיף במה שהוא כלי לתשמישים אחרים ממה שיחדו לבנין זה (כמ"ש ולר"ת וכו' סגי). והרפד"ק נ"י אסברא לן, דבדבר שהוא סתימה "כפקק" החלון וכדו', ש"המחזי כבנין" הוא במה שנראה כאילו מבטלו וקובעו שם, בזה אין כ"כ עדיפות במה שהי' מתחילה כלי אם החשש שעתה קובעו ומשקעו כאן, ולענין זה מחשבה מע"ש שיהא פקק וסתימה עדיף טפי לגלות שאין משקעו (מלבד בבגד וכדו' שהם כלי גמור שודאי אינו משקעו כאן), אבל "בקנה" שמצד שיקוע אין לנו חשש, שהרי צריך כל הזמן לפתוח הדלת ומוציא הקנה, אלא דעצם התחיבה שנכנס לתוך הכותל הוא הדומה לבנין וכנעיצת מסמר וכדו', ולענין זה כל שהוא יותר "תורת כלי" לשאר מילי נראה פחות כבונה במסמר].

ד. נגר: שהוא יתד שנועלים בו ותוחבים אותו באסקופה למטה, ודומה טפי לבנין (שנראה יותר כנועץ יתדות בבנין), **יש בזה ב' אופנים:** האופן **הראשון** כשנתחב **רק לאסקופה, והשני** באופן שנפחתה האסקופה, וכשמכניס הנגר **נתחב בקרקע שתחתיו,** דבזה חמור טפי וכדלקמן (בדין נקמז).

ובאופן הא': אם הנגר **מחובר ממש לדלת** והוא כחלק ממנה, ומושכים אותו ותוחבים בחור, לכו"ע מותר אף בלא קשירה (סקי"ג).

ואם אין מחובר בדלת ממש, **צריך שיהא קשור** (וכדלהלן). וכשהוא קשור כראוי אף אם הקשירה היתה למטרה אחרת וכדו' מהני, וא"צ מחשבה כלל (ביאוה"ל ד"ה ואין).

ובקשירה זו יש חילוק: אם קשור בדלת עצמה: מהני בכל גווני, אף כשהחבל ארוך מאד **והנגר נגרר** ושוכב ע"ג הארץ, **וגם אם החבל דק** וכיו"ב שאם ירצה לטלטל הנגר ע"י החבל יקרע מיד (או ינתק הקשר [ובל' הגמ' - אין ניטל באגדו] **ג"כ מהני,** ובין ביש בראשו גלוסטרא, ובין באין בראשו גלוסטרא מועיל תיקון זה - שו"ע).

ואם אין קשור בדלת אלא בבריח או במזוזה, בזה יש חילוק, דאם יש בראש הנגר **"גלוסטרא"** (דהיינו שהוא עב בא' מראשיו, ודומה מחמת כן טפי לכלי): בזה מהני אף שהוא חבל דק העומד ליקרע, וגם נגרר בארץ, **אבל אם אין בראשו גלוסטרא:** בענין שיהא **החבל (והקשר) חזק** שיוכל לינטל על ידו, ואז מהני אפילו הוא ארוך ונגרר לארץ, **אבל אם החבל דק** אסור לנעול בו, ואפילו אם תלוי באויר ע"י החבל לא מהני (כל שע"י הטלטול יוכל ליקרע).

ודעת הא"ר דכשיש בראשו גלוסטרא (אף כשהיא בו ממילא), יש לסמוך במקום צורך על המקילין **דאפילו קשירה א"צ, אבל הט"ז והגר"א** קיומו משמעות השו"ע דהקשירה בזה היא לעיכובא (סקי"ג) (ודלא כרש"י המתיר בגלוסטרא אף בלא קשירה - ביאוה"ל ד"ה בחבל).

וכל זה כשהגלוסטרא שבו היא ממילא, אבל אם "עשה" גלוסטרא לראשו ("עשה לו בית יד"), דבזה נעשה בו בידים מעשה המוכיח עליו שהוא כלי, **לדעת הב"י:** בזה מותר אפילו בלא קשירה כלל, **ולהגר"א:** להטור גם בזה בענין קשור, ולהרי"ף א"צ קשירה (ביאוה"ל ד"ה אם יש).

(**ואם חשב בעלמא ואינו קשור:** אם אין בו גלוסטרא: **לרש"י** אסור מדאורייתא, ולהרא"ש מדרבנן, **וכשיש בראשו גלוסטרא:** לרש"י עצמו מותר לגמרי אף בלא קשירה, אבל גם להמצריכים קשירה, יתכן דאף אם במונח בעלמא ס"ל (כרש"י) דהוא מדאורייתא, אפשר דבגלוסטרא בכל גווני אינו אלא מדרבנן - ביאוה"ל ד"ה יהא).

ובאופן השני שנפחתה האסקופה, וכשמכניס נתחב הנגר בקרקע ונוקב תחתיו בארץ (נקמז): בזה **אסור** ואפילו כשהוא קשור ויש בראשו גלוסטרא, והיינו כשהגלוסטרא ממילא (ובביאוה"ל (ס"ב ד"ה כל נגר) מסתפק דלהגר"א אפשר דלהרי"ף יש להקל בגלוסטרא אף בנקמז).

ואם "עשה" לו בית יד (ואינו "ממילא"), דבזה מוכח שהוא כלי ואין דרך לשקעו שם, **מותר** אף דנקמז ואפילו אינו קשור (והגר"א כתב דלרש"י וטור אין היתר בנקמז אפילו בעשה לו בית יד).

ואם נקב מתחילה חור בקרקע כדי שיכנס שם הנגר, ואין מוסיף נקב בארץ, מותר, דבכה"ג אין חשוב נקמז, ובפרט אם עושים טבעת ברזל וכדו' בבריח לאחוז בו בפתיחה ונעילה, דזה הוי כעשה לו בית יד דמותר בכל גווני, **כ"כ הט"ז, ואפילו להגר"א** שמחמיר בעשה לו בית יד, נר' דהכא יש להקל בצירוף טעם הראשון (שנעשה מתחילה נקב לכך) (סעיף ב' ומשנ"ב) (**ויש מפקפקין** בהיתר דעשה לו נקבים בקרקע, וסוברים דרק באסקופה שרי, ובלא"ה עדיין נחשב לנקמז - א"ר ופמ"ג - שעה"צ סקי"ג).

ה. רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסים שם תדיר ("רחבה" ובל' המשנה "שבמוקצה"): אם עשה דלת לפתחה (שמגביהה ומניחה בפתח לסגרו - ואין קבועה לו לסבוב על הציר), או שתולה בה מחצלת של קנים לסוגרו, **וכן פרצה** שסותמה בחבילי קוצים (כעין דלת) לגדרה (ופעמים שפותחה - ורוצה עתה לנועלה), **דינה כך: אם יש להם כמין "ציר",** או אפילו אין להם עתה רק הי' להם ציר מקודם וניטל וניכר בהם מקום הציר, וע"ז ניכרים שהם דלת: **מותר** לנעול בהם **כל שקשורים ומחוברים** בחבל וכדו' ועומדים כדי לנעול, **אף שמונחים ע"ג הארץ,** וכשרוצה לנעול בהם זוקפם ומעמידם על האסקופה שבפתח, דכיון שקשורים וגם יש להם היכר ציר לא מחזי כבונה (ואם יש להם ציר - יזהר שלא יחזירנו עתה למקומו - משום בונה) (ס"ג ומשנ"ב).

ואם אין להם ציר או היכר ציר **אסור** לנעול בהם, אא"כ ע"י הקשירה הם **תלויים באויר** ואין מגיעים לארץ גם בשעה שפתוחים (ואפילו גבוהים מהארץ רק כמלא נימא), דכיון שתלויים באויר ומחוברים לכותל דומה יותר לדלת ולא מחזי כבונה (ס"ג) (ודלא כהחיי"א שפי' בשיטת כמה ראשונים ד"גבוהה מן הארץ" היינו שאם בשעה שנועל אין מונח על הארץ ממש, אלא גבוה מעט מן הארץ, מותר לנעול בו ואפילו אינו קשור כלל - וסובר הביאוה"ל דהמ"מ שמפרש כן הוא יחידאה, ואין כן ד' שאר הראשונים) (ביאוה"ל ס"ג ד"ה גבוהים).

[וכ"ז הוא **באופן שאין נחשב לדלת אלמנה,** אבל כשהוא "דלת אלמנה" יתבאר אי"ה בסמוך].

ואם עומד לפתוח ולנעול תמיד (ומצדד בתוס"ש דכל שעשוי ליכנס בפחות מל' יום נחשב תדיר - ביאוה"ל ד"ה שאין), כיון שרגילים להשתמש בו הכל יודעים שלדלת עשויה, **ומהני אפילו אין לה היכר ציר, ומ"מ להשו"ע** משמע דעכ"פ צריך **קשירה** (ואע"פ שנגרר), **אבל להרמ"א** משמע דכיון שפותח תדיר אפילו קשירה א"צ, וכפקק החלון (ובלבד שאינו "דלת אלמנה"), וכן יש להקל כהרמ"א (ס"ג וסקכ"ח כ"ט).

ו. "דלת אלמנה": היינו שעשויה **מלוח אחד,** ואין עשוי' כשאר דלתות (ודרך לסתום בה סתימה קבועה, ובזה שונה ממחצלת - מג"א), אפילו יש לה ציר, וגם יש אסקופה תחתיה, **או** אפילו כשאינה מלוח אחד, **אם אין**

אסקופה לדלת, [בכל אחד מב' אלו] **אסור לנעול בה, ואפילו** בפתח העשוי לכניסה ויציאה **תדיר** (ס"ד).

ודעת הרמב"ם דאין נקרא דלת אלמנה אלא בתרתי לריעותא, דהיינו שעשוי' מלוח אחד וגם אין לה אסקופה, ומצדדים בזה האחרונים להקל בדלת העשוי' לפתוח תדיר, כהרמב"ם, דאין נחשב אלמנה אלא בתרתי לריעותא ולא בחדא (אבל בעשוי לפתוח לעיתים רחוקות יש לחוש להטור האוסר אפילו בחדא לריעותא) (סקל"א). [א.ה. כן פי' המשנ"ב קולת הב"ח והמג"א והא"ר, וכ"מ בגר"ז, אבל במחה"ש ותוס"ש (ועוד) נראה דהבינו דלהב"ח בעשוי לפתוח תדיר לא איתמר כלל דינא דדלת אלמנה, ואפילו כשיש תרתי לריעותא שרי (ולא גרסו בב"ח תיבת "או"), ובל' הא"ר לא מבואר כ"כ, וצ"ת].

והא דאסור לנעול ב"אלמנה" גם בעשוי לפתוח ולנעול תדיר: היינו כשאינה קשורה, אבל בקשורה אף אם נגררת בארץ כשפותחה משמע דמותר (ובשעה"צ (סקכ"ג) מפקפק לגירסא דידן בגמ' דאפשר דאפילו בקשורה אסור כשהיא אלמנה). **ובאינה עשוי' לפתוח תדיר:** אין מועיל באלמנה אפילו קשורה ותלוי' (סקל"ב) (ובגר"ז סי"ב הוסיף עוד: **דאפילו גבוה מן הארץ** אין מועיל לה, אא"כ יש לה ציר וסובבת על צירה).

ז. דלת העשוי' מקרשים הרבה ומחוברים יחד, ויש לה אסקופה: דינה כשאר דלתות [דבאינה עשוי' לפתוח תדיר בעינן קשורה (וכשיש היכר ציר מועיל הקשירה אפילו בנגררת), ובעשוי' לפתוח תדיר, למנהגנו כהרמ"א א"צ קשירה כלל, וכנ"ל אות ה'], **וה"ה** כשנועלים בקרשים הרבה שאינם מחוברים, ויש שם חקיקה למעלה ולמטה להכניס שם הקרשים, אף שמכניס כל קרש בפ"ע אינה כדלת של לוח אחד (וכן נחשב החקיקה לאסקופה), **ומותר לנעול בה** (אלא דלדידן בלא"ה מקילין אפילו בלוח אחד, וכד' הרמב"ם דאינה אלמנה אלא בתרתי לריעותא - בענין דידן שהוא עשוי לפתוח תדיר וכנ"ל) (רמ"א ומשנ"ב סוף הסעיף).

ח. דין כסוי קרקעות ובורות וכדו' נתבאר בסי' ש"ח סעי' מ"ב (לענין טלטול ולענין בונה - ותמצית המבואר שם דבעינן **"בית אחיזה"** להתיר נטילתן והחזרתם, **ובכיסוי כלים** (שם בסעיף י') אפילו חברם בטיט לקרקע א"צ בית אחיזה, אבל צריך להסיר מהם שם המוקצה, ע"כ בקיצור). **ולענין הסרת דלתות וחזרתן:** שם בסעיף ט' יעו"ש.

ט. להסיר החלון שבבית מציריו (או המסילה), אסור אפילו ע"י גוי כיון שהוא איסור דאורייתא (וכ"ש להחזירם) (בה"ט אות ו').

עוד בתיקוני בנין

א. קורה שנשברה: מותר לסמכה בארוכות המיטה (שחשובים כלי ואינם מוקצה) **כדי שלא תרד יותר, אבל לא כדי שתעלה** - דזה הוי בונה, וגם זה אין מותר אלא **במונחים ברפוי** שיוכל ליטלם כשירצה, **אבל אם מהדקם** שם ותחובים בחוזק שאין יכול ליטלם משם, הוי ביטול כלי מהיכנו ואסור (ס"ז ומשנ"ב).

ולסמכה בעץ בעלמא כמקל וכדו': להמג"א אף באופן שמותר לטלטלו אסור לסמוך בו הקורה דדמי לבונה, **ולהא"ר ותוס"ש** כל ששם כלי עליו לענין טלטול, מותר ג"כ לסמוך בו (בדרך הנ"ל) (סקמ"ט) (והפמ"ג מצדד עוד דבהנך כיון דאינם כלי גמור, אפילו במהדקם מותר, דאין חשוב "ביטול כלי מהיכנו", ובשעה"צ (סקל"ז) דחה דודאי כיון שמבטלו ומונעו מטלטול אסור).

ב. חצר שנתקלקלה במימי גשמים: מותר לזרות בה **תבן**, ולא חשיב כמוסיף על הבנין, דאינו מבטלו שם כיון דחזי למאכל בהמה או לטיט, **ודוקא ע"י שינוי מותר**, דהיינו שלא יזרה בסל או בקופה אלא יהפוך הקופה ויביא תבן על שוליה (ויהפכנה ע"ג מקום המקולקל למלאותו), **ולא יזרה התבן בידיו** משום עובדא דחול, **וע"י גוי** מותר (לזרות התבן ביד) אם יש צורך הרבה (דהוה שבות דשבות דמתירין במקום צורך) (ס"י ומשנ"ב).

ודבר שדרך לבטל כחול וצרורות וכדו': אף דבעלמא מותר לפזר על הארץ, וכגון מה שמפזרים חול בבוקר בבית לכסות הרוק, **הכא** שבא לתקן החצר **שנתקלקלה אסור,** דדמי לבנין ואיכא משום אשוויי גומות (סקנ"ה).

ג. חותמות שבקרקע: כגון דלת של בור שקשור בו חבל וכדו', **אם אין עומד להסירו אף במוצ"ש:** אסור אפילו להתירו בשבת, דהוי קצת קשר של קיימא, וכ"ש שאסור לחתוך או לקרוע (להפקיע) החבל. **ואם** אין עומד להסירו בשבת **אלא למוצ"ש:** מותר להתירו דלא הוי קשר של קיימא, אבל אסור להפקיע ולחתוך **משום סתירה** כיון דהוא מחובר לקרקע (בביאוה"ל ד"ה אבל כ' דלרש"י היינו מדרבנן, ולתוס' יתכן דהוא מדאורייתא). **ואם** עשוי ועומד להסירו **בשבת עצמה,** מותר אף להפקיע ולחתוך כיון שאין עומד לקיום כלל (סי' שי"ד ס"י ומשנ"ב).

ד. דף שמשימין בפי התנור ושורקים אותו בטיט: מותר להסירו, שהרי אין עשוי לקיום כלל (סי' שי"ד ס"י). ויש מחמירין בדאפשר לפתחו ע"י גוי, ואם אין גוי יעשה עכ"פ ע"י קטן, וכשאין קטן יעשה בגדול ע"י שינוי, שחששו גם בזה קצת לסתירה (ובאופן שידוע שיש בתנור גחלים לוחשות, לכו"ע אסור לפתוח ע"י ישראל (ואפילו אין טוח בטיט) משום מבעיר) (סי' רנ"ט סקכ"א וכ"ב).

ה. העושה נקב כל שהוא, בין בעץ ובין במתכות בין בבנין ובין בכלים, חייב משום מכה בפטיש, ומצדד בשעה"צ (סי' שי"ד סק"ט) דבנקב שבבנין אפילו אין עשוי להכניס ולהוציא איכא חיובא, כל שדרכו לעשות בו נקב כזה לאיזה תשמיש (וע"ש עוד מש"כ דבמג"א משמע דבכולהו בעינן דעשוי להכניס ולהוציא, וכ' ע"ז: ולא נהירא לענ"ד) (סי' שי"ד סק"ח) [וע"ע לקמן באות הבאה].

אם תקע מסמר בכותל לתלות עליו, חייב משום מכה בפטיש (שם).

העושה נקב בקרקע חבית שיצאו המים, חייב משום בונה (שם).

ו. סכין התחוב בכותל של עץ מבעו"י: אם לא הוציאו עדיין אפילו פ"א, **לתרוה"ד והשו"ע והרמ"א אסור** להוציאו בשבת, דע"י הוצאתו, כיון שהי' תקוע מתחילה קצת בחוזק, א"א שלא יתרחב הנקב, ועשיית נקב כל שהוא בכותל מחובר יש בו איסור דאורייתא **משום קודח תולדה דבונה,** ואף דאין מתכוין להנקב, כיון דהוא (כמעט) **פס"ר אסור. ולדעת כמה אחרונים** (מג"א והא"ר והגר"א ורע"א) מ"מ **מעיקר הדין יש להקל** בסכין התחוב בכותל כשאינו מתכוין להנקב, חדא דהוא משאצ"ל (ואף דגם **משאצ"ל** אסור מדרבנן, והם סוברים כהרמ"א דגם באיסור דרבנן פס"ר אסור, מ"מ כיון שהוא) **ומקלקל,** וגם דהוא **כלאחר יד** מה שמתרחב הנקב ע"י הוצאת הסכין ולכן מותר, **ומ"מ העולם נהגו בזה איסור** וכהתרוה"ד והשו"ע והרמ"א (וכן חששו הט"ז והא"ר - והוסיף טעם לחוש דאפשר דניחא ליה שיתרחב, כדי שיהא מרווח לחזור ולתחוב בו הסכין, וכשמכוין לזה בודאי לכו"ע אסור) (סי' שי"ד סי"ב ומשנ"ב, וסקי"א).

ואם דצה ושלפה והדר נעצה מבעו"י: דבזה שוב לא הוי פס"ר שיוסיף עוד להתרחב, **מותר להוציאו וכן לחזור ולתוחבו בכותל, ואם רק הוציאו** מבעו"י מנעיצתו **ולא חזר** שנית **ונעצו** מבעו"י, בזה **נר' דאסור** לתחבו עתה בכותל, דעדיין לא נתרחב ומרחיבו עתה יותר, **וזה אסור אפילו להאחרונים** החולקים על השו"ע ומקילים בהוצאת הסכין, **מ"מ לענין הכנסתו** (כל שעדיין לא דצו ושלפו וחזר ודצו) נחשב שעושה בידים הנקב ואסור (רמ"א ס"ה וסקנ"ג וביאוה"ל ד"ה ואם דצה ועי' שה"צ).

וסכין התחוב בכותל של לבנים: מצוי בזה שאין שורותיהם מודבקים זה לזה, ואז מותר להוציא אפילו אם לא הי' דצה ושלפה מבעו"י (סקנ"א ושעה"צ סקמ"ח).

בדיני בנין בכלים (מיטה של פרקים וכו')

א. אין בנין וסתירה בכלים: ונחלקו בזה הראשונים, **לתוס' והרא"ש** וכן נקט הטוש"ע דבנין גמור וסתירה גמורה שייך גם בכלים, ודוקא בכלי רעוע אין בו סתירה ובנין, **ולדעת כמה ראשונים** (וכ"נ בהגר"א) דאפילו בכלי גמור אין בו בנין וסתירה, **ומ"מ** גם להסוברים דאפילו בכלי גמור אין בנין, **שייך חיובא** בעשיית כלי גמור או בהשלמת תיקונו (כתקיעה בצירים, או נוקב נקב יפה להכניס ולהוציא וכדו'), **וחייב משום מכה בפטיש,** שהוא עשיית גמר מלאכה (סי' שי"ד ס"א סק"א וסק"ז, וסי' שי"ג סקמ"א ועוד).

ב. כלי גדול שמחזיק ארבעים סאה בחללו ועובי דפנותיו (בלא עובי הלבזבזים והרגליים), **נחשב כאהל,** ויש בו משום בנין וסתירה אפילו בכל דהו (רמ"א סי' שי"ד ריש סעיף א', וסקי"ג).

ג. תקיעה, הידוק, ורפוי בכלים: ישנם ג' אופני חיבור במחבר שני חלקי כלי (או יותר) זה בזה, האופן הא' הוא "תקיעה", **וכשמחבר ע"י תקיעה** נקטינן **דחייב** חטאת, או משום מכה בפטיש, ולהסוברים דבכלי גמור יש בנין חייב משום בונה, **וחיבור ע"י הידוק** (קצת): והוא מחובר פחות בחוזק מתקיעה (וכן רפוי ואינו רפוי), חיוב אין בו אבל יש בו **איסור מדרבנן** (ונקרא ג"כ הידוק בחוזק) (סקמ"א מ"ג). **וחיבור שדרכו ברפיון: מותר** לחברו (בכלים, אבל בבנין אפילו ברפוי אסור, וכ' בחזו"א סי' נ' סק"י דנר' דחיובא נמי איכא) (ס"ו).

ונחשב תקיעה: או כשתוקע בחוזק בסכין ויתדות [א.ה. כמדו' ראיתי כותבים "בסיכין", והיינו כמו מסמרים וסיכות] (סקל"ח). וי"א (דגם בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק (כלבו בשם ראב"ד), וי"א דוקא דבר שצריך גבורה ואומנות (ביאוה"ל ס"ו ד"ה דרכה). **ובחיבור העשוי בחריצים** (הברגה - שרויף): לד' המג"א נחשב תקיעה גמורה וחייב, ולהט"ז משמע דהוא כהידוק (שעה"צ סקל"ב, וע"ש מש"כ בשם המאמ"ר). [א.ה. וכמדו' שראיתי בשם הגרשז"א דגם להט"ז היינו דוקא בחבורי כלים שחלקי הכלי עצמם הם בתכונת הברגה, אבל כשמחברים ב' דברים זה לזה ע"י בורג, גם להט"ז ודאי נחשב תקיעה גמורה, ואולי זה מש"כ במאמ"ר].

ובדבר העשוי לחברו בתקיעה, אפילו מחברו ברפיון אסור גזירה שמא יתקע, **ולענין דבר העשוי לחברו בהידוק:** לדעה ראשונה בשו"ע **מותר לחברו ברפיון** (אבל בהידוק ממש איסורא איכא וכנ"ל), **ולדעה השניה** גם בזה אסור לחברו ברפיון (ודוקא **בדרכו** ברפוי התירו), ויש להחמיר בזה לכתחילה (ס"ו וסקמ"ד-מ"ו) [א.ה. כ"ז לפי מה שפירש במשנ"ב את דברי הטוש"ע וע"פ הב"י, אבל בחזו"א פי' דהשו"ע חזר בו ממש"כ בב"י, וס"ל דלחבר ברפיון מותר אפילו דרכו בתקיעה (והרמ"א שהוסיף תיבת "דרכו" פליג על השו"ע, והעיקר כהשו"ע שמתיר בזה, ודבר שדרכו בהידוק ס"ל דלכו"ע מותר ברפוי, וב' הדעות בשו"ע הם **להדק** דבר שדרכו בהידוק (ולא בתקיעה), דזה יש מתירים ויש אוסרים (ומצדד בזה להקל כהמתירים), אבל להדק דבר שדרכו בתקיעה זה לכו"ע אסור].

ד. מיטה של פרקים: דהיינו שעשוי' פרקים פרקים בשביל בעלי אומנות (וכדו' - ההולכים בדרכים) שיוכלו לשאת איתם בדרך, וכשבאים על מקומם מחזירים פרקיה יחד ומושיבים אותה (ע"פ המבואר באות ג' - וכפשט המשנ"ב), אם דרכה בתקיעה אסור אפילו להחזירה ברפיון, ואם תקע חייב חטאת. **ואם דרכה להיות רפוי'** ולא בתקיעה, ואינו מקפיד במה שמתנועע בתוך החור, מותר לחברה לכתחילה, ובלבד שלא יהדק, ורפוי ואינו רפוי אסור (ס"ו ומשנ"ב).

ה. כוס של פרקים (וכן השטענדר בביהכ"נ שמונחים עליו ספרים אם הוא של פרקים), ואין דרך לתקוע בו אלא נעשה בהידוק, י"א דמותר לחברו ברפוי, ויש אוסרים כיון דדרך להדקו, **ולכתחילה יש להחמיר** כהאוסרים לעשות ברפוי בדבר שדרכו בהידוק, אך לצורך שבת יש לסמוך על המקילים בכך (סקמ"ד-מ"ז). [א.ה. ד' האוסרים הם הכלבו המובא בטור, ויל"ע בל' הכלבו בספרו (עמ' ל"ד טור ב' - בישנים) וז"ל: וכ' הר"מ אותם כוסות העשויים פרקים שנוטלים אותם מן הרגל ומחזירים אותם, אם הם רפוים מותר לפרקם ולהכניסם בשבת, ואם מכניסם בחוזק אסור בין לפרקן ובין להחזירם, ולכאורה אין הכרח כ"כ בלשונו שאוסר גם כשדרכו בהידוק, וי"ל].

וכוס של פרקים שלנו העשויות בחריצים סביב כמו אלו שיש **שרוי"ף** סמוך לרגלם, ומהודקים בחוזק, **לכו"ע אסור** (ובשעה"צ סקל"ב כ' דלמג"א הוי תקיעה, ולהט"ז משמע דהוא כהידוק וכו', וכמ"ש באות ג', וע"ש ובהערה).

ו. כסויי כלים העשויים בהברגה: כמכסים של צנצנות ובקבוקים (פקקי הברגה), אף שמבריגם וסוגר בחוזק **מותר לסגרם ולפתחן,** כיון דאין עשויים לקיום רק לפתחן ולסגרם תמיד (דהיינו שכן דרך שימושם, שכדי שיהי' צורת השימוש של כלי מוכרח את שני המצבים, להיות פתוח כדי להוציא מתוכו, ולסגרו שלא בשעת השימוש, דא"א שישאר פתוח או סגור לעולם, משא"כ בקנה של סיידים שאסרו בגמ' - חזו"א סי' נ' סק"ט יעו"ש).

ז. טלטול כלים העשויים לפרק ולהחזיר, אף שהפירוק והחזרה אסורים, מ"מ מותר לטלטלן (דהם כלי), ולא גזרו רק במנורה של פרקים שדרכה להתפרק, משא"כ בשאר כלים (סקמ"ה).

ח. שידה תיבה ומגדל: שפתחיהן מן הצד, ויש להם ב' צירים א' למעלה וא' למטה (ונכנס הציר לתוך חור שבמפתן למעלה, והעליון לחור שלמעלה כנגדו), **אם יצא התחתון "כולו"** ממקומו, **אסור להחזירו** שמא יתקע בחוזק, והוי מכה בפטיש (ואפילו בציר של מתכת, דלא שייך כ"כ לתוקעו בחוזק [דהחור רחב - מג"א], ג"כ אסור להחזיר דלתי הכלים, דחיישינן שמא יראה שה"ציר" אינו תקוע יפה ויחבר אותו במסמרים). **ואם יצא התחתון "מקצתו":** כיון שהעליון נשאר במקומו, ויכול להחזיר התחתון בקל שעדיין לא יצא לגמרי, מותר לדחקו שיחזור למקומו. **ואם יצא העליון:** בזה אפילו **יצא מקצתו אסור** לדחקו ולהחזירו, כיון דכשהוא יוצא נופל ע"י הדלת לגמרי, גם הדחיקה אסורה כמו החזרה גמורה (ובשעה"צ תלה בשיטות אם הוא מדאורייתא או מדרבנן) (סעיף ה' משנ"ב ושעה"צ).

ודלת שציריה באמצע מב' הצדדים, אף דלא שייך שמא יתקע (שצורת תשמישה שמסירה כל פעם שפותח ואח"כ מחזירה) **מ"מ אסור,** דגזרינן באמצע אטו מן הצד (סקל"ח). והיינו בשבת, אבל ביו"ט כשיש שם תבלין וכדו', הקילו בציר באמצע משום שמחת יו"ט (סי' תק"ט יעו"ש הפרטים).

ט. ספסל שנשמט אחד מרגליו: אסור להחזירו למקומו ואפילו לעשותו רפוי, גזירה שמא יתקע, ולענין להניח קצהו על ספסל אחר וכדו' ושאר דיני טלטול, נקטינן להחמיר (כמבואר סי' ש"ח סט"ז), אא"כ ישב עליו פ"א מבעו"י כשהוא סמוך על ספסל אחר, דאז מותר לסמכו על ספסל שני [וכן "בנשבר" הרגל (ולא "נשמט") או שאבדה] (ס"ח ומשנ"ב, וסי' ש"ח סט"ז).

י. התוקע עץ בעץ: בין שתקע במסמר ובין כשתוקעו בעץ עצמו עד שנתאחד, בין בבנין ובין בכלי, ה"ז תולדת בונה, וכן התוקע העץ בתוך הקרדום (או שתוקע יתד וכדו' בתוך הבית יד של הקרדום להדקו), **והמפרק** עץ תקוע חייב משום סותר - והוא שנתכוין לתקנו (ס"ט ומשנ"ב).

שבירת חבית וכיו"ב בשבת (מסי' שי"ד)

א. סתירת ושבירת חבית בשבת: חבית "שלימה", וכן שאר כלי אפילו קטן אם הוא שלם, **יש בה משום בנין וסתירה,** ואסור לשברה כדי ליקח מה שבתוכה, ואפילו שוברה לגמרי וכדו' שאין נעשית כלי ע"י השבירה, ואף שהוא "מקלקל", מ"מ מדרבנן אסור (ואף שהוא "לצורך שבת", נקטו הפוסקים שלא הותר "מקלקל" עבור כך - ודלא כרש"י שמתיר מקלקל משום צורך שבת - ביאוה"ל ד"ה אסור), **וכן אסור לעשות בה נקב** או להרחיב נקב קיים - אפילו באופן שאינו נקב יפה לפתח כלל, מ"מ אסור מדרבנן). כן ד' השו"ע (כהתוס' והרא"ש). **ודעת הגר"א** (כהרבה ראשונים) **דגם בכלי שלם אין בו משום בנין וסתירה,** ומותר לשברו באופן שאין נעשה כלי ע"י השבירה (אבל כשנעשה כלי ע"י כן אסור משום מכה בפטיש) (ס"א וסק"א ז' ח' ט'). **ובס"ז מביא השו"ע** דעת המתירים שבירת כלי גמור, **ושיש לסמוך ע"ז להתיר ע"י גוי** (וע"ש סקל"ו).

ב. חבית רעועה (מוסתקי): דהיינו חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, **מותר לשברה** להוציא מה שבתוכה, דכיון שאינה כלי גמור לא הוי סתירה האסורה (ומצדד בפמ"ג דאפילו כשאין שובר במקום הזפת רק במקום השלם שבה, ג"כ מותר).

ומ"מ יזהר כששוברה שלא יכוון לנקבה נקב יפה שיהי' לה לפתח, וכן לא יתיז ראשה באופן שמיפה השבירה שתשאר עוד כלי, ומשמע בט"ז דאפילו הנקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא, ג"כ אסור מדרבנן אפילו בחבית רעועה, וכשהוא נקב גדול להכניס ולהוציא יש בו משום איסור תורה (ס"א וסק"א, ד'-ו').

וחבית שמחזקת מ' סאה: שחשובה כ"בנין" ולא ככלי, **אפילו כשהיא רעועה אסור לשברה.** ויש מקילין ברעועה אף שיש בה מ' סאה, דאין שייך בה סתירה, ונר' דיש **להקל ע"י גוי,** דבלא"ה הוא רק מדרבנן שהרי הוא מקלקל (סק"ב וביאוה"ל ד"ה שאינה).

ג. חביות קטנות של מרקחת שהם עצים המחוברים **ע"י חשוקים** של ברזל וכדו': אסור (להשו"ע) להסיר החשוקים כדי ליקח מה שבתוכה, ואינו דומה לחבית שמדובקת בזפת, כיון דחביות אלו דרכם מתחילה שעשויים כך, **ונחשבים ככלי שלם ולא ככלי רעוע,** ומ"מ ע"י גוי יש להקל (ולסמוך בזה על המתירין שבירת כלי שלם). **ובקשור ע"י חבלים:** אפילו ע"י ישראל יש להתיר (דנחשב ככלי רעוע) (סק"א).

ד. חותמות שבכלים: כגון שידה תיבה ומגדל שהכסוי שלהם קשור בהם **ב"חבל",** יכול להתיר הקשר (ואינו קשר קיימא שעשוי לפתוח תמיד), או לחתוך החבל בסכין, או להתיר קליעת החבל, **דחשיב סתירת החבל סתירת דבר רעוע** (**ולדעת הרמב"ם** יש איסור בסתירת חבלים משום "מתיר" - ואף שאינו ע"מ לקשור מ"מ מדרבנן אסור, ויפרש ד"מפקיע" שהתירו בגמ' היינו "קריעת החבל", וחותך היינו שחותכו בכלי בסכין וכיו"ב) (ס"ז וסקכ"ט-ל"ב, וביאוה"ל ס"ח ד"ה חותלות).

ה. פותחת של עץ ושל מתכת, היינו שהמנעל המחבר בין הכלי לכסוי, הוא מעץ ומתכת (-ולא בחבל כדלעיל), **אסור להפקיע ולשבר** (כדי להוציא המאכל שבתוכה, וכגון שנאבד המפתח), דבכלים נמי שייך בנין וסתירה גמורה, **ויש מתירים** בשבירת פותחות (היינו הסוברים דאף בכלי גמור אין בנין וסתירה), **ויש לסמוך ע"ז להתיר ע"י גוי. ויש שכתבו** דדוקא **בהפסד מרובה,** או שנחפז הרבה **לצורך מצוה** (ס"ז וסקל"ה-ל"ז). **ואם אין שובר הפותחת,** אלא שפותח המנעול בסכין או במחט גדול מותר, ואפילו בדלת של בית (סקל"ז).

ו. הסרת הצירים שאחורי התיבות להוציא המאכל שבתוכה, **אסורה** מטעם דהוא סתירת כלי גמור וכשבירת פותחת, **ויש מתירים** הסרת הצירים, וסוברים דלא דמי לשבירת פותחת, דכיון שצריך רק להוציא הציר וא"צ לשבור שום דבר, הוי **כסתירה גרועה** דשריא בכלים (סקל"ג ל"ד) [וע"י גוי בודאי יש להקל וכנ"ל].

והחזרת דלת הכלי על צירה: בזה אף להסוברים דאין בנין בכלי גמור, מ"מ אסור עכ"פ משום מכה בפטיש, **וכן אסור** לקבוע הצירים או המנעול במסמרים לכלי דהוי תיקון מנא, וכ' החיי"א דאפילו ע"י גוי אסור דהוי מלאכה דאורייתא (סקל"ג ול"ד). (והט"ז מיקל בהחזרת הדלת על צירה - להמתירים בהסרת הצירים, ומ"מ ודאי מודה דלקבוע הציר במסמרים אסור, דזהו תקיעה בחוזק ולכו"ע חייב חטאת - שעה"צ סקל"ג, ועיי"ש במה שמאריך).

ז. חותלות של תמרים וגרוגרות: והם כלים שעשויים מכפות תמרים כמין סלים, ומניחים בתוכם תמרים רעים להתבשל, אם קשורים בחבל מותר לקרוע החבל (וכנ"ל), **וכן מותר לקרוע גופן של חותלות עצמם,** דמאחר שאינם כלים גמורים, דאין עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, דמי שבירתם לשובר קליפות האגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם

(אבל בכלי גמור תלוי בנדון דסתירה בכלי גמור דנקט המחבר לאיסור).
ומחצלת שתופרים בו פירות: מסתפק הפמ"ג אם דמי לחותלות (סעיף ח' ומשנ"ב - ולענין הפקעת שרשרות החבל - לד' הרמב"ם - נתבאר באות ד').
ח. קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים: מותר לחתכם ולהפקיעם כדי לאכול (דל"ה סתירה וקריעה וגם אין בו מחתך), וכן מותר להתיר או לחתוך החוט של פירות הקשורים או תפורים יחד (ס"ט ומשנ"ב).
ט. מותר להתיז ראש החבית בסיף, בחבית רעועה, דלאו לפתח מכוין אלא להרחיב מוצא שפתיה, שיוכל ליקח בקל מה שבתוכה, ודוקא כשעושה זה מפני האורחים, **וכשמתיז ראש המגופה לבד** מותר אפילו כשהחבית שלימה, שאין המגופה חשובה חיבור לה. [א.ה. וכמדו' דזה ג"כ בכלל מה שהתיר בסקכ"ח אף שלא מפני האורחים] (ס"ו ומשנ"ב).
י. קורע אדם עור שעל פי חבית של יין, ובלבד שלא יכוין לעשות זינוק (כעין מרזב) (סקכ"ה).
יא. המבקע עצים לחתיכות גדולות אסור רק מדרבנן משום עובדא דחול, אבל לחתיכות קטנות חייב משום טוחן, ואם מקפיד על המידה חייב משום מחתך גם בחתיכות גדולות (סקמ"א), ונ"מ למי שאנסוהו לחתוך עצים דמוטב שיבקע לחתיכות גדולות (שעה"צ סקל"ה).
יב. כלי שנתרועע: לא יתלוש ממנו חתיכת חרס כדי לכסות בה וכדו', דהוא תיקון כלי ע"י התלישה, ואם נפל מעצמו חתיכת חרס ממנו מותר לכסות בה כלי, אבל יזהר שלא יעשה בו שום תיקון להחליקו ולהסיר בליטותיו וכיו"ב, וזהו תיקון מנא (סי' ש"ח סמ"ד ומשנ"ב).

מדיני עשיית נקב בחבית וכדו' וסתימתו

א. הנוקב נקב בכלי, אם עשוי להכניס ולהוציא חייב חטאת מדין מכה בפטיש, וכגון בלול של תרנגולים שאינו מחובר לקרקע, העושה בו נקב שעשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל חייב (סק"ח).
ב. וגזרו חכמים בכל עושה נקב: אפילו עשוי רק להכניס או רק להוציא, שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו (סק"ח), ולכן הנוקב חבית גמורה (שאינה רעועה) אפילו שאינו עשוי ולהכניס ולהוציא, ואינו פתח יפה, אסור, ואפילו כבר הי' בה נקב ומרחיבו מעט ג"כ אסור (אף שעדיין אינו נקב יפה).
ג. ובאופן שתחוב סכין מע"ש בחבית: אם כבר **הוציאו וחזר והכניסו** בנקב **מבעו"י,** לכו"ע מותר, דשוב לא הוי פס"ר שיתרחב ע"י ההוצאה של עתה טפי. **ואם תחבו פעם ראשונה ועדיין לא הוציאו ממנו: לד' השו"ע** מותר להוציאו, אף שפ"ר שיתרחב הנקב ע"י ההוצאה, **מ"מ ס"ל דכיון** דהנקב הוא בכלי, ואינו עשוי להכניס ולהוציא, **דהוא נקב האסור רק מדרבנן,** אם אינו מתכוין להרחיבה (דהוא דשא"מ) הוי פ"ר באיסור דרבנן ומותר (משא"כ בנקב שבבנין אפילו קטן) (וה"ה בכל דבר תלוש כגון ספסל וכדו'). **וד' הרמ"א** דאף פ"ר באיסור דרבנן אסור, ולכן הכא דהוא פ"ר אסור להוציאו מהחבית, וכ"ד הרבה אחרונים לאסור, **ומ"מ היכא דהוא צורך גדול** יש לסמוך בזה על השו"ע המתיר כשאינו מתכוין להרחבה, **אבל כשמכוין להרחיבו** ע"כ בזה לכו"ע אסור להוציאו (שו"ע ורמ"א בס"א וסק"ט-י"א וסעיף י"ב ומשנ"ב שם) (וכשתקוע בספסל גם להרמ"א מותר להוציאו בשבת, דאין הנקב נחשב פתח כלל, ודוקא בחבית שהוא פתח אסור - סקי"ב).
ולענין "תחיבת" הסכין בחבית: אם כבר תחבו והוציאו וחזר ותחבו מבעו"י, מותר לתחבו עתה שוב כל שאינו מכוין להרחיב הפתח, דלא הוי פ"ר, אבל אם רק תחבו והוציאו פ"א מבעו"י, ולא תחבו עדיין שנית, דעדיין לא נתרחב כ"כ, אסור (סקנ"ג ושעה"צ סקנ"א).
ד. העושה נקב בחבית רעועה (מוסתקי): אם עושה דרך שבירה ואינו מכוין לפתח מותר, אבל אם מכוין לעשות פתח נאה, אפילו הוא קטן ואינו עשוי להכניס ולהוציא, אסור מדרבנן (גם במוסתקי), וכשעשוי להכניס ולהוציא אסור מה"ת. **ואם מתיז ראש החבית מלמעלה, ומכוין ליפות השבירה** שתשאר עוד כלי, גם זה הוא כמכוין לנקב יפה ואסור (ס"א וסק"ה ו').
אבל אם מתיז ראש החבית הרעועה בסיף, ואינו מכוין ליפות השבירה **רק להרחיב** מוצא שפתיה שיוכל ליקח בקל מה שתוכה, מותר, ודוקא כשעושה זה מפני האורחים [דאז מסתמא אינו מתכוין אלא להראות נדיבות לבו לפניהם] (ס"ו וסקכ"ג-כ"ה).
ואסור לנקוב חבית זו ברומה בין מלמעלה ובין מצדה, אף שע"י רומח נעשה נקב גדול ואין דומה לפתח (וה"ה כשעושה נקב קטן וכנ"ל), דכל שנוקב הוי כעושה פתח לחבית האסור, ולא כשבירה (ודלא כט"ז שמתיר בנוקב מלמעלה דאין דרך לעשות שם פתח) (סקכ"ו ושעה"צ סקכ"ח).
ה. ליקוב ה"מגופה" שעל פי החבית, אם מתיז ראש המגופה בסיף, או שנוקבה מלמעלה בראשה, **מותר, ואפילו** במגופה שע"ג **חבית שלימה,** דאין נחשב לשבירת החבית כיון שאין מחוברת לה, ומסתברא דאפילו שלא לצורך אורחים מותר. **והטעם דמותר** לנקבה **מלמעלה,** כיון דודאי לאו לפתח מכוין, דאין דרך לעשות פתח מלמעלה כדי שלא יפלו לתוכה עפר וצרורות, וודאי לאו לפתח קמכוין, וכיון דאין עשוי להכניס ולהוציא מותר, ואם עשוי להכניס ולהוציא משמע במ"א דגם במגופה אסור מדרבנן, וכן משמע בר"ן, **אבל ליקוב המגופה באופן שיהא פתחה מהצד,** אף שאין עשוי להכניס ולהוציא אסור, דודאי לפתח קמכוין (שכן דרך לעשות בה פתח מהצד כדי שלא יפול בה עפר וצרורות), דאם לא הי' מכוין לפתח ורק להרחיב מוצא היין, הי' לו לפתוח את המגופה (ס"ו משנ"ב ושעה"צ).
ו. הי' בה נקב ישן ונסתם: וכן אם הי' שם מקום הברזא שסתמו (ועשאו במקום אחר), ועתה רוצה לפתחו, **אם הנקב למטה מן השמרים** (דאז הסתימה ודאי היא סתימה מעליא כיון שהיא למטה, וכל כובד היין עליה), **אסור לפתחו,** ואפילו נקב קטן דהוי כפותח מחדש, **אבל** אם הסתימה **למעלה מן השמרים** (דא"צ כ"כ סתימה מעלייתא), **מותר** לפותחה אפילו הוא פתח גדול העשוי להכניס ולהוציא, דאין הסתימה חשובה סתימה כלל (ס"ב ומשנ"ב), **ויכול גם לנקבו במקדח** (כמין מסמר) וכדו' (וכגון שקשה לו להוציא כל הסתימה וכדו'), דהנקיבה בהסתימה מותרת, אבל לא ירחיב הפתח יותר מבתחילה, **וכן** ליקוב **מגופה** שע"ג הכלי (כמו פקק שעם וכדו') מותר (ס"ג). **ואם אין יכול להוציא הברזא** התחובה בפתח לסותמו (למעלה מהשמרים), מותר להוציאו ע"י שיכה בו עם ברזא אחרת, לצורך לשתות יין בשבת (ס"ד).

ויי"א דמה שהותר למעלה מהשמרים, היינו דוקא **בחבית של חרס** דאין הסתימה מהודקת יפה כ"כ, **אבל בחבית עץ** שאפשר להדק הסתימה יפה **אסור,** דהוי כנוקב נקב חדש, **ונחלקו האחרונים,** דיש מקילין כדעה הראשונה שלא חלקה בין חרס לעץ, ויש מחמירים, ובשו"ע הגר"ז כ' דבמקום צורך גדול יש להקל (ס"ג וסקי"ט ושעה"צ סק"כ - וכפי שציינו עליו המגיהים דקאי אהכא).
ז. מותר ליתן קנה חלול בחבית: להוציא יין, אע"פ שלא הי' בו מעולם, דאין עושהו כלי, דהלא הקנה עומד תמיד להיות צינור להעביר משקה דרכו, אבל לא יתקענו היטב בחזקה ביתדות, דהוי גמר מלאכה ותיקון מנא, ואפילו אם אין יודע אם יגיע למדתו ג"כ מותר, דלא חיישינן שמא יתקננו, ובב"י כתב דברמב"ם משמע דאפילו הקנה אין מתוקנת כ"צ, וחסרה שום תיקון, מותר, ולא חיישינן שמא יתקנה בשבת (ס"ה וסק"כ כ"א ושעה"צ).
ח. ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית, ועושהו כמרזב שיזוב היין דרך שם, **אסור, והטעם: י"א** דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, כיון דכשמקפל העלה נראה כעושה מרזב (ויבוא לעשות מחמת כן גם מרזב גמור, אבל בקנה שאין עושה שום מעשה בגופו לקפלו וכדו' לא גזרו שמא יבוא לעשות מרזב), **וי"א** דלאו משום גזירת מרזב, אלא דחיישינן שמא יתקלקל עלה זה, ויבוא לקטום מן הענף התלוש עלה אחר, וכיון דקוטמו לצורך השימוש בו הוי מתקן מנא. **והנפ"מ** בין הטעמים היכא דיש לו הרבה עלים קטומים, דמשום מרזב אסור ומשום קטימה מותר, **ונקטינן** כטעם דקטימה, ולפי"ז ביש לו הרבה קטומים **מותר.** (וכשיש לו ב' וג' משמע בטור דשרי, והב"ח ס"ל "דהרבה" דוקא ולא בב' וג'). (וביאוה"ל הביא ד' הב"ח שמפרש "דקטים ומנחי" לא בכשיש הרבה קטומים, אלא דנחלקו כשכבר נתנו מבעו"י שם, דלמ"ד מרזב אסור להשתמש דרכו, ולמ"ד קטימה - דוקא ליתנו לכתחילה בשבת אסור, אבל במונח כבר מבעו"י מותר להוציא דרכו) (ס"ה, סקכ"ב, ושעה"צ וביאוה"ל ד"ה במקום).
ט. אסור ליתן שעוה בנקב החבית לסתמו מפני שהוא ממרח, ואפילו אין מכניסו בנקב אלא נותנו בהנחה מלמעלה ג"כ אסור, **וה"ה** דאסור ליתן **שמן עב** או חלב ושומן, דאף דאין מירוח בשמן מ"מ גזרינן בזה אטו שעוה (ובטעם שאין אסור בשעוה משום מוקצה, י"ל דאיירי בהכינו לכך - סקמ"ה ועיי"ש עוד), **אבל מותר** ליתן בנקב שאר דברים לסתמו, ואפילו נותן בתוך הנקב, והיינו במקום שאין היין יוצא דרך שם (דאין הנתינה למנוע יציאת היין), ולכן לא מחזי כמתקן, **ולהרמב"ם** אם נותנו **בתוך** הנקב **אסור** אפילו כשאין היין יוצא, ומשום "בונה", ודוקא ליתן **ע"ג הנקב מבחוץ** התירו בדבר שאין משום מירוח, וכתבו האחרונים **שהעיקר כהרמב"ם.**
נקב במקום שהיין יוצא, ונותן שם דבר לסתמו שלא יצא, אם הוא עץ וכדו' שהוא דבר שדרך לסתום בו ולפתוח תמיד כעין ברזא **מותר, ובדבר שאין דרך לסתום** ולפתוח תמיד, כגון צרור קטן או קיסם וכדו', אסור מדרבנן לסתום בו דמחזי כמתקן, ואפילו ליתן בו "שום" בדרך הערמה ולומר שאין מכוין אלא להצניעו שם, ג"כ אסור אם מכוין לסתום. **ותלמיד חכם** מותר ליתן שם "שום" וכדו' בדרך הערמה, ולומר שמכוין להצניעו שם, דאין לחוש שמא יעשה אפילו בלא הערמה. וכתב המג"א דאף דקי"ל בכמה דוכתי דהאידנא אין לנו דין ת"ח, מ"מ לענין זה גם האידנא אפשר להקל בזה, ויש חולקים ומחמירים (סעיף י"א ומשנ"ב). [א.ה. מש"כ בשעה"צ סקמ"ה בהבנת הב"י בדברי הרמב"ם כשאין מכוין להצניעו, יש קושי בדברי השעה"צ, ועיין בהגו"ע להטור (מכון ירושלים) אות ע' מה שפירש בזה].

באיסור עשיית אהל בשבת (מסי' שט"ו)
בדין אהל קבע

א. אהל קבע: העושהו בשבת, כגון שפורס מחצלת וכיו"ב לאהל, להגן מפני החמה או הרוח וכיו"ב, **על דעת שיתקיימו** כן, הוי תולדת בונה וחייב, והסותרו חייב משום סותר (סק"א).
ב. נחשב אהל: כשיש בגגו רוחב **טפח** (וכמו באהל המת דשיעורו כך) (סקל"ד), **ואם אין בגגו טפח** אין חייב עליו, ומ"מ **אסור** מדרבנן כד' רי"ף ורמב"ם, **וכן נקט בשו"ע** (ס"ח), אבל לרש"י ורא"ש כשאין בגגו טפח מותר לכתחילה, ובפמ"ג מצדד דגם רש"י והרא"ש מודו בזה דאסור כיון שעשאו לקבע שיתקיים כמה ימים (סקל"ה).
ואם הגג משופע (שגגו חד ואין בו טפח): אם יש בתוך ג' טפחים סמוך לגגו רוחב טפח (דהיינו שמתרחב והולך השיפוע עד שיש בתוך ג"ט לירידתו רוחב טפח) נחשב ג"כ כגג טפח, אבל אם אחר ג"ט אין עדיין רוחב טפח, הוי כאהל שאין בגגו טפח (סקל"ג). וכל זה לענין הגג, אבל א"צ לעשות מחיצות בשביל שיחשב אהל קבע, ודלא כחיי"א שהצריך ג"כ מחיצות (ביאוה"ל ס"ג ד"ה מטה).
ג. ואם יש חוט או משיכה כרוכים לאהל, ומשוכים שעל ידן פושטן ומותחן לקצותיה, **אם יש בגגו רוחב טפח,** מצדד בביאוה"ל דאף להרי"ף הסובר שהוא אהל קבע אין בו חיוב חטאת אלא איסורא דרבנן, **ואם אין בגגו רוחב טפח,** בזה כיון שהוא מחובר בחוטים, ועי"ז קל למושכה, מותר לנטותה ולפרקה בשבת, וכפי שיתבאר בסמוך (טלית כפולה) (ביאוה"ל ס"ח ד"ה שאין, וס"י).
ד. טלית כפולה: שנותנה על המוט הנתון בין ב' כתלים, ושני ראשי הכפל משולשלין ומגיעין לארץ, ונכנס בין שני קצותיה וישן מפני החמה, **ויש לה חוטים** שהיתה תלויה בהם מע"ש, **אם אין רוחב טפח בגגה** (או בסמוך לו בתוך ג"ט), מותר לנטותה ולפרקה בשבת, דכיון דחוטין תלויים בה וקל למושכה בהם, הוי כאילו הטלית פרוסה מכבר טפח מע"ש, והוי רק תוספת על אהל ארעי דמותר בשבת (ונחשב אהל ארעי כיון דאין בגגה טפח). **אבל אם יש בגגו טפח** הוי **כאהל קבע,** ולא מהני לה החוטים, ואסור לנטותה ולפרקה בהם (והיינו **כשעשויה לקביעות** לאיזה זמן (שו"ע הגר"ז סט"ו) (וזהו לדעת הרי"ף, **אבל לרש"י והרא"ש ע"י החוטים מותר** לנטות ולפרק אפילו **ברחב טפח,** אלא דנקטינן כהרי"ף שכן ג"כ דעת הרמב"ם, כן שי' המג"א, אבל הפמ"ג מצדד דבטלית כפולה גם הרמב"ם ס"ל כהרא"ש דחוטים מהנו אף כשרחב טפח) (ס"י וסקל"ז ושעה"צ סקמ"ה).
ה. כילת חתנים: שהוא עץ אחד עומד לראש המיטה וכן עץ א' למרגלותיה, ופרוש על המוט ויילן גדול ושני ראשיו יורדים מכאן ומכאן על כל המיטה, **אם אין בגגה** ולא בפחות מג"ט סמוך לגגה **רוחב טפח,** אם היא מתוקנת שהכינה לכך מבעו"י מותר לנטותה ולפרקה **אע"פ שאין לה חוטים** (ובטלית כפולה שצריך חוטים היינו שלא היתה מתוקנת מבעו"י), **ובלבד שלא תהא משולשלת מעל המיטה טפח,** דאם היה משולשלת שיורד מן המיטה טפח בזקיפה מן הויולן לאחר כלות השיפוע, **הוי ליה האי טפח מחיצה,** וכל השיפוע שמעל המיטה דנחשב לגג **והוי אהל ממש, ומיהו מיטה דידן** שאין פורסין עליה כילה, אף שפרוס עליה סדין ומשתלשל להצד טפח, אין נחשב לאהל, דמה שמונח על המיטה עצמה אינו אהל כיון שאין חלל בינו למיטה (סי"א ומשנ"ב).
ו. מחיצה קבועה: שעשויה להתקיים כך **אסורה** (אף דבאהל ארעי מותר לעשות מחיצה לצניעות בעלמא וכדו') (סק"ט). **ומ"מ מותר לתלות "וילון" לפני הפתח,** אף שאינו עומד להסיר ותלוי שם תמיד, דכיון **שנע ונד ברוח מצויה** וגם אינו מעכב לעוברים דרך שם, חשיב כמחיצת ארעי, **אבל לחברה למעלה ולמטה ומהצדדים** שלא תזוז, אם עשוי' לעמוד כן לכמה ימים אסור משום אהל קבע (ובדעת הגר"א יתכן דמותר גם בזה, דאין שם אהל עליה, ואפשר דבמחובר כזה מודה דאסור). **ואם הדרך לפתחה תמיד** אין בו איסור מה"ת, ואפשר דאפילו מדרבנן מותר כפקק החלון, ובפרט אם יש אסקופה להפתח. **ואם** עושה זה רק **לפי שעה** מותר (כל שאינה מחיצה המתרת) (ובפרט אם תולה הוילון באמצע הבית וכדו', ולא נעשית לסתום הפתח של בנין קבוע) (סק"ו ושעה"צ סק"ה ו' י"א). [א.ה. וד' החזו"א לאסור בעושה לקביעות בוילון ופרוכת וכיו"ב - סי' נ"ב יעו"ש].
ז. פרוכת שתולים לפני ארון הקודש: מותר לתלותה, דכיון שיש בלא"ה דלת לארוה"ק, אין הפרוכת תלוי רק לצניעות בעלמא, ולא חשיב מחיצה כלל, **ויש מתירים** אפילו אם אין דלתות לארוה"ק (כיון דנע ונד וחשובה ארעי - וכוילון דלעיל), **וכן מותר לתלות סדינים המצויירים** על הכותל לנוי, ואף שקובעם שלא יהיו זזים ג"כ שרי כיון שאין עשויים כלל למחיצה (רמ"א ס"א וסק"ז). (ולדעת הרמב"ם אין מותר לתלות פרוכת ווילון וכדו', אא"כ חוטים כרוכים עליה מבעו"י, ולדינא נקטינן כמתירים גם באין חוטים כרוכים - סקל"ט).
וצריך ליזהר בשעה שתולה הפרוכת וכדו': שלא יעשה אהל בשעה שתולה - דהיינו מה שמתקפלת מעט בעת התלי', ויש בכפל רוחב טפח, **ולכן** אם היא **פרוכת גדולה יתלוה שנים יחד** כדי שלא תתקפל אפילו זמן מועט, **אבל אחד אסור** דודאי תתקפל, **ולכן יש נמנעים קצת** שלא לתלות הפרוכת בשבת, ואיסור זה אפילו בחוטים כרוכים עליה (סי"ב, וסקמ"ג-מ"ה). **ובשעה"צ** סקנ"א כ' דהיינו להרמב"ם, אבל לרש"י והרא"ש אם חוטים כרוכים א"צ לחוש כלל למה שיש בכפל רוחב טפח (דע"י חוטים שרי אפילו באהל טפח) (וע"ע בשעה"צ סקנ"ב ונ"ג שהקשה: חדא, דאין הכפל קשה ואמאי חשיב אהל, ועוד, דהרי אין מכוין לאהל, יעו"ש מה שכ' ליישב).
וכילה שכרוך עליה חוט ומשיחה: שיש לה **גג טפח** או יותר ומונחת על הארץ, אין מותחים אותה אפילו עשרה, שא"א שלא תגבה מעט מן הארץ ותעשה אהל ארעי, והיינו לסברת הרמב"ם דגם בחוט כרוך יש איסור בגגה טפח, ומ"מ איסורו רק מדרבנן אף שנוטהו בקבע, דע"י החוט חשיב אהל ארעי (סי"ב וסקמ"ו מ"ז, וביאוה"ל ד"ה כילה, וד"ה ותעשה).

בדין אהל ארעי ותוספת על אהל ארעי

א. אהל ארעי: אסרו חכמים לעשות בשבת ויו"ט אפילו אהל ארעי, גזירה אטו אהל קבע, וכן סתירת אהל ארעי אטו סתירת אהל קבע (סק"א), ומ"מ התירו "להוסיף" על אהל ארעי, וכפי שיבואר בס"ד.
ונחשב "אהל ארעי" האסור כשעושה **גג** להגן מפני החמה והגשמים או שאר דבר, **ואפילו אין לו מחיצות,** וכגון שנותנו על ד' קונדסין וכדו' דרך ארעי (אבל אם קושרו בעניבה וכדו' שיתקיים כך איזה זמן - הוי אהל קבע וחייב).
ב. תוספת על אהל ארעי: ואם הי' בגג רוחב **טפח** פרוס מבעו"י מותר להוסיף עליו בשבת (אפילו הוא קבוע - דומיא דעצים שבספינה), וכן מועיל אם יש רוחב טפח ע"י "לבוד" (וכגון שיש בגג ב' קנים (שאין רחבים טפח), ויש ביניהם פחות מג"ט, דנחשב האויר שביניהם כסתום ע"י לבוד), ואז מותר להוסיף ולהשלים כל הגג (ס"ב).
עצים שתוקעים ראשם האחד בדופן הספינה, וכופפין ראשם השני בדופן השני שלה, ופורסים מחצלת על גביהם לצל, **אם יש ברוחב אחד מהם טפח** (דהיינו שיש בעגולו ג' טפחים, דאז יש בו רוחב טפח (חזו"א סי' נ"ב סק"ח), או בעץ שטוח שרחבו טפח), או אפילו אין ברוחב א' מהם טפח אלא שאין בין זה לזה ג"ט (ואפילו רק במקום א' הם סמוכים, אף ששאר הקרשים רחוקים יותר מג"ט זה מזה), חשוב טפח זה הפרוס כאהל, **ומותר לפרוס עליהם בשבת המחצלת,** דהוי "תוספת" על אהל ארעי (ס"ב ומשנ"ב).
וה"ה עריסת התינוק שיש עליה חשוקים, ופורסים עליהם סדין להגן מפני הזבובים, וכן סדין שפורסים על העגלות, דאם יש טפח במקום א' וכיו"ב כנ"ל מותר לפרוס הסדין, ואם לאו אסור (סקי"ב).
ג. טפח שאמרו חוץ מן הכריכה, דהיינו שאם יש סדין שהי' פרוס על הגג וכדו' ומגלגלין אותו, אין מועיל במה שיש ברוחב העיגול טפח, אלא צריך שתהא פרוסה טפח לבד מהעיגול של הכריכה (דאין מחזי כאהל במה שמונח שם מכבר כשהוא כרוך ועומד). **אכן באופן שמניח עגול כרוך** שרוחבו טפח בשבת על איזה דבר ששייך בו אהל להדי"א, **אסור** להניחו שם, דלענין זה שנותנו על מקום אחר כשהוא כרוך, כיון שרחב טפח נחשב כעשיית אהל האסורה, **ויש מקילין** בזה, ובשעה"צ (סק"כ) נר' דנוטה להמחמירים (סקט"ז), וכן כשעשוי קפלים קפלים דינו כעיגול של הכריכה, אא"כ פשט מקצתו מבעו"י (סקי"א). [א.ה. ועיין חזו"א שמתיר ברוצה להניח מחצלת אחרת ולהניח הכריכה (שאין פושטה), ודוקא כשפושט הכרוך בזה לא מהני, דאין נראית הכריכה כעומדת לשם אהל].
ד. מחיצות באהל ארעי: לא אסרו אהל ארעי אלא בגג, דהוא עיקר אהל, אבל מחיצות ארעי לחוד אין נחשבות כאהל כלל (סק"ג). והיינו במחיצה להגן מחמה או מן הרוח, או לצניעות בעלמא להפסיק בין האנשים לנשים וכדו' (רמ"א ס"א), **אבל מחיצה הנעשית להתיר** כגון שאינה סוכה כשרה, וע"י המחיצה שעושה **תתכשר הסוכה,** או שעשוי **להתיר הטלטול** על ידה במקום שהי' אסור וכדו', **אסור לעשותה בשבת,** דמחיצה המתרת חשובה כבנין (סק"ד). **ואפילו היו חוטים כרוכים** עליה (למשכם בה) ג"כ אסור. ויש מקילין ע"י חוטים כרוכים (סוף סקל"ט). [א.ה. ועיין מה שנכתוב בס"ד לקמן לענין "תוספת" על מחיצה באופן שהתוספת גורם ההיתר].
ה. מחיצה בפני אור הנר או ספרים: להתיר התשמיש על ידה, או עשיית

צרכיו (בפני ספרים), **נחשבת מחיצה המתרת** ואסור לעשותה בשבת, **והיינו במחיצה גבוהה י"ט** והנר גבוה ונראה למעלה, ומותר לשמש אז ע"י האפלת טלית (אכן בשל"ה ע"פ המקובלים הזהיר מלשמש כשהנר נראה, אף כשיש הפסק מחיצה), דנחשב ע"י המחיצה כעומדים בחדר אחר, ומיירי **שקשורה המחיצה היטב** שאין יכולה לנוד (דבלא"ה אין נחשב מחיצה כלל).

אבל אם המחיצה גבוהה באופן ששוב אין נראים הנר והספרים, דבזה נחשב ככסוי, ואפילו אינה קשורה מועיל (אלא דצריך עוד כיסוי מלבדה - דבעינן ב' כיסוים [ומהני לשאר ספרים אבל לא לס"ת]), **זה אין חשוב כמחיצה המתרת** דמתורת כיסוי אתינן עלה, **ויש אוסרים** אף באופן זה, דסו"ס הותר התשמיש ע"י המחיצה (ומ"מ באופן שמכסה בכיסוי בעלמא הנר והספרים לכו"ע שרי, דאינו מחיצה כלל). **ומסיק השעה"צ** דבשעה"ד יש לסמוך על המקילים באופן זה (דמחיצה גבוהה המכסה הנרות וספרים), ובפרט ביו"ט דקיל טפי (דיש לצרף ד' הט"ז הסובר דביו"ט אפילו מחיצה גמורה שרי).

ובחיי"א מיקל עוד במקום שיצרו תוקפו וכו', שיוכל להקל לסמוך על המתירים (אפילו בשבת) לעשות מחיצה גמורה (של י' טפחים), וטעמם דכיון דאפשר לעשות באופן אחר ע"י כיסוי הנר והספרים, אין נחשב המחיצה למחיצה המתרת, ולכן במקום שיצרו תוקפו וכו', אבל בלא"ה חלילה להקל בזה (סק"י, ושעה"צ סק"ג, וביאוה"ל ד"ה אם לא). [א.ה. במש"כ השעה"צ להתיר ביו"ט ע"פ הט"ז, הבנתי כוונתו לכאורה דהיינו שסמך על הט"ז עכ"פ לענין מחיצה גבוהה המכסה למעלה (ואפילו בשבת מיקל בזה השעה"צ וכ"ש ביו"ט), אבל לא להקל לגמרי כהט"ז במחיצה גמורה, אכן בחזו"א (סי' נ"ב סקי"ד ד"ה ולעשות) נר' דהבין כוונתו להתיר לגמרי אפילו במחיצה גמורה, יעו"ש, וצ"ת].

ו. ואם פרוס המחיצה טפח מבעו"י במחיצה זו שבפני הנר וכדו', אף דהיא מחיצה המתרת, מותר להוסיף עליה בשבת (והיינו כשאין עשוי בגלילה או קפלים קפלים אלא שיש טפח פרוס להדיא), **ומשמע במג"א** דטפח זה, המועיל במחיצה, היינו כשפרוס טפח רוחב, **ועומד בצד המחיצה** לכל גובהה (עשרה טפחים) (דיש עליו שם מחיצה), אבל אם פרוס טפח מלמעלה למטה וכדו', שאין עליו עדיין שם מחיצה כלל, לא מהני מידי, **אבל בב"י** בשם המרדכי משמע דגם כשהטפח הוא למעלה ופושטו כלפי מטה מותר, ואף שאין עליו עדיין שם מחיצה, מ"מ אינו אלא מוסיף על אהל ארעי ומותר, וכ"נ כמה אחרונים (רמ"א סו"ס א', וביאוה"ל ד"ה שהיה). [א.ה. מה דמבואר במרדכי שהתיר "תוספת" על מחיצה המתרת בשבת, אף באופן שלפני ההשלמה עדיין אסור, עיין בפמ"ג משב"ז אות א' שהביא כמה דעות ראשונים הסוברים דאם ע"י התוספת מחיצה נהי' ההיתר, וקודם לכן ה' אסור, אין בזה היתר דמוסיפין על אהל ארעי, ונחשב עשיית אהל בתחילה האסורה, יעו"ש. ושמעתי מהגרנה"ק שצדד לחלק בין באופן שנעשית רשות וכדו' כסוכה או רה"י, לטלטול דבזה אסור, ובין דבר שאינו אלא מניעה כאיסור תשמיש לאור הנר וכדו' דבזה קילא, ורצה עפי"ז לפרש מחלוקת מהר"י הלוי והמג"א לענין פקק החלון בפני המת, ויש בזה אריכות].

ז. מחיצת אבנים של בית הכסא שמצדדן כעין מושב חלול, ונתבאר בסי' שי"ב ס"י דלא הותרה אלא מפני כבוד הבריות, ובביאוה"ל דן בטעם צד האיסור, **ותי' הא'** דיש לחלק בין מחיצת אבן (האסורה) ובין וילון ומחצלת שאין דרך לעשותם קבע, **ותי' הב'** (וכ"נ לעיקר) דאבנים המצדדן כדי לישב עליהם חשיבי טפי, ולא משום מחיצה אלא גזירת אצטבא (ביאוה"ל ס"א ד"ה ואין).

ח. חופה: לא אסרו בעשיית אהל ארעי אלא כשאין הגג מחובר וקבוע למחיצות מבעו"י, אבל אם קבוע ומחובר להם, אלא שהם מקופלים ועומדים, מותר לפרסו או לקפלו בשבת (אפילו בגג העשוי למה שתחתיו כגון להגן מחמה וגשם וכדו'), ולכן **מותר לפרוס החופה** הקבועה בכלונסאות שלה מבעו"י, וכן לסלקה (סקכ"ז), וכן מותר לפשוט דף הקבוע בכותל ביהכ"נ העשוי להניח עליו ספרים, אפילו אם יש מחיצות תחתיו (שם).

ט. פארסאל (מטריה): בביאוה"ל (ס"ח ד"ה טפח) הביא שיטות האחרונים האוסרים לפרסה בשבת מדין אהל, כיון שעשוי להגן מהגשם וכדו', ומה דשאני מכסא טרסקל (וחופה הנ"ל) יעו"ש הטעם, וסיים בזה הביאוה"ל דשומר נפשו ירחק מזה מאד (אפילו במקום שאין חשש הוצאה לרה"ר וכרמלית, וכ"ש כשיש גם חשש זה). [א.ה. ועיין חזו"א שתמה מ"ש מכסא טרסקל (ולכאורה נר' דהפרסאל דמיירי הביאוה"ל אינו אותו שקאי עליו בחזו"א (שהוא כפרסאל שלנו), ומ"מ מסיק בחזו"א לאסור משום תיקון מנא ומשום עובדא דחול, יעו"ש].

י. תיבה גדולה המחזקת מ' סאה, האם מותר לכפותה על אוכלים ומשקים: מסתפק בזה הפמ"ג, דאף שהיא תיבה גמורה (העשויה בגגה ומחיצותיה), מ"מ אפשר דאסור כיון דיש לה שם אהל (מחמת שמחזקת מ"ס), ומצדד בביאוה"ל דהיינו לרש"י, אבל לתוס' ודאי מותר בזה (ס"ה ביאוה"ל ד"ה כסא).

יא. כובע שיש בשוליו רוחב טפח ("סיאנא"), ראה סי' ש"א סעיף מ'.

אהל שאין עושה להגן מה שתחתיו ושאר פרטים באהל

א. אהל שאינו עשוי כדי להגן על מה שתחתיו: אהל ארעי שאסרו חכמים, אינו אלא כשעושה את הגג בכדי להגן ולסוכך על מה שתחתיו, וכגון מפני החמה והגשמים וכיו"ב, **ומ"מ אסרו חכמים באופנים מסויימים** עשיית אהל ארעי אף שאין עשוי להגן על שתחתיו, אלא להשתמש על גביו, **והצריכו לזה תנאים שונים** וכדלהלן.

ויש באהלים אלו כמה אופנים: 1. באופן שאין משתמשים כלל באויר שתחתיו (וכגון שולחן וכיו"ב). **2.** באופן שמשתמש גם באויר שתחתיו (כמו מיטה שמניח סנדליו תחתיה). **3.** לכסות חבית או תיבה וכדו' הרחבים בכיסוי שלהם. **4.** משמרת וכו'.

ב. והנה באופן הראשון שאין עשוי להשתמש תחתיו כלל: אינו אסור אא"כ: **1. שיהיו לו מחיצות מלמטה** (ופרטי דיני המחיצות לזה יבואו בס"ד בהמשך, ולאפוקי כשעומד על ד' רגלים וכדו') (ס"ג). **2. שיעשה "עתה" את המחיצות,** ולאפוקי אם כבר עומדות כך מבעו"י מוכנים, דאז מותר ליתן עליהם הגג (סקי"ז) (ומטעם זה מותר לתת הקדירה ע"ג "כירה", כיון שמחיצות הכירה קבועות ועומדות). אבל אם מטלטלם ממקום למקום אחר כדי להניח עליהם הדף (גג), אף שהמחיצות מחוברות זו לזו - חשיב העמדה זו במקום החדש כהעמדת המחיצות לכתחילה לעשיית האהל (סקכ"ב וסקמ"ח). **3. שיעשה האהל "כסדר בנין",** דהיינו "מלמטה למעלה", מתחילה המחיצות ואח"כ מביא דף העליון (גג) ומניחו עליהם, ולאפוקי אם אוחז באויר הדף פרוס במקום שרוצה להניחו, ואז מכניס הרגליים תחתיו ("מלמעלה למטה"), דזהו נקרא שלא כדרך בנין ומותר (ס"ג וסקי"ז י"ח). **4. יש סוברים דבאופן זה** (שא"צ לאויר שתחתיו) **מותר בכל ענין** וא"צ לשום תנאי, **וגם האוסרים** בזה הצריכו עכ"פ שיהא בו עכ"פ **ד' דפנות גמורות** המגיעות לארץ שיהי' נראה כמו תיבה (-דאז עכ"פ "ראוי" להשתמש בה) (סקכ"ב). [א.ה. ובפמ"ג הצריך שיגיעו לארץ דוקא (בלא לבוד), ועיין משנ"ב סי' תק"ב סקי"ז ושעה"צ שם דנקט דגם ע"י לבוד מהני, ומה שכתב שם בשעה"צ דנכון להחמיר וכו' דבלא"ה וכו', יל"ע בזה, דהלא שם איירי בשולחן שאין משתמשים באוירו, ואיך נצרף לזה שיטת הרשב"א המחמיר שא"צ דפנות דוקא בצריך לאוירו, וצ"ת].

ג. ובאופן השני שמשתמש באויר שתחתיו ג"כ: ד' הרשב"א דבאופן זה אסור, ואפילו לתת ע"ג רגלים בלא מחיצות, וכן ד' קצת ראשונים (ולכאורה משמע בביאוה"ל דאפילו מלמעלה למטה אוסר - ממש"כ בשם הגר"א סי' תק"ב). [א.ה. וי"ל ע"ש ממש"כ בביאוה"ל ס"ד ד"ה מיטה, דגם להרשב"א מהני מלמעלה למטה, ועיין חזו"א]. **ודעת רוב הראשונים** וכן פסק בשו"ע דכשמשתמש באוירו (למנעלים וכיו"ב) בעינן ג"כ שיהי' מחיצות (עכ"פ ב' מחיצות זו כנגד זו), וכן מועיל בהעדר התנאים הנזכרים (לעיל אות ב') דהיינו מלמטה למעלה וכו', **והרמ"א מיקל עוד** דדוקא במשתמש באוירו הצריכו כל התנאים הנ"ל, אבל באין משתמש מותר בכל ענין (והוא הדעה ראשונה לעיל אות ב' - 4). **וכתב הביאוה"ל** דאף שהעיקר להקל (ולהצריך מחיצות וכו' גם במשתמש באוירו), מ"מ טוב לכתחילה לחוש להחמיר כהרשב"א, אם לא בשעת הדחק (ביאוה"ל ס"ג ד"ה מטות).

ד. מחיצות שהצריכו כדי לאסור, היינו: **במיטה שמשתמשים באוירה** בהנחת מנעלים, **אפילו ב' מחיצות** זו כנגד זו, דאז כשמניח הגג ג"כ יש לו קצת צורת אהל (ובשולחן וכדו' שאין משתמשים תחתיו, נתבאר לעיל דגם האוסרים בו הצריכו עכ"פ ד' דפנות מכל הצדדים כמו תיבה, שיהא עכ"פ "ראוי" להשתמש באוירו), ובעינן שיהיו מחיצות אלו מגיעות לארץ, או עכ"פ המגיעות **תוך ג"ט** הסמוכות לארץ, דאז נחשב **ע"י לבוד** כמגיעות לארץ (ובמג"א סי' תק"ב ועוד פוסקים דנו דאולי מגיעות לארץ דוקא, מטעם דלא אמרינן לבוד להחמיר, ועיין מש"כ במשב"ז כאן סק"ד), **אבל א"צ שיהיו הרגלים גבוהים עשרה,** וסגי בגובה טפח ע"ג הארץ (ולאפוקי בגובה ג"ט ומעלה שאין נחשב מחיצה כלל), ודלא כמשמעות התוס"ש דבעינן גובה עשרה טפחים - דהלא בביעתא וספרים וכיו"ב הלא ודאי אין גובה י"ט). [א.ה. ועיין חזו"א סי' נ"ב סק"ט במה שפירש כאן וקיים דברי התוס"ש].

ומה שהצריכו שיעשה המחיצות עתה: היינו אפילו כשקבועים ד' מחיצות (ודלא כנתיב חיים שסובר דבד' מחיצות אפילו עשויים מתחילה אסור) (שעה"צ שם סקכ"א). [א.ה. ומש"כ דכשמטלטל ממקום למקום חשיב כעשייתן עתה, עיין חזו"א שהעיר בזה, והראוני לתוס' הרא"ש עירובין (ק"א ע"א) שכ' דמה שמטלטלו מהכא להכא אין נחשב כעושהו עתה (ודוקא כשמעמיד בעצמו המחיצות יחשב לעושהו עתה)].

גם נכלל בזה: באופן שאין נחשב העמדת המחיצות וכגון מיטה המחוברת ועומדת אלא שזקופה או מוטה על צידה, דמותר להטותה (אף כשיש לה מחיצות), דלאו מידי קעביד אלא ליתובי בעלמא (וה"ה בעשוי' כל החלקים מחוברים, אלא שמתקפלת ככסא טרסקל דסעיף ה', באופן שא"צ לפרוס עליה סדין עתה - וא"ה יתבאר בסמוך עוד) (ס"ה וביאוה"ל ד"ה כסא).

ה. מיטה שיש לה ב' רגלים (עכ"פ) זו כנגד זו העשויות כעין מחיצות (ולא כרגלים בעלמא), אם היא **עומדת כאן מבעו"י** כך, מותר להניח עליה הקרשים של הגג (הדף ששוכב עליו), **ואם** לא עמדה כאן והביא הרגלים לכאן, אסור להניח עליהם הגג, אלא יאחזנו באויר ואח"כ יתנו תחתיו הרגלים, דזהו **מלמעלה למטה** דשרי (ס"ג). (**ואם היא רחבה הרבה:** יבואר אי"ה לקמן בדין שלאף בנק) (סקמ"ח מ"ט).

ובמיטה העומדת על ד' רגלים: מותר (ולהביאוה"ל יש לחוש להרשב"א האוסר בזה, כיון שמניח מנעליו תחתיה), ומ"מ באופן של מלמעלה למטה שיניח קודם הגג באויר ואח"כ המחיצות, מהני גם להרשב"א (ביאוה"ל ס"ג ד"ה מטות וס"ד ד"ה מטה [ועמש"כ בהערה באות ג']). (ובמטה שלימה המוטה על צדה וכדו', נתבאר לעיל דמותר, דאין עושה כלום במה שמיישבה על מכונה) (ס"ה וביאוה"ל ד"ה כסא).

מיטה המסורגת בחבלים: ויש לה דפנות שהעמידן עתה, אם יש בין חבל לחבל ג"ט אסור לפרוס עליה הסדין, משום דעושה אהל, ואם אין בין חבל לחבל ג"ט הוי כלבוד, ומותר לפרוס עליו הסדין אף דהוא מלמטה למעלה (וה"ה דלבוד במקום אחד סגי). ואם הי' עליה כר או כסת וכדו' פרוס עליה כשיעור טפח מבעו"י, מותר לפרוס עליו בשבת, דהוי "תוספת" אהל ארעי דמותר (ס"ד). **והא דאסור** כשאין לבוד וכו', היינו מלמטה למעלה, אבל יכול לפורסו באופן של מלמעלה למטה (ביאוה"ל ס"ד ד"ה מטה). מיטה שיש ג"ט בין החבלים, והי' פרוס עליה הסדין מבעו"י, אסור להסירו בשבת משום סותר אהל (ס"ד, ועיין שעה"צ סקל"א).

ובאופן שמחברים רגלי המיטה להמכסה בדרך הידוק ותקיעה, אסור להניח המכסה אפילו ברפיון (אף כשאין חשש אהל, ומשום בנין), שמא יבוא לתקוע (סקכ"ג).

ומיטות של ברזל שלנו שקבועים בקיר ומתקפלים, אם הגג עביד וקאי ודאי אין בו משום אהל, אבל כשיש בו שליבות (ואין באחד מהם רוחב טפח, ויש בין א' לא' יותר מג"ט, ואפילו יש בצידיה מחיצות), אף דחשש אהל אפשר למנוע ע"י שיאחזו הסדין באויר ויפתח המטה, ומ"מ מצדד בביאוה"ל (ס"ה ד"ה לכתחילה) דאם יש לו מיטה אחרת לשכב דנכון שלא יפשוט המיטה, ומשום טרחא, דלא גרע עכ"פ מקיפול כלים (ועיין חזו"א סי' נ"ב סק"י שנחלק בזה ומתיר). [א.ה. במה שאסר הסרת סדין משום סתירת אהל (ס"ד), נתחדש לכאורה דבכל הנהו אהלים כגון חבית וכדו' שיהי' אסור להסירה עליו משום סתירה, ולכאורה עפי"ז ג"כ יהי' מותר לפרקו באופן שיטול התחתונות, ואח"כ יוריד העליון מידיו, וצ"ת].

ו. חביות: כשמסדרים אותם זו עגו"ז אחת ע"ג שתים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתי', אבל לא יסדר התחתונות תחילה ויניח העליונה עליהן (מלמטה למעלה), משום דעביד כעין אהל, ונחשב כצריך לחלל שתחתיו, דצריך לאויר זה כדי שלא יתעפשו (ואף דאין מתכוין לעשות האהל, מ"מ הרי מתכוין לעשות דבר זה שהוא עושה - ואין דומה לחריץ דבורר כסא, דשם הרי לא התכוין אלא לגרירה ולא לעשות החריץ כלל). (ולכסות חבית רחבה יתבאר אי"ה בהמשך).

ז. ספרים: מותר להניח ספר אחד מכאן וספר א' מכאן וא' על גביהם, **כיון דאין צריך לאויר שביניהם** כלל, **ולד' הט"ז** היינו כשצריך לב' הספרים או כשמונח שם מכבר, דבלא"ה אסור להניח א' על גבי השני אף כשהוא רוצה להגביהו לעליון כדי ללמוד בו, ואף בחול אסור **משום בזיון הספר** (אבל במ"א מצדד להקל דאין חשיב בזיון בזה) (ס"ז וסק"ל).

ח. מפה שפורס על השולחן, וקצותיה משתלשלין מן השולחן לכל צד, ואפילו אם משתלשלות מגיעות סמוכות לארץ, כיון דא"צ לאויר שתחת השולחן, וגם אין במה שמונח על השולחן גובה טפח כיון **דאין חלל בין המפה לשולחן** (סקל"א).

ט. כסא טרסקל: והוא כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחים אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים והעור נכפל, **מותר לפתחו ולסגרו** בשבת, דכיון שמוכן ועשוי כן לא חשיב אהל כלל (ס"ה).

י. שולחן העומד על ד' רגלים לכו"ע מותר להניח הדף עליו (אא"כ רגילים לחברם ע"י תקיעה, דאסור אז אפילו ברפוי), **ואם יש לו מחיצות** סביב נתבאר לעיל דיש מתירים בכל ענין, ויש מצריכים התנאים דלעיל אם יש לו ד' דפנות המגיעות לארץ (סקכ"ב וכ"ג).

יא. קוימען (ארובה) המגעת עד לגג להוציא העשן שבתנור, ופתחו מלמעלה, **כ' המג"א אפשר דאסור לסתמו** (בכר של תבן וכדו'), דכיון שיש לו מחיצות לעצמו, אין דומה לפקק החלון (המותר). **ואם אין רחב** (הצנור של הארובה) **ג"ט,** יש מקילין דנחשב כלבוד וסתום ומותר לכסותו, ואף דהפמ"ג מסתפק בזה, מ"מ כיון דעצם הדין רופף להמג"א (מאחר דהמחיצות עשויות ועומדות מכבר), הסומך להקל לא הפסיד. **ובאופן** שפתח הארובה **מן הצד** (דהוי "מחיצת" ארעי), **או** שמחובר המכסה **בציר** וכדו', **מותר** לסתמו (סק"כ).

וכל זה כשאין בתוכו גחלים לוחשות, דבלוחשות בכל גווני יש לאסור ע"י ישראל משום פס"ר **דכבוי** (סק"כ). [א.ה. ובצד האיסור של המג"א, אף דהמחיצות קבועות ועומדות כ' שעה"צ סקכ"ז דאפשר דהכא כיון דבכוונתו לסתום הנקב, עדיף טפי מקדירה ע"ג כירה, עכ"ל, ולא נתבאר כ"כ טעמו. וראיתי בס' "מכון לשבתך" שהביא מהאחרונים שעמדו בזה, דיש שפירשו דהוי כסתימה להגן במה שמונע מהחום שבבית לצאת לחוץ דרך הארובה, ויש שכתבו דדמי לבנין, והאריך שם בפירושם, ועדיין צ"ת. ולענין מש"כ דכשאין בחללו ג"ט יש להתיר משום לבוד, עיין חזו"א].

יב. טיש קעסטיל (מגירת שולחן) שנשמט כולה מן השולחן, אם יש טפח בעומק חללה, אסור להחזירה משום אהל (חיי"א), ויש מפקפקין דהרי הוא מלמעלה למטה, ונר' טעם האיסור כיון דהכא הדרך הוא מלמעלה למטה, והוי דרך בנינו (סקמ"ח ושעה"צ סקנ"ו).

יג. בגד ששוטחין על פי החבית לכסותה: אם החבית רחבה הרבה ("כובא"), לא ישטחנו **על פני כולה** משום **אהל, אלא יניח מקצת ממנו מגולה, והיינו אם יש חלל טפח בין גובה היין שבחבית לפיה** (שאינה מלאה - דאם מלאה יותר מזה, ואין טפח חלל, אין עליו שם אהל כלל), ואם היתה מכוסה קצת מבעו"י - מותר לכסות כולה, דהוי תוספת אהל ארעי דשרי. ואף שמחיצות החבית עומדות מכבר, והרי לא גזרו בכה"ג משום אהל, **כיון שהיא "רחבה יותר מדאי" נעשה כאהל, ולפי"ז אם אין החבית רחבה כ"כ מותר** לכסותה, דאין בה משום אהל כיון שמחיצותיה עשויות מכבר, **אא"כ מטלטלה** ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה, דאז יש בו משום אהל אף כשאינה רחבה, **ולכן** יזהרו בסעודות גדולות שמניחים שולחנות על חביות, שיהפכו צדם הפתוח לצד הקרקע, ויניחו דפי השולחן על צידם הסתום.

וכן בתיבה שרחבה הרבה יזהר מלכסותה בכיסוי שלה (אף שעומדת במקומה), **אא"כ קבוע לה בצירים וכדו'** דמותר בכל גווני.

ודעת הרשב"א והראב"ד: דאין בכיסויי כלים משום אהל, ו"כובא" שאסרו היינו דנראה כמשמר (ולפי"ז דוקא בחבית של יין יהא איסור זה, ולא בתיבה, וכן לא בחבית של מים, וע"ע בב"ח אות ה' שפקפק ג"כ בעיקר דין זה). **ונכון להחמיר כהשו"ע** (כהרבה ראשונים) דאפילו בחבית שלימה אין לכסותה **כולה,** אם **רחבה הרבה,** ואינה מלאה כולה **(חלל טפח),** אא"כ היתה מכוסה כבר טפח מבעו"י, **והנוהגים להקל בזה אין למחות בידם** (סי"ג וסקמ"ח מ"ט ושעה"צ סקנ"ט).

ובגד זה שמכסים איירי בעשוי לכסות בו, דאינו מקפיד אם נשרה במשקה, דבאינו עשוי לכסות שמקפיד על שרייתו אסור משום שמא יסחוט, ואף שאינו מכסה כולה, ודלא כט"ז שכתב דבגד דהכא היינו באינו מיוחד לכך (ביאוה"ל סי"ג ד"ה בגד).

יד. שלאף באנק (מיטה שנפתחת ומסירים כסויה), אם הכיסוי מחובר בצירים לכו"ע מותר לכסותה, אבל כשאין צירים **לא יכסנה,** דכיון שהיא רחבה הרבה, ויש בחללה טפח, הוי כחבית רחבה וכדו'. **אכן המיקל לכסות אין למחות בידו,** וכהרשב"א והראב"ד דאין בכיסויי כלים משום אהל, ובביאוה"ל דן בצד היתר נוסף שבצורת עשייתה נמצא שקודם שמכסה אותה כבר אינה רחבה כ"כ (סקמ"ח וביאוה"ל ד"ה ע"פ).

טו. משמרת: שתולים אותה לתת בה שמרים לסננם, ומותחים פיה לכל צד, והוא כמין שק, ורחב ופתוח מלמעלה, וסתום וחדוד למטה, ומכניסים קצה החדוד בתוך הכלי, והקצה העליון הרחב מסבבים בשפת פיהו את הכלי, חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה, כיון דנמצא הוא גג לכלי ועשוי כאהל, אבל מותר לתלותה ע"ג יתד וכדו' כשאין כלי תחתיה, דאז אפילו אהל ארעי לא חשיב, וכ"ש דמותר לתלות כלי ביתד (ודלא כהמג"א שאסר משמרת אף באין כלי תחתיה שמא יבוא לשמר בשבת) (ס"ט ומשנ"ב ושעה"צ).

טז. מדורתא, ביעתא, קדירה וכו' (מלשון **השו"ע סי' תק"ב ס"א, ועיין משנ"ב שם**): **העושה מדורה** ביו"ט, כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדר המערכה, מפני שנראה כבונה, אלא או שופך את העצים בערבוב, או עורך בשינוי, כיצד, מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ, **וכן הקדירה** אוחז אותה ומכניס האבנים תחתיה, אבל לא יניחנה ע"ג האבנים, וכן המיטה אוחז הקשרים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהם, **אפילו ביצים** לא יעמיד אותם שורה ע"ג שורה עד שיעמדו כמו מגדל, אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה, וכן כל כיו"ב צריך שינוי.

שו"ת בהלכה

הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א
מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

הכנסת מקל במטאטא בשבת
במי שדרכו להכניסו רק קצת מהודק
ובהכנסת זכוכית שנפלה למסגרת בשבת

שאלה

נשאלתי במי שיש לו רק מקל א' של מטאטא המחובר למטאטא ע"י הברגה, ומשתמש בו למטאטא ולמגב גומי דשטיפת הרצפה, ולכן רגיל להבריג אותו במטאטא ובמגב גומי רק קצת מהודק, כדי שיוכל להעבירו כל פעם מא' לשני בקלות, ובשבת רוצה להשתמש בו למטאטא, ורוצה להוציאו מהמגב ולהכניסו במטאטא, או שהוציאו כבר מע"ש מהמגב ורוצה להכניסו בשבת למטאטא, האם מותר לו להבריגו ברפיון או מהודק קצת במטאטא, כדי לטאטא בו את הבית בשבת, או אסור.

תשובה

א) בשו"ע (סי' שי"ג סעיף ו') כתב מרן וז"ל: מיטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם היא (הגה, דרכה להיות) רפוי מותר לכתחילה (הגה, ובלבד שלא יהדק), וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המיטה, הגה ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור, עכ"ל. והנה מש"כ השו"ע דבכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו, נר' ברור שכוונתו שאפי' שדרכו להיות קצת מהודק, מותר להחזירו קצת מהודק, שהרי מקור דבריו הוא מהטור כמש"כ באר הגולה והאחרונים, והטור כתב בהדיא שמותר להחזירו בכל ענין אפי' קצת מהודק, וכ"מ מלשון השו"ע מדסתם וכתב שמותר לפרקו ולהחזירו, ולא פירש דזהו דוקא שדרכו להיות רפוי ומחזירו רפוי, כמש"כ במיטה שמה שמותר להחזירה זהו רק שדרכה להיות רפויה ומחזירה רפויה, וכמבואר ביתר ביאור ברמ"א בדעת השו"ע, ואע"פ שבמשנ"ב (ס"ק מ"ה) פירש ע"פ הט"ז שמה שמותר להחזיר כוס של פרקים זהו ברפוי, כבר העיר ע"ז בשעה"צ (ס"ק ל') שלפירוש זה דהט"ז לשון הטור שכתב דשרי בכל ענין צ"ע, עיי"ש. והאמת יורה דרכו שודאי דעת השו"ע להתיר להחזירו אפי' קצת מהודק כדעת הטור, וכמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ט"ז ס"ק ג') עיי"ש. לפ"ז צריך בירור למה במיטה של פרקים אין היתר להחזירה אלא א"כ דרכה להיות רפויה ומחזירה רפויה, ואילו בכוס של פרקים אפי' שדרכו להיות קצת מהודק, מותר להחזירו קצת מהודק.

ובשו"ת שערי יושר ח"ה (סי' מ"ט ס"ק ב') כתבתי בעוניי לבאר בזה, דבמיטה כיון שגמר עשייתה הוא בתקיעה בחוזק, ודרך העולם לתקוע אותה בחוזק ובגבורה, לכן אפי' שהוא דרכו להחזירה רק קצת מהודק, אסור להחזירה אפי' רפוי לגמרי, ורק כשדרכו להחזירה רפוי לגמרי, מותר להחזירה רפוי לגמרי, בעוד שבכוס של פרקים כיון שעיקר גמר עשייתו זה בהידוק מועט, ואין דרך העולם לתקוע אותו בחוזק, לכן מותר להחזירו בשבת אפי' בהידוק מועט, ובארתי שכ"כ שו"ע הרב (בסי' שי"ג סכ"א) ותהל"ד (ס"ק ט"ז) עייש"ב, לפ"ז נר' דבניי"ד כיון שגמר העשיה של המטאטא הוא להדקו בחוזק, וכ"ה דרך העולם להדקו בחוזק, אפי' שהוא דרכו להחזירו בהידוק מועט, ויש לו סיבה הכרחית לזה, כדי שיוכל להעביר כל פעם את המקל בקלות מא' לשני, ודמי קצת לכוס של פרקים שמחמת שרגילים לפרקו ולחברו תמיד, מחברים אותו רק בהידוק מועט, וע"ע במש"כ שם (בסי' מ"ח ס"ק ג'), שבדבר שהשימוש בו הוא בדרך של פתיחה וסגירה, והתקיעה בחוזק מקלקלת את השימוש בו, לא גזרו בזה שמא יתקע, עכ"פ נר' שזהו דוקא בדבר שכל העולם דרכו לחברו רק בהידוק מועט, אבל בדבר שדרך העולם להדקו בחוזק, ורק לו יש סיבה צדדית המונעת ממנו להדקו בחוזק, אין להקל להתיר לו להחזירו אפי' רפוי.

ואף שבמג"א (סי' ש"ח ס"ק ל"ד) כתב דאם הוא דרכו להכניסו תמיד רפוי, מותר להחזירו רפוי כמש"כ (בסי' שי"ג ס"ו), עכתו"ד עיי"ש, והביאו להלכה התו"ש (ס"ק נ"ו), ושו"ע הרב (סמ"ז), משנ"ב (ס"ק ע"ב), כה"ח (ס"ק קכ"ד) ועוד, אך במשנ"ב ציין לעיין במש"כ בביה"ל, ושם בביה"ל בד"ה גם אסור, פקפק בדברי המג"א, דמנלן דתליא באדם זה שאצלו דרכו להיות רפוי, דלמא תליא בעלמא, ואין ראיה ממש"כ (בסי' שי"ג ס"ו), עכתו"ד עיי"ש, ור"ל דמש"כ השו"ע (שם) שאם דרכה להיות רפויה מותר, זהו שדרכה להיות רפויה אצל כל העולם, לכן מותר להחזירה רפוי, אבל כשרק הוא דרכו להחזירה רפוי, י"ל דאסור ודלא כהמג"א, הנה אף שלשון השו"ע שכתב "שדרכה להיות רפויה", מורה כדברי הביה"ל, דהיינו שדרכה של מיטה זו אצל כל העולם, הוא להיות רפויה, עכ"פ כיון שניתן להעמיס בלשון שדרכה להיות רפויה, דהיינו מחמת שדרכו של אדם זה להשתמש בה רפויה, וכן משמע מלשון הכל בו בשם הראב"ד שהביא הב"י, דכשאדם זה רגיל להשתמש בו רפוי מותר עיי"ש, והאחרונים הסכימו לדברי המג"א, נר' שיש לסמוך על דברי המג"א להקל בזה, אך גם למג"א זהו דוקא כשדרכו להחזירו רפוי לגמרי, אבל כשדרכו להחזירו מהודק קצת כניי"ד, י"ל שגם למג"א ודעימיה אסור להחזירו בשבת אפילו רפוי לגמרי כנ"ל.

ב) אלא שבמג"א (סי' שי"ג ס"ק י"א) כתב על מש"כ השו"ע דבמיטה שדרכה להיות רפויה, מותר להחזירה רפויה, וז"ל: הכל בו בשם הראב"ד, דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנענע בתוך החור מותר, דאין לגזור אלא בדבר שצריך להיות מעמידה בדוחק, אבל בסמ"ג איתא דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, עכ"ל. ולכאו' נר' שהמחלוקת ביניהם היא כמש"כ בעוניי בשערי יושר שם (סי' מ"ט ס"ק ג'), דלדעת הכל בו דוקא אם דרכו להשתמש רפוי לגמרי, מותר להחזירו בשבת רפוי, אבל כשדרכו להחזירו מהודק קצת אסור להחזירו בשבת, ולדעת הסמ"ג דכוותיה נקט המג"א, אפי' כשדרכו להחזירו מהודק קצת, מותר להחזירו רפוי בשבת, לפ"ז נר' שלמג"א בניי"ד שדרכו להשתמש במקל של המטאטא רק מהודק קצת, יש להקל להכניסו במטאטא רפוי, אך יעוייי"ש (בס"ק ד') שדעת השו"ע והרמ"א להחמיר בזה כדעת הכל בו, ובני ספרד אין להם להקל בזה, אך לבני אשכנז אפשר שיש מקום להקל בזה. שו"ר בשש"כ הנדמ"ח (פכ"ג הערה ז') שכתב דמקל שמצמיד אותו לחילופין למטאטא ולמגב, מותר להצמידו לפי הצורך, כיון שדרכו בכך, עכ"ל עיי"ש, ואפשר שכוונתו להקל בניי"ד, או אפשר שכוונתו דוקא באופן שכל העולם דרכם בכך במקל כזה, וצ"ע.

ובחזו"א (סי' נ' ס"ק י') בד"ה והמחבר, חלק על הב"י והרמ"א בהגה במש"כ במיטה שרק אם דרכה להיות רפויה, מותר להחזירה רפויה, וטען דכיון שהרמב"ם והטור לא כתבו תנאי זה שצריך שיהיה דרכה להיות רפויה, ובשו"ע מרן השמיט תנאי זה, ואפשר שחזר בו, ורק הרמ"א הביאו, ואין לזה מקור בראשונים, לכן אפילו שהרגילות בחול לתקוע, כל שעושה בשבת רפוי י"ל דמותר, עכתו"ד עי"ש, ומבואר בדבריו שאפי' שדרכו בחול לתקוע בחוזק כדרך העולם, בכ"ז מותר להחזירו רפוי בשבת. אך אין דבריו מוכרחים, דעיין בס' בנין שבת (פ"ו ס"ב) במש"כ להוכיח מהרמב"ם והרמב"ן והמאירי כהב"י, וע"ע בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ט"ז ס"ק ב') במש"כ להוכיח מדברי הטור כהב"י עיי"ש, וכיון שכן נראה העיקר שמרן בשו"ע לא חזר בו מדבריו שבב"י, וכהבנת הרמ"א בשו"ע, ומכח זה כתב בהגה דהשו"ע מיירי בשדרכה להיות רפויה, וכדברי כל האחרונים [שעד החזו"א] שהסכימו לדברי הב"י והרמ"א, שדוקא אם דרכה להיות רפוי מותר להחזירה רפוי, הלא"ה אסור.

ג) והנה בשו"ת בצל החכמה ח"ו (סי' קכ"ג) כתב לגבי זכוכית שנפלה מהמסגרת, שאם נפלה פעם פעמיים לפני שבת והחזירה, אם נפלה אח"כ בשבת מותר להחזירה, ואם נפלה פעם ראשונה בשבת אסור להחזירה, לפ"ז לכאו' היה נר' לומר דה"ה במקל של מטאטא שמשתמש בו בקביעות רק קצת מהודק, יהיה מותר להכניסו רפוי בשבת. אך זה אינו, דעיי"ש שכתב דמיירי באופן שאינו יכול להדק את הזכוכית במסגרת, ואפילו בכה"ג לא התיר להחזירה בנפלה פעם ראשונה בשבת, ורק כשנפלה כבר בחול והשתמש בה רפוי בחול, התיר להחזירה רפוי בשבת, ומה שהוצרך לזה הוא כדי להתיר את האיסור מוקצה, ולכן דימה את זה לדין (דסי' ש"ח סט"ז וסי' שי"ג ס"ח) דמיירי בדין מוקצה, וע"י שישתמש בזה בחול בצורה לא מתוקנת, אין בזה איסור מוקצה, אבל לגבי החזרת הזכוכית למסגרת רפוי, כל הטעם שהתיר זהו רק מפני של"ש שיהדק, הלא"ה באופן שיכול להדק כניי"ד במטאטא, ודאי שאסור להחזירו בשבת.

אלא שמצינו כמה אחרונים שכתבו בזכוכית של משקפיים שנפלה בשבת, שאע"פ ששייך להדק אותה בחוזק, עכ"פ כיון שקשה להדק אותה בחוזק גמור בלי אומן, וגם קצת חושש להדק אותה בחוזק גדול שמא תישבר מאחר שאינו אומן, מותר להחזירה רפויה בשבת, דכ"כ בשו"ת חלק הלוי או"ח (סי' ק"א), ושו"ת בית ישראל (לנדא סי' י"ב), והביאם להלכה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (ס"י כ"ח סוס"ק ט'), לפי"ז לכאו' נר' דאף במטאטא י"ל דכיון שקשה לו להדק בחוזקה, מאחר שעי"ז יצטרך לטרוח הרבה כל פעם שמעבירו מא' לשני, יהיה מותר להכניס את המקל רפוי במטאטא. אך נר' דכיון דאף במשקפיים אין דבריהם מוכרחים, דבשו"ת אמרי יושר דחה סברא זו בטענה דכיון שלא מצינו מקור לסברא זו בפוסקים, אין לסמוך ע"ז עיי"ש, וכן נקטו להלכה בס' שלמי יהודה (פ"ד סי"ג ס"ק 8), שש"כ בנדמ"ח (פט"ו ספ"ב), שו"ת שערי יושר ח"ב (סי' מ"ט ס"ק ז') ועוד חכמי דורנו, נר' שאין להקל בזה, ורק באופן שהזכוכית נפלה פעם פעמיים בחול והחזירה רפויה, שכבר גילה דעתו בחול שלא מקפיד להשתמש בה עם זכוכית רפויה, וגם קשה קצת להדק לגמרי בלי אומן, ועוד שלדעת החזו"א מותר להחזיר רפוי בכל גוונא, אפשר דבצירוף כל הני סניפים לקולא, המיקל להחזיר את הזכוכית רפוי, יש לו על מה שיסמוך, אבל במקל של מטאטא שבקל יכול להדק בחוזק את המקל במטאטא, אף שלא ניח"ל לעשות כן, וגם אין דרכו לעשות כן, בכ"ז אין להקל בזה.

ד) לפ"ז נר' דבאופן שהוציא את המקל מע"ש מהמגב, כיון שאסור להכניסו בשבת במטאטא, המקל והמטאטא הם מוקצה, כמש"כ השו"ע (סי' ש"ח סט"ז) וז"ל: כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה אסור לטלטלה, הגה וכן ספסל ארוך שנשמט א' מרגליה כ"ש שתים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה, אפילו נשברה מבע"י, אא"כ ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת, גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין, עכ"ל. וכעין זה כתב השו"ע (בסי' שי"ג ס"ח) עיי"ש, דמבואר מזה שכלי כשהתפרק ממנו חלק מסויים, וקשה להשתמש בו בצורה כזאת, ואדם לחוץ קצת לתקנו כדי שיוכל להשתמש בו בטוב, יש בזה גזרה שמא יתקע בחוזק, והכלי והחלק שהתפרק ממנו הם מוקצה, ורק אם השתמש בו כבר פעם א' בחול בצורה לא מתוקנת, ואין בזה חשש שמא יתקע, מותר לו לחזור ולהשתמש בו כך בשבת ואינו מוקצה, כמו בספסל שנשמט א' מרגליו, והשתמש בו פעם א' בחול ע"י שסמך אותו על ספסל אחר, וגילה דעתו שאינו מקפיד להשתמש בו בצורה לא מתוקנת, ואין בשימוש כזה חשש שמא יתקע, דבסמיכה על ספסל אחר ל"ש שיתקע, מותר לחזור ולהשתמש בו בשבת כמו שהשתמש בו פעם א' בחול, אבל להכניס בשבת את הרגל של הספסל רפוי לנקב שנשמט ממנו אסור, אפי' שהשתמש בו רפוי פעם א' בחול, דכיון שבקל יכול לתקוע אותו בחוזק גזרינן בזה שמא יתקע, אפי' שהשתמש בו כבר פ"א בחול רפוי. ואף שבס' חוט שני ח"ג (פנ"ו סוס"ק א') כתב דהמטאטא אינו מוקצה, דראוי הוא לשימוש כמות שהוא, ואין חשש שיתקע בה את המקל, עיי"ש, אחהמה"ר מכת"ר בימינו שהעולם מפונקים, ולא מוכנים להתכופף ולטאטא בלי מקל של מטאטא, ודאי שיש חשש שמא יתקע, וגם המטאטא מוקצה. שו"ר שכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"ט ס"ה) עיי"ש, ופשוט. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדברים נכתבו בלי עיון מספיק
רק לעורר לב המעיינים,
ולכן לא כתבתי הדינים העולים

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ'יגל כולל "אליבא דהלכתא" - קרית ספר

בדיני בנין בכלים

הורדה והעלאה של סטנדר עם הברגה

שאלה: יש להסתפק האם מותר להעלות ולהוריד סטנדר, שעולה ויורד ע"י חיזוק של הברגה, או לא.

תשובה: אין ראוי. (אשיחה, עמוד של"ב).

[א"ה: בספר עם מקדשי שביעי (ח"ב עמוד קע"ו) כתב מרן שליט"א על שאלה זו, בזה"ל: **זה שאלה וצריך להחמיר**, ע"ש.

ובמ"ב דרשו (סי' שי"ג מס' 26) הביאו שדעת מרנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ש וואזנר שליט"א, להקל בפתיחת וסגירת סטנדר, שכך דרכו, ונחשב כלי שלם בכל מצב, ואין כאן בנין כלל. אולם הביאו שדעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, וכן המנחת יצחק והאור לציון, שאסור, ע"ש.

ובספר אשרי האיש (פרק י"ח אות כ"ג) כתב, שבשנים קדמוניות היה מורה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א להתיר, ובשנים האחרונות חזר בו ומורה לאיסור, וחושש בזה לאיסור דאורייתא, ע"ש].

ניפוח בלון בשבת

שאלה: יש להסתפק האם מותר לנפח בלון בשבת, והאם יש חילוק בין בלון שניפחוהו כבר, או בלון חדש, וצ"ע.

תשובה: אין זכור לי כעת איסור בזה. (אש התורה תורת חיים, עמוד ר"ט).

[א"ה: וכן כתב מרן שליט"א להתיר בספר גם אני אודך (ח"ב עמוד ל"ה), ע"ש.

וכן הביא בספר אשרי האיש (פל"ג אות ד') בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שמותר לנפח בלון, ואין זה מתקן כלי, ע"ש (וצ"ע שבספר הל' שבת בשבת (ח"ב עמוד נ"ד) אוסר בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וביותר צ"ע שאוסר שם גם ניפוח בלון בפעם שניה, וצ"ע).

אולם בספר אורחות שבת (פ"ח סע' ס"ט) פסק לאסור לנפח בלון בפעם ראשונה, ומביא לאסור לענין ניפוח "כדור גומי" פעם ראשונה, ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שדימה זאת לנתינת מוכין בכר בפעם ראשונה, שמבואר (בסי' ש"מ ס"ק ל"ג) שאסור, מכיון שעושה בזה כלי, וגם כאן ע"י האויר שמנפח עושה כלי ואסור, וע"ש].

ליישר כפית ומזלג שהתעקמו

שאלה: יש להסתפק כשמתעקם כפית ומזלג, שקיי"ל שאסור ליישרם בשבת (כמבואר במ"א סי' ש"מ ס"ק י"א), האם יש חילוק שדווקא כשלא היה ראוי לשימוש, ורוצה לעשותו ראוי לשימוש, אז אסור, או שבכל גווני גם אם ראוי לשימוש קודם לכן אסור, וצ"ע.

תשובה: אפי' אם התעקם קצת יש איסור, כי ע"י שמיישר עושה תיקון. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ה).

[א"ה: ובספר בפנים הביא כן לאיסור גם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א].

עדשה של משקפיים לחברה בחיבור רפוי

שאלה: יש להסתפק, מי שנפל לו העדשה מהמשקפיים, ורוצה להחזירה בחיבור רפוי שנופל שוב ושוב, ולהחזיר באופן חזק שלא יפול שוב רק בעל מלאכה אומן יכול, האם מותר לו להחזיר ברפיון או לא [ששמא אין בזה חשש של שמא יתקע, כיון שרק אומן יודע לחבר היטב שלא יפול], וצ"ע.

תשובה: יש להזהר. (עם מקדשי שביעי, ח"ב עמוד קע"ו).

[א"ה: בספר אורחות שבת (פ"ח סע' נ') התיר בכה"ג, כשצריך ללכת לאומן כדי להדקו, אם מחזיר עכשיו ברפיון, ע"ש].

חשש בונה במשחקי ילדים

שאלה: יש להסתפק, שהנה קיי"ל (ירושלמי פרק כלל גדול) שבנין לשעה הוי בנין, אבל צ"ע במשחקי הרכבה של ילדים [שמרכיבים חלק לחלק ואח"כ מפרקים], האם נחשב כמו בנין לשעה ואסור, או שלא נחשב בנין כלל, שפחות הוא מבנין לשעה, וצ"ע. [וכן יש לעיין בחשש "שמא יתקע", בכל משחקים אלו האם חיישינן או לא].

תשובה: טוב להזהר. (דולה ומשקה, עמוד קס"ד).

[א"ה: בספר אשרי האיש (פרק י"ח אות ל"ב) הביא באריכות דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור משחק "לגו", שנחשב הידוק לשעה (ורק לקטנים פחות מגיל חינוך מותר לשחק). ובספר עם מקדשי שביעי (חלק ב' עמוד קי"ב) הביא כל הדיעות, שדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א להחמיר בזה, ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א מסופק בזה, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר, שאינו בנין אלא צעצוע בעלמא, והוא פחות מבנין לשעה.

ומרן שליט"א אמר, שנהגו בביתם שלא לשחק במשחקים בשבת, אבל אינו יודע אם זהו מעיקר הדין או מחומרא, ע"ש.

ובספר אורחות שבת (פ"ח סעי' נ"ט) הביא כל השיטות בזה, וביאור שיטתם, והוסיף בשם מרן הגרש"ז זצוק"ל, שאפי' שמתיר מעיקר הדין, אבל אין לגדולים לסייע לקטנים במשחקים אלו, משום חינוך, ע"ש].

קיפול דף בספר

שאלה: יש לברר מהו דעת מרן החזו"א בקיפול דף בספר בשבת.

תשובה: מרן זצ"ל חשש לאיסור לקפל דף בספר [או ליישרו], וכנראה שטעמו שחשש למתקן מנא, ויתכן שהוא רק דרבנן, והוא רק כשמקפל הדף לצורך. (דעת החזו"א, עמוד נ"ה).

[א"ה: ולענין קיפול מפיות, הארכנו ב"אליבא דהלכתא" מדור הלכות קיפול בגדים, ע"ש].

בדיני בנין באוכלים ובכלי אוכלים

עשיית גומא במאכל אם יש בו חשש בונה

שאלה: יש להסתפק, כשלוקח כפית סוכר מכלי הסוכר, האם צריך להזהר שלא יעשה גומא בסוכר שבכלי מחשש של בנין, או לא.

וכן יש להסתפק, כשלוקח קצת טבק להריח, האם צריך להזהר שלא יעשה גומא בטבק שנשאר בכלי, או לא, וצ"ע (דשמא טבק חמור יותר מסוכר שאינו אוכלין).

תשובה: לא נהוג להקפיד. (אשיחה, עמוד של"ד).

[א"ה: כנראה הטעם שאין לזה חשיבות (שאין רגילים להשתמש בכזה גומא לשום דבר), ואינו נחשב לבנין כלל, וביותר שקיי"ל (סי' שי"ד סעי' א') שאין בנין בכלים, ורק בבנין גמור, ודו"ק].

הקפאת מים בשבת אם אסור

שאלה: יש להסתפק האם מותר להקפיא מים בשבת, או לא, ואת"ל שאסור להקפיא מים בשבת, האם מותר להכניס מים למקפיא בשביל לקררם, ויוציאם לפני שיקפאו, או דלמא שאסור, שחיישינן שמא ישכח להוציאם ויקפאו, וצ"ע.

תשובה: יכול להיות שמותר אפי' להקפיא, ואומרים בשם החזו"א שהתיר להקפיא מים, ובדובב מישרים מחמיר בזה, אבל החזו"א לא סבר כך. (עם מקדשי שביעי, ח"א עמוד רל"ב).

[א"ה: בספר הנותן שלג (עמוד 218) ענה מרן שליט"א על שאלה זו, בזה הלשון: **בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' נ"ה) מחמיר בזה**, עכ"ל, ולא הביא שמרן החזו"א מיקל, וצ"ע.

ובספר אשרי האיש (פרק י"ח אות ל"ה) הביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שאוסר להקפיא מים בשבת, מטעם שנחשב כמו בונה, ועוד יותר החמיר שם (באות ל"ז) בעשיית "קוביות קרח", שיותר דומה לבנין ומכה בפטיש, ע"ש.

ומ"מ מתיר להכניס מים למקפיא בשביל לקרר, ולא חיישינן שישכח וישאר עד שיקפא.

ועי' בספר עם מקדשי שביעי (עמוד קמ"ו) מכתב ממרן הסטייפלר זצוק"ל, שרוצה לאסור עשיית קרח בשבת, וכותב שלא לסמוך על השמועה שמרן החזו"א התיר, ע"ש. (וכן בספר אגרת נדירה מהקהלות יעקב (סי' פ"ז) אוסר באריכות מרן הסטייפלר לעשות קרח מכמה טעמים, ע"ש).

ובספר הנותן שלג (עמוד 218) הביא, שדעת הרבה מגדולי פוסקי זמנינו, להתיר לעשות קרח בשבת, ע"ש.

ועוד כתב שם (עמוד 240) שמרן שליט"א כתב, שלשיטות האוסרות להקפיא מים, אם זה מטעם נולד, א"כ גם כשהקפיאו בדיעבד אסור בשימוש, ע"ש].

עשיית בובת שלג בשבת

שאלה: יש להסתפק האם מותר לעשות צורות של בובת שלג, או כדור משלג, שזורקים אחד על השני בשבת, או לא.

תשובה: איסור דאורייתא אין בזה, ומ"מ ראוי להזהר דמחזי כבונה. (הנותן שלג, עמוד 191).

[א"ה: ושם בעמוד 200 הוסיף עוד מרן שליט"א בתשובה שגם לקטנים אסור, וכן הביא לאסור בספר אשרי האיש (פרק י"ח אות ל"ד) בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א.

ויש להסתפק לענין זריקת כדור שלג כשעי"ז מתפרקים, האם הוא בכלל איסור סותר, ובמ"ב דרשו (סי' שי"ד מס' 1) הביאו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר, ע"ש. וקצ"ע שלכאורה כשם שלעשות כדורי שלג מחזי כמו בונה, א"כ יאסר פירוקם מדין סותר, וצ"ע].

ההנהגה הראויה בפתיחת קופסאות המאכלים בשבת

שאלה: איך היא ההנהגה הראויה בפתיחת קופסאות המאכלים בשבת, ואיך נהגו בבית מרן הסטייפלר זצוק"ל בזה, וצ"ע.

תשובה: אצלינו לא נהגו לפתוח שום דבר בשבת, הכל פתחו מער"ש, ואני לא יודע אם זה מדינא, אבל כיון שיש בדינים אלו הרבה פרטים ודינים פתחו הכל מערב שבת. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ו).

פתיחת קופסת שימורים כשיעשה אח"כ גם נקב בצדה השני

שאלה: הנה דעת מרן החזו"א (סי' נ"א) שאסור לפתוח קופסת שימורים בשבת, שנחשב עשיית כלי, שלפני כן לא היה ראוי לשימוש כלל, שהיה סגור מכל צד, וע"י הפתח נעשה כלי הראוי לשימוש.

ויש להסתפק באופן שמנקב אח"כ בצד שני את קופסת השימורים, וע"ז כבר לא יהיה ראוי לשימוש יותר, האם נחשב זאת לעשיית כלי או לא, דשמא מכיון שע"י הנקיבה בצד השני אינו ראוי יותר לשימוש, אינו נחשב לעשיית כלי, וצ"ע.

תשובה: מה יועיל שעושה עוד נקב, כי כל עוד שלא פתח בצד השני נוצר כלי ע"י הנקב שעשה בצד אחד. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ז).

[א"ה: ובפנים הספר (עמוד ט"ז) הביא שגם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א אוסר בזה, ובעל המנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ד) מתיר בכה"ג.

ובמ"ב דרשו (סי' שי"ד מס' 3) הביאו, שאם קודם מנקב בצד שני שלא תהיה ראויה לשימוש, ואח"כ פותח, מתירים מרנן ורבנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, והגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ שליט"א, ע"ש.

ויתכן שגם מרן שליט"א יודה בכה"ג שמנקב בצד שני קודם, ורק אם מנקב אחר הפתיחה אז אוסר מרן שליט"א (וקצ"ע בדעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שבספר אורחות שבת (פי"ב סעי' ג' בהגה"ה) הביאו בשמו שאוסר לעשות נקב ואח"כ לפתוח, וצ"ע)].

ניקוב חור בפקק הבקבוק בשבת

שאלה: יש להסתפק כששכחו לפתוח את פקק הבקבוק לפני שבת, האם מותר לעשות בשבת חור בפקק, ולהוציא משם את המשקה, או לא.

תשובה: כמדומה שטוב להזהר. (דולה ומשקה, עמוד קס"ד).

[א"ה: בהגהותי שם הבאתי מהאורחות רבינו שדעת מרן הסטייפלר להקל בזה, ע"ש. ובספר עם מקדשי שביעי ח"ב (עמוד כ"ג) הביא שגם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ומרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, דעתם להקל שמותר לנקב הפקק בשבת, אבל דעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א להחמיר שאסור לנקב הפקק, כדעת מרן שליט"א, ע"ש.

ועי' באורחות שבת (פי"ב סעי' י"ז) שבאופן שעושה נקב בפקק, ומוציא את השתיה דרך החור, הרבה יותר פוסקים מקילים, ובאופן שעושה חור בפקק, ואח"כ פותח את הפקק, בזה יש שפקפקו, ע"ש].

חיתוך במקום המסומן ע"י הרמת הלשונית שבקופסאות שימורים

שאלה: יש להסתפק בפתיחת קופסאות שימורים שנעשה ע"י הגבהת "לשונית" המושכת את הכיסוי, ונחתך במקום הסימון המיוחד לכך (שיותר קל להחתך שם), האם עובר באיסור "מחתך" (חוץ מאיסור של פתיחת קופסאות שימורים לדעת החזו"א), מכיון שחותך במקום מידה המסוימת. או דלמא שאין בזה איסור מחתך, מכיון שאין לו ענין לחתוך לפי מדה, רק שבמקום המסומן הוא נחתך יותר בקלות, וזהו המטרה שלו, וא"כ אולי אין נחשב זאת בכלל איסור מחתך, וצ"ע.

תשובה: יש בזה איסור מחתך, כיון שלמעשה יש לו ענין עכשיו לחתוך לפי המדה. (עם מקדשי שביעי חלק ב', עמוד קע"ז).

[א"ה: ובפנים הספר (עמוד י"ז) הביא שדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א כדעת מרן שליט"א, שיש בזה איסור מחתך (וכן כתב זאת בשמו בספר אשרי האיש (פרק ל"א אות ז') באריכות ע"ש).

ואילו דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ס"ל שאין בזה איסור מחתך, מכיון שאין לו ענין במדה הזאת, ע"ש. ובספר אורחות שבת (פי"א סעי' מ"ג) הביא גם כן שני השיטות, והאריך בביאור שיטתם, ע"ש.

ובמ"ב דרשו (סי' שי"ד מס' 27) הביאו שגם לענין הפרדת שני גביעי "לבן" זה מזה, שהרבה פוסקים סוברים שהוא בכלל מחתך, דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שאינו מחתך, מטעם הנ"ל, שאין רוצה את החיתוך הישר, ע"ש].

פתיחת מכסה של לבן

שאלה: יש להסתפק האם מותר לפתוח את מכסה הלבן בשבת, או לא.

תשובה: כמדומה שאינו חיבור. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ז).

[א"ה: ובספרי דולה ומשקה (עמוד קס"ד) נשאר מרן שליט"א בדין זה בצריך עיון, והגאון ר' יוסף שוב שליט"א כתב שם בזה, שדעת מרנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר, ע"ש. (וכן הביא בספר אשרי האיש (פרק י"ח אות נ') בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר, ע"ש).

ובספר עם מקדשי שביעי שם (עמודים י"ח י"ט) כתב שאם מכסה הלבן לא מודבק בדבק (רק בלחץ), לכל הפוסקים מותר (וכן הוא המציאות בדרך כלל), ואם מודבק בדבק, לדעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א אסור (וכמבואר ברמב"ם שמפריד בין שני דברים המחוברים בדבק, עובר באיסור קורע), ולדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל מותר, ע"ש.

ועי' הרחבת דברים בענין זה, בספר אורחות שבת (פי"ב סעי' י"א), מה שמחלק שם בין אופן שמקפיד על שלימות הכיסוי שלא יקרע, שאז אסור (אם הנייר דבוק בדבק), אבל אם אין מקפיד שישאר שלם, אין חילוק, ותמיד מותר, שנחשב קריעה בדרך השחתה שמותר, ע"ש].

פתיחת פקק של בקבוק רק במקצת

שאלה: יש להסתפק, באיסור של פתיחת פקק בקבוקים, איך הדין אם פותח רק מקצת של הפקק, ונשאר עדיין מחובר במקצת, האם יש בו איסור של פתיחת פקק, או לא, וצ"ע.

תשובה: אם יש אפשרות להוציא משקה זה תיקון כלי, אפי' שלא פתח לגמרי. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ז).

בדיני אוהל בכלים

הרחקת טפח בכיסוי מעל העוגה

שאלה: יש להסתפק, כשמכסה עוגה במכסה (לשומרה מזבובים), האם מותר שיהיה חלל טפח בין הכיסוי לעוגה, או שיש בזה חשש אוהל [וכן חשש סותר בהסרת הכיסוי], וצ"ע.

תשובה: לא ירחיק טפח. (אשיחה, עמוד של"ב).

[א"ה: הנה צ"ע מ"ש מכיסוי כלי שאינו רחב שמותר, אפי' שיש חלל טפח בין הכיסוי לאוכל, ושמא כאן עושה כיסוי מלמעלה וגם מהצדדים, וחמור יותר, וצ"ע.

(ועי' בספר אוהל עראי לבן מרן שליט"א (בהלכות אות ס'), שהביא בשם החזו"א לחלק בין מכסה של כלי לכיסוי סתם שחמור יותר, ובשם הגר"א הביא שכיסוי הבא לכסות אוכלים חמור יותר, ע"ש, ולסברות אלו שמא יתיישב כאן, ודו"ק היטב).

ויש לעיין בהפיכת כלי שיש בו בית קיבול על עוגה, כשישאר חלל טפח, האם מותר או לא, ובבה"ל (סי' שט"ו סעי' ה') כתב בכה"ג להתיר (בשם הפמ"ג), ע"ש. וכן כתב להתיר לגבי הפיכת כלי על עוגה, מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, בספר אשרי האיש (פ"כ אות ג'), ע"ש].

בירור המעשה של איסור כיסוי חבית מים בבית מרן החזו"א

שאלה: צריך לברר מהו המעשה של איסור כיסוי חבית מים, שהיה בבית

מרן החזו"א זצוק"ל.
תשובה: היתה חבית גדולה של מים בבית הכנסת, ומרן החזו"א חשש לאיסור אוהל לכסות את החבית, ולכן כשהוציאו מים לא הורידו את המכסה לגמרי. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ח, וספר דעת החזו"א עמוד נ"ח).
[א"ה: הנה מבואר במ"ב (סי' שט"ו ס"ק מ"ח) בדין כיסוי כלים, שרק כשהוליך קדירה ממקום למקום יש חשש של נתינת כיסוי מדין אוהל, וכאן לא מזכר שהעבירו את החבית ממקום למקום.
אבל יסוד איסורו מדין כיסוי כלי רחב, המבואר בשו"ע (סי' שט"ו סעי' י"ג), שאסור לכסות כלי רחב שנראה כאוהל ע"ש, וכאן חשש החזו"א שהחבית נחשבת לכלי רחב, ודו"ק.
וע' בספר אוהל עראי (לבן מרן שליט"א), בקיצור הלכות (אות ל"ח), שמרן שליט"א הביא בשם מרן החזו"א שכיסוי פח אשפה רגיל אין נחשב כלי רחב, וכאן אולי היה יותר רחב, וע' באורחות שבת (פ"ט סעיף כ') הרחבה בדינים אלו, ע"ש].

הכנסת מגירה שרוחבה פחות משלשה טפחים אם אסורה
שאלה: הנה כתב המ"ב (סי' שט"ו ס"ק מ"ח) לאסור הכנסת מגירה שיצאה, מטעם איסור אוהל, כשיש טפח בחלל המגירה.
ויש לעיין, באופן שהמגירה רוחבה פחות מג' טפחים, שלכאורה נאמר לבוד, ויחשב כסתום כל המקום, ולא יהיה בזה איסור אוהל, שאין כאן חלל כלל, וצ"ע.
תשובה: יש לומר שלא שייך בזה לבוד. (שאלת רב, עמוד שמ"ג).
[א"ה: צ"ע מ"ש מסי' שט"ו (סעי' ב'), שמבואר שמותר לפרוס אוהל על קנים צמודים, שיש לבוד ביניהם, ע"ש, וצ"ע. ואולי השימוש במגירה, שמתייחסים אליה למקום פתוח, גורם שיהיה בה חשש אוהל].

בדיני אוהל ובנין
הוספת אוהל חצי טפח, על אוהל חצי טפח שמע"ש
שאלה: יש להסתפק, כשיש אוהל חצי טפח מע"ש, ורוצה להוסיף בשבת עוד אוהל של חצי טפח, האם עובר איסור או לא [שאין מוסיף אוהל טפח, ומה שביחד עם האוהל של אתמול הוא טפח, הרי יש מקצת היתר של אוהל מע"ש, וצ"ע].
תשובה: לכאורה אסור. (אש התורה תורת חיים, עמוד רי"ג).
[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שט"ו מס' 74) הביאו מחלוקת בזה, שדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שאסור, והקצות השולחן מסופק בזה].

ההיתר של פריסת טלית בשמחת תורה
שאלה: הנה החזו"א (בסי' נ"ב) כתב, שאין איסור אוהל כשכל הזמן מחזיקים את האוהל בידיים, והטעם שאוהל המוחזק בידי אדם אינו אוהל. ויש להסתפק, אם זהו טעם ההיתר של פריסת הטלית בשמחת תורה, שמכיון שכל הזמן מחזיקין בידים לכן מותר, וצ"ע.
תשובה: יש שלא היו מרוצים מזה שפורסים, והיה אחד בבית הכנסת שהיה כל שנה מוחה כשפרסו הטלית, אבל מנהג העולם להקל בזה. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד קע"ח).
[א"ה: הנה לענין מטריה יש נידון בפוסקים אם יש איסור אוהל, אפי' שמוחזק בידי אדם, וצ"ע מ"ש כאן, והביאו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לחלק, שמטריה חמור יותר (ע' אורחות שבת פ"ט סע' כ"ג, ע"ש)].

הוצאת שברי הזכוכיות של חלון שבור
שאלה: יש להסתפק, באופן שנשבר זכוכית החלון, ורוצה להוציא את שברי הזכוכית [שלא יגרם נזק על ידם], האם הוא בכלל איסור "סותר", או לא [דשמא אחרי שהחלון כבר שבור אין נחשב יותר כסותר], וצ"ע.
תשובה: זה מתקן מנא להוציא את הזכוכיות. (עם מקדשי שביעי חלק ב', עמוד קע"ה).
[א"ה: ובפנים הספר (עמוד ב') הביא בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שיש בזה איסור "סותר", ע"ש].

חיבור מתלה עם מגנט בשבת
שאלה: יש להסתפק, במתלה שמתחבר עם "מגנט", האם מותר לתלותו בשבת או לא, דהאם נחשב חיבורו כבונה, או לא.
תשובה: על כלי מותר, ועל דבר שמחובר לבנין אסור, אם מבטלו שישאר שם. (עם מקדשי שביעי חלק ב', עמוד קע"ה).
[א"ה: ע' בספר אורחות שבת (פ"ח סעי' י"ג) שמתיר לחבר עם מגנט דף למקרר, ע"ש].

ובענין זה נביא מעשה מענין שאירע בילדותו של מרן שליט"א (הובא בספר אוהל עראי לבן מרן שליט"א בהלכות אות ס'), שפעם אחת בשבת למד מרן הסטייפלר זצוק"ל, עם מרן שליט"א גמרא, ושכבו יחד במטה, כששמיכה עליהם ועל הגמרא, ונסתפק מרן הסטייפלר אם זהו אוהל המוחזק בידי אדם, ואין בו איסור אהל בבנייתו וסתירתו, או שמכיון שגם נסמך השמיכה על הגמרא, נחשבת הגמרא כדופן ונחשב אוהל ואסור לעשותו ולסותרו, ושלח את מרן שליט"א שיצא מצד שני מהשמיכה, וישאל את מרן החזו"א אם זהו בכלל איסור אוהל, ואסר מרן החזו"א, ובסוף קרה שנפל מאליו, ע"ש.

פתיחת סתימה בשירותים ע"י פומפה
שאלה: יש להסתפק, כשיש סתימה בשירותים, האם מותר לפתוח הסתימה עם "פומפה", או לא, שיש בזה לכאורה חשש מתקן או בונה, ומאידך יתכן שמכיון שאין מחוסר מעשה אומנות, וכל אחד יכול לעשותו, א"כ אינו נחשב תיקון כלל, וצ"ע.
תשובה: אפשר להקל בשירותים עם פומפה כיון שזה לא סתימה גמורה אם ע"י הפומפה זה מסתדר. (עם מקדשי שביעי ח"ב, עמוד ק"צ).
[א"ה: ע' באורחות שבת (פ"ח סע' ל"א) שהביא מחלוקת מרנן ורבנן בזה, שדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להקל, ע"ש.
אולם בספר אשרי האיש (פרק י"ח סעיפים ט' י') הביא ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שסתימה של כיור רגיל, שזהו סתימה גמורה, אסור ע"י פומפה, אבל בשירותים בדרך כלל נפתח מאליו, ואינו סתימה גמורה, ומותר לפתוח עם פומפה, והכל לפי ענין הסתימה וחוזקה, ע"ש].

בנין של אבנים כשדעתו לסותרו אם נחשב עראי
שאלה: יש להסתפק בקולות שנאמרו בבנין עראי, האם גם כותל אבנים כשבונה על דעת לסותרו נחשב בנין עראי, או שמכיון שהוא בנין בצורה רגילה, נחשב ממילא בנין קבע, וצ"ע.
תשובה: אין נחשב כעראי. (אוהל עראי סי' י' ס"ק ד').

לוח שנה אם מותר לתלותו על הקיר
שאלה: הנה ידוע שמרן החזו"א אוסר תליית תמונות על הקיר, מטעם בונה.
ויש להסתפק בלוח שנה הגדול שתולים בבית כנסת על הקיר, האם יש בזה איסור בונה, שיש סברא לומר שאין לו ענין שעל הקיר יתלה לוח, שאין מוסיף כלל יופי לקיר, רק המקום המוצלח בשביל הלוח, היכן יתלוהו שכולם יראו אותו, זהו בקיר, וא"כ אולי בזה אין חידושו של החזו"א שנחשב בונה, וצ"ע.
תשובה: יתכן דאינו כבונה. (אוהל עראי סי' י' ס"ק ז').
[א"ה: לכאורה כמו כן מודעות הנתלות על קירות, לא יחשב בונה מטעם זה, ודו"ק].

בדיני מחיצות
מחיצה המתרת מדין לבוד אם מותר בשבת
שאלה: יש להסתפק, אם נאמר שמועיל למחיצה המתרת, מחיצת לבוד, האם מותר לעשותה (מחיצה המתרת מדין לבוד) בשבת, או לא, דשמא מש"כ התוס' בעירובין (דף ק"ב) שמותר לעשות מחיצה ע"י לבוד, הוא דווקא במחיצה שאין מתרת, וצ"ע.
תשובה: אולי. (שיח התורה ח"ב, עמוד רכ"ו).
[א"ה: ועוד הביא שם בשיח התורה, שמרן שליט"א השיב על השאלה עצמה (הראשונה), האם מועיל מחיצת לבוד להתיר איסור בזיון בפני הספרים, והשיב מרן שליט"א, אולי, ע"ש. וכן כתוב בספרי דולה ומשקה (עמוד שכ"ט) על שאלה זו, שלכאורה מחיצה מדין לבוד, לא יועיל להתיר בזיון הספרים, שבמציאות יש בזיון, וענה מרן שליט"א לכאורה נכון, וצ"ע, ע"ש.
ומענין לענין, בדין מחיצה המתרת, ע' בספר אוהל עראי בהלכות (אות ק"ב), לענין העושה מחיצה להתיר לעבור בין ב' נשים, שתלוי במחלוקת הפוסקים שהביא מרן שליט"א (בקונטרס הזכרון אות י"ט), שי"א שמועיל כל הפסק להתיר לעבור בין ב' נשים, ולפי"ז אין צריך הלכות מחיצה, ואין זה מחיצה המתרת. אבל דעת מרן החזו"א שצריך דווקא מחיצה, וא"כ זהו דין מחיצה המתרת ויאסר, ע"ש].

בדינים הקשורים להפעלת החשמל
הדלקה אוטומטית כשעומד לפני הבית
שאלה: יש להסתפק, בבית שיש שם הדלקה אוטומטית שנדלקת כשעומדים לפני הבית, האם מותר לעמוד שם לפני הבית, ומטעם שאין כוונתו להדליק, או שמכיון שהוא פס"ר שידלק אסור, וצ"ע.
תשובה: יש להזהר. (הליכות חיים, ח"א עמוד ק"ג).
[א"ה: המגיה שם הביא, שבשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ס"ט) מיקל בזה, מכיון שאין עושה פעולה של מלאכה, רק הולך לתומו, ע"ש.
ובהליכות חיים ח"ב (עמוד צ"ג) כתב מרן שליט"א, גם באופן שיש אור ברחוב המודלק ע"י מי שעובר לפני הבתים, שאסור לעבור שם, ע"ש.
ובספר אשרי האיש (פרק י"ט אות ל"ח) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, להתיר בכה"ג לעבור ברחוב, אפי' שיודע שע"י הליכתו ליד בנין מסויים ידלק האור, ובמקום צורך מותר לילך שם, וע"ש בהגה"ה טעמו באריכות].

ללכת לתפילה במקום שיש מצלמות
שאלה: הגר"א נבנצל שליט"א רב העיר העתיקה, היה מתפלל בכל שב"ק בבוקר בכותל המערבי, ועכשיו התחילו להניח שם מצלמה לצלם כל העובר במקום (ואם יש בגופו איזה מתכת נעשה צפצוף), ושואל האם מותר להמשיך ללכת להתפלל בכותל, או לא.
תשובה: אפשר להקל, משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, דבשעת הדחק מתירים, וכה"ג יש מקילים לענין מכשיר שמיעה כשלא ניחא ליה (כגון בש"ץ המתפלל בבית הכנסת), ולומר לשואל שיש מקום להקל. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ח).

שאלה (המשך): הנה מרן שליט"א היקל ללכת בשבת לכותל לנץ, כשיש מצלמות, האם זהו רק כשאין לו מנין נץ אחר, שאז יש כאן צורך מצוה, או גם כשיש לו מנין נץ אחר מקילים, וצ"ע.
תשובה: גם תפילה בכותל המערבי נחשב צורך מצוה שמותר. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ח).
[א"ה: בספר אורחות שבת (פכ"ו סעי' ל"א הערה מ"ד) הביא היתר חדש, ממרנן הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א, שמכיון שאינו מעונין להצטלם, ואין לו קשר ישיר עם המצלמה, והיא נפעלת מרחוק, ואין כאן תועלת מיוחסת אליו, אין זה מלאכת מחשבת שאסרה תורה, שאטו אם יש לווין שמצלם את כל הכדור הארץ, יאסר ללכת בכל מקום, וע"ש שמסיים בזה"ל: והוא יסוד גדול ודק העיון במלאכת מחשבת, ע"ש].

לדבר עם אדם שיש לו מכשיר שמיעה
שאלה: האם מותר לדבר עם בן אדם שיש לו "מכשיר שמיעה", שע"י דיבורו נפעל כח חשמלי שמגביר את הקול (כעין דיבור ברמקול), וצ"ע.
תשובה: אני נמנעתי שנה שלימה להיות ש"ץ בבית הכנסת, כי היה בו יהודי עם מכשיר שמיעה, וגיסי הג"ר שאול ברזם זצ"ל טען שמותר, שהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה במקום מצוה, אבל כשמדבר עמו ממש הוי פסיק רישא דניחא ליה, וזו שאלה. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ח).
[א"ה: בספר אורחות שבת (פכ"ו סעיף כ"ג) הביא ליקוט שיטות מגדולי פוסקי זמנינו, בענין הדיבור למכשיר שמיעה, והביא שדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א לאסור (ומ"מ התיר מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לחזן להשמיע קולו בתפילתו מטעם חדש, שמשמיע קולו באופן כללי, והשומע שומע ממילא, ואין מתייחס אל החזן), ודעת מרנן האגרות משה והגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר, ע"ש טעמם].

לחיצה על כפתור של מאוורר כדי שיסתובב
שאלה: יש להסתפק, האם מותר ללחוץ על הכפתור של מאוורר, לעשות שהמאוורר יסתובב, או לא [וכן להיפך לעצור את המאוורר שיעמוד ולא יסתובב], וצ"ע.
תשובה: אסור. (הליכות חיים, ח"ב עמוד צ').
[א"ה: וכן כתב בספר אשרי האיש (פרק י"ט אות ל') בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור, ע"ש. וצ"ע מהו הטעם שאסור, האם מטעם שזה עצמו שעושה "שינוי מצב" במאוורר זהו בונה, או מטעם שמוסיף בכח החשמל, והוספת כח חשמל הוא בונה, וצ"ע].

מרפסן איגרי

מדור השאלות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

א
איסור נטילת כיסוי הקרקע לדעת רש"י
סי' ש"ח סעיף י' בביה"ל ד"ה "אין ניטלים", מביא שיטת רש"י דכל האיסור ליטול כיסוי קרקע, הוא משום דאין ע"ז שם כלי, וממילא שמעינן דאילו הוי עליה שם כלי היה מותר לטלטלו, ע"ש, ובסוה"ד מסביר איך רש"י יפרש את הגמ' דמשמע שם לאיסור, ומתרץ בתי' ד' דמדובר דהיה מחובר לתנור בביה"ש, וממילא אמרי' מיגו דאיתקצאי בביהש"מ. ולכאו' קשה, דהלא שיטת רש"י היא דלא אמרי' מיגו דאיתקצאי במוקצה מחמת איסור כשהאיסור הוי רק מדרבנן, אז אם בדיעבד הלך האיסור מותר, כמבואר בביצה דף לא: רד"ה "נוטל", ובדף לד: רד"ה "הא קמ"ל", וממילא איך רוצה המשנ"ב ליישב רש"י באופן אשר לכאו' מנוגד לשיטתו. ומה דמסיק הביה"ל דזה דוחק, בפשטות אין כוונתו להנ"ל, אלא פשטות כוונתו דדוחק לאוקים הגמ' באוקימתא דחיקא דווקא, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

ב
בטלה דעתו אצל כל אדם גבי מחצלת
במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק נ"א מביא דמחצלת שלימה אפי' זורקו לאשפה מבעו"י אין מתקצה, משום דאמרי' דבטלה דעתו אצל כל אדם, אך לכאו' צ"ע, למה אפשר בע"ש ליחד כל דבר שרוצה לשבת, ונעשה עליה שם כלי וכמבואר בסעיף כ"ב, ואפי' בדבר שאין דרכו של אנשים ליחד, ולא אמרי' בטלה דעתו, ולגבי שיעשה מוקצה אמרי' בטלה דעתו, ומאי שנא.

משה פיליפ - בני ברק

ג
טלטול קוץ גדול הנראה לעינים לדעת הריב"ש
כתב הביאוה"ל סימן ש"ח סעיף י"ח ד"ה קוץ וז"ל: עיין במגן אברהם שהביא בשם הריב"ש דדוקא קוץ שאינו נראה וכו', והוא הדין אבן גדולה הנראה לעינים אסור לטלטלה, והשיג על זה המג"א משפוד של עץ המבואר בסימן תקי"ח דמותר בטלטול, ולא אבין קושיתו, דבאמת שפוד נעשה חד מלמעלה כדי לתלות עליו הבשר צלי, והוא גם כן כעין קוץ, עכ"ל הביאוה"ל.
ולא זכיתי להבין מה תמיה ליה, הרי שפוד אף שהוא חד בראשו, אך הרי הוא גדול ונראה לעינים, ולא עדיף מקוץ גדול הנראה לעינים שג"כ חד בראשו, ואעפ"כ ס"ל לריב"ש שאסור לטלטלו, וכמו שכתב במשנ"ב ס"ק ע"ה וז"ל: דעת הריב"ש המובא במג"א דאם היה "הקוץ גדול" אסור לטלטלו, עכ"ל עיי"ש. ועל זה גופא הקשה המג"א משפוד, שאף שהוא גדול ונראה לעינים, אך כיון שהוא חד בראשו ודומה לקוץ מותר לטלטלו, ומדוע ס"ל לריב"ש שקוץ גדול הנראה לעינים אסור לטלטלו.
וא"ש קושיית המג"א, וצ"ע תמיהת הביאוה"ל.
אמנם לולי דברי המשנ"ב בס"ק ע"ה הנ"ל, היה אפשר לענ"ד לפרש דכוונת הריב"ש להתיר קוץ אפילו שהוא גדול ונראה לעינים, וכונת הריב"ש "שאינו נראה" היינו שכיון שהוא חד בראשו, ושם בראשו מחמת חדותו ודקותו אינו נראה, לכן תמיד נחשב קוץ דבר שאינו נראה אף שבעצמותו הוא גדול, וכן באמת משמע בלשון הריב"ש שם בסימן ת"א שכתב וז"ל: ולא אמרו [להתיר טלטול] אלא בקוץ "שהוא

דבר בלתי נראה" ומזיק מאד, עכ"ל עי"ש, הרי להדיא משמע שכוונתו שקוץ תמיד הוא דבר בלתי נראה. ולפי מהלך זה באמת לא יובן קושיית המג"א עליו משפוד שמותר לטלטלו, שהרי גם הריב"ש מתיר בקוץ שחד בראשו אף שהוא גדול ונראה, וכמו שהקשה הביאוה"ל הנ"ל, אלא שלפי מהלך המשנ"ב שהבין בכוונת הריב"ש שאוסר בקוץ גדול הנראה לעינים [וכן הבין בדעתו המחה"ש, עי"ש], לא ברור מה לא מובן בקושיית המג"א, וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

ד

האם חשיב מכה בפטיש כשתיקונו הוא למתקן בלבד

יש לדון אם המכשיר כלי לשימוש עצמו דהיינו כה"ג שהיה ארוך ומקצרו, שלפי האורך שהוא זקוק הוכשר כעת, אולם באותה מידה לאחר שהיה זקוק לו במידה אחרת אדרבה הזיק בזה. והנה בסימן ש"ח ס"ק פ"א כתב המשנ"ב שזמורה שיש בראשה עקמימיות כעין מזלג שראוי לתלות עליו דלי ולמלאות בו, חיישינן שמא תהא ארוכה ויקטמנה ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש, חזינן שכה"ג הוא חיוב דאורייתא, וקשה שבביאוה"ל בסימן ש"מ סעיף י"ג ד"ה אין שוברין הביא שדעת הרמב"ם שהמשנה בביצה ל"ב ע"ב אין שוברין את החרס לצלות בו בשר הוא רק דרבנן, שנראה כמתקן כלי, ולכאורה זוהי הסיבה שאין כאן תיקון מנא, רק הכשירו משום שהוא זקוק לו, ואפשר שהביאוה"ל דקדק בלשונו דלאו כלי גמור הוא, היינו שגם אחרי ששינהו אינו כלי גמור.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ה

בענין טלטול התינוק והאבן בידו

בסי' ש"ט סעי' א' מבואר דשרי ליטול התינוק עם האבן, ומשום דאיירי בתינוק שיש לו געגועין על אביו והוי כחולי, ובמשנ"ב סק"ב הביא קו' תוס' דיזרוק לתינוק האבן, ותי' תוס' שיבכה התינוק. והנה בפשוטו לא כתוב שעי"כ יבוא לחולי דומיא דגעגועין אלא רק שיבכה, ואעפ"כ מותר כיון שמותר ליטול התינוק עם האבן דהוי טלטול מן הצד (ולא לגמרי, ולכן לא התירו ללא חולי), וכל מה שהק' תוס' הוא דומיא דקושיית הגמ' שם לענין כלכלה ופירות ומוקצה דשרי, והק' הגמ' שישליך הפירות, ותי' דמטנפי [והיינו דכל היכא דיכול לזרוק ל"ח טלטול מן הצד, דכיון שיכול לשומטו למוקצה שוב טלטולו אינו נטפל לטלטול ההיתר], וע"כ הק' תוס' דא"כ גם בתינוק, ותי' והיינו דבכי התינוק הוא דומיא דפרי המטנפי, וההיתר הוא משום הגעגועין. ולפי"ז צ"ע במש"כ המשנ"ב להתיר גם בנפל האבן מיד התינוק דמותר לתת לו שירים, ושוב להרימו מפני חשש שיבכה, דכיון דאין בזה חשש חולי, ומשמע בסוגיא שרק משום הכי התירו, א"כ היאך מותר להרים כשאין חשש חולי אלא רק בכי [ומהתוס' הנ"ל לכאורה ע"כ שאין הכרח כביאור הנ"ל], וי"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

ו

מדוע התירו בתינוק משום שיצעק ויבכה

במשנ"ב סי' ש"ט ס"ק ב' מביא הדין דמותר לישא תינוק שמחזיק אבן ביש לו געגועים מפני סכנת חולי, ומביא בשם תוס' דלמה לא הצריכו לזרוק האבן, דיצעק ויבכה, ולכאו' איזה מין היתר הוי יצעק ויבכה, בשלמא געגועין כתוב דהוי סכנת חולי, אך מפני בכיה למה מתירין, וכמובא לקמן לגבי כלכלה של פירות דלכתחילה צריך לזרוק האבן, רק במקום הפסד התירו, ושם יותר קיל מהכא, וכמו שמבאר הפמ"ג דבתינוק המחזיק אבן ויוצא לרה"ר חייב מה"ת, דהוי כמי שנושא האבן ממש, משא"כ בכלכלה דהוי רק טלטול מן הצד, ואפ"ה הצריכו ניעור אם לא במקום הפסד, ואולי מפני שמדובר בתינוק שיש לו עתה געגועין, אז הבכיה והצעקה שלו הוי ג"כ כבר סכנת חולי, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

ז

במנענע המעות ע"י לימודו

בסי' ש"ט סעי' ד' ס"ק ט"ו ובשעה"צ ס"ק י"ט מבואר דשולחן שיש עליו מעות וע"י לימודו הוא מתנדנד, אם זה פסיק רישיה שיתנדנד צריך לנער המעות שיפלו, אא"כ יפסדו שבזה שרי אף בפסיק רישיה, ע"כ. וי"ל אמאי באופן שהוא פסיק רישיה צריך ומותר לנער המעות, הא ממנ"פ גם באופן שמנענע המעות ע"י לימודו הוא טלטול מן הצד לכל היותר, וא"כ למה מותר לצורך כך לנער המעות שהוא ג"כ טלטול מן הצד, כיון שגם בלא"ה הוא לא איסור יותר חמור, ומה לי הטלטול שע"י לימודו ומה לי שמנערו, ובפרט שטלטול וניעור הוא יותר איסור מנענוע שע"י לימודו, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

ח

טעם ההיתר של תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים

כתב המשנ"ב בסימן ש"י סק"ט, דאפילו כשהכניסו בסלים עדיין איכא דאכיל להו הכי, משא"כ בגרוגרות וצימוקין כשהניחן ליבשן ונשתהו מעט, שוב אינן ראויין לאכילה עד שיתיבשו, עכ"ל. משמע לכאורה שס"ל דטעם היתר תמרים הלקוטים קודם בישולן משום ד"חזו", וציין בשעה"צ סק"ח מקור לטעם זה "רש"י ביצה דף מ' ע"ב". וצ"ע, דמלשון רש"י שם משמע דטעם ההיתר הוא משום "דלא דחיא בידים", דז"ל רש"י שם ד"ה אלא בגרוגרות וצמוקין: שהן מתחילה ראויין לאכילה והוא דחה אותן בידים וכו', אבל אלו "לא דחה אותן בידים", ואיכא דאכיל מנייהו הכי, עכ"ל.

וכן משמע מלשון רש"י שבת דף מ"ה ע"ב שכתב בד"ה פצעילי תמרה: תמרים הנלקטים קודם בישולן, וכונסין אותם בסלים שעושים מלולבין והן מתבשלות מאליהן, מהו לאכול מהן "קודם בישולן" [משמע דהטעם לס"ד שיהי' אסור הוא משום "דלא חזי", כיון שזה קודם בישולן], מי מודה בהן דמוקצות הן כגרוגרות וצימוקין או לא. וממשיך רש"י וכתב בד"ה אלא בגרוגרות וצימוקין: דאיכא תרתי, "דחינהו בידים" ולא חזו, עכ"ל. משמע ג"כ דהמעלה שיש בפצעילי תמרה הוא "שלא דחינהו בידים", ולכן אף דלא חזו אינם מוקצין, וא"כ צ"ע מדוע כתב המשנ"ב שטעם ההיתר הוא משום ד"חזו".

אלא דצריך להבין מדוע הוסיף רש"י בביצה הנ"ל וכתב "ואיכא דאכיל מנייהו הכי", הרי לכאורה אף אם ליכא דאכיל מנייהו לא הוי מוקצה, משום דלא דחינהו בידים וכנ"ל.

וליישב זאת נראה שהי' קשה לרש"י מדוע באמת חשבינן לתמרים הנ"ל "לא דחינהו בידים", הרי הבעלים "כנסו אותם בסלים", ולכאורה עשו בזה פעולה של דחי' בידים, וכמו גרוגרות וצימוקין שהניחן לייבשן. ועל זה תירץ רש"י שדחי' בידים נחשב רק אם ע"י פעולת הדחי' נהי' מקולקל יותר מהמצב הקודם, כמו גרוגרות וצימוקין שמתחילה היו ראויים לאכילה, וע"י פעולתו שהניחן לייבשם נגרם שנעשו אין ראויים, או שע"י פעולת הדחי' נמנעים בנ"א מלאכלם, ומסיחים דעתם מהם לגמרי, וכמו חיטים שזרעם בקרקע וביצים שתחת התרנגולת, שבמצב שהם נמצאים נמנעים מלאכלם. משא"כ פצעילי תמרה "לא דחה אותן בידים", היינו שלא הוא ע"י פעולת הדחי' גרם לקלקלם ולדחותם, שהרי מתחילת ברייתן אינם ראויים לאכילה שהרי אינם מתבשלים באילן לעולם, ולא מה שהכניסן לסלים גרם לזה, וכן אפילו אם היו נמנעים לגמרי מלאוכלם כל זמן שלא נתבשלו, לא נחשב זה דחי' בידים כחיטין שזרעם בקרקע, שהרי לא הכנסתם לסלים גרמה זאת, שהרי מעיקרא לא היו ראויים, ואח"כ הוסיף רש"י לרווחא דמילתא "ואיכא דאכלי מינייהו הכי", שיש כאלו אנשים שגם במצב זה אוכלים אותם, וא"כ ודאי לא נחשב שמסיח דעתו מהן לגמרי, אבל ודאי כל זה לרווחא דמילתא, שהרי אף אם ליכא דאכלי להו במצב זה, ודאי לא נחשב דחי' בידים, שהרי לא ע"י פעולתו נעשה זה, שהרי מתחילת ברייתם כבר נמנעו מלאכלם, ואינו דומה לחיטים שזרעם בקרקע שע"י פעולתו נגרם שנמנעים לאכלם, שהרי לפני זה כן אכלו מהם. היוצא מכל האמור שטעם ההיתר הוא משום שלא נחשב "דחינהו בידיים", וא"כ מדוע ס"ל למשנ"ב דטעם ההיתר משום "דחזו לאכילה", וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

ט

בהא דעדיף טלטול המת ע"י ככר מלטלטלו ממטה למטה

בסי' שי"א סעיף א' מבואר דמת המונח בחמה מותר לטלטלו ע"י כיכר או תינוק, אך לא ממיטה למיטה. וצ"ע הלא כל ההיתר של כיכר או תינוק מבואר במשנ"ב ס"ק א' וב', דבעצם אין עושה כלום, רק דחז"ל הצריכוהו דפחות מינכר שמטלטל מוקצה וכו', וממילא למה יהא מותר יותר ממיטה למיטה, דזהו הוי לפחות טלטול מן הצד, ולכאו' הסברא נותנת דהיה צריך להיות הפוך, דבמיטה מטלטל רק המיטה, וכאן הרי מטלטל המת ממש, והט"ז בס"ק ג' שהובא בשעה"צ ס"ק י"ז סובר דבתינוק המת נעשה טפל אליו, אך מה נאמר בכיכר, ובפרט שהמג"א והמשנ"ב חולקים על הט"ז הנ"ל, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

י

דבר שדרכו בכך לפעמים האם סגי ביחוד לשבת אחת

כתב המשנ"ב בסימן שי"ב סק"ו: ומיירי כשלא יחדן מערי"ש בפירוש לכך, דאם יחדן אפילו לא קנח בהן מעולם מותר להכניסן כמה שירצה. וכתב בשעה"צ סק"ז וכדלעיל בסימן ש"ח סעיף כ"ב דבדבר שדרכו בכך לפעמים די ביחוד אפילו לשבת אחת, לדעה הראשונה דהיא העיקרית, עכ"ל. וצ"ע, דשם בסימן ש"ח ס"ק צ"ז כתב המשנ"ב וז"ל: ולענין מידי דאורחיה בהכי נראה "דבמקום הצורך" יש לסמוך להקל דסגי ביחוד לשבת אחת, עכ"ל. משמע שפסק להתיר רק במקום הצורך, וכאן סתם להקל בכל גווני. אמנם בסימן ש"ג ס"ק ע"ג גם כתב בסתמא להקל, אך שם אפשר לומר שמיירי שזה במקום הצורך, וכמו שכתב המשנ"ב שם לעיל בס"ק ע"ב "דנודע לכל שהיא צריכה לכך", היינו שבדרך כלל כשהיא פורפת על האבן היא צריכה לכך, ובאופן זה התיר המשנ"ב. אבל כאן שכתב "מותר להכניסן כמה שירצה", משמע להדיא שסתם להקל אפילו שלא במקום הצורך, והיינו כיון שפסק לגמרי כדעה הראשונה דסימן ש"ח סעיף כ"ב, וכדכתב בשעה"צ הנ"ל להדיא, וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

יא

מה מועיל יותר מחשבה או השתמשות

בסי' שי"ג סעיף א' מבואר במחבר דכדי שיהיה מותר בשבת לסגור עם פקק החלון, צריך לחשוב ע"ז מע"ש, והב"י מביא שיטת הר"ן דמחשבה אינה מועלת, רק השתמשות מבעו"י. אך למעשה פוסקים דשניהם מועילים, וכמו שהמשנ"ב ס"ק ג' כותב דכ"ש דהשתמשות תועיל. ולכאו' צ"ע ממה דמובא בסי' ש"ח סעיף כ', דשם בב"י מביא שהר"ן כותב דחריות כדי שיהיה מותר לישב עליהם דמחשבה מועיל וגם השתמשות, ואיכא שם מאן דסובר דהשתמשות לא תועיל, וכמו שכותב שם המחבר דכ"ש אם חשב, וכפי שמסביר המשנ"ב שם ס"ק פ"ה דמחשבה כ"ש שמועילה יותר מהשתמשות, וצ"ב בחילוק הדברים.

משה פיליפ - בני ברק

יב

בהא דבעינן מחשבה בפקק החלון

במשנ"ב סי' שי"ג ס"ק ג' מביא בשם החיי אדם, דדבר שאין דרך לבטלו שם אי"צ דעתו מע"ש, וקצת קשה, דמכאן משמע דנוקט הטעם דפקק החלון משום בנין, דאל"ה רק משום מוקצה איזה היתר הוי זה דאין דרך לבטלו אם הוא מוקצה, ולעומת זה בביה"ל ד"ה מע"ש משמע בפשטות דנוקט הטעם משום מוקצה, ורק הגר"א סובר הטעם של בנין, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

יג

דעת הב"י שנגר שהתקינו לכך מותר בנוקב חור בארץ

בשו"ע בסימן שי"ג סעיף ב' מבואר שנגר שהוא עושה חור בארץ אסור לתחבו, ובמשנ"ב בס"ק כ"א כתב על זה שאם הוא מתוקן מתחילה לכך, דעת הב"י להתיר והגר"א לאסור, ונראה בדברי המשנ"ב דקאי על מה שכתב בשו"ע לאסור בנוקב, על זה התיר הב"י במתוקן לכך. ודעת הב"י צ"ע, שכיון שהוא נוקב חור בארץ, מה אכפ"ל שהוא מתוקן לכך, הגם שאין לחייבו משום שהוא מחבר הדבר כיון שהוא כבר מוכן לכך, מ"מ יש לחייבו על מה שהוא עושה חור בקרקע להכניס בו איזה דבר, כמו חופר גומא להצניע חטים שחייב, כמבואר בשבת דף ק"ב ע"ב (והגם שמילאוהו, הרי מבואר בשבת שם גבי רמצא דפרזלא שהתוקע מסמר בקיר חייב אע"פ שתיכף מילא אותו, ויש להאריך אם חייב משום החור או המסמר), וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יד

בהא דגזרינן בציר שבאמצע אטו ציר מן הצד

במשנ"ב סי' שי"ג ס"ק ל"ח מביא בשם המג"א דאפי' באופן שהציר באמצע דלא שייך למיגזר כ"כ שמא יתקע, אפ"ה אסור דגזרינן אטו מן הצד, וקצ"ע מאי שנא מהיכא דדרכו להיות רפויה, דמותר להחזירו רפוי וכמובא בסעיף ו', ולא גזרינן לכאן, ולכאו' היה צריך להיות אפי' להיפך, דבדרכו להיות רפויה סו"ס כאן שייך ליתקע ולעבור על איסור מה"ת, משא"כ כאן דגזרינן אטו דעת אחרת לגמרי שיהיה מונח בצד, ואולי משום דגם כאן שייך קצת ליתקע, וכפי שמשמע מלשון המשנ"ב שכותב לא שייך למיגזר "כ"כ", אך הוא אינו כותב החשש הזאת רק חשש דמן הצד, וצ"ב.

משה פיליפ - בני ברק

טו

ביאור דברי הביאוה"ל בריש סימן שי"ד

בביאוה"ל ריש סימן שי"ד ד"ה אסור לשוברה כתב שאפילו לדעת רש"י שס"ל שמקלקל מותר בחבית שלימה משום כבוד שבת, אפשר שבשאר מלאכות יודה, והביא ראיה ממה שאסרו בעירובין ל"ג לשבור המגדל שהוא אוהל ולהוציא ממנו העירוב, אף שהוא מקלקל לצורך שבת, עכ"ד הביאוה"ל.

וסתם דבריו ולא ביאר מה לי סותר או שאר מלאכות, וגם לא ביאר הטעם שסתירת אוהל נחשב מלאכה אחרת, ולא אותה מלאכה של סותר כלי.

[ואפשר לבאר שכוונתו על דרך שביאר החזו"א יסוד ההיתר של מקלקל, כיון שאינו מתעסק בשבירת הכלי אלא בהוצאת האוכל, והבין הביאוה"ל שזזה לא שייך אלא כאשר הוא מוציא את האוכל מתוך כלי, שאז הכלי נחשב ככלי של האוכל, וכאילו הוא מחסום למנוע מלבוא אל האוכל, ואז נחשב שהוא מתעסק באוכל כשהוא שובר את הכלי, משא"כ במגדל שהוא נחשב לדבר בפנ"ע, לא שייך לדון בו שהוא רק מסיר המונע מהאוכל, שהמגדל הוא דבר חשוב, ואינו נחשב כעטיפה של האוכל גרידא].

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

טז

דברים שאינם כלים האם יש איסור לנקוב בהם

כתב המשנ"ב סימן שי"ד סק"ו: העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא, אפילו במוסתקי יש בו איסור תורה, והחזו"א סימן נ"א סק"ז העיר שהרי לשיטת התוס' ביצה ל"ג אין בזה איסור תורה, והלכה כבתראי.

והנה פלוגתייהו אם איסור נקב בדבר שאינו כלי, אם הנקב הוא השלמת הכלי, או איסור חדש שעשיית הנקב בעצמו היא הכלי, ודברי החזו"א צ"ע, איך נטה מדברי הרמב"ם המובאים במשנ"ב סק"ח העושה נקב בין בבנין בין בכלים בין בעץ בין במתכות חייב משום מכה בפטיש, וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבים על עשייתו, עכ"ד. הרי שגם על דברים שאינם כלים הנוקב בהם חייב משום מכה בפטיש. ובתוס' מבואר שיסוד ההיתר לנקוב במוסתקי כיון שאינה כלי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יז

אם בדבר שאינו כלי בעינן שיהיה עשוי להכניס ולהוציא

בשעה"צ סי' שי"ד סק"ט כתב שדבר שאינו כלי חייב אפילו אינו עשוי להכניס ולהוציא, וצ"ע מהאי דפרק ב' דעדיות, הובא בסימן שכ"ח סעיף כ"ח, שאסור להפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כיון שהוא עשוי להכניס אויר ולהוציא מוגלה, ולכאורה כיון שאינו כלי א"צ שיהיה עשוי להכניס ולהוציא.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יח

שיעור זמן דיחשב לאהל קבע

בסימן שט"ו שיעורי הזמן דחשיב אהל עראי וקבע לא נתבאר בהדיא, ויעוי' בסי' שי"ד סעי' י' לענין סתירה בכלים כגון דלת של בור שקשור בו חבל ורוצה לחתוך החבל, דנקבע דאם עשוהו עד מוצ"ש חשיב סתירה, ואם עשוהו ע"ד להסירו בשבת לא חשיב בר קיימא. ולענין

להתיר קשר החבל, אז אם דעתו להסירו במוצ"ש לא חשיב קשר של קיימא, ואם אין דעתו להסירו אף במוצ"ש אסור אף להתירו, דהוי קצת קשר של קיימא. וע"ע בר"ס שי"ז שהביא הרמ"א ב' דעות לענין קשר של קיימא, אי הוי כל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, או דעד שבעה ימים לא מיקרי של קיימא. וע"ע בסי' שי"ג סעי' ג' לענין פתח העשוי להכנס בו תדיר, שכתב הביאוה"ל (ד"ה שאין) שכל שעשוי ליכנס בו בתוך שלושים יום נחשב הוא כפתח העשוי להכנס בו תדיר.

ולענין אהל לא נתבאר שיעורו, ובפמ"ג (סי' שט"ו א"א סק"א) כתב דאהל קבע זה שמונח לשמונה ימים, ולפיכך אסר להניח ע"י עכו"ם סכך ביו"ט ראשון. ובמשנ"ב מצינו בדבר זה סתירות, דבשעה"צ סק"ו העתיק לדברי הפמ"ג הנ"ל דבעינן שיעמוד כמה ימים (ולא ביאר את שיעורו), ובהלכות סוכה בסי' תרכ"ו משנ"ב ס"ק כ' הביא בשם הפמ"ג דאסור לומר לעכו"ם שיסכך ביו"ט מה"ט דחשיב אהל קבע, ובסי' תרל"ז משנ"ב סק"א התיר להניח לסכך ע"י עכו"ם אפילו בנפל הסכך כולו. ולכאורה מסי' שי"ג סעי' ג' מוכח דאף ל' יום חשיב ארעי, דאל"כ היה אסור להניח הדלת שאין עליו ציר מדין מחיצת קבע דאסור אף בלא גג, כדמבואר במשנ"ב סי' שט"ו סק"ט, וצ"ע.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

יט
בגדר מחיצה לצניעות

כתב הרמ"א (סי' שט"ו סעי' א') משמיה דהטור דמחיצה הנעשית לצניעות בעלמא שרי, וכ' ע"ז רבינו הט"ז (שם סק"א) מדברי המרדכי (פרק כירה), כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים מותר, ע"ש דברותיו. ובזה יש להסתפק האם כוונת הט"ז להגביל את ההיתר של צניעות, ולומר שכ"ז אמור דווקא גבי דרשה וכו', משא"כ היכא שחפצים לאכול אנשים ונשים במקום אחד (וכגון בשבתות וכדו'), דאז לכאורה הוא איסור גמור שישבו ויראו אלו את אלו בלא מחיצה, וכדמבואר בפוסקים, וא"כ עדיין קושיא אלימתא לפ"ז היאך יהיה מותר לעשות מחיצה כדוגמת מחיצה לצניעות דערבוביא הרי זה ג"כ מתיר את האסור (וכדין הרמ"א בהמשך דבריו שאסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו וכו', וביאר הט"ז שם (סק"ב) כיון דיבא להתיר האיסור), וא"כ קשה להט"ז היאך התיר מחיצה בצניעות שבלא המחיצה הדבר אסור לגמרי.

ר. מועלם - בית וגן

כ
מחיצת קבע בלא גג

בסימן שט"ו במשנ"ב סק"א מבואר דמחיצת קבע בלא גג אין חייב מה"ת, ורק בגוונא שעשה מחיצת קבע בתוך בנין קבע כתב השעה"צ סק"ו שכיון שהתוספת קבוע באהל קבוע אסור מה"ת, מיהו מדרבנן כתב המשנ"ב בסק"ט בפשיטות דמחיצת קבע לחוד אסור.

ולכאורה המשנ"ב סתר משנתו, דבסעי' ח' מבואר דכל אוהל משופע שאין בגגו טפח, אפילו שעשאו לקבע, מ"מ כיון שאין בגגו טפח הרי זה אהל ארעי, וכתב המשנ"ב ס"ק ל"ה בשם המג"א דכל זה הוא לדעת הרי"ף והרמב"ם, אבל לדעת רש"י והרא"ש כל שאין בגגו טפח לא חשיב אהל כלל ומותר לכתחילה, והשו"ע סתם כדעת הרי"ף והרמב"ם שכ"ה ג"כ דעת רבינו חננאל, ע"ש. ולכאורה אי מחיצת קבע אסורה, א"כ אף אי אהל משופע לא חשיב אהל, מ"מ הרי האהל משופע הוי מחיצה, ומדין מחיצה הר"ז אסור.

עוד יש להעיר, דהשעה"צ סק"ו לענין וילון הקבוע בדלת וקשור מכל צד, כ' דאם עשוי כן שיתקיים כמה ימים הר"ז אסור מן התורה, והביא שמקורו מהפמ"ג בא"א סק"א, ולכאורה שם איירי בגג, ומנ"ל שלענין מחיצה נמי דינא הכי.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

כא
לסגור גג שע"ג הסכך

סימן שט"ו, להאהיל ע"ג לבוד מבואר בשו"ע בסעי' ב' וד' דשרי, וד"ז מפורש בסוגיא דעירובין דף ק"ב ע"א דמותר לכסות לבוד ואין בו משום אהל, משום שמוסיפין על אהל עראי.

והנה הרמ"א בסי' תרכ"ו סעי' ג' כתב דמותר לעשות סוכה תחת גגות העשויות לפתוח ולסגור, ומותר לסוגרן מפני הגשמים ולחזור ולפותחן, ואפילו ביו"ט שרי לסגרן ולפתחן אם יש להם צירים שסוגר ופותח בהן, ואין בזה משום סתירה ובנין אהל, ע"כ. ולכאורה ל"ל להיתר משום שיש בה צירין, הא אף כשאין לה צירים שרי לסגרה משום שהסוכה כבר מאוהלת ע"י הסכך, ולא עדיף מהא שמותר להאהיל ע"ג לבוד, ואף אם נעמיד דאיירי שהגג גבוה מהסכך טפח דהו"ל אהל חדש, ולא בעי שיעשה מחיצות כיון דהוה להגן מפני הגשמים כדמבואר במשנ"ב ס"ק כ', מ"מ הרי במקום שעליו בא להגן הרי הוא כבר מאוהל בלא"ה ע"י הסכך, וכלפיו א"א להחשיב את הגג לאהל, וכל מה שמאהיל הוא השטח שע"ג הסכך, ואת השטח הזה לא בא להגן מפני הגשמים.

וביותר יש לתמוה, דהנה הדרכי משה שם ביאר ההיתר לסגור ולפתוח הגגות, ולית ביה משום בנין וסתירה, בזה"ל: כי מאחר שהגגין עשויין עם צירים לפתוח ולנעול, אין בו איסור כלל, מידי דהוי אדלת של בור סובבת על צירים, או אדלתות של בור ודות שפותחין וסוגרין בו, ולית בהו משום חשש איסור, ע"כ. ומבואר שדימה גגות לדלתות של בור ודות, ולכאורה התם הרי מותר אף כשאינה סובבת על ציר, כדמבואר בשו"ע סי' שי"ג סעי' ג' וד' דמותר לסלק את הדלת ולהחזירה למקומה, כדמוכח שמשמשת כדלת, וכן בכיסוי בור מבואר בשו"ע סי' ש"ח סעי' י' דאם יש להם בית אחיזה מותר לפתוח ולסגור אף בלא ציר, וה"ט דההיתר שלהם לפי שהוא דרך שימושו, ואינו בנין וסתירה אלא שימוש דפתיחה ונעילה, ומאחר שבגג לא התיר הרמ"א רק ע"י צירים, א"כ מה דימה הרמ"א גג לדלתות, וצ"ע.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

כב
בהיתר פריסת מפה על השולחן

במשנ"ב סי' שט"ו ס"ק ל"א מביא בשם אחרונים, ואחד מהם הוא הט"ז, דלפרוס מפה על שולחן מותר מב' טעמים, ואחד מהטעמים הוי משום דאי"צ לאויר שתחתיו. וצ"ע דהלא הט"ז בעצמו כתב לעיל בס"ק ד' דבד' מחיצות אין שום היתר בזה דאינו משתמש תחתיו, דכיון שראוי להשתמש אסור, וכאן ג"כ מדובר שמגיעות לארץ מכל צד וכמו שכתוב במשנ"ב, וא"כ אין זה לכאו' טעם מספיק להיתר, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

כג
עשיית אהל בד' מחיצות ואין צריך לאויר שתחתיהן

השו"ע בסי' שט"ו סעי' ז' כתב אהל שאין צריך לאויר שתחתיהן מותר, וכתב המשנ"ב (ס"ק כ"ב) בשם הט"ז דבגוונא שעושה ד' מחיצות אסור אף כשאינו צריך לאויר שתחתיו, דכשיש ד' מחיצות אז ראוי להשתמש באוירו. והנה בגוונא שפירס מפה על השולחן, וקצוות המפה תלויות למטה מן השולחן מכל צד, הביא המשנ"ב (ס"ק ל"א) בשם הט"ז להתיר אף אם קצות המפה מגיעות סמוכות לארץ מכל צד, ולית ביה משום אהל כיון שאין צריך לאויר שתחת השולחן, וקשה דהרי הט"ז לשיטתו דכשיש לו ד' מחיצות אסור אף כשאין צריך לאויר שתחתיו.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

כד
בפריסת סדין על מיטות שלנו

בביה"ל סי' שט"ו סעיף ה' ד"ה לכתחילה, האריך בדין המיטות של ברזל שלנו, ובתוך דבריו כתב דכשאין בין השליבות ג' טפחים "אפשר" דיש להקל, ע"כ. וצ"ע למה אינו ברור לו היתר זה, רק בדרך אפשר, הלא כתוב בשו"ע בסעיף ב' וד' דבאופן כזה מותר לכתחילה, וצ"ב.

משה פיליפ - בני ברק

כה
אי שרי להחזיר כיסוי הקדרה בשבת

בשעה"צ סימן שט"ו ס"ק כ"ז מבואר דאיכא ג' דרגות, א. אהל העשוי להגן אסור אף בלא מחיצות. ב. אהל העשוי להשתמש על גביו אסור אא"כ מעמיד תחתיו מחיצות בשבת. ג. אהל העשוי לסתום את מה שתחתיו, אף שאינו עשוי להגן, מ"מ כיון שעשוי לסתום את כל רוחב המחיצות אז אינו דומה לגמרי לאהל העשוי להשתמש על גביו, ואסור גם במחיצות העומדת מער"ש, ולפיכך אסור לסתום נקב שהעשן יוצא בכר של תבן וכיו"ב, מיהו הוסיף המשנ"ב (ס"ק כ') דכל זה הוא כשיש רוחב ג"ט, דאל"ה אמרינן לבוד והוי כסתום ושרי. ולפי"ז צ"ע בקדרה רחבה (דהיינו שיש ברוחבה ג"ט) יהיה אסור להחזיר כיסוי הקדירה בשבת, שהרי כוונתו לסתום את מה שתחתיו.

המשנ"ב (ס"ק מ"ח) כתב דהעברת המחיצות המחוברות מבעו"י ממקום למקום, חשיב כאילו עושה המחיצה בשבת ולפיכך אסור אח"כ לכסותה, דחשיב שעשה המחיצה והגג בשבת, ואסור להחזיר אף בכיסוי המיוחד לכך (ודלא כט"ז, וכמו שהוכיח הביאוה"ל שם ד"ה בגד). ולפי"ז צ"ע קדירה (שיש ברוחבה ג"ט) שפתח כיסויה בשבת והזיזו ממקומו, יהא אסור להחזיר שוב הכיסוי למקומו משום אהל, וצ"ע.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

כו
איסור נתינת ביצה ע"ג שני ביצים

מבואר בסימן שט"ו ס"ק כ"ט שאסור להניח ביצה ע"ג ביצה וביצה מעליהם, משום דעביד כאוהל, וצ"ע שהרי באוהל יש דין שיהיה חללו טפח (כמבואר בסימן שט"ו סעיף ג' בביאוה"ל ד"ה דפין), והרי בביצים (בציור השו"ע שמניח אחד ע"ג שניים) לעולם לא יהיה בחללו טפח.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כז
בהיתר דבר שאינו מתכוון

בביאוה"ל סי' שט"ו ס"ו ד"ה לא יסדר, כתב דדבר שאינו מתכוין דשרי, היינו כשעושה איזה דבר ואינו מכוון שיצא הדבר הזה מה שהוא יוצא על ידו, וכגון גורר מטה, שנעשה חריץ, משא"כ כאן שמתכוון לעשות מה שהוא עושה, תוס' וש"פ, עכת"ד.

ויל"ע, דבסי' ש"ב במשנ"ב ס"ק נ"ה כתב [על דברי הרמ"א שם שאסור לשפוך מים על בגד שטנפו תינוק במי רגלים], דאף דאין מכוון לכבס, רק לבטל המי רגלים, מ"מ פסיק רישא הוא, דשרייתו זהו כבוסו, ע"כ. ולכאורה אף בלא טעמא דפ"ר יש לאסור, כיון שמתכוון למה שעושה, ואין זה חשוב דבר שאינו מתכוון דשרי.

ועוד יל"ע כיו"ב בביאוה"ל סי' שכ"א ד"ה תבא עליו ברכה, שהביא דברי הגהת סמ"ק שכתב, דמותר למרח התפוחים מבושלות שבתוך הפשטידא, כיון שאינו עושה אלא כדי לשימם במקום שאין שם, עכ"ל הגהת סמ"ק, וביאר הביאוה"ל דבריו, דרוצה לומר "שאין כונתו בהמרוח לעצם המרוח, רק למלא במקום הריקן, ואף דהוא פסיק רישיה... הכא אין להחמיר כלל", ע"כ. ואף כאן הלא מתכוון למה שעושה, ואמאי חשיב ליה אינו מתכוון. [ואולי י"ל דס"ל להגהת סמ"ק כרש"י].

שלמה בר כוכבא - תל ציון

כח
אהל העשוי בשיפוע

השו"ע בסי' שט"ו סעי' ח' פסק דאהל משופע שיש בשיפועה רחב טפח תוך ג', חשיב אהל וחייב, והיא סוגיא ערוכה בשבת דף קל"ח ע"ב כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה וכו', ולא אמרן אלא בשאין שפוען טפח, אבל יש בשיפועה טפח שיפועי אהלים כאהלים דמו.

וצ"ע דהמשנ"ב בסי' ש"א ס"ק קנ"ב הביא כמה טעמים להתיר כובעים המצויים אע"פ ששוליו רחבים טפח, והביא לשיטת הגה"מ (המובא במג"א) דמכיון ששפת הכובע עשוייה בשיפוע כלפי מטה, יש לצדד דלא מיקרי אהל בכה"ג. ולכאורה מה איכפ"ל דהוי משופע, הא קי"ל דאף אהל משופע חשיב אהל. [ובע"כ דאיירי שיש בשיפועה רחב טפח, דאל"כ מה נידון האחרונים הא סוגיא מפורשת בשבת דלא הוי אהל, וכן מה הוא לשון המאמר מרדכי "יש לצדד" דלא מיקרי אהל, הא דין זה מפורש].

ישראל מאיר פלמן - אלעד

כט
איסור נתינת משמרת

כ' המ"ב בסימן שט"ו ס"ק ל"ו ליתן משמרת אסור משום שעשוי כאוהל ואסור מדרבנן, ולהלן ס"ק מ"ט כ' שאין בו איסור אוהל, והאיסור הוא רק משום נראה כמשמר, ולהלן בסימן תק"י ס"ק ט"ז כ' שהאיסור הוא משום עובדין דחול, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ל
מחיצה לחוד בלא גג

כתב המשנ"ב בסימן שט"ו ס"ק ל"ט דלדעת השו"ע (סעי' י') גם מחיצה לחוד אסור אם אין עליה חוטין, ולפיכך (וכ"כ בס"ק מ"ג) אסור להעמיד פרוכת שאין עליה חוטין מער"ש, והרמ"א (בסעי' א') חולק ע"ז דכיון דלא נעשה להתיר אין שום איסור עליה, ע"כ. ומקשים דהרי גם בשו"ע בסעי' א' מפורש שמחיצה לחוד שרי, ולא אסור אלא מחיצה המתרת.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

לא
פס"ר באיסור דרבנן

שו"ע סי' שט"ו סעי' י"ב: הנוטה פרוכת וכיו"ב צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה, וביאר השעה"צ (ס"ק נ"ג) לפי שבשעה שעוסק בתלייתה דרך הוא שמתקפלת, ואז יהיה אהל ארעי לרגע אחת, ואע"ג דאינו מתכוין לזה אסור משום דהוי פסיק רישא. ותמוה, דהרי לשיטת השו"ע אינו מתכוין בדרבנן שרי אפילו דהוי פס"ר, כמש"כ המשנ"ב בסי' שי"ד ס"ק י"א.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

לב
לאוסופי על האהל בחבית רחבה

חבית רחבה הרבה, כתב השו"ע בסי' שט"ו סעי' י"ג דאסור לכסות כולו משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה, וכתב השעה"צ (ס"ק נ"ט) דמ"מ אם היה מכוסה מער"ש אפילו במקצת מותר לכסותה כולה בשבת, דאוסופי על אהל ארעי שרי. וד"ז תמוה, דהרי טפח ראשון לאו כלום הוא כדחזינן שמותר לכסות מקצתה, ובע"כ דאין שם אהל כלל על מקצתה (וכמו שביאר הפמ"ג במשב"ז ס"ק י"א, ע"ש), וא"כ איך שייך להתיר לכסות כולו משום דמיקרי אוסופי על אהל ארעי, וצ"ע.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

לג
להעמיד דף השולחן על ד' רגלים

רמ"א סי' תק"ב סעי' א': וכן שולחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ צריך שינוי, אבל מותר להושיב שולחן שלנו על רגליו ואין בזה משום בנין, וי"א דאפילו מגיע לארץ כ"ז שא"צ לאויר של תחתיו שרי, וכתב במשנ"ב שם ס"ק י"ז: וכשמגיע פחות מג"ט סמוך לארץ ד' הב"י דכלבוד דמי, וכן מסיק המג"א להחמיר בזה, ובשעה"צ ס"ק י"ז הביא שיטת המקילין אם אין מגיע לארץ ממש, וסוברים דאף שמגיע תוך ג"ט לקרקע מ"מ אינו אסור, מצד דלבוד להחמיר לא אמרינן, והוסיף ע"ז השעה"צ וז"ל: ולענ"ד בענייננו (כשמגיע סמוך לארץ) בודאי נכון להחמיר, דבלא"ה דעת כמה ראשונים דאפילו בלי מחיצות כלל יש להחמיר [עיין לעיל בסי' שט"ו סעי' ג' בביאוה"ל ד"ה מטות שלנו], ונהי דשם אנו נוהגים להקל כפסק השו"ע, עכ"פ בזה בודאי יש להחמיר, עכ"ל. ויש לעיין בזה, דהלא מיירי (שם ובסי' שט"ו) בשולחן שאין עשוי להשתמש תחתיו (כמבואר להדיא בסיום דברי הרמ"א הנזכרים), וא"כ איך צירף (לנדון אם לחוש להחמיר אף שאינו מגיע לארץ ממש רק בסמוך תוך ג"ט) לשיטת הרשב"א שאוסר בצריך לאויר שתחתיו אפילו ע"ג ד' רגלים, ואינו דומה לענינו כלל, דבודאי בא"צ לאויר שתחתיו לא אסר הרשב"א בשום ענין כמבואר למעין.

צבי ויסבלום - רמת בית שמש

לד
בהיתר כיסוי כלי שהיה מקצתו מכוסה מע"ש

בשעה"צ סי' שט"ו ס"ק נ"ט לגבי כיסוי הכלים, כתב דאם היה מכוסה מע"ש, ואפי' במקצת, מותר לכסות כולה בשבת, דהוי רק תוספת אהל עראי וכסעיף ב', ומלשונו משמע דאי"צ אפי' שיהיה פרוס טפח, דכותב "אפי' במקצת", וצ"ב מהיכן לקח זאת, הלא בסעיף ב' כתוב דצריך שיהיה לפחות טפח, ואולי דגם כאן כוונתו לטפח, או כיון דכל הטעם שיהיה פרוס הוא משום היכר, וממילא בכלים אפי' במקצת כבר ניכר, וצ"ב.

משה פיליפ - בני ברק

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

מרפסן איגרי

מדור התשובות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
ודורשות עיון ותשובה

ברכת יישר כח מרובה להגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א ששם עינו הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליו.

א

באיסור מוקצה במקום מצוה

בסימן ש"ח בהקדמה כתב טעם איסור מוקצה, דאם הזהירו נביאים שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת שבת כשיחת חול שנאמר ודבר דבר, ק"ו שלא יהיה טלטול של שבת כטלטול של חול. והנה דין ודבר דבר מבואר בסימן ש"ו ס"ק כ"ה וסק"ח וס"ק מ"ח שמותר לצורך מצוה, כיון שאינו הילוך דידך אלא הילוך לצורכי שמים, ואילו מוקצה מבואר בסימן תקפ"ו ס"ק פ"ח שאסור לתקוע משופר שעשה העכו"ם ביו"ט מקרן של ישראל, משום מוקצה. וכן בשו"ע סימן תמ"ז סעי' א' מבואר שהמוצא חמץ ביו"ט מעיקר הדין היה צריך להוציאו מביתו, כמבואר שם במשנ"ב סק"ד, אמנם כיון שאינו יכול לטלטלו ביו"ט התירו לו להשהותו בביתו, ולכפות עליו כלי עד מוצאי יו"ט, והטעם שאסור לטלטלו מבואר שם במשנ"ב סק"ה דמוקצה הוא דהא אסור באכילה והנאה, ומבואר במשנ"ב דמוקצה אסור אפילו לצורך מצוה, ולא הביא המשנ"ב דיש מי שחולק ע"ז.

אולם יש לעיין, דבביאוה"ל סוף סימן רס"ו ד"ה איסור ליטלו, דן שם במוצא אבידה בשבת, והחפץ מוקצה, ורוצה ליטלו ולהחזירו לקיים מצות השבת אבידה, וכ' שם לעיין בביאור הגר"א בסימן תקפ"ו סעיף כ"ב, וכוונתו לדמות להא דמבואר שם בביאור הגר"א דמותר לטלטל שופר מוקצה בשביל לתקוע בו, והוא כיון דמותר לטלטל מוקצה בשביל מצוה, ומאי שנא דגבי מצות ביעור חמץ לא הביא דעת הגר"א.

אמנם בדין שופר הנה המשנ"ב עצמו בסימן תקפ"ו ס"ק פ"ח כתב שבמקום מצוה יש לסמוך על הפוסקים שאין איסור נולד ביו"ט, ומבואר שאיסור מוקצה ודאי אין להתיר לצורך מצוה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: מה שחפצי שמים מותר לא משום דחי', אלא דזה לא אסרו דכתיב "חפציך" ולא חפצי שמים.

החילוק בין מוצא אבידה דדן להתיר כשופר הוא משום שהטלטול נצרך לקיום המצוה ובלא"ה לא יקויים, משא"כ במוצא חמץ ביו"ט, דאף דמשום מוקצה לא מקיים כעת את מצות הביעור, מ"מ למחרת יבערנו ויקיים המצוה ולא יפסידנה, ובכה"ג לא הביא המשנ"ב דעת הגר"א אף בתורת ספק.

והא דעובר כל רגע על איסור ב"י וב"י (מדאורייתא או מדרבנן, ע"ש במשנ"ב), יעויין בקובץ "בית דוד - קונטרס המוקצה" (עמוד קמ"ג) במש"כ בזה הגר"י זילברשטיין בשם מרן הגריש"א לחלק בין זה לדין הסרת קדירה מהכירה באיסור שהיה, דכתב החזו"א דיש להסירה אף דמוקצה היא, דבחמץ כיון שלא עבר על איסור למפרע, דהא בדק כדין, ע"כ מכאן ואילך הוא "אנוס בתקנת חכמים", ואינו עובר על ב"י וב"י, ע"ש בנ"ד.

מרדכי ברגר - אלעד

ב

בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו במקום דאיכא כלי היתר

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק י"ב כתב שאין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, אם אפשר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר לצורך זה. ומאידך בס"ק נ"ז התיר המשנ"ב לטלטל הדפוס לצורך מקומו כדעת הט"ז, וז"ל: כיון דשם כלי וכו' לפי טעם זה הוא הדין דמותר לשמוט הדפוס מתוך המנעל, בין שהוא תקוע בו בחוזק ובין ברפוי, וא"ר מפקפק ברפוי דלמה יטלטל הדפוס, טוב יותר שישמיט המנעל מעליו אחרי שהוא רפוי, ולא יטלטלו בידיים, ובמקום שקשה להשמיט המנעל בודאי אין להחמיר, עכ"ל המשנ"ב.

ולכאורה לפי הראיה של המקלות שהמשנ"ב מביא בשער הציון ס"ק י"ג, צריך להיות הדין שגם במקום שיש לו קושי וטורח, מ"מ צריכים להשמיט ולטלטל דווקא כלי שמלאכתו להיתר, ולא לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, ואם כן צ"ע איך כאן במנעל סומך על דברי הט"ז, ומתיר לטלטל הדפוס במקום שקשה לו להשמיט המנעל.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עיין בגליון הקודם.

בס"ק י"ב כיון שיש לו אפשרות שלא יעשה טלטול כלל, שהרי יש לו כלי היתר לתשמיש זה, ולא צריך כלל לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור, פסק המשנ"ב שאסור לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי אם יטלטל הרי טלטל שלא לצורך. משא"כ בס"ק נ"ז אין אפשרות שיעשה ללא טלטול כלל, אלא כוונת המשנ"ב בשם הא"ר שברפוי יש לו אפשרות להשמיט המנעל, וע"ז יצא שיטלטל הדפוס [שהוא כלי שמלאכתו לאיסור] ע"י טלטול מן הצד ולא ע"י טלטול בידים, ולכן מפקפק הא"ר "למה יטלטל הדפוס, טוב יותר שישמיט המנעל ולא יטלטל בידים", וכן משמע להדיא בס"ק נ"ז שברפוי היינו שיטלטל הדפוס ע"י טלטול מן הצד, ולא שאז אין טלטול כלל, שהרי כתב וז"ל: וכ"ש כשהמנעל ישן שהוא רפוי ויכול לשמוט המנעל מעליו, בלי "טלטול הדפוס בידים" דשרי, עכ"ל, משמע שבחדש הטלטול הוא בידים, ובישן לא ממש בידים אלא ע"י טלטול מן הצד, דאל"כ מה שייך לומר "כ"ש דשרי", הרי אין כלל טלטול שצריך להתיר, אלא ע"כ שיש כאן טלטול אלא שהוא מן הצד, ולפי"ז א"ש, שכיון שבכל אופן יעשה טלטול, אין זה שייך כלל לנידון דס"ק י"ב [דשם יש אפשרות ללא טלטול כלל], אלא זה נידון חדש דדבר שמותר בטלטול [שהרי מותר לצורך מקומו], אלא יש לו אפשרות לעשות ע"י טלטול מן הצד, האם צריך להחמיר לעשות כך, דהט"ז ס"ל דאין צריך להחמיר אלא מתיר לטלטל בידים, והא"ר מפקפק שאולי צריך להחמיר, ולכן כתב "טוב יותר" שרק יש ענין להחמיר אבל לא מעיקר הדין, ולכן אם קשה בודאי אין להחמיר, וכן כתב הפמ"ג במשבצות זהב ס"ק י"ג ובא"א ס"ק כ"ז דכוונת הט"ז להתיר לטלטל הדפוס "בידים", ואין צריך לטלטל המנעל שעי"ז יטלטל הדפוס ע"י "טלטול מן הצד", אבל לא מיירי שיש אפשרות בלא טלטול כלל. ולכן לא הזכיר המשנ"ב בס"ק י"ב את דברי הט"ז והא"ר, כיון שזה נידון אחר לגמרי.

ועפי"ז יוצא "לדינא" דביש לו כלי היתר, אלא שהתשמיש בו לא נוח, ויותר קל להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, "אין" להתיר בשום אופן להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, שבזה אף הט"ז יודה שאסור, דכיון שיש לו אפשרות לעשות בלי טלטול כלל של הכלי שמלאכתו לאיסור, אם יטלטלנו יהי' זה טלטול שלא לצורך כלל שאסור, ורק לענין מנעל שבכל אופן יעשה טלטול וכנ"ל, בזה סמך המשנ"ב לדינא כהט"ז, ומתיר לטלטל הדפוס במקום שקשה לו להשמיט המנעל.

מאיר פרידמן - חיפה

כבר נתבאר בגליון הקודם דהא דאסר במקום שיכול להשתמש בכלי היתר, ומשום דבכה"ג ל"ח לצורך גופו, וכמו שכתב בשעה"צ דל"ח לצורך כלל, וכ"ש דל"ה לצורך גופו. אך באופן שהוא כן לצורך מקומו כמו בדפוס [שהרי גם באופן שיטלטלנו ע"י המנעל הרי הוא צריך ומשתמש במקומו של הדפוס, ודו"ק], שוב הוא היתר גמור וא"צ למנוע זאת, דחז"ל כלל לא אסרו מלאכתו לאסור כל שהוא לצורך מקומו, והכא הוא לצורך, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

יעויין ב"אליבא דהלכתא" גליון נ"ז ("ביני עמודי" עמוד ק"א) דהארכתי בזה, וכן בקצירת האומר בגליון נ"ח עמוד נ"ד, ותורף הדברים, דבנידון המנעל והדפוס אין טלטול הדפוס נחשב בכל גווני כטלטול מן הצד, עי"ש הטעם, ועל כן גם כששומט המנעל נחשב שמטלטל המוקצה ממש, ומחדש המשנ"ב ד"טוב" גם בכה"ג לטלטל בידים המנעל ולא הדפוס, ולפי"ז לא שייך נידון זה לחידוש המשנ"ב דבמקום דאפשר בלא טלטול הכשל"א כלל אין לטלטלו.

מרדכי ברגר - אלעד

ג

בטלטול מוקצה בגופו

בסימן ש"ח ס"ק י"ג מבואר במשנ"ב שמותר (עכ"פ במקום הפסד) לטלטל מוקצה בגופו, אפילו כשכל כוונתו לטלטל המוקצה לצורך הצלת מוקצה. ומקשים העולם שהרי בסימן ש"ב ס"ק כ"ז ובשעה"צ ס"ק ל"ה משמע דאסור לקנח בגדו באבן אם מזיז האבן ע"י כך. וכן קשה בסימן של"ו ס"ק מ"ז גבי צינור שיש בו קשקשים דממעכן ברגלו, וכתב המשנ"ב בשם המאירי דלהסירם הנה והנה אסור אפילו ברגלו, ועיין במאירי שהטעם דמזיז מוקצה ודרכו בכך.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: מתי שדרכו א"מ טלטול בגופו.

מוקצה שדרכו לטלטלו ביד, ומטלטלו בגופו, כיון שאין זה כדרכו לכן נחשב טלטול בגופו שמותר, משא"כ לקנח רגלו באבן שכך דרכו, לכן לא נחשב כטלטול בגופו ואסור, וכן גם בצינור שיש בו קשקשים דאסור להסירם הנה והנה אפילו ברגלו כיון שכך דרכו, וכמו שחילק המאירי, וכתב כך להדיא וז"ל (שבת קמ"ד ע"ב): "ואעפ"י שאמרו הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו, אין דרך הקש לנענעו בגופו, אבל קשקשים דרכן בכך" וכו', עכ"ל עי"ש.

מאיר פרידמן - חיפה

התי' מבואר להדיא בדברי המאירי, והוא דבדרכו בכך אסרי' טלטול בגופו, וזהו האיסור בקשקשין שדרכו לנערם ברגליו, דלענין זה לא שנא רגלו מידו כיון שזו צורת הטלטול, וכן הוא לענין קינוח מנעל באבן שזהו דרכו ולכן אסור.

שמעון בן גיגי - רוממה

דברי המאירי שהובאו בשאלה ד"בדרכו בכך" אין היתר טלטול בגופו, מיישבים הענין, די"ל דכל שכן הדרך דמטלטל הדבר ע"י השימוש, כקינוח באבן וכיוצ"ב, אין היתר, וראיה לכך איכא מדברי השו"ע בסעיף מ"ו, דאסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים מפני שאסור בטלטול, והא תחת אציליו הוא "טלטול בגופו", אע"כ דבדרכו בכך אסור.

מרדכי ברגר - אלעד

ד

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור שלא יפסד ע"י גוי

כתב במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק ט"ו: וע"י גוי י"ל דשרי לטלטל מוקצה כדי שלא יגנב ולא יפסד. והנה טעם היתר טלטול מוקצה ע"י גוי מבואר בסימן רע"ו ס"ק ל"א שמותר אפילו במוקצה מחמת גופו (שלהבת), ובלבד שצריך למוקצה גופא או לצורך מקומו, ולא רק כדי שלא יפסד, והטעם כיון שיוכל אפילו הישראל עצמו לקחתו ע"י טלטול מן הצד, א"כ אף שמביאו אינו יהודי בידיים אין בזה איסור, דהגוי נחשב מן הצד.

והנה סתר משנתו, שכאן הביא להתיר אפילו כדי שלא יופסד ולא יגנב (וכנראה ר"ל שבכלי שמלאכתו לאיסור יש להקל ע"י גוי בטלטול אפילו שלא יפסד).

[א.ה. כ"ה להדיא בפמ"ג (שהוא מקור הדין) בא"א סי' ש"ז סקכ"ט. ועי' בהגהות הגרעק"א סי' רע"ט על המ"א סק"ט].

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: נכון.

הנה אף דכ"כ להדיא הפמ"ג, דשאני כשל"א משאר מוקצה לענין זה, מ"מ טעמא בעי מאי שנא, ויעויין במש"כ בזה באורך בשש"כ פרק ל' הערה ס"ה בשם הגרשז"א, ועדיין צ"ב בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

ה

המוצא כלי באשפה וספק אם נזרק מבעו"י

בסימן ש"ח סעיף ז' בביאוה"ל ד"ה מבעוד יום כ' דאם המוצא אינו יודע אם נזרקה בשבת או בער"ש, אפשר שיש להקל, וצ"ע ממש"כ לקמן בסימן שכ"ה ס"ק ל"ב שספק מוקצה אסור כיון דהוי ליה דבר שיש לו מתירין.

[א.ה. עי' הגהות רעק"א שממנו הביא הבה"ל דזהו הנידון אם לסמוך על חזקת הגוף במקום דיש לו מתירים, ומ"מ צ"ע דא"כ דאין לסמוך א"כ מה מהני בהצטרף עוד ספק כדעת הבה"ל].

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: יש עוד סברא של הצל"ח דלגבי טלטול לא מקרי יש לו מתירין.

יתכן לחלק בין מוקצה לאכילה שבזה איירי המשנ"ב כשאסר בספק, דהוי יש לו מתירין כיון שיכול לאוכלו למוצ"ש, אך בטלטול שיכול גם עכשיו וגם אח"כ א"כ אי"ז דשלי"מ לענין הטלטול של עכשיו [וסברא זו הוזכרה כבר בצל"ח אך איננה מוסכמת, ולכן י"ל דלדינא לשי' המשנ"ב, אך א"נ כן מיושב הקו' הנ"ל], ויש עוד טעם לאסור מספק, עיין סי' תצ"ז שעה"צ סק"י, ולטעם זה אסור גם בטלטול, אמנם יש ליישב ולחלק בין ספק אם בטל מתורת כלי, ונהיה מוקצה דחזקתו שהוא כלי, משא"כ בספק של מחובר דחזקתו שהוא מוקצה, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

ו

כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו שום שימוש היתר

א. במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק ל"ד כתב דבספר מור וקציעה מחמיר שאפילו נר שלם לצורך מקומו אסור לטלטל. והנה בסימן תרנ"ח סק"ד כתב הטעם ששופר בשבת מותר לטלטלו לצורך גופו, ואינו חשוב כאבן, כיון שהוא ראוי גם לשאוב בו מים. ועיין שש"כ בשם הגרש"ז שלפי"ז היום שאין שואבים מים, אסור אפילו לצורך גופו ומקומו.

ב. והנה דברי המשנ"ב הם חידוש גדול, כי מבואר שאם איננו ראוי לשאוב בו מים אינו כלי שמלאכתו לאיסור, אלא מוקצה מחמת גופו, אף שהשופר הוא כלי גמור ראוי לתקוע בו, אולם כיון שהשימוש הזה הוא שימוש של איסור הו"ל מוקצה מחמת גופו.

ג. והנה הוא כשיטתו כאן שפסק כמו"ק שדבר שאין לו שום שימוש בהיתר בשבת, ממילא אינו נחשב כלי כלל בשבת. אולם יידוע כי סתר משנתו בזה, שבסימן רע"ט שעה"צ סק"ד כתב דלא כמו"ק, שנר אינו נחשב אלא כלי שמלאכתו לאיסור, והנה בסימן תרנ"ח סתם כמו"ק.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: א. טעמו של המו"ק הוא משום שאינו כלי.
ב. בשופר אם אין לו שימוש אחר הוי מוקצה מחמת איסור כמו בע"ח וכן מעות אם הי' מותר לקנות הי' היתר.
ג. עיין בגליונות הקודמים.

הלשון בשני המקומות אכן שווים, דבשניהם מזכיר המילה "נר", אך בסי' רע"ט כוונתו לכלי שמכניסים בו השמן, וכמו שמדובר שם באמת בשמן, וכמו"כ רש"י בשבת דף כא. וכט: ד"ה "נר", מפרש קרויז"ל בלע"ז, וע' במפרשים שזהו כלי לשמן, ודינו כמו שפסק המשנ"ב בסי' רע"ט ככלי שמלאכתו לאיסור, משא"כ בסי' שם הרי מפרש בהדיא שמדבר משעוה או חלב.

משה פיליפ - בני ברק

לא פסק המשנ"ב בס"ק ל"ד כהמו"ק, אלא אדרבה הביא דעת המ"א המיקל בסתמא, ודעת המו"ק הביא לאח"מ אך ורק בתורת "חומרא", ומשו"ה סתם להלכה בשעה"צ בסי' רע"ט לקולא. ובעיקר סתירת דבריו דהקשו רבים מסי' תרנ"ח, יעויין "תיקונים ומילואים לשש"כ" עמוד ל"ב בהגה"ה, דכתב הגרשז"א בזה דנר שאני כיון שעומד ליהנות לאורו, משא"כ שופר אינו עומד לכלום רק לתקיעת מצוה, עי"ש.

מרדכי ברגר - אלעד

ז

טלטול מנעל חדש שלא נוסה בתחילה

בביאוה"ל סימן ש"ח סעיף י"ד ד"ה מנעל חדש, לענין מנעל חדש שלא נוסה בתחילה, הסתפק שהוא מוקצה כיון שאסור ללך עמו בחוץ, ואפילו בבית יש

שמחמירין בזה, אפשר דצריך להזהר ג"כ. ומשמע שעצם הספק הוא אפילו למקילין בבית, שכך הוא עיקר להלכה, כמבואר בסימן ש"ג שם שאפילו לבעל נפש אין להחמיר בזה, וצ"ע מה הצד להחמיר אם מותר בבית.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: משום שהי' דרכם שהעיקר של מנעל הוא לילך בחוץ.

מנעל "רוב" מלאכתו לצאת עימו לחוץ, וכיון שזה הוי איסור שהרי אסור לצאת עימו לחוץ, נחשב "כלי שמלאכתו לאיסור" אף שמשתמש בו בבית דהוי היתר, שהרי כלי שמלאכתו לאיסור אזלינן בתר "רוב מלאכתו".
מאיר פרידמן - חיפה

יעויין בגליון נ"ח עמוד נ"ו מש"כ ליישב זה ע"ד אפשר, דאם הרגילות לילך עמו בעיקר בחוץ, א"כ "עיקר" מלאכתו לאיסור, דלצאת לחוץ עמו אסור בשבת, וי"ל"ע בזה.
מרדכי ברגר - אלעד

ח

בהא דשרי לישב על חריות אע"פ שמיטלטלין עי"ז

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק פ"ב כתב לענין חריות שהם מוקצים, שמותר לישב עליהם, ואפילו כשמזיזם ע"י ישיבתו מצדד המג"א להקל כיון שהוא טלטול מן הצד. ואילו לעיל בסימן ש"ב שעה"צ ס"ק ל"ה נקט לדינא שלקנח באבן, אם ע"י הקינוח היא מתנענעת אסור (ואולי בקינוח כיון שדרכו בנענוע, רק הוא מקנח באופן שהוא מתנענע ע"י האבן, א"כ אם האבן נעה לא הוי טלטול מן הצד, משא"כ בישיבה שמעצם עניינה אין ענין להנעת האבן).
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: נכון, ועיין גליונות הקודמים.

הוא כמו שנתבאר בתשובה ג' דבדרכו בכך חמיר, וכמו שהעיר ע"ז בקושיא.
שמעון בן גיגי - רוממה

אכן י"ל כדתירץ בטו"ט הרב השואל, ועיין עוד במש"כ בזה לעיל בתשובה לשאלה ג', אך עדיין צ"ע בזה מדוע כתב המשנ"ב ד"ראוי לפרוש מזה", וביותר דבביאוה"ל ד"ה דאסור לטלטלה כתב דאין לישב על ספסל שנשבר אם מטלטלו בישיבתו, וצ"ע בכ"ז.
מרדכי ברגר - אלעד

ט

מוקצה מחמת גופו שרגיל להשתמש בו בחול

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק צ"ג כתב דאבן או בקעת באופן שרגיל להשתמש בהם בחול איזה תשמיש, אינו מוקצה. אולם עיין בסימן רנ"ט בביאוה"ל ד"ה צריך שהביא מהב"ח שרק בדבר שיש בו שימוש כמוכין הוא שמהני כשהשתמש בהם בימות החול, אולם באבן שאין בו שימוש כלל אין מועיל אפילו השתמש בהם כמה פעמים בימי החול, וצ"ע.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אם רגיל הוי כמיוחד.

לכאו' קושיא זו קשה מסי' רנ"ט עצמו, דבאותו מקום שם שכותב בביה"ל שאפי' כמה פעמים אין מועיל, כותב שם במשנ"ב ס"ק י"א דאבנים המונחים תמיד על הכירה שרי לטלטלם, דמיוחדים לתשמיש, וע"כ דההבדל פשוט, דהיכא שמשתמש בו תמיד, והדבר עומד ומשמש כל הזמן כדמשמע מלשונו, אז מותר, ושאני מאיסור הב"ח דמשתמש בחול "כמה" פעמים.
משה פילים - בני ברק

י"ל דהב"ח כתב שם הטעם דשאני אבנים דגם אם הטמין בהן כמה פעמים תמיד משליכן אחר ההטמנה, וכאן מיירי המשנ"ב באבן או בקעת באופן שרגיל להשתמש בהם בחול איזה תשמיש, ואינו משליכן אח"ז, בזה סגי אפילו לא יחדן בפירוש. אמנם החזו"א בסי' מ"ב סק"ט חולק ע"ז דבזה אינו מפקיע שם מוקצה ממנה.
שמעון שיף - בני ברק

י

טלטול מן הצד כדי שיהא ביתו נקי בלבד ולא שמשתמש שם

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קט"ו התיר לנקות מקום בטלטול מן הצד, אם הוא צריך להשתמש במקום שמונח. והנה מדבריו מבואר שדווקא כאשר הוא צריך את אותו המקום נחשב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ומשמע שאם הוא רק מעוניין שיהיה נקי (ואינו צריך למקום) אסור, אולם בסימן של"ז בביאוה"ל ד"ה ויש כתב שמותר לטאטא בשבת, שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אף שהוא רק מעוניין שיהיה נקי, שזה עצמו נחשב לצורך דבר המותר.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם הוא ככבד שבת וצריך שיהי' נקי ולא מתי שהוא מעוניין.

נראה דכוונת המשנ"ב דעיקר ההיתר הוא דמטלטל הפסולת ע"י טלטול מן הצד, והוא לצורך דבר המותר, דכוונתו שא"צ הפסולת ורוצה לסלק אותה ממנו, וזה טעם מספיק, ולכן לטאטא הבית מותר באופן כזה דרוצה שהבית יהי' נקי, ולא שרוצה לאסוף הפסולת, וכן בשולחן שיש עליה פסולת כשהוא מטלטלו, דטלטול מן הצד ג"כ ההיתר שרוצה לסלק מפה הפסולת ולא לאספו, וזה נחשב לצורך דבר המותר, וזה כוונתו דצריך להשתמש במקום שמונח, דזהו מבטא דכוונתו הוא לא לצורך הפסולת, וד"ל.
שמעון שיף - בני ברק

טלטול מן הצד יש בו ב' אופני היתר, א. "לצורך דבר המותר", וזה דוקא כשרוצה לקחת את החפץ המותר או שצריך להשתמש עם מקומו. ב. "לצורך שבת" דהיינו שרוצה שיהיה המקום נקי לכבוד שבת, ואז אף שאין צריך את המקום להשתמש שם מותר. וכן משמע מהפמ"ג שם בסימן של"ז משב"ז סק"ב (מקור דברי הביאוה"ל שם) וז"ל: "טלטול מן הצד ע"י דבר אחר לצורך שבת ויו"ט יש להתיר, עיין ב"י", עכ"ל.
מאיר פרידמן - חיפה

י"ל בדוחק דכוונת המשנ"ב בס"ק קט"ו "להשתמש במקום", איננה לשימוש חיובי באותו המקום דהעצמות ממש, אלא שימוש בשולחן בעצם היותו נקי ומכובד למראה, והוי "צורך השבת" כלשון הביאוה"ל בסי' של"ז, ואתא המשנ"ב לאפוקי אם חפץ לפנות העצמות לצורך עצמן, וכגון שצריך להן לאיזה צורך וכיוצ"ב.
מרדכי ברגר - אלעד

יא

גרירת קליפין ע"י סכין אם חשיב טלטול מן הצד

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קט"ו כתב שמותר לנקות השולחן מהקליפים בטלטול מן הצד, כגון שהוא מנערם ע"י דבר אחר, כגון שהוא מגרר אותם עם סכין, דזה מיקרי טלטול מן הצד ושרי אם הוא לצורך דבר המותר, ומבואר בדבריו שכה"ג שהוא מטלטלו ע"י דבר אחר הוא נחשב טלטול מן הצד. אולם לקמן סי' שי"א ס"ק ל"ח נראה שהוא כמסתפק בזה קצת גבי גרירת מעות ע"י סכין, וז"ל: דאף כשנימא דזהו טלטול מן הצד, ועיי"ש בשעה"צ ס"ק מ"ג (ושמא הספק הוא על המטפחת ולא על סכין).
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש
גם בס"ק ל"ח אינו כמסתפק, אלא כיון שמקור הדין שהביא שם הוא מהח"א, וכמו שציין בשעה"צ ס"ק מ"ג, והח"א ס"ל שם שאינו נחשב כטלטול מן הצד, וכן מוסיף שם שזה לצורך המעות שזה דבר האסור, לכן אומר המשנ"ב דאין לומר שהאיסור הוא רק לפי שיטתו של הח"א שאינו נחשב כטלטול מן הצד, אלא אפילו אם נימא - כפי האמת - שכן נחשב כטלטול מן הצד, מ"מ אסור כיון שהוא לצורך דבר האסור [ו"כשנימא" משמעותו - כשנאמר ונלך לפי האמת וההלכה].
מאיר פרידמן - חיפה

אכן י"ל כדסיים הרב השואל דספיקו דהמשנ"ב קאי על מלאכות, וכן על "מעות בכלי" דמיירי התם, שורש הספק בזה י"ל דטלטול מן הצד יסוד היתרו משום דהוא טלטול בשינוי, אך טלטול מן הצד דדרכו בכך, אין להתיר אף לצורך דבר המותר, וכן יש להוכיח מדין נוטל את בנו והאבן בידו, דבעינן לגעגועין בזה, ואכמ"ל בזה.
מרדכי ברגר - אלעד

יב

בטלטול ע"י סכין וכדו' אם בעינן לצורך שבת

לכאורה יש סתירה בגדר של ה"דבר אחר" שעל ידו מותר לטלטל לצורך דבר המותר, בין הדין של הט"ז בסימן ש"ח, הו"ד במ"ב ס"ק קט"ו, להתיר להעביר לכלוך מן השולחן ע"י סכין, לבין ההיתר של הראשונים המובא להלן בסימן של"ז לטאטא את הבית באמצעות מטאטא בשבת, שנת' שם בבאוה"ל שגדר ההיתר הוא דוקא לצורך שבת, ומשמע שמצד עצם ההיתר דטלטול מן הצד לצורך דבר המותר לא היה סגי בזה התם, אילולא הוי הדבר לצורך שבת, וצ"ע מאי שנא מסכין.
לומדי כולל אליבא דהלכתא - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: סכין הוא יותר שינוי.

לכאורה היה נראה לומר ש"לצורך שבת" היינו לצורך דבר המותר, שזה בדרך כלל לצורך שבת, או שאולי באמת הדין שרק אם צריך לדבר ההיתר לשימוש בשבת מותר. וכן נראה בלשון הרי"ף שמגדיר לצורך דבר המותר בלשון זה, וז"ל הרי"ף (דף כ' ע"ב מדפי הרי"ף): כי אמרינן טלטול מן הצד שמיה טלטול, הני מילי כגון אבנים וכיוצא בהו דאינן "לצורך שבת", דאסור לטלטל ממקום למקום וכו', אבל פגה שטמנה בתבן וכו' וצריך לאוכלן בשבת, טלטול מן הצד בכל כי האי מילתא לא שמיה טלטול, עכ"ל. [ואמנם כתב שם הר"ן שתירוצו של הרי"ף לא נתברר כל הצורך, וביאר כוונת הרי"ף שלצורך דבר המותר מותר וכו', עיי"ש].
אך יותר נראה לומר שזה היתר בפני עצמו, וכמו שכתבתי לעיל (בתשובה לשאלה י') שיש היתר כשצריך להשתמש בדבר המותר או להשתמש במקומו, ויש היתר כשזה "לצורך שבת", היינו שרוצה שיהי' המקום נקי לכבוד שבת, אף שאין זה נחשב לצורך דבר המותר, וכן משמע מהפמ"ג שהבאתי לעיל (שם) לשונו, שהביא כמקור להיתר לצורך שבת את הב"י, וכוונתו ללשון הר"ן (ביצה י"ב ע"א מדפי הרי"ף ד"ה וכתב) שהביא הב"י בסימן של"ז, וז"ל: דטלטול מן הצד ע"י דבר אחר משום כבוד יו"ט התירוהו, עכ"ל. ולא הביא הפמ"ג כמקור להיתר לטאטא את הבית לכבוד שבת את ההלכה שנפסקה בסימן שי"א סעי' ח' שטלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, משמע דס"ל שזה היתר בפנ"ע. וכן משמע להדיא מלשון הרמב"ן במלחמות (שבת מ"ח ע"ב מדפי הרי"ף) וז"ל: ואם תשאל והלא בכבוד הבית מזיז הוא עפר שאינו מן המוכן וכו', אי נמי התירו טלטול מן הצד "שתהא להם דירה נאה לכבוד שבת", עכ"ל.
ועפי"ז מובן שבסי' ש"ח ס"ק קט"ו מיירי שהלכלוך שרוצה להעביר מן השולחן אינו מאוס עליו מצד עצם הלכלוך שיחשב הנקיון "לצורך שבת", ולכן דוקא אם צריך למקום הלכלוך להשתמש שם אז מותר מטעם ההיתר דלצורך דבר המותר, שכולל אם צריך להשתמש במקום הלכלוך. ואילו בסימן של"ז שעצם הלכלוך מפריע לו [אף שאין זה עדיין כל כך מאוס שיותר מדין גרף של רעי], כיון שמפוזר על הרצפה ואין זה מכבוד שבת, לכן מצד היתר ד"כבוד שבת" מותר ע"י טלטול מן הצד אף שאין צריך להשתמש במקום ההוא, ואין זה מוגדר כלצורך דבר המותר.
מאיר פרידמן - חיפה

הוצרך הביאוה"ל למינקט דההיתר לטאטא הוא משום "צורך השבת", משום דלא מיירי דצריך לשימוש חיובי במקום העפר ממש, וכל הצורך בזה הוא שחפץ שהבית יהא נקי ומסודר, וחידש הביאוה"ל דאף "צורך" זה נחשב לצורך דבר המותר, ושרי בכה"ג לטלטל מן הצד, ועיין משנ"ת בתשובה לשאלה י'.
מרדכי ברגר - אלעד

יג

טלטול תינוק ע"י גוי ברה"ר דידן

משנ"ב סימן ש"ח ס"ק קנ"ד התיר לטלטל תינוק ע"י אינו יהודי ברה"ר, לדידן שאין מצוי אצלנו רה"ר. וטעם ההיתר לכאורה אינו מבורר, שהרי אף שאין רה"ר בזה"ז (שגם בזה לא הכריע לעיל בסימן ש"ג סעיף י"ח בביאוה"ל ד"ה והשתא, שדעת השו"ע לפי דבריו שם שיש רה"ר בזה"ז, וצ"ע), מ"מ אכתי קשה שהרי שבות דשבות הוא (שבות דאמירה לעכו"ם ושבות דרה"ר בזה"ז), ושבות דשבות לא הותר אלא במקום מצוה או חולי או רבים, כמבואר בסימן ש"ז סעיף ה'.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: א. ודאי דלא התירו ע"י גוי לטלטל תינוק רק כשהוא צורך גדול. ב. לגבי מילתא דרבנן סמכו דאין רה"ר בזה"ז.

נראה דהנה קיי"ל כל צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, לקמן סימן רע"ו סוף סעיף ה' וברמ"א בסימן שכ"ח בסעיף י"ז. אולם יש שנקטו שצרכי קטן דחשבינן כחולה שיש בו סכנה, הוא דווקא צרכי אכילה, עיין לקמן בסימן ש"ל ס"ק ל"ד שהביא המשנ"ב מחלוקת בזה האם מותר ליישר אברי הוולד שהוא אינו בן יומו (והוא אינו משום מלאכה כלל, שהרי להחזיר שדרתו של תינוק כשנתפרקה שם אסר משום דמיחזי כבונה), והנה כל קטן הוא חולה שאין בו סכנה כמבואר, ואעפ"כ מבואר בסימן ש"ל מחלוקת אם מותר לעשות לו מעשה רפואה בשבת.
וגם לא הותר אלא במקום צורך גדול, כמבואר בסימן שכ"ח שהמ"ב אסר לדחוק כריסו של תינוק, והנה שם הוא אינו מלאכה דרבנן אלא רפואה בלבד ואסר, ואילו לקמן בסימן ש"ל בעושה רפואה לבד (דהיינו יישור איברים) הביא מחלוקת בזה, וצ"ע. ולפי"ז צ"ל שכאן מיירי בצורך גדול מאוד לישא התינוק.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

אולי י"ל דאם לא יטלטל התינוק יהא לתינוק צער מזה, ודין התינוק כחשאב"ס כמבואר בסי' שכ"ח, על כן נקט זה בהיתר דשבות דשבות לצורך חולי. (ואף דהתם מבואר דגם מלאכה דאורייתא שרי לומר לנכרי לצורך הקטן, מ"מ כ"ז בצורך גדול כגון שאין לקטן לאכול ע"ש, ובצער כגון נידון דידן י"ל דהוא מטעם שבות דשבות כנ"ל).
מרדכי ברגר - אלעד

יד

בדבר שאין לו שימוש כלל מחמת איסור אי חשיב מוקצה מחמת גופו

בסימן ש"ח ס"ק קס"ד נקט כדעת הגר"א שספרי חכמה כיון שהם כלי, אף לרמב"ם שהם אסורים בקריאה, מ"מ הם מותרים בטלטול כיון שיש עליהם שם כלי, ואילו גבי בגד שעטנז פסק המשנ"ב בס"ק קנ"א לעיקר שהוא מוקצה מחמת שאסור להשתמש בו.
[א.ה. עי' בבהגר"א דחשיב כלי כיון דשרי להשתמש בו בחול].
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

י"ל דיש חילוק אם האיסור הוא מחמת שבת כספרי החכמות או מחמת דבר אחר.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יש להוכיח מדברי המשנ"ב בשם הגר"א, דס"ל לעיקר להלכה כשיטת המ"א ודעימיה דכשל"א שאין לו תשמישי היתר בשבת דינו ככל כשל"א, ושרי לטלטלו לצוגו"מ, ודלא כהמו"ק דהביא בס"ק ל"ד דדינו כמוקצה מחמת גופו, ועל כן ספרי חכמה אף שאין להם שימושי היתר בשבת לדעת הרמב"ם דאוסר לקרוא בהם, מ"מ הותרו בטלטול לצוגו"מ כדין כשל"א, וע"ע במש"כ לעיל בתשובה לשאלה ו'.
מרדכי ברגר - אלעד

טו

גדר שעוני תיבה

בשעון תיבה התיר היעב"ץ במור וקציעה רק לצורך מקומו, והביאו המ"ב בסי' ש"ח ס"ק קס"ח, וצ"ע בכוונתו כיון שמתור"ד שם נראה שלא הסכים כלל עם המהרי"ל שיסוד המוקצה בשעון הוא משום האיסור דמדידת הזמן, וביותר מפורש דלא סבירא לי' כן בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"א, וא"כ מדוע לא הותרו שעוני התיבה רק לצורך מקומן, וצ"ע.
לומדי כולל אליבא דהלכתא - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולי כיון שהדרך לערוך אותו הוי ככלי שמלאכתו לאיסור כיון שכן הוא השימוש בו.

טז

טלטול מוקצה במקום חולי

במשנ"ב בסימן ש"ט סק"ד כתב שמוקצה בידיים לא התירו אפילו במקום שנוגע לחשש חולי הבן, כיון שאינו סכנת נפשות, וכן לקמן סימן שכ"ח שעה"צ ס"ק ל"ד שהוכיח מכאן שאסרו טלטול מוקצה אפילו הוא לצורך הקטן, שהוא נחשב חולה שאין בו סכנה, ולא התור אלא ע"י שינוי.
וצ"ע שלקמן בסימן תרנ"ח שעה"צ סק"ג כתב שמה שהתירו בירושלמי להניף ערבה לחולה בשבת, היינו משום שאין איסור טלטול מוקצה בשביל חולה בשבת.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולי רק שהטלטול עצמו הוא צורך החולה משא"כ בתינוק דאין צורכו.

מה שכתב בסי' תרנ"ח שמה שמבואר בירושלמי שהתירו להניף ערבה לחולה בשבת, משום שהוא צורך החולה התירו איסור מוקצה, י"ל ג"כ שהתיר רק ע"י שינוי כמ"ש בסי' שכ"ח.

שמעון שיף - בני ברק

יז

בסיס לאיסור שהונח לשמש את ההיתר

בסימן ש"ט סק"ח מבואר שהאבן שנמצאת בתוך הדלעת כדי להכביד עליה, הדלעת עצמה מוקצה שנעשית בסיס לדבר האסור.

וצ"ע שהרי גבי צנון שטמנו בקרקע ומקצת מעליו מגולים, כתב במשנ"ב סימן שי"א ס"ק כ"ט שאף שהצנון הוא בסיס לקרקע אין בו משום בסיס, כיון שאין הצנון משמש לקרקע אלא אדרבה הקרקע משמשת לצנון. וכן לעיל סימן רנ"ט סק"ט לענין גיזי צמר, ולקמן בשעה"צ ס"ק כ"ג. וא"כ צ"ע מדוע אנו אוסרים כאן, הרי כאן האבן משמשת את הדלעת, ולא הדלעת משמשת את האבן. וכן צ"ע לקמן בסמוך ס"ק י"ג דבמניח בכוונה עפ"י חבית הרי החבית גופא היא דבר המוקצה, ולכאורה גם שם האבן משמשת לחבית, וצ"ע המציאות (ומדברי רעק"א סוף פרק נוטל מוכח שהבין שהאבן משמשת את החבית).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי"ש ברעק"א ועיין מ"ש בחי' בגליון זה. ובדלעת והאבן בתוכה כעת אין האבן משמש לדלעת רק כשממלאין בה.

עי' בב"ח על מסכת שבת דף קכג. ורש"ש שם בדף קכה. שמקשים כנ"ל. ואולי אפשר לחלק, דלמעשה במציאות יש הבדל בין שני הדברים, דאה"נ בשניהם האיסור משמש להיתר, אך בדלעת אחרי הכל דלעת גם משתמש עתה, דהרי הוא יושב על האבן, ואמת שכל סיבת הבאתו היתה לצורך הדלי, אך עתה נמצא שגם הוא משתמש, וה"ה באבן עפ"י חבית, משא"כ בצנון שבקרקע אין הקרקע משתמש כלום בצנון, דכמו שהוא עתה עם הצנון, כך באותו מציאות יהיה גם כשיקחו את הצנון.

משה פילים - בני ברק

מצאתי להרש"ש בשבת דף קכ"ה שהעיר מזה, וחיפשתי עוד וראיתי לשבות יצחק פרק י"ט עמוד ר"ב שהביא סברת הגרעק"א שאין אומרים סברא זו אלא לגבי ניעור, כמו בגיזים וכן בצנון, משא"כ לגבי הגבהה כמו בדלעת שפיר חשוב בסיס, עכ"ד.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

על הקושיא ממניח אבן ע"פ החבית בכוונה, כתב המשנ"ב בס"ק י"ג דהחבית נעשה בסיס להאבן, וכתב הריטב"א בשבת דף מ"ט שמדובר באופן שגם החבית משמשת לשמירת האבן, ולכן נעשה בסיס להאבן. ולגבי הסתירה מהמשנ"ב כאן באבן בדלעת, להא דכתב בסי' רנ"ט בגיזי צמר, כבר הקשה כן הרש"ש שבת דף קכ"ה ע"א, ונשאר בצ"ע.

שמעון שיף - בני ברק

מצינו בזה כבר סתירה ברש"י בשבת מ"ט ע"א ד"ה נוטל, דמהאי טעמא לא הוי המוכין בסיס למכסה הקדירה (כן משמע בר"ן שם בביאורו), ומאידך שם נ"א ע"ב ד"ה הרי זה מבואר דאסור ליטול המכסה עם המוקצה שעל גביו, וראיתי לחלק בזה דרק לענין טלטול ע"י ניעור שרי, ולא לטלטל להדיא הבסיס עם המוקצה, והביאור לכאורה דבבסיס כתב רש"י (שם מ"ז ע"א ד"ה לדבר) דחשיב טפל למוקצה, והוא גופיה חשיב כמוקצה, וא"כ י"ל דבאופן הנ"ל שנעשה המוקצה לצורך הבסיס ולא איפכא, א"כ ל"ה טפל. אך כ"ז לענין שלא נחשב הבסיס גופיה למוקצה, ולכן מותר לטלטלו מן הצד ע"י ניעור, אך עדיין בכלל בסיס הוא גם סברא בטלטול [ולא רק בחפצא הבסיס להחשיבו מוקצה כסברא הנ"ל], דבבסיס אי"ז טלטול מן הצד, וחשיב טלטול להדיא היכא שהוא בטלטול שלא ע"י ניעור, ובזה שלא מדין טפל א"כ אסרי' גם באופן הנ"ל. ולפי"ז ניחא רש"י, ואי נימא כן גם בדעת המשנ"ב מיושב ג"כ.

שמעון בן גיגי - רוממה

אפשר דמיירי גם במניחה להצניעה וגם לשמש הדלעת והחבית, ואפשר דבהא הוי בסיס.

שמעון פרג'ון - צפת

יח

במיגו דאיתקצאי בין השמשות אם בעינן כל בין השמשות

במ"ב סימן ש"ט ס"ק כ"ז כתב דאם הנר היה בתוכו קודם בין השמשות עד אחר בין השמשות אסור, ובשעה"צ ס"ק ל"א כ' שאל"ה לא נעשה בסיס לכל השבת, ומבואר שכדי לאסור צריך שיהיה אסור כל בין השמשות. וצ"ע שהרי בסימן תרל"ח סעיף ב' מבואר שצריך לומר איני בודל ממנו כל בין השמשות, ומבואר שאם היה בודל אפילו מקצת בין השמשות הוא אסור.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולי בסי' תרל"ח בעצם הקצהו, וכדי להוציאו צריך כל בי"ה"מ שאינו בודל, משא"כ כדי שיחול ע"ז מוקצה לבי"ה"מ.

י"ל שאנו דנים לכל הבין השמשות כאילו הוא כניסת השבת ארוכה (ולא כדין ספק), וממילא במוקצה דעלמא הוא מוקצה לולי שאסח דעתיה מיניה, וכל שיהיב דעתיה עליה רגע אחד בין השמשות אין כאן היסח דעת, משא"כ מוקצה של דבר מצוה הוא מוקצה חיובי שהקצהו למצוה, וממילא כל שרגע אחד הקצהו לזה חל עליו חלות המוקצה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

"שאל"ה לא נעשה בסיס לכל השבת" - כוונתו באופן כללי לענין זה שאם לא הי' בבי"ה"מ לא נעשה בסיס, וזה שכתב שצריך שיהי' כל בי"ה"מ "קודם בי"ה"ש עד אחר בי"ה"ש", זה רק לענין שיהי' איסור ודאי, אך אמנם אם יהיה רק חלק בי"ה"ש יהי' אסור מספק, ולכן שם בסי' תרל"ח כדי שיהי' היתר ברור, לכן צריך שיהי' אינו בודל ממנו כל בי"ה"מ, שאם יהי' מקצת בי"ה"מ בודל יהי' אסור מספק.

מאיר פרידמן - חיפה

הנה הכל תלוי בתחילת היום, וממילא בחלק מבין השמשות הוא ספק אם הוה בתחילת היום, ועיין תשובה ה' מש"כ, וא"כ אי נימא כנ"ל שם מהאי טעמא שרי' במקצת בין השמשות דהוי ספק מוקצה דשרי בטלטול, כמשנ"ת לעיל תשובה ה', אמנם בהני דסי' תרל"ח דאירי השו"ע בפירות התלויים בסוכה לנוי, ורוצה להסתפק מהם, א"כ הוא מוקצה לאכילה, ובזה נתבאר בתשובה הנ"ל דהוי דשיל"מ ואסור לאכילה, וא"כ מיושב שפיר [וי"ל לפי"ז דהרמ"א בסי' תרל"ח שם כ' דהמוקצה בשבת ויו"ט אסור גם בטלטול, ולפי"ז יתכן דלענין טלטול לא צריך לבדול כל ביה"מ, אך בפשטות כיון שאסור לאכילה שוב הוא מוקצה בטלטול, ואכ"מ. ועוד היה אפשל"ל עפ"י הנ"ל דבנוי סוכה אי נימא דאסורין מהתורה דנטפלין לסוכה (עיין רש"י ביצה ל' ע"ב ור"ן שם), א"כ נמי יש לאסור בספק (ואף שטלטולם הוא ודאי דרבנן, מ"מ איסור הנאתן הוא מהתורה), אך בפשטות להלכה הוא איסור מוקצה דרבנן, ולפי"ז צ"ל כתי' קמא].

שמעון בן גיגי - רוממה

יט

אם שרי לטלטל מוקצה מחמת מיאוס שלא לצורך גופו

קי"ל בריש סימן ש"י כר"ש דלית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ובביאוה"ל ד"ה אע"פ הביא ספיקו דהפמ"ג האם מותר לדידן רק לצורך גופו ומקומו, או אפילו מחמה לצל, ובסוף סי' רע"ט הביא דד"ז שנוי במחלוקת הרמב"ם ובעה"מ, עי"ש. וצ"ע בטעמא דמילתא, דהא דין טלטול לצוגו"מ מצינו רק בכלי שמלאכתו לאיסור, אך במוקצה מחמת מיאוס, כיון דקיי"ל דלאו מוקצה הוא כלל, אמאי לא שרי לטלטלו אף מחמה לצל, ואי חיישי' לשיטת ר"י מטעם כלשהו הו"ל למיסר לטלטלו לחלוטין, ומאי פשרה היא זו לאשווי דינו ככשל"א, וצ"ע.

מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כ"ה הקצאה במקצת כמו בכשמל"א דהרבה ראשונים ס"ל דהוי הקצאה אולם לא לגמרי.

כ

בהא דפירות של גוי שתלשן בשבת הוי מוקצה

בסימן ש"י ס"ק י"ב כתב שפרי של גוי שהיה מחובר, ותלשו האינו יהודי בשבת אסור, וקשה כמו שהעיר בזה השעה"צ בסימן שכ"ד ס"ק ט"ו, שעיקר הטעם שאנו אומרים שבפירות אומרים מדלא קצצו דחייה, ואילו בבהמה שנשחטה היא מותרת, הוא משום שבפירות אמרינן מדלא קצצו בער"ש שהוא דבר קל מוכח שאינו רוצה בו, משא"כ בבהמה שהוא דבר קשה. והנה הגוי לא היה לו לקצצו, ולמה הוא מוקצה. ותירץ השעה"צ בסימן שכ"ד ס"ק ט"ו שגם בזה (דהיינו בגוי) אסור משום לא פלוג. ולא הבנתי, דאם משום לא פלוג נימא גם בגרוגרות וצימוקים שביד העכו"ם כן, ולמה בגרוגרות וצימוקים פסק הרמ"א כאן להתיר בשל גוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: המקור של המשנ"ב הוא רש"י ביצה כ"ד ע"ב דלא חלקו ב"מחובר" בין ישראל לעכו"ם.

כא

בדין טלטול מוקצה של גוי

כתב הרמ"א בסי' שי"ז סעי' ב': י"א דאין הכנה שייך בשל אינו יהודי, ואפילו גרוגרות וצימוקים שבידו מותרים, ופי' המשנ"ב בטעם הדבר דאין הא"י מקצה מדעתו כלום, ועפי"ז כתבו הפוסקים (עיין ארח"ש ח"ב עמוד רי"ז) דבעצים ואבנים של נכרי בודאי דיש דין מוקצה, כיון דמצד עצמם מוקצים הם ואינם זקוקים להקצאתו. ועוד כתב בערוה"ש עפי"ז, דכלי שמלאכתו לאיסור השייך לנכרי נמי מוקצה הוא, דמצד עצמו ומהותו שעומד למלאכת איסור נאסר, עי"ש.

ויש להעיר, דבביאוה"ל ד"ה בשל א"י כתב דנר של א"י אין בו דין מוקצה, עי"ש, ולכאורה הא נר הוא כלי שמלאכתו לאיסור, כדאיתא במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ל"ד עי"ש, ומדוע לא נאסר לטלטלו מדין כשל"א של גוי כמ"ש ערוה"ש.

מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי הביאוה"ל רק התיר לצורך גופו ומקומו.

מהיכן משמע מביה"ל שחולק על סברת ערוה"ש, הרי מה שכותב מוקצה, כוונתו למוקצה מחמת גופו, וכמו בכל מקום בש"ס וכדו' שכתוב מוקצה כוונתו לגמרי, ולא כלי שמלאכתו לאיסור.

משה פילים - בני ברק

פשוט לכאורה דכוונת המשנ"ב דל"ה מוקצה היינו מוקצה מחמת איסור כנר של ישראל, ולכן מותר לצורך גופו ומקומו, ואיה"נ דאכתי הוי כלי שמלאכתו לאיסור.

שמעון בן גיגי - רוממה

מה שהקשה הרב ברגר על המשנ"ב מדברי הערוה"ש דלמה מתיר המשנ"ב נר של א"י, הרי הוא כלי שמל"א, במחילת כ"ת אני אינו מבין דברי הערוה"ש, דהרמ"א כתב דל"ש הכנה בגוי, והסביר המשנ"ב הטעם דא"י אינו מקצה מדעתו כלום, כ"ז הוא בדברים דעומדים לשימוש כגון אוכלים וכלים, אע"פ שאינו ראוי בער"ש הא"י אינו מקצה אותו מדעתו, אבל בעצים ואבנים שאינו עומד לכלום, רק כשהאדם חושב ע"ז ומחליט להשתמש בו ע"ז צריכין הכנה אפילו בא"י, אבל בכלים אפילו שמל"א אין הגוי מקצה מדעתו, דהרי עומד לשימוש, וזה שמלאכתו אסור בשבת זה ל"ש בגוי, וכן בנר אפילו שהוא כלי שמל"א אין בו מוקצה כששייך לגוי, ולא ירדתי לסוף דעתו של הערוה"ש.

שמעון שיף - בני ברק

כב

בהעלה גרוגרות וצימוקין לגג ואכל מהן עד שחשיכה

בסימן ש"י ס"ב כתב המחבר: וכיון דאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו, הוי מוקצה, וכ' במ"ב שגרוגרות וצימוקים מוקצים הם כשהניחן ליבשן "ונשתהו מעט", דשוב אינם ראויים לאכילה עד שיתיבשו, מוכח דבאופן שהם עדיין טריים שהעלן ליבשן בסמוך ממש לשבת, ל"ה מוקצים, דבעינן בצירוף לדחינן בידיים גם שיהיו קצת לא ראויים, ובס"ק י' כתב ואפילו הי' אוכל מן הענבים עד שחשכה והותיר, והניחן במוקצה או העלן לגג ליבשן, אפ"ה שם מוקצה עליהם, וצ"ע למה הרי כ' בסק"ט ונשתהו מעט, וכ"מ בש"ע.

אליעזר וילנר - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי מיירי בנשתהו מעט, וזה החידוש דאע"פ שאכל ממנו כ"ז שיכול.

כוונת המשנ"ב הוא דתמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסים אותם לסלים, ושם הם מתבשלים, מותר לאכול מהן קודם בישולן, דאפילו כשמכניסם בסלים עדיין יש מי דאכיל להו הכי, וממילא לא הקצה דעתו מהן. משא"כ בגרוגרות וצימוקין כשהניחן ליבשן בזמן מועט אחר זה, כבר אינן ראויין לאכילה עד שיתייבשו, ובזה וודאי הסיח דעתו מהן ומוקצה, ואפילו תיכף כשהעלן לגג ליבשן יש לה כבר שם מוקצה. ואין כוונת המשנ"ב דרק כשנשתהו מעט נעשה מוקצה, ופשוט ואין להאריך בזה.

שמעון שיף - בני ברק

מש"כ המשנ"ב דגרוגרות וצימוקים שנשתהו מעט אינם ראויים, אין כוונתו דבעינן שבפועל ישתהו מעט קודם השבת כדי שיהיו מוקצה, ולא זה מותרים בטלטול, אלא כוונתו בזה לבאר המציאות שלהם, דלעולם אחר שיהוי מעט נעשים אינם ראויים, וא"כ אף במניחם קודם השבת ממש, מ"מ בוודאות בזמן מועט נעשים אינם ראויים, ושפיר מתקיים בהו התנאי ד"לא חזו" ואסורים בטלטול.

מרדכי ברגר - אלעד

כג

בהא דנר של גוי לא חשיב מוקצה

בביאוה"ל סימן ש"י ס"ב ד"ה בשל אינו יהודי, כתב: ולפי"ז נכרי שהדליק נר בביה"ש וכבה אח"כ, מותר לישראל לטלטל המנורה אח"כ בנתאכסן ישראל בבית גוי. ודבריו תמוהים, שהרי בס"ק י"ג נקט שלא אמרינן אין הכנה בשל עכו"ם כגרוגרות וצימוקין דלא חזו לגמרי, וא"כ נר דומה להם שהרי הוא דחוי לגמרי, ולמה התיר ע"י מה שהוא של עכו"ם.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: נר אצל גוי אינו דחוי לגמרי, משא"כ גר"צ שגם אצל גוי הם דחוים, וכן בנר אם הדליק לצורך ישראל אסור.

לכאו' נר שאני דלמעשה כיון שהוא גוי אינו מקצה מנר, דהרי המוקצה של נר אינו משום חוסר ראוי, אלא משום איסור, ובגוי אין שייך לומר שמקצה משום דהוי איסור להשתמש בו כשהוא דלוק.

משה פילים - בני ברק

בס"ק י"ג מביא את ביאור השו"ע הרב בדעת הרמ"א, ובביאוה"ל מיירי לפי הפשט הפשוט בדעת הרמ"א, וכדמשמע שביאר הבית מאיר בדבריו, שאפילו בשלא חזו לגמרי ג"כ מותר [ולכן באמת פקפק הב"מ על דעת הרמ"א], ולכן כתב הביאוה"ל שאף בנר שדחוי לגמרי מותר.

מאיר פרידמן - חיפה

החילוק מבואר, דבגרוגרות וצימוקים הם דחויים מצד מציאותם, ולא ראויים לגוי כמו לישראל, אך נר הוא דחוי מחמת האיסור, וממילא לגוי דליכא איסור ל"ה מוקצה.

שמעון בן גיגי - רוממה

לא פסיקא ליה להמשנ"ב לדחות לגמרי דעת הרמ"א כפשוטה, כן משמע מלשונו, וכן בביאוה"ל ד"ה י"א הביא דעת הא"ר כוותיה, עי"ש. וע"כ כתב כאן דלפי הרמ"א יש להתיר בנר, ובודאי דלהב"מ יש לאסור גם בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

כד

בטעם היתר טלטול סכין של מילה

בסימן ש"י ס"ק ט"ו כתב דטעם מה שמותר לטלטל הסכין של מילה אחרי שגמר למול, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה. והנה כאן משמע שזהו ההיתר, ועיין סימן ש"ח ס"ק י"ג מחלוקת בזה אם במקצת גופו מותר לטלטל בעודו בידו.

אמנם לעיל בסימן רס"ו בביאוה"ל ד"ה יכול לילך כ' שאפילו לדעת הגר"א (שהמשנ"ב נטה אליו בכמה מקומות, עיין סימן ש"ח ס"ק י"ג) שדווקא כלי שמלאכתו לאיסור שיש בו היתר של צורך גופו ומקומו הוא שמותר לטלטל כשלקח בהיתר, מ"מ בסכין של מילה מותר, דכיון שאם לא נתיר לו לטלטל ויצטרך לזרקו ויתקלקל, לא ימול, ונמצא שהוא נגד הטעם שכתב כאן.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

אין כאן קושיא כלל, דבאמת הטעם דמותר לטלטל הסכין אחר המילה הוא

דהואיל דהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, ואע"פ שיש אחרונים שסוברים שאין היתר זה נוהג אלא בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה גמור, ע"ז תירץ בביאוה"ל בסי' רס"ו דבסכין של מילה התירו, דכיון שאם לא נתיר לו לטלטלו ויצטרך לזרקו מידו, שמא ישבר הסכין וימנע ולא ימול.

שמעון שיף - בני ברק

לעיקר נקט' דמותר לטלטל מוקצה של כלי אחר שהוא בידו, ודלא כהגר"א, ולכן נקט כאן המשנ"ב את עיקר הטעם לדינא.

שמעון בן גיגי - רוממה

כה

בטעם הדין דמיגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא

בסימן ש"י ס"ק ט"ז כתב דהטעם שאומרים מיגו דאיתקצאי בבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, כיון דכתיב והכינו את אשר יביאו, וזה לא היה מוכן מבעוד יום. ודבריו צ"ע, דאנן קיי"ל כר"ש, ואי היה טעמא דר"ש משום והכינו מה החילוק בין דחיא בידיים ללא דחיא בידיים.

ובלא"ה הוא תמוה, דהאי טעמא לא שייך אלא במידי דאכילה, כדמשמע בלשון רש"י ביצה ב' ע"א, ובלא"ה בעינן סיבה לשאר מיגו כמו בבסיס בסימן ש"ט, וא"כ מה הועיל עם טעם זה. ועיין בחת"ס בהקדמה לביצה שרק במידי אכילה שייך והכינו, ואז הוא דאורייתא או קרוב לדאורייתא, משא"כ שאר מיגו.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כ"ע ס"ל והכינו אלא ר"ש ס"ל דכל שיושב ומצפה הוא בכלל והכינו וכשדחיא ביטל את הכנתו.

כו

בענין מוקצה בטעות ומוקצה מחמת יום שעבר

בסימן ש"י ס"ק י"ז בדין מוקצה בטעות, הנה בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט בוולד הבהמה שצריך להמתין עליו שבעה ימים כדי לברר שאינו נפל, ומבואר שם שאם באמצע יו"ט עבר השבעה ימים הוא מוקצה מחמת מיגו, ואף שהיה טעות, שהרי כעת התברר למפרע שאינו נפל.

ועי' בחזו"א שהעיר שכל מוקצה מחמת יום שעבר בשני יו"ט של גליות, שאיננו אוסרים אף שלמעשה היה אסור לטלטלו בבין השמשות, הוא מדין מוקצה בטעות, וחזינן דס"ל שגם טעות בדין ואפילו ספק לכל ישראל נחשב כטעות, וא"כ הוא הדין בוולד, וצ"ע.

אמנם עצם דברי החזו"א תמוהים, שהרי כבר הוכיח הגרעק"א שהטעם במוקצה מחמת יום שעבר אינו משום טעות, שהרי בבא מחוץ לתחום הוא אסור אפילו בזמן שהוא כבר יום הבא בוודאי, מחמת שלא עבר כדי שיעשו, ואעפ"כ אסור, וא"כ כל בין השמשות הוא לא מחמת ספק, אלא בודאי דהוא בתוך כדי שיעשו שאסור אפילו ביום הבא בוודאי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ביולד בהמה ה' אסור לשחוט אותה אפי' לצד שהוא לא נפל משום דכיון דאסור לאכלה א"כ השחיטה הוא לא לצורך אוכל כמו שאסור לשחוט לכלבים.

בדבר הקושיא מסימן תצ"ח, היישוב מבואר כאן במשנ"ב, דכשהעתיק לשון רש"י כתב דהכא כיון שכל מה שהניחו בגג היה כדי לייבש, ממילא אמרינן שאם כבר התייבש אינו מוקצה, דסוף סוף דעתו עליה טובא, משא"כ במדברית שאינה במדבר בכדי להכינה.

עוד יש לחלק בין מוקצה מחמת גופו למוקצה מחמת היסח דעת, שכשהוא מוקצה בעצם לא אכפ"ל דעתו, ואילו כשהוא מחמת דעת שהבהמה חזי, אלא שאין דעתו עליה, בכה"ג אפילו דעת בטעות מהני.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כז

בהא דאין מוקצה בדבר שאין ראוי שעתיד להיות ראוי בשבת

בסימן ש"י ס"ק י"ט ביאר הטעם שבגרוגרות וצימוקין אומרים מיגו דאיתקצאי, אף שממילא יהיו ראויים בשבת, וכתב הטעם כיון דאין נגמרין אלא ע"י החמה ושמא יהיה ענן בשבת. אולם לעיל סימן ש"ח ס"ק ס"ג כתב שאם היה בגד שהיה טופח על מנת להטפיח בערי"ש בין השמשות, אסור לטלטל החלוק בשבת, וכבר העירו האחרונים שכאן מבואר שדבר שיעשה ודאי הו"ל כגמרו בידי אדם, ולא אמרינן ביה מיגו דאיתקצאי, והרי שם וודאי יתייבש.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולם המשנ"ב מיירי שדחי' בידים קודם ביהש"מ, והוי כמו נר שאף שודאי יכבה פסקינן מיגו דאתקצאי.

תשובה ע"ז כבר כתבנו בגליון הקודם, או כמו שכתבו האחרונים דבבגד מיירי שאינו ודאי שיתייבש בשבת, או כמ"ש בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א דגמרו בידי אדם ל"א אלא בדבר שאינו ראוי לשימוש, וכאן הבגד הוי אסור בביה"ש מחמת איסור ולא שאינו ראוי, בזה אסור אפילו ודאי יתייבש.

שמעון שיף - בני ברק

כבר עמדו בזה, ודחק במנח"ש דהמשנ"ב איירי בחורף גשום כשלא בטוח שיתייבש בשבת.

שמעון בן גיגי - רוממה

יעויין במה שנכתב בזה בתשובות ל"מרפסן איגרי" גליון נ"ח.

מרדכי ברגר - אלעד

כח

בענין הנ"ל

בסימן ש"י ס"ק י"ט ביאר הטעם שבגרוגרות וצימוקין אומרים מיגו דאיתקצאי, אף שממילא יהיו ראויים בשבת, וכתב הטעם כיון דאין נגמרין אלא ע"י החמה ושמא יהיה ענן בשבת. מבואר שדווקא בגרוגרות וצימוקין שהם נגמרים ע"י חום החמה, כה"ג הוא דאמרינן מיגו דאיתקצאי, אבל דבר שגמרו בידי אדם כה"ג לא אמרינן מיגו, ולפי"ז לכאורה כ"ש שאומרים מיגו כה"ג שהוא נגמר ודאי, ואין תלוי אלא בזמן.

וקשה הרי כל נר יגמר מאליו, ולא יוכל לדלוק כל השבת, ומדוע הוא מוקצה אחר שכבה. ועיין לעיל בסימן רע"ט בביאוה"ל ד"ה אפילו לצורך גופו ומקומו, שאדרבה כה"ג שהוא יכבה מאליו גרע טפי, שאפילו לר"ת שבדעתו לסלקו מותר, ולא אמרינן מיגו, מ"מ כה"ג שיתבטל מאליו הוא אסור.

והנה יש להקשות שהרי אדרבה כה"ג שהוא מתבטל ממילא, ואין צריך מעשה בידיים כדי לסלקו, אינו מוקצה, דכה"ג שהוא ברי שיסתלק האיסור הרי אין כאן מיגו דאיתקצאי כלל, כמבואר בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט שבהמה שעברו ביו"ט עצמן ח' ימים מעת לעת מהלידה, לא אמרינן מיגו דאיתקצאי כיון דבודאי יתבטל המוקצה.

עוד בהנ"ל בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט שבהמה שעברו ביו"ט עצמן ח' ימים מעת לעת מהלידה, לא אמרינן מיגו דאיתקצאי כיון דבודאי יתבטל המוקצה, והקה"י בביצה סימן ב' הקשה עוד בכל מיגו מחמת יום שעבר (כה"ג שאסור כגון דאי בעי השתא למצוותו), מדוע לא נימא כיון שהוא מוגבל בזמן ודאי יגמר, דומיא דהאי דסימן תצ"ח, ותירץ שיש חילוק שדווקא כשהוא מחמת איסור מועיל, אבל במוקצה מדעתו לא מהני.

אמנם היישוב הנכון בזה שמעתי ממו"ר הגר"נ קופשיץ שליט"א עפ"י דברי רש"י בביצה שכתב שהסברא שאנו מתירים בגרוגרות וצימוקים כשחשב שהם היו דחויים, ונתברר שלא היו דחויים, וכתב הטעם כיון שבשביל זה העלם לגג כדי שיתבשלו, עכ"ד. ולפי"ז י"ל לענייננו גם כן שהכל תלוי בזה, וכל שכל הדיחוי היה כדי להשוותו ראוי, כה"ג הוא מותר בגמרו בידי אדם או בידוע שוודאי יבוא, משא"כ כשהוא ממילא יהיה ראוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

הגם שיגמר מאליו, מ"מ כיון שאינו יודע מתי יכבה מקצה דעתו ממנו.

שמעון פרג'ון - צפת

כט

טעם איסור נגיעה בביצת מוקצה

בסימן ש"י ס"ק כ"ב כתב טעם שבביצה אסור אפילו לנגוע בה בלא טלטול, כדי שלא ינענע אותה, שכיון שהיא קלה להתנענע גזרו בה. והנה כאן נקט שכל האיסור הוא גזירה שמא ינענעו, אולם עיין לעיל סימן ש"ח ס"ק י"ז שהביא מחלוקת בזה, שהמג"א הוכיח מדין הביצה שאע"פ שכתב הרמ"א שם שאין איסור נגיעה במוקצה, רק טלטול אסור, הני מילי כשהוא לצורך דבר אחר, משא"כ הכא הוא צורך הביצה, עכ"ד. וצ"ע שהוא דלא כטעם המשנ"ב כאן שמא ינענעו.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם מיירי בכופה כלי דהוי טלטול מן הצד, וגם שם הוא שמא ינענעו.

הרי המשנ"ב גם בסי' ש"י כותב "דלא כמג"א וט"ז", וגם בסי' ש"ח מזכיר שני הדעות, ופשוט.

משה פילים - בני ברק

בסי' ש"ח נראה מלשון המשנ"ב דלהלכה הכריע כדעת הגר"א והדה"ח ודלא כהמ"א, וע"כ סתם נמי כאן כוותייהו, ואף הכא הזכיר שיטת המ"א, עי"ש.

מרדכי ברגר - אלעד

איה"נ דנקט' כשי' המג"א לחומרא לאסור נגיעה לצורך המוקצה, אך מאידך נקט' לאסור בביצה גם אם אי"ז לצורכה מחשש שתיטלטל ע"י הנגיעה, ודלא כטעמא דהמג"א לחומרא.

שמעון בן גיגי - רוממה

ל

אם בעינן במוקצה מחמת חסרון כיס שייחד לו מקום

בסימן ש"י שעה"צ ס"ק י"ט ביאר בשם הבית מאיר הטעם שכיס המיוחד למעות אינו מוקצה מחמת חסרון כיס, כיון שאין דרך להקפיד לייחד לו מקום.

הנה לעיל בסימן ש"ח סק"ג מבואר שבנייר חלק הוא נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, והנה נייר חלק אף שאין משתמשים בו לדבר אחר, מ"מ הרי אין מייחדין לו מקום, וכן הוכיח בספר טלטולי שבת בשם הגר"מ פיינשטיין שמנייר חלק מוכח שאין צריך יחוד מקום, וצ"ע שכאן מבואר בשעה"צ שבעינן גם יחוד מקום, ולא סגי במקפיד עליו.

(ועיין בחזו"א סימן מ"ג אות ז' שהביא מהמאירי שחלק ע"ז שאין צריך לתנאי של יחוד מקום, וכל זה שלא כדברי הבית מאיר שהביא המשנ"ב גבי כיס, וכן הא"ר שהובא במשנ"ב בסימן ש"י ס"ק כ"ז שהוצרך לסברא שהוא מניח בתוך הכיס דברים אחרים, וודאי לא ס"ל סברת הבית מאיר, וכן המג"א שאסר למעשה בכיס לא ס"ל סברא זו).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בנייר חלק כיון שמקפיד שלא יתלכלך ולא יתקמט מקרי מיחד מקום ושאני מכיס שאינו מקפיד מטלטולו.

עיין בגליון הנ"ל בהערות דיתכן דאיכא ב' מוקצה מחמת חסרון כיס, ולפי"ז ניחא, עי"ש.

שמעון בן גיגי - רוממה

לא

בהא דמגירת השולחן שיש בה מוקצה חשיב השולחן בסיס לאיסור ולהיתר

במשנ"ב סימן ש"י ס"ק ל"א כתב שארון שבתוכו יש מגירה, ובתוך המגירה יש איסור, הארון נחשב בסיס לדבר היתר, שהרי גם הטיש קעסטיל הוא בעצם כלי שמלאכתו להיתר, וא"כ נעשה השולחן בסיס לדבר ההיתר ולדבר איסור.

וצ"ע א"כ מפני מה צריך לעיל בסימן רע"ז ס"ק י"ח כשיש נר ע"ג השולחן שיניח פת ע"ג השולחן, הרי רק השלהבת היא מוקצה, והנר אינו אלא בסיס, וא"כ השולחן הוא בסיס להיתר שהוא הנר, ולשלהבת שהיא איסור.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בשולחן ודאי הכל נעשה בסיס לשלהבת. אבל בטיש קעסטיל ודאי דהשולחן לא מתבטל כלפי המגירה. ולגבי השולחן לא עדיף נשמטת מאינה נשמטת דודאי מותר.

צ"ל שהשלהבת יותר חשובה מן השמן, שזה כל תכלית השמן, משא"כ המגירה היא יותר חשובה ממה שמונח בתוכה, ועדיין צ"ע שהשולחן מחזיק גם את הנר, והוא הרי עומד לשימוש רב פעמי ודומה למגירה, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

לא הבנתי מה הדמיון, דבשולחן הטיש קעסטל הוא כלי שמלאכתו להיתר, וא"כ השולחן הוא בסיס לאיסור ולהיתר, אבל בנר השלהבת הוא המוקצה, וגם הנר לבד הוא כלי שמלאכתו לאיסור, והוה ג"כ בסיס לאיסור ולהיתר.

שמעון שיף - בני ברק

הנחת פת על השולחן הוא היתר מרווח, ודין הח"א במגירת שולחן הניח בצריך עיון, ועוד יל"ד בזה דבעינן שההיתר יהא יותר חשוב מהאיסור, וא"כ סתם כלי של נר שמן איננו יותר חשוב מהשלהבת שבו, משא"כ מגירת שולחן שבתוכה קצת מעות, הינה יותר חשובה מהם.

מרדכי ברגר - אלעד

לב

טלטול מן הצד במת

במ"ב סי' שי"א סק"ג מבואר שעל אף שלעולם טלטול מן הצד לא הותר אלא לצורך דבר המותר, בדליקה הקילו מחשש שהוא בהול ויבא לכבות ולטלטל אף לצורך דבר האסור, ומבואר א"כ שבאמת טלטול מן הצד מצ"ע הוא טלטול קל יותר, אלא דבעלמא הותר לצורך דבר המותר. וצ"ע דבתרוה"ד מבואר שגדר טלטול מן הצד הוא כנגיעה האסורה כאשר מתעסק עם המוקצה, והלא נגיעה אינה טלטול כלל, ומ"מ ע"י ההתעסקות עם המוקצה נהפכת לטלטול, וא"כ כאן נמי מה אע"פ שבעלמא מן הצד אינו טלטול, הלא ע"י מה שמתעסק עם המוקצה זה גופא גורם שנהפך להיות כטלטול גמור.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עיין מש"כ בחי' בגליון נ"ח בגדר טלטול מן הצד לצורך דבר אסור.

נחלקו הדעות בגדר היתר טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ודעת המשנ"ב בשם כמה אחרונים דגדרו מדין "טלטול בשינוי", ולא משום דהטלטול מתייחס לדבר המותר, ויעויין בזה בסי' רע"ו ס"ק ל"א לענין טלטול מן הצד בנר כדי להאיר.

מרדכי ברגר - אלעד

לג

אי אמירה לגוי לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה הוי שבות דשבות

במשנ"ב סימן ש"י ס"ק י"ב כתב דלהוציא את המת לרה"ר ע"י ככר ותינוק, אפילו ע"י אינו יהודי אסור. והנה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמבואר בס"ק י' (מלבד שלענין שבות דשבות קיי"ל אין רה"ר בזה"ז בדוכתי טובא, כמו בסימן ש"ח ס"ק קנ"ד ועוד הרבה דוכתי), ואעפ"כ אסר ע"י אינו יהודי אף שהוא בכלל כבוד הבריות כמבואר בס"ק י', ושבות דשבות מותר במקום כבוד הבריות.

ואף שכל שבות ע"י עכו"ם מותר במקום כבוד הבריות, כמבואר בסימן ש"ב ס"ק ל"ו, ביאר בשעה"צ סימן של"ד ס"ק נ"ז דמ"מ כאן הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהוא שבות חמור שלא התירו במקום חולה, כמבואר בסימן רע"ח ביאוה"ל ד"ה מותר, ולא התירו בבין השמשות כמבואר בסימן שמ"ב סק"א.

אמנם צ"ע, שלענין שבות דשבות מבואר בכמה דוכתי שהתירו אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה, עי' בסי' ש"ב משנ"ב ס"ק ל"ו ושער הציון ס"ק מ"ד, ומבואר דאף שאסור לגרר הטיט בגלל איסור טוחן, היכא דאינו צריך לטיט שהתפורר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם יש צד היתר משום כבוד הבריות, לכן מותר ע"י נכרי.

ובסימן ש"מ סק"ג התיר המשנ"ב לומר לעכו"ם ליטול ציפורניים לאשה לצורך טבילת מצוה משום שבות דשבות, הרי שמשאצ"ל נחשבת שבות דשבות.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: יש עוד דוגמאות לכל הצדדים. ואין מדמין שבותים זל"ז כמש"כ החזו"א ועוד.

במלכים אומניך תירץ דס"ל אין טוחן אחר טוחן מה"ת, וגם י"א דבטוחן עפר לא הוי מלאכה, ובצירוף שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן התירו, ובפרק י' הערה ד' עמ' רמ"ו כתב עוד לתרץ דאולי אין זה כבוד למת שנכרים יוציאוהו, ולכן לא התירו.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

מקור הלכה
הרה"ג יוסף משדי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק, ומו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

מלאכת בונה וסותר - ומכה בפטיש

סימן שי"ג

דיני דלתות וחלונות ופתחים בשבת

א'. חלון שרוצים לסותמו על ידי לוח או שאר כל דבר שסותמין בו את החלון, הרי זה מותר, ואין בזה חשש שמוסיף על הבנין[1], ואפילו על ארובה שבגג מותר, משום שהוא תוספת על אהל וגם הוא עראי[2]. אבל יש להזהר בתנאים דלהלן:

א]. מצד איסור בנין - אם דרכו בכך לפתוח ולסגור בו תמיד, הרי זה מותר אפילו אם אינו קשור לחלון, ודי במחשבה בלבד שיחשוב עליו מערב שבת לסתום בו, אולם אם אינו עומד לפתוח אלא לעיתים רחוקות, אסור, אלא אם כן יהיה הפקק קשור ותלוי בו מבעוד יום[3]. ואם יש לו כעין ציר וחקיקה, מותר לסותמו, אפילו אם אינו עשוי להפתח אלא לעיתים רחוקות[4].

ב]. מצד איסור מוקצה - אסור לטלטל אלא אם כן יש עליו תורת כלי, והיינו שיחשוב עליו מערב שבת להשתמש בו כפקק החלון[5] (וכתבו האחרונים שאפילו אם הכינו להשתמש בו בשאר דברים מותר)[6], ואם הוא קשור לחלון אין צריך אפילו מחשבה[7]. ואם כבר השתמשו בו אפילו פעם אחת, מותר לטלטלו, ואפילו מחשבה אין צריך[8].

ודע, שכל מה שהצריכו שתהיה דעתו עליו מערב שבת להשתמש בו, היינו בדבר שהדרך לבטלו שם, אבל דבר שאין דרך לבטלו שם, אלא מניחו לפי שעה כגון בגד וכדו', מותר לסתום בו אפילו אם לא היה דעתו עליו[9].

ב'. שמשיה של חלון שנופצה, מותר לשים שם בגד וכדומה לסתום בו את הפתח (ובלבד שלא יחברו במסמרים) מאחר שאין דעתו לבטלו שם[10], אמנם אם דעתו לבטלו שם אסור[11], ועיין בהערה[12].

ולכן, אסור לשים בחלון שנשבר דיקט (עץ לבוד) או קרטון וכל כיוצ"ב כדי למנוע את הרוח מלהיכנס לבית, או כדי שלא יסתכלו בני אדם לבית[13], אבל אפשר לסתום על ידי בגד או כלי שאינו עשוי לבטלו שם, וכנזכר בהלכה הקודמת. ובמקום צורך שאי אפשר לשים שם כלי, אפשר לומר לגוי לסותמו בקרטון וכדו'[14].

ג'. קנה שהכינו לנעול בו, על ידי שתוחבו בכותל אצל הדלת, הרי זה מותר[15], ואין בזה משום בונה בשבת, כיון שאינו מבטלו שם, אלא עשוי להוציא ולהכניס[16].

אבל צריך להכינו לכך במעשה, וכדלהלן[17], ואין מועיל בזה מחשבה שחושב עליו להשתמש בו[18]. ואפילו אם יחדו לכך לעולם, אסור. ואפילו אם כבר נעל בו כמה פעמים בחול, אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, כדי שיהיה תיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך[19].

ונחלקו הפוסקים באיזה אופן יהיה המעשה ליחדו לכך, יש אומרים שצריך שיתקנו לשם כלי כל שהוא, כגון שיכינו כדי לפצח בו אגוזים וכדומה. ויש אומרים שאפילו אם יחדו רק כדי לנעול בו, די בכך[20]. ובעת הצורך יש להקל כדעה השניה[21]. [ודין הטלטול מצד איסור מוקצה, תלוי בדעות אלו, שאם מותר לנעול בו בשבת, מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל או כדי שלא יגנב ולא ישבר, משום שהוא ככלי שמלאכתו להיתר][22].

---

1. שו"ע (סימן שי"ג ס"א) פקק החלון וכו'.
ויש לבאר בכל הסימן (סעיף א'-ד'), שכל האיסור בפקק החלון, ודלת שבמוקצה, ונגר וכו', הכל הוא משום דבסתמא הוי כסתם עצים ואבנים, וכשקובעם בבנין ה"ז נראה כבונה, שהרי זה כחומרי בניה. וכשעשה בהם שום תיקון או היכר אז יש להתיר, משום שבזה הוא נראה כדלת או מנעול, וניכר שאינו אלא לפתיחה וסגירה ושרי, וכן מבואר בראשונים בגמ' דעירובין, ובפוסקים כאן. ויעוין בביאור הדין בזה בב"י כאן, וכן בב"י להלן ר"ס שט"ו.
2. משנ"ב וכה"ח (ריש הסימן), והיינו עפמש"כ בס' שט"ו ס"ב, עי"ש [וע"ע במשנ"ב שם סק"כ שהזכיר את דבריו שכאן, ועמש"ש].
ואמנם יל"ד שבכה"ח שם הביא מהראשונים שהוא תוספת על אהל עראי, אולם יל"ד שהרי הבנין הוא כקבע ורק התוספת הוא עראי, ובמשנ"ב דקדק בזה שאכן התוספת עראי, ובביה"ל ד"ה ולא אמרינן כתב שהוא כמוסיף על אהל קבוע. ולכאו' הלא עיקר הקפידא על התוספת עצמה מה היא אם עראי או קבוע, וצ"ל דל"ד. וכך י"ל בכה"ח הנ"ל, ודו"ק.
3. בשו"ע מבואר דכל שחשב עליו לסתום בו מותר (ולפי פרש"י צריך לחשוב עליו לסתום בו, לא רק כדי להסיר ממנו שם מוקצה, אלא גם כדי שלא יהיה חשש דמוסיף על הבנין, וכתב הגר"א שכן היא דעת השו"ע, ועמש"כ בזה, ועיין בביה"ל סוד"ה מערב שבת, וע"ע בהערה הבאה). ואפילו אם אינו קשור מותר, וכתב במשנ"ב (סק"ב) דכיון שדרכו בכך לפתוח ולסגור תמיד, אין בזה חשש מוסיף על הבנין, וביאר בביה"ל (ד"ה ולא) שאם אין דרכו לפתוח בו תמיד צריך שיהא קשור ותלוי, וכיוצ"ב כתב בכה"ח (אות ה') עיי"ש, אמנם בעיקר דבריו יש להעיר דבפמ"ג במש"ז סק"ד משמע דלא מהני כלל.
ושיעור הזמן שנחשב "לעיתים רחוקות", אפשר לפרש דהיינו כמש"כ בביה"ל להלן (סעיף ג') ד"ה שאין דהיינו בשלושים יום, והיינו הך. ואמנם לענין אוהל קבע מצאנו בפמ"ג (סימן שט"ו בא"א סק"א) שכתב שכל ח' או ט' ימים הוי קביעות. ובשו"ע הגר"ז שם סי"ז והמאמ"ר ועו"א נקטו שבכמה ימים הוי קביעות, ולא פירשו בהדיא כמה הוא. וע"ע בחיי אדם שכתב כל כמה ימים או שמא בכל יום, עיי"ש. ועמש"ש. ולכאו' ה"ה בנידו"ד. אולם יש לחלק בין הנידון דידן שאינו אלא מצד דמיחזי בעלמא, וקיל טפי (אמנם ראינו גם בשעה"צ להלן בס' שט"ו אות ו' גבי וילון המחובר לפתח שאם דרכו להיות כן כמה ימים נחשב קבוע, עיי"ש, וצ"ע). ומ"מ ראיתי גם בכה"ח (שם אות ל"ז) שמבואר כן שיותר נראה שעיתים רחוקות היינו אחר לל' יום כדאיתא וכו', וראיתי שכ"כ בספר מעשה ניסים, וכן דעת הבי"ע, ולכן יש להקל בל' יום. שו"ר שכ"מ בכ"ד שבנידו"ד הוא תלוי בל' יום.
4. עיין בכה"ח להלן (אות מ') שהביא מהפמ"ג שגם בפקק החלון, אם יש לו כעין ציר וחקיקה, הרי זה מותר אפילו לזמן מרובה, ע"כ. והיינו שמכיון שנראה כדוגמת חלון ה"ז מותר, וה"ז כדין הדלת שיבואר להלן בסעיף ג'. (ומצאנו שדין חלון קיל טפי מדלת, עי' בחי' שבסוף השו"ע הנד"מ מהדורת הדרת קודש).
5. שו"ע כאן (בסעיף א'). ויעוין בביה"ל (ד"ה והוא) שהביא מכמה ראשונים שסוברים שאין מספיק מחשבה, אלא צריך שיהא עליו תורת כלי כמו בקנה, וכתב דעל כן צ"ע למעשה, ע"כ. אולם אנן קיי"ל כהשו"ע שדי במחשבה.
ועיין בביה"ל (ד"ה מערב שבת) שנחלקו הרא"ש ורש"י, אם צריך מחשבה רק כדי שלא יהיה בו איסור מוקצה (אבל מצד שנראה כמוסיף על הבנין אין חשש כלל), או שצריך מחשבה גם כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הבנין. וכמו"כ הביא הביה"ל שנחלקו האחרונים בדעת השו"ע בזה, שלדעת האחרונים הוא רק כדי להסיר ממנו שם מוקצה, אבל לדעת הגר"א הוא גם כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הבנין (ועיין בהערה הבאה הנפק"מ בזה). ובכה"ח (אות ו'-ז') נקט בפשיטות שהוא כדי להסיר ממנו שם מוקצה, עיי"ש. ובדעת המשנ"ב לא ברירא מה דעתו, וכיעוין בסק"ב וסק"ג, ומרהיטת לשונו בביה"ל משמע קצת דנקט כדעת האחרונים ולא כהגר"א, אולם בעיקר דעת השו"ע נ"ל לפו"ר שהוא גם מצד איסור בנין, כפי הנראה מלשונו, וכפי הענין.
6. הנה דין זה תלוי בדיעות הנזכרות בהערה הקודמת, שלדעת הפמ"ג הכל הוא משום איסור מוקצה, וממילא מפרש הפמ"ג שמה שכתב השו"ע "לסותמו בו" הוא לאו דווקא, אלא הוא הדין אם הכינו במחשבה לאיזה דבר שיהיה סגי בכך, וה"ד בביה"ל (שם), וכ"כ הכה"ח (אות ט'). אולם לפי"ד הגר"א יש לפרש את דברי השו"ע בדווקא, שרק על ידי שייחדו לסותמו בו לא הוי כמוסיף על הבנין, וכפי האמור שנראה שכך נקטו האחרונים שהמחשבה הוא משום מוקצה, א"כ מותר בכל אופן.
[והנה כאמור בביה"ל נקט דבזה פליגי האחרונים הנ"ל (הב"ח והגר"א), ולפי"ז לדעת הגר"א בדעת השו"ע אינו כן (וכפי שהערנו לעיל משמע קצת שדעת השו"ע כהגר"א, ולפי"ז לא יועיל). אולם עצם הדבר צ"ב, דמאחר שיש עליו תורת כלי למה נצטרך מחשבה דווקא לסותמו בו, ועי' להלן בשו"ע בדין קנה במחלוקת רש"י ור"ת, ועיין בזה בשבת דף קכו: (וע"ע כה"ח אות כ"ג בע"א), וצ"ע. ולכן נ"ל טפי שאף לפי רש"י אם התקינו ויחדו לאיזה תשמיש שהוא, סגי, דכיון שנעשה כלי אין בו יותר משום מוסיף על הבנין, ושו"ר בס"ד אחרי החיפוש שכן העירו האחרונים, וכאמור דנ"ל שכן מוכח גם מרש"י גבי קנה, ודו"ק].
ועוד כתב הפמ"ג (שם) שאפילו אם הוא כלי שמלאכתו לאיסור כגון דף שעורכין עליו, ג"כ א"צ מחשבה, שהרי הוא מותר לצורך גופו ומקומו, וה"ד בביה"ל (שם) במוסגר. וכן בכה"ח (אות ז'). ויש לציין, דכמו"כ לא שמענו בעלמא שצריך האדם לחשוב על כלי שמלאכתו לאיסור מער"ש שיהיה להיתר גמור, אע"פ שיודע שצריך להשתמש בו לצורך גופו ומקומו, ועיין מה שכתבנו לדון לעיל (בסימן ש"ח ס"ג) לענין טלטול כלי שמלאכתו לאיסור כשיש לו כלי היתר, אם הוא מחויב לקחת את כלי ההיתר, ועוד יעוין מה שכתבנו לעיל שם בסעיף ד" בח"ב לענין הוצאת התפילין מכיסן שעם הטלית, ועוד כתבנו לדון בכיוצ"ב בעוד מקומות, וה"ה בנידו"ד שלא הצריכוהו ליחדו לדבר היתר, ופשוט.
7. ביה"ל (ד"ה אפילו), וכה"ח אות ד'.
8. משנ"ב (סק"ג). וע"ע בכה"ח (אות ג'-ד') שכתב כן בשם הגר"ז.
ויש שהקשה דכאן מוכח שהשתמשות בדבר עדיף ממחשבה, ואילו לעיל בסימן ש"ח סכ"א-כ"ב מבואר שחשב עדיף מישב, ע"כ. (וכל שאלה זו בהנחה שמדובר בישיבה סתמא ומעשה סתמא, שבזה מבואר שם שמחשבה עדיף ממעשה סתמא, אולם אם גם המעשה היה עם מחשבה ודאי עדיף טפי). אולם באמת אינה קושיא כלל ועיקר, ששם הנידון הוא מצד מוקצה, וכאן הנידון הוא מצד שנראה כבנין (אע"פ שכתוב מצד שהוא כלי), ולכן במוקצה שכל הגריעותא בגלל דעתו, שהקצהו מדעתו, לכן צריך מחשבה, אבל כאן הנידון הוא שלא יהיה נראה כבנין, א"כ אדרבה רק אם השתמשו בו כבר אינו נראה כבנין, ודו"ק.
9. משנ"ב (שם), וכה"ח (אות ח') משם החיי אדם (כלל ט"ל אות ט'. כצ"ל).
[ולפו"ר לא הבנתי מהו שכתב שאם אין דרך לבטלו כגון בגד וכיוצא מותר, הלא כבר כתב בביה"ל (ד"ה מערב שבת) שלדעת הרבה מן הפוסקים כל הנידון הוא משום מוקצה ולא משום דמוסיף על הבנין (וכן כתבנו לעיל בדעת האחרונים), וא"כ צ"ב מה המקום לאסור לסתום את החלון בבגד, והלא לדעת הסוברים שהיחוד הוא בשביל איסור מוקצה, הלא בכה"ג שהוא כלי אין בו שום איסור, וכאן מבואר איפוא שנקט כדעת הסוברים שהיחוד הוא כדי להוציאו מחשש בנין, ובפשטות י"ל דאה"נ שבזה מיירי לפי הסוברים שהוא משום בנין, וכמש"כ בביה"ל בסו"ד, וכ"ה פשטות השו"ע שכתב ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין. אולם עדיין ק"ק שלא כתב שהוא תלוי במחלוקת זו, ובפרט אי לא קיי"ל כן וכנ"ל. ובלא"ה צ"ב בכל הנ"ל, דבמשנ"ב בשם הח"א מבואר שכל ההיתר כי אין דרך לבטלו שם, ולכן צריך מחשבה, ומשמע שאם דרך לבטלו אסור ואפילו שהוא כלי, וצריך מחשבה. וצ"ב שכיון שהוא כלי מה ענין מחשבה לכך, הרי אינו מוקצה, וכי סתם מחשבה בעינן שרוצה להשתמש בו שלא יהיה נראה כמוסיף על הבנין].
ועיין להלן (סימן שט"ו סק"ו) גבי תליית וילון לפני הפתח שמותר רק אם הוא נע ונד ברוח, ובכל אופן אסור לקובעו מכל הצדדים באופן שלא יוכל לזוז, שבזה הוי סתימה קבועה. ועמש"ש ברה"ס. ועוד במקומו סוס"ב.
ויש לבאר, שבדווקא נקטינן שרק בגלל שהוא דבר שאין דרך לבטלו שם מותר, אבל אם דרך לבטלו שם, והוא עושה זאת לקיום, ה"ז אסור משום בנין, וכיעוין בב"י שילהי סימן שט"ו. וכן פסק במשנ"ב (שם סק"ו) דסתימת קבע הוא ואסור משום בנין עיי"ש, וכ"כ שאר פוסקים.
נ"ב, דין פקק החלון וסתימתו מפני טומאת המת (שהזכיר המשנ"ב ריש הסימן), הבאנוהו לעיל בסימן שי"א סעיף ב' (בהלכה אחת שלפני האחרונה).
10. עיין להלן (ר"ס שט"ו) שהארכנו בענין מחיצה או שאר תוספות על הבנין, שאם הוא עשוי לקבע אסור משום בנין, עיין שם, אמנם כמבואר שם דהקפידא בדבר שעומד לקבע, וכבר הבאנו בהלכה הקודמת מהמשנ"ב שבגד אין דעתו של אדם לבטלו, ואת"ש. ושו"ר מש"כ בזה בספר שש"כ פכ"ד סכ"ז.
11. עיין בדברינו להלן ר"ס שט"ו הפרטים בזה.
12. יש לציין למש"כ בספר שש"כ (פכ"ג סל"ה) שאם נשארה חתיכת זכוכית בחלון ויש חשש שיסרטו בזה, אפשר להוציא את הזכוכית ע"י גוי, ואם אין גוי אפשר ע"י ישראל בשינוי כגון ברגל, ויל"ב. וכבר כתבנו הלכה זו לעיל בסימן ש"ח, עיין שם כל הפרטים.
13. שהרי זה דבר העשוי להיות שם לעיתים, ולא מבעיא לאומרים שהוא כדין קשר דלהלן בס' שי"ז, אלא אף אם הוא לל' יום, וה"ז אסור וכנ"ל. וגם הרי לא חשב ע"ז מבעו"י וכו', וככל הנ"ל בהלכה קודמת. וכ"כ ד"ז בשש"כ פכ"ג.
14. כן נראה שאינו אלא איסור דרבנן, וממילא מותר במקום צער כדין שבות דשבות המבואר לעיל בס' ש"ז ס"ה.
15. שו"ע סימן שי"ג סעיף א', ובמשנ"ב (סק"ד). והיינו שיכין אותו לכך וכמו שיבואר להלן.
ועיין במשנ"ב (שם) שכל הקפידא הוא בקנה שתוחבו בכותל ובדלת, ולא מיירי שסוגר בו את המסגרת או שני חצאי דלת, ע"כ. והיינו דבכה"ג אינו נראה כ"כ כבנין ויש להקל.
16. הגר"ז (אות ב'), ה"ד בכה"ח אות י"ב.
17. שו"ע שם, וכמו שיבואר שנחלקו הפוסקים באיזה אופן יעשה המעשה.
18. שו"ע שם.
19. הגר"ז שם, ה"ד בכה"ח אות י"ג.
20. דיעות אלו הובאו בשו"ע שם, והיא פלוגתא דרש"י ור"ת.
21. הנה בשו"ע הביא ב' דיעות בזה וכנ"ל, ולא הכריע [ושמא דעתו כדעת ר"ת, והיא דיעה האחרונה שהזכיר בשו"ע, והרי זה כעין הכלל שיש אומרים וי"א הלכה כבתרא, כידוע. והכי נמי לא שנא. ואין להקשות דהא בהכרח שיכתוב ב' דיעות אחד אחרי השני, שהרי אי אפשר לבשר ודם להוציא ב' דברים כאחת (וכעין ההיא דנדרים דף כו. דתפוס לשון ראשון). וזה אינו, שקושיא זו אפשר לשאול גם על עצם הכלל שלימדונו רבותינו שיש ויש הלכה כבתרא, וגם בזה יש לשאול כן, ועל כרחך שאם היה רוצה לומר דשקולים הם, ואין ההכרעה ברורה, היה לו לומר ולהקדים שיש בזה מחלוקת הפוסקים, וכל כיוצ"ב, ובכך היה כולל שניהם כאחת, וגם מלמדינו שיש מחלוקת. אך עדיין נסתפקתי דשמא בכה"ג י"ל דלא פסיקא ליה כמי לפסוק (ושו"ר בפעולת צדיק ח"ב סימן ע"ב כעי"ז). אולם ז"א מוכרח, וכמו שנתבאר. וכעין זה נתעוררתי בלשון השו"ע בהל' ציצית (סימן י"ח ס"א) שהביא ב' דיעות, וכתב להרמב"ם וכו', ולהרא"ש וכו', עיי"ש. וגם כאן לא הכריע בהדיא. אך שוב התבוננתי בשו"ע לקמיה (סו"ס י"ט) גבי טלית לצורך תכריכין וכו', וכתבו הפוסקים (ה"ד במשנ"ב שם סק"ה) שכ"ז הוא לדעת הרא"ש (שכתבו באחרונה), ודו"ק. ושו"ר בס"ד שכיוצ"ב דקדק מרן הב"י בעצמו להלן (בסימן של"ח) בהא דהרא"ש הביא ב' דיעות, וכתב הב"י שנראה שהרא"ש הסכים כפי הדעה השניה שהזכירה באחרונה, עיי"ש. וכיוצ"ב בב"י יו"ד (סימן ל"א). הרי לנו בהדיא שבאופן כזה ס"ל למרן שההלכה כדעה השניה, וכך הוא בודאי גם בנידוננו, ודו"ק. וע"ע להלן בסמוך, ואכמ"ל בזה].
ובמגא"א (סק"ג) העיר שבשו"ע לעיל (סימן ש"ח ס"י) פסק השו"ע כר"ת [וה"ז תואם למה שכתבנו לצדד שגם כאן דעתו כדיעה בתרא], אולם היא גופא קשיא, למה הוצרך להביא מחלוקת בזה, ואילו לעיל סתם להקל כר"ת, ועי' בא"ר שתירץ דהכא משום בנין חששו לדברי רש"י. אלא שכתב שרי"ו כתב על דין זה דהעיקר כר"ת, וכן פסק הגר"ז. וה"ד בכה"ח (אות ט"ו). ולענין הלכה העתקנו כמו שכתב המשנ"ב (סק"ז) שלעת הצורך יש להקל כר"ת, וכ"כ הכה"ח (שם) להקל בעת הצורך. ומעיקר הדין נראה שדעת הפוסקים להקל בכל גווני, ומ"מ חששו קצת לרש"י, והקילו רק במקום צורך. וכמו"כ אפשר לבאר כן גם לדעת השו"ע, ודו"ק.
22. בהגה (סעיף א') כתב דמקרי ע"י התיקון ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו, ע"כ. (והיינו שמותר אפילו שלא לצורך גופו ומקומו וכמש"כ בפנים). וביאור הדברים כמש"כ הכה"ח (אות ט"ו) שהדין בזה לכל חד כדאית ליה, דלר"ת ה"ז ככלי שמלאכתו להיתר, אפילו אם רק הכינו לנעול בו, שהרי הנעילה היא מלאכת היתר.
ונראה לכאו' דכמו שבעת הצורך מקילים כר"ת, כך יש להקל כמותו לענין מוקצה, שבעת הצורך כגון שלא יפסד ושלא יגנב מותר לטלטלו, אולם נראה שלענין מוקצה יש להתיר טפי, אפילו שלא במקום צורך, דעד כאן לא חששו להחמיר כר"ת, אלא כמו שביאר הא"ר הנ"ל (בהערה הקודמת) דחיישינן לאיסור בנין [ואע"פ שגם כאן אינו מדאו', אלא מיחזי כבנין, מ"מ יש בו לתא דאו', ומאידך לענין גדר חומרת מוקצה, יעוין בדברינו בהקדמה להל' מוקצה, ואין להאריך]. אבל לענין מוקצה, הלא כבר פסק השו"ע לעיל בסי' ש"ח כר"ת, וכנזכר לעיל.
[וכתב הכה"ח (אות ט"ו) שאם לא הכינו לא כרש"י ולא כר"ת, אלא יחדו לנעול בו בחול, אסור לנעול בו בשבת, כי אם לטלטלו לצורך גופו ומקומו,

ד'. יתד שנועלים בו את הדלת, ותוחבים אותו באסקופה (מפתן הדלת) שהוא גבוה מן הארץ, יש בזה משום בנין[23]. ולכן צריך שיהיה קשור לדלת, ואז מותר, וכמו שיבואר להלן אופן הקשירה[24], אבל מחשבה בלבד שיחשוב עליו לנעול בו אינו מועיל כלל, וכן אם תקנו והכינו לכך גם כן אינו מועיל, וצריך דווקא קשירה[25]. וכאשר הוא קשור די בכך, וא"צ מחשבה[26].

אופן הקשירה, תלוי בב' סוגי יתד: סוג א', יתד שאחד מראשיו עבה ודומה לכלי שכותשין בו, ובזה מותר אפילו אם הוא קשור בחבל דק, שכאשר ירצו לטלטלו באותו חבל הוא נפסק מיד, והרי זה מועיל בין שקשור בדלת ובין בבריח, ובין במזוזה שאחרי הדלת, והקשירה מועילה אפילו אם החבל ארוך הרבה, והיתד אינו תלוי באויר אלא מונח בארץ, גם כן מותר. סוג ב', יתד שאין בראשו עובי ואינו ככלי, ובזה אם הוא קשור בדלת מותר אפילו בחבל דק, אבל אם הוא קשור בבריח או במזוזה צריך שיהיה קשר חזק שראוי להנטל בו, ואם אינו קשר חזק אסור אפילו אם הוא תלוי. ובכל אופן אין צריך שיהיה היתד תלוי, אלא אפילו החבל ארוך והוא מונח בארץ מותר, והעיקר שיהיה קשור[27].

ודע, שאם היתד הוא כלי גמור שמשתמשין בו לדברים אחרים, יש להקל לנעול בו אפילו ללא קשירה[28], וכן אם עשה ליתד עובי באחד מראשיו כדי להתקינו למלאכה, הרי זה מותר לנעול בו אף ללא קשירה[29].

ה'. אם אירע שנשבר היתד שבבריח התחתון שבדלת, ורוצה לתחוב במקומו מברג או עט וכדו', הרי זה מותר, ואין בזה משום בנין, ולא משום מוקצה[30]. אבל אם רוצים לתחוב שם סתם מוט ברזל וכדו', ה"ז אסור אא"כ קשרוהו לדלת מבעו"י, וכנ"ל[31].

ומה שמצוי עוד בדלתות שלאחר שהם נפתחות, הם נתפסות ע"י תפסן שבקצה הדלת הנתפס למוט פלסטיק המחובר לקרקע, אם המוט הזה יצא ממקומו, אין להחזירו בשבת לנקב שלו[32].

ו'. כל האמור לעיל שמותר לנעול ביתד (באופנים שנתבאר לעיל), היינו באופן שכאשר נועץ אותו במפתן הדלת אינו נוקב בקרקע. אבל אם הוא נוקב בארץ הרי זה אסור, משום בנין[33]. ואפילו אם דומה לכלי וקשור, אסור[34]. אבל אם עשה לו בית יד במיוחד שיהא נראה ככלי, או שעשה בו איזה מעשה שיהיה ככלי, ה"ז מותר, ואפילו אם אינו קשור, שהרי אין דרך לשקע כלי בבנין, ואין בזה משום בונה[35].

ודע, שכל האיסור כשנוקב בארץ, היינו כשלא היה חור מתחילה, אבל אם כבר היה שם חור מוכן כפי גודל היתד, ה"ז מותר, כיון שאינו מוסיף לעשות נקב בארץ[36].

ומנעולים שלנו שמחוברים בדלת אין בהם כל חשש, וכן בריחי הדלתות שנועלים אותם למטה ע"י הורדת המוט לארץ, ה"ז מותר[37].

ז'. מקום שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר אלא לזמנים רחוקים בלבד (עיין בהערה)[38], אסור לנעול אותו בדלת או באיזה דבר כעין דלת שמעמיד בפתח, משום שנראה כמוסיף על הבנין, אלא אם כן ניכר שהוא דלת, ובאופנים הבאים[39].

ויש בזה ב' סוגים: סוג א', דלת שיש לה ציר[40], או שאין לה כעת ציר אבל היה לה ציר וניכר שהיה לה ציר[41], הרי זה מותר לנעול בהם אם קשרם ותלאם מבעוד יום כדי לנעול בהם, משום שניכר שהוא דלת[42], ואפילו אם הם נגררים בארץ כשפותחן, וכשהוא נועלן מגביהם וזוקפן על המפתן, מותר[43]. סוג ב', אם אין להם ציר או שלא היה להם ציר ולא ניכר שהיה להם ציר[44], אסור לנעול בהם, אלא אם כן הם גבוהים מעט מן הארץ, ואפילו כחוט השערה, באופן שכשפותחם אינן נגררות בארץ[45], וגם צריך שיהיו קשורים ותלויים[46].

ואם המקום עשוי לכניסה ויציאה תדיר, מותר לנעול בדלת אפילו אם לא היה לה ציר מעולם, ואפילו אם היא נגררת בארץ כשפותחה[47]. ולדעת השו"ע יש אומרים שצריך שתהיה על כל פנים קשורה ותלויה, ולדעת הרמ"א - אפילו אם אינו קשור כלל מותר, אם יש לה אסקופה (מפתן) מלמטה[48]. אמנם אם הדלת עשויה כתיקון הדלתות ויש לה היכר ציר, אזי יש להקל בשופי לכו"ע שאין צריך קשירה, כיון שהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר[49].

ח'. דלת שאינה עשויה כמו שאר דלתות[50], או אפילו אם היא עשויה כמו שאר דלתות אבל אין לה אסקופה תחתונה, אסור לנעול בה, אפילו אם יש לה היכר ציר[51], ויש אומרים שאינו אסור אלא אם כן גם אינה

ע"כ. (וכע"ל כתב שם אות ט"ז). והיינו דעכ"פ אסור לנעול בו. וא"ת הרי גם עצם הנעילה הוי כצורך גופו ומקומו, וכה"ג כתב המשנ"ב (סק"י) לענין קנה העשוי להפוך בו זיתים שמותר לנעול בו, וא"כ לכאו' ה"ה לענין יחדו לנעילה בחול, אולם בנידו"ד יש חשש בכה"ג משום בנין, ומ"מ נפ"מ בגוני שאינו לבנין אלא לכלים וכדו' (כגון שידה תיבה ומגדל וכדו', עיין לעיל סי' ש"ח ס"ט-י"), שיהיה מותר להשתמש בו, שהרי הוא כלי גם בכה"ג, ומותר להשתמש בו לצורך גופו ומקומו, והוא הדין לצורך נעילה המותרת, ופשוט. אלא שגם מהכה"ח (אות י"ד) לענין כלי שמועך בו זיתים, שציין להא דלהלן (אות י"ח) דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, משמע דלצורך נעילה ג"כ אסור, וצע"ק, ואכן בביה"ל (ד"ה שיהא) מוכח דלא כוותיה.

ויש לציין, שבשו"ע נזכר עוד אופן שיש להתיר להשתמש בו לדעת רש"י, והיינו אם הכינו להפך בו זיתים, ע"כ. וכתב במשנ"ב להלן (סק"ט) דמ"מ אע"פ שנועלין בו מקרי שמלאכתו לאיסור, כיון שעיקרו לכך והולכין בתר רוב תשמישו (וכיוצ"ב נתבאר לעיל בסימן ש"ח ס"ג), וכה"ג כתב הכה"ח (אות י"ח). ומ"מ כתב המשנ"ב בהמשך (סק"י) דלענין נעילה בו, ה"ז לצורך גופו ומותר כיון שיש עליו תורת כלי, ואפילו עומד למסוק בו, ע"כ. וזה דלא כפי דמשמע בפשטות בכה"ח (אות י"ד) שאם לא יחדו לנעול בו אלא רק להפך בו זיתים ה"ז אסור. וציין הכה"ח לדבריו באות ח"י, ושם איירי מצד איסור מוקצה (ולולי שציין הכה"ח לאות ח"י, היה אפשר לומר דהקפידא כאן משום בנין ג"כ, ואה"נ שמצד מוקצה מותר דהוי לצורך גו"מ, אולם מדבריו שציין לאות ח"י ל"מ כן, וזה קשה כאמור). וכבר הערנו דבמשנ"ב מוכח דבכל גווני מותר כיון שהוא לצורך גופו. (וע"ע בביה"ל ד"ה שיהא). ודו"ק.

23. שו"ע (סימן שי"ג ס"א) נגר, והוא יתד וכו', ועיין בביה"ל (ד"ה יהא קשור) מה שכתב בגדר האיסור. וע"ע בב"י.

24. שו"ע (ולהלן יבוארו ב' סוגים בזה).

ודין הקשירה הוא לעיכובא, כמו שכתב הט"ז. וכן הסכים הגר"א, וכמש"כ המשנ"ב (סקי"ג), ועיין בכה"ח (אות כ"א) מש"כ משם הפוסקים. וק"ק מה שסיים בדברי הא"ר שיש להקל לעת הצורך, עיי"ש. ועכ"פ דעת רוה"פ ושו"ע לאסור.

25. כן מבואר בשו"ע שם, שבכה"ג דומה טפי לבנין, ולא סגי בכל האמור לעיל. וע"ע בביה"ל ד"ה יהא קשור.

26. ביה"ל (ד"ה ואין נועלין בו). ועיין עוד בכה"ח (אות כ"ב) בשם הגר"ז.

27. כל זה מבואר בשו"ע שם, ובמשנ"ב. וע"ע בכה"ח (אות כ' ואות ל'). וכבר כתבנו שהצורך בקשירה הוא לעיכובא, וכנ"ל.

28. כה"ח (אות כ"ג) משם הב"י והאחרונים. וכן יש ללמוד מהדין דלהלן בסמוך, דכל כה"ג שהוא כלי אינו מבטלו שם ואינו דומה לבנין. (וע"ע בהערה הבאה).

29. ביה"ל (ד"ה אם יש) משם הב"י, שאם עשה לו בכוונה להיותו כלי שרי, אלא שסיים דלהגר"א אינו פשוט. ועיין בכה"ח (אות כ"ה) שפסק כהבית יוסף, ויעוין עוד במשנ"ב להלן (סקכ"א) דהיקל בעשה לו בית יד כשאינו ממילא, ודו"ק.

30. משום בנין ליכא דהא הוי כלי (ובכה"ג א"צ קשירה, וכנ"ל). ומשום מוקצה ג"כ ליכא, שהרי הוא כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו ומקומו, וכמשנ"ת לעיל.

31. ככל הנ"ל.

32. דהא אין עליו תורת כלי, וגם הוא עשוי להיות שם בקבע בדרך כלל, ונראה כמוסיף על הבנין.

33. שו"ע (סימן שי"ג ס"א), דכל ההיתר כשהאסקופה גבוה, ואז כשנועץ אותו במפתן הדלת אינו נוקב, אבל אם נפחתה האסקופה ואז הוא נוקב במפתן הדלת, אסור.

ויסוד האיסור איתא בגמרא דמיחזי כבנין, ובשו"ע כתב "דהוי בנין". וי"ל דל"ד, והכוונה שאסור "משום" בנין (ובביה"ל ד"ה הוי ציין ע"ד השו"ע את דברי הגמרא).

ובאמת שי"ל בזה, שהרי בט"ז ביאר שהמדובר כאן שנוקב בארץ ממש, וכמש"כ הראשונים שנועץ בקרקע. וא"כ הרי זה כעושה גומא ממש, וקיי"ל שהעושה גומא בבית חייב משום בונה, וכמ"ש בשבת (דף עג.). ועוד אמרו בפ' הבונה (דף קב:) שהחופר גומא להצניע מעות חייב משום בונה, ע"כ. וזה דלא כפי אמאי אמרינן כאן שהוא רק מצד מיחזי כבנין, וצ"ע. ועוד הוקשה לי מדברי המשנ"ב (סקכ"א) שהביא מדברי הב"י שמותר באופן זה אם עשה לו בית יד מיוחד שיהיה כלי, ואם המדובר שעושה נקב ממש איך מותר.

ושו"ר בס"ד בספר תוספת שבת סק"ח שנתעורר בזה, וכתב ליישב ע"פ התוס' בשבת (דף לט.) שהניקב בקרקע באופן שהדבר הנתחב נשאר שם וסותם את הנקב, אינו נחשב כעושה גומא, ולכן כאן שמיד לאחר עשיית הנקב הוא מתמלא ע"י הנגר, אין בזה איסור דאו' אלא מדרבנן, עיי"ש. אולם הדבר צריך עיון, א]. דהלא אין הנגר עשוי להיות שם לעולם אלא להוציא ולהכניס כדרך שימושו, וא"כ הרי יהיה פעמים נקב גלוי ממש, וצ"ע. ב]. דהנה בתו"ש שם ציין למג"א בסימן תצ"ח שסובר שאסור לתחוב נר בעפר, וה"ז חולק על הסברא הזו שמותר לנקוב כשזה מתמלא, עיי"ש. והנה לדבריו ה"ז פלוגתא, אולם מה נעשה דלפי"ז גם המשנ"ב יסתור את עצמו, שהרי בסימן תצ"ח סקצ"א פסק כדברי המג"א, וכשלעצמו י"ל דהמג"א שם אסר רק מדרבנן, אולם התו"ש שלומד שהמג"א חולק על ההיתר של בית יד, היינו שמבין שכמו שבית יד מותר מפני שהוא מוכח שהוא כלי, כך היה צריך להתיר גם נר שנראה שהוא חפץ מסוים ולא בונה בקרקע, ואם כן הרי המשנ"ב סותר עצמו.

ובפשטות על המשנ"ב ל"ק כ"כ, שהרי כאן הביא מחלוקת מבית יד, ואפשר שהמג"א סובר כאן ג"כ שאסור (והתו"ש קישר בין הסוברים שבבית יד מותר), אך ק"ק שלא הזכיר שם מחלוקת זו. ושמא אפשר דשם אם הנר ידליק ויגמר תהיה הגומא מגולה לעולם, משא"כ כאן בנגר שתמיד עשוי להיות מכוסה בנגר, ודוחק, אך כאמור דאעיקרא דמילתא הדבר צ"ע, שהרי הנגר עשוי להיות פתוח וסגור, ולא אשתמיט בפוסקים לומר שיהיה סגור כל הזמן, וצ"ע.

34. משנ"ב (סקכ"ו) וכה"ח (אות ל"ג). ועי' בביה"ל ד"ה כל נגר. [וע"ע להלן סקכ"ב שא"צ בגלוסטרא ממש, אלא אף אם יש בנגר טבעת שבה אוחזים בפתיחה, ה"ז כבית יד].

35. משנ"ב (סקכ"א) בשם הב"י. וכן פסק הכה"ח (אות ל"ז), וכתב שכן דעת רוב הפוסקים [והמעלה בזה יותר מנגר שבראשו גלוסטרא, שגם הוא עשוי מאליו, משא"כ כאן שעשאו במיוחד לכך, וכמש"כ המשנ"ב. ואע"פ שהנידון כאן מצד מיחזי, מ"מ בעשאו במיוחד מהני].

ואמנם כתב המשנ"ב שם בסו"ד משם הגר"א שלדעת רש"י והטור אין היתר בזה אפילו אם נעשה לו בית יד. אולם בתח"ד סתם כהב"י. וכאמור דהכה"ח נקט לדינא כהב"י ושכן דעת רוה"פ. וכבר ביארנו בהערה הקודמת הענין.

36. כן חידש הט"ז, והביאוהו להלכה האחרונים, כמבואר במשנ"ב (סקכ"ב), ועיין עוד בכה"ח (אות ל"ה), ואמנם הביא שם מהא"ר והפמ"ג שפקפקו בזה (וכ"ה בשעה"צ אות י"ג). אולם סיים שדעת האחרונים להקל כט"ז.

ומה שמצוי שנשחק מעט ע"י רוב הפתיחות והסגירות של היתד והנקב מתרחב, פשוט שאין בזה חשש, שהרי אינו פסיק רישא שיהיה כן, ואפילו אם הוא פסיק רישא נמי מצאנו בשו"ע להלן (ר"ס שי"ד) שלדעת השו"ע מותר גבי סכין שתוחבים אותו בקיר, כיעוי"ש. והרמ"א שם החמיר בזה. ומ"מ באינו פסי"ר לכו"ע מותר. ונוסף ע"ז שלא ניחא ליה, ואדרבה אינו רוצה בזה, וגם הוא כלאח"י, ולכן אין חשש.

37. פשוט, שהרי הם עשויים ומתוקנים לכך, וה"ז עדיף מבית יד שהתיר הט"ז וכנ"ל, ואף בלאו הכי נמי לא היה צריך בזה קשירה (עי' משנ"ב בשם הגר"א) שהרי הוא קשור ועומד, שהרי הוא מחובר בו ממש, וכן מבואר בב"י [ועיין במשנ"ב (סקי"ג) שאם הנגר מחובר לדלת ומושכין אותו ותוחבין בחור, מותר לכו"ע אף בלא קשירה, וכ"ה בכה"ח (אות כ"ד). וק"ו בנידו"ד].

ובאשר לבריח המחובר לדלת ומתחבר בצד הדלת בקיר, מבואר בט"ז (הנ"ל שהביאוהו המשנ"ב סקכ"ב והאחרונים), שדינו כדין הבריח שנוקב בארץ, שאם הוא נוקב בארץ אסור, אבל אם החור עשוי כבר מותר, עיי"ש. וע"ע בב"ח (ה"ד בכה"ח אות ל"ד) שבנועץ במזוזה מן הצד פשיטא דשרי (וכדין האסקופה הנ"ל), וע"ע בכה"ח לעיל (אות כ') משם הפרישה (אות ב') שבמזוזה מן הצד לא דמי לאסקופה הנז', ופשיטא דשרי, ואפילו בהזמנה לבד, עיי"ש.

נ"ב. להלן סוף סעיף ה' יבואר דין תליית מוטות ומדפים, וכיוצא.

38. שיעור הזמן של תדיר, עיין בתוספת שבת סק"ט שכתב מתחילה דאפשר דעיתים רחוקות היינו כמו בקשר של קיימא בס' שי"ז, ושוב כתב במוסגר שיותר נראה שעיתים רחוקות היינו אחר ל' יום, והביא דוגמא לכך, עיי"ש. והאחרונים תפסו כן לעיקר, וכמבואר בביה"ל (ד"ה שאין) בשם התו"ש שאם הפתח עשוי ליכנס בפחות מל' יום, הוי כפתח העשוי ליכנס בה תדיר, ע"כ. וכ"כ בכה"ח (אות ל"ז) משמו. [וע"ע מש"כ בזה לעיל ריש הסימן בהערה שלישית].

39. שו"ע (סעיף ג') ומשנ"ב, ועיין בשו"ע שהזכיר כמה דוגמאות, ובפנים כתבנו דרך כלל.

ובביאור דברי השו"ע, עדיין צריכא רבה, מאי שנא בנידו"ד סעיף ג' מהנידון דלהלן סעיף ד', שכאן מבואר שמועיל היכר ציר וכו', ולהלן בס"ד מבואר שלא מועיל, ובתרוייהו יש אותם תכונות, וכמו שמבואר במשנ"ב, ובתרוייהו עשוי גם לכניסה ויציאה תדיר, ועיין משנ"ב סק"ל וסקל"ב. ומצאנו בט"ז סק"ד שכתב דשאני הכא בדלת ממחצלת קנים, שכיון שאין דרך לקובעה בבנין, אינו נראה כסתימת חור בבנין, משא"כ בס"ד שהוא לוח אחד ודרך לבנות כן בבנין, עיי"ש. אולם ק"ל בזה דזה ניחא בישוב מחצלת קנים, אבל הרי השו"ע בתח"ד כתב סתמא שעשה לה דלת לפותחה, ומשמע שכל דלת הוא, והיה אפשר לומר ליישב דזה מיירי בדלת רגילה, ולפי"ז כל מה שכתב השו"ע אח"כ שתלוי באיזה סוג זה אם יש לה ציר וכו', זה שייך רק לדלת ממחצלת, ולא לדלת הרגילה שכתב בתח"ד. וא"נ י"ל שדלת זו היינו סתמא כמו הדלתות האחרים מקנים וקוצים, וה"נ הוא בדרך כזו, ואמנם בעשוי מקרשים קרשים ה"ז נידון דהרמ"א, ובלא"ה י"ל משם. ואפשר שיש כו"כ סוגי דלתות, דהיינו מלוח אחד, מקרשים קרשים, מקנים וקוצים, ועוד סוג דלת רגילה.

40. והיינו נקב שיש בצד הדלת, ותוחבין בו יתד התקוע בארץ [או במזוזות, דהיינו הך], וע"ז הדלת מסתובבת לכאן ולכאן, וכמש"כ בהגה.

ויש לציין שמבואר בריטב"א (עירובין קא.) שאפילו אם אין לדלת היכר ציר, אבל יש בפתח היכר ציר, ה"ז מותר. וה"ד בב"י. ואמנם לכאו' זה חידוש, דבשלמא בדלת ה"ז מוכח שעשוי כדלת, אבל כשזה בפתח מה מהני, הרי הדלת הוא כמו לוח הסותם כבנין קבע, וי"ל. ועכ"פ מדברי רש"י והרמב"ם משמע שרק בדלת מהני, וכמש"כ הב"י. וגם בשו"ע לא הזכיר אלא "דלת", וי"ל"ב.

41. כן כתב המג"א בביאור דברי השו"ע דמיירי בניכר. וה"ד במשנ"ב (סקכ"ה) ובכה"ח (אות ל"ט), והיינו שהרי צריך שיהא ניכר שהוא כדלת, וזה העיקר, ובודאי שצריך שיהא ניכר עכשיו שיש להם ציר.

וכתב הכה"ח (אות מ"א) בשם הח"א וז"ל: דה"ה אם יש היכר נקב באסקופה שהציר סובב בו, מותר לנעול בו, אם הוא קשור בפתח אע"פ שנגרר בארץ, ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו, דזה בונה ממש וחייב, רק שינעול בו כך. אבל אם אינו קשור כלל, אע"פ שיש לו ציר אסור לנעול בו, ע"כ.

42. שו"ע שם.

43. שו"ע שם ומשנ"ב. ובפשטות הוא הדין כל דכוותיה, כגון שצריך להרימו ולהזיזו הצידה, ולאו דווקא נגרר.

44. שו"ע, והוספנו "שלא ניכר" ע"פ המבואר לעיל מהמשנ"ב (סקכ"ה). ובתחלה העתקנו לשון השו"ע, ואח"כ הוספנו שלא ניכר, וקאי על שאין להם ציר.

45. שו"ע, ובביאור המשנ"ב (סקכ"ז), וה"ד גם בכה"ח (אות מ"ה).

46. משנ"ב (סקכ"ז), וכמו שהאריך בביאור הלכה (ד"ה גבוהים), דלא כהחיי אדם. וכן הסכים בכה"ח (אות מ"ג) כביה"ל. והוסיף שכן מבואר בשו"ע הגר"ז שצריך קשורים אע"פ שהם גבוהים. [וע"ע בכה"ח מה שהעתיק מדברי החיי אדם].

47. שו"ע (סימן שי"ג ס"ג).

48. כ"כ המשנ"ב (סקכ"ט) דמלשון השו"ע משמע שצריך שיהיה קשור מכל מקום, וכתב אבל מלשון הרמ"א בסעיף ד' משמע שא"צ קשור כלל אם יש לה אסקופה למטה, ויש להקל בזה, וע"ע לקמיה (באות ל"ג), והיינו בפתח העשוי לכניסה ויציאה, ובזה יש להקל כן, ולכאורה לדידן דקיי"ל כדעת השו"ע משמע שצריך קשור ותלוי. אולם הדבר אינו מבואר בהדיא בשו"ע, אף דמשמע קצת דקאי אדלעיל בקשור, וז"א מוכרח. ואכן יעוין גם בכה"ח (אות מ"ז) שהביא פלוגתא בזה, דהגר"א מפרש כן בשו"ע כנ"ל, אבל הגר"ז ס"ל שא"צ קשור. וע"ע בחז"א סימן מ"ו אות ב'. ועוד ראיתי כעת בעיקר ד' הגר"א והמשנ"ב שהאריך בס' ברכת יצחק להוכיח מהב"י שא"צ קשירה, עיי"ש. ומאחר שאף בדעת השו"ע לא ברירא מילתא, והוא מילתא דרבנן, יש להקל בזה.

ויש לציין, שראיתי באחרונים שבכה"ג שצריך לקשור את הדלת, צריך שיהא חבל עבה באופן שהדלת יכולה להנטל על ידו מרוב חוזקו (שדווקא בסעיף ב' היקל השו"ע באיזה אופן בחבל דק).

49. הנה השו"ע בסעיף ג' מיירי באין לה ציר מעולם, ובזה קאמר המשנ"ב הנ"ל שצריך קשור לדעת השו"ע אף כשהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, אבל ביש לה ציר אפשר דאף להשו"ע מותר. וכך נראה בסברא דלא חמור כ"כ. ואמנם אין ראיה לכך בהדיא (שהשו"ע לא פירש בהדיא באופן שיש ציר שא"צ קשירה), אולם אפשר להוכיח כן ממה דבסעיף ד' כתב השו"ע שאין נועלים בדלת מלוח אחד אפילו יש ציר, ובמשנ"ב סקל"ב פירש דבאינו קשור איירי, ובפתח העשוי לכניסה ויציאה, ולכאו' היינו הך, ואפשר איפוא דבעשוי כתיקון הדלתות והיכר ציר א"צ קשור כלל, ודו"ק, ויש לפלפל עוד. עיין בשעה"צ סקי"ט וסקכ"ג. [וכן יש לדון בזה גם דמאי שנא מפקק החלון בסעיף א' דא"צ קשור. ואמנם שם מדובר בעשוי לשימוש תדיר. אך י"ל דלצד דמשנ"ב שכאן צריך קשור. ועיין במג"א סק"ח ובשבילי דוד שם]. וי"ל"ב.

50. עיין בשו"ע (סעיף ד') דוגמאות לכך, אולם בזמן הזה אדרבה דלת עשויה בלוח אחד שלא כמו בזמנם, ומ"מ ה"ז ניכר שהוא דלת, ובודאי שרי, דהעיקר שיהא ניכר, ולכן השמטנו דוגמאות אלה, והכל תלוי אם הוא ניכר כדלת או לא, כנלפענ"ד. ושוב העירוני שכ"כ מן האחרונים בזמנינו.

51. שו"ע (שם סעיף ד'), וע"ע להלן.

ועיין בט"ז (סק"ד) דמה שאסרנו כאן בהיכר ציר, ולעיל בסעיף ג' התרנו, היינו משום ששם הוא מחצלת של קנים, ואין דרך לבנות מחצלת של קנים בבנין ולא נראה כבונה, משא"כ כאן שהוא לוח עץ ודרך לקבוע לוח עץ בכותל וכו',

עשויה כשאר דלתות, וגם אין לה אסקופה תחתונה[52].
ואם היא קשורה ותלויה, אזי: בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, אפשר להקל אפילו אם נגררת בארץ בעת פתיחתה, ואף אם אינה עשויה כשאר דלתות, אבל בפתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר אסור אפילו בקשורה ותלויה[53].
וכל הנידון הוא כשיש ציר בלבד והדלת אינה מחוברת בו למקומה, אבל אם הדלת מחוברת למקומה מבעוד יום, ומסתובבת בו לכאן ולכאן, וכשפותחין אותה אין שומטין אותה ממקומה, פשוט שמותר[54] (ומכל מקום אסור להחזיר דלת לצירה בשבת, וכמו שיתבאר להלן).
ודע עוד, שכל הנידון הנ"ל אינו שייך בדלתות שלנו, שניכר לכל שהם דלת, ומותר בכל אופן[55]. וכמו כן יש לדעת, שעיקר הקפידא כשמכניס את הדלת תוך חלל הפתח ממש, אבל אם מניחה כנגד חלל הפתח, מותר[56].
ט'. דלת של בית שיצאה מהציר שלה, אסור להחזירה בשבת לצירה, וכן חלון שיצא מצירו אסור להחזירו בשבת, ויש בזה איסור דאורייתא משום בונה[57]. [ועיין בהערה בביאור היתר דין פתיחת ונעילת דלת וחלון][58].
ואם הדלת יצאה מציריה בשבת או שנשברה בשבת, הרי היא מוקצה[59], אבל אם אירע כן שיצאה מבעוד יום, וחשב להשתמש בה בשבת לאיזה צורך שהוא, אינו מוקצה[60]. [ואם הוא רוצה להשתמש בו כמו שהוא, כגון להשעינו על הפתח לסותמו, נתבארו לעיל הפרטים, ועיין בהערה[61] ולענין חלון[62].
י'. דלתות הכלים (כגון דלת של ארון, שידה ותיבה), ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה, אזי: אם יצא התחתון כולו ממקומו ונשאר העליון, אסור להחזירו[63], אבל אם יצא מקצתו, מותר לדחוק אותו עד שיחזור למקומו[64], ואם יצא העליון, אסור אפילו לדוחקו ולהחזירו למקומו[65].
ובאופן שאסור להחזירו למקומו, הרי זה אסור גם כשהחור הוא באמצע פתח הכלי[66], וכן יש לאסור גם בצירים שלנו אפילו שהם עשויים מברזל[67] [אולם אם אין שום אפשרות של תקיעה במסמרים, כגון שהוא ארון עשוי מיציקת ברזל, נראה שמותר אף להחזיר את דלתותיו בשבת][68].
י"א. כבר נתבאר לעיל שיש חילוק בין דלתות של בנין המחובר לקרקע, לבין דלתות הכלים, שבדלתות של בנין יש איסור בונה מן התורה, וכמו כן אסור להוציאם משום איסור סותר[69]. אבל דלתות הכלים כגון של ארון שידה תיבה וכדו', אינו אלא איסור מדרבנן, והיינו שאסור להחזירו למקומו וכנזכר בסעיף הקודם, אבל מותר להוציאו ממקומו לאיזה צורך שירצה[70] [ואם הוא כלי גדול המחזיק מ' סאה, לדעת הרמ"א דינו כמו בנין המחובר בקרקע, ולדעת השו"ע י"א שדינו ככל הכלים][71]. ויעוין עוד בהקדמה שהבאנו לעיל בסימן ש"ח סעיף ט'.
י"ב. חלון של בית, דינו כדלתות הבית, ויש בזה משום בונה וסותר, ולכן אסור ליטלו ממקומו, וגם אסור להחזירו למקומו, בין כשהוא עם צירים ובין כשהוא במסילות[72]. [וגם אם הוא יצא מעט מהמסילה שלו, אין לדוחקו כדי שיתישב היטב על מקומו][73].
ונחלקו הפוסקים אם מותר לומר לגוי להוציא את החלונות בשבת, כדי שיכנס אויר, ולמעשה יש להקל במקום מצוה, או לצורך גדול או כשהוא מצטער וכדומה[74]. וכן אפשר לומר לגוי להוציא דלתות בית המדרש,

---

ולכאו' י"ל דהלא בסעיף ג' איתא בתחילת הדברים אם עשה דלת לפתחה. וא"כ אמנם הט"ז תירץ שפיר מחצלת, אבל בדלת מה יענה. ובפשטות י"ל דיסבור שאין זו דלת רגילה אלא מקרשים, ושאני הכא שהוא לוח אחד שנראה ככותל בנין. ואמנם גם זה אינו ברור, שהרי גם בעשוי מקרשים הרבה מבואר להלן דלא מהני ציר, וצ"ל דכאן איירי בעשוי מקרשים בצורה עראית כמו מחצלת וכדו', ומ"מ ק"ק שלא הזכירו זאת, וגם י"ל מהמשנ"ב להלן בסקל"ג שהביא מהגר"א שבס"ג מסתמא עשוי כשאר דלתות, ולא יכונו השיטות יחד. ואפשר איפוא שתחילת הדברים בס"ג היינו בדלת רגילה ממש, ולצד זה כל האופנים שיוזכרו אח"כ בשו"ע אם יש ציר או אין ציר אינו קשור למקרה זה. (וכבר הערנו בזה לעיל בס"ג בהערה).

52. כן דעת הרמב"ם שאינו אסור אלא בתרתי לריעותא. ועיין במשנ"ב (סקל"א) שהביאו, וכתב שבפתח העשוי לכניסה ויציאה, מצדדים האחרונים דיש לסמוך על שיטתו להקל. וכן כתב עוד המשנ"ב להלן (סקל"ו), ומבואר דמסכים לדבריהם. ועיין בכה"ח (אות מ"ט) שהביא דעת השו"ע להחמיר, ושדעת האחרונים כהרמב"ם, עיי"ש.

53. משנ"ב (סקל"ב), וע"ע בשעה"צ (אות כ"ג) מה שהעיר בזה.

54. כה"ח (אות נ"ב) ע"פ הגר"ז.

55. כנ"פ דכל כה"ג שניכר מותר בכל אופן, ואפילו כשנתפרק מעל גבי הצירים, ובכל אופן, וכן הזכרנו לעיל בהערה ראשונה בהלכה זו.

56. כן ראיתי בחזו"א סימן מ"ו סק"ב דכל כה"ג לא נראה כבנין. (הגם שכתב כן בתו"ד כצירוף נוסף, מ"מ נראה דהכי ס"ל). וכך נצטרך לפרש דברי כל הפוסקים כאן.

ג"ב. דברי הרמ"א והמשנ"ב (ובסעיף ד') הם מבוארים בתוך הדברים הנזכרים לעיל בסעיפים ג'-ד' (וע"ע בחזו"א סימן מ"ו סק"א).

57. כן מתבאר מהגמ' דשבת (דף קכב:), וכ"כ המאירי שם, וע"ע בעירובין (דף קב:), וכ"ה בשו"ע (סימן ש"ח ס"ט), וכן כתבו הפוסקים להלן בסעיף ה', ויעוין עוד בח"א כלל ל"ט ס"ג, וע"ע בחזו"א סימן נ' אות י' [ומה שכתבנו לגבי חלון, כן מבואר במאירי (שם) שדינו כחלון. וכ"ה בפוסקים, כמו שהבאנו להלן בסעיף הבא].

ועיין בהגה (סימן ש"י"ד ס"א) ובמשנ"ב שם שכלי שיש בו שיעור מ' סאה (עיין עירובין דף ד: שהוא אמה על אמה ברום ג' אמות), יצא מתורת כלי, והוי כבנין בקרקע, ונפ"מ מזה לארון גדול שנתפרק מצירו, שאסור כנ"ל. אולם לדעת השו"ע נראה שאין חילוק בזה, וכמו שסתם השו"ע שם, וע"ע גם בכה"ח שם, אלא שכתבנו שם דמ"מ בגדול הרבה בודאי אף לשו"ע אסור מדאו', דומיא דמשכן.

58. ומה שמותר בכלל לפתוח חלונות ולסגור, ואין בזה איסור בנין בשבת, הוא ברור, דאינו אלא מזיז מצד לצד (וכעין כסא טרסקל המבואר בס' שט"ו ס"ה שאין בו איסור אהל, וביארו המפרשים משום דעביד וקאי, וה"נ לא שנא, דהא הכל עשוי, והוא אינו אלא פותח וסוגר ומזיז מצד לצד, ואינו דומה למשנ"ת להלן סעיף ו' גבי כלים של פרקים שיש להם הברגה, דבמעשה ההברגה גרע טפי).

ואפילו אם זה דבר שמוציאו ומחזירו תמיד לפתיחה וסגירה, יש לצדד עפמש"כ בפוסקים (סו"ס רנ"ט, ובסימן ש"י"ד ס"י) שבדבר שאינו עשוי לקיום אלא לפתיחה וסגירה תדיר שרי, וממילא גם כשנועל את הדלת אין בו איסור. (ואינו כהברגה הנ"ל מהנידון דלהלן בסעיף ו'). ואפילו באופן שהוא עושה את הנעילה לזמן ארוך שנכנס ויוצא לשם לעיתים רחוקות, ג"כ מותר, ואינו דומה להברגה האסורה, משום שתקיעת לשון המנעול בחור הרי זה כמו שתוקע יתד במפתן הדלת הנז' לעיל, דאינו מעשה בנין כלל, אלא כמו מעצור לדלת, ויעוין בב"י סוס"ב שכל שהנגר קבוע שם תדיר אין בו שום חשש וכו', ודון לנידו"ד.

59. כמבואר לעיל בשו"ע (סימן ש"ח ס"ח) ובמשנ"ב שם.

60. עיין בשו"ע (סימן ש"ח סכ"ב) ובפוסקים שם. ולכן אם חושב להשתמש בה כמות שהיא לסגירת הדלת, מותר, וסר בזה איסור מוקצה.

ויש לבאר, שבדין דלת שיצאה ממקומה, יש ב' נידונים: א]. מוקצה, וזה רק בדלתות הבית ולא בדלתות הכלים (וכמשנ"ת בסי' ש"ח ס"ח ובמשנ"ב). ב]. גזירה שמא יתקע בהחזרת הדלת (וכמשנ"ת בסי' ש"ח שט"ז גבי ספסל וכירה, עיי"ש). וזה לכאו' שייך בכל אופן. אולם לפי"ד השולחן שלמה שהבאנו שם מבואר שאין לאסור בזה אלא רק באופן שעצם הדבר לא ראוי בלא החלק של הכלי.

ובכל אופן, בין לצד שזה מוקצה, ודאי דמהני מחשבה, וכנ"ל. ואף לצד דהוא גזירה של שמא יתקן, מ"מ י"ל שמועיל מחשבה. ומצאנו במשנ"ב בסימן ש"ח סקע"א שכתב שבכה"ג שיש חשש של גזירה שמא יתקע, מהני אם ישב עליה וכו', עיי"ש. ובד"מ שם דימה זאת למוקצה, עיי"ש. וה"נ י"ל שמועיל מחשבה. שו"ר שהמג"א העיר דבאמת כאן הוא ענין אחר מצד גזירה, ומ"מ הסכים דמהני.

61. ונזכיר בקצרה היוצא למעשה, שאם יצא הדלת מצירה או נשבר הציר מבעוד יום, וחשב להשתמש בה כדי לסגור את הפתח או את החדר שבביתו עם הדלת הזו כמות שהיא, וכמו שמצוי, דינו כדלהלן [ודווקא כשנשבר או יצא מבעו"י, שאם נשבר או יצא בשבת הרי הוא מוקצה, וכנ"ל]. אזי: לדעת השו"ע כתב המשנ"ב שצריך שתהיה קשורה מבעו"י [בחבל עבה שראוי לינטל בו, וכמשנ"ת לעיל בס"ג בהערה], ולדעת הרמ"א אין צריך קשירה [משנ"ב ס"ק כ"ט], ומכל מקום נתבאר בשו"ע (סעיף ד') שצריך תרתי לטיבותא, שיהיה עשוי כדוגמת דלת, וגם שיש לה אסקופה, אולם במשנ"ב (סקל"א וסקל"ו) הביא בשם האחרונים שיש להקל בחדא לטיבותא, ודי במה שניכר שהוא דלת (וכן נראה קצת שנוטה הכה"ח בכ"מ כאן בס"ג ד'). וממילא לדעת המשנ"ב והפוסקים יש להקל להשעין את הדלת על הפתח כמות שהיא וא"צ קשירה, אבל לדעת השו"ע בפרט זה, שמעתי מפרשים דכוונת השו"ע לומר שכשיצא העליון אזי גם התחתון אסור אם הוא יצא מקצתו, ולענ"ד יש לדון, ועכ"פ לדינא נראה שבין כך ובין כך אסור, ולא שנא.

62. ככל הנ"ל כן הדין לחלון שנפל בערב שבת וחשב להשתמש בו (שאילו נפל בשבת הרי הוא מוקצה, וכנ"ל), הרי זה מותר להשעינו על פתח החלון, אבל יש להזהר שלא להכניסו למסילות שלו, ויש בזה משום בונה, ועיין בעירובין (דף קב:) וברש"י שם ד"ה של, ודו"ק, וע"ע בחזו"א סימן נ"ב סקי"ד ועוד (וי"א שתלוי אם מחזירו למקומו באופן קבע, וכדמשמע בהגה כאן, ויל"ב, וע"ע בפוסקים בסימן ש"ח ס"ט (ועיין בכה"ח שם אות פג), וע"ע בפוסקים כאן ובסעיף ה', וע"ע להלן סימן תקי"ט, ואכמ"ל). ויעוין בסעיף הבא מה שהבאנו לענין חלון. (ולעיל בהערה הבאנו מס' ברכ"י שהוכיח בדעת מרן שא"צ קשירה). ועכ"פ באופן שהיא עשויה כעין דלת ויש לה ציר, וגם הוא פתח העשוי לכניסה ויציאה, יש להקל בזה לכולי עלמא שאין צריך קשירה (וכמש"כ לעיל בסוף סעיף ג'), וע"ע בחזו"א סימן סק"ב.

63. שו"ע (סימן שי"ג ס"ה), מחשש שמא יתקע, ע"כ, וכתב המשנ"ב (סקל"ח) דהחשש שמא יתקע בחוזק בסכין וביתידות שלא יוכל עוד לצאת משם והוי מכה בפטיש, ע"כ. ויש לציין שבאמת נחלקו בזה הראשונים, דאמנם רש"י בשבת (קכב:) ד"ה גזירה כתב דהוי משום מכה בפטיש, וכ"כ שם הרא"ש (סימן א'), אבל התוס' (שם קב:) כתבו דבמקום שצריך חיזוק ואומנות יש בו משום בונה (וע"ע בר"ן שם ב' פירושים), ובאמת אף המשנ"ב לעיל (בסימן ש"ח סקל"ז) הביא ב' דיעות בזה, וע"ע מה שכתבנו שם [ומה שכאן המשנ"ב לא הביא ב' הדיעות בזה, יש ליישב דלא חשיב בנין גמור כדהתם, שהרי עדיין יש בו ציר אחד, משא"כ שם שיצא הכל. ויעוין עוד במשנ"ב להלן (בסעיף ו') באיסור תקיעה בכלי, שאכן הביא מחלוקת זו אם חייב משום מכה בפטיש או בונה].

64. שו"ע שם, שכיון שהעלין נשאר במקומו, אפשר להחזיר את התחתון בקל, ולא חיישינן (ועיין במשנ"ב סימן תקי"ט סק"ה שהתיר להחזיר ביו"ט את תריסי החנויות כשמחזירם במקצת, ורק להחזיר כל צורכו אסור).

65. שו"ע שם, ועיין במשנ"ב (סקל"ט) שכיון שעי"ז הוא נופל לגמרי גם הדחיקה אסור כמו חזרה (ועיין בשעה"צ שם אי הוי מדאו' או מדרבנן). ובעיקר דברי השו"ע בפרט זה, שמעתי מפרשים דכוונת השו"ע לומר שכשיצא העליון אזי גם התחתון אסור אם הוא יצא מקצתו, ולענ"ד יש לדון, ועכ"פ לדינא נראה שבין כך ובין כך אסור, ולא שנא.

66. משנ"ב (סקל"ח) משם הט"ז, ואע"פ שלא שייך לגזור כ"כ שמא יתקע, אפ"ה אסור.

ועיין בשו"ע (סימן תקי"ט ס"א) דהקילו ביו"ט בגווני שיש להם ציר באמצע, וכתב המשנ"ב שם (סקי"ג) שמותר משום שאינו נראה כבונה (וע"ע בלבוש כאן אות י"ט), והוסיף שמותר שם להחזיר אפילו כל צרכן, ובלבד שלא יתקע ביתד בחוזק, שאם תקע הוי מלאכה גמורה, ע"כ. (וע"ע במשנ"ב שם סק"ז). אמנם הגר"ז שם סט"ו כתב לבאר החילוק בין ציר שבאמצע, לצירים שלמעלה ולמטה, כיון שיוצא בכל פעם שפותחים הדלת ואין לחוש שיתקע, עיי"ש. וע"ע ברמב"ן בשבת (דף קב:).

67. שם [ועיין במחה"ש ובלבו"ש ע"ד המג"א סק"ט בביאור הדברים, עיי"ש. וע"ע בכה"ח אות נ"ז משם התו"ש].

וי"ע אם גם בצירים שלנו המצויים כיום אסר, שהרי אינו אלא תלוי בהם כידוע, ואינו מחובר בהם ממש כמו שהיה בזמנם. אולם ז"א פשוט, שגם כיום יש כאלה שצריך לתקוע אותם במסמר, לחבר ביניהם, ואף באותם שרק תלויים ועומדים, י"ל שמ"מ אסור מחשש שאגב שהוא ירצה לתלותם ולסדרם, יבא גם לחזק את הציר המחובר לדלת או למזוזות, ולא בחיבור שבין הציר לציר. (ואולי זו גם כוונת המשנ"ב שמא יראה וכו'). אמנם באמת אין זה חשש המג"א אלא שמא יתקן את הציר הזה גופא, ומה גם שאף בזה דעת הרבה באחרונים שמותר, והשיבו ע"ד המג"א וכנ"ל בהערה הבאה.

68. כן נראה, דאף המג"א ודעימיה לא אסרו אלא בגווני שיש שייכות לתקיעה, ואפילו אם אינו מצוי אסרינן, אבל באופן הנז', שאין שום שייכות לתקיעה, פשוט דלא אסרו, וממילא מותר להחזיר דלתות הכלים בכה"ג, וכ"כ האחרונים. ובפרט שגם המג"א לא כתב כן בהחלט, אלא שכן משמע קצת במרדכי, ובאמת שי"ל ע"ז דמהיכא תיתי לחוש שמא יתקלקל, ושמא יתקע, דלא אשכחן כן, ואף במרדכי אפשר ללמוד בענין אחר. ועיין גם כן בקצוה"ש סימן קי"ט ס"ח ובערוה"ש סכ"ט ועוד באחרונים. וגם בפמ"ג במש"ז סק"ח משמע דל"ח לזה, ואכמ"ל. [ומעצם הדבר שמכניס זב"ז, אין חשש כלל, דהא לעולם אינו תקיעה, שהרי הוא מסתובב כדרכו].

ואולם היה אפשר לומר דלא פלוג רבנן (וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש במה"ת כאן). אולם הרי מצאנו כמה אופנים שהקילו בהם כיון שלא שייך הגזירה, כגון ברפיון, ולא אמרינן לא פלוג, וי"ל. וע"ע במאמ"ר (סקי"א) שדן בכיוצ"ב גבי כלי שע"י הברגה שאין שייך בו תקיעה שלכאו' מותר (אלא שלמעשה אסר משום שנראה כבונה וכו'). ועד"ז י"ל גם בנידו"ד שאפשר להקל מן הדין, איברא שהרבה אחרונים לא הסכימו עם המאמ"ר (וע' בפתה"ד מש"כ בזה, וי"ל ע"ד), אולם מצאנו באחרונים סימוכין לדבריו, ועוד יש להאריך בזה.

[וכבר נתבאר בסעיף קודם שאסור להחזיר דלת לצירייה, וחייב משום בונה. ועיין בחזו"א (סו"ס נ') בדף המחובר לכותל הבית בצירים וסובב על צירייו למותחו ולהורידו, ונשמט ציר אחד מן הכותל, והציר נכנס ויוצא בחור הכותל בקל, וא"א לתוקעו בחוזק כיון שהחור נתרחב, שמותר לדחוק הדף לכותל, כיון שאין זה דרך בנינו, ולא דמי לדלת וכו', עיי"ש. ולפו"ר צל"ע מד' המג"א הנ"ל, אך כבר כתבנו בתחה"ד שאינו מוכרח].

69. הזכרנו דין זה לעיל (בסעיף ד'), ועיין בב"י כאן שכתב שכבר נתבאר בסימן ש"ח שדלתות הכלים מותר ליטלם מהם בשבת, אבל לא דלתות מידי דמחובר בארעא "משום דהוי בונה", עיי"ש. ובאמת לאו דווקא, שהרי בנטילתו הוי משום סותר, אלא כוונתו היא דכיון שיש בו משום בונה כמו"כ יש בו משום סותר (וכיוצ"ב ביאר הט"ז כאן), ולזה סיים הב"י ומשמע דהוי חייב חטאת בין על נטילתן ובין על חזרתן, ע"כ. וע"ע במשנ"ב (סימן תקי"ט סק"א).

70. כן מבואר בשו"ע לעיל (סימן ש"ח ס"ט), עיין שם, ויעוין עוד במשנ"ב (סימן תקי"ט סק"ה), ודו"ק. [אולם יעוין לעיל (שם) שביארנו שאם הוא תקוע בחזקה אסור אפילו להוציאו].

71. בהגה (ר"ס שי"ד) אסר בזה, וכתב הכה"ח שם (אות ב' ג') שאינו כן לדעת מרן השו"ע. (ועיין בכה"ח כאן אות ס', והוא לדעת הרמב"ם), אמנם עיין שם שהערנו שמכמה פוסקים מוכח שאף מרן השו"ע מודה לאסור במחזיק ארבעים סאה.

72. עיין לעיל בשו"ע (סימן ש"ח ס"ט-י') ובפוסקים שם וכן בפוסקים כאן, וע"ע משנ"ת לעיל. ועיין בכה"ח לעיל (סימן ש"ח אות פ"ד) אופן הדבר.

ובעיקר דין חלונות שלנו שע"י מסילות, היה נלענ"ד שמעיקר הדין אין בו איסור, ולא מבעיא שכמה ראשונים ס"ל שאינו אסור משום בונה אא"כ יתקע, עוי"ל שכאשר אינו דרך ציר ורק במסילה בעלמא אין בו איסור בונה לכו"ע, ובפרט שהדרך להוציאו ולהכניסו עכ"פ לעיתים (וע"ע בא"א מבוטשאטש כאן מש"כ בזה). מ"מ למעשה דעת הפוסקים כאן לאסור, ואכמ"ל.

73. הנה לעיל הבאנו גבי ציר שיצא, שבעלין אסור ובתחתון מותר, עיי"ש. וכאן הלא כשיוצא בודאי מתקלקל ואסור, אך י"ל שכיון שכאן זה במסילה בעלמא מותר, ואינו מוכרח. (ואין הנידון מצד חשש תקיעה, דלא שייך בזה).

74. בט"ז כאן (סק"ה) כתב: ומזה יש ללמוד דיש למחות מה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון ע"י עכו"ם בשבת, וזהו איסור גדול, דכיון שהישראל חייב חטאת בזה אסור בעכו"ם משום שבות וכו', עיי"ש. (וע"ע בכה"ח בסימן ש"ח אות פ"ג שכ"כ עוד אחרונים). וע"ע במשנ"ב לעיל (בסי' ש"ח סקל"ט) שג"כ כתב לאסור (ועמש"כ בזה לקמן). ועו"א.

אולם יעוין בכה"ח כאן (אות נ"ט) שהביא בשם הגר"ז דהאי מילתא תלוי במחלוקת הפוסקים אם זה נחשב סותר על מנת לבנות, שי"א שכיון שדעתו להחזירן ה"ז ע"מ לבנות, וי"א שרק אם הבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון אז הוי איסור תורה, משא"כ בנטילת החלונות כשדעתו להחזירן, וממילא האמירה לגוי הוי שבות דשבות שהתירוהו במקום שמצטער, ולכן א"צ למחות ביד הנוהגין כן, אבל כל אדם יחמיר לעצמו. ומעתה מבואר שתלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל, והרי כתבו כמה פוסקים שלמעשה אינו אסור מדאו' אלא באופן שדעתו לבנות טוב יותר. (ע"פ המבואר בתוס' דשבת צד: וכדקיי"ל כר"ש, וכן מבואר עוד בתוס' בשבת לא: וכ"כ שם המפ' (וכ"מ במאירי שם כט:). וע"ע בתוס' דלקמן דף קו. וכ"כ הרבה פוסקים. וע"ע בספר טל אורות מלאכת מוחק דף ס"ט). וא"כ בכה"ג אפשר להקל במקום צורך, וכדרך שמבואר בסי' ש"ז ס"ה.

[ויעוין במשנ"ב לעיל (סימן ש"ח סקל"ט) שכתב שאסור ליטול ולהחזיר

כדי להרחיבו לצורך הלומדים או המתפללים[75], אבל אסור לומר לגוי להחזיר אותם אחר כך למקומם[76].
י"ג. ננעלה הדלת בפני הקטן, מותר לשבור את הדלת ולהוציא את הקטן, ואפילו אם צריך לנסר את הדלת לחתיכות מותר, שמא יבעת התינוק[77]. ולא אומרים שצריך להסיח דעת התינוק ע"י שישחק בקליות ואגוזים ולא ישבור את הדלת, אלא מותר לשבור את הדלת[78].
אולם באדם מבוגר אסור. אמנם במקום צער מותר לומר לגוי לשבור הדלת, ואם אין גוי, יש להקל על ידי יהודי, באופן שלא יהיה ראוי לשימוש ולא בדרך סתירה. ויותר טוב לעשות בשינוי[79].
י"ד. דין ידית של דלת שנפלה, נתבאר לעיל בסימן ש"ח שאסור להחזירה, ואפילו ברפיון[80]. והוצאת תקע של חשמל (כשאין החשמל פועל בו), נתבאר בדיני החשמל[81].
ט"ו. אסור ליתן שמן בדלת חורקת וכיוצא, בין במחובר לקרקע ובין כשאינו מחובר לקרקע[82].
אסור להסיר חלודה מן הכלי, בין ביד ובין בכלי ובין בחומר המיועד להסרת חלודה[83]. וכן אסור להשחיז סכין[84].
ט"ז. כמה פרטים מצויים במוטות שתולים עליהם.
א). מוט של פרוכת שלפני ארון הקודש[85], אסור להחזירו למקומו בשבת, ולא להוציאו, אלא אם כן בתנאים הבאים: א). שאין דרך לתקוע את המוט במסמר או בהברגה וכיוצא[86]. ב). ודווקא באופן שדרך להחליף את הפרוכת מזמן לזמן, אבל אם הדרך שנשאר שם זמן רב, אין ראוי לעשות כן[87] בארון קודש שיש בו איסור "בונה" (כגון שיש בו מ' סאה, או עכ"פ כשהוא מחובר לקיר)[88].
ב). מוט המונח בשני נקבים שבכותל ארון הקודש, כדי למנוע את נפילת ספרי התורה, מותר להוציאו ולהכניסו, אפילו אם מהדקים אותו בנקבים[89].
ג). מוט שבארון בגדים, שתולים עליו מתלים עם חולצות ומעילים, אין להחזירו ולהוציאו מן הארון, אפילו כשהוא מונח בנקבים בלא תקיעה, אם הוא ארון ששייך בו איסור "בונה"[90].
ד). מוט שתולים עליו מגבות, וכמו שמצוי במקומות ציבוריים, מותר להוציאו ולהחזירו, בתנאי שאינו עשוי לתקוע אותו במסמר או בהברגה וכדו', אלא רק הוא מונח בנקבים[91].
ה). מוט שיש בו קפיץ המיועד לתלות עליו גלילי נייר טואלט, ומכניסים אותו בין שני נקבים שבקיר העשויים לכך, מותר[92].
ו). מדפים של ארון וספריה, אין להוציאם ולהכניסם לארון, אפילו אם אינם עשויים בתקיעה אלא רק מונחים על ווים המיועדים לכך. והיינו בארון ששייך בו "בונה", וכן הדין במגירה, שאין להוציאה ולהכניסה מארון שיש בו איסור "בונה", וכנזכר[93].
י"ז. בית של מזוזה שנפל מהמשקוף, אסור להחזירו למקומו בשום אופן, ואפילו בצורה רפויה. וכן אם נפל מסמר ממנו וכל כיוצ"ב, אסור להחזירו בשום אופן[94].
אבל אם הקלף של המזוזה נפל מן הבית שלו, מותר להחזיר את הקלף למקומו[95].

כלים של פרקים

י"ח. כלי העשוי מפרקים פרקים שמחוברים זה בזה (כגון מטה של הולכי דרכים שמפרקין אותה בהליכתם בדרך, ומחזירים אותה כשמגיעים למקומם, וכן כסאות פרקים, וכל כיוצ"ב.), ה"ז תלוי בב' סוגים:
סוג א', אם דרכה להיות מהודקת בחוזק, אסור להחזירה ולא להדקה, ואפילו אם מחזירה ברפיון גם כן אסור, ומכל מקום אינו אסור אלא מדרבנן, ורק אם הוא תקע בחוזק ה"ז חייב חטאת[96].
סוג ב'. אם דרכה להיות רפויה, דהיינו שהוא אינו מקפיד אם יתנועע בתוך החור[97], מותר אפילו לכתחילה להחזירה[98], אבל מכל מקום יזהר שלא יהדק[99], וגם רפוי ולא רפוי, אסור[100]. ודין זה הוא לדעת הרמ"א, אולם

החלונות אפילו ע"י גוי, משום שבות, ע"כ. וציין לט"ז (הנ"ל), אולם לא נתפרש בהדיא שזה אסור גם במקום מצוה, אלא שבדברי הט"ז (שהוא המקור) משמע שאפילו במקום מצוה אסור, שהרי זה כאיסור דאו', אולם אפשר שלא הביאו להט"ז לכל דבריו אלא לעצם האיסור, וי"ל].
והנה בכה"ח לעיל (סימן ש"ח אות פ"ג) הביא דברי הט"ז ועוד פוסקים שאסור לומר לגוי להוציא החלון וכו', וכתב ע"ז ומיהו בשו"ת גוא"י האריך להוכיח שאין בזה חיוב חטאת (ורק מחשש שמא יתקע, וא"כ באופן שרגיל בכך יש להקל, ע"ש). וע"ע מה שכתב שם. ונראה דיש לסמוך על המקילים דכל כה"ג לא חשיב איסור דאו' [וכמו שהביא בכה"ח הנ"ל משם הפוסקים. וכבר הבאנו מדברי התוס' בכ"ד דמוכח הכי, וכן כתב בספר טל אורות להוכיח כן מדברי הראשונים ושכ"כ המהרש"ל, ועוד, ובפרט בחלונות שלנו שבמסילות שיש לדון בזה, וכנ"ל. וכ"ש אם עשוי להכניס ולהוציא עכ"פ בזמן רחוק דקיל טפי].
ויש להקל באמירה לגוי לצורך מצוה או לצורך גדול (וכתנאים המבוארים לעיל בס' ש"ז).

75. לכאו' ה"ז תלוי בנידון הגר"ז שהביא הכה"ח (הנ"ל), וכמשנ"ת יש להקל מן הדין, וכדרך הנ"ל לענין חלון.
אלא שבענין זה לכאו' היה נראה לאסור, דהא בסתירתו הוא מתקן גופא, שכעת יכולים לשבת שם, וכל כה"ג הוי תקון ואינו בכלל סותר, אולם עכ"פ גם בחלון התירו, ועל כרחך שאף אם עתה זה מועיל, מ"מ בעיקרו הוי קלקול, וכל כה"ג פטור. [ואין זה ענין לעושה נקב בלול של תרנגולים (כשבת קב:), שעשוי להיות כן תדיר].

76. משום שעד כאן לא התירו אלא בהוצאתם, דהוי איסור דרבנן, אבל לחברם הוי איסור דאו' של בונה [והיינו לפי"ד הפוסקים כאן ובס' ש"ח, הגם שהערנו לעיל שלכאורה לפום דינא י"ל שאין בזה איסור דאורייתא]. והוי שבות גמור שאסור אפילו לצורך גדול, ולצורך מצוה, ובפרט באופן שבחזרתם אין כ"כ צורך, וכמו שהוא מן הסתם. [וכל הנידון לעיל באינו עשוי לפתוח ולהוציא תדיר, שבכה"ג שדרך להוציאם תדיר, יש להקל טפי ע"י גוי, ועיין בהגהה לעיל סו"ס ד' ובאחרונים. וע"ע בחזו"א סי' מ"ו סק"ב וסק"ג].

77. כן הוא ביומא (פד:) ראה שנגעלה וכו', ואמרו שם בגמרא שכל הזריז לעשות כן הרי זה משובח, וכ"פ הרמב"ם (פ"ב ה"ז), והובא בכה"ח (סימן שכ"ח אות פ'), ומבואר שם בגמ' דאע"ג שממילא הוא מפצל עצים הראויים למלאכה או הדלקה מותר עי"ש, וכתבנו שזה דווקא אם צריך לנסר את הדלת, והיינו כגון שאין לו כלי אחר. אבל אם יש לו קרדום וכדו' שאפשר לשבור את הדלת ולהוציא את הקטן לא הותר לו לפצל עצים (כ"כ המחה"ש ה"ד בכה"ח שם).
ויש לציין שכ"ז דווקא אם אין חשש שיגרם נזק ע"י שהיה בדבר. עיין להלן בסימן שכ"ח.
והטעם בכ"ז כתב הרמב"ם שמא יבעת התינוק וימות עי"ש, ומשמע דווקא כשיש חשש שימות, וע"ע גם במאירי (ביומא שם), אולם נראה פשוט שגם אם הוא יכול לבא לידי סטיון ח"ו, ג"כ הוא בכלל ההיתר, דהוי בכלל סכנה, עי' להלן בס' שכ"ח.

78. כן מבואר בגמ' שם. [ועוד בפרטים אלו הארכנו בס"ד להלן בסימן שכ"ח סי"ג, ובסימן שט"ז].

79. כן נראה שבמקום צער יש להתיר, דהא אינו איסור דאו', ובמקום צער חזינן שהתירו אף במלאכה שאצל"ג (וככתובות דף ס. וע"ע בדברינו בס' שט"ז). אמנם ראוי שיעשה כן בשינוי, ואם יש גוי עדיף טפי.

80. עיין שם משנ"ת שבאופן זה יקח דבר אחר. (ואפילו הוא כלי שמלאכתו לאיסור, שהותר לצורך גו"מ). אבל להחזירו אסור. והמחזירו בתקיעה (או שהכניס בו המסמר התופסו) חייב חטאת, וברפיון אסור מדרבנן. [ורק באופן שיכול ליפול מיד, או כשכבר השתמש בו כך מבעו"י כמה פעמים, ועשוי לכך, יש שהתירו. אמנם י"ל בזה, ועמש"ש].

81. עיין בזה בסימן רע"ז בדיני חשמל המצויים, ובסו"ס רס"ה גבי גרמא בשעון שבת וכו', ומן הסתם אינו כחלק מן הקרקע ואין בו וסותר. (ולדעת רבים אף להחזו"א מותר בזה כשאינו פועל, וע' שכ"כ, ודלא כאול"צ). אמנם מ"מ יש בזה חששות אחרים, ועמש"ש.

82. דהוי כמתקן מנא, וכ"כ בשש"כ פכ"ג סל"ח ועוד באחרונים.

83. מטעם הנ"ל דמתקן - ויש שפירשו בזה האיסור המבואר בסו"ס ש"ב להסתכל במראה, וכמו שהבאנו שם, וכ"כ בתהל"ד ועוד. ומוכח מיהא שאסור להסיר החלודה [ויש לדון בזה גם משום ממחק], ואכמ"ל.

84. עיין סימן תק"ט ס"ב.

85. עיין ברמ"א לעיל ס"א. ועוד להלן בסימן שט"ו ס"ט וס"ב ובכ"ד בדין פרוכת, ושם הנידון על תליית הפרוכת עצמה, אבל המוט נשאר במקומו, וכאן אנו דנים על המוט עצמו [והפרוכת כשלעצמה מותר לתלותה על המוט, וכן מותר להשחילה בלולאות וכל כיוצ"ב, ואפילו אם הוא עשוי לזמן רב, וכמשנ"ת במקומו עפ"ד רוב ככל הפוסקים].

86. שאם הדרך לתקוע או בהברגה, אסור להחזירו אפילו ברפיון, וכדלהלן בסעיף ו' מגזירה שמא יתקע.

87. הנה מצאנו שאסור להחזיר מגירה לארון שיש בו איסור בונה (וכמו שיבואר בהערה הבאה אימתי שייך איסור בונה, עיין שם). והבאנו דין זה להלן בסימן שט"ו בדין החזרת מגירה, עיין שם, ושכ"כ החזו"א ועו"א, וזה למרות שאין בו שום תקיעה. וכך י"ל גם לגבי החזרת מדף של ספריה והוצאתו. וכך י"ל גם כאן לגבי פרוכת, אלא שאם זו פרוכת שהדרך להסירה מזמן לזמן ה"ז מותר, וכמו שכתבנו גם שם בס' שט"ו בהערה לגבי מגירה, וה"ה כאן.
והנה ראיתי בארחות שבת פ"ח ס"ט שהביא דין מגירה, ובס"ט הביא דין מדף של ספריה. ואילו אח"כ בס"כ הביאו דין מוט של פרוכת שנפל ממקומו שאם אינו מחובר מותר, ע"כ. ודבריהם סותרים זל"ז, מאי שנא מדף ממוט של פרוכת, והיה להם לבאר שכל ההיתר במוט של פרוכת הוא רק בכזה שכך הדרך להחליף הפרוכת מזמן לזמן. אבל אם הדרך שנשאר שם לזמן רב, כמו שמצוי היום ברוב המקומות, אסור. ואפשר שיש לחלק בין דבר שנשלמת צורת הדבר בכך כגון מדפים ומגירה, לבין דבר אחר צדדי כמו שעון ותמונה. איברא שבעיקר הדין אף במגירה ומדף של ספריה אין הדבר פשוט לאיסור, די"ל דכה"ג לא חשיב סתירה כיון שאינו סותר את גוף הדבר, ועיין בעירובין (דף לה.) בהא דבעי סכינא למפסקיה, ונחלקו רש"י והרשב"א אי מותר לפוסקו וכו'. אולם הא יש אוסרים. ועוד די"ל שכאן זה נחשב סתירת גוף הדבר, ועו"ל. ויש עוד צדדים שהיה מקום לדון להקל כמו בהוצאת והחזרת חלון תריסים וכו', דאיכא למ"ד דשרי, וכמו שהבאנו שם, אולם הא נקטו הפוסקים לאיסור, וה"נ אף שאין חשש תקיעה ראוי להזהר בזה. (ושוב כרגע נראה לי הספר הלכות שבת בשבת שהביא נידון זה של מדף של ספריה המונח על ווים, ופקפק בדבר דשמא אין בזה איסור, ונשאר בצ"ע, ואמ"א כעת).

88. כאן ביארנו שכל הקפידא להחזיר המוט (כשאינו עשוי בתקיעה), הוא רק בארון קודש כזה שיש בו איסור בונה ובנין בקרקע, והיינו בארון קודש המחובר לקרקע או לקיר, אבל אם אינו מחובר אין איסור זה, אמנם אם הוא ארון גדול שיש בו מ' סאה, כתב הרמ"א בר"ס שי"ד שהוא כמו ארון המחובר לקרקע. ועיין מש"כ שם דאפשר שלדעת מרן השו"ע יש להקל בזה, וה"ה כאן. אמנם הבאנו שם דמ"מ בארון גדול הרבה בודאי שאסור אף לדעת מרן השו"ע, דומיא דמשכן.

89. בזה יש להתיר אפילו בארון גדול במחובר לקרקע, ואע"פ שמהדקים אותו בנקבים, משום שכך הוא דרך שימושו, וה"ז כמו בריח הדלת שנכנס בקיר בהידוק, שזהו דרך תשמישו, וכ"כ כמה מן האחרונים בזמנינו.

90. כדרך שביארנו לעיל לענין תליית מוט של פרוכת שלפני ארון הקודש, וה"ה כאן, ומאחר שהדרך לבטל אותו בארון לזמן רב, יש לחוש. [והיינו בארון המחובר, או גדול למר כדאית ליה, וכנ"ל].

91. כדרך שביארנו לעיל במוט של פרוכת שלפני ארון הקודש, וה"ה כאן. ומאחר שהדרך להחליף המגבות מזמן לזמן, מותר, אם אינו עשוי בתקיעה או הברגה.

92. כדין הנ"ל, וכיון שהדרך להחליף את הגלילים מזמן לזמן בהוצאת המוט ובהכנסתו שנית, זהו דרך תשמישו, ומותר. וכן דעת הגרשז"א כמובא בארחות שבת פ"ח סי"ח, וכ"ה בחו"ש פל"א ועוד באחרוני זמנינו. ואמנם מאידך הביאו בארחות שבת שם מהגריש"א שמחמיר בזה, וביארו דס"ל דלא דמי לקנה שהתקינו לנעול בו המבואר בס' שי"ג שאין בו איסור בונה, משום שהקנה מחובר לבנין רק בשעת הנעילה, וכאשר פותחים את הדלת מסירים אותו משם, ולכן הוא נידון ככלי בפ"ע, משא"כ מוט זה שהוא קבוע בבנין, ורק לעת הצורך מסירים אותו ומחזירים אותו מיד למקומו, ע"כ. ואינו נהירא, דמצאנו בפוסקים שגם אם הבריח עשוי לזמן שרי, וכמו"כ אם אותו בריח משמש או לסגירה או לאחיזת הדלת בפתיחתה, ג"כ מותר. וה"נ אף אם הוא באותו מקום ממש שמכניסים ומוציאים תדיר, מ"מ זהו דרך שימושו, ואין נראה לאסור בזה. וגם מוט של המגבות וכל הנ"ל בכלל זה.

93. ככל מה שנתבאר לעיל, עיין בהערה שלישית של הלכה זו.

94. פשוט ככל דיני בונה.

95. דאינו אלא כהנחת ספר בארון. וכ"מ בחקרי לב הל' מזוזה סו"ס קכ"ח, ועוד באחרונים. וע"ע בשד"ח מערכת המ"ם אות קט"ו שגם מצד מתקן י"ל שמותר, וכבר כתבנו דין זה להלן בסימן שכ"ג בהרחבה.

96. בגמ' דשבת (מז:) איתא מטה של טרסיים אם החזירה ותקע חייב, ולהחזיר בהידוק בעלמא פטור, אבל אסור שמא יהדק, וברפוי מותר לכתחילה, ובב"י כתב דמשמע מהרמב"ם וטור שגם כשהתירו ברפוי היינו בדבר שדרכו להיות רפוי (וע"ע כעי"ז במאירי בשבת סו"פ כירה בשם הראב"ד). והוסיף שרפוי ואינו רפוי הוי כמהודק, וכדלהלן [ומדין בונה עיין במג"א סק"י ומשנ"ב סקמ"א]. וממילא בנידו"ד באופן שדרכו להיות מהודק בחוזק אסור גם ברפוי.
ובשו"ע (סימן שי"ג ס"ו) כתב שמטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת (ועיין במשנ"ב שיש ב' דיעות באיסור תקיעה אם הוא משום בונה או משום מכה בפטיש, ועמש"כ בזה לעיל בסעיף ה' בהערה). וכתב השו"ע אבל אם היא רפויה מותר לכתחילה, וביאר הרמ"א דהיינו שדרכה להיות רפויה, ע"כ. ובפשטות גם השו"ע מודה לזה, וכדבריו שבב"י להדיא. ומ"מ מבואר בפוסקים שכל שדרכו להיות מהודק אסור אפילו ברפיון, וכן ביאר הלבושי שרד (אות כ"א) שמש"כ השו"ע אסור להחזירה ולהדקה, כלומר או להדקה, שבב' אופנים אלו אסור, אבל אינו חייב אא"כ תקע, עי"ש. ואמנם מצאנו בט"ז (סק"ז) שכתב שלדיעה אחרונה בשו"ע אסור להכניסה אפילו ברפיון כיון שדרך להדקה. ומשמע שיש בזה מחלוקת, אולם כבר ביאר הלבו"ש (באות כ"ב) דלאו דווקא, ובאמת לכו"ע אסור אפילו ברפיון במקום שדרך להדקו. ואמנם י"ל בדבריו, ואכמ"ל, ומ"מ כן הוא בכל הפוסקים כאן, ובמשנ"ב כאן בסימן שי"ג ובסי' ש"ח סט"ז. וכ"ה בב"י להלן בדין דסעיף ח', ובמשנ"ב שם סקנ"א (וע"ע כה"ח אות ס"ב ואות ע"ז).
וכן כתב הרמ"א בהדיא (בסעיף ו') שדבר שדרכו להיות מהודק אסור להחזירו אפילו ברפיון, ע"כ, וכן הסכימו הפוסקים. ואמנם ידוע מה שכתב החזו"א (בסימן נ' סק"י) שאין הלכה כדברי הרמ"א, שהרי בטור מוכח שיש להקל "בכל ענין", ומשמע שמותר להחזירו אפילו בהידוק כיון שאין חשש שמא יתקע, וס"ל לחזו"א שאפילו שהרגילות לתקוע, אם הוא עושה ברפיון מותר, וכיון שיש ראשונים המתירים ס"ל דהוי ספק דרבנן לקולא וכו', עיין שם. אולם למעשה אין להקל בזה, דמבואר בב"י שאסור להחזיר אפילו ברפיון, ומש"כ החזו"א שם דאפשר שמרן חזר בו, אין בזה הכרח (ואדרבה מהרמב"ם משמע לאסור, וכמש"כ בב"י). ומאחר שבב"י מבואר לאיסור, א"כ כפי שיתפרש כן להטור כך יתפרש להשו"ע, ודו"ק. וכן פסקו הרמ"א ושאר אחרונים להחמיר, וכ"ה בכה"ח להחמיר (וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן ל"ב שהאריך בזה להוכיח כפסק הרמ"א והפוסקים לאסור אף ברפוי, עי"ש). ולכן למעשה כלי שדרכו לתקוע אסור להחזירו אפילו ברפיון.
[ודרך אגב, הנה במשנ"ב סקמ"א כתב שתקיעה בחוזק אסורה מה"ת, כגון ביתידות ומסמרים, עי"ש. אולם נראה פשוט של"ד הוא, שכל שהיא תקיעה בחוזק ה"ז חייב, וכ"מ בשו"ע להלן ס"ט (ולכן השמטנו וכתבנו סתמא תקיעה בחוזקה), ויש להוסיף ולציין בזאת, בגדר רפוי ומהודק, דהנה בב"י הביא מהכל בו בשם הראב"ד שרפוי היינו אם אינו מקפיד אם יתנועע בחור, וכל האיסור הוא כשמעמידה בחוזק, ובמג"א סקי"א כתב שיש בזה מחלוקת, וכי הסמ"ג סובר שרק אם צריך אומנות אסור, עי"ש, וה"ד בביה"ל ד"ה דרכה (וקצת משמע מלשונם "אבל" כדעת הסמ"ג, אך אינו הכרח גמור). ובאחרונים נקטו להלכה שרפוי הוא רק אם יתנועע בחור החור, אולם לענין גדר תקוע ס"ל דלכו"ע אינו אסור אלא דווקא בדבר שצריך גבורה ואומנות. ובאמת שכ"כ הרבה ראשונים, וכמו שהביא במאמ"ר סקי"א מהרמב"ן והרשב"א (בשבת קב.), וסמ"ג וסמ"ק, וכ"כ גם בריא"ז שם, וע"ע בתוס' שם, וכ"כ עוד ראשונים. הובאו דבריהם בספר בני ציון ליכטמן סק"י ובספר מנו"א ועוד, ובפרט שיש באחרונים שביארו דלכו"ע שרי בהכי, ולא פליגי, וכיעוין בערוה"ש ס"ל ועוד באחרונים].

97. מה שכתבנו בגדר רפוי, הוא עפמש"כ הבית יוסף כאן בשם הראב"ד, שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק, אבל במג"א (סקי"א) הביא שבסמ"ג איתא דדווקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור (וה"ד בביה"ל ד"ה דרכה).
ולכאו' כן משמע גם מדברי הפוסקים (עיין משנ"ב סקמ"ג, ונזכר להלן) שכתבו שברפוי ואינו רפוי אסור, ומשמע דכל שדרך לדחוק ודאי אסור, ושו"ר שכ"כ הכה"ח (אות ס"ה) שדעת מרן השו"ע להחמיר כהראב"ד, עי"ש. אולם באמת יש לדחות ראיה זו, דשאני התם שמאחר שלא התירו אלא רפוי לכן כתבו הפוסקים לאסור גם רפוי ואינו רפוי, אבל בנידון אם הוא בגדר רפוי בכדי שנאסור מכאן והלאה, שפיר י"ל שאינו נאסר, שאינו בגדר מהודק. ויבואר עוד, דלעולם נימא שאף בתקיעה הוי דרבנן והוא חומרא יותר, אלא שלא הוצרכו לומר כן דהוא פשיטא שקרוב לאיסור דאו', ואין להקשות דהוי כמו גזירה לגזירה, דאע"פ שהם דרגות שונות מ"מ הכל הוא חשש אחד. [ואי לא תימא הכי תיקשי על המג"א והביה"ל, שהביאו דין זה ולא נחתי לראיה זו].
ואפשר דהכה"ח הנ"ל כתב לשיטתו במה שהעתיק ד"ז (באות ס"ו) עמש"כ השו"ע שאם דרכה להיות רפויה (ולא העתיק כהמשנ"ב בסקמ"ג), ולכן סבר שהם תלויים זב"ז, וסבר שגם בנידו"ד ה"ז אסור, אולם כפי שהערנו מהמשנ"ב הנ"ל אינו כן, וא"כ אין ראיה מוכרחת, וע"ע באול"צ ע' רי"ט שג"כ נקט להחמיר לכתחילה, ודו"ק.
ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן קכ"ב) שבמקום שיש ספק נוסף אפשר

לדעת השו"ע נראה שמותר להחזיר באופן זה אפילו בהידוק, שמאחר שדרכו להיות רפוי אין חוששים שמא יתקע[101], אך יש להזהר מאד שלא יתקע[102].
כל האמור הוא בכלים שאינם מחוברים לקרקע, אבל בדבר המחובר לקרקע, אסור להחזירו למקומו אפילו ברפיון, ויש בזה משום בונה בשבת[103]. ועיין בהערה אם בכלל מותר לטלטל כלי של פרקים או הפרקים עצמם בשבת[104].
י"ט. דבר שאין דרך להדקו כ"כ בחוזק שיהיה כמו תקיעה, אבל מכל מקום הדרך להדקו, מותר להחזירו, משום שבאופן זה אין לחוש שמא יתקע, ויש אומרים שאפילו באופן זה אסור להחזירו כלל, שמאחר שהדרך להדקו על כל פנים הרי זה אסור, ועיין בהערה[105], ולכן כוס של פרקים, שמפרקים את הכוס מרגלו, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה הנזכרת לעיל[106].
וכלים העשויים בחריצים סביב, דהיינו שחלקי הכלי מוברגים זה לזה בחוזק, כגון כוס מכסף שרגלו מחוברת אליו על ידי הברגה, אסור להבריגם בשבת לכל הדיעות[107], ויש אוסרים אפילו אם הוא עושה עכשיו ברפיון[108], ועיין בהלכה הבאה[109].
כ'. דבר העשוי לפתיחה וסגירה תמיד, ואינו עשוי לקיום, כגון מכסה הכלים, הרי זה מותר בכל אופן[110], ואפילו אם משתמשים במכסה על ידי הברגה שמבריגים אותו לכלי, הרי זה מותר, משום שכך דרך השימוש שלו, וגם הוא עשוי לפתיחה וסגירה תמיד, ולכן מותר לסגור טרמוס בפקק שלו, וכן בקבוק של תינוק מותר להבריגם בשבת. ואפילו להדקו בחוזק בידו מותר[111]. וכן כלי זילוף של מי ורדים, או כלי של תמצית תה וכיוצא, מותר[112].
אולם אם אין דרכו לפתוח ולסגור תמיד, כגון ידית של מכסה, וכן ידית הכלים, הרי זה אסור משום מתקן כלי, ואמנם בקבוק שתיה, אף ששותין ממנו לעיתים רחוקות (כגון משקה חריף), נראה שמותר לסוגרו, אף שהפקק נסגר בהברגה. ולענין הברגת מלחיה, אף שעשוי להישאר שם לזמן, יש לסמוך על המקילים, ועיין בהערה[113].

לצרף דעת הסמ"ג להקל. (ועיין במשנ"ב סימן תקי"ט סקי"א לענין כלים מפוצלים כגון מנורה וכסא ושולחן שהם חתיכות חתיכות, שמותר להעמידן ביו"ט ובלבד שלא יתקע, וביאר המשנ"ב דהיינו בחוזק ובגבורה. ועיין בשעה"צ שם, וע"ע לעיל שם סק"ג), ואכן גם מלשון המג"א (והעתיקו הביה"ל) משמע קצת דס"ל שהעיקר כדעת הסמ"ג להקל, ולכן כתב "אבל" וכו'. (ואמנם אינה ראיה מוכרחת כמשנ"ת במקומו בכללי הפוסקים שאין ראיה מוכרחת מלשון אבל, וכמש"כ במקומו שכ"כ בשו"ת תפל"מ ועוד. אולם במקומו הבאנו מהב"י גופיה בס' רנ"ג שדייק מלשון זו דהכי הלכתא, ובודאי גם לשיטתו הוא כן). ולכן במקום שיש ספק נוסף יש להקל, ובאמת שכדברי הסמ"ג הנ"ל כן כתבו עוד כמה ראשונים, וכמו שהזכרנו בסוף הערה הקודמת, ובודאי שאפשר לסמוך ע"ז (עכ"פ בצירוף נוסף). ומה גם שמצאנו באחרונים דלא פליגי כלל, ולכו"ע אינו אסור אלא בדרך גבורה ואומנות, וכיעוין בערוה"ש סעיף ל' במוסגר, עיי"ש (וע"ע בא"ר ובפמ"ג משכ"כ בזה). ונוסף על כל זה יל"ד מהגמ' בשבת (דף מז.) שרפוי אינו ממש ברפיון כ"כ, ועיין.

98. שו"ע סעיף ו' [ועיין בכה"ח להלן בסימן שי"ד אות צ"ה בשם הא"א לענין רחיים תקועים בחוזק שאסור מדאו' וכו'].

99. כ"כ הרמ"א ע"ד השו"ע (גבי מטה של פרקים), והוסיף כן בתוך דברי השו"ע, ועיין בגר"ז ובחזו"א סימן נ' סק"י.

100. כ"כ הב"י, והובא במג"א, וכן העתיק המשנ"ב (סקמ"ג). והיינו הך כמו הידוק הנ"ל בסמוך, וכן כתב בחזו"א שם רסק"י שרפוי ואינו רפוי היינו מהודק. ואמנם המשנ"ב הוסיף פרט זה בנפרד, ומשמע שאינו פירוש של מהודק, אלא דרגה נוספת, וי"ל. ומ"מ לכו"ע הדין מוסכם כן.

[ויש להעיר, דהמשנ"ב (סקמ"ג) העתיק דין זה על מה שכתב השו"ע שלא יהדק, וע"ז הוסיף דהיינו שגם רפוי ואינו רפוי אסור (וכ"כ הגר"ז), אבל הכה"ח (אות ס"ו) העתיק דין על מה שכתב השו"ע שאם דרכה להיות רפויה שרי, וע"ז אמר שאם הוא רפוי ואינו רפוי אסור, עיי"ש. ולכאו' ב' דינים אלו תלויים זב"ז, דכיון שרפוי ואינו רפוי נחשב כמהודק אסור בכל גווני, אולם לכאו' היה מקום לחלק דכיון שאינו מהודק ממש לא גזרינן ביה, ורק בדבר ששייך בו הגזירה כגון שהוא דבר שבמצבים מסוימים אסור דהיינו במהודק, בזה שפיר נימא שגם ברפוי ואינו רפוי אסור, משא"כ בדבר שממנו מתחילה הגזירה אפשר דלא גזרינן (וכעי"ז הערנו לעיל בהערה בדין גדר רפוי, עמש"כ שם). אולם המעיין בב"י יראה דמיירי על הדין של דרכו להיות רפוי, וממילא כל שכן בנידון המשנ"ב, ואת"ש בפשיטות].

101. הנה השו"ע כתב שבדבר שדרכו להיות רפוי מותר להחזיר, ואפשר לפרש שמותר אפילו בהידוק, דכל כה"ג לא חוששים שמא יתקע, ומה שהוסיף הרמ"א "ובלבד שלא יהדק", היה אפ"ל שכ"ה גם דעת השו"ע ולא פליגי, וכ"כ כמה אחרונים. עיין משנ"ב כאן וסקמ"ח. אולם בפשטות י"ל שזה תוספת מדיליה, ולדעת השו"ע אדרבה אפשר להחזיר בהידוק גם כן. וכן נראה מסתימת השו"ע לגבי מטה של פרקים, וכן סתם השו"ע גם לגבי כוס של פרקים (לדעה ראשונה). אולם מזה אין ראיה, ותלוי בפירושי האחרונים בזה, ודו"ק. וכן פסק בהדיא החזון איש (בסימן נ' סק"י), כיעוין שם. וע"ע גם באבנ"ז סי' ר"א לדעת התוס', ועוד באחרונים.
וה"ז מצוי בהרבה כלים בזמנינו [אלא שמתחלה יש לנו לדון מהו גדר רפוי, וכפי שנתבאר לעיל יש להחמיר לכתחילה בכל דבר שאדם מקפיד שלא יתנועע בחור, ועדיין צריך בקיאות בדבר מהו נקרא בחוזק ומהו רפוי].
ועיין במשנ"ב להלן (סימן שט"ו ס"ק כ"ג) לענין רגלי המיטות והשולחנות שכתב השו"ע שמותר, וכתב המשנ"ב בזה"ל: ונראה דכל זה כשהיה רפוי, אבל אם הדף שעל השולחן מהודק ותקוע בחוזק, וכמו שמצוי בכמה שולחנות, אסור משום בנין. ואפילו אם עתה אינו תוקע בחוזק, אם דרכו תמיד להיות מהודק ותקוע בחוזק ג"כ יש להזהר בזה, וכמו לענין ארוכות המטה אם עשויה להתחבר עם המטה בחוזק, וכמבואר בסימן שי"ג ס"ו, עכ"ל. וזה פשוט ומבואר ככל הנ"ל.

102. שבזה אסור מדאו' לכו"ע, וכנ"ל.

103. כן כתב בפמ"ג (אות י"א) דכ"ז בתלוש, אבל במחובר לקרקע אף רפויה אסור וכו', עיי"ש. וע"ע גם בחזון איש (סימן נ' סק"י) שבמחובר חייב אף ברפוי אם דרך בנינו בכך. וכבר נתבארו לעיל יסודות הדינים.

104. הנה יש לדון בכל הנ"ל, אם בכלל מותר לטלטל כלי של פרקים, שהרי יש חשש בעצם הטלטול דשמא יבא לתקנו ושמא יתקע, ויש בזה כמה אופנים:
א). שבעוד הכלי שלם, אין חוששים שמא יתפרק ויבא לתקנו, וכמש"כ המשנ"ב כאן (סוסקמ"ה), וביאר שדווקא במנורה שדרכה להתפרק חיישינן (וכמש"כ בסו"ס רע"ט). משא"כ בדבר שאין דרכו להתפרק, עיי"ש. ולפי"ז הדבר תלוי לפי הענין, שאם הוא עשוי להתפרק אסור, ואל"כ מותר. ואם יהיה דבר כזה שעשוי להתפרק ה"ז אסור כדין מנורה [אלא שנראה שאם הוא דבר שאף בחזרתו אינו אלא איסור דרבנן, וכדלהלן, אין להחמיר בו כ"כ, דהוי כגזירה לגזירה].
ב). בעודם פרקים פרקים, נראה שאסור לטלטל אותו בשבת שמא יתקע, אלא שיש בזה כמה פרטים שתלוי אם צריך מעשה אומנות כדי לתקנם וכו', וכבר נתבארו בס"ד כל הפרטים בזה לעיל בסימן ש"ח סעיף ט"ז גבי ספסל או כירה שנשמטו אחת מרגליה, וה"ה כאן, ודו"ק.
וכל הנ"ל מצד החשש שמא יתקע, אולם מצד מוקצה, הדבר תלוי אם בכלל פרקים אלו ראויים לשימוש, וכל שהם עושים מלאכה כל שהיא אין זה מוקצה, וכמו שנתבארו הפרטים בס"ד בסימן ש"ח ס"ו גבי שברי כלים, עיין שם. ואם אינו ראוי לכלום, ה"ז מוקצה מצד עצמו.

105. עיין בשו"ע (סעיף ו') שהביא ב' דעות בדין כוס של פרקים (ולענין הלכה יבואר בהערה הבאה, שסתימת מרן השו"ע להיתר. וכן הוא מעיקר הדין. אמנם כמה אחרונים החמירו לכתחילה, אם לא לצורך וכו').
והנה מצאנו בזאת ב' ביאורים באחרונים, בביאור המחלוקת שבשו"ע, שבלבושי שרד מבואר שהמתירים סוברים שכוס של פרקים אינו נחשב מהודק [נ"ב, וי"ל שהוא גם נחשב "רפוי" ממש, דאילו הוי רפוי ואינו רפוי הרי ג"כ אסור, וכנ"ל בהערה הקודמת]. והאוסרים סוברים שזה נחשב מהודק, וכ"מ בטור (עיין בשעה"צ אות ל' מש"כ בזה). וכ"מ בב"י (וע"ע בשו"ע הגר"ז סכ"א). ואת"ש לפי"ז מה שהובא כאן ב' נידונים נפרדים, ואת"ש שהוצרך בשו"ע להזכיר דין כוס של פרקים, שאינו ענין למה שהובא לעיל גבי מטה, ודו"ק. אולם במשנ"ב (סקמ"ה) מבואר באו"א, שהנידון הוא באופן שמחזירו ברפיון. ובזה נחלקו, דאמנם הוא נחשב בחוזק, אולם אינו בחוזק כמו תקיעה, וא"כ ברפיון עכ"פ יהיה מותר, דבכה"ג אין לחוש שמא יתקע. והאוסרים סוברים שכיון שמ"מ הדרך להדקו ונחשב בחוזק, אסור גם ברפיון, ע"כ. ויש לבאר דאע"פ שהדרך רק בהידוק ולא בתקיעה בחוזק, מ"מ כיון שזה קרוב מאד לאיסור ס"ל להי"א שאסור בזה. (וע"ע במשנ"ב סקמ"ח ובשעה"צ שם). ובפנים העתקנו כדברי המשנ"ב, ולדבריו צריך להוסיף שהנידון הוא כשמחזיר [ולעיל הבאנו שנחלקו הפוסקים בדבר שדרכו להיות רפוי אם מותר להחזיר בחוזק (שנראה שנחלקו בזה השו"ע והרמ"א), אולם לפי"ד הלבו"ש כאן הוא ענין אחר אם דבר כזה בגדר רפוי או לא].
ובאופן זה לדעת המתירים שמותר להחזיר, יש לדון עוד אם מותר להחזיר אפילו בהידוק, שהרי אין דרכו לתקוע ואין חשש שיתקע, או שמותר רק ברפיון. והמשנ"ב סק"ל נקט שמותר להחזיר ברפיון, ובשעה"צ ציין מקורו מהט"ז, אך העיר ע"ז מלישנא דהטור, עיי"ש. אולם בגר"ז סכ"א ביאר שההיתר הוא אפילו במחזירו מהודק קצת (ואין נראה לפרש דהיינו ברפוי ולא רפוי, וכי זו דרגה נוספת בנתיים). וכן ראיתי אגב אורחא עוד באחרונים שכתבו כן. (ונפ"מ בזה לענין הארכת שולחן וכסא תינוק וכדו' ע"י זיזים, וכדלהלן). וכ"כ בקצוה"ש סי' קי"ט סק"י, וע"ע גם בחזו"א סימן נ' סק"י, ועוד.

106. כ"ז מלשון השו"ע סעיף ו', וכאמור הטעמים כנ"ל בהערה הקודמת.
ולהלכה, דעת השו"ע נוטה לדעת המתירין כפי שסתם מתחילה, אולם המשנ"ב (סקמ"ו) הביא מהאחרונים דלכתחילה יש להחמיר כדעת הי"א, אך אם הוא לצורך שבת יש לסמוך על דעה ראשונה. וכ"ה בכה"ח אות ע"א. (וע"ע בבא"ח פ' ויקהל הלכה ה' שהביא בזה בלשון יש אוסרים ויש מתירין, עיי"ש. וכבר ידוע דרכו בקודש בכל כה"ג). אולם כאמור דעת השו"ע להיתרא, וע"ע מש"כ לעיל. [וגם בעיקר הנידון צל"ע אם בקיאין היום בגדר הרפוי והמהודק].
והחזו"א הנ"ל התיר אפילו בהחזרה במהודק אם אין דרך לתקוע.

107. משנ"ב (סקמ"ה) בשם המג"א, דכיון שעשוי בהברגה בחוזק לכו"ע אסור, והיינו שאפילו ברפיון אסור וכדלהלן בסמוך.
הערה: ובענין הידוק בחוזק, כגון בהברגה הנז' בפוסקים, יש לדון אם הוא אסור מדאו' (כמו תקיעה), או לא. ויעוין בשעה"צ (סקל"ב) שכתב דמהמג"א משמע דבהידוק בחוזק הוא חשוב כמו תוקע ממש. (והיינו דחייב בכה"ג). וכתב ועל כן אסור אפילו להטור בכל גווני [והיינו דכיון ששייך בו איסור תקיעה דאורייתא, א"כ ממילא יש לאסור אפילו ברפוי, ככל האמור לעיל שבדבר שיש בו חשש דאו' אסור בכל אופן שמא יעשה באופן האסור מה"ת, וזו גופא הראיה מהמג"א, דמאחר שכתב על כוס של פרקים שכוס שמתחבר ע"י הברגה בחוזק אסור לכו"ע, ע"כ דזה בגלל דהוי ביה איסור דאו', ואסור בכל גווני כאמור]. ואולם מהט"ז (סק"ז) מוכח דאפילו ע"י שרוי"ף בחוזק הוא רק איסור דרבנן. [שהרי דימה כלים שמתחברים בהברגה לכוס של פרקים שנחלקו בו, כמובא בשו"ע]. וא"כ ממילא לדעה ראשונה כשמהדקו ברפוי שרי. [והביאור כנ"ל דכיון שאין בו איסור דאו' לא גזרינן ברפוי]. ומייתי השעה"צ שהמאמ"ר סבירא ליה שע"י שרוי"ף הוא רק איסור דרבנן. (ולמעשה מסיק כהמג"א שאסור). ומבואר דגם הוא ס"ל כן דהוי מדרבנן וכו', עיי"ש. ויש לבאר הדברים, שבמאמ"ר סקי"א רצה לצדד להקל בזה לגמרי ומכמה טעמים: א). שבהברגה אין דרך ליתן יתידות ומסמרים, והתקיעה עצמה גם היא לא מוסיפה כלום, שהרי תקיעה שייכת רק בחור שמנסה לתחוב לתוכו עמוק יותר, משא"כ בהברגה שהוא "נתפס", ואין חילוק בחור. ב). שיש לצרף ראשונים שאין בנין וסתירה בכלים (וכמו שהזכרנו לעיל בס"א). ג). וי"א שאין נחשב הידוק אלא בדבר שצריך גבורה ואומנות (וכמו שהובא בביה"ל), ובהברגה לא שייך, ע"כ. איברא שיש להשיב בזה, שמש"כ בטעם הראשון י"ל דאה"נ שכל שאינו מוברג היטב אינו תפוס היטב (וכן ביארנו בהערה הבאה), ובצירוף ב' הטעמים שכתב אח"כ י"ל דמ"מ לכתחילה מחמירים בזה, ועכ"פ איסור דרבנן הוי [ועיין בפתח הדביר שתמה מאד על המאמ"ר איך הרהיב עוז לחלוק על המג"א והאחרונים וכו', עיי"ש. אולם באמת דברי המאמ"ר ברורים בסברא, וכן י"ל מאחר שאין דרך לתקוע בזה, ובפרט לדברי הראשונים, ורק בדרך אומנות אסור, ועוי"ל].
ומ"מ מבואר מדברי המאמ"ר שרצה להתיר לגמרי, אלא שלמעשה הכריע לאסור כיון שיצא מפיו של המג"א, ובפרט להרמב"ם שנראה כבונה, עיי"ש. ומ"מ אף אם נחמיר בזה, בודאי דס"ל שאינו איסור דאו' אלא איסור דרבנן. וכן נראה עיקר. וכך י"ל דברי המשנ"ב שאינו אלא מדרבנן (ואע"פ שכתב לחוש למג"א, י"ל שהיינו לענין הדין ולא לומר שהוא מדאו'), אולם מאחר שבמשנ"ב פסק להחמיר אפילו ברפוי שמא יהדק, על כרחך דהוי מדאו', ולכן גזרינן. ושו"ר שכ"כ להדיא בשעה"צ בהל' יו"ט (סימן תק"א סקי"א) שהזכיר מדבריו כאן, וכתב כן בהדיא דהוי מדאו', ונפ"מ לעשותו ע"י גוי שיש להחמיר. ולפענ"ד נראה להלכה דהוי מדרבנן, שהרי להט"ז הוי מדרבנן ודלא כהמג"א, והמאמ"ר רצה להתיר אפילו לכתחילה, וכפי הצירופים שיש, ועכ"פ נראה שיש להקל בזה ע"י גוי, כדין שבות דשבות המבואר בסימן ש"ז ס"ה.

108. שעה"צ (אות ל"ב). והיינו שלדעת המג"א יש בהידוקו איסור תורה, וא"כ בודאי שאסור אפילו ברפיון (ככל האמור לעיל שבחשש שמא יתקע אסור אפילו ברפיון). וע"ע בן איש חי פ' ויקהל, ובכה"ח כאן.
אמנם כבר נתבאר בהערה הקודמת שדעת הפוסקים נוטה שאינו אסור אלא מדרבנן, ולפי"ז יש להקל ברפיון, ונראה לענ"ד שהמיקל בזה יש לו ע"מ לסמוך, דכל כה"ג דהוי מדרבנן לא גזרינן, וחזינן כמה צדדים לומר דאינו מדאו', וכנ"ל בהערה הקודמת.
אך בעיקר הדבר יש לדון באיזה אופן יש חילוק בהברגה בין חוזק לרפיון, וזו באמת טענת המאמ"ר כאן (שציינו ברמז השעה"צ סקל"ב), שבהברגה אין הבדל בין בעומק התחיבה, עיי"ש. וי"ל דהאחרונים יסברו שכל שלא סיים לגמרי ה"ז רפוי, ורק אם אחר שסגרו כולו ולבסוף מחזקו שלא ישתחרר שוב, זהו נחשב הידוק בחוזק, והיינו שזה מועיל לה שלא תשתחרר שוב מרוב שימוש, כמו שמצוי לפעמים שהבורג יוצא, וכמו"כ אם אינו מהודק חזק ה"ז מתנועע, כידוע.

109. שמבואר בפוסקים שכל שאינו עשוי לקיום מותר לעשותו בשבת, ואפילו ע"י הברגה.
אמנם יש לדון בזה בנידונינו, לפי הבנת החזו"א (סימן נ' סק"ט) בדעת המג"א, שכתב שכל ההיתר בכיסוי כלי, הוא דווקא בכה"ג שאינו יוצר כלי ע"י הברגת הכיסוי, אלא רק סוגר אותו בעלמא, אבל אם ע"י ההברגה הוא הופך אותו לכלי, ה"ז אסור, ואם דרכו להבריג בחוזק אסור מדאו', ולכן מיטה של פרקים אם מחברים אותה ע"י תקיעה אסור מדאו', עיי"ש בכל דבריו. אולם דעת הגר"ז (סעיף כ"א) מוכח שלא לחלק בזה (אמנם בתהל"ד הקשה לפי"ז מה נאמר בקנה של סיידין וכו'). וכ"ה פשטות דברי המג"א וט"ז בערוה"ש (סימן שי"ג אות ל"א) דכל דבר שדרכו לפתוח ולסגור מותר, וע"פ סברת החזו"א יש לדון בכוס הנ"ל של פרקים שמחברים אותו לרגל האם זה נחשב כלי, ומבואר איפוא שמכיוון שללא הרגל אינו עומד, אזי אינו נחשב כלי כלל, ואופן השימוש בו הוא רק על ההברגה, וא"כ בהברגתו לרגל נחשב כלי, ואסור.
ולדינא, מוכח בפוסקים דלא כהחזו"א אלא כדעת האחרונים שמותר בכל אופן כיון שאינו עשוי לקיום, וכמש"כ בזה הגרשז"א במנחת שלמה (ע' צ"ט) לדחות ד' החזו"א, ושכ"ה מבואר בחוות יאיר להתיר, וכ"כ גם בשולחן שלמה כאן. וכ"ה ביבי"א (ח"ג סימן כ"א) שמוכח מהאחרונים בכמה דוכתי להקל בזה, וכן הביא דבריו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קכ"ב), והסכים להתיר בזה, וכ"כ במנו"א דלא כהחזו"א, וכ"כ עוד הרבה באחרונים, ודו"ק. והעירו באחרונים הנ"ל ממה שמצוי שממלאים את הפתיליה בנפט ביו"ט, ואין פוצה פה ומצפצף, וכן המנהג בכמה דברים. ודרך אגב יש לציין שבחזו"א שם דן ביסוד דבריו לענין חשמל שיש בו משום בונה, והגרשז"א ועוד באחרונים פליגי, ונת' במק"א, ואכמ"ל. [והזכרנו מזה להלן בהלכה שאחרי הבאה].

110. משנ"ב (סקמ"ה) בשם הט"ז, ועיין עוד בכה"ח (אות ע') בשם הפוסקים. ובגדר אינו עשוי לקיום בכמה זמן הוא, יבואר להלן בהערה ד"ה ועדיין.

111. כן יוצא מהנ"ל. ואפילו להמג"א שאסור בהברגה בחוזק, מ"מ בעשוי להיות כן תמיד מותר. וכ"כ בבא"ח פ' ויקהל. וע"ע להלן שכתבנו סברא שבדברי מאכל י"ל שאף אם עשוי לסגור לזמן רב ג"כ מותר.

112. עיין בבן איש חי פ' ויקהל הלכה ה' גבי כלי שקורין קומקום (מזלף), שיש לו הברגה בראשו, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ואפילו בהידוק בחוזק כיון שאין עשוי לקיום בכדי שיהיה בהם סתירה ובנין, אלא עשוי לפתוח ולסגור תמיד בשביל להכניס המשקה. וכ"כ עוד באחרונים.
ועיין עוד למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק סי' רס"ב גבי כלי של מי ורדים שמותר בשבת ויו"ט, וכתב ולא דמי למנורה של חוליות בשו"ע סי' שי"ד וסי' תקי"ט [נ"ב. דרך אגב יל"ד שבסימן שי"ד לא מוזכר בשו"ע מנורה של פרקים, וי"ל דל"ד מנורה של פרקים, אלא הכוונה לענין כלי פרקים למיניהם, א"נ כוונתו לנו"כ שעל השו"ע בסי' שי"ד שהזכירו כן]. דשאני התם שהיה עשוי לקיום ולא לפרקים והוי ככיסוי הכלים [והוסיף שם עוד טעם שבעשוי לקיום אסור מחשש שיתקע במסמר ומכה בפטיש או שצריך אומן וכו', עיי"ש. ולכאו' היינו הסברא שהביא המג"א, ונזכר בביה"ל כאן ד"ה דרכה].

113. הנה במג"א (סקי"ב) מבואר שכל ההיתר בכוסות העשויים חריצים חריצים הוא משום שאין עשויים לקיום אלא לפתיחה וסגירה תמיד, וכי לכן לא דמי לכוסות, וכ"כ בהדיא הגר"ז (סעיף כ"א) שעיקר ההיתר הוא לפי שאין עשויים לקיום כלל רק לפותחן ולסוגרן תדיר "וגם בשבת עצמה", ולא אסרו בנין יראי וסתירתו אלא כשאין על דעת סותרו בשבת עצמה, וכמ"ש בסימן שי"ד, ע"כ. וכ"כ בקצות השולחן (סימן ק"ט ס"ו). ויוצא איפוא שמלחיה שדרכה למלאות פעם אחת לזמן מה אסור.
ואולם מהט"ז (סק"ז) משמע שעצם זה שכך הוא דרך תשמישו לא חשיב גמר מלאכה (ואינו תלוי בהכרח בתדירות לפי"ז), וכ"כ הפמ"ג (שם במש"ז). ואף אמנם שגם הט"ז כתב שצריך שיהיו עשויים לפותחן ולסוגרם "תמיד", אולם אפשר שעיקר ההיתר הוא במה שדרכו בכך ועשוי לכך, וכן משמע בפמ"ג הנזכר, אולם ז"א הכרח, דשפיר יש להשוות דברי הט"ז כדברי המ"א. וע"ע במשנ"ב שקישר בין המג"א והט"ז, ונקט את לשונו של המג"א שהדבר תלוי אם עשוי לפתיחה וסגירה תדיר, וכן נקטו עוד אחרונים. [והגם שלכאו' יש לחלק בין המג"א והט"ז כנ"ל, אולם למעשה יש להחמיר כלשון המשנ"ב ושאר אחרונים, שהעיקר תלוי אם עשוי לפתוח ולסגור תמיד, וכדעת המג"א והגר"ז שאוסרים]. ועדיין צ"ע דהא מותר לסגור פקק של בקבוק, אפילו אם אין דעתו לפתוח תדיר, כגון בקבוק עם משקה חריף שרגילים לשתות ממנו מעט וכדו', ולא שמענו שהזהירו שלא לסוגרו. ושמא זה לא חשיב תקיעה כלל. ועוד י"ל שאם הוא סוגר בקבוק שנשאר בו שתייה אין בו חשש, כיון שדעת האדם על כל מאכל ומשקה (וכמש"כ הפוסקים בר"ס ש"י, שלכך אין מוקצה במאכל בא"א). וממילא כל כה"ג לא יחשב קבע כלל. [אמנם בבקבוק תרופה, לא יועיל טעם זה, שאין דעת האדם ע"ז. אמנם עי' בסו"ס ש"ח דין תרופות, ויש לחלק].

כ"א. יש אומרים שגם אם הוא דבר שדרכו לפתוח ולסגור תמיד, אין להתיר אלא רק אם הוא דבר שכך הוא דרך השימוש שלו, כגון מכסה הכלים, ופקק בקבוק וכדו', אבל אם הוא דבר שבחיבורו הוא נעשה כלי, וקודם לכן אינו אלא שני חלקים בעלמא, ועל ידי הכיסוי נעשו כדבר אחד הראוי לשימוש, אסור[114]. אולם למעשה כתבו הפוסקים שבכל אופן מותר להשתמש בהברגה, כאשר דרכו לפתוח ולסגור תמיד[115]. ולכן, מותר להבריג בלוני סיפולוקס לעשיית סודה אם הוא עשוי להפתח תדיר, אולם אם הוא עשוי לזמן, אסור. וכן אפשר לפתוח מנורת נפט שהחלק העליון מחובר לבית קיבול שלה, וכנמצא[116], וכן כתבו להקל לתחוב את המחט במזרק, כדי להשתמש בה אפילו לחולה שאין בו סכנה, ועיין בהערה[117].

כ"ב. ומנורת חשמל שנשרפה, אסור להוציאה אפילו ביום טוב ולהחליפה באחרת, ואפילו בזמן שאין החשמל פועל[118], וכן בלון גאז שנגמר, אין להחליפו ביום טוב לבלון אחר[119]. אבל אם יש שני בלונים, ואחד נגמר, מותר לפתוח את הברז של הבלון השני[120].

כ"ג. אבני פלא (לגו, קליקס, וכדו'), מותר לשחק בהם בשבת, ואין בזה משום בנין וסתירה כיון שאינם עשויים להתקיים, ועשויים להתפרק תמיד[121] (ועיין בהערה)[122]. ובענין משחקים בשבת, נתבאר לעיל בסימן ש"ח סעיף מ"ה[123].

כ"ד. סטנדר (עמודון לספרים) שעשוי משני חלקים, ואפשר להגביה ולהנמיך אותו על ידי פתיחת הברגים והידוקם שנית, יש אומרים שהדבר תלוי אם דרך לעשות כן תדיר לפותחו ולהדקו[124], ויש אומרים שאפילו אם אין עושין כן אלא לעיתים רחוקות, מותר[125]. ומן הדין אפשר להקל בזה[126]. ובכל אופן מותר לשנות את מצב הדף של הסטנדר להעמידו ולהשכיבו, כיון שאינו נעשה בהברגה[127].

וכן הדין במאוורר שיש לו עמוד, ואפשר להגביהו ולהנמיכו על ידי פתיחת הבורג והידוקו שנית, ודינו ככל האמור לעיל בסטנדר[128], וכן הדין לענין ראש המאוורר, שיש לו בורג בצידו כדי לכוון את זוית הראש להטותה מעלה מטה[129]. אבל הכפתור שבראש המאוורר העשוי לשנות את מצב המאוורר כדי שיסתובב או כדי שיעמוד, מותר[130], ובתנאי שהכפתור אינו עושה שום פעולה חשמלית, אלא הוא רק כמו מעצור טכני

וכן יש לדון אודות עגילים ששני חלקיהם מוברגים דרך נקב שבאוזן, ולכאו' הוא תלוי בדברי הט"ז והמג"א הנ"ל. וראיתי בשולחן שלמה (ע' קל"ז) שכתב להתיר בזה, כגון לפני הטבילה ולשוב להבריגם אח"כ, והוא עפ"ד הט"ז, כיעוי"ש. ולפו"ר צל"ע דלכאו' צריך דווקא שיהא עשוי לפתוח ולסגור תמיד, ויעוין עוד בשולחן שלמה שם בכו"כ פרטים שנראים כסותרים בהגדרה הנ"ל כעין הנידון לגבי עריכת שעון וסטנדר, וכסא של תינוק וכיוצא, וע"ע שם גבי סיפולוקוס שהתיר אפילו ביותר מחודש, עיי"ש. וה"נ י"ל כן. ויל"ב, ואכמ"ל.

שיעור הזמן בעשוי לפתוח ולסגור תמיד: ועדיין יש לברר מהו השיעור של דבר שהדרך לפותחו ולסוגרו "תמיד", ו"אין עשוי לקיום", ובסברא היה אפשר לומר שגם אם הוא נשאר רק למשך כמה ימים אכתי אינו נחשב עשוי לקיום, דעשוי לקיום משמעותו לזמן רב (כעין מכניסו לקיום דאיתא במשנה ריש פאה ועוד, שבודאי אינו תלוי ביום אחד או באיזה ימים), ועיין בב"י בשם הראב"ד דנקט בלשונו "זמנים רחוקים" (אולם שם איירי כלפי דלתות הבתים שנפתחים תדיר, וכאן אפשר דאה"נ שגם בכמה ימים נחשב קבע), ומצאתי להגר"ז (סעיף כ"א) שכתב דהיתר הוא כיון שעשוי לפתוח ולסגור תמיד, "ואף בשבת עצמה", ומשמע שצריך שיהא דרכו כן בכל יום [ונראה שדימה זאת לקשר של קיימא], וצ"ע. והנראה דודאי לאו דווקא הוא, וא"צ בדווקא שיהא בכל יום, אלא הענין הוא שיהא עשוי לכך, והיינו שלפעמים יהא עשוי לפתוח גם באותו יום, ואף אם לאחר זמן מה ג"כ הוא בכלל, דמ"מ "עשוי" לפתוח ולסגור תדיר, וגם בכלל כל הענין כבר כתבנו לעיל שי"ל שעיקר הנידון תלוי במה שעשוי לכך, אלא שבפועל יהיה כן. ודו"ק. [ובאמת שמצאנו שיטת הראב"ד שגדר עשוי להתקיים הוא גם ביום אחד (וכמו שביאר דבריו באבני נזר סי' קע"ח ע"י"ש). אולם גם בזה מצאנו להפוסקים שלא כתבו כן, כיעוין בשו"ע (סימן שי"ז ס"א) ובט"ז שם, וכן בשאר דינים דבעינן שיהא עשוי להתקיים, מבואר דהוא מז' ימים ויותר, עיין להלן בסי' שט"ו ועוד. ובכ"ד הוא בשיעור ל' יום כעין מה שהזכרנו לעיל בר"ס שי"ג, עיין שם בסעיף ג' בביה"ל ד"ה שאין, ואכמ"ל].

ועוד נ"ל דאף אם נבין את דברי הגר"ז כפשוטו, מ"מ הם דברי חידוש, וסתימת לשון הפוסקים אינו מורה כן, אלא אף לזמן מה נמי יש להקל, כל שאינו לזמן מרובה, וכמשנ"ת לעיל. (וע"ע באול"צ פכ"ז שכתב להתיר כאשר יש רגילות להרכיב ולפרק "מידי פעם", ורק אם זה לזמן רב אסור). ואמנם ראיתי כמה מאחרוני זמנינו שנמשכו אחר הגר"ז (וכנראה מפני שלא נמצא בשאר פוסקים בהיפך מזה). אולם אינו מוכרח. [אלא שהגם הלום ראיתי אחרי רואי כעי"ז בישועות יעקב ר"ס שט"ו שבנין לשעה כל שהוא ליום אחד אסור]. ושוב מצאתי להגרשז"א בשולחן שלמה (ע' קל"ו) שהביא דברי הגר"ז, וכתב דנראה שאינו בדווקא, שאם נפרש כפשוטו שאינו מותר אלא כשדעתו לסותרו בשבת עצמה, נמצא שכמה וכמה דברים נאסרו (כמו שמנה שם כמה דוגמאות), והרי נהוג עלמא להתירם בלא שום פקפוק, עיי"ש. אלא שבגר"ז כמעט מפורש דבעינן שיהיה מותר כל יום, ויעוין להלן בסימן שי"ד בפוסקים שהזכירו ההיא דטיחת התנור שמותר לפרקו, כיון שעשוי לפרקו ביומו, עיי"ש. אולם מכ"ז יש לדחות דבנין שאני, משא"כ כאן בכלי פרקים אף ביותר מזה יש להתיר. [וגם יש לציין בכל זה למחלוקת הפוסקים בבנין לשעה אי הוי בנין, שבשו"ת חת"ס סי' ע"ב כתב דלא הוי בנין, וס"ל דהבבלי פליג על הירושלמי, וכ"כ עוד באחרונים. ומאידך באו"ש פי' הי"ב כתב שאין בזה מחלוקת, והאריכו באחרונים טובא].

ולמעשה מסיק שם הגרשז"א להקל למלאת מלחיה אע"ג שזה לזמן ארוך. ונראה שמן הדין יש לסמוך ולהקל בזה, דמילוי מלחיה לא חשיב לזמן רב (מפני שמצוי שנרטב, ושוב אינו ראוי לשימוש עד שירוקנו אותו, כידוע, אולם לולי סיבה זו י"ל דהוי לזמן רב). ובצירוף הסברא שהזכרנו לעיל שאפשר שעיקר ההיתר מפני שאינו גמר מלאכה בעצמותו, אלא שאין הדברים מוכרחים כולי האי, ומ"מ נראה לצרף להקל בזה, עפ"ד הסמ"ג (שהביאו המג"א והביה"ל) שגדר מהודק הוא בדבר שצריך גבורה ואומנות דווקא, וכ"כ רבים מהראשונים, וא"כ סתם מלחיה אין דרך להדקה ואין בו חשש, וסתם כלי פלסטיק אין דרך להדק בחוזק, ובפרט מלחיה שאין לה אפשרות אחיזה כ"כ, ועכ"פ אינו דרך גבורה ואומנות (ולעיל נת' שכן כתבו הרבה ראשונים, ואף י"א שאין בזה מחלוקת, ושפיר יש לסמוך ע"ז עכ"פ בצירוף סניף). ואין כ"כ חשש שמא יתקע. ובאמת שמצאנו במאמ"ר (הנזכר בשעה"צ אות ל"ב) שרצה להתיר בזה לכתחילה בכל הברגה, עיי"ש, וכ"ש כאן שבודאי אין החשש דשמא יתקע, ולכן נראה שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך. [וגם נראה שיש לצרף הסברא שכתבנו לעיל שבמידי דאכילה אף אם הוא לזמן רב מותר. ואף שכאן הוא תבלין, מ"מ ה"ז כאוכל, והוא חידוש]. ובלא"ה כאמור אין זה מוחלט שישאר זמן רב, ועשוי לכך תדיר, ויש להקל לכתחילה.

ישנם עוד פרטים שדנו בהם הפוסקים בדומה לזה, א. אודות כסא משרדי שהסתובב הרבה עד שיצא ממקומו, ודאי שאסור להחזירו דהוי מתקן מנא (שולחן שלמה ע' קס"ו). ב. ואודות עריכת שעון והזזת המחוגים האריכו הפוסקים טובא, וע"ע בשולחן שלמה ע' קנ"ט ועי' קס"ח קס"ט. ועיין בזה בכה"ח סימן ש"ח אות פ"ג. וכמה פוסקים כתבו שמחוגי השעה אסור להזיזם, דהוי מתקן, אבל מחוגי השעון שמעורר מותר. ובעצם הדין בזה יבואר אי"ה להלן סי' של"ח כו"כ פרטים בזה.

114. יעוין בחזו"א (סימן נ' סק"ט) מש"כ בזה שכל ההיתר של הט"ז ומג"א [הנ"ל בעשוי לפתיחה וסגירה תדירה], הוא רק כשסתימת הכלי הוא שימוש בעלמא, אבל הרכבה הדרושה לשימוש, אף כשזה לשעה נחשב בונה ואסור, עיי"ש בכל לשונו.

115. כן מבואר בשו"ע הגר"ז סעיף י' ובערוה"ש סעיף ל"א. וכבר הבאנו לעיל בהערה ד"ה ולדינא שכן הוכיחו באחרונים מכמה דוכתי, שיש להתיר בכל אופן.

116. כן כתבו האחרונים שהזכרנו בהערה הנ"ל, וע"ע בשולחן שלמה כאן. (וראיתי הלום בארחות שבת פ"ח בהערה ד' שכתב לדון להתיר בזה אף לחזו"א, כיון שאדרבה כל מה שיש לו שם כלי הוא בזה שאפשר לפרקו ולהשתמש בו תדיר, דאל"כ בטל ממנו שם כלי, ואין להאריך).

אמנם י"ל שכ"ז דווקא באותם בקבוקים קטנים המיועדים לשימוש חד פעמי, אולם כיום שמיועד לשימוש רב פעמי אסור, כיון שהוא לזמן, אלא שראיתי בשולחן שלמה ועוד באחרונים שכתבו להקל אפילו בעשוי להיות לזמן. ובשולחן שלמה כתב אפילו לחודש ימים, אולם לא נתברר לי טעמו. וביבי"א שם שדן בזה להתיר, מבואר שהתיר בגלל שדרכו להפתח תמיד. וכן הביא שם משו"ת אהל אברהם הכהן סימן ד' להתיר בזה כיון שעשוי למלאת מים, עיי"ש. הלא"ה משמע שאסור, וזה מלבד שאף ביבי"א שם סיים שהתיר בפרט כשיש אורחים ובקיץ וכו', ומסיק שהמחמיר תע"ב. וע"ע בספר שלמי יהודה שג"כ כתב לאיסור, ונראה שאכן יש להחמיר בעשוי לזמן רב. ושו"ר שכן דעת הגר"ש וואזנר שליט"א.

117. עיין בשולחן שלמה (ע' קל"ח) מש"כ בזה. ועיקר ההיתר הוא משום שהדרך לפרקו תמיד, אולם בזמנינו יש מפקפקים בזה וסוברים לאסור מאחר שמצוי שבגמר השימוש זורקים את המזרק עם המחט, ואינו נחשב עשוי להכניס ולהוציא. ועיין בשולחן שלמה שם דאפשר שכל זה רק במחט שכבר היתה מער"ש ולא במחט חדשה [ויש לפרש לפי"ז דה"ה על מזרק העשוי לכך, ולא שיהיה חדש]. והרי זה כמו שרוך לתוך נעל, שמותר אם היה בה כבר שרוך מקודם, וכמש"כ המשנ"ב (סימן שי"ז סקי"ח), וה"ה כאן. (ושוב כתב שאפשר להקל כשאין דרך לבטלו שם, כגון אם רגילים להוציאו ולהחזירו שנית לאחר החיטוי וכדו'). וע"ע בשו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי"ט. ומ"מ לדינא דעתו שמותר וכמש"ש. וע"ע גם במנחת יצחק ח"ג סימן כ"ז. וכן הוא דעת שיבל"א הגרישי"א, כמובא בארחות שבת פ"ח עמוד רצ"ג, אך מטעם אחר, ואכמ"ל. וגם בשש"כ פל"ג ס"ט כתב שלכתחילה יש לחבר מער"ש, ובמקום צורך יש להקל בשבת (וכגון כדי שישאר סטרילי), עיי"ש ובהערה. ולכתחילה יש לסדר הכל מער"ש משום שאין ההיתר ברור שלכאורה הוא מהודק ועשוי לזמן, ואע"פ שזורקים אותו, מ"מ הוא נשאר כן, ועוי"ל. וע"ע באול"צ פל"ו סי"ט, וא"כ מסתבר לכאורה שאם זורקים אותו כך אסור. אלא שבאחרונים הקילו בכל אופן, ולכן לכתחילה יש להזהר, ובדיעבד אפשר להקל שאינו מהודק, וזהו דרך שימושו וכו'. ובפרט לצורך חולה. ועוד חזון למועד לדון בזה.

118. כיון שאינו עשוי להחליפה לפרקים אלא רק כשנשרפת, וגם הוי מחובר בקרקע וחמיר טפי. ושו"ר מש"כ בזה ג"כ בשו"ת תפל"מ ח"ב סימן ו', עיי"ש. והגם שכאן כשנשרפת אינה ראויה ואינה כלי, מ"מ אין לחלק בזה. [ומצד גרמא, הנה בשבת אסור בכל אופן מדרבנן, ויש שחששו יותר בחשמל, כידוע. ואף ביו"ט יש שהקילו בגרמא. ומאידך יש הרבה שהחמירו, ובהבערה הוא ע"א].

119. ככל הנ"ל בהערה הקודמת. וכן הביא בספר ברוך שאמר הל' יו"ט בשם הגרב"צ א"ש. וע"ע בשש"כ פי"ג ס"א ובהערות משם הגרשז"א שטוב להמנע משום עובדין דחול וכו', ויל"ב. וע"ע שם דמ"מ מן הדין מותר. ואלם לפיה"א קשה להקל מאחר שהוא עשוי לזמן, ובפרט שהוא כמחובר לקרקע.

120. דכל כה"ג אינו אלא כברז בעלמא שנתבאר דמותר.

121. הנה זה ודאי שאין בזה איסור תורה (כיון שאינו תוקע), ובעצם עשית הצורות הלא נתבאר שיש להתיר באופן שאינו עשוי לקיום, וה"נ בנידו"ד, והגם הלום ראיתי בשש"כ פט"ו סי"ד שהביאו מהגרשז"א שמותר. ושוב בהוספות שבח"ג חזר בו מאחר שעושים בו צורות, והסברא נותנת לאסור, עיי"ש. אולם הרי חזינן בפוסקים שאף אם נוצר צורת כלי עצמו מותר, וה"נ נראה כן, ואדרבה ניכר עליו שזה משחק בעלמא. וכן ראיתי בשו"ת מחזה אליהו סימן ס"ט שכתב להתיר בזה, וכ"כ בשו"ת באר משה ח"ו סימן כ"ה דניכר שעשוי לשעה, והוא ככיסוי הכלים שדרך לפותחן תדיר דשרי. וכ"כ בשו"ת צי"א ח"ג סימן ל' ועוד באחרונים. ועיין עוד להלן בסמוך.

122. ואם הם עשויים להתקיים זמן רב, לכאו' יש מקום להמנע מלשחק בהם, אולם הא מילתא תליא במה שהבאנו לעיל בהערה (בד"ה ואולם מהט"ז), שדעת הט"ז נראה שיש להקל בכל אופן מעצם זה שהוא עשוי לכך במהותו, ולאו דווקא מצד שהוא תדיר (וה"ז כמו שסוגר פקק בקבוק שמשתמש בו לאחר זמן מרובה). ואפילו אם לא נאמר כן, נראה שבנידו"ד יש להתיר, שכל הקפידא הוא בהברגה כנ"ל שזה כמו תקיעה, ולכן דנו הפוסקים לאסור (ואף בזה רצה המאמ"ר להתיר, והזכירו השעה"צ), משא"כ כאן שהוא רפוי. ואף אם הוא נתקע בחוזק יש מקום להקל כיון שאינו כמו תקיעה, אלא חשיב הידוק בעלמא, שמרן השו"ע סתם להתיר בכלי של פרקים, ולדעת הגר"ז וחזו"א ועוד מותר בזה אפילו להחזיר בהידוק, ונוסף ע"ז דהא חזינן במג"א ובביה"ל כאן שלדעת הסמ"ג כל שאינו בגבורה ובאומנות הוי רפוי (והבאנו לעיל שאע"פ שהב"י בשם הראב"ד לא כתב כן, אולם מלשון המג"א משמע קצת דס"ל להקל כדעת הסמ"ג, וכ"ה בביה"ל שהעתיק לשונו, וגם הבאנו שם שהרבה ראשונים כתבו כן כהסמ"ג. ואף י"א שאין פלוגתא בזה, כיעוי"ש בהערה, וע"ע במנח"י ח"ד סי' קנ"ה, ובכה"ג שהוא צורך הקטן אפשר להקל, ודו"ק), ועכ"פ לקטנים בודאי שיש להקל וא"צ למונעם. [ומה גם שמן הסתם אין זה עשוי להתקיים, ואף אם דרך הילדים לשמור את זה לכמה ימים, שלא רוצים לקלקל את מעשה ידיהם שטרחו בהם, מ"מ אין זה נחשב לקיום, ובד"כ עשוי לפרק או להתפרק, ופשיטא דשרי].

ויש להזהר שלא לעשות דוגמת בתים וכדו' (כשיש בהם חלל טפח) שמכניסים בהם אנשים קטנים וכדו', משום איסור אהל, וכמו שהעיר במחזה אליהו (סי' ס"ט) שמטעם זה יש לדון [ועוד העיר שם בעושה צורות יש לדון מצד איסור כותב, ועיין בזה בסימן ש"מ, וכבר כתבו הפוסקים להקל כיון שאין דרך כתיבה בכך, ועיין בשו"ת אגר"מ ח"א סימן קל"ה, ואכמ"ל, ונפ"מ בזה שאפשר להניח לילדים לשחק בפזל, ומשחקי הרכבה, ועי' בשש"כ פט"ז].

123. שם הבאנו שלדעת הרמ"א מותר, ואף לדעת מרן השו"ע נראה שיש להקל בזה (דלא אסר אלא לשחק בכדור). אמנם י"א שלדעת מרן אסור כל משחק, ורק לקטנים שרי, ונת' שם.

ועיין באר משה (ח"ו סימן כ"ח) שמותר למתוח קפיץ וחוט של משחקים כגון רכבת או אוטו וכדו', ואינו כמו עריכת שעון שכתבו הפוסקים לאסור, משום ששעון כשאינו פועל הרי הוא בטל מהיותו כלי, משא"כ משחק שאינו בטל ממנו שם כלי, וכ"כ במנחת שלמה בעמוד ע"א בהערה. וכ"ה בשש"כ (פט"ז סי"ד) משם הגרשז"א. וכ"כ עוד באחרונים. ולפי"ז ה"ה שיש להתיר למתוח קפיץ של נדנדה של ילדים הגורם להתנדנד זמן מה.

124. כדין כלים של פרקים העשויים בהברגה, שכתבו האחרונים שאם דרך שימושם כן תדיר, מותר, וא"כ ה"נ שהוא עשוי בהידוק בהברגה י"ל כן. וכן ראיתי בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן ל"ח שאסר לפתוח סטנדר ולסוגרו, כיון שאינו דומה לכיסוי הכלים שדרך לפתוח ולסגור בתדירות רבה, וכ"כ באול"צ פכ"ז תשובה ג', אלא שכתב שם דוגמא ע"פ המציאות, שסטנדר של בית אסור כיון שהוא עשוי לעיתים רחוקות, אבל סטנדר בבית הכנסת שעשוי להיות כן תדיר מותר. וכ"ה בפשטות לפי כל האמור.

ואמנם יש מן האחרונים שכתב לאסור כאן טפי משום דשאני כיסוי הכלים שהברגתם נחשבת חלק משימוש הכלי, שהרי א"א להשתמש בכלי אם יאשר סגור או פתוח, משא"כ סטנדר שאפשר להשתמש בו בגובה מסוים בלי לפתוח את ההברגה כלל, אם כן אין זה נחשב שימוש בכלי אלא יצירת כלי מחדש, ע"כ. אולם ז"א נהירא, א). שהרי החלקים נמצאים זב"ז, ואדרבה אם אפשר להשתמש בהם בעודם כך, א"כ מוכח ששם כלי עליו גם כך, ולא הוי יצירת כלי (וע"ע להלן בהערה הבאה), ודו"ק. ב). שהרי באופן שא"א להשתמש בלא ההברגה, הלא זה חמור טפי, לפי דברי החזו"א שכתב שאף שהתירו בכיסוי הכלים הוא דווקא בכלי שאינו יוצר שם כלי ע"י החיבור של זה לזה, ובאמת שהשולחן שלמה והאחרונים העירו לפי החזו"א דלפי"ז יהיה אסור לחבר מלחיה וכו', ומוכח דזו סברא להחמיר ולא להתיר, ודו"ק.

[ואף אמנם שמצאנו בכמה דברים שמאחר שהם מחוברים, ואינו אלא מותח או מכווץ אותם ע"י משיכתו, מותר, וכגון כסא טרסקל וכדו' (המבואר בשו"ע סי' שט"ו ס"ה. ונזכיר מזה להלן בהלכה שאחרי הסמוכה). וכן בנידון משקפת (וכמו שהביא בכה"ח כאן אות ע"ג, וע"ע בחזו"א בדין המטריה ובדברי האחרונים בזה שיבואר בסימן שט"ו. וכן בפוסקים לענין חלונות שבמסילות ומגירות שבארונות). אולם י"ל דשאני התם שאינו נעשה ע"י הברגה ובהידוק (וע"ע בביה"ל סימן שט"ו ס"ח גבי מטריה דלא דמי לכסא טרסקל, וכ"כ כמה מהאחרונים). וע"ע באז נדברו חי"ד סי"א].

ועכ"פ אם הוא עשוי לזמן רב אסור, וכבר הבאנו לעיל שמהגר"ז נראה שצריך שיהיה עשוי לפרקו ביומו, אולם מדברי שאר פוסקים לי"מ כן. וכ"כ הגרשז"א ועוד באחרונים להקל אף לזמן מה.

125. כן כתבו הגרשז"א בספר מאור השבת ח"ב מכתב ל"ב דמאחר שהוא נחשב ככלי שלם בין כשהוא פתוח ובין כשהוא סגור, יש להקל לפתוח ולהדק לפי הצורך. ולהבחל"ח כ"כ בשבט הלוי ח"ו סימן ל"ב שאינו אלא מעלה ומוריד. וכ"ה בארחות שבת פ"ח הערה פ"ז בשם הגריש"א.

126. דהוי כענין משיכה וכיוץ. ואמנם כאן הוא עשוי בהברגה, ולכאו' יש לצרף עוד סברת המאמ"ר ודעימיה שהיקל בהברגה, אולם נראה שכאן אינו ענין כלל לנידון ההברגה שדנו בו כל הפוסקים כנ"ל, ששם המדובר שנכנס בנקב החריצים, אולם כאן ז"א, אלא שהבורג מהדק את הברזל בחוזק. ויש בזה קולא וחומרא, קולא שאינו בתקיעה, אלא הידוק, ובהידוק קיל טפי [ומה גם שלהרבה ראשונים עיקר הקפידא בדבר שהוא דרך גבורה ואומנות], וחומרא שאינו כהברגה רגילה שאין בזה שום חוזק אלא תפיסה, לסברא שכתבנו לעיל בהברגה, משא"כ כאן שהוא מהודק. ומ"מ יש לסמוך להקל מאחר שבעיקר הדין יש צדדים להקל, ונוסף ע"ז שכאן יש מעלה נוספת שיש לבורג בית יד, וניכר שעשוי לכך כמו בריח הדלת, ועוי"ל.

127. שהרי הוא רק נתפס במעצור בעלמא, ואף האוסרים בהברגה בסטנדר, יודו בזה שמותר. ועיין במשנ"ב להלן סי' שט"ו סקכ"ב במדף שבבהכנ"ס וכו', עיי"ש (ומה שמצאנו שיש מי שאסר, י"ל דמיירי שהוא בהברגה).

128. שכפי שהבאנו המחלוקת שם כך הדין במאוורר עמוד, ואין שום חילוק ביניהם ולא מידי. [ומצד מוקצה, אין בזה איסור, וכמו שביארנו במקומו בסי' ש"ח ובסי' רע"ז שבעודו פועל הוא כלי שימוש ואין בו משום מוקצה, ודלא כמו שהחמיר בזה]. וכבר נתבאר שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך, וה"ה בזה.

129. שזה ככל הנ"ל ממש. ואמנם ראיתי בספר ארחות שבת פ"ח הלכה ס"א שכתב לאסור להגביה את ראשו ולהנמיכו, וטעמו שזה חמור יותר מסטנדר כיון שכאשר ראשו נוטה למטה אינו ראוי לשימוש במצב כזה, ויש לדון בזה כמתקן מנא, עכ"ד. אולם לענ"ד ז"א נהירא, וכבר נשאלתי בזה מח"א אי הוי כדבר הראוי לשימוש, ואמינא, א'. שהרי אפשר להשתמש בו גם כשראשו מוטה, פוק חזי, וגם בסטנדר נמוך, ה"ז קשה להרבה בני אדם. ב'. שראיתי כמה בני אדם שנתקלקל הבורג שלהם, ושמו בין הראש לעמוד בקבוק או איזה חפץ להרים ראשו. ועוי"ל.

עוד יש לציין בזאת, שנשאלתי אודות סטנדר כזה שעולה ויורד ע"י הידוק בבורג, ופעמים כשמשתחרר הבורג והוא נופל למטה, הוא מתהדק שם בחוזק גדול שקשה להפריד ולהרים אותו, האם יש להזהר שלא יפול למטה ויתהדק, ואף אם אינו מתכוון הא הוי פסי"ר שיתהדק בחוזק, וה"ז כמו תקיעה. אולם לפיה"א שדרך להגביה ולהנמיך שרי, א"כ י"ל שגם זה בכלל, והרי אפילו הברגה כזו שהיא כמו תקיעה מותרת, וה"נ בזה.

130. שהרי אינו אלא מעצור בעלמא ומותר לכו"ע. וכ"כ בספר שלמי יהודה, וכ"כ עוד באחרונים, ה"ד בספר נחלת לוי סימן ג'. ואע"פ שבספר קצות השבת בהל' מוקצה בסוה"ס דן לאסור משום תגבורת צריכת החשמל, ז"א מוכרח,

בלבד[131].
ומיטת תינוק העשויה פרקים פרקים על ידי ברגים, אסור לכל הדיעות להגביה ולהנמיכה על ידי פתיחת הברגים והידוקם[132] [ומצד איסור אוהל יבואר להלן בסימן שט"ו].
ומאוורר עמוד שמורכב משני חלקים, ויצא החלק הראשון מן הבסיס שלו, אסור להחזירו לבסיסו. וכן הדין בסטנדר שמורכב משני חלקים ויצא ממנו החלק העליון[133]. וכן כסא משרדי שהסתובב הרבה עד שיצא, אין להחזירו[134].
כ"ה. אם השימוש בכלים אלו אינו עשוי על ידי הברגה וכדו', ואינו מחבר שום דבר לדבר, אלא מקרב ומרחיק את החלקים שבו על ידי מתיחה וכדו', הרי זה מותר בכל אופן, כגון כסא מתקפל, כסא נוח, וכיוצא, שמותר למותחו או לקצרו כדי שיהיה נוח לאדם, וכן הדין לגבי שולחן מתקפל, וכן הדין לגבי עגלת ילדים, שמותר להשכיבה ולהקימה[135]. וכן משקפת שיש בה חלקים שנמתחים או מתקצרים, כדי לשפר את הראיה, מותר[136].
כ"ו. שולחן שאפשר להאריך אותו על ידי הוספת פלטות (מדפים, כנפיים), העומדים לשם כך, ה"ז מותר, ויש בזה ב' אופנים: א]. שמצדדי השולחן יש פלטות שאפשר למשכן כדי להאריך את השולחן, ואין בזה חשש כלל. ב]. שיש מתחת לשולחן פלטות נוספות, וכאשר פותחים את השולחן באמצעיתו מוציאים אותם ומסדרים אותם כראוי, והם מתחברים על ידי זיזים (פינים) הנכנסים במקביל לחורים שבשולחן, וכיוצא [ומותר גם לסגור את הברזל שתופס את החלקים הללו כמו מנעול][137].
וגם אם הפלטה של השולחן מחוברת לבסיס השולחן על ידי זיזים כאלו, מותר להרימה ולהחזירה, ואף שהיא כבדה אין בזה חשש[138]. [ומצד איסור אוהל יבואר להלן בסי' שט"ו][139].
כ"ז. כסא תינוק שיש לו מגש שנכנס ויוצא בכסא על ידי תפסן, שהוא כמין מעצור קפיץ שלוחצים עליו ועל ידי זה נפתח ונסגר, מותר להשתמש בזה בשבת, הן באופן שהדרך תמיד לפרקו ולהחזירו כמו שמצוי, ואף אם הוא עשוי לזמן רב, נראה שמן הדין מותר[140].
גלגל של עגלה שנתפרק, עיין בהערה[141].
כ"ח. משקפיים שנפל מהם הבורג, ונשמטה הזכוכית ממקומה, או שנשמטה הידית של המשקפיים, אסור ליתן במקום הבורג חוט מתכת או קיסם וכדו', וכן אסור להדביק בנייר דבק, וכל כיוצ"ב[142]. ועיין בהערה[143].
ואם לא נפל הבורג אלא נתרופף מעט, וכיוצ"ב, ונשמטה הזכוכית ממקומה, אסור להחזיר את הזכוכית למקומה, ואפילו כשזה ברפיון אסור[144].
ומסגרת פלסטיק של משקפיים שאין לה ברגים כלל, ונשמט ממנה הזכוכית, אפשר להקל להחזיר הזכוכית למקומה[145]. ועיין בהערה[146].
כ"ט. כל כלי של פרקים שהוא מהודק ותקוע בחוזק, באופן שאם היה עושה כן בשבת היה חייב משום הידוק זה, אסור לפרקו בשבת משום סותר[147]. אבל אם הוא מהודק קצת באופן שאינו אסור מן התורה, אלא רק מדרבנן גזירה שמא יתקע, מותר לפרקו לכתחילה[148].
פיטמה של בקבוק, מותר להוציאה או להחזירה למכסה הפלסטיק[149].
ל'. מותר לפתוח ולסגור ברז מים וכדומה[150]. אבל אסור להרכיב מסננת לברז, משום איסור בונה. וכן אסור להתקין בברז אביזר המיועד לחיסכון במים (חסכמים). וכן אסור להתקין שפופרת בקצה הברז, כמו שמצוי במקלחות, או בטוש[151]. וכן ראש של ברז אין להחזירו (וכיוצא בזה נתבאר בסימן ש"ח לענין ידית של דלת).
וצינור המתחבר לברז מותר לחברו אם אינו מבטלו שם, אלא מוציאו מיד, כגון בברז שבמטבח. אבל בברז של החצר שדרכו להשאר שם למשן זמן, אסור[152]. וכן מה שמצוי כיום "מתזית" לניקוי שיניים, אסור לחברה לברז בשבת[153].
ודע, שכמו שאסור להבריג אותו, כך אסור לחזק אותו אם נתרופף[154].
וכדין איסור בונה, כך איסור סותר, ולכן אסור לפרק את המסננת מן הברז, וכל כיוצ"ב.
ל"א. נדנדה שהדרך להדקה למשקוף הפתח, ורגילים לפרקה אחר כמה שעות, מותר להדקה ולפרקה בשבת[155], ובתנאי שאין זה נעשה בתקיעה או הברגה וכל כיוצ"ב, רק בתפיסה בעלמא[156].

עוד מדיני בנין ותיקון בקרקע

ל"ב. קורה שנשמטה מן התקרה, אסור להחזירה למקומה, משום איסור בונה[157]. ואפילו להעלותה במקצת גם כן אסור[158]. אבל מותר לסמוך אותה על ידי ספסל או מטה, רק כדי שלא תרד יותר[159]. וכתבו האחרונים

וכמו שהעיר הנח"ל שם. וע"ע בדברינו בסי' רע"ז בענין מכשירי חשמל. ויש לציין עוד שראיתי לג"א בדורינו שאמר לאוסרו מצד מתקן מנא, ואינו מחוור, ואכמ"ל.

131. כתבנו אזהרה זו, מפני שכיום מייצרים מכשירים חדשים לבקרים, סוגים מסוגים שונים, ומן הסתם יש בהם כאלה שהכפתור הוא מפעיל פעולה חשמלית, ויש להזהר בזה.

132. שבזה יש חיבור גמור, ואסור ככל כלים של פרקים האסורים.

133. שעד כאן לא התירו הפוסקים אלא להגביהו ולהנמיכו כדרך שימושו, אבל כשהוא יצא הרי אין דרך שימושו בכך, ואף אם יחזיר ברפיון יש לדון בחשש שמא יתקע, וצע"ע.

134. כ"כ בשולחן שלמה ע' קס"ו. ואמנם יש לדון בזה, שלעולם הוא מסתובב ואינו בר תקיעה. [ומ"מ אם אסור להחזירו יש לדון גם מצד מוקצה, וע' לעיל בסי' ש"ח סט"ז].

135. עיין בשו"ע (סימן שט"ו ס"ה) בהדיא, וכפי שביאר המשנ"ב (שם סקכ"ז) דעביד וקאי מבעו"י, ואינו אלא פושטו ומישבו כדי לישב עליו, ועפי"ז כתבנו עוד דוגמאות מצויות שדינם כדין הכסא, וכן מצאנו כעי"ז באחרונים בכ"ד (וע"ע בכה"ח כאן מש"כ לענין משקפת), וכל כה"ג שאינו עשה מעשה תקיעה או הברגה, אין בזה שום חשש.
וכמו שכתבנו בפנים כך הדין לגבי עגלה [והיינו דווקא כשאינו מתחבר ע"י הברגה, אבל ע"י הברגה אסור, ועמש"כ להלן בהערה אחרונה לסעיף ו' בשם השש"כ שע"י צירים או ווים מותר, ויש חולקים]. ויש להוסיף שהוא הדין גם בסל ישיבה לתינוק (הנקרא סל קל) שמותר לשנותו מעמידה קבועה לעמידה מתנדנדת וכיוצא, כיון שאינו עושה שום פעולת הברגה, ושום צורת תקיעה (ומה שמצאתי באול"צ פכ"ז שאסר אא"כ הוא עשוי להשתנות תדיר, צ"ל דמיירי בכה"ג שהוא עושה שום תקיעה וכיוצא). וכיוצא בזה כתבנו לעיל לגבי המדף העליון של הסטנדר, ועיין שם בהערה [ועיין בשש"כ (פכ"ח סמ"ו) לגבי הליכון שמחובר משני חלקים, והעליון עשוי לפירוק, והתחתון מיועד להרגיל בו את התינוק ללכת, שמותר לפרק ולהחזירו כיון שעומד להיות כן תדיר, עי"ש. והוא ענין אחר מנידונינו].

136. כיון שאינו אלא מושך את הכלי או מכניסו בפנים, וכנ"ל לענין כסא. וכ"כ בהדיא בפתח הדביר, וה"ד בכה"ח כאן (אות ע"ג). ויעוין עוד בכה"ח שם כמה פרטים בענ"ז. וע"ע במה שכתב בזה גם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו במילואים, ושכן הסכים עימו החזו"א.

137. הנה באופן השני וכל כיוצא בו שיש זיזים כמין מסמרי עץ הנכנסים לחורים, יש לדון אם זה מותר, ונראה שמן הסתם אין זה בגדר מהודק אלא בגדר רפוי, שהרי הוא יכול להתנועע בתוך החור, ואדרבה הוא עדיף מרפוי ואינו רפוי, שכפי הנראה הוא רפוי מאד (וע"י תפיסת הברזלים שהם בתפיסה בעלמא הוא עשוי להיות מהודק, אך בפני עצמו אינו נחשב מהודק אלא רפוי, והברזלים הללו אינם מחשיבים אותו מהודק, שהרי הם רק תפיסה בעלמא כמו מנעול, ואין זה חיבור, ופשוט). ולכן מותר לכתחילה. ושו"ר שכ"כ הרבה באחרוני זמנינו, וכיעוין ברבבות אפרים ח"א סימן רנ"ב, ושכ"ה הגר"ב זילבר ולהבחל"ח הגר"י נויבירט (וכ"ה בספר שש"כ פכ"ד סכ"ג בפשטות להתיר להאריכו, ולתחוב הפינים שבמדף זה לתוך הנקבים). וכ"כ עוד ברבב"א ח"ב ושכ"ד הגר"מ פינשטיין, וע"ע גם באול"צ פכ"ז, ועוד מן האחרונים.
[ואף אילו היה זה מהודק, יש לדון, שהרי בשו"ע הביא ב' דעות בכוס של פרקים, וביארו האחרונים שהוא מהודק ולא תקוע, ובכה"ג סתם השו"ע דשרי להחזירו, ובפוסקים נחלקו אי שרי בכה"ג גם בהידוק או רק ברפיון, והמשנ"ב נקט רק ברפיון, אולם גם הוא העיר ע"ז מל' הטור, ובאמת שבגר"ז איתא בהדיא להתיר להחזיר אפילו בתקוע קצת, וכ"ה בקצוה"ש והזכרנוהו לעיל, וכ"כ עוד באחרונים].

138. פשוט שאין הכובד בכלל כל הנ"ל. (כל שמחמתו לא נעשה הידוק עכ"פ). אך בודאי כ"ז כשאין בזה שום הידוק, וכבר העיר בזה המשנ"ב להלן (בסימן שט"ו סקכ"ג) שכל ההיתר בפלטה של שולחן הוא כשאין הידוק או חשש הידוק.

139. ובנידו"ד אין שייך איסור בכל זה בכל אופן, מאחר שכבר עשוי חלקו.

140. הנה לעיל מצאנו כמה אופנים, תקיעה, הידוק וכו', ועוד מצאנו נידון השרוי"ף (הברגה) כמובא בט"ז ומג"א וכו', וככל הנ"ל. ויש לנו לעיין אודות מעצור כזה, אם הוא נכלל בדברים אלו, ובסברא נראה שלא מבעיא להמאמ"ר שהיקל בהברגה מעיקר הדין, אלא אף לשאר אחרונים מ"מ ה"מ בהברגה, משא"כ בזה שאינו אלא מעצור בעלמא, דמסתבר שאינו בכלל האיסור, ואפילו כשהוא נתפס בחוזק, כיון שתפיסה זו היא תפיסה של מעצור, שיש דבר המעכב את הוצאת המגש, ה"ז כמו מנעול בעלמא, ואין זה תקיעה כלל שתוקע בחזרה חלק אל חלק בעצם התקיעה והחיבור, ועיין.
וכעת, הנה באופן שעשוי לפתוח ולסגור תמיד כמו שמצוי שעושים כן כדי לנקותו וכו', פשיטא שמותר, דלא חמיר מהברגה, אלא אף אם הוא לזמן רב נראה שמותר, וכפי שביארנו שאינו אלא מעצור בעלמא ואין בו איסור, אמנם י"ל דמ"מ בעינן שיהיה דרך לפרקו מידי פעם, שאל"כ ה"ז תיקון קבוע, ויש לחוש בזה למתקן מנא.
והלום נודע לי שיש סוג נוסף שמחבר זיזים זב"ז, ובזה יש לדון, א). אם הוא רפוי וכדו' מותר, וכנ"ל בהלכה הקודמת (וע"ע בענ"ז בשש"כ פכ"ד סכ"ג ופכ"ח סמ"ד). ב). ואם הוא בהידוק בחוזק, הנה בעשוי לפרק ולהחזיר מותר, אבל בעשוי לזמן רב, לכאו' אסור עפ"ד האחרונים, אמנם המיקל אין למחות בידו, כיון שיש כמה צירופים להקל (וכגון מה שכתבנו לעיל בגדר הידוק שדעת הרבה ראשונים שהוא רק בדבר שצריך גבורה ואומנות, וגם סברת הגר"ז שדבר שדרכו בהידוק מותר בהידוק וכ"כ החזו"א וכו'). וצע"ע מדין מתקן מנא בעשוי לזמן רב, אמנם מן הסתם הוא עשוי לפרק תדיר, ומותר.

141. הנה בגלגלי עגלה שנתפרקו, ע' לעיל סי' ש"ח, והנה מצוי כיום שנתפס ע"י לחצן וכדו', וא"כ אין זה תקיעה ומותר. אמנם אם הוא עשוי להיות כן לעולם יש לחוש משום מתקן מנא, אך אם עשוי להוציא מידי פעם אף לזמן רב, י"ל דשרי כנ"ל. וה"ה במיטת תינוק, ורק באופן עראי יש להקל, וכשאין חשש תקיעה.

142. הנה להניח שם סיכה במקום הבורג לכאו' י"ל דשרי, שהרי בכה"ג אין חשש בתקיעה, שהרי לא שייך לתקוע בזה, ואין זה כמו בורג וכדו', אולם נראה דמ"מ יש חשש שיראה שהסיכה אינה מחזיקה היטב, ויבא לעקם אותה ולתקנה באופן שתחזיק היטב כמו תקיעה. וכל שכן שאסור לשים קיסם וכדו', וי"ע עוד מדין מתקן מנא.
אמנם שו"ר להגרשז"א במכתב מאור השבת ח"ב רט, ג שכתב שאסור לשום במקום הבורג חוט מתכת או להדביק אספלנית דיש בזה מתקן מנא, אך התיר ליתן סיכת ביטחון, וה"ד בארחות שבת עמוד רפ"ה, וע"ע מש"כ שם. ועדיין צ"ע למה לא נחוש גם בסיכה שמא ירצה שיעמוד היטב ויכופף את הסיכה באופן שיהיה כמו תקיעה, וצ"ע.

143. יש להוסיף בכל הענין, שבכלל יש לדון שאסור לטלטלו, וכמשנ"ת בסי' ש"ח סט"ז גבי ספסל או כירה שנשמטה רגל אחת, גזירה שמא יתקע, עי"ש. אולם יש בזה נפ"מ באופן שאבד הבורג, באופן שא"א לתקן, וממילא אין חשש זה (אמנם אם יש בורג אחר יש לחוש). א"נ לפמשנ"ת שם שאם הדבר ראוי לשימוש גם בלא תיקון. וע"ע שם מש"כ בזה.

144. שהרי מ"מ יש חשש שהוא יחזק את ההברגה, ויש בזה חשש של שמא יתקע, ולכן אסור מדרבנן אפילו כשאינו תוקע. וכ"כ באחרונים, עיין שרגא המאיר ח"ג סמ"ג ובמאור השבת ח"ב מכתב כ"ב מהגרשז"א ובמנו"א ועוד מן האחרונים בזמנינו. (ודלא כמש"כ בשו"ת בית ישראל לנדא סי"ב, וגם הוא כתב רק ללמד זכות בזה).

145. כיון שלא שייך בזה תקיעה כלל. ואמנם במג"א סק"ט אסר בכיוצ"ב שמא יצטרך לכך, אולם כבר כתבנו לעיל שאף הוא לא כתב כן בהכרע. ואמנם המשנ"ב סקל"ח הביאו להלכה, אולם מאידך מצאנו שיש מצדדים להקל, וכמו שהבאנו לעיל, ונוסף ע"ז שבנידו"ד נראה שאף המג"א יודה דלא שייך בזה תקיעה כלל. וכיוצ"ב כתבו באחרונים, עיין בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' קכ"ג ובציי"א ח"ט סימן ר"ח אות ט' ועוד באחרוני זמנינו, ודלא כהרב שרגא המאיר שם שהחמיר בזה, ואכמ"ל.

146. אפשר שכל ההיתר בזה הוא רק כשמחזירו באופן רפוי קצת, אבל אם הוא מהודק יש לחוש דהוי בכלל מתקן מנא (וכיוצ"ב כתב בארחות שבת, אך לא ביאר דבריו, וכ"כ עוד באחרוני זמנינו). וע"ע בצל החכמה שם, ואפשר איפוא דכל שהיה בו ונתפרק פעם אחת אינו בכלל מתקן.

147. עיין להלן (בסימן שי"ד) שיש בנין וסתירה בכלים באופן שהוא כלי גמור וכו'. וכה"ג נתבאר לעיל בסימן ש"ח ס"ט שבתקוע בחוזק אסור להסירו. (ומה שכתבנו בפנים הכל מלשון הגר"ז סעיף כ"ב).

148. דקיי"ל אין בנין וסתירה בכלים, וכן נתבאר לעיל בסימן ש"ח ס"ט שמותר להוציא דלת הכלים וכו', וכל מה שכתבנו בפנים הוא מלשון הגר"ז וכנ"ל. וע"ע בדבריו לעיל סעיף ט"ז. וכן כתב עוד שם בסעיף י"ט כ'. וע"ע בזה בחזו"א סימן נ' סק"י, ודו"ק.

149. ואין בזה תיקון מנא, שעשוי לכך, ואפילו פטמה חדשה מותר. ואין זה כמו שרוך לתוך הנעל (כמבואר בסי' שי"ז), כיון שאין דרך לבטלו שם.

150. שעשוי לפתוח תמיד, ונראה דאפילו אם זה רק מזמן לזמן שרי, דלא חשיב הברגה הנזכרת לעיל לאסור בכלים, דשאני הכא שזה כמעצור למים ואינו מבריג לתיקון הכלי, אלא מסובב את המעצור.
וכן לפתוח ברז שבגינה וכדו' ע"י מפתח צינורות (מפתח שוודי) וכיוצא, נראה שמותר מה"ט, ואמנם העירוני שיש אוסרים בזה שנראה כמתקן. אולם יש מתירים, וכן מסתבר.

151. שכל אלו כמוסיף על הבנין, ואסור ככל הנ"ל. [ואפילו ברפוי אסור]. ואילו היה הדרך להתירו באותו יום היה מותר, כדין פתיחת סתימת התנור הטוח בטיט, וכמש"כ הפוסקים להלן בסי' שי"ד (ובזה י"ל שרק אם פותחים ביומו מותר, כיון שהוא במחובר, ואינו כדין כלים), אבל כיון שהוא עשוי להיות ביותר מזה, אסור. ושו"ר בחזו"א סר"ס נ"ג.

152. כנ"ל בהערה הקודמת, והכל כפי הענין. [וכמו"כ אסור להבריג מנורה לבית המנורה, אפילו באופן שאינו עושה כן בידיים (משום מוקצה, או ביו"ט וכיוצא), ונת' במק"א].

153. כיון שיש קובעים אותה שם לזמן רב, ואסור ככל הנ"ל.

154. דחיזוק הדבר כעשייתו (וכה"ג נת' בסי' שי"ז במלאכת קושר). ובפרט למש"כ הפוסקים דשמא יתקע, ודימו שרוי"ף לתקיעה.

155. שאין זה חיבור בתקיעה, ומצד מוסיף על הבנין נמי ליכא, שאין זה נראה אלא דרך שימוש עראי, וע"ע בארחות שבת פ"ח סט"ו בהערה עמוד ע"ר. וא"ת מאי שנא ממתלה ואקום שהזכרנו לעיל שאסור בשבת אפילו אם הוא נופל מאליו, ובאמת שגם שם בהערה הבאנו שאינו פשוט כ"כ לאסור. ומ"מ י"ל דשאני התם שמהותו הוא תוספת על הבנין, משא"כ כאן שאינו אלא כדי להשתמש בו, ולסברא שהביאו בארחות שבת החילוק הוא באו"א, דשאני התם שאין דרך בני אדם לדונו כחלק מן המשקוף, ובפרט שמקלקל את הפתח, עיי"ש. אלא שיל"ד בזה אחר שמצינו נדנדות שמחוברות בברגים קבועים למשקוף.

156. שכל שהוא נעשה בהברגה וכיוצא, ה"ז איסור גמור, ואף מדרבנן מצאנו גזירה שמא יתקע, וכדלעיל.

157. שו"ע (סימן שי"ג פ"ז) משום איסור בונה.
[ודבר זה מצוי במה שנתחדש היום שעושים קירות מגבס, או מחומרים אחרים (תקרה "דקורטיבית"), ששמים אותם תחת התקרה, ויש להזהר שאם נתלשו מעט ממקומם או הונמכו, שלא יגביהם חזרה].
ויש לציין דמקור הדין במשנה דשבת (קנא:), ורש"י שם פירש משום איסור בונה. אולם במשנה שם הנושא איירי בענין מוקצה, וכלשון הזה ממש נאמר לגבי הזזת איבר המת, וא"כ היה אפשר לפרש שהאיסור בקורה הוא ג"כ משום איסור מוקצה, שמאחר שהיה בבנין ויצא הרי הוא מוקצה. (וכן ראיתי בתפא"י שהביא ב' פירושים בזה). ואמנם טלטול זה הוא נעשה על ידי ספסל וכדו' ולא בידיו. אולם הרי זה בגדר טלטול מן הצד, שנתבאר (בסו"ס שי"א) שמותר רק לצורך דבר המותר. וכיון שהוא עושה כדי שלא תיפול הקורה, ה"ז לצורך דבר המוקצה ואסור. ואפשר שאף רש"י מודה לזה, אלא שנקט רבותא שיש בזה גם איסור דאו' משום בונה.
אולם חשבתי לדון בזה מצד מוקצה, א]. שהרי הקורה מחוברת במקצת לקיר, וכבר נחלקו הראשונים והאחרונים אם יש מוקצה במחובר, וכמו שהבאנו לעיל בר"ס ש"ח בכללים, ולהלן ר"ס של"ו, אלא שלדינא הרי כתבנו שיש להחמיר מוקצה במחובר. ב]. עוד י"ל לפמש"כ התפא"י שאין טלטול מוקצה אלא במניע את המוקצה, ולא כשהוא במקומו, והזכרנו דבריו לעיל בר"ס ש"ח בכללי המוקצה בענין נגיעה במוקצה ובהערה שם, ואפשר שגם כאן י"ל עד"ז.

שמותר לסמוך גם בדבר שאינו כלי ממש, כגון מקל, שיחדוהו לשימוש כל שהוא, ואע"פ שהוא עץ בעלמא, שמאחר שיש עליו שם כלי לענין שמותר לטלטלו, מותר לסמוך בו[160].
ובאופן שהוא סומך את הקורה במטה או ספסל, יזהר שלא יתחבנו שם בחוזק כל כך באופן שלא יוכל להזיזו כלל, משום מבטל כלי מהיכנו[161]. אלא יהיה רפוי מעט בכדי שיוכל ליטלו אם ירצה[162]. אולם אם הוא סומך במקל שאינו כלי ממש, יש מתירים אף לתוחבו בחוזק, ויש מפקפקים בזה[163].
ל"ג. ספסל שנשמט ממנו אחד מרגליו, אסור להחזירו למקומו[164]. ואפילו להחזירו ברפיון אסור[165].
ויש להחמיר שלא לטלטלו כלל, אפילו לסומכו על ספסל אחר[166]. ועיין לעיל בסימן ש"ח סעיף ט"ז[167].
וכן גומיות שמהדקים לרגלי השולחן או הכסא, אסור להוציאן או להחזירן בשבת[168].
ל"ד. התוקע דבר בדבר חייב משום בונה, כגון שתקע עץ בעץ על ידי מסמרים, או אפילו תקע עץ בעץ עצמו עד שנתאחד, ה"ז חייב[169]. ואין חילוק בין אם תקע בדבר המחובר לקרקע, ובין אם תקע בכלי, כגון במטה או ספסל[170].
כדין בונה כך דין סותר, שאם פרק עץ תקוע, הרי זה חייב משום סותר[171]. ודווקא אם נתכוון לכך[172].
ל"ה. התוקע את העץ בתוך הקרדום, חייב[173], דהיינו שמכניס את יד הקרדום בתוך העין שלו[174]. וכן אם תקע יתד בתוך הבית יד של הקרדום כדי להדקו[175], וכן כל כיוצא בזה[176].
וכן התוקע סכין או מזלג בתוך הבית יד שלו, חייב[177].
וכן אסור לחבר את המקל של המטאטא למברשת שלו, בין שהוא ע"י תחיבה, ובין שהוא ע"י הברגה, ואפילו ברפיון אסור[178].
ל"ו. אם תקע מסמר בכותל, כדי לתלות עליו איזה דבר, הרי זה חייב[179], [ובכלל זה שלא להדביק מתלה או וו מגומי הנדבק ע"י איטום האויר (לחץ, ואקום), וכן אין להדביק מתלה על ידי הדבק המודבק על מתלה, אף שמצוי שהוא נופל מאליו לאחר זמן, וכמו כן אין להסירם מהמקום שדבוקים בו משום איסור סותר][180].
ואפילו אם יש כבר חור והיה בו מסמר ונפל, אסור להחזירו לחורו, ומצוי הדבר במסמר מכופף "וו", שנמצא בצד הדלת ומיועד לסגור בו את הדלת כמנעול, שאם נפל אסור להחזירו למקומו.
ואפילו אם לא תקע בו את המסמר, אלא עשה חור בכותל כדי לתקוע בו, ה"ז חייב משום בונה, הואיל ונקב זה מועיל לבנין[181].
אע"פ שמותר לתלות תמונה על מסמר התקוע בקיר[182], אולם אסור לחבר אותם לקיר ע"י מסמר[183].
ל"ז. חצר שנתקלקלה ממי הגשמים, ונעשו בה בורות, מותר למלאות אותה בתבן, או בבגדים, וכדומה, ואין בזה איסור שדומה לבנין[184].
ויש בזה כמה תנאים:
א]. אינו מותר אלא דווקא תבן וכיוצא, שאין בדעתו לבטלו שם, שהרי הוא ראוי למאכל בהמה, או לעשות עימו טיט, אבל דבר שהוא מבטל שם כמו טיט וחול ואבנים, אסור[185]. ובזמנינו שאין משתמשים בתבן, אסור לפזר גם תבן, ותלוי לפי הענין[186]. וכן אסור לפזר שם מלח, משום שכשנדרס ברגל שוב אינו ראוי, והרי הוא מבטלו שם[187]. [וגם אם האדם בדעתו שלא לבטלו שם ולהסירו אחר כך, מכל מקום אם דרך העולם לבטלו שם, אסור[188], ועיין בהערה[189]].
ב]. וצריך להזהר שיהיה דבר המותר בטלטול, כגון תבן הראוי למאכל בהמה, אבל אם אינו ראוי למאכל בהמה, אלא להסקה או לעשות בו טיט הרי הוא מוקצה, ואסור לטלטולו בידים, ודינו ככל דיני מוקצה[190].

---

158. כן נראה לע"ד, דלא מבעיא למה שכתבנו בהערה הקודמת דאפשר שיש בזה משום מוקצה, והרי אסור להזיז מוקצה אפילו מקצתו (וכמבואר במשנה דשבת שם לענין מת, וכן הוא בהדיא בשו"ע סימן שי"א סעיף ז' עיי"ש, וה"ה בנידו"ד, וכן מבואר בכ"ד בסימן ש"ח), אלא אף לטעם האיסור משום בונה, הלא אסור אפילו במקצת, מלבד מה שמצאנו לעיל שבמקום שיש חשש לאיסור דאורייתא, אסור אפילו תחלת המלאכה, כגון שמא יתקע וכו'. וכן נראה מלשון המשנה דשבת (שם), שאמרו במת שקושרין את הלחי "לא כדי שיעלה", ואח"כ אמרו כן לגבי הקורה שנשברה "לא כדי שתעלה", ואם כן כמו שבמת אסור אפילו במעט (וכ"ה בשו"ע סימן שי"א ס"ז), הוא הדין בזה נמי שכל העלאה שהיא אסור.
159. שו"ע כאן ס"ז. ורק כדי שלא תרד יותר מותר, אבל לא כדי שתעלה, וכאמור.
160. בשו"ע נקט שמותר לסומכה בארוכות המטה שהם כלי, וכתב המג"א שאם אינו כלי אלא עץ בעלמא (כגון מקל. פמ"ג), אע"פ שהוכן לטלטלו, מ"מ אסור לסומכו תחת הקורה, דדמי לבונה (וכעי"ז מצאנו לעיל בסעיפים קודמים בריש סימן ש"ג שכל שאינו ניכר שהוא עשוי לכך, יש חשש של מוסיף על הבנין). אולם המשנ"ב (סקמ"ט) הביא בשם האחרונים שחולקים ע"ז, ומתירים בכל דבר ששם כלי עליו לענין טלטול, וכן נראה הסכמת הפמ"ג, וכ"ה בכה"ח אות ע"ד [וא"ת אם כן למה השו"ע הדגיש כאן בארוכות המטה "שהם כלי", ולא נקט כל דבר הראוי לטלטול לרבותא (וזה היה כנראה דקדוק המג"א). ויש לומר דאורחא דמילתא נקט לבאר יסוד הדין. ועוד יש ליישב כמו שיובא להלן בהערה ד"ה בשעה"צ, עיין שם, ודו"ק].
161. שו"ע כאן ס"ז (וכבר מצאנו לעיל בסימן ש"ה סי"ט במשנ"ב סקס"ט ובכ"ד, שאף באופן שמתבטל הדבר מלטלטלו במציאות, ה"ז ביטול כלי ואסור, ובטעם האיסור נחלקו הראשונים, וכיעוין בפמ"ג כאן. וע"ע מש"כ בזה לעיל בסימן רס"ה). ולכן כיון שאח"כ לא יוכל להוציאו אסור.
[ולכאו' היה אפשר להקשות גם בנידון הנ"ל בקורה שנשמטה מן התקרה, על היאך מותר לסמכה שלא תיפול יותר כמש"כ השו"ע, הלא כשיפול הוא יתהדד על המטה ולא יוכל להוציא, וי"ל דמיירי בקורה שאינה עבה, או באופן שלא נשמט כ"כ, וכל כה"ג באופן שלא יתהדד שם, וא"נ י"ל שאינו פסי"ר, וא"נ במקום הפסד למ"ד דשרי, וא"נ דהוי גרמא, וכבר מצאנו שיש מקילים בביטול כמ"ה בגרמא, עיין בסי' רס"ה].
162. כ"כ השו"ע הנז' שמותר אם יהיו רפויים שיוכל ליטלם כשירצה, ועיין במשנ"ב (סק"נ) וכן בכה"ח (אות ע"ח) בשם האחרונים שכל שאינו תחוב בחוזק כ"כ שרי [וי"ל באופן שהוא עצמו לא יוכל להוציא, אבל האחרים יוכלו להוציא. ומה שמצאנו לעיל בסימן ש"ה (במשנ"ב סקס"ט משם הרמב"ם) שהביטול מהיכנו נעשה ע"י לחות המים שבכרים, אינו מצד איסור סחיטה (דבכה"ג אם יהיו עשרה בני אדם מותר, וכמשנ"ת לעיל סו"ס ש"ס), אלא מצד עצמו שאינו ראוי לשימוש (ואולי הוא תלוי במחלוקת הראשונים בטעם האיסור של ביטול כלי, וז"א), וצע"ע אם זה תלוי בכל אדם באשר הוא, ואפשר שתלוי לפי רוב בני אדם, דאע"פ שהוא לא יכול, הרי סתם בן אדם בינוני יכול, ואין ע"ז שם ביטול, ואף שיש שהות עד שיבא אדם אחר, מ"מ אין זה עיכוב בגוף הדבר, אחר שאפשר לקחתו].
163. בשעה"צ (אות ל"ז) מביא מהפמ"ג שמצדד שלסוברים שמותר לסמוך את המטה במקל עץ, יש בו קולא לענין שאין בו משום מבטל כלי מהיכנו, כיון שאין עליו שם כלי [ולפי"ז את"ש מה שהשו"ע נקט בדווקא דוגמא כגון בארוכות המטה "שהם כלי", ומשמע דדבר שאינו כלי ממש אסור, ויקשה על כל הפוסקים שהתירו בזה וכנ"ל, ולפי הפמ"ג את"ש, דמאחר שסיים שאסור להדקו שם, והוא משום ביטול כלי מהיכנו, לכן הדגיש שמדובר בכלי, ולרבותא דסיפא קאמר, ואף אמנם שעדיין יש להקשות מהמשנה דשבת (קנא:) שהזכירו דוגמאות שמותר לסמוך בספסל או בארוכות המטה, ולא נקטו רבותא שמותר בכל עץ הראוי לטלטול, וע"ז יש ליישב דלא רצו להאריך שמדובר בדבר הראוי לטלטול, ולבאר לנו דהיינו כגון שיחדו וכו', ולכן כתבו כלי, וה"ה כל דכוותיה, ועיקר שאלתינו היא לשו"ע שהדגיש שיהא דבר "שהוא כלי", וע"ז נקט דוגמא של ארוכות המטה. ובאמת אפ"ל עוד דאדרבה ממה שנקט שהוא כלי, בא לרבות בזה כל דבר שהוא ראוי לטלטול. אולם ז"א נראה כ"כ, דהא אכתי אפשר דלא חשיב כלי, ועיין להלן בסוף ההערה].
אולם השעה"צ גופיה שם, העיר על הפמ"ג שהוא דבר חדש ולא נהירא, דכיון שגזרו איסור שלא לבטל כלי מהיכנו לא פלוג במילתייהו, ואסרו כל דבר וכו', עיי"ש. ועיין גם בכה"ח (אות ע"ד) שהביא דברי הפמ"ג, וכתב ע"ז אמנם האחרונים חלקו עליו בזה וכו', (וכוונתו לשעה"צ הנז', שכידוע הכה"ח בדוכתי טובא מביא את דברי המשנה ברורה בשם "אחרונים"). ולפקוד"ד נראה בענייי שיש מקום גדול לדברי הפמ"ג, ויבואר היטב ע"פ דברי הראשונים שהביא הפמ"ג כאן אם איסורו משום סותר ובונה, וס"ל דכל כה"ג שאינו כלי גמור לא שייך בו סותר, ועיין בפמ"ג שעמד בזה, ועיקר דברי השעה"צ הוא משום לא פלוג, ולעולם אף להשעה"צ נראה דאינו כלי, אלא דכיון שמבטלו ס"ל שאסור. ועוד אפשר דכ"ז הוא משום דמיחזי כסותר, וכל כה"ג לא מיחזי [ומה שמבואר דאינו נחשב כלי אע"פ שמותר בטלטול, יבואר כעין שמצאנו בשו"ע הגר"ז (בסימן ש"ח) שאף כשיחדו לתשמיש אינו מותר אלא למה שיחדו, ומשמע דיש כאן גדר של סילוק שם מוקצה, אבל אכתי לא חשיב כלי. (ונת' במקומו בנידון הגר"ז). ולענין זה של מבטל כלי אפשר שאין חשש, איברא דבפשוטו לא קיי"ל כן. ואף בנידו"ד הגם שהוא נעשה כלי רק ע"י יחוד, מ"מ יש לדון דמ"מ נעשה ככל כלי הראוי לשימוש].
164. שו"ע (סעיף ח'), וע"ע לעיל בסימן ש"ח סט"ז בהגה.
165. משנ"ב (סקנ"א) גזירה שמא יתקע בידו כדי לחזקו. וכן מבואר כאן בב"י (וע"ע לעיל סעיף ו'). ועיין עוד בכה"ח כאן (אות ע"ו) שאסור ברפיון, ורק אם דרכו לעולם רפוי מותר. [וכן הבאנו לעיל בסימן ש"ח שם מדברי המשנ"ב].
166. שו"ע כאן (סעיף ח') בשם יש מי שמחמיר לאסור, וע"ע לעיל (בסימן ש"ח סט"ז) בהגה שפסק לאיסור. וע"ע מש"כ שם בהערה שיש להחמיר בזה.
167. שם נתבארו פרטי הדינים בזה. ועיין משנ"ב שאם כבר ישב עליו כך פעם אחת מבעו"י, מותר.
ועיין שם שהוספנו עוד דוגמאות בזה, כגון לענין עגלות ילדים שנשמט הגלגל, וכן לענין משקפיים. וכתבנו בזה כו"כ פרטים להלכה.
168. שש"כ פכ"ג סמ"ב.
169. שו"ע (סימן שי"ג ס"ט) ע"פ הרמב"ם (פ"י מהל' שבת).
ובדווקא נקט עד שנתאחד, אבל אם לא נעשה כאחד פטור. וכתב הכה"ח (אות פ"א) בשם האחרונים שלכן אין לאסור מה שתוקעין עצים קטנים בסטנדר כדי להגביה, עיי"ש. ויש בזה כמה אופנים.
עוד כתב הכה"ח (אות פ') משם האחרונים שאם הידק ולא תקע אסור כמו במטה (כדלעיל סעיף ו'), ואם דרכה להיות רפויה שרי.
170. משנ"ב (סקנ"ד), שהרי מקור דברי הרמב"ם ממלבנות המטה (כמש"כ המ"מ שם, וכ"כ הגר"א), והרי הוא כלי.
171. משנ"ב (שם) משם הרמב"ם (בפ"י הט"ז).
172. כ"ה ברמב"ם (שם), וה"ד המשנ"ב וכה"ח [ועיין בט"ז ומג"א], והיינו שאם לא נתכוון לכך ה"ז מקלקל בעלמא. ויש להעיר שבכל מילי דשבת אם אינו מתכוון פטור (וגם בתוקע ובכל מילי), אולם בפסיק רישא ודאי אסור. ועיין במחה"ש (סקט"ז) שהעיר כעי"ז לגבי תיקון כלי, שאם אינו מתכוון לא אמרינן פסיק רישא, כיעוי"ש. אולם בשאר תוקע שחייב משום בונה אינו תלוי בכוונה.
173. משנ"ב (סקנ"ד) ובכה"ח משם המג"א ע"פ הרמב"ם.
174. כן הוא לשון הרמב"ם (פ"י הי"ג).
175. כן הוסיף המשנ"ב (סקנ"ד) עפמ"ש בשבת (קב.) עייל שיפתא וכו'.
176. כ"כ הרמב"ם, וכל סוגי תקיעות זה בזה בכלל האיסור, ויש הרבה סוגים, כידוע.
177. כה"ח (אות ע"ט) בשם האחרונים. וכבר מבואר הדבר ברמב"ם הנ"ל, שכתב וכן כל כיוצ"ב.
178. כן נראה פשוט דלא מבעיא בהברגה שאסור (ועיין בשעה"צ סקל"ב מש"כ בזה, ונת' לעיל), אלא אפילו אם תוחב אותו ברפיון בלבד ג"כ אסור, שהרי יש חשש שמא יתקע, וכמש"כ השו"ע לעיל (סעיף ו') בכיוצ"ב.
[ואפשר שאסור לטלטלו כלל, ואפילו כשרוצה להשתמש במברשת כמות שהיא אסור, שה"ז דומה למש"כ השו"ע (סעיף ח') גבי ספסל שמא יתקע. ואמנם במברשת אפשר להשתמש כמות שהיא, אולם גם בספסל אפשר להשתמש בו ע"י סמיכה, ואעפ"כ אסור, ויש לחלק, ועיין מה שכתבנו בזה בסימן ש"ח, ואכמ"ל].
179. כן מבואר בגמ' דשבת (דף קג.), ועיין במשנ"ב (סימן שי"ד סק"ח) שחייב משום מכה בפטיש עיי"ש, וכ"מ בגמ' שם לשמואל, אבל בכה"ח (שם אות י"ב) הביא בשם הגר"ז שחייב משום בונה (וכבר נחלקו בזה הראשונים בשבת שם איך לפסוק במחלוקת רב ושמואל דהתם). ומה דס"ל שאינו בונה, ה"ט שאין עיקר מטרתו להוסיף על הבנין אלא לתלות עליו [ועיין בשעה"צ אות ז' שכל החיוב רק בדרך תיקון ותועלת, אבל בדרך קלקול או השחתה, פטור כדין כל המקלקלים, שפטור אבל אסור].
180. הנה בדבק נראה דהוי כחיבור (עיין להלן בס' ש"מ). ואף ע"י ואקום אפ"ל כן אם עומד לקיום, וכן כתב בשו"ת אז נדברו ח"ג סימן כ"ג שדן בזה לאסור עפמש"כ בגמ' שם. וכ"כ גם בשש"כ פכ"ג סל"ט, וכן באול"צ ועוד. ואמנם אינו דומה להתם, שהרי אינו עושה חור בקיר, אולם מ"מ יש לאסור משום הוספה על הבנין, ונראה שאיסור דרבנן מיהא איכא, וע' חזו"א סי' נ"ב. ואמנם בעצם הדין בואקום יש לדון עוד, ומ"מ אף לדברי האחרונים הנ"ל מסתבר שאין איסור כשאינו עשוי להתקיים יום אחד, ומיד נופל. אך שו"ר בארחות שבת ע' רס"ט שאסרו בזה אפילו כשעומד רק למספר שעות, דהוי בנין עראי, ע"כ. אולם אחר שעצם הדבר לא ברור י"ל דבכה"ג שרי (ובכלל האריכו הפוסקים בדברי הירושלמי בדין בנין לשעה, ונת' במק"א), וצ"ע [ובצלחת ואקום שמהדקים לשולחן כתבו שם שמותר]. וע"ע שם שמגנט הדבוק למקרר ותופס דפים מותר להוציאו ולהחזירו. וע"ע שם שמותר ליתן מתלה פלסטיק שמניחים על הדלת, כדי לתלות בו מעילים וכיוצא, עיי"ש. וי"ל דממוטות שנתבאר לעיל סוס"ה שאם זה לזמן מרובה אסור, אמנם י"ל שדבר זה אינו נראה כחלק מן הארון, ושרי.
181. כה"ח (שם) בשם הגר"ז. [ואמנם במשנ"ב בסימן שי"ד שם כתב שחייב משום מכה בפטיש, אולם לכאו' צ"ע, שהרי לרב חייב משום בונה בכל אופן, ואף לשמואל הרי מבואר שם שרק אם שם מסמר חייב משום מכה בפטיש, הלא"ה לא, כי לא נגמרה מלאכתו, וי"ל דהמשנ"ב מיירי שיש לו שימוש בעצם החור, וכגון להשתמש בו איזה שימוש, או לאויר וכו', וכ"מ במג"א]. וה"נ מיירי בעשוי לתיקון ולא דרך קלקול וכנ"ל.
182. עיין מג"א (סי' שט"ו סק"ב) ובמשנ"ב סק"ז. וכ"כ שם שאר האחרונים. ובאופן שקובע את התמונה שם לזמן מרובה, דעת הרבה אחרונים להתיר, וכמו שכתב המשנ"ב שם (סק"ז) שאפילו לקובעם שלא יהיו ניזוזים ממקומם ג"כ שרי. (וכ"כ בכה"ח שם אות י"ב בשם מחה"ש). אמנם עיין בחזו"א (סימן נ"ב סקי"ג) שגם לתלות סדינים המצוירים לנוי אינו מותר אא"כ קובעם רק לפי שעה, או שתלויים ברפיון, דממילא דרכו להסירם, אבל אם עשוי לקביעות מותר, אולם כאמור דעת האחרונים להקל, דלא חשיב בונה בכה"ג כיון שאינו אלא לקישוט הבית, וביארנו את דבריהם להלן בסימן שט"ו ס"א בהלכה ד"ה מחיצות באותה בהערה, ויש להקל בזה כמשמעות כל הפוסקים. ועוד יש ראיות לזה מכמה דינים בסי' שי"ג, ואכמ"ל.
183. הנה להנ"ל י"ל דהוי איסור מדאו', וכ"כ בספר קצות השולחן (סימן ק"כ אות ל') שאסור משום בונה, אולם י"א שאינו אלא מדרבנן שהרי הוא נטפל לתמונה, שכאמור אינה אסורה, וכ"ה בשש"כ פכ"ד סכ"ז, וי"ל.
184. שו"ע (סעיף י'), ולהלן יבואר כמה תנאים בזה. [ומקור הדין בעירובין (קד.), וכתבו המפ' שם, וכן כאן במג"א משום הב"ח והאחרונים, שהאיסור בנידו"ד משום שדומה לבנין, ונראה כמוסיף על הבנין, וגם משום אשוויי גומות (ולכן באופנים דלהלן בטיט וכו' יש לחוש לזה, אבל בתבן וכדו' אין חשש, שאינו מבטלו שם כיון שצריך אותו). ויש לבאר דמבואר בראשונים דאיסור בנין הוא גופא בגלל אשוויי גומות, והיינו הך, וכהה"א דשבת פא. היתה לו גומא וכו', עיי"ש, ומ"מ בנידון דידן יש איסור גם בלא שכוונתו להשוות גומות, מעצם הדבר שיש חשש שיבא להשוות גומות, ונוסף ע"ז יש איסור גם בלא השואת גומות במה שמוסיף על הבנין].
ומה שכתבנו דוגמא לדבר "בגדים", הוא דוגמא בעלמא, כדי לקרב למציאות כיום, אך יש לציין דכ"ז בתנאי שאין בזה משום מבטל כלי מהיכנו, שהרי בגד הראוי ללבישה, אם מטנף אותו עד שלא ראוי ה"ז בחשש ביטול כלי מהיכנו, ונת' במקומו.
185. משנ"ב (סקנ"ה) שבדבר שמבטלו שם אסור משום אשוויי גומות, וכ"ה בכה"ח (אות פ"ב) משם האחרונים דבכה"ג אסור משום מוסיף על הבנין, ומשום אשוויי גומות. (וכבר מבואר ברש"י וראשונים בעירובין קד.). ועיין בגמ' דסוכה (מח:) שלקחו בול של מלח וסתמו בו וכו', עיי"ש. ולהאמור י"ל שכיון שאינם מבטלים אותו שם, ועתיד לינטל, אין בו איסור, ודו"ק.
186. כן מצאנו בכ"מ שבזמנינו ובמקומותינו בעיירות שאין מצויים בהמות, אין משתמשים בתבן למאכל בהמה, וגם לטיט אין משתמשים בו, ואדרבה הוא מוקצה ואסור הן בטלטול, והן משום מוסיף על הבנין (ונזכר בס' ש"ח בענין תבן, וכן בסו"ס שי"א).
187. כה"ח (שם) משם האחרונים, וכן הוא בעירובין (קד.) כיעוין שם. ועי' בהערה הקודמת.
188. כבכל דוכתא דאמרינן בטלה דעתו (עיין בר"ס שי"ז מש"כ בזה ועוד). וכ"מ בגמרא שם, וכן הוכיח מזה בספר מגילת ספר.
189. ונראה שגם אם הוא מפזר עפר, וידוע שהעפר לא ישאר שם, כגון שמחמת הגשמים ישטף הכל, או שיהיה נישוף ברגלי בני אדם וכיוצא, אעפ"כ אסור, ונחשב שמבטלו שם, כיון שזהו ביטולו (וכעין זה כתבנו בס' שי"ז גבי קושר קשר שעשוי להתבלות שנחשב לעולם, דזהו עולמו, ואף שיש קצת חילוק, מאחר שכאן הוא כביכול חוזר לקדמותו, מ"מ נראה שזה נחשב ביטול מצד עצמו).
190. הדברים פשוטים, והוספתי כן לפי מה שנתבאר לעיל (בסימן שי"א במשנ"ב סקל"א) שיש מקומות שסתם קש הוא מוקצה מחמת שעומד להסקה. [ובזמנינו אינו כן, וכמש"כ בסו"ס שי"א ועוד]. ויש מקומות שסתמו עומד למאכל בהמה או לשכיבה [וכעי"ז כתבנו בסימן ש"ח עי"ש. ויש להוסיף עוד דכמו"כ גם אם הוא ראוי למאכל בהמה, היינו דווקא כשעומד לכך, שיש בהמות באותו מקום וגם עומד לכך, וכמשנ"ת שם בסכ"ט והלאה]. והמשנ"ב

ג]. וכן יש ליזהר כשמפזר את התבן, שיעשה בשינוי, משום שהוא עובדין דחול, וכגון שיהפוך את הסל וישים את התבן על שוליו ויפזר, אבל ביד אסור[191]. או שיקח סל שנשבר ונשארו בו השוליים, וכל כיוצא בזה[192].

ל"ח. אם יש צורך הרבה, מותר לומר לגוי לפזר שם תבן אפילו בידיים בלא שינוי, משום ששבות דשבות הותר במקום מצוה או לצורך הרבה[193]. אולם כל זה דווקא בתבן שאינו מבטלו שם וכנ"ל, אבל טיט ועפר וכיוצא שבדעתו לבטלו שם, אסור בכל אופן[194].

ל"ט. כל האיסור לפזר חול ועפר וצרורות בחצר, היינו רק כשבדעתו לתקן את החצר וכגון שנתקלקלה, וכנזכר לעיל, אבל אם בדעתו רק כדי לכסות איזה טינוף, מותר, כיון שאינו מכוון לבנין[195]. אולם יזהר מאיסור מוקצה, ולכן לא יכסה בעפר בידיים, אלא אם כן הכינו מבעוד יום בכלי בפני עצמו כדי להשתמש בו לכך[196].

מ'. אם נשפך שמן על הדרך שהולכים בה בני אדם, ויש חשש שיחליקו בה בני אדם וינזקו, מותר לשפוך שם עפר, ואינו אסור משום מוסיף על הבנין[197]. וכן אם ירד שלג, ויש חשש שיחליקו שם בני אדם, מותר לפזר עליו מלח כדי שיפשיר[198]. ובאופן זה, שיש חשש של היזק הרבים, מותר להשתמש אפילו במוקצה, כגון ליטול עפר ולפזר שם[199]. (ועיין בהערה בענין שמן שנשפך על הכביש, ומהווה סכנה)[200].

וכל האמור הוא באופן שיש לו מטרה שלא ינזקו בני אדם וכדו', אבל אם הוא עושה כן כדי ליפות את הקרקע, הרי זה אסור[201].

מ"א. המיישר את הקרקע בשבת, כגון שהיה בה גבשושית (תל קטן) והשפילה או הסירה, או שהיה בה גומא וסתמה, הרי זה אסור מן התורה[202] [ואפילו בכל שהוא][203]. ולכן יש להזהר כאשר יש ברצפת הבית טיט (מלט), הדבוק ברצפה, שלא להוציאו בשבת[204].

והמפנה אשפה אינו אסור מן התורה, אבל אסור משום מוקצה[205].

מ"ב. החופר גומא בקרקע כדי להצניע בה איזה דבר, ה"ז אסור מן התורה משום בונה[206]. הבונה כותל מאבנים או עצים וכדו' ע"ג קרקע או על גבי דבר המחובר לקרקע, ה"ז אסור מן התורה משום בונה[207]. וכן בכותל דינו כמו הקרקע[208].

מ"ג. הסותם נקב שבקרקע או בכותל, ה"ז חייב[209].

וכן צינור גז שנוצר בו סדק, והגז דולף, והעצה לתקנו באופן עראי, על ידי הדבקת חומר דביק, כמו גומי לעיסה, על הסדק, אין לעשות כן בשבת, אלא אם כן יש חשש סכנה כל שהוא[210]. אבל מותר לסגור את בלון הגז, וכנזכר לעיל בסעיף ו'.

מ"ד. קטן שנפל לבור מותר לעקור חוליה מהבור ולהעלותו, ואע"פ שבזה הוא מתקן מדרגה לבור, מותר משום פיקוח נפש[211]. אמנם באדם מבוגר אסור, ורק באופן שאינו מתקן מותר לפי הענין, ועיין בהערה[212].

מ"ה. דין כיסויים שעל הקרקע כמו בור ניקוז וכיוצא, אימתי מותר להוציאם או להחזירם, וכן כיסוי של נקודת חשמל שבקיר, וכל כיוצ"ב, נתבאר לעיל בסימן ש"ח סעיף י', עיין שם, ויש להזהר בהם אפילו באופן שאינו מתכוון, או שהוא כלאחר יד, וכיוצא[213].

סימן שי"ד[214]
בנין וסתירה בכלים

א'. מן התורה אין איסור בנין וסתירה בכלים, אלא רק בדבר המחובר לקרקע[215].

[ולדעת הרמ"א - אם הכלי גדול ומחזיק ארבעים סאה, דהיינו שהוא אמה על אמה בגובה שלש אמות עם עובי הדפנות (ולפי מידות זמנינו, היינו 48 ס"מ על 48 ס"מ בגובה 1.44 מ'), הרי הוא כאהל, ודינו כבנין בקרקע, ויש בו משום בנין וסתירה[216], אפילו אם הוא כלי רעוע[217]. אבל לדעת השו"ע - נראה שאין לחלק בזה בין גדול לקטן, ולכן אפילו אם הוא כלי גדול הרבה אין בו משום בנין וסתירה. ועיין בהערה][218].

כאן איירי בתבן שעומד למאכל בהמה או לטיט, וא"כ בעומד לטיט הרי הוא מוקצה [ודינו כמוקצה מחמת גופו, שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, כמשנ"ת בסי' ש"ח]. ואסור ליגע בו בידיים. אמנם ישנם אופנים שמותר להשתמש בו מכל מקום, והיינו בטלטול בגופו שלא בידיו, או בטלטול מן הצד (כגון ע"י סל וקופה הנזכרים, ומ"מ היינו דווקא בגווני שלאו אורחיה בהכי, וכמשנ"ת לעיל ר"ס ש"ח בהקדמה בכללי המוקצה, כיעוי"ש) לצורך דבר המותר, ולכן הוספנו שדינו ככל דיני מוקצה (ואמנם עיין בפמ"ג שהדגיש לענין נתינת עפר על הרוק, שמותר אם הזמינו לכך, היינו משום ששם יכול לפזר גם בידים, ולכן צריך לבאר שיזמינו).

191. שו"ע סעיף י', והוא כפירוש התוס' (בעירובין קד.).

192. כן פרש"י בעירובין (שם). וה"ד בב"י ובכה"ח אות פ"ג. ונראה דלא פליגי, דהעיקר שעושה בשינוי.

193. ט"ז, ה"ד במשנ"ב ובכה"ח סוף הסימן [ומה שהתיר לצורך גדול, יעוין לעיל בשו"ע סימן ש"ז ס"ה שכתב לשון זו, ובמשנ"ב שם הביא מהמג"א שמסיק שאין להקל אלא במקום הפסד גדול, וציין שהא"ר מפקפק גם בזה (ואינו מתיר אלא בצער הגוף, וכמש"כ בשעה"צ שם), אולם בכה"ח (שם אות מ"א) הביא בשם האחרונים שהסכימו לדברי המג"א להתיר במקום הפסד גדול, וצל"ע שהמשנ"ב כאן סתם להתיר בכל צורך הרבה. וע"ע בדברינו בסי' ש"ז דיני אמירה לגוי, ודון לנידו"ד].

194. כ"מ בפמ"ג במש"ז סק"י, וה"ד בה"ח סוף הסימן, דבכה"ג שמבטלו שם, הו"ל מלאכה דאורייתא.

195. משנ"ב (סקנ"ה) וכה"ח אות פ"ב משם האחרונים. וכמבואר בכ"ד שעושין כן.

[ועיין באחרונים (הנ"ל) שהזכירו שמותר לפזר חול, כמו שנוהגין לפזר חול בבית בבוקר כדי לכסות הרוק, עי"ש. ואפשר שהוא רבותא נוספת על הנ"ל, שאפילו שמפזר בכל הבית, ונראה קצת כמוסיף על הבנין אעפ"כ מותר, אבל אם מכסה בו טינוף בעלמא הא פשיטא טפי דשרי, דאינו אלא כמכסה בעלמא].

ובעיקר הדברים יל"ע אמאי מותר כשאינו מכוון, הא פסי"ר הוא ואסור, ושו"ר שכה"ק הנשמ"א כלל מ' סק"א וכן בתוספת שבת סקי"ח וכתבו דמיירי שמפנה העפר אח"כ, עי"ש, אולם מסתימת הפוסקים ל"מ כן, וצ"ע. ובתהל"ד כתב דמיירי שאינו פסי"ר שיסתום גומות, עי"ש, וצ"ב דמ"מ מוסיף על הבנין (וכמש"כ המפ' וכ"כ הפוסקים דבכה"ג זה כמו אשוויי גומות, עי' בערוה"ש), וצ"ע.

196. כן העירו האחרונים, וכמובא בכה"ח שם. ופרטי הדינים בזה בהיתר טלטול עפר שייחדו לכך, נתבאר לעיל בסימן ש"ח סל"ח.

197. הנה לכאו' היה אפשר להתיר בזה, משום דלא אסר השו"ע אלא בחצר שנתקלקלה שהוא משוה גומות והוי כמוסיף על הבנין, משא"כ בכה"ג שאינו אלא למנוע החלקה (וה"ז כדין הנ"ל שכתבו הפוסקים שמותר לכסות טינוף), וא"כ יש להתיר אפילו בדבר שדרך לבטלו שם. ומה שמצאנו בפוסקים לאיסור, הוא רק לגבי תיקון הקרקע, משא"כ למנוע החלקה, כיון שאינו מכוון לבנין, וכ"מ בשו"ע הגר"ז (סעיף כ"ד) שכל אופן אחר כשאינו מתכוון להשוות פניה מותר, עי"ש. אולם זה גופא שעושה שלא יחליקו הוא תיקון הקרקע, כמבואר בהדיא בעירובין (דף קד.), כיעוי"ש. [ולא דמי לכיסוי הרוק שאינו אלא כדי שלא יטנפו או שלא יראו את הטינוף, אבל מ"מ הקרקע בעצמה אינה מקולקלת]. ומ"מ יש להתיר בזה עפמשנ"ת לעיל בסי' ש"ח ס"ו וסי"ח ולהלן בסימן של"ד, שהתירו איסור דרבנן במקום דרך הרבים, עי"ש. וה"נ בכל אופן אינו אלא איסור דרבנן ושרי מה"ט. [ומצד איסור לש בפיזור החול על השמן, יעוין בדברינו להלן בסימן שכ"א סי"ד].

198. כן נראה כדרך הנ"ל [ואע"פ שמפשיר את השלג יש להקל, ושו"ר שכ"כ בשש"כ (פרק כ"ה הערה מ"ט), כיעוין שם].

199. שהרי התירו איסור מוקצה במקום היזק רבים, וכמשנ"ת לעיל בסימן ש"ח (ס"ו וסי"ח), עיין שם. וע"ע בשו"ע (סימן של"ד) לענין גחלת וכו', וכנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

200. וראיתי בספר מלכים אמניך (ע' קל"ד) שדן בנידון שנשפך שמן על הכביש, ויש חשש החלקה של החלקה, ויסתכנו הנוסעים שם האם מותר לחלל שבת בעבורם כדי למנוע סכנה [נ"ב. עיין בדברינו להלן בסימן שכ"ט בהקדמה ב' בענין חילול שבת על מומר, עי"ש. ונראה דבנידו"ד שהוא יכול להיות סכנה להרבה אנשים, בודאי מותר לחלל שבת בעבורם, שהרי לא ימלט שאין בהם כאלה שהם בגדר תינוקות שנשבו, כמשנ"ת במקומו בענ"ז. וכמו"כ מצוי שיש ילדים קטנים ברכב שהוריהם לוקחים אותם עימם, והם בודאי חשיבי אנוסים, וכן יש הנוסעים לצורך הצלת נפשות ויכולים להסתכן, ובלא"ה כתב שם שיש חשש שיסטו מהכביש ויפגעו בהולכי רגל, ולכן מותר לחלל שבת במקום צורך כדי לפזר חול וכיוצא על הכביש]. וכתב להתיר רק במקום שיש סכנה (וכפי שביארנו מן הסתם בכל הכבישים המצויים ה"ז בכלל ספק פיקו"נ, ויש להקל). אבל כשאין חשש סכנה אסור משום שהוא מבטלו שם, ויש בזה חשש דאשוויי גומות, ולכאו' דבריו צ"ב דהא אינו מתכוון להוסיף על הבנין אלא למנוע ההחלקה, וא"כ אף בלא סכנה צ"ל מותר כדי שלא ינזקו, אכן כבר הקשינו כן לעיל אמאי אין בזה איסור דמוסיף על הבנין, וצ"ע. ומ"מ לפי"ד הפוסקים יוצא עכ"פ שאינו אלא מדרבנן, ומותר גם בעצמו לפזר חול במקום היזיקא דרבים וכנ"ל.

ונציין ע"פ המבואר שם את סדר העדיפיות (ונפ"מ לכו"ע כשאין סכנה, ועיין בסי' שכ"ח), שאם יש חול מוכן ודאי ישפכנו על הכביש, ואם אין חול מוכן אפשר לחפור מאדמה להוציא חול ולפזרו שם, ועדיף ע"י גוי כשאין חשש סכנה וכו', ואם אין חול יקח כסתות וסדינים וכיוצא ויפרוס שם, ואם א"א לעשות כן ויש סכנה, יקרא למכבי אש, וכתב שם שאין חיוב לעמוד שם כל היום ולהזהיר את הנהגים, אא"כ זה בסוף היום. (ועי' בזה בשו"ת מנחת שלמה שדן בכיוצ"ב אם צריך לעמוד ולהזהיר וכו', גם י"ל דלא שמענו שיצטרך להוציא בגדיו ולפרוס אותם שם, הגם שצריך ליתן ממונו שלא לעבור בל"ת, מ"מ כאן הותרה, ויל"ב).

201. וה"ז כעין הא דכתב השו"ע כאן בחצר שנתקלקלה שאסור לתקנה, וגם כאן כששופך מלח והשלג נמס ה"ז אסור שהרי הוא מתקן את החצר, וה"ז כהא דשבת (עג:) גבשושית ונטלה חייב וכו'. ויעוין עוד בגמרא דשבת (דף קג.) שאם עשה ליפות את הקרע חייב בכל שהוא, עיין שם. ואע"פ שהשלג נמס ממילא, מ"מ הוי מעשיו ואסור).

ובגדר האיסור, אפשר דדמי למה שנחלקו האחרונים (כפי שהבאנו להלן בהלכה הבאה ובהערות) גבי פינוי אשפה שאינו איסור דאו'. והכא נמי אפשר שהשלג הוא כדבר מעלמא הנמצא על הקרקע, ואינו חלק ממנו. אולם יש לדחות דכיון שעומד להיות שם בקרקע לעולם (עד שיפוג לפי טבעו מחמת עצמו), הרי הוא חלק ממנו, ואע"פ שהוא נבלע בו, ויש להתיישב בדבר.

202. עיין בגמ' דשבת (דף עג:) שבבית חייב משום בונה ובשדה משום חורש, וע"ע בגמ' דשבת פ' הבונה (דף קב:), ועי' בשו"ע הגר"ז סכ"א. וע"ע להלן בר"ס של"ז גבי חורש.

203. שאיסור בונה הוא בכל שהוא, כמבואר בגמ' ר"פ הבונה ועוד שם בכ"מ, וכ"ה ברמב"ם פי' מהלי שבת.

204. שבכה"ג ה"ז כמתקן הקרקע, ואינו בדרך נקיון בעלמא, שה"ז דבוק אליו.

205. עיין במג"א (סימן רמ"ד סק"ח) שפינוי זבל מהרחוב הוי מלאכה דאו', כהה"א דשבת (עג:) הנ"ל, אולם בנשמת אדם (כלל מ"ח אות א') הקשה עליו הלא שאני התם שהוא דבר המחובר לקרקע, משא"כ הזבל שברחוב שהוא תלוש, והלא המפנה כלים שברחוב או בבית ודאי שאינו חייב, וכתב דבהכרח צ"ל דהמג"א מיירי בחצר שאין דרך לפנותה מן האשפה, וכל כיוצ"ב, שאז האשפה בטלה לקרקע והוי כמחובר, ע"כ (ועי' במטה יהודה שם דכוונת המג"א הוא שיש חשש שמא יבא להסיר חלק מן הקרקע). נמצא שלפי"ד הנשמ"א ה"ז תלוי באופן האשפה, ועוד האריכו בזה, ונת' במקומו, ודעת רבים שבסתמא כל שלא החליק הקרקע אינו בונה.

[ומ"מ איסור מוקצה יש בזה לכו"ע, וכמבואר בכ"ד בסימן ש"ח בסעיף י"ב והלאה, וכן בסעיף כ"ז ועוד, והוי מוקצה מחמת גופו שאסור אפילו לצורך גופו ומקומו].

206. עיין שבת (קב:) כגון שעשה מקום להצניע בו.

נ"ב. ובענין פתיחת סתימה שאירעה, יבואר להלן סימן של"ו.

ועיין ברמב"ם פ"א מהל' שבת הי"ז והי"ח, ובפ"ח מהל' שבת ה"א, כמה פרטים לנידו"ד, ודו"ק.

207. עיין רמב"ם פי"ו ה"י.

208. כן מבואר בגמ' ובפוסקים בכ"מ, ולכן הסותם נקב בכותל חייב משום בונה (שבת קב:), וכל כיוצ"ב.

209. שבת שם ובפוסקים.

210. דהוי מחובר לכותל וככותל דמי, וכ"ה בארחות שבת פ"ח סכ"ח בשם הגריש"א, ובמק"א נת' גבי החלפת בלוני גז בשבת.

211. גמ' ביומא (פד:), והובא בפוסקים בסימן שכ"ח סי"ג.

212. הנה במבואר אינו פיקו"נ ואסור. אמנם אם אינו בדרך תיקון יש להתיר במקום צערא, ואם אין ברירה ויש צער גדול יש להקל לומר לגוי אפילו בדרך תיקון. ועיין לעיל בסוף סעיף ה', ואין להאריך שד"ז תלוי לפי ענינו.

213. הוספנו פרט זה שנתעוררתי כאן, שיש להזהר בזה ככל מלאכות שבת, והיינו אף אם אינו מתכוון אם הוא פסי"ר [ועיין בכתובות (דף ו:), וכ"פ הרמב"ם (פ"א משבת ה"ה), שמותר להכנס בפרצה דחוקה, ואע"פ שמשיר צרורות, ע"כ. ועל כרחך דכוונתו בגווני שאינו פסי"ר, אבל בפסי"ר אסור, וכן כתב לבאר הריב"ש בתשו' (סימן שצ"ד) ודלא כהשואל. וכ"כ באחרונים בפירוש ד' הרמב"ם], ולכן אם יודע שבהליכתו יזוז מכסה הניקוז אסור, וכן אם זורק כדור שיפיל את כיסוי החשמל בודאי אסור. עוד נתעוררתי כעת לענין מסננת של כיור, שזה בודאי מותר להוציא ולהכניס, כיון שדרכו בכך וכו'. וע"ע בצי"א ח"ז סי"ב י"ג, ואכמ"ל.

214. בסימן זה נתחיל לבאר סעיף א' חלק ראשון, ואח"כ חלק השני (מתחיל מהלכה ה'), ואח"כ סעיף י"ב הקשור לכאן, ואח"כ סעיפים ב'-ד', ואח"כ סעיפים ג'-ה', והלאה.

215. כמבואר בגמ' דשבת (קכב:) ובשו"ע (סימן שי"ד). וע"י לעיל בסימן ש"ח ס"ט. ולעיל בסימן שי"ג בכמה דוכתי. אבל בכלים קי"ל שאין בנין וסתירה, ומ"מ באופנים מסוימים יש בהם איסור בנין וסתירה, וכדלהלן.

216. כן הוסיף הרמ"א ע"ד השו"ע (סעיף א') שבכלי גדול שמחזיק ארבעים סאה יש בו משום בנין וסתירה, ומקורו בת"ה (סימן ס"ה) בשם האו"ז, כפי שהובא בב"י כאן, וכתב הב"י שכך אפשר לפרש דעת הר"ן בפ' חבית (דף סא:) שכתב לחלק בין כלי קטן לכלי גדול (וע"ע ברש"י עירובין לה.), והרמ"א חשש להחמיר גם כדעת הרא"ש וגם כדעת הר"ן המובא בב"י, וכמו שנזכיר להלן.

ושיעור מ' סאה, הוא אמה על אמה ברום ג' אמות (כמש"כ בעירובין ד:), וכן הביא המג"א (סק"ב) בשם הרמב"ם שמשערים עם עובי הדפנות, והיינו שא"צ שתהיה מחזקת מ' סאה בתוך חללה, אלא מצטרף גם עובי הדפנות (והטעם שמ"מ נחשבת כאהל בכה"ג, וכמו שביאר הלבושי שרד כיעוי"ש, ואין זה כמו מקוה שצריך שבמים לבד יהיה שיעור, משא"כ כאן כל הכלי נחשב אוהל אחד, ואף הדפנות מצטרפים), ומשמע שאפילו הדפנות עבים מצטרף, אבל אין משערים בכלל זה את עובי הלבזבזים (דהיינו הזר הסובב את שפתה). וכן עובי הרגלים אינו בכלל (ועיין במחצית השקל בשם תשו' מעיל צדקה שמצטרפים הרגלים בעריסה לשיעור מ' סאה בכתמים, וה"ה לענין שבת). ובמשנ"ב (סק"ג) הביא דברי המג"א הנ"ל, שאין מצטרף עובי הלבזבזים והרגלים, והיינו משום שאינו חלק מעצם הכלי, וגם הרגליים הוי "לבר מגופא", כידוע בספרים. אבל בכה"ח (אות ד') הביא דברי המעיל צדקה הנ"ל שרגלים מצטרפים כשהם עיקר הכלי וכו'. ואם יש בתוך הכלי מחיצות, כגון ארון שלנו, שיש בו מדפים ומחיצות, אעפ"כ נידון כולו בכלל מ' סאה, שהרי אפילו העובי של המחיצות מצטרפות משום שהוא נחשב אוהל כפי שנראה מבחוץ, וכולו בכלל אוהל.

ועיין בפמ"ג להלן במש"ז (סק"ט) שא"צ דווקא שיהא כצורה זו של אמה על אמה ברום ג' אמות, אלא אפילו באופן אחר כל שמחזיק מ' סאה הוה כאוהל, והוסיף דמ"מ יראה שצריך שיהא בגגו טפח, דאל"כ אף שהוא ארוך וקצר לא הוי אהל. (וכ"ה בכה"ח אות ד').

ונפ"מ מכל זה לענין כל תוספת על כלי גדול, וכן לענין איסור הוצאת מגירה מארון גדול, שה"ז אסור משום סותר (וכעין מה שדנו הפוסקים שאסור להוציא חלונות או תריסים, עיין במשנ"ת לעיל בסימן שי"ג ס"ד).

217. עיין בביה"ל (ד"ה שאינה) שהביא דעת הרשב"א שבחבית רעועה כזה אפילו אם מחזקת ארבעים סאה אין שייך בה שם סתירה, וכתב שיש להקל על ידי אינו יהודי, דבלאו הכי הוא מדרבנן, כיון דהוי מקלקל. [ובמשנ"ב סתם לאסור בכלי גדול אפילו כשהוא רעוע, וכ"ה בכה"ח אות ג', וכדמשמע בהגה]. ויש לדקדק לכאו' בדברי הביה"ל, דלפי המבואר בשו"ע להלן (סעיף ז') שמותר ע"י גוי, א"כ פשוט מק"ו שכאן מותר ע"י גוי, ומה בא לחדש (ואולי י"ל שבא לחדש דשרי אפילו שלא במקום צורך, ולאפוקי מדעת המהרש"ל שהובא במשנ"ב שם שפירש שלא הותר אלא לצורך, עי"ש. אמנם ביארנו שם דלמעשה יש להקל בכל אופן). ומ"מ למ"ד שאסור היינו הך ממש שמותר ע"י גוי, ולמעשה פשוט שמותר על ידי גוי, מכ"א.

218. הנה בגמ' פ' חבית (שבת קמו.) איתא שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, והקשו הראשונים ממה שמצאנו בעירובין (לד:) בעירוב שבמגדל, דמשמע שאסור לשוברו, והרא"ש (סימן ה') תירץ דמה שהתירו בחבית הוא רק במוסתקי, והיינו בחבית רעועה, אבל בנין גמור וסתירה גמורה שייך גם בכלים, והוסיף שמה שאמרו אין בנין וסתירה בכלים, היינו דווקא כעין החזרת מנורה של חוליות, אבל כשעושה כל הכלי או תיקון גמור, מיקרי שפיר בנין, ע"כ. אבל הר"ן תירץ דחבית מותרת כיון שהיא כלי קטן, אבל בכלי גדול כמו במגדל, ה"ז אסור אע"פ שהוא כלי, משום דהוי כאוהל, ע"כ. [והר"ן לא מחלק בין חבית רעועה לחבית שלימה, ואף אמנם שבגמ' בביצה (דף

במה דברים אמורים בדבר שאינו בנין ממש, אבל אם הוא בנין גמור או סתירה גמורה, הרי זה אסור מן התורה משום בונה, גם בכלים, ואפילו בכלי קטן. ויבואר להלן[219].

הנוטל דלת מן הכלי ה"ז מותר, וכן אם מחזירה לכלי אינו אסור מן התורה, כיון שאינו בנין גמור, שהרי עדיין היא מפורקת, ואינה תקועה בו בחוזק[220], וכן כלי של פרקים אם אין פרקיו תקועין בחוזק, אין בפריקתן סתירה גמורה, ולא בהחזרתן בנין גמור[221]. אבל העושה כלי מתחילתו, ה"ז אסור מן התורה משום בונה, וכן השובר כלי גמור, הרי זה סותר מן התורה. וכן התוקע בית יד בתוך הגרזן וכיוצא[222]. [ואיסור בונה וסותר הוא בכל שהוא][223].

ב'. כפי שנתבאר אין בנין וסתירה בכלים כשאינו בנין גמור, ולכן חבית של חרס רעועה, כגון שנשברה וחזר הדביק שבריה, מותר לשברה כדי לקחת מה שבתוכה[224]. ואפילו שלא במקום המדובק מותר לשוברה, ויש אומרים שאסור לשוברה אלא במקום המדובק[225].

אבל כלי גמור יש בו בנין וסתירה, ולכן אסור לשבור חבית שלימה, בין כששוברה לגמרי ובין כשעושה בה נקב, אסור[226]. ויש אומרים שמותר אפילו בכלי שלם, משום שאין סתירה בכלים כלל, אא"כ עושה אותו לכלי על ידי השבירה, שאז חייב על כל פנים משום מכה בפטיש, וכן דעת רוב הראשונים ובהם הרי"ף והרמב"ם, ולכן אע"פ שדעת מרן השו"ע כדעה ראשונה שאסור לסתור כלי שלם, מכל מקום בשעת הדחק ובמקום צער, המקיל בזה יש לו על מה לסמוך[227]. ולכו"ע מותר לומר לגוי[228].

לג:) העמידו את הנידון במוסתקי, אולם אפשר שכ"ז לי"א ולא לרבנן, ואע"פ שהרא"ש ביאר דרבנן לא פליגי ע"ז, הר"ן לא יפרש כן. וע"ע להלן בהלכה הבאה בענין בנין וסתירה בכלים בשם הראשונים בזה]. ועיין בב"י שהביא דבריהם. [והוסיף שאף להר"ן צריך לומר שאין בנין וסתירה בכלים הוא רק בכלי שנתפרק וא"צ אומן בחזרתו, אבל העושה כלי מתחלתו, או כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מקרי בנין בכלים, אלא עושה כלי מיקרי, וחייב משום בונה, ע"כ. ויוצא איפוא שאף להר"ן שאין איסור בכלי קטן, אינו בגווני שאינו מעשה בנין גמור. ויל"ע ע"ד הב"י, למה לא כתב בפשיטות שאף הר"ן סובר כמו הרא"ש שהביא לעיל מיניה שבעושה כל הכלי או תיקון גמור מקרי שפיר בנין. וצ"ל דדווקא הרא"ש שמחלק בין כלי שלם לרעוע מחלק בין תיקון גמור או לא, אבל הר"ן שלא מחלק בזה, אלא בין קטן לגדול, לכך הוצרך לחדש שהוא מחלק בין עשיית כלי לגמרי (וה"ה תיקון אומן דהוי כעשיית כלי) לבין שאר תיקונים]. ויש שפירשו שבכלל אין איסור בנין וסתירה בכלים, אלא שדעה זו לא הובאה בשו"ע כאן, אלא כדלהלן שהביאו ב' התירוצים הקודמים.

ובשו"ע (סימן שי"ד ס"א) הביא את חילוק הרא"ש בין כלי שלם לכלי רעוע (וכמו שנביא בהלכה הבאה), והשמיט את חילוק הר"ן בין כלי גדול לכלי קטן, ומשמע דלא ס"ל כן, ורק הרמ"א הביאו שחשש להחמיר כתרוייהו. ועיין בכה"ח (אות ב' ג') שהעיר בזה, וע"ע שם באות ב' בשם הע"ש שכיון שמילתא דרבנן הוא, ודאי אין להחמיר בו כ"כ, עיי"ש. ומשמע דלמעשה מסיק להקל כדעת השו"ע, ודווקא בנידו"ד שהוא סותר שלא ע"מ לבנות והוי איסור דרבנן, אבל בדאו' ס"ל להחמיר, אמנם ראיתי בכה"ח אות ה' שכתב להזהיר ע"ז, ומשמע דמחמיר כן. ומ"מ לדעת השו"ע יש להקל בזה בכל גוונא, שאין לחלק בין גדול לקטן.

ואולם התבוננתי בדברי הרבה מן הפוסקים שלא הדגישו זאת, שלדעת מרן אין בונה וסותר בכלים גדולים, ושפיר אפשר דסמך על מה שהביא בב"י מדברי הראשונים להחמיר [והרי כך הוא דעת האו"ז ותרוה"ד, וכך נראה דעת הר"ן כמש"כ בב"י, וכן צידדו גם התוס' בעירובין לד. ד"ה אמאי, אולם למעשה מבואר בדבריהם שאינו שונה משאר כלים, וע"ע ברש"י (בעירובין לה.) שמבואר כן דכלי גדול הוי כבנין]. ויעוין עוד בב"י להלן (סוף הסימן) שביאר כן את דברי תרוה"ד בפשיטות, וה"ד האחרונים (אולם יש לדחות שכתב כן רק לדעת התרוה"ד ולשיטתו, וליה לא ס"ל). וכן בכ"ד בב"י הביא ד' התרוה"ד בפשיטות, וכן ראיתי בפמ"ג במש"ז (סק"ד) במה שהביא ד' חילוקי דינים לדעת המחבר, וכתב שם באות ב' בזה"ל: דבחביות גדול אף מוסתקי בנין ארעי, מודה המחבר שאם לא דצה ושלפה מערי"ש הוה פסיק רישא ואסור, ע"כ. וכן משמע במשנ"ב (סקי"א) שכתב, שאע"פ שהמחבר התיר להוציא חבית התקוע בחבית, מ"מ גם הוא מודה לאסור בכותל, והוא הדין בחבית גדולה וכו', עיי"ש (וכה"ג העיר בכה"ח אות צ"א בשם הגר"ז, אלא שז"א בדעת השו"ע גופיה, אלא רק לפום דינא דמחמירים כהרמ"א, וכמש"כ הגר"ז בסי' שי"ג). והרי דברי המשנ"ב הללו קאי לדעת השו"ע (דאילו להרמ"א אפילו בחבית קטנה אסור, וכמש"כ בשעה"צ אות י"ב ע"פ הד"מ), ואעפ"כ אוסר בכלי גדול, ואפשר דכל דברי הפמ"ג והמשנ"ב אינם ממש לדעת המחבר גופא, אלא לפום שיטתיה (ועוד שיש נפ"מ בכה"ג אף לדעת הרמ"א כגון שהוא מן הצד שאינו מועיל לפתח), ולעולם השו"ע לא ס"ל כן בכלי גדול.

ואיברא שכפי הנראה לענ"ד, דבדווקא השמיט השו"ע דעה זו, משום דלא סבירא ליה כן, ועיין להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן כ"ט) שאע"פ שהשו"ע השמיט איזה דין שכתב בב"י, מ"מ אין ראיה דלא סבירא ליה כן, דלפעמים השמיטו משום שהוא רחוק במציאות או מפני שהוא דין פשוט וכלול באיזה דין אחר, וכל כה"ג, ולעולם ס"ל כן, עיין שם. אולם כאן הרי אינו דין פשוט, ואדרבה ד' הרמ"א מחודשים מאד שנקט לחומרא כב' השיטות, אע"פ שמאן דאית ליה כלי שלם לא ס"ל להחמיר בכלי גדול, וכמו שהעירו העו"ש ושאר אחרונים, והיה לשו"ע להזכירו, ומשמע לכאו' דלא ס"ל כן [והיינו דמשמעות שאר הפוסקים שסתמו ולא הזכירו חידוש זה משמע דלא ס"ל כן, ונקט ככל הני רבוותא שלא הזכירו חידוש זה. וע"ע בחי' הרשב"א בעירובין לה. ובפסקי הרי"ד שם], אך שמא י"ל דאף שלא ס"ל לתירוץ זה בנידו"ד, אלא שהכל תלוי אם הוא כלי רעוע או לא, מ"מ עצם הדין הוא נכון כדברי הפוסקים בעלמא שכתבו כן, שכלי שיש בו מ' סאה, הרי הוא כבנין. ויעוין עוד בדברי האחרונים (שהובאו ביד מלאכי, ובשדי חמד ח"ו בכללי הפוסקים בענין השמטת דברים שהובאו בב"י), וצ"ע. וכאמור דהעו"ש נקט בהדיא שלדעת השו"ע אין לאסור בכלי גדול יותר מקטן, וכן הסכים הכה"ח, ואמנם ראיתי הלום בבא"ח פ' ויקהל הלכה ה' שכתב שכלים גדולים מ' סאה הם כמו חיבור בקרקע, עיי"ש. אך אפשר שחשש להרמ"א כדרכו בקודש לחומרא, ובפרט שאין מפורש בשו"ע אחרת, ועוד ראיתי הלום באול"צ פכ"ז ה"ד שכתב בפשיטות שאסור בכלי גדול המחזיק מ' סאה כמו בנין, עיי"ש. אולם לא הביא מקור לזה, ומן הסתם שנמשך אחר הרמ"א, ולא נחית לכל האמור.

[ולכאו' היה לדון בזה עוד, אחר דחזינן בבית יוסף בכ"מ בסימן זה, שהביא בשתיקה את ד' התרוה"ד בשם האו"ז, ומשמע דחשש גם לסברת האו"ז וגם לסברת הר"ן (ושפיר הגיה הרמ"א בפשטות בתוך דברי השו"ע). אולם הרי בשו"ע לא הביא כן, ומשמע דלא ס"ל, ומה שהביאו בב"י אינו אלא בירור השיטות ולא להלכה, וא"נ שחזר בו. (ואמנם ראיתי בכה"ח בהרבה מקומות בסימן זה שהביא דעת הרמ"א בכלים גדולים, אולם אינו מוכרח שכך הוא לדעת השו"ע גופיה). אדרבה מצאנו (בסעיף ז') שנקט דוגמא לכלים כגון שידה תיבה ומגדל (וכן בכ"ד), ואם איתא שכלי המחזיק מ' סאה הוי כבנין, ודאי היה לו לפרש, ומסתימת דברים אלו מוכח שכל כלי שאינו מחובר לקרקע דינא הכי שאין בו בנין וסתירה, שהרי סתמא דמילתא הם כלים גדולים, וכדמוכח בד"ז גופא דמגדל בעירוב, וכן פשטא דמילתא (וגם הרי הוכחנו שזה דבר מחודש שיפסוק כהרמ"א להחמיר כמו כל השיטות גם כהרא"ש וגם כהר"ן), ועיין].

ולכן נראה יותר שלדעת מרן השו"ע אין נפ"מ בין כלים שיש בהם מ' סאה לכלים שאין בהם מ' סאה, ובכל אופן דינם ככלים. (ובפרט במילי דרבנן יש להקל, עי' כה"ח אות ב'). ואמנם יש לציין בזה מה שכתבנו לעיל בסימן ש"ח ס"ט שבדבר גדול הרבה כמו מחסן או בית נייד (קראון) וכדו', לכו"ע יש בו משום בנין (ואפשר דזוהי סברת הר"ן שהביא הב"י שחילק בין גדול לקטן, ולא פירש שיעורו, עי' בב"י), והבאנו שם דאפשר ששיעורו הוא תלוי בד' אמות, שהוא שיעור בית (כמש"כ בסוכה דף ג.), עיי"ש. [אך יש לדון באופן שאין בו ד' על ד' בדיוק, אבל יש בו שטח כדי לרבע ד' על ד', דמצאנו שדנו בזה הפוסקים בכמה ענינים].

אוהל נייד: ודרך אגב יש לדון באוהל נייד, כמו שמצוי במשאיות שיש עליהם מחסן גדול וכיוצא (ועיין עירובין דף ל: באהל זרוק, וברמב"ם פי"א מטומאת מת ה"ה פסק דלא הוי אוהל. ובמונח נחלקו האחרונים, עיין ט"ז יו"ד סי' רפ"ב ובספר קובץ על יד בפכ"א מאיסו"ב. וצ"ע בנידו"ד). ושוב מצאתי שדנו הפוסקים כה"ג לגבי איסור אוהל, שבחת"ס סימן ע"ב כתב טעם אחד במה שנשיאת מטריה מדרבנן, כיון שאינו כמו אוהל שהיה במשכן, והעיר במש"כ הנוב"ת סימן ל' לדחות דברי הרב המתיר מטריה מצד אוהל זרוק ודחאו הנו"ב, וכתב ע"ז דכ"ז אינו ענין לשבת דבעינן דומיא דמשכן, עיי"ש. ולפי"ז ה"נ ל"ד למשכן ומותר, אלא שמצאנו שם הרבה אחרונים שדחו סברא זו, שבודאי גם באוהל זרוק יש איסור אוהל, וכמו שהוכיח בשו"ת מכתם לדוד פארדו סו"ס מהשו"ע בסי' שט"ו ס"ב, ועוד באחרונים. וע"ע בס' כלכלת שבת סל"ד אות ג' דאע"פ שאינו אוהל לחצוץ, אבל הוא אוהל להביא טומאה תחתיו, עיי"ש, וה"נ י"ל בנידו"ד (וכן שמעתי מהגרח"ק שנראה לו בסברא שגם בכה"ג הדין כן). ולכן להלכה בכל אופן דינו כקרקע לשיטה זו (ובלא"ה הלא באהל הנייד הזה הוא כעת מונח, ואסור).

219. עיין בשו"ע כאן (סעיף א'), ויבואר להלן בהלכה הבאה. ובהלכה זו הבאנו דוגמאות אחרות של איסור עשיית כלי מעיקרו, וכל הפרטים שיובאו הם עפ"ד שו"ע הגר"ז (סימן שי"ג ס"ט).

ובגדר האיסור בבונה כלי גמור, הנה בשו"ע מוכח דבכה"ג האיסור משום בונה, והוא כמש"כ בב"י עפ"ד התוס' (בשבת קב:) והרא"ש (בעירובין פ"ג ס"ה). והארכנו בזה להלן בהלכה הבאה. אמנם לדעת רש"י בשבת (עד:) ובכ"ד אינו משום בונה, אלא עכ"פ מדין מכה בפטיש. וע"ע בחי' הרמב"ן בשבת (קב:) ובר"ן הנזכר בב"י כאן. וע"ע במה שכתבנו בסימן ש"ח בהקדמה לסעיף ט'. ובמה שכתבנו להלן בהלכה הבאה בס"ד.

ומכל מקום אע"פ שבבונה או מתקן כלי באומנות יש בו משום בונה, מ"מ באופן שהוא עושה דבר שבו נגמר מלאכת הכלי, ה"ז מכה בפטיש לכו"ע, וכמש"כ החזו"א ס' נ"א סק"י בעשה פתח בחבית בגווני שיש כבר פתח.

220. עי' בדברי הגר"ז שם, וכ"ה לעיל בסימן ש"ח ס"ט. וע"ע במש"כ לעיל בסימן שי"ג.

221. עי' בדברי הגר"ז שם, וכ"ה לעיל (בסימן שי"ג ס"ו) שמדאו' אסור רק אם תקע בחוזק (ביתידות ומסמרים וכמש"ש, וה"ה כל כיוצ"ב שהוא בחוזק, ול"ד).

222. עי' בדברי הגר"ז שם, וע"ע במה שנתבאר לעיל (בסימן שי"ג ס"ט).

223. כמבואר בגמ' דשבת (פ' הבונה בכ"ד), שאיסור בנין וסתירה הוא בכל שהוא [וכמו"כ גם לדעת הרמ"א שאוסר בכלי גדול ה"ז אסור בכל בנין שהוא, וכמש"כ המשנ"ב סק"ב]. ובבנין גמור ה"ז אסור בכל שהוא גם בכלים, וכמו שמצאנו בביצה (לג:) שהקוטם קיסם כדי לחצוץ בו שיניו ה"ז חייב, וה"ה בכל דבר שעושה כלי.

224. שו"ע (סימן שי"ד ס"א) שמחלק בין כלי שלם לכלי רעוע, וכדעת הרא"ש שהביא בב"י, וכן"ל בד"ה הנה. [וכלי "רעוע" היינו כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, וכמש"כ השו"ע (והוא נקרא מוסתקי בלשון הגמ'). ועיין משנ"ב סק"א שמ"מ בחביות שיש עליהן חישוקים אסור, והיינו שהם חביות העשויות מנסרים, שכדי להחזיק הנסרים מסבבים סביבם חוט ברזל או חישוקים, וכיון שזה כלי גמור וזהו דרכו, אסור]. והוסיף השו"ע שבכלי שלם אסור אפילו לעשות בו נקב, ולהלן בהלכות הבאות יבוארו הפרטים בזה. ועיין להלן בסעיף ו' לענין התזת ראש החבית במשנ"ב ובכה"ח שם אות ל"ז.

ודע, שהשו"ע דקדק וכתב שמותר לשברה "כדי ליקח מה שבתוכה", ומשמע דשלא לצורך כלל אסור, ובאמת שכ"ה לשון המשנה בשבת (דף קמו.) שובר אדם חבית כדי לאכול ממנה גרוגרות, עיי"ש. ובפשטות אפשר לומר דהכא שרי אף שלא לצורך כלל, והשו"ע אורחא דמילתא נקט ששוברה כדי ליקח וכו', וכה"ג מצאנו בשו"ע סעיף ד' ה'. (א"נ אגב סיפא דלא התיר אפילו ליקח מה שבתוכה, ואת"ש כדברי הביה"ל ד"ה אסור, עיי"ש). ועוד היה אפשר לומר דבא לחדש דדווקא בכה"ג מותר, שהוא לצורך אכילה, משא"כ כשמתכוון לפתח שאסור, אולם ז"א נהירא מכ"א, ואין להאריך. [ועו"ל בכל זה שבא לומר שאף במקלקל אסור, ועי' בביה"ל ד"ה אסור, אולם באמת אם זה כלי רעוע שאין בו בנין וסתירה, אז לא שייך בו גם הא דכל המקלקלים, שהרי דין דכל המקלקלים פטורים הוא רק בעושה מלאכה בדרך קלקול, אבל המקלקל בלא מלאכה, אין בו שום חשש, ופשוט. ועיין בפרישה אות ב' בביאור ד' הטור. וע"ע בר"ן ע"ד רש"י, ומש"כ בזה בהגה"ו שם. וע"ע בפמ"ג במש"נ סוסק"א]. ואעיקרא י"ל כאמור דאורחא דמילתא נקט, וא"נ דשלא לצורך אסור, דהוי טירחא שלא לצורך.

225. הנה בפמ"ג הביא דבלבוש משמע שישבור אותו בדיבוק, ומשמע דשלא במקום הדיבוק אסור, וכתב ע"ז שהוא אינו יודע לחלק בזה, וכן פסק המשנ"ב (סק"ד) שמותר לשבור אף שלא במקום הזפת. וכן נקט בכה"ח (אות ז') להלכה. אמנם הבאנו דעת החולקים מאחר שמצאנו להרשב"א בביצה (לג:) ד"ה שובר, דמשמע שסובר כלבוש, וצ"ע.

[ויש לבאר שהנידון בזה תלוי, אם ההיתר לשבור חבית מוסתקי הוא מפני שהוא כלי רעוע, ולא חשיב סותר כלי (דכל כה"ג לא חשיב כלי, או דאף אם חשיב כלי בעלמא, מ"מ אסרוהו חז"ל בכה"ג, ובמקומו נת' שגם כלי פשוט וחד פעמי וכיוצ"ב הרי הוא בגדר כלי), וממילא שרי בכל אופן, וזוהי דעת הפמ"ג. אבל דעת הרשב"א דההיתר הוא מפני שדבר שהיה שבור מתחילה אין איסור לשוברו, וה"ז כעין מ"ש בסעיף ג' לנקוב במקום נקב וכו', וא"כ י"ל דהכי נמי לא הותר אלא במקום השבירה].

226. בשו"ע כתב שאסור לשבור חבית שלימה אפילו בענין שאינו עושה כלי, "ואפילו נקב בעלמא אסור" וכו', ע"כ. ובמשנ"ב ביאר הרבותא שאפילו בנקב שאינו יפה, דאיתא תרתי לטיבותא מותר. ויסוד דבריו בלבו"ש. ועיין בפמ"ג (במש"ז סק"ו) מה שדקדק כאן, וביאר דמיירי באומר במפורש שאין כוונתו לפתח אלא לשבירה וכו', וע"ע בפמ"ג סק"א. אולם התו"ש סק"ה כתב שנקב אינו סתירה.

227. הנה כאמור השו"ע פסק כדעת התוס' והרא"ש שלא להתיר סתירת החבית אלא בחבית רעועה, אבל בחבית שלימה אסור וכמבואר (וכן ביאר המשנ"ב להלן בסקכ"ג בדברי השו"ע, ועוד). וכמו כן מצאנו להלן (בסעיף ז') שסתם השו"ע שלא להפקיע ולשבר פותחת של כלים, ומטעם שבכלים ג"כ שייך בנין גמור וסתירה גמורה. וכן הביא שם בדעה האחרונה לאסור בכיוצ"ב, ועיין במשנ"ב (שם סקל"ו). ומבואר שם בשו"ע שמכל מקום מותר ע"י גוי. וע"ע במשנ"ב סק"מ.

אולם באמת כאשר נתבונן בדברי הראשונים, נראה שרובם ככולם מתירים בכל אופן, וכבר העירו בזה האחרונים, וכמו שנזכיר להלן, ותמהו על הב"י, ומתחילה נזכיר דברי הראשונים דמוכח בהו דלאו דווקא במוסתקי איירי (ומלבד דסתימת הדברים מוכח דבכל גוונא איירי). וראש לכולהו נזכיר תחלה את עמודי ההוראה שלא כתבו כן, והם הרי"ף [שהשמיט (בביצה לג:) את ההיא דרב אשי דמיירי במוסתקי, וגם בשבת שם לא הזכיר בזה ולא מידי), וכמו שהעיר בזה כבר הרשב"א בחי' לביצה שם, שהרי"ף כתבה בסתם ולא הביא ההיא דר"א, וכן נראה דעתו דמיירי בחבית גמורה], וכן דעת הרמב"ם (פכ"ג מהל' שבת ה"ב) שהביא המשנה כצורתה, ולא כתב דמיירי במוסתקי [ומוכח מיניה ג"כ דאפילו בשלימה איירי, וכן ראיתי בהגהות הרשב"א שם שהביא בשם האחרונים שכתבו כן בדעת הרמב"ם, הלא הם הצל"ח (בביצה שם.) והכפות תמרים בסוכה (לג:), ובאבנ"ז (סימן רי"ג). וכן ראיתי בקרבן נתנאל (בשבת פ' חבית שם), ודלא כמש"כ בשלטי הגיבורים. ועי' בשיורי כנה"ג סי' שי"ד בהגה' שדחה דברי השה"ג, ואכמ"ל]. וכ"כ הרבה אחרונים בדעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל דשרי, וכמבואר בשעה"מ ובמרכבת המשנה פי"א מהל' שבת ועו"א, והיינו משום דלא אמרו כן בגמ' דאיירי במוסתקי אלא לדעת ר"א ולא לדעת חכמים. וע"ע בחי' הרשב"א שם, שכן דעת רש"י (בעירובין לה). וע"ע בחי' הרשב"א בעירובין (ל"ה), וכן בחי' הריטב"א בעירובין (שם) ובשבת (שם), ושכן דעת הריב"א דלא מיירי במוסתקי. וכן הוא בר"ן בשבת שם. וכן הוא במאירי שם. וכן מבואר באו"ז (סימן ע"ח אות י"ב), וכ"כ הראבי"ה בסימן של"ה. וברבינו ירוחם ועוד. [ולדברי כולם המשנה דשבת (קמו.) איתא כפשוטה בכל חבית, ולאו דווקא במוסתקי, וברש"י איתא דמשום שהוא מקלקל התירו. (ועמש"כ בזה להלן בהלכה שאחרי הסמוכה בהערה). וברי"ן הוסיף באו"א דכיון דקיי"ל אין בנין וסתירה בכלים, לא אסרו חז"ל, דלא חיישינן אטו איסור תורה, ואפילו אם יעשה פתח לא עבר איסור דאו', ועי' בביאור הגר"א כאן שהסכים לדבריו].

ונוסף גם הוא שדעת הרבה מהראשונים שאין בנין וסתירה בכלים כלל ואפילו בבנין גמור, והוא דס"ל לרש"י בשבת (מז. עד:) ובכמה דוכתי, וכ"כ הר"ן בשבת (מא.) בדעת הרי"ף, דלכך השמיט איסור טלטול מנורה של חוליות, ומשום דכ"ז רק למ"ד יש בנין וסתירה בכלים, וחיישינן שמא תיפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי, אבל לדידן דאין בנין וסתירה בכלים שרי [ובגווני שמחזיר את החוליות הלא הוא כעושה כלי מתחלתו, וכמש"כ הרשב"א שם והר"ן ר"פ הבונה, וכ"ה בהדיא בחי' הר"ן שם דאפילו בעייל שופתא בקופינא דמרא דאמר רב דחייב משום בונה, אינו אלא למאן דס"ל יש בנין וסתירה בכלים ולא לדידן, שכן דעת הרי"ף, וכ"כ גם הרמב"ן שם במלחמות בדעת הרי"ף, וכ"כ הרשב"א שם משם רב האי גאון, וכ"כ שם הר"ח ועוד ראשונים, וע"ע ביראים דף קמ: ועוד דס"ל שאין בנין וסתירה בכלים].

ויש להאריך בזה בדברי הראשונים הנ"ל, הן לענין בונה בביאור הגמ' דשבת (קב:) בעייל שופתא בקופינא דמרא דחייב משום בונה אליבא דרב. ועי' תוס' שם משום ר"י דבנין גמור איכא, וכ"כ עוד ראשונים, אולם רש"י ס"ל שהאיסור משום מכה בפטיש, ולעולם ליכא משום בנין בכלים. וכמו"כ לענין סתירה בעירובין (לד:) שהוכיחו התוס' שם שיש סתירה בכלי גמור, אבל רש"י ס"ל דשאני התם דמיירי בכלי גדול המחזיק מ' סאה. וכ"כ עוד ראשונים, וכנז' בהלכה הקודמת. ובדעת הר"ן יש להאריך טובא, דס"ל שאין בונה וסותר, ואעפ"כ בבונה כלי מתחילתו יש בנין, עי' בדף ל"ז, מ"ז, ועוד. וע"ע בחי' הר"ן (וע"ע בשו"ת אגרות משה ח"א סי' קכ"א וסימן קכ"ב ענף ז' מש"כ לדעת הר"ן דאף אם יש בונה אין סותר עיי"ש, וכ"ז לדעת הר"ן ולא לדעת התוס', וכמש"כ האחרונים), ואכמ"ל.

ועיין בכה"ח (אות ה') שהביא מדברי הערוך השולחן, שמנה הרבה מהראשונים שמקילים בזה, וציין שכן כתב הרשב"ץ בחי' לר"ה, ושכ"כ הרשב"ש בתשו', וכן הרדב"ז התיר בזה. ועוד הביא שם בתח"ד דהקרבן נתנאל כבר תמה על הב"י שלא הביא דעת הרי"ף והרמב"ם להתיר אף לכתחילה בלא מוסתקי, והסכים כן להתיר עיי"ש, ויעוין עוד במשנ"ב כאן (סק"ז) שהביא דעת הגר"א שהסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה בכלים אפילו בכלי שלם, וכמו שהבאנו בפנים מלשונו (ונראה שהמשנ"ב נוטה בזה להקל עכ"פ במקום צורך גדול, ולהכי ציין לדברים אלו בפשיטות ולא העיר כלום). אמנם מבואר דאף להגר"א איכא איסורא מדרבנן שמא יתכוון לעשות כלי, וע"ע בחזו"א סי' נ"א מש"כ בדין זה, דלדעת כמה ראשונים אין איסור סתירה וכו'.

ובאמת יפלא על מרן הב"י שלא הביא דעת כל הני רבוותא קמאי המתירים בכל גווני, ובפרט שבהם עמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם שנמשך בתרייהו, כנודע [והיה מקום לומר דלא פסק כן השו"ע בנידו"ד, משום שטעמיהם של הרי"ף והרמב"ם שונים, דנחלקו אם בכלל יש בנין וסתירה בכלים. אולם לענ"ד זה קשה טובא, דמאחר שבדין חבית גופא לכו"ע הדין שמותר יהיה מאיזה טעם, א"כ הו"ל לפסוק כן. ועוד דבכלל מאתיים מנה כשנאמר שאין

ודע, שכל האמור הוא לענין איסור בנין וסתירה בכלים, אולם העושה אותה כלי ה"ז חייב משום מכה בפטיש[229]. ולכן העושה פתח בחבית יש בו איסור משום מתקן מנא, כמו שיבואר להלן.

דין עשיית פתח בכלים

ג'. העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכות, בין בבנין בין בכלים, הרי זה תולדת מכה בפטיש, וחייב[230].

ומן התורה אינו חייב אלא אם כן הוא עושה נקב שעשוי להכניס ולהוציא, כגון נקב שבלול התרנגולים, שהוא עשוי להכניס אור ולהוציא את ההבל, אבל אם הוא עשוי להוציא או להכניס בלבד, אינו חייב, אבל אסור מדרבנן שמא יבא לעשות נקב שחייבין עליו[231]. [ובהלכות הבאות יבואר דין הנקב בכלי שיש בו מאכל].

כל האמור הוא בנקב שבכלים, אבל העושה נקב בדבר המחובר לקרקע, הרי זה חייב משום בונה, אפילו אם אינו עשוי להכניס ולהוציא (ועיין בהערה)[232]. וכן העושה נקב בבית כדי שיצאו המים, חייב משום בונה[233], ואפילו על ידי גוי אסור[234], ואפילו נקב שבכלים, אם דרכו של אותו דבר לעשות בו נקב לצורך תשמישו, ה"ז חייב בכל אופן. וכן בכלים שיש עליהם שם פתח, אינו חייב אא"כ עשוי לכניסה ויציאה[235].

כשם שאסור לעשות נקב כל שהוא, כן אסור לסתום, משום שדומה למתקן[236]. אבל מותר לסגור את הכלי בפקק המיוחד לו[237].

ד'. כלי רעוע, אע"פ שנתבאר שמותר לשוברו כדי לקחת מה שבתוכו, מ"מ יזהר שלא יכוון לנקוב בה נקב יפה שיהיה לה לפתח[238]. ואפילו אם הנקב הוא נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא גם כן אסור מדרבנן, ואם הוא נקב גדול העשוי להכניס ולהוציא הרי זה אסור מן התורה[239]. וכן יזהר כשמתיז את ראשה מלמעלה בסכין, שלא יכוון ליפות השבירה שתשאר עוד כלי[240].

וכלי שלם, שנתבאר שיש בו משום בנין וסתירה, אסור לשוברו כלל אפילו כשאינו עושה בו נקב לפותחו, ואפילו אם עושה בו נקב שאינו ראוי לפתח גם כן אסור[241]. ואפילו אם היה בה נקב אסור להרחיבו, בין שהוא פתח העשוי להכניס ולהוציא, ובין שאינו עשוי אלא להוציא[242]. ואפילו שהוא מקלקל, וגם הוא לצורך שבת, אסור[243]. אמנם כבר ביארנו לעיל שבשעת הדחק אפשר לסמוך על המתירים לשבור את הכלי כדי לקחת מה שבתוכו, ועיין בהערה[244].

[ולהלן בסוף הסימן יובאו כל הפרטים של פתיחת קופסאות ושימורים ובקבוקים ועטיפות וכיוצ"ב, המצויים בזמנינו].

ה'. אם היה סכין תקוע בחוזק מערב שבת בחבית. לדעת השו"ע - מותר להוציאו ולהכניסו, ואפילו שהוא פסיק רישא, שהרי הוא תקוע בחוזק, וכשמוציאו מתרחב הנקב, אף על פי כן מותר, כיון שהוא איסור

בנין וסתירה בכלים, ושו"ר באול"צ (ח"א סימן כ"ד) שהאריך בזה דמ"ט לא פסק השו"ע כהרי"ף והרמב"ם והרשב"א, וביאר עד"ז שכל אחד נקט מטעם אחר, וביאר שפיר דבכולהו לא ס"ל למרן הכי ולא פסק כוותייהו, אולם כאמור דז"א נהירא, מאחר שמ"מ אסרו יהיה מאיזה טעם שיהיה, וכן מצאנו ברמ"א בחושן משפט (סימן כ"ה ס"ב) שפסק (בשם המהרי"ק) שאפילו אם אין הרבים מסכימים מטעם אחד, אלא כל אחד ואחד יש לו טעם בפני עצמו, מ"מ כיון שלענין דינא כולם מסכימים לכך, רבים מיקרי, ע"כ. וכ"כ המהרי"ט. וע"ע גם בשו"ת בית אפרים חאהע"ז ס"ב]. ועל כולנה שמצאנו גם בירושלמי (פ"ג דעירובין ה"ג) דמוכח כן שמותר בכל גוונא, וכמו שהביאו התוס' בשבת שם ובעירובין שם. ואנן אזלינן בעלמא בתר הוראות השו"ע. אולם הא מילתא מסתברא שאם מרן היה רואה דברי כל הנך ראשונים שמסכימים להיתר, היה מתיר גם הוא. (וכבר מצאנו כן בפוסקים שכתבו בכ"מ שבכל כה"ג אמרינן שאם מרן היה רואה את דבריהם היה חוזר בו). ואמנם רוב הפוסקים מהני הנזכרים היו למראה עיניו של מרן, ובכל כה"ג לא שייך לומר שהיה חוזר בו, דודאי ראה דבריהם, ובפרט דעת הרי"ף והרמב"ם, אולם בהצטרף לכך דברי שאר הראשונים אפשר דהיה לשו"ע לפסוק כן.

ולדינא, אמנם עדיין לא ראיתי מי שהתיר כן בהדיא למרות כל האמור, אולם מ"מ בשעת הדחק ובמקום צער נראה דשפיר אפשר לסמוך ע"ז להקל. [ובאמת שמצאנו בשו"ע להלן (סעיף ז') שהביא ב' שיטות בענין, דמתחילה כתב שפותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשברו, מטעם שבכלים ג"כ שייך בנין גמור וסתירה גמורה, וכי מטעם זה אסור להסיר הצירים מהתיבות וכו', ושוב הוסיף שיש מתירים, וע' במשנ"ב (סקל"ו) שביאר שהמחבר אע"פ שסתם מתחילה לאסור, מ"מ הזכיר את דעת המתירין הסוברים שאין סתירה בכלים כלל, ולענין שמותר ע"י גוי וכו', וכפי שביארנו שם במקומו דיש להתיר ע"י גוי בשופי ואף שלא במקום צורך. וכתבנו עוד דאף אם בעלמא אסור גם ע"י גוי, ולא בכל מחלוקת נבא להתיר ע"י גוי, מ"מ כאן קיל טפי, ובודאי שרי אף שלא במקום צורך (ולא כדעת המחמירים בזה). ויש לפרש איפוא לפי הנ"ל, שיש להקל מעצם זה שאפשר לסמוך קצת על הסוברים שאין בנין וסתירה כלל. ואע"פ שהתיר רק ע"י גוי, אולם זה עצמו ג"כ חידוש שמותר אף שלא במקום צורך, ועל כרחך דקיל טפי. והכי נמי יש מקום לומר דשרי אף ע"י ישראל אם הוא במקום דוחק, וכדלהלן. ודו"ק]. וכעי"ז ראיתי בכה"ח (שם) שכתב בלשון אפשר, דבשעת הדחק ומצטער שאין לו מה לאכול יש לסמוך על המקילים. [אלא שציין שזה בתנאי שאינה מחזקת ארבעים סאה, וכבר נתבאר שלדעת מרן גופא נראה דאין חילוק בגודל הכלי (אמנם בגדול הרבה כתבנו לעיל שבודאי אסור מה"ת אף לשו"ע). וגם אם הוא בענין שאינו עושה אותה לכלי ע"י שבירה זו], איברא דהמשנ"ב עצמו, הגם שהעיר שדעת הרבה פוסקים להתיר (והביאם בסק"ז וכן להלן בסעיף ז' כיעוי"ש), מ"מ לא כתב להקל בזה אא"כ ע"י גוי, וכדעת השו"ע, ואפשר מפני שלא ראה את ד' הראשונים שהבאנו מהכה"ח ואחרונים, ודוחק. וגם ק"ק לומר שמרן היה חוזר בו אחר שידע מעקרי השיטות, וי"ל. ומ"מ לחומר הקושיא י"ל כן. ולאחר הסכמת האחרונים שפסקו כן נראה דשפיר יש להקל בזה במקום הדחק, ובפרט שראינו בשו"ע להלן סעיף ז' שנטה קצת להקל בזה [וכמו"כ יש לצרף דעה זו לסניף ובמקום הצורך, וכן ראיתי בשו"ת מנח"י ח"ד סי' פ"ב שהביא מהקרבן נתנאל פכ"ב ס"ו אות ה' שעם צירוף קל יש לסמוך על הראשונים שאין בנין וסתירה בכלים]. ודו"ק.

נ"ב. ויש לבאר שכל הנידון הוא בשבירת החבית עצמה, דאילו שבירת המגופה שריא, וכדלהלן (סעיף ו'), משום שאינו חלק מהחבית עצמה, ולא שייך בזה סתירה, הן לגבי ליטול אותה מגופה, והן לגבי שבירת המגופה, וכיעוין במג"א סק"ז.

228. כן מבואר בשו"ע להלן סעיף ז'. ויסוד ההיתר בזה נראה, דכל מקום שנחלקו הפוסקים אפשר להקל באמירה לגוי, וכמו שביארנו שם בס"ד (וכמו שלמדו כמה פוסקים מד' השו"ע שם, ודלא כמש"כ כמה אחרונים שם שטעם ההיתר הוא ככל מידי דשבות דשבות, שמבואר בסימן ש"ז ס"ה שמותר כן לצורך וכו'), ולפי"ז אפילו שלא לצורך גדול או לצורך מצוה ג"כ מותר.

ויש להוסיף עוד דכמו"כ יש לצרף דעות אלו להקל בדברים שיש בהם מחלוקת הפוסקים, ולהקל בזה אפילו לכתחילה, וכגון מה שכתבנו להלן בסו"ס שי"ד לענין פתיחת קופסאות שימורים שיש לנקבם או לקרעם בתחתית הקופסה, והיינו דאע"פ שי"א דהוי סותר, מ"מ יש לצרף דעות המקילים, וכמו שנתבאר שם. [הגם שלא בכל מחלוקת אמרינן כן].

ועוד יש לבאר בזה, דהנה באמירה לגוי מצאנו עוד קולא, באופן שהגוי אינו מתכוון למעשה האיסור, ואפילו שהוא פסיק רישא מותר. ולפי"ז יש עוד טעם להתיר אמירה לגוי לפתוח בקבוקים, שהרי אין כוונתו לעשות כלי, אלא רק להוציא את המאכל, וה"ז כדין פסיק רישא ולא מתכוון [והרי גם במקור הדין של פסיק רישא הוא כן, שחותך ראש העוף, ונחשב כאינו מתכוון, ואע"פ שמתכוון למעשה שעושה, מ"מ אינו מתכוון להריגתו אלא לנטילתו לשחק בו. ואמנם באמת ז"א פשוט, שיש שאמרו שבחותך ראש העוף לא חשיב פסי"ר, ומה שאמרו כן בגמרא הוא בתורת משל גרידא, ע' בכפות תמרים סוכה לג., אולם ש"א לא למדו כן). ואמנם בחופר גומא וא"צ לעפרה, דאיתא שהוא מלאכה שאצל"ג, לכאו' ה"נ י"ל שנחשב אינו מתכוון, שהרי א"צ אלא את העפר, ולא מתכוון לעשות בור, אע"פ שמתכוון למעשה, ואכן האריכו בזה הפוסקים לבאר החילוק ביניהם. ואפשר דאה"נ דתרוייהו איתנהו, שגם אינו מתכוון, ואעפ"כ היה ראוי להתחייב משום פסי"ר, וע"ז בא החידוש לפטור מצד מלאכה שאצל"ג]. וכך גם בקופסאות שימורים שרוצה לפתחן, י"ל כן שנחשב כאינו מתכוון, כיון שכל מטרתו להוציא האוכל, וכבר הזכרנו ד"ז וטעם זה לעיל בס' ש"ז בפתיחה לדיני אמירה לגוי, בענ"ז של פסיק רישא בגוי.

אולם בנידו"ד מצד סותר החבית, לא יועיל כ"כ טעם זה, שאמנם כוונתו לאכול, אולם הרי כוונתו לסתור שהוא מעשה שקודם נטילת המאכל.

229. וכן הביא במשנ"ב (סק"ז), ובכלל זה פתח נאה, ויבואר להלן. וע"ע בחזו"א (סימן נ"א סק"ו) שאף להגר"א שאין סתירה בכלים, מ"מ אסור מדרבנן שמא מכוון בשעת השבירה שהפתח יהיה יפה, ויתחייב משום מכה בפטיש, וכהא דביצה (לג:) בקוטב קיסם, ע"ש. אולם במשנ"ב ודעימיה נקטו שבשבירה אין חשש, והיינו שבשבירת כולו לעולם לא יהיה כלי, אף שמצאנו שברי כלים הראויים למלאכה.

230. עפ"ד הרמב"ם (פ"י הט"ז). והעתקנו את דבריו כפי שהעתיקו המשנ"ב (סק"ח). וכן העתיק הכה"ח (אות ט'), והוא בשינוי לשון מלשון הרמב"ם והמג"א, ומשום שבכך הוא מסודר טפי, דמילי מילי נקט, אבל לשון הרמב"ם כפי שהוא, קצת קשה, וכיעוין.

וביאור הדברים דאמנם אין בזה משום בונה כיון שאינו עושה כלי מתחילתו, אולם מ"מ חייב משום מכה בפטיש.

231. כמבואר בגמ' דשבת (דף קמו:), וכ"פ הרמב"ם (שם), וכ"כ עוד הרמב"ם בריש פרק כ"ג, עיין שם. ויעוין בכס"מ (בפ"י הי"ד) שהקשה דכאן כתב הרמב"ם שחייב משום בונה, ושם כתב שחייב משום מכה בפטיש, ועיין במג"א כאן (סק"ב) שתירץ דמיירי בלול שאינה מחוברת לקרקע וליכא משום בנין. אולם הדבר קשה, דהלא הרמב"ם נקט שם גם נקב בבנין, ואעפ"כ לא כתב משום בונה. ושו"ר שכה"ק הלבו"ש (אות י"ד), וכן העיר מזה במחצית השקל שם, וכתב דהנראה איפוא מד' המג"א כמש"כ הלח"מ, שהרמב"ם סובר שמה שאומר רב שחייב משום בונה היינו גם משום בונה, ומודה שחייב גם משום מכה בפטיש, ועפי"ז ביאר את דברי הרמב"ם היטב. ומיושבים ומאירים דברי המג"א, וע"ע בתוספת שבת. וע"ע בפמ"ג בא"א שהאריך בזה בביאור ד' המג"א בדעת הרמב"ם. [ויש לציין, שבמקומו נת' דין חיוב ב' מלאכות במכה בפטיש, שי"א שא"א להתחייב בזה ובמלאכה אחרת].

ויש לבאר, א). שבדווקא נקטו הפוסקים שיהיה דבר ש"עשוי" להכניס ולהוציא, והיינו שאף אם במציאות אפשר להשתמש בו להכניס ולהוציא, מ"מ אם בפועל אין עושים כן, אין בזה איסור. וכן מבואר באגר"מ ח"ד סי' ע"ד והגרשז"א וש"א גבי פתיחת שקית חלב ע"י נקב בראש השקית, וכיוצא. ב). שאם דרכו ותיקונו של הדבר לעשות בו חור שעשוי רק להכניס או רק להוציא, הרי זה תיקונו וחייב בכל אופן, וכדמשמע במשנ"ב ושעה"צ אות ט'. ועיין בהערה שאחרי הבאה, ודו"ק.

232. כן מוכח מכ"ד בגמ' דשבת פ' הבונה, וכן ראיתי בכה"ח (אות י') בשם הגר"ז ופמ"ג (וכ"ה בפמ"ג במש"ז סק"ט). וש"ר שכן העיר בשעה"צ (אות ט') דבכה"ג גם בלא עשוי להכניס ולהוציא חייב, ודלא כדעת הלח"מ. וע"ע בהערה הבאה.

ועי' בתרוה"ד (סי' ס"ד) דגם במרחיב את הנקב כל שהוא חייב, כדין קודח, ועי' בשו"ע סעיף א' ובהגה בדין סכין התחוב בחבית. וע"ע בשו"ע סעיף י"ב גבי סכין התחוב בכותל, ובאחרונים כתבו דכיון שא"צ לנקב אינו חייב, ועוד כמה טעמים, וכמשנ"ת שם.

וכבר נתבאר לעיל בהלכה א' שיש אומרים שכלי גדול המחזיק מ' סאה דינו כקרקע, וא"כ אסור לעשות בו נקב כלל, ואפילו אם אינו עשוי להכניס ולהוציא, וחייב בכה"ג.

233. מג"א (סוף סק"ג) משם מהרשד"ם, וה"ד במשנ"ב (סק"ח) ובכה"ח (אות ט'), והרי זה כמבואר לעיל שאף פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא, אם הוא בקרקע חייב. [ודין פתיחת סתימה שאירעה בכיור או באסלת ביהכ"ס, יבואר להלן בסימן של"ו ס"ט].

ויש להעיר ולבאר בזה, דהנה האחרונים ביארו דברי המהרשד"ם משום שהוא בקרקע. אולם בטל אורות במלאכת בונה תמה על המהרשד"ם אמאי חייב, כיון שאינו עשוי להכניס ולהוציא, ומשמע שאף בקרקע בענין שיהיה עשוי להכניס ולהוציא. ואפשר לומר עוד באו"א, דכאשר זהו צורת תיקונו לא בעינן שיהיה עשוי להכניס ולהוציא, שהרי כל עשייתו הוא לשם כך, וכל שדרכו בכך די בהכי להתחייב עליו, וכ"מ בגמ' ריש הבונה לשמואל, וכמש"כ המפ' ועוד כהנה. וכ"מ במשנ"ב סק"ח ושעה"צ אות ל'. ועד"ז יבואר גם דברי החזו"א סי' נ"א סק"י, ודו"ק היטב. אלא שיש אחרונים שלא למדו כן. ומחמת זה גם בפוסקים הנ"ל נקטו מטעם דהוי כקרקע, ומ"מ יש דברים שעל כורחינו לומר כן שאם הפתח הוא כל עשייתו, ה"ז תיקון גמור, והוי מכה בפטיש, וכאמור שמכה בפטיש לא בעינן להכניס ולהוציא, אלא העיקר שתיקנו כראוי לו.

234. כה"ח אות ט' בשם האחרונים.

235. עי' בשעה"צ (אות ט') שהעיר כן, דנראה שרק בכלים אמרינן כן, דהנקב שעושה להם יש עליהם שם פתח, ולכן בעינן שיהיה ראוי להכניס ולהוציא דומיא דפתח, ובעושה רק להכניס או רק להוציא לא חשיב, ואסור רק מדרבנן, אבל בשאר דברים אינו כן, אלא העיקר שיהיה דרכו של אותו דבר לעשות בו נקב, ובפשטות בא לומר שבנין בקרקע שונה מכלים, אולם גם בכלים שייך כן אם הוא תיקון גמור, וכגון שנוקב נקב בקרש שצריך לו וכיוצא נחשב תיקון גמור, וכל נקב שעושה אותו כפי דרכו לאיזה תשמיש חייב, ודלא כמשמעות המג"א. (ועיין עוד בפמ"ג במשבצות זהב ריש סימן שי"ד, ודו"ק). וע"ע בחזו"א סימן נ"א סק"י.

ועיין בשולחן שלמה (סק"ז אות ג') שגם המנקב בפי קומקום או המרחיב נקב הקיים כבר, חייב משום מכה בפטיש, אע"פ שהוא עשוי רק להוציא ולא להכניס (שמכניסים דרך פי הקומקום), מ"מ דרכו בכך.

236. ע' ברמב"ם (פכ"ג ה"ג). ויבוארו להלן כל הפרטים בזה, ועיין להלן בשו"ע סעיף י"א.

237. עיין בב"י סוה"ס, וה"ד באחרונים שם, ופשוט בכל דוכתא. וכבר נתבאר ד"ז לעיל בסי' שי"ג ס"ו. [וע"ע בשו"ע הגר"ז להלן, דבגווני שהיה סתום בדבר שדרך לפתוח ולסגור בו, מותר אפילו לפתוח למטה מן השמרים, ע' בס"ג וס"ו, וע"ע בפוסקים בסימן שי"ג ס"ו שבדבר שדרך לפתוח תדיר ליכא איסור כלל, עייש"ה. וה"נ בנידו"ד. וכ"ה בתהל"ד].

238. שו"ע (סעיף א') דאי"כ הו"ל מתקן מנא, ואיסור זה הוא אפילו בכלי רעוע [ועיין בתוס' ביצה (לג:) עיין שם, ומ"ש שם בשם ר"י לא קיי"ל כן].

והנה י"ל דהפוסקים נקטו ובלבד שלא "יכוון" לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, ובפשטות ל"ד הוא, וכל שהוא מתכוון כדי שיוכל להשתמש בו אח"כ ונמצא שמועיל לו לכלי, וא"נ דהיינו לומר שמכוון לכך שהרי הוא משתמש בו). וכעין ד"ז מצאנו גם לעיל דאיכא משום מכה בפטיש, ועיין לעיל בסי' שי"ב במשנ"ב סק"כ שלא למשמש בצרור להחליקו, משום ממחק, אולם כאן הוא מועיל לכלי, וממילא ענינו הוא מכה בפטיש. [ועיין בחזו"א (סימן נ"א סק"ז מש"כ ע"ד המשנ"ב בדין מכוון ליפות השבירה דשנוי במחלוקת וכו', עיי"ש].

241. שו"ע (סעיף א') וכביאור המשנ"ב (סק"ח) שבין שבירה לגמרי, ובין פתח שאינו יפה אסור.

242. שו"ע שם, ומשנ"ב סק"ט, וכה"ח אות י"א.

243. עיין בביה"ל (ד"ה אסור) שביאר שאף שלדעת רש"י דבמקלקל היכא שהוא לצורך שבת מותר לכתחילה, וכיעוין ברש"י במשנה (קמו.) שההיתר הוא משום דהוי מקלקל, וביאר הר"ן דאף דקיי"ל דכל המקלקלין פטור אבל אסור מדרבנן, מ"מ כאן התירו כיון שהוא לצורך שבת. אולם התוס' והרא"ש חולקים ע"ז [ולרש"י מיושב קושית התוס' והרא"ש באו"א, ומה שכתבו להעמיד את המשנה במוסתקי, הנה לפרש"י מיירי אפילו בכלי שלם, וכל שמקלקל לא גזרו, וכמש"כ המג"א סק"א ובביאור הגר"א]. וגם הר"ן פליג על רש"י [נ"ב. כ"כ המג"א, אולם הגר"א נקט שהר"ן ג"כ ס"ל כרש"י. וע"ע ברשב"א בשבת שם דמבואר כן]. והטור ושו"ע פסקו כתוס' ורא"ש, וא"כ אסור לשבור כלי שלם אפילו כשמקלקל.

ויעוין בביה"ל שם שכתב שאף לרש"י לא הותר כל מקלקל לצורך שבת, ורק בחבית קטנה מותר, אבל בכלי גדול דהוי כאוהל שיש בו איסור סתירה אסור, וכמש"כ האחרונים דבחבית קטנה שלא שייך חשש איסור (מטעם דס"ל שאין בנין וסתירה בכלים כלל) בזה שרי, ולא בשאר מילי, וכ"ה בחי' הר"ן שם. [וע"ע מה שסיים בסו"ד משם הרמב"ם, וז"ל: וכ"מ ברמב"ם שמקלקל פטור אבל אסור בכל המלאכות, והיו מכין אותו מכת מרדות, ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר על ידי ישראל משום שהוא לצורך שבת, ולכן אין להקל כלל, עכ"ל]. ודברי הביה"ל לאפוקי ממש"כ המג"א סק"א דלפי רש"י יהיה מותר לשבור אף כלי גדול שמחזיק מ' סאה (עיין במחה"ש לבו"ש), דס"ל שלא הותר אלא בכה"ג ואין חשש איסור דאו'. (ולכאו' כן אפשר לדייק דבשו"ע מיירי בשובר "כדי ליקח מה שבתוכה", ומבואר שזה לצורך שבת, ואעפ"כ אמרו אח"כ שבכלי שלם אסור. וע' לעיל בהערה רה"ס מה שכתבנו לבאר בלשון זו של השו"ע). ולסיכום: בכל המלאכות אסור אפילו במקלקל, וגם בנידו"ד אסור אפילו במקלקל.

244. עיין לעיל שביארנו דכיון שרוב ככל הראשונים מתירים, אפשר לסמוך להקל בשעה"ד. אולם כ"ז לענין שבירתה, שאין בזה משום סותר, אולם מצד נקב יפה אכתי אסור משום מתקן מנא.

[ויש להוסיף, דכ"ז כשנוקב בחבית עצמה, אבל שבירת המגופה עצמה או נטילת המגופה, ה"ז מותר בכל גווני, וכמשנ"ת שזה אינו חלק מן הכלי ואין בו איסור].

נ"ב. כאן יבוא חלק ב' של סעיף א', ולאחר מכן סעיף י"ב הקשור לזה, ואח"כ דין פסיק רישא בדרבנן, ואח"כ סעיף ב' והלאה.

דרבנן ואינו מתכוון. ולדעת הרמ"א - אסור להוציאו, ואע"פ שאינו מתכוון, שכיון שפסיק רישא הוא שיתרחב הנקב, אסור[245]. ואפילו בכלי קטן אסור[246]. אולם אם תקע את הסכין והוציאה פעם אחת מבעוד יום, מותר להוציאה מהחבית כשחזר ותחב אותה בו, כיון דכבר נתרחב הנקב[247]. וכתבו הפוסקים שהעיקר לדינא כדעת השו"ע שמותר להוציא אפילו אם לא הוציאו מעולם מתחילה, ומכל מקום במקום שאין צורך גדול ראוי להחמיר[248].

ו'. סכין שהוא תחוב בחוזק בכותל, מבעוד יום, אסור להוציאו בשבת[249], בין אם הוא תחוב בכותל עץ ובין אם הוא תחוב בחוזק בכותל של לבנים[250], שמכיון שהוא דבר המחובר לקרקע יש בזה איסור משום קודח שהוא תולדה של מלאכת בונה, ולכן אפילו אם אינו מתכוון שיהיה נקב בכותל, מ"מ כיון שהוא תחוב בחוזק הרי זה פסיק רישא שיתרחב הסדק, ואפילו לדעת השו"ע הנזכר לעיל שהתיר בסכין התקוע בחבית, מודה בכותל שאסור[251]. והוא הדין אם זה חבית גדולה או איזה כלי גדול שיש בו ארבעים סאה, שאסור לדעת כמה פוסקים שמחשיבים אותו כבנין[252].

ואם הסכין תחוב בדבר התלוש, כמו בספסל, מותר להוציאו בשבת[253]. ואפילו לדעת הרמ"א הנזכר לעיל שאוסר בחבית, מ"מ בשאר דבר תלוש מתיר, כיון שאינו עושה פתח לכלי[254].

ז'. ישנם אופנים שאינו פסיק רישא שיעשה נקב, ומותר להוציא את הסכין אפילו הוא תחוב בכותל, כגון אם תחבו כבר פעם אחת בכותל והוציאו מבעוד יום, מותר להוציאו בשנית[255], ואף מותר לחזור ולתחוב אותו בכותל, שכיון שכבר נעץ את הסכין בכותל והוציאו מבעוד יום, כבר הורחב המקום, ואינו פסיק רישא. אמנם אם לא חזר ותחבו פעם שניה מבעוד יום, אסור לתחוב אותו בכותל בשבת, משום שעדיין לא נתרחב המקום במה שהוציאו פעם אחת[256].

ואם הסכין לא היה תקוע בכותל עצמו, אלא היה תחוב בין שורות הלבנים שיש שם רווח, מותר להוציאו אפילו אם לא נעצו והוציאו פעם אחת מבעוד יום[257].

פסיק רישא בדרבנן

ח'. כלל: פסיק רישא בדבר שאינו אסור אלא מדרבנן, דעת התרומת הדשן שמותר, כיון שאינו מתכוון לאיסור[258]. וכן הסכימו הרבה מן הפוסקים. אולם מאידך יש הרבה מן הפוסקים שכתבו שאין להקל בזה[259], ויש

---

245. שו"ע (סימן שי"ד ס"א) ואם היה וכו'. וכוונתו שמותר להוציאו אפילו אם הוא פסיק רישא, וכמבואר בהדיא בב"י, עיין שם. וכן ביארו המשנ"ב (סקי"א) וכל המפרשים, וע"ז בא הרמ"א להדגיש שדווקא אם אינו פסיק רישא מותר, דהיינו כגון שנתרחב הנקב ע"י שהוציאו, אבל אם באופן שהוא פסיק רישא אסור, וחולק על השו"ע. ומה שלא כתב בלשון י"א, כתב המשנ"ב (סק"י) שזה מושם שרצה לסתום כן להלכה. וע"ע בכה"ח (אות י"ג י"ד) בשם הלבוש והגר"ז, וכתב שכן דרכו של הרמ"א לפעמים, כשלא מבואר בשו"ע בהדיא להיפך, שכותב את הדין בסתמא, וכן כתב במחצית השקל וער"א.

ויש לבאר, שמקור הדין בתרומת הדשן (סימן ס"ד) שדן על סכין התחוב בכותל המחובר לקרקע, או בדבר תלוש אם מותר להוציאו, ובתחלה כתב לאסור דהוי פסיק רישא שמתרחב הנקב כשמוציאו, והרי קודח אסור מן התורה משום בונה, וכתב שאין ראיה ממה שהתיר המרדכי להוציא הסכין מהחבית, משום שאין בנין וסתירה בכלים, ושוב הקשה שמ"מ אסור משום מתקן מנא שעושה פתח, ותירץ שאינו אלא איסור דרבנן, ופסיק רישא בדרבנן מותר. (ומזה הוציאו הפוסקים דס"ל שפסי"ר בדרבנן מותר, אלא שיש מסתפקים לומר שחזר בו כדלהלן). ושוב כתב דנראה שמדובר בדצה ושלפה כבר שאז אינו בכלל פסיק רישא, וכתב דממילא אף בחבית גדולה אין איסור בכה"ג, ע"כ. ומהמשך דבריו שביאר שמדובר בלא פסיק רישא, אפשר ללמוד שחזר בו ואינו מתיר בפסיק רישא שאיסורו מדרבנן, ומש"כ ואפילו בחבית גדולה ה"ה בקטנה. אולם י"ל דעיקרו לגבי דברים שאסורים מה"ת, אבל בדברים שאסורים מדרבנן, אה"נ שמותר אפילו בפסיק רישא. וע"ע בב"י בסוף סימן שי"ד, שהעיר מדברי התרוה"ד בסיום דבריו שאין טעם לאסור וכו', ונמצא שדברי התרוה"ד סותרים קצת מרישא לסיפא ומציעתא, וכיעוין. ובב"י מצדד לחלק בין חבית גדולה לקטנה. וע"ע בב"ח שהאריך בביאור דברי התרוה"ד. וע"ע בט"ז וש"א. ולדינא, הנה השו"ע התיר, ובפשטות אפילו בפסיק רישא. וכן כתב המג"א (סק"ה) שכך ס"ל לתרוה"ד שפסיק רישא בדרבנן שרי. [והיינו בחבית קטנה, ובפתח שאין עשוי להוציא ולהכניס, דאל"כ הוי איסור דאו, וכמש"כ הפמ"ג. ובזה יבוארו ד' המג"א שכתב דבחבית מיירי דלאו פסיק רישא, משום דהוי מלאכה דאו, ובנתיב חיים תמה, דהלא הוי דרבנן באינו עשוי להכניס ולהוציא, וכתב דאפשר דמיירי בחבית גדולה (וכיוצ"ב כתב באמת הב"י וכן כתב הט"ז, וכן פירש הלבושי שרד). ובמחה"ש כתב כנ"ל דהוי בפתח העשוי להכניס ולהוציא]. וע"ע בט"ז (סק"ב) דביאר כן דלשו"ע מתיר אף בפסיק רישא. וכן נקטו המשנ"ב והכה"ח וש"א, שזו דעת השו"ע להתיר בפסיק רישא בדרבנן כשאינו מתכוון, אבל דעת הרמ"א כמו שנקט בתרוה"ד, לאסור אף בחבית קטנה בפסיק רישא. [אולם מלבד כל המפרשים הנ"ל אפשר לפרש דעת השו"ע באו"א, וכמו שנבאר להלן בענינא דפסיק רישא בדרבנן, וע' בבהגר"א].

246. שעה"צ (אות י"ב). וגם בפתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אסור.

247. כ"ה בהגה שם.

248. עיין במשנ"ב (סקי"א) שהביא דברי כמה מגדולי האחרונים שכתבו, שאע"פ שלענין הדין בכל פסיק רישא בדרבנן אסור, מ"מ בנידו"ד יש להקל כיון שהוא מקלקל, וגרע מכל פסיק רישא בדרבנן, וגם הוי כלאח"י [נ"ב. ומה שכתבו דהוי כלאחר יד, יש לבאר דעצם זה שנעשה ממילא דהוי כלאחר יד. והוא שנוי בפלוגתא דקמאי כנודע. ועיין בזה בתשו' הר"א בן הרמב"ם סימן י"ט. וע"ע שם בדבריו מש"כ בכל הנידון בפסי"ר בדרבנן]. ואפילו בכותל נמי מדינא שרי כיון שמלאכה שאצל"ג וכו', אלא שלדינא אין בידינו להקל בכותל נגד השו"ע והרמ"א, וכמש"כ שם מד' הט"ז.

ומכל מקום לגבי חבית אפשר להקל טפי, לענין שנוכל לסמוך עכ"פ כדעת השו"ע שמתיר בחבית, שעיקר האיסור הוא מדרבנן, אלא שלא הקיל אלא "לצורך גדול" (והיינו משום שהמשנ"ב אזיל בד"כ כדעת הרמ"א כמנהגם, ולכן לא הקיל לגמרי כדעת השו"ע). אבל בכה"ח (אות י"ד) הביא דברי הט"ז שאפשר להקל לצורך גדול. וסיים שכ"כ הגר"ז דהעיקר כסברא הראשונה, ורק במקום שאין צורך כל כך, טוב לחוש לסברא אחרונה, עכ"ל. והיקל טפי בזה דאנן קיי"ל כדעת מרן, וכמו שכתבנו בכ"ד, יש להקל בכה"ג אף לכתחילה. ולדידן מותר לכתחילה.

נ"ב. דין "פסיק רישא בדרבנן" יבואר בהלכה שאחרי ב' ההלכות הבאות, וכעת יובא סעיף י"ב הקשור לנידון סכין שתקוע, ואח"כ דין פסיק רישא בדרבנן, ואחר כך סעיף ב' והלאה.

249. שו"ע (סעיף י"ב), וכמו שיבואר להלן בסמוך.

ואמנם באמת דעת כמה אחרונים להתיר מדינא גם בכותל שמותר להוציאו, וכמו שהביא המשנ"ב (סקי"א) בשם המג"א והגר"א שמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוון, כיון שא"צ להגומא, והוי מלאכה שאצל"ג, וגם הוי מקלקל וכלאחר יד וכו'. אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא, דנראה כעושה נקב בכותל. וכן דעת הט"ז שמעיקר הדין מותר אף בכותל, אלא שסיים שאין בידו להקל נגד התורוה"ד ופסק השו"ע, וכן דעת הא"ר להחמיר כהשו"ע, שיש חשש שמא יהיה ניחה ליה ואסור לכו"ע. [ועיין בביה"ל (סו"ס שי"ד) שאף לדעת האחרונים המתירים להוציא מן הכותל, היינו משום שנעשה הסדק ממילא, אבל לתחוב אותו בכותל אסור לכו"ע, וכדלהלן בהלכה הבאה].

250. בשו"ע נקט כותל של עץ, וביאר המשנ"ב (סקנ"א) דנקט הכי, מפני שבכותל של לבנים מצוי כמה פעמים שאין שורותיהם מדובקים זל"ז, ואז מותר להוציא בכל אופן, עיי"ש. (ולכן כתבנו בפנים דמיירי שתחוב בחוזק, וכשאר תחיבות). וכבר העיר כן הפמ"ג במש"ז סק"ב, וכתב דלרבותא נקט, עיי"ש. וכבר נתבאר שכל דבר המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, וכ"ה בשו"ע כאן שכיון שהוא מחובר לקרקע אסור.

251. כ"כ בשו"ע שהאיסור בזה הוא משום שמחובר לקרקע, ובמשנ"ב (סקנ"ב) ביאר כמו שכתבנו בפנים, ולכן אף השו"ע אוסר בפסיק רישא, שכיון שהוא איסור דאו' אסור, ורק בחבית הנ"ל שאינו מדאו' שרי.

252. כ"כ המשנ"ב (סקי"א) דגם בכה"ג אסור לדעת השו"ע, שהרי בכה"ג יוצא משם כלי, והוי אוהל, ע"כ. וכבר הבאנו לעיל בסעיף א' שנחלקו האחרונים לדעת השו"ע אם אוסר בכלי גדול, וכי פשטות דברי השו"ע שאין להחמיר בזה, וממילא לדעת מרן גופיה יש להקל בחבית אף בכלי גדול, ומ"מ העתקנו את ד' המשנ"ב הנ"ל שהעתיק ד"ז, וקאי על דברי המחבר בסעיף זה, וע"ע בכה"ח (אות צ"א) שהביא הערה זו בשם הגר"ז. (אולם מהגר"ז אין ראיה שכך ס"ל בדעת השו"ע, אלא כתב כן לנפשיה, וכשיטתו בסימן שי"ג שכתב שם להחמיר בכלים גדולים כמו בדבר המחובר לקרקע). וגם י"ל דאיכא בזה ס"ס להחמיר.

253. שו"ע (סעיף י"ב), והוסיף וכן בכל דבר תלוש, והיינו שבא לרבות אפילו חבית שמותר, וכדבריו בסעיף א'. וכן ביאר בביה"ל (ד"ה וכן). ובזה גופא הרמ"א פליג עליו וכמבואר שם, וע' להלן בסמוך.

254. עיין בתרוה"ד, ובב"י הקשה עליו שאסר בחבית, ואילו בסוף התשובה התיר בדבר תלוש, עיי"ש. ובדרכי משה (אות ט') כתב לתמוה על קושית הב"י, שהרי בתרוה"ד מוכח בהדיא שהטעם לאסור בחבית הוא משום דאיכא למיחש שמתקן פתחא, מה שאין כן בשאר דברים תלושים, ולכן דברי התרוה"ד נכונים וכו', עכ"ד. (וכן כתב הט"ז לבאר ד' תרוה"ד, וכבר העיר הפמ"ג שלא היה לפניו דברי הדרכי משה). ואת"ש בזה שבסעיף א' פסק הרמ"א לאסור בחבית, ואילו כאן בסעיף י"ב הסכים להתיר בספסל ושאר דברים תלושים, וכן ביאר המשנ"ב לעיל (סקי"ב).

255. כ"כ הרמ"א סוף הסימן, וממילא מותר בכה"ג אף בדבר המחובר לקרקע, וכמבואר בכל הפוסקים, ובכה"ח אות צ"ד.

256. משנ"ב (סקנ"ג), וע"ע בשער הציון שם ובביה"ל ד"ה ואם, דבדווקא צריך שיתחוב אותו ויוציאנו פעם אחת מבעו"י, וה"ד בכה"ח. ואיסור זה הוי מדרבנן מכ"א. וע"ע בחזו"א סימן נ"א סקי"ז.

257. כ"מ במשנ"ב (סקנ"א) בביאור ד' השו"ע. וע"ע בתרוה"ד (סימן ס"ד) שהובא בב"י, שבביני אורבי אינו אלא כמפריד, ואינו גוף אחד.

258. כן מבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן ס"ד), ושם צידד בתחלת דבריו להתיר בפסיק רישא בדבר שאסור מדרבנן, והביא לזה מדברי המרדכי בפ' חבית, שאם היה סכין תקוע בחבית מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוון להוסיף וכו', וכשאין מתכוון נוכל לומר דאפילו אי פסיק רישא הוא שרי, ובאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוון גמור לפסיק רישא, כדאיתא בתשו' מהר"ם שבמרדכי, ע"כ. ואמנם בהמשך דבריו כתב דנראה דהאי סכין התקוע איירי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול, ולאו פסיק רישא הוא וכו', ע"כ. ומשמע קצת שחוזר בו ואינו מתיר בפסיק רישא, ושו"ר שכן העיר הגר"א בביאוריו (בס"א ד"ה ואם היה). אולם הוקשה לי ע"ז, דהא להלן בתרוה"ד (בסימן ס"ו) ג"כ מבואר כן דפסיק רישא בדרבנן מותר, ושם הוא כתב כן בפשיטות עפ"ד המרדכי, ומוכח דהכי ס"ל, ודו"ק. (וע"ע בתרוה"ד בסי' ס"ד הנ"ל בסו"ד, וכבר נהגו העולם, וזה אינו מוכרח).

שו"ר שגם הא"ר (סק"ב) העיר בזה שהתרוה"ד חזר בו בסוף דבריו שאין להתיר פ"ר בדרבנן, וכבר השיג עליו הגאון ערוך השולחן (סימן שט"ז ססק"א) שלא ראה את דברי התרוה"ד דלקמיה שמתיר, ושכן דעת מרן הב"י, וע"ע מש"כ שם. ובאמת יפלא על הגר"א והא"ר שלא ראו ד' התרוה"ד בסימן ס"ו (וגם הגרע"א בתשובה המובאת בשו"ת חת"ס חיו"ד סימן ק"מ הביא דברי הא"ר הנ"ל בפשיטות). ואין לומר שלא ראו תשובה זו (וכמו שמצוי טובא בפוסקים שסמכו על דברי איזה פוסק, כפי שהובאו דבריו בדברי איזה מחבר, ולא תמיד טרחו לראותו בפנים), דהא היא מוזכרת במג"א כאן בס"א (ומש"כ שם סימן ע"ו ט"ס, וצ"ל ס"ו). ואולי סברו דמ"מ אינו אלא צידוד בעלמא, וכי מאידך בתשובה הקודמת צידד להחמיר, אולם כ"ז אינו נהירא, וזה ודאי שאינם תשובות סותרות בתוכ"ד (וידוע שהתשובות תרומת הדשן לא נערכו לפי השואל, כיון שרבינו התרומת הדשן כתב את השאלות בעצמו, לצורך התשובה). ועכ"פ כן נקטו שאר האחרונים בהדיא שדעת תרוה"ד להתיר פסיק רישא בדרבנן, וכיעוין בהנך פוסקים שנזכיר בהערה הבאה.

אולם מלבד דעת תרומת הדשן, כן מצאנו הלום להמאירי בשבת (מא: קא: עוד בכ"מ) שסובר שהדבר מותר, וכן ראיתי בשם ספר ההשלמה (סוכה לג.), ושם עמדו על ראיות הפוסקים דמיירי להלן, ויישבו הרבה מן הקושיות, ועיין עוד להלן שהבאנו שיטה שלישית בראשונים להתיר פסיק רישא בדרבנן רק באופן שלא ניחא ליה, דהיינו שאינו נהנה מזה, וכיעוין בתוס' בשבת (דף קג.) עיי"ש. וע"ע בתשובת המהרי"ח או"ז (סימן פ"ג) לצורך מצוה ועונג שבת וכו', וה"ד בצי"א ח"ו סי' ל"ג אות ח', ובסיכום ההלכות שם אות ד', ודו"ק. (וכ"ז מלבד שיטת הערוך הנזכר בתוס' שם וכו', ורבים מן הראשונים שהחזיקו בשיטתו, וכידוע).

ונראה לבאר ביסוד הפלוגתא שהבאנו בזה, דהנה בכל פסיק רישא בדאורייתא, דמודה ר"ש שחייב, מצאנו בפוסקים שזה חיוב גמור מה"ת, וכדמוכח בגמ' דשבת (דף קג.) עיין שם היטב. וכ"כ הרמב"ם (בפ"א ה"ה) שהעושה דבר שבהכרח יצא ממנו מלאכת איסור חייב, וכ"כ שאר פוסקים (ודלא כשפ"א ביומא לד: ואכמ"ל). וטעמא דמילתא דאע"פ שמלאכת מחשבת אסרה תורה, מ"מ בדבר שבודאי יהיה מלאכה, הוי כיודע מן הדבר וכמלאכת מחשבת דמי. ומעתה לפי פשטות הסברא היה נראה לומר שגם פסיק רישא בדרבנן חייב, שהלא ה"ז כמו שנתכוון ממש לאיסור דרבנן (ואת"ש שברת האוסרים בפסי"ר בדרבנן). אולם סברת המתירים יבואר שפיר, דכיון דמ"מ אינו מתכוון לזה בהדיא, לא אסרוהו חז"ל, דבודאי אין לדמות מילי דרבנן לדאו', כמו שמקילים בספיקות וכו'. וגם כאן אע"פ דחשבינן ליה בעלמא כמתכוון לאיסור, מ"מ אינו בהדיא אלא כתוצאה מדבר אחר, ושפיר הקילו בו חז"ל. ולשיטת התוס' (הנ"ל בדף קג.) יבואר דאכתי לא הקילו חז"ל בכה"ג שניחא ליה, ורק אם לא ניחא ליה אמרינן דבכה"ג בודאי לא חשיב על המלאכה, וממילא אינו בגדר מלאכת מחשבת כלל, ובדרבנן לא אסרו בו, ועיין.

259. הנה המג"א (סק"ה) הביא מה שכתב התרוה"ד להתיר פסיק רישא בדרבנן, ותמה ע"ז דהא בסימן שט"ז ס"ד איתא בהדיא דאסור, ותלמוד ערוך הוא. וכ"כ התוס' בשבת דף קי"ג וכו'. וכ"מ בסימן של"ז ס"א וס"ב. וע"ע שם כמה ראיות. וכתב עוד לדחות את ראיית התרוה"ד מדברי המרדכי, כיעוי"ש. וע"ע להגרע"א שהוסיף עוד שכ"מ מסוכה (דף לג:) שאסור פסיק רישא בדרבנן, עיי"ש (וביל"ד שכבר רמז לזה המג"א, ועי' במחה"ש ד"ה וכן כתבו). וכן הגר"א כאן האריך בזה, שאסור פסיק רישא אף בדרבנן. והובאו דבריהם במשנ"ב (סקי"א), וכן מוכח בהגה דס"ל לאסור בזה.

ומאידך מצאנו רבים ועצומים המתירים, ויש שצידדו בזה לכאן ולכאן. ונציין מדבריהם להשעה"מ פכ"ה מהל' שבת הכ"ד, והעיר שם מסוכה לג:. וע"ע בישועות יעקב סימן תרמ"ו סק"ד שכתב ליישב סוגיא הנ"ל. וע"ע בשו"ת כת"ס סימן ס"ד. ובשו"ת באר יצחק להגרי"א מקוונא בסימן ט"ו סוף ענף א', וכן בבית יצחק שמעלקיס סימן פ"ו אות ט"ז. וכן בעין הרועים דף פג: וקרית מ"ר, ודב"מ תאומים סי"ח. וה"ד ביבי"א ח"ד סי' ל"ד, ושכ"כ עמק הלכה ועו"א, וע"ע בתורת רפאל דיני שבת סימן כ"ז באריכות [ושכמו כן סמכו ע"ד התרוה"ד בכנה"ג בהגה"ט סימן ש"ז, ופרי האדמה שם סקמ"ז, ופרי הארץ ח"ב ס"ד ומשחא דרבותא סי' תקי"א, ובשו"ת תורת חסד מלובלין ועוד רבים], וגם הנהר שלום סימן שי"ד סק"ב ביאר דעת הרמב"ם כתרוה"ד, וגם המאמ"ר סימן שט"ז סק"ח העלה מגי' הראשונים בסוכה לג: כתרוה"ד.

ונציין בזאת את אותם מקומות בש"ס ובשו"ע, שמהם הוכיחו המג"א ועוד אחרונים, שהביאו ראיות להוכיח לאיסור בפסיק רישא אף בדרבנן. ונסדר אותם בב' חלקים: א'. איסורי דרבנן בדברים שהם איסורי דרבנן מחמת סיבות צדדיות שמחמתן לא נאסר מדאו', כמו במקלקל וכלאח"י וכדו'. ב'. איסורי דרבנן שבעצם מהותם הם מדרבנן [וע"ז יבואו דברי הפוסקים שבהערה הבאה שחילקו בין איסורי דרבנן אלה לאיסורי דרבנן האחרים]. א'. בגמ' דשבת (כב. ובכ"ד) אר"ש גורר אדם מטה וספסל ובלבד וכו'. וכן בשו"ע (ר"ס של"ז) כתב בזה"ל: דבר שאין מתכוון מותר, והוא שלא יהא פסיק רישא. הלכך גורר אדם מטה כסא וספסל וכו', עיי"ש ובב"י. ומבואר, דאם הוי פסיק רישא אסור (ויעוין במג"א שם בשם הפוסקים שבאמת בגדולים מאוד אסור משום דהוי פסיק רישא). וזה למרות שאף אם יעשה חריץ הרי לא יתחייב מן התורה, דהא הוי כלאחר יד, וגם פעמים דהוי מקלקל, ויעוין בגמ' דשבת קג. באיזה אופן ניחא ליה. וכבר הערנו בזה להלן בס' של"ז, וכן הוכיחו מזה הרבה אחרונים כאן. ב'. בשבת (קכ:) אסור לפתוח דלת שמאחריו נר משום איסור מכבה. וכ"ה בשו"ע (סימן רע"ז ס"א) נר שמונח אחורי הדלת אסור לפתוח הדלת כדרכו שמא יכבנו. ומבואר שם דהוי פסיק רישא (ועיין בביה"ל שם ד"ה שמא יכבנו מש"כ בזה, ומ"מ הפוסקים נקטו דהוי פסיק רישא). וזה למרות דהוי מלאכה שא"צ לגופה, כיון שאינו מתכוון לעשות פתם, וגם הוי כיבוי כלאחר יד וכו', ואפ"ה אסור (וכמו"כ מוכח גם מהשו"ע שם בסעיף ג' גבי נר שע"ג טבלא). ג'. בשבת (פא.) איתא דאסור למשמש בצרור, עיין שם, וכן פסק השו"ע (בסימן שי"ב ס"ז). וכן להלן (סימן שכ"ח סמ"ט) שאסור למשמש אפילו בב' אצבעות וכו'. (ועיין מה שביארנו לעיל בסי' שי"ב), וה"ט משום דהוי פסיק רישא (עי' ברש"י ותוס'), וזה למרות דהוי תולש כלאחר יד, ומלאכה שא"צ לגופה, וגם בעיקר איסור גוזז ביד פטור (עיין ברמב"ם פ"ט מהל' שבת ה"ח עיי"ש), ומוכח דפסי"ר בדרבנן ג"כ אסור. [וכן יש לדקדק ג"כ מהמבואר ברמב"ם פכ"ה באיסור לדדות תרנגולת, שהוא מפני שנתלשים אגפיה (ואמנם השו"ע סימן ש"ח ס"ם כתב טעם אחר, מ"מ לא פליגי בעצם הדין). וזה למרות דהוי איסור דרבנן. ומעין הנ"ל יל"ד גם מהמבואר בסימן תקכ"ג שלא לגרד בהמה במגרדת ברזל וכו']. ועוד מצאנו עד"ז בשבת (דף נ:) שלא לרחוץ בעשבים המשירים את השיער, וכ"ה בשו"ע (סימן שכ"ו ס"ט) שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים וכו', ובלבד שיהא הרוב מדבר שאינו משיר, וה"ט שאם יהיה רוב מדברים המשירים הוי פסיק רישא ואסור משום גוזז, והלא הכי נמי אינו מתכוון והוי כלאחר יד, ובפשטות הוי כגוזז ביד דפטור (דלא דמי לגוזז בכלי, ודו"ק), והוי מלאכה שא"צ לגופה, ואפ"ה אסור. ה'. וכן בעירובין (ק:) שמותר לילך ע"ג עשבים, וכ"ה בשו"ע (סימן של"ו ס"ג) שמותר כיון שאינו מתכוון, וה"ט משום דלא הוי פסיק רישא, אבל אם היה פסיק רישא היה אסור (ובאמת כתב בביה"ל ובמשנ"ב שם סקכ"ה שאסור לרוץ ע"ג עשבים, משום דהוי פסיק רישא וכו', עיי"ש). וזה למרות דאינו מתכוון וכלאחר יד, ומלאכה שא"צ לגופה. [וכאמור, דיש לדון בכה"ג אם הוי פסיק רישא, כיון שבכל פעולה כשלעצמה אינו ודאי שיארע הדבר, ועמש"כ בענ"ז במקומו בסימן ש"ט, ובפרט בס' שט"ז ועוד, עיי"ש]. ו'. עוד מצאנו בשו"ע (סימן ש"כ סי"ח) גבי חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום בו, דנכון להזהר וכו' משום פסיק רישא, הגם דאינו איסור דאו' מכמה אנפי, ועיין בב"י שם בשם הר"ן ושא"ר. וע"ע בט"ז ובאחרונים שם. ז'. ועוד מצאנו שם (בסו"ס ש"כ) בשם י"א שהאוכל תותים או שאר פירות הצובעים צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע וכו'. וע"ע לקמיה (בסימן שכ"ח סמ"ח) שאסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם, מפני שהדם יצבע אותו וכו'. ולמרות דכל הני לאו איסורי דאו', דהא הוי מלאכה שא"צ לגופה ומקלקל וכלאחר יד וכו', ובאמת שכבר העירו שם

אומרים שרק אם כל עיקר האיסור אינו אלא משום גזירה מותר, אבל איסור שבמהותו הוא דומה לאיסור תורה, ורק מפני איזה סיבות אינו נאסר מן התורה (כגון אם היא מלאכה שא"צ לגופה, או במלאכה שעושה בשינוי כלאחר יד, וכיוצא), הרי זה אסור, שכיון שיש לו עיקר מן התורה חמור יותר[260].

ובדעת מרן השו"ע - כתבו הפוסקים שדעתו להתיר בפסיק רישא בדרבנן, אמנם מפני שאין הדבר מוכרח כ"כ, ראוי להחמיר לכתחילה (ורק במקום צורך גדול אפשר לדון להקל, וכן יש לצרף דעה זו לסניף אחר, והכל לפי הענין)[261]. ובאופן שהוא פסיק רישא דלא ניחא ליה, כלומר שאינו נהנה ממנו ולא איכפת לו, ובפרט כשקשה לו מזה, יש מקום להקל יותר[262]. אולם לדעת הרמ"א - פסיק רישא בדרבנן אסור בכל אופן[263].

האחרונים על דין זה, ועמש"ש. ומ"מ חזינן מהשו"ע כאמור. [וע"ע בב"י (סימן ש"מ) ובשו"ע (שם ס"ב) בהגה בענין אכילת עוגה שכתוב בה אותיות דאסור, וזה למרות דהוי איסור דרבנן ואינו מתכוון למחוק, אמנם י"א שמרן חזר בו, ויש לדחות, ועי' להלן. וכן עיין בב"י סימן שט"ז לענין איסור סגירת תיבה שיש בה זבובים, וכתב הב"י שאין להקל בזה, וכ"פ בשו"ע שם בהגה. ואמנם גם בזה י"א שמרן חזר בו, וכדלהלן, אולם אינו מוכרח, ועמש"ש. ובפשטות מוכח מכל הני דאסור].

והנה בכל הני היה אפשר לתרץ דכיון שעיקרו אסור מן התורה חמור טפי, ובפרט במלאכה שא"צ לגופה דחזינן פלוגתא אי חייב או פטור (ועיין שו"ע סו"ס של"ד בשם הרמב"ם דחייב, וכן נזכר בכ"ד). וכן בגווני דעשה כלאחר יד אם הוא איסור דאו' הרי הוא חמור (הגם דבשבות כה"ג קיל טפי וכרש"י פסחים סו.). ועוד אפשר ליישב באופן פרטי לכל הנך ראיות, כהא דכתב בתו"ש (סימן שט"ו סק"ט) לתרץ ההוכחה הנ"ל מכיבוי נר, ע"פ הר"ן (בשבת קמה.) דכיבוי נר חמיר טפי וכו'. וכבר העיר בזה המאירי בשבת (כט:) דאף לדעת המתירים פסי"ר בדרבנן מ"מ אסרו בנר, לפי שלפעמים הוא איסור תורה כשצריך לו ולכן אסרו. וע"ע שם ובדף מא: וקא: ועוד, וכן בספר ההשלמה בסוכה שם מש"כ בכמה מן הראיות, ועוד האריכו האחרונים. ועי' אול"צ ח"א מש"כ מדנפשיה בכמה מן הראיות.

אמנם עוד העירו האחרונים מכמה דוכתי, כההיא דסוכה (לג:) גבי מיעוט ענבי ההדס ביו"ט דהוי מתקן מנא. ואמרו דמיירי שלקטן לאכילה, ור"א בר' שמעון סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוון מותר, והקשו דהא הוי פסיק רישא, ותירצו באית ליה הושענא אחריתי, ואי נימא שפסיק רישא בדרבנן מותר מה קשה ממיעוט הענבים, הלא הוי דרבנן וכמש"כ שם רש"י, וכבר העיר כן הגרע"א בהגהתו על המג"א כאן. ובאמת שגם המג"א גופיה כבר רמז לזה, וע"ע במחצית השקל ד"ה וכן. ושאר אחרונים [וכבר האריכו הרבה אחרונים בישוב קושיא זו, וכיעוין בישועות יעקב סימן תרמ"ו סק"ד, ובכת"ס ושאר אחרונים שהזכרנו לעיל בתחלת ההערה כיעוין שם. וע"ע מה שכתבנו בזה להלן בד"ה ובההיא]. ועוד העירו האול"צ ועו"א מהשו"ע (סימן שכ"ו ס"ז) שהרוחץ בנהר צריך שינגב עצמו יפה כשעולה מהנהר, כדי שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ארבע אמות בכרמלית. (וע"ע במג"א הנ"ל מש"כ לדחות ראית המרדכי מההיא דאיסור שפיכת מים שיורדים לכרמלית, וע"ע בבהגר"א. וי"ל גם בהנ"ל). ועוד ראיה משו"ע (סימן ש"כ ס"א) שצריך ליזהר בחורף שלא ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם יטול יזהר שלא ידחקם וכו', ע"כ. והגם דהוי דרבנן ולא מתכוון אסר. וכן בשו"ע (סימן שט"ו ס"ב) בנוטה פרוכת וכיוצ"ב צריך ליזהר שלא יעשה אוהל בשעה שנוטה, וזה למרות דהוי אהל עראי, ואמנם בעיקר הדין שם נתחבטו האחרונים בביאורו. וע"ע בשו"ע (סימן של"ז ס"ב בהג"ה) שאסור לכבד הבגדים בשבת ע"י מכבדות העשויים מקיסמים, כדי שלא ישברו הקיסמים, וזה למרות דהוי איסור דרבנן. (אמנם התם הוי כסותר, ודמי להני ראיות הנזכרים לעיל). ואמנם בעצם הדין גם רבים פליגי, ועי' בביה"ל שם. ועוד נתעוררתי במקומו לגבי כל טלטול מן הצד דאסור שלא לצורך דבר המותר, וע"ע בשבת (דף קכג.) שדנו בענ"ז דטלטול מן הצד. ואם נימא דפסיק רישא בדרבנן מותר, א"כ הא לכאו' לא היה לנו לאסור. אולם ז"א מוכרח דזה גופא האיסור. [ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ש"ט בסוף סעיף ג' ובהערה]. ויעוין עוד בסימן ש"ב גבי טלטול מן הצד בהשמטת הכר וכסת, וכן גבי סיכה והדחה למת, וכתבנו ליישב שם דפסי"ר בדרבנן שרי, אולם הבאנו עוד ישוב אחר, כיעוי"ש. ועוד יש לדון במה שדנו הפוסקים בסימן תרנ"ח בענין מוליד ריחא בבגד, אע"ג דלא מתכוון והוי דרבנן.

[ובההיא דהבאנו לעיל מגמ' דסוכה (לג:) דמוכח שאף פסיק רישא בדרבנן אסור (וכבר הזכרנו שהאחרונים עמדו ליישב זאת), הנה מצאנו להתוס' בשבת (קג.) ד"ה לא צריכא, שהקשו מזה על שיטת הערוך דס"ל שפסיק רישא דלא ניח"ל מותר, ותירצו התוס' דיש לומר שאותו תקון מועט כמו מיעוט ענבים, דלא אסור אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים כשאינו נהנה, ע"כ. ומשמע מדבריהם דאדרבה כיון שהוא רק מדרבנן שרי. אולם י"ל דאדרבה משמע דאינו איסור דרבנן גמור וקיל טפי, ולכן כתבו דהוי תיקון מועט וכו'. (וכיוצ"ב כתב החזו"א סימן נ' סק"ה וסק"ז ובסימן ס"א סק"א). אולם בדקדוק התוס' שכתבו תיקון מועט ודאי שאין הכרח דקיל משאר איסור דרבנן, דא"כ מטעם מה אסור, וכל כוונתם לומר דבכה"ג אינו כמתקן כלי שאסור מן התורה, וכן מפורש בתוס' יומא (דף לד: סוד"ה הנ"מ) כיעוין שם. וע"ע בחי' חתם סופר שם. וי"ל.

ואעיקרא דמילתא יש להעיר שכבר נחלקו הראשונים טובא אי איסור זה דמיעוט ענבים מדאו' או מדרבנן, דאמנם רוב הראשונים נקטו דהוי איסור דרבנן, וכמבואר ברש"י שם, ובתוס' הנזכרים לעיל, ובחי' הרשב"א והר"ן בכתובות דף ו: ועוד. אולם באמת הרא"ש בשבת (ר"פ הבונה) כתב דהוי דאו'. (וכ"ה לדעת הערוך הנז'). וכ"כ המרדכי בסוכה סי' תשי"ז בשם הריב"א [וכ"ה במאירי בשבת (דף כט:), ושם באמת ישב עפי"ז את שיטת הסוברים כתרוה"ד, דאה"נ דהוי דאו' בתיקון כלי כזה בידיים. אולם בסוכה שם נקט כרש"י]. ולפי"ז צ"ל דהתרוה"ד ס"ל דהוי מדאו', ובפרט שאף לרש"י אפשר לדחוק דהוי דאו', כאשר כוונתו להכשיר המצוה, ע' בחי' חת"ס שם, ובשו"ת כת"ס הנ"ל. ובעיקר הקושיא כבר הזכרנו לעיל שהאחרונים כתבו ליישב בכמה אופנים אחרים].

ועוד יש להתבונן בהאי דינא במש"כ הטור (בסימן שט"ז) בשם בעל התרומה שאסור לנעול בשבת התיבה שיש בה זבובים, אא"כ בענין שיוכלו לצאת משם, והקשה עליו יעשה אוהל בשעה שנוטה, וזה למרות דהוי אהל עראי, ואמנם בעיקר הדין שם נתחבטו האחרונים בביאורו. וע"ע בשו"ע (סימן של"ז ס"ב בהג"ה) שאסור לכבד הבגדים בשבת ע"י מכבדות העשויים מקיסמים, כדי שלא ישברו הקיסמים, וזה למרות דהוי איסור דרבנן. (אמנם התם הוי כסותר, ודמי להני ראיות הנזכרים לעיל). ואמנם בעצם הדין גם רבים פליגי, ועי' בביה"ל שם. ועוד נתעוררתי במקומו לגבי כל טלטול מן הצד דאסור שלא לצורך דבר המותר, וע"ע בשבת (דף קכג.) שדנו בענ"ז דטלטול מן הצד. ואם נימא דפסיק רישא בדרבנן מותר, א"כ הא לכאו' לא היה לנו לאסור. אולם ז"א מוכרח דזה גופא האיסור. [ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ש"ט בסוף סעיף ג' ובהערה]. ויעוין עוד בסימן ש"ב גבי טלטול מן הצד בהשמטת הכר וכסת, וכן גבי סיכה והדחה למת, וכתבנו ליישב שם דפסי"ר בדרבנן שרי, אולם הבאנו עוד ישוב אחר, כיעוי"ש. ועוד יש לדון במה שדנו הפוסקים בסימן תרנ"ח בענין מוליד ריחא בבגד, אע"ג דלא מתכוון והוי דרבנן.

[ובההיא דהבאנו לעיל מגמ' דסוכה (לג:) דמוכח שאף פסיק רישא בדרבנן אסור (וכבר הזכרנו שהאחרונים עמדו ליישב זאת), הנה מצאנו להתוס' בשבת (קג.) ד"ה לא צריכא, שהקשו מזה על שיטת הערוך דס"ל שפסיק רישא דלא ניח"ל מותר, ותירצו התוס' דיש לומר שאותו תקון מועט כמו מיעוט ענבים, דלא אסור אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים כשאינו נהנה, ע"כ. ומשמע מדבריהם דאדרבה כיון שהוא רק מדרבנן שרי. אולם י"ל דאדרבה משמע דאינו איסור דרבנן גמור וקיל טפי, ולכן כתבו דהוי תיקון מועט וכו'. (וכיוצ"ב כתב החזו"א סימן נ' סק"ה וסק"ז ובסימן ס"א סק"א). אולם בדקדוק התוס' שכתבו תיקון מועט ודאי שאין הכרח דקיל משאר איסור דרבנן, דא"כ מטעם מה אסור, וכל כוונתם לומר דבכה"ג אינו כמתקן כלי שאסור מן התורה, וכן מפורש בתוס' יומא (דף לד: סוד"ה הנ"מ) כיעוין שם. וע"ע בחי' חתם סופר שם. וי"ל.

ואעיקרא דמילתא יש להעיר שכבר נחלקו הראשונים טובא אי איסור זה דמיעוט ענבים מדאו' או מדרבנן, דאמנם רוב הראשונים נקטו דהוי איסור דרבנן, וכמבואר ברש"י שם, ובתוס' הנזכרים לעיל, ובחי' הרשב"א והר"ן בכתובות דף ו: ועוד. אולם באמת הרא"ש בשבת (ר"פ הבונה) כתב דהוי דאו'. (וכ"ה לדעת הערוך הנז'). וכ"כ המרדכי בסוכה סי' תשי"ז בשם הריב"א [וכ"ה במאירי בשבת (דף כט:), ושם באמת ישב עפי"ז את שיטת הסוברים כתרוה"ד, דאה"נ דהוי דאו' בתיקון כלי כזה בידיים. אולם בסוכה שם נקט כרש"י]. ולפי"ז צ"ל דהתרוה"ד ס"ל דהוי מדאו', ובפרט שאף לרש"י אפשר לדחוק דהוי דאו', כאשר כוונתו להכשיר המצוה, ע' בחי' חת"ס שם, ובשו"ת כת"ס הנ"ל. ובעיקר הקושיא כבר הזכרנו לעיל שהאחרונים כתבו ליישב בכמה אופנים אחרים].

ועוד יש להתבונן בהאי דינא במש"כ הטור (בסימן שט"ז) בשם בעל התרומה שאסור לנעול בשבת התיבה שיש בה זבובים, אא"כ בענין שיוכלו לצאת משם, והקשה עליו הטור, ובב"י כתב ליישב קושית הטור, ושוב כתב דאי קשיא הא קשיא, דעד כאן לא אסרינן אלא בדבר שבמינו ניצוד, אבל זבובים שאין במינן ניצוד כל שאינו מתכוון שרי (דהוי מדרבנן), ואף דהוי פסיק רישא (והיינו דמקשה כשיטת המרדכי ותרוה"ד דכל פסיק רישא שאינו מתכוון מותר), ושוב כתב דמ"מ כיון דנפיק מפומיה דבעל התרומה וכתבו המרדכי, ולא חזינן מי דפליג עלייהו [נ"ב. וכן כתבו עוד הר"ן בשבת מג: בשם ר"י ועוד]. מי יקל ראשו שלא לחוש לדעתם, ע"כ. ומזה יש להתבונן דבתרוה"ד סבר להתיר כיון דהוי פסיק רישא בדרבנן, ונקט זאת כדבר פשוט וברור. וא"צ לראיה ושוב חזר בו לאסור הואיל ונפיק מפומיה דבעה"ת. וא"כ יוצא איפוא דלמעשה הוא מחמיר בזה, אף דהוי דרבנן ולא מתכוון. וכן כתב בתשו' דבר שמואל אבוהב סימן קי"ז ועו"א.

ויש לדחות בב' אופנים (ואת"ש מה שהקשה בפשיטות דבכל כה"ג דהוי דרבנן מותר אפילו כשהוא פסיק רישא, ומשמע דהכי פשיטא ליה, וכן הוא לשיטתו במה שראינו בסימן שי"ד שנקט בפשיטות כדעת הסוברים שפסיק רישא בדרבנן מותר). א'. דבאמת אדרבה ס"ל להתיר כל פסיק רישא בכל מקום, ושאני הכא שמדוקדק בדבריו שמחמיר הואיל ונפיק מפומיה, אבל מן הדין לא ס"ל כן. ומה שהחמיר בכל זאת, הוא משום דשמא יש איזה טעם נוסף להחמיר. ב'. דאפשר שמאחר שראה בבית יוסף שמעיקר הדין יש להקל, לכן השמיטו בשו"ע ולא הזכיר שום אזהרה בזה, והרמ"א (בסימן שט"ז ס"ג) הוא דהביא האי דינא שלא לסגור תיבה שיש בה זבובים מטעם פסיק רישא, וא"כ אפשר דמדהשמיט השו"ע האי דינא מוכח דלא ס"ל כן. ומה שהחמיר בכל זאת הוא משום דשמא יש איזה טעם נוסף להחמיר. וכן מצאתי להעולת שבת (סק"ה) שכתב שמה שהשו"ע השמיט זה הוא משום דסבר כדברי תרוה"ד שאינו אסור בדרבנן בפסיק רישא ואינו מתכוון.

ובאמת דמהשמטת השו"ע אין ראיה דלא ס"ל כן, אחר שבב"י כתב שאין להקל בזה, ומה שהשמיטו אינו בהכרח דלא ס"ל (וכמש"כ הפוסקים בכ"ד שאין הכרח מהשמטות השו"ע דלא ס"ל כן. והחזו"א באיגרת כתב שקשה בדורינו בזה"ז להוציא דין מהשמטת השו"ע במה שלא כתב איזה דין וכיוצא. וע"ע למרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' כ"ט ושאר אחרונים מש"כ בזה). אולם בעצם דבריו שבב"י נ"ל שיש לדון דס"ל שאינו אסור מעיקר הדין. ואע"פ שהחמיר למעשה, י"ל דמ"מ הוא רק בדין זה ולא בשאר דוכתי שהוא פסיק רישא בדרבנן. וכן מבואר בערוה"ש שם ס"א שדעת השו"ע להקל. וכן מוכח ממה שכתבנו לעיל, דאחר דחזינן בפשיטות בסימן שי"ד דהכי ס"ל להתיר, מסתבר איפוא שלא חזר בו מזה. וע"ע בדברינו בזה להלן בסי' שט"ז ס"ג-ד'.

ועוד מצאנו כה"ג בב"י (סימן ש"מ) שהביא דברי המרדכי בשם מהר"ם שיש חשש איסור באכילת עוגה שיש עליה אותיות (ורק לתינוק כתב שיש להקל, וע"ע במשנ"ב שם סקי"ד), וזה למרות דהוי איסורא דרבנן דהא הוי מוחק שלא מנת לכתוב וגם הוי מוחק כלאחר יד, ומקלקל [כמש"כ שם הדגול מרבבה], ואעפ"כ אסר בפסיק רישא, ואעפ"כ לא הביאו בשו"ע, ורק הרמ"א (שם ס"ג) הביא להאי דינא, וכן הסכימו הפוסקים שם, והיה אפשר לדייק דהשו"ע לא ס"ל לאסור בזה כיון דהוי פסיק רישא בדרבנן ואינו מתכוון, ולכן השמיטו. וע"ע גם בדגול מרבבה שם מש"כ בזה דלא מבעיא לתרוה"ד שמתיר פסיק רישא בדרבנן שמותר, אלא אף החולקים יודו בכה"ג להקל. ואמנם כאמור לעיל דמהשמטת השו"ע אין הכרח מוחלט דלא ס"ל כן, ושפיר כתבו הרבה פוסקים דקיבלנו הוראות מרן גם מדבריו שבב"י. אולם אחר שבסימן שי"ד סמך בפשיטות ע"ד התרוה"ד והמרדכי דפסיק רישא בדרבנן שרי, אפשר שלכן השמיטו.

ועוד יש להעיר ממש"כ השו"ע שכן (בסימן שט"ז ס"ד) שאסור לפרוס מחצלת על גבי הכוורת בענין שיהיה פסיק רישא, והלא פשטות הגמ' דביצה (לו:) דדבורים אין במינם ניצוד ואינו אלא איסור דרבנן, וכן נקטו הפוסקים בסימן שט"ז (ע' במג"א סק"ט ובמשנ"ב שם). אולם כבר כתבנו שם במקומו, שדעת הב"י שם דדבורים יש במינם ניצוד (ושכ"כ כמה מהראשונים בהדיא). ונמצא משנתנו שלימה, דבעלמא אה"נ דפסי"ר בדרבנן יהיה מותר, ודו"ק.

ועוד יש להעיר בזה מהא דשו"ע שכן (סימן שט"ו סעיף י"ב) גבי הנוטה פרוכת וכיוצא שיש להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה, ולכן אם היא פרוכת גדולה תולים אותה שניים, ובשעה"צ (אות נ"ג) הקשה הלא אינו מכוון, ועל כרחך אנו מוכרחים לומר דסבירא ליה דפסיק רישא הוא, עי"ש (וע"ע מש"כ לצדד בזה), והלא כל עשיית אהל בזה הוי דרבנן מכמה אנפי, והעיקר דהוי אהל עראי (ואף עצם האיסור מחודש מאד וכמו שהערנו שם בסי' שט"ו ס"ב בהערה), ואעפ"כ אסור, אולם אפשר דשאני התם דלא חשיב אינו מתכוון, שהרי הוא מוכרח לכך והוי כמתכוון (וכעין סברא שהובאה בב"י וד"מ ובאחרונים שם ע"פ הראשונים דהוא מתכוון למה שהוא עושה). וי"ל. ואפשר דזה חמור טפי עפמש"כ השעה"צ שם לעיל אות נ"ב, ודוחק. וכבר הזכרנו בקצרה הערה זו לעיל.

עוד לציין בהא דסימן שט"ז (סעיף י') גבי שפשוף הרוק שאסור לשפשף, ובדרך הילוכו שרי, ונחלקו האחרונים אם מדובר באופן שהוא פסיק רישא אם לאו, דבט"ז שם מבואר דהוי פסיק רישא ואפ"ה הותר (וכן נקט בכה"ח כיעוין שם בשם הפוסקים), אולם בתו"ש מבואר דאינו פסיק רישא (וכן נקט המשנ"ב שם), והתם הלא הוי איסורא דרבנן דמלאכה שאצל"ג וכו', וג"כ לא הותר שם אלא משום מאיסותא (ועיין להפמ"ג במש"ז שם). אמנם מעצם מלאכה שאצל"ג חמיר טפי משאר דרבנן.

[ועיין במשנ"ב (סימן שט"ז סקט"ו) שכתב שאף הרמ"א שאוסר הוא דווקא בתיבה קטנה, אבל בגדולה לכו"ע שרי וכו', וביאר בשעה"צ שם (אות י"ח) דרוצה לומר משום דהוי תרי דרבנן, ומשום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוי פסיק רישא, ע"כ. ולכאו' צ"ע, דהא חזינן בדוגמאות שהבאנו לעיל שיש כו"כ מילי דרבנן, ואעפ"כ אסרו, וכגון בחריץ, וכן בסימן ש"מ גבי אכילת עוגה שיש עליה אותיות שאסור, הגם דהוי תלת דרבנן (וכמש"כ הדגמ"ר שם, וכנז). ובפשטות י"ל דשאני הנהו קולות שנזכרו בצידה, שהם בעצם שם מלאכת צידה, דכל הנ"ג אינו בכלל איסור צידה דאו'. משא"כ בהני טעמי דשבירת העוגה דמקלקל וכלאח"י שהם סיבות כלליות שמחמתן הוא איסור דרבנן, ועצם המלאכה במהותה הויא כאיסור תורה, וכן ראיתי בספר שלמי ניסן שבת ס"ה, וה"ז כחילוק הנ"ל בראיות הנ"ל, אולם עדיין צ"ע בשאר דוכתי שהזכרנו לעיל שאסרו בפסיק רישא אע"ג דכל מהותו הוא איסור דרבנן, וא"כ מה עדיף האי דינא דצידה, וי"ל. אולם נראה דיש ליישב באו"א דאעיקרא דמילתא מה שכתב הדג"מ דהוי דרבנן מכמה סיבות, אינו מוכרח, הן במה שכתב דהוי מקלקל, דהא מאידך הוא לצורך האדם ולתיקונו, וכן בהא דהוי מוחק שלא כדרכו אפשר דכל כה"ג דרכו הוא, ועוד יש להעיר ע"ז וכמו שהארי"ז באול"צ ח"א סימן כ"ה לדחות דבריו, ויש לפלפל בדבריו. ומ"מ י"ל דראו להחמיר בזה משום דקרוב לאיסור תורה, וכבר כתבנו להלן במה שהבאנו להחמיר בהאי דינא, דכבר כתבו הפוסקים שאין ללמוד מדבר לדבר בתקנות חז"ל, וכה"ג כתבו הפוסקים בסי' ש"ז ש"ח. וכן בחזו"א סי' נ"א ועוד טובא].

ועיין בכה"ח כאן שנקט להחמיר בכל ענין זה, וע"ע גם בדבריו להלן בסימן שט"ז אות כ"ט. וע"ע גם בשו"ת איש מצליח ח"ב כרך ג' סי"ט שכתב להחמיר בפס"ר בדרבנן, ואפילו לא איכפ"ל, ואף לשו"ע, עיין שם. וכ"כ עוד באחרונים.

260. כן העירו כיוצ"ב בספר המקנה בקו"א סימן ס"ד ס"ה, וכתב שבזה מתורצות כל קושיות המג"א. וכן יש ליישב בזה הרבה מהראיות הנ"ל, וכן כתב בשואל ומשיב תנינא ח"ב סימן ה', ועו"א. ועיין עוד באור לציון ח"א סימן כ"ה שהאריך בדוגמאות הנ"ל בדין פסי"ר בדרבנן, וכתב מתחילה שיש ג' חילוקים בזה, דבמלאכה שא"צ לגופה נקטינן לחומרא אף בדרבנן, משום שעושה מלאכה גמורה באיכות ופעולת המלאכה, ובאשר לצידת זבובים דיש חסרון בסוג הפעולה שאינו יכול לבא לאיסור חטאת, דעת מרן נוטה להתיר לולי שיצא מפי בעה"ת (ועיין שם שביאר דמה שמ"מ אסור הוא משום דהוי פעולת צידה, ויל"ב). ובשאר איסור דרבנן שאין לו עיקר מה"ת מותר. אולם עדיין צ"ע בזה משאר הראיות שהבאנו בחלק השני, דמוכח שאסור בפסיק רישא אף בדבר שאין לו עיקר מן התורה, ושו"ר באול"צ שם שהוסיף להקשות ע"ז, וצידד דשמא אף השו"ע לא מתיר אלא בתלת דרבנן, ובאופן אחר כתב דאמנם בכל פסי"ר בדרבנן אסור, אולם בגווני שמקלקל קיל טפי, עיי"ש. אולם כ"ז עדיין אינו מיושב לכל הראיות הנ"ל. ואין להאריך.

261. הנה לפי מאי דמשמע בשו"ע כאן (סימן שי"ד ס"א וסי"ב), ועל פי המבואר בב"י בשם תרוה"ד, נראה איפוא שדעת מרן שכל פסיק רישא בדרבנן שרי [וכן הבינו הרבה אחרונים וכמו שהבאנו לעיל בהערה שלפני הקודמת ועוד], דכיון שאינו מתכוון שרי (ואפילו אי ניחא ליה, כדמשמע בתרוה"ד).

ואמנם אפשר לדחוק שאין ראיה מדברי השו"ע כאן להתיר בכל פסיק רישא דרבנן, דיש לבאר את הנידון באו"א, ובדלהלן. א). ועיין עוד בחזו"א (סימן נ"א אות ט"ו) שביאר דבגווני שהסכין תחוב בחבית או ספסל מותר לכו"ע, ואינו בכלל קודח אם א"צ לזה, ומה שאסר הרמ"א בסעיף א' מיירי כשעשה נקב מפולש בחבית, וס"ל דיש בזה משום קודח, ובזה נחלקו אם בעשיית נקב שאינו מפולש שא"צ לו, הוי קודח או לא, וע"ע שם, ודו"ק. ב). גם יש לבאר דעת השו"ע שהתיר באו"א, וכמו שהעירו האחרונים מכמה אנפי, דשמא התיר השו"ע כהא דכתב המ"מ (פי"ב מהל' שבת הי"ב) שבתיקון מנא אפילו פסי"ר שרי אם אינו מתכוון. (ונזכר גם בשעה"צ כאן אות י"ג דמשמע במ"מ דכל כה"ג אין ע"ז שם מלאכה כלל). ובב"י סימן שי"ד הביאו למ"מ, וכ"ה במג"א שם, וכ"ה בביאור הגר"א כאן משמו. ג]. ועוד היה אפשר לומר אעיקרא דס"ל לשו"ע דשאני הכא דלא הוי פסיק רישא כלל [והרי גם התרוה"ד נקט בלשונו ד"כמעט" פסיק רישא הוא ואינו דבר מוחלט, ויש להוסיף שמזה גופא היה אפ"ל דגם התרוה"ד לא ס"ל להקל בשאר דוכתי. אולם כבר הבאנו לעיל מדברי התרוה"ד עצמו לקמן סימן ס"ז, שכתב בפשיטות דכל פסיק רישא בדרבנן שרי, ומזה הערנו על הגר"א והא"ר שכתבו שהתרוה"ד חזר בו, ודו"ק]. ואולם ז"א נהירא ממאי דחזינן להלן בסעיף י"ב שאסר באופן זה כשהוא תקוע בכותל, ועל כרחך דהוי פסיק רישא, ודוחק לומר דשאני התם דחיישינן שמא יתכוון וניחא ליה. (וכהא דכתב המשנ"ב סקי"א במוסגר בשם הא"ר, וע"ע גם בתרוה"ד מש"כ בזה). ד]. ועוי"ל לפמש"כ במשנ"ב (סקי"א) שאף האחרונים שכתבו לאסור כל פסיק רישא בדרבנן, התירו בחבית, ואפילו בכותל רצו להתיר מעיקרא דדינא. והכי נמי י"ל דס"ל לשו"ע, אף דבעלמא אסור. ה]. ועוד ראיתי להכה"ח (אות ט"ו) שכתב שאף שיש מתירין פסיק רישא בדרבנן, מ"מ כיון שהמג"א הביא כמה ראיות לאיסור, ובדעת מרן ז"ל שהתיר בסכין תקוע אין הכרח אם דווקא בחבית משום דמקלקל (נ"ב. ועיין עוד באול"צ הנ"ל שצידד דמקלקל קיל טפי בזה), או אפילו במקום דניחא ליה וכו', ועל כן יש להחמיר, עכ"ד. הרי דס"ל ג"כ בדעת מרן שאין הכרח (אמנם מש"כ שם שדעת האחרונים להחמיר, נראה דנמשך אחר ד' האחרונים שהביא המשנ"ב, אולם כפי שהבאנו לעיל ישנם רבים המתירים בזה).

אולם לפי פשטא דמילתא נ"ל שכ"ז דוחק, דמסתברים הדברים שהשו"ע כתב את דבריו עפמ"ש בב"י דפסיק רישא בדרבנן שרי, ומכל מקום כתבנו שראוי להחמיר בזה, א'. דחזינן בשאר מקומות שמרן השו"ע אסר, ואנחנו לא נדע מהו בדיוק החילוק, וכנז' לעיל. וכן בסימן שט"ז כתב דיש להזהר בכה"ג. וכמה אחרונים נקטו שם בדעתו לאסור, וכן בכ"מ, אף דהוי פסיק רישא בדרבנן. ב'. דאפשר שאף התרוה"ד מודה שאם אפשר בנקל שלא לעבור על איסור דרבנן בפסיק רישא שאסור, וכה"ג כתב הגרי"א מקוונא בבאר יצחק תשובה ט"ו ענף י' שאף התרוה"ד אינו מתיר אלא כשאין עיצה אחרת. [ועפי"ז מיושבת קושיא הנ"ל מגמרא דסוכה לג: שהקשו הא הוי פסי"ר וכו'. ויש לציין דכעי"ז העיר הפני יהושע לישוב קושיא אחרת מהא דחז"ל לא העמידו דבריהם לבטל מצות עשה, אמנם תירצו אחרי ישוב הגמ' שם]. ג'. ועל כולנה דחזינן לכל הני הוכחות הנ"ל, ורבים מן הפוסקים שכתבו להחמיר, וגם דעת המאירי ותרוה"ד נראה דיחידאי נינהו נגד שאר הראשונים, כדמוכח ברמב"ן במלחמות (שבת מא.) בשם הראב"ד, ובחי' הראב"ד שם, ועוד. ד'. וגם בעיקר כל ההוכחות הנ"ל שהבאנו, נ"ל שלפי פשוטו הוא מבואר עפמש"כ הפוסקים בדוכתי טובא שקשה לדמות מילתא למילתא בתקנות חז"ל, דפעמים שראו להחמיר יותר מאיזה סיבות, וכעי"ז ע' בחזו"א סי' נ"א לגבי בנין וסתירה בכלים שאין לנו אלא מה שכתבו הפוסקים, ועוד. וא"כ אע"פ דכאן חזינן בפשטות שהשו"ע מתיר בפסיק רישא בדרבנן, ושפיר יש לסמוך ע"ז במקום צורך (וכ"ה בבאר יצחק שם כיעוי"ש), מ"מ ראוי לחוש ולהחמיר לכתחילה במקומות אחרים שלא נתפרש בהדיא להקל.

262. שבאופן זה שלא ניחא ליה יש להקל טפי (ואפשר דאף לכתחילה מותר). ויבואר א'. שבאמת יש מהראשונים שסוברים שאף שאסור כל פסי"ר בדרבנן, מ"מ באופן שלא ניח"ל מותר, וכיעוין במאירי שבת (כט:) שהביא דיעה זו, וע"ע בתוס' שבת (קג.) סוד"ה לא צריכא שבמיעוט ענבים לא גזרו כשאינו נהנה. ויעוין עוד בשו"ת באר יצחק (סימן ט"ו) שהאריך להוכיח שפסיק רישא שלא ניחא ליה באיסור דרבנן מותר (וגם אי ניחא ליה, ואי אפשר בענין אחר מותר). וע"ע בחזו"א סימן נ' סק"ה. ב'. דבאופן זה שאינו ניחא ליה, דעת הראשונים שאינו אלא איסור דרבנן, כיעוין בתוס' בשבת (קג.) וביומא (לה.). וע"ע בכתובות דף ה: ו. בתוס' ושטמ"ק שם ועוד, ונתבאר להלן בסימן ש"כ סי"ח ס"ש. ונוסף על כך שדעת הערוך להתיר בכה"ג גם לכתחילה, וכיעוין בתוס' (שם). וכבר נמצאו חבל ראשונים שהסכימו לדעת הערוך, כמובא בשו"ת יחו"ד ח"ו סי' כ"א ועוד, ובכה"ג שפיר יש מקום לסמוך על פשטות דעת מרן שמתיר פסי"ר בדרבנן. וכן כתבנו שם בסימן ש"כ סי"ח, עיי"ש.

ומצאתי הלום גם בפמ"ג (סו"ס תקי"א) בענין מוליד ריחא שכתב שפסיק רישא

(ולפעמים התירו באופן שהוא תרי דרבנן, באופן שאינו מכוון, אע"פ שהוא פסיק רישא, עיין בהערה)[264].

עוד מדיני פתח בכלים

ט'. היה נקב בחבית ואחר כך נסתם, אם היה הנקב למטה מן השמרים אסור לפתחו, משום שהיא סתימה מעלייתא, וכשפותחה הרי זה כאילו עושה נקב מחדש, אבל אם הנקב היה למעלה מן השמרים ונסתם, מותר לפותחו, משום שאינה נחשבת סתימה כלל[265].

ואין חילוק בכל זה בין נקב גדול לבין נקב קטן, ואפילו אם הפתח אינו עשוי להכניס ולהוציא אסור לנקוב בו מלמטה[266].

ואין חילוק בכל זה בין סתם נקב שנסתם, לבין המקום שהיה בו חור החבית שנסתם[267]. וכן אם נתקע בחוזק הסותם שבחבית ואינו יכול להוציאו, מותר לקחת דבר אחר ולהכות באותה סתימה לתוחבו לפנים, כדי שיוכל לשתות[268]. אמנם אם הוא למטה מן השמרים אסור[269], וכנזכר.

וכמו כן מלחיה שנסתמו נקביה, מותר לפותחן, וכל כיוצ"ב.

י'. באופן שמותר לנקוב נקב ישן שנסתם, מותר לנוקבו אפילו במקדח, שהוא כלי שמיוחד לנקוב בו[270]. ואפילו אם הוא כלי שמלאכתו לאיסור מותר לנקוב בו, שהרי מותר להשתמש בו לצורך גופו ומקומו[271]. ויש ליזהר כשפותח נקב שנסתם, שלא ירחיב אותו יותר ממה שהיה בתחילה[272].

י"א. כתבו הפוסקים שכל ההיתר לנקוב בנקב ישן, הוא דווקא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת בה היטב, אבל בחבית של עץ שסתמו את הנקב באיזה דבר, וחתכו את ראשו על דעת שלא להוציאו, הרי הוא בכלל נקב חדש ואסור[273]. ובמקום צורך אפשר להקל[274]. וכן אותם חביות שנסתמו בימי הקיץ, יש אומרים שלא לנקוב את הנקב שנסתם, מפני שהיא סתימה גמורה[275]. ועיין בהערה[276].

ומותר לנקוב בפקק של שעם שסותמים בו כלי זכוכית, ואפילו בכלי המיוחד לכך[277]. ואפילו על ידי מברג וכדו' מותר[278].

י"ב. מותר לתחוב בחבית קנה חלול, וכדומה, כדי להוציא יין. ואפילו כשלא היה שם הקנה מעולם מותר[279]. ואפילו שאינו יודע אם הוא מתאים למידתו, והקנה אינו מתוקן כראוי לכך, מותר, ואין חוששים שמא יתקן[280].

ודווקא אם הקנה מוכן ומתוקן לכך מערב שבת, ואינו עושה שום תיקון, מותר, אבל אם אינו מתוקן כל צורכו, וצריך לתקנו בשבת לתת עליו פשתן וכיוצא, הרי זה אסור[281]. וכן יזהר שלא לחתוך את הקנה כדי שיתאים למידת הנקב, או כפי שנצרך לו, ואפילו ביד אסור[282].

ואם הוא חתיכת עץ בעלמא שמצא ברחוב, אסור לטלטלו משום מוקצה, אלא אם כן יחדו מערב שבת[283].

בדרבנן ולא ניח"ל קיל טפי, ושם אינו רק פסיק רישא, אלא גם לא ניחא ליה, ולכן צידד להקל. ואפשר דלא נתכוון בדרך כלל לכל פסי"ר בדרבנן, אלא רק לדחות הראיה בדרך אפשר. ונוסף ע"ז יש לדחות דשאני איסור מוליד ריחא ושאר איסורי דרבנן. וכבר נחלקו האחרונים בזה אם מוליד ריחא קיל משאר איסורי דרבנן בפסי"ר, וכיעוין בדברינו לקמן בסו"ס ש"כ בענין מוליד ריחא ובהערות שם. וה"ז תלוי במחלוקת זו. ואמנם ראיתי בשו"ת איש מצליח הנ"ל בח"ב כרך ג' סי"ט שאוסר פסי"ר בדרבנן אף בלא איכפ"ל, ושכ"ה למרן, וע"ע שם. אולם לקושטא דמילתא נ"ל דכיון דחזינן כמה ראשונים שהתירו בהדיא, וגם יש לצרף דעת הערוך ודעימיה, שפיר יש מקום להקל מן הדין, ומה גם שכ"פ פשטות השו"ע וכדבריו בב"י, ודו"ק.

ובאופן שקשה לו, ובגדר מצטער, יש יותר להקל בכל זה, וכדחזינן להלן במשנ"ב (סימן שט"ז סק"ה) גבי ציפוי שנכנסה דרך חלון פתח לבית, שמותר לסגור החלון, אע"פ שהיא ניצודית עי"ז, כיון שהוא פסי"ר דלא ניח"ל בדרבנן. וע"ע להלן בסימן שי"ז. ולדידן כהשו"ע בודאי שיש להקל בזה, ואף לרמ"א בכה"ג מותר.

263. כדמוכח מדבריו כאן בסימן שי"ד ס"א, וכן בסימן ש"מ, ושאר דוכתי. וע"ע בהערה הבאה לדעת המשנ"ב.

264. הנה היה אפשר ללמוד כן להתיר תרי דרבנן בפסיק רישא, ממה שמבואר במשנ"ב להלן (סימן שט"ז סקט"ז) לסגור על זבובים בתיבה גדולה (והוא כמדויק שם בהגה, וכן פסקו המג"א ועו"א), וכמש"כ בשעה"צ שם (אות י"ח) דהוי תרי דרבנן, ושרי באינו מכוון אע"ג דהוי פסיק רישא. אולם יש לדחות דשאני התם דבלא"ה יש חולקים ומתירים בכל גווני דלא חשיב צידה, וכדעת הטור שם, וכמו שהביאם הרמ"א בהגה בשם י"א, ולכן צירף דעתם עכ"פ בגווני שאף לדעת המתירים הוי תרי דרבנן ואינו מכוון, אבל בעלמא י"ל שאסור גם בתרי דרבנן. ושמא הוא כלל מוחלט מאחר דמ"מ קיי"ל לאיסור, ואעפ"כ אנו מתירים בתרי דרבנן. וע"ע בשעה"צ (סימן של"ז אות ב') שציין לנידו"ד, שמבואר שמותר בתרי דרבנן, ודו"ק.

אמנם יש להעיר שבעיקר דין זה אינו פשוט, שאמנם המשנ"ב שם התיר בתרי דרבנן, אולם בכה"ח (שם אות פ"ד) הביא ד' המג"א בביאור ד' הרמ"א להתיר בתיבה גדולה, אולם כתב ע"ז דהלבוש השמיט זאת, והוסיף עוד מלשון הכלבו שאסור לסגור שידה תיבה ומגדל שיש בה זבובים עיי"ש, ונראה דנקט הכי לאשמיענו מלשון הכלבו שג"כ אוסר בגדולה, שהרי שידה תיבה ומגדל הוא מקום גדול, ואפ"ה אסור, ודו"ק. ויוצא לפי"ז שיהיה אסור פסיק רישא אפילו בתרי דרבנן, אולם כבר כתבנו שם במקומו בסי' שט"ז ס"ג שנראה להקל בזה, ובפרט בנידו"ד דבלא"ה דעת הרבה פוסקים דפסיק רישא בדרבנן שרי, ושכן דעת כמה מהראשונים, ודו"ק. אמנם מ"מ כבר כתבנו שאפשר שאין ראיה מהמבואר בסי' שט"ז דהתם שיש חולקים בלא"ה התירו ובעלמא אפשר שאסור, ועוד יש להעיר שבעיקר הדברים שפירש ההיתר מצד תרתי דרבנן אינו מוכרח, שיש מפרשים שההיתר הוא מצד דאין במינו ניצוד, וכל כה"ג לא גזרו כן בדבר שאין ניצוד בו, והיא סברא מחודשת.

ויש לבאר עוד דלא פשוט כ"כ בכל תרי דרבנן להתיר בפסיק רישא (ולכן כתבנו "לפעמים", וכגון באופן הנ"ל בציידה), שהרי הבאנו לעיל כמה וכמה ראיות שלא התירו בהם פסיק רישא אפילו בגווני דהוי תרי דרבנן. ובאמת נראה שבכל ענין זה קשה ליתן כללים, כאשר ראינו סתירות רבות כמו שהערנו לעיל, וכבר מצאנו כהנה בדוכתי טובא בגזירות חז"ל, וכתבו עליהם הראשונים והאחרונים שאין לדמות גזירות חז"ל זו לזו. וכמו"כ בכו"כ תקנות כמבואר בסי' ש"ה ובסי' ש"ז במג"א ובפוסקים. וגם בנידו"ד אפשר שכך הוא שלפעמים ראו להקל טפי. אמנם העירוני בזה דאפשר שהגדר בזה להקל בתרי דרבנן, הוא תלוי אם התרי דרבנן הוא בעצם המלאכה (וכמו בצידה דאין במינו ניצוד ולא מטי ליה בחד שחיה, וכדלהלן בסי' שט"ז במשנ"ב סק"ה ובשעה"צ שם), משא"כ כשהדין דרבנן הוא בגלל חיסרון במלאכת מחשבת, כגון במלאכה שאצל"ג או במקלקל וכו', וכי מה"ט החמירו הפוסקים בסי' של"ז גבי טאטוא הבית, וכן במחיקת אותיות שעל העוגה וכדו', וכן העיר בספר נתיבות שלום עמוד ר"ז, וע"ע בשש"כ ח"ג בתחילת הספר מש"כ בזה, עיי"ש. וכבר הבאנו לעיל שכעי"ז כתבו האחרונים לחלק בין אם החיסרון בעצם המלאכה או כדבר כללי, עיין שם, ואכמ"ל.

אולם עדיין י"ל שכ"ז להרמ"א ולהמשנ"ב, אולם לדידן שפיר יש להקל, שהרי הבאנו כמה ראשונים שמתירים בהדיא בפסי"ר בדרבנן, וכנ"ל. ויישבו כל קושיות המשיגים, ונוסף ע"ז דעת הערוך ודעימיה, ושכ"ה פשטות דברי השו"ע, ולכן נראה שאפשר להקל.

שו"ר בחזו"א (סימן נ"ב סקט"ו, וסימן ס"א סקס"א) שההיתר של פסיק רישא בתרי דרבנן אינו מוכרע, ואין לסמוך על כך במקום שלא נתפרש להקל, עיי"ש. ובכבר כתבנו כן לעיל עד"ז. והוספנו שמההיא דצידה בלא"ה אין ראיה מוכרחת, דדילמא התירו בצירוף דעת המתירים. ומ"מ נראה שבמקום צורך יש מקום להקל, ותלוי לפי הענין, לפי חומר הנושא, ולפי צדדי ההיתר. ובפרט לדידן דאשכחן דעת ראשונים שכתבו בהדיא להתיר כל פסי"ר דלא ניח"ל בדרבנן, ושיש לצרף שיטת הערוך ודעימיה, וגם פשטות השו"ע כן, וא"כ בתרי דרבנן יש לסמוך להקל יותר. וכבר נתבארו לעיל כל הפרטים בעזה"י.

265. שו"ע (סימן שי"ד ס"ב), עיין שם. ובטעם הדבר עיין בשו"ע ובמשנ"ב שם. ועי' בכה"ח (אות טו"ב) בשם הר"פ שביאר באו"א. ועיין חזו"א סימן נ"א סקי"ז דמ"מ אינו איסור דאו', אלא מדרבנן.

266. עי' משנ"ב (סקי"ד) שאסור כשהנקב למטה אפילו נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא, וכתב עוד (סקט"ו) שבנקב למעלה מותר אפילו נקב גדול, ע"כ. ועיין עוד להלן (בסעיף ה') לענין נקב שלמעלה וכו'. (וי"ל בפתח שעשוי להכניס ולהוציא, אי שרי בכה"ג שנוקב במקום נקב, דבחזו"א (סי' נ"א סקי"ז) מבואר להיתר, אבל בתהל"ד (סק"ה) הוכיח מכו"כ ראיות לאסור).

והנה כאן מבואר שאסור לפתוח פתח כשהוא סתום היטב, ואפילו בפתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא, ע"כ. ויש לבאר שכ"ז רק בכלי שלם, שבזה אסור כל פתח שהוא, וכמשנ"ת בסעיף א'. אבל בכלי רעוע מבואר שם שמותר בפתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא, וכך מבואר שם שבפתח שאינו נאה מותר.

267. משנ"ב (סקי"ג) והיינו לרבותא שגם בכה"ג אסור, ולא תימא שזה כבר מקום קבוע לפתיחה, וכדלהלן בסמוך.

268. שו"ע (סעיף ד'), ויש לבאר דברזא זו שנזכרה בשו"ע, אינו ברז שלנו המצוי, אלא היינו כמין קנה חלול, ופעמים שהוא נסתם, וכשרוצים להשתמש בחבית מוציאים אותו, וכן פירשנו בפנים.

269. בהגר"ה שם, ועיין להלן בקונטרס פתיחת אריזות למיניהם, שכתבנו גבי קופסת קרטון שמקפלים בראשה, אי שרי לפותחה כפתח ישן.

270. שו"ע (סעיף ג').

ובשו"ע כתב כגון שנשברה הברזא (והיינו הקנה שנותנים בחבית, וה"ה כל סתימה שהיא). ועי' במשנ"ב דה"ה אם היה הנקב במקום אחר נסתם, ע"כ. ור"ל שאפילו שהוא נקב שלא במקום המיועד לברזא מותר, כיון שמ"מ יש נקב (ועי' בשעה"צ אות כ' שהוכיח כן מהגמ' שלא אסרו אלא נקב חדש), אמנם בכה"ח (אות כ"ב) כתב בשם האחרונים שמה שנקט כן הוא מפני שא"א ליקח היין בענין אחר כי אם בכה"ג, ע"כ. ויש לפרש דאורחא דמילתא, וממילא אה"נ שמותר, ודו"ק. אולם בתורת שבת סק"ו משמע שבדווקא הוא, והוי תנאי להיתר, וי"ב. [ומש"כ בשעה"צ שם בסו"ד שהגר"ז כתב להקל בצונן גדול, הוא ט"ס, דז"א חוזר על הנידו"ד, אלא על המשנ"ב סקי"ט שבסמוך].

ובכה"ג שהוא נקב ישן מותר אפילו בנקב גדול, כמש"כ המשנ"ב. וכנ"ל עוד בסעיף הקודם. (וכ"פ בכה"ח בב' המקומות). ומשמע באחרונים שבנידו"ד מותר אפילו נקב שעשוי להכניס ולהוציא, וכן מותר אף מצידו (ודלא כמו שמצאנו להלן בסעיף ו' שאסרו), דשאני הכא שאינו אלא פותח את הפתח שהיה כבר, ולא כעושה פתח חדש.

271. פמ"ג במש"ז (סק"ב), וה"ד בכה"ח אות כ"א.

272. הנה בב"י כאן ד"ה כתב המרדכי, כתב ע"ד המרדכי דמשמע מדבריו שמותר אפילו לנקוב נקב גדול, אם היה כן בתחילה, והוסיף, ועוד משמע שמותר גם להרחיב את הנקב, עיי"ש. ומבואר שמותר אף להרחיב את הנקב. אולם באמת נראה שאין זה מוכרח להתיר, ומתחילה יש לציין דיש להקשות בזה: א]. דלכאו' הב"י סותר דברי עצמו, שמתחילה משמע שרק את אותו נקב הקודם מותר, וע"ז אמר שאפילו גדול, ואח"כ קאמר שמותר להרחיב. ב]. גם אינו מובן לי היאך ראה כן במרדכי דמשמע הכי. ג]. ובכלל בסברא צ"ע איך אפשר להתיר בזה אחר שמרחיב הנקב (ויש לאסור בזה הן לשו"ע והן להרמ"א הנ"ל בס"א גבי סכין שתקוע בחבית). ד]. בשו"ע כאן לא הזכיר מזה ולא מידי, הגם שהביא כל דברי המרדכי. ה]. ויש לציין עוד שבטור לעיל סוף סעיף א' כתב שאסור להרחיב נקב וכו', אמנם מזה לק"מ, די"ל שכל האיסור הוא בנקב חדש ולא בישן, ובאמת שיש דפו"ח שגרסו כן בהדיא בטור נקב "חדש". ועי' בזה בהגה"ו שבטור מהדורת הד"ק, ושם כתבו לבאר דברי הב"י דמיירי שהיה פתח קטן ורוצה להרחיבו בשלימות כמות שהיה, עיי"ש. ויש לבאר בסברא דאכתי מאי קמ"ל, ושמא הו"א דכל כה"ג ל"ח. ועוד ישוב אחר העירוני בזה עפמש"כ בלבו"ש על הט"ז סק"ב דכל שאינו מתכוון להרחיב אין איסור וכו' (ונראה לבאר בזה כשלעצמו ע"פ יסוד המגיד משנה, שבדין מתקן מנא לא אסרינן פסיק רישא באינו מתכוון, ונת' במקומו, וה"נ ל"ש). ולפי"ז י"ל דזו כוונת הב"י. ואמנם זה ק"ק לי בלשון להוסיף דמשמע לשון לכתחילה, וי"ל. ומכל האמור בישוב דברי הב"י נתיישבו כל השאלות הנ"ל. ודו"ק. [וד"א, י"ל"ד עוד שבשו"ע ס"א איתא שאפילו יש בה נקב חדש ובא להרחיבו אסור, וי"ל"ד בלשון "יש בה", דהלא מיירי שם שהיה בו נקב מכבר, ויש שפירשו שחדש שם היינו שלא נסתם, מ"מ כאן הרי הוא עומד לעשות].

אולם באליה רבא (אות ג') הביא בשם האחרונים להוסיף הדין כדלעיל (והא"ר קאי על סעיף ב', ויש תיקנו לסעיף ג', והיינו הך), וכתב דאף שבב"י התיר, מ"מ בשו"ע שסתם בזה משמע שחזר בו, וע"ע בפמ"ג (סק"ב) שציין שכבר העלה הא"ר לאסור להרחיבו, ומשמע דמסכים לזה. וע"ע מש"כ בביאור דברי הב"י, וכבר ביארנו שפיר, ואת"ש. (וע"ע במאמר מרדכי שהאריך בזה). ובמשנ"ב (סקט"ז) פסק לאיסור, וכן פסק הכה"ח בסעיף ג' (באות י"ט). וכן פסק לעיל בסעיף ב' (באות י"ח). ואמנם בעיקר מה שכתבו שהשו"ע חזר בו, יש להעיר ע"ז לפענ"ד (ועי' בשו"ת יוסף אומץ סימן כ"ט מש"כ בזה, והאריכו האחרונים בכללותם שאין הכרח מהשמטת השו"ע דלא ס"ל למה שכתב בב"י, ואכמ"ל. ועי' בשו"ע ס"א). מ"מ הרי הבאנו די"ל שאף הב"י לא נתכוון להתיר להרחיב בגרירת גוף החבית, וכאמור. ולדינא בודאי שאין להקל אחר שהאחרונים הסכימו לאסור, ואף מרן השו"ע לא פליג, וכמשנ"ת.

273. שו"ע (סעיף ג') בשם יש אומרים. [ויש לבאר דבכה"ג דהוי כסתימה גמורה, והוי כפותח מחדש, ושוב אסור לנקוב אפילו למעלה מן השברים, ולא דמי לכל הנ"ל, ופשוט. ועיין חזו"א סי' נ"א סקי"ז]. ובעיקר הדין עיין בהערה הבאה.

ועיין בפמ"ג (במש"ז סוסק"ב) דמשמע שאף בחרס אם הסתימה מהודקת יפה אסור, וצ"ע, ע"כ. והיינו דכל כה"ג שסתם יפה שוב הו"ל כסתימה בעץ. וכן הובא בכה"ח (אות כ"ו) שבכה"ג אסור, אלא שבמשנ"ב משמע שאין להחמיר בזה כל שלא נראה כסתימה גמורה. אולם אפשר שאף המשנ"ב מודה לזה, אלא שאורחא דמילתא נקט שבד"כ בחרס אינו סתימא מעליייתא.

274. שהנה בעיקר הדין כתב הא"ר שמשאר פוסקים לא משמע כן. (וגם השו"ע הביאו בלשון יש אומרים, אלא שמצאנו בכ"מ שהביא הלכה בלשון י"א אע"פ שמסכים עם זה, כידוע). ומ"מ מהשו"ע עצמו אין ראיה ברורה, וכמשנ"ת במקומו דפעמים חזינן שהלכה כדעת הי"א, ופעמים שאין הלכה כן. עיין בספר יוסף טוהר בפתיחה ג' בענין דינא דתרוה"ד המובא בשו"ע ר"ס ק"צ בשם י"א. וזה ודאי שאין הנידון כאן נחשב כמו סתם ויש, שהלכה כסתם, משום שמה שסתם השו"ע בתח"ד לא פליג על הי"א, והם ב' ענינים נפרדים, ופשוט. וע"ע בפמ"ג (משז"ז סק"ב) שכן פקפק בזה הנח"צ, וסיים שמ"מ אין להקל נגד המחבר, וכן המשנ"ב (סקי"ט) הביא דברי הפמ"ג והח"א שיש לחוש לדברי המחבר. וכ"ה בכה"ח (אות כ"ד), וסיים שם בשם הגר"ז שבמקום צורך יש לסמוך ע"ז להקל בדברי סופרים, ע"כ. וגם המשנ"ב נקט בלשון "יש לחוש להחמיר". וא"כ במקום צורך אפשר להקל. [ובאמת שיותר מפורש בזה שגם המשנ"ב סובר כהגר"ז, שהרי הביאו באות י"ט, וכבר כתבנו לעיל שהוא ט"ס, ואין זה חוזר על המשנ"ב שם, אלא על המשנ"ב סקי"ט, והיינו נידון דידן, ודו"ק].

275. כ"ה בב"י כהמשך לדברי הכל בו שהזכירו השו"ע לעיל. (ושם איתא "שנסתמו", ואפשר שאין זה בסתימה ממילא, אלא שכך היה הדרך שסותמים אותם המופקדים על החביות, אולם ז"א נהירא, ויש לפרש דהיינו הך ככל הנ"ל שנסתמו מאליהם). וה"ד בכה"ח (אות כ"ה). ומה שהשמיטו השו"ע י"ל שלא רצה להאריך, או אפשר שמפני שלא מצוי כ"כ וכיוצא (עיין בשו"ת יוסף אומץ סי' כ"ט). ועדיין צ"ע דכפי הנראה הוא דבר המצוי, והו"ל לשו"ע להביאו. [ואם איתא שמדובר בסתימה מעלייתא שנעשית על ידו, א"כ יצא איפוא שאין לחלק בין אם זה חרס או עץ. וכמו"כ אין לחלק בין במקום השמרים או למעלה, אלא בכל מקום אסור, ודו"ק. אך כאמור שנראה שזה נעשה ממילא].

276. יש להסתפק אם גם בדין זה אפשר להקל במקום צורך, כדרך שנתבאר לעיל בסמוך, משום דאפשר שכאן היתה זו סתימה מעלייתא ואסור. [ואם איתא הכי ובפרט למש"כ בהערה הקודמת, יש ליישב מה שהקשינו בהערה הקודמת אמאי השו"ע לא העלה ד"ז בשוה"ט, די"ל שזה נלמד מקל וחומר מהדין הקודם, וא"נ בזה פשיטא טפי שאסור].

ולפיה"א שנראה שזו סתימה ככל סתימה הנ"ל, א"כ ה"נ יש להקל במקום צורך. (וכן מוכח מהא"ר שנחלק גם בדין זה כמו בדין הקודם). ודו"ק.

277. משנ"ב (סקי"ז), והיינו ע"י פותחן או מלחץ וכדו'.

278. שהרי זה כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו לצורך גופו, וכמשנ"ת בסימן ש"ח ס"ג.

279. שו"ע (סעיף ה'). וקל וחומר אם היה שם ונפלה שמותר (כה"ח אות כ"ט מהטור).

והנה בשו"ע איתא קנה חלול, והוסיף בהגה "או ברזא", ויש לבאר שברזא זו היינו ג"כ כעין קנה חלול בזמנם [ואין זה מה שנקרא אצלינו "ברז", שזה חמור יותר באשר הוא מתקן מנא ממש].

280. משנ"ב (סקכ"א), וכה"ח אות ל'.

281. עי' משנ"ב (סקכ"ב). ובכה"ח (אות כ"ז) ביאר כמו שכתבנו בפנים, ומ"מ כל האיסור כשמתקן, הלא"ה מותר, ואין לחוש שמא יתקן.

282. בכה"ח (אות ל') משם הרמב"ם וב"י, וכ"ה במשנ"ב (סקכ"א).

ועיין בב"י כאן שהביא דברי רבינו ירוחם שכתב שנראה מפירוש רש"י שאסור לתקן בגוף השפופרת שום דבר ואפילו ביד, אבל רבינו חננאל כתב שמתקנה ביד אבל לא בסכין, וה"ד בכה"ח (אות ל"א), ובכה"ח שם ציין לדבריו דלעיל משם הש"ג (שהזכרנו לעיל) שאסור ליתן נעורת של פשתן על הקנה, ואפשר שרצונו לומר דמוכח שאפילו תיקון ביד אסור. ונכון להחמיר. ועי' להלן סי' שכ"ב.

283. כן הוספנו שבכלל הדבר שיהיה הקנה מתוקן לכך, הוא שלא יהיה חתיכת עץ בעלמא, שהוא מוקצה מחמת גופו כמבואר בסימן ש"ח, וכפי שנתבאר שם בכל כה"ג צריך יחוד כדי להתירו. ושוב הראוני במלבושי יו"ט סק"ג שהעיר כן שצריך יחוד מער"ש. [ועיין בב"י בבדק הבית בהא דכתבו הפוסקים שמותר אם הכינו לכך, דקשה למה הצריך שיכין אותו לכך, ובבית מאיר על השו"ע

ובכל אופן יש להזהר כשתוקע את הקנה או הברז בחבית, שלא יתקענו בחזקה, או במסמרים, וכיוצא (ועיין בהערה)[284].

י"ג. אע"פ שמותר לתחוב קנה חלול או ברז בחבית, מכל מקום אסור ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית, כדי שיהיה כמו מרזב שהיין זב דרכו[285].

ולדעת השו"ע - טעם האיסור מפני שכשלוקח את העלה ומקפלו כעין מרזב, הרי זה נראה כעושה מרזב, וחז"ל גזרו על זה שמא יתקן מרזב ליינו, שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, ורק כשהקנה מוכן לכך ואינו עושה בו שום מעשה, מותר, ואפילו אם יש לו עלים אחרים מוכנים לכך, אסור[286]. ועיין בהערה[287].

ולדעת הרמ"א - טעם האיסור שאסרו חז"ל הוא מחשש שמא יקטום עלה מן הענף כדי ליתנו בחבית, ולפי זה אם יש לו עלים אחרים קטומים מותר להשתמש בעלה ליתנו בחבית[288]. ונחלקו האחרונים לדיעה זו אם מותר גם כשיש לו רק שנים או שלשה עלים, או שצריך שיהיו לו הרבה עלים[289].

י"ד. מותר לקרוע את העור שעל פי החבית, ובלבד שלא יכוון לעשות כמו מרזב מהעור הקרוע[290]. והוא הדין שמותר לקרוע ניילון שעל קופסאות מאכל וכדו'[291].

ט"ו. מותר להתיז ראש החבית בסכין או בסיף, משום שאינו מכוון לעשות פתח, אלא כוונתו להרחיב מוצא היין, שהרי הוא מסיר את ראשה, ואין בנין וסתירה בכלים[292].

ויש בזה כמה תנאים:

א]. שלא תהיה חבית גדולה המחזיקה מ' סאה, משום שדעת כמה פוסקים שכלי גדול יש בו בנין וסתירה[293], ועיין לעיל בסעיף א' שלדעת השו"ע נראה שמותר[294].

ב]. יש אומרים שאינו מותר להסיר את ראש החבית, אלא בחבית גרועה שנשברה ונדבקו שבריה, וכנזכר בסעיף א'. אבל אם הוא חבית שלימה אסור לשברה, ורק להתיז את ראש המגופה, דהיינו המכסה, מותר[295].

ויש מתירים להתיז ראש החבית אפילו בחבית שלימה ובריאה[296].

ג]. יש אומרים שאינו מותר לעשות כן אלא מפני האורחים[297], ויש מתירים בכל אופן[298]. ועיין בהערה[299].

ט"ז. ולנקוב בחבית נקב בצידה, אסור, בין בצד החבית, ובין בצד הכיסוי. ואפילו ברומח שעושה נקב גדול ואינו דומה לפתח, אסור, שכיון שהוא נקב בצידה הרי הוא כפתח לחבית[300], ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא אסור[301].

ולנקוב למעלה בכיסוי החבית, מותר, משום שאין דרך לעשות שם פתח[302], ועיין בהערה שבנידון זה אין צריך את התנאים הנזכרים בהלכה קודמת[303]. וכל זה בנקב שעושה בכיסוי, אבל נקב שעושה בחבית עצמה אסור גם למעלה[304].

עוד מדיני בנין וסתירה

י"ז. כיסויי הכלים כגון שידה תיבה וכיוצא, שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, מותר להתיר את הקשר[305] (והיינו אם דרכו תמיד לפתוח ולסגור, שאז אינו קשר של קיימא, ומותר להתירו)[306]. וכן מותר לחותכו בסכין[307]. וכן מותר להתיר את קליעתו[308], ואין בזה משום סותר כלי, משום שאינה סתירה גמורה[309].

כאן ס"ה ביאר כפשוטו, דאל"כ יש איסור משום מוקצה, דבשלמא קנה חלול שפיר לא בעינן הכנה מפני שתורת כלי עליו, אבל מה שמותר ליקח חתיכת עץ בעלמא בתורת ברזא לסתום (נ"ב. מה שמפרש דמיירי בסתימה בעלמא, הנה בשאר המפ' מוכח דמיירי שהיין יוצא משם, וא"כ שפיר הוי קנה חלול המוכן לכך, ולכן הקשה הב"י שפיר, ומ"מ הבאנו דבריו משום שמ"מ הדין ברור לכו"ע), פשיטא שאסור מצד טלטול אם לא הכינו לכך].

284. משנ"ב (סק"כ), וה"ד בכה"ח, שאם יתקע בחזקה יש בזה משום גמר מלאכה, עי"ש, וקצת הוקשה לי על לשון המשנ"ב שכתב שנראה לאסור, והלא לכאו' זה פשוט לאיסור. אמנם באמת מצאנו בחזו"א (סימן נ"א סקי"ח) שכתב להקל בזה שאינו צורך הכלי אלא צורך היין בלבד, ומ"מ להלכה אף הוא לא היקל, וכתב שלמעשה בודאי איסור איכא, ויש להזהר בזה. [והוא הדין שלא יישים בו פשתן וכדו' כדי שיתהדק היטב, כ"כ אחרונים. ועי' כה"ח אות כ"ז].

ויש להעיר עוד, דלפי המבואר לעיל (בסימן שי"ג ס"ו) שאסור לתקוע בחוזק במטה של פרקים וכו', שמא יתקע, א"כ גם כאן אסור לתקוע את הקנה בחוזק, וכל ההיתר הוא רק כשמכניסו ברפיון (ועיין שם לענין רפוי ואינו רפוי). ומש"כ המשנ"ב ביתידות, ל"ד הוא, וכה"ג כתבנו שם בסי' שי"ג.

285. שבת (דף קמו.), וכ"פ בשו"ע (סימן שי"ד ס"ה), ובטעם האיסור נחלקו האמוראים אם הוא משום שמא יעשה מרזב או שמא יקטום, ובזה נחלקו השו"ע והרמ"א, וכדלהלן בסמוך.

286. עיין בשו"ע שכתב בהדיא דהאיסור מפני שנראה כעושה מרזב, ואילו הרמ"א הזכיר שהחשש הוא שמא יקטום, וגם הביא שיש מתירים כשיש לו הרבה קטומים, וכבר כתבו המחצית השקל והמשנ"ב ושאר אחרונים שדברי השו"ע והרמ"א שנויים במחלוקת האמוראים שהזכרנו לעיל. ונפ"מ כשיש לו עלים אחרים מוכנים, וכי לדעת השו"ע שהאיסור משם שנראה כמרזב אסור אפילו ביש לו הרבה עלים.

ולהלכה, כבר ביארנו בכ"מ שכאשר הובאו דברי השו"ע בסתמא, הכי הוי דינא לדידן בני ספרד שקיבלנו הוראותיו, ובני אשכנז נוהגים כדברי הרמ"א, ואכן בכה"ח (אות ל"ב) הביא דעת הגר"ז שכתב שלדינא יש להקל, דבדברי סופרים הלך אחר המיקל, והעיר ע"ז הכה"ח דאנן נקטינן לחומרא כדעת השו"ע, ע"כ. וכידוע דאנן קיי"ל כן בין לחומרא ובין לקולא.

[ודרך אגב יש לדקדק במה שסיים שם שכן נראה דעת האחרונים לחומרא כדעת השו"ע, והנה כידוע בכמה מקומות שהכה"ח כותב "אחרונים" שכוונתו למשנה ברורה. (וכמו שכתבנו פעמים רבות בהל' שבת). אולם כאן בנידו"ד נראה טפי שאדרבה המשנ"ב פוסק כדעת הרמ"א, כיעוין במשנ"ב בסוף דבריו שפסק הרא"ש וטור וכו'. ולכאו' על כרחך שרצונו לומר שכן הלכה, שאל"כ מאי האי. ודו"ק. וחשבתי דאפשר שכוונת הכה"ח היא לדברי המשנ"ב דלהלן (סקכ"ה) שמותר לקרוע עור מעל פי חבית של יין ובלבד שלא יכון לעשות זינוק, מרזב, ע"כ. והרי בכה"ח (אות מ"ב) כותב שדין זה הוא תלוי בשיטות הפוסקים לענין עלה של הדס, שלדעת המתירים שם נראה דהכא נמי שרי (וכמש"כ הד"מ אות ב' דהא בהא תליא), ומוכח איפוא שהאוסרים בזה הוא כמ"ד שנראה כעושה מרזב, וממילא מוכח ממה שאסר המשנ"ב דס"ל כהשו"ע, וטעם האיסור משום שנראה כעושה מרזב, ולפי דרך זו נצטרך לומר דמה שהביא מהרא"ש והטור הוא רק דרך אגב בעודו עוסק בביאור דברי הרמ"א דאיירי ביה, ולא לומר שכן הלכה, שא"כ היה לו לומר כן בהדיא, ודו"ק. אמנם עיין מה שכתבנו שם בהערה. ועכ"פ כאמור ה"ז תלוי במחלוקת שו"ע והרמ"א.

287. יל"ע אם העלה מקופל ומתוקן מכבר, והוא עשוי ומוכן ליתנו בחבית האם אסור, ולכאו' בכה"ג צריך להיות מותר אף לפי השו"ע, שהרי אינו נראה כעושה מרזב כיון שהוא מתוקן כבר, ואינו אלא תוחבו כמו קנה. ואמנם יעוין בביה"ל כאן שהביא משם הר"ח דס"ל שלדיעה זו אפילו אם הוא מונח בחבית ממש ג"כ אסור דהוי כמרזב, וק"ו כשאינו בחבית, אולם להשו"ע ודעימיה נראה דשרי, דכל כה"ג אינו נראה כעושה מרזב שהרי אינו מקפלו אלא הוא מקופל ועומד. ובשו"ע מבואר דהקפידא הוא רק בעושה מעשה, וכ"ה לדעת שא"ר דלא כהר"ח. ולפי"ז י"ל שגם עלה אם הוא מקופל מותר [אולם אפשר שכ"ז במקופל כל צורכו, ואינו עושה שום מעשה. ועיין במשנ"ב סקכ"א, וי"ל].

288. כ"ה דעת הרמ"א בהגה, ועיין בהערה שלפני הקודמת ההלכה בזה, שהגר"ז פסק להקל, והכה"ח כתב דלדידן קיי"ל כהשו"ע, ואף הוסיף שכן דעת האחרונים, וביארנו שכן י"ל בדעת המשנ"ב (לפום שיטתיה) שפסק כהשו"ע ולא כהרמ"א.

289. בהגה כתב שההיתר הוא במקום שיש לו "הרבה" קטומים, ומשמע שלא די בשניים או שלשה, וכ"כ הב"ח ובדרישה כיעויש"ב. [איברא שמצאנו שרבים היינו שלשה, עיין גיטין מו. וביו"ד סי' רכ"ח, ובמשנ"ת לעיל בסי' ש"ח ס"ו וסי"ח, אולם אפשר שהרבה אינו כרבים, וא"נ דמ"מ מן הסתם משמע הרבה, ועכ"פ בשניים בודאי לא סגי]. וכ"כ בשעה"צ (אות כ"ג) משם התו"ש בדעת הרמ"א, וכנז'. ואמנם מאידך גיסא בטור משמע שדי ביותר מאחד. וכ"כ הבית יוסף שם שדי בשניים. אולם אינו מוכרח כ"כ. ובמשנ"ב סתם כפשטות לשון הרמ"א, וכ"כ הכה"ח אות ל"ג.

290. משנ"ב להלן (סקכ"ה) בשם התוספתא, ועיין בכה"ח (אות מ"ב) שהביא דין זה, וכמובא בב"י, והוסיף שבד"מ כתב שלדעת המתירים אם יש לו הרבה עלים קטומים גם כאן שרי, והעיר ע"ז דמ"מ לדעת השו"ע אסור, והוסיף עוד שכן כתב הגר"ז שלא יתכוון לעשות כעין מרזב מהעור הקרוע, מפני שהוא כמתקן כלי, ע"כ. ויש להעיר דהמשנ"ב הביא דין זה בסתמא, ולכאו' מדבריו בסעיף ה' סוסקכ"ב משמע שמסכים לדעת הרמ"א, וכדרכו בקודש. ויש לומר איפוא, א'. דכאן אסור לכו"ע דהוי כמתקן כלי גמור. ודו"ק. ב'. ועוד דאפילו למתירים שם היינו כשיש לו הרבה מאותו מין שעליו אנו דנים, דהיינו שיש לו הרבה עלים, אבל כה"ג שעושה מרזב מהעור הקרוע שבכלי אין שום היתר. ג'. עיין בהערות הקודמות דאפשר שאכן אף המשנ"ב לא פסק כהרמ"א, ורק כיון דאיירי בדעת הרמ"א ביאר שיטתו כמאן.

ומ"מ עיקר האיסור הוא בעושה זינוק, ופירש המשנ"ב דהיינו כעין מרזב, ויש לבאר, דהיינו שעושה מחלק העור שנתלש צורת מרזב שדרכו זב היין, אבל סתם פתח בעלמא אינו קשור לזה. והדין בסתם פתח, ככל דין עשיית פתח בכלי המבואר בסעיף א'. ו. ומצד איסור קורע ג"כ אין בזה, כיון שאינו אלא כמו קליפה של המאכל או המשקה, וכמו שביאר בשביתת השבת כללי המלאכות דיני קורע ולא ע"מ לתפור ד"ה ולישב, וע"ע באו"א בחזו"א סי' נ"א סקי"ג דהוי דרך שימוש בחבית וכו'.

291. כגון ניילון שעל פי קופסא של גבינה או טחינה, או ויטמינים וכדו', וכן לקרוע נייר אלומניום מעל קופסת לבן, שמנת וכדו'.

292. שו"ע (סימן שי"ד ס"ו) ומשנ"ב, וכאן המדובר ששובר את גוף החבית, דאילו המגופה עצמה מותר לכו"ע, וכמש"כ המשנ"ב ובכה"ח, עי"ש. ועי' חזו"א סימן נ"א סקי"א. (ומש"כ שמותר לחתוך גם בסיף, אע"פ שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, מ"מ מותר לטלטלו לצורך גופו. משנ"ב סקכ"ד).

ובעיקר הטעם שהתירו משום שהוא רק מרחיב מוצא היין, יש לבאר דר"ל שהרי קודם לכן ג"כ יש פתח והיינו המגופה, אלא שהוא רוצה פתח גדול, ולכן הוא חותך ברוחב החבית. ועיין במשנ"ב סקכ"ה שהוא עושה כן כדי שיועיל לו ליקח בקל, וע"ע בשעה"צ להראות נדיבות, עי"ש. אלא שלכאו' י"ל"ד בזה, דהלא לעיל בשו"ע ס"א נתבאר שאסור להרחיב את הנקב, ובפרט לפמש"כ המשנ"ב שרוצה לקחת בקל הלא זה מועיל לו יותר, וע"ע גם לעיל רס"ג בהערה מש"כ עוד בענין הרחבת הנקב, ובשלמא לשעה"צ ניחא, אבל להמשנ"ב שכתב שזה מועיל גם שיוכל לקחת בקל, ה"ז קשה.

293. כן הובא בב"י כאן בשם תרוה"ד, וכ"ה בכה"ח (אות ל"ה), ומה שלא הזכיר זאת הרמ"א, היינו משום דסמך על מה שכתב בסעיף א', וע"ע גם בכה"ח (אות ל"ט) שהביא כן בשם פוסקים.

294. עיין שם שנסתפקנו בזה בדעת מרן, וכך צידדנו שהדעת נוטה דמדהשמיטו בשו"ע משמע דלא ס"ל כן, ומה שהביא הכה"ח ע"ז כנ"ל, ז"א ראיה בדעת מרן, והרי מפורש בדבריו שדן שם לדברי הרמ"א. ועוד דשמא חשש לחומרא לדעת שאר פוסקים, כדרכו בכ"ד.

295. משנ"ב (סקכ"ג), וע"ע בכה"ח אות ל"ז בשם האחרונים.

ומבואר שלכו"ע מותר עכ"פ להסיר את המגופה כולה הדבוקה בפי החבית, וכה"ג כתב בכה"ח אות ל"ט בשם הפוסקים.

296. עיין בכה"ח (אות ל"ז) בשם כמה פוסקים שאין לחלק בזה, ושכן משמע מסתימת השו"ע. והביא עוד בשם המט"י שכתב ששמע על כמהר"א יצחק שהביאו לו בשבת כד של יין שלימה, והתיז ראשה בסייף וכו', עי"ש. והיינו משום דלא אסר השו"ע בכלי שלם אלא שבירה גמורה, אבל בהתזת הראש לבד ושאר החבית מניח בשלימותה שרי. וא"ת הלא מ"מ הלא הוא עושה פתח, וי"ל דכיון שהיה שם פתח ועליו המגופה, א"כ עתה בהסרתו אע"פ שזה מסיר מהחבית עצמה, מ"מ אין לזה חשיבות עשיית פתח, ודו"ק. (ומש"כ בסו"ד בשם הרמב"ם, יש להעיר דלהרמב"ם בכלל אין דין סתירה בכלים אפילו בכלי שלם, וכמשנ"ת בסעיף א').

ואמנם ראיתי בחזו"א (סימן נ"א סקי"ח) שכתב שנראה שלא נעשה המעשה הנ"ל של כמהר"א יצחק, אלא בהתזת המגופה, אבל התזת גוף הקנקן הרי זה אסור לדעת השו"ע שהכריע כדעת התוס' והרא"ש ששלימה יש בה משום סתירה, עכ"ד. אולם לכאו' ק"ק, דא"כ מה החידוש, הרי המגופה אינה חלק אחד עם החבית, וי"ל דמ"מ הו"א שכשנתחבר נעשה כאחד (וזה שחידשו המשנ"ב והכה"ח שבהסרת המגופה אין איסור). ומ"מ אף אם נימא שחתך בחבית עצמה, ואף אם נימא כהחזו"א שהשו"ע אוסר בזה, מ"מ נ"ל שאפשר לומר גם שמהרי"א יצחק נקט להקל כפי שהבאנו לעיל בסעיף א' שדעת הרבה פוסקים להקל, וכן הסקנו לדינא שאפשר להקל במקום דוחק, וה"נ י"ל עד"ז. ודו"ק.

297. משנ"ב (סקכ"ה) בשם הרש"ל, וכתב שכ"מ בש"ס. והיינו כמו שכתב בשעה"צ (אות כ"ה) דבגמ' איתא לעין יפה מכוין. וכתב הרמב"ם כדי להראות נדבת ליבו, וה"ז כד' הרש"ל. [וע"ע בחזו"א (סימן נ"א סקי"ח) שביאר עד"ז, וכתב דאין לפרש שמפני צורך האורחים התירו, דהוי בשעת הדחק, דהא עונג שבת לא גרע מאורחין, כמש"כ בשבת קיט].

298. כן כתב הכה"ח (אות ל"ו) בשם הלבוש, ושכן משמע סתימת השו"ע שאין לחלק בזה, וכן העיר החזו"א שם, אלא שכתב שמהר"מ משמע דדווקא בכה"ג.

299. כתב הכה"ח (אות מ') בשם פתה"ד שהיתר זה להתיז ראשה, הוא רק באופן שהאוכל שבתוכו הוי אוכל גמור דבר השווה לכל נפש, אבל דבר שאינו מאכל גמור אלא למקצת בני אדם שדעתם יפה, אפשר דלא אשתרי שבירת החבית בשבילו, ע"כ. וצ"ב מה הענין בזה להקפיד בכך שיהיה שווה לכל נפש. ולכאו' י"ל שכ"ז אתי לדעת הרש"ל הנ"ל, אבל לדעת החולקים בהערה הקודמת אינו כן. אולם כבר כתבנו שאין זה מדין צורך, וכמו שביאר החזו"א, והבאנו בהערה שלפני הקודמת, וצ"ב. (וע"ע בדיבור הבא). אמנם עיין בדבריו לעיל בסעיף א' בביאור ד' השו"ע בשבירת חבית, שנקט שמותר "כדי לאכול מה שבתוכה", ועמש"כ שם.

עוד כתב (שם אות מ"א) בשם הברכ"י שאסור לשבור את החבית כדי להכנס בבית, ורק אם הניחה שם על דעת להסירה בשבת מותר, וכדין הנזכר להלן בשו"ע סעיף י'.

300. שו"ע (סעיף ו'). ועי' משנ"ב כאן ולעיל רס"א. ועיין בחזו"א (סימן נ"א סק"ז). ויעוין במה שכתבנו בהערה על ריש סעיף ג'. ודו"ק.

301. משנ"ב (סקכ"ו) וז"ל: ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא, ג"כ אסור מדרבנן, בין במגופה ובין בחבית, אלא דיש חילוק ביניהם, דלענין מגופה אינו אסור בנקב כזה אלא כשעושה הנקב מצדה של מגופה, אבל כשמנקב למעלה בראש המגופה למשוך משם את היין מותר, וכדלקמיה, אבל בחבית אסור בכל מקום שעושה בו נקב. ומה שכתב השו"ע "בצדה", משום מגופה נקט, ע"ל. ויבואר עוד להלן. ועיין בכה"ח (אות מ"ה) בשם התו"ש שהעיר דבסעיף א' ראינו שמותר לעשות נקב בחבית רעועה, וכתב דהתם אינו עושה הנקב להוציא היין דלהכי שרי, אבל כאן שמכוון להוציא היין וכו', ודאי לפתח מכוין, ע"כ. וצ"ב בכוונתו, וגם הלשון שם לא ברורה.

302. שו"ע שם. שאין דרך לעשות פתח למעלה (שלא יפלו לשם עפר או צרורות), אלא נוטל כל המגופה. ובטעם ההיתר כתבו האחרונים שמגופה אינה נחשבת כלי אלא כדבר נפרד, ובעשיית פתח לא חשיב תיקון הכלי, ורק בחבית יש חשש של תיקון מנא. ונראה שזה כלול בטעם הנ"ל. עי' רש"י שבת דף מ"ח.

303. והנה אע"פ שאסרו חז"ל לעשות נקב בכלים, וכמשנ"ת לעיל בסעיף א' שמא יעשה נקב שראוי להכניס ולהוציא, מ"מ במגופה שרי ולא גזרו חז"ל, כיון שאין התיקון בגוף הכלי, ואין בו חשש איסור דאו' (וכמש"כ התוס' דף מח:). אמנם אם עשוי להכניס ולהוציא כתב השעה"צ (אות כ"ז) שמשמע במג"א שאסור שם בזה, ושכ"מ בר"ן, ע"כ. אולם יעוין בחזו"א סימן נ"א סק"י שהעיר ע"ז.

ויש להוסיף, שבדין זה מותר גם ללא התנאים שהזכרנו בהלכה הקודמת, וכמו שכתב המשנ"ב (סקכ"ח) שמותר גם בחבית שלימה, וגם שלא מפני האורחים. וכן כתבו הא"ר וועו"א. ומה שכתבנו להתיר שם בחבית גדולה, כן מצאתי בחזון איש (סימן נ"א סק"י) שביאר דכיון שאם המגופה נטולה אין צורך בעשיית הנקב, לא חשיב כלל, עי"ש. ולכאו' צ"ב, הלא מ"מ הוא משתמש ועושה מעשה בדבר שהוא כבנין. (ומצאנו להלן בסעיף י' וכן בסו"ס רנ"ט שהותר רק באינו עשוי לקיים). אולם ז"א, דמגופה אינה חשובה כגוף החבית. וכבר ביארנו לעיל שעשיית נקב במגופה לא חשיב תיקון ב"חבית", וממילא אינו נחשב מתקן מנא. (ולא דמי למגופת תנור הנ"ל). ודו"ק.

304. משנ"ב (סקכ"ו) וכמו שהעתקנו לעיל, ופסק בזה כדברי המג"א. (ודלא כהט"ז שכתב שבכל מקום שמותר, מותר לגמרי וכו'. עיין בט"ז סק"ה ובסק"ו). וכתב בשעה"צ שכן הסכימו האחרונים כהמג"א. וכ"כ הכה"ח אות מ"ז.

ולסיכום הענין יבואר: להתיז בסייף, בזה הדין תלוי בכוונתו, שאם לשבור בלבד וכדי שיצא ברווח מותר, אבל אם מתכוון לפתח אסור, ולכן בצידה אסור ואפילו ברומח, ובכוונתו כדי שיצא ברווח מותר. ולנקוב במגופה תמיד מותר (והיינו למעלה, אבל בצד אסור). אבל לנקוב בחבית עצמה מלמעלה, להט"ז הוא ג"כ תלוי בכוונתו, ולכן התיר לנקוב מלמעלה. אבל להב"י בכה"ג אסור, ובמשנ"ת לעיל כך הסכימו כל האחרונים, שבחבית עצמה אסור בכל אופן.

305. שו"ע (סעיף ז'). ועיין להלן לענין כלי גדול.

306. כן העיר במשנ"ב (סק"ל), וכ"ה בכה"ח (אות נ') בשם הפוסקים. ועיין עוד גם במשנ"ב להלן (סקמ"ד) דמיירי עכ"פ שדעתו להסירו למוצאי שבת, אבל אם אין דעתו להסירו אף במוצאי שבת, אסור גם להתירו, דהוי קצת כקשר של קיימא, עי"ש בשם הפמ"ג, וחידושי רע"א. וכיוצ"ב כתב בכה"ח (שם אות ע"ה) שכל פחות מכ"ד שעות ביומו מקרי. ובעיקר הדין בזה יבואר להלן בסי' שי"ז.

307. שו"ע שם. דאינו סתירה גמורה, ובכלים אין סתירה בכה"ג.

308. בשו"ע כתב שמותר להתיר קליעתו, וכן הסכימו הפוסקים. אולם במשנ"ב (סקל"ב) הביא שדעת הרמב"ם לאסור התרת קליעתו, שהרי כתב שהפותל חבלים חייב משום קושר, והסותר חייב משום מתיר. ואף שהוא

וכיסוי של דברים המחוברים לקרקע, כגון מכסה של בור שקשור בו חבל, מותר להתירו (כיון שאינו קשר של קיימא, וכנ"ל). אבל אסור לחותכו ולא לסותרו, ואפילו ביד, משום איסור סתירה בדבר המחובר לקרקע, שכל דבר המחובר לקרקע יש בו משום בונה וסותר, אפילו כשאינו בנין גמור[310]. ודעת כמה פוסקים שגם כלי גדול המחזיק מ' סאה דינו כקרקע, וכנזכר לעיל בסעיף א'[311].

וממילא ארון המחובר לקרקע, או אפילו שאינו מחובר לקרקע, אם הוא גדול לדעת המחמירים הנ"ל, וקשר את דלתותיו בחוט, כמו שמצוי שלא רוצים שהילדים ישחקו בדברים שבארון, אסור לחותכו בשבת, אבל מותר להתיר את הקשר אם אינו קשר של קיימא, וככל הפרטים שנתבארו בסימן שי"ז.

ומכל מקום, אף בדבר המחובר לקרקע, אין לאסור אלא בדבר שעשוי לקיום על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיום כלל מותר[312], ולכן מותר לפתוח מכסה ששמים לפני התנור וסותמים אותו בטיט, כיון שאינו עשוי לקיום[313].

ואין איסור אלא בשבירת המנעול או בסתירת השרשרת או הקשר וכל כיוצא בזה, שמחובר לקרקע, אבל פתיחה על ידי מפתח כדרכו, אין בו שום חשש[314].

י"ח. תיבה או שאר כלים שיש להם מנעול או איזה סוגר, ואבד המפתח, אסור לשבור את המנעול, בין אם הוא עשוי מעץ ובין אם הוא עשוי ממתכת, משום שבכלים גם כן שייך בנין גמור וסתירה גמורה[315].

אבל מותר לשוברו על ידי גוי[316], ואפילו שלא לצורך כלל מותר[317], ויש מי שאומר שמותר על ידי גוי רק במקום הפסד מרובה או לצורך מצוה וכדו', וכדין שבות דשבות[318]. (וכל זה דווקא בכלים ולא בדבר המחובר לקרקע, וכדלהלן).

ומותר לפתוח את המנעול בסכין או במחט, אע"פ שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, משום שמותר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו[319].

י"ט. ודבר המחובר לקרקע, אסור לשוברו אפילו על ידי גוי, משום שיש בזה איסור בונה, ואמירה לנכרי שבות[320].

אמנם אם נסגר ארון הקודש ואבד המפתח, מותר לשבור את המנעול על ידי גוי, מאחר שהוא מקלקל ואסור מדרבנן, ושבות דשבות במקום מצוה מותר. ואם אפשר להביא ס"ת מבית הכנסת אחר במקום שיש עירוב, הרי זה עדיף מאשר לומר לגוי לשבור את המנעול[321]. וכן אם הדלת פתוחה, ורק הסורגים סגורים, יקראו בספר תורה דרך הסורגים ולא ישברו את המנעול כלל[322].

וכן אם נסגר הדלת ואי אפשר לצאת מהבית בשבת, ויש בזה צער גדול, או שאפשר להתבטל על ידי זה משלש סעודות וכיוצא, מותר לומר לגוי שיסיר את המנעול או ישבור אותו, משום שאינו סותר על מנת לבנות, והרי זה איסור דרבנן, ומותר לומר לגוי במקום מצוה[323]. ועיין בהערה[324].

ומותר לומר לגוי שיפתח את המנעול בכלי אומנות או באיזה כלי, ואין לחוש שישבור את שיני המנעול[325].

כ'. כמו שאסור לשבור את המנעול אם אבד המפתח של הכלים וכיוצא, כך אסור להסיר את הצירים שמאחורי הכלים, משום שזו סתירה גמורה, שאסור גם בכלים[326]. וכמו כן אסור להחזיר דלת הכלי על צירייה, משום איסור בנין[327].

אבל מותר להסיר את הצירים על ידי גוי, וכמו שנתבאר לעיל לענין שבירת המנעול[328].

ואם הוא קובע את הצירים או את המנעול על ידי מסמרים, הרי זה אסור אפילו בכלים, ואפילו על ידי גוי, אסור[329]. (ויש אומרים שגם להכניס את הצירים למקומם אסור להקל בזה)[330]. וכן כל תיקון כלי אסור על ידי גוי, למרות שאנו מתירים בסתירה ע"י גוי[331].

כ"א. איסור סתירה בכלים, הוא דווקא בכלים גמורים, כגון חבית וכיוצא, אבל אם הם כלים גרועים, מותר[332]. (ועיין בהערה)[333].

סותר שלא על מנת לבנות, מ"מ אסור מדרבנן, וכמו שביאר בביה"ל (ד"ה חותלות), עיין שם. אולם לדינא כאמור דעת השו"ע והפוסקים להתיר. ובמילי דרבנן (שהוא שלא ע"מ לקשור) אין להחמיר בזה. ונוסף על כך שהחזו"א (סימן נ"א סקי"ג) כתב להשיב ע"ז אף לדעת הרמב"ם, שאמנם להרמב"ם יש בעלמא איסור בכה"ג משום מתיר, מ"מ כאן שעיקר מטרתו להגיע לאוכל אין בזה איסור מתיר, ואינו אלא כילוי החבל כדי להגיע לאוכל.

309. משנ"ב (סקל"א), ולהלן בהלכה הבאה יבואר דין שבירת הכלי עצמו, שאסור משום שזו סתירה גמורה.

310. כל זה מבואר בשו"ע (סעיף י'), ומה שהוספנו על דבריו הוא כמבואר בכה"ח.

ועיין בפמ"ג (במש"ז סק"ט) שדן אם מותר על ידי גוי (דהוי דרבנן) או לא, עי"ש, וע"ע בהלכה הבאה.

311. כן העיר בכה"ח (אות נ"ב), וציינתי למבואר לעיל בסעיף א', ששם נתבאר שלדעת השו"ע נראה שאין לחלק בזה.

312. שו"ע סעיף י".

313. שו"ע שם, וכה"ג כתב בשו"ע לעיל (סו"ס רנ"ט), אלא שהרמ"א שם כתב שיש מחמירין היכא דאפשר (ולכן ציינו כאן לעיין שם). ועיין בהגה שם ובכה"ח שם.

314. פשוט, וה"ז ככל דלת של בית שמותר לפתוח ולסגור, ואפילו אם הוא סוגר את הבית לזמן רב אין בו שום חשש. ועי' לעיל סי' שי"ג.

315. שו"ע (סעיף ז'). שרק סתירת החבל מותר שאינה סתירה גמורה, וכנ"ל, אבל שבירת המנעול הוי סתירה גמורה של הכלי.

316. בשו"ע (שם) כתב בתחלה בסתם לאסור שבירת הפותחות, אולם אחר כך חזר על דין זה דשבירת פותחות, והביא שיש מתיר ויש אוסר, עי"ש. והקשו המפרשים למה חזר על זה אחר שכבר סתם לאסור (ועיין כה"ח אות ס'). ולמה הוצרך לחזור ע"ז ולומר שאסור ע"י ישראל, ותירצו שבא לומר שעל ידי גוי אפשר להקל וכמו שכתב בסיפא. וכ"כ במשנ"ב (סקל"ו) שהמחבר הביא דעת המתירים כדי לסמוך עליהן להקל עכ"פ ע"י גוי. וע"ע בט"ז משכ"כ בזה. וביאור הדברים דכיון דאיכא פלוגתא אם יש בנין וסתירה בכלים (עמש"כ לעיל בהלכה ב'), לכך אנו סומכים להקל עכ"פ ע"י גוי.

317. כן נראה מסתימת השו"ע דשרי בכל גווני, והיינו דמאחר שבעיקר הדין יש מתירים, נוכל לסמוך ע"ז על כל פנים לענין גוי [וכן נתבאר בס"ד לעיל בסימן ש"ז בכללים שבפתיחה להל' אמירה לנכרי, שכל מקום שיש מתירים לישראל אפשר להקל ע"י גוי, אלא שהערנו שאין זה כלל מוחלט, וצריך התבוננות רבתי בדבר, שהרי ישנם הרבה דברים שהדעת מכרעת יותר לאסור, או שכן הסכמת רוב הפוסקים, באופן שאי אפשר להקל בכה"ג גם ע"י גוי, ודו"ק]. וכן נראה מרהיטת ד' השו"ע, וכהבנת האחרונים בדבריו, ולכן כתב השו"ע בסתם שמותר ע"י גוי, ולא התנה שיהא לצורך וכו'. ובאמת זה מוכרח, דאל"כ תיקשי מה נתחדש כאן שהוצרך להתיר ע"י גוי, הא כבר נתבאר לעיל (בסימן ש"ז ס"ה) שמותר שבות דשבות במקום מצוה והפסד גדול וכו', והרי כאן הוי איסורא דרבנן מכמה אנפי. [ודוחק לומר שנתחדש להתיר בהפסד מועט דווקא, וא"נ לומר שבהפסד גדול מותר, ולשיטת היש מחמירים בכל שבות דשבות שמתירים רק בצער הגוף וכיוצא, עיין במשנ"ב שם ושעה"צ, ואכמ"ל]. ומ"מ שלא לצורך כלל אין ראוי לעשותו, וגם משום הכנה וכדו', ומ"מ מצד איסור אמירה אין חשש כלל. וע"ע בהלכה הבאה, בהערה ראשונה שם.

318. כן כתב המהרש"ל ועו"א, ה"ד במשנ"ב (סקל"ז) ובכה"ח (אות ס"ב), אולם לדינא כבר סתמנו בפנים להתיר בזה בכל אופן, וכדמוכח בלשון השו"ע, וכמשנ"ת. (וגם המשנ"ב הביא ד' המהרש"ל בשם יש שכתבו, והיינו משום דלא ברירא ליה כ"כ, ודלא ככה"ח הנ"ל שסתם בזה). ולכן יש להקל בכל גווני, ועיין בהערה הקודמת.

319. משנ"ב (סקל"ז) שאפילו דלת של בית מותר בכה"ג, ובכה"ח (שם) מבואר שמותר אפילו בכלי שמלאכתו לאיסור, וכדבריו לעיל (באות נ"ד) בשם הפוסקים, עי"ש. וכן אשכחנא בכולי דוכתא, כמבואר כאן במשנ"ב סקכ"ד, ובכ"ד בסימן ש"ח.

320. שבזה לכו"ע אסור. ואף שהתרנו לעיל בהלכה הקודמת לגבי מנעול של כלים, מ"מ בדבר המחובר לקרקע אסור, והיינו שאף שנתבאר שלדעת השו"ע מותר גם שלא במקום צורך, מ"מ בנידו"ד אין להקל אא"כ במקום צורך עכ"פ, וכמו באופנים שהבאנו להלן בהמשך.

321. עיין כה"ח (אות נ"ו) ובשע"ת כאן, ומסקנא דמילתא כמו שכתבנו בפנים (ומלבד שזה רק מקלקל בעלמא, יש להוסיף עוד דהוי סותר שלא על מנת לבנות, ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן שי"ג סוף סעיף ה' בהערה, שהפוסקים נקטו שכל סותר שאינו על מנת לבנות טוב יותר אינו אסור מדאו'). וע"ע בדברינו בסי' שי"ג דבאופן שמתקן בשבירת המנעול (כגון שהוא מנעול רעוע, ודעתו להוציאו בלא"ה וכיוצא), ה"ז אסור מה"ת, וע"ע שם. ולפי"ז גם בגוי אסור.

322. הוספתי ד"ז מפני מעשה שהיה, שהסורגים היו סגורים, והיה אפשר להכניס היד בין הסורגים ולקרוא בעודו בהיכל, ובודאי שכך עדיף לקרוא בתורה באופן זה, מאשר לקרוא לגוי, ויש בזה עוד ענינים, וגם שלא להקל כ"כ בפרהסיא באיסור אמירה לגוי הפרוץ, כידוע, ועוד מכ"א, ולכן נראה שיקראו בעודו בהיכל, ואכמ"ל.

323. כה"ח (אות נ"ז) בשם הא"א מבוטשאטש. [ועיין מה שכתבנו בסימן שי"ג סוף ס"ה ובהערה בדין סותר שלא ע"מ לבנות טוב יותר, אם אסור מדאו' או מדרבנן]. ולאו דווקא בביטול ג' סעודות, אלא אף סעודה אחת מותר, וכן בביטול סעודה שלישית. (ונראה שאף שיש לו מזונות, מותר כדי לקיימה בפת).

324. עיין באשל אברהם שם שכתב שאם אפשר יאמרו לקטן שיאמר לגוי, או שיאמרו לגוי שיאמר לגוי אחר, עי"ש, וה"ד בכה"ח שם. ומש"כ בדין קטן, היינו משום דבכה"ג העכו"ם עושה על דעת קטן, והקטן אין דעתו לבנות. ומש"כ לענין אמירה דאמירה, עיין בדברינו בסימן ש"ז ס"ה מה שכתבנו בזה. אולם בעיקר דבריו נ"ל שא"צ לכל זה, דקי"ל שבות דשבות במקום מצוה או צורך גדול שרי, ודו"ק.

325. עיין בשע"ת שהביא מי שהתיר, ויש מי שאסר, עי"ש. ולמעשה יש להקל בזה מכמה אנפי, ואם זה לא פסיק רישא, מותר אפילו על ידי יהודי, אלא שזה רק בתנאי שאינו מתכוון, אבל במתכוון אסור. ויש לחוש שיתכוון לפתיחה. ובגוי באינו מתכוון מותר אפילו בפסיק רישא, וכמו שכתבנו לעיל בסימן ש"ז בהקדמה לדיני אמירה לגוי.

326. שו"ע (סעיף ז'), ואמנם הביא שיש מתירים, אולם קיי"ל דהלכתא כסתם כידוע (וכ"כ הכה"ח אות ס'). וכן מבואר בשו"ע כאן דהכי הלכתא, והיינו הך כשבירת פותחות [ועיין בזה בב"י שהביא פלוגתא זו אם מותר להסיר הצירים (מאחר דאינו אלא פירוק, ולא חשיב ליה כסתירה גמורה). אבל השו"ע פסק כר"פ דכל כה"ג הוי סתירה גמורה, ועי' ט"ז ומשנ"ב, וע"ע במג"א סק"י ובלבו"ש ומחה"ש, ובשעה"צ אות ל"ג, ודו"ק].

327. משנ"ב (סקל"ג).

328. שדין הסרת הצירים כדין שבירת פותחות, שנתבאר בשו"ע להקל ע"י גוי, ואע"פ שהסרת צירים חמיר טפי, מ"מ הדין שווה (וכ"כ הכה"ח אות ס"ג). וכבר הבאנו לעיל שלדעת השו"ע יש להקל אפילו שלא לצורך.

329. משנ"ב (סקל"ד) עיין שם, וכ"ה בכה"ח אות נ"ט דהוי תיקון מנא, ואסור מדאו'.

330. עיין כה"ח שם משם הא"ר. ואפשר שגם להכניס את הצירים בלבד ג"כ אסור, וה"ז תלוי בביאור שיטת הר"י מקינון שמתיר, דבמג"א (סק"י) כתב שלכו"ע אסור לקבוע הצירים במסמרים דמתקן מנא, ובלבושי שרד ומחה"ש הבינו שכל מה שהתיר הר"י מקינון הוא רק בפירוק הצירים ולא בהחזרתן, עי"ש. אולם בשעה"צ (אות ל"ג) דחה דבריהם דז"א איירי אלא בתיקון נוסף ע"י מסמרים וכדו', אבל עצם החזרת הצירים בעלמא ודאי שרי, וכן נראה משמעות הפוסקים, וכ"מ בלשון הרי"מ, ודו"ק.

331. משום שבתיקון כלי יש בו איסור דאו' משום מכה בפטיש, והוי אמירה לגוי שבות, ולכן אע"פ שאנו סומכים להקל ע"י גוי, וכמ"ד שאין בנין וסתירה, אולם בכה"ג ודאי אסור.

332. עיין שו"ע (סעיף ח') בדין חותלות שמותר לחתכן, וכתבו האחרונים לבאר דכיון שהם כלים גרועים בעצם מהותן, שעשויים מכפות תמרים, אין בהם איסור משום סתירה (ודמי לכלים שנשברו ודבקן בזפת הנזכר בסעיף א'). וכבר עמד בזה בשכנה"ג בהגב"י סק"ה, וכתב מתחילה דיש לדמותה למוסתקי שהם חתיכות מחוברות ע"י תפירה, ועו"כ דיותר נראה דחותלות לא דמי למוסתקי כיון שאינם של חרס או של עץ אלא כפות תמרים, עי"ש. וכוונתו דזה גרע ממוסתקי, שהרי אינו אלא כעטיפה בעלמא, וה"סימן" לדבר הוא שלא עשוי מעץ וחרס וכדו', ובאמת שבזה ניחא הדימוי של השו"ע והפוסקים לקליפת הפירות. ועי' במאמ"ר סקי"ג שכתב הטעם דלא הוי כלי גמור, ודלא כהרב השיירי ז"ל וכו', וי"ל. וע"ע בשו"ע הגר"ז ובערוה"ש ובכה"ח (אות ס"ח ס"ט) מש"כ בזה, ומשמע דהוי כמוסתקי. וע"ע בהערה הבאה.

333. הנה במה שכתבנו טעם ההיתר מפני שהם כלים גרועים במהותן, יש לדקדק בלשון המג"א (סימן שי"ד סקי"ג) שלכאורה מבואר בדבריו טעם אחר, וז"ל: דלאו כלים גמורים הם, דאינם עשויים "אלא שיתבשלו התמרים בתוכם", אבל כלי גמור וכו', ע"כ. ומשמע שאינו נחשב כלי גרוע בעצם מהותו, אלא הוא גרע במה שהוא עשוי רק להתבשל, ולכן לא הו"ל שם כלי כלל, וכן דקדק הפמ"ג (בא"א שם) שהטעם להתיר משום שע"י כך מתבשלים "ולא עשויים לבית קיבול", הוה כשומר לפרי, ומבואר שרק כשעשויים להתבשל דינא הכי שהוא שומר לפרי וכקליפת הפירות, ולכן הוק"ל למה התיר השו"ע גם בגרוגרות, עיי"ש. וע"ע בגר"ז כה"ג [נ"ב. ולדרך זו יתבאר דימוי השו"ע לאגוזים ושקדים שאינם אלא כשומר לפרי, ולצורך גידולו, ואינו עשוי לקבלה במהותו, ודו"ק. אולם גם להבנת האחרונים שהזכרנו לעיל שהבינו מעצם מהותו דלא חשיב כלי, ועיין בזה להלן מש"כ, את"ש הדימוי של השו"ע דכל כה"ג לא חשיב כלי, אפילו אם עשוי לקבלה. וכבר עמד ע"ז התהל"ד (סקי"ג), וביאר דמש"כ המג"א "שעשויים לבשל התמרים", לאו דווקא בישול אלא ה"ה לכל כלי שמשתמשים בו ועומד לזריקה, ואדרבה בזה דמי לקליפי אגוזים וכו' שאין משמשים אח"כ לדבר אחר, עי"ש. אמנם יל"ד שאם הוא בעצמו עשוי כדוגמת כלי, אף שזורקו מנ"ל להתיר, והא ודאי לא דמי לקליפי אגוזים, ואפשר דר"ל דכל כה"ג הוי סימן דל"ח כלי, משום דמ"מ טפל הוא למאכל. ועי' חזו"א סי' ס"א].

ויוצא איפוא לפי דקדוק זה, שאם הוא עשוי לקבל בו את המאכל הוי כלי, גם אם אינו עשוי כשאר כלים הבריאים (וכן משמע בפמ"ג הנ"ל), ובמשנה ברורה העתיק את לשון המג"א, ומשמע שבכלי העשוי לקבלה הוי כלי, אולם אינו מוכרח כ"כ דבא לאפוקי משאר כלים העשויים לקבלה, אלא שהאמת אמר, ועוד שכך את"ש המשל של השו"ע לאגוזים ושקדים, ולעולם גם בכלי העשוי לקבלה יהיה מותר כשאינו כלי גמור (ויש ליישב לשון השו"ע עפי"ז וכנ"ל).

ולכן אין ראיה מהמג"א אלא רק מהפמ"ג, וכנ"ל.

ואפשר עוד שאף הפמ"ג לא נתכוון בדווקא לאפוקי מכלי העשוי לקבלה, וכמו שדן שם לענין מחצלת שתפרו בה פירות אי שריא, והלא בפשטות אינו עשוי לבישול הפירות (אלא רק בחותלות הנ"ל), והוא עשוי אף לשמר, ואעפ"כ ס"ל שאם אינו כלי שרי, ומה שדן שם שאפשר שאסור, היינו משום שיש צד דבאמת הוי כלי בעצם מהותו, אולם אילו לא היה כלי במהותו שפיר דמי, אפילו בעשוי לקבלה. ומה גם שכל עיקר ד' הפמ"ג הם בביאר המג"א, ואדרבה נתקשה על מה שהסכים ב' הטעמים יחד (ועי' בתהל"ד סקי"ג). ועכ"פ אפשר דכל כה"ג לא חשיב כלי, וכמו שהבאנו מד' האחרונים הנ"ל. וכן ראיתי הלום בכמה אחרונים שכתבו כן לגבי קופסאות שימורים, עיין בחלק יעקב סי' קכ"א ובאגר"מ ח"א סי' קכ"ב ענף ט' ומנח"י ואול"צ ועוד. וכך אפשר לפרש שפיר בדברי המג"א וכמש"כ לעיל. א"נ כמו שיבואר להלן בסמוך, ודו"ק. וע"ע גם בשו"ע הגר"ז סקי"ח עי"ש, ודוק.

ועפי"ז יש ליישב דברי הכה"ח שבאות ס"ח העתיק את לשון המג"א, ומשמע שאם הוא עשוי לקבלה אע"פ שהוא כלי גרוע אסור, ואילו אח"כ בתוכ"ד (באות ס"ט) כתב בזה"ל: וכן אותם חותלות שעושים מכפות תמרים ומניחים בהם תמרים וגרוגרות "בשילות כדי לשולחן למדינות אחרות", מותר לחתוך ולהפקיע ביום שבת כיון שאינם כלים גמורים, אלא עשויין כדי לשלוח בהם, ואח"כ חותכים וזורקין אותם, עכ"ל. ומוכח דאף בעשוי לקבלה שרי מעצם מהותו דלא חשיב כלי, ועל כרחך שהבין בכוונת המג"א דלאו דווקא הוא. ונ"ל שאף אם נלמד במג"א כפשוטו, מ"מ יש לסמוך ע"ד האחרונים הנזכרים לעיל (וע"ע בחזו"א סימן נ"א). ובפרט בסתירת כלים שדעת רבים מן הפוסקים דשרי, וכיעוין מה שכתבנו בס"ד לעיל בסעיף א'.

והלום מצאתי בחי' הר"ן בשבת שכתב בהדיא שההיתר לשבור חבית לאכול ממנה גרוגרות, הוא משום שהחבית טפילה למאכל שבתוכה, וה"ז כשובר את קליפי האגוזים כדי להוציא האוכל שבתוכה, עיי"ש, והביאו בבני ציון כאן סקי"ד ועוד באחרונים, וכיוצ"ב כתב המאירי בעירובין (דף לב:), עיין שם. ובאמת שכן מבואר בירושלמי (פ"ז ה"ב) דהקשה למה אין איסור בחותלות, ותירץ שנעשה כשובר את החבית על מנת לאכול שבתוכה, עיי"ש, והביאו בבני ציון כאן סקי"ד ועוד באחרונים, וכיוצ"ב כתב המאירי בעירובין (דף לב:), עיין שם. ובאמת שכן מבואר בירושלמי (פ"ז ה"ב) דהקשה למה אין איסור בחותלות, ותירץ שנעשה כשובר את החבית על מנת לאכול שבתוכה, עיי"ש, והביאו בבני ציון כאן סקי"ד ועוד באחרונים, וכיוצ"ב כתב המאירי בעירובין (דף לב:), עיין שם.

ולכן, כלים העשויים מכפות תמרים כמין סלים, ומניחין בתוכן תמרים או תאנים, מותר לחותכם ולקורעם כדי ליקח מה שבתוכם, והרי זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול מה שבתוכם[334]. וכן הוא כמו ששובר עצם כדי לאכול את המח שבה[335].

וכמו כן אפשר שמותר לחתוך מחצלת שתפרו בה פירות, משום שאינו נחשב כלי גמור[336], וקל וחומר שאפשר לחתוך את החבל שהכיסוי קשור בו, משום שאינה סתירה גמורה[337].

דין פתיחת קופסאות למיניהם, ושקיות וארִיזות של מיני מאכל או משקה וכלים חד פעמיים וכדו', יבוארו בעזה"י להלן בסוף הסימן בקונטרס מיוחד לזה.

כ"ב. פסיקת וחתיכת דבר תלוש, מותר, ובלבד שיזהר שלא יתקנו למידה, או לעשות כלי[338], ואין בזה משום מחתך כשאינו מקפיד על המידה[339], ומכל מקום אינו מותר אלא לצורך שבת[340]. ויבואר עוד בסימן שכ"ב.

ולכן, מותר לחתוך ולהפקיע חוטים וקשרים שקושרים בשיפוד של עוף צלוי וכדו'[341]. וכן פירות שקשורים או תפורים יחד בחוט, מותר להתיר או לחתוך את החוט[342], וכן חבילת מצות הקשורה בחוט וכל כיוצ"ב. [אמנם בדברים המחוברים לקרקע (ויש מחמירים גם בדברים גדולים), נתבאר לעיל בסעיף ז'-י' שאסור לחותכן].

כ"ג. המבקע עצים תלושים, לחתיכות גדולות, אינה מלאכה האסורה מן התורה, אבל אסור מדרבנן, משום עובדין דחול. ואם הוא חותך אותם לחתיכות קטנות, הרי זה חייב משום טוחן[343]. ובאופן שהוא מקפיד לחתוך לפי מידה מסוימת, הרי זה חייב משום מחתך אפילו בחתיכות גדולות[344].

מלאכת "ממרח"

הקדמה בדין ממרח

כ"ד. ישנם כמה דרגות באיסור ממרח, וכמו שיבואר:

א]. הממרח שעוה או זפת או שאר דברים המתמרחים, עד שיחליק פניהם, הרי זה חייב מן התורה, משום "ממחק"[345]. ושומן וחלב דינו כשעוה[346]. וכן בצק, חימר, פלסטלינה, וכיוצא בכלל זה. (ודווקא אם משפשפו ה"ז אסור משום ממרח, אבל אם הוא נעשה ממילא, אינו נחשב ממרח, כגון חימום נרות שעוה באש ביום טוב, כדי שידבקו בפמוטות, אבל אסור לעשותו מדרבנן שמא ימרח)[347].

ב]. ואם הוא שמן עב, או משחה סמיכה וכיוצא, הרי זה אסור מדרבנן, שדומה קצת למירוח שעוה[348].

ג]. ואם היא משחה רכה ביותר לא שייך בה מירוח, ומותר[349]. וקל וחומר שאר דברים נוזליים כמו שמן, שאין בהם איסור ממרח[350]. [ועיין בהערה לענין מירוח רוק, או ליחה[351], וכן לענין משחה ושמן לתינוק][352].

ודע, שכל הנידון במריחת שעוה וכיוצא, היינו באופן שהיה מיוחד מערב שבת לאיזה שימוש, שאם לא כן הרי זה אסור לטלטלו משום מוקצה[353], אבל אם הכינו לכך ואין בו משום מוקצה, מותר לטלטלו[354]. [ועיין בהערה לענין פקקי שעוה לאזניים שאסור להשתמש עימם בשבת, אבל מותר להשתמש באטמים מספוג, שלוחצים אותם ומתנפח באוזן, וכל כיוצ"ב[355]].

כ"ה. אסור ליתן שעוה בנקב החבית לסותמו, משום חשש שמא ימרח, ואפילו שמן עב וכדו' שאסור מדרבנן, אסור לשים בנקב החבית, גזרה שמא יתן שעוה[356].

ואפילו אם אינו מכניס את השעוה או השמן בתוך הנקב, אלא מניחו על גבו מלמעלה, גם כן אסור[357]. ואין חילוק בזה בין תלמיד חכם לעם הארץ[358].

כ"ו. דבר שאין בו חשש שמא ימרח, כגון חתיכת שום או איזה פרי וכדומה, אם הוא רוצה לסתום בו נקב שבחבית, הרי זה תלוי: שאם הנקב במקום שאין היין יוצא משם, מותר לסתום בו, ואפילו להכניסו לתוך הנקב, מפני שאינו נראה כמתקן, כיון שאין היין יוצא משם, אבל אם היה היין יוצא דרך הנקב אסור לסותמו, מפני שנראה כמתקן[359]. ויש אומרים שיש להחמיר אפילו אם אין היין יוצא דרך הנקב, שלא לשים בתוך הנקב חתיכת שום, מפני שהוא כעין בונה, אבל על גב הנקב שאין בו משום בנין מותר, כיון שאינו מדברים המתמרחים[360].

ואם הוא שם שום בנקב בדרך הערמה, שאומר שאינו מכוון לסתום אלא להצניעו שם, הרי זה מותר לתלמיד חכם, אפילו במקום שהיין יוצא משם[361], ואפילו לתלמיד חכם שבזמנינו מותר[362]. אבל עם הארץ אסור

שימורים, שאמנם הוא עשוי מכלי חזק, וכל כה"ג יש לומר שהוא ככל הכלים, וכ"כ בתהל"ד סקי"ג ועו"א. אולם יש מקום לומר שמ"מ במהותו הוא כלי גרוע במה שעומד לזריקה, ואינו תלוי אם הוא עשוי מחומר חזק או חלש, שהרי גם אם הוא מחומר חלש כיון שהוא כלי גמור אסור, וא"כ אפשר שתלוי גם בחשיבותו, ובכלל הנה כל הנידון מצד סותר, אבל בעושה פתח לא נאמר היתר כזה, שכל נידון בחותלות הוא לקורען, ויבואר במקומו להלן בעניני פתיחת קופסאות ושקיות וכו'. ועיין שם לענין שקית חלב.

334. שו"ע (סעיף ח'), וכביאור המשנ"ב.

335. כה"ח (אות ס"ז) מהא"ר בשם הכל בו. וע"ע בחזו"א סי' נ"א סקי"ג מש"כ בזה.

336. עיין משנ"ב (סק"מ) שהביא מהפמ"ג שנסתפק בזה, וכן הובא בכה"ח. וכפי הנלענ"ד דהפמ"ג נוטה טפי לקולא. (ובפרט שי"א שאין סתירה בכלים כלל, וכמשנ"ת לעיל בסעיף א', ושפיר אפשר לסמוך ע"ז).

337. הוא כמבואר בשו"ע (ריש סעיף ח') שמותר לחתוך קשרי הכיסויים של החותלות, וכבר כתב המשנ"ב דנכתב אגב סיפא, ולעולם הא פשיטא דשרי, וכמבואר לעיל בסעיף ז', דכל כה"ג לא חשיב סתירה כלל.

ומכאן נלמד שמותר לקרוע את נייר הפלסטיק שכרוך סביב הפקק של בקבוק יין, כל שעושה כן לצורך שבת, עיין בסעיף ט' מה שכתבנו. (ובעצם דין פתיחת הפקק כבר נתבאר במקומו).

נ"ב. ומש"כ עוד השו"ע וסותר שרשרות החבל, ובדברי הביה"ל בזה, יעוין בדברינו לענין בסי' שי"ז בדין פותל חבלים ושזירתם.

338. בית יוסף (סו"ס שי"ז) בשם שבלי הלקט, וכן נזכר במגַ"א כאן סקי"ד, וכתב השבה"ל שם שהיתר גמור הוא לחתוך התלוש חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו, אבל מקלקל פסיקת תלוש מותר לגמרי, ע"כ. ועיין בלבו"ש כאן (אות מ"ג) שביאר שהאיסור בתיקון למידה, היינו שפוסקו בקצבה, כדי שיהיה ראוי למדוד בו, ועי"ז עושהו כלי. וכן אם ע"י הפסיקה נעשה כלי בענין אחר לא למידה, ע"כ. ולכאו' יש לפרש ההיא שלא יתקננו למידה, דכוונתו שלא יחתוך בכוונה לפי מידה מסוימת, שאז יש בזה איסור משום מחתך, וכדלהלן בסמוך. ואם כן הם ב' נידונים נפרדים. (וע"ע בכ"ז בסימן שכ"ב).

339. משנ"ב (סקמ"א), והרי זה כמבואר בשבת (עד:) דאי קפיד אמשחתא לחותכן במידה חייב משום מחתך, כיעו"ש וברש"י. אלא שבעלמא אסור מדרבנן גם אם אינו מתכוון לפי מידה, וכיעוין ברמב"ם פי"א מהל' שבת ה"ז.

340. כה"ח (סוף אות ע') בשם התו"ש, ואל"ה אסור עכ"פ מדרבנן.

341. שו"ע (סעיף ט').

וזה מצוי שעושים מעיים ממולאים במאכל, וקושרים או תופרים את פיהם בחוט לקורעו בשבת. וע"ע בשו"ע הל' יו"ט סי' תק"ט ס"ג ובמשנ"ב שם, ודו"ק. וע"ע שם בסעיף ד' (ומש"כ בכה"ח שם הוא בתורת חומרא, וי"ל).

342. משנ"ב (סקמ"ב).

343. כ"כ המגַ"א (סקי"ד) בשם המרדכי, וכמבואר בשבת פ"ז בשבת (כד:), וה"ד במשנ"ב ובכה"ח.

344. משנ"ב סקמ"א. ועי' בשעה"צ.

345. כ"ה לשון הרמב"ם (פי"א מהל' שבת ה"ו). וכן מתבאר במשנה דשבת (דף קמו.) שלא יתן שעוה על נקב החבית וכו', וכמו שיבואר לפנינו בסימן שי"ד סעיף י"א.

וענין מירוח מבואר שהוא החלקת פניה, שהיה מתחלה עב והוא ממרחו להחליק פניו, וכ"כ בפוסקים כאן, אולם ברש"י עירובין (קב:) כתב דהיינו מחליק גומות שברטיה וכו', ונקט כן לפי ענינו ברטיה (ועי' בסימן שכ"ח סכ"ו), ועיין בהגה כאן (בסעיף י"א) שכתב בשם הערוך בזה"ל: "סיכה, משחה, טיחה, מריחה, שיעה, ענין אחד הוא", ע"כ. אמנם יש לבאר דאע"פ שענין אחד הוא, כמו שכתב, מ"מ לענין חיוב מצד איסור ממרח אינו אלא בהחלקת פניה, וכנ"ל, ולא בסיכה בעלמא. ובדבר נוזלי פשיטא דשרי, אלא שכאן י"ל שסיכה היינו בדבר עב, ולכן הוא בכלל ממרח.

נ"ב. ועיין להלן במגַ"א (סימן שט"ז סמ"א), והובא במשנ"ב שם, שאם אין כוונתו למרוח אלא רק כדי שיבלע מותר, עי"ש. והבאנו שם לדון לפי זה שמותר למשוח משחות על גוף האדם, אולם הבאנו לבאר שאע"פ שכוונתו שיבלע בו יש מקום לאסור, עי"ש. ועי' בשש"כ פל"ג הערה נ"ח שהביא בשם הרבה פוסקים שהאריכו להתיר למרוח משחה על גופו של האדם, אם כל כוונתו כדי שיבלע בגוף, ולא כדי להשוות פניו (אמנם י"א שלא ימרח כלל, אלא יזרקנו על גופו בלא למרוח). וע"ע בדברינו בזה שם ובסי' שכ"ח לענין משחות, ואכמ"ל.

346. כ"כ הא"ר בשם הראב"ן, וכן הובא במשנ"ב (סוף סקמ"ה), ובכה"ח אות פ"א. [ואע"פ שאין ממרח באוכלין, היינו דווקא כשממרח את האוכל בעצמו, משא"כ כשממרחו על איזה דבר, וכמבואר בביה"ל להלן סי' שכ"א ס"ט ד"ה תבא עליו ברכה].

כדין השעוה שאסור באיסור ממרח, כך אסור למרח בבצק (אף כשאינו מוקצה, עי' בסי' ש"ח סל"א וכו'). וכן אסור להתעסק בחימר, וכן אסור לילדים לשחק בפלסטלינה בשבת משום איסור ממרח. [ועיין מש"כ בסימן ש"ב ע"פ השולחן שלמה שם לענין עשיית צורות מניירות וכיוצא. וה"ה בעושה צורות מפלסטלינה וכיוצא, שאסור משום בונה או משום כותב וכו', אמנם במקום אחר כתבנו שאין דרך כתיבה בכך, אבל מ"מ יש לדון משום בונה]. וכמו"כ אסור ליגע בהם משום מוקצה, שהרי דינם כדין דבר שמלאכתו לאיסור. [אמנם אינם בגדר מוקצה מחמת גופו, שהרי אינו עשוי לבנין וכדו', אלא עשוי לשימוש במשחק, והוי כלי שמלאכתו לאיסור, אמנם עיין לעיל בסימן ש"ח ס"ג בד"ה ודע].

347. עיין בכה"ח (אות ע"ט) שאמנם אינו איסור דממרח (שממרח תולדת ממחק, ואם אינו משפשפו לא הוי מירוח), אולם מ"מ אסור גזירה שמא ימרח (וכדין החבית). ולכאו' יש להעיר דלאחר שהשעוה נמסה הלא הוי כדבר נוזלי, שמבואר להלן שאין בו משום ממרח כלל, ומהו החשש של שמא ימרח. וי"ל דחיישינן שמא אדהכי והכי הוא יתקשה, ובפרט שאין דרך לגעת בשעוה כשהיא נוזלית שהרי היא רותחת. א"נ שמא ימרח מן השעוה הקשה שבנר, ולכן אסור לעשותו [ואמנם בעיקר הדימוי לגזירת שעוה בחבית, יש לחלק דשם הוא שם שעוה בידיים, משא"כ כאן שאינו אלא אוחז בראש הנר, ואינו נוגע באופן המירוח, ויש לומר דמ"מ דמי קצת לממרח, ומאחר שמ"מ הוא ממיסו ע"י פעולותיו, ומטרתו להדביקו בפמוט, שפיר יש לחוש, ודו"ק]. וע"ע להלן בסימן שט"ז סי"א לענין רוק.

348. כן מתבאר בשו"ע כאן (סעיף י"א) דלכן אסור להשימו בחבית, וכמש"כ בב"י דכיון ששייך בו מירוח קצת, אתי לאחלופי בשעוה. וע"ע בסימן שכ"ח מש"כ בזה הפוסקים לענין אספלנית ורטיה.

ומכל הנידון יש ללמוד לענין תחבושות וכיוצא, ועיין בזה בשו"ע (סימן שכ"ח סכ"ו) ובמשנ"ב שם לענין רטיה, ויבואר שם בעזה"י.

349. עיין בב"י (סימן שכ"ח) ד"ה איספלנית, שהביא דברי הר"ן בביאור התוספתא לענין החזרת אספלנית שיש בה משחה, וכתב ע"ז הב"י דנראה שמשחה זו רכה היא ביותר, דלא שייך ביה מירוח, ע"כ. ומוכח דבדבר רך אין איסור [ובעיקר דברי הב"י הנ"ל ראיתי בשו"ת יבי"א ח"ד ר"ס כ"ז שפירש את כוונתו שבודאי מדרבנן שייך איסור, שהרי זה בכלל הגזירה הנ"ל, וכוונת הב"י לומר שרק מדאו' אין איסור מירוח בזה, ולכן לא גזרו שמא יחזירנה, ע"כ. ולא הבנתי למה לא פירש כפשוטו, ויבואר כמו שכתבנו שיש ג' דרגות בזה, איסור דאו' בעבה, איסור דרבנן ברכה קצת, ומותר גמור ברכה מאד. ולכן הדגיש הב"י דמיירי ברכה "ביותר", ודו"ק. ולדברינו את"ש מש"כ הב"י "שלא שייך" בה מירוח, ואיברא שבכ"מ מוכח דאספלנית הוי משחה עבה, וששייך בו איסור (וכמשה"ק שם בשם הטל אורות ומהירושלמי וכו'), מ"מ לפי המבואר כעת בב"י נימא כפשוטו דאיירי ברכה ביותר שאין בה איסור מירוח כלל, וי"ל דמאחר דקרי לה "משיחה" על כרחך שיש לה שום עובי, וצ"ע]. וכן מוכח מד' הפוסקים כאן שלא נאסר אלא בשמן עב וכיוצא, אבל דבר רך ודאי שרי. [ומה שמצאנו במשנ"ב סימן שט"ז סקמ"ט ששייך איסור מירוח ברוק, יש ליישב]. ועיין להלן בסמוך.

350. כגון שמן רגיל וכדו', כמבואר בה"ו, וזה ק"ו ממה שנתבאר לעיל לגבי דבר רך שאין בו איסור, וכגון סבון נוזלי, או מי פה וכיוצא (ואולי הגדר בזה כעין שהבאנו בסי' שי"ח ס"ד בדין דבר יבש, שאם כששמים את הדבר הוא מתפזר מאליו, ה"ז בכלל דבר רך, ורק אם הוא עומד על מקומו הרי זה אסור משום ממרח).

351. עיין להלן בשו"ע (סימן שט"ז סי"א) שמבואר שיש איסור ממרח ברוק, וצ"ב הרי אינו עבה כלל (ואין המדובר בליחת הפה או החוטם, שבזה יש דין אחר כמבואר במגַ"א ובמשנ"ב שם). ומצאתי בפמ"ג שם שעמד לדקדק כן בשו"ע, והובא בכה"ח שם. וציין הכה"ח שם לדברי הב"י בסימן שכ"ח הנ"ל שבמשחה רכה לגמרי אין חשש, ואפשר שכוונתו לומר שגם ברוק המדובר שם, אין הכוונה לאסור מירוח בכל רוק, שהרי סתם רוק הרי הוא כמים, אלא הכוונה ברוק שהוא קצת עב. (ומצאנו כיוצ"ב שיש רוק הבא לאחר מאכל מתוק או חריף שהוא עב וכדו'). ודו"ק. ויעוין שם פרטי הדין לגבי רוק אם מותר לשפשפו בקרקע, ושם יבואר בעזה"י.

352. ולענין סיכת התינוק בשמן, הנה לפי האמור הוא מבואר שהוא שמן נוזלי, כגון שמן תינוקות ושאר שמנים מותר (ובעצם דין סיכת תינוק, עיין בשש"כ פל"ג בסעיף ה'-ו' ובהערות שם שיש בזה כמה פרטים, וגם יש להזהר מסחיטה), אבל שמן סמיך כגון שמן צינק, אסור לסוך בו. אבל ישנה עיצה כמו שכתב שם, שיכול לערבב בו הרבה שמן נוזלי עד שיהפך לנוזל, ואז מותר. ויבואר כ"ז להלן בסי' שכ"ז שכ"ח.

353. משנ"ב (סקמ"ה), וכה"ח (אות פ') בשם המגַ"א. וביאר במחצית השקל שדווקא אם הכינו לאיזה תשמיש מותר, אבל הכנה גרידא לא מהני [ואמנם אפשר שאם מרוח בחבית שעוה או דבר אחר, והוא מזיז ממקום למקום בעודו נסרך על החבית, דאין בו משום מוקצה (אולם איסור מירוח איכא), וה"ז נטפל לכלי, וכמו שכתב סברא כזו החזו"א גבי טאטוא הבית, אלא שהבאנו שבראשונים ל"מ כן, ויל"ב, ובמק"א נת' עוד בדין הוצאת שיריים של הנר מהפמוטים ביו"ט].

354. ולאפוקי ממאן דאמר שאסור לגעת בשעוה כלל (אפילו שאינה מוקצה), מחשש שמא ימרח (ספר הזכרונות, וה"ד בכה"ח אות ע"ט). וכמש"כ בכה"ח שם דמוכח מהדין שלא יתן שעוה על נקב החבית, שדווקא ליתן שעוה בנקב החבית, וכדלהלן, ואפילו כשלא ממרח, מחשש שמא ימרח, וא"כ ק"ו כאן שרצונו שיהיה אטום שלא יהיה לו שום רעש, שבודאי יש לחוש לזה. (ומה גם שבקל אפשר לטעות ולכוון ולמרח לפי מידת האוזן, אם יארע שיתמעך וכו'). ג]. אם מעורב בספוג או בפתילות תוספת של שעוה, משמע בשש"כ שם שגם בזה אסור לדעת האוסרים, עי"ש. אולם ז"א פשוט, שתלוי לפי הענין אם עיקרו הוא בד או לא, וכל שאין בזה דרך מריחה אין חשש כלל, ובדרך כלל אין השעוה נפרדת ממנו.

ועל כן נכון שיכין לו פקקים מבד או צמר גפן וכיוצא שאינם בכלל איסור ממרח. וכן מותר להשתמש בשבת באטמי אוזניים העשויים מספוג מיוחד שלוחצים אותם להצר אותם ומכניסים אותם באוזן, ואז הם מתנפחים וסותמים, ואין בזה משום מתקן מנא במה שמיצר אותם כדי שיוכל להכניסם באוזן, ופשוט. וכן כל כיוצ"ב. [ומה שיש כיום אטמים העשויים מסיליקון, אפשר להקל, שאינו מתמרח כולי האי, ותלוי לפי הענין].

356. שו"ע (סעיף י"א), ע"פ המבואר בגמ' (קמו.) דגזרינן בשמן עב, דאתי לאחלופי בשעוה. (לכאו' הלא הוי גזירה לגזירה דלא גזרינן, ועיין בב"י ואחרונים כאן. אמנם כבר אשכחן כן בקרוב לאיסור. וע"ע משנ"ת בסי' ש"ט ס"א בהערה).

357. משנ"ב (סק"ו), וכ"כ בכה"ח אות פ"ג בשם העו"ש. (וע"ע גם בכה"ח להלן אות פ"ט משם האחרונים כיוצ"ב).

358. משנ"ב (שם), והיינו לאפוקי ממה שיבואר להלן גבי הערמה דשרי לת"ח, דכאן אינו שייך. וע"ע בכה"ח (סוף הסעיף) דפשוט הוא שבשעוה או אפילו בשמן עב אסור אפילו לת"ח.

359. שו"ע (סעיף י"א) ובפי' ההגהה, והוא עפ"ד הב"י, ועיין ט"ז וכו'. ועיין במשנ"ב בביאור הדברים כמש"כ.

360. כן הסכימו האחרונים כדעת הרמב"ם, וכמו שהובא במשנ"ב (סקמ"ז). וע"ע גם בכה"ח (אות פ"ה) משם האחרונים, דאף שמהשו"ע משמע שאם אין היין יוצא מותר אף בתוך הנקב, מ"מ דעת הלבוש כמש"כ הב"י וכו'. [ולדינא סתמנו להקל, מאחר שכן היא דעת מרן השו"ע שקיבלנו הוראותיו, ומ"מ האחרונים כתבו להחמיר, כנ"ל. והמחמיר תע"ב].

361. שו"ע (שם). ועיין בכה"ח (אות פ"ה) דשרי אף לדעת האחרונים הנ"ל משם הרמב"ם. ועמש"כ לעיל בסוף ההלכה הקודמת.

לעשות כן, שמא יעשה זאת בלא הערמה[363].
כ"ז. כל האמור לעיל שאסור לסתום נקב שבחבית, היינו דווקא בדבר שאין דרך לסתום בו, כמו בצרור קטן או בקיסם וכיוצא, אבל לסתום בעץ כעין ברזא של החבית, כמו שדרך לסתום, הרי זה מותר בכל אופן, בין במקום שהיין יוצא משם ובין כשאין היין יוצא משם[364]. וכתבו האחרונים שאם דעתו להשאירו שם לקיום, הרי זה אסור, גם בדבר שדרכו לסתום בו, ורק אם דעתו לפותחו ולסותמו, אפילו לעיתים רחוקות, מותר[365].
יש אומרים שאם החבית גדולה, שמחזיק מ' סאה, אסור לסתום בו אפילו בדבר שדרכו בכך[366]. וכ"ז כשאינו עשוי להסירו בשבת, אבל אם עשוי להסירו בשבת, מותר בכל אופן, כיון שאינו עשוי לקיום[367]. ועל ידי גוי יש להקל[368].

בענין פתיחת קופסאות אריזות ועטיפות ובקבוקים וכדומה

הקדמה א'

א'. ישנם פרטים רבים בענין פתיחת אריזות וקופסאות של דברי מאכל בשבת, וכמו שנבאר להלן את עיקרי הדברים[369]. וכמו כן נחלקו הפוסקים בפרטי הדברים[370].
ומאחר שיש בענין זה ספיקות ופרטים רבים, לכן ראוי להזהר לכתחילה לפתוח את כל הקופסאות והאריזות למיניהן, שבדעתו להשתמש בהן בשבת[371]. [אמנם, יש דברים שמותר לכתחילה לפתוח בשבת, כגון מכסה שעל קופסת לבן ושמנת, וכן לקרוע סוגי עטיפות למיניהם, ועוד. וכמו שיבואר להלן].
וקטנים שפותחים לצורך אכילתן עטיפות ואריזות וכדו', אין למחות בהן כלל, ואפשר גם ליתן להם לפי הענין[372]. ומותר לומר לגוי לפתוח כל דבר כשרוצה להשתמש במה שבתוכו[373].
ובכל אופן, אף אם פתח איזו קופסה וכדו', מ"מ אין המאכל שבו נאסר, ומותר בדיעבד להשתמש בו[374].
ודע עוד, שדינים אלו שייכים בחלקם גם ביום טוב, ועיין בהערה[375].

הקדמה ב'

ב'. ביאור יסודות הדינים בזה, באיזה חששות ואיסורים יש לדון.
א]. איסור סתירה בכלים - נחלקו הראשונים האם יש איסור סתירה בכלים, שיש אומרים שאין איסור סתירה בכלים כלל. ויש אומרים שיש איסור סתירה בכלי גמור, ורק אם הוא כלי גרוע, כגון שברי חרס מדובקים מותר. ודעת השו"ע כדעה שניה, אולם מ"מ במקום צורך גדול ובשעת הדחק, יש להקל שאין איסור סתירה בכלים כלל[376].
ולכן, כלי רעוע מותר לשוברו לכולי עלמא, ומטעם זה כתבו כמה פוסקים שמותר "לסתור" קופסאות קרטון עראיות, או שקיות מניילון וכיוצא[377], ויש מתירים גם קופסאות שימורים וכיוצא, מפני שאין להם חשיבות כלי ככל הכלים[378].
ב]. איסור עשיית פתח בכלים - גם כלים שאין בהם איסור סתירה, וכנזכר לעיל, מכל מקום אסור לעשות להם נקב יפה שיהיה להם לפתח[379], ואם הוא עושה פתח העשוי להכניס לתוכו ולהוציא מתוכו, ה"ז אסור מן התורה. ואם הוא פתח העשוי רק להכניס או רק להוציא, אסור מדרבנן[380].
ולכן, בכל מקרה שהוא כשפותח איזו אריזה, צריך להתבונן, שאם הוא פתח נאה אסור, ורק אם הוא שובר את הכלי, או שקורעו וסותרו בזה, מותר[381].
ג]. איסור בונה בכלים - העושה כלי גמור, הרי זה אסור משום בונה, ואם הוא עושה בכלי איזה מעשה אומנות, הרי זה חייב משום בונה, ויש אומרים משום מכה בפטיש[382].
והפותח קופסה שהיא אטומה לגמרי כגון קופסאות שימורים, הרי בפתיחתו נעשית הקופסה לכלי הראוי לקיבול בתוכו, והרי זה כעושה כלי[383]. ויש אומרים שגם כשהקופסה אטומה הרי נחשבת כלי, ובפתיחתו אינו נחשב כעושה כלי[384]. ויש שמתירים מטעם אחר, מאחר שהדרך לזורקו בגמר האכילה, ואינו נחשב כלי[385], ולמעשה ראוי להחמיר וכמו שיבואר להלן[386]. ולכולי עלמא אם דעתו להשתמש בו שימוש נוסף, הרי זה אסור משום בנין[387].
ד]. קורע ומחתך - הקורע יריעת בד על מנת לחזור ולתופרה, ה"ז חייב משום "קורע", ואם הוא קורע שלא על מנת לתפור, הרי זה אסור מדרבנן משום קורע, והוא הדין בקורע נייר או עור וכל כיוצ"ב[388], ואיסור נוסף "המחתך". והוא שהחותך דבר לפי מידה מסוימת, הרי זה חייב משום מחתך[389]. (ובזה יש לדון לגבי פתיחת פחיות שיש בהם טבעת לעשיית פתח מסוים, וכן יש לדון בזה לגבי פתיחת שקיות חלב, ויבואר להלן).
אמנם, מצאנו שמותר לקרוע חותלות של תמרים, והם כלים כמין סלים העשוים מכפות תמרים, ושמים בהם פירות להתבשל, והרי זה כמו ששובר אגוזים ושקדים כדי ליטול את האוכל שבהם[390], וכפי שביארנו יש להתיר בכל כלי גרוע, מחמת שאין לו חשיבות כלי כשאר כלים גמורים, ומותר לסותרו[391]. ומזה אפשר ללמוד להתיר קריעת שקיות נייר או ניילון וכיוצא, כדי להוציא את תכולתן, ודווקא כלים כאלה שאינם כלים גמורים מותר, אבל כלים גמורים אסור[392].

---

362. כ"כ המג"א. ועיין במשנ"ב (סק"נ) שהביאו אלא שכתב שיש חולקין, אולם בכה"ח (אות פ"ח) כתב בשם האחרונים דהעיקר להקל בזה. (ובאמת שבכ"ד מצאנו קולות לת"ח, כידוע. ובכולם איירי גם בת"ח ובזמנינו, ותלוי לפי ענינו, ודו"ק).
363. שו"ע שם ובמשנ"ב.
364. כ"כ הב"י בבד"ה, וה"ד במשנ"ב (סקמ"ח) ובכה"ח (אות פ"ו), דבצרור וקיסם אסור, אבל בעץ מותר. ונתקשה המאמ"ר למה מותר בעץ (עי' שעה"צ אות מ"ד), אולם בתו"ש ביאר דהכוונה לעץ כגון ברזא, וה"ד במשנ"ב וכה"ח הנ"ל. וק"ו לכל סוגי הפקקים והמכסים שמותר להשתמש בהם לכיסוי הכלי.
365. עיין בכה"ח (אות פ"ו) בשם האחרונים, ודו"ק, [וק"ו בכל הנ"ל שסותם בהם את הנקב, שאינו מותר אלא לפי שעה, ולא יהיה דבר העשוי ליבטל שם]. אמנם פקקים של בקבוק כמו שמצוי שניכר עליהם שהם פקק וכדו', מותר בכל אופן, ואפילו לזמן רב, ועיין משנ"ת לעיל בסימן שי"ג ס"ו בדין הברגה.
366. כה"ח (אות ס"ז) בשם הפמ"ג. ועי' לעיל בסעיף א' שכתבנו שנראה לדעת השו"ע שמותר בכל אופן.
367. כן ביאר הכה"ח שם. והיינו ע"פ המבואר בשו"ע לעיל סעיף י', שבדבר שאינו עשוי לקיום מותר.
368. שבכל גווני שיש מחלוקת פוסקים יש להקל בגוי, וכמשנ"ת בסימן ש"ז בדיני אמירה לגוי, וכן בכמה פרטים דלעיל, ועיין בכה"ח כאן אות פ"ח בשם הח"א שאם נתרועע החבית הרבה, וצריך תיקון, מותר לקרוא לנכרי, אע"פ שע"ז יבין הנכרי ויתקן. (וע"ע שם לעיל מיניה לגבי סתימת הנקב שבחבית שמותר ע"י גוי).
נ"ב. כאן יבוא קונטרס בענין פתיחת קופסאות ואריזות ובקבוקים למיניהם, ולאחר מכן סימן שט"ו, בעזר האל וישועתו.
369. ועיין להלן בהקדמה ב' שיבואר יסודות הדינים. [ולהלן בסוף הקדמה ב' יבואר שגם בשאר אריזות שאינם למאכל הנצרכים, מותר, כגון אריזת טישו וכדו'].
370. ומאחר שיש בכל דבר כמה וכמה שיטות נקטנו את השיטות העיקריות, וכפי הנלענ"ד דעת נוטה.
371. שבכך הוא יוצא מידי כל ספק, וכ"כ הפוסקים, וגם המתירים כתבו שלכתחילה יש לפתוח הכל מער"ש. [כן ראיתי בכה"ח (אות ל"ח) ועוד. וע"ע בשו"ת מנח"י (ח"ד סי' ס"ב אות ל"ח) שהעיר כיוצ"ב, והוכיח כן שהרי אף בהתזת ראש החבית שמפורש בברייתא (בשבת קמו.) להיתר, כתב המשנ"ב (סקכ"ה) שמותר רק מפני האורחים וכו', ובפרט שהרבה מההיתרים דלהלן הם בקושי]. אמנם דבר שיכול להתקלקל ולהפיג טעמו, הרי זה בגדר דיעבד, ולדעת המתירים אין להחמיר בזה. [אמנם גם בזה הוא תלוי לפי דרגת החומרא, ולפי הענין].
372. שמלבד שיש בדברים אלו מחלוקת הפוסקים, שיש מתירים כל פתיחת קופסאות שימורים וכל מיני אריזות וכו', ובכהאי גוונא ודאי שאין להחמיר לקטנים (כעין מש"כ בב"י סי' רס"ט גבי נתינת יין לקטן קודם קידוש. וכן כתבנו בכ"מ שבדבר שיש בו מחלוקת פוסקים מותר ליתן לקטן לכתחילה, עיין בדברינו שם וכן בסימן ש"ח סמ"ה גבי כדור בשבת, וכיוצא. איברא שבאמת אין זה כלל מוחלט בכל מחלוקת הפוסקים, די"ל שלא היקל הב"י שם אלא בנידונו. וכן מדוקדק קצת בלשונו. ומ"מ כיון שאין האיסור ברור י"ל שא"צ למחות, דכל כה"ג לא נצטוינו להפריש בדבר שאינו מוסכם לאיסור). עוד יש להוסיף מש"כ בביה"ל (סימן שמ"ג) שבדבר שהוא צורך הקטן יש מתירים אפילו לספות לו באיסור דרבנן, עיין שם. וע"ע במשנ"ב שם סק"ה. ואכמ"ל.
אלא שיש להעיר בכל זה, דהא בנידו"ד יש שחששו לזה גם מצד איסור דאו', ולפי"ז אסור לספות לכו"ע. וגם ההיתר שכל מידי דאיכא מחלוקת הפוסקים מותר לקטן וכמו שהבאנו, נמי קשה להקל, דעד כאן לא מצאנו כן אלא באיסור דרבנן, אולם במידי דאו' הלא ספק דאו' לחומרא, ומנ"ל להקל. ומ"מ כיון שיש הרבה מקילים א"כ נראה להלכה שא"צ למחות בהם. [וכ"ז בקטן בר הבנה, שאילו אינו בר הבנה בלא"ה א"צ להפרישו מאיסורים, וכדלהלן בסי' שמ"ג]. ואפילו לגדולים א"צ למחות בעלמא בדברים שיש להם ע"מ שיסמכו, לפי הענין. ונראה שמותר גם ליתן להם, ואין בזה איסור ספיה, במה שיש לחוש שהקטן יעשה פתח, מכמה אנפי, ודו"ק. ובעיקר כאשר הוא דבר שעשוי לאכילה באופן חד פעמי, כמו שמצוי בד"כ בממתקים של הקטנים, שאינו אלא כטפל למאכל. וכמ"ש להלן. אולם בדברים שאסורים לכל הדעות, בודאי שיש להזהירם כפי המבואר בסי' שמ"ג, ותלוי לפי הענין.
373. עיין להלן בסעיף ז', ושם נת' שבמחלוקת הפוסקים יש להתיר ע"י גוי. הגם שז"א כלל מוחלט בכל מחלוקת פוסקים, כדאשכחן בכ"ד, אא"כ יש פנים לכך. וע"ע בדברינו בסי' ש"ז בהקדמה לדיני אמירה לגוי. [ועיין בהערה הבאה. אמנם אם באמת הובא באיסור מוחלט אה"נ שאסור ליהנות מזה, וכמש"כ בפוסקים להלן סי' שכ"ה. וע"ע במשנ"ב סימן תקי"ח סקמ"ה]. ונוסף ע"ז כתבנו לעיל בסימן שי"ד בסוף הלכה י"ד בהערה שיש מקום להתיר בזה גם ע"פ הכלל שפסי"ר דאינו מתכוון שרי ע"י גוי, וה"נ אפשר לומר שכוונתו רק להסיר את העטיפה כדי להגיע למאכל, הוי דבר שאינו מתכוון לגבי עשיית הכלי וכו'.
374. יש לבאר שיש בזה ב' אופנים, א'. באופן שהוא דבר השנוי בפלוגתא אם מותר לפותחו או לא (ברוב הדברים, ואגב אורחא ראינו הרבה בספרים שהתירו כל פתיחת קופסאות ואריזות של מאכל ומשקה וכדלהלן), ובזה בודאי שיש להתיר את המאכל בדיעבד, שהרי מצאנו במשנ"ב (סימן שי"ח סק"ב ועוד בכ"ד) שאין לאסור בדבר שנעשית בו מלאכה מספק, וכגון בפלוגתא דרבוותא כיעוי"ש. וה"נ בנידו"ד.
ב'. ובאופן שהוא דבר שאסור לפותחו לכולי עלמא, נראה שיש לתלות זאת בנידון שבביה"ל (שם) ד"ה אחת משאר מלאכות, שדבר שלא נעשה מעשה בגופו, ולא נשתנה בגופו, נחלקו הפוסקים אם הוא אסור כדין המבשל בשבת, ומסיק שם שיש להחמיר עיי"ש. וכבר הארכנו שם במקומו שלדעת השו"ע נראה שיש להקל בזה. ואם כן הוא הדין בנידו"ד שיש להתיר את המאכל שהרי לא נעשה האיסור בו עצמו, וה"ז כמי שהוציא את המאכל מרשות לרשות שנתבאר שם שלדעת השו"ע מותר, ודו"ק.
ג'. יעוין בביצה (לא.) באוירא דלבני. וכן פסק בשו"ע (סו"ס תקי"ח) שבית מלא פירות מוכנים ונפתח, מותר ליטול ממקום הפחת, וכתבו שם האחרונים דה"ה בבית בריא וכו'. הרי להדיא שאין לחוש בזה.
וכל זה לגבי המאכל או המשקה עצמו, אבל הכלי עצמו בודאי שאסור להשתמש בו, כדין העושה מלאכה בשבת (לדעת האוסרים), וכן אם פתח פקק של בקבוק בשבת (לדעת האוסרים) אסור להשתמש בו, אלא שכבר נתבאר לעיל שכל שיש בו מחלוקת הפוסקים מותר (ושו"ר בשו"ת אגר"מ ח"ד סימן קי"ט אות ה' שדיבר בזה, ויל"ע).
375. הנה מצאנו בהל' יו"ט (סי' תצ"ה) שמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מערב יו"ט אינו דוחה את השבת, עיי"ש בפוסקים טובא כל הפרטים. ועוד מצאנו בשו"ע לקמיה (סו"ס תק"ט ס"ו) שאין נוקבין נקב חדש בחבית ביו"ט, ע"כ. וביאר המשנ"ב שאפילו לצורך שתיה אסור, שהרי אפשר לעשותו מעיו"ט. אולם אם לא היה אפשר לעשות כן מעיו"ט מותר לנקבה ביו"ט, וכמש"כ המשנ"ב שם עפ"ד הרמ"א ר"ס תק"ט, אלא ששם כתב שאין להורות כן לרבים, עיי"ש. וכ"כ כה"ח אות מ"ט.
אמנם בקופסאות שימורים שלנו, שבלא"ה יש הרבה שמתירים, וכל כה"ג שעשויים לשימוש חד פעמי ונזרקים, מסתבר שיש להקל ביו"ט, ואף להורות כן, ועיין היטב. ובפרט כאלה קופסאות שימורים שאם יפתחו מעיו"ט יפיגו טעמם, ודו"ק. ושו"ר באגר"מ ח"א סי' קכ"א ענף י' שעמד בזה, ואכמ"ל.
376. כל הדיעות, ומסקנת ההלכה בזה נתבאר בס"ד לעיל בסימן שי"ד סעיף א' בהלכה א' ובהלכה ב'. [ועל ידי גוי יש להקל לכו"ע, כמש"כ בשו"ע שם סעיף ז' וכפי שנתבאר שם].
377. שאפילו אם הו"ל שם כלי כגון בקופסאות קרטון וכדו', מ"מ הוי כלי רעוע, ואפשר לדמותו למוסתקי שאין בו איסור סתירה. וכיוצ"ב כתבו כמה אחרונים, וע' שש"כ פ"ט הערה י' י"א משם הגרשז"א ובספרו מנחת שלמה סי' י"ב. ואמנם יל"ע דדילמא דווקא בעשוי משברים הוי ככלי רעוע, משא"כ בדבר שרק החומר שבו חלש (ומצד שהיה עשוי מטחינת עצים או ניירות, ודאי שז"א סיבה להתיר, כיון שכעת פנים חדשות באו לכאן ונחשב חפצא אחת, ואין זה כשברי חרסים שגם לפנינו הם כשברים מדובקים, והרי כל כלי שבעולם עשוי מחלקים חלקים שהיו לפנ"כ, ופשוט). ויל"ב. וע"ע בהערה הבאה.
378. הנה נידון זה נראה שתלוי בדברי הפוסקים גבי כלי חד פעמי אם הוא בגדר כלי או לא, ונתבאר במקומו, וכבר הסקנו למעשה דנחשב כלי לכל דבר, שאין חשיבותו גורעת משם כלי, ומאחר שהוא עשוי ככל הכלים שם כלי עליו, וגם בנידוננו יהיה אסור לסותרו, אא"כ נאמר שהוא בגדר כלי רעוע כמוסתקי מעצם הדבר שרגילים לזורקו ולא חשיב. ואכן כן דעת הגרשז"א כמובא בשש"כ שם. אך זה חידוש לענ"ד. וע"ע מה שכתבנו בדין חותלות תמרים, וכן עיין להלן בענין שקיות חלב, שנחלקו בזה האחרונים. וד"ז תלוי גם בדבריהם, אם גם שאר כלים שאינם חשובים בעצמם, ואינם עשויים שלא לצורך האכילה, חשיבי כחותלות אם לאו.
379. שו"ע סימן שי"ד ס"א.
380. עמשנ"ת שם בהלכה ג' והלאה.
381. היינו שכל פתח נאה אסור, אבל כאשר פותחו בדרך השחתה ה"ז נידון מצד סתירה, ובזה יש מקום להתיר וכנ"ל, אבל מצד פתח אסור. אמנם י"א שבשאר קופסאות למאכל וכיוצ"ב אין חשש זה, מטעם דדמי לחותלות של תמרים, ועמש"כ להלן בענין שקיות חלב ושאר קופסאות שימורים שנחלקו בזה האחרונים.
382. עיין משנ"ת לעיל בר"ס שי"ד, ולקמיה בכ"ד. וע"ע גם בסימן שי"ג ס"ה.
383. כן כתב החזו"א (סימן נ"א סק"א), עיין שם בכל דבריו, וביאר דכיון שהקופסה אטומה לא נחשבת כלי, ורק בפתיחתו נחשב כעושה כלי.
384. כ"כ בתהלה לדוד (סימן שי"ד סקי"ב), ולדעתו יש איסור עכ"פ משום סותר דהא לדעתו הוי כלי. ומבואר להלן. וע"ע בשש"כ (פ"ט הערה י') בשם הגרשז"א שהוכיח שכלי סתום הוי כלי, וכי מסתבר שהסוגר אותו בשבת חייב משום בונה וכו'.
385. כן דעת הגרשז"א בשש"כ (פ"ט הערה ז', ולשיטתו הנ"ל בהערה הקודמת). וכן דעת המנח"י ח"ד סימן ס"ב ואוא"צ ח"א סימן כ"ה, וכ"פ הכה"ח סימן שי"ד להתיר פתיחת קופסאות שימורים, ושכן העלה בתשו' כת"י, וכ"כ עוד אחרונים, עיין להלן בענ"ז.
386. שכן העלו רבים מן הפוסקים, אמנם המיקל יש לו ע"מ לסמוך. ועי' להלן.
387. שאף המתירים לא התירו אלא מפני שדעתו לזורקה, והוא עיקר ההיתר (לצד דבפתיחתו הוי כעושה כלי), וכיעוין במנח"י שם ואוא"צ שם ובבאר משה ח"ג סי' פ"ט, ועוד.
388. עיין בגמ' פ' כלל גדול, ועיין בזה בשו"ע (סו"ס ש"מ) ובנו"כ. וע"ע מה שציינו בזה להלן בענין פתיחת שקיות חלב, ודו"ק.
והנה הרבה דיברו בפוסקים בענייננו בפתיחת אריזות וכדו' אי יש איסור קורע, ויש לציין שמצאנו שנחלקו בזה האחרונים בכיוצ"ב לענין תנור שסתמוהו בנייר, אם מותר לקורעו, שהפר"ח ביו"ד (סימן קי"ח סקי"ח) כתב שאסור, דהוי מתקן ולא מקלקל וכו', ובשו"ת חכם צבי (סו"ס ל"ט) כתב ע"ז שהוא טעות גמור לאסור גם ע"י עכו"ם, וכתב שגם הפר"ח הודה לו וכו' (וע"ע גם למר בריה בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' ק"מ). וכבר נחלקו בזה האחרונים טובא, וה"ד באחרונים בסי' ש"ו ש"ז, וכן בסימן ש"מ, וע"ע בלו"ח שם. ויש רבים שהתירו בזה אף ע"י יהודי, אלא שיל"ד בזה שאף החכ"צ לא התיר אלא ע"י גוי. ולומר שהוא לצורך מצוה וכו', אינו פשוט. ומ"מ לצורך הוצאת המאכל הקילו רבים (גם י"ל בזה מדין פותח בית הצואר, ויש בזה שיטות), ואכמ"ל.
וכן מצאנו בקריעת עור שעל פי החבית, שמותר. וכן בעטיפת המאכל, עיין בחזו"א סו"ס ס"ב.
389. עיין בפוסקים שם ובסימן שכ"ב.
390. עי' שו"ע סימן שי"ד ס"ח.
391. כפי שהארכנו במקומו שם בהערה, כיעוין שם. (ועיין בזה בשבה"ש בכללי המלאכות קורע ע"מ לתפור דהוי כקליפה. וע"ע בחזו"א סי' נ"א סק"ג).
392. כן מבואר בפוסקים שם. ועמש"ש. [ולענין פתח נאה לכאו' ג"כ יש להזהר, אמנם כתבו כמה אחרונים דמאחר דהוי כחותלות ה"ז מותר, איברא

ה]. גם באופנים שמותר לקרוע ולשבר את העטיפה לצורך המאכל, מכל מקום ראוי כפי האפשר להזהר שלא יקרע במקום שיש אותיות, או מספרים או ציורים, משום איסור מוחק (ועיין בהערה כמה פרטים בזה[393], ושיש מתירים בזה לכתחילה[394]). ואם הוא חותך בין האותיות, ואינו חותך את האותיות עצמם מותר, למרות שהוא מפריד בין האותיות[395].

ודע, שכל ההיתר בכל זה הוא רק כשעושה כן לצורך שבת, כגון להוציא את המאכל והמשקה[396].

וכן הדין כשרוצה לפתוח איזה דבר להשתמש בו בשבת, כגון לפתוח שקיות שיש בה נייר טואלט חתוך, וכיוצא[397].

ג'. קופסאות שימורים, נחלקו הפוסקים אם מותר לפותחן בשבת, שיש אוסרים משום שבפתיחת הקופסה הוא נעשה כלי הראוי לשימוש ואסור משום בונה[398]. ויש מתירים, משום שאין רגילים להשתמש בהם שימוש נוסף ואינו נחשב כעושה כלי[399].

ולמעשה, ראוי להחמיר בזה שלא לפתוח קופסאות שימורים בשבת[400], ואין חילוק בין אם הוא פותח על ידי פותחן, או על ידי טבעת המחוברת במכסה כמו שמצוי[401]. ובמקום צורך יש שאמרו עיצה לקלקל את הקופסה קודם פתיחתה, על ידי שינקב או יקרע אותה מצידה התחתון, כך שלא יהיה ראוי כלל להשתמש בהם בתורת כלי, ורק אחר כך יפתח אותה כדרכה[402].

דיעון לעיל בס"ח גבי חותלות שהבאנו שיש אחרונים שדימו חותלות למוסתקי עיי"ש, וממילא לא יהיה אסור בזה פתח, אך י"א שעדיף ממוסתקי].

393. כן העירו הרבה אחרונים (כיעון בשש"כ פ"ט בכ"ד ובהערות, ועו"א). ולענין אותיות שבלשון לעז, דהיינו שכתובים באנגלית וכדו', הנה נראה שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים, כאשר הובא ברמ"א לעיל (סימן ש"ו סי"א) שבכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן. ויעוין בביה"ל שם שהאריך לבאר שאין הדין כן להלכה, עיי"ש. ומקור הדין הוא מהאו"ז והיא שיטה יחידאה, עיי"ש. ולפי"ז בודאי שיש להזהר באיסור מחיקת כתב שבלשון לעז, והגם שהאו"ז והגה"מ הביאו בשם ר"י להתיר, ובמקומו בסימן ש"ו הבאנו שיש עוד ראשונים דס"ל כן, מ"מ אין כן דעת רוב ככל הראשונים. ובפרט שלכו"ע איסור דרבנן איכא, ועיין לעיל (בסי' שי"ד ס"א) בענין פסי"ר בדרבנן, והמיקל יש לו ע"מ לסמוך.

וה"ה במקום שיש ציורים שאסור למחקם, כמש"כ הפוסקים בסי' ש"מ, וכיעוין שם במג"א סוסק"ז ועו"א. וכ"ה בחזו"א סימן ס"א, ועוד. [דהצר צורה חייב משום כותב, עיין ירושלמי פ"ז ה"ב, וברמב"ם פי"א הי"ז]. וכן ראיתי במשנ"ב (סימן תקי"ט סקי"א) גבי איגרת שהובאה ע"י עכו"ם ביו"ט וכו', אסור לפותחה אם כתוב עליה אותיות או צורות משום מוחק, עיי"ש. [ועיין במשנ"ב בסימן ש"מ סקט"ז שנקט בלשון "יש מחמירים" אף בציורים, וצע"ק].

וה"ה במקום שיש מספרים, עיין במשנה דשבת (קג:). וברמב"ם בפיהמ"ש. ותוי"ט שם. ואכמ"ל.

ואיברא שבעיקר הדין י"ל שאין בזה איסור, שהרי באופן זה אינו מוחק ממש, אלא הרי הוא כמפריד בין הדבקים, וכבר ראינו בפוסקים בסימן ש"מ שהתירו פתיחת ספר שכתוב על חודי הדפים כיון שאינו מחיקה, אלא ריחוק וקירוב גרידא, וביותר מפורש בתשו' הרמ"א (סימן קי"ט) גבי ההיא דמחיקת אותיות שעל העוגה [שדעת המהר"ם מרוטנבורג לאסור, וכ"ה בשו"ע שם ס"ג], דהיינו דווקא במחיקה ממש שאינה חוזרת וכגון שאוכלן, משא"כ באופן שנעשה בחיתוך. וכ"כ בכנה"ג וע"א. ולפי"ז בנידו"ד נמי מותר. וראיתי גם בשש"כ פ"ט בהערה שדן בזה שמן הדין מותר, ומ"מ סיים שם שטוב להמנע. ונוסף ע"ז שאעיקרא דמילתא אינו אלא כמקלקל, דהא הוי מוחק שלא ע"מ לכתוב. וגם דאשכחן רבים המתירים פסי"ר בדרבנן (עי' לעיל ריש הסימן). וע"ע בשו"ע להלן בסימן ש"כ סי"ח שיש לצרף סברת הערוך לכל היכא דאיכא צד היתר, ועוי"ל לפי הפוסקים בסימן ש"מ הנ"ל. וע"ע בענ"ז באול"צ (פכ"ז תשו' ז') ועוד באחרונים. מ"מ למעשה אין ראוי להקל בזה לכתחילה מן הסתם, מאחר שראינו הרבה מן הפוסקים שאסרו [וכן הבאנו מדברי המשנ"ב בהל' יו"ט, אך אפשר לדחות מיירי שהאותיות והצורות הם על החותם, באופן שבשבירתה מתפורר, ואינו כחיתוך בעלמא שאפשר להחזיר השברים זל"ז], ועיין בהערה הבאה.

394. עיין בהערה הקודמת כמה צדדים להקל בזה. ונוסף ע"ז נראה דלדידן כהשו"ע יש להקל, שהרי ס"ל שפסיק רישא בדרבנן מותר, וכנ"ל ברה"ס (ועכ"פ הרי הבאנו שם כמה ראשונים דס"ל הכי). ובצירוף דלא ניח"ל לדעת הערוך שמותר שפיר יש לסמוך להקל, ומה גם שיש צירופים גם בנידון זה גופא כנ"ל.

ודע עוד, שלכו"ע אין לחוש אם נקרע כאשר בא לפתוח, כיון שלא נתכוון לכך והוי מתעסק בעלמא, וא"צ כפרה. (וכן ראיתי בקצוה"ש סימן קמ"ד). וכמו"כ נראה שא"צ לדקדק כ"כ שלא יקרעו האותיות, אלא יזהר כפי האפשר לו. והסומך להקל אפילו לכתחילה במקום צורך, בודאי יש לו ע"מ לסמוך וכנ"ל. ואם אי אפשר בלא קריעת האותיות והציורים, נראה שאפשר להקל ובפרט במקום צורך וכמש"כ באחרונים, ואכמ"ל. ונראה עוד שא"צ כלל למחות בקטנים.

395. כ"כ בשש"כ פ"ט הערה מ"ח בשם הגרשז"א, וכן יש ללמוד מדברי כמה פוסקים גבי חיבור כתב שבחודי הדפים או נייר קרוע וכדו', שכל הקפידא בחצאי מילים, אבל בקירוב אותיות שלימות למילים מותר. וכיעוין בשו"ת אבנ"ז סי' ר"י, וע"ע באגר"מ ועוד. וה"נ בנידו"ד, ודו"ק. [וכבר נתבאר שאפשר לקרוע בדרך היתר, ואם יארע שיקרע האותיות לית לן בה, וכנ"ל].

396. כ"מ בפוסקים בכ"מ שלא הותר אלא לצורך, וכמו שהביא בכה"ח כאן סימן שי"ד אות ע', וע"ע בב"י מדברי הראשונים (וע"ע בביה"ל ד"ה אסור). ובפשטות י"ל שזה כדי שלא יהיה טירחא שלא לצורך וכו', אמנם לכאו' משמע שזה היתר מיוחד לצורך שבת.

397. ועיין בשש"כ פ"ט ס"ח שקופסה של נייר טואלט לא יחתוך לפי הסימנים שבקופסה (הנקרא פרפורציה), אלא יקרע את הקופסה ויוציא את תוכנה, אולם דעת הגרשז"א שיש להקל בזה מן הדין, כיעוין בדבריו במנחת שלמה ח"ב סימן י"ב מתרי טעמי, ודו"ק. (וה"ה בכ"ז לענין שקיות שיש בהם כלים חד פעמיים, ורוצה להשתמש בהם). ולהלן יבוארו הפרטים בזה. וה"ה לכאן.

398. בחזו"א (סימן נ"א סקי"א) כתב לדון אודות קופסאות של שמן ודגים העשויים מטסי ברזל, ורצופין מכל צד, שאף שאין איסור מצד סתירה, שהרי הפתיחה היא תיקון כלי ולא סתירה (שהרי סתום אינו נחשב כלי, ועי' לעיל בהקדמה), ועוד להלן), מ"מ יש להסתפק באופן שאין דעתו על הקופסא אלא להוציא מה שבתוכה ולזורקה באשפה, דהוי כשובר חבית ליטול מה שבתוכה, ואין בזה סתירה. וכתב דמ"מ יש לאסור משום גזירה דלמא יכוון לשם פתח, והרבה בני אדם דעתם על הקופסה להשתמש בה להניח בה בורית או מסמרים וכיוצ"ב, וזימנין דאינו אוכל כל הדגים השתא וניחא ליה בשימושה. ושוב הוסיף עוד דאפשר שאף בדעתו לזורקה אין מתחשבים עם כוונתו, דלא מצינו היתר שבירה אלא ביש לחבית פתח, אבל גשם חלול בפנים וסתום מכל צד כל שעושה לו פתח חשוב בנין, והרי בשובר צריך ליזהר שלא ליפות הנקב, והוא שמחליף גוף אטום לצורת כלי, בכל שבירה שעושה חשיב כנקב יפה, ע"כ. ומבואר מדבריו, א'. שיש מקום לאיסור מצד שמא יתכוון לפתח, וחשש זה לפי המבואר בדבריו הוא בגלל שדרך בני אדם להשתמש בקופסאות הללו שימוש נוסף, והא לאו הכי אין חשש, אלא שהוסיף שגם יש בני אדם שאינם אוכלים כל הדגים וניח"ל בשימושה, והיינו דלפי זה עצם הדבר שאינו אוכל הכל ומשאיר ממנה לזמן, ה"ז בכלל ניח"ל בכלי, וחיישינן לאיסור עשיית פתח, ועכ"פ אם זה דבר שבודאי אין לו שימוש נוסף, ומיד אוכל את כל תוכנו, משמע דמותר לפי טעם זה. ב'. וטעם נוסף כתב החזו"א שדבר שהוא גוף אטום וחלול אינו כלי, ובפתיחתו הוי כלי, אסור משום בנין, ע"כ. ולפי טעם זה יש לאסור אפילו בדברים שאין לו שום כוונה להשתמש בהם שימוש נוסף, וכן כתב בהדיא החזו"א שם, ויתירה מזו שאפילו כשהוא חשב לאכול הכל ולזורקו ג"כ אסור, דמ"מ כעת הוא נעשה כלי.

ויוצא איפוא תרי טעמי לאיסור, חדא דשמא יתכוון לפתח (וזה דווקא כשהוא משתמש בקופסה כשימוש כלי, וכנ"ל. וק"ו אם מרוקן הכל לכלי אחר וזורקה שיש לומר דשרי). וטעם שני דעצם פתיחתה ממה שהיתה גוף אטום ונעשה כעת כלי, ה"ז איסור משום בונה. והנה החזו"א נקט טעם הראשון כדבר פשוט, שיש לאסור מהאי טעמא דשמא יתכוון להשתמש בקופסה, ואח"כ הוסיף בלשון "אפשר" שגם אם בדעתו לזורקה אסור, ומשמע שאינו פשוט לאיסור. אמנם ראיתי אגב אורחאי שיש שנקטו כטעם זה דווקא שבכל אופן הוי עשיית כלי מחמת מציאותו שנעשה כלי הראוי לשימוש, ובאמת שי"ל כן בסברא, ואינו פשוט לדחות טעם זה ממה שנשתנה המציאות. אמנם יש חולקים, ומתירים בזה"ז שהדרך לזורקם, וכמו שנביא להלן מדברי האחרונים בזה.

ויש לבאר עוד דאע"פ שבנין זה הוא בנין לשעה, הלא גם זה אסור, וכמש"כ באול"צ ח"א (סו"ס כ"ד). ועוד דלא חשיב בנין לשעה, שהרי כעת הוא בונה אותו וזורקו, והבנין נשאר עומד קיים אע"פ שנזרק, וכבר הארכנו במקומו בדין כלים חד פעמיים, שהיו מהאחרונים שרצו לומר שכלי חד פעמי לא נחשב כלי (ונפ"מ מזה לענין טבילת כלים, ולענין איסור ביטול כלי מהיכנו, ולענין כוס של קידוש וכוס של ברכה, ועוד כיוצ"ב). וכתבנו דאין להקל בזה, דאף אמנם דאינו דבר חשוב, הלא מ"מ כל תורת כלי עליו מה"ת ומדרבנן, ומהיכא תיתי להקל ולומר דלא חשיב כלי. ועי' באול"צ שם מש"כ בזה. ונראה פשוט דחשיב כלי לכל דבר, והכי נמי דאסור לבנות כלי כזה אפילו כשזורקו, דמ"מ הוא בונה כלי, ויותר מזה נל"פ דכיון שעשה כלי ונתקיימה מחשבתו לענין שבת לכו"ע אסור. וכבר האריכו האחרונים בכ"ז. וכן מבואר בגמ' דביצה (לג:) בקוטם קיסם לחצוץ בו שיניו לר"א דחייב, וזה למרות דהוי כלי חד פעמי וגם אינו חשיב וגרע טפי, וכ"מ מכמה דוכתי כיעוין באול"צ בסו"ד ועוד.

ואין הנידון כאן מצד איסור בנין וסתירה בכלים, שבזה הבאנו לעיל בסימן שי"ד ס"א בהלכה ב' שרבים סוברים שאין איסור בנין וסתירה כלל, ויש אוסרים, ועמש"כ להלן משם התהל"ד. ולהאמור דכלי חד פעמי חשיב כלי, ה"נ אסור. וכמו"כ אינו ענין למוסתקי, שמלבד שיש גם בו איסור עשיית פתח, כמבואר בשו"ע ס"א, עוד בה דלא דמי למוסתקי שהוא כלי רעוע, וכאן הוא כלי חזק, אלא דלא חשיב, וכאמור דאף שאינו חשוב, אסור כשאר כלים (וע"ע בחזו"א הנ"ל שהעיר בזה דע"י החיבור באבר ובדיל הוי עיקר הכלי, והיינו דכך עשוי מתחלתו), וגם אין להתיר בנידו"ד ולומר דהוי כמגופה של חבית שמותר להסירה, שכאן הוא מחובר למעשה וה"ז חלק אחד עם הכלי כולו, וגם מעיקרו נעשה כאחד, וגם יש בו איסור עשיית פתח, והאריכו בכ"ז הרבה האחרונים, ואכמ"ל, ועיין בהערה הבאה משם התהל"ד (סימן שי"ד סוסק"ב) דס"ל דכלי שימורים הוי כלי לפנ"כ, שבפתיחה האיסור משום סותר, וזה סברא הפוכה לאיסור, ומ"מ לתרוייהו יש איסור בזה או בונה או סותר. וכאמור לעיל שיש גם חשש דשמא יכוון לפתח. וע"ע גם בקצוה"ש סי' קי"ט ס"א, וכן בשו"ת הר צבי ח"א עמוד רצ"ד, ובאז נדברו ח"א סי"ב שהחמירו בכ"ז, עיי"ש. וכבר בשכנה"ג כאן מוכח לאיסור, ודו"ק.

399. הנה באשר לאיסור מתקן מנא היה מקום לומר דאין בזה איסור, עפמש"כ המ"מ (פי"ב ה"ב) דלא נאסר פסיק רישא במתקן מנא, וה"ד כמה פוסקים (וגם בנידו"ד בצי"א ח"ו סוסל"ה ועוד באחרונים רבים). אולם יל"ע בזה דאינו פשוט כ"כ, דע"ז גופא קאמר החזו"א דבכה"ג שעושה לו שם כלי אסור (ועיין ט"ז סימן שט"ו סק"ד). וגם בעיקר הדין אע"פ שהובא בב"י ובמג"א בסימן שי"ח (וכן הגר"א כאן בסי' שי"ד הזכירו), אולם מאידך בכ"ד מצאנו לאיסור, ויש מפרשים שזה נאמר רק התם שאינו תיקון גמור ולא בשאר דוכתי, וגם יש חולקים על עיקר כלל זה, והזכרנו מזה להלן בסו"ס שט"ז בכללים, עיי"ש. (וע"ע מה שכתבנו בזה להלן בענין שבירת איגלו לב' חלקים). ועוד יל"ב. ועכ"פ בנידו"ד לכאו' בלא"ה י"ל כאמור, שזה ממש מתכוון לכלי, וה"ז כמתכוון גמור. ויל"ב. אולם אפשר לומר דמעיקרא מה שסבר החזו"א דלפני שפתחו הוי גוף חלול אטום, ואח"כ בפתיחתו הוי כלי, לכאו' י"ל בהיפוך דגם קודם לכן הוי כלי, וכעת אינו אלא פותח בכדי שיוכל להוציא המאכל, ובאמת בתהל"ד (סקי"ב) כתב שיש לאסור פתיחת הקופסאות מדין סותר. וע"ע להגרשז"א המובא בשש"כ (פ"ט הערה ז' י') שסובר דנראה שהסוגר קופסה כזו בשבת נקרא בונה ולא סותר, ובפתיחתו שאינו אלא להוציא המאכל אין בו משום עושה כלי כלל, כיעוי"ש. ובעצם האיסור דסותר, הא לא קשיא, דאפשר דהוי כלי רעוע, וכמש"כ שם בשם הגרשז"א, ואמנם יש לדחות דאע"פ שאינו חשוב אינו כמוסתקי, ומ"מ הרי דעת הרבה פוסקים דאין סתירה בכלים כלל, וכמשנ"ת לעיל בסימן שי"ד ס"א, ובמקום צורך ודאי יש להקל בזה. ועוד אפשר לצדד בנידו"ד, דכל כהאי גוונא הוי כחותלות של תמרים, המבואר בשו"ע (סעיף ח') שמותר לסתור אפילו גופן של חותלות, וכן מצאתי להאגרות משה (סימן קכ"ב) דכל כה"ג הוי כחותלות של תמרים, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סימן ח'. וכן העיר בשו"ת אור לציון ח"א סו"ס כ"ד. אולם לכאו' יש להעיר ע"ז לפי מה שנתבאר במג"א שם שההיתר בחותלות של תמרים הוא מאחר שאינו כלי גמור, אלא עשוי להתבשל התמרים עיי"ש, משא"כ כאן דהוי כלי גמור, אלא שהארכנו שם בהערה לסעיף ח' דיש לומר דלאו דווקא הוא, אלא כל שאינו חשיב שרי, עיי"ש. ולפי"ז מצאנו סמך למתירים. אולם יש מקום לחלק דאף לדברינו מ"מ אין להקל אלא בכה"ג דהוי כלי גרוע מאד, אלא שכתבנו שם שי"א שכל שעומד לזריקה ה"ז מותר, כיעוי"ש. ועוד אפשר שהרי חלק ממטרת האריזה כיום, הוא כדי לשמור על הטריות של המאכל, וממילא י"ל שזה כמו חותלות של תמרים שמעלתן לתועלת המאכל כדי שיתבשלו, וממילא הם טפלים, וה"נ הם טפלים אל המאכל (אלא שזה לא מוחלט בכל האריזות, שהרי יש אריזות שהם נועדו להחזיק ולקבל המאכל וכו', ויש אריזות כפולות), ודו"ק. ועוי"ל בזה. וע"ע מה שכתבנו להלן בענין פתיחת שקית חלב, אם כל כה"ג דמי לחותלות.

[ועכ"פ כ"ז הוא לבאר לנו שאין בזה משום סותר, אבל עדיין אינו מיישב לנו את החששות האחרים דבונה ועשיית פתח. ובסברא היה נראה לחוש לזה, מאחר דמ"מ הוא מתקן הכלי ועושהו ראוי לשימוש, ומ"מ כעת אנו מבארים לדעת המתירים, ויש שנקטו שמותר אף לעשות פתח כיון דהוי כחותלות של תמרים. ואמנם לא אשכחן שהתירו בזה פתח, אלא רק סתירה, ובפרט שכמה פוסקים נקטו דהוי כמוסתקי שאסור פתח, אבל בשו"ע נקט דהוי כמו קליפת הפירות, ובקליפה הרי לא שייך איסור פתח, דהוא טפל לאוכל, וגם כאן י"ל כן. וע"ע בדברי האחרונים שהזכרנו להלן שכתבו עוד כמה צדדים להתיר בזה, ואמנם הם דברים הנתונים לשיקול דעת לכאן ולכאן, ואכמ"ל. ומצד איסור קורע אין לחוש בזה מכמה אנפי, וכמש"כ בשו"ת אבן ישראל ח"ז סט"ז ועוד באחרונים, ודלא כמש"כ בשו"ת קנה בושם ח"א סי' כ"ב ואול"צ שם, ואכמ"ל].

וכן מצאנו בכף החיים (סימן שי"ד אות ל"ח) אודות תיבות קטנים של מין ברזל שיש בהם דגים קטנים כבושים בשמן, ופתחיהם למעלה מדובק באיבר, העליתי בספר באר מים חיים שמותר להסיר מהם הפתח בשבת כדי לאכול הדגים [אלא שהוסיף שכ"ז אם לא פתחו מבע"י, אבל אם אפשר יפתחו אותם מער"ש], ע"כ. איברא שיל"ד בדבריו שסובר להתיר בזה כדין התזת מגופת חבית. וכן ראיתי לו בתשו' במ"ח שנדפסה מכת"י שכתב כן, ויל"ד דהא כאן הוא חיבור אחד עם הכלי, וגם הלא מתכוון כאן לעשיית פתח, ואכמ"ל. וע"ע גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סימן פ"ב) שהאריך הרבה ומצדד להקל בזה, ועוד ראיתי לו בתשו' אחרת מכת"י שכתב שיש "ללמד זכות", ע"כ. וע"ע בסו"ד בתשו' הנ"ל שבמקום שהדרך לזרוק אותם גם החזו"א מודה להיתר (ושם בתוה"ד חשש בזה מחמת שנודע שיש ת"ח המשתמשים בזה לבשל ביצים, שחוששים שמא ימצא דם ויצטרכו להגעיל, עיי"ש. אולם בזה"ז אין זה מצוי כ"כ לחוש לזה, שהרי הביצים באים ממשקים שאין שם זכר, ורבים מקילים בזה, ויש מהגדולים שהקילו אחר מעל"ע אם אירע שנמצא דם, ומה גם שבביצה קשה אין מצוי שניכר הדם המועט, ואין להאריך). וכ"כ עוד מן האחרונים, וכן דעת הגרשז"א להקל בזה כשאין דרך לשמור הקופסאות וגם בדעתו שלא לשומרה, וכמובא בשש"כ פ"ט הערה ז' וי"ד. וגם בשו"ת אגרות משה (סימן קכ"ב) כתב שמותר לפותחן מן הדין, וע"ע שם מש"כ בזה. וע"ע בשש"כ הנ"ל ריש ההערה שהביא כן מהחלקת יעקב (אמנם בחלק"י איכא כמה תנאים בזה) ועו"א. וע"ע בזה גם בספר אשרי האיש משם הגרישז"א מעיקר הדין, עיי"ש. וע"ע שו"ת להורות נתן ח"ג וח"ז. וכן מצאתי גם להגרב"צ א"ש בשו"ת אור לציון (ח"א סימן כ"ו) שהעלה להקל לפתוח קופסאות שימורים, וע"ע גם בשו"ת באר משה ח"ג סימן ס"ט שיש להתיר מכ"א, וכן דעת הגרשז"א כמבואר בשש"כ. וכן בשו"ת דברי משה הלברשטאם סי"ז. וכ"ה בשו"ת להורות נתן עייש"ב. ובשו"ת אבן ישראל להגרי"י פישר. וע"ע בשו"ת צי"א ח"ו סימן לה. וכן בשו"ת תפלה למשה סי' כ"ד כ"ה ומנ"א ועוד הרבה באחרוני זמנינו. [ואמנם יש שהתירו רק בתנאים מסוימים, וכגון שלא יפתח את הפתח היטב אלא ישאיר את העוקצין ובליטות וכו', וכמש"כ בחלקת יעקב ולהורות נתן שם ועו"א. וע"ע בחלק"י שם ועוד אחרונים שכתבו להורייך את המאכל מיד, וכל כיוצ"ב. ואף גם זאת רובם כתבו שאינו אלא בשעה"ד וכיוצא. ומ"מ מן הדין צידדו להקל].

400. עיין בב' ההערות הקודמות דמלבד הנידון דבנין וסתירה בכלים, יש איסור משום דעושה פתח, ומתקן מנא, וכמש"כ החזו"א וש"א, ואף שכמה אחרונים צידדו דכיון שאינו כלי חשוב לא נחשב כלי ושרי, אולם כבר הערנו דאינו נהירא, דודאי עדיף כלי זה ממוסתקי, ומה גם שאף במוסתקי אסור פתח וכנ"ל. ומצד חותלות של תמרים ג"כ אינו ברור, דהא הוא כלי גמור, ועוי"ל, וככל הנ"ל. והנה אמנם הבאנו שהרבה אחרונים כתבו להתיר מן הדין, אולם המעיין יראה בדברי כולם שכתבו להזהר בזה לכתחילה [ויש כמה לישנות בזה, שבכה"ח בתשו' הנ"ל כתב בלשון "טוב ונכון ליזהר לפותחן מערש"ש", ובחלק"י הנ"ל כתב "שאין למחות במקילים, ואף שמקילים לכתחילה", וע"ע שם, ובשאר פוסקים כתבו ג"כ לשונות של "לימוד זכות", או "שעת הדחק", ו"צורך גדול" וכהנה, ויש שחרדו שלא להקל בשופי]. ומאידך גם יש רבים האוסרים, וכיון שנוגע בחשש איסור תורה, א"כ בודאי הוא שראוי להזהר לכתחילה, ומ"מ לא כתבנו בלשון איסור, מאחר שהאחרונים הנ"ל האריכו בצדדי היתר, הגם שהם דברים מחודשים שיש לדון בזה, וכמו"כ רבים הם המתירים, וגם העולם רבים נהגו להקל, אך ירא שמים ירחק מזה.

ודבר מצוי בכמה מקומות שלא הכינו דגים לשבת, ורוצים לקיים מעלת אכילת דגים בשבת (וכמו שהזכרנו לעיל בעניני עונג שבת, לגבי סעודה ראשונה, וי"א בכל הסעודות, ובפרט בסעודה שלישית כמש"כ בסה"ק), ויזהרו שלא לפתוח קופסת שימורים בשביל ענין זה, שבודאי הא עדיפא.

401. שלא מבעיא ע"י פותחן שהוא פתח גמור כדרכו (מלבד שנעשה בחיתוך נאה), אלא אף בקופסאות שימורים שיש להם טבעת שמושכים עימה את המכסה, מ"מ הרי הוא עושה פתח לכלי ומתקנו שיהיה ראוי לשימוש, ואין בית אחיזה זה מועיל כ"כ. [ואדרבה יש שאסרו בזה גם משום "מחתך", והוא חשש איסור מוסיף, הגם שיש לדון ע"ז כמש"כ במק"א שאף שהוא צריך לחתוך כך, מ"מ לא איכפ"ל במידה].

402. כן כתבו במנח"י שם והגרשז"א ועוד אחרונים, וה"ד בשש"כ פ"ט ח"ג ובהערה כ', שמאחר שקלקל את הכלי ע"י הנקב אם יחזור ויפתח אין בו משום בונה, דהא נתקלקל מלהיות כלי, וגם אין לחוש בכה"ג לשמא יכוון לפתח, דהא כבר אינו כלי בכדי לחוש לזה. (ובספר ארחות רבינו ע' קמ"ז הביא כן בשם החזו"א).

ואמנם לכאו' יש להקשות ע"ז דהיא חומרא דאתיא לידי קולא, שהרי כשעושה כן הוא סותר את הכלי, וכבר כתב בשו"ע (סעיף א') שאסור לסתור כלי, ואח"כ הוא מוסתקי. וראיתי בשש"כ שם בהערה בשם הגרשז"א שאין לחוש לזה, מכיון שבשעה שהקופסה עוד סגורה איננה כלי, עיי"ש. ואכן יש להעיר ע"ז, ושו"ר שכבר העיר שם בשש"כ דכ"ז הוא רק לסברת החזו"א הנ"ל, דבעודו גשם חלול אינו כלי, ורק לאחר שפותחו הוי כלי, אולם לסברת התהל"ד הנזכר לעיל אדרבה בעודו משמש לאיחסון המאכל אז הוי כלי, ובשבירתו אדרבה הוי

אמנם מכל מקום המיקל לפתוח קופסאות שימורים, יש לו על מה לסמוך[403], ובתנאי שלא ישתמש בהם שימוש נוסף, אבל אם דעתו להשתמש בהם שימוש נוסף, אסור לכולי עלמא[404], ויש להזהר עוד שלא להשתמש מתוך הקופסה כלל, אלא ירוקן את תוכנה לכלי אחר, ויזרוק את הקופסה[405]. וגם צריך להזהר בפתיחתו, שלא יכוון לעשות פתח יפה לשימוש (ועיין בהערה)[406].

ד'. כמו שנחלקו הפוסקים אם מותר לפתוח קופסאות שימורים, כך הדין לענין קופסאות קרטון שבהם יש משקין או אוכלים, והוא הדין לענין שקיות המכילות דברי מאכל או משקה[407], ונתבאר לעיל שאף לדעת המתירים היינו דווקא בדבר שנזרק לאחר השימוש, ואין משתמשים בו כלל פעם נוספת, אבל אם הדרך להשתמש פעם נוספת לאחר השימוש, בין שמכניסים בו דברים מבחוץ, ובין שמכניסים בו את השאריות ממה שהוציאו ממנו, וכל כיוצא בזה, הרי זה אסור[408].

אבל שקיות שרגילים להוריק את תכנם מיד עם פתיחתן, כמו שקיות סוכר או קפה קטנות שיש בהם מנה אחת, וכיוצא, לכו"ע מותר לפתחן בשבת ויו"ט[409]. ויש אומרים עוד, שכל שקיות שדרך שימושם הוא מיד לאחר פתיחתן, שאוכלים את תכנם מיד, ואח"כ זורקים אותם, הרי זה מותר לפתחם[410]. ובכלל זה שקית במבה קטנה וכיוצא, מותר לקורעה בשבת. ואפשר שמותר גם לפותחה בראשה על ידי משיכת הצדדים[411]. ואריזת מלח או סוכר, כמו שמצוי מנייר, מותר לפתוח אותם בשבת[412].

ה'. שקית חלב סגורה שרוצים לפותחה בקצה שלה כדי להשתמש בה, יש לדון מצד כמה אופנים.

א]. מצד איסור מתקן כלי - אפשר שבזה יש להקל לכולי עלמא, ואף אותם פוסקים שאסרו לפתוח קופסאות שימורים, מ"מ שקיות שאין להם צורת כלי ועשויים רק לשמר את המאכל, ואין רגילות להשתמש עמם ככלי, יש להקל לפתחם[413], וכן אין לחוש בזה מצד איסור סותר בשום אופן[414].

ב]. מצד איסור קורע - יש להקל[415]. אולם מצד איסור מחתך שחותך לפי מדה - יש להזהר כשפותח שקית חלב שלא יפתח לפי מדה, אלא יפתח פתח גדול או קטן איך שיהיה, ולא לפי צורה מסוימת[416]. ולמעשה, לכתחילה ראוי להזהר לפותחם מערב שבת[417], ואם לא פתחם מערב שבת, יקרע את האריזה בדרך קלקול והשחתה[418]. ובמקום צורך כתבו הפו' שאפשר לנקב בשיניו חור קטן[419].

ו'. קרטון משקה, כמו שמצוי חלב עמיד, או מיץ פירות וכיוצא, דינו ככל המבואר לעיל גבי קופסאות שימורים. ולכן, ראוי להזהר שלא לעשות בו פתח חדש קטן בשבת, ויראה לכתחילה לפותחו מערב שבת[420]. [ואם היה בו כבר פתח ונסגר בפקק, דינו כדין הפקקים בשבת שיבואר להלן][421].

וכמו כן אין לפתוח את ההדבקה שהדביקו בראש הקרטון, אלא אם כן הוא דיבוק קל, אך במציאות כיום הוא דיבוק חזק, ויש להזהר בזה[422].

אבל יש להקל במקום צורך לחתוך את הקרטון בהשחתה[423].

ושק או קרטון, הקשורים בחבל או חוט, מותר לנתקו דרך קלקול, ואפילו בסכין[424].

סותר, וא"כ אכתי הוי איסור משום סותר. ואם כתבנו לחוש לחזו"א לחומרא, מ"מ נראה שאין להקל בסברתו, אולם נ"ל דמ"מ יש לסמוך ע"ז להקל, דהנה כתבנו לעיל בהלכה ב' דלדעת רוב הראשונים אין סתירה בכלים, וכי אף שלדעת השו"ע אסור חוץ ממוסתקי, מ"מ בשעת הדחק יש להקל לסמוך על דבריהם, ומעתה הכי נמי בנידו"ד דודאי יש לצרף את דעתם להקל בזה, ואפילו לכתחילה. אלא דהלום ראיתי שבשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן פ"ב) העיר בזה שאינו ענין לסברת החזו"א שבעודו סתום אינו כלי, וכי לדעת האוסרים לסותרו גם בזה יהיה אסור, ומ"מ כאמור דלפמשנ"ת יש להקל במקום צורך דאין סתירה בכלים. [איברא שנתעוררתי בזה לדון דעד כאן לא התרנו לסתור כלי לצורך, אלא לצורך המאכל, אבל כאן שהוא לצורך לצאת מידי כל חשש הפוסקים מנא לן, וי"ל דמ"מ דחינן הא מקמי הא, ועוד דמ"מ בפועל מחמת האיסור אינו יכול לאכול, וה"ז נחשב צורך]. ונוסף ע"ז, הרי באגר"מ ח"א סי' קכ"א ענף ט' ועו"א כתבו שיש לדון קופסאות שימורים כמו חותלות (הנ"ל בס' שי"ד ס"ח, ועמש"ש), ולא שייך בזה סותר, וא"כ בנידו"ד נראה דשפיר אפשר להקל, ודו"ק.

איברא שעצם הדבר בהיתר זה אינו ברור לי, שהרי בעת שעושה פתח למטה, הרי כבר עשה פתח, ומה בכך שהוא למטה, הרי יכול להתפרש זה כפתח בפני עצמו, ומה לי הכא ומה לי התם, ובשלמא אם הוא סותר אותו לגמרי, והיינו שקורע את הקופסא מלמעלה למטה באופן שמקלקל אותה לגמרי, בזה שפיר יש להתיר, וככל האמור דבדברים אלו יש לסמוך על הפוסקים הסוברים שאין סתירה בכלים, ובפרט שרבים הסוברים כן, אבל כפי משמעות המחברים משמע שעושה חור בעלמא וחוזר ופותח חור אחר למעלה, וצ"ע. (ולכן לא הבאנו ע"צה זו בפשיטות, ומה גם שאפילו מצד סותר לגמרי ג"כ אינו ברור להתיר, אחר שמרן השו"ע פסק לאיסור). אך חשבתי שהמעלה שיש בזה הוא רק בזה שבאופן זה נחשב הפתח הראשון, כמו כל מלאכה דלא ניח"ל, שאינו אלא איסור דרבנן, וכיון שבדעתו לפתוח פתח אחר, ה"ז גילוי דלא ניח"ל בפתח הראשון, וממילא בזה מצרפים טפי את סברות ההיתר שכתבו האחרונים, דחותלות ופסיק רישא במתקן מנא וכל כה"ג, ודו"ק.

ויותר טוב לחתוך אותו לגמרי דרך השחתה (אם אפשר לעשות כן), שבזה אין שייכות למלאכת מכה בפטיש, ואינו אלא סתירה שבשעת הצורך כתבו כמה פוסקים שאפשר לסמוך להקל. ובאמת שאף הגדולים שאמרו לנקב בתחתית הכלי, כוונתם שיהיה נקב בדרך קלקול.

נ"ב. ובאופן שפותח את הכלי דרך השחתה מותר להשתמש בו, ויכול לאכול מתוכו, וא"צ להוציא את האוכל, דמ"מ נתקלקל מהיות שם כלי, וכיוצ"ב מבואר בשו"ת באר משה ח"ג סימן פ"ט ובאול"צ ח"א סי' כ"ד.

403. והיינו שסומך ע"ד הפוסקים הנ"ל המקילים, ואין למחות בידו שיש מקום ע"מ לסמוך, וכמו שכתבו הרבה אחרונים, עיין באול"צ ח"ב פכ"ז אות ז', ובשו"ת מנח"י ח"ד סס"ב ובצי"א ח"ו סימן ל"ה באריכות, ועוד רבים וכנ"ל. וע"ע בספר בנין שבת ח"א פל"ג באריכות. וכן בשו"ת אבן ישראל להגר"י פישר בח"ז (סימן ט"ז) האריך בזה, וכתב ע"פ הראשונים שכל האיסור במתכוון לעשות כלי, ולא בדבר שנזרק אחר השימוש דלא חשיב כלי. (ובאחרונים הנ"ל מתבאר להתיר בכל כלים חד פעמיים, מעצם הדבר דלא חשיבי). ואמנם יש לפלפל בזה לכאן ולכאן, ומ"מ מד' האחרונים הנ"ל שציינתי יש ללמוד הרבה צדדי היתר בנידו"ד. ועיין בארוכה בספרים בנין שבת ומתנת שבת ועוד באחרוני זמנינו, ואכמ"ל. ועיקר ההיתר הוא באופן זה שהדרך לזרוק אותם אחר השימוש.

ודע, שאם עבר ופתח קופסת שימורים (לדעת האוסרים), מותר להשתמש במאכל בכל אופן, ואינו נאסר, כדאשכחן באוירא דלבני שהפירות מותרים, ובכ"ד כה"ג אף הכלי עצמו אסור בשימוש, וכדרך שכתבנו להלן בענין פקקים בסוף ההערה, עיין שם.

[ומכל מקום נראה שראוי שיעשה כן ע"י קטן, שבמקום צורך טפי יש לסמוך על המקילים לפתוח ע"י קטן, וכמו שהזכרנו לעיל בהקדמה להלכות אלו, ובפרט כשהדבר גם לצורך הקטן שנהנה מן המאכל שבקופסה, דשרי, עפמש"כ בביה"ל סר"ס שמ"ג, עיי"ש].

404. כן מתבאר מדברי הפוסקים שאם דעתו להשתמש בה שימוש נוסף דאסור, ואף מהפוסקים המתירים שהזכרנו לעיל בהערה, נקטו שאם דעתו להשתמש בהם שימוש נוסף שאסור לפותחן, דהוי כמתקן כלי, וכיעוין. וזה ברור.

405. דיש לחוש שעצם השימוש שמשתמש מעט מעט מתוך הקופסה, הוי כמשתמש בכלי, והוי כעין שימוש חוזר, וכמו שהעיר בסברא כעי"ז החזו"א הנ"ל בס' נ"א סקי"א. וא"כ יש לחוש בזה למתקן מנא, ולכן יראה לרוקן את תכולת הקופסא לכלי אחר. ואף שיש באחרונים שהקילו גם בזה, ומ"מ בנשאר לזמן מה חמיר טפי, ומ"מ בפשטות יש להזהר בזה.

406. שבאופן זה אסור לכו"ע, וכמבואר בסימן שי"ד ס"א. [ונראה, דהנכון להזהר שלא יפתח את כל המכסה מסביב, ובכך אין חשש שיכוון לפתח נאה, וכ"כ בשו"ת חלק"י הנ"ל, וכ"ה בבאר משה שם ובשו"ת להורות נתן ובאול"צ סימן כ"ו וש"א].

407. עיין בחזו"א סימן נ"א סקי"א, וע"ע בשש"כ פ"ט.

408. דבכה"ג הוא כלי גמור ואסור לכו"ע [אמנם במה שמשתמשים בו רק באותו פעם מעט מעט, י"א דלא חשיב שימוש כלי, וכנזכר לעיל בהלכה הקודמת שראוי לחוש, אא"כ זה דבר עראי שאכילה כזו אינה מחשיבתו ככלי אלא כעטיפה, עי' להלן].

ולכן שק סוכר או קרטון עוגיות גדול שמשתמשים בו ככלי לאחר השימוש בתוכנו, אסור לפותחו אפילו אם דעתו לזרוק את השק אח"כ, וכמש"כ בשש"כ שם סעיף ב', עיין שם ובהערות.

ועיין להלן שאם הקרטון סגור בניילון או דבק נייר וכיוצא, דהוי כעור שעל פי החבית, וה"ד בנידו"ד. וע"ע מש"כ שם. אמנם אם הוא דבוק בעצמו בדבק וכדו' הרי נתחבר, ויהיה אסור לפותחו לסוברים שיש בזה חשש עשיית כלי, ורק בדבק חיצוני שעליו הוא דשרי בשופי וכנ"ל. ויבואר עוד ענ"ז להלן בדוגמאות מצויות.

409. דבכה"ג ה"ז כמסיר את עטיפת המארז, ולא חשיב עושה כלי כלל, וכמו שכתב כיוצ"ב בחזו"א בסימן ס"א סק"ב. וכ"כ עפי"ז בשש"כ פ"ט ס"ד. וגם אפשר לדמותו לחותלות המבואר בס' שי"ד. ועמש"כ לעיל מדברי האחרונים בענ"ז, ואכמ"ל. ובזה אף אם ישתמש בפתח, מ"מ כיון שאינו מכוון לכך מותר, וכמ"ש בחזו"א סו"ס ס"ב, ודו"ק.

ודע, שגם אם יש סימון לחיתוך בקצה השקית, מותר לחותכו, כיון שאין דעתו לכך לפי מידה זו. וכ"ה במנחת שלמה ח"ב סי"ב. וכ"כ בשש"כ פ"ט ס"ד. ונת' עוד במק"א.

410. הנה ראיתי שיש שכתבו להתיר לפי החזו"א בכל אופן כשהוא דבר שנאכל מיד ואח"כ זורקים אותו, כגון שקית במבה קטנה, או שקית מאכל שאוכלים ממנו, כגון ארטיק שפותחו מלמעלה, ושקית שתיה וכו', ויל"ע דלכאו' לפי החזו"א שאוסר מצד עשיית כלי גם בכה"ג יש לאסור, דהא עושה כלי ומשמש אותו לאותו זמן, ובפרט שבעודו אוכל ממנו מעט מעט הרי הוא משמש אותו ככלי, הגם שאינו בזמן מרובה, וא"כ י"ל שדווקא בנידון השקיות סוכר הנ"ל שמוריק את תכנם מיד עם הפתיחה, ואינו משמש אלא כחותלות תמרים בעלמא, אולם אכתי יש לומר דכיון שאין דעת בני אדם על הכלי כלל לא חשיב כעושה כלי, וזהו ביאור החזו"א בסו"ס ס"א דכל כה"ג הוי כעטיפת המאכל, וכתבו המפ' שאין בו משום עשיית כלי. והדבר תלוי לפי ענינו, ובשקית שתיה, או של ארטיק וכדו', נראה דשרי, ודו"ק.

וע"פ הנ"ל שכל דבר שאינו נראה ככלי לא אסר (ודווקא בקופסאות שימורים וכדו'), א"כ יש לומר שבכל שקיות שהם נמי אין לחוש, דבלא"ה בעצם הדין של כל קופסאות שימורים יש רבים המתירים, ובפרט בנידו"ד בשקית בעלמא שיש לדמותן לחותלות דשרי, ודו"ק. ולמעשה הוא תלוי לפי הענין, וכמשנ"ת. (והטוב ביותר לקרוע דרך השחתה, ולרוקן לשקית אחרת).

411. די"ל שעשוי לכך והוי כמגופה, ועוי"ל. ועיין להלן בענין קרטון משקה, ומ"מ כבר נתבאר דכאן הוי כעטיפה ומותר בכל אופן. ומצד קורע י"ל דשרי מה"ט, ובפרט אם מודבק בחום וכדו', וע"ע בארחות שבת ועוד. ויל"ב. ואכמ"ל.

412. דזה נראה ממש כחותלות, ועוי"ל. עיין במנח"י ח"א סע"ז ובשש"כ פ"ט בהערה משם הגרשז"א. וע"ע באז נדברו ח"א סי' ע"ט אות קמ"א ובברית עולם, וארחות שבת, ואכמ"ל. (וע"ע להלן לענין קרטון משקה ובהערה שם).

413. הנה הבאנו לעיל דלפי החזו"א וע"א אסור לפתוח קופסאות שימורים בשבת, משום שבזה הוא עושה כלי, ויש להסתפק בזה במיני שקיות האם גם בזה אסור משום עשיית כלי בעשיית הפתח בשקית, ובפשטות יש לאסור גם בזה [מפני שמכל מקום לפני שפתח את השקית היה כלי אטום, וכעת שעשה בו פתח הרי הוא דבר העשוי לשימוש, והרי אילו הוא היה שק שמשתמשים בו לפעמים ה"ז אסור משום עושה כלי, וה"ה בזה דאע"פ שזורקה מ"מ אסור]. אולם יש מקום להסתפק בזה דשמא לא נאסר אלא בכלי שהוא נראה ככלי, כגון כל הני קופסאות שימורים, משא"כ שקיות למיניהם שהם נראים כעטיפה, וכעין מש"כ החזו"א סו"ס ס"א ומש"ש. ויותר י"ל דהוי כחותלות בעלמא (שמותר לפתחם בכל גווני). וכבר הארכנו במקומו שם לדון בטעם ההיתר, שהבאנו שדעת הפוסקים משום שהוא כלי גרוע (ולאו דווקא מצד שעשוי לבשל את התמרים אלא מעצם מהותו), וכדמשמע מדברי הרבה אחרונים, ואכמ"ל. ולדעת הרבה מהאחרונים אפילו בקופסאות שימורים מותר לפתחם בשבת, מעצם הדבר שאינו עשוי להשתמש בו פעם שניה, וכמשנ"ת לעיל באריכות. וגדולה מזו העירוני דשמא שקית חלב שדרכה להעמיד אותה על ידי כלי אחר, מוכיח שאינו כלי ככל הכלים, וממילא אין איסור מתקן כלי בעשיית פתח, ובמה שאינו פתח העשוי להכניס ולהוציא הלא אינו איסור דאו', כמשנ"ת לעיל במקומו, ויש לסמוך להקל. (וע"ע בכה"ח סימן שי"ד אות ס"ט וש"א שהבאנו לעיל גבי קופסאות שימורים, ועי' בענ"ז בשו"ת מנח"י ח"א סימן ע"ז, ובח"ו סימן כ"ז, וע"ע באגרות משה ח"א סי' קכ"ב ועוד באחרונים. וע"ע בספר בנין שבת מה שהאריך בדינים אלו, ואכמ"ל).

414. הנה ע' לעיל (בסימן שי"ד ס"א) שהשו"ע התיר רק במוסתקי, וכתבנו שם שלדעת רוב הראשונים אין איסור סותר כלל, ואפשר שאף מרן היה מיקל, ועכ"פ במקום צורך (וכמו שצידד בכה"ח להקל במקום צורך), ואף את"ל שאסור, מ"מ בכה"ג שנתבאר לעיל דהוי כחותלות תמרים הרי מותר, ובלא"ה הא אינו אלא איסור דרבנן לכל הדיעות, ובכה"ג ודאי מותר לכתחילה.

415. הנה להנ"ל דהוי כחותלות של תמרים יש לומר בפשטות דשרי, אולא שלכאו' יש להקשות עפ"ד הביה"ל (שם) שהקשה דלמה לא יהיה בזה איסור משום קורע (שאסור מדרבנן אפילו שאינו ע"מ לתפור), ותירץ דכ"ז שייך רק בקריעת בגד ששייך בו ע"מ לתפור ולכן גזרו, משא"כ כאן, עכ"ד. וא"כ י"ל שדווקא בחותלות התירו ולא כאן. אולם ז"א, שגם כאן שעומד לזרוק לאחר השימוש אפ"ל כן, שהרי לא יחזור ויתפרנו בשום אופן. ואפשר לדמותו לחותלות בכל אופן, ואולי אפשר שזה דבר גרוע יותר, וכמו שהזכרנו לעיל. עוד יש לדון באיסור קורע עפמש"כ הגר"ז בשו"ע סימן ש"מ סי"ז שקורע הוא רק בגופים הרבה, ולא בנייר שהוא גוף אחד. והזכרנו מזה במקומו שאף שהוא דבר מחודש, מ"מ מצאנו הרבה באחרונים שהסכימו עימו, ויישבו את דבריו מהירושלמי וכו', וחזי לאצטרופי. וגם יש לצרף סברת האומרים שאינו קורע דאו' אלא בעל מנת לתפור, וע"ע בזה בביה"ל בס' ש"מ, והאריכו באחרונים. וכן יל"ד מדין פתיחת איגרת שנחלקו הפוסקים, ופותח בית הצואר, ואכמ"ל. ועיין במנח"י ח"א סי' ע"ז ובתשונ"ן ח"א סי' רל"א, ובארחות רבינו. וכן באול"צ, וכן הגרשז"א בשש"כ ועוד.

416. הנה היה מקום לדון ולומר שאין בו איסור מחתך בשום אופן, לצד דהוי כחותלות של תמרים, דהוי כמאכל עצמו שאין בו משום מחתך, וכן ראיתי בכמה אחרונים שדנו בזה (והיינו לסוברים דהוי כחותלות), וראיתי בספר בנין שבת מלאכת מחתך שהאריך טובא, וע"פ דבריו מבואר כמה צדדים להקל בנידון דידן. וע"ע בספר מתנת משה שהאריך טובא בכל ענינים אלו להתיר פתיחת שקיות חלב (ועיין בדברי האחרונים הללו שהאריכו בכל ענייני פתיחת קופסאות ושקיות המכילים דברי מאכל ומשקה), וכן בשו"ת נחלת לוי האריך בכ"ז (ולא נפניתי לעיין בכל דבריהם, וציינתי כמראה מקום).

אולם מ"מ נראה שיש להזהר בזה בכל אופן שלא לפתוח לפי מדה מסוימת, אלא גדול או קטן כפי המזדמן. ואולי יש עדיפות בפתח קטן מאד שלא רגילים, או גם בגדול מאד, ואכמ"ל.

417. שבזה ינצל מכמה חששות איסור שיש לחוש בזה, כגון איסור קורע (ולפעמים גם מחתך), מלבד איסור מתקן מנא (אם הוא עושה פתח), או איסור סותר (אם הוא משחית אותו לגמרי). ואף שבשעה"ד הבאנו צדדי היתר, מ"מ אין זה פשוט. ואמנם למעשה סמכנו על גדולים שהתירו, מ"מ אף זה אינו פשוט.

418. וזו הדרך הטובה ביותר למי שבא לפתוח שקית חלב, וכדי שלא יהיה חשש של עשיית פתח כלל, יקרענה כולה וירוקן את החלב לשקית אחרת, וישתמש ממנה. וכ"ה הגריש"א שליט"א ועוד גדולים.

419. כן הוא דעת הגרשז"א, והובא בשש"כ ועוד (ואמנם מה דנקטו שהתועלת בזה שהוא פתח העשוי להוציא ולא להכניס, יל"ד דאף בלא"ה הוא נחשב שעשוי להוציא ולא להכניס, ואינו איסור תורה מעצם שלא עשוי להכניס, וכמשנ"ת לעיל בס' שי"ד בענ"ז. וגם בעיקר הדבר אינו אלא קולא נוספת שאינו איסור דאו'). וכן דעת להבחל"ח הגריש"א שליט"א בשעת הדחק. [ואפשר עוד שבשיניים הוי שינוי מדרך פתיחתו, והוי תרי דרבנן].

420. שהרי הוא כמו כלי. ואף שהוא נראה עראי יותר, מ"מ דינו בפשטות כקופסת שימורים, וכל הפרטים שם שייכים גם כאן.

421. הנה אם הוא פקק שיש בו טבעת שנחתכת בפתיחת הבקבוק, דינו כדין פתיחת פקקים שיבואר להלן בענין זה.

[ואם הוא פקק שתחתיו יש חתיכת ניילון נוספת שצריך לקורעה, אין בזה חשש משום פתח, אבל יש לדון מצד קורע, ואפשר להקל בזה, מפני צירופים שכתבו הפוסקים בקריעת שקית חלב בהשחתה. וע"ע להלן גבי קופסת שוקו].

422. הנה גם אם כלי נסגר בהדבקה, אין לפותחו בשבת, שהרי בהדבקה נעשה כולו כדבר אחד, וכעת הוא עושה פתח. ובקופסא של קרטון או נייר וכיוצא, הרי יש בזה ג"כ חשש קורע, שהרי המדביק ניירות הוא תולדת תופר, ובפתיחתן הוי קורע. ואמנם הוא שנוי במחלוקת גבי פותח בית הצואר. ועיין בדברינו בזה בס' שי"ז. וכאן יש מקום להקל טפי מהתם.

והנה אם הוא נפתח בקלות יש מקום להקל, ונראה כחותלות. ומ"מ כפי המציאות כיום שנדבק היטב יש לחוש לאיסור (ומש"כ בארחות שבת להקל מפני שהוא דיבוק קל, אין זה נראה במציאות).

ומצאתי הלום בשו"ת אגר"מ ח"ד סימן ע"ח שדן בעשיית פתח בקופסאות חלב שדבוקים שני צידיה למעלה בדבק, וצריך להפרידם צד ימין לימין ושמאל לשמאל, ואח"כ מושך פי הקופה הנקמטת לאחור, וכתב שאפילו אין הקמיטה הזו דביקה בדבק אסור, כיון שע"י מה שלמעלה נסתם היטב, וכשפותחו הוא עושה פתח חדש. (ובסו"ד כתב שלקופסאות חלב צריכים סתימה מעליא שלא ישפך החלב כשמתהפכת הקופה, ועיננו רואות שא"א להפריד הדיבוק בקל אלא ע"י כח מעט).

אבל אריזת סוכר או מלח המצויים, יש להקל לפותחן בשבת, וכמו שכתבנו לעיל.

423. ככל האמור לעיל בקופסאות שימורים ושקית חלב.

424. עיין בשו"ע סימן שי"ד ס"ח-ט'. [אמנם יש להזהר שלא להתיר את הקשר שלו משום איסור מתיר, וכמתבאר משו"ע סימן שי"ז].

ז'. פחית שתיה שיש לשונית עם טבעת, ועל ידי שליפת הלשונית נעשה פתח שדרכו אפשר לשתות את המשקה, יש אוסרים לפותחה בשבת, ואפילו כשפותח רק חלק ממנה[425]. ויש מתירים, ובתנאי שלא יתכוון לשתות ישירות מהפחית אלא יעבירנו לכוס וישתה ממנו, וכן יש להזהר שלא להשתמש בה שימוש נוסף, אלא ישליך אותה מיד לאחר הוצאת תוכנה (ועיין בהערה)[426]. ולמעשה ראוי להחמיר בזה, והמיקל יש לו ע"מ לסמוך, וככל הנ"ל בקופסאות שימורים.

ח'. אסור לנקב בפחית או בקבוק כדי שיצא ממנה השמן או איזה משקה, וכן אסור לנקב בקופסת סוכר דק כדי שיצא ממנה סוכר, אם דעתו להשתמש בה על ידי הנקב[427].

וקופסת שימורים שיש בה נוזלים, כגון קופסת מיץ פירות מרוכז וכדומה, שהדרך לעשות בה שני נקבים, כדי שבשעת שפיכת המשקים מאחד הנקבים יכנס אויר דרך הנקב האחר, אסור לעשות כן, בין נקב אחד ובין שני נקבים[428].

ט'. דברים שהמכסה שלהם עשוי מדבר נפרד, והוא מודבק על הכלי לכסותו, מותר להסירו בשבת, וכמו שמותר להסיר מגופה של חבית[429], ומותר גם לנקוב את המכסה[430].

ולכן, מותר לפתוח קופסאות ושקיות שסגורות על ידי נייר דבק (סרט הדבקה) ששמו עליהם, ומותר גם לחותכו בסכין.

וכן מותר לפתוח את המכסים של גביעי לבן וגבינה וכיוצא, וה"ז מותר בין אם מוציאו כולו או מקצתו. ועיין בהלכה הבאה.

וכן מותר לקרוע את הניר או הניילון שמכסה את פקקי הבקבוק או הצנצנות, וכן מותר לקרוע את הנייר הפנימי של קופסאות קפה וכדו'. [אבל מכסה האלומיניום שמחובר כחלק אחד עם הקופסא, עם סימני חיתוך בשליפת הטבעת, יש להזהר בזה כדין קופסאות שימורים, ורק אם הוא מודבק על פניו כמו בקופסת לבן, מותר].

וכן מותר לקרוע את נייר האלומיניום המחזיק את הטבלות וכדורי הרפואה, וכן כל כיוצ"ב[431]. אולם ראוי להזהר אם אפשר שלא יקרע אותיות וציורים[432].

י'. סגירה המתהדקת זה בזה, כמו שמצוי בשקיות של דייסא, אין בזה חשש כלל[433]. אמנם החיתוך של השקית מלמעלה הרי הם כפתיחת אריזות שדנו בזה הפוסקים, ואם הוא בדרך השחתה מותר[434].

י"א. אסור לתחוב קשית וכדומה לתוך כלי, אלא אם כן היה שם נקב מכבר ונסתם. אבל לעשות נקב חדש אסור[435]. ולכן, קופסא וכדומה שהיה בה פתח וסתמוהו באיזה דבר, מותר לתחוב בו קש[436].

וקופסת לבן מותר להסיר את הכיסוי הדבוק על הקופסא, וכן יש לעשות לכתחילה[437], ויש מתירים גם לתחוב קשית בקופסת לבן וכיוצא[438]. ויש מתירים גם בשקית שתיה ("טרופית")[439].

ומותר לילדים לנקוב בשיניים בשקית משקה מוקפא ("איגלו" וכיוצא)[440].

י"ב. אריזות שהם כמו עטיפה למאכל, מותר לקרוע אותם, בין את כולם ובין מקצתם[441]. ונזכיר דוגמאות:

נייר שעל גבי נקניק, או דג כבוש ומעושן (וגבינה צהובה וכדומה).

נייר שעל סוכריה, או שוקולד, וכדומה.

נייר שעל שלגון (ארטיק) וגלידה.

משקה מוקפא, בניילון או בפלסטיק, הנקרא "איגלו", וכיוצא.

ניילון שעל מצות, פריכיות אורז, וכיוצא.

י"ג. ככל הנ"ל באריכות של דברי מאכל ומשקה, כן הדין לגבי אריזות של כלים וחפצים לשימוש האדם, כגון נייר טישו העטוף בניילון, וכן שקית של כוסות או כפיות חד פעמי, וכל כיוצא, יש לפותחן ולקורען בדרך השחתה, ולא לעשות בהם פתח הראוי להשתמש בו. ויש דברים שהם כמו עטיפה שמותר, וככל הפרטים שנתבארו לעיל בעזה"י[442].

וכן תרופות, וכגון: א] טבליות וכדורי רפואה, מותר לקרען מהאריזה, בכל אופן[443]. ב]. בקבוקים אין לפותחן, וככל הדינים שיבוארו להלן בדין פקקים, אמנם הנייר הנוסף המודבק על הבקבוק תחת הפקק, מותר לקורעו ולהסירו.

פרטים הקשורים באיסור "מתקן מנא"

י"ד. דוגמאות לדברים מצויים שיש לדון בהם משום מתקן מנא[444], בשבת וביום טוב.

א]. שני כלים שהם מחוברים יחד בתחילת עשייתן, כגון שתי כוסות וכיוצא, אסור לפותחן לשתיים, משום שהוא כמתקן כלי[445]. אבל אם הם נתחברו אחר כך שלא בתחילת עשייתן, מותר[446]. ועיין בהערה[447].

ב]. וגביעים של לבן ומעדנים המחוברים יחד זה לזה כמו שמשווקים בחנויות, אין איסור להפרידם ולנתקן זה מזה, לא משום איסור קורע ולא משום מחתך[448]. אך אפשר שיש בזה איסור משום מתקן מנא מדרבנן.

---

425. כ"כ כמה אחרונים, מטעם דקיי"ל שאסור לעשות נקב בכלי, ואפילו כשאינו עשוי אלא להוציא, וכמבואר בשו"ע סימן שי"ד ס"א, ועיין משנ"ת לעיל גבי קופסאות שימורים, שכשעושה פתח בכלי אטום, ה"ז כעושה כלי הראוי לשימוש ואסור. ובפשטות ה"ה גם בנידו"ד.

ועוד יש לדון בזה מצד איסור קורע, אולם עמש"כ לעיל לענין פתיחת שקית חלב, והאריכו הפוסקים להתיר. וכאן בלא"ה יש להתיר עפמש"כ כמה אחרונים שאין איסור קורע אלא בדברים הרכים, ויעוין במנח"ח במוסך השבת מלאכת תופר, ובספר בני ציון סימן ש"מ ועו"א, וכן בנידון דידן.

ועוד יש לדון עוד מצד איסור מחתך לפי מדה, וגם כאן הלא הוא חותך לפי מידה מסוימת. אולם באמת שאני איסור מחתך דבעינן שיהיה מקפיד על המידה, וכאן אינו מקפיד על המידה, ואף שטוב לו הדבר שהוא נחתך לפי מידה, שאל"כ לא יפתח, מ"מ אין לו קפידא ב"מידה", אלא כפי שיחתך לו. ועוי"ל. וכבר עמדו בזה באחרונים בגדרי מחתך (ונחלקו בזה גדולים, ומ"מ לענ"ד נוטה יותר שאין בזה מחתך), ואכמ"ל.

426. בעצם ההיתר עמש"כ לעיל גבי קופסאות, אי הוי כחותלות וכו', ושם כתבנו כמה תנאים בזה, ושעדיף שלא להשתמש בו כלל, אפילו לאותה פעם, וה"ה בזה ג"כ כתבו כמה אחרונים דכ"ז דווקא כשאינו שותה ישירות מהפחית, אלא יעביר את התכולה לכלי אחר, אבל אם ישתה ממנה ה"ז נעשה כמו כוס ואסור, ועיין במנו"א מש"כ בזה. וכמו"כ כתבו כמה אחרונים שלא יפתח את כל הלשונית, וע"ע מש"כ לעיל גבי קופסאות שימורים.

427. עיין שש"כ פ"ט ס"ה, משום שזהו דרך שימושה ולפתח קא מכוון, והוי כעושה פתח נאה, ובארחות שבת היקל לנקוב בשקית סוכר, וי"ל.

428. עיין בחזו"א סי' נ"א סקי"א שכל כה"ג נחשב כל נקב מהם כפתח העשוי להכניס ולהוציא. (וכ"ז כשאין מקפידים מאיזה פתח משתמשים, אבל אם משתמשים רק דרך פתח מסוים, אפשר שכיון שאין האויר והמשקה נכנסים באותו פתח, לא חשיב כפתח העשוי להכניס ולהוציא). אולם הגרשז"א בשש"כ פ"ט הערה כ"ו ובח"ג שם פליג, שכיון שכניסת האויר היא רק כדי שיוכלו הנוזלים לצאת, אין הפתח שבו נכנס האויר נחשב כפתח העשוי להכניס, והוסיף שאל"כ יהיה אסור גם בפתח אחד, שהרי תמיד כשיוצא משקה נכנס גם אויר, עיי"ש ובשולחן שלמה. וי"ל דאינו אלא הסרת מונע, ומ"מ מדרבנן יש לאסור בכל גווני, בין אם עושה נקב אחד, שמשתמש בו בדוחק, ובין בשני נקבים, דמ"מ הוא עושה פתח.

וכן יש לדון אם מותר לנקב פקק של צנצנת ריבה וכדו' כדי להקל על הפתיחה, ונראה שבזה שרי, כנקב במגופה, ושו"ר שכ"כ בשש"כ פ"ט.

429. כן מצאנו בשו"ע (סימן שי"ד ס"ז) שמותר להתיז ראש החבית וכו', עיין שם. וע"ע במשנ"ב (סקכ"ה) בשם התוספתא שמותר ג"כ לקרוע את העור מעל פי חבית של יין, עיי"ש. וע"ע בכה"ח שם.

[אלא שיש להזהר בכל הנידונים הללו שלא יעשה ממה שהוא קורע צורת כלי, וכמש"כ במשנ"ב שם בשם התוספתא הנז' ובלבד שלא יתכוון לעשות זינוק (מרזב). ולפי זה יש לדון באופן שהוא פותח את המכסה בזהירות כדי שישמש לו ככיסוי האם מותר, ובפשטות אינו כתיקון הכלי גופיה, שדווקא עשיית מרזב הוא תיקון הכלי עצמו משא"כ כיסוי בעלמא].

430. כמבואר בשו"ע סימן שי"ד ס"ו, ויעוין עוד בחזון איש (סימן נ"א סק"י). ודו"ק.

431. דוגמאות מצויות.

432. עיין לעיל בהקדמה לדיני פתיחת קופסאות וארזיות בסופה מש"כ בזה לענין פתיחה במקום שיש אותיות או ציורים עיי"ש. ושם נתבאר שאם א"א בלא לקרוע האותיות מותר. וכל שכן שיש להקל בתרופות.

433. שזה אינו כלום, אלא תופסן בעלמא, ופשוט.

434. שבזה מועיל לפתוח האריזה.

435. הנה בשו"ע סימן שי"ד ס"ה כתב שמותר ליתן קנה חלול בחבית להוציא יין, ואע"פ שלא היה בו מעולם, עיי"ש ובמשנ"ב. אמנם לעצם עשיית הפתח י"ל שרק בגלל שהיה נקב מכבר מותר. וכן מבואר בשבלי הלקט סי' קט"ז שה"ד בב"י, שההיתר הוא בנקב הקיים כבר. והעירוני שכ"מ גם בשו"ע כאן שכתב בהמשך אבל מותר ליתן עלה של הדס ב"נקב" וכו', ע"כ. אבל לעשות פתח חדש אסור ככל עושה פתח, ואין נפ"מ אם הוא ע"י קש או ביד וכדו'.

436. הנה לפי האמור נראה שמותר לתחוב קשית בקופסא שיש בה פתח, וסתמוהו בחתיכת ניילון וכיוצא, אלא שיש לדון מצד קריעת הניילון שסתמו בו, אולם אפשר להקל, מלבד שאינו על מנת לתפור שיש מקילים קצת, עוי"ל דזה כפתיחת פי הצואר, ויש לפלפל בזה. וגם יש לצרף סברת הגר"ז שחידש באיסור קורע, שהוא רק בנעשה מגופים רבים, וכבר האריכו באחרונים טובא לבאר שיטתו דלא יסתור מהירושלמי שיש קורע בעור, והרבה הסכימו כמותו אף שהוא מחודש מאד. ובכלל י"ל בכל זה שהוא כקליפה של המאכל, וע"ע בחזו"א סי' נ"א סקי"ג, וע"ע מה שכתבנו לעיל גבי קריעת שקית חלב, ועוד.

ומה שמצוי קופסת קרטון של שוקו שתוחבים קשית בפתח קטן שיש בו רק ניילון, הנה כפי ששמעתי שם הוא עשוי ע"י שהניילון בפנים מודבק על כל הפנים, וא"כ באופן זה אין זה כפתח שסתמוהו, אלא זה כמו לנקוב בשקית שלימה, וכמו טרופית.

437. כמו עור שעל פי החבית. ועוד י"ל לפי הנשמע שאינו מודבק בדבק, אלא ע"י לחם ובחום וכדו' [וכן מצוי בגליל נייר טואלט שהקצה מודבק לגליל בחום - ומותר לפותחו בשבת, כיון שאינו דבוק לו כחלק ממנו, ושם הוא פשוט טפי להיתר].

438. דהוי נקב במגופה דשרי, וכנ"ל בסימן שי"ד ס"ו. וכן ראיתי בכו"כ ספרים אגב אורחאי, אלא שיש לדחות לכאו' דשאני התם משום שאין דרך לעשות נקב אלא ליטול כולה (וכמש"כ שם הפוסקים), משא"כ כאן שהדרך היא גם לנקוב, ולא רק בהוצאת כל הכיסוי. ומ"מ יש לצרף סברת המתירים בכל הני כחותלות של תמרים (וע"ע במנחת שלמה ח"ב סי"ב מ"ש שאין לחוש בעשיית פתח בדבר ששימושו חד פעמי, והאריכו באחרונים). ועוי"ל דאפשר שנייר זה עדיף ממגופה.

439. ככל דברי הפוסקים שהתירו בפתיחת קופסאות ובפרט בשקיות שתיה, וכמו שקית חלב שנת' לעיל, ודימוהו לחותלות תמרים, וה"נ ל"ש. וגם י"ל דהוי כמו עטיפה של המאכל, דשרי, וכמש"כ החזו"א סו"ס ס"א. אולם ז"א ברור, שאפשר להתפרש ככלי איחסון. וע"ע בארחות שבת ועוד. אולם לכאו' ראוי להחמיר שזה כמו פתח, מלבד חשש קורע, וי"ב. ויותר טוב לנקב בשיניים נקב קטן בצדו.

440. עיין לעיל בענין שקית חלב שהתירו כמה גדולים בזה, וכ"ש שיש להקל בנידו"ד שעשוי לשימוש עראי, וכל שכן לילדים.

441. הנה בחזו"א (סו"ס ס"א) כתב גבי שפופרת של בשר מעושן וכיוצא (נקניק), שמותר לקרוע בשבת ולהסירה, כמו עור שע"פ החבית, ואין חשש קורע כיון שאין דעת האדם ע"ז וכו'. [ובכלל זה כל מה שנראה כעטיפה, וכאותם דברים שכתבנו בפנים].

ויש לדון אם מותר גם לעשות בזה פתח, מאחר שהוא נחשב כעטיפה בעלמא, ואין לזה שם כלי, או שעשיית פתח אסורה בכל אופן, שבזה הוא ככלי, ומדברי החזו"א בפשטות משמע שמותר לקרוע, ואפשר שרק קריעה מותר. והנה לעיל מיניה דן בענין פתיחת מעטפה, וכתב שמותר כיון שאין קפידא, ושוב חשש לבסוף שמא ניח"ל במעטפה, עיי"ש. וממילא בנידו"ד שאין דעת האדם ע"ז מותר [אך יש לדון במשתמש בו לזמן מסוים עד שנגמר, וניחא ליה שבאופן זה דעתו על פתח שלא ישפך לו האוכל, וכנ"ל]. והנה שם בחזו"א מבואר שמותר גם פתח, כל שלא איכפת לו, וה"נ י"ל וכנ"ל. וכן בקריעת העטיפה של הנקניק, אולם בדבר שדרך לעשות פתח י"ל שאסור, ושמא כל שהוא נראה כעטיפה אינו שם כלי, ונפ"מ בזה לענין גבינה צהובה, שדרך שנשאר זמן מה, אולם אף בנקניק הוא כן, ומלבד כל זה יש לצרף דברי הפוסקים הנ"ל שדימו כל כה"ג לחותלות תמרים וכו' (ובשש"כ פ"ט ס"ג מבואר שאף עטיפת שוקולד הצריך שיהיה דרך קלקול, וי"ל). ומ"מ שכל שדעתו לקרוע ולא בשביל פתח, מותר, אף אם נעשה פתח. (ויש שהתירו בכל אופן בכה"ג שנאכל מיד, וכנ"ל הלכה ד').

442. פשוט, והדוגמאות מצויות לרב.

443. דהוי כעטיפה, וכנ"ל בהלכה הקודמת, והנה בקריעת נייר האלומיניום ודאי מותר (ואף שקורע אותיות, כבר נת' לעיל שמן הדין מותר אם אי אפשר בלא זה, וק"ו בצורך רפואה שאין להחמיר כלל). אלא גם הפלסטיק נראה שמותר, ואף מלמעלה ונשאר בית קיבול, וכן בחיתוך ופריעה לצדדים, וראיתי להגרשז"א שדן בזה, ויש לפלפל בדב"ק, ואכמ"ל.

444. ובהקדם יש לבאר שאע"פ שהוא תיקון לשעה, ואח"כ אינו נצרך, אסור, כדחזינן בשו"ע (סימן שכ"ב ס"ד) שאסור לקטום קיסם לחצוץ בו שיניו, וכן אפשר לדון ממש"כ (בסימן תרמ"ו ס"ו) במיעוט ענבי הדס, ויל"ב. וכ"ה באול"צ ח"א סימן כ"ה ענף א', ובמנחת שלמה להגרשז"א בסי' צ"א אות י"ב. וכ"כ עוד באחרונים. וע"ע בזה בשו"ת הר צבי ח"א בהגהות טללי שדה (דף רפ"ה רצ"ד), וי"ל בזה, ואכמ"ל.

445. רמב"ם פ"ד מהל' יו"ט ה"ח, וה"ד במג"א סי' תקי"ד סקי"ז, והגר"ז שם סי"ח ומשנ"ב שם סקל"ז ועוד באחרונים.

446. כן דייק המג"א הנ"ל מדברי הרמב"ם, וכ"כ הגר"ז שם ועוד באחרונים, שבכה"ג שאינו בתחילת עשייתו מותר כיון שאינו בגמר מלאכה (ועיין בדברינו בסי' ש"ב בענין מכה בפטיש, ועוד בדברינו סו"ס שי"ז בהפרדת חוטי ציצית שנסתבכו).

447. יש להרחיב קצת בביאור הדברים, הנה יסוד הדין הוא בגמרא דביצה (דף לב.) אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי וכו', ובגמרא ת"ר אין פוחתין את הנר ואין עושין אלפסין חרניות, ולעיל מיניה הביאו מראב"צ דקודם לכן אינו מקבל טומאה וכו', עיי"ש. ועיין בפרש"י ובתוס' שם שנחלקו מהו האיסור שבזה, והרמב"ם הנ"ל בפ"ד מיו"ט פירש כאמור שהם כלים מחוברים ולבסוף מפרידים אותם, ומבואר שכל שמפריד ביניהם ועושה אותו כלי הראוי לשימוש כדרכו, ה"ז בכלל מתקן מנא.

והנה מצאנו עוד במשנה (שם) שלא לעשות מכלי אחד ב' כלים, ועל כן אמרו אין חותכין את הפתילה, ר' יהודה אומר חותכה באור. ובשו"ע סי' תקי"ד ס"ח פסק שאסור לחתוך הפתילה לשניים (משום מתקן מנא, ובמשנ"ב שם הביא מהגר"ז שה"ה שאם היתה ארוכה ורוצה לקצרה אסור בכלל זה), אבל כשמדליק שני ראשיה מותר (כיון שאינו מוכח דלתקוני מנא קמכוין אלא להדלקה). וכתב השו"ע "והוא שיהיה צריך לשתיהן", ע"כ. (ועיין בביה"ל שם אם אפשר להקל ביד בלא כלי, עיי"ש. אולם בגר"ז איתא להדיא שאסור ביד, וכ"כ בכה"ח אות צ' ועוד באחרונים). ועכ"פ מוכח שאסור לחלק כלי אחד לשניים משום שנראה כמתקן מנא, ואסור מדרבנן.

ועוד מצאנו לעיל שם בסימן תקי"ד ס"ג שכתב הרמ"א שיש מתירין לחתוך נר שעוה באור כדי לקצרה, והיינו שמדליקים גם למטה, אבל ע"י סכין אסור, ע"כ. (וטעם האיסור דהוי בכלל תיקון מנא, וכמש"ש). ובטעם החילוק בין זה לההיא דסעיף ח', כתב המג"א דשאני התם שמתכוון לעשות מפתילה אחת שתיים, ולכן אסור, משא"כ כאן שאינו אלא לקצרה.

ובביה"ל שם (ד"ה שמדליקים) הביא מדברי כמה אחרונים שחולקים ע"ז, וסוברים שאין להתיר גם בנר אא"כ יהיו שני ראשיה דולקים, והביא בשם החמד משה שעיקר טעמו לאסור הוא משום שבנר אף אם אין כוונתו לעשות עוד פתילה, מ"מ הוי פסיק רישא, וסיים שבמחצית השקל מישב קצת, ע"כ. והיינו דבמחה"ש תירץ עפמ"ש המג"א (בסימן ש"ח סק"ו) בשם המ"מ לגבי עשיית כלי, שכל שאינו מתכוון לא שייך לומר פסיק רישא לחייבו, והא דאסרו ע"י כלי, שאני דדרכו בכך, ע"כ. ואמנם מבואר בכ"מ שגם כשאינו מתכוון אסור בפסיק רישא בעשיית כלי, וכמש"כ האחרונים, ונתבאר במקומו (והזכרנו ענ"ז בסימן שט"ז בסופו ועוד). וכרגע ראיתי בקובץ נזר התורה אייר תשס"ו שעמד בזה, וכתב דה"נ י"ל דאינו כמתקן ממש, ודמי להסרת הפחם הנזכר במג"א (שם סק"כ) שמותר, ויל"ב. [ועיין בסוכה (לג:) ובפרש"י שם דמשמע סתירה לסברת המ"מ הנ"ל, דאע"פ שאינו מתכוון אסור, וכבר עמד בישועות יעקב (סימן ש"ח סקי"א) שבאמת מיעוט ענבים אינו תיקון כלי ממש, ואין להתיר משום שאינו מתכוון, שבלא"ה אינו כלי וחז"ל גזרו וכו', ובחת"ס (בח' שם) כתב דאה"נ שהרמב"ם לא פסק כתירוץ זה. וע"ע בבית אפרים סימן נ"ח וש"א (ועמש"כ לעיל בסימן שי"ד ס"א באורך גבי פסיק רישא בדרבנן, והבאנו דברי האחרונים טובא שעמדו בגמ' דסוכה הנ"ל, והוא תלוי בכל ד' האחרונים בזה), ואכמ"ל]. ולהלן יבואר עוד לענין חיתוך משקה מוקפא (איגלו).

448. הנה כו"כ טעמים בזה שאין לחוש לאיסור קורע ומחתך, דאיסור קורע לא שייך בדברים קשים, ואינו אלא שבירה ולא חיתוך, ומצד מחתך יש כו"כ

ונראה שמן הדין אפשר לסמוך על המתירים, ומכל מקום יותר טוב לעשות כן בשינוי וכלאחר יד, וכן הדין בתרופות וכיוצא[449].
ג). ושקיות תה המחוברות זו לזו, וכן חתיכות פלסטר (אגד מדבק), אין להפרידן זה מזה, משום איסור קורע[450] (אבל מותר להוציא את הפלסטר מהעטיפה שלו)[451].
ד). וכן אסור לחתוך חתיכה מגליל נייר טואלט בשבת[452] (אמנם במקום צורך ומפני כבוד הבריות יש דרכי היתר, וכמו שנתבאר בסימן שי"ב)[453]. ויש מחמירים גם שלא לחתוך חתיכה מחבילת צמר גפן[454].
ה). קיסם פלסטיק המחובר בידית של מזלג חד פעמי, אסור להפרידו[455].
ו). משקה מוקפא שעטוף בפלסטיק ("איגלו"), שאפשר לשוברו באמצעיתו לשני חלקים, כגון ליתן לשני ילדים, מן הדין אפשר להקל לשוברו[456]. וכל שכן שאין למחות בקטנים העושים כן[457].
ט"ו. אסור לנקוב בפיטמה של בקבוק, כדי שיצא ממנו משקה[458]. ואפילו אם יש בו חור אסור להרחיבו[459]. ובמקום שיש צורך בזה כדי להאכיל את התינוק, מותר לומר לגוי לעשות הנקב[460]. ואם אין גוי, יש להקל בשעת הדחק לעשות חור בשינוי, וכגון בשיניו[461].

דין פקקים

ט"ז. פקקים של בקבוק, שבעת פתיחתן מתנתק הפקק מן הטבעת, ואז נעשה הפקק ראוי לשימוש לכסות בו בקבוקים, נחלקו בזה הפוסקים אם מותר לפותחו בשבת. יש אוסרים ויש מתירים, ולהלכה המיקל בזה יש לו על מה לסמוך[462]. ואם הוא אינו משתמש בפקק לבקבוקים אחרים, ואף אם אינו משתמש בו אפילו לבקבוק זה, וכגון שיש לו פקק אחר וכיוצא, יש להקל בזה יותר[463].
והרוצה לצאת מידי כל חשש, יכול לפתוח את הפקק מעט, באופן שישאר קצת ממנו מחובר, ובזה מותר לכתחילה[464]. ואף אם יארע שיתנתק, מותר, כיון שאינו בודאי שיתנתק לגמרי[465]. ולאידך גיסא, אם היה קצת

טעמים שאין לחוש כאן, ובפשטות ה"ט דאינו מקפיד על המידה, אלא שכך עשו בבית החרושת, וכן דעת הגרשז"א, ה"ד בארחות שבת ע' שע"ז, ועוד באחרונים, ודלא כהחולקים. ואף שניח"ל לחתוך כך שיתנתק בקלות, מ"מ אין לו קפידא במידה, ועוי"ל.
449. הנה יש לדון בזה מצד מכה בפטיש, והגרשז"א שם התיר גם בזה, ודימה זה לפותח בית הצואר, וה"נ כיון שנגמרה צורת הדבר אין בזה איסור, ודמי לנעליים שתפרו האומן, שמותר להפרידן ואין בזה מכה בפטיש, ע"כ. ועי' בדברינו בסי' ש"ח ובסימן שכ"ח שנחלקו בזה האחרונים, ואכמ"ל.
455. פשוט, דלפנ"כ אינו ראוי כלל, והוי תיקון גמור, כמו קוטם קיסם (בביצה לב.).
456. הנה בפשטות זה כדין הפרדת גביעי לבן הנ"ל, שיש להקל מן הדין, ובצירוף סברת הפוסקים דדמי לחותלות של תמרים. ויתירה מזו י"ל עפ"ד החזו"א בסו"ס ס"א הנ"ל דהוי כעטיפה ושוב אין בזה חשש, ודו"ק.
והנה הבאנו לעיל דברי הפוסקים בסי' תקי"ד בדין חיתוך נר, ושנחלקו בזה האחרונים, ולכאו' ה"נ הוא כמקצר נר שעוה, שלדעת המג"א ומחה"ש (ופרמ"ג) מותר כיון שאינו מתכוין לעשיית כלי, אמנם מלבד שיש חולקים בדבר (וכבר כתבנו עוד בכ"מ לעיל שעצם ההיתר להקל במתקן מנא כשאינו מתכוין והוא פסיק רישא, וכמש"כ המ"מ, לאו מילתא דפסיקתא היא. וע"ע בסוף דיבור הקודם), ועוד יש לדון אם לא נחשב כמתכוין לדעת המג"א ומחה"ש, דלכאו' רצונו שיהיו ב' כלים. אולם ז"א מוכרח, שבאמת כל כוונתו לחלק ב' החלקים לשני ילדים, ואם היו מביאים לו אותו ארוך בלא הפלסטיק המכסה אותו ג"כ היה מחלקו לשניים, ומה ששוברו לשנים, הוא מפני שכך נח לאוכלו, ושוברו באמצע במקום שיהיה לו נוח לחלקו. וכ"כ בנה"ת שם, והוסיף עוד סברא (כמו שכתבנו לעיל) דהפלסטיק בטל לאוכל שבתוכו, ואם אינו מכוון לחלק הפלסטיק אלא בגלל המאכל אין לומר דהוי כעושה כלי, ודימה זה להא דשבת (צג:) המוציא אוכלין פחות מכשיעור וכו', עי"ש. וגם בלא זה י"ל מדין חותלות תמרים המבואר בשו"ע סימן שי"ד ס"ח, וכפי הסברות שכתבנו שם. גם יש לצרף בזה דברי הפוסקים שאין בזה מתקן מנא בעשוי לשימוש ונזרק, עיין מש"כ לעיל בהקדמה. ומש"כ בכיוצ"ב בשו"ת תפל"מ ח"א סי' נ"ז, ועפי"ז התיר קריעת צמר גפן, וכ"כ עוד באחרונים, ואכמ"ל. ולכן נראה שמן הדין אין בזה איסור, דכמו שמותר לפתוח פתח אחד באיגלו הזה, כך מותר לחלק לשניים, מאחר שכל כוונתו לחלק את המאכל שבו, ולא לעשותו כב' כלים. [ומצד איסור מחתך כבר כתבנו בכ"מ דנראה דליכא בזה, כיון שאינו מקפיד על המדה, אלא שבאותו מקום נח לשוברו]. ומ"מ לכתחילה יעשו כן מע"ש.
457. שכבר נתבאר שקטנים שעושים לצרכם יש להקל טפי (עיין לעיל בהקדמה א' ובהערה רביעית שם). ואף אם זה לילד אחד ששובר לעצמו ב' חלקים נ"ל דשרי, כיון דאינו עושה כן על מנת שיהיו לו ב' כלים, אלא כדי שיהיה לו נוח להגיע למאכל בקלות, ולא לטרוח להעלות את המאכל מהקצה התחתון לקצה העליון.
458. פשוט, משום איסור מכה בפטיש. ואף שאינו עשוי להכניס ולהוציא, מ"מ זהו תיקונו, והוי מכה בפטיש גמור.
459. שכבר נתבאר בכ"ד שכל כה"ג הוא ג"כ בכלל האיסור בעצם שמתקן את מה שקיים כבר, וע"ע בשו"ע סימן שי"ד סעיף א' ובסעיף י"ב גבי סכין התחוב בכותל או בספסל, שמרחיב את הנקב וכו', ודו"ק.
460. ע"פ המבואר בסימן שכ"ח סי"ז בהגה דצרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, וע"ע שם פרטי הדינים.
461. דבמקום צורך יש להקל בזה לצרכי קטן (וע"ע שם, וע"ע ברש"י פסחים דף סו:), ודו"ק. [אמנם בד"כ יש אפשרויות שהם להאכילו גם בלא זה, ולא הוי פיקו"נ, והכל לפי הענין]. - ומותר להכניס פטמה למכסה ההברגה הפלסטי, ואפילו פטמה חדשה, וכנ"ל בסי' שי"ג, כיון שאין מבטלה שם, עיין בסי' שי"ז ס"ג.
462. הנה יש לדון בזה טובא מכמה אנפי, ונזכיר בקצרה את עיקרי הדברים, א). מצד עשיית כלי בפתיחת הבקבוק, שנעשה כעת הבקבוק פתוח וראוי לשימוש, אין בזה חשש כלל, שהרי זה כמגופת חבית שמותר להסירה בשבת כמבואר בכל דוכתא, והכא נמי הכלי עצמו עשוי ומוכן לשימוש (ודווקא בקופסאות שימורים שהכל נסתם ונעשה גוף אחד אטום, בזה דנו הפוסקים לאיסור, וכנ"ל), וכל הנידון כאן הוא על עשיית הפקק ראוי לשימוש. ב]. ומצד סותר שמקלקל את הפקק בהסרת הטבעת, אין חשש כלל מכ"א, ומלבד מש"כ הגרשז"א שם, שהרי בעודו מחובר בבקבוק אינו כלי, ורק אח"כ כשיפתחנו הוי כלי, וא"כ כעת אין בזה משום סתירה, שהרי אינו כלי בעת הזו, ע"כ. ואמנם יש להעיר ע"ז דלפי דברינו להלן שמן הדין מותר לפתוח את הפקק, ומשום דהוא נחשב כלי גם בעת שהוא על הבקבוק הזה, א"כ אדרבה באופן זה הוא קולא דאתי לידי חומרא, שגורם לסתור כלי (לשיטת המתירים). אולם כבר ביארנו במקומו דאין בזה כ"כ קפידא, א'. דלא הוי כלי חשוב, ויש מקום לדמותו למוסתקי שאין בו סתירה, ואמנם יש חולקים דודאי עדיף ממוסתקי, מ"מ יש מקום להקל בזה וכמשנ"ת בענין הקופסאות שימורים משם האחרונים. ובפרט בנידון זה, שניכרים כשני דברים, ועוי"ל, ודו"ק. ב'. שגם בעיקר דין סותר כבר הבאנו לעיל בר"ס שי"ד שדעת רוב הפוסקים שאין דין סתירה בכלים, וכתבנו שאפשר שאף מרן השו"ע היה סובר להתיר כן (ובכה"ח שם כתב לצדד להקל בזה עכ"פ בשעת הדחק או במקום צער). ודו"ק. ג]. ומצד איסור קורע או איסור מחתך, אין בזה חשש, כדרך שכתבנו לעיל לענין פתיחת קופסאות שימורים ופחית שתיה וכיוצא, עיין שם. ושו"ר עוד בארחות שבת סופי"א הערה ס"ב שהזכיר כמה צדדים בזה, ואכמ"ל.
ועיקר הנידון בזה הוא מצד תיקון הפקק, שכעת הוא נעשה ראוי לשימוש לכסות בו בקבוקים מכאן והלאה, שהרי עד עתה בעודו על הבקבוק ומחובר לטבעת, אינו ראוי להשתמש בו, ונמצא שכעת הוא נעשה ראוי לשימוש, ויש לדון בזה משום מכה בפטיש. (וכן ביאר הגרשז"א במנח"ש סימן צ"א אות י"ב שכאשר בפתיחתו שובר את הטבעת המחוברת להם הוי מכה בפטיש, ומשום שהידוק הטבעת על הפקק בבית החרושת מקלקל את הפקק, וכעת אין עליו שם כלי עד שיתקנו בהסרת הטבעת, ואם היו מביאים לפנינו את הפקק המהודק בטבעתו כשאינו על הבקבוק, הרי לא היינו יכולים להשתמש בו). ואע"פ שאינו הכלי עצמו, ואינו משמש ככל הכלים, מ"מ הוא חלק מחלקי הכלים והוא משמש כראוי לו [ולכאורה היה אפשר לומר עוד עד"ז שיש לחוש בעשיית כלי בתועלת הפקק, מעצם הדבר שכאשר הוא מולבש על הבקבוק נעשה גולם אחד עם הבקבוק, ובהוצאתו נעשה כלי לעצמו, וה"ז כדין קופסאות שימורים. אולם ז"א כלל, דודאי הוא נראה כדבר נפרד, וגם כתבנו לעיל דהוי כהסרת המגופה, ומצד חיבור כפותח בית הצואר אין ענין לכאן, ואין להאריך].
ומאידך יש לומר שאין בזה עשיית כלי, שהרי לא נתחדש בפקק גופא שום מעשה להשוותו כלי, ואדרבה כל עוד שאינו פותחו ה"ז טוב לו, שהוא משמש לכיסוי הכלי הזה ולא לכיסוי כלים אחרים, שהרי הוא רוצה שיהיה צמוד היטב לכלי זה לשמור על איכותו שלא יתקלקל ריחו וטעמו של המאכל או המשקה שבכלי, ובפתיחתו אדרבה יש איזה קלקול מסוים כלפי הכלי כשפותחו את הפקק, אע"פ שנצרך לו, ואף אמנם שכעת מ"מ הוא טוב לשימוש לגבי כלים אחרים, ולכאו' הוי כמתקן לדידהו, מ"מ אין לזה שם תיקון כלי (ודמי קצת בדרך משל לשובר חבית כדי לאכול מה שבתוכה, וכתוצאה משבירתו נעשו החלקים ראויים לכלי שימוש אחר), וגם אין דעת בני אדם להשתמש בפקקים אלו לבקבוקים אחרים, ואע"פ שממילא הוא מתקן לגבם, אין זה חשיב תיקון, ויש לנו לדון כלפי כלי זה, וי"ב. וכמו"כ יש לדון כנ"ל דהוי כמגופת חבית, ובהסרתה אף אם נפרדים ממנה חלקים ה"ז כנקב במגופה וכו', עיין לעיל סי' שי"ד, ויש לדחות.
ואמנם בפשטות יש לחוש דהוי תועלת בפקק (והיינו עכ"פ כשעשוי להשתמש בו לבקבוקים אחרים), מ"מ יש מקום לצרף לזה עוד סברת המ"מ פי"ב ה"ב שאין פס"ר בתיקון מנא ולא מתכוין, והובא בב"י ובמג"א בסימן שי"ח. וכן הזכירו הגר"א כאן בסימן שי"ד. וה"נ י"ל כן. איברא שאין זה פשוט, שאף עצם דברי המ"מ אינם מוסכמים, וכמו שהערנו בזה להלן בסו"ס שט"ז, עיין שם. וכן הזכרנו מזה לעיל בענין קופסאות שימורים, ומ"מ הרי רבים ושלמים כתבו כן להלכה, כנז', וה"ה בנידו"ד (יש להעיר דכ"ז כשבאמת אינו מתכוין לכך). ומלבד כל זה הלא גם בכל קופסאות שימורים ושאר אריזות מאכל, כבר מצאנו רבים ושלמים שכתבו לסמוך ע"ז דהוי כחותלות של תמרים המבואר בסימן שי"ד, ולאו דווקא מצד שהחומר שלו גרוע, אלא מעצם דלא חשיב, ואינו עשוי אלא כאמצעי להעביר המשקה מכאן לכאן, ולעיל בענין קופסאות שימורים צייננתי לדברי האחרונים בזה, ודון מיניה לנידו"ד.
וגם בנידון דידן ראיתי שהאריכו הפוסקים לדון בדין פתיחת פקקים בשבת, שדעת הגרשז"א במנח"ש שם לאסור, וכ"כ באז נדברו ח"ג ס"מ, וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סימן צ"ו בשם הגר"מ פיינשטיין. וכ"ד עוד מן האחרונים בזמנינו. וע"ע בשו"ת דברי משה הלברשטם סימן י"ז שכתב להחמיר, וכי אף המקילים בקופסאות שימורים יש להם להחמיר בפקקים (נ"ב. יש לדון בזה לענ"ד, דנראה יותר חמור פתיחת קופסאות שימורים, ואין להאריך). וכן הסכים עימו המנח"י בתשו' שהובאה שם סי"ח, וע"ע שם. ומאידך הגר"נ גשטטנר האריך שם להתיר. וגם בשו"ת קנין תורה ח"ד סל"ד סל"ה להתיר. וכן בשו"ת אבן ישראל ח"ב סי"ד וחשב האפוד ח"ג סי' צ"ג. וכן באול"צ פכ"ז תשו' ח' שיש לדון הפקק בלא הטבעת ככלי, והטבעת כמגופה, וי"ב. וע"ע גם בציי"א ח"ד סימן מ"ה וכן ביחו"ד ח"ב סמ"ב ובשו"ת תפל"מ ומנו"א, ועוד. וראה בפס"ת בהערה י"ד ולעומתם בהערה י"ז, ואכמ"ל. אמנם רבים ושלמים דעתם לאיסור. ולכתחילה בודאי יש לחוש בזה בחשש לאיסור תורה. ושו"ר במשנה הלכות ח"ז סי' מ"ז שהאריך בזה שמן הדין אין סברא להחמיר, אלא שמפני שראה הרבה מורי הוראות שהחמירו, חשש מלסמוך ע"ז למעשה להקל בחשש איסור תורה, עי"ש. אמנם כבר הבאנו שלאידך גיסא הרבה גדולים התירוהו, וע"ע בשו"ת באר משה ח"ג סימן צ' שתמוה הוא לאסור את המותר, וע"ע שם שרבים מתירים וכך עושים מעשה, עי"ש. והמיקל בודאי שיש לו ע"מ לסמוך, והמחמיר יחמיר לעצמו.
ועוד חשבתי לדון בסוגי פקקים שיש להם טבעת, שאם רוצים לפותחם בלא הסרת הטבעת ישנה אפשרות לכך [שהרי בכמה סוגים ידוע שהטבעת מתנתקת ע"י בליטה שיש בבקבוק, וישנה אפשרות לתחוב איזה קיסם ברזל וכדו' בין הפקק לבקבוק, כאשר שמעתי שיש כאלה שעושים כן כשרוצים להחזיר את הפקק בשלימותו לבקבוק], שבכה"ג יש לדון קצת דקיל טפי משאר פסיק רישא, והוא עפמש"כ בשלטי הגיבורים בשבת (דף לח. מדפי הרי"ף) שכל מעשה שאפשר לעשות זולת הפסיק רישא, אז אפילו עביד אותו המעשה בפסיק רישא שרי, כי לא מתכוון לעשות בפסיק רישא, עי"ש. (ובמרכבת המשנה פ"א האריך בזה, ושכן נראה בדעת רש"י, ועוד). אולם במקומו (בסימן שט"ז ס"ו) בדין צידת צבי הזכרנו כלל זה, ובהערות הערנו שמשאר הראשונים ל"מ כן, וע"ע מש"כ שם. ומ"מ חזי קצת לאצטרופי לכל האמור, ודו"ק. וגם י"ל דבכה"ג לא נתבטל ממנו שם כלי, ועיין להלן.
ומצאנו שיש מחלקים בפקקים, בין אלה העשויים ממתכת לאלה העשויים מפלסטיק, וסוברים שבעשוי מפלסטיק יש להקל יותר, ומכמה טעמים, א'. מפני שבהם אפשר לפתוח גם בלא ניתוק הטבעת, עיין בדיבור הקודם. ב'. מפני שבתחילת עשייתו היה ראוי ככלי בפני עצמו, ורק אח"כ נתחבר לו הטבעת, ובאופן זה לא נתבטל ממנו שם כלי, וזוהי דעת הגרשז"א כמובא בשש"כ ח"ג פ"ט הערה ס"א, וכן במכתבים שבספר מאור השבת עי"ש. (ושם הזכיר גם מצד שהטבעת ניכרת ושונה מן הפקק, עי"ש. אולם נראה שאין זה עיקר סמיכתו). איברא שיש לדון בסברא זו מדין פותח בית הצואר, ועוד. מ"מ חזי לאצטרופי. וראיתי בארחות שבת עמוד ש"פ שהביא שיש מן האחרונים בזמנינו שאסרו בכל אופן, אולם דעת הגרישז"א שם שאסור הוא משום מחתך, ומשמע שמצד תיקון כלי הוא מסכים להגרשז"א, ואם כן הרי מצד איסור מחתך כבר הבאנו לעיל דיש להקל טפי, וכמש"כ באחרונים. ואין להאריך עוד. סוף דבר אשכחן צדדים בדין זה, ולכתחילה ראוי לפתוח מער"ש. [ובקבוקים שאין רוצים לפתחן, כדי שישמר טריות המשקה, או שלא יצאו הגזים, יש אפשרות מערב שבת לנתק את הטבעת מן הפקק על ידי סכין וכדומה, וכך מותר לכתחילה לפותחן בשבת]. ואם לא עשו כן, המיקל יש לו על מה לסמוך, והמחמיר יחמיר לעצמו. אך יותר טוב לעשות בדרכי ההיתר, כדלהלן. [ובאשר לפקקי פלסטיק שהבאנו שיש מקילים יותר, ה"ז מועיל גם במציאות טפי, מאחר שקשה לנקב אותם, ואין זה כמו פקק מתכת, אלא שמאידך יש גם בהם אפשרות היתר להוציא את הפקק בלא לנתק את הטבעת, אך לא כולם יודעים לעשות זאת. ומ"מ יש אפשרות מצויה בפקקים אלו שלא לפתוח אותם עד הסוף, באופן שישאר חיבור מעט, ומותר].
ודע, שבכל אופן אף לדעת האוסרים, אם פתח את הפקק בשבת לא נאסר המאכל כיון שלא נעשה בו איסור בעצם, וכאוירא דליבני ועוד בכ"מ, אולם הפקק עצמו יהיה אסור להשתמש בו לדעת האוסרים, ככל הנאה ממעשה שבת המבואר להלן ר"ס שי"ח, אלא שלדינא יש להקל להשתמש בפקק, שכיון שיש הרבה שמתירים הוי ספיקא דדינא, וספק מעשה שבת לקולא, וכמש"כ הפוסקים ונתבאר בסי' שי"ח. אלא שמאידך גיסא יועיל אם לא ישתמש בו דבזה לא אהנו מעשיו, וכבר נתבאר להלן שכשאינו משתמש בו קיל טפי. אמנם כיון שמלאכת מחשבת אסרה התורה, ה"ז תלוי בעת המעשה מה היתה מחשבתו.
463. הנה בנוסף לכל הנ"ל, שיש כמה צדדים להתיר, עוד נראה שאם אין בדעתו להשתמש בפקק זה שימוש נוסף, או כגון שיש לו פקק אחר, יש להקל יותר. ויבואר שהרי בכה"ג הוי פסי"ר דלא ניח"ל, שדעת הערוך ועוד ראשונים שהוא מותר גמור, ואף לדעת הפוסקים שאסרוהו אינו אלא מדרבנן, וכבר חזינן גם בשו"ע סו"ס ש"כ שצירף שיטתו של הערוך לסניף, וה"נ כאן. וראיתי שכבר עורר בזה הגרשז"א בשש"כ פ"ט הערה ס"א להקל כשבדעתו לזרוק את הפקק, אמנם במכתב שבספר מאור השבת חזר בו, אולם באמת יש לדון בזה, וע"ע בספר שולחן שלמה מש"כ בזה. וכן זכורני שראיתי בספר אור שרה ועוד שהביאו שיש שהתירו בכה"ג. ובצירוף כל הנ"ל מהני רבוותא ששידדו עמקים להתיר, נראה שיש לסמוך ע"ז. והמחמיר גם בזה יחמיר על עצמו.
אמנם באופן שהוא משתמש בו לבקבוק זה, אף אם אינו משתמש לבקבוקים אחרים, עדיין יש לחוש לאיסור, שהרי כעת הוא הועיל בפקק להשתמש בו. ואמנם גם בזה יש מקום יותר להקל, וכדרך שכתבו כמה אחרונים בקופסאות שמשתמש בהם בנתיים עד שזורקן, וגם שהרי הוא היה ראוי לו כבר מקודם לכן, וככל הנ"ל. ומ"מ אם אינו משתמש בו כלל שפיר יש לסמוך להקל.
464. שהרי הוא לא השלים את תיקונו, ועדיין לא יוכל להועיל לו לשימוש אחר. ושמעתי שכן דעת כמה גדולים, וע"ע בשש"כ ס"א. [ואמנם לכאו' יל"ד בזה ממה שהבאנו בר"ס ש"ב בענין מלאכת מכה בפטיש לדון במסיר יבולות מן הבגדף אם חייב כבר מתחילה או רק בסוף הסרת היבולות, וע"ע שם. ומ"מ

אליבא דהלכתא
חשוב מלמד עורב
שפ"י יוסיבת חברת אהבת שלום

מחובר וכולו פתוח אפילו מערב שבת, אסור בשבת לסיים לנתקו לגמרי[466].
ויש אפשרות נוספת שיש מתירים במקום צורך, לנקוב את הפקק לפני שפותחו, ואח"כ אפשר לפותחו כרגיל[467]. ועיין בהערה פרטים בזה[468].
ועל ידי גוי מותר בכל אופן[469]. ואפשר גם בקטן[470].
י"ז. פקק כמו שמצוי בבקבוק בירה, שהוא כמין כתר ממתכת המולבש על הבקבוק, מותר להוציאו בשבת בלא חשש[471]. והרי זה מותר בין אם מתעוות הפקק ומתקלקל, ובין אם אינו מתקלקל[472].
וכל האמור לעיל באיסור פתיחת פקקים, היינו בפקקים שיש בהם טבעת, ובניתוקה מועיל לפקק להשתמש בו, וכאמור.
ופקקים כמו של קופסת טחינה, מיונז, מטרנה, שיש בהם חוט פלסטיק סביבם שצריך להוציאו כדי שיוכל לפותחו, דינו כדין הפקקים שנתבארו בהלכה הקודמת[473]. וראוי להוציאו כולו עם הטבעת המחוברת לו לצאת מידי כל חשש.
וכן פקק שצריך לשבור בו חלק קטן כדי שיוכלו לפותחו, דינו ככל הנ"ל[474].
ופקק כמו של בקבוקי שמן שמתחת לפקק העליון יש טבעת, שעל ידי משיכתה נקרעת מן הפקק, יש להזהר בזה[475].
י"ח. פקק שעם הנכנס בתוך הבקבוק בדוחק, מותר לשולפו בשבת, ואפילו אם נוקב בו בעזרת הכלי המיוחד לכך (מחלץ פקקים)[476]. ובמקום צורך מותר לשבור את הפקק[477]. אולם יותר טוב שלא לשוברו אלא ידחפנו פנימה, וכיוצא[478]. [ודע, שיש פקקים הקשורים בחוט ברזל מפותל, כגון של בקבוקי יין, ויש אוסרים לפותחם בשבת, שהרי זה כמו קשר של קיימא, ואסור להתירו[479], ויש מתירים בזה. ובפרט לדעת השו"ע[480], ואף לדעת האוסרים בזה, מכל מקום אפשר לחותכו בלא להתירו][481].
כיסוי פלסטיק או אלומיניום המוצמד על גבי הפקקים של הבקבוק, מותר לקרעם בשבת[482] [ויזהר כפי האפשר שלא לקרוע ציורים או כיתובים למיניהם][483].
י"ט. אסור לשבור את ראש הבקבוק, כגון אם אין לו אפשרות לפתוח את הפקק[484], ויש מתירים באופן שאינו יכול להסיר את הפקק והוא שעת הדחק[485]. אך זה אסור בזכוכית גם משום סכנה, וחמירא סכנתא[486], ורק בפלסטיק וכדומה.
כ'. מותר לשרות בקבוק שתיה במים קרים כדי לצנן את המשקה שבו, ואין לחוש שמא יקרע הנייר הדבוק בו. ואם הנייר שבבקבוק עוד מודבק במקצת אחרי השריה, מותר גם להסירו[487].
כ"א. שקית המיועדת למילוי מים, לצורך הכנת קוביות קרח, ויש בקצוותיה שתי רצועות ניילון כדי לסוגרה, אין ראוי לעשות כן בשבת, שמלבד שיש שהחמירו שלא להכין קרח בשבת, יש בזה ג"כ חשש של שמא יקשור, ואפילו אם יודע בעצמו שלא יקשור[488]. ורק בתבניות וכדומה שאין חשש קשירה, אפשר להקל מן הדין.
ומ"מ בשבת מותר לקרוע את השקית, כדי להוציא את הקוביות קרח[489].

סימן שט"ו
דיני אוהל
הקדמה

א. כמה כללים יסודיים בדין אוהל ומחיצה בשבת.
א]. הכלל: העושה אוהל קבע, כגון שפורס מחצלת או סדינים וכיוצא בזה לאוהל, ועושה אותם שיתקיים, הרי זה חייב משום מלאכת בונה, שעשיית אהל הוא תולדה של בונה, וכמו כן הסותרו חייב משום סותר[490]. (ועיין בהערה)[491]. ושיעור הזמן שנחשב אהל קבע הוא ביותר מז' ימים, כגון בשמונה או תשעה ימים, ועיין עוד בהערה[492]. (ובאופן שעשוי להתקיים לזמן, משמעות הפוסקים שמועיל אם יתכוון להסירו מיד אחר

כאן שאינו מנתקו לגמרי ומשאירו כך אין חשש].
465. דכל שאינו פסי"ד ואינו מתכוון מותר, ובמקומו הבאנו מכמה ראשונים שפסי"ר הוא רק כשבודאי יעשה האיסור, ועל כן באופן זה שאינו ודאי (כמו בפקקי פלסטיק), מותר.
466. שהרי הניתוק האחרון הוא המכה בפטיש.
וכן יש לדון בכל פקק שנפתח כולו מערב שבת ונשאר בו חלקי הטבעתף אם מותר להסירה. ובספר מאור השבת ח"ב מכתב כ"ג אות ח', הביא מהגרשז"א שהתיר בזה. אולם לענ"ד יש לדון בזה שהדבר תלוי, שאם הוא מועיל לו שיהיה אפשר להשתמש בו יותר בנקל, אסור, שהרי מ"מ הוא מועיל לפקק, ורק אם אינו מועיל כלל אז מותר. וכנראה שבזה דיברו המתירים, ודו"ק.
467. עיין בדברינו לעיל בענין קופסאות שימורים, שיש שכתבו עיצה כזו לקלקל הכלי מתחילה, ועמש"ש, ודון לנידו"ד. וגם בנידו"ד כתב כן הגרשז"א בשש"כ פ"ט סי"ז, וכ"ה בארחות שבת בשם יבל"א הגריש"א שליט"א, וטעמא דמילתא דמלבד שיש מתירים סתירה בכלים וכמו שהבאנו בר"ס שי"ד, עוד י"ל כאן דהוי כמוסתקי וכו', וע"ע שם. ועדיין צל"ע אם נכונה עיצה זו לדידן כהשו"ע (ר"ס שי"ד) שאסור סתירה כלים, וכיון שמן הדין כתבנו שאפשר לסמוך על המקילים, וכעת הוא ג"כ כלי, א"כ למה יסתרנו. אך עמדנו ע"ז גם לעיל בקופסאות שימורים, די"ל שגם צורך כזה לצאת מן הספק י"ל שנחשב צורך, וכיון שבמקום צורך כתבנו לסמוך על האומרים שאין סתירה בכלים, וכמש"כ בכה"ח, וי"ל.
468. יש להעיר בענין נקב הפקק, א]. שאם יש תוספת כיסוי פלסטיק או ניילון בתוך הפקק, צריך לנקבו ג"כ, דאל"כ אכתי הוא מועיל. ואף אם אינו מחובר לפקק, י"ל אולי הם נחשבים כדבר אחד. (ובאמת שיש לדון גם בכיסוי של קופסת לבן, אי שרי בעושה אותו ראוי לשימוש, וראיתי בארחות שבת שנסתפק בזה בקופסת לבן עי"ש, ומאידך בשש"כ פ"ט סי"ג נראה שחושש גם באופן כזה, כמו בנייר של שוקולד. וה"נ י"ל כן, ודו"ק). או שיפילנו ושלא יתכוון להשתמש בו שנית. ב]. אפשר בעיקר הנידון שאין מועיל נקב קטן אלא צריך נקב גדול, באופן שלא יועיל לכסות בו שנית. וצ"ע שלא העירו כן הפוסקים, שו"ר אחרי כתבי שכ"כ להדיא בשש"כ פ"ט סי"ח להזהיר ע"ז.
469. עיין בהקדמה לקונטרס דפסי"ר בגוי מותר, וגם דהוי מחלוקת.
470. הנה בקטן קיל טפי, ואם הוא לצורכו י"ל דשרי, עיין לעיל בהקדמה ובהערה רביעית שם. אבל לצורך הגדול יש לדון טפי, ופעמים שקשה להם לפתוח, וצריך לפתוח להם קצת כדי שיוכלו להמשיך ולפתוח לגמרי, והרגשת הלב שיש בזה זילותא, שבשבילו זה אסור והוא נותן לקטן לעשות זאת, וכן בכמה דברים שמקילים בכך כמו בטלטול, שנותנים לקטנים. ואמנם אם הדבר נוטה יותר להיתר אה"נ, ותלוי לפי הענין, וה"נ יש להקל בנידו"ד, וגם אפשר להסביר לקטן, או באופן שלא יהיה ניכר הדבר, ואין להאריך. ושו"ר בספר פס"ת סוף עמוד קל"ו בהערה שכתב בשם הגר"ש וואזנר שליט"א להתיר בקטן, ע"כ. אך נראה שיש לעשות כאמור.
471. שאינו אלא כהסרת כיסוי בעלמא, ועדיף ממגופת החבית, ופשוט. וע"ע חזו"א סי' נ"א סק"ב.
472. כסתירת מגופה. ועיין בחזו"א שם.
473. הנה בפקקים אלו, מלבד התועלת בפתיחתם, יש תועלת שיוכלו להשתמש בו אח"כ לכסות בו, וא"כ דינו ככל הנ"ל לאיסור. ואמנם כפי המציאות הוא ראוי להשתמש בו בדוחק גם בלא להסיר הטבעת, כמו שרואים, מ"מ ה"ז אסור לדעת האוסרים בפקקים, שהרי מ"מ הוא מועיל לו יותר, וה"ז מתקנו יותר ואסור. וכה"ג כתבנו לעיל בהערה בהסרת שיירי הטבעת מן הפקק, ודו"ק. [איברא שבזה יבוא טפי צד הקולא שכתבנו לעיל בהערה ראשונה בענין הפקקים, ע"פ השה"ג עי"ש. אך אין בזה כדי שביעה להתיר]. ולכן הגם שמצד קורע יש לדון להקל, ע"פ הצירופים שכתבו האחרונים, והזכרנום לעיל, מ"מ יש לחוש מטעם זה.
וראיתי להגרשז"א שהתיר בזה, וכמובא במאור השבת במכתב כ"ג אות ז', עי"ש. ובספר ארחות שבת עמוד שפ"א כתבו שלפי"ד האוסרים פשוט שגם זה אסור, ע"כ. אולם אפשר שבזה יש צירוף להקל, כיון שהוא ראוי בדוחק גם בלא"ה וכנ"ל, וי"ל. ומ"מ בפשטות דינו ככל דין פקקים שנתבארו בהלכה הקודמת, ולכן יזהר לפתוח בלא הסרת הטבעת.
474. דבזה ג"כ מהני כנ"ל. וע"ע במאור השבת וארחות שבת הנ"ל.
475. הנה בזה יש לדון לאיסור מצד פתח, אלא שלכאו' יש להקל בזה דהוי כנקב במגופה. ומ"מ י"ל שאסור (אף אם נימא שאין בזה מחתך, וכנ"ל בכ"מ), כיון שזו הדרך. עיין לעיל בסימן שי"ד ובמשנ"ב סקכ"ז. ועוד שעד כאן לא התירו אלא מפני שאינו מתכוון לפתח, שהרי חושש שיכנסו לו עפר וצרורות, וא"כ בזה שיש מכסה נוסף י"ל שהוא כמו פתח ואסור (מלבד שיש לדון גם מצד מחתך, וי"ל).
476. פשוט שאין בזה נידון לכל הדיעות הנ"ל. ואפילו אם יהיה נקב בפקק אין בזה חשש, עיין בשו"ע סימן שי"ד ס"ו, ובמשנ"ב סקי"ז. ועיין עוד בחזו"א סימן נ"א סקי"ב, ודו"ק.
ונראה שאפשר להכניס בו מסמר ולשולפו על ידי זה, וכן מותר להכניס בו בורג לשולפו, דהוי ככלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו. (עיין לעיל בסי' ש"ח). ושו"ר שכ"כ בשש"כ פ"ט כעין זה לענין שמותר לנקוב במסמר על הפקק כדי לקלקלו, עי"ש. וה"נ בנידו"ד. [אך נסתפקתי קצת בבורג שמבריגו בפקק, ע"י מברג, ואח"כ לשולפו על ידי כלי עבודה (כמו צבת ופלייר), שאמנם זה מותר מצד מוקצה. וכמו"כ אין זה איסור של בונה, וכיוצא. אולם זה נראה קצת כזילותא דשבת ועובדין דחול, וי"ל].
477. כן נראה דאע"פ שיש לזה שם כלי, שהרי הוא משמש לסגירה, מ"מ כתבנו לעיל בר"ס שי"ד שמותר לסתור כלי במקום צורך כדעת רוב הראשונים, ושכ"כ כה"ח ועוד.
478. שבזה יוצא דעת מרן השו"ע שאסר לסתור כלי.
479. הנה ברמב"ם אסר בפיתול חבלים, וה"ד רבים מהאחרונים בסו"ס שי"ז, וה"נ י"ל בזה. ועיין בהערה הבאה.
480. עיין בדברינו בסימן שי"ז בהקדמה, ובסוף הסימן שהבאנו מחלוקת בזה, ונתבאר שנראה לדעת מרן השו"ע שמותר, ואף להרמב"ם י"א שחוטי ברזל אלו אינם כפותל חבלים שהיא יצירת חבל אחד וכו' [ובאינו עשוי לזמן, כמו שמצוי בלחם וכדו', ודאי מותר לכו"ע].
481. כמתבאר כאן בשו"ע סימן שי"ד, דבחתיכתו אין שום איסור.
482. דלא גרע מעור שע"ג החבית שמותר לקורעו, כמבואר שם.
ומה שמצוי בכיסויים אלה שיש רצועה של פלסטיק הנמצאת מתחת הכיסוי הזה, וכשמושכים אותה נחתך הפקק, לכאו' יש לאסור בזה גם משום מחתך [וכן מצוי בחבילות ונופלים]. אך י"ל שאינו מקפיד על המידה, ואינו אלא לחיתוך בעלמא.
483. עמשנ"ת לעיל בהקדמה לדיני פתיחת קופסאות וארזות.
484. עיין שו"ע (סימן שי"ד ס"ו), ובמשנ"ב שם ביאר שרק במוסתקי מותר, עי"ש. ועוד ששם כתב שזה להרחיב מוצא המשקה, ואילו כאן לכאו' הוי כפתח.
485. עיין בקצוה"ש סי' ק"ט בבדה"ש סק"ז שצידד לאסור משום סתירת בנין, אולם כתב שיש נוהגים היתר, והוא עפ"ד הראשונים שהתירו שאין בנין וסתירה בכלים כלל. (וגם שבאופן זה יותר קל מחבית, שאין חשש שיתכוון לנקב יפה). ומצד סותר כתבנו לעיל רה"ס שמותר בשעה"ד, ושכ"כ הכה"ח וכו', עי"ש. ועוד האריכו באחרונים במעשה דמהר"א יצחקי, ואכמ"ל.
486. כיעוין בשבת (דף סז:) וחכמים אוסרין בשברי זכוכית מפני הסכנה, עי"ש. וסיגון ג"כ אסור בשבת, עיין להלן בסי' שי"ט, ורק בעודו על פיו דרך שתיה, וכמש"ש.
487. עיין שש"כ פ"ט סכ"ה משם הגרשז"א, ויש לבאר בזה דל"ש בזה בורר וכו', דהוי כפעולת ניקוי, עיין במש"ש להלן סי' שי"ט. (וגם לא הוי כמתקן כמסיר עוקצי השברים שבכלי, כמשנ"ת בסי' ש"ח). ואכמ"ל.
488. הנה מצד איסור מתקן מנא לא שייך בזה [ואף שמצאנו שאסור להכניס מוכין לכר בתחילה (וכדלהלן בסי' שי"ז), שאני התם שבזה הוא משוה לה כלי, משא"כ כאן שהשקית היא כלי גמור, ואינו משווה לה כלי, אלא אדרבה משתמש "בה", וכמו כל מילוי שקית בעלמא].
אבל ראוי להחמיר בזה, א]. מלבד עצם הכנת הקוביות שיש אוסרים ויש מתירים, וכמ"ש במקומו (וזה כשלעצמו, דעת רוה"פ שמותר). ב]. שהרי מצאנו ברמ"א (סימן שי"ז ס"ב) שכל דבר שדרך לקשור אסור לעשותו, אף אם בדעתו שלא לקשור, מחשש שמא יקשור, עי"ש. וכאן הלא יש שני קצוות בשקית, שהדרך לקשרם בשני קשרים, ואסור משום קושר. איברא שכתבנו שם לדון לדעת מרן השו"ע דאפשר שלא ס"ל כן, ובפרט בב' קשרים, שבלא"ה י"א שאינו קשר אומן, וכמש"ש במקומו. ולכן לא כתבנו בזה בלשון "איסור" (ויזהר המיקל בזה שלא יקשור אלא בעניבה, או בקשר אחד, וכיוצא). אולם לבני אשכנז אין הכי נמי שזה אסור.
ואם זו שקית כזו שיש בראשה חוט ברזל כדי לסגור בה, עיין לעיל בהלכה שלפני הקודמת.
489. שאין חשש קורע בעטיפה, וכמ"ש החזו"א בסימן ס"ב. וע"ע בפוסקים בסימן ש"מ, ובדברינו לעיל בהקדמה. ופתח ג"כ לא שייך כאן, ופשוט. [אמנם יזהר שלא יכוון לפי מידה משום מחתך, אך מן הסתם אין בזה קפידא על המדה, ומותר].
490. עיין שבת (קלח.). ועיין ברמב"ם פכ"ב מהל' שבת הלכה כ"ז והלאה. ועיין בשו"ע כאן (סימן שט"ו). וע"ע בשבת (קכה:) ובפרש"י שם. וכ"ה במשנ"ב ריש הסימן.
[ובגדר איסור אוהל שחלוק מאיסור בונה, יעוין בפני יהושע בסוכה (דף טז:) שגדר בונה הוא בניית דבר באופן קבוע העשוי להתקיים זמן רב, משא"כ אוהל שאין טבעו כן, אלא הוא כדבר עראי, ואעפ"כ מחמת שהוא עושה להתקיים ה"ז אוהל תולדת בונה, עי"ש. וגם מהמשנ"ב ברה"ס והפוסקים שהדגישו שאהל היינו שפורס סדינים וכו', נמי משמע כן, והענין בזה בפשטות דכיון שעשוי דרך עראי במהותו אין זה כבונה, ועיין עוד בהערה הבאה, ובקה"י (בשבת סימן ל"ז) כתב לבאר באו"א שבונה הוא במחובר לקרקע, משא"כ בפריסת אוהל שאינו מחברו, עי"ש. אולם לכאו' אשכחן בכ"ד שאף בלא במחובר ממש הוי כבנין (ולא מבעיא להרמ"א בכלי גדול מ' סאה בר"ס שי"ד, וי"ל דהוא דרבנן וכו'). וכמש"כ בגמ' דשבת (דף קב:) בשורה עליונה של החומה ועוד. ובאבן האזל פ"י משבת הי"ז ביאר באו"א שבונה הוא חיבור חלקים, משא"כ בפריסת אוהל, ואכמ"ל. ולגבי הגדר של אוהל עראי, הוא באופן שגם אינו עשוי להתקיים, וגם אין דעתו שיתקיים אלא לזמן מועט, וכמו שיבואר להלן בהערה שאחרי הסמוכה].
491. בעושה אוהל שפורס מחצלת על עמודים, הנה בעלמא הוי דרך עראי ופטור, ועיין בשעה"צ (אות ב') שכתב שאם עשה קשר עניבה שיתקיים זמן הרבה, ה"ז נחשב אוהל קבע, כיון שיש רוחב טפח, וחייב מן התורה. וכ"ז כתב הפמ"ג בא"א, אבל במשבצות זהב הוסיף הפמ"ג שאפילו בלא קשר, כל שהוא פורס לזמן מרובה הוי אוהל קבע, ע"כ. הרי שמסתפק קצת בפרס אהל לזמן מרובה ולא קשר, אם חייב ע"ז או לא, ובסתימת דבריו שם מוכח שצריך קשירה, כיעויש"ה. אבל בכה"ח (אות א') העתיק דברי המש"ז שאם קשר או בלא קשירה שיהיה לזמן מרובה, זה הוי אהל קבע וחייב. וציין שכ"כ בא"א, עי"ש. ולכאו' יש להעיר, דהא יש חילוק ביניהם אם צריך דווקא קשירה או גם ללא קשירה, והפמ"ג סותר עצמו, ועוד יש לדקדק שהרי כן משמע שצריך קשירה, ממה שדנו הפוסקים שצריך שלא יזוז וכו' (עיין משנ"ב סק"ו, ואולי לכן סתם גם בזה כאן שצריך קשירה דווקא, וי"ל). ובפשטות הענין בקשירה אינו רק בגלל שחסר במהות אוהל. [ומה שמבואר להלן בשעה"צ אות ו' ואות י"א שצריך קשירה, היינו לענין קביעות בנין, דבלא קשירה לא חשיב]. וכ"ז הוא תנאי להחשב אהל קבע, מלבד שיעור הזמן דלהלן.
492. כן ראיתי בפמ"ג (בא"א סק"א בתוה"ד) דהוי אוהל כשמניח לשמונה ימים ותשעה, והוי איסור תורה, עי"ש. ולכאו' משמע דבשבוע הוי אוהל עראי, אלא שמסתפק בשמונה או תשעה ימים אי הוי קבע (איברא שז"א מוכרח כ"כ, דאפשר דנקט כפי האמת, וה"ה בפחות. וע"ע להלן). ובאמת דבהגה (בסימן שי"ז) מבואר דעד ז' ימים לא הוי קשר של קיימא, וה"נ י"ל בנידו"ד. (וע"ע בתפא"י כלכלת שבת בונה אות ב'). אולם י"א שבקושר הוא גם יום א', ועוי"ל בזה. ולכאו' היה אפשר להוכיח כן מדברי השו"ע שכתב בס"א שמחיצה אינה אסורה אא"כ נעשית להתיר סוכה, והרי סוכה הוא בז' ימים, אולם ז"א ראיה כלל, שהרי גם אוהל עראי נאסר (ובלא"ה י"ל שעשה כן על דעת להסירה בחוה"מ. אולם זה אינו מועיל וכדלהלן בהערה הבאה. אך י"ל באו"א שעשה כן באמצע החג בשבת שבחג וכדו' עד לסוף חג הסוכות).
ואמנם לכאו' אפשר לדייק מדברי הפמ"ג בהיפך, שהרי דן שם אם מותר לומר לעכו"ם להניח הסכך בליל יו"ט, ובתוך דבריו כתב שיש לדון אם לחלק בין יו"ט לשבת שביו"ט, עי"ש (ובעיקר הדין בזה להניח סכך יבואר במקומו, ולמעשה אין חילוק בין שבת ליו"ט). ולכאו' משמע שגם לפחות מז' ימים הוא מדאו'. אולם י"ל דהוא לאו דווקא, וכל עיקר נידונו אם לחלק בין שבת ליו"ט, ומיירי בהיכי תימצי שעושה אותו בשבת שביו"ט על דעת להשאירו יותר מז' ימים. (ומנא אמינא לה, שהרי בהגדרת אוהל כתב להדיא שהוא לח' או ט' ימים, וזה דלא כמי שהוכיח מהא דשבת שבתוך החג שגם בפחות מז' אסור. ומה שכתב הפמ"ג בהגדרת אוהל לח' או לט', כתב שזה לאו דווקא. ולענ"ד נראה בהיפך). אלא שבשו"ת מגידות סי' ק"ט (שציין לזה הפמ"ג שם) מבואר שסוכה נחשבת אהל קבע. ולפי"ז נצטרך לפרש כך גם בפמ"ג כיון שכתב דאהל הוי

השבת, כיון שהוא עראי)[493].

ב]. וחז"ל הוסיפו לאסור גם אהל עראי, דהיינו שעשאן לפי שעה, כגון להגן מפני החמה או הגשמים, ולא עשאן שיהיה שם בקביעות[494]. וכמו כן אסרו סתירת אהל עראי, ואפילו אם אין שם מחיצות, הרי זה אסור משום אהל[495]. (ומשום כבוד הבריות הקילו באופן עראי[496], וכן משום כבוד שבת[497]).

ג]. ונחלקו הראשונים אם עשיית מחיצה גם כן אסור כדין אהל, או שעשיית מחיצה מותרת ואינו נחשב אוהל כלל[498], וכתבו הפוסקים שלמעשה מחיצה אינה אסורה משום "אהל", ורק אם היא מחיצה המתרת, דהיינו שעל ידה מותר לטלטל וכדו', ה"ז אסור משום אוהל[499].

ד]. ואם חיבר את המחיצה מלמעלה ומלמטה ומן הצדדים, באופן שאינו זז ממקומו, הרי זה אסור משום "בנין", וגם אם היא אינה מחיצה המתרת, שהרי זו סתימת קבע (ומצוי הדבר כשרוצים לסתום פתח או חלון למניעת רוח או מזיקים וכדו', שהדבר אסור מן התורה אם הוא בקביעות)[500]. ואם עשאו לקיום, הרי זה חייב עליו. (ועיין בהערה כמה פרטים וסיכום הענין)[501].

ה]. שיעור אהל הוא ברוחב טפח על טפח[502], ועיין בהערה כמה פרטים[503].

ושיעור המחיצה של אוהל הוא ג"כ טפח, אמנם מחיצה האסורה, הוא רק כשמועילה להתיר, וכנזכר, והיינו כשיש בה גובה לפחות עשרה טפחים ורוחב ארבעה טפחים[504]. וכן בטפח אם הוא מועיל למחיצה, כמו בסוכות[505].

ו]. תוספת על אהל עראי מותר, בין בגג ובין במחיצות, ויבואר להלן בסעיף ב'.

ז]. וכשם שיש איסור בונה בעשיית אהל, כך גם יש איסור לסותרו מדין סותר, ועיין בהערה כמה פרטים[506], ויבואר עוד בסוף הסימן.

לח' או לט', דרצונו לומר אורחא דמילתא, שהרי הוא עשוי לזמן רב (ויש לפרש דהיינו שהרי אינו עשוי לפרקו בשמיני עצרת, ואדרבה הרי בני חו"ל יושבים בו ב' ימים לבסוף, ואדרבה כעת הוא מדוקדק שנקט בלשונו ח' או ט' ימים, שכוונתו לומר ח' לבני א"י וט' לבני חו"ל שיש להם עוד יום), ונמצא דאדרבה גם להפמ"ג הוי אוהל קבע אף בפחות מז' ימים, ודו"ק. ובסי' תרכ"ו בא"א סק"ח נסתפק בזה, וה"ד במשנ"ב שם סק"כ. ויעויין בשואל ומשיב מהדו' ד' ח"ג סימן כ"ה שמבואר שז' ימים לא הוי קבע (ואפשר דזה כעין פקק החלון בביה"ל בסי' שי"ג), אך בסוכה מצותו עושהו כקבע, אמנם עיין עוד שם מש"כ בזה. (ובעצם ההוכחה מהביה"ל ר"ס שי"ג בפקק החלון שהוא ליותר מט' יום, נלענ"ד שאין זה לכאן, דהתם הוא משום שנראה כבנין, וכמו שביארנו שם, משא"כ כאן אפשר דאף בפחות מזה).

אלא שעדיין אין הכרע מהו השיעור, דכאמור אין הכרע בפמ"ג, ואדרבה י"ל שאף בפחות מז' הוי אהל קבע, וכן נראה מרהיטת לשון השער הציון (אות ו') שכתב שאם עשוי "כמה ימים" הוי קבע (וכ"ה לקמיה באות י"א, וכ"ה בביה"ל בס"ח). ולכאו' משמע טפי שהוא בפחות מז' ימים. אלא דז"א, שהרי בסי' תרנ"ו הביא ספק בזה וכנ"ל, ובסימן תרל"ז סק"א מבואר יותר שאפילו אם עשאה ביו"ט לכל החג הוי אהל עראי, וכמבואר במשנ"ב שם ועוד פוסקים, ולכן מותר ע"י גוי כדין שבות דשבות. וגם יל"ד בשעה"צ (אות ב') שכתב שצריך שיתקיים הקשר העניבה ל"זמן מרובה", והלא כל זה הוא כדי שיחשב קבע, ונמצא שאף בדעת המשנ"ב אין הכרע, איברא שנוטים הדברים שרק ביותר מז' ימים הוי קבע, וכמש"כ בסוכה, וכ"ה בשעה"צ שנקט זמן הרבה, ומה שכתב במקומות אחרים "כמה ימים" יתפרש ביותר מז'. (וגם אפשר שיש לדמות זאת למבואר בפוסקים בסי' שי"ג ל' יום). ונוסף ע"ז שהרי מצאנו כמה פוסקים דהכי ס"ל דבכה"ג הוי דרך ארעי, וכגון בסכך סוכה, וכמו שהבאנו מהמשנ"ב בסי' תרל"ז שהוא משנה אחרונה, והשו"מ הנ"ל. וע"ע בכלכלת שבת סל"ד אות ב'-ג', ובחזו"א סימן נ"ב סקי"ג, עיי"ש. וע"ע גם במאמ"ר שם סק"ב, וכן בביכור"י סי' תרכ"ו סקי"א ועוד הרבה באחרונים. ובאמת שאפשר שאף ביותר מז' ימים, אך לא איתפרש כמה, ולכן כתבנו השיעור הקצוב והברור.

ונפ"מ מזה שמותר לומר לגוי שישים סכך על הסוכה למצות סוכה (ובזה אפשר להקל יותר, שיש לצרף סברת בעל העיטור שמתיר אמירה לגוי במצוה דאו', ובזה נ"ל ודאי שיש להקל. ושו"ר שכ"כ באחרונים. ואכמ"ל). וכן נפ"מ בדברים שמקילים בהם בדרבנן.

493. הנה במלאכת בונה ודאי שחייב אע"פ שיחשוב לשוברו אח"כ, ואין זה נחשב מלאכה שאינה מתקיימת, וכמו שיבואר במקומו (עי' בסו"ס ש"כ ועוד). ולכאורה ה"נ י"ל כאן. אולם בפוסקים משמע שגם דעתו לכך מהני, וי"ל איפוא שכל שניכר שהוא עראי די בכך, וגם אשכחן כזאת בקשר של קיימא שתלוי בדעתו, עיין משנ"ב ר"ס שי"ז (ואין להקשות דניחוש שמא ישאר זמן רב, וכדחיישינן כה"ג בסי' שי"ח סי"ד, דעצם דעתו הוי עראי). אמנם אם הדרך היא לעשותו לקיום, אפשר שאסור בכל אופן, ומוסיף על אוהל קבע.

494. עיין רמב"ם שם. והובא במשנ"ב (סק"א), וביאר כמש"כ בפנים.

495. עי' משנ"ב (סק"ג), וכתב בשעה"צ (אות א') שאפילו אין תחתיו מחיצות חשיב אוהל, וכ"מ בסעיף ג' ובמשנ"ב שם בסקי"ז ובסק"כ, כיעוי"ש. וע"ע מה שנתבאר שם פרטים בענין, וע"ע בביה"ל שם.

496. עיין במשנ"ב סו"ס שי"ב שהאחרונים כתבו להתיר לצורך מושב בית הכסא, עיי"ש. אמנם אם יש דרך היתר אין לעשות כן, וככל מילי דכבוד הבריות, שאינו אלא מדוחק וכמשנ"ת בכ"מ. [וע"ע בסימן שי"ב לענין מת המוטל בחמה, ועש"ש].

497. עיין שו"ע לעיל סי' רנ"ט ס"ו במטמין על ידי אבנים וכו' שיש מי שאוסר ויש מתירים, עיי"ש. וטעם המתירים משום כבוד שבת (והלכה כמותם מדהביאם השו"ע באחרונה, וגם הביאם בלשון רבים לגבי יחיד כיעוי"ש. וע"ע גם במשנ"ב משם האחרונים, ושכן המנהג). אמנם הדבר ברור שאין לדמות מילתא למילתא, שיש דברים שהתירו מפני כבוד השבת, כאכילת חמין שהוא דבר חשוב, ולא בסתם דברים, וכעין מה שמצאנו במשנ"ב להלן בסימן שכ"ה.

498. עיין רש"י ותוס' שבת (קכה:) שנחלקו בזה, וע"ע בב"י כאן רה"ס שהאריך בזה, וכן לקמן בסוה"ס גבי וילון הפרוס וכו'.

499. עיין בב"י הנ"ל שהביא מהרבה ראשונים שפסקו כרבינו תם שרק מחיצה המתרת אסורה. וכן פסק בשו"ע כאן סעיף א'. (וע"ע בשעה"צ להלן אות י"ג בביאור שיטת הרמב"ם ועוד ראשונים אי ס"ל כרש"י).

500. הנה רש"י בעירובין (קב.) ד"ה מותר לנטותו, כתב דלאו אוהל הוא דלא קביע התם, ומוכח דבקביעות אסור. למרות דרש"י ס"ל שאין שום חשש אוהל במחיצות, ובב"י (להלן ד"ה וילון) האריך לבאר ד' רש"י, וכתב דודאי כל שנע ונד ברוח מצויה מותר אפילו כשתלוי בקביעות וכו' [נ"ב. ועיין חזו"א (סימן נ"ב סקי"ד) שאם עשה בבית שאין רוח מצויה מקרי מחיצה גם אם לא קשרו משאר צדדים, עיי"ש. היינו שהחזו"א מבין שדין מחיצה שהרוח מנידתה הוא סיבה לאסור (וכבר העיר בזה בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' נ'). אבל לדעת המג"א (כאן ובסימן תר"ל), וכפי שפסק גם במשנ"ב, משמע שהוא סימן, דבכה"ג לא חשיב, וממילא אף בבית לא חשיב, מעצם הדבר שאינו קבוע ולא חשיב, וע"ע גם במשנ"ב סימן תר"ל סקמ"ח, וכן מבואר גם בביה"ל סימן שס"ב ס"א ד"ה שאינה, ודו"ק]. ואם קבעו מלמטה ומלמעלה ומן הצדדין, בענין שאין מזיזין אותו ממקומו, הוה מיתסר משום בנין וכו', וכמש"כ בב"י כאן. וכן ביאר המג"א (סק"א). וע"ע שם באחרונים. וכ"כ המשנ"ב (סק"ו). וע"ע בשער הציון (אות ה') דאפשר שגם הגר"א מודה לזה, עיי"ש. וע"ע במשנ"ב להלן (סק"ט) גבי מחיצה שהתיר הרמ"א, דפשוט שכ"ז במחיצת עראי, אבל במחיצת קבע שיתקיים אסור (ועי' בשעה"צ שם אות י"א). וע"ע במשנ"ב להלן (סק"ז), שלענין אהל קבע, אם עשה איזה דבר שהוא להוסיף על הבנין, בין בגג ובין במחיצות, חייב, עיי"ש. וע"ע בביה"ל שם ד"ה מטה מש"כ בזה.

ועיין עוד בביה"ל (ד"ה ואין) שמצדד שיתכן לומר שמה שאנו מתירים מחיצת עראי לצניעות, היינו דווקא בדבר שאין דרך לעשותה תמיד לקבע, כגון בוילון או מחצלת וכיוצ"ב, אבל אם יעשה מחיצת עראי של אבנים ולבנים זה על גב זה אסור [והיינו שהוא דרך בנין קבע, ולפי"ז אסור גם אם אינה מחיצה המתרת], אלא שאח"כ כתב לבאר באו"א, שאיסור עשיית מושב בעלמא הוא מגזירת איצטבא, עיי"ש. אמנם בדבר שמניחו לקיום נראה שודאי אסור בכה"ג דדמי לבנין [ונפ"מ במחיצות כעין קירות גבס וכדו' כפי המצוי היום (באופן שאינו מחבר אותם, אלא מעמיד אותם גרידא), דלכאו' ה"ז תלוי בב' התירוצים של הביה"ל, שלתירוץ א' אסור, ולתירוץ ב' מותר, כיון שאין חשיבות למחיצה כזו שאינה להפריד רשיות או להתיר וכל כה"ג. ושמא אולי מ"מ הוא נראה כבנין]. וע"ע במשנ"ב לעיל (סו"ס שי"ב) אי שרי לעשות מושב אבנים לבית הכסא בדרך עראי, ועמש"ש. ויעוין בשו"ע (סימן תקי"ח ס"ח) שאם צריך עצים להסיק בהם מותר לקחת מהעצים הסמוכים לדפני הסוכה, ורק מהדפנות עצמן אסור לקחת עצים משום סתירת בנין, אבל כאן שהוא נוטל מעצים שסביב הדפנות כיון שלא נארגו או נתחברו עם הדופן מותר. וכן כשאינם קבועים בקרקע. ועוד הוסיף במשנ"ב שם שכל זה כשלא הסמיכם לדופן כדי לעבותו שיהיה חזק, שבאופן זה הם בטלים לדופן ונחשב סותר. ועל דרך זה ג"כ בגג או בסכך, וכמש"כ הרמ"א שמותר ליטול חבילה מהגג, וביאר המשנ"ב דהיינו באופן שלא עשאן כסכך, וגם באופן שלא התכוון לבטלן לסכך בשעת הנחתן, ע"כ. ומזה יש ללמוד לגבי איסור בניה שאסור להניח מחיצה נוספת לעבות דופן וכדו', וכל שאסור משום סותר אסור משום בונה, וכן כל שאסור משום בונה אסור משום סותר.

עוד יבואר דכל הנידון הנ"ל הוא באופן שעושה "מחיצה", ולא בענין אחר, וכמו שמצאנו להמג"א (סק"ב) שמותר לתלות בשבת סדינים המצויירין לנוי, ואפילו שקבועים שם, כיון שאינם עשויים ל"מחיצה", ע"כ. וביאר המחה"ש דר"ל שבכה"ג מותר אע"פ שקבועים שם שאינם נעים ונדים, שקשורים למעלה ולמטה ומן הצדדים, דמ"מ מותר, כיון שאינו עשוי למחיצה (דבלא"ה יש כותל הבית). וה"ד בכה"ח אות י"ב. וכ"כ המשנ"ב (סוסק"ז) בשם המחה"ש והלבו"ש שאפילו בקביעות מותר בכה"ג [ומזה יש ללמוד להתיר לתלות תמונה על הקיר, ואפילו אם הוא עשוי להיות שם תדיר יש להקל (אם אינו קובעו במסמר וכדו'), וכמו שביארנו בסימן שי"ג סוף סעיף ט', ובהערה שם, ודלא כהחזו"א שהחמיר בזה].

501. עיין בשעה"צ (אות ו') שבפרי מגדים משמע דכל כה"ג אסור מן התורה, וביאר השעה"צ דהיינו רק כשעשאו לזמן "ששוהה שם כמה ימים בסתימה זו", אבל אם דרך להפתח תמיד לא גרע מפקק החלון וכו' [ויל"ד במה דנקט "כמה ימים", ועיין במה שכתבנו בזה לעיל בהערה שלישית], ומבואר שמלבד התנאי שיהיה קשור היטב, צריך שיהיה עומד לזמן, אמנם יש באחרונים שסברו שבכל אופן אחר בין בקשור לבד, ובין בעשוי לזמן אע"פ שלא קשור, אולם זה יהיה כן רק אם הוא דבר כזה העשוי להתקיים זמן רב, דאל"ה אינו מותר אלא בקושרה, ודו"ק. [ובעיקר הנידון יעוין בחזו"א (סימן נ"ב אות י"ג) שהקשה דמאי שנא מתולה דלת על ציריה, שאסור משום בונה, ואע"ג דנע ונד למטה (וקושיא זו גם תיתכן על הב"י ועו"א). ויש ליישב בפשטות דבדלת זהו צורת בנינו, ואכמ"ל].

ועיין עוד בשער הציון להלן (אות י"א) שכתב להוכיח מהמג"א דקשירת וילון בעניבה, שלא יניד אותו הרוח, אינו נחשב מחיצת קבע, ואילו הב"י אסר לחבר וילון מכל הצדדים (וכנזכר לעיל), וכתב דלפי האמור שאינו אסור אא"כ עשוי לכמה ימים ניחא [נ"ב. וכשאינו עשוי לכמה ימים הרי זה מותר לכתחילה]. ותירץ עוד באו"א שבעשוי לסתום פתח של בנין קבוע חמור טפי. ויש ליישב מהשעה"צ אות ו'.

ולסיכום יוצא: דכדי שיחשב בנין קבע (בכדי שיאסר אפילו במחיצה שאינה מתרת), צריך כמה תנאים, א'. שיקשרנו היטב ואפילו בעניבה [והוא הדין בתלייתו על ווים וכדומה, וכל שכן בקשר גמור, אלא שאסור לעשות כן בשבת, וכדלהלן סי' שי"ז], מלמטה ומן הצדדים שלא יהא נע ונד ברוח (ועי' להלן בס"א בהלכה ב' ובהערה שם בדברי החזו"א גבי נד ברוח). וכן צריך שיהיה מעכב לעוברים ושבים (וכנזכר כ"ז במשנ"ב סק"ו, וה"ט שעי"ז נחשב מחיצה, והוא תנאי הנצרך לגדרי מחיצה). ב'. שיהיה עשוי לקביעות כמה ימים, ובאופן זה שהוא בקביעות ה"ז אסור מה"ת. (ולעיל כתבנו בכמה ימים הוא, ואמנם בנידו"ד מצאנו לעיל בביה"ל ר"ס שי"ג דהוא בשלושים יום, אך י"ל דכאן חמיר טפי מהתם שאינו אלא דוגמת חלון). ג'. ולפי התירוץ האחרון בשעה"צ (אות י"א) אינו אסור אא"כ עשוי בבית קבוע, וע"ע שם משם הפמ"ג שיש לחוש בכל אופן וכו'.

[נ"ב. ונפ"מ בין התירוצים של השעה"צ (הנז' באות י"א), באופן שאינו סתימת פתח בנין, אלא בשדה ושאר מקומות, או אפילו בתוך הבית אם זו מחיצה בעלמא לפי שעה ואינה מחיצה המתרת וכדו', דלתירוץ א' תלוי בזמן אם לזמן מרובה או לא, ולתירוץ ב' תלוי אם זה בבנין או לא, וי"ל גבי פתח סוכה, ועיין עוד בהערה הקודמת עוד פרטים]. והערה זו ושלפניה ענין אחד הוא.

502. כמבואר להלן בסעיף א' בהגה, ובסעיף ב' והלאה, לענין תוספת, עיי"ש. ויש לדחות, אמנם כן מפורש יותר בשו"ע סעיף ח' ועוד בכ"ד. וע"ע במשנ"ב שם [וק"ק במשנ"ב סקל"ג שכתוב שאם אין טפח אינו חייב, והלא מסתמא ה"ז מותר לכתחילה, ודווקא שם פטור, וכמש"כ בביה"ל שם ד"ה כל, ועוד שם. ויש ליישב בפשטות, ואכמ"ל]. ועי' כה"ח (אות א') בשם הפמ"ג, וכתב דאף מחיצה מן הצד קבוע אפשר שטפח על טפח חייב, וע"ע בכה"ח אות י' שתוספת אהל קבוע אסור מה"ת אם יש בו רוחב טפח, ועי' בביה"ל ס"ג ד"ה דפין ובשעה"צ אות ל"ח. עוד מצאנו בשו"ע סימן ש"א ס"מ לענין כובע שאם יש בשפתו טפח הוי אהל, וכן בכל דוכתא. וא"ת מה כתב השו"ע להלן סעיף ח' שאע"פ שאין בגגו טפח אסור, שא"ה שמ"מ מתחתיו יש טפח. (ועיין בהערה הבאה). ויש לבאר דאף שיש כאן לבוד בטפח על טפח, אין זה מועיל לבטל את החלל (וכדמוכח מהגמ' בביצה דף לג. ושו"ע סי' תק"ב גבי ביצים. וכ"מ בכ"ד), דלגבי אוהל שם אוהל בהכי, וכמו שם בנין עליו.

503. יש להוסיף כמה פרטים בדין שיעור טפח באוהל.

א]. אם היה כבר חצי טפח מערב שבת, ובשבת הוסיף חצי טפח (או כשאחד עשה חצי טפח וחבירו הוסיף חצי טפח), יש לדון אם חייב, כיון שכעת נעשה טפח שלם, או דילמא שהוא לא עשה רק חצי. ומהגמרא דפ"ק דב"ק (דף י'.) בבור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב, אין ראיה לכאן, משום דשם הענין הוא שבעשרה הוי ראוי להזיק, ואין זה דין שיעור בנזיקין, אלא בפועל אם ראוי להזיק או לא, אבל כאן אפשר שאסור. וכמו"כ אין להביא ראיה לאידך גיסא ממי שבישל בדרגה שלא ראוי לבשל, ובא אחר והוסיף ומיהר הבישול שאסור משום מבשל (וכדלהלן סי' שי"ח), או בתופר תפירה אחת או בקושר קשירה אחת ובא אחר והוסיף בשבת קשר נוסף שאסור (עיין להלן בסי' שי"ז), דשאני התם שבתחילתו לא חשיב ולא מידי, ואינו אלא חצי מלאכה ולא חשיב כלום, משא"כ כאן שבחצי טפח הוי כמו חצי שיעור (עיין להלן בסמוך), וכעת שמוסיף עוד חצי שיעור י"ל שמותר, דהוא עצמו לא עשה שיעור שלם, ואפשר איפוא לדמות זאת למי שכתב אות אחת ובא חבירו וכתב לידה אות אחת דפטור, ולא חשיב ככותב שתי אותיות. (עיין להלן בסי' ש"מ). ומסתבר שיש בזה איסור מצד חצי שיעור, ולא מצד שיעור שלם. [ושו"ר אח"ז שבקצוה"ש סי' ק"כ סק"ט נסתפק בזה, ובשש"כ פכ"ד הערה ט"ו הביא מהגרשז"א שמסתבר שאסור, עיי"ש (אמנם מה שדימה זה לכותב אות אחת ליד אות אחרת שכתובה מכבר, כבר הערנו דקיי"ל שאינו חייב, ורק בהשלים הספר, והוא ע"א. ומש"כ בב' קשרים, לכאו' י"ל כנ"ל דהוי חצי מלאכה, משא"כ כאן דהוי חצי שיעור, ומ"מ לכו"ע אסור עכ"פ מדין חצי שיעור, וכמשנ"ת].

ב]. עוד יש לדון בעצם הדין אם עושה רק חצי טפח, אי הוי כחצי שיעור האסור. (ובמילי דאו' ה"ז איסור מן התורה, ובמילי דרבנן יהיה אסור מדרבנן). ובפשטות ה"ז אסור ככל חצי שיעור, אלא שיל"ד בזה מהא דלהלן בסעיף ח'-י'-י"א גבי כילה וכיוצא שיש בהם פחות מטפח, ובביה"ל שם ס"ח ד"ה כל כתב דאסור, אבל בפרי מגדים (במש"ז סק"ח וציינו בביה"ל שם) מבואר שבאמת חצי שיעור אסור, ומ"מ שם התירו דהוי דרבנן, עיי"ש. ויש לדקדק, שהרי אף בדרבנן יש איסור חצי שיעור, וכמש"כ ביד מלאכי בשם הריב"ש, וכן כתב בשד"ח מערכת החי"ת אות י"ז בשם הפוסקים, עיין שם באריכות. ואפילו אם זה אסור מדאו', מ"מ כיון שיסוד האיסור שנראה כבנין לא אסרו שם, ע"כ. ועכ"פ בפשטות אסור אפילו חצי טפח.

ולפי"ז יש להזהר בכל הנ"ל שלא לטעון מלשון הפוסקים שנקטו בכל מקום "טפח", ובאמת שגם בפחות אסור, וכנ"ל. וכמו"כ יש להזהר שלא לטעות בין טפח לפחות, אלא דהלא מצאנו בכובע שלא אסרו אלא טפח, כמבואר בסי' ש"א, ומבואר להדיא בפוסקים שבפחות מטפח שרי. וי"ל ששם הוא איסור קל כיון שאינו פורש אותו על עמודים, ואף שמניחו על ראשו אין זה דרך אוהל כ"כ, ואפשר שבזה לא גזרו, וכבר האריכו האחרונים בדין אוהל בכובע (מלבד שהוא שנוי בפלוגתא דקמאי).

504. היינו משום דבפחות מזה לא חשיב מחיצה בשום מקום, כמבואר בעירובין וכל דוכתא. (וכיוצ"ב כתב בכה"ח כאן אות ו', וכן להלן אות טו"ב בשם הא"ר). וה"ה אם יש שבעה טפחים ובפחות מג' טפחים סמוך לארץ, שאז הוא כמחיצה, וכמבואר בגמ' דסוכה ובפוסקים הל' סוכה ובעירובין בכ"ד. וכן הוא בב"י, ה"ד בביה"ל להלן בסעיף ג' ד"ה דפין. [ויש לבאר, שכ"ז דווקא בנידו"ד כדי להתיר, אולם לענין איסור משום שדומה לאהל, בודאי שהוא גם כשאין עשרה טפחים, וכמש"כ בביה"ל להלן בסעיף ג' ד"ה דפין מחוברים וע"ע בשעה"צ להלן (אות ל"ח עיי"ש) ודחה ד' התו"ש, וכ"ה בכה"ח אות ל"ב, והעיר מזה ע"ד התו"ש, וכל דבר דדמי לבנין, וכנזכר לעיל ר"ס שי"ג וכיוצ"ב, וע"ע בחזו"א סי' נ"ב סק"ט מש"כ בזה, ודו"ק].

וכמו"כ מצאנו שאר תנאים להלכות מחיצה, ונתבארו דיניהם בעירובין ובסוכה וכן בשו"ע הל' עירובין והל' סוכה, וכן מצאנו שצריך שתהיה המחיצה קבועה שאינה זזה ברוח מצויה, שאם היא זזה אינה נחשבת מחיצה כלל, וכמבואר בסימן שס"ב עיי"ש (וכן נזכר במשנ"ב כאן סק"י בשם המג"א עייש"ה). ואם המחיצה בבית שאין רוח ובפועל אינה נע ונד, דעת המשנ"ב דאף בכה"ג לא הוי מחיצה וכמש"כ שם ועוד (והיינו דס"ל שזה סימן שהוא עראי, ולא הוי סיבה לפסול), אבל החזו"א סי' נ"ב לא ס"ל כן, ונת' במקומו. והכל כפי ענינו והלכותיו [ולענין רוחב המחיצה, אמנם מצאנו בעירובין בפ"ק ובכ"מ שצריך רוחב ד' טפחים, אולם כאן די בטפח, כמבואר בפוסקים לענין דמכאן והלאה הוי תוספת גרידא]. ולענין תוספת על אהל עראי, מצאנו בב"י שגם אם כרך את המחיצה על המוט למעלה ושייר טפח, מותר להוסיף בה, ובביה"ל (ד"ה שהיה) הביא מהפוסקים שהסכימו לזה, ומוכח איפוא שגם כשהוא שוכב ברוחב טפח הוי בגדר אהל, ומכאן והלאה אינו אלא תוספת.

505. כגון אם עושה טפח בדופן שלישית של סוכה דמהני להתיר, הרי היא מחיצה המתרת ואסור. (וכ"כ בשש"כ פכ"ד הערה קט"ו מהגרשז"א). וע"ע בביה"ל להלן סימן שס"ב ס"ג ד"ה מחיצה שאסור צוה"פ המתיר.

506. כמבואר בשו"ע (סעיף ד') שכמו שאסור לפרוס בגד לצל כך אסור להסירו, משום דסתר אהלא, וכן מבואר בכ"ד בסימן זה שאיסור סתירת אוהל הוא כמו בניית, וע"ע בשו"ע ס"י וס"א. ואדרבה יש דברים שסותר חמור יותר, ועי' שעה"צ סי' תקי"ח אות ע"ד. (וע"ע בשעה"צ אות ל"א שמצאנו אופן איסור סותר חמור מאיסור בונה, עיי"ש). ויש לדקדק, שהרי אף בדרבנן יש איסור חצי שיעור, וכמש"כ ביד מלאכי בשם הריב"ש, וכן כתב בשד"ח מערכת החי"ת אות י"ז בשם הפוסקים, עיין שם באריכות. ואפילו אם זה אסור מדאו', מ"מ כיון שיסוד האיסור שנראה כבנין לא אסרו שם, ע"כ. ועכ"פ בפשטות אסור אפילו חצי טפח.

ולפי"ז יש להזהר בכל הנ"ל שלא לטעון מלשון הפוסקים שנקטו בכל מקום "טפח", ובאמת שגם בפחות אסור, וכנ"ל. וכמו"כ יש להזהר שלא לטעות בין טפח לפחות, אלא דהלא מצאנו בכובע שלא אסרו אלא טפח, כמבואר בסי' ש"א, ומבואר להדיא בפוסקים שבפחות מטפח שרי. וי"ל ששם הוא איסור קל כיון שאינו פורש אותו על עמודים, ואף שמניחו על ראשו אין זה דרך אוהל כ"כ, ואפשר שבזה לא גזרו, וכבר האריכו האחרונים בדין אוהל בכובע (מלבד שהוא שנוי בפלוגתא דקמאי).

504. היינו משום דבפחות מזה לא חשיב מחיצה בשום מקום, כמבואר בעירובין וכל דוכתא. (וכיוצ"ב כתב בכה"ח כאן אות ו', וכן להלן אות טו"ב בשם הא"ר). וה"ה אם יש שבעה טפחים ובפחות מג' טפחים סמוך לארץ, שאז הוא כמחיצה, וכמבואר בגמ' דסוכה ובפוסקים הל' סוכה ובעירובין בכ"ד. וכן הוא בב"י, ה"ד בביה"ל להלן בסעיף ג' ד"ה דפין. [ויש לבאר, שכ"ז דווקא בנידו"ד כדי להתיר, אולם לענין איסור משום שדומה לאהל, בודאי שהוא גם כשאין עשרה טפחים, וכמש"כ בביה"ל להלן בסעיף ג' ד"ה דפין מחוברים וע"ע בשעה"צ להלן (אות ל"ח עיי"ש) ודחה ד' התו"ש, וכ"ה בכה"ח אות ל"ב, והעיר מזה ע"ד התו"ש, וכל דבר דדמי לבנין, וכנזכר לעיל ר"ס שי"ג וכיוצ"ב, וע"ע בחזו"א סי' נ"ב סק"ט מש"כ בזה, ודו"ק].

וכמו"כ מצאנו שאר תנאים להלכות מחיצה, ונתבארו דיניהם בעירובין ובסוכה וכן בשו"ע הל' עירובין והל' סוכה, וכן מצאנו שצריך שתהיה המחיצה קבועה שאינה זזה ברוח מצויה, שאם היא זזה אינה נחשבת מחיצה כלל, וכמבואר בסימן שס"ב עיי"ש (וכן נזכר במשנ"ב כאן סק"י בשם המג"א עייש"ה). ואם המחיצה בבית שאין רוח ובפועל אינה נע ונד, דעת המשנ"ב דאף בכה"ג לא הוי מחיצה וכמש"כ שם ועוד (והיינו דס"ל שזה סימן שהוא עראי, ולא הוי סיבה לפסול), אבל החזו"א סי' נ"ב לא ס"ל כן, ונת' במקומו. והכל כפי ענינו והלכותיו [ולענין רוחב המחיצה, אמנם מצאנו בעירובין בפ"ק ובכ"מ שצריך רוחב ד' טפחים, אולם כאן די בטפח, כמבואר בפוסקים לענין דמכאן והלאה הוי תוספת גרידא]. ולענין תוספת על אהל עראי, מצאנו בב"י שגם אם כרך את המחיצה על המוט למעלה ושייר טפח, מותר להוסיף בה, ובביה"ל (ד"ה שהיה) הביא מהפוסקים שהסכימו לזה, ומוכח איפוא שגם כשהוא שוכב ברוחב טפח הוי בגדר אהל, ומכאן והלאה אינו אלא תוספת.

505. כגון אם עושה טפח בדופן שלישית של סוכה דמהני להתיר, הרי היא מחיצה המתרת ואסור. (וכ"כ בשש"כ פכ"ד הערה קט"ו מהגרשז"א). וע"ע בביה"ל להלן סימן שס"ב ס"ג ד"ה מחיצה שאסור צוה"פ המתיר.

506. כמבואר בשו"ע (סעיף ד') שכמו שאסור לפרוס בגד לצל כך אסור להסירו, משום דסתר אהלא, וכן מבואר בכ"ד בסימן זה שאיסור סתירת אוהל הוא כמו בניית, וע"ע בשו"ע ס"י וס"א. ואדרבה יש דברים שסותר חמור יותר, ועי' שעה"צ סי' תקי"ח אות ע"ד. (וע"ע בשעה"צ אות ל"א שמצאנו אופן איסור סותר חמור מאיסור בונה, עיי"ש). ויש לדקדק, שהרי אף בדרבנן יש איסור חצי שיעור, וכמש"כ ביד מלאכי בשם הריב"ש, וכן כתב בשד"ח מערכת החי"ת אות י"ז בשם הפוסקים, עיין שם באריכות. ואפילו אם זה אסור מדאו', מ"מ כיון שיסוד האיסור שנראה כבנין לא אסרו שם, ע"כ. ועכ"פ בפשטות אסור אפילו חצי טפח.

ולפי"ז יש להזהר בכל הנ"ל שלא לטעון מלשון הפוסקים שנקטו בכל מקום "טפח", ובאמת שגם בפחות אסור, וכנ"ל. וכמו"כ יש להזהר שלא לטעות בין טפח לפחות, אלא דהלא מצאנו בכובע שלא אסרו אלא טפח, כמבואר בסי' ש"א, ומבואר להדיא בפוסקים שבפחות מטפח שרי. וי"ל ששם הוא איסור קל כיון שאינו פורש אותו על עמודים, ואף שמניחו על ראשו אין זה דרך אוהל כ"כ, ואפשר שבזה לא גזרו, וכבר האריכו האחרונים בדין אוהל בכובע (מלבד שהוא שנוי בפלוגתא דקמאי).

ח]. אמירה לגוי לעשות אוהל אסורה משום שבות, אמנם באהל עראי או מחיצת עראי, ה"ז מותר במקום מצוה או צורך גדול, וככל הפרטים שנתבארו בסימן ש"ז[507].
ט]. עבר ועשה אוהל בשבת, דינו ככל העושה מלאכה בשבת, וכמבואר בסי' שי"ח.
ואם עשה מחיצה המתרת בשבת, בשוגג מותר, אבל במזיד קנסוהו חכמים שלא יועיל לו להתיר, אבל היא נחשבת מחיצה להחמיר, וכגון לחייב את הזורק לתוכה[508].
י]. ודע, שבכל זה באיסור אוהל, אין חילוק בין שבת ליום טוב[509].
ב'. אסור לעשות אוהל בשבת ויו"ט, ואפילו אם הוא עראי[510], כגון לפרוס בגד או מחצלת על ארבעה עמודים דרך עראי להגן מפני החמה או מפני הגשמים וכיוצא[511], וכל זה דווקא כשעושה כעין גג, אבל כשעושה מחיצות יבואר בהלכה הבאה. [ושאר דיני אוהל בעשיית גג יבוארו בסעיפים הבאים].

עשיית מחיצה בשבת

ג'. מחיצות מותר לעשות בשבת, ואינו אסור משום אוהל, אלא אם כן היא מחיצה העשויה להתיר איזה דבר, משום שאז נחשבת המחיצה כבנין, אבל אם אינה עשויה להתיר מותר לעשותה בשבת[512], והדבר תלוי לפי דעתו של אדם[513]. ולהלן נזכיר כמה דוגמאות.
דוגמאות לאיסור מחיצה המתרת:
א]. סוכה שיש לה שני דפנות, אסור לעשות לה דופן ומחיצה שלישית, מפני שבמחיצה זו הרי הסוכה כשירה, ונמצא שעשה מחיצה המתרת[514], אבל אם היו בה שלש דפנות מותר להוסיף לה דופן רביעית[515], ואפילו אם הוא עושה כן להגן מפני הרוח או לצניעות וכיוצא[516].
ב]. מקום שאסור לטלטל בו בשבת, אסור לעשות מחיצות כדי שיוכל לטלטל, מפני שהם מחיצות המתירות[517].
ג]. אסור לעשות מחיצה בפני המת, כדי שכהנים יוכלו לעבור שם.
ומותר לסגור בפני הטומאה כדי שלא תעבור הטומאה מבית לבית, ויוכלו הכהנים לשהות שם, וכל שכן לסגור דלת או חלון, ועיין בהערה[518].
ד]. אסור לעשות מחיצה בפני הנר או בפני הספרים כשרוצה לשמש, או לעשות צרכיו[519].
ה]. אם יש צואה לפניו, אסור לעשות מחיצה בפניה כדי שיוכל להתפלל או לומר דבר שבקדושה, כאשר היא מחיצה המתרת, ועיין בהערה[520].

סותר אהל, ובפשטות כל האיסור הוא בעת שהיא עשויה להתיר. וראיתי שנחלקו האחרונים בזה אם מותר לפרק ולהסיר מחיצה שהיתה מתרת, דיש אוסרים (עיין בקצוה"ש סי' ק"כ סקכ"ז שנסתפק בזה, וכמו בעשיית בגד לצל וכו'), ויש מתירים כיון שכעת אין בה עוד צורך (עי' שש"כ פכ"ד סל"ח). ובהערה שם הביא מהגרשז"א שנסתפק בזה באוהל שנעשה להגן על דבר מסוים והתבטלה הסיבה, אם מותר לסותרו, כיון שכבר אינו משמש להגן, והוסיף שבעשה להגן מהשמש ונסתלקה עדיין הוא להגן, כיון שלמחר תזרח שוב, עיי"ש. אמנם אם אין לו צורך בכך, הרי אין לו סיבה להגן. וע"ע בשש"כ שאע"פ שבעודה מתחת אסור לסותרה לכו"ע, מ"מ הסתפק הגרשז"א אם כוונתו בסתירה כדי לבטל את דין המחיצה, כגון לצרף אנשים למנין, אי שרי. וכמו"כ אם היה מתחילה טפח, אסור לסתור אח"כ את כולו אלא צריך להשאיר טפח, כיון שדין הסתירה כדין העשייה, אבל כשהיה אוהל שלם אסור לסותרו כלל, ואפילו אם משייר טפח, עיין בשעה"צ אות מ"ו ובחזו"א סי' נ"ב סק"ו. (וע"ע בגר"ז סט"ז ובאבנ"ז סימן רי"א אות ל"ד, ויל"ב).

507. וכן נזכר בכ"מ בפוסקים, וכגון לענין סוכה.

508. עיין בכ"ז בשו"ע סי' שס"ב ס"ב ובמשנ"ב שם (ושם נתבארו עוד פרטים, שאם היתה מחיצה והוסרה ושוב חזרה מותר, וכן אם אחד עשה בשביל חבירו וכו'). ועיין בשעה"צ שם אם דינו בזה כההיא דסימן שי"ח שאסור לו לעולם, אלא שמפני שהוא דרבנן קיל טפי. וע"ע בדברינו ר"ס שי"ח מש"כ בזה.

509. ככבכל דוכתא, ואין בין שבת ליו"ט אלא אוכל נפש בלבד (מגילה ז:). וכ"ה בשו"ע כאן ר"ס שט"ו. [ומש"כ בשעה"צ אות י"ב לענין מחיצה בפני הנר, הוא ענין מיוחד משום שביו"ט יש אופנים שמותר לכבות, וממילא היה צד בנידון שם דלא חשיב מחיצה המתרת, והוא ע"א. (ואף בזה הפוסקים אסרו, עיין בביה"ל בסי' תק"ד ובחזו"א סי' נ"ב סק"ב). ומ"מ כל יסודות והדינים באהל שוים]. ואמנם יל"ד בפמ"ג בא"א סק"א גבי סכך, ומ"מ לדינא אין חילוק.

510. שו"ע (סימן שט"ו ס"א), והטעם שנאסר דווקא גג, ע' משנ"ב (סק"ג) דזה נחשב אהל, וכ"ה בב"י וכמש"כ כה"ח אות ה'. והוסיף דבקבע אפשר דחייב, עי"ש. ועיין לעיל בהקדמה מה שכתבנו בזה.

511. משנ"ב (סק"ב), וכה"ח (אות ד'). ואפילו כשאין מחיצות אסור, וכמש"כ המשנ"ב.

512. שו"ע (סימן שט"ו ס"א), וכדעת רבינו תם שהביאו התוס', ודלא כרש"י שמתיר בכל מחיצה. וטעם האיסור במחיצה המתרת, משום דכיון שבאה להתיר ה"ז מחיצה חשובה, ואסור משום בנין [ויש לציין, שמצאנו דעה שלישית בדין מחיצה, והיא דעת הר"ת והרמב"ם שאסור לעשות אפילו מחיצה שאינה מתרת (אא"כ יש לה חותים), עי' להלן סעיף ח', י', י"א, י"ב, ובמשנ"ב ובביה"ל שם. ומ"מ לא קיי"ל כן].
וכל הנידון במחיצה, הוא במחיצה שיש לה דין מחיצה בעלמא, שקבועה וכו', ועיין לעיל בהלכה שלפני הקודמת ובהערה שם. וכמו"כ מבואר להלן (בסימן שס"ב ס"ה) שמותר לעשות מחיצה מאנשים, ואע"פ שהיא מחיצה המתרת (שמתיר אפילו ברה"ר, כמבואר בב"י שם ובמשנ"ב), מ"מ מותר לעשות כן בשבת, והטעם משום דאינה כשאר מחיצות שהם דרך בנין, וכאן אינו דרך בנין, שהרי האדם הוא בר דעת ויכול ללכת ברצונו, וכ"כ בכה"ח (אות נ"ג) בשם הגר"ז דאין דרך בנין בכך. וכ"כ במשנ"ב שם סקל"ט.

513. כנראה בכל דוכתא, שאם הוא שם מחיצה וכוונתו לצל וכדו' מותר, ואם כוונתו להתיר, ואף שבכל אופן הוא עשוי להועיל למטרה אחרת, מ"מ אנו הולכים לפי דעתו בהנחת המחיצה [וע"ע להלן בהלכה ח'].
ומ"מ זה תלוי לפי האדם המורה על המחיצה, ולכן אם דעתו שתהיה לו מחיצה המתרת, אע"פ שחבירו לא יודע שזה להתיר, מ"מ יש לאסור, והרי מטרת מחיצה זו היא להתיר, וכ"מ בשולחן שלמה ג' ז' מהח"א.

514. שו"ע (סימן שט"ו ס"א), וכן ביאר המשנ"ב (סק"ד). וא"ת איך בכלל אפשר לעשות הדפנות אחר הסכך, הלא הוי תעשה ולא מן העשוי, עיין בהערה הבאה היישוב לזה.
ויש מסתפקים בסוכה שהדופן השלישית שלה היא דלת הזזה, שכאשר סוגרים אותה נעשים ג' דפנות והסוכה כשרה, וכאשר היא פתוחה הסוכה ללא ג' דפנות, האם מותר לסגור את הדלת בשבת [נ"ב. ויש לבאר שאמנם כתבו הפוסקים בהל' סוכה (סימן תרל"ה בהגה) שלא לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות משום תעשה ולא מן העשוי, אולם כבר ביארנו במקומו ע"פ הפוסקים דיש כמה חילוקים בזה, חדא דאם מתחלה היה בכשרות, אזי לא איכפת לן אם נפלו אח"כ הדפנות ומחזירן (עיין כה"ח שם אות י"ח), ולכן מותר לפתוח דלתות הזזה או חלונות וכדו', ואח"כ לסוגרן (אמנם לדעת הרב פעלים ח"א סימן ל"ד וח"ג סימן מ"ח, היתר זה הוא רק אם שנכנס החג היה הכל בכשרות, וחל על הסכך קדושת הסוכה, וכ"כ כמה אחרונים כדבריו, ועיין בזה במקראי קודש סי"א ובהררי קודש שם הערה ב'). ועוד מבואר בכמה פוסקים דעיקר הקפידא בג' דפנות, אבל כשיש ב' דפנות לא קפדינן (עיין בשו"ת לב חיים מהגר"ח פלאג'י, וכן מדויק בשעה"צ בהל' סוכה). ויעוין בשו"ת להורות נתן ח"ח סימן ל"ט מש"כ בזה].
ונראה לדמות זאת למה שביארנו להלן סוף הסעיף לענין ארגז שמכניסים בו ספרים וכו', דשרי לסוגרו ולא חשיב מחיצה המתרת, וה"נ כל כה"ג שכך דרך שימושו, וה"ה כאן. וכן דמי לגג עם צירים ברמ"א סי' תרכ"ו, ושו"ר בצי"א ח"א סי"ח ושש"כ פכ"ד ס"מ ועוד. ולמעשה מותר.

515. כן מבואר יוצא מכל הנ"ל, דכשיש לה ג' דפנות לא חשיב מחיצה המתרת, ויש להוסיף שי"א דאע"פ שיש מעלה בעשיית ד' דפנות, וכן ראיתי בשם הגר"א שנרמז במילה סוכה שיעור הדפנות, וסמך רומז שלכתחילה יעשה ד' (כן הובא בספר שלמי יוסף להרש"י לוין תרפ"ו ע' ר"כ, שס' רומז לסגור לגמרי, וכ' רומז לג' דפנות לכתחילה וכמש"כ הרמ"א, ור' לשתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח), אולם מ"מ אינו בגדר מחיצה ה"מתרת", אלא מעלה גרידא. ופשוט. ובפרט שיש לומר שאין בזה מעלה (ועיין בדברינו בספר נתיבות תורה ח"ז עמ"ס סוכה שביארנו באריכות שיסוד וגדר ג' הדפנות בסוכה, הוא מהני לזה גופא שיחשב כאילו הכל סגור, וע"ע שם).

516. דאינו מהני כלום, ואינו נחשב בנין, וכבר נתבאר להלן דכל מחיצה לצניעות או להגן מפני הצינה וכיוצא מותר.

517. שו"ע ס"א [ויש לציין ולבאר, שאופן היתר הטלטול ע"י מחיצות, מצאנו בשו"ע סימן שס"ב, כיעוי"ש, ומ"מ כל האיסור כשמתכוונים להתיר, אבל עשיית מחיצה בעלמא בלא כוונת היתר מותרת, דלא גרע ממחיצה לצניעות ודכוותיה, ופשוט].
ועיין בשו"ע (סימן שס"ב ס"ה) שמותר להעמיד אנשים למחיצה בתנאי שאינם יודעים שהם עומדים שם לשם מחיצה, וע"ע ברמ"א ואחרונים שם. וכיוצ"ב כתב בשו"ע (סימן תר"ל סי"ב) גבי סוכה, ובטעם הדבר שצריך שלא ידעו שהם לשם מחיצה, יעויין במשנ"ב סי' שס"ב סקל"ט שלא יבואו לזלזל. ובביה"ל סי' תר"ל הביא טעמים אחרים לכך (ועי' בשולחן שלמה סק"ג-ז' מהח"א שלא לומר לאדם שיעשה מחיצה שכוונתו למתרת, אע"פ שאותו אדם לא יודע מזה).

518. הנה לחצוץ בפני המת הטומאה לכהנים, הלא זה מחיצה המתרת גמורה, ואין שום דרך אחרת בלא זה.
אבל אם יש מעבר בין בתים, באופן שהטומאה עוברת בפותח טפח (נ"ב. היינו כשיש נקב 8 ס"מ, ואם הוא נקב העשוי לאורה פחות מ-4 ס"מ, עיין שו"ע יו"ד סימן שע"א ס"א ובפ"ת שם), יש לדון בזה. והנה עיין בזה בשבת (דף קנז.) ובתוס' עירובין (דף מד.), וכבר מצאנו שנחלקו בזה האחרונים, שמהר"י הלוי (כלל ה' סל"ד) וכנה"ג (יו"ד סי' שע"ח) כתבו לאסור משום מתקן, שמטהר את הבית וכו' (וע"ע גם בשו"ת רב פעלים ח"ג חאו"ח סי' כ"ד). ואילו במג"א (ר"ס שי"ג) כתב שאין איסור בזה דלא שייך בזה מתקן, דמה שנטמא נטמא וכו', עיי"ש. וכ"כ בברכ"י ביו"ד שם, וכ"כ בבית יהודה עייאש ח"ב סי' ק"א ועיקרי הד"ט סי' ל"ה אות ל' ועוד רבים, וכ"כ במשנ"ב ר"ס שי"ג וש"א. (וע"ע בישועות יעקב יו"ד סל"ג). וכתבו הפוסקים שכן המנהג.
והנה שם עיקר הנידון מצד מתקן, אולם גם מצד מחיצה אין בזה, שהרי זה תוספת על אוהל עראי, וכמש"כ המג"א וביארו המחה"ש שם. [אמנם עיין בדברינו להלן (הלכה י"ז) שעמדנו בדין תחילת אוהל, שלא נעשה להגן, ומוסיפים על האוהל כדי להגן, עיי"ש. וה"נ י"ל כן. ומ"מ כ"ז כשהיה תחילת אוהל, וכמו שמצוי בדרך כלל בין החדרים. וראיתי בפמ"ג בא"א סוסק"א שכתב בזה"ל: ואיני יודע לחלק בין מחיצה המתרת ובין למנוע הטומאה לאחר שמת נמי מתיר הוא, וצ"ע, ע"כ. והוא תמוה, דודאי יש לחלק וכדלהלן [וזה מלבד שלפי המג"א כל שמהני כיסוי מותר אף מחיצה]. ועוד ראיתי בשולחן שלמה כאן (אות ג' ח' מכת"י) שהביא מספר יד דוד שם שהביא מספר עץ החיים שאם היו פוקקים אחר מות המת, הו"ל מחיצה המתרת, והקשה ע"ז בשולחן שלמה שהדבר צ"ע, שהרי אין זו מחיצה המתרת, רק סתימה שלא ליתן מעבר, וה"ז כמו כיסוי וכו', ע"כ. ואכן יש להעיר דהלא מחיצה לא תועיל, שהרי הטומאה תעבור דרך פתח שלמעלה, ואין זה "דין מחיצה", רק סתימה, וכל כה"ג לא שייך לדין מחיצה המתרת וכמשנ"ת בכ"מ, ואין זה אלא סתימה בעלמא (וכל הפוסקים דנו בעיקר מצד מתקן). וכן נראה מדברי המשנ"ב ועו"א להלכה. ועיין.
[ומיהו אם הוא סוגר חלון או דלת פשיטא שמותר, וזה עפמשנ"ת להלן בכ"ד שכאשר יש למחיצה צירים וכדו' מותר אפילו במחיצה המתרת, וככל דלת בעלמא. וכ"כ בזה בשולחן שלמה ג' ח'].

519. כן מבואר בהגה (סעיף א') שאסור לעשות מחיצה בפני הנר כשרוצה לשמש, וכן אסור לעשות מחיצה בפני ספרים כשרוצה לשמש או לעשות צרכיו, ובפנים כללנו הכל בחדא מחתא, אולם באמת אין איסור עשיית צרכים בפני הנר, וכמבואר בדברי הרמ"א, ואע"פ שנתבאר לעיל (סו"ס ער"ה) שאסור לעמוד בפני הנרות ערומים מצד סכנה, אולם בעשיית צרכיו בעלמא שאינו ערום לגמרי אין סכנה. (ועיין מה שביארנו שם בהערה).
ואמנם ישנו אופן שאסור עשיית צרכיו בפני הנר, והוא בנרות של מצוה, וכמו שכתב הרמ"א (סו"ס ער"ה) שנוהגין לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנר, משום בזיון מצוה, עיי"ש (ואפשר לדון שכל הנרות שבבית שהדליקו לאור בשבת הוי בכלל נרות מצוה, וכמו שהערנו במקומו בהל' הדלקת נרות שבת, דיש לצדד שהכל בכלל מצוה, הגם שעיקר המצוה הוא בנרות שעל השולחן, וכמש"כ הרמ"א בסימן רס"ג ס"י). וממילא כשעושה מחיצה לכאו' הוי מחיצה המתרת, דהלא גם בענין כיסוי הספרים וכו' הכל הוא מענין ביזוי הקודש. ומה שלא הזכיר הרמ"א כאן שיש איסור עשיית צרכיו בפני הנר, יש לומר דלא נחית אלא להדינים הידועים והמפורסמים. (א"נ דכאן מיירי לאסור בכל נר אפילו שאינו של מצוה, וממילא מצד עשיית צרכים אין בזה שום חשש). ואפשר דיש לחלק דשאני ביזוי מצוה של הנרות שקיל טפי מביזוי הספרים, וכמו שביארנו במקומו וכדלהלן. ויותר מכך נראה דלא שייך בזה איסור כלל, דהא אחת הסיבות בנר שבת משום שלום בית, שלא יכשל בעץ ואבן, וא"כ ה"ה שיש להדליק הנר גם בבית הכסא, והרי זהו צורך תשמישו, ובודאי שלא יאסר מצד ביזוי מצוה, דהא זהו עיקר מצותו שיראה את מעשיו, ולא יארע לו דבר תקלה. אך י"ל שכ"ז בנרות העשויות לכך, ולא בנרות מצוה שבירך עליהם. ועיין מה שכתבנו שם. ובאמת שבלא כל זה לא שייך איסור כלל, כיון שאין בזה ענין מחיצה כלל, אלא רק כיסוי, ול"ח "מתרת", וכמשנ"ת לעיל.
ובעיקר הדין שאסור לשמש או עשיית צרכיו בפני הנר, יעוין בסימן ר"מ סעיף ו' ובפוסקים שם. ולענין האיסור בפני הנר יעוין שם בסעיף י'. [ועיין בכה"ח אות י"ח לענין יו"ט]. ולכאו' יל"ד בכל זה למה בכלל נחשבת מחיצה המתרת כשמשמש בפני הנר, הלא האיסור בזה הוא משום סכנה, כמבואר בפסחים (קיב:) דהויין לו בנים נכפים. (ועיין בכה"ח שם שהביא מהאר"י בשעה"מ שאחד נתגלגל בעבור שגרם לבניו להיות נכפים, וע"ע שם בסו"ד שהעובר ע"ז יתענה חמישים יום. ויש לומר שהוא ג"כ משום שגרם לבניו חולי, אולם עדיין אין ראיה מכ"ז שאין איסור עצמי בעצם הדבר, גם לולי הסכנה). והרי בעושה מחיצה להציל מן הסכנה ודאי דאינה נחשבת מחיצה המתרת, שאינו אלא להגן בלבד, ואין נפ"מ איך הוא רוצה להגן על עצמו, ואין בזה שום ענין מחיצה. ולכאו' היה אפשר לומר שכאן שזו סכנה של מכאן ולהבא שרוצה לעשות מעשה שיכול לבא לידי סכנה, אה"נ שהוא בכלל איסור ונשמרתם מאד, שדרשו חז"ל אסמכתא לזהירות מפני הסכנה. [וכיעוין בגמרא דברכות (דף לב:) במעשה באותו חסיד, שאמר לו ההגמון והא כתיב בתורתכם השמר וכו', ונשמרתם מאד לנפשותיכם (נ"ב. ומן הסתם היא דרשה נכונה, דאל"כ מן הסתם לא היו מזכירים דרשות מוטעות בגמרא), וע"ע בח"א מהרש"א שם מה שהעיר בזה (ומ"מ לא קאמר שהיא דרשה מוטעת), ועכ"פ יש פסוקים אחרים ללמוד כן. וכ"ה ברמב"ם (פי"א מרוצח ה"ד) ובשו"ע בחו"מ (סימן תכ"ז ס"ח), עיי"ש. ומ"מ נראה שז"א אלא אסמכתא]. והוי לכאורה ג"כ כמו מתרת. אולם ז"א נכון, לפי היסוד שכתבנו להלן, שכל שאין "שייכות" לדין מחיצה, אין בזה איסור כלל, וכיון שאפשר להנצל מן הסכנה בכל דרך הגנה שהיא, אין לזה שום חשיבות מחיצה, ודו"ק.
אמנם באמת הנכון הוא שמלבד הסכנה יש בזה ג"כ שום עוון, ולכן נקטו הפוסקים בסתמא שהוא איסור (ואפשר דמהאי טעמא שעבר על האיסור נגרם העונש של חולי בנים נכפין), ולא מבעיא לדעת המקובלים שהזהירו בזה מאד כמבואר שם בפוסקים, אלא אף לדעת הפוסקים נמי, כגון משום ואהבת לרעך וכו', וכמו שדרשו בנדה (דף יז:), ונוסף ע"ז מטעם שעבר על מצות צניעות (ואע"פ דחזינן במשנ"ב שם דבעושה מחיצה שרי אפילו כשהאור מגיע ובהאפלת טלית, מ"מ בעצם עשיית מחיצה הוא מראה על מהותו להתנהג בצנעה, ויש לזה ראיות שאדם צריך לגרום עשיית דוגמא לצניעות, כהא דסילק את הזבובים, או כהנהו הנהגות בבית הכסא וכו', הגם שאין רואים). ושו"ר שכ"כ בספר סדר היום ענין תשה"מ שיש בזה משום עזות לעיני כל בריה, וגם משום ריבוי תאותו. [ועיין להלן דבכיסוי ודאי שרי].

520. פרטי הדינים באיסור אמירת דבר שבקדושה כנגד צואה, וכנגד ערוה מגולה, הלא הוא מבואר בשו"ע מסימן ע"ה והלאה, ובכמה אופנים מועיל מחיצה עשרה, כדין רשות אחרת. וכעת אנו דנים באופן שמועיל כדין מחיצה, וכגון בגווני שצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח, או באופן שהוא ברשות אחרת שנחלקו בזה הרשב"א והרא"ש, וכיוצ"ב.
ולעצם הדין שכתבנו שאסור, הוא נראה פשוט דהוי כמו עשיית צרכיו ותשמיש כנגד ספרים, וגרע טפי. והנה אם הוא יעשה מחיצה גבוהה עד למעלה עד שלא יהיה נראה כלל, ה"ז מועיל, על פי דברי המג"א שנזכיר להלן בהלכה שאחרי הסמוכה (וכפי המובא במשנ"ב סק"י יש לסמוך על דבריו רק בשעת הדחק). אבל אם הוא נראה אזי הרי הוא מתיר מדין מחיצה, ואסור לכו"ע. [ואמנם מצאנו דיעות באחרונים שכל דבר שאפשר לכסותו, ה"ז מועיל גם במחיצה (עיין ביה"ל ד"ה אם לא ויבואר להלן). אולם כבר נת' להלן דאין זו ההלכה].
ומה שמצאנו במשנ"ב (סימן שס"ב סקל"ח) שמותר לעשות מחיצה מאנשים כדי לעשות הפסק לדבר ד"ת נגד מקום שאינו נקי (וציין לאחרונים, ועי' כה"ח אות נ"ה שהזכיר ד"ז וכתב אחרונים, וכוונתו למשנ"ב ומשם האחרונים), שאני התם דמחיצת בני אדם בכלל לא נאסרת לעשותה בשבת, כמבואר שם בכל הענין, וכ"כ שם הפוסקים בהדיא, עיין משנ"ב רסקל"ט, וכן בכה"ח אות נ"ג.
והנה מצאנו עוד בכה"ח (אות ז') שהביא מהא"א מבוטשאטש שכתב שמותר לעשות מחיצה בצואה כמו שמותר לכסות, שבכיסוי צואה לא שייך לאסור בזה, ומ"מ הוא מכוסה. ואין זה סגנון מחיצה רק כיסוי, וכ"כ האחרונים, וכתב

ו). אסור לעשות מחיצה, כדי לעבור לפני המתפלל[521], או כדי שיוכל לשבת בעת שהספר תורה עובר[522], וכיוצא.
ובכל אלו האופנים שאסור לעשות מחיצה המתרת, אם היה שם טפח מבעוד יום, מותר להוסיף עליו, וכמו שיבואר להלן סעיף ב'. ובהלכה הבאה יובאו דוגמאות למחיצה שאינה מתרת.
ד'. וכעת יבואר דין מחיצה שאינה מתרת, שמותר לעשותה בשבת, וכנזכר. ומותר לעשותה אפילו אם הוא עושה אותה בצורת מחיצה, כיון שאין שום שייכות לדין מחיצה, ועיין בהערה[523]. ובתנאי שהיא עשויה דרך עראי ולא לקביעות, וכנזכר לעיל בריש הסימן אות א'.

דוגמאות של מחיצה שאינה מתרת

א). מחיצה העשויה לצניעות, כגון שעושים להפסק בין אנשים לנשים בביהכנ"ס או בעת הדרשה, וכן באולם שמחות וכיוצא, מותר[524].
ב). מחיצה שעושה בפסח להפריד בין החמץ המכור לגוי, מותר[3].
ג). וכן מותר לתלות וילון לפני הפתח[525], וגם אם הוא תלוי ונמצא שם תמיד בקביעות[526] [ודווקא כשהוא מחיצת עראי שנע ונד ברוח מצויה, מותר, אבל לחברו למעלה ולמטה ומן הצדדים, באופן שאינו זז ממקומו, ה"ז אסור משום בנין][527]. ויש מי שאוסר אם הוא תולה את הדבר בקביעות להרבה זמן, ואפילו אם הוא נע ונד ברוח מצויה[528].
ד). מותר לנטות פרוכת לפני ארון הקודש, ואפילו אם אין דלתות לארון הקודש מותר. (אולם יש להזהר שלא יעשה אוהל בגגה טפח, וכמו שיבואר להלן סעיף י"ב)[529].
ה). מותר לעשות מחיצה להגן מפני החמה, או מפני הצינה, וכן להגן מפני הרוח שלא יכבו הנרות[530], וכל כיוצא בזה[531].
ודע, שבכל אופן אין לעשות מחיצה ללא צורך כלל[532].
ה'. יש אומרים שגם מחיצה המתרת אינה אסורה, אלא אם כן ההיתר נעשה מדין מחיצה דווקא, כגון שעושה מחיצה הגבוהה עשרה טפחים בפני הנר או בפני הספרים, כדי שיוכל לעשות צרכיו, והספרים עדיין

ע"ז הכה"ח: ויש לגמגם בזה, דהא בספרים נמי כיסוי שרי, ואפ"ה מחיצה אסורה וכדלהלן וכו', ע"כ. ונתעוררתי בזה שלכאורה היה אפשר ליישב לפי היסוד שכתבנו להלן בכ"מ שמחיצה המתרת היינו רק במקום שצריך בו דין מחיצה, אבל במקום שדי בו כיסוי, אף אם יעשה מחיצה אין בו חשש, כל שאין שייכות למחיצה, ולפי"ז כל הצד לאסור בנידו"ד, הוא כמו שפתחנו לעיל בתחה"ד דהיינו באופן שיש בו צורך למחיצה, ולכן יש חשש בכה"ג אף אם לא כיסהו, וכמו בנר שאע"פ שמועיל כיסוי לספרים, מ"מ כיון שיש היכי תמצי שיועיל מדין מחיצה, אסור.
521. וזה מלבד שאסור להטריד את המתפלל בעיסוקים לפניו [ועיין להלן הלכה ט' ובהערה שם].
522. וכגון בזמן הקפות שמחת תורה [והפוסקים האריכו לבאר אם יש היתר לשבת בהקפות מצד דהוא כמו שמונח במקומו, וכמש"כ בערוה"ש ביו"ד ועוד, או עכ"פ כשיש מחיצה של בני אדם המקיפים]. ועיין בזה ביו"ד סי' רפ"ב ס"ב הרואה ס"ת שמהלך חייב לעמוד וכו', או עד שיתכסה מעיניהם, ע"כ. וברמ"א שם סי' רמ"ב סי"ח שכשהוא על הבימה א"צ לעמוד, "דהספר ברשות אחרת", ע"כ. וע"ע בחי' רע"א שם, ודו"ק.
523. כבר נתבאר שאף לדידן שאסור במחיצה הוא רק במחיצה המתרת, אך יש לבאר בזה שכ"ז רק בדבר שיש "שייכות" לדין מחיצה, אבל דבר שאין בו שייכות למחיצה אין בזה ולא מידי, ונפ"מ במקרה שעושה מחיצה למטרה אחרת, וכגון להפריד בין החמץ, או כדי שיוכל לפתוח דלת כשיש נר, או כדי שיוכל להרים ראשו כשיש ערוה לפניו, וכל כיוצ"ב וכדלהלן. והוספנו כן לבאר, דלא דמי לנידון הפוסקים שהביא המשנ"ב סק"י, שנחלקו במחיצה גבוהה בפני הנר, ששם אמנם הוא מועיל ככיסוי, מ"מ כיון שיש "שייכות" למחיצה, וה"ז יכול להתפרש כמחיצה, אסור, משא"כ בדבר שאין בו שייכות למחיצה, בודאי שלכו"ע אין בזה איסור, ולהלן יבואר עוד.
בהגה (ס"א) דמחיצה לצניעות שרי, ופירשו הפוסקים, דהיינו כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים, וכמובא בב"י ובמשנ"ב וכה"ח.
והנה יש להקשות בזה, הלא יש חיוב בעשיית מחיצה, וכדחזינן בסוכה (דף נא:) ומתקינין שם תיקון גדול וכאותה ששנינו חלקה היתה שם בראשונה והקיפוה גזוזטרא, והתקינו נשים למעלה וכו', ומוכח שאף שהיתה הפרדה ביניהם, מ"מ בעינן מחיצה, ובפשטות י"ל שאין זה אלא גדר וסייג שלא יבואו לקירבה וכו', ולכן אינו בגדר מחיצה המתרת.
אמנם הנה כידוע שנחלקו האחרונים ביסוד חיוב המחיצה, שבאגרות משה סי' מ"א נקט שיסוד הענין הוא שלא יהיה ערבוביא, שבזה אפשר לבא לידי קלות ראש וקירוב וכו' (ועיין בשבת דף יג.), והוא טעם האיסור, וכ"מ בתוספתא וירושלמי וברמב"ם הל' לולב, אולם בשו"ת דברי יואל סימן י' האריך להשיב עליו שודאי יש איסור בזה כדי שלא יבואו להסתכלות, וכ"מ בפיהמ"ש להרמב"ם שם. וע"ע גם בפיהמ"ש במידות פ"ה מ"ב. ובפסקי הרי"ד והמאירי שם. ובפשטות נראה דתרוייהו איתנהו בה, ועיין בזה בספר משנת ר' אהרון ח"א מש"כ בזה. ועוד האריכו הפוסקים.
והנה בפשטות לתרוייהו י"ל כנ"ל דאינה מחיצה המתרת כיון שאינה אלא לגדר ולסייג, בין שלא יבוא לעירבוביא ובין שלא יבואו להסתכלות, אלא שאכתי יש לשאול לפי"ד האגר"מ בתשו' שם הסובר שדין מחיצות הוא חיוב מדאו'. וא"כ הלא מדינא קאמר. ונסתר מדברי הפוסקים כאן שסוברים שהפרדה בין גברים לנשים אינה מחיצה המתרת, אכן גם לפי"ד האגר"מ א"צ כל דיני מחיצה בעלמא, ונפ"מ שאף אם יהיה מלמטה יותר מג' טפחים בסמוך לארץ ג"כ מותר, דאין דין מחיצה כלל רק חיוב גמור של הפרדה. וא"ת שעדיין י"ל בזה, הן לפי האגר"מ וגם לדעת שאר הפוסקים, דהלא מ"מ כעת אחר שמבואר בחז"ל ענין המחיצה, הרי הוא חיוב גמור, ובלא זה אסור לשהות שם, הן בדרשה והן בתפילה, ואדרבה חמור יותר שאין המחנה קדוש ובפרט במקום קדוש, וכמו שהעירו בזה באגר"מ שם, וע"ע גם בכת"ס באהע"ז סימן מ"ז ועוד פוסקים. וע"ע בספר אום אני חומה בתחילת הספר שהאריך בענין חיוב המחיצה. ועיין עוד שם שאם אין מחיצה אסור להתפלל בבהכנ"ס, אלא ביחידות, ואפילו בר"ה ויוה"כ, ואפשר שאפילו להכנס שם אסור, עיי"ש. וא"כ אמאי לא תיחשב מחיצה המתרת, הגם שתחילת הדין הוא משום סייג. וצ"ל פשוט שלא אסרו מעולם אלא כשיש "שייכות" לדין מחיצה, אולם כאן שאינו אלא להפריד או לכסות, וממילא אין חשש ולא מידי, וזה בין למג"א המובא במשנ"ב סק"י ובין לחולקים שם, דשאני התם שיש שייכות למחיצה (אילו היה הנר גבוה), אבל כאן שאין ענין במחיצה כלל לפי גדרי מחיצה אין חשש, ויסוד כתבנו להלן, ועוד בכ"מ.
[ויש לציין, שדין זה של חיוב מחיצה נאמר בכל דבר שיש בו חשש לקירוב דעת ביניהם, או לחשש הסתכלות באופן האיסור, ובכלל זה כל שמחות שמתקבצים בהם גברים ונשים, כגון בסעודת נישואין בר מצוה מילה וכו', וגם במקומות שיושבים צריך שיהיה בהפרדה, אמנם מצאנו קולות, כגון בבתי מלון העולם מקילים, כידוע, ושם הוא מפני שהוא דרך עראי, וגם אין קשר ושום דבר המקשר בין היושבים שם (הגם שגם זה אינו מן הראוי מכ"א), וכמו"כ בבני משפחה אחת מקילים אם זו משפחה הקרובה (אמנם יש בזה פרטים, ותלוי עוד לפי הענין), ואכמ"ל].
524. 3, הנה מבואר בשו"ע (סימן ת"מ ס"ב) שאם אינו יהודי הפקיד אצלו חמץ, מותר לשהותו אם אינו חייב באחריותו, אבל צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים [ועיין במשנ"ב שם סקי"ב דמחיצה של סדין לא סגי לפי שהולכין ובאין, ובשעה"צ כתב שאם היה קשור למטה ואינו נד שפיר דמי, עיי"ש. ויש לציין דכן מבואר בסוגיין, וכדלהלן לגבי וילון של פני הפתח]. ויש לדון איפוא אם מותר לעשותו בשבת או שאסור כדין מחיצה המתרת, ולהנ"ל דכל שאינו אלא להרחקה לא חשיב מתרת ומותר, שהרי בודאי אין לזה דין מחיצה, רק הפרדה שלא יבואו לידי מכשול [ולפי משי"כ לעיל בהערה שלפני הקודמת כל שאין שייכות למחיצה אין בזה חשש כלל, ואת"ש], ואע"פ שכתב בשו"ע שצריך מחיצה "עשרה טפחים", י"ל דל"ד אלא נתנו גדר להפרדה, ולעולם אינו מדין מחיצה. ומצאתי ברש"י (פסחים ו.) ד"ה עשה לו מחיצה\ שכתב בתו"ד דבההוא דלעיל לא אפשר ליה במחיצה (אלא כפיית כלי) עיי"ש. (וגם במשנ"ב בהל' פסח שם כתב כן דא"א במחיצה, אך לא ביאר למה אי אפשר). ולכאו' צ"ב למה אי אפשר במחיצה, הלא יכול לקחת דברי היתר ולהעמידם שם (וכל שאינו קובעם, או כל שאינו דרך בנין, אין בזה איסור כלל, ועיין בביה"ל בס"א ד"ה ואין מחיצה). ולכאו' היה אפשר להבין שסיבת האיסור היא משום מחיצה המתרת. אולם זה אינו כלל, דהא רש"י (בשבת קכה:) לשיטתו בכלל אין איסור אהל במחיצות ואפילו במתרת (ועיין בפמ"ג בא"א סק"ג, ובמחה"ש שיישב דבריו). ועל כרחך לפרש דמה שאי אפשר לעשות מחיצה, הוא רק ענין מציאותי בלבד, ולא משום דין דמחיצה המתרת, ואף שאפשר לשים דברי היתר לא מצוי להו, וכך יתבארו דברי המשנ"ב עד"ז (ושו"ר אחכ"ז במחה"ש ע"ד המג"א בהל' פסח שם שכתב בפשיטות שמותר במחיצה), ודו"ק. [ואחרי כתבי כ"ז ראיתי בשש"כ פכ"ד הערה קכ"ג מהגרשז"א שהבין שזה מחיצה המתרת, עיי"ש טעמו. והוא תמוה מכל האמור. ואכן העיר עליו בשש"כ שם מהא"ר שזו אינה מתרת, עיי"ש. וכן הוכחנו לעיל מדברי רש"י. וע"כ כאמור].
525. בהגה שם, ובפשטות קאי על מה שאמר לפנ"כ שעושה כן לצניעות, וכל כה"ג מותר.
526. בהגה שם, וכפירוש המשנ"ב (סק"ו) שאפילו אם הוא קבוע שם, ואינו עשוי להסיר משם אלא תלוי שם תמיד, אפ"ה שרי, כיון שנע ונד ברוח מצויה. [וכיוצא בזה כתב המחה"ש בביאור דברי המג"א סק"ב גבי סדינין מצוירים, שביאר שמותר לתלותם אפילו אם הוא קבוע שם. וה"ד בכה"ח אות י"ב. ונת' במקומו]. וע' בשעה"צ. וע' להלן שנתבאר שהחזו"א חולק ע"ז ואוסר אם הוא נעשה בקביעות. אולם בב"י מבואר להקל, וכ"פ הרמ"א והמשנ"ב וש"א, וכן הלכה.
527. משנ"ב שם. ועיין מה שהארכנו בזה בהקדמה, ובהערות שם, ועיין מה שכתבנו שם בהערה, וד"ה ולסיכום, עיי"ש.
ועיין בחזו"א (סימן נ"ב סק"ד) במה שכתב המג"א בקשור למעלה ולמטה שלא יתנדנד, שאם זה בבית שאין רוח מצויה מקרי מחיצה, אפילו שלא קשרו שהרי אין מתנדנד, עיי"ש. אולם במשנ"ב לא משמע כן. [ועיין בביה"ל סימן שס"ב ס"א ד"ה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, שכתב שאפילו אם עושה אותה בביתו שאין שם רוח ג"כ לא מהני (תוס' שבת), ע"כ. ומסתמא דה"ה כאן. ונראה ביאור הדבר דהמשנ"ב סובר שרוח מצויה אינו אלא "סימן" לומר שלא נחשב קבע, ובאמת אף אם הוא כעת באופן שהרוח לא מנידתו ה"ז לא חשיב, אבל החזו"א סבר שזה גופא הסיבה לאסור מטעם שהוא נד במציאות ולא נחשב קבע (וע"ע מה שכתבנו במקומו בענין מחיצה תלויה שהגדיים בוקעים בה, ובדברי החזו"א בזה, וה"ד במנחת שלמה בהל' סוכה, ואכמ"ל).
528. עיין בחזו"א (סימן נ"ב סק"ג) שחולק על הב"י והפוסקים והמשנ"ב, ואוסר לתלות דבר קבוע אף אם חיברה רק מלמעלה והוא נע ונד מלמטה, משום שזהו דרך בנינו להיות תלוי תמיד, ונוח לנטותו בכל עת שירצה, וה"ז כמו תולה דלת על צירייה שחייב משום בונה, ורק אם הוא וילון שדרכו לתלותו ולסלקו שרי [וכמו פרוכת שמחליפים משבת לשבת, ועמשנ"ת לעיל בהקדמה ריש הסימן מהו קבע]. (וכמו"כ גם לגבי מש"כ המג"א בהיתר סדינין מצוירים, הוא רק כשאינו בקביעות). ולכן כל היכא שתולה על דעת שיהיה קבוע שם אסור, בין אם הוא בפתח או בחלון, או כווילון על הקיר לנוי, וממילא אם הוא רק לפי שעה מותר לתלותו, אפילו אם מחברו מלמטה ומן הצדדים, עיי"ש. והכלל לפי"ז שהכל תלוי אם הוא נעשה בקביעות ואז אסור משום בנין, או שאינו אלא דרך עראי. ובעצם הגדרת קבע, שאסור משום בנין (וכמו"כ אסור לסתור), ביארנו לעיל בריש הסימן בהקדמה ובהערה שם.
אולם בפשטות סברת הב"י והפוסקים לחלק בזה, דאינו דומה לתולה דלת על צירייה כלל, דשאני תולה דלת על צירייה דהוא חלק מן הבנין מחמת היות עשוי לכך כדרך עשיית בית. וה"ז כמו חומרי בנין, שכשבונה שורה עליונה אפילו בלא טיט חייב כמש"כ בגמ'. משא"כ במניח על החומה איזה חפץ הא ודאי דאינו בונה, והכי נמי בווילון שאינו אלא לנוי. ואמנם עדיין צ"ע לגבי וילון שעשוי למחיצה, שבזה לכאו' הוא כדלת. ודוחק לחלק בין שימוש מחיצה קבוע לעולם לזמן מועט, ויש לומר דשאני וילון שנע ונד מתחתיו, והוי כמחיצת עראי, וכמו שדקדק המשנ"ב, והוסיף וגם שהוא מעכב את העוברים ושבים, וזה החילוק בין וילון לדלת, ואף שיש דלת שעשויה ג"כ לנוד ברוח מצויה, מ"מ מעכב את העוברים ושבים (וזה שיכולים לפתוח את הדלת לא חשיב שאינו מעכב, כיון שמ"מ כמות שהוא הוא עשוי לעכב). ועוד אפשר דשאני צירים של דלת שהיא תפיסה חזקה, ממוט וילון בעלמא.
529. בהגה (ס"א) התיר לנטות וילון לפני הפתח אע"פ שקבוע שם, והוסיף "וכן פרוכת" (והיינו שגם פרוכת מותר, וכפי הטעמים שביאר במשנ"ב לגבי וילון, וע"ז קאמר המשנ"ב שבפרוכת יש יותר מעלה, וכדלקמן). וכתב המשנ"ב (סק"ז) דזה פשיטא דשרי כיון שיש בלא"ה דלת לארון הקודש, א"כ הפרוכת אינו תלוי רק לצניעות בעלמא, ע"כ. וק"ק הלשון שכתב דהוי עשוי לצניעות, דהול"ל דלא חשיב מחיצה כלל, אלא כמו כיסוי לדלת, ואינו בכלל הנידון (ועיין להלן שאין חיוב בזה עצמו כלל). ואולי ל"ד הוא, וכל היכא דאינה מחיצה המתרת שאסורה, וכל גווני דהיתר נקרא בלשון זו כדוגמא, ועוי"ל דמיירי שיש ריוח טפח בין הדלתות לפרוכת, באופן שהיה אפשר להחשב אוהל, אלא שמאחר שאינו עשוי אלא לצניעות בעלמא ולהסתיר את ארון הקודש, מותר. עוד כתב המשנ"ב שם, דכמה אחרונים מתירים אפילו אם אין דלת לארון הקודש, עיי"ש, ודלא כמשמעות המג"א דמיירי שיש דלתות, ואפשר דאף המג"א מודה לזה, ואורחא דמילתא נקט, וע"ע בכה"ח. והנה דין זה משמע דאינו מילתא דפשיטא כ"כ (כדמשמע במשנ"ב בלשונו). וצ"ב מה המקום לאיסור, וכי יש דין שיהיו מחיצות לארון הקודש (ונימא שהצד לאסור משום שעושה מחיצה המתרת). וזה ודאי שאין הנידון משום כבוד הס"ת שלא יעשה דברים שלא ראויים כנגד, דז"א נהירא כאן מכמה אנפי, ואפשר שבאמת אין בזה נפ"מ מצד דיני מחיצה המתרת, אלא בפועל מצד חשיבותו אם הוא מועיל להחשב כעין דלת. ונמצא שהוא כמו בנין, או שאינו מועיל כלום, והיינו שבכה"ג הוי קביעות בנין טפי. ויותר מסתבר שתוספת זו שכמה אחרונים סוברים כן, אין הכוונה שיש בזה מחלוקת, אלא ר"ל תוספת בעלמא שהוסיפו הפוסקים. ועכ"פ לדינא בודאי שמותר בכל אופן, שאין זה מחיצה, ולא כבנין לדעת המשנ"ב. וכן עיקר.
ובעצם ענין פרוכת שבבית הכנסת, הנה אע"פ שאין בזה חיוב, וכן אין חיוב בדלתות וכמשנ"ת, מ"מ למעשה אין לשנות ממנהגן של ישראל תורה הוא (תוס' מנחות כ:), ששמים גם דלתות וגם פרוכת, וכמו שנזכר טובא בראשונים ובאחרונים ענין הפרוכת. ונפ"מ בזה במה שמצוי כיום באיזה מקומות שעושים דלתות ארון הקודש יפים מאד, ויש שאינם שמים פרוכת כלל כיון שרוצים שיראו את הדלתות היפות, וטעות הוא, וכמש"כ בשו"ת זרע אמת ח"א סימן כ"ו שאפילו אם ארון הקודש נאה ביותר, והוא נראה יפה בלא פרוכת יותר מאשר עם הפרוכת, אעפ"כ אין להסיר הפרוכת, שאין זה רק נוי בעלמא, אלא ע"ש הכתוב והבדילה הפרוכת לכם וכו', וגם הוא כענין כיסוי הקודש. (וע"ע בשו"ת ישכי"ע ח"ד ס"ז בדבר פרוכת נוספת בתוך ארוה"ק). ודברי הזרע אמת הובאו בקצרה במחזיק ברכה ובשע"ת משמו בסימן קנ"ד, שאף אם הארון מבהיק, אין יכולים לשנות שלא לשים פרוכת.
ונראה לבאר בזה בשורש הדברים, דהנה יש לדעת שהגדרת צניעות הוא "כבוד", וזהו ההגדרה המתאימה לו, וכמו שמצאנו בכ"ד, וכגון בבגדי צניעות של אשה ושל כל אדם, שהוא משום כבוד האשה וכבוד האדם, ובלתי זה הרי הוא נמשל כבהמות נדמו, וכ"ה ענין של כל כבודה בת מלך פנימה, שהצניעות היא הכבוד, וכן שימת מפה בשבת הוא ג"כ לענין כבוד, ועל כן כתבו הפוסקים שלא יראה כלל מן השולחן, וכמשנ"ת לעיל בסימן ר"ס רס"ב. ולכן נא' כבוד אלוקים הסתר דבר, והוא ג"כ מענין זה, וכן נראה דזה בחי' שנא' ואת צנועים חכמה (וסימנא דהתורה נקראת חכמה). וזאת ועוד דמצאנו שהזהירו על צנעה בקודש, וכמ"ש שלא יבואו לראות כבלע את הקודש וכו' (וע"ע בפסחים כו.), ועוד כה"ג בנביאים. וכ"ה בתוספתא במה שנא' והבא דרך שער אחד יצא בשער אחר בבהמ"ק, ופי' היעב"ץ שלא ידמה עליו לבסוף כקורות ביתו, ועוי"ל בזה. ואחר כל האמור, נראה שהדלתות הם חלק מארון הקודש, ושפיר שייך צניעות לכל ארון הקודש (וכ"ה בתרוה"ד סימן ס"ח, וכן בפוסקים כאן שקראו לזה "צניעות", וכמו שהערנו לעיל, ולפי האמור את"ש). וכיון שהדלתות הם חלק אחד מהארון קודש, וקדושתו שווה כתשמיש קדושה, לכך צריך להצניעו בפרוכת [ובכלל צריך לדעת שעצם הדבר שכך היה מנהג ישראל, הרי הוא תורה, ואין לשנותו, ואין צריך להאריך בזה מדברי רבותינו ראשונים ואחרונים בכוחו של מנהג, וכמה פחיתות לעבור על המנהג, וזה ראש וראשון לפריצת גדר, וכמו שהיה לעולמים שהתחילו לשנות מנהגים שהם גבול עולם אשר גבלו ראשונים, ומזה נפרצה מחיצת הכרם, וכבידקא דמיא דכיון דרווח רווח, עד שבעו"ה כעבות העגלה חטאה ה'י, וידוע שגדולי ישראל בחו"ל ובא"י נלחמו בשינויים כאלה ואף בפחות מהם, וכגון שאירע שתלו שעון בבהכנ"ס במקום שלא היה נהוג, והורה המרא דאתרא להתאסף כולם וכולם ישברוהו, ועוד כהנה]. ואשר על כן כל בית ישראל צריכים לנהוג בדלתות לארון הקודש וגם פרוכת, וכאמור שמותר אף בשבת.
530. כ"ה בהגה שם, וגם בנר שבת וחנוכה אין זה בגדר מחיצה המתרת.
ויש להוסיף שלא מבעיא שמותר, באופן שהוא עושה את המחיצה כדי שלא יכבה הנר מחמת הרוח באופן שהדלת או החלון היו פתוחים וכדו', אלא אפילו אם הכל היה סגור, אלא שהוא רוצה לפתוח חלון או דלת וחושש שהנרות יכבו, באופן שאסור לעשות כן (עי' לעיל ר"ס רע"ז כל הפרטים), אעפ"כ מותר להעמיד מחיצה בפני הנר, ואינה נחשבת מתחת, וכמשנ"ת לעיל בכ"מ שכל שאין שייכות דין מחיצה אין חשש כלל, ובכלל זה אם רוצה לחצוץ בפני נרות חנוכה או נרות שבת שלא יכבו, וכל כיוצ"ב.
531. ע"פ האמור בהערה הקודמת ועוד לעיל שכל שאין שייכות דין מחיצה מותר, ממילא מותר לשים מחיצה בפני ערוה ופריצות, אפילו כשרק בכה"ג הוא יכול ללכת שם (דאל"כ בדאיכא דרכא אחרינא נקרא רשע וכו'). וכן במילי דסכנה, אע"פ שדרשו חז"ל ונשמרתם וכו' (וכנ"ל בהלכה הקודמת אות ד' בהערה). וכן במת שמת בבית, וצריך לסתום פותח טפח שלא יעבור הטומאה מבית לבית, מותר, ואפילו אם צריך לסתום במחיצה עשרה מותר, דכאמור אין בזה דין מחיצה [אך יש להזהר שלא יהיה קבע משום בנין, ועי' משנ"ב לעיל ר"ס שי"ג].
532. עיין כה"ח אות ט"ו משם כנה"ג שאסור לעשות מחיצה על מגן (ופירוש מגן - בחינם). ובפשטות הוא משום טירחא.

נראים מעבר למחיצה, שאז יש על זה שם מחיצה המתרת ואסור, אבל אם המחיצה גבוהה עד כדי שהספרים לא נראים כלל, מותר לעשותה בשבת, משום שבאופן זה אין ההיתר מדין מחיצה אלא מדין כיסוי[533].
ויש חולקים על זה, וסוברים שבכל אופן דינו כמחיצה ואסור[534], ולמעשה מן הדין יש לסמוך על המתירים[535] (ועיין בהערה שבשעת הדחק גדול מאד, יש מי שמתיר אפילו אם הנר נראה מעבר למחיצה)[536].
ו'. מותר לכסות את הספרים כשרוצה לעשות צרכיו, משום שכיסוי אינו נחשב מחיצה כלל[537], וכן מותר להכניסם בתוך ארגז[538], וכן מותר להכניסם לתוך ארגז או ארון שיש בו דלתות ולסוגרו[539]. וכן אפשר לכסות על ארון ספרים או עמודון ספרים, ועיין בהערה[540].
אבל אסור לעשות מחיצה בפני הספרים, ואפילו כשהיה יכול לכסות, משום שמכל מקום הוא עושה מחיצה המתרת[541].
וארגז גדול העומד בבית, מותר לטלטלו ממקום למקום כדי להשתמש בו כמחיצה, שהרי ממילא הוא עומד באיזה מקום[542].
ז'. מחיצה המתרת שיש לה חוטים או אפשרות אחיזה, שעל ידי זה קל למושכה כדי לפתוח ולסגור, יש אוסרים ויש מתירים[543].
ודלת מותר לסוגרה, אע"פ שהיא נעשית מחיצה המתרת. וכן תריס וכדו', אפשר לסוגרו, אע"פ שהוא כמחיצה המתרת[544].
ח'. אסור לעשות מחיצה המתרת, אפילו על ידי לבוד, כגון שיעמיד קנים או שאר חפצים זה ליד זה בפחות מג' טפחים, מפני שהיא נחשבת מחיצה גמורה[545]. וכן אסור לעשות מחיצה המתרת על ידי צורת הפתח, כגון להתיר עירוב וכדומה[546].
ט'. אסור להעביר מחיצה העומדת במקום מסוים, ולהעמידה במקום אחר, כדי שתהיה שם למחיצה המתרת. וכל שכן אם צריך להעמידה ולתומכה וכדו'. אבל אם זה חפץ מסוים שמזיז אותו ממקום למקום מותר, כיון שאין ניכר שהוא עשוי למחיצה[547].
י'. מותר לעשות מחיצה בשבת, באופן שכעת אינה מחיצה המתרת (כגון לצניעות או להגן), ואף אם לאחר זמן תשמש המחיצה הזו כמחיצה המתרת, מותר, כיון שבשעה שהעמידה לא באה להתיר כלום[548], וכן הדין לענין אהל בגג[549].
י"א. מותר לתלות תמונה על הקיר בשבת, וכן מותר לתלות שעון קיר, וכל כיוצא בזה, ואפילו כשהוא עשוי להיות שם זמן רב[550], והיינו דווקא אם היה איזה מסמר או וו הקבוע בקיר מבעוד יום[551], וכן מותר לתלות סדינים מצוירים לנוי, ואפילו באופן שלא יהיו זזים ממקומם, גם כן מותר, כיון שאינו עשוי למחיצה[552].
וכן מותר לתלות וילון ופרוכת, וכל כיוצ"ב. ומותר גם להשחילן לתוך המוט[553].
ודין עשיית מחיצה בפני הפתח או החלון, נתבאר לעיל בהקדמה ובהערות שם.

---

533. כן הוא דעת המג"א, וה"ד במשנ"ב (סק"י), דדווקא כשיש בו רק עשרה (ובצירוף שאר תנאי מחיצה שאינה זזה ברוח מצויה, ושיש בה עשרה טפחים וכו'), וגם הנר נראה, אז אסור, שבזה הוא מתיר מדין המחיצה שבו, שע"ז ההיתר מדין רשות אחרת שנעשית, והוי מחיצה מתרת (ועיין בביה"ל סי' ר"מ ס"ו שדן אם מהני בכלל, ומ"מ נוטה להקל. וה"ה כאן). משא"כ כשהוא גבוה עד שאינו נראה הנר כלל, או עד שאינם נראים הספרים כלל, שבזה הרי הוא ככיסוי ושרי. וכן הובאו דבריו בכה"ח אות טו"ב. ויש לבאר הדברים, דהטעם הוא משום דבכה"ג כיון שהוא יכול להועיל מדין כיסוי, מנא לן להחשיבו בדין מחיצה המתרת, ולכן אין לנו ראיה לאסור, ולא חשיב בנין.
ועיין במשנ"ב שהביא מהאחרונים שפירשו, דמ"מ בעינן כשעושה אותם בשבת שיהיה על הספרים עוד כיסוי, דאז יהיה נחשב כאילו מונחין בכלי בתוך כלי (וע"ע בכה"ח שם בסו"ד שהביא מהמחה"ש שצריך שיהיה עוד כיסוי על הספרים חוץ מהמחיצה הזו, ובאופן שאין מחיצה עשרה, אבל בספר תורה אינו מועיל ללא מחיצה עשרה). והיינו שאפילו באופן שמכסה את כל הספרים, ואפילו שהוא העמיד מחיצה גמורה הקבועה היטב מלמעלה למטה, אעפ"כ יתחייב לעשות שני כיסויים, שמאחר שאנו מחשיבים את המחיצה ככיסוי בעלמא, א"כ צריך שני כיסויים כדין, שאם נאמר שזה מחיצה גמורה הלא הוא עובר איסור מצד מחיצה המתרת, ועל כרחך שהוא מדין כיסוי, וממילא הוא צריך שני כיסויים. [ויש לדקדק שהמשנ"ב קאי כאן בין על תשה"מ בפני הנר ובין בעשיית צרכיו, ויש לדון אם גם דין זה דב' כיסויים נצרך בצרכיו. אכן מצאנו כיוצ"ב במשנ"ב סי' מ' סק"ה לגבי תפילין. ועי' בביה"ל שם. ומ"מ בספרים י"ל דשרי].
עוד כתב המשנ"ב: וכתבו האחרונים שאף כשיש מחיצה יש להזהר אם הנר נראה, עי"ש (במוסגר). ואכן במשנ"ב בסימן ר"מ ס"י הביא ב' דעות בזה, ומבואר שלדעת המקובלים יש להזהר וכו'. וכ"ה בכה"ח שם מדברי האריז"ל להחמיר בזה מאד (וכל הפרטים שכתב שם הכה"ח לקולא, הוא רק לדעת הפוסקים הפשטנים, אבל לדעת המקובלים כבר כתבנו לעיל שאסור, ובתשו' במק"א נת').
ויש לציין שככל זה כך יהיה נפ"מ במחיצה העשויה מרשת, שמצד מחיצה מהני (ועי' במשנ"ב סי' ר"מ מש"כ בזה), שהנר נראה בין הנקבים.
534. במשנ"ב (שם) הביא שכמה אחרונים חולקים ע"ז, שמכיון שסוף סוף על ידי המחיצה הותר עתה לשמש ולעשות צרכיו, ה"ז כמחיצה המתרת, וע"ע בכה"ח שם שהביא ד' האחרונים שג"כ העירו על המג"א דכשיש עשרה טפחים הוי מחיצה, ורק בפחות שרי וכו'.
ואם בעת עשייתו נתכוון מעיקרא שיהיה לשם כיסוי ולא לשם מחיצה, נראה לכאו' דלכו"ע שרי, דהא הוי ככל כיסוי [ויבואר לפי"ז דכל מחלוקת המג"א והאחרונים הוא בסתם, או אפילו באופן שהתכוון לעשות מחיצה, שבזה יש לדון אם נוכל לומר שיועיל מדין כיסוי ויהיה מותר, או שיש לנו ללכת בתר כוונתו שנתכוון לעשות מחיצה, או בתר המציאות שנראה כמחיצה]. אלא שזה קשה דא"כ למה הפוסקים לא נתנו עיצה זו שיכוון לכיסוי (והוצרכו להידחק ולהתיר בשעת הדחק וכו'). ובשלמא בספרים א"א ליתן עיצה זו אא"כ יעשה עוד כיסוי נוסף, ואולי אין לו וכו', אבל בנר סגי במחשבה, ומשמע דעצם זה שלפי המציאות הוא מחיצה אסור. אלא שאם כן הוא הרי סברת האחרונים קשה, דמה איכפ"ל שאפשר להחשיבו כמחיצה, הלא הוא רוצה לעשותו ככיסוי, ושפיר קאמר המג"א, ואין לומר משום שנראה כבנין אסור, דהא מאידך הרי הספרים מכוסים בכיסוי נוסף, וכמש"כ האחרונים לשיטתו, ורק בנר נראה טפי כמחיצה. ויל"ב.
535. הנה במשנ"ב שם כתב שאף שיש מפקפקין ע"ד המג"א, מ"מ בשעה"ד יש לסמוך על דבריו. (ושעה"ד היינו כגון יצרו תוקפו המבואר בביה"ל). אולם עיין בהערה הקודמת מה שכתבנו בסברת המג"א. וגם בכה"ח כאן נראה שפוסק כהמג"א באופן שהספרים מכוסים בשני כיסויים (וה"ז כעין תירוץ לקושית הא"ר, דבכה"ג ניכר, אלא שבנר א"א לומר כן). וגם בחזו"א סימן נ"ב סקי"ד כתב שהעיקר כדברי המג"א, וע"ע מה שהוסיף שם, ולכן מן הדין אפשר לסמוך ע"ז אף שלא בשעה"ד, ובפרט כשבאמת כוונתו כמו כיסוי. [וכבר ביארנו לעיל בכ"מ כללא דמילתא שכל שאין שייכות למחיצה אין חשש כלל, אלא שבנר וספרים יש שייכות ולכן אסור, אך מ"מ מאחר שבאמת הוא נראה ככיסוי קיל טפי].
536. עיין בביה"ל (שם בסו"ד) שהוסיף חידוש גדול טפי משם החיי אדם, שבכה"ג שיצרו תוקפו יש להתיר בכל גווני אפילו אם הנר נראה ממש, וא"כ באופן זה הלא ההיתר הוא משום מחיצה, ואעפ"כ מותר. ומטעם שאם היה רוצה היה יכול להסתיר את הנר באופן אחר, ואז מותר אפילו במחיצה גמורה, עי"ש. והוא חידוש גדול. ובמשנה ברורה סקי"ט מוכח דבכה"ג לכו"ע אסור, דעד כאן לא התיר המג"א אלא כשאין הנר נראה, דחשבינן ליה כיסוי, משא"כ כאן דהוי כמחיצה ודאי קשה להקל, ואע"פ דיש שיטה כזו, לא קיי"ל כן. (וע"ע כה"ח אות ז'). וכאמור דכ"מ במשנ"ב הנ"ל דבכה"ג לכו"ע אסור, ומה שכתב בביה"ל שם להקל, הוא משום דהוי שעת הדחק גמור, והיינו בנידונו שיצרו תוקפו וכדו', וגם בכה"ג לא הביאו אלא כמראה מקום, וכתב ועיין וכו', אבל במשנ"ב לא רצה להקל בזה בעלמא כלל, ודו"ק [ומבואר איפוא שבדרגה שלישית כזו אין להקל כלל, ורק בשעת הדחק גדול יש מי שמתיר, והעושה כן יש לו ע"מ לסמוך]. וע"ע בשעה"צ אות י"ג. ונראה שבנידון זה נמי יש מקום להקל, דהא מצאנו כמה פוסקים שהקילו לשמש בפני ספרי קודש הנדפסים בשעת הדחק, וכגון בהוז"ל, עיין בבאה"ל ובדע"ת בסימן ר"מ. וע"ע בכה"ח שם אות י"ז. וע"ע גם בא"א מבוטשאטש שם. ודו"ק.
537. משנ"ב סוף סק"י, וכה"ח אות ט"ז, וע"ע גם בכה"ח לעיל אות ז'. וע"ע בהלכה הקודמת ובהערות שם.
538. עי' בפמ"ג במש"ז (סוסק"ב), וכ"מ בכל הפוסקים ובמשנ"ב שם. [ובעצם דין כיסוי בארגז בתשה"מ, א"צ ב' כיסויים, ועיין משנ"ב סי' ר"מ סקל"ג ובפוסקים שם].
539. כיון שסגירת הדלתות הוא מיוחד לשימוש הכלי, ואינו נחשב מעשה בנין כלל (ואהל הוא משום בנין), כנל"פ. [ואפשר דבכה"ג אפילו אם יכוון מדין מחיצה ממש, ג"כ מותר, דכל כה"ג לא מיחזי כאוהל כלל, ודו"ק]. וכיוצ"ב מצאנו בט"ז (סקי"א) גבי כיסוי הכלים, שכיון שהוא כיסוי המיוחד לו ודרכו בכך לא מחזי כעושה אהל, ולכן מותר להחזיר מכסה של הקדירה, עי"ש. והסכימו לדבריו הפמ"ג ועוד הרבה אחרונים (וע"ע במג"א הנ"ל גבי סדינין מצוירין דשרי). והכי נמי כיון שהוא ככלי העשוי לאחסן בו דברים, מותר לסוגרו בין מלמעלה ובין מצדדיו, וכיוצ"ב כתבנו שאם יש דלת הזזה מותר לסוגרה, ולא חשיב עשיית מחיצה האסורה, והטעם כנ"ל דהוי תשמיש הבית, ולא חשיב עשיית מחיצה. (וכן התיר הגרשז"א לפתוח דלת הזזה, ה"ד בששכ"כ פכ"ד סל"ה). ודו"ק.
540. נראה שכיסוי ארון כולו הוי נמי כיסוי, ומותר. אבל אם העמיד איזה דף או איזה דבר, כל שהוא בצד הספריה י"ל שאסור, כדין מחיצה, ואף אם הוא צמוד לו, וי"ל.
541. עיין לעיל בסוף ההלכה הקודמת ובהערה שם.
542. פמ"ג, וה"ד בכה"ח (אות י"ט), ואפילו שיש בו מ' סאה, והטעם נראה כנ"ל דלא חשיב דרך בנין בהכי. וע"ע בהלכה הבאה.
543. הנה עיין להלן (סעיף י') בטלית כפולה שהתיר השו"ע כשיש לה חוטין, עמש"כ שם, וכתב המג"א דבמחיצה המתרת שאסור לעשותה בשבת לא מהני בה חוטים, וה"ד במשנ"ב (שם סקל"ט), אולם במשנ"ב שם סיים שיש מקילים בזה, וע"ע בכה"ח שם (אות ס"ח) שהביא דעת המג"א והלבו"ש, וסיים אמנם התו"ש השיג על המג"א, וכתב שאם יש בה חוטים מותר.
544. כ"מ בפוסקים דלהלן. וכ"כ בששכ"כ ועוד מן האחרונים, וכנזכר לעיל בהלכה ג' אות א' בהערה, עי"ש. ועל כן מותר לסגור דלת או תריס התלוי וכדו', אע"פ שהיא מתרת. [וא"ת הא איכא תעשה ולא מן העשוי, שהרי צריך קודם דפנות ואח"כ סכך, עיין לעיל בדין מחיצה מתרת באות א' ובהערה שם שיישבנו זאת, וה"ה כאן].
545. הנה מבואר בעירובין פ"ק ובסוכה פ"ק ובכ"ד דכל שיש קנים או חבלים שאין ביניהם ג' טפחים ה"ז מחיצה מעלייתא, וכן פסק בשו"ע (סימן שס"ב) עיין שם. [ונפ"מ מכל זה, כגון לענין עירובין שצריך להחזיר את המחיצה שנתקלקלה בשבת וכיוצא, וכן לענין כשרוצה לטלטל ברה"ר, או להיתר סוכה וכל כה"ג, וכן לגבי מחיצה כשרוצה לשמש, שיוכל לעשות ע"י לבוד, ואע"פ שהאור נראה מתוכה, הרי לדעת הפוסקים הפשטנים הוא מותר, כמבואר בשו"ע סימן ר"מ סי"א ובמשנ"ב שם, ועכ"פ בגווני שמסתיר את האור יועיל, ודו"ק. ומחיצה שעל ידי בני אדם (המבואר בסי' שס"ב שם) הוא מותר בלא"ה, אע"ג דהויא מחיצה המתרת, וכמש"כ המפ' דאין דרך בנין בכך]. וא"כ לכאו' היה אפשר להתיר בזה, שהרי עשיית מחיצה הוא מדין בנין, וכן עשיית אהל מדין בנין, והרי כתבו התוס' בעירובין (קב.) שמותר לעשות לבוד בשבת, וכן כתבנו להלן בסעיף ב' בשם הפוסקים, וה"ה לענין מחיצה, דאע"פ שעושה מחיצה ע"י לבוד אינו אסור, ולא מבעיא לפוסקים דלא אמרינן לבוד להחמיר, אלא אף לאוסרים, מ"מ כל כה"ג לא חשיב בנין, כיון שבמציאות אינו בנין, ורק ע"פ דין.
אולם ז"א נכון, דכל מה שהתירו התוס' היינו בגווני שאינו מועיל כלום, כגון בלבוד בגג שאינו מועיל כלל, והיינו לא מבעיא מצד המציאות שאין מועיל כלל להגן, אלא גם מצד הלכה לא שייך בזה שום ענין. אבל כאן שהאיסור הוא משום דהוא "מחיצה המתרת", דכל כה"ג ה"ז מעשה חשוב המועיל להתיר, ולכן אסור משום בנין, וא"כ הכי נמי יהיה אסור, מאחר שזו מחיצה העשויה להתיר, אע"פ שמצד המציאות אינה מחיצה, מ"מ כיון שכלפי הדין הוי מחיצה, אסור.
אלא שלכאו' עדיין יש לדון להתיר, מצד שאין לבוד להחמיר, וכמש"כ האחרונים בד"ז, וה"נ נימא לענין מחיצה המתרת שלא יאסור, שכלפי האיסור של מחיצה המתרת נימא שאינו לבוד להחמיר, אולם כיון שהוא בפועל משתמש בזה להיתר, ה"ז תרתי דסתרי. ועוד י"ל שאינו נחשב כבעלמא בדין לבוד להחמיר, שפירושו שלא נחשיב לבוד באופן שיכול לקלקל, כגון לפסול סוכה שיש סכך לבוד פסול מעליה, או שחולק את הסוכה וכדו', משא"כ בנידו"ד (ואדרבה בא להכשיר), ופשוט. ואעיקרא דמילתא הוא מחלוקת גדולה אם אומרים לבוד להחמיר, ושו"ר אח"ז שכ"פ הגרשז"א כמו שהביא בשש"כ בהערה שאסור מחיצה מתרת בלבוד [ולפי"ז יצא היכי תמצי שאפילו בגג אסור לבוד, וכגון באופן שע"י לבוד יוכשר סכך הסוכה].
546. דהא מתיר בזה. וכ"כ כיוצ"ב בביה"ל להלן סי' שס"ב ס"ג ד"ה מחיצה בשם המחה"ש סו"ס שס"ה, עיי"ש. וכיוצ"ב בשעה"צ להלן סי' תר"ל סק"ה.
ולכן, אם נקרע חוט העירוב, אסור לקושרו אפילו בעניבה. ואמנם במקומו בפתיחה להל' הוצאה בסי' ש"א הבאנו שאם נקרא העירוב ואין גוי, יקשרנו יהודי בקשר של עניבה, והוא כדברי השש"כ בפי"ז. אולם לפיה"א קשה דאמנם אין בזה משום קשר, מ"מ הרי היא מחיצה המתרת. ושו"ר בשש"כ שם בהערה אות קל"ז בדפו"ח שהביא כן מהאחרונים שלמנוע מכשול מרבים מותר, עיי"ש (ואפשר שכרמלית חמור טפי, וצ"ע. א"נ שזה ספיקא דינא דדילמא הלכה כרש"י שמותר מחיצה אפילו מתרת). ולפי"ז אם זה עירוב פרטי שאין מכשול רבים יהיה אסור.
547. הנה בפמ"ג (במש"ז אות ב') כתב דמותר להזיז ארגז גדול (אפילו מ' סאה. כ"נ בכוונתו, א"נ כפשוטו שהוא גבוה עשרה וכו' כדין מחיצה), ולהעמידו בפני ספרים, כי מה לי מונח כאן או במקום אחר, ואין ניכר שעושה מחיצה וכו', אבל אותן שפאניש"י וועענטליך י"ל שאסור. ע"כ. וה"ד בכה"ח אות י"ט. והנה איני יודע מה פירוש פאניש"י וועענטליך, האם פירושו מחיצה רגילה, שבזה אסור מפני שניכר, ודווקא ארגז שאינו ניכר מותר, וכמש"כ הפמ"ג, או שמדובר בדבר שצריך להגביהו או לתומכו, שבזה הוא ממש כעושה מחיצה. ובפשטות נראה שאפילו בלא שצריך להגביהו ולתומכו אסור, דאם כך בכה"ג מה בא הפמ"ג לחדש הא פשיטא, ככל עושה מחיצה מחדש (וגם מהו הלשון "יש לומר", הלא פשוט שאסור), ובודאי לא דמי לכסא טרסקל דעביד וקאי, שהרי כאן זהו כל דרך עשיית מחיצה בעלמא, וא"כ קשה מה בא לחדש. ועל כרחך שמדובר במחיצות ממש, והחידוש שאסור אפילו אם הם עומדות במקום מסוים, כיון ששם לא היו להתיר, וכאן הוא להתיר, אסור. ודווקא בארגז וכדו' ס"ל שמותר כיון שאינו ניכר שהוא מחיצה, ומה לי הכא ומה לי התם (וכה"ג מצאנו שמותר לסגור דלת אפילו שהיא מתירה בזה, כגון שעושה דופן שלישית לסוכה). ודו"ק. (ואמנם י"ל"ע בזה לכאורה, דהא במשנ"ב סקל"ט בסופו הביא מחלוקת אם מועיל חוט, עיי"ש, ולכאו' לפי"ז כל שכן שהיה לנו להתיר כשכל המחיצה ניכרת שהיא למחיצה, ומזיז אותה ממקום למקום].
ובספר שולחן שלמה אות ג' מביא מכת"י הגרשז"א שאמר: חושבני שגם מחיצה שלימה אין להעביר אותה ממקום למקום להיותה שם מחיצה המתרת, ע"כ. וע"ע גם בארחות שבת עמוד שי"ח בהערה מש"כ בזה. אולם כבר הבאנו דברי הפמ"ג בזה, וכפי שביארנוהו נראה שפיר כאמור, ועפי"ז כתבנו בפנים ההלכה. [ועיין בששכ"כ פכ"ד הערה קכ"ז מה שהביא מהגרשז"א, שנסתפק כשנשאר טפח במקום הראשון, דאפשר דמ"מ הוא כמחיצה חדשה].
548. עיין ששכ"כ פכ"ד מש"כ בזה. וכן יש ללמוד מדברי הפוסקים שהביא המשנ"ב (ר"ס שי"ג) גבי תיקון בפותח טפח, וכיוצ"ב שם במג"א ומחה"ש דפשיטא שקודם מות המת מותר לעשות מחיצה, עיין שם. ודו"ק.
ונפ"מ בזה במי שמתפלל ומעמיד סטנדר כדי להתפלל בו, שמותר, אע"פ שזה יכול להועיל לעובר לפניו שאינו אסור בפני המתפלל, כיון שמטרתו כדי להתפלל, ואע"פ שזה יועיל אח"כ גם לעובר בפני המתפלל, מותר.
549. ועיין בששכ"כ פכ"ד הערה ע"ד שהביא מהגרשז"א שאם העמיד את המחיצות בשבת שלא על דעת לפרוס עליהן גג, אין זה כהתחלה לענין איסור פריסת גג.
550. מגא (סקי"ב), וה"ד במשנ"ב (סק"ז) וש"א. וכ"מ מדברי הב"י והפוסקים בסי' שי"ג ועוד (וע"ע לעיל בהלכה ג' בחלק השני אות ג'). ודלא כדמשמע בחזו"א סי' נ"ב סקי"ג דבעינן שיהיה דרכו להסירה. ובמק"א נת' עוד.
551. אבל אסור לתקוע את המסמר בשבת, וכמו שנתבאר לעיל בסימן שי"ג סעיף ט'.
552. משנ"ב שם בשם המחה"ש והלבו"ש בביאור ד' המג"א. וכ"כ בכה"ח אות י"ב. [אך אסור לקובעם במסמר לקיר או כל דבר אחר. ומש"כ הפוסקים שמותר "לקבעם", היינו שישארו שם זמן רב, אולם ח"ו לקובעם במסמר לקיר וכל כיוצ"ב].
ואמנם כתב החזו"א (סימן נ"ב סקי"ג) שכל ההיתר הוא דווקא כשאינו קובעם אלא לפי שעה, או באופן שתלאם ברפיון שממילא דרכו להסיר, ודלא כמו שמשמע ברמ"א ובמשנ"ב (סק"ו) שמותר בוילון גם אם הוא קבוע שם לזמן, והחזו"א סובר שכל תוספת קבועה אסור משום בנין, ועיין בדברינו בסימן שי"ג סעיף ט' ובהערה שם שכתבנו ליישב דברי המשנ"ב. ועוד האריכו באחרונים, ואכמ"ל. והעיקר כדברי הרמ"א והאחרונים, וכ"ה מבואר גם בב"י וכל הפוסקים דשרי אפילו לזמן רב.
553. כנזכר בסמוך. וע"ע בסי' שי"ג. ומצד שמוסיף על הבנין י"ל שאסור אם עשוי לזמן רב, וכמשנ"ת לעיל בסי' שי"ג, אך שמא שבזה ניכר שהוא כדבר אחר.

דיני תוספת על אהל

י"ב. כלל: תוספת על אהל עראי מותר, דהיינו אם היה האהל פרוס בחלקו מערב שבת, ואפילו בשיעור טפח בלבד, מותר להמשיך ולפרוס ממנו עוד, ולהאריך את הצד שהיה פרוס כבר[554] (עיין בהערה)[555], ודין זה הוא בין לענין אהל בגג, ובין לענין מחיצה המתרת, שאם היה כבר מחיצה טפח מבעוד יום, מותר להמשיך את המחיצה[556], וכן אם כרך את המחיצה לצד מעלה על המוט, ושייר בה טפח, מותר בשבת להמשיך ולפושטה לצד מטה[557].

ודווקא כשאינו עשוי להתקיים שם, אלא מניחו רק לפי שעה מותר[558], אבל תוספת קבע אסור מן התורה, וכמו שיבואר להלן[559].

ויש שהחמירו עוד שגם בתוספת עראי, אסור לעשות כן, אם הוא מכשיר את הדבר למצוותו, וכגון להוסיף על הסוכה כדי להכשירה וכיוצא, ועיין בהערה[560].

י"ג. ודע, שבאופן שמותר לפרוס כיסוי על מקום שיש בו כיסוי, מותר אחר כך להוציא את הכיסוי הראשון[561]. אולם יש להזהר שלא יוציא את הראשון קודם שיתן את השני, מפני שאם הוציא את הכיסוי לרגע אחד, אף על פי שבערב שבת ובתחילת השבת היה מונח בו, שוב נתבטל ההיתר, ואסור לפרוס עליו שום כיסוי ואפילו במקצת[562].

י"ד. אם העמיד מבעוד יום קרשים סמוכים זה ליד זה, ואין בין אחד לשני ג' טפחים, הרי הם כמחוברים מדין לבוד, ומותר להוסיף עליהם עוד, בין בגג ובין במחיצות, שהרי זה תוספת על אהל עראי[563], וכן אם היה איזה קרש רחב שיש בו לפחות רוחב טפח, מותר להמשיך ולהוסיף עליו[564]. [ומטעם זה מותר לפרוס ניילון על הכביסה בשבת כאשר יורדים גשמים][565].

ואין חילוק באיזה צד נמצא האהל טפח, ובין שהוא בצד ובין שהוא באמצע, מותר להוסיף עליו[566]. וצריך להמשיך ולהוסיף מאותו הצד, שכבר יש שם את האהל טפח[567]. [ויש אומרים שגם כשיש לבוד אין להתיר אלא לכסות אותו בלבד, אבל להוסיף ולהמשיך את האהל ממנו והלאה אסור, שהרי במציאות אינו אהל, וגם אם יפרוס מתחלה על האויר של הלבוד ואח"כ ימשיך אותו, גם כן אפשר שאסור, ועיין בהערה][568].

ודע, שאף על פי ששני חוטים או קנים הסמוכים זל"ז פחות מג' נחשב כאהל אם יש בהם טפח, מ"מ אין איסור לעשות זאת בשבת[569], וכן רשת שעושים מפני המזיקים וכיוצא, אם הרווחים שבה פרוץ מרובה על העומד, מותר לפרוס אותה, כיון שאין עליה שם אהל[570].

ט"ו. הכריכה אינה מועילה להחשב כאוהל טפח, ואסור להוסיף עליו, בין לענין האהל בגג ובין לענין המחיצה[571], והיינו כגון אם היה בד פרוס לשם גג, וכרך אותו מערב שבת, והניחו שם כשהוא כרוך בעיגול, אף על פי שיש בעיגול רוחב טפח, אסור לפתוח אותו ולפרוסו בשבת, אלא אם כן השאיר ממנו טפח פרוס מלבד רוחב העיגול[572]. וכן במחיצה המתרת שאסור לעשותה בשבת, אף על גב שהיתה כרוכה ויש בה רוחב טפח, אסור לפותחה בשבת, כגון מחיצה מתקפלת וכיוצא. וצריך לפותחה בשיעור טפח מערב שבת, ואז אפשר להמשיך ולפותחה בשבת[573]. ועיין בהערה[574].

ואם הוא קבע את הכריכה באותו מקום, בין בגג ובין בקיר וכדומה, כמו מחיצה מתקפלת הקבועה עם מסמרים או צירים וכיוצא, מותר לפותחה בשבת, אפילו אם לא היה פרוס ממנה טפח, משום שהיא כדלת, ולכן מותר לפתוח דלת מתקפלת וכיוצא[575]. ואם יש חוט כרוך בכריכה או בית אחיזה וכדומה, עיין בהערה[576].

ודע, שאע"פ שאין הכריכה מצטרפת לאהל בכדי להקל ולהוסיף עליה בשבת, מ"מ יש להזהר להחשיבה כאהל לענין שלא להניחה כמות שהיא על איזה דבר, שמאחר שהוא נותן כמות שהיא כרוכה על דבר אחר ובפועל נעשה כיסוי ואוהל, ה"ז אסור[577]. ועוד כתבו הפוסקים שלא אסרו להוסיף על הכריכה, אלא כשפושט את הכריכה עצמה, אבל אם הוא מניח את הכריכה ומביא בד אחר או מחצלת אחרת, אז א"צ טפח אחר,

---

554. שו"ע (סימן שט"ו ס"ב) דתוספת על אהל עראי לא חשיב בנין גמור. ודע, שמועיל תוספת על אוהל עראי, אפילו כשהאוהל טפח שהיה מתחילה לא נעשה להגן, וכדמוכח בשו"ע וכל הפוסקים. ואף לשים כיסוי אחר במקומו, כל שלא נתבטל הראשון.

555. הנה דקדקנו שמותר להמשיך ולהאריך את הצד שהיה פרוס כבר, והוא כמתבאר בחזו"א (סימן נ"ב סק"י ד"ה ומש"כ) דלא מהני שיהיה טפח על טפח, כיון שאין היתר אלא להוסיף באותו צד, עיי"ש. וציין שכ"מ בביה"ל ס"ב ד"ה שהיה. וכן העיר בשש"כ (פכ"ד ס"ו) שלא הותר אלא להאריך את אותו צד שהיה פרוס כבר, אבל אם הוא מאהיל מן הצד השני ה"ז אסור, משום שבאופן זה הוא מתחיל אוהל, ואינו נחשב כתוספת (וציין שכ"מ בחזו"א סימן נ"ב אות ח' ד"ה וכתב המ"ב), וע"ע שם בהערה מ' שהביא מהגרשז"א דס"ל שכשמוסיף דבר שהוא גוף אחד כגון שמיכה וכדו', יכול להתחיל לפרוסו גם מהצד שלא היה פרוס טפח, אבל כשפורס אוהל שאינו עשוי מגוף אחד, וכגון שהם חתיכות בדים נפרדות, יתכן שטוב להחמיר להתחיל לפרוס מהצד הפרוס מבעו"י.

ואם הטפח היה עומד באמצע הגג (כאשר מצאנו להלן דמהני בכל צד שהוא), הרי בכל צד שהוא ממשיך להוסיף בו מותר, שה"ז להוסיף ממקום שהוא נמצא.

556. כמבואר בהגה לעיל (סוף סעיף א').

557. הנה בדין זה שמועיל להוסיף על טפח שהיה במחיצה, כתב הבית יוסף בשם המרדכי שהיה כורך המחיצה לצד מעלה, ונותנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח, ואח"כ פושטה למטה בשבת, ובתוספת שבת הקשה ע"ז דבטפח למעלה לא חשיב מחיצה כלל (ואכן המג"א מפרש שהטפח היה בולט מן הצד, ואח"כ מוסיפים ברחבה), אולם בביאור הלכה (ד"ה שהיה) הביא מדברי האחרונים שהסכימו דמותר בכל גווני.

ונפ"מ בתריס גלילה, או כשמתקפל ותלוי למעלה, ויורד מלמעלה למטה, אמנם העירו לנכון שאם הוא קבוע בקיר ה"ז מותר לכו"ע בכל אופן, וכדרך שכתב בשש"כ (פכ"ד סל"ה) גבי דלת הזזה דשרי לכו"ע, וביארנו הטעם דבכה"ג הוי תשמיש הבית, ולא בגדר מחיצה, וה"נ י"ל בנידו"ד. ודו"ק.

558. משנ"ב סוף סקי"ב (וע"ע להלן סקי"ז).

559. עיין משנ"ב (סקי"ז), ובמשנ"ת בהקדמה ובכ"ד.

ויש לבאר שכל האיסור הוא באופן שמוסיף דבר קבוע על האוהל הקבוע, כגון שמניח דף או בגד בקביעות על פתח הבית, ואז חייב אפילו בכל שהוא (ועיין שעה"צ אות ב' די"א שא"צ קשירה וכו'), אולם כשפורס דבר עראי, אע"פ שהוא תוספת על דבר קבוע שרי, דמ"מ התוספת אינה אלא עראי. ואמנם מצאנו בנוב"ת סי' ל' שהחמיר, אולם בהגהות ברוך טעם שם העיר עליו מגמרא דשבת דמוכח דשרי. (וכ"כ הר"ן בשבת מט.). וכן מצאנו במשנ"ב ר"ס שי"ג, ועוד שם בסק"ג, עיי"ש.

560. הנה יש לדון באוהל המתיר אם אפשר להוסיף עליו, וכגון שיש אויר ג' טפחים הפוסל בסוכה, וכעת בתוספת הגג נמצא שהוא מכשיר אותו. ומצאנו בשואל ומשיב רביעאה ח"ג סי' כ"ה שס"ל שבכה"ג אסור להוסיף עליו, וכוותיה פסק המשנ"ב בסימן תרל"ז סק"א שאם הרוח הפילה מקצת הסכך, אין להוסיף עליו ביו"ט, עיי"ש. אולם המעיין בשו"מ יראה שאין הדברים מחוורים, ואדרבה פשטות הפוסקים באוהל וכן במחיצה להתיר (ואף דמחיצה קיל טפי, מ"מ אין נראה לחלק בזה ביסוד זה), ואע"פ שכעת הוא מתיר מותר. וגם מש"כ שם שבסוכה אף מחיצות אסור דהוי קבע ואינו אוהל עראי, דמצות סוכה משוי לה קבע, כיעוי"ש, הנה זה חידוש לומר כן, ואף דאשכחן כהנה שיש מצוות הקובעות, מ"מ א"א לדמות זל"ז. ומצאנו שבת קובעת למעשר והוא ע"א. עוד מצאנו בישועות יעקב סימן שי"ז סק"ה שתירץ קושית הפמ"ג מדוע אסור לקשור ציצית בשבת על דעת להתירה, ותירץ דמיגו דהוי קשר לציצית חשיב קשר לשבת (וכסוכה דף ז. כעי"ז). אולם מהתו' בעירובין (דף צז.) מוכח איפכא לענין תפילין. וגם ברש"י בסוכה (דף לג:) מבואר איפכא לגבי לולב. וכבר העירו בזה בשו"ת קנין תורה ח"ח סכ"ו, ועוד באחרונים. גם זה תמוה מכל הפוסקים (וכן העירוני מהא דהבאנו לעיל בהלכה א' אות א' ובהערה השלישית שם משם האחרונים, שסכך סוכה הוי עראי, איברא דמזה שהתירו לעשות כן ע"י גוי נראה לדחות, די"ל דאף דמשוי לה קבע, מ"מ אינו אלא מדרבנן דחשיב קבע, ואכתי הוי שבות, והגם שבשו"מ מבואר שזה אסור מה"ת, מ"מ בפרט זה נראה ודאי שאין להחמיר, וכן הסכימו הפוסקים, ואכמ"ל), דבודאי הוי עראי בכל גווני. אמנם הלום ראיתי שכ"כ כמה אחרונים להחמיר, וכשו"ת מגידות ושו"ת גור אריה יהודה, וה"ד בספר הל' שבת בשבת. אולם ז"א מוכרח, ומאידך רבים כתבו להקל, וע"ע ביב"א ח"ח סימן נ' שעמד בזה, ואכמ"ל. (וע"ע בשש"כ פכ"ד הערה קכ"ו ובח"ג שם מש"כ בזה. ויל"ב). ולענ"ד נראה שמן הדין להקל, עכ"פ שלא לבטל מצות סוכה, ונפ"מ בחג סוכות, אם אירע שנתקפל הסכך או נפל, שמותר להוסיף עליו להכשירו, אם אינו עשוי לקבע [ומצד מוקצה אין לחוש, ואפשר על ידי מקל מטאטא, וכדומה].

561. כיון שכבר היה אהל, וכעת אינו מחדש כלום. וע"ע בשש"כ פכ"ד הערה ל"ג בשם הגרשז"א.

562. פשוט דכיון שנסתר נסתר, ושוב אין בו היתר, לא להוסיף עליו וגם לא להחזירו, שהרי כעת הוא עושה אוהל חדש.

563. שו"ע סעיף ב'. והוספנו שדין זה הוא בין בגג בין במחיצות, וכן בשאר כל הדינים.

564. וגם אם הוא עגול, כמבואר במשנ"ב ופוסקים [ובכדי לשער רוחב טפח בדבר עגול יש לשער שיהיה בהיקפו ג' טפחים, וכמבואר במשנה דעירובין סוף דף יג: וע"ע בדף יד. וכן בסוכה דף ז: עיי"ש. ושו"ר בחזו"א סימן נ"ב סק"ח, מש"כ בזה]. וע"ע בשו"ת חת"ס סימן ע"ג מש"כ בזה. וי"ל בדבריו. ועי' להלן בדין הכריכה דלא מהני, מה שביארנו שם.

565. כן העירו האחרונים. [וכה"ג הבאנו להלן (סעיף ז') לענין כיסוי הסוכה כשיורדים גשמים, ושם כשיש סכך רב עדיף טפי דאינו אלא כיסוי בעלמא]. ויש להוסיף דאינו בכלל הגזירה של מראית העין, המבואר בסי' ש"א סמ"ה, עיי"ש, דלא אסרו אלא תליית הבגד, משא"כ כאן אין חשש כלל, ועמש"כ שם. [וע"ע בסימן ש"ח בענין אטבי כביסה, עיי"ש. וכאן הוא ענין אחר, כיון שבד"כ אינו קשור לזמן מעשה הכביסה ממש].

566. עי' משנ"ב (סקי"ג).

567. כמשנ"ת לעיל בהלכה הקודמת בהערה.

568. הנה כל מה שכתבנו לעיל הוא ע"פ דברי המשנ"ב (סקי"ג), דמשמע ממנו שכשיש לבוד הרי הוא כסתום לגמרי, והרי זה כל טפח שהיה מערב שבת שמותר להוסיף עליו, דמאחר שלבוד כסתום הוי כנעשה הטפח, ואפילו אם לא פרס על הלבוד כלל, אלא ממשיך להוסיף ממנו והלאה, מותר. אבל החזו"א (סימן נ"ב סק"ח) כתב ע"ז דאף שכ"מ במשנ"ב, אולם זה אינו מוכרע, וכתב עוד שאפילו אם יפרוס על הלבוד ואח"כ ירצה להמשיך, ג"כ יש להסתפק, דאין היתר אלא להוסיף על הקיים. ועוד מבואר בחזו"א שם שאם יש מחיצה העשויה חצי טפח וחצי טפח מכאן, ופחות משלשה טפחים ביניהם, ג"כ יש להסתפק אם הוי כאהל טפח שיוכל להוסיף. ובאופן שהעומד מרובה על האויר שביניהם, ודאי דינו ככולו עומד ומותר להוסיף עליו.

ולכאו' כן היה אפשר לדייק מפשטות השו"ע כהחזו"א, שהרי בסעיף ד' כתב שמטה שאין בין חבליה פחות מג' טפחים אסור לפרוס עליה בגד, ושוב כתב דהאופן להתיר הוא כשיש עליה כר או כסת או בגד פרוס מבעו"י, שאז מותר לפרוס על כל המטה, עיי"ש. ולכאו' אם איתא שאפשר להוסיף ולהמשיך מהלבוד, הול"ל ואם יש פחות מג"ט מותר, ויאמר דבר והיפוכו, ולמה הלך להזכיר כר וכסת, ומשמע דאילו לא היה ביניהם יותר מג', עדיין לא היה מותר להוסיף ולפרוס על כל המטה. (וה"ז כעין הוכחת החזו"א מהגמ' שלא אמרו רבותא). אולם ז"א מוכרח, שהרי כמו"כ יכל לומר שבכל המטה לא היו ג' טפחים. ועוד יל"ד בשו"ע לעיל בסעיף ב' שכתב גבי לבוד שמותר לפרוס "עליהם" בשבת מחצלת (ומה שכתב דהוי תוספת אהל עראי ושרי, היינו שגם מה שפורס על הלבוד הוי כתוספת מאחר שאינו אוהל גמור, ורק מבחינה דינית נחשב כסתום וכנ"ל, ולא מיירי מענין להוסיף ולהמשיך משם והלאה). ורק לענין מחצלת הפרוסה טפח כתב שאפשר להוסיף ולפרוס כל המחצלת, וגם זה אינו מוכרח כלל, ושפיר יש להקל כהמשנ"ב במילי דרבנן.

569. כן ראיתי בתוס' עירובין (קב.), וה"ד באחרונים, וכנזכר בכה"ח (אות כ"ה), והתוס' כתבו כן כדבר פשוט, ויש לבאר איפוא משום דעשיית אהל אסור משום בנין, וכל שאינו אלא מדין לבוד אינו נראה כבנין כלל, ולכן שרי. (ונראה לכאו' דאפילו בקביעות שרי אם לא משום בנין). ואפילו לפי"ד המשנ"ב דהתיר להוסיף על הלבוד, ומשמע דהוי כאהל טפח גמור, אכתי אינו נראה ממש כבנין. ועוד כתבו האחרונים סברא להתיר בזה, שהרי כתבו כמה פוסקים שלא אומרים לבוד להחמיר (עיין בד"מ ומג"א בסי' תק"ב), וממילא הכי נמי לא אמרינן כן. (ובמקומו נת' האי דינא דלבוד להחמיר שנחלקו בו הפוסקים). ועיין בהגהות רע"א סי' שט"ו ס"ב, ובשש"כ הערה ל"ט. ומ"מ לענ"ד דברי התוס' מבוארים כפשוטם כמו שביארנו, דכל כה"ג לא חשיב בנין ע"פ המציאות.

570. כן ראיתי בשש"כ (פ"כ ס"א) בשם הגרשז"א, וביאר דאפילו שהיא מגינה להציל מן המזיקין שרי (וכ"כ בפ"ת רה"ס בשם שו"ת באר משה ח"ו בהשמטות לסי' צ"ז), ולכאורה הדבר מבואר ע"פ התוס' הנ"ל בהערה הקודמת, וקיי"ל שכל שפרוץ מרובה על העומד שרי.

אולם בעומד מרובה על הפרוץ, ה"ז ככולו עומד ואסור. (יעוין חזו"א סימן נ"ב סק"ח, ועיין בעירובין דף י' י"א). ולכן רשת צפופה (כגון למניעת יתושים וחרקים) אסור לפורסה בשבת.

ועיין להלן בעוד ג' הלכות, האם מועיל דבר זה לעשות כן בשבת שיעשה לבוד ואח"כ יוסיף עליו.

571. שו"ע סעיף ב', ובטעם הדבר יעוין להלן בהערה ד"ה ובטעם.

ועיין בב"י דאיכא בזה פלוגתא בין התוס' לרש"י, עיי"ש (ואמנם יש לפרש שאינו מחלוקת, וכמש"ש, אולם בפשוטו הוא מחלוקת). ומבואר בפוסקים שיש לחוש לב' הדיעות, וכן מצאנו בזה נפ"מ בין לקולא ובין לחומרא, א. לענין ליתן את הכריכה כמות שהיא דאסור, וביארנו בהערה להלן (ד"ה ובטעם) שטעם א' הוא כדי לחוש לדעת רש"י. (אולם בשעה"צ אות כ' הביא צד אחר). ב. עוד מצאנו בכה"ח להלן (אות ס"א) שהביא מהתו"ש שיש לצרף שיטת רש"י לקולא, לענין כילה שהניחה בכריכה, עיי"ש (אלא שלפי"ד השעה"צ אות כ' נראה דאין להקל בזה דאף רש"י אפשר שלא חולק על תוס').

572. משנ"ב (סקט"ז) ע"פ הב"י. וא"ת למה נקט שהיה פרוס וכרך אותה מער"ש וכו', נימא בפשטות שהיתה כרוכה והניחה כמות שהוא. ואולי ל"ד הוא. א"נ לרבותא.

573. כן מצאנו במשנ"ב לעיל (סקי"א) משם הח"א לענין מחיצה מתקפלת, ומקור הדין הוא ע"פ המבואר כאן. ולכאו' יל"ד בזה דמאי שנא מכסא של פרקים דלהלן בסעיף ה' שמותר, ונראה דשאני התם שניכר בו שהוא כלי הראוי לשימוש, וכיון שהוא עשוי לפתוח ה"ז כמו שעביד וקאי, אולם כאן שאין לזה שם כלי אין לזה משמעות אלא ככל מחיצה, וככל עשיית אוהל שהוא גופא האסור בכל מקום, והרי כל כריכה של מחצלת או איזה בד הוא עשוי לפתוח, וזהו גופא האיסור, ודו"ק.

574. יש להעיר שכל דברינו לאסור מחיצה המתקפלת אפילו כשיש טפח, כמו כל כריכה, הוא עפמש"כ המשנ"ב סקי"א ומקורו בח"א. אולם באמת אין זה פשוט כלל, ויש לומר שאם עכ"פ יש טפח בקיפול עצמו ה"ז מועיל להוסיף עליו, ועד כאן לא נאסר אלא בכריכה המגולגלת שאינו נראה כלל כתחילת אוהל, משא"כ בזה שהוא רק פושט אותו, ודו"ק. ואכן מצאנו שיש הרבה המחלקים בין כריכה המגולגלת שאינה נראית כאוהל כלל, לבין מחיצה המתקפלת.

וכבר נחלקו בזה גדולי עולם, שבשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש בסי' צ"ה מבואר להתיר בזה, כיעוי"ש בנידונו. (וכן הזכיר טעם זה בספרו בערך לחם כאן). וכן הובא בגינת ורדים כלל ג' סכ"ו. וכן כתב בשו"ת מעט מים סי' כ"ד, והאריך בזה. וכ"ה בפתה"ד כאן אות ד'.

ומאידך הברכ"י כאן אות ג' הביא דברי המהריק"ש הנ"ל, וציין לעיין בפרח שושן למהר"י זיין כלל ג' ס"ד שכתב להעיר עליו. וגם בשו"ת חת"ס סימן ע"ג דן בשאלה במחיצה ספרדית שעשויה מחלקים נכפלים, וכתב לאסור כל שלא ניכר שהשאירו בכוונה, ובסו"ד כתב שאף שמצא אח"כ למהריק"ש שהתיר, אינו חזור בו. וע"ע בשש"כ פכ"ד סל"ד מכמה אחרונים לאסור בזה, עיי"ש. ולכאו' היה אפשר לצרף לקולא סברת המתירים אפילו בכריכה [ועכ"פ בעגלה עם גגון ודאי שיש להקל בזה אף למחמירים, וכמו שיבואר להלן, אלא שמדינא כתבנו להתיר בלא"ה].

575. כנלענ"ד עפמש"כ המשנ"ב להלן (סק"כ) בכסוי תנור, שאם קבע אותו שם מותר לכסות בו בכל אופן דהוי כדלת, ומקורו מהפמ"ג. וא"כ נראה דה"ה בכה"ג נמי דהוי כדלת. ואמנם שם אינה מחיצה מתרת, מ"מ אף במחיצה המתרת הדין כן, שכיון שיש לו חיבור זהו תשמישו ומותר. (ועיין בכה"ח אות ל"ו משם הלבו"ש, וי"ל). ושו"ר כיוצ"ב בשש"כ פכ"ד סל"ה גבי מחיצה מתקפלת וכיוצא, שאם המחיצה קשורה לקיר כמו דלת מתקפלת, שמותר לפותחה בשבת אפילו אם אינה פרוסה מבעו"י לרוחב טפח, ואפילו כשהיא משמשת למחיצה המתרת מותר דה"ז כמו דלת וכו'. וע"ע בשש"כ סעיף י"ג גבי גגון של עגלה הקבוע בו שמותר לפותחו בשבת. (וע"ע בהערה מ"ו). וע"ע גם בפוסקים בהל' סוכה בתחלתו לענין סגירת הגג כשיש בו צירים, בזמן שהגשמים יורדים, ודו"ק.

576. עיין במשנ"ב להלן סוסקל"ט גבי מחיצה המתרת שהיו עליה חוטים הכרוכים מער"ש, שהמג"א אוסר והתו"ש מתיר, עיי"ש. והזכרנוהו לעיל בהלכה ו'. אמנם כ"ז במחיצה, אבל בגג דחמיר משמע שאסור. ועי' להלן בסוה"ס גבי כילה ופרוכת.

577. כן כתבו כמה אחרונים, וה"ד במשנ"ב (סקט"ז), וכ"ה בכה"ח (אות כ"ז) משם האחרונים. [והיינו כשמלאו שאר הפרטים לאיסור הנ"ל, והיינו שעשה כן לצל או כשיש מחיצות וכו', שבלא"ה אין חשש].

ובטעם הדבר מצאנו בפוסקים, דהנה בבית יוסף מוכח דאיכא בזה פלוגתא בין התוס' לרש"י (וכמו שהביא מהריטב"א), דלרש"י הסיבוב של הכריכה לבד מהני להחשב אהל טפח, והם חלקו עליו. ובשו"ע פסק להחמיר בזה דלא מהני להוסיף עליו וכתוס'. אולם בנידו"ד שרוצה לעשות מזה גופא אהל, יש לומר דבזה בודאי יש להחמיר לאידך גיסא, לחוש לשיטת רש"י. אלא שאם מטעם זה כבר כתב הא"ר שיש להקל, שבאמת אף רש"י יתפרש כשיטת התוס', ואין הכרח לחולקים בזה (וכמש"כ הב"ח, וכ"מ מהגר"א דאף לרש"י לא מהני, וכמש"כ בשעה"צ אות כ'). וממילא יש לסמוך ע"ז גם לקולא, והכריכה לא נחשבת אהל. ב'. אכן מצאנו עוד טעם להחמיר בזה, וכמובא בשעה"צ (אות כ'). ונראה ביאור הדברים שעד כאן אמרנו שלא נחשב אהל בכדי להוסיף עליו, משום דלא מיחזי כמעשה אוהל כלל, שהרי אינו אלא מקופל ומונח, ואדרבה כיון שיודע שבדעתו לפותחו, ה"ז מעין כוונה הפכית שזה לא ישמש

ומועיל הטפח של הכריכה כדי להמשיך ולהוסיף עליו, ודווקא לפרוס אותה עצמה אסור[578].

ט"ז. מן האמור לעיל יש ללמוד, שעריסה של תינוקות שיש עליה חשוקים, ופורסים עליהם סדין להגן מפני הזבובים או היתושים, אסור לעשות כן בשבת, אלא אם כן יש בחישוקים שיעור טפח, או שפרס על העריסה שיעור טפח מבעוד יום, ואז מותר להוסיף ע"ז בשבת.

וכן עגלה של תינוקות, שיש לה גגון או שמשיה, אסור לקובעה בשבת, וכן אם יש בה מוטות אסור לפרוס עליה סדין בשבת, ורק אם היה בה שיעור טפח פרוס מבעוד יום מותר[579] [ואם הגגון או השמשיה היה קבוע בעגלה מער"ש, יש להקל מן הדין לפותחה בשבת, ואין בזה משום אהל, וכמו שיבואר][580].

י"ז. להוסיף על אהל מותר רק אם היה בו כבר הטפח מערב שבת, אבל אם עשה את הטפח בשבת, נראה שאסור להוסיף עליו, ואפילו אם עשאו בהיתר[581], כגון: אם קשר שני חוטין בעניבה זה ליד זה, בפחות מג' טפחים, או שהעמיד שני קרשים זה ליד זה בפחות מג' טפחים, אע"פ שמותר לעשות כן בשבת, כיון שאינו קובעם שם[582], מכל מקום אינו מועיל לכסותו, ולא להמשיך ולהוסיף עליו, כיון שלא היה מערב שבת[583].

(ואם עשה כן בלא כוונה להתיר, או שנעשה הטפח מאליו בשבת, עיין בהערה)[584].

וגגון או שמשיה הקבוע בעגלה, שמן הדין מותר לפותחו בשבת[585], אפשר שיש להקל להוסיף עליו לאחר שפתחו בשבת, כגון שרוצה להוסיף ניילון פרוס, משום שזה נחשב כאילו גם הגג כבר נגמר מבעוד יום[586].

י"ח. אם יש בקצה הגג מחיצה (הרחבה ד' טפחים וגבוה עשרה טפחים, כדין מחיצה), אי אפשר להוסיף ולעשות המשך לגג, שהרי המחיצה מפסיקה את האוהל.

ולכן בית שיש בו כמה חדרים וחדר אחד אינו מקורה, אסור לעשות בו גג, אע"פ ששאר הבית מסביבו מקורים, וכן שתי סוכות הצמודות זו לזו, ובאחת יש סכך ובשנית אין סכך, אסור לסכך אותם בשום אופן[587].

אמנם בתוך הבית עצמו אין חשש אהל, אף אם יחלק אותו במחיצות[588].

ואלה שיש להם גג נפתח לצד הסוכה כשהוא מונח בשכיבה כהרגלו, מותר לפותחו ולסוגרו, ואע"פ שיוצא מן הסוכה ומאהיל מותר[589].

י"ט. ילדים שמצרפים שתי שולחנות או שתי כיסאות או מיטות וכיוצא, ומשאירים ביניהם רווח, ופורסים מעליהם שמיכה או כרית לאוהל, אע"פ שהם משתמשים תחתיו, וה"ז כאוהל גמור, יש לדון שמותר, כיון שכבר יש גג בשולחן או בכסא, וה"ז תוספת על אוהל עראי[590]. ועיין בהערה[591].

דיני אוהל

כ'. כלל: אף על פי שאיסור אהל עראי הוא גם אם עשה רק גג בלבד, היינו דווקא באופן שעיקר עשייתו כדי להשתמש במה שתחתיו, כגון להגן מפני החמה או הגשמים, וכיוצ"ב[592], אבל אם עיקר עשייתו הוא כדי להשתמש במה שעליו, כגון מטה או שולחן, ורק ממילא נעשה אהל, אינו אסור אלא אם כן בתנאים הבאים:

א]. שיעשה גם את המחיצות שתחתיו, ויעשה אותם בשבת[593].

ב]. אינו אסור אלא אם כן עשה כסדר הזה, דהיינו שמתחלה עשה מחיצות ואחר כך הכיסוי, אבל אם עשה להיפך לא אסרו[594].

בעצמותו לאוהל, אלא רק מה שיפשוט אותו אח"כ, אבל באופן שלקחו כמות שהוא והניחו לשם אהל, בודאי אסור משום אהל. (וזה דמי בודאי לעץ עגול שהניחו לאהל, שמבואר בשו"ע (ס"ב ובמשנ"ב סקי"ג) שמועיל להוסיף עליו אם יש בעוביו טפח עיי"ש, וה"ה כאן). ונראה שטעם ב' עיקר שכאשר מחשיבו כאהל בפני עצמו לכו"ע אסור וכנ"ל. (ועפי"ז יבואר ההיתר דלהלן להניח אותו לאהל, ולפרוס אח"כ תוספת לאותה הכריכה).

578. כ"כ החזו"א סימן נ"ב סק"ח. ושם כתב שאפילו אם מתחילה לא הניחה כדי להוסיף עליה, ג"כ י"ל כן. [והוא ג"כ על דרך הנ"ל בהערה הקודמת דכשמניח אותה כמות שהיא שפיר הוי אהל טפח, ויכול להוסיף עליו, ורק כשרוצה להוסיף מהכריכה עצמה אסור, אלא דלעיל נתבאר לצד אחד שהוא רק משום דבעינן להחמיר כתרוייהו, ולכאו' לסברת החזו"א י"ל שזה דין לכו"ע, שכיון שהוא משתמש בכריכה כמות שהיא ה"ז אסור לכו"ע, שהרי כעת רק הכריכה נחשבת לו כאהל, ואינו שייך למחלוקת הראשונים, שהם נחלקו באופן שמשתמש במה שכרך כדי להמשיך ולפרוסו, אבל כשהוא משתמש בכריכה בפ"ע ודאי הוי אהל (ולכאו' אותם פוסקים בשעה"צ לא סברו כסברא זו דהוי כבגד ואהל בפ"ע, ולעולם הכריכה לא נחשבת, אולם בסו"ד הביא מהמאמ"ר שכתב דכה"ג מועיל לכו"ע, ועיין בחזו"א שם מש"כ בזה ע"ד הפוסקים).

ויש להסתפק באופן שהניח את הכריכה כמות שהיא כדי שתהיה היא עצמה האהל, ואח"כ רוצה להמשיך ולפרוס ממנה אי שרי, שהרי בשעת הנחתו בטל ממנה שם כריכה, והניח אותה כאהל, ולענ"ד נראה פשוט שאינו מועיל לפשוט אותה, ואפילו אם בהתחלה חשב להניחה לאהל טפח וחשב להביא מחצלת אחרת, ואחר כך נמלך לפתוח אותה עצמה, ג"כ נראה שאינו מועיל, שהרי זה כתרתי דסתרי, ולא התרנו כדלעיל אלא במניח דבר אחר דווקא.

579. משנ"ב (סקי"ב).

580. עיין להלן בסעיף ה', ומש"ש.

581. כנלענ"ד בסברא, דלכאו' בכה"ג שלא היה אוהל מער"ש אינו כמוסיף על האהל, אלא כעושה אוהל מתחילה, אע"פ שהוא מוסיף על מה שנעשה כעת בשבת בהיתר, דמ"מ הכל נחשב כמעשה אחד של עשיית אהל.

וכן נראה לכאו' מלשון הפוסקים הראשונים והאחרונים שנקטו בלשונם שאם פרוס כבר אהל טפח "מערב שבת", ואולי יש לדחות דאורחא דמילתא נקט, דהא סתם עשיית טפח בשבת אסור, וזה דוחק, דמ"מ למה הוצרכו לומר כן. וכ"ה ברש"י ובמאירי בעירובין (דף קב.) שעשה זאת מבעוד יום, עיי"ש, ודו"ק.

ומ"מ נ"ל דמוכח שאסור לעשות כן, ממה שדנו הפוסקים באיזה אופנים יש לעשות בהיתר, והלא ישנה אפשרות פשוטה כדרך הנ"ל שיקח ב' חוטים או ב' קנים ויעמידם זה ליד זה בפחות מג' בהיתר, ואח"כ יוסיף עליה. וכן בעירובין (קב.) שרצה לדעת איך לכסות על האיילים, ויעצו לו להשאיר טפח וכו', והלא יכל ליעץ לו לעשות תיקון גם בשבת כגון שיקח קנים ויעמידם בפחות מג' וכו' (ובפרט שהוא חידוש יותר גדול שאפשר לעשות גם בשבת בדרך היתר), ועל כרחך דכיון שלא היה מער"ש לא מהני. אמנם אפשר לדחות בכמה אופנים, כגון שאין לו קנים, וסתמם מוקצה, וא"נ שמאחר שבלא"ה יש לו מחצלת שפיר יעץ לו לעשות תיקון בזה, וצ"ע. ומכל מקום מאחר דלא אשתמיט שום פוסק בכל הסימן לומר כן, הגם שנתחבטו בכו"כ אופנים ומקרים, והיו יכולים לעשות באופן זה לקחת שני מקלות הניטלים בשבת, וע"ז להוסיף, מוכח דלא מהני אא"כ נעשה מער"ש, והיינו דכל כה"ג היה לפוסקים להזכיר זאת שיש עיצה לעשות כן גם בשבת, דאילו העצה הנ"ל לפרוס טפח מהמחצלת, הלא אינו מועיל בשבת ונמצא בלא תיקון, והוה להו לומר רבותא להתיר אף בשבת בכה"ג.

ומצאתי בביה"ל להלן (סעיף ה') ד"ה לכתחילה, שכתב לדון במטה שכשפותחים אותה יש בה שליבות סמוכין זל"ז שאין ביניהם ג' טפחים, וכתב ע"ז דאפשר שיש להקל מטעם דגם הגג כאילו נגמר כבר מבעוד יום, עיי"ש. והיינו דבפתיחתו נעשה הגג ממילא ושרי מדין אהל, והכי נמי יהיה נחשב שהגג עשוי כבר, ומותר לכסותו (ואע"פ שהיתר זה בעלמא הוא מדין תוספת על אהל עראי, כמש"כ השו"ע). ומדויק מדבריו דאילו לא היה נחשב גמור מבעוד יום לא היה מועיל לכסותו כלל, ואף בנידונו של הביה"ל אינו אלא ספק, כמבואר בלשונו, דשמא לא חשיב שנגמר הגג מבעו"י ויהיה אסור לכסותו, ודו"ק. עוד מצאתי להחזו"א (סימן נ"ב סק"ח) גבי עשיית לבוד בשבת שאסור להוסיף ולהמשיך בכיסויו, ורק לכסותו בלבד מותר, והוסיף שאף אם ירצה לפרוס מתחילה על האויר של הלבוד ואח"כ יוסיף חוץ מהלבוד, יש להסתפק, דאפשר דאין היתר רק להוסיף על האהל הקיים, ולא על אהל הנעשה בשבת אף שנעשה בהיתר. ונמצינו למדין מד' הביה"ל והחזו"א דלא מהני לעשות לבוד ואח"כ להוסיף עליו, והסברא נראה כאמור דבכה"ג דיינינן ליה כדבר אחד שכל האהל נעשה בשבת.

שו"ר אחרי כתבי כ"ז שכבר עמדו בנידו"ד האחרונים בהדיא, שבקצוה"ש סימן ק"כ בבדה"ש אות י"א סובר שלא מהני, ואילו בתו"ש סק"ז מתיר (וכ"ה גם בסקי"ב), וה"ד בשש"כ פכ"ד הערה ל"ט, ונראה דנקט להחמיר בזה. ושו"ר לו מפורש כן להלן באות מ"ו בשם הגרשז"א להחמיר בזה, וכתב הסברא כדאמרן בס"ד שהמחשבה מצטרפת, ורואים אותו כאילו כל האהל נעשה בתחלה בשבת (וק"ק שלא הזכירו מדברי הביאור הלכה שהבאנו שמוכח לאיסור). עוד כתב שם בהערה מ' בשם הגרשז"א שיש להסתפק מכל מקום באופן שמתח את החבלים למטרה אחרת שלא לשם אהל, ואח"כ הוא רוצה להוסיף באהל ע"י פריסת איזה בגד, עיי"ש. ונקט שאסור כיון שמ"מ נעשה בשבת. ואף אמנם שבדין זה אין ראיה ברורה ממה שהבאנו לעיל בעירובין וכו', וגם בסברא י"ל דכיון שזה היה למטרה אחרת אינו נחשב כמעשה אחד של עשיית אהל, ודנים את התוספת בפני עצמה, מ"מ כיון דכולו נעשה בשבת לא מהני. וכן משמע בפשטות בחזו"א הנ"ל שאינו מועיל להוסיף אלא כשהיה כבר אהל מערב שבת, ולא כשכולו נעשה בשבת.

ועכ"פ, הנה כתבנו דמשמעות הפוסקים שאין היתר כלל כשעושה כן בשבת. וכן מדוקדק ברש"י ובמאירי וכנ"ל. וגם לא אשתמיט בפוסקים להתיר בזה, איברא שהבאנו מהתו"ש הנ"ל שמתיר, אך היא גופא קשיא. ושו"ר שגם במהרש"א בעירובין שם מוכח דשרי בכה"ג, אולם בערך ש"י כאן ס"ב כתב שודאי אין בזה היתר, דהוי תרתי דסתרי, ודלא כהתו"ש. ועפי"ז מיושבת קושית המהרש"א). וכבר הבאנו שכ"מ בפוסקים. וע"ע בקצוה"ש שם ועוד באחרונים, ואכמ"ל.

ונפקא מינה בזה שאף אם נעשה תחלת הטפח על ידי רוח (או על ידי גוי, שעשה כן מעצמו), וכדו', אעפ"כ כיון שנעשה כולו בשבת אפשר שאסור להוסיף עליו, וכן כל כיוצא בזה.

582. כמו שנתבאר לעיל שמותר לעשות כן בשבת, ולא שייך בזה לבוד להחמיר.

583. כמו שהוכחנו בהערה שלפני הקודמת באריכות, ועיין שם כל הפרטים בזה.

ונפ"מ לשיטת המשנ"ב והכה"ח שכשיש לבוד ונעשה אהל טפח, מותר גם להוסיף עליו, וקמ"ל דכיון שנעשה בשבת לא מהני, ואף דלחזו"א שהזכרנו לעיל בלא"ה אי אפשר להוסיף על הלבוד, אלא רק לכסות את הלבוד, מכל מקום גם זה חידוש כשלעצמו וגם לכסותו אסור, דהוי תוספת על האהל.

584. עיין לפני ב' הערות מש"כ בזה.

585. כיעוין להלן בסעיף ה', שיש לדמותו לכסא טרסקל דשרי.

586. הנה לכאו' לפי האמור לעיל דכל אהל שנעשה בשבת לא מהני להוסיף עליו, דנחשב שעושה כעת את כל האוהל, היה אפ"ל שגם בזה יהיה אסור דנחשב שכל התוספת נעשית בשבת בלא קשר לטפח שנפרס כעת בהיתר. אולם מדברי הביה"ל (בסעיף ה' ד"ה לכתחילה) הנז' לעיל גבי מטה נפתחת שפורסים עליה בגד אחר פתיחתה, שכתב בלשונו "דאפשר דיש להקל מטעם דגם הגג כאילו כבר נגמר מבעו"י", עכ"ל. משמע דכל כה"ג שמותר לפותחו, ובפתיחתו נעשה האהל עשוי, ה"ז כאילו גג האוהל קיים ועומד ועשוי מבעו"י ומותר להוסיף עליו. וא"כ בפשטות ה"ה גגון של עגלה וכדו', דנחשב כאילו האהל קיים כבר מבעו"י, מאחר שעומד לפתיחה ומותר להוסיף עליו. ואין זה דומה ללבוד, שכל תחלת עשייתו נעשה בשבת, וה"ז כמתחלה ועד סוף עשיה אחת, ונחשב עושה כל האוהל בשבת, משא"כ בכה"ג דכאמור בביה"ל ה"ז כאילו הגג עשוי [וכוונתו דכיון דחזינן בסעיף ה' שמותר לפותחו ומטעם דעביד וקאי, ה"ז נחשב דעביד וקאי לענין שיוכלו לפרוס ממנו ולהוסיף עלין]. ובפרט דלבוד שאינו אהל במציאות גרע טפי, וא"א להוסיף עליו.

אלא שעצם דינו של הביה"ל הלא כתבו בלשון ספק ובדרך אפשר. (וביאור הספק נראה דהוא כאשר הערנו להלן בסעיף ה' בהערה גבי דין המטה עיי"ש). ומ"מ נקטנו כלשונו בדרך אפשר, ולענ"ד הוא חידוש.

ומצאתי אח"ז בשש"כ (פכ"ד הערה מ"ו) בשם הגרשז"א שסובר בפשיטות שאם יש כיסוי המחובר בצירים, שמן הדין מותר לפותחו בשבת, אפשר גם להוסיף עליו אח"כ, משום שעל ידי הצירים לעולם רואים אותו רק כמוסיף על אהל עראי, ע"כ. וכ"ד עוד מן האחרונים בזמנינו. ויש להעיר ולדקדק במה שלא הביאו מדברי הביה"ל שכבר העיר בסברא זו בהדיא, אלא שהביה"ל כתב בלשון "אפשר" וכנ"ל, ושמא יש קצת מקום לחלק דעד כאן לא התיר בשופי להוסיף קולא בנידונו בשליבות המטה שאינו אלא מדין לבוד, משא"כ בגגון וכיסוי וכדו', ודוחק. ומ"מ כאמור הרי הביה"ל נוטה להקל, והגרשז"א מדנפשיה התיר בשופי.

ויש לציין, שאע"פ דחשבינן ליה כאילו עביד וקאי, ומותר לפרוס עליו עוד כיסוי ולהוסיף עליו, מ"מ זה רק לאחר שנפתח טפח, אבל קודם לכן לכו"ע אסור, שהרי עינינו רואות שאין אהל, ועל מה הוא מוסיף [ואפילו אם יש בעודו מקופל רוחב טפח ג"כ אין להקל, כדחזינן בסעיף ב' בדין הכריכה]. וע"ע להלן בסעיף ה' מש"כ בזה.

587. כן נראה בפשטות דכל כה"ג שיש בו מחיצות כדין (דהיינו ברחב ד' וגבוה י', וכן שעומדת ברוח מצויה וכו'), הרי זה חולק על המקום, ואי אפשר להוסיף ממנו את הגג, כדין תוספת על אהל עראי, משום שבאמת אין זה "מוסיף", אלא עושה מחדש. [ויש לדון בזה גם ממה שמצאנו בסתימת נקב של הארובה, וכמו שהעיר במשנ"ב סק"כ, ובחזו"א סימן נ"ב סק"ט העיר ע"ז דמאי שנא מהמבואר לעיל ס"ב שמותר להוסיף על אהל עראי, ותירץ דשאני התם בארובה שאין זה תחילת אוהל, עיי"ש, ובפשטות היינו דכין דהוו מחיצות ה"ז כדבר נפרד]. ועי' פ"ק דסוכה בדין פסל היוצא מן הסוכה וכו'. [ובכלל בעצם דין תוספת בסוכה עיין לעיל הלכה י"א].

588. פשוט, וה"ה אם רוצים לחלק אולם גדול לשתיים, וכל כיוצ"ב, מותר להעמיד מחיצות. [ועיין להלן נפ"מ בזה שמותר לכו"ע להכניס מגירות של ארון].

589. הנה נתעוררתי לפי האמור שאם יש מחיצה זה מפסיק, א"כ איך מותר לפתוח הגגות ולסוגרן, ובשלמא אלה הגגות שבעת שפותחן הם עולות למעלה שפיר, אבל גגות אלה שזזות לצד הלא הם מאהילות, ואמנם שא"צ לאויר שתחתיה, ואינו אלא מסלקה, ואדרבה לא ניח"ל לאינשי שיש גג שחוסם להם את האויר והאור, ומ"מ כיון שיש לה צירים מותר, וכמבואר בפוסקים סו"ס תרכ"ו. ונת' עוד להלן.

590. הנה תחילה יש להגדיר מעשה זה של הילדים אם הוא אוהל העשוי להגן, ואסור אף בלא מחיצות, או לא (וכפרטים דלהלן), ובפשטות ה"ז נחשב עשוי להגן, ואין זה רק למשחק בעלמא שכביכול עושים בית ונכנסים בתוכו, אלא זה כתבנית אוהל, שרוצים שלא יראו אותם, וזה עצמו הרי הוא נחשב להגן.

וכעת יש לדון אם מותר לעשות כן. ובפשטות י"ל שמותר, שהרי מאחר שיש גג בשולחן או בכסא יהיה מותר להוסיף עליו, כדין תוספת על אוהל עראי, אלא שנסתפקתי דשמא באופן זה אסור, שהרי השולחן או הכסא הוא אוהל שלא עשוי להגן, ואילו כעת הם עושים להגן, ואפשר איפוא שזה אוהל גמור חדש הנעשה כעת, ולא מתחשבים באוהל שהיה לפני כן, שהרי זה גדר של אוהל אחר, או דילמא דמ"מ עשוי אוהל.

ובפשטות מוכח בפוסקים שגם בכה"ג שרי, שהרי חזינן לעיל שאם יש עצים בספינה לבוד, מותר לפרוס עליהם, הגם שהעצים הללו לא נעשו להגן, ושמא י"ל דמ"מ הם נעשו כדי להניח עליהם סיכוך כל שהוא, ונמצא שהם מצטרפים להיות כחלק מן הסיכוך, וכאילו שמתחילה נעשו להגן, אולם זה דוחק, ועוד דממ"ש הפוסקים להקל בחוטים, ואף התירו להמשיך ולהוסיף מהם והלאה, ולא רק מעליהם ממש (וכשיטת המשנ"ב ודלא כהחזו"א, וכנ"ל), ומשמע בפשטות שאף אם לא עשוי מתחילה להגן ג"כ מותר להוסיף. ואין להקשות ממ"ש בשו"ע שהכריכה עצמה אינה נחשבת תחילת אוהל, שכבר ביארנו דשאני התם שהוא כמו כוונה הפכית שלא יחשב כאוהל, כיון שעשוי לפרוס אותו, משא"כ בסתמא, ודו"ק. והעירוני דיש גם ראיה מהשו"ע סוס"ד באופן שהיה כר או כסת על המטה, דמשמע שאפילו שלא עשוי לשם להוסיף עליה, ע"כ. אולם ז"א ראיה כ"כ, דשם אינו עשוי להגן, וא"כ אפשר דבלהגן לא מהני, אמנם אפשר דמ"מ לגבי זה חשיב שפיר תחילת אוהל, וה"ה להגן.

591. הנה אף שיש מקום לומר כן, אולם הדבר צל"ע מסתימת כל הפוסקים, דהא כמעט ואין לך דבר שלא תוכל להמשיך ממנו ולהוסיף (ואף את"ל שצריך להמשיך רק מנגד אותו דבר, ולא מהצדדים, הלא יוכל להזיז את אותו דבר לכל צד שירצה ולהוסיף ממנו), ולא שמענו כהנה, ומה גם שהוא הביאו לשם, וצ"ע. ושו"ר אח"ז בספר הל' שבת בשבת דפשיטא ליה לאיסור, ודן שם בהערה עם הגרישז"א אי מותר לסותרו עכ"פ, ויל"ב. ואכמ"ל. ועכ"פ כל דברינו שיועיל הוא באופן שאין מחיצות, כגון בשולחן או כסא וכדו', אבל באופן שיש מחיצות כמו מטה וכדו', הרי המחיצה מפסקת, ואין זה נחשב "תוספת" על אוהל, אלא כדבר חדש, אך עדיין י"ע אם זה בכלל נחשב "להגן".

592. וכמבואר בסי' שט"ו, ובמשנ"ב סק"כ, עיין שם, וע"ע משנ"ת לעיל בהקדמה לס"א. (וכל המובא כאן הוא ע"פ הקדמת המשנ"ב בסק"ז). וכן חזר ע"ז והזהיר בביה"ל להלן סוד"ה מיטות שלנו, ודע וכו', ובכ"מ, שכל שהוא כדי להגן אסור אף בלא מחיצות.

593. וכלול בזה שיעשה את המחיצות ממש, ולא שיהיו עשויות מכבר באותו מקום (שעה"צ אות כ"א, וכ"ה במשנ"ב סקי"ח, וע"ע להלן ובסעיף י"ג מה שכתבנו בזה עוד). ויסוד הענין דהוי אהל דממילא ומותר, וכאשר הוא מזיז את המחיצות ממקום למקום חשיב כעושה המחיצות. [וע"ע בהלכה שאחרי הבאה ובהערה שם כמה פרטים, ושצריך שיעשה את המחיצות בשבת, וכמ"ש המשנ"ב סקי"ז, ויותר מפורש בסקי"ח ובשעה"צ, וע"ע בשעה"צ להלן אות י"א], ולהלן יבואר החילוק בין מטה לשולחן.

594. שו"ע סעיף ג'. והטעם משום שכשעושה קודם הכיסוי ואח"כ המחיצות, ה"ז שינוי מדרך אהל, ומותר.

ג]. אינו אסור אלא אם כן הוא צריך קצת גם לאויר שתחתיו, כמו מטה שמניחים תחתיה המנעלים. אבל אם אינו צריך כלל לאויר שתחתיו מותר כל אהל עראי, ועיין בהערה[595].
ודע, שכדאי איסור בונה, כך אסור לסתור בשבת. ועיין בהערה אם מותר לסתור אוהל שנעשה שלא להשתמש תחתיו, כדרכי ההיתר הנזכרים[596].
כ"א. מטה שמעמידים אותה, אסור להניח את הרגליים ואח"כ את הקרשים או את הדף שעליה, אלא מתחילה יאחז את הקרשים או הדף באויר, ואח"כ יכניס מתחתיו את הרגליים[597].
וכל האיסור לשים את הכיסוי על רגלי המטה, היינו דווקא כשהרגליים עשויים כמו דפנות מחוברים, כמו דפנות התיבה[598], והם מחיצות המגיעות לקרקע, או על כל פנים בתוך ג' טפחים הסמוכים לקרקע[599], ועיין בהערה[600]. אבל אם הם עשויים רק רגליים בלבד כמו מיטות ושולחנות שלנו, מותר לשים עליהם את הכיסוי בכל אופן[601]. [אמנם יש להזהר שלא לחבר את החלקים זה לזה, משום איסור בנין][602]. ועיין עוד בהלכה הבאה[603].
כ"ב. מה שנתבאר שאם הדפנות כדפני התיבה ומגיעות לארץ, אסור לשים את המחיצות, ואחר כך את הכיסוי, הדבר תלוי: שאם זה דבר שהדרך להשתמש גם באויר מתחתיו, כגון מטה ששמים מתחתיה נעלים וכיוצא בזה, אסור אפילו כשיש לה רק שני דפנות משני צדדיה, אבל אם הוא דבר שמן הסתם אינו עומד להשתמש באוירו כלל כגון שולחן (עיין בהערה), אינו אסור אלא אם כן יש לו ארבעה דפנות מכל הצדדים כמו תיבה[604]. וג' מחיצות אפשר שדינם כמו ד'[605]. ויש אומרים שבדבר שאין משתמשים תחתיו כגון שולחן, מותר להניח את הכיסוי אפילו כשיש לו ארבע מחיצות מכל צד[606]. ומן הדין אפשר להקל בזה, שאם א"צ לאויר שתחתיו, מותר אפילו כשיש לו ארבע מחיצות, אולם טוב לחוש לדעה הראשונה, ולכן גם שולחן שאינו משתמש תחתיו, אם יש לו מחיצות טוב לאחוז מתחילה את הכיסוי באויר, ואחר כך יכניסו את הרגליים מתחתיו[607]. [ומצוי דבר זה בלול של תינוקות המתקפל, וכן עריסה, שיש להם מחיצות הסמוכות לארץ][608].

---

595. כן מתבאר להלן בשו"ע ס"ז, ונזכר במשנ"ב כאן סוף סק"ז, וע"ע במשנ"ב להלן סקכ"ב, ומש"ש.
ובתוספת ביאור, הנה ברגלי השולחן נחלקו הראשונים למה מותר לכסות, שיש אומרים משום שאין לו מחיצות, אבל אם יש לו מחיצות אסור אף שא"צ לאויר, ויש אומרים משום שאינו צריך לחלל שתחתיו, וכתבו הא"ר והעו"ש (ה"ד בכה"ח אות ל"ה) שהשו"ע נקט להקל כב' הדיעות וכהר"ן, דתרוייהו בעינן, דהיינו שיהיו מחיצות, וצריך לאויר, אבל אם אין תרוייהו מותר. (וכאמור שכן נקט הכה"ח). אמנם עיין בביה"ל להלן (ד"ה מיטות שלנו) שהאריך בדברי הראשונים, ומסיק דמן הדין יש להקל, ומכל מקום סיים שלכתחילה טוב לחוש לדעת הראשונים שאם צריך לאויר שתחתיו (כגון מיטות שלנו שמניחים מנעלים תחתיה) אסור אפילו בלא מחיצות, ובשעת הדחק יש להקל, עיין שם באורך. (ומחמת דבריו שבביה"ל להחמיר לכתחילה, לכן במשנ"ב כאן בהקדמתו הזכיר ד"ז, וציין לשו"ע שכביכול הוא רק לדעת השו"ע ואינו פשוט לכו"ע, ולכן לא העתיק תנאי זה כדבר פשוט). וע"ע בכה"ח (אות ל"ט) ששוב הביא האי דינא דהשו"ע דס"ל שאין לאסור אא"כ הוא צריך לאויר שתחתיה, וביש לה מחיצות, אלא ששוב סיים בזה"ל: ומיהו כתבו האחרונים דלכתחילה יש לחוש לדברי האחרונים במשתמש באוירה, אפילו במטה שלנו, דהיינו שאין ברגליה מחיצות וכו', ע"כ. (ומה שציין "אחרונים" כוונתו לביה"ל, כדרכו בהלכות שבת בכ"ד). אולם כאמור דעת מרן השו"ע להקל. ויעוין בחזו"א (סימן נ"ב סק"ט) שאף להרשב"א אינו אסור אא"כ הוא מעמיד את הרגליים בשבת ואח"כ נותן את הגג. וע"ע מה שכתב שם. ולדינא אנן נקטינן כדעת מרן השו"ע והפוסקים להקל. וגם בשעה"צ בסימן תק"ב אות י"א כתב שאנו נוהגים בזה כהשו"ע, עיי"ש. ולכן, למעשה אף אם צריך לאויר שתחתיה, מותר, כאשר אין מחיצות. [ועיין עוד בכה"ח להלן (אות נ"ב) לענין שאין צריך לאויר שתחתיו, שדעת הב"ח לאסור, וכתב ע"ז דאנן קיי"ל כשו"ע ומור"ם להקל בזה, ושכ"פ האחרונים, אמנם עיין בכה"ח להלן בסעיף י"ג בדין חבית מה שדן בדברי הפוסקים, אם זה דווקא בחבית של יין שצריך לאוירה או לא, ואין להאריך].
ובעיקר הנידון נתעוררתי להקשות מהמבואר בדברי הרמ"א בהגה (סימן תק"ב ס"א) שכתב דשולחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ צריך שינוי, אבל מותר להושיב שולחן שלנו על רגליו ואין זה דרך בנין, ושוב הביא די"א שאפילו מגיע לארץ, כל זמן שא"צ לאויר שתחתיו שרי, ע"כ. ומשמע שלפי הדעה הראשונה שסתם בה, אסור בכל אופן. (וכידוע בכללי הפוסקים שההלכה כסתם בכל דוכתא, כמבואר בש"ך ביו"ד סי' רמ"ב, ובשד"ח בכללי הפוסקים ח"ו ועוד).
ושוב העירוני דאפשר דמיירי בגווני שלפעמים משתמשים בשולחן, משא"כ כאן, ואת"ש מה שכאן בסי' שט"ו סתם כדעת השו"ע שאם א"צ לאויר שתחתיו שרי, וכדחזינן בספרים. ומ"מ במטה ודאי הוא כן, ובדין שולחן יבואר עוד להלן. [עוד יש לציין בכל הנ"ל לחידושו של החזו"א בסימן נ"ט סק"ב שבדבר הנמתח אסור בכל גווני].

596. הנה נתבאר לעיל ובכ"ד שכמו שאסור לבנות כך אסור לסתור, אלא שהוספנו להעיר בזה כאן, משום שיש לדון בזה כאן לפי כל התנאים הנ"ל, שבזה יש שינוי בסותר מאוהל, והיינו:
א]. לגבי התנאי שאם המחיצות היו מכבר שמותר להוסיף את הגג, מ"מ לגבי סתירה אסור, אפילו באופן שהמחיצות היו, אעפ"כ אסור לסתור הגג, וכן מתבאר מדברי השעה"צ אות ל"א, וכתב שבזה חמור סותר מבונה, עיי"ש. וכן דקדק הגרשז"א, כמובא בשש"כ פכ"ד הערה י"ז, ושכ"מ מהשו"ע, אלא שהקשה ע"ז, כיעוי"ש. וע"ע בקצוה"ש סי' ק"כ אות י"ב, אולם באבנ"ז סי' רכ"ג אות י"א מתיר.
ב]. וכן לגבי התנאי שיהיה כסדר מחיצות ואח"כ הגג, מ"מ לגבי סתירה אסור אפילו אם סותר מלמעלה ואח"כ מלמטה, ואדרבה אפשר שדווקא בכה"ג חייב, שזהו דרכו, משא"כ מלמטה למעלה יהיה זה נחשב שינוי לגבי סותר ויהיה פטור (וניחא בזה מה שהשעה"צ שם לא הזכיר עוד אופן שמשכחת לה שסותר חמור מבונה, כיון שגם כאן בשינוי פטור). וק"ק שלא הזכירוהו הפוסקים, וצ"ע. ושו"ר בחזו"א סי' נ"ב סק"ז שכתב בפשיטות לאסור בכל אופן, עיי"ש. וה"ט דאין זה שינוי וכנ"ל.

597. שו"ע (סעיף ג'), ומשום שדרך בנין לעשות קודם המחיצות (והם הרגליים) ואח"כ את הגג (והוא הכיסוי), וה"ז כעושה אהל בשבת, ולכן צריך לשנות שלא כדרך בנין, וכמש"כ המשנ"ב סקי"ט. [ואע"פ שאינו מתכוון לאהל, והרי קיי"ל שדבר שאינו מתכוון מותר, אולם כבר הביא הב"י בשם התוס' והרא"ש שכאן אפילו ר"ש מודה שאסור, משום שהוא באמת עושה מה שמתכוון ואסור משום בנין, וה"ד בכה"ח אות ל'. (ועיין בד"מ אות ב' מש"כ בזה). ויעוין גם בביה"ל להלן בסעיף ז' ד"ה לא יסדר].
ועיין משנ"ב (סקי"ח) דבדווקא נקט השו"ע שאסור "להניח", אבל אם היה כבר שם מותר, ומה שציין לדבריו לעיל סקי"ז, היינו מש"כ שם שהאיסור בעושה וכו', וכפי שביאר בשעה"צ (שם אות כ"א) לאפוקי אם היה עשוי מכבר וכו'. וכן כתב עוד המשנ"ב להלן (סוסקכ"ב) מהפמ"ג (וע"ע בשעה"צ אות כ"א).

598. שו"ע סעיף ג'.
ועיין ט"ז (סק"ב) שאפילו בב' מחיצות אסור (ולענין ד' או ג' מחיצות חמיר טפי, וסבירא ליה לאסור בכה"ג אפילו בא"צ לאויר שתחתיו), ויבואר בהלכה הבאה. ועיין שם בהערות שיש דפליגי.

599. משנ"ב (סקכ"א) עפ"ד הב"י בסימן תק"ב, ובפחות מג' הוי כמגיע לארץ מדין לבוד (ואם אינו מגיע לארץ הויא מחיצה תלויה, דמבואר בעירובין בכ"ד שאינה מועילה בעלמא). וע"ע גם במשנ"ב שם בסי' תק"ב סקי"ז. וע"ע בשעה"צ שם.
ועיין בביה"ל כאן (ד"ה דפין) בשם התוספת שבת שמלבד שצריך שהמחיצות יגיעו לארץ, צריך שיהיו גבוהות עשרה טפחים, ותמה עליו דבודאי א"צ י' טפחים, אלא אפילו במחיצה קטנה שבקטנות כגובה טפח אסרו חכמים, ע"כ. וכן העיר הכה"ח (אות ל"ב) דבב"י וכן בתוס' משמע שא"צ עשרה טפחים (ומה שכתב הכה"ח לעיל אות ו' ואות ט"ו שצריך עשרה טפחים, הוא ענין אחר לענין שיתיר מדין מחיצה, ופשוט). אמנם עי' חזו"א (סימן נ"ב) שמיישב קושית הביה"ל, דאה"נ שבאופן שיש טפח חשיב אהל ואסור לעשותו, אבל יש נפ"מ באופן שהמחיצות אינן מגיעות לגג, שכאשר יש בהם עשרה טפחים אמרינן גוד אסיק, וכאילו מגיעות לגג, משא"כ כשאינם אלא טפח אין לזה שם אהל כיון שהגג אינו על המחיצות.

600. ובשיעור המחיצה י"ל בפשטות שהוא אפילו בשיעור טפח, שהרי אוהל שיעורו אפילו בטפח, וכנ"ל ובהקדמה להל' אוהל. ובאמת ראיתי בספר שש"כ פכ"ד סי"ז שכתב כן כדבר פשוט שאף בטפח אסור, ומבואר מדבריו שזה בין לגבי מטה (בב' מחיצות) ובין לגבי שולחן (בד' מחיצות). אמנם העירוני שבספר משנ"ב למעשה עמוד רע"ח הביא מח"א שכתב שגם שולחן שיש לו ארבע רגליים והם רחבות טפח ג"כ מותר, שכל הטעם לאיסור בשולחן שיש לו ד' מחיצות הוא מפני שע"י המחיצות ניתן להשתמש באויר שתחתיו, שהוא מקום סגור ואינו פרוץ, ולכן הוי כאוהל, אבל שולחן שהוא פרוץ כולו אין בזה חשש, ודלא כהשש"כ, ע"כ. אולם הניחא בשולחן דבעינן ד' מחיצות, אבל מטה דבעינן ב' מחיצות הרי יש לזה שם אוהל כבר בטפח, ודו"ק. אלא שנתעוררתי לדון לפי"ז כאשר הוא מניח את הנעליים בפנים תחתית המטה, ולא בחלק שבין הרגליים זה מול זה, ונמצא שאין האוהל הועיל כלום.

601. שו"ע סעיף י"ג [ובכה"ג מותר אפילו כשהוא משתמש באויר שתחתיו, והיינו משום דמ"מ אין עיקר מטרתו להשתמש תחתיו. כה"ח אות ל"ד]. ועיין בהערות הקודמות מהי המחיצה האוסרת, ואם האיסור הוא גם בטפח, ה"ז מצוי גם כיום בשולחנות או מיטות.
ועיין בביה"ל (ד"ה מיטות) שכתב שלכתחילה נראה שטוב לחוש לדעת הרשב"א ודעימיה שאם צריך לאויר שתחתיו אסור אף בלא מחיצות, עיי"ש, אולם השו"ע לא חשש לזה. ועיין עוד מה שכתבנו בסוף ההלכה הקודמת ובהערה שם שלהלכה קיי"ל להיתר.

602. קיצרנו בדבר, ופרטי הדינים נתבארו לעיל בסימן שי"ג ס"ו עיי"ש, ובמשנ"ב כאן (סקכ"ג) סיכם הדינים בזה, והיינו שכל ההיתר לשים את הדף על הרגלים הוא כשעושה כן ברפיון, אבל אם הוא מהדק ותוקע בחוזק אסור משום בנין, ואפילו אם עתה אינו תוקע בחוזק, אם דרכו בכך ג"כ יש להזהר, ע"כ. ויל"ד שלדעת המשנ"ב שם אם דרכו בחוזק אסור עתה אפילו ברפיון, אולם יש חולקים, וכמו שהבאנו שם.

603. כוונתינו לומר שהלכה זו והלכה הבאה, אחד הם, לענין העושה גג ואינו מכוין בעשייתו לאהל להשתמש תחתיו, אלא עיקר תשמישו מעליו, ולסיכום (מהלכה זו והבאה): שאינו אסור באופן זה שהאהל נעשה ממילא, אלא בכמה תנאים, א' שיהיו מחיצות (לפחות ב' מחיצות, ושגובהן לפחות טפח, ומגיעות לארץ או בפחות מג' סמוך לארץ). ב'. שיעשה את המחיצות בשבת (תוס' בשבת לו: ובפוסקים כאן), או שהביאם ממקום למקום. (משנ"ב, אמנם זה אינו מוסכם, וכמו שיבואר להלן שהרבה חולקים). ג'. שיעשה זאת בלא שינוי, והיינו כסדרן, קודם מחיצות ואח"כ גג. ד'. שיהא צריך לאויר, ולהט"ז (דלהלן בהלכה הבאה) אם יש ד' מחיצות אסור אע"פ שא"צ לאויר, ויסוד הכל שעי"ז נחשב דרך עשיית אהל.

604. כן דעת הט"ז, ה"ד במשנ"ב (סקכ"ב), שאם דרך להשתמש תחתיה, אסור גם בב' דפין משני צדדיה המגיעין לארץ, שגם בשתיים נחשב אהל עם מחיצות (ומש"כ הטור ד' הוא לאו דווקא), משא"כ דבר שאין משתמשים תחתיו אינו אסור אלא בד', שאז הוא כתיבה, עיי"ש, וכתב שכן דעת שאר אחרונים. וע"ע בכה"ח (אות ל"ג) שהביא ד' הט"ז והאחרונים בזה. [ולהלן נביא שיש חולקים על כל דברי הט"ז עפ"ד הראשונים בזה].
ויש להעיר במה שנתבאר שמיטה ה"ז צריך לאויר בגלל הנחת המנעלים שם, וצ"ב וכי סתם הנחה שם ה"ז צריך לאויר, ועוד צ"ב הלא גם בשולחן הוא צריך את החלל שתחת השולחן כדי שיכנסו שם רגליו ולא יהיה בדוחק, ושמא י"ל שבמטה התועלת היא בזה שהנעליים עומדות בצנעא וזה כבוד המקום, כמו ארון וכו', ובשולחן אין שייך זה.
ועדיין יש לעיין עוד בשולחן למה לא נחשב שצריך לאויר שתחתיה, הרי הוא מכניס הרגליים תחת השולחן, וא"כ היה אפשר לומר לכאורה שעד כאן לא התירו הפוסקים אלא בזמנם שישבו כשרגליהם מקופלות (הנקרא ישיבה מזרחית), משא"כ בזמנינו, אלא שתירוץ זה לא יתרץ להט"ז והמשנ"ב ועוד פוסקים שבזמנם ישבו כרגיל, ודוחק לומר שהיו רגליהם נעצרות באיזה קרש, ולכן צ"ל שאף שמכניסים בו הרגליים אין זה נחשב שימוש, אלא לנוחיותו. ושו"ר בשש"כ פכ"ד הערה ס"ח בשם הגרשז"א, עיי"ש. ואולי י"ל דזה כעין דבר שאינו מתכוון, שהרי אין דעת האדם על השימוש, והוא נעשה ממילא, ויל"ב. ובפשטות הטעם משום שאינו נחשב שימוש להגן ולהצניע.
אמנם אם זה באופן שהדרך הוא שמניחים לפעמים דברים מתחת לשולחן, וכגון בקבוק שתיה ומיני אוכלים, או כלים, או פח אשפה, וכיוצא, ה"ז כמו מטה ממש.
[והעירוני עוד לדון במה שמצוי היום שמסדרים את הכסאות סביב השולחן, ומכניסים אותו מתחת לשולחן, וא"כ באופן זה הרי נחשב צריך לאויר שתחתיו (בחלק של הכסא המונח מתחת לשולחן). ולפי"ז נמצא שבזמנינו כמעט כל שולחן דינו כמטה (אא"כ זה שולחן שרגילים בסוף השימוש להרים הכסאות זה על זה וכיוצא). ואינו מוכרח].
ויל"ע עוד בכל זה באופן שעשוי להשתמש בו לעיתים רחוקות, די"ל שבכה"ג לא נחשב שהוא "עשוי" להשתמש באויר שתחתיו, ודו"ק.
וכמו כן העירוני עוד לדון בשולחן כמו בבית הכנסת שרגילים הכהנים להצניע תחתיו את מנעליהם בזמן ברכת כהנים (וכמש"כ הפוסקים והמשנ"ב בסי' קכ"ח), הרי נחשב שעשוי להצניע תחתיו, ואפשר איפוא שגם כלפי מי שהשולחן שלו, נעשה זה כעשוי להצניע תחתיו. ויל"ב [ולענין חופה מבואר במשנ"ב סקכ"ז שהוא נחשב שצריך לאויר, והיינו פשוט שהרי צריכים להשתמש מתחת לזה (אמנם אין זה גדר שעשוי להגן וכמו שביארו בתהל"ד והקצוה"ש, והובאו דבריהם בשש"כ פכ"ד הערה נ"ב. וע"ע גם באול"צ פכ"ח תשו' א' שסובר כן שחופה ל"ח אוהל, אמנם בחזו"א סי' נ"ב סק"ו נקט שנחשב לצל].

605. עיין בביה"ל כאן ד"ה מטה עיי"ש. אבל במשנ"ב וכל הפוסקים לא הזכירו זאת, וצע"ג. [ואולי זה פשיטא להו כעין המבואר בהל' עירובין (בר"ס שמ"ה בב"י וב"ח, וביתר ביאור בריש סימן שס"ג ובביה"ל שם) שלענין להחשב רשות היחיד ה"ז נחשב גם בג' מחיצות ולא דווקא בד', וה"נ הוי כרשות בפ"ע (אלא דהרמב"ם לא ס"ל כן, וי"ל), וכן מצאנו כעי"ז בסוכה (ו:) דבג' מחיצות הוי מחסה ומסתור וכו', וה"נ בנידו"ד, וצע"ע].
ושוב חשבתי דאפשר שבאמת ז"א להלכה, ולא כתבו הביה"ל אלא לדעת התוס', ושו"ר שכן כתב בפשיטות בשש"כ פכ"ד הערה ס"ג בשם הגרשז"א, עיי"ש. ואמנם בשונה הלכות כתב כן להלכה, כיעוי"ש. אולם לכאו' זה קשה מסתימת כל הפוסקים כאן שלא הזכירו אלא ד', אמנם מאידך גם הביה"ל כתבו סתמא, ולא ביאר שאינו להלכה, וראוי להחמיר.

606. משנ"ב (סקכ"ב) בשם כמה אחרונים (וע"ע בפמ"ג במש"ז להלן סק"ו שהזכיר שהא"ר חולק על הט"ז). ועי' בשעה"צ (אות ל') שכ"מ ברמ"א. וכ"כ עו"א כדלהלן בהערה הבאה. וכ"כ החזו"א סי' נ"ב סקי"ד ממשמעות הראשונים. [וגם באופן שמשתמש באוירה, שהצריך הט"ז ב' מחיצות, צ"ע מדברי הראשונים, די"ל רק בד' או ג', וכבר עמדו בזה באחרונים. ומ"מ הפוסקים כאן נקטו כן, ודנו ע"פ השו"ע להלן ס"ז, וכן סתמנו בפנים].

607. משנ"ב שם, ופסק להחמיר כהט"ז, משום שכ"מ בלשון השו"ע שגם בשולחן אם היו לו מחיצות היה אסור, עיי"ש. ומש"כ המשנ"ב בסוסקי"ז שדעת השו"ע להקל בזה, צ"ל דהיינו בשתי דפנות, אבל בד' דפנות ס"ל למשנ"ב בדעת השו"ע להחמיר. (ועיין בכה"ח אות ל"ה שהביא דברי הא"ר, אולם לעיל באות ל"ג הביא ד' הט"ז. ויל"ב).
ומעיקר הדין נראה שיש להקל בזה, שהרי הרבה אחרונים דחו דברי הט"ז, וכיעוין בא"ר סק"ו ונהר שלום ובית מאיר ועוד באחרונים, וכ"מ ברמ"א בסי' תק"ב וכמו שהביא בשעה"צ, וכ"ה בשו"ע הגר"ז שם, ועוד באחרונים טובא, ובאשר לדיוק מדברי השו"ע, ג"כ אינו מוכרח, וכאשר כתבו המאמר מרדכי וע"א, ויל"ב. וגם המשנ"ב לא פסק כן בהחלט אלא בלשון נכון. ואמנם כתב "בודאי" וכו', אולם היינו שבודאי "נכון לחוש", ולא מדינא, ודו"ק. וע"ע בחזו"א סימן נ"ב סקי"ד. ולכן מן הדין יש להקל, אלא שהמשנ"ב כתב שטוב לחוש.

608. ובאופן זה הרי נעשה אוהל גמור, שהרי כשפותח את המטה הרי נעשים המחיצות בשבת, והרי הם סמוכים לארץ בפחות מג' טפחים. [ואפילו אם מניח את הדף נמוך, באופן שאין עשרה טפחים ממנו לקרקע, אעפ"כ אסור, שכבר הוכיח הביה"ל ד"ה דפין שאף אם אין במחיצות עשרה אסור]. ואם יניח עליה את הדף שלה נמצא שעושה אהל לדעת הט"ז, ואמנם מן הדין יש להקל כמשנ"ת, מ"מ המשנ"ב כתב שטוב לחוש.
ולכן טוב להחזיק את הדף באויר ואח"כ להכניס תחתיו את המחיצות, ובאופן זה נראה פשוט, שאע"פ שלאחר שהביא אליו את המחיצות והכניסם תחתיו, הרי הוא צריך להוריד את הדף למקומו הראוי לו ואין בזה שום חשש, דמ"מ האוהל היה עשוי לפנ"כ, ואע"פ שלדעת הרבה פוסקים אוהל באויר כשאוחזו בידיו לא הוי אוהל, מ"מ יש בזה שינוי, וה"ז ככל מטה שאוחז את הדף באויר וכנ"ל.
ויש אופן נוסף שמותר בעריסה אפילו כרגיל שיהיו מחיצות ואח"כ הדף, והיינו אם המחיצות היו שם כבר מערב שבת במקומם, אלא שכל זה רק בתנאי שהיה פתוח ולא מקופל, וגם שיהיה באותו מקום ממש, ולא שיגררנו (וכמש"כ המשנ"ב סקי"ח ויותר מפורש בסקכ"ב, וכדלהלן). אבל אפשר להניח את הדף במקום אחר שהוא שם (שבזה מותר כיון שהוא היה שם ממש באותו מקום), ואח"כ לגרור אותו כשהוא עשוי כולו למקום חפצו.
[ודע, שאם הדף מחובר ללול, עם צירים וכדו', והוא עשוי להפתח במתיחה, ה"ז מותר בלא"ה, כדין כסא טרסקל בסעיף ה'].
כן כתב המשנ"ב בכמה מקומות שאין האיסור אלא במניח, ולא כשעשוי מכבר, וכיעוין בדבריו כאן בסקכ"ב. וכן לעיל בסקי"ח בביאור ד' השו"ע, וציין לדבריו דלעיל בסקי"ז, והיינו מש"כ שם שהאיסור בעושה וכו', וכפי שביאר בשעה"צ שם אות כ"א לאפוקי אם היה עשוי מכבר, וע"ע בשעה"צ להלן אות ל"א. וע"ע גם במשנ"ב להלן (סקמ"ח), וטעם הדבר דכיון שאינו מזיז ממקומו ה"ז כמו שהמחיצות עשויות כבר, ורק אם מזיזם ממקום זה למקום אחר, נחשב ע"י העמדתו כאילו עושה את המחיצה עם הכיסוי. [ואמנם מצאנו במשנ"ב (סק"כ) בשם המג"א לאסור בקומין, הגם שהמחיצות עשויות מכבר, וכבר עמד ע"ז בשעה"צ (אות כ"ז), וכתב דאפשר דשאני התם שדעתו לסתום הנקב עדיף טפי (וכי סברא זו רמז המג"א בדבריו הקצרים), עיי"ש. אולם באמת נראה דלא פסיקא ליה כן, ולכן ציין המשנ"ב הנז' להלן במוסגר, דאף עצם הדין הוא רפוי אצל המג"א, דאפשר דהמחיצות שתחתיו לא חשיבי מחיצות לענ"ז כיון שעשויות מכבר].
ויש לעיין אם צריך שיהיו המחיצות מונחות שם מבעוד יום, או גם אם הניחה בשבת (כגון למטרה אחרת כל שהיא), ואחר כך רוצה לשים עליה את הכיסוי, האם גם זה מותר, דיעוין בשעה"צ (אות ל"א) שכתב דהאיסור כשהעמיד אותה "עתה בשבת" וכו', שאם היתה עומדת פה "מבעוד יום", הרי נעשו המחיצות מבעו"י, ולית בזה משום אהל עראי, ע"כ. ומשמע שרק אם היה מבעוד יום שרי, אולם בשאר מקומות נקט שהיה עשוי מכבר, וגם כאן בשעה"צ אפשר דאורחא דמילתא נקט, ולכן כתב בתח"ד שאם היה "עתה" בשבת הוא דאסור,

ודע עוד, שכל האיסור לשים את הרגליים (כשעשויים בצורת מחיצה) ואחר כך את הכסוי, הוא דווקא כשהוא מביא את הרגליים לשם, אבל אם הם היו מונחים שם מכבר באותו מקום, מותר להניח עליו את הכיסוי. ואפילו אם היו שם ד' דפנות מותר, כיון שהם כבר היו שם[609]. ואם הרגליים היו עשויים ועומדים במקום אחר, וגררם והביאם לכאן, ה"ז כעשה אותם בשבת, ואסור להניח עליהם את הכיסוי[610]. אמנם לדעת הרבה פוסקים ה"ז נחשב כעומד מערב שבת ומותר, וכן המנהג[611].

כ"ג. יש לדעת, שכל ההיתר האמור אם עושה בשינוי גג ואח"כ מחיצות, הוא רק באוהל שאינו עשוי לצל, כמו מטה וכיוצא. אבל באוהל גמור העשוי לצל, אסור בכל אופן, שהרי גם גג לבד אסור, ואמנם מצאנו בפוסקים שהתירו גם בזה, אולם כל זה רק באופן שמחזיק בתחילה בידיים, אבל להניח תחילה על גבי כלונסאות וכיוצא, אע"פ שאין מחיצות, אסור[612].

כ"ד. לסתום נקב שבתנור שהעשן יוצא משם (ארובה), על ידי איזה דבר, אפשר שאסור, שכיון שיש לאותו מקום מחיצות בפני עצמם הרי זה כעושה אהל[613], ואע"פ שאם המחיצות היו שם מכבר אין בזה חשש אהל, אולם מאחר שהוא מתכוון לסתום את הנקב, אפשר שאסור גם באופן שהמחיצות היו שם[614].

אמנם כל זה דווקא כשכל נקב התנור פתוח, ובאופן שהפתח הוא בכל רוחב המחיצות מקצה לקצה, אבל אם היה מקצת גג התנור סגור, ואפילו רק טפח ממנו, מותר להוסיף ולכסותו[615], וכן אם הפתח היה בכותל מן הצד, מותר לסתום, משום שהוא רק תוספת מחיצה בעלמא[616].

ואם היה הכיסוי קבוע שם, מותר לסגור בו בשבת בכל אופן, משום שהוא כמו דלת[617].

וכן אם הנקב היה פחות מג' טפחים מותר לכסותו, אפילו אם הוא בכל רוחב המחיצות, שכל שאין בו ג' טפחים הרי הוא כסתום[618] [ודע, שכל הנידון הנ"ל הוא באופן שאין גחלים לוחשות בתנור, אבל אם יש שם גחלים לוחשות, אסור לסתום את התנור, משום שעי"ז הוא גורם כיסוי לגחלים[619]].

כ"ה. אף על פי שנתבאר שאין איסור לכסות איזה דבר, באופן שהמחיצות כבר היו שם, והוא לא הזיזם ממקום למקום אחר[620], מכל מקום אם הכלי רחב הרבה, כגון תיבה רחבה, או חבית רחבה יותר מדאי, הרי היא כאהל, ואסור לכסות אותה בכל אופן, ואפילו שאינו מכוון לאהל[621], ורק אם הכיסוי קבוע בכלי בצירים וכדו' מותר[622]. ויש אומרים שאם הכיסוי מיוחד לכלי, מותר לכסות בו בכל אופן. ובפרט יש להקל בעשוי לכך, כמו מכסים של סירים בזמנינו[623], וכל שכן אם יש לכיסוי בית אחיזה, מותר[624].

וגם כתב עוד "כדי לפרוס עליה", עיי"ש. ומשמע שללא לפרוס עליה מותר, וא"כ נראה שלעולם גם אם שם את המחיצות למטרה אחרת ואח"כ רוצה לכסות בכיסוי, נמי נראה שמותר, וכבר מצאנו כעי"ז בסעיף ב' ובהערות שם שיש לומר שאם בתחלה חשב למטרה אחרת אינו כדרך עשיית אהל, ואין מצטרפת המחשבה למעשה לאיסור. [והלום אחכ"ז מצאתי בדומה לזה בשולחן שלמה סק"ה שכתב שאם העביר את המחיצה ממקום למקום לסיבה אחרת, כגון להשתמש בהם, אין זה כהעמדת מחיצות ומותר, עיי"ש. ובדברינו נתבאר שפיר כל הדיוקים במשנ"ב].

609. כ"ה בשעה"צ (אות כ"א) דלא כהנתיב חיים, והוכיח כן מד' הטושו"ע להלן סי' תק"ב, וכן העיר הכה"ח (אות ל"ג) על הנתי"ח.

וכן זה שצריך שיעשה את המחיצות בשבת, הוא לכל הדיעות ובכל האופנים, א'. וגם לט"ז הנ"ל שאסר בד' דפנות, מ"מ הוא רק בעשאם בשבת (עיין משנ"ב סקכ"ג מהפמ"ג). וזה מלבד שיש חולקים על עצם דינו, וכנ"ל. ב'. גם לדעת הרשב"א (שהובא בביה"ל ס"ג ד"ה מיטות) להחמיר גם בא"צ לאויר שתחתיו ובלא מחיצות, מ"מ אינו אסור אא"כ תיקן את הרגלים בשבת (כ"כ החזו"א סימן נ"ב סק"א).

610. כן מבואר ומדוקדק במשנ"ב (סקי"ח) שאם היו מונחים מכבר "בזה המקום", וכן להלן במשנ"ב (סקכ"ב) דמשמע מהפמ"ג דכ"ז דווקא כשמטלטל הרגליים ממקום למקום, שאז נחשב כעושה מחיצות, משא"כ כשהרגליים היו במקום אחד, מותר. ועוד כתב כן במפורש יותר במשנ"ב להלן (סקמ"ח), וכ"ה לדעת הב"ח ופמ"ג, הרי להדיא שכל ההיתר כשעומדים במקום ששם עשה את האוהל, ועיין בהערה שלפני הקודמת.

[ויש לעיין עוד לדעת המשנ"ב, באופן שהזיז את המחיצות ממקום למקום, ושוב החזירם למקום הראשון, ובפשטות נראה שכיון שהזיזם למקום אחר נתבטל ממקומו חשיבות האוהל, וכשהחזירו ה"ז כעשאו שנית].

611. עיין בחזו"א שפקפק ע"ז, וכן בקצוה"ש שימן ק"כ סקי"ב שכתב שדעת שאר פוסקים אינה כהמשנ"ב, וע"ע גם בתהל"ד סק"ה, ובשולחן שלמה. ולהלן בהלכה שאחרי הבאה הבאנו נידון זה לגבי כיסוי הכלים, וע"ע שם שהמנהג להקל, ויש לסמוך ע"ז.

612. הנה לעיל מצאנו היתר בשינוי מלמעלה למטה לגבי מיטה, ויש לדון אם כך הדין גם באוהל גמור העשוי לצל. ובפשטות אין מקום להקל, שהרי באוהל גמור אפילו בלא מחיצות אסור, ומה מהני השינוי, ופשוט. וע"ע בתורת שבת סקל"ו ובמשנ"ב סקי"ז וש"א. וכ"כ בספר בני ציון ליכטמן (סק"ד) מדברי הראשונים, כיעוי"ש. וז"פ. וע"ע בקצוה"ש (סי' ק"כ סקי"א) שהוכיח כן מדברי הגר"ז (רס"ט) שכתב בהדיא שכל ההיתר בשינוי מלמעלה למטה, הוא באינו עשוי לצל. וע"ע שם מש"כ בזה. וע"ע גם ברמ"א סי' תק"ב ס"א, ובביאור הגר"א שם מבואר שאסור אפילו מלמעלה למטה, וכן הוכיח מזה בשו"ת אבני ישפה ועוד, וע"ע בספר מגילת ספר ע' קכ"ג, ואכמ"ל.

אלא שמדברי הגמרא בשבת (דף מג:) מוכח דשרי, שהרי אמרו שם שמת המוטל בחמה מביאין מחצלת ופורסין עליהם, ואח"כ זה זוקף מיטתו והולך וכו' (והובא להלכה לעיל סי' שי"א ס"ו), ופירשו שם רש"י ותוס' שטעם ההיתר הוא משום דהוי מלמעלה למטה, ומוכח איפוא שאף בעשוי לאהל להגן מועיל שינוי, וכן העיר בקצוה"ש, אך כתב דמאידך גיסא מדברי הרמב"ם והשו"ע שההיתר הוא מפני שהמחיצות מונחות באלכסון, אין היתר, ושכן מוכח מדברי הרבה ראשונים, כיעוי"ש. ונמצא שלפי"ז אין היתר כלל אפילו בשינוי. ובחזו"א (סי' נ"ב אות ב' דין י"א) כתב שיוצא להתיר בזה, עיי"ש. אלא שנראה שאין מזה הכרח לדינא, די"ל שכ"ז הוא לשיטת תוס', וכמו שסיכם שם, ולא לשיטת הרמב"ם ושכמותו פסק השו"ע בסי' שי"א וכנ"ל, וע"ע בקצוה"ש שם. אלא שעדיין יש לדון בזה שהרי רבים הראשונים שמתירים, ויסוד ההיתר כיון שמתחילה אוחזו בידים, וכמש"כ בתהל"ד סק"ט והחזו"א ועוד. ושו"ר הלום בשו"ת נחלת לוי עמוד רל"ד שדן בזה מדברי הראשונים, וכתב לדון שמרן היה חוזר בו וכו', עיי"ש. והביא שכ"כ כמה אחרונים, עיי"ש. ועפי"ז הובא שם בע' רנ"ב עיצה לכסות עגלת תינוק ע"י שיאחז את הכיסוי בידיו באויר, ושוב יכניסו את העגלה תחתיו ואז יחברו לעגלה, עיי"ש. ואכמ"ל. ומ"מ הדבר ברור שאף למתירים הוא דווקא כשאוחזו בידו [וכמו שכתבנו להלן בסוף הלכה ה' בענין פריסת טלית על הילדים בשמחת תורה], אבל להניחו על איזה דבר בודאי אסור בכל אופן, ופשוט.

613. משנ"ב (סק"כ) בשם הפמ"ג, וכ"ה בכה"ח אות ל"ו. (ועיין להלן עוד פרטים בענין).

ויש להקשות איך מותר בכלל לכסות, א'. דהלא הוי תוספת על אהל קבע, ויש לומר שהתוספת שהוא שם לסתום שם, היא בודאי אינה קבע (שהרי הוא צריך את הפתח שיצא העשן, ורק בעת שנהפכו העצים לגחלים וכל העשן, הוא רוצה לסותמו, וכמש"כ מחה"ש), ובכה"ג אין שום איסור, וכמו שביארנו בס"ד בריש סעיף ב' ובהערה שם, שכל איסור תוספת על אהל קבע, הוא כשגם התוספת ניתן לקבע. ב'. דהלא מיחזי כמוסיף על הבנין, כעין מש"כ בר"ס שי"ג, ויש לומר שכאן הוא שם כר וכסת או כר תבן, וכמבואר במשנ"ב כאן, ולא מיחזי כמוסיף.

614. כן העיר בשעה"צ (אות כ"ז), דאם לא כן תיקשי דהלא המחיצות כבר עשויות, עיין שם. ועדיין אינו מיושב בסברא שהרי מ"מ לא חשיב, ויש לבאר כנ"ל, שבכה"ג שעושה סתימה ובנין חשוב ה"ז חמיר טפי. (והרי כל אוהל דעלמא הוא משום בנין). ועיין בביאור הגר"א שהקשה אכתי דמאי שנא מסגירת קדירה שמותר וכדלהלן סעיף י"ג, עיי"ש. ובפשטות י"ל דשאני קדירה שכך הוא אופן השימוש, ועדיף ממשנ"ת שם בכיסוי המיוחד דשרי, וה"נ בנידו"ד עד"ז (וע"ע בחי' הרשב"א בביצה דף לג. ד"ה וכן ביעתא). ודו"ק.

ובאמת שמה"ט נראה שדין זה רפוי [ולכן המשנ"ב העתיקו בלשון "אפשר" שאסור]. וכן מבואר במשנ"ב שם סק"כ במוסגר שדין זה רפוי, עיין שם. ועכ"פ כתבנו דין זה בלשון "אפשר".

ואם תאמר הלא בכל אופן אסור בין עם מחיצות ובין בלא, שהרי הוא להגן, אולם ז"א, דיעוין במחה"ש שביאר הענין שמטרתו לסתום אחר שיצא העשן, כדי שלא ילך החום, וא"כ אין זה להגן, ואת"ש. (ויש לבאר, דהלא רצונו גם להגן שלא יכנס קור, וי"ל שהענין בזה הוא שלא ילך החום וכמש"כ מחה"ש, והיינו שישתמר החום, ולפי"ז אם יכוון שלא יכנס הקור, יהיה אסור, וזה צ"ע דהא גם בזה קפדי שלא יכנס קור, וצ"ע).

615. כ"ה פשוט, כפי דקי"ל בכל דוכתא שמותר להוסיף על אוהל עראי, וכנ"ל בסעיף ב'. וכן מתבאר מדברי המשנ"ב (סק"כ). ודו"ק.

616. משנ"ב (סק"כ) בשם הפמ"ג (וכ"ה בכה"ח אות ל"ז). ואין להקשות למה לא כתב רבותא שאפילו אם הנקב בגג עצמו, ולא רק בכותל מן הצד, אפ"ה שרי כיון שיש טפח, דזה מובן מדברי לפנ"כ, וכנז' בהערה הקודמת.

617. כ"כ המג"א שם, והובא במשנ"ב שם, שאם הפח של התנור קבוע בו מותר. וע"ע מה שכתבנו כיוצ"ב לעיל בסעיף ב' גבי הכריכה וכו', ושם נתבאר שכל שקבוע בקיר מותר בין בגג ובין מחיצות, וכן מבואר בהל' סוכה בגגון עם צירים שמותר לסגור ולפתוח, ודו"ק.

618. משנ"ב שם בשם התר"ש, והוסיף דאע"פ שהפמ"ג לא פשיטא ליה ד"ז כ"כ (נ"ב. הפמ"ג כתב ע"ז שצ"ע עוד), מ"מ בלא"ה עיקר הדין רפוי, ויש להקל. וכ"כ בכה"ח אות ל"ו, וציין שדעת האחרונים להקל (וכידוע בד"כ שנקט אחרונים כוונתו למשנ"ב).

ובאמת דבכל דוכתא כל פחות מג' הוי לבוד, ולכאו' צ"ב מה הספק, ועיין בחזו"א (סימן נ"ב סק"ט) שחולק על כל עיקר הדין, דבכה"ג לא אומרים לבוד, שדווקא כשיש תחלת אהל מכאן ותחלת אהל מכאן וחלל ביניהם אמרינן לבוד, דנחשב שיש טפח כדי להוסיף עליו, משא"כ כאן שיש חלל ואין תחלת אהל שנוכל להחשיבו כאהל ע"י לבוד, עיי"ש, אכן נראה לומר דהא מילתא תליא בחקירת המפרשים בגדר לבוד אם הוא כדבר שמחובר ממש, או שאינו אלא כדין בעלמא, ואכמ"ל.

619. כן העיר המשנ"ב (סוף סק"כ), וכן העיר הכה"ח אות ל"ז. [אמנם יש לציין שבמשנ"ב בסי' רנ"ט סקכ"א יש כמה פרטים להיתר בזה, כיעוי"ש].

620. כמשנ"ת לעיל בהלכות הקודמות, וכמבואר במשנ"ב בס"ג ובסי"ג. ובכל פרטי הדינים בנידון זה, יעוין עוד להלן בסעיף י"ג.

ובעיקר הנידון יש לבאר, שלכאו' היה צ"ל בזה איסור אוהל, מעצם הדבר שכיסוי הכלים עשוי להגן (ובתוס' המובא בב"י בסוה"ס מבואר שאין בזה אוהל). ושמעתי שעמדו בזה האחרונים, שבספר קצוה"ש תירץ שאהל נאמר רק אם הוא עשוי להגן על בעלי חיים, ולא על מאכל ומשקה, ע"כ. אולם זה צ"ב בסברא, וגם הלא אוהל תולדה דבנין, ומצוי שיש מחסן ואוצר העשוי להגן על האוצרות שבתוכו, ובספר ארחות שבת כתב שבכלי אין דמיון אוהל, אולם זה ק"ק דהא מבואר בכ"ד שגם בכלים אסרו, ואיך יהיה חמור בגלל המחיצות יותר מגג להגן, ויל"ב. ובמק"א נת' עוד.

621. כ"כ המג"א (בסק"ו ובסקכ"א) בשם הר"ן והתוס', וכן הובא במשנ"ב להלן (סקמ"ח), וכתב דלפי"ז מה שכתב השו"ע חבית היינו ברחבה הרבה (ודברי הר"ן והתוס' הללו הובאו בב"י סוה"ס), ורק אם אינה רחבה מותר כשלא עשה את המחיצות, וכאמור דעפמש"כ הב"י נראה שכך דעתו, ואע"פ שבט"ז וכמה אחרונים פלפלו בזה, אכן אין לנו אלא דעת הראשונים והב"י שהביא כן, ואין להקל, וכאמור שכן פסק המשנ"ב בסי"ג [והוא חושש לב' הדיעות לחומרא, וכנ"ל בהלכה הקודמת, והיינו שאוסר גם בכלי רחב הרבה, ואף כשאינו עושה מחיצות, וכמו"כ אוסר גם בכלים קטנים אם מזיז המחיצות].

ושיעור הדבר שנקרא "רחבה הרבה", כבר תמה הב"ח שאיזה שיעור יש לזה, וכן תמה הט"ז הנ"ל, ובא"ר כתב לתרץ שהיה להם שיעור ידוע לכל החביות, אולם כבר הביא המחה"ש כאן בשם הת"ש דאכתי צ"ע לדידן שאין ידוע השיעור, ואיך הביאו זאת הפוסקים. ועי' בלשון המשנ"ב. ועדיין אין שיעור ברור לזה, וצ"ע. ואפשר שזה מדובר בכלי רחב שמחזיק מ' סאה, שהוא כשיעור אמה על אמה ברום ג' אמות, וכמו שמצאנו בב"י (ר"ס שי"ד) שהביא מדברי הר"ן ששייך בנין וסתירה בכלי גדול, ולא פירש בהדיא את השיעור, והב"י כתב שיש לפרש דבריו כדעת הראשונים שנקטו שגדול הוא במ' סאה וכו', עיי"ש, דהוא רחב הרבה כאוהל, וה"נ אפשר לומר בנידו"ד. אולם ז"א מוכרח, לא שם ולא כאן. והגם הלום ראיתי באול"צ (פכ"ח ס"ה) שכתב שהוא כשיעור מ' סאה, וכ"כ עוד באחרוני זמנינו, אך כאמור אין לזה שום הכרח. וראיתי שגם בספר שולחן עצי שיטים כתב כן שהוא רחב הרבה כמו מ' סאה, וכתב שבעגולה רוחבו כשתי אמות, יעיי"ש. אמנם יעוין בשש"כ (פכ"ד הערה ע"ח) שהביא כן מהנז"י, ושהגרשז"א אמר ע"ז שהוא לאו דווקא, ולעולם גם פחות מזה, ורק נתן דוגמא לרחב, וגם כל כובא פחותה ממ' סאה, וכן מטה שהזכירו הפוסקים הוא פחות ממ' סאה וכו', עיי"ש. וגם יל"ד בסתימת הפוסקים שלא כתבו בהדיא מ' סאה, ועוד יותר מפורש מזה שהרי ראינו שנתקשו הרשב"א ושא"ר בשיעור רחבה הרבה דהוא בכלל נתת דבריך לשיעורים וכו', ולא מצאו לו פתרון, וכמו שהבאנו לעיל, ומוכח מזה שהבינו שלא תלוי במ' סאה כבשאר דוכתא (ואפשר לכאו' שזה בין לקולא ובין לחומרא, והיינו שאף ברחב יותר מזה נמי שרי, וכן יל"ד במשנ"ב סקי"ח שסתם מטה אינו רחב הרבה, אמנם אפשר דאין לזה שיעור מלא של אמה על אמה אלא דף בעלמא, וצ"ע. וגם יל"ד במש"כ בדינים והנהגות חזו"א פי"ג אות כ"ב שחשש שבית הכסא נחשב רחב הרבה, עיי"ש. וזה לכאו' תימה שיחשב רחב הרבה בכה"ג). וראיתי בספר הל' שבת בשבת עמוד צ"ה שכתב שנראה שסתם קדירה יש בה לכה"פ 35 ס"מ, וא"כ מקום שפיתת שתי קדירות הוא 70 ס"מ, שבפחות מזה ודאי אין לחוש, וכתב שהמיקל ב-90 ס"מ ג"כ יש לו ע"מ לסמוך וכו', עיי"ש. אך גם זה אינו אלא השערה בעלמא, ואפשר איפוא שהשיעור קרוב לשיעור מ' סאה הנ"ל, ואולי בין 2-3 אמות, ויותר נראה כקצוה"ש הנ"ל, ובערך כשיעור הנ"ל, כמו 70-90 ס"מ (ויש לצרף גם דעת הראשונים שאין בזה איסור אוהל כלל).

622. כ"כ המג"א (סק"ו), וכ"ה במשנ"ב שם, ומשמע שאם אינו עשוי ע"י צירים אסור, ולהלן כתבנו שיש להקל למעשה בכל אופן שהכיסוי מיוחד, וע"ע מה שכתבנו להלן בסעיף י"ג.

623. עיין בכה"ח (אות ע"ו) דיש להקל בכיסוי המיוחד לכך אפילו ברחבה, וכן כתב לעיל (באות ל"א), ושם ציין המקורות לכך, שהם הט"ז בסוה"ס שבמיוחד לכך שרי (וממילא מותר גם ברחבה), וכן נראה דעת הפמ"ג בא"א ובמש"ז, וכ"כ בא"ר להקל, וכ"פ בבא"ח, ע"כ. ויש להעיר איפוא, א'. דמהפמ"ג אין ראיה ברורה להיתר, דאינו אלא כמעתיק שיש בזה מחלוקת בין המג"א לט"ז, ולא הכריע בזה. ב'. וגם עיקר דברי הט"ז מחודשים דמהיכא תיתי לחלק באו"א, ואילו התוס' חילקו שהכל תלוי ברחבה או באינה רחבה, ומאחר שלתוס' ברחבה אסור מהיכא תיתי לחלק בזה (אמנם י"ל דמ"מ בסברא הוא נכון כשלעצמו, דכל כה"ג לא הוי אהל אלא דרך שימוש הכלי, ועי' חזו"א סי' נ"ב). ושו"ר בא"ר (אות י"ד) שהביא דברי התוס', והביא דברי הב"ח והט"ז שתירצו תירוצים אחרים, וכתב דאע"פ שאין לאחרונים לבדות תירוץ נגד דברי תוס', מכל מקום אפשר לסמוך עליהם להלן, דהא הרשב"א והראב"ד חלקו על תוס' וכתבו שאין בכיסוי משום אהל, אלא מחשש משמר בעלמא, עיי"ש. ובאמת שהמשנ"ב בסוה"ס כבר העיר שהנוהגים להקל לסמוך על הרשב"א והראב"ד יש להם על מה שיסמוכו, והכי נמי ס"ל לא"ר שיש לצרף לסניף להקל כדברי הט"ז, ואת"ש. ונראה לכאו' עוד שהט"ז מתבסס על זה שהטור כתב בסתמא חבית, ומשמע שמותר בכל אופן (וכן רמז לכך הט"ז בתו"ד), אלא שז"א מוכרח כ"כ, שהרי גם השו"ע כתב חבית סתמא, ובודאי שכוונתו לחבית רחבה, כמו שהביא בב"י בסוה"ס בשתיקה הראשונים (איברא דיש מקום לומר דאף השו"ע שנקט סתמא הוא ללמד כן בכל הכלים).

והנה לכאו' יש לאסור ברחבה ואפילו במיוחד לכך, דהא השו"ע פסק כדעת התוס' שהאיסור משום אהל, והתוס' עצמם כתבו שברחבה אסור, וכן הובא בב"י בפשיטות, וכ"פ המג"א והט"ז. אולם הרי יש לנו צירוף הראשונים דבכלל אין איסור אהל, וכמש"כ הא"ר. וכשם שכתב המשנ"ב דהנוהגין להקל יש להם ע"מ שיסמוכו, הכי נמי אפשר לצרף לסניף. (ובפרט ששיעור רחבה אינו ברור לנו מהו, וכנ"ל). ואמנם יש לדחות כנ"ל דאין לנו לתפוס ד' האחרונים נגד התוס', והרי השו"ע ובב"י החמיר בכ"ז, וכנ"ל. (אמנם יש לדחות דהרי השו"ע נקט בסתמא כל כלי). אולם נ"ל דאפשר שבכיסוי העומד לכך זו סברא חזקה המועילה לכו"ע שכל כה"ג אינו דרך אהל כלל, וגם בעצם הסברא הסכימו הרבה אחרונים לד' הט"ז, וכיעוין בתורת שבת ומחה"ש וא"ר הנ"ל, וכן בעה"ש ותהל"ד ועוד הרבה אחרונים. ובתוס' ועה"ש שם הביאו שכן איתא בשיטמ"ק בביצה (דף לג.). אולם באמת יש להוכיח איפכא מקושית תוס' ושאר ראשונים שלא תירצו כן, וכבר העירו בזה בא"ר סקי"ד ועוד באחרונים. ועוד נראה שגם המנהג להקל בזה, וכיעוין בא"ר שם בסו"ד שבכה"ג. וכ"ה בכה"ח אות ע"ח. וע"ע מה שכתבנו בסעיף י"ג ובהערות שם, ונראה דקאי גם על הנידו"ד, וכ"כ גם הכה"ח (אות ל"א), וכ"כ הביה"ל ועו"א. וכ"ז הוא מלבד דברי החזו"א בסימן נ"ב סק"י, וע"ע בשש"כ פכ"ד הערה ע"א.

ועדיין צ"ע בכל זה, שהנה בעיקר דברי הט"ז שהתיר במיוחד לכך, כבר העירו בנתיב חיים כאן וביה"ל ועו"א דלכאו' א"א לומר כן, שהרי בכיסוי שאינו מיוחד בלא"ה אסור משום חשש סחיטה (וכמש"כ בסי' ש"כ סט"ו), ועל כרחך דמיירי במיוחד ואפ"ה אסור, עיי"ש. איברא שבערוה"ש באמת כתב דמיירי כאן בבגד מיוחד, וגם ראיתי בכה"ח (אות ע"ד) שהעיר כן מדנפשיה, ואעפ"כ לא חש מזה להקשות על הט"ז, שהרי לקמן (באות ע"ו) פסק כהט"ז להלכה, ונקט שבבגד אסור בכל אופן, ורק בשאר כיסויים מותר. ומ"מ עדיין צ"ע בעיקר דין זה ממה שמצאנו ברש"י בשבת (דף מח.) והר"ן ומאירי והרי"ד ועוד ראשונים שם שמדובר בבגד ה"עשוי" לכך, ואעפ"כ אסרו. וכבר הקשה מזה התו"ש סקכ"א והנה"ש, אמנם כאמור האחרונים ס"ל שדווקא בבגד אסור, ואה"נ שאר כיסוי מיוחד מותר. והנה לכאו' היה אפשר להקל בזה, ובפרט שיש מקילים בעיקר הדין, וגם י"א שכן המנהג. אך צ"ע מקושית תוס' ושא"ר דמשמע שלא התירו במיוחד. ושו"ר מעין זה בנחלת לוי סל"ד, וע"ע שם, ויש לפלפל, ואכמ"ל. ובמכסים כמו שלנו י"ל דהוא כמו בית אחיזה דלהלן, וע"ע בגר"ז סי"ט.

624. כדין בור ודות המבואר בשבת (דף קכו:) ובשו"ע סי' ש"ח ס"י, וכ"כ בנידו"ד בשש"כ משם הגרשז"א, אמנם בספר הל' שבת בשבת ע' צ"ה הביא מהמקור חיים לאסור בזה, ושכ"מ בראשונים, וצע"ע. ומ"מ לדעת המתירים בזה, נ"ל שיש להקל בכל מכסים של סירים שלנו שמוכיח על עצמו שעשוי לכיסוי הקדירה, ודו"ק.

ואם הוא מזיז את הכלי ממקום למקום, ה"ז נחשב שעושה את המחיצות, ואסור לכסותם אפילו הם כלים קטנים כשיש בהם חלל טפח, ועיין בהערה[625]. אמנם לדעת הרבה פוסקים כיון שהמחיצות עשויות ומתוקנות, אינו נחשב כעושה מחיצות כלל, ומותר לכסותו[626]. וכבר כתבנו שיש מקילים בכיסוי מיוחד בכל אופן, ולכן בזה בודאי שיש להקל.

כ"ו. בסעודות גדולות שמניחים שולחנות על חביות, יש להזהר שאם החביות עמדו שם מכבר, מותר להניח עליהם את השולחן, ואם הוא מביא את החביות לשם אסור לכסותם, מפני שהוא עושה אהל, אלא יהפוך אותם שיהיה הצד הפתוח כלפי הקרקע, ועל הצד הסתום יניח את השולחן[627]. אולם לדעת הפוסקים הנזכרים בהלכה הקודמת מותר להניח את השולחן אפילו על חביות שהזיזם ממקום למקום[628].

כ"ז. שולחן העומד על רגליים נפתחות (ונקרא שולחן עם חמורים), וכשרוצים להעמידו מעמידים את הרגליים ואח"כ שמים עליו את המדף, וכשרוצים לסלקו מקפלים את הרגליים ושומטים את המדף, מותר להעמידו ולסלקו בשבת בכל אופן[629]. וכמו"כ מותר לסתור אותו בגמר השימוש, בכל אופן[630]. [ופתיחת הכנפיים של השולחן כמו שמצוי, אין בזה חשש כלל מצד איסור אוהל, וגם מצד בונה אין איסור, כפי המציאות בדרך כלל שאינו עשוי בתקיעה, וכמו שנתבאר בסימן שי"ג].

כ"ח. מטה העומדת על רגליים לארבע רוחותיה, ורוצים להניח עליה דיקט ועליה מזרון, וכמו שמצוי במיטות שבמוסדות פנימיה, מותר, כיון שאין מחיצות. ואפילו אם המטה מונחת בפינת החדר בקרן זוית, ונמצא שיש לה מחיצות, מותר[631].

כ"ט. מגירה של ארון, או של שולחן המסובב בדפנות, מותר להוציאו ולהכניסו, ואין בזה משום אהל, שהרי האהל כבר עשוי, ובהכנסת המגירה הוא רק מצמצם את שטח האהל[632].

ואם היא מגירה של שולחן שאין מסביבו דפנות, ועל ידי המגירה נעשו דפנות, יש מי שאוסר להכניסה תחת כיסוי השולחן, אם יש בה חלל טפח, אולם דעת הרבה מן הפוסקים להתיר בכל אופן[633], וכן הדין לגבי ספסל שינה (והוא מגירה שמתחת המטה)[634].

ודע, שאם הארון גדול, ומחזיק ארבעים סאה, לדעת הרמ"א - אין להוציא ממנו "לגמרי" את המגירה, וגם לא להחזיר אותה לארון, משום איסור בנין וסתירה[635], ולדעת השולחן ערוך - אפשר שיש להקל בזה[636]. ואם הארון או השולחן מחובר לקרקע או לקיר, יש להזהר בזה לכולי עלמא[637]. ואם הארון קטן ואינו מחובר לקרקע, הרי זה מותר לכולי עלמא[638].

ל'. מטה שהיא ארוגה ברצועות או בחבלים, ופורסים עליה סדין, אם אין בין החבלים ג' טפחים, מותר לפרוס עליה סדין, ואין בזה משום אהל[639].

אבל אם יש בין החבלים ג' טפחים, אסור לפרוס עליה סדין משום איסור אהל[640]. (והיינו במטה שהמחיצות שלה מגיעים לארץ, אבל במטה כמו שלנו שיש לה רק רגליים לארבע רוחותיה, אין שום חשש)[641]. ואם היה עליה כר או כסת או איזה בגד פרוס עליה מערב שבת, מותר לפרוס בשבת על כל המטה, כדין תוספת על אהל עראי[642].

וכדין איסור עשיית אהל כך איסור סתירת אהל, ולכן אסור להסיר את הכיסוי שעל המטה[643].

ל"א. המסדר חביות זו על גב זו, אחת על גבי שתיים, ונשאר ביניהם טפח, אם הוא צריך את האויר שבין החביות, כגון שלא יתעפשו, יש להזהר מאיסור אהל, ולכן יאחז בידו את העליונה, ואחר כך יסדר את התחתונות תחתיה, ולא יסדר את התחתונות תחלה ויניח את העליונה עליהם[644].

ואם אינו צריך את האויר שביניהן, כגון סתם קופסאות למיניהם, מותר לשים זה על גב זה[645].

ל"ב. מותר להניח ספר אחד מכאן וספר אחד מכאן, ועוד אחד על גביהן, משום שאינו צריך לאויר שתחתיהן, ואין בזה משום אוהל[646]. [אמנם יש להזהר מבזיון הספרים, עיין בהערה[647]].

ל"ג. אם אין באויר חלל טפח, אין בזה משום אהל, ולכן מותר לפרוס כיסוי על מקום שהוא מכוסה כבר[648], ולכן בסוכה כשיורדים גשמים, מותר לפרוס על הסכך מפת ניילון וכיוצא, כדי שלא יכנסו הגשמים לסוכה[649], ויזהר שלא יגע בסכך משום מוקצה[650]. (ועיין בהערה אם מותר לפרוס על הסכך איזה כיסוי, באופן שעל ידי הכיסוי תהיה כשרה)[651].

---

625. הנה במשנ"ב (שם) נקט להחמיר כדעת הפוסקים שבהזיז את המחיצות הרי זה כעושה מחיצות בשבת, ואסור (אפילו בכלים קטנים). ועיין מה שביארנו בזה להלן בסעיף י"ג.
ונפ"מ לפי"ז שלדעת המשנ"ב אסור לכסות כל כלים שיש בהם חלל טפח, כגון קופסאות לגו ושאר משחקים כשאינם מלאים, וכן קופסאות אוכל שאינם מלאים, וכן הדין גם בכלים עגולים, שדבר עגול הוא ג"כ נחשב שיש לו מחיצות. [והרי הוא בעצם מהותו, וכיוצ"ב סוכה עגולה דנחשב שיש לה דפנות, עיין פ"ק דסוכה, ובשו"ע סימן תרל"ד ס"ב].
אמנם יש להעיר דאפשר שכל הקפידא בהביא מחיצות בשבת, הוא דווקא כשהביא אותם על דעת לפרוס עליהם, שאז הוא כתחילת אוהל, ואז אסור לפרוס, אבל אם הביאם בלא כוונה לפרוס אפשר שמותר. וכבר העיר בזה בשש"כ פכ"ד סכ"ד.

626. כן מצאתי להחזו"א (סימן נ"ב סק"י וסקי"ד). ובכה"ג לא חשיב עשיית מחיצות, וגם מוכח קצת מד' הראשונים שהביא הב"י בסוה"ס דלא סברי הסברא זו. וגם הבאנו כן לעיל בהלכה שלפני הקודמת מדברי הקצוה"ש, ושכן דעת כמה פוסקים, שאפילו אם מזיז את המחיצות אין זה נחשב שעושה אותם, אלא הם כאילו עשויות, עי"ש. ואכן גם המנהג להקל בזה. ויש לזה ע"מ לסמוך וכנ"ל.

627. משנ"ב סוף הסימן (סקמ"ח) בשם הח"א, ומשום שהוא מביא כלי שיש לו ד' מחיצות ואסור לכסותו, וגם אינו כיסוי המיוחד לכך [ועצם הפיכת החבית ודאי שאינו נחשב אהל, ע"פ מה שנתבאר בסעיף ה', דלא מידי עביד, כיון שהוא עשוי ועומד].

628. כן כתב החזו"א שם סק"י וסקי"ד שאין צריך להזהר בזה, כיון שהמחיצות כבר עשויות. ואמנם כאן יש ד' מחיצות. אולם גם בזה מלבד שרבים מקילים, הנה יש עדיפות במה שהמחיצות עשויות כבר, וכנ"ל. וכיון שא"צ לאויר שתחתיה שפיר דמי, וכבר כתבנו לעיל שגם המנהג להקל.

629. הנה לפי כל האמור לעיל הדבר מבואר שהרי רגליים אלו אינם מחיצות, ואפילו אם הם סגורים ממש כמו מחיצות (וכן על ידי לבוד דהוי כסתום, הגם שבעלמא אמרינן דאין לבוד להחמיר, ויל"ב), מכל מקום אינם אלא ב' מחיצות, והרי נתבאר לעיל שבשולחן שאין צריך לאויר שתחתיו שרי (וכמש"כ בשו"ע סעיף ג').
ואמנם יש לדון לפי מה שהערנו לעיל בהערה, שלכאו' בשולחנות שלנו ה"ז נחשב כצריך לאויר שתחתיו, שהרי משתמשים באוירו להניח שם את הרגליים, אולם לא כתבנו כן אלא כהערה בעלמא, אבל לדינא הלא מוכח מהפוסקים ששימוש כזה לא נחשב כצריך לאויר שתחתיו, ובשלמא בדברי השו"ע והקדמונים יש לומר שבאמת הם לא היו צריכים לאויר שתחתיו בהכנסת הרגלים, שישבו בהסבה מוטים על צידיהם, או שישבו בישיבה עם רגליים מקופלות הנקרא ישיבה מזרחית, אולם שאר הפוסקים הנו"כ הרי בודאי ישבו על כסאות, ואעפ"כ לא החשיבוהו כצריך לאויר שתחתיו (ויש לומר דכיון דכך הוא דרך השימוש ולא מחזי כלל כאהל, דלא חשיב כצריך לאויר אלא דממילא הוא נעשה בהכרח, שרי, ואינו דומה למטה שמשתמש תחתיה להנחת מנעלים, וה"ז ממש כשימוש אהל). ושוב כתבנו לעיל שמצאתי שעמד בזה השיש"כ, וביאר דל"ח עשוי להשתמש תחתיו, עיי"ש.
אלא שעדיין הבאנו להעיר מצד מה שמסדרים את הכסאות תחת השולחן, ובפשטות זה כדוגמת הצנעת המנעלים תחת המטה. ומ"מ מן הדין יש להקל בזה, וגם שכתבנו לעיל שאף שהט"ז וע"א החמירו בצריך לאויר שתחתיה בב' מחיצות, מ"מ משמעות כמה ראשונים שאינו אסור אלא בד' או עכ"פ בג', וכן העירו באחרונים. ואמנם לדעת הט"ז ודעימיה, הרי אסור. אולם מ"מ במציאות אין לחוש, שהרי בשולחנות כאלה המציאות היא שבגמר השימוש מקפלים אותם, ולא עשוי להשתמש תחתיהם כלל.
ועכ"פ בד"כ אין לזה מחיצות (שפתוחים באמצען) ואין בזה חשש, ואפילו לדברי הביה"ל כאן (ד"ה מטות) שכתב שטוב לחוש להרשב"א שאם צריך לאויר שתחתיו אסור אף בלא מחיצות, אולם כבר כתבנו מקודם שהכנסת הרגליים לא חשיבא, ומאחר דבלא"ה לדעת השו"ע והפוסקים אין לחוש כלל לאהל כאשר אין מחיצות, אין להחמיר בזה, ולכן אפשר לפתוח הרגליים תחילה, ואח"כ להניח עליו את הפלטה, ואין צריך לעשות שינוי כלל.

630. שכל שאין בו בונה ולא אוהל, כך מותר לסותרו בכל אופן.

631. כתבנו דוגמא מצויה זו שלפעמים באים אורחים לפנימיה, ומכינים לו מטה, מותר. והוספנו, שאף אם יש מחיצות מעצם זה שהוא בפינת החדר אין בזה חשש, שמלבד שיש חולקים על הט"ז, וסבירא להו שרק בד' או עכ"פ בג' מחיצות, הנה אף להט"ז מותר כאן, כיון שהמחיצות היו עומדות ועשויות שם כבר מערב שבת, וגם אין קשר בינם למטה, ודו"ק.

632. הדברים פשוטים, וכן העיר השש"כ (פכ"ד הערה פ"ה) שאף לח"א שאוסר במגירת שולחן, מכל מקום במגירת ארון אין לחוש, שהרי אפילו אם מוציאה עדיין נשאר אהל, ובהכנסת המגירה אינו אלא מקטין ומצמצם אוהל שהיה מכבר [ואפילו אם נשארו רק שתי מחיצות מותר]. והוספנו דהוא הדין מגירת שולחן המסובבת מחיצות, וגם אם הקירות שסביב הארון משמשות כמחיצות, מותר, שהרי כבר לפנ"כ האהל והמחיצות היו עשויות.

633. עיין משנ"ב להלן (סקמ"ח) בשם החיי אדם שמגירת שולחן שנשמטה כולה מן השולחן, אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה משום שעושה אהל [וביארנו דהיינו בשולחן שאין לו מחיצות, וע"י הכנסת המגירה נעשים דפנות, אבל בשולחן משרדי וכדו' שכבר יש בו דפנות, דינו כנ"ל במגירת ארון].
אולם לדינא נראה דיש להקל בזה, א'. דבשעה"צ (אות נ"ו) הביא מספר קיצור שולחן ערוך שדחה ד' הח"א, דהא הוא בכלל ממעלה למטה דלא אסרו חז"ל (וכנ"ל בסעיף ג'), ואע"פ שהשעה"צ תירץ דשאני התם שהוא דרך שינוי משא"כ בכה"ג, אולם החזו"א (סימן נ"ב סקי"ד) כתב דכל שאינו עושה רק מחיצות בעלמא שרי, עיי"ש. ומסיק להתיר בזה. וכן כתב בתפארת ישראל בכלכלת שבת (מלאכת סותר סוף אות ל"ה), עיין שם בכל דבריו. ועוד באחרונים. ב'. וגם ע"פ הט"ז (בסוה"ס) שבדבר שדרכו בכך אין חשש דאוהל, וכ"כ הרבה פוסקים שבמיוחד לכך אין איסור (ובזמנינו שמצוי גם בית אחיזה ודאי שרי). וע"ע בפ"ת סוה"ס שהביא כן מדברי האחרונים שדחו ד' הח"א, ושכ"כ בקצוה"ש עפ"ד שו"ע הגר"ז.

634. גם דוגמא זו הזכירה הח"א (וה"ד במשנ"ב שם), וכן הזכיר זאת במשנ"ב כאן בסעיף ג' (סקכ"א), והיינו הך כדין המגירה, ואם המגירה מלאה בשמיכות וכריות וכדו', ואין בה חלל טפח, ה"ז מותר לכו"ע.

635. עיין חזו"א (שם) דאפשר שהחזרת מגירה הוי בונה, ואמנם בד"כ היא רפויה בכלי, ובכה"ג מותר להכניס בשבת (עמש"כ בסימן שי"ג ס"ו). אולם הרי בבנין בקרקע אסור אפילו ברפוי, וכבר כתב הרמ"א (בסימן שי"ד ס"א) שכלי המחזיק מ' סאה דינו כקרקע, עיין שם. וממילא אסור להכניס לו מגירה אפילו ברפיון. (איברא שיש לדון בעיקר האיסור, ועי' בדברינו לעיל בסי' שי"ד סוס"ה).
ונראה שכ"ז הוא בארון, אבל במטה שהמגירה נגררת על הרצפה, אין זה נחשב תוספת על המטה, ומותר.
וראיתי בספר אורחות שבת ע' רס"ח בשם הגרשז"א שאם היא מגירה שרגילים להכניסה ולהוציאה תדיר, אין בה איסור בונה (דכיון שרגילים בכך, אינו נראה כמחובר לארון ואסור משום בנין, אלא נחשב כמונח בו גרידא), ורק אם יש בה מעצור המונע את הוצאתה, אז חשיבא טפי כחלק מן הארון.

636. שהרי השו"ע (בסימן שי"ד שם) לא הביא האי דינא דכלי המחזיק ארבעים סאה, וביארנו שם דנראה דלא ס"ל לחלק בכלים, אמנם הבאנו שם שיש שנקטו להחמיר אף בדעת השו"ע, ועיין שם בכל דברינו, ושם נתבאר שאף לדעת השו"ע אם גדול הרבה יותר, ג"כ נחשב כבנין ואסור. ושייך לכאן. [ויש לדון בכ"ז בגוונו שהוא רפוי, וכאשר העיר החזו"א הנ"ל].

637. כמשנ"ת לעיל דבכה"ג הוי בונה, ולכו"ע אסור במחובר לקרקע. (ועיין בהערה שלפני הקודמת).

638. פשוט שזהו כל הנידון הנ"ל מצד אוהל, והיינו שהוציאו לגמרי, ואפ"ה מותר. [דאילו לא הוציאו לגמרי, הרי אין בזה חשש כלל, כמו כסא טרסקל, וגגון עם צירים, וכמש"כ הפוסקים].

639. כן מדויק בשו"ע (סעיף ד'), ובמשנ"ב (סקכ"ה), וכפי שנתבאר לעיל בסעיף ב'. ועיין מה שכתבנו שם.

640. שו"ע (סעיף ד'), וכ"ז הוא כפי התנאים שנתבארו בסעיף הקודם שיהיה צריך לאויר שתחתיה וכו'. ועיין בהערה הבאה. [אמנם יש עיצה לאחוז הכיסוי באויר ואח"כ להכניס את המטה, וכנ"ל בס"ג].

641. משנ"ב (סקכ"ד), וכהשו"ע לעיל ס"ג, והוא הדין אם המחיצות מגיעות בפחות מג' טפחים סמוך לארץ, שאז דינם כמו שנוגעים בארץ (מדין לבוד), וכמשנ"ת לעיל. ומצוי דבר זה במיטת תינוק שמפרקים את הלוח ששמים בתוך המטה בין המחיצות, וכשרוצים פותחים אותה, ושמים עליה את הלוח. (ואם הלוח קבוע בה ומקופל עימה עם צירים וכיוצא, ה"ז ככסא טרסקל דמותר לפותחו בשופי). אזי אם יש לה מחיצות המגיעות לארץ, או עכ"פ אם הם סמוכות לארץ בתוך ג"ט, אסור לסדרה בשבת (ואע"פ שאין במחיצה עשרה טפחים, וכמש"כ במשנ"ב ובביה"ל בסעיף ג'), וכפי כל התנאים שבזה. וכבר הזכרנו פרט זה לעיל בסעיף ג'. והעיצה להתיר בזה הוא שיגביה הלוח ואח"כ יביא המחיצות.

והוסיף בשעה"צ (אות ל"א) דגם מיירי שהעמיד אותה עתה בשבת במקום הזה, שאם היתה עומדת שם מכבר מערב שבת, הרי נעשו המחיצות מבעוד יום ואין בזה משום אהל, וכן כתבנו לעיל דבעינן שאף המחיצות יהיו בשבת, וה"ז ככל התנאים הנ"ל.

642. שו"ע שם.

643. שו"ע שם. וע"ע משנ"ת לעיל בס"א ובס"ב.

644. שו"ע (סעיף ו'), וביארו האחרונים שהאיסור רק אם הוא צריך את האויר שתחתיהן, והיינו כגון חביות שרוצה שלא יתעפשו [ואמנם דעת הב"ח להחמיר אפילו בא"צ לאויר שתחתיו, אולם כאמור דעת השו"ע ושאר פוסקים להקל בזה. וכ"כ בכה"ח (אות נ"ב). וכתב דאמנם המחמיר תע"ב, ע"כ. ויש להעיר שבכה"ח (אות ע"ה) פסק להחמיר בזה כהב"ח, ומשמע מעיקר הדין, אמנם עיין מה שכתבנו שם בסעיף י"ג בהערה ד"ה הנה יש לדון, ודו"ק]. ועיין בביה"ל ד"ה לא יסדר מש"כ בזה.

645. דכל שא"צ את האויר שתחתיהן שרי, אמנם עיין בסעיף ג' שנתבאר שאם יש לו מחיצות מד' צדדין יש להחמיר גם בזה.

646. שו"ע (סעיף ז') והרמ"א. (ועמש"כ לעיל בהערה ד"ה שו"ע סעיף ו').

647. באחרונים נזכרו ב' נידונים בענין כבוד הספרים, א'. דעת הט"ז שאסור לשים ספר מתחת לספר העליון, כשרוצה להגביה את הספר העליון שלומד בו, משום בזיון הספרים. [ורק אם הם היו מונחים שם כבר מותר לשים עליהם את הספר העליון שלומד בו, וכן אם הוא רוצה ללמוד משניהם מותר להכין ולהניח את התחתון תחת העליון]. אולם במשנ"ב (סק"ז) כתב שדעת המג"א והח"א להקל בזה. [ובפשטות הטעם משום שהוא לצורך הלימוד]. וכן הובא בכה"ח (אות נ'), וכתב ג"כ שדעת המג"א והאחרונים להקל, ומשמע שמן הדין יש להקל בזה. וגם המשנ"ב בהל' ביהכנ"ס (סימן קנ"ד סקל"א) כתב בפשיטות שיש להתיר להניח ספר תחת ספר שלומד (ובפשטות היא סוגיא בדוכתא, אלא ששם לא האריך כדהכא, אלא ציין בקצרה אגב שאר דינים). ויש עוד כמה דברים כאלה שמשתמש בספר לצורך הלימוד [וכמובן שכ"ז באופן שאינו דרך בזיון כולי האי]. ב'. עוד העיר הפמ"ג כאן שאסור להניח ספר גמרא ופרש"י ותוס' על גבי ספר תנ"ך, וכמבואר ביו"ד (סו"ס רפ"ב), וה"ד בכה"ח הנ"ל. אולם יש בזה הרבה פרטים. וגם בשונה קצת מדינא דגמ' ושו"ע, כיון שכיום הם ספרים הנדפסים, ואכמ"ל.

648. כן מבואר בכולי דוכתא (ועיין להלן בשו"ע סוף הסימן ובמשנ"ב שם), והזכרנו ד"ז לפמש"כ המשנ"ב כאן (סקל"א).

649. שהרי יש כבר כיסוי, וכ"ז הוא כשאין הפסק בין הסכך לכיסוי שהוא פורס. וכן מבואר בסי' תקכ"ט ס"ט גבי פריסת סדין מפני הנשר וכו', שכתב בשעה"צ (שם אות פ"ד) בזה"ל: ודע דכל זה בחול, אבל בשבת ויו"ט משמע בפמ"ג סימן תר"מ סק"ח דדווקא בתוך ג' טפחים סמוך לסכך מותר (ולא בטפח אחד כדלעיל), דאל"ה יש לחוש משום אוהל, עכ"ל. וע"ע במשנ"ב סימן תר"מ סקכ"ה [וייש להוסיף, שאפילו בשיש מקומות בסכך שאינם מכוסים, מ"מ מותר לפרוס עליהם, בין שאין שם הפסק ג' טפחים (שאז הכל נחשב כסתום, מדין לבוד, וכמשנ"ת בסעיף ב' ובסעיף ד'). ואפילו אם יש בסוכה חסרון סכך, ויש ג' טפחים אויר, אעפ"כ מותר לכסותו בכיסוי, שהרי זה תוספת על אהל עראי מותר, וכמו שמותר לפרוס גג כשהיה פרוס טפח מלפני כן.

650. והיינו כשמזיז אותו אסור, אבל באינו מזיז מותר, וכמשנ"ת בסי' ש"ח. ושם כתבנו דקיי"ל שמותר נגיעה בלא להזיז אפילו לצורך דבר האסור. ואם הוא מזיזו אבל שלא בנגיעה בידיו אלא על ידי הסכך וכדו', מותר. ואף שטלטול מן הצד אסור לצורך דבר האסור, כאן זה לצורך דבר המותר. ועוד, דהא לא מתכוון להזיז אלא לכסות את הסוכה, ובכה"ג אין איסור, וכמשנ"ת בדברינו בסי' שי"ב.

651. יש לדון באהל המתיר אם אסור כמו מחיצה המתרת, וכגון שיש אויר ג' טפחים בסוכה, ורוצה לכסות בסכך פסול ועי"ז יתכשר (עיין בסי' תרל"ב הפרטים בזה). ואף שמצד איסור אוהל אין בזה (כיון שהיה פרוס טפח, וכנ"ל בהערה הקודמת), מ"מ הרי היא מתרת. אלא שמאחר שמצאנו במחיצה המתרת שאם יש טפח מותר להוסיף עליו, כך נראה לגבי אהל המתיר שמותר להוסיף אע"פ שהוא מתיר, וכן היה נ"ל בפשטות. אלא ששו"ר בשואל ומשיב רביעאה ח"ג סימן כ"ה שדן בזה, ומתחילה כתב שאסור משום אוהל המתיר. (וכנראה דס"ל שבאהל חמיר טפי. אולם ז"א ברור, דמה שהוא חמור טפי, כבר נתבאר מפני שיש לו שום תועלת, משא"כ מחיצה, אבל במתיר אין נפ"מ זולת לרש"י שהתיר לגמרי). אך אח"כ כתב סברא אחרת מצד דהוי קבע לז' ימי סוכות, עיי"ש. וצ"ע מנא ליה לחלק. ושו"ר בשש"כ פכ"ד הערה קכ"ו שדן והביא מהגרשז"א שדן בזה, וע"ע בח"ג שם מש"כ בזה. ולעצם הדין להלכה כבר נתבאר לעיל בסעיף י"ב, עיין שם.

אפילו אם נעשים גם מחיצות המגיעות לארץ, מותר. ולכן מותר לפרוס מפה על השולחן, אע"פ שקצות המפה תלויות למטה מן השולחן מכל צד[652]. וכן מותר לפרוס סדינים על המטה, ואע"פ שקצוותיה תלויים מצדדי המיטה[653].

ל"ד. כובע שיש בשוליו שפה הרחבה טפח, אם כל כוונתו בזה הוא רק לכיסוי הראש או דרך כבוד, וזו צורת הכובע כמו שמצוי היום, הרי זה מותר, אבל אם כוונתו בזה הוא גם להגן מפני החמה שלא יבא עליו השמש, או להגן מפני הגשמים וכיוצא, אסור, מחשש איסור אוהל[654].

ואם בעת שלבש הכובע לא היתה כוונתו להגן, ובמשך הדרך זה מועיל לו להגן מותר, ואף אם התחיל ללכת ממקום צל למקום השמש מותר, כיון שבזמן הפריסה היה מותר[655].

דיני אוהל שעשוי לפתיחה וסגירה

ל"ה. הכלל: דבר שהוא עשוי ומוכן עם גג ומחיצות, ואפשר לקפלו ולסוגרו, וכשרוצים מותחים ופושטים אותו ונעשה כמין אוהל, הרי זה מותר, ואינו נחשב עושה אוהל[656].

דוגמאות לדבר:

א). כסא מתקפל, שכשרוצים לישב עליו פותחים אותו, ואחר כך סוגרים אותו, והוא נכפל, מותר לפותחו לכתחילה[657]. ואפילו אם נעשים גם מחיצות מותר[658]. וכן מטה מתקפלת, וכשפותחים אותה יש בה כיסוי ממילא, מותר לפותחה בשבת[659], וכן כל כיוצא בזה[660].

ב). וכן מצוי בזמנינו כסא נוח, ומטה מתקפלת, ושולחן מתקפל, וכן עגלת תינוק, וכן לול של תינוקות שהדף עץ קבוע בו ומתקפל, וכל כיוצא בזה. מותר לפותחו בשבת, וכן מותר לסוגרו[661]. [אמנם כל זה בתנאי שאינו מרכיב או מפרק חלקים, אבל מיטת תינוק וכיוצא שתוקעים יתידות בקצוות, אסור. וכן אסור לשנות את גובה המטה על ידי העברת פינים לחור גבוה או נמוך, כיון שמהדקם במקום החדש][662].

ג). חופה שקשורה בעמודים מערב שבת, מותר להעמידה ולסלקה בשבת[663].

ד). מדף שקבוע בכותל שבבית הכנסת ומניחים עליו ספרים, מותר לפותחו ולסוגרו[664], וכן סטנדר שאפשר לקפלו ולפושטו, מותר[665]. וכן שולחן שבבית שקבוע לכותל, ואפשר להקימו או להשכיבו, מותר[666].

ה). מטה שהיא מחוברת בכל חלקיה, והיא עומדת זקופה או מוטה על צידה, מותר לנטותה לישבה כראוי על רגליה[667]. וכן הדין לענין תיבה או קופסה, וכל כיוצ"ב. אמנם תיבה המחזיקה ארבעים סאה, יש אומרים שאפשר שאסור לכפותה על אוכלין ומשקין וכדו'[668].

ל"ו. מטות ברזל שמתקפלות, וכשרוצים לישון עליהן פושטן, מותר לפשטן בשבת[669].

והיינו דווקא אם הכסוי נמצא קבוע בה, וכשפושטה נמצא הכיסוי עליה ממילא, אבל מיטות כאלה שאחר שפושטין אותם צריך לפרוס עליה את הכיסוי הרי זה אסור, שהרי הוא עושה אהל בשבת[670] (אמנם אם כשפושטין אותה יש בה כיסוי על ידי שליבות או רצועות שאין ביניהם ג' טפחים, אפשר שיש להקל להניח עליה כיסוי[671]).

ואם אין לה מחיצות כמו מיטות שלנו, מותר לכסות אותה בשבת ואין בה משום אהל כלל, אמנם אם יש לה שני מחיצות כמו שמצוי לפעמים שיש לצד ראשה ולצד מרגלותיה מחיצות, הרי זה אסור, והיינו אם הם מחיצות המגיעות לארץ, או עכ"פ אם הם בתוך ג' טפחים בסמוך לארץ, אבל אם אינם סמוכים לארץ אינם נחשבים מחיצות כלל.

ובכל אופן, יש עיצה לכסות את המטה לאחר שפשטה, והיינו שיאחז את הכיסוי באויר, ורק אחר כך יכניסו את המטה מתחתיה, והרי זה מותר בכל אופן, ואין בזה חשש אהל[672]. [אמנם יש אומרים שאפשר שיש בזה משום טירחא בשבת, ורק לכבוד האורחים מותר, ויעשה כפי העיצה הנזכרת[673], וכמו כן אם יש לו מטה אחרת לשכב עליה, אין נכון לפותחה בשבת[674]. אולם יש מתירים בכל אופן, ואפילו אם יש לו מיטה אחרת, וכמו כן אין להחמיר בזה משום טרחא[675]].

ל"ז. שולחן שיש לו כנפיים מתקפלות שעל ידי פתיחתן בעת הצורך מרחיבים אותו, מותר לפותחו ולסוגרו בשבת. וכן מותר להאריך את השולחן בעזרת המדף העומד לכך[676], וגם אם לא היה השולחן פתוח מערב

---

652. משנ"ב (סקל"א) כיון שמה שמונח על השולחן אין בו משום אוהל (שאין חלל בינו לשולחן), מותר גם היוצא ממנו. [ולכן אע"פ שהמחיצות מגיעות לארץ (ונעשה כעת גם כיסוי וגם מחיצות), שרי].

ועיין עוד שם טעם אחר דכיון שא"צ לאויר שתחת השולחן מותר, עיי"ש. וקשה לי בזה דמה הוצרכנו לחפש טעמים להתיר, הלא מצד אוהל בגג אין בזה כלל, שהרי כבר עשוי, ואין כאן אלא מחיצות, והם הרי אינם אסורות כלל, כיון שאינה מתרת. ועוד דהא מ"מ הגג נעשה לפני המחיצות. ועוד ק"ל הא הוא נע ונד ברוח מצויה, וכל כה"ג אינו מחיצה, וכמו שהבאנו לעיל בהקדמה ובס"א, וצ"ע. ושוב שמעתי ליישב בזה את שאלתינו הראשונה עפמש"כ הט"ז (סק"ח) לבאר דברי הראשונים בשבת (דף קלח.) שביארו את איסור פריסת כיסוי על המטה אם הוא משתלשל טפח (עיין להלן סי"א), שהאיסור הוא משום שגג ללא מחיצות ולא נעשה להגן אינו שם אהל, וכאשר הוא מעמיד את המחיצות הרי מקבל הגג שם אוהל, והרי הוא כעשה גם גג, ואת"ש מה שהוצרך המשנ"ב ליישב, ודו"ק. [אך עדיין קשה מה ששאלנו דהא הוא נע ונד ברוח מצויה, ובשלמא אם הוא סיבה לאיסור, י"ל דהכא בבית שאין רוח הוי מחיצה, אבל אם זה סימן הרי מ"מ לא הוי מחיצה. ועיין לעיל שהזכרנו בזה מחלוקת המשנ"ב והחזו"א, וי"ב. ועכ"פ ל"ק כ"כ].

653. כן כתב הב"י (ד"ה ומ"ש ומיירי) בשם הר"ן מהרשב"א ור' יונה, וכ"ה במ"מ ורי"ו. ומבואר שם הטעם משום דבעצם הנחתו אין שום איסור, דהא האהל קיים כבר. וכן הובא במשנ"ב (סוף סקמ"ב). ועיין בכה"ח אות נ"ג וס"ח שהביא ד"ז, וזה כהנ"ל בהערה הקודמת.

654. כ"ז מבואר לעיל בסימן ש"א סעיף מ'. ועיין בדברינו שם הלכה ק"א מש"כ בזה, ובהערות שם.

ויש לעורר בזה, שאם יש שמש, לא יתכוון בלבישה להצל, אמנם בדרך כלל אין האדם מכוון לכך, אלא לובש מן הסתם כדרכו, ומה שיועיל אח"כ אין זה בדעתו. [וכמו"כ מבואר שם שאם שפתו אינה קשה אין איסור, ובפוסקים מבואר שיהיה קשה "ביותר"].

655. כן נראה שבכל זה מותר, כיון שהעיקר בעת פריסת האוהל שהיה בהיתר, ואף אם הולך איתו אח"כ למקום אחר לית לן בה (ונתעוררתי לזה כעת בעניננו).

ושו"ר בס"ד שכבר דנו בזה האחרונים בדין הכובע, שבשו"ת פני יהושוע (ח"א סט"ז) כתב הרב השואל שיש להתיר לחבוש הכובע אפילו שרחב טפח, כיון שעשוי לכבוד ולא לצל, ואפילו אם תגיע אח"כ השמש, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת נובי"ת (סימן ל') שמותר בכה"ג אף אם אח"כ ירד גשם, כיון דלא מידי עביד (וע"ע תהל"ד סקי"ב וסקט"ז, וי"ל).

656. עיין שו"ע (סעיף ה'), והטעם בכל זה כמו שכתב רש"י (דף קלח.) דהא הוא עשוי כבר ולא מידי עביד, והיינו דכיון שאינו אלא מפשט קמטיו לא חשיב עושה אוהל. וכן נקטו המשנ"ב ושאר פוסקים, וכדמשמע בטור דכל כה"ג לאו מידי עביד, ובחזו"א הגדיר את הדברים שדווקא כשמחבר ומרכיב בין שני חלקים אסור (ולאו דווקא שיהיה מחובר זה בזה, אלא אפילו כשמניח את הכיסוי על השולחנות ג"כ הוא בכלל האיסור, שנוטל ב' חלקים נפרדים ועושה מהם אהל), אבל כשהכל הוא גשם אחד אין כאן מעשה בנין, ואינו אלא פושט קמטיו בעלמא. ואמנם מצאנו בפירוש רבינו חננאל טעם אחר, משום שאינם עשויים להשתמש תחתיהם אלא על גביהם, אולם שאר פוסקים לא כתבו כן, ועי' להלן במה שנתבאר לענין חופה. וע"ע להלן בהלכה בענין המטריה וגגון של עגלה שנתבאר יותר בהרחבה.

ויש לבאר, שאף שנתבאר לעיל שאם הכל מחובר והוא רק פושט אותו מותר, דלאו מידי עביד, מ"מ יש לדון שכל זה רק בדוגמאות כגון כסא וחופה וכו', אבל דבר שהוא צריך לפושטו וגם לתקנו כראוי, כגון שיש חתיכת בד מחוברת ע"י מסמר בקיר, ובשבת הוא פושטה ומתקנה מכל הצדדים ומלפנים ומאחור, אפשר שאסור. ואע"פ שכשחיבר אותו הרי הוא גשם אחד, ונת' לעיל שבגשם אחד אין איסור אהל, אולם דבר כזה שצריך לפושטו היטב, נראה שהוא כמעשה פריסת אהל, ואינו דומה למש"כ הרמ"א בסי' תרכ"ו לסגור את הגג מעל הסוכה בשעת הגשמים, ששם ע"י הצירים אינו אלא פושטו בלבד, וגם הוי כעין מעשה דלת דשרי, משא"כ בכה"ג שצריך לתקנו היטב. וכן נראה מדברי הששי"כ פכ"ד הערה פ"א השניה, ומשמע שאין זה מצד בונה אלא מצד אוהל, כיעוי"ש. אולם הדבר אינו ברור, וי"ל בחזו"א סי' נ"ב. ושו"ר גם בששי"כ במהדורא החדשה בהערה פ"ה שהוסיף על ההערה הנ"ל שאם נכנסים ויוצאים בקלות נראה שמותר, וצ"ע. ועיין בפוסקים בדין המטריה שהחמירו בה משום אוהל, כיון שצריך להעמידה בחוטין ובמוטות, ואכמ"ל.

657. שו"ע שם כסא העשוי פרקים, והיינו שהוא מתוקן ועשוי ומחובר לגמרי, אלא שהוא נמתח ונפשט.

658. כן ביאר המשנ"ב (סקל"ב) שאם אין מחיצות בלאו הכי מותר, שהרי אינו צריך לאויר שתחתיו, וכל כה"ג אין חשש כלל, עי' לעיל סעיף ג'. - וזה הערה נחוצה גם לשאר פרטים דלהלן.

659. עי' ביה"ל (רד"ה לכתחילה), והיינו באופן שהוא עשוי ממש כדוגמת הכסא הנ"ל. אמנם בסוגי המיטות יש כמה אופנים, וכמו שדן בביה"ל שם, ויבואר בהלכה הבאה בהרחבה.

660. עיין בשבת קל"ח, ובפרש"י גבי האסלא שהוא כמו כסא המתקפל.

661. עיין בשש"כ פכ"ד סעיף כ"ג. והיינו כשיש מחיצות דאל"ה אין חשש, וכנ"ל.

662. עי' בשש"כ שם בסופו, וכן בהערה שם. וכבר הערנו בזה בהערה ראשונה של הלכה זו, ואם מצד בונה אין איסור בהכנסה במקום שדרכו רפוי. וממקומו נלמד מהמבואר בסימן שי"ג ס"ו, ועמש"ש.

ויש להעיר שבשלמא אם זה דרכו בהברגה אסור, אבל אם זה רק בתפיסה בעלמא, וכגון מתלים או קפיץ זיז שנכנס בחור וכיוצא, אין בזה חשש, עי' בדברינו שם בסי' שי"ג ס"ו.

663. משנ"ב (סקכ"ז) ושאר אחרונים. וביאר השעה"צ דכ"ז דווקא אם הכלונסאות מחוברים בו מערב שבת.

ויש לעיין מה הנפ"מ למעשה, דהלא אין עושין חופה בשבת. (ולהכין לצורך מוצאי שבת, הלא הוא בכלל איסור הכנה משבת לחול). אמנם עיין להלן בסימן של"ט ס"ד בהגה ובמשנ"ב שם כמה אופנים בדין חופה בשבת. ועוי"ל דמיירי בחופה לספר תורה, או לדברים אחרים שעושים לכבוד (הגם שראיתי בפוסקים שדיברו מצד חופה של חתן וכלה, ודנו אי נחשב עשוי לאויר שתחתיה). ובנידו"ד יש נפ"מ ג"כ באופן שהיתה חופה עומדת מערב שבת וכעת רוצים לפרקה, שאם היה איסור לעשותה, יש איסור גם לפרקה משום סותר, ולכן הדגיש המשנ"ב כאן להעמידה ולסלקה.

ובעיקר הדין כבר נחלקו בזה הפוסקים, שיש שכתבו כפשוטו דאף אמנם שהוא עשה אהל, מ"מ אין איסור לעשותו בשבת, שמאחר שבכסא טרסקל אמרינן דהוא גדר דלא מידי עביד, שהרי הוא עשוי ועומד, א"כ גם כאן אינו נחשב שעושה אוהל שהרי האהל כבר עשוי, ועד כאן לא אסרנו אלא בלוקח דבר אחר ומכסה עליו, ולא בדבר שהוא גשם אחד ופותחו וסוגרו, שבזה אין איסור אהל דלאו מידי עביד, ואין חילוק בין צריך לאויר שתחתיו או לא, אולם יש הסוברים שאם הוא עשוי להגן אין היתר, וכמו שהבאנו להלן בדין הגגון של עגלה, מדברי הנו"ב וקצוה"ש ועו"א, והמשנ"ב כאן וכן החזו"א ועוד סוברים שיש להתיר בכל אופן, וכנידון דידן בחופה, אמנם בנידו"ד למעשה שפיר יש להקל בחופה, משום דס"ל שאינו אלא לכבוד בעלמא ולכו"ע שרי, וכמו שכתבנו שם. וע"ע בשש"כ פכ"ד הערה נ"ב שהביא מדברי התהל"ד (סק"ח) שכתב שההיתר בהעמדת חופה הוא פשוט מפני שאינו אלא לכבוד החתן והכלה, ולא נעשה להגן, ושכ"כ בקצוה"ש וכו', וע"ע גם באול"צ, ואכמ"ל.

664. משנ"ב שם, וכה"ח אות מ"ד בשם האחרונים. [אמנם בנידו"ד בלא"ה נמי מותר כיון שאין שם מחיצות, וא"צ לאויר שתחתיו וכו', וגם הוא קבוע בקיר].

665. כה"ח אות מ"ה בשם הפמ"ג בסטנדר הקבוע בכותל, והיינו הך כדף הקבוע בכותל הנזכר לעיל בסמוך. וה"ה לסטנדר בעלמא וכיוצא. [וכאמור לעיל בהערה הקודמת דכאן בלא"ה שרי, וכ"כ המשנ"ב סקכ"ז].

666. והיינו ממש דין הדף שבכותל, ומצוי דבר זה בשולחנות מטבח, וכנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

אמנם יש להעיר דמ"מ יש להזהר מאיסור בנין, וכמו שנתבאר לעיל בסימן שי"ג ס"ו שבדבר ששייך בו תקיעה אסור, ויש שכתבו דכל שנתפס על ידי קפיץ הוי תקיעה ואסור, וא"כ הכי נמי לא יהיה מותר אלא אם כן עשוי על עמודים וכיוצ"ב. (וה"ה לגבי המדף). אולם באמת אפשר לסמוך על הסוברים שכל שאינו נתפס על ידי הברגה, אלא על ידי תפסנים וכדו' אינו דרך בנין, ובפרט כשעשוי לכך, וניכר שהוא עומד לפתיחה וסגירה, וכעין מש"כ שם בסימן שי"ג בסוס"ו, ובהערה, עיי"ש.

667. כ"כ הטור כאן, וה"ד בביה"ל (רד"ה כסא). ועי' בזה בשבת (קלא.) ובפרש"י שם שמבואר כן. והוא פשוט טפי מנידון של כסא טרסקל וכו'. וע"ע להלן ד"ה ועיין בחזו"א, ודו"ק. [ועיין להלן בענין שמשיה שנפלה].

668. שם בביה"ל הביא מהפמ"ג שנסתפק בזה באופן שהתיבה מחזקת ארבעים סאה, אם מותר לכפותה על אוכלין ומשקין, דאפשר דכיון שיש עליה שם אוהל חמיר טפי, ועי' בביה"ל שם שהעיר שכ"ז לפרש"י, דאילו לתוס' מוכח דבכה"ג מותר, כיון שאינו אלא ליתובי בעלמא, עיי"ש. והיה נראה לפי"ז שיש להקל בזה, דבלא"ה עצם הדין מסופק להפמ"ג. ויתירה מכך דסתמא דמילתא נקטו הפוסקים להתיר, ומשמע אפילו בדבר גדול, וכמו מגדל וכדו', וכן תיבה ומטה שהזכירו לעיל, ואמנם שם אינו עשוי להגן, וכאן עשוי להגן. אך נראה שזה תלוי במחלוקת הפוסקים שנביא להלן במטריה וגגון, אי איכא דין כסא טרסקל גם בעשוי להגן, ויש הרבה שהתירו בזה, עיי"ש. ועוד דלכאורה ה"ז תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א לעיל (בריש סימן שי"ד) אם יש איסור בנין בכלי גדול, עמש"כ שם. וא"כ ה"נ לענין אהל נראה דלשו"ע בודאי יש להקל, ובפרט שכל הדין הנ"ל מסופק, וכל זה הוא דלא כהכה"ח (אות מ"ה) שכתב להחמיר בזה, ולכן הזהיר שלא להפוך סל גדול על האוכלים, וע"ע בבן איש חי (פ' שמות) שדן במנהג העולם לכפות סל על האוכלים, וביאר את טעם ההיתר, וציין שם לד' הפמ"ג הנ"ל, ושיש לפלפל בדבריו, עיי"ש. ושו"ר גם בחזו"א (סימן נ"ב סק"ז) שמגדל העשוי לישב בתוכו לצל ונפל, מותר להעמידו אע"פ שכוונתו לצל, כיון שהוא גוף אחד הגג והמחיצות, שמהפכו מצד לצד לא מיחזי כבנין, "ואינו אסור אלא כשמצרף שתי גשמים זה בזה", ע"כ. ויש ללמוד זאת כדין הנ"ל דמטה ותיבה והיינו הך. ומזה יש ללמוד שמותר לכפות איזה כלי או סל על אוכלין ומשקין כדי לשמרם וכדו', ואפילו כשיש חלל טפח, שכל שאינו אלא הופך את הדבר אין בו חשש איסור אהל כלל, ואפילו הוא רחב הרבה שמותר.

669. ביה"ל ד"ה לכתחילה, והיינו הך ככסא טרסקל הנ"ל.

670. שם. וזה פשוט ומבואר שכל ההיתר כשנעשה ממילא, ולא כאשר הוא עושה אוהל.

671. כ"כ בביה"ל שם דאפשר דשרי בכה"ג דגם הגג כאילו נגמר מבעו"י, עיי"ש. וצ"ע הלא מ"מ במציאות אינו נעשה אלא בשבת, אלא דמאחר דזה עצמו שרי, ובעודו כך הרי הוא כמכוסה, סבירא ליה לביה"ל דכמו שעצם הדבר שמותר לפותחו הוא מטעם דהוא כעשוי כבר ולא מידי עביד, הכי נמי דנחשב כהגג עשוי ועומד, ולכן אפשר לכסותו בכיסוי נוסף שהרי זה כמו כיסוי על כיסוי דשרי.

אלא די"ל עוד בזה דהלא ההיתר הוא משום דהוי כתוספת על אהל עראי, וכמבואר בשו"ע סעיף ב', וא"כ כיון שנעשה רק כעת לא חשיב תוספת על אהל עראי, שהרי הכל נעשה כעת, ואע"פ שעצם פתיחתו מותר, אולם הלא במציאות אין כאן גג עשוי, ואיך יהיה מותר להוסיף עליו. [ואולי זה ספיקו של הביה"ל שכתב בדרך אפשר, והיינו דנסתפק לו כאמור דאף אם נאמר שמותר לפותחו, אכתי לא הוי כעשוי ממש]. שוב הערנו בדין זה לעיל בסעיף ב' בסופו לענין הוספה על עגלה שנפתח בשבת, עיין שם ובהערה.

וכדין זה הבאנו להלן בהלכה הבאה ובהערה עיי"ש.

672. כ"ז בביה"ל שם, ועפמשנ"ת בסעיף ג'. ושם נתבאר שיש מתירים אפילו אם יש ב' מחיצות, ורק בד' או ג' מחיצות אסור.

673. ביה"ל שם. ונראה לענ"ד דבמיטות מתקפלות שלנו אין בו משום טירחא כלל, ולא גרע משאר כסא טרסקל וכדומה, ודו"ק [ובכלל בעניני טירחא אי אפשר לנו לדמות זל"ז, דפעמים אסרו חז"ל דבר שנראה דבר קל, ופעמים דבר שנראה קשה מאד לא החשיבוהו לטרחא ולא אסרוהו (ואכן להלן הבאנו מהחזו"א שהתיר בזה דאין לחוש לטרחא). וביותר קשה לי מי גרע מכסא טרסקל וכל הנך שהוא ממש כאותה פעולה ושריא, אך זה כבר כתבנו די"ל שבמיטות כמו שלנו גם הביה"ל יודה שאין בזה טירחא, ומותר].

674. ביה"ל שם עפמ"ש בסי' ש"ב ס"ג לאסור קיפול הבגדים היכא דיש לו להחליף, עיי"ש.

675. עיין חזו"א (סימן נ"ב סק"י) שאם אין בין השליבות ג' טפחים מותר לפותחה בכל אופן, ואפילו שלא בפני האורחים, ואין בזה לא משום טירחא, ולא משום קיפול בגדים, שאין לדמות דברי סופרים זל"ז, עיי"ש. ולענ"ד נראה שגם בלא"ה נמי יש לחלק, ובפרט במיטות שלנו (וכמשנ"ת לעיל בהערה ביה"ל הראשון), ולכן יש להקל בכ"ז.

676. ואפילו אם הוא חלק חיצוני שאינו מחובר לכלי גם כן מותר, שהרי זה כדין תוספת על אהל עראי שמותר, כמבואר לעיל בסעיף ב'. וכבר הזכרנו ד"ז שם.

677. עיין בביה"ל (ד"ה לכתחילה) גבי מטה שיש בה שליבות סמוכין זל"ז שאין ביניהם ג' טפחים, אפשר דיש להקל לפרוס עליה כיסוי, מטעם שגם הגג כאילו כבר נגמר מבעוד יום, עיין שם. והבאנו לעיל בהלכה הקודמת (ונת' במקומו סוף ס"ב, דאילו לא נעשה הטפח מבעו"י, אין היתר להוסיף עליו, ובזה נסתפק הביה"ל אם זה נחשב כעשוי מבעו"י), וא"כ ה"ה בנידו"ד, ועמש"ש.

678. עיין במשנ"ת לעיל בסימן שי"ג ס"ו.

679. בביה"ל (סעיף ח') ד"ה טפח, דן בענין המטריה, וכתב שרבו האחרונים בזה בספריהם, ובדרך כלל נקט שיש הרבה והרבה שמחמירין ואוסרין שלא לפרסן בשבת מטעם אהל (והם המכתם לדוד ומאמר מרדכי, וחיי אדם, ובראשם הנודע ביהודה, וכנזכר בשע"ת סימן ש"א ס"מ), ויסוד האיסור הוא כמו שכתבו הפוסקים דכל היכא שמתכוון לשם אוהל דהיינו להגן מפני החמה והגשמים, אזי אפילו בשביל הגג לבד בלא מחיצות גם כן יש איסור, וא"כ המטריה שכוונתו להגן אסור. [וכה"ג מצאנו בשו"ע (סימן ש"א ס"מ) שאסר ללבוש כובע שיש לו שפה להגן, ואע"פ שאין לו מחיצות, וכן הוכיח במאמר מרדכי שם. ואמנם בנודע ביהודה שם סימן ל' הביא סברא לחלק דשאני כובע שהוא עומד על מקומו הקבוע לו, משא"כ מטריה, וכ"כ הבית מאיר כאן דשאני התם שמונח במקומו, ושכ"מ בלשון הרמב"ם פכ"ב הלל"א, משא"כ הכא, ולכן פסק הבית מאיר להתיר נשיאת מטריה, וכדין כל דבר שאוחזו בידיו דלא חשיב אהל כמו שהוכיח שם, אולם כבר דחו האחרונים דיש לומר שמטריה שדרכה להחזיק ביד דווקא ה"ז נחשב כמקומה ממש, ואינו כסתם בגד שאוחז ביד, אמנם י"א בהיפך שעדיף מכובע מכ"א. וע"ע בליקוטי הערות על הנו"ב, ועוד אריכות טובא באחרונים ע"ד הנו"ב בכל פרט ופרט מדבריו, ולא עת האסף]. וע"ע חת"ס (סימן ע"ב) שגם הוא כתב כמה טעמים להקל, ומצא סמך למנהג מקומו, מ"מ סיים דבודאי לאו משנת חסידים היא, ושומר נפשו ירחק.

ועדיין יש לדון בזה מהא דאשכחן (בסעיף ה') בדין כסא טרסקל שמותר לפותחו ולסוגרו בשבת, ואינו ככל אוהל שאסור, שמאחר שהוא קבוע בו כאלו לאו מידי עביד, ומותר לפותחו. [וטעם זה דלאו מידי עביד כתבוהו הראשונים, והסכימו לזה האחרונים כאן, ומש"כ בנודע ביהודה סימן ל' דאפ"ל באו"א, עיין בחז"א סימן נ"ב אות ו' שכתב שדבריו אינם מתיישבים, אמנם באמת היא פלוגתא רבתי, ונת']. וה"ה כל כה"ג כמשנ"ת שם בארוכה, אולם יש לומר דשאני כסא טרסקל שאין עיקרו לאויר שתחתיו, משא"כ כאן שעיקרו לאויר שתחתיו ואסור, ואמנם יש לדחות כמש"כ במנ"א ע' קפ"ה שהרי בכסא טרסקל על כרחך יש לו מחיצות [למבואר בשו"ע ס"ג וכ"כ בהדיא בשעה"צ אות ל"ב, ע"ש], וא"כ אע"פ שעיקר פתיחתו אינה לצורך האויר שתחתיו אלא רק לשבת, מ"מ הרי הוא דומה לאהל מחמת המחיצות שלו, ולא גרע משמשיה ששימושו במה שתחתיו (והכי נמי לענין מטריה דידן, והיינו הך). אמנם באמת ז"א פשוט, וכבר נחלקו בזה הראשונים והאחרונים אם יש להתיר בכסא טרסקל גם בעשוי לצל, והזכרנו מזה להלן בהלכה הבאה בענין גגון של עגלה, ואכמ"ל. וע"ע בחז"א סי' נ"ב סק"ו ועוד באחרונים. ועי' בביה"ל שם שביאר דלדעת הרמב"ם יש טעם אחר בטרסקל משום שאין זה דרך עשיית אהל, ולפי"ז בנידו"ד אסור, דהוא ממש דרך עשיית אהל, אולם ז"א מוכרח כ"כ, חדא דהרבה ראשונים פליגי שהתיתר הוא מעצם זה דלא מידי עביד, ואף בדעת הרמב"ם י"א דכוונתו כדברי הראשונים דכל כה"ג ל"ח עשיית אהל, וי"ב. ועוד מצאנו בביה"ל (הנ"ל) שכתב טעם אחר לחלק, דאינו דומה לכסא טרסקל, דשאני התם שאינו עושה שום מעשה בשבת, ורק שמרחיב ופושט הקמטין שהיו בו מאתמול, משא"כ בזה שצריך לקשור אותו ברצועות, ולהעמידו ולהדקו בחוט ברזל כדי שלא יתמוטט הגג ממצבו דאסור, עיי"ש (וכן כתבו כבר האחרונים לחלק כן, כיעוין בפמ"ג בא"א סק"ח, ובבית מאיר הנ"ל ג"כ פקפק בזה מטעם זה). וגם זה יש לדחות במטריות שלנו שנפתחות בלחיצת כפתור, דשפיר דמי לכסא טרסקל. [ואפשר דמ"מ מעשה לחיצת הכפתור ה"ז בהעמדה בחוט ברזל וכו', ולא נהירא].

ונראה שיש בזה עוד תרי טעמי דאיכא למיחש לאיסורא, ואולי גם זה בכלל הגזירה, א]. משום חשש הוצאה, כמו שכתב הביה"ל (בסוף דבריו) דלפעמים יש בזה איסור הוצאה והכנסה לכו"ע, במקום שאין עירוב, עיי"ש. וכידוע שעירוב הנעשה בעיירות הוא מפוקפק מאד, כמשנ"ת במקומו, ואף שיש איזה מקום להניח לנוהגים להקל, מ"מ חשש איכא, ובפרט ששייך האיסור שמא יוציאנו לרה"ר, דשמא יצא ממקום העירוב ויטלטל ד"א ברה"ר, והוא חשש מצוי מאד (וגם מצאנו דכוותיה, ועי' בביה"ל בסי' ש"ג ובסי' שמ"ה, ואכמ"ל). ושו"ר כעי"ז בכה"ח (אות ג') משם שו"ת גבעת פנחס, שהביאו הברכי יוסף, דבשבת שיש איסור הוצאה, איכא למיגזר. ב]. דבמטריות יש קלקולים רבים של יציאת החוט ושמיטת הברזל וכו', וכהרף עין אפשר להכנס בחשש מכה בפטיש, ואע"פ שאין לנו לגזור מדעתינו, מ"מ מאחר דמצאנו דכוותיה בכ"ד והוא חשש מצוי, אפשר דאיכא למיחש להא (וכעין מה שאסרו ניגון בכלי שיר, וכן מצאנו כה"ג גבי רכיבה על אופניים, וכמשנ"ת בסי' רמ"ח ועוד). אמנם אפשר לדחות כ"ז, ויותר נ"ל שעיקר האיסור משום מראית העין שיבואו לטעות בין מטריה שנפתחת בנקל, לבין מטריה שצריך להעמידה (שבביה"ל אסר). וכ"ה בכה"ח (אות ג') שהזכיר דברי הפוסקים שיש בזה משום מראית העין, אמנם הוא דן לפי הפוסקים שמתירים מבעו"י ורק בשבת אסור, אבל לדברינו הלא יש להתיר גם בשבת עצמה דהוי כטרסקל, ושוב ליכא מראית העין, ולכן ביארנו דמ"מ יש מראית העין שיבואו לטעות בסוגי המטריות בין הנפתחת מאליה, לבין מטריה שצריך להעמידה, ויש לדחות דמ"מ שיש אופן היתר, ובכה"ג אין חשש כ"כ דמראית העין, ויש להאריך בזה, ואכמ"ל. וזה מלבד מה שכתב החז"א דאושא מילתא (שמאחר שההמון יודעים זאת כאיסור אהל, אין להתיר בזה כלל). וע"ע להלן. [ומה שכתב החז"א שם דיש איסור משום מתקן מנא, נראה כוונתו לנידון המטריה שהזכיר הביה"ל שצריך להעמידה בחוט ברזל שלא יתמוטט וכו', משא"כ במטריות שלנו].

ולדינא, הנה הזכרנו כמה צדדים במטריה (והוא בקיצור אמרים, ולהלן בדין גגון יבואר עוד), ובכלל כבר האריכו האחרונים טובא, וכיעוין בנודע ביהודה הנ"ל, ובכל דבריו איכא חידושים גדולים, וכבר העירו בדבריו טובא כל האחרונים, דאם נבא לדין נראה שהיה מקום גדול להתיר מטריה מצד אוהל, דשמא כהמתירים בעביד וקאי ובאוהל זרוק, והאריכו האחרונים בזה מדין כובע, וגם דהוי כמו חוטין וכו', ולאידך גיסא הטעמים שהזכרנו לאיסור הם טעמים מחודשים, שיש לטעון ע"ז שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו, ובדרבנן אזלינן לקולא. וגם מצאנו שיש מתירים בזה, וכהבית מאיר, והחת"ס מעיקר הדין, והמהרש"ם כאן ובסי' ש"א, ועוד. וכן מוכח מדברי הרבה אחרונים שלא אסרו אלא במטריות שלהם שצריך לקשרם וכו', וע"ע בדעת תורה למהרש"ם. וע"ע בספר כלכלת שבת סל"ג סל"ד שהאריך, וכן בשו"ת נחלת לוי סל"ו הביא דברי האחרונים, ועוד האריכו רבים.

אולם כ"ז אינו אלא ללמד יצא להתלמד למקום אחר, אבל במטריה למעשה אין להקל כלל ועיקר.

וכבר מצאנו שאף החת"ס הנ"ל שצידד להתיר, מ"מ כתב ע"ז דשומר נפשו ירחק, וכ"פ בכה"ח (סימן שט"ו אות ג') ושכן עמא דבר, וכ"כ עוד רבים ועו"א. וגדולה מזו מצאתי להחזו"א (שם) דאפשר שיש לאסור משום אוושא מילתא, וניכר בו עובדא דחול וגורם פירצה, והרי אסרו כילה לשאינם בני תורה, והדבר מסור לחכמים [וע"ע שם שאיסור כזה של פריצת גדר לרבים, קשה יותר מאיסור פרטי ליחיד, עיי"ש. ונראה סמך לדבריו מהמבואר בעירובין (צז:) דבאוושא מילתא ע"י הרבה בני אדם, י"א דגרוע יותר מהולכת פחות פחות מד"א, עיי"ש. וע"ע בפוסקים בסימן שמ"ט ובנו"כ. וזה למרות שבאוושא מילתא אין איסור בעצם, וגם בסברא הוא מובן, שדבר שגורם פירצת הדור יכול להיות פתח לעבירות, וחמור כעין מסית ומדיח רח"ל (ועיין מש"כ הר"א פפויפר המובא בהקדמת ספר משמר הלוי עמ"ס סוכה בסו"ד ד"ה ולכן תבין, שלפעמים אנשים עוברים על כל התורה ואין פוצה פה וכו', ולפעמים על דבר שנראה קטן מאד יוצאים כל גדולי הדור בזעקה וכו', עיי"ש). ומצאתי במאירי (שבת קכ:) שכתב שכל מקום שכתוב "לייט עלה" וכו', אינו איסור ברור, ומקללין אותו מצד פרצה ועוז מצח, עיי"ש. ונראה שמטעם זה כתבו הפוסקים שאין להורות היתר בדבר התמוה לרבים, שלא יגרם רפיון, וכיעוין בב"י יו"ד (סי' רמ"ב) בשם ההגה"מ, וכן פסק בשוה"ט (שם ס"י) שאסור להורות דבר התמוה לרבים, ואמנם עי' בש"ך סקי"ז שאם אומר לשואל טעם הדבר או שמביא ראיות שפיר דמי, וכ"כ עוד באחרונים. אולם יש אופנים שאף אם יתן טעם לדבר לא יועיל, וכמש"כ מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס"ז) לענין גילוח שדחה דברי הנו"ב כיון שיכול לצאת מכך תקלה, שהרי הדור פרוע ביותר ונאחזים בסבך, ויבואו להתיר כמה איסורין ביד רמה, כידוע לכל עוברי דרך אירופה, ושזה בכלל דברי ההגה"מ הנ"ל, ואע"פ שהש"ך כתב להתיר כשנותן טעם לדבר, אולם בדברים כאלו אפילו יתן טעם וידפיס הפסק יצא תקלה ומכשול, ובכה"ג יודה הש"ך וכו'. [נ"ב. ומצאתי מענין זה בלקט הקמח הנדפס בשו"ע יו"ד אחר הלכות יין נסך שהאריכו כמה גדולים בדברים חמורים, שלא להתיר גילוח למי שחולה בחולי קשה מחמת הזקן וכו', ע"ש"ב. ותראה עד כמה חדרו הגדולים חרדה גדולה עד מאד שלא יבוא פירצה, והצריכו בירור ע"י רופאים נאמנים בכו"כ פרטים, ושיתגלח בהצנע ולא יצא מביתו, ואף גם זאת הוסיפו אזהרות חמורות, עיי"ש]. וע"ע שם שכתב עוד שגם אם אותו רב יתיר, הרי כל רבני ישראל לא יאבו שמוע לו ותגדל צעקת ריב"ה, וחילול ה', עיי"ש. וכ"ה בשו"ת חיים ביד סי' צ"ח ועוד באחרונים, ודון לנידו"ד. (והוא ג"כ הסוד של כל המוסיף גורע שחושבו לאיסור, וכשעובר עליו קל בעיניו, וגורר עבירה אחרת, ואכמ"ל). ועיין גם בפתה"ד (אות ג') שהאריך בתוכחת מגולה שלא לחפש היתרים, וכבר פשט המנהג לאסור, והוא המנהג הכשר שנהגו רבותינו הקדושים וכו', עייש"ב. ושם כתב הפתה"ד שאין לדבר בענין זה למעשה (שלא יהיה אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור ואסור לפרוץ גדר), ושכל דבריו הם לפלפולא, עיי"ש. וגם דברינו בכלל זה, וכדי להתלמד למקומות אחרים. וכתבנו זה כאן בסמיכות להלכה הבאה בדין גגון של עגלה, וע"ע שם, וכאמור שלמעשה אין לפרוץ גדר ואין להקל בזה כלל.

680. כן העיר בביה"ל (סוד"ה) טפח, ועי' בהערה הקודמת ד"ה ונראה. ועיין בכה"ח (אות ג') שהביא מהברכ"י בשם גבעת פנחס שהתיר אם היא פתוחה מעיו"ט (ועיין להלן מש"כ בזה), אבל בשבת אסר בכל גווני משום איסור הוצאה.

681. כן מתבאר בהערה שלפני הקודמת בד"ה ועדיין, שכתבנו לדון בזה מדין כסא טרסקל, וכתבנו שבמטריות שלנו אף הביה"ל יודה להתיר מדינא, ומ"מ למעשה אין להקל בזה כלל, מאחר שהמנהג פשוט לאיסור, ואף המתירים לא מלאם לבם להתיר למעשה, וה"ז לא עדיף משאר דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, דאין אתה רשאי להתירם בפניהם, וכמו שביארנו שם בהערה, וכבר הבאנו דברי החזו"א שכתב שאיסור פריצת גדר לרבים חמור יותר מאיסור פרטי ליחיד, וזה שייך בכל אופן, ודו"ק.

וזה מלבד שיש קצת סמך לאסור, הן בדין כסא טרסקל שכתב הביה"ל דע"פ הרמב"ם הוי איסור גמור, והן מחשש הוצאה וכו', כנזכר בהערה שם בד"ה ונראה ואע"פ שאין בטעמים אלו כדי הכרח לאיסור, מ"מ יש למנהג שאוסרים על מה לסמוך בכדי שאין להקל בו. ואף בלא"ה הלא נת' שיש בזה חשש מראית העין, או עכ"פ איסור מצד דאוושא מילתא, וגם לא גרע מדברים המותרים שנהגו בהם איסור וכו'.

682. בנודע ביהודה (סו"ס ל') כתב שאם המטריה פתוחה כבר מער"ש, אין איסור לנשאה עליו בשבת, ולא דמי לכובע שיש לו שפה טפח להגן שאסור לחובשו בשבת, דהכובע הוא דבר פשוט וכשמניחו או תולהו בכותל אינו אוהל כלל [נ"ב. עיין בשו"ע סעיף ט' גבי משמרת, ובדברי הפוסקים שם דלתלותם בכותל שרי, וע"ע בכה"ח שם שיש מי שציידד לאסור גם בזה, אולם דעת הפוסקים להתיר]. ועיקר האיסור כשמניחם בראש, ואז הוא באיסור אהל, אבל מטריה פתוחה נחשבת אהל בכל מקום שהיא, וכשנושאה על ראשו אינו עושה אהל חדש, רק כמעביר את האהל הקיים מער"ש ממקום למקום, עיי"ש. (וכה"ג כתב בשיע"ב בברכ"י סימן שט"ו בשם שו"ת גבעת פנחס שאם היה פתוח מעיו"ט מותר).

אולם למעשה אין להקל בזה, דכבר ביארנו לעיל שיסוד האיסור במטריה אע"פ שאוחזה ביד, משום ששם הוא מקומה וחשיב כעושה אהל באופן זה, וכאשר אינו אוחזה בידו לא חשיב אהל כלל. וע"ע במאמ"ר (שם) שכתב ע"ד הגבעת פנחס הנז', שז"א להלכה אלא אסור מדינא, עיי"ש. וכמו"כ למה שהבאנו מהחזו"א דאוושא מילתא, אין להקל. ונוסף על כך שאף הנו"ב סיים שיש בזה איסור משום מראית העין שיחשבו שפתחה בשבת, ולכן אין להקל בזה.

683. הנה לא מבעיא לסוברים שיש איסור מצד דאוושא מילתא ועובדין דחול, וכל הנ"ל, דמ"מ כיון שלמעשה יש איסור בזה, ה"ז מוקצה, דה"ז מילתא דתליא בסברא ובדעת בני אדם, דבודאי יש להחשיבו ככלי שמלאכתו לאיסור (ושו"ר בשש"כ פכ"ד הערה נ"ד משם ספר מנחת שבת שיש לבעל נפש להחמיר ולא לטלטל מטריה אא"כ לצורך גופו ומקומו, ואולי גם במקום שיש חשש הפסד מרובה, ועיין עוד שם שציין לדבריו בפט"ז ובדרך זו שבדבר שהוא משום חומרא יש מקום להקל מחמה לצל וכו', אולם לענ"ד מטריה שאסורה בהחלט ע"י כל הפוסקים, ואף המתירים והכי קיי"ל וכפי המנהג, ה"ז מוקצה גמור, וכן כתבנו בס"ד בהל' מוקצה בסי' ש"ח בכמה מקומות שגם דבר שאינו מן הדין, אם הוא נאסר באיסור מוחלט הרי הוא מוקצה, ושו"ר בבן איש חי, וה"ד בכה"ח כאן אות ג', שהדבר אסור משום מוקצה).

וגדר המוקצה בזה הוא ככלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלו כי אם לצורך גופו ומקומו (ואף למ"ד שכלי שמלאכ"א שאין לו תשמיש היתר הרי הוא כמוקצה מחמת גופו, מ"מ כאן אינו כן מכמה אנפי, אלא הוי ככלי שמלאכתו לאיסור).

ואם ייחד את המטריה כמו מקל, אין בזה מוקצה כלל, וגם מצד חשש פירצה נראה יותר שאין לחוש, ולא שייך בזה מראית העין, כאשר רואים שהוא נשען על המטריה בקושי הילוכו.

684. כ"כ בברכ"י בשם שו"ת מכתם לדוד פארדו, וה"ד בשערי תשובה (סימן ש"א ס"מ) דע"י גוי שרי, וכן נלענ"ד בק"ו דהא עיקר האיסור לדעת רוה"פ אינו אלא חומרא בעלמא (וכבר נתבאר בס"ד בסימן ש"ז ס"ה ובהקדמה שם שבדבר שאינו אלא חומרא מותר לומר לגוי לעשותו בכל אופן, אף בלא צורך כלל. ואף שיש אוסרים זאת מדינא, אפ"ה הבאנו שם שבמחלוקת הפוסקים יש להקל באמירה ע"י גוי, וה"ה כאן, ואף שאינו כלל מוחלט בכל מקום, מ"מ בנידו"ד ודאי יש להקל. ונ"ל דאף להחזו"א שחשש בזה משום פירצת גדר, מ"מ ע"י גוי שרי, כמו שאר מלאכות הנעשים ע"י גוי [אמנם יש לדון בזה מצד איסור מוקצה, אולם כבר נתבאר בס"ד בסימן ש"ח בהקדמה, שבכלי שמלאכתו לאיסור יש להקל (ובפרט שאינו מוקצה כשאר דברים שמלאכתם לאיסור), וק"ו כשהולך עימו ונהנה מזה, דמותר דומיא דנר בסימן רע"ו ועוד].

685. דבזה עושה אהל ממש, וכדין נשיאת מטריה להגן שאסור, ואף חמיר טפי מכל מטריה, משום שקובעה כאן על מקומה, כמבואר באחרונים, וכמשנ"ת לעיל בחילוק שבין מטריה לכובע ושאר מילי, ועוי"ל.

ונראה שאסור לקובעה בין כשהיא פתוחה שזה ממש כמטריה וגרע יותר ממטריה (כיון שקובעה על מקומה), ובין אם הוא קובעה בהיותה סגורה ואח"כ פותחה ג"כ אסור. (וכן כל כסא טרסקל שקבע לו את העור בשבת, כגון באיזה דרך היתר ע"י לחצנים, ושעשוי להתיר, וכיוצא). שהרי נמצא שכל עשיית האהל נעשה בשבת. וכ"ז שלא כמש"כ בשו"ת אז נדברו ח"ג סי' כ"ד (ובחלק ו' סט"ז, ובברית עולם עמוד צ"ב סי"ד). דליתא, וז"ב ופשוט.

ויש לבאר, שאין מועיל לקבוע את הגגון אפילו בשינוי מלמעלה למטה, דהיינו שיחזיק את הגגון באויר, ואח"כ יכניס את העגלה מתחתיה לקבוע בה את הגגון, וכמו שנתבאר לעיל ס"ג בהלכה ד"ה יש לדעת, שכל היתר זה הוא באינו עשוי לצל, עיי"ש. אמנם מאידך הבאנו שם שמצאנו בפוסקים שמתירים, ובמקום צורך יוכל לעשות כן.

686. אין דין זה פשוט ויש לבארו. ותחילה נדון אם יש להתיר בזה כדין כסא טרסקל שעשוי לפתוח ולסגור, או שכאן הוא חמור טפי, כיון שעשוי לצל (ונידון זה דנו בו הפוסקים בדין המטריה הנ"ל). ואח"כ מה שיש להוסיף במיוחד בעגלה.

והנה מצאנו לעיל שכסא טרסקל מותר לפותחו, וטעם ההיתר בזה כתב ברש"י (דף קלח.) דהא עביד וקאי, ועוד כתב רש"י לקמיה לגבי מטה שמותר, דלאו מידי עביד אלא ליתובי בעלמא, ע"כ. ויש לפרשו ג"כ על דרך הנ"ל דכל כה"ג כעשוי הוא, וכ"כ הר"ן ועוד ראשונים שם, ולכאו' עפי"ז יש להתיר כל דבר שעשוי וצריך רק לפותחו דשרי לעשות כן, דהא עביד וקאי, אולם בשו"ת נובי"ת סימן ל' כתב שאין ההיתר אלא בגלל שאינו עושה כלום, וכי רש"י בא לפרש למה אין בזה איסור מתקן מנא, אבל מצד אוהל היה פשיט"ל שאין איסור כיון שא"צ לאויר שתחתיה, עיי"ש. ולפי"ז בנידו"ד בגגון של עגלה היה לנו לאסור.

ובעצם ההבנה בפרש"י, הנה בריטב"א משמע להדיא כפירוש הנו"ב, שהביא שם דברי רש"י, וכתב ע"ז וכיון שכל אלו אין עשויים להשתמש תחתיהן אלא עליהם מותר לכתחילה, וה"ה שולחן שעשוי להשתמש עליו, עיין שם, וכ"ה גם בפי' הר"ח שם, אולם לפי המבואר בפשטות בלשון רש"י משמע שההיתר מצד שעשוי לשבת עליו, וכן העירו הרבה אחרונים בכוונת רש"י, ובשו"ת נחלת לוי עמוד רל"ב הביא מספר משמרת השבת ס"ה שהביא מהאו"ז סע"ח אות ח' שהביא פרש"י דלאו מידי עביד אלא ליישבה בעלמא, ומוכח שההיתר מצד שעשוי כבר, והוסיף בנח"ל שכבר מצאנו בדברי האחרונים שהעירו שהאו"ז אדוק במשנתו של רש"י, וא"כ כך יתפרשו דבריו, ומה שכתב הריטב"א הנ"ל שכתב שם לדחות די"ל שהביא את פרש"י רק לענין לפרש מהו כסא טרסקל, ומה שכתב אח"כ שההיתר מצד שעשוי להשתמש עליו הוא תוספת מדיליה, ולעולם לפרש"י ההיתר הוא מעצם הדבר שעשוי, וכפשט דברי רש"י, וכ"מ מדברי הרבה ראשונים שכתבו ג"כ עד"ז, וכמו שהביאו בשו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' ל"ז ומשיבת נפש ס"ז, וה"ד בנח"ל שם, שכ"מ מדברי הרי"ד והריא"ז ומאירי ועוד ראשונים. וע"ע שם מש"כ בזה. ועוד האריכו האחרונים טובא בכ"ז, ואכמ"ל.

והנה מצאנו במג"א (סק"ח) שלמד מכסא טרסקל להתיר להעמיד חופה ולסלקה בשבת, והביאוהו הרבה אחרונים. ומשמע בפשטות שאף שעשוי לצל מותר, וכן מבואר בתוספת שבת סקי"ד. וכן מבואר גם במשנ"ב (סקכ"ז) שהביא דין חופה, וכתב עלה בשעה"צ (אות ל"ה) שחופה כוונתו בהגג לשם שבת, ופתחו בשבת (כדין כסא ומטה המתקפלים, הנזכר לעיל), אפשר שמותר להוסיף עליו[677], ויש להזהר בכל זה מאיסור בנין, ולכן יזהר שלא לתקוע ולהדק חלקים זה לזה[678].

ל"ח. מטריה להגנה מפני הגשמים או מפני החמה, דעת רוב הפוסקים לאסור את פריסתה ואת נשיאתה בשבת, משום אוהל[679] [מלבד איסור הוצאה ברשות הרבים בשבת, במקומות שאין עירוב כראוי][680].

ואמנם כתבו הרבה פוסקים שעיקר האיסור הוא במטריה של זמן קדום שצריך להעמידו ולקושרו בחוט ברזל וכיוצא, אבל מטריה שלנו מן הדין מותר, ואין בו משום אהל, ומ"מ לדברי הכל להלכה ולמעשה אסור לפתוח מטריה בשבת ולא לנשאה בשבת כלל, משום כמה טעמים אחרים, ואסור לפרוץ גדר בזה[681].

וכל הנ"ל הוא גם לגבי מטריה הפתוחה כבר מערב שבת, שאסור לנשאה בשבת[682], והרי היא מוקצה[683]. [אבל מותר מן הדין להשתמש במטריה על ידי גוי שיאחזנה בידו, והיהודי ילך עימו][684].

ל"ט. גגון או שמשיה של עגלה, אסור לקובעה בשבת בעגלה, משום איסור אוהל[685].

ואם היה הגגון קבוע בעגלה מערב שבת, מותר מן הדין לפותחו בשבת, אפילו אם היה סגור כולו[686]. וכן מותר לסוגרו אם הוא היה פתוח[687] (ועיין בהערה לענין תוספת על הגגון, כגון שפורס כיסוי ניילון היוצא

---

677. עיין בביה"ל (ד"ה לכתחילה) גבי מטה שיש בה שליבות סמוכין זל"ז שאין ביניהם ג' טפחים, אפשר דיש להקל לפרוס עליה כיסוי, מטעם שגם הגג כאילו כבר נגמר מבעוד יום, עיין שם. והבאנו לעיל בהלכה הקודמת (ונת' במקומו סוף ס"ב, דאילו לא נעשה הטפח מבעו"י, אין היתר להוסיף עליו, ובזה נסתפק הביה"ל אם זה נחשב כעשוי מבעו"י), וא"כ ה"ה בנידו"ד, ועמש"ש.

678. עיין במשנ"ת לעיל בסימן שי"ג ס"ו.

679. בביה"ל (סעיף ח') ד"ה טפח, דן בענין המטריה, וכתב שרבו האחרונים בזה בספריהם, ובדרך כלל נקט שיש הרבה והרבה שמחמירין ואוסרין שלא לפרסן בשבת מטעם אהל (והם המכתם לדוד ומאמר מרדכי, וחיי אדם, ובראשם הנודע ביהודה, וכנזכר בשע"ת סימן ש"א ס"מ), ויסוד האיסור הוא כמו שכתבו הפוסקים דכל היכא שמתכוון לשם אוהל דהיינו להגן מפני החמה והגשמים, אזי אפילו בשביל הגג לבד בלא מחיצות גם כן יש איסור, וא"כ המטריה שכוונתו להגן אסור. [וכה"ג מצאנו בשו"ע (סימן ש"א ס"מ) שאסר ללבוש כובע שיש לו שפה להגן, ואע"פ שאין לו מחיצות, וכן הוכיח במאמר מרדכי שם. ואמנם בנודע ביהודה שם סימן ל' הביא סברא לחלק דשאני כובע שהוא עומד על מקומו הקבוע לו, משא"כ מטריה, וכ"כ הבית מאיר כאן דשאני התם שמונח במקומו, ושכ"מ בלשון הרמב"ם פכ"ב הלל"א, משא"כ הכא, ולכן פסק הבית מאיר להתיר נשיאת מטריה, וכדין כל דבר שאוחזו בידיו דלא חשיב אהל כמו שהוכיח שם, אולם כבר דחו האחרונים דיש לומר שמטריה שדרכה להחזיק ביד דווקא ה"ז נחשב כמקומה ממש, ואינו כסתם בגד שאוחז ביד, אמנם י"א בהיפך שעדיף מכובע מכ"א. וע"ע בליקוטי הערות על הנו"ב, ועוד אריכות טובא באחרונים ע"ד הנו"ב בכל פרט ופרט מדבריו, ולא עת האסף]. וע"ע חת"ס (סימן ע"ב) שגם הוא כתב כמה טעמים להקל, ומצא סמך למנהג מקומו, מ"מ סיים דבודאי לאו משנת חסידים היא, ושומר נפשו ירחק.

ועדיין יש לדון בזה מהא דאשכחן (בסעיף ה') בדין כסא טרסקל שמותר לפותחו ולסוגרו בשבת, ואינו ככל אוהל שאסור, שמאחר שהוא קבוע בו כאלו לאו מידי עביד, ומותר לפותחו. [וטעם זה דלאו מידי עביד כתבוהו הראשונים, והסכימו לזה האחרונים כאן, ומש"כ בנודע ביהודה סימן ל' דאפ"ל באו"א, עיין בחז"א סימן נ"ב אות ו' שכתב שדבריו אינם מתיישבים, אמנם באמת היא פלוגתא רבתי, ונת']. וה"ה כל כה"ג כמשנ"ת שם בארוכה, אולם יש לומר דשאני כסא טרסקל שאין עיקרו לאויר שתחתיו, משא"כ כאן שעיקרו לאויר שתחתיו ואסור, ואמנם יש לדחות כמש"כ במנ"א ע' קפ"ה שהרי בכסא טרסקל על כרחך יש לו מחיצות [למבואר בשו"ע ס"ג וכ"כ בהדיא בשעה"צ אות ל"ב, ע"ש], וא"כ אע"פ שעיקר פתיחתו אינה לצורך האויר שתחתיו אלא רק לשבת, מ"מ הרי הוא דומה לאהל מחמת המחיצות שלו, ולא גרע משמשיה ששימושו במה שתחתיו (והכי נמי לענין מטריה דידן, והיינו הך). אמנם באמת ז"א פשוט, וכבר נחלקו בזה הראשונים והאחרונים אם יש להתיר בכסא טרסקל גם בעשוי לצל, והזכרנו מזה להלן בהלכה הבאה בענין גגון של עגלה, ואכמ"ל. וע"ע בחז"א סי' נ"ב סק"ו ועוד באחרונים. ועי' בביה"ל שם שביאר דלדעת הרמב"ם יש טעם אחר בטרסקל משום שאין זה דרך עשיית אהל, ולפי"ז בנידו"ד אסור, דהוא ממש דרך עשיית אהל, אולם ז"א מוכרח כ"כ, חדא דהרבה ראשונים פליגי שהתיתר הוא מעצם זה דלא מידי עביד, ואף בדעת הרמב"ם י"א דכוונתו כדברי הראשונים דכל כה"ג ל"ח עשיית אהל, וי"ב. ועוד מצאנו בביה"ל (הנ"ל) שכתב טעם אחר לחלק, דאינו דומה לכסא טרסקל, דשאני התם שאינו עושה שום מעשה בשבת, ורק שמרחיב ופושט הקמטין שהיו בו מאתמול, משא"כ בזה שצריך לקשור אותו ברצועות, ולהעמידו ולהדקו בחוט ברזל כדי שלא יתמוטט הגג ממצבו דאסור, עיי"ש (וכן כתבו כבר האחרונים לחלק כן, כיעוין בפמ"ג בא"א סק"ח, ובבית מאיר הנ"ל ג"כ פקפק בזה מטעם זה). וגם זה יש לדחות במטריות שלנו שנפתחות בלחיצת כפתור, דשפיר דמי לכסא טרסקל. [ואפשר דמ"מ מעשה לחיצת הכפתור ה"ז בהעמדה בחוט ברזל וכו', ולא נהירא].

ונראה שיש בזה עוד תרי טעמי דאיכא למיחש לאיסורא, ואולי גם זה בכלל הגזירה, א]. משום חשש הוצאה, כמו שכתב הביה"ל (בסוף דבריו) דלפעמים יש בזה איסור הוצאה והכנסה לכו"ע, במקום שאין עירוב, עיי"ש. וכידוע שעירוב הנעשה בעיירות הוא מפוקפק מאד, כמשנ"ת במקומו, ואף שיש איזה מקום להניח לנוהגים להקל, מ"מ חשש איכא, ובפרט ששייך האיסור שמא יוציאנו לרה"ר, דשמא יצא ממקום העירוב ויטלטל ד"א ברה"ר, והוא חשש מצוי מאד (וגם מצאנו דכוותיה, ועי' בביה"ל בסי' ש"ג ובסי' שמ"ה, ואכמ"ל). ושו"ר כעי"ז בכה"ח (אות ג') משם שו"ת גבעת פנחס, שהביאו הברכי יוסף, דבשבת שיש איסור הוצאה, איכא למיגזר. ב]. דבמטריות יש קלקולים רבים של יציאת החוט ושמיטת הברזל וכו', וכהרף עין אפשר להכנס בחשש מכה בפטיש, ואע"פ שאין לנו לגזור מדעתינו, מ"מ מאחר דמצאנו דכוותיה בכ"ד והוא חשש מצוי, אפשר דאיכא למיחש להא (וכעין מה שאסרו ניגון בכלי שיר, וכן מצאנו כה"ג גבי רכיבה על אופניים, וכמשנ"ת בסי' רמ"ח ועוד). אמנם אפשר לדחות כ"ז, ויותר נ"ל שעיקר האיסור משום מראית העין שיבואו לטעות בין מטריה שנפתחת בנקל, לבין מטריה שצריך להעמידה (שבביה"ל אסר). וכ"ה בכה"ח (אות ג') שהזכיר דברי הפוסקים שיש בזה משום מראית העין, אמנם הוא דן לפי הפוסקים שמתירים מבעו"י ורק בשבת אסור, אבל לדברינו הלא יש להתיר גם בשבת עצמה דהוי כטרסקל, ושוב ליכא מראית העין, ולכן ביארנו דמ"מ יש מראית העין שיבואו לטעות בסוגי המטריות בין הנפתחת מאליה, לבין מטריה שצריך להעמידה, ויש לדחות דמ"מ שיש אופן היתר, ובכה"ג אין חשש כ"כ דמראית העין, ויש להאריך בזה, ואכמ"ל. וזה מלבד מה שכתב החז"א דאושא מילתא (שמאחר שההמון יודעים זאת כאיסור אהל, אין להתיר בזה כלל). וע"ע להלן. [ומה שכתב החז"א שם דיש איסור משום מתקן מנא, נראה כוונתו לנידון המטריה שהזכיר הביה"ל שצריך להעמידה בחוט ברזל שלא יתמוטט וכו', משא"כ במטריות שלנו].

ולדינא, הנה הזכרנו כמה צדדים במטריה (והוא בקיצור אמרים, ולהלן בדין גגון יבואר עוד), ובכלל כבר האריכו האחרונים טובא, וכיעוין בנודע ביהודה הנ"ל, ובכל דבריו איכא חידושים גדולים, וכבר העירו בדבריו טובא כל האחרונים, דאם נבא לדין נראה שהיה מקום גדול להתיר מטריה מצד אוהל, דשמא כהמתירים בעביד וקאי ובאוהל זרוק, והאריכו האחרונים בזה מדין כובע, וגם דהוי כמו חוטין וכו', ולאידך גיסא הטעמים שהזכרנו לאיסור הם טעמים מחודשים, שיש לטעון ע

מן הגגון כמו אהל)[688]. ודין שמשיה על העגלה, כתבו שדינו כדין הגגון, שאם הוא מחובר לעגלה מותר[689].
וסככה שבמרפסות הבתים, או מעל חלון ראוה, מותר לפותחן ולקפלן בשבת, והרי הוא כמו גגון שמעל הסוכה שמחובר בצירים, שמותר לפותחו ולסוגרו בזמן הגשמים או החמה, אפילו ביום טוב[690]. וגם שמשיית גינה התקועה בגינה כתבו להתיר[691].
מ'. אהל שמחזיקו בידיו ואינו עומד על איזה דבר, יש להקל לעשותו בשבת, כגון הפורס בגד לצל, אם אוחזו בידיו מותר[692]. ועיין בהערה שיש כמה אופנים שאסור משום אוהל גם אם אוחזו בידיו[693].
ומה שנוהגים בשמחת תורה לפרוס טלית על החתן תורה, או על הילדים הקטנים שעולים לתורה, הרי זה מותר לכולי עלמא[694].

דין אוהל בכלים

מ"א. משמרת (והוא כמין מסננת) שתולים אותה על הכלי, כדי לסנן בה (באופן שאין בו משום איסור בורר)[695], ומותחים את פיה ומסבבים אותו על שפת הכלי[696], הרי זה אסור לנטותה בשבת משום שנעשה כמין אהל על הכלי[697]. ועיין בהערה[698].
אבל לתלות משמרת על איזה מסמר או יתד, אפילו כשהיא שטוחה, אם אין כלי תחתיה מותר, וכל שכן שמותר לתלות איזה כלי ביתד[699].
מ"ב. חבית שרוצים לכסות אותה, יש להזהר משום איסור אהל, ולכן לא יכסה אותה על פני כולה, אלא יניח ממנה קצת מגולה, וכל האיסור הוא דווקא כשיש בה חלל טפח, אבל אם אין בה חלל טפח אין בזה משום אוהל כלל[700], וכן הדין לענין סותר[701]. [ויש אומרים שכל האיסור הוא דווקא בחבית של יין, שצריך את האויר שבתוך הכלי כדי שיהא ריחו נודף, אבל חבית של שמן ודבש או מים וכיוצא, מותר לכסות, אפילו כשיש בו כמה טפחים[702], ולמעשה יש להחמיר בכל הכלים[703]].

אוהל, עיי"ש. וכ"כ בפשיטות החזו"א, ועוד באחרונים. אולם בנו"ב שם כתב לדחות שכל ההיתר של חופה שכתב המג"א, הוא רק בעשוי לכבוד חתן וכלה ולא לצל. וכ"ה בתהל"ד אות ח' וכדברי הנו"ב, עיי"ש [ואמנם עיין במהרש"ם שהעיר מהשו"ע באהע"ז סי' נ"ה ס"א שחופה עשויה להכנס תחתיה, וסיים בצ"ע. אולם אדרבה י"ל שאינו לשם אוהל אלא לקנין, וכמו שכתב בפשיטות באול"צ פכ"ח בהערה, עיי"ש]. וכ"כ בקצוה"ש ועוד רבים ואספם בנח"ל שם. אולם מ"מ יש מתירים וכנ"ל. וכ"ה דעת הפמ"ג והמשנ"ב [מלבד בנידון החופה הנ"ל, עוד מצאנו לו בביה"ל ד"ה כסא שמותר לכפות כלי על האוכלין, משום דעביד וקאי, ויל"ב] וחזו"א ועוד, איברא שמאידך רבים הם האוסרים, ושכ"מ מדין כובע, עיין באול"צ ועוד באחרונים שם, ואכמ"ל.
ועדיין יש לדון להקל בנידון גגון העגלה, מאחר שהוא מחובר לעגלה, והוי כמו דלת שמותר לפותחה, וכדרך שמצאנו ברמ"א (סו"ס תרכ"ו) שמותר לסגור הגג של הסוכה מפני הגשמים, ואפילו ביו"ט מותר אם יש להם צירים שסוגר ופותח בהם, ואין בזה לא משום סתירה ובנין אוהל ביו"ט, עיי"ש. וכן העירו החזו"א ועוד באחרונים עפי"ז, והיה מקום לדחות דשאני התם שיש סכך מתחתיו, אולם הניחא אם הוא צמוד לו, אבל אם יש טפח מפסיק, הרי יש כאן אוהל, ומוכח דאעפ"כ שרי [ואין לומר דמיירי רק בכה"ג שהגג ישב על הסכך ממש וכיוצא באופן שאין טפח, וכמש"כ באול"צ, דז"א נהירא, שאם כן לא היו הפוסקים סותמים בזה, ודוחק לומר שכך היה מן הסתם, שהרי היו קרשים שעליהם היה הגגון, ובסוכות היו מוציאים את הגגון ומניחים על הקרשים סכך, ונמצא שהגגון יושב על הסכך עצמו, דמ"מ אכתי לא היה להם לסתום בזה, וע"ע גם בד"מ בסי' תרכ"ו שם, ודו"ק]. ואין לומר דמ"מ אינו מועיל הגגון לאויר שתחתיו, שהרי הוא מועיל שלא יהיה גשם, ותועלת זו היא בכל מקום שהיא, ודו"ק. ושו"ר בשו"ת מנח"י ח"י סימן כ"ו שדן בדין גגון העגלה, וכתב להעיר על ההוכחה מדברי הרמ"א, וי"ל ע"ז ככל האמור. וע"ע שם שגם הוא לא פסק לאסור.
ונבא לסיכום, הנה בעצם ההיתר כדין כסא טרסקל, כבר הבאנו מחלוקת הפוסקים אם להתיר בעשוי להגן, ורבים האוסרים וכנ"ל. וכן בגר"ז (סי"ג) כתב להדיא שכל היתר זה הוא דווקא בדבר שאינו עשוי להגן, ועפי"ז היה לנו לאסור פתיחת גגון של עגלה שהוא עשוי להגן, וכ"כ בקצוה"ש (סימן ק"כ סק"ח) שפשוט שאסור לפותחם בשבת, עיי"ש. וכ"כ להחמיר בזה באול"צ ועוד באחרונים. אולם מאידך יש שהתירו בכה"ג אף בעשוי להגן, וכדברי הפמ"ג והמשנ"ב והחזו"א. ובשו"ת אגר"מ ח"ד סי' ק"ח כתב שיש לדון בדברים, אך אין זמנו לכך, ושיש להחמיר להשאיר טפח פרוס מער"ש, וסיים שכמדומה שכן נוהגים, ע"כ. אך לא הכריע מדינא [וגם מש"כ שכן נוהגים, הנה אנו לא ראינו שום מנהג להחמיר בזה, ואדרבה המנהג יותר להתיר]. ומלבד כ"ז הנה בעגלה יש מתירים טפי, וכמו שכתבו בשו"ת באר משה ח"ו סי' צ"ז, ועוד האריך בזה בשו"ת חלק לוי סי' ק"ב עייש"ב (ושם בתוה"ד רצה לומר שאף הנו"ב יודה בזה כיון שאין לו מחיצות וכו', אולם הרבה יש להשיב ע"ז, וגם עצם דברי הנו"ב צריכים עיון), ובנח"ל שם, וגם במנח"י הנ"ל צידד בזה, ומן הדין יש להקל בזה.
[ולדעת האוסרים בזה, שמעתי עיצה שממלאים את החלל בכריות, ואז פותחים את הגגון, באופן שכשהוא נפתח אין חלל טפח, ואז מסירים את הכריות, ונעשה הגג. ולכאו' י"ל בזה לדעת הב"ח והמשנ"ב במחדש דבר שכעת נעשה כל האוהל, ואף שמצאנו דכל כה"ג ל"ח עשייה, ולכן בסוכה אם חטט בגדיש נחשב שעשוי כבר, וי"ל. ועד"ז יש לדון למבואר בסימן זה שיש איסור כיסוי בכלים שיש בהם טפח, ויש לדון ג"כ באופן שיש לו ברזא, והוא מרוקן את הכלי עד שנעשה בו חלל טפח, ולהלכה מותר לעשות כן].

687. דכנז' בכ"מ שדין סותר כדין בונה.

688. עיין לעיל (סוף סעיף ב') ובהערות שאפשר שיש להקל ולהוסיף על הגגון לאחר שפתח אותו, ואפילו שפתח אותו בשבת [וביארנו שאינו כמו לבוד שאם עשאו בשבת אסור להוסיף עליו], וכמו שכתב הביה"ל דהוי כאילו הוא פתוח מערב שבת (אמנם כתב זאת בלשון "אפשר"), וכן נראה מן הדין שמותר.
ונראה דמכל מקום לכו"ע אין להקל להוסיף על הגגון כשהוא סגור, ואע"פ שיש בסגירתו רווח טפח אינו נחשב כאהל. (וכמו שמצאנו בסעיף ב' שאין הכריכה נחשבת כאהל בכדי להוסיף עליה). וכמו"כ נראה פשוט דאף על פי שכתבנו לדעת המשנ"ב שמותר להוסיף עליו לאחר שפתחו, ומטעם והוא נחשב כאילו עביד וקאי, מ"מ נראה פשוט דכ"ז רק לאחר שפתח אותו, אבל להוסיף עליו כשהוא סגור לא יאמר אדם מעולם שהוא נחשב כאהל בכדי שיוכל להוסיף עליו, שהרי אנו רואים שאינו בכלל אהל, ואף עצם חידושו של הביה"ל אנו מוחלט וכנ"ל שם, ועכ"פ בכה"ג שאין אהל טפח ודאי א"א להוסיף עליו, וכאמור דנ"ל שגם אילו יהיה בעודו מקופל טפח, ג"כ א"א לצרף, וכדין הכריכה שבסעיף ב', ודו"ק.
ולענין הוצאת הניילון, הנה אם נשאר טפח שפיר דמי, עיין להלן בסוה"ס, וע"ע בחזו"א ומש"כ בזה בארחות שבת.

689. שש"כ פכ"ד ועוד. אמנם י"ל דלעת האוסרים במטריה, וכל ההיתר בעשוי עם צירים, וראיתי בהל' שבת בשבת שעמד בזה, וכתב דזה כמו צירים וכו', ויש לדון בדבריו, אמנם בזה צירף שבד"כ יש גם מחיצות לעגלה.

690. עיין היטב בדרכי משה סי' תרכ"ו ס"א ובהגה שם וש"א (ובמה שכתבנו בזה לעיל בענין פתיחת הגגון של עגלה).

691. כן ראיתי בששי"כ שכתב להתיר בזה, וע"ע שם בהערה. ונלענ"ד שראוי להחמיר בזה.

692. חזו"א (סימן נ"ב סק"ב בדין ז') שמותר למתוח בגד לצל ולאוחזו בידו, ואע"ג שעשאו לצל וליכא מיתוח, כיון שאינו מניחו אלא אוחזו בידו, וכדאמרינן בשבת (דף מג:) במת המוטל בחמה, חם להם וכו', שפורסין עליהם מחצלת לצל [נ"ב. כ"ה לפרש"י ותוס' ושא"ד שם]. וע"ע בתורי"ד שם. ואע"פ שהרמב"ם פירש באו"א, מן הדין מוסכם לכו"ע], והוסיף והיינו דפריך בשבת (קלח:) אלא מעתה שרביב בגלימיה טפח וכו', דס"ד דהוי כאוחזו ביד, ומשני דמהדק וקבוע על הראש, והוי כמניח על עמודים, עכ"ד. וכן דעת עוד אחרונים, עיין בבית מאיר כאן שהאריך בענין המטריה, והזכיר ג"כ הראיה הנ"ל. וכ"ה גם בתהל"ד (שם סק"ט) והוכיח ג"כ מהנ"ל, וכ"כ במנחת שבת (סימן פ' ס"ק רכ"ד). וע"ע גם בדעת תורה בשם הדע"ק. וע"ע גם בשו"ת חת"ס סי' ע"ב ובשו"ת אבני נזר סימן רכ"ב ויבי"א ח"ז סי' נ"ה וצי"א ח"י ס"ד ועוד באחרונים. [ואף האוסרים במטריה הנ"ל, הרי רבים מהם כתבו טעמים אחרים, וכמו שהבאנו לעיל, וע"ע הערה הבאה]. ואמנם בקצוה"ש סי' ק"כ פקפק בזה, מ"מ רוה"פ הסכימו להתיר. ודנו בזה מגמרא דשבת (דף מג:) במחצלת, עיי"ש. ובביצה (דף לג.). וע"ע בקצוה"ש ובבדה"ש שם מש"כ, ויש לפלפל, ואכמ"ל. וכן המנהג, והנח להם לישראל.
ונפ"מ במחלוקת הנ"ל באדם שהולך בדרך, ויש לו שמש ופורס על עצמו בגד לצל, ועוד נפ"מ ראיתי בשש"כ (פכ"ד הערה כ"א), באופן שרוצים לפרוס טלית בשעת קריאת התורה, כשיורדים גשמים (כגון בתפלה בכותל המערבי), דכאמור לדעת רוב הפוסקים מותר ודלא כהקצוה"ש.

693. א'. הנה מצאנו בשו"ע (סעיף י"ב) דהנוטה פרוכת צריך להזהר משום איסור אהל, עיי"ש. ומשמע שאפילו כשאוחזו בידו אסור משום אוהל, וכבר עמד ע"ז בשו"ת צי"א (ח"י סימן ד' וחט"ז סימן ח'), ותירץ עפמש"כ הפמ"ג (במ"ז סק"ז) להקשות מזה היאך מנהג העולם שמנערים מפה מעל השולחן (וכ"כ הפוסקים בסימן ש"ח סעיף כ"ז), והרי בעת הגבהתו נעשה אוהל, ותירץ דשאני פרוכת שעושה אהל ומחיצה ביחד, ע"כ. ומבואר עוד שאהל שאוחזו בידיו שרי, מ"מ אם עושה גם מחיצה אסור. וכן י"ל עפמש"כ השעה"צ (אות נ"ב) להקשות דהא אינו מהודק ולמה אסור בנטיית פרוכת, ותירץ דכיון שמכוון לעשות מחיצה גרע טפי, והיינו דכיון דלגבי המחיצה הוי דרך בנין הכל אסור (וע"ע מש"כ לעיל דעפי"ז יש לתרץ עוד כמה שאלות). והיה אפ"ל בפשיטות דהחשש הוא בנטיית פרוכת לאחר שיעמוד וישהה קצת על המוט וכדו', ודוחק.
ב'. מצאנו בפוסקים גבי מטריה שאסור לפורסה בשבת משום איסור אהל, ולכאו' להנ"ל תיקשי דהלא אינו אלא אוחזה בידיו, ומצאנו בזה כמה ישובים, שי"א דשאני מטריה שדרכה בכך שרי, אולם באמת י"ל דשאני מטריה כשגם כשהיא מונחת הרי האהל עשוי (אם כי שזה כדין שיפועי אהלים שבסעיף ח'). וכמו"כ י"א ששם הקפידא משום שצריך לתקנה, ועוי"ל. וזה מלבד שדעת הרבה פוסקים שבאמת אין איסור אוהל כשאוחזו בידו, ולא מטעם אוהל נגעו בה, וכמו שהארכנו בס"ד בסעיף ה' בדין המטריה.

694. כ"כ בקצוה"ש (שם) דבעשוי לכבוד בעלמא ה"ז עדיף מהמבואר בשו"ע (סעיף ג') גבי אינו עשוי לאויר שתחתיו שמותר לפורסו בשבת (וכדחזינן בשו"ע סעיף ז' גבי ספרים, ודו"ק). וכה"ג כתב בקצוה"ש לענין חופה לכבוד חתן וכלה, וה"ד בששי"כ פכ"ד סי"ד, וציין שם שכ"כ התהל"ד עיין שם. וכ"כ בחזו"א ועוד. וע"ע באול"צ רפכ"ח.
ואמנם לעיל הבאנו דברי המשנ"ב (בס"ה) שהתיר בחופה רק כשהיה קשור בכלונסאות מערב שבת, ומוכח שלדעתו אין להתיר אא"כ מדין כסא טרסקל (דלאו מידי עביד), ולא מטעם שאינו עשוי לצל, וא"כ לכאו' גם כאן ה"ז דומה לחופה ואסור. אולם הפוסקים שם התירו גם בעשוי לצל, וגם כאן הוא ודאי לכבוד בעלמא, ועוי"ל. וכן המנהג פשוט, ואין לפקפק בזה.

695. ופרטי הדינים לענין מסננת בשבת מצד איסור בורר, יעוין להלן בסימן שי"ט, ונזכר בכה"ח כאן אות נ"ט. וע"ע להלן בסימן שי"ט סי"ב ובמשנ"ב שם, ודון לנידו"ד. [ועיין בחזו"א סימן נ"ב סק"ב שאם שם המשמרת רק כדי לשים עליה פירות, מותר, עיי"ש. ואמנם החזו"א למד בכל הענין שהאיסור מצד מה שמותח את המשמרת, ועפי"ז דן שבכה"ג ל"ש האיסור, אבל להמשנ"ב והפוסקים שדנו להלן בתליה וכו' מבואר שהאיסור בכל אופן שמאהיל].

696. שו"ע (סימן שט"ו סעיף ט'), ואופן הדבר עיין במשנ"ב סקל"ו.

697. שו"ע שם, דעי"ז נעשה המשמרת כמו גג לכלי ועשוי כאהל.
ויש לבאר בכל הנידון מהו איסור האהל, הלא לכאו' אין צריך לאויר שלמטה, שהרי לא נעשה אלא להשתמש במסננת (ואף אם היה עשוי לכיסוי שלא יפלו דברים, לא חשיב עשוי להגן, כדמוכח בשאלת התוס' המובא בב"י סוף הסימן שהקשו למה בכיסוי כלי אסור משום אהל דהלא המחיצות עשויות). ואם היה מדובר ברחבה ניחא, שמאחר שהוא כלי רחב אסור משום אהל בכל גווני (וכד' התוס' שם, וכ"כ הפוסקים להלן בסעיף י"ג). אולם כאן מיירי בפשטות בכל אופן, ואפשר לבאר עפ"ד הב"ח והאחרונים להלן (בסעיף י"ג) שאיסור כיסוי כלי הוא מפני שבעת שמזיז את הכלי ה"ז כעושה את המחיצות בשבת, ואסור לכסותו משום אהל. (וכן פסק המשנ"ב בסק"ז ובסק"ח, ולהלן בסעיף י"ג). ולכן אסור אפילו כשאין צריך לאויר שתחתיו, עיין שם. (וכאן ה"ז כד' מחיצות וכמשנ"ת בסעיף י"ג, ופשוט). וכמו כן אם הוא מחזיק את המשמרת באויר ואח"כ מכניס את הכלי מתחתיו נראה שמותר, וכמבואר לעיל בסעיף ג', דכל שאינו עושה כדרך עשיית אהל מותר, וכן נראה ע"פ טעם האיסור כאן, וכמו שכתב הב"י בשם רש"י משום אהל, ובבה"ג שרי. וע"ע שם בלבושי שרד על הט"ז סק"ט, אמנם ברשב"א (שבת קלח.) משמע שאסור בכל אופן, ועמש"כ שם.
ובעיקר הדברים לכאו' י"ל בפשטות שעצם זה שנחשב שיורד למטה ה"ז נחשב צריך לאויר שתחתיו, אולם מדברי הפוסקים דלהלן בחבית משמע שעצם הדבר שמכניסים מתחתיו לא חשיב צריך לאויר שתחתיו. והסברא בזה, שאע"פ שצריך את האויר ששם, אולם אין ענין בכיסוי שעליו. וכל הקפידא הוא בצריך לאויר "שתחתיו", ולא רק באויר, שהרי בלא"ה יכל להשתמש שם. ועד כאן לא אמרנו לעיל שמטה נחשבת שצריך לאויר שתחתיה, אלא מפני שיש ענין שיכסה, כמו לצניעות הנעליים, שלא יהיו בגילוי, משא"כ בכה"ג, אכן זה תלוי עוד במ"ש להלן בסי"ג לענין כלי שיש בו מים ולא יין, ואכמ"ל. עוד יש להוסיף שכל זה הוא להמשנ"ב, אבל להחזו"א הנ"ל שם האיסור בכאן הוא מצד שהוא נעשה במיתוח, עיי"ש. עוד יש לציין בכל זה דאף שכתבנו להלכה שהנידון מצד אוהל, הנה י"א שהאיסור משום שנראה כמשמר (עיין משנ"ב סימן שי"ט סקמ"ט). וא"נ שמא יבא לידי שימור, וכמ"ש המג"א סקי"א, אולם אנן נקטינן כמש"כ בשו"ע מצד אוהל, ואין להאריך.

698. יש לציין דמ"מ בענין כאן עוד פרטים בדיני אוהל, וכדלהלן סי"ג. והיינו שיהיה טפח בין הכלי למשמרת, וכן שיהיה מכסה את כל הכלי, וע"ע גם במשנ"ב בסימן שי"ט סי"ב.

699. משנ"ב (סקל"ו), דכל כה"ג לא חשיב אהל, דאינו דרך בנין. [ומה שכתב "וכל שכן" וכו', היינו שבאופן זה אף להמג"א והאחרונים שאסרו מחשש משמר, וכדלהלן בסמוך, גם כן מותר].
אמנם עיין בכה"ח (אות נ"ח) בשם האחרונים שנחלקו בזה, ולכן כתב שיש לאסור לתלות משמרת ואפילו שלא ע"ג כלי, ורק כלי בעלמא מותר לתלותו, עיי"ש. והוא עפ"ד הסוברים (רמב"ם) דאיכא חשש שישמר וכו', עיי"ש. (וע"ע גם במשנ"ב להלן בסימן שי"ט סקמ"ט). אולם בשו"ע נקט משום אוהל, וכפי שהביא בב"י מדברי רש"י, ולדבריו בודאי מותר משמרת בעלמא כשאין מחיצות מתחתיה, ואע"ג דמהמג"א (סקי"א) משמע דמפרש אף בשו"ע כהרמב"ם, ועיין בנתיב חיים מה שהאריך בזה וש"א. וע"ע בפמ"ג במש"ז וא"א מש"כ בזה. וכן נקט השו"ע כרש"י שכל האיסור משום אהל וממילא מותר, אלא דהכה"ח הביא שי"א שאף לרש"י אסור בכה"ג, ולכן החמיר בזה גם לדעת השו"ע, אולם דעת האחרונים דלרש"י שרי בכל גווני, ודעת השו"ע בודאי כרש"י שכל האיסור משום אהל. וע"ע בחי' הרשב"א בשבת קל"ח, ובביאור הגר"א כאן.

700. שו"ע (סעיף י"ג) ובטעם הדבר שאין בזה אוהל מצד שעשוי הכיסוי להגן, ולפי"ז צריך להיות אסור גם בלא מחיצות וכו'. ובכל אופן, עמדנו בזה לעיל בסעיף ג' מדברי האחרונים, עיי"ש.
וכתב המשנ"ב בסוה"ס שהנוהגים להקל בזה, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו, והיינו שהשו"ע נקט כדעת הראשונים שהאיסור משום אהל, אולם דעת הרשב"א והראב"ד שכל האיסור הוא משום שנראה כמשמר (ולפי"ז כל עיקר האיסור הוא ביין דווקא). ולכן אע"פ שדעת השו"ע כרוב הראשונים וכן עיקר, מ"מ אין למחות בנוהגים להקל, ע"כ (עיין במשנ"ב סקמ"ח וסקמ"ט).
ואפשר שכתב כן מפני שבאמת יש נוהגים להקל בזה, וכן משמע בכה"ח (אות ע"ה) בשם איזה אחרונים שהמנהג להקל לכסות גיגיות וחביות וכו', וע"ע מה שכתבנו כיוצ"ב לעיל בסעיף ג' בהלכה ד"ה אף על פי שנתבאר, ועיין גם בהערות שם, וכן בהערות דלהלן, ושם נתבאר ליישב המנהג בדרך היתר דווקא. ודו"ק.
ובאשר להיתר שכתב השו"ע שאם אינו מכסה הכל מותר, וצ"ב הרי בחלקו הוא מכסה, ובפמ"ג סקי"א מבואר שהישוב בזה משום דבכה"ג אינו מועיל להגן, עיי"ש. אולם זה ק"ק דאל"כ למה הוא מכסה, אלא ודאי שיש קצת הגנה, וא"כ היה צ"ל אסור. וי"ל שאינו אוהל מן הדין, והרבה ראשונים בלא"ה מתירים, וכל כה"ג אינו נראה כאוהל. ושו"ר שכיוצ"ב כתב בספר בני ציון ליכטמן סי"ג. ובספר חו"ש כתב ע"פ החזו"א דכל כה"ג שהמחיצות עשויות מותר, ורק בגלל שכאן הוא חופף גם עד המחיצות אסור, וממילא כשלא מכסה כולו מותר.

701. עיין בשו"ע הגר"ז סעיף י"ט. וע"ע לעיל ברה"ס מש"כ בזה.

702. כן כתב בשע"ת ובחי' רע"א כאן בשם גן המלך שהאיסור הוא דווקא כאשר צריך לאויר שבחבית כגון יין וכו', וה"ד בכה"ח (אות ע"ה), עיין שם. ועי' בהערה הבאה.

703. הנה יש לדון בזה מכמה אופנים, א). בכה"ח (שם) כתב שיש להחמיר בכל הכלים, וטעמו שהרי לפי מ"ש הב"ח שגם בספר אסור, ה"ה שאסור בכל הכלים, אע"פ שא"צ לאויר שתחתיו, ושכ"מ בבא"ח, עכ"ד. ויש להעיר דאי מהאי טעמא הא כבר נתבאר לעיל בסעיף ו' וסעיף ז' דקיי"ל להלכה שאם א"צ לאויר שתחתיו מותר להאהיל, וכדעת השו"ע (וכן כתב שם הכה"ח בעצמו, ורק הוסיף שהמחמיר תע"ב, ושמא בכל גווני הוי בגדר צריך קצת לאויר שתחתיו). ב]. עוד נתעוררתי לבאר, שבאמת גם המשנ"ב השמיט דברי הג"ה, וסתם בדבריו לאסור בכל חבית בין של יין ובין של שאר דברים, ואדרבה בסוה"ס כתב להדיא שגם חבית של מים אסור. ופירשתי דבריו ע"פ מה שכתב המשנ"ב לעיל (בסקכ"ב) לחוש לדעת הט"ז, שבאופן שיש לו ד' מחיצות אסור גם אם אינו צריך לאויר שתחתיו, ושכן משמע בלשון השו"ע, וא"כ י"ל דס"ל דגם זה בכלל ד' מחיצות, דבכולי דוכתא דבר עגול נחשב כדבר שיש לו מחיצות (ואין נפ"מ אם זה עגול או מרובע). אולם זה חידוש, ולפו"ר לא ראיתי מי שהעיר בזה, וה' יאיר עיני, ועכ"פ מהמשנ"ב מבואר שיש לאסור בכל גווני, אם הוא רחב, או שהזיזוהו ממקומו. וכן מוכח ממה שאסר לכסות חביות בשולחן שרוצים להעמידו. (והזכרנו ד"ז לעיל סעיף ג'). ושם הרי אינו עשוי לאויר כלל, ואף אינו עשוי לשמור את שבתוכו, וכ"מ בבן איש חי הנ"ל. וראיתי עוד שכ"ה להדיא באור זרוע (סי' ע"ח אות י"א) שכתב להזהיר בגיגית עם יין "או שום משקה אחר", והביאו בספר בני ציון ליכטמן כאן סוסי"ג, וכ"ה בפי' ר"י מלוניל (בשבת מח.) גם במים.
אלא שעדיין יש לדון בטעם הדין דלכאו' סברת הג"ה ברורה, ומה שכתבנו

ואינו אסור אלא אם כן הוא כלי רחב הרבה, שהוא נחשב כאהל, אבל שאר כלים הרגילים שאינם רחבים הרבה מותר לכפות בכל אופן[704]. ויש מוסיפים שאם הוא מזיז את הכלי ממקום שהיה מונח בו למקום אחר, הרי זה אסור בכל אופן, משום שבזה נחשב שעושה את המחיצות בשבת[705], ועיין בהערה[706].

ודע עוד, שיש אופנים שמותר לכסות בכל אופן: א]. כל האיסור הוא כשמכסה בדבר שאין הדרך לכסות בו, כגון שמכסה את הסיר בנייר כסף, או בצלחת או מגבת וכדו', אבל בכיסוי המיוחד לו יש מתירים אפילו כשהוא רחב הרבה, ובפרט כשהוא מתוקן ועשוי לכיסוי כמו שמצוי במכסה סירים שבזמנינו[707]. (ונחלקו הפוסקים אם מותר לכסות בבגד אף כשהוא מיוחד לו, ודעת כמה פוסקים לאסור לכסות בבגד בכל אופן אף כשמיוחד לכך מחשש סחיטה, ורק בכיסוי אחר אפשר להקל[708]). ב]. אם יש לכלי בית אחיזה, עיין בהערה[709]. ובענין פריסת מחצלת על כוורת של דבורים, עיין בהערה[710].

דין אוהל משופע

מ"ג. אהל שעשוי בשיפוע[711], וכגון שיש בגד או יריעה הפרוסה על מוט ונפתחת לצדדים, הדין בזה כדלהלן:

אם יש בגגו טפח, ועשאו לקביעות לכמה ימים, הרי זה אהל קבע, וחייב. אבל אם לא עשאו לקביעות, אף שיש בגגו כמה טפחים, אינו אסור אלא מדרבנן[712].

ואם אין בגגו טפח, וגם אין בו טפח במשך ג' הטפחים העליונים, והיינו שאינה מתרחבת כשיעור טפח עד לאחר שירדה למטה משלשה טפחים[713], ה"ז אסור מדרבנן, בין שעשאו לקבע ובין באהל עראי[714]. ובאופן זה אם יהיו בו חוטים או איזה בית אחיזה המיועד למשוך אותו לאוהל, הרי זה מותר[715].

ודין סתירת אהל כדין בניית אהל, וכל שאסור לבנותו אסור לסותרו, ומה שמותר לבנות מותר לסתור[716].

מ"ד. בגד או יריעה כפולה שנותנה על המוט הנתון בין שני כתלים, ושני ראשי הכפל משולשלין ומגיעין לארץ, והאדם נכנס בין ראשיה מפני החמה לישן שם, אסור לעשות כן בשבת, מפני שהוא עושה אוהל עראי בשבת[717]. והיינו באופן שהוא יורד בשיפוע ולמטה מתרחב, ולכן אסור, אבל אם יורדים שני הכפלים בצמוד זה לזה מותר לנטותה[718].

ואם היתה היריעה מקופלת ומונחת על המוט מערב שבת, והיו בה חוטין תלויים, שעל ידי זה הוא פושט אותה, מותר לפשטה בשבת, שמכיון שיש לה חוטין וקל למשכה בהן, הרי זה כמוסיף על אהל עראי[719].

וכ"ז הוא בתנאי נוסף שאין בגג טפח, ולא בפחות משלשה סמוך לגג רוחב טפח[720]. אבל אם אין תנאים אלו, אסור[721].

וכדין עשיית אהל כך דין סתירתו[722].

מ"ה. וכילה שהיא מתוקנת ומוכנה לכך מבעוד יום, כגון שיש מוטות ארוכות בצידי המטה, ועליהם יש מוט מצד לצד, ופרוש עליו וילון, ושני ראשיו יורדין מכאן ומכאן כמין אהל על פני המטה, מותר לפרסה בשבת, ואפילו שלא היו חוטין כרוכין עליה מערב שבת. אבל אם לא היה מתוקנת לכך אסור, אא"כ יש עליה חוטים, וכנזכר בהלכה הקודמת[723].

ליישב ע"פ שיטת הט"ז זהו חידוש, וגם לא לכו"ע. ואולי שכל שעשוי להגן בכל אופן הוי אוהל גמור, אך צ"ע מכל הכלים בעלמא שמבואר לעיל דל"ח אוהל, ועיין בזה בקצוה"ש ובשש"כ, וילי"ב.

704. משנ"ב (סקמ"ח) ועוד שאר פוסקים עפ"ד הראשונים המובאים בב"י סוה"ס. (וע"ע בהערה). ולהלן ד"ה יש לבאר.

ובשיעור "כלי רחב" הרבה, הארכנו לעיל בסעיף ג', והבאנו שכבר הפוסקים דנו ותמהו בדבר, אולם הבאנו שיש אומרים ששיעור רחב הרבה היינו שיעור כלי שמחזיק ארבעים סאה, ואמנם הקשינו שמדברי שאר פוסקים משמע שלא הבינו כן, אולם יש לזה סימוכין כעין שיטת הר"ן המובא בב"י בר"ס שי"ד, שכתב רחב הרבה דהוי כאהל, ופירשו הב"י דהיינו במחזיק מ' סאה, וה"נ בנידו"ד, ומ"מ אין זה ברור, ועמש"ש.

705. כ"כ המשנ"ב (שם) והיכא שמטלטלה ממקום וכו'.

אמנם עיין בחזו"א (סימן נ"ב סק"י וסק"ד) שסובר שאין איסור אהל בכה"ג בשום אופן, דכיון שהמחיצות מתוקנות לא חשיב כהעמדת מחיצות (וע"ע בשש"כ פכ"ד הערה ע"א). ונלענ"ד דשפיר יש לסמוך ע"ז שכן כתבו כמה פוסקים, וכמו שהבאנו לעיל במקומו בענ"ז, ושכ"ה בקצוה"ש, ומלבד זאת הא מוכח מתוס' דלא סברי כסברא זו, ולכן הוצרכו להעמיד בחבית רחבה.

ועוד יש להוסיף שנראה דאף להמשנ"ב אינו אסור, אא"כ הכלי הוא רחב ביותר מג' טפחים, אבל אם הוא בפחות מג' טפחים הלא הוא כסתום מדין לבוד, ובכה"ג לכו"ע אין חשש לכסותו בשום אופן (וכעין מה שמצאנו במשנ"ב בסעיף ג' גבי סתימת הנקב של התנור), ואמנם לכאו' יש להעיר ע"ז תרתי, א'. דעי' במג"א (סימן תק"ב) שדן לומר שאין לבוד בכלים, אולם באחרונים שם ל"מ כן, ועיין במשנ"ב שם. ודו"ק. ב'. ועיין עוד בחזו"א (סימן נ"ב סק"ט) שחולק על ד' האחרונים שכתבו להתיר גבי ארובה של תנור כשאין בו ג' טפחים, כיון שאין תחלת אהל לומר לבוד, אולם המשנ"ב עצמו לעיל בענ"ז (בסעיף ג' סק"כ) צידד להקל, ואמנם שלא הקיל שם אלא בנידון דהמחיצות עשויות.

706. יש לבאר עוד שכל מה שכתבנו לעיל הוא ע"פ דברי המשנ"ב בביאור הדין של כיסוי כלי, ודלא כדעת שאר פוסקים, והיינו דהנה בתוס' (ביצה לג.) הקשו דלמה יש איסור בכיסוי כלי (עי' בשבת קלט:), והלא המחיצות עשויות כבר, ובכה"ג דהוי אהל דממילא אין איסור, ותירצו שהמדובר שם הוא בכלי רחב הרבה, שבאופן זה הרי הוא כאהל, וכן הובא בר"ן. ונזכרו דבריהם בב"י סוף הסימן, אולם הב"ח הקשה ע"ז ומפרש באופן אחר, שאם מטלטל את המחיצות בבת אחת ה"ז נחשב שעושה את המחיצות ואסור לכסות, עי"ש. ובמשנ"ב (הנ"ל סקמ"ח) מבואר שחשש לב' התירוצים, ולכן מתחילה כתב לאסור בכלי רחב, ואח"כ הוסיף דהיכא שמזיז את המחיצות אסור בכל גווני דהוי כהעמדת המחיצות, עיין שם. וע"ע בט"ז (סקי"א) שמפרש באו"א שכיסוי כלי הוי כעושה אהל בכוונה כיון שבא להגן וכו', וע"ע בביאור הגר"א.

והנה כאמור מבואר מהמשנ"ב דחושש לב' התירוצים הנ"ל, וחושש גם בהזיז את הכלי (והוא ציין לדברי הפמ"ג במש"ז שכתב כן לדעת התוס' שהביא במג"א, ויש לדקדק דלשון הפמ"ג אינו ברור לי דמפרש דהנידון במזיז, וצ"ב). ולכאו' י"ל דהלא לכל אחד מטעמו יש סברא להתיר, דלהמג"א יש להתיר באינו רחב בכל גווני, ולהב"ח הלא יש להתיר בכיסוי המיוחד, וכדברי הט"ז, ואילו במשנ"ב משמע לאסור בכיסוי מיוחד, ויש ליישב. ועכ"פ הכרעת המשנ"ב לחוש לתרוייהו, אולם י"ל דלשאר פוסקים, ותפסו בעיקר את דברי הראשונים לאסור ברחבה ולא כדבר אחר (ובפרט להחזו"א הנ"ל שבהזזת מחיצות עשויות אין חשש כלל).

וע"ע לעיל בסעיף ג' שהבאנו בהערה דיש לומר שאף לאוסרים בזה הוא דווקא כשהביאם כדי לפרוס עליהם, אבל אם הובאו למטרה אחרת, אין בזה חשש לכו"ע.

707. עיין לעיל בסעיף ג' בענ"ז שהבאנו בזה פלוגתא רבתי, שהט"ז מתיר, ודלא כהמג"א, וע"ע שם.

והנה הסברא בכל זה דכל כה"ג לא נראה כאוהל כיון שהוא מיוחד לכך, אך י"ל אם מיוחד היינו שניכר עליו שהוא מיוחד, ואינו דף בעלמא, או אף דף בעלמא אם הוא ייחד אותו, הוי היכרא לדידיה וסגי בהכי. ונראה שעצם זה שהוא מיוחד מותר, דאם לא כן מה נתחדש בכיסוי שיש בו בית אחיזה, שהוסיף הגרשז"א שבזה מותר לכו"ע, וכדין בור ודות, וכמו שכתבנו להלן בסוף ההלכה, הלא בית אחיזה הוא ככל דבר הניכר, אלא ודאי שכאן נתחדש שעצם זה שהוא מיוחד שרי, ועוי"ל. [ואמנם בבא"ח פ' שמות משמע קצת דבעינן מיוחד וניכר וכו', עי"ש. אולם הרבה יש לדקדק ולהעיר בדב"ק של הבא"ח מדברי כל הפוסקים, ואכמ"ל].

708. עיין בזה בכה"ח (אות ג' ד') בשם הפוסקים שנחלקו אם מהני לכסות בבגד המיוחד לו, ומסיק לאסור בבגד בכל אופן.

ויעוין עוד בביה"ל (ד"ה בגד) שהעיר על הט"ז שכתב שכאן מדובר בבגד שאינו עשוי לכסות בו, אבל במיוחד לכך מותר, דהא להלן (סימן ש"כ במשנ"ב סקמ"ב) מבואר שחבית מלאה אסור לפרוס עליה בגד כלל, מחשש סחיטה, וכתבו הפוסקים דדווקא באינה עשויה לכך אסור, אבל אם עשויה לכך מותר, שהרי אינו מקפיד עליו אם נשרה במשקה. וא"כ על כרחך איירי הכא בכיסוי המיוחד לכך, ואפ"ה אסור מחשש אוהל, וכה"ק בנתיב חיים, עכ"ד. וכן העיר הכה"ח שם מדנפשיה. וא"כ מבואר דבבגד אסור לכסות בכל אופן אפילו במיוחד לו, וכ"כ הנה"ש, וכ"ה בכה"ח שם בשם הבא"ח דבבגד אסור לכסות בכל אופן, אולם בשאר כיסוי עץ או פלסטיק וכדו' מותר לכסות אם הוא מיוחד לכך, וכמש"כ הנה"ש שם והאחרונים. [ועיין במשנ"ב בסימן ש"כ סט"ן].

709. כן ראיתי בשש"כ פכ"ד הערה ע"א בשם הגרשז"א שאם יש לזה בית אחיזה מותר לכו"ע (והיינו אף המג"א יודה בזה להט"ז, ועד כאן לא החמיר אלא בכיסוי בעלמא שהוא ייחד אותו, משא"כ בזה), וראייתו דלא גרע מכיסוי בור ודות שמבואר לעיל בסימן ש"ח שמותר, עי"ש. ולכאו' לפי"ז תיקשי איך התירו שם בכיסוי הכלים בכל גווני אף בלא בית אחיזה, ולא דנו אלא מצד מוקצה. וצ"ל שכיון שאינו להגן אין בזה חשש כלל, אלא שאם כן שאינו להגן אם כן מה בכלל ראייתו של הגרשז"א (ודוחק לומר שבור ודות מלאים ועשויים להגן, דמנא לן לומר כן ולחדש היתר בזה), ולכן נראה שהוכחת הגרשז"א הוא מעצם זה שמבואר שם לענין "בונה" שאין בזה בונה, וממילא ס"ל שגם לגבי אוהל לא יהיה בזה חשש, שהרי אוהל תולדה דבונה, וכשיש לו בית אחיזה אין איסור, וזה ק"ו משם שזה כבונה בקרקע, ודו"ק. אמנם בעיקר הדברים הזכרנו לעיל בסעיף ג' בהערה שיש מפקפקים בזה, עיי"ש.

710. הנה נשאלתי בדבר המבואר בגמ' (דף מג.) ובשו"ע סימן שט"ז ס"ד שפורסין מחצלת על גבי הכוורת ובלבד שלא יכוון לצוד וכו', ומבואר שם שמטרתו בזה כדי להגן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, עיי"ש. וקשה הרי יש בזה איסור מצד אוהל, שהרי הוא עשוי להגן, ע"כ. ובדוחק חשבנו לומר, א]. לפי אחד הביאורים שהבאנו לעיל בס"ג בהערה בטעם הדבר שבכיסוי כלים אין משום אוהל (וציינתי לזה בתחילת הלכה זו בהערה שם). ולפי"ז ה"נ, אך תירוץ זה קשה וכמשנ"ת שם בס"ג, ותירוץ הקצוה"ש שהבאנו שם לא יתרץ כאן, שהרי זה להגן על בעלי חיים, והיה צ"ל בזה אוהל. ב]. אפשר דמיירי שהיה כיסוי מיוחד, ולפי הסוברים שבכיסוי המיוחד אין איסור אוהל, וכמו שהבאנו לעיל. ג]. אפשר שהיה רצועות לבוד על הכוורת (שעשו כן כדי שיוכלו לפרוס ע"ז את המחצלת ולא תיפול לפנים, וכיוצא), ולכן מותר לפרוס ע"ז. ד]. אפשר שהיה המחצלת תפורה בקצה הכוורת באופן שעשויה לפתוח ולסגור, כמו גגון שיש לו צירים. ה]. שמעתי באו"א דאפשר שנחשב שאין בו חלל טפח כלל, כיון שהדבורים מסתובבים בו בכולו בכל עת, ע"כ. וצ"ע אם זה נחשב מלא במילוי כזה הזרוק שהוא נע ונד בכל עת. ו]. ואחרי כל הנ"ל שמעתי שבמציאות הכוורת אינה פתוחה כולה למעלה, אלא יש רק פס אחד פתוח לאורכו, או חור בצד וכדו', ונמצא שאין שום חשש לפריסת הכיסוי על הכוורת, ומעתה כל הנ"ל ללא צורך, ומ"מ השארתי את הדברים כתובים, כדי להתלמד למקום אחר.

ויש לציין עוד לחזו"א (סימן נ"ט סק"ב) שכתב לחדש לגבי כל דבר הנמתח כגון סדין לאסור לפרוס אותו בתור גג למרות שהמחיצות עשויות כבר, ואפילו אם לא נעשה לצל, עיין שם. וקאי לגבי כל הנידון המבואר בסעיף ג'.

ב"ב. דין מגירה של שולחן שהזכיר המשנ"ב כאן (סקמ"ח), ועוד פרטים שדן בהם המשנ"ב כאן, הזכרנום לעיל בסוף סעיף ג'. [ולענין ספסל שינה שהזכיר המשנ"ב שם משם הח"א, ע"ע בביה"ל ד"ה ע"פ החבית].

711. הקדמה: מכאן סעיף ח', וכן סעיף י"א וי"ב, הנידון הוא לגבי עשיית אהל קבע ואהל עראי [ועצם הדין שייך לכלל דיני אוהל בשבת (שגם בשווה אין איסור אא"כ יש טפח, וכן העיר במשנ"ב כאן. וע"ע לעיל ברה"ס בהקדמה). אולם הלכנו בעקבות השו"ע כסדר, שהזכיר ד"ז כאן על אהל משופע, והרבותא במשופע היא לענין סיפא וכמש"כ במשנ"ב].

ויסוד הענין הוא מבואר בב"י שנחלקו בזה הראשונים (ולהלן בהלכות הבאות יבואר ההלכה), ונזכיר בקצרה את העולה מדברי הראשונים ב' פירושים, פירוש א'. שכילת חתנים היתה לנוי, ובשביל להתיר לנטות הכילה צריך ד' תנאים, א). שאין טפח למעלה. ב). שאין בגג' טפחים העליונים רוחב טפח. ג). שלא יתרחב למטה שני טפחים. ד). שלא ירד טפח בזקיפה מצדדי המטה (ופרט זה הרביעי ביארנוהו להלן בסוף ההלכה שאחרי הסמוכה ובהערה שם). פירוש ב'. שעשוי להגן וכך נקט השו"ע, ולשיטה זו אין את התנאי הג' שלא יתרחב שני טפחים, ועל כרחך הוא יתרחב כששוכבים שם. (וטעם הדבר שלא סובר כן, הוא כגירסת הר"ח שהביאוהו התוס' שלא גרס כן בגמרא, וע"ע בב"י שכן מבואר ברמב"ם שלא גרס כן, וכ"כ בהמ"מ והר"ן ושכן יש לפרש גם לדעת הרי"ף, עיי"ש, ועוי"ל עפ"ד היש מפרשים שהביאו התוס'). לשיטת הרי"ף ורמב"ם ור"ח שאהל קבוע הוא כשיש לו גג טפח ועשוי לזמן בקביעות (ובאופן זה הרי הוא אסור מדאו', ועי' משנ"ב), ואהל עראי הוא כשיש לו גג טפח, אבל אינו עשוי לזמן הרבה, או אפילו אם עשוי לזמן אבל אין בגגו טפח, ה"ז אהל עראי ואסור מדרבנן (וגם אם אין גג טפח וגם לא עשוי לזמן אסור מדרבנן). ובאופן שיש בו חוטים, ה"ז מועיל להוריד אותו מדרגת איסור דאו' לאיסור דרבנן, וכמש"כ בביה"ל, ומ"מ אינו מותר לכתחילה אלא כשאין בו את החסרונות הנ"ל. [וכ"ז לשיטת הרי"ף והרמב"ם, דאילו להרא"ש ורש"י אם אין בגגו טפח אין איסור כלל ואפילו בקביעות, אלא שלא קיי"ל כן, וכדלהלן].

712. עיין שו"ע (סעיף ח') ובמשנ"ב (סקל"ד), עיין שם. [ועיין בביה"ל (ד"ה שאין בגגו) שבכילה להרי"ף אם יש בגגה טפח חייב, מכל מקום אם יש חוט או משיחה ה"ז יורד דרגה, והוי איסור דרבנן, דהוי כעראי, וע"ע בביה"ל להלן סעיף י"ב ד"ה ותעשה].

713. שו"ע שם, והיינו שאם מתרחב טפח בפחות מג' הוי כגגה טפח. משנ"ב סקל"ג.

714. שו"ע (שם) נקט דפטור בכה"ג, ומ"מ אסור מדרבנן, וביאר המשנ"ב (סקל"ב) דנקט "כל אהל", לומר שאפילו כשעשאו לקבע שיתקיים כמה ימים, מ"מ כיון שאין בגגו טפח הוי רק אהל עראי, וכן ביאר בביה"ל (ד"ה כל), והוסיף הביה"ל דכן להיפך אם לא עשאו לקבע יש איסורא משום לא פלוג.

וביאר המשנ"ב (סקל"ה) שהשו"ע פסק כהרי"ף והרמב"ם שאף אם אין בגגו טפח אסור, ודלא כרש"י והרא"ש שאם אין בגגו טפח לא חשיב אהל כלל ומותר לכתחילה (וע"ע מש"כ שם). וע"ע בביה"ל ד"ה כל. ולהלכה קיי"ל דעת השו"ע. וכמבואר במשנ"ב שם. (וע"ע בשעה"צ שם שזה שנוי בפלוגתא, עיין שם (וע"ע במשנ"ב סקל"ט), אמנם אנן קיי"ל כדעת מרן השו"ע שכתב לדעת הרמב"ם והרי"ף שאסור, וע"ע כה"ח אות ס"א, שכתב שאם הטלית היתה פרוסה טפח מבעו"י מותר לפתחה ע"י החוטים, אבל כשלא היה בה טפח פתוח, וע"י פתיחתה יהיה בגג טפח, אסור לדעת הרמב"ם גם בחוטים. והרי הוא כמבואר.

721. שו"ע שם (ועיין בחזו"א סימן נ"ב סק"ג, ויל"ב).

722. עיין שו"ע שמותר לפרקה, ועי' במשנ"ב. וכן ביארנו בכ"מ בסימן זה שכדין בונה כך סותר. [ויעוין בשער הציון בשם המאמ"ר שמותר רק להחזירה למצבה הקודם, ולא להשליכה לארץ, וחלק עליו המשנ"ב, וע"ע חזו"א סימן נ"ב סק"ז דהיינו שמותר לפרקו לגמרי, וא"צ לשייר את החוט וכו']. וע"ע כה"ח אות ס"ד.

נ"ב. ד' המשנ"ב סוסקל"ט, הזכרנוהו במקומו לעיל סעיף א'.

723. עיין שו"ע (סעיף י"א), ושם הובאה הדוגמא כגון כילת חתנים שהיה נהוג כן בזמנם, אולם בזמנינו אין זה נהוג, אבל מצוי בזמנינו כילה כזו מרשת שפורסים על מיטת תינוק, כדי להגן עליו מפני זבובים ויתושים, והדין בזה הוא ככל הפרטים הנזכרים.

וביאור הענין דכאן מותר אף בלא חוטים כיון שהיא מתוקנת ומוכנה לכך, ודווקא כשאינה מתוקנת צריך חוטים. וע"ע להלן בשו"ע סעיף י"ב גבי כילה ובמשנ"ב ובביה"ל שם. [ומה שהבאנו בהלכה הקודמת באופן שהיתה היריעה

וכ"ז הוא בתנאי נוסף שאין בגגה טפח, ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, וכן בתנאי שלא תהא משולשלת בזקיפה בשיעור טפח לאחר כלות השיפוע[724].
מ"ו. הנוטה פרוכת או וילון וכיוצא בה, הרי זה מותר בשבת[725] (וגם אם היא נתונה על המוט וכפולה, מותר, ובצירוף התנאים הנזכרים לעיל שלא יהיה בגגה טפח)[726].
אבל יש להזהר שלא יעשה אהל, דהיינו שלא תתקפל מעט ברחבה בעת שמתעסק בה, ויהיה בכפל רוחב טפח, ולכן אם היא פרוכת גדולה תולים אותה שני בני אדם ולא אחד[727]. ויש שנמנעים קצת שלא לתלות הפרוכת בשבת כלל[728]. וכ"ז כשאין בגגה טפח, אבל אם יש בגגה טפח, אסור לתלותה אפילו על ידי עשרה בני אדם, ואפילו אם יש עליה חוטים וכדו', וכן כל דבר שבודאי יעשה אהל טפח, אסור בכל אופן[729].
ופרוכת שלנו שלפני ארון הקודש, מותר לתלותה בשבת בכל אופן, כיון שאינו מכוון למחיצה כלל, ואפילו אם יתקפל מעט אין בזה חשש[730]. [ומצד איסור בונה וסותר, אין לאסור לשים הפרוכת ולהוציאה, וכמו שנתבאר לעיל בסעיף א' בתליית וילון ותמונה. אמנם המוט של הפרוכת יש להזהר שלא יתקענו בהברגה וכיוצא, ונתבאר דין זה בסימן שי"ג בסוף סעיף ב'][731].

סתירת אוהל

מ"ז. דין סתירת אהל הרי הוא כדין בניית אהל, וכל דבר שמותר לעשותו ואין בו משום אהל, כך מותר לסותרו, ואם אסור לעשותו כך אסור לסותרו[732], וכך הדין לענין מחיצה המתרת[733].
ואם היה טפח פרוס מערב שבת, ובשבת הוסיף עליו כדין תוספת על אהל עראי, מותר אחר כך לסתור את התוספת, וישאר רק הטפח שהיה פרוס כבר[734].
ואם היה אהל שלם מערב שבת, אסור לסתור ממנו כלל, ויש אומרים שמותר לסותרו אם הוא משאיר ממנו טפח פרוס, וראוי להחמיר[735]. ועוד פרטים בדיני סתירת אוהל, נתבארו לעיל כל פרט במקומו.

פרוסה על המוט, צ"ל ששם אינה מתוקנת ומיוחדת לכך]. ועיין משנ"ב סקמ"א, ובכה"ח אות ס"ז.

724. שו"ע שם. ובמשנ"ב בסי"א-י"ב.
ויש לבאר בזה מה שכתב בשו"ע "שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח", שאין הכוונה שמעל המטה הוא עומד זקוף טפח, אלא הכוונה שמתחת למטה לא ישתלשל טפח (ומש"כ משולשלת "מעל המטה", היינו שמשולשלת ממעל למטה ולמטה). שבאופן זה נעשית המטה גג, והטפח המשולשל מחיצות.
[ויש להוסיף ביאור, דהנה מבואר בב"י שנחלקו בזה הראשונים אם מטה זו היתה לחתנים לנוי בעלמא, או שהיתה עשויה להגן למי ששוכב בה, ועוד מצאנו שנחלקו הראשונים אם צריך תנאי נוסף שלא יהיה רחב מעל המטה שני טפחים, כיעוי"ש. ואם כן צ"ב איך יתכנו שני התנאים. ובשלמא לדעת הראשונים שאין חשש אם יתרחב למטה שני טפחים, שפיר, וכן פסק השו"ע כמותם, אבל לדעת שאר הראשונים צ"ב איך יהיה משתלשל מתחת למטה, הרי אף למעלה אסור שיתרחב שתיים. וי"ל, א'. שהיתה זו מטה צרה כ"כ בפחות משני טפחים, והרי לשיטתם היא לא היתה עשויה לשכיבה אלא לנוי, ושפיר י"ל שהיתה זו מטה צרה (ואולי זה בא לרמוז לחתן מה שאמרו בגמ' פ"ק דסנהדרין דף ז. כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן וכו', עיי"ש, כלומר שאם תהיה אהבה ואחוה ביניהם יוכלו לשהות יחד אפילו במקום צר). ב'. אי נמי שבאמת למעלה לא נתרחב שתיים, אלא כשירד על המטה באמצעיתה ממש, משם הוא נסרך על המטה עד לצדדים ומשם נשתלשל למטה, וכיון שלא נפתח שני טפחים באופן שהיה בחללו טפח אין בזה חשש, ואת"ש].

725. עיין שו"ע (סעיף י"ב) דפרוכת מותר וכו', וזה כמחיצה הנ"ל בהגה (סעיף א'), ועיין שם פרטי הדינים, ובאופן שזה מחיצה בעלמא מותר בכל אופן, שהרי אינה מחיצה המתרת, וא"צ חוטים ולא מידי [וגם בכפולה על המוט ככל הנ"ל מותר (ונזכר בשו"ע סעיף י'), ועיין במשנ"ב (סקמ"ג) שלדעת הרמב"ם צריך שיהיה עליה חוטים (וע"ע בשעה"צ שם, וע"ע בביה"ל ד"ה כילה), שאם לא כן סבירא ליה שאפילו וילון ומחיצה שאין בהם גג כלל יש בהם איסור ללא חוטים, וכמש"כ המשנ"ב לעיל (סקל"ט)].

726. היינו ככל התנאים הנ"ל בסעיף י"-י"א שלא יהיה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגג. (וכן לענין חוטין לדעת הרמב"ם כנ"ל בהערה הקודמת). ועיקר דין פרוכת הכפולה נזכר בשו"ע סעיף י'.

727. שו"ע (שם) וכביאור המשנ"ב, ועיין בכה"ח (אות ע"ב) בביאור הענין משם הלבוש.
ויש להקשות בכל זה, דהלא אף אם יעשה אהל טפח אין בזה חשש, חדא שהרי אינו מהודק (דקיי"ל שכל דבר שאינו קשה אלא נכפל, אינו נחשב כאהל, וכמש"כ האחרונים בסימן ש"א ס"מ גבי כובע, עיי"ש). ועוד קשה לי הלא אינו מכוון לעשות אהל, וגם אינו צריך לאויר שתחתיו, וגם מצאנו כמה פוסקים שכל שאוחזו בידיו אין בו משום אהל כלל (וכמש"כ החזו"א סימן נ"ב אות ב' בדין ז', וכ"כ הבית מאיר ועו"א להתיר מטריה מה"ט).
וכבר עמד המשנ"ב בשעה"צ (אות נ"ב) על השאלה קמייתא דאינו מהודק, ותירץ דכיון שמכוון לעשות המחיצה גרע טפי, עיי"ש, והיינו דנחשב הכל בכלל עשיית אהל אחד, ודו"ק. ועפי"ז יש ליישב שאר השאלות שכתבנו [ובאשר להא דאינו מכוון, עיין בשעה"צ לקמיה אות נ"ג, וע"ע מה שכתבנו בענין פסיק רישא בדרבנן בסימן שי"ד ס"א, ודו"ק]. ועיין בחזו"א (סימן נ"ב סק"ה) שהעיר בזה דמאי טעמא אסור לפרוס פרוכת מחשש שתתקפל, עיין שם, דלפי"ז האיסור הוא רק כשהפרוכת על המוט ולא בידיו דוקא, וזה מתרץ השאלה שאע"פ שמחזיק בידיים אסור, אך מ"מ י"ל שהרי אינו מכוון לאוהל וא"צ לאויר שתחתיה, אכן בחזו"א שם מבאר דמיירי שמניחה לצל, וצ"ע.

728. משנ"ב (סקמ"ה) וכה"ח (אות ע"א), אמנם מן הדין ודאי שרי, וכ"ה דעת השו"ע. [ומצד איסור בונה וסותר, אין לאסור לשים הפרוכת ולהוציאה, וכמו שנתבאר לעיל בסעיף א' בתליית וילון ותמונה, אמנם המוט של הפרוכת יש להזהר שלא יתקענו בהברגה וכיוצא, ונתבאר דין זה בסימן שי"ג בסוף סעיף ב'].

729. משנ"ב (סקמ"ו), ועיין בביה"ל (ד"ה כלה) שהאריך לבאר שכ"ז אמור לשיטת הרמב"ם, דלדעתו אסור לנטות פרוכת כלל, אא"כ יש לה חוטים, ואעפ"כ באדם אחד אסור, וכשיש גג טפח גם לא מהני החוטים.
אמנם האחרונים ביארו את ד' השו"ע לשיטת שאר פוסקים, ומש"כ השו"ע כילה שיש לה גג אסור אפילו בעשרה בני אדם, היינו שתפור לה כעין שפה סביב בקצה התחתון, ועי"ז יש חשש אהל. (וה"ד בביה"ל רד"ה כלה, וכ"ה בכה"ח אות ע"ג).

730. כה"ח (אות ע"א) בשם הפמ"ג, והנה בפרוכות שלנו שאינן כפולות על המוט, בודאי אין חשש ולא מידי, אולם באמת אף בלאו הכי נמי אין חשש, דאינו בכלל מחיצה ואין בו שום חשש, והרי גם בשעה"צ (אות נ"ב) ביאר את טעם האיסור מצד שמכוון לעשות מחיצה וגרע טפי, משא"כ בפרוכת שאינו אלא לנוי בעלמא, וכנ"ל בסעיף א'. (וע"ע לעיל סעיף ה' גבי העמדת חופה דלא חשיב צריך לאויר שתחתיו כיון שאינו אלא לכבוד, וכמש"כ בשש"כ פכ"ה הערה נ"ב בשם התהל"ד וקצוה"ש, עיי"ש. וע"ע מש"כ עוד שם בענין פריסת טלית לחתן תורה וכדו', שמותר ואין בזה חשש אהל כיון שאינו לכבוד, ואפילו האוסרים בסתם אהל שאוחז בידיו יודו בזה דשרי, וק"ו בפרוכת שלפני ארון הקודש שאין לחשוש כלל, אפילו אילו היה נעשה אהל, אלא שיל"ד בזה בעצם דברי השעה"צ דהא נת' לעיל בס"א שלעולם אין הפרוכת נחשבת מחיצה, כיעוי"ש. ומשמע דאפ"ה כיון שהוא כעין מחיצה אסור, וי"ל). ועיין לעיל בסעיף א' בענין פרוכת לארון הקודש ובהערה שם, שביארנו ענין הפרוכת וחיובו.

731. ומצד תוספת על הבנין יש לדון, דשמא שאני התם שהוא משלים את צורת הדבר, משא"כ כאן שנראה כדבר חיצוני, ויל"ב.

732. כן נתבאר בהקדמה, וכן מבואר בשו"ע כאן סימן שט"ו בסעיף ד', ובסעיף י' י"א, וכן כתבנו עוד בכו"כ דינים בסימן זה ע"פ הפוסקים. וכמו"כ בגווני שיש מחיצות קיימות, שכתבו הפוסקים שמותר לפרוס עליהם כיסוי, כך מותר לסתור הכיסוי אם המחיצות קיימות, וכמש"כ באבנ"ז סימן רכ"ג סקי"א ועוד באחרונים. [ועיין מה שכתבנו לעיל בסעיף י' ע"פ השעה"צ במחלוקתו עם המאמ"ר, וכתב שמותר לסותרה אפילו לגמרי].
אמנם מצאנו יוצא מן הכלל, וכמשנ"ת לעיל במקומו, וכן לענין סתירת אוהל, שלא נעשה לצל (בסעיף ג'), דאע"פ דאשכחן שמלמעלה למטה אין איסור, מ"מ לענין סתירת אוהל מסתבר שאסור בכל אופן, כיון שסתירה בכל גווני הוי סתירה, וכ"ה בחזו"א סי' נ"ב סק"ז. וע"ע שם בהערה עוד פרטים. וכמו"כ מצאנו בשעה"צ הל' יו"ט (סימן תקי"ח אות ע"ד) דסותר אסור מה"ת, אף אם בעשייתו אינו אלא מדרבנן.

733. כן ראיתי בשש"כ סוף פרק כ"ד בשם הגרשז"א שאם לאחר ששימשה כמחיצה המתרת שוב אין לו צורך בה, ושוב אינה משמשת כמחיצה המתרת, מותר לפרקה, עיי"ש. אמנם בקצוה"ש סימן ק"כ שציין שם מסתפק בזה, ולמעשה יש להקל כאשר אין לו צורך בזה כבר. [אמנם אם היא עדיין עומדת לשימוש בשבילו או בשביל אחרים, אסור לכו"ע לסותרה]. ועיין עוד במש"כ בזה לעיל בסוף ההקדמה שבריש הסימן ובהערה שם, כמה פרטים בזה.

734. כ"כ בשו"ע הגר"ז סט"ז (אבל כשיש חוטים בנידון דסעיף ח' אפשר לסתור הכל). וכ"כ בחזו"א (סימן נ"ב סק"ז), והוסיף עוד החזו"א שמותר לסתור הכל, וא"צ להשאיר אפילו טפח, וזה דלא כמשמעות הגר"ז. וע' בזה בשש"כ פכ"ד הערה ל"א. [ונפ"מ בעגלת ילדים או במיטת תינוק וכדו'].

735. בחזו"א שם מבואר לאיסור, אבל בקצוה"ש סימן ק"כ הביא מהאבני נזר סי' רי"א דשרי. וצ"ע דהא באופן כזה הכל נחשב כדבר אחד, ואינו כאהל טפח ותוספת, אלא הכל הוי כאהל אחד, ובכה"ג י"ל שאסור לסתור כלום. ומפשטות הפוסקים נראה שאסור, והזכרנו מזה בסוף הלכה א' ובהערה, וכ"מ בסברא, ולכן כתבנו להחמיר.

ביני עמודי

מאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי דכוללי "אליבא דהלכתא"

הרה"ג שלמה גבאי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" אופקים

בענין פתיחת בקבוקים בשבת
בחילוקי הדינים בין סוגי הפקקים השונים

הנה לכתחילה בודאי צריך לפתוח מערב שבת כל מה שבדעתו להשתמש, כדי שלא להכניס את עצמו במחלוקת הפוסקים, ומהיות טוב אל תהיה רע. ומי הוא זה שיכול להחליט בודאות להתיר דבר זה או אחר, נגד דעת אחד הגדולים הראויים להוראה שאוסר. ומה שייך לומר כח דהתירא עדיף אם באמת דבר זה אסור, ויש טעות בשיקול הדעת. ולכן בודאי כל מה שיכול להכין מערב שבת עדיף טפי. ועוד, שלפעמים יכול אופן היצור להשתנות באופן המשנה את הדין (וכמו שיבואר בס"ד להלן בענין פקק הברגה העשוי ממתכת), ואין הציבור מודע לשינויים אלו וממשיך בהרגלו. ולכן בודאי הדרך הישר והטוב, לפתוח הכל מערב שבת. עוד יש להעיר, שכל דברינו שבכאן הם ללא התייחסות לאיסור מחתך אם ישנו בהסרת הטבעת, שכמובא נפלא בזה מחלוקת בין מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, לבין להבדיל בין החיים מרן הגרשז"א זצ"ל, וכמדומה שלא נהגו העולם לחוש בזה לאיסור מחתך, מאחר ואינו מקפיד על המידה.

בענין פתיחת פקק הברגה ממתכת שבתחתיתו מהודקת טבעת

א. דברי המנחת שלמה שאסור לפתוח פקק זה משום שיש בדבר תיקון כלי.
ב. היתר האור לציון שהפקק היה כלי כבר קודם לכן.
ג. דחיית ההיתר ע"י בירור שנעשה באופן ייצור הפקק במפעלים כיום.
ד. צדדי ההיתר המובאים בשו"ת ציץ אליעזר.
ה. דחיית צדדי ההיתר הנ"ל.
ו. מסקנא דמילתא שיש לחוש בזה לחשש חטאת מעיקר דינא.
ז. לימוד זכות על הנוהגים להקל וג"ז צ"ע.

א. בענין פתיחת פקק הברגה ממתכת, שבתחתיתו מהודקת טבעת העשויה מגופו, וניתקת ממנו בזמן הפתיחה, יעויין בשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן צ"א אות י"ב) שכתב וז"ל: "ע"ד שאלתו בענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו נפרד ממנו חלק התחתון, ונשאר כטבעת על צואר הבקבוק, **פשוט הדבר שאיסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שוברים את הצלוחית ומוציאים את שברי הזכוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק, וכיון שכן הו"ל ודאי תיקון כלי**, וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שיניו, ואח"כ יזרקנו משום תיקון כלי, כמבואר בגמרא ובש"ס או"ח סי' שכ"ב, כ"ש שאסור לעשות פקק לבקבוק ע"י זה שחותך ממנו מקצת, ועי"ז נעשה ראוי להשתמש בו כפקק", עכ"ל.
ומבואר בדברי המנחת שלמה שמאחר ואין הפקק ראוי לשימוש ללא שיפרידו ממנו את טבעת הברזל המהודקת בתחתיתו, יש בהפרדה זו משום מתקן כלי שאסור.
ויש לדון בדברי המנחת שלמה אם מה שאוסר הוא משום שמעולם לא היה על הפקק שם כלי, ורק על צואר הבקבוק נעשה כלי, ומאחר וכמו שנעשה על צואר הבקבוק אינו ראוי לשימוש, אם כן מעולם לא חל שם כלי עליו, ולכן בפתיחתו כעת חשיב כעושה כלי בתחילה. או דילמא הפקק מיוצר כבר קודם שהושם על הבקבוק, ושם כלי היה עליו, ורק מאחר ובשעה ששמו אותו על הבקבוק הדקו אותו בתחתיתו באופן שכעת אינו ראוי לשימוש, ממילא כעת בטל ממנו שם כלי, וידון לקמן.
ב. והנה בשו"ת אור לציון למרן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (חלק ב' פרק כ"ז תשובה ח') התיר לפתוח פקקי מתכת בשבת, ובטעם ההיתר כתב שם בהערה וז"ל: "הנה כיום מצויים שני סוגים של פקקי הברגה עם טבעת, בסוג האחד מייצרים את הפקק ללא הטבעת, ולאחר הברגת הפקק אל הבקבוק מצמידים אל הפקק את הטבעת, ובסוג האחר, נוצר כל הפקק בבת אחת על הבקבוק, והיינו שהמכונה מצמידה טס נחושת אל הבקבוק, באופן שנוצר מיד פקק עם טבעת. ונראה דלא מיבעיא שיש להתיר את הסוג הראשון, שכיוון שהפקק היה כלי לפני שחיברו אליו את הטבעת, אין בניתוק הטבעת משום עשיית כלי, ודמי למה שנתבאר בשו"ע סימן שי"ד סעיף ו' ובמגן אברהם שם ס"ק ז' שמותר להסיר מגופה של חבית הדבוקה בפח חבית כדי לקחת יין מתוכה, אלא נראה שאף פקק בקבוק שנוצר באופן השני שהוזכר לעיל מותר לפתחו בשבת, שאעפ"י שהפקק כולו נעשה לכאורה בבת אחת, מכל מקום כיון שיצירת הפקק נעשית מראש הבקבוק כלפי מטה, הרי שלעולם נעשה הפקק רגע אחד לפני הטבעת, ולו יצוייר שהמכונה תפסיק פעולתה באמצע הייצור, היינו רואים פקק ללא טבעת, וא"כ יש לדון את הפקק בלא טבעת ככלי, ואת הטבעת כחיבור מגופה של חבית, ויש להתיר לפתוח פקק זה בשבת", עכ"ל.
ומבואר בדבריו שמתיר לפתוח פקק זה, מאחר וכבר קודם היה עליו שם כלי, ולא חשיב כעושה כלי בתחילה.
ג. אמנם שתי תשובות בדבר, חדא, דאפילו נימא כדבריו, מכל מקום בשעה שהדקו את הטבעת בתחתית הבקבוק, בטל ממנו שם כלי מאחר ואינו ראוי לשימוש אלא על ידי תיקון בגופו, וכמו שטען במנחת שלמה, שמאחר והטבעת היא חלק מגופו של הפקק אין לדונה כמגופה, אלא כקלקול בעצם הכלי שאינו ראוי וכעת מתקנו. אמנם בזה יש לומר דאי משום הא לא איריא, שתוספת זו לא חשובה לבטל שם כלי, מאחר ולא נעשית אלא באופן ארעי.
אמנם עיקרא דמילתא שיש להשיב בזה הוא על מה שכתב שם שאופן יצור הפקק שיורדת עליו המכונה מלמעלה כלפי מטה, ומסרטטת את החריצים ורק לבסוף מהדקת אותו בסופו, ובאופן שכבר היה כלי רגע לפני ההידוק, שהרי לו יצוייר שהיתה המכונה מפסיקה את פעולתה רגע לפני ההידוק (כגון בגלל הפסקת חשמל או תקלה אחרת) היה כאן פקק גמור. ואם שם כלי עליו כבר מעיקרא, לא בטל ממנו בשל ההידוק שלבסוף מאחר ואינו אלא לזמן ועומד לפתוח.
דא עקא, ש**בקשתי מידיד קרוב, חרד לדבר ד' ונאמן בדבריו, המשמש בתפקיד יינן באחד ממפעלי היין בארה"ק, שיעמוד מקרוב על אופן ייצור פקקי המתכת שעל הבקבוקים**, אם אכן כך מתבצע תהליך הייצור. ואחר הדרישה והחקירה הגיד לי שהכל נעשה בבת אחת, והיינו שהמכסה מגיע בתחילה בתורת טס כפוף גולמי בצורת קנה חלול וסתום מצידו העליון, וללא שום חריץ או טבעת. ואחרי הלבשתו על צואר הבקבוק על ידי המכונה (שבשלב זה אחיזתו של הפקק רופפת על צואר הבקבוק), יורדת מן המכונה מעין קופסא המכילה בתוכה שלוש דיסקיות, ואלו הג' דיסקיות מסתובבות בבת אחת מסביב לאותו טס מתכת, וחורצות בו חריצים שונים ומעצבות אותו לצורתו המוכרת בתור פקק הברגה שבתחתיתו טבעת, כמו שנראה לעינינו. **ומאחר ובאופן הייצור כיום הכל נעשה בבת אחת, נפל**

האי היתרא בבירא, והיינו שמעולם לא היה על פקק זה שם כלי, ועל ידי פתיחתו עושה כעת כלי בתחילה.

ד. ויעויין בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן מ"ה כתב באחד הטעמים להיתר, על פי דברי החזון איש או"ח סימן נ"א ס"ק י"א שהתיר לפתוח פקק הנקרא כתר, אע"ג שמקלקלו על ידי פתיחתו משום שהפקק דינו כמגופת החבית, ולא מצאנו איסור בשבירת המגופה. ועפ"י דברי החזו"א כתב הציץ אליעזר שהרי הטבעת המוצמדת בתחתית הפקק בודאי דינה כמגופת החבית, ומה ששוברה ומקלקלה הוי כשבירת המגופה שמותר. ודבריו הם לכאורה לפלא, שהתינח מצד שבירת הטבעת שמקלקל את הטבעת לא מצינו איסור בשבירת המגופה, אולם עיקר הסיבה לאיסור היא מה שעושה הפקק לכלי, ועל זה לא יועילו דברי החזון איש דלא מצאנו איסור בשבירת המגופה.

ה. ובאות שלאחר מזה כתב הציץ אליעזר להסביר מאי טעמא אין איסור בונה בפתיחת הפקק, ומשום שאף אחד לא פותח את הפקק כדי שיהיה לו לכסות בקבוק אחר, ולגבי בקבוק זה הא כבר הוי מכסה. וכתב שם שכמו שאין איסור בפתיחת פקק שעם אע"ג שמעתה ראוי לשימוש גם לבקבוקים אחרים, ה"נ בזה, וכתב שדוחק לחלק בין היכא שנעשה מעשה בגופו או שלא נעשה בגופו. ודבריו הם לכאורה לפלא, שבודאי שיש לחלק בזה, שפקק הברגה עם טבעת נשתנה גופו, ואין האיסור משום שעתה יכול לכסות גם בקבוקים אחרים, אלא שנעשה כפקק הברגה לבקבוק בעצמו ולא לסתימה בעלמא.

ו. ובאופן שחזרנו על כל הצדדים בענין זה של פתיחת פקק מתכת הנ"ל, וקרוב הדבר לאיסור תורה.

ז. וללמד זכות על הנוהגים לפתוח פקקים אלו בשבת, יש לומר דסבירא להו, שזהו כל עצם עשייתם של פקקים אלו, שהם נעשים מלכתחילה באופן זה, שנעשים לכלי עם מגופה בתחתיתו, ותחילת יצורם הוא לאופן זה שיש כאן כלי מוכן לשימוש, ויש גם תוספת בתחתיתו שנועדה לשפר את איכות הסגירה בפעם הראשונה, ועצם הפקק כדקאי קאי, וכמו מה שכתב הגרש"ז בפקקי הפלסטיק. והמעיין בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל בתחילת דבריו, יראה שעיקר היתרו הוא מכח סברא זו. אמנם גם אי נימא כך אכתי תקשי, דתיפוק ליה לאסור מצד מכה בפטיש שהוא גמר מלאכת הפקק, שבלא התלישה אי אפשר באופן מציאותי להשתמש בו כפקק הברגה, וא"כ הסרת הטבעת היא עכ"פ גמר מלאכתו, וצ"ע.

בענין פתיחת פקק הברגה מפלסטיק שבתחתיתו מהודקת טבעת

א. דברי המנחת שלמה שיש חילוק בין פקק פלסטיק לשל מתכת.

ב. ידון בפקקי פלסטיק המצויים היום ששונים מאלו שדיבר בהם המנחת שלמה.

ג. יסיק שאין לחלק בדבר מאחר ויש על פקק הפלסטיק תורת כלי.

ד. יחדש טעם היתר נוסף לפתוח פקקי הפלסטיק.

א. בענין פתיחת פקק הברגה מפלסטיק שבתחתיתו מהודקת טבעת, יעויין בשו"ת מנחת שלמה תניינא סימן ל"ב אות ב' שכתב וז"ל: "פתיחת פקק פלסטיק. מה שכתבתי בפשיטות לאסור פתיחת פקק הברגה, הוא רק כשהטבעת הנלחצת היא ממש חלק בלתי נפרד מגוף הפקק, ולכן אף אם קלקולו הוא רק בגלל ההידוק, מכל מקום יש לראותו כפקק מקולקל אשר רק ע"י הניתוק מהטבעת הוא שוב חוזר להיות פקק יותר קצר ומתוקן, מה שאין כן סוג פקק של נידון דידן הרי גם לפני שהרכיבו אותו על הבקבוק, **הרי הטבעת הזאת נפרדת ברובה מהפקק עצמו, וניכר לכל אדם שהטבעת הזאת היא מיועדת רק להידוק הפקק על הצואר, והיא גם יותר דק מהפקק, ולכן אף שגם טבעת זו מחוברת בחלקה עם הפקק, מכל מקום ניכר ממש שהוא דבר נפרד, ורואים שהפקק הוא העיקר והטבעת היא כמו עור או שעוה שמסביב למכסה, ולכן הרי הם כשני דברים נפרדים**... ועכ"פ בנד"ד שזה רק לפעם אחת בלבד, שפיר נלענ"ד שגם לפני הרחבת הפקק על הבקבוק ג"כ נקרא בשם פקק הברגה עם יתרון של פעם הראשונה יהיה יותר חזק, משא"כ בפקקים של פח שהכל היה נעשה רק על צואר הבקבוק, לא חל עליו שם של פקק הברגה רק לאחר הניתוק מהטבעת", עכ"ל המנחת שלמה.

ב. ויש מקום לדון בדברי המנחת שלמה בזה, במה שכתב בתוך הדברים לחלק בין פקק מתכת לפקק פלסטיק, שבפקק הפלסטיק "הטבעת הזאת נפרדת ברובה מהפקק עצמו, וניכר לכל אדם שהטבעת הזאת היא מיועדת רק להידוק הפקק על הצואר, וגם היא יותר דק מהפקק", שבמציאות הפקקים של הפלסטיק המיוצרים כהיום, אין אלו פני הדברים, אלא הטבעת מחוברת כולה אל הפקק, ולא ניכר כ"כ שיש כאן ב' חלקים, וגם אין היא דקה יותר מהפקק אלא באותו עובי". ולפי"ז לכאורה היה צ"ל הדין לאיסור גם בפקקי פלסטיק.

ג. אמנם שפיל לסיפיה דקרא שכתב שם "ועכ"פ בנד"ד שזה רק לפעם אחת בלבד, שפיר נלענ"ד שגם לפני הרחבת הפקק על הבקבוק ג"כ נקרא בשם פקק הברגה עם יתרון של פעם הראשונה יהיה יותר חזק, משא"כ בפקקים של פח שהכל היה נעשה רק על צואר הבקבוק, לא חל עליו שם של פקק הברגה רק לאחר הניתוק מהטבעת".

ומבואר בדבריו שעיקר החילוק הוא אם היה שם כלי על הפקק מלפני כן, או שנעשה פקק רק בשעת הידוקו על הבקבוק, וכל שאר הדברים שמנה אינם אלא בתור סימן בעלמא, ואין ההיתר תלוי בהם בדוקא, כנלענ"ד.

ד. ונראה להוסיף עוד טעם חדש להתיר פתיחת פקקי הפלסטיק, דהנה כפי הנראה מן המציאות, פקקים אלו אם יוצאו כמו שהם שלימים מן הבקבוק (וכגון שישברו את הבקבוק ויוציאו הפקק שלם) יוכלו שוב להבריג אותם על צואר אותו בקבוק או כיוצא בו, והטבעת המורכבת בתחתיתו כמעט ואינה מפריעה במאומה לזה. וגם קודם שהבריגו אותו על הבקבוק היה מוכן הוא ביחד עם הטבעת, ובאופן שכזה הדקו אותו על הבקבוק. ורק שסידרו מצד המציאות, שכשפותחים את הבקבוק נתלשת הטבעת כדי שידעו שכל זמן שהטבעת מחוברת בפקק הרי זה סימן שלא נפתח הקבוק כלל. אולם הפקק מצד עצמו ראוי לשימוש גם בצורה כזו, ואין בפתיחתו משום עשיית כלי חדש. ובזאת הוא שונה מפקק מתכת שאינו ראוי לשימוש ביחד עם הטבעת שבתחתיתו, ושאם לא יסירו אותה אי אפשר להשתמש בפקק למטרתו.

בענין פתיחת פקק כתר

א. דברי החזון איש להתיר פתיחת פקק המכונה כתר.

ב. קושיית המנחת שלמה על היתר החזון איש.

ג. טעם ההיתר לדברי המנחת שלמה.

ד. ביאור דברי החזון איש.

א. כתב החזון איש (או"ח סימן נ"א אות י"א בסופו) וז"ל: "ולהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסובבים בה את הבקבוקים שדוחקין אותה על זר הבקבוק שסביב פיו, דינו כהתזת מגופת חבית ומותר שאינה חיבור. ואף שמסירה במפתח המעוות אותה, אין כאן משום סתירת כלי, דלא מצינו איסור בשבירת מגופה, דזהו בכלל אין סתירה בכלים כדין מפקיע וחותך, ואע"ג דכתבו תוספות דפותחת של מתכת אסור לשוברה, התם נעשה להיות קבועה בכלי תמיד, והו"ל שבירת הכלי, אבל הכא נעשה רק לפקק, ועושה רק בשביל להוציא מה שבתוך הבקבוק שרי. ועוד, דכיון דלבשה על הבקבוק, כבר בטלה מתורת כלי, שעומדת לשבירה", עכ"ל החזו"א.

ומבואר בדברי החזון איש, שלכאורה היה מקום לאסור לפתוח פקק הנקרא כתר משום שהפקק הוא כלי המשמש לסגירת הבקבוק, ועל ידי פתיחתו מעוותו ומקלקלו, ויש בזה משום סתירת כלי שאסור. אלא שכותב להתיר זאת מב' טעמים, חדא משום שהפקק דינו כמגופת החבית, ולא מצינו שום איסור בשבירת המגופה עצמה, שזהו בכלל אין סתירה בכלים שהמגופה עצמה תמיד דינה כמוסתקי. ועוד כתב שאפילו לא נימא כך, וגם במגופה עצמה יש איסור סתירה עד כמה שהיא כלי גמור (ושאני מגופת הגמרא מפקק), מכל מקום מאחר שלאחר שהדקוה על הבקבוק עומדת לקלקול ולסתירה, שהרי על ידי פתיחתה מיד תיפסד, בטל ממנה תורת כלי כבר מעתה, ולכן אין בקלקולה משום סתירה.

ב. ובשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א אות י"ב תמה על היתר החזון איש בזה וז"ל: "ואגיד לו נאמנה שמאד תמה אני על החזון איש באורח חיים סי' נ"א סוף אות י"א שכתב "ולהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמין בו את הבקבוקים שדוחקין אותה על זר הבקבוק שסביב פיו - ואף שמסירה במפתח המעוות אותה אין כאן משום סתירת כלי, דלא מצינו איסור בשבירת מגופה - ועוד דכיון דלבשה על הבקבוק כבר בטלה מתורת כלי שעומדת לשבירה", ולענ"ד צ"ע, דהתינח לענין סתירה, אבל איך לא נחית להא דעל ידי זה שמעקם בפתחן את המכסה ומרחיבו הרי הוא מתקן אותו מעכשיו לכלי שיהא ראוי להשתמש בו כפקק לכסות ולפתוח בו בכל עת שירצה, ומאי שנא מקטימת קיסם שהזכרנו קודם או קוטם עלה של הדס שמבואר במס' שבת קמ"ו ע"ב דמיקרי תיקון כלי, עיין שם ברש"י ובראשונים", עכ"ל המנחת שלמה.

ומבואר בדברי המנחת שלמה שהוקשה לו, מאי טעמא מתיר החזו"א לפתוח פקקים אלו הנקראים כתר, והרי בשעה שמהודק על הבקבוק אינו ראוי לכסות בו בקבוקים אחרים, ואין עליו תורת כלי דפקק אלא סתימה בעלמא על בקבוק זה, ועל ידי הפתיחה מרחיבו ועושה אותו ראוי לשימוש לכסות גם בקבוקים אחרים, והוה ליה עושה כלי. [א.ה. ולכאורה צריך ביאור מאי קשיא ליה למנחת שלמה, והרי החזו"א כתב שהמגופה דינה לעולם כמוסתקי, ואין בנין וסתירה בכלים. ומה שמשוה פתיחת הפקק לקוטם קיסם לכאו' אינו דומה, ששם עושה כלי בתחילה ממה שלא היה כלי כלל, והוי בנין בכלים האסור לכו"ע, אבל הכא היה כלי, ורק שנתבטל ממנו שם כלי ע"י שהתפיסו אותו בראש הבקבוק, והוה ממש נידון דמוסתקי. וצ"ל דחשיב כעושה כלי לכתחילה גם בעושה מוסתקי, וצ"ע].

ג. ולכן כתב טעם אחר להתיר, והוא שפקק זה גם בהיותו על הבקבוק שם כלי עליו, וראוי לכסות בו בקבוקים אחרים על ידי לחץ (וכגון באם ישברו את הבקבוק ויוציאו את כל הזכוכיות מתוך הפקק, יהיה אפשר לכסות בו בקבוקים אחרים), ולכן אע"ג שמרחיבו בפתיחתו לא מקרי עושה כלי. (ובזה חלוק פקק כתר מפקק הברגה עם טבעת, ששם אחרי הידוק הטבעת לא ראוי לכסות בו בקבוקים אחרים אם יוציאו אותו כמות שהוא ללא הרחבת הטבעת או תלישתה).

ד. ויש לעיין מה יענה החזון איש על טענת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, מאי טעמא לא חשיב עושה כלי בפתיחת הפקק.

וצריך לומר שהחזון איש סבירא ליה שאין רגילות להשתמש בפקקים אלו, אלא מיד עם פתיחתם מתעקמים ונזרקים לפח ואין תורת כלי עליהם, ולכן אע"ג שישנם מיעוט מקרים שפותחים את הפקק בעדינות באופן הראוי לשימוש נוסף, ויש מיעוט אנשים שדעתם על פקק זה לחזור ולהשתמש בו לכסות בקבוקים נוספים, אין מתחשבין בזה, אלא הולכים אחר הרגילות שפקקים אלו עם פתיחתם מתעקמים ונזרקים, ובדרך כלל אין דעת בני אדם עליהם לשימוש נוסף, ולכן אע"ג שבעודם על הבקבוק אינם כלי, מכל מקום גם על ידי פתיחתם אינם נעשים לכלי, ולכן אין איסור בפתיחתם.

הרב אברהם שקלאר
כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד

בענין בנין בכלים בתקיעה בהידוק וברפוי

ובו יתברר האם מותר להגביה ולהנמיך סטנדר

איתמר (שבת מז.) רב ושמואל דאמרי תרוויהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת, ופירש"י טרסיים וכו' הולכין מעיר לעיר למלאכתן ונושאין עמהם מטות של פרקים, עכ"ל. עוד קתני בברייתא המחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת, קנה של סיידין לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, והטעם פירש"י "פטור שאי"ז גמרו שהרי צריך לחזור ולפרקו תמיד", עוד איתא בגמ' רבי סימאי אומר קרן עגולה חייב, קרן פשוטה פטור, ופירש"י וז"ל: שניהם מין כלי וכו', קרן עגולה מעשה אומן הוא וצריך לתקוע בנקבים בחוזק והויא מלאכה, ובקרן פשוט מכניסו בריוח ודרכן לפרקם תמיד ופטור וכו', עכ"ל. ועלה אמרי' דאינהו דאמור כי האי תנא דתניא מלבנות המטה וכרעות המטה וכו' לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. ופירש"י דכל תקיעה היא על ידי יתידות, עכ"ל. רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר.

ומכל הני מימרות בגמ' עולה דיש ג' דרגות בחיבור והרכבת כלים, א) יש חיבור שהוא ע"י "תקיעה", והיינו שמחבר חלקי הכלי בחוזק גמור עד שא"א לפרקו. חיבור זה נחשב לתקיעה, וחייב עליו או משום בונה לדעת הרמב"ם ודעימי', או משום מכה בפטיש לרש"י ודעימי'. ב) ויש חיבור שהוא ע"י "הידוק", והיינו שמחבר חלקי הכלי באופן שמהודקים ואינם מתנועעים, אך אינם מהודקים בחוזקה בכדי שיהיה אפשר לפרקם בקלות, בכה"ג הוי חיבור גרוע, דכל איסורו הוא רק מדרבנן גזירה שמא יתקע בחזקה. ג) ויש עוד חיבור שהוא חיבור "רפוי", והיינו שיש כאן חיבור, אך הוא באופן שמתנועע ורפוי לגמרי, באופן זה שדרכו של הכלי להיות תמיד ברפיון, ואי"ז מגרע בשימוש הכלי (ר"ל דאינו מקפיד ע"ז), מותר להחזירו לכתחילה, וכדעת רשב"ג דבכה"ג לא גזרו שמא יתקע.

והנה ברמב"ם (פכ"ב מהל' שבת הכ"ו) ובטור (סי' שי"ג) מבואר בדבריהם הנך ג' דרגות בחיבור פרקים זה לזה, דבין תקיעה שחייבין עליה חטאת, למצב של רפוי שמותר לכתחילה, יש מצב אמצעי שמהודק אבל לא בחזקה שאיסורו רק מדרבנן, וטעם האיסור מבואר בתוס' (דף מח. ד"ה הא) ובהגהות אשר"י (ס"פ כירה) דכ"ד שהוא רגיל לתקוע אסור להחזירו אפי' רפוי גזירה שמא יתקע, ולמדו כן ממה שמבואר בר"פ כל הכלים שאסרו להחזיר דלת שידה תיבה ומגדל גזירה שמא יתקע [ופלוגתא היא בראשונים ר"פ תולין (דף קלח.), בהא דמנקיט אביי חומרי מתניתא ונקט כסא גלין, דדעת רש"י דטעם האיסור גזירה שמא יתקע, ודעת התוד"ה כסא ודעימי' משום אוהל. וע"ע שם בפי' הר"ח, וצ"ב]. וה"נ מבואר בב"י (שם) בשם כמה ראשונים דס"ל כן, והביא עוד מהרשב"א דרפוי ואינו רפוי נחשב ג"כ כמהודק דאסור, דהוא ג"כ בכלל הגזירה.

וכן פסק הרמ"א לדינא (שם ס"ו) וז"ל: ואם היא "דרכה להיות" רפויה מותר לכתחילה "ובלבד שלא יהדק" וכו', "ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור", עכ"ל. וביאר המ"ב (ס"ק מ"ח) ר"ל להיות מהודק ותקוע בחוזק, שבזה אף הטור דהוא דיעה ראשונה מודה דאסור, עכ"ל.

ובחזו"א (סי' נ' סק"י) יש לו דרך אחרת בהך שמעתתא, וז"ל: מבואר מכאן דבין תקע לרפוי איכא אמצעי, דהיינו רפוי ואינו רפוי, ר"ל מהודק אבל לא בחוזק גמור וכו', ובזה ניחא הא דאמרו לק' (קכב.) דאין מחזירין גזירה שמא יתקע וכו', והכא מסקינן כרשב"ג דלא גזרינן שמא יתקע, אלא הכא ברפוי והתם במהודק, וכ"ה בטור דיש כאן ג' חלוקות וכו', ובתוס' (מח.) כ' דבענין שהוא רגילות לתקוע אסור להחזיר אפי' רפוי גזירה וכו', וכ"כ בהג"א, נראה דדעתם דכל שלא תקע בכלל רפוי ומותר. והיה ק"ל ההיא דדלת שידה תיבה דלק' דגזרינן שמא יתקע, וניח"ל דמטה של טרסיים דרך לשמש בה בלא תקיעה, אבל דלת השידה דרגילות לתקוע אסור וכו', וזה מוכח דאם היה דעתם לחלק בין רפוי למהודק אין להם ראיה מההיא דדלת השידה לאסור ברגילות לתקוע, די"ל דהתם במהודק. ובב"י (שם) כתב דמשמע מדברי הטור דאין מותר רפוי אלא באין דרכו להדק, וזה תמוה מאד וכו', והמחבר (שם ס"ו) השמיט תנאי זה שיהא דרכה ברפוי, אפשר שחזר בו מרן, והרמ"א הביאו, ולמש"כ לעיל אין מקור לדין זה, ואפי' אם רגילות לתקוע אפשר להקל בדרבנן כיון דלא הזכירוהו הר"מ והטור וכו', עכ"ל. ותוכן דבריו, דנתקשה על ראיית התוס' והג"א מריש כל הכלים ממה שמצינו שאסרו להחזיר דלת של שידה תיבה ומגדל, דשמא התם מיירי במהודק דמודה רשב"ג שאסור, אבל לעולם היכא שהוא רפוי מותר, ומכח זה חידש החזו"א שהתוס' והג"א סבורים שיש רק ב' דרגות, וכל שא"צ לתקיעה הוא בכלל רפוי ומותר, ולכך הקשו שפיר משידה תיבה שאסרו להחזיר, וע"כ כ' לחלק דמיטה של טרסיים מותר משום שהדרך להשתמש בה בלא תקיעה, משא"כ דלת של שידה שהרגילות לתקוע הילכך אסור אף ברפוי, אבל לדידן דנקט' דיש עוד דרך אמצעית של מהודק אבל לא בחזקה, אין מקור לדבריהם, ולעולם ברפוי יהיה מותר בכל ענין. ולכן לדינא העלה החזו"א דיש להקל ברפוי בכל ענין, אפי' אם הרגילות לתקוע, וכדעת הטור, ודלא כמבואר ברמ"א.

אכן המעיין בלשון הרמב"ן במלחמות (ר"פ הבונה) יראה לכאו' דלא כדברי החזו"א, דכ' וז"ל: ואלמלא שכ' רבינו אותה ברייתא דלת של שידה ושל מגדל נוטלין ולא מחזירין, הייתי אומר אתיא כת"ק דמלבנות המיטה (דאף ברפוי חייב), אבל לרשב"ג אם היה רפוי מותר, עכשיו שכתב הוא למדנו שגזרו בדלתות משום שדרכו ליתקע וכו', עכ"ל. הא למדת דכיון שהרי"ף (בס"פ כירה) פסק הילכתא כרשב"ג דברפוי מותר, ובר"פ כל הכלים הביא הך בריייתא דאין מחזירין דלת של שידה גזירה שמא יתקע, משמע דבכל אופן אסור להחזיר אפי' ברפוי, הרי מבואר דכ"ד שדרכו בתקיעה כגון דלת וכדו' אסור להחזיר אפי' ברפוי, וש"מ כדברי התוס' והג"א.

והכי מבואר נמי במאירי (סוף פרק כירה) בשם הראב"ד וז"ל: וגדולי המפרשים כתבו במה שהתרנו ברפוי, שלא נאמר אלא בדברים שדרכם להשמט ולהחזיר, ואין אדם קפיד עליהם, אבל דבר שאין דרכו להשמט ושאדם קפיד בהשמטתם, אף ברפוי גמור אסור שמא יתקע שם יתד עד שלא ישמט, ונמצא מכה בפטיש, וזה שאסרו בדלת וכו' ולא חילקו בין רפוי לאינו רפוי, עכ"ל. ומבואר בדבריו הך סברא הנ"ל דהגזירה עומדת במקומה אף כשמחזירה בלא הידוק, ומבואר מדברי הראשונים הללו דלמדו בחילוק הסוגיות דיש ג' דרגות, והאיסור בהחזרת דלת הוא אפי' ברפוי, ודוחק לומר בדעת הרמב"ן שנטה מן הדברים שכתב, וחזר לומר שיש רק ב' דרגות, ועוד דמהסוגיא עצמה משמע דיש ג' דרגות, וכדברי החזו"א גופי'.

וכן הכרעת הגר"א כדעת הרמ"א, דכ' ע"ד הרמ"א וז"ל: דבלא"ה אסור כמ"ש בשבת קכב. גזירה וכו', ועיין בהג"א סוף פ"ג וכו' ואם כנ"ל, עכ"ל. ומדהביא דברי הג"א משמע דהסכים להעמיד בדעתו דיש ג' דרגות, ודר"ק. והחזו"א תמה על עצמו מהמימרא בגמ' (דף קלח:) כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה, שתים אסור, רב אמר אפילו חד נמי אסור גזירה שמא יתקע. וכך נפסק בטושו"ע (סי' ש"ח סט"ז), ותמה החזו"א (שם) וז"ל: ויש לעיין הלא קיי"ל דרפוי מותר, ואפשר דטלטול להחזיר הירד רפוי מותר, כיון דעסיק להחזיר רפוי לא חיישי' שישכח את השבת ויתקע, אבל כשמטלטל טלטול בעלמא חיישי' שמא ישכח את השבת ויעלה בדעתו לתקוע, וכן צ"ל בהא דאמרו לעיל (מו.) דבמנורה של חוליות אסור לטלטל וכו', ומיהו לדעת תוס' דברגילות לתקוע לא שרינן רפוי, י"ל דהני דרכן

לתקוע, אבל אם אין דרכן לתקוע י"ל דמותר לטלטלן, וכן לדעת הטור דאם אין דרך לתקוע מותר להדק ברפיון, נראה דמותר לטלטל, עכ"ל. וגם זה צ"ע, דהא בשו"ע (סי' רע"ט ס"ז) לא חילק במנורה של חוליות בין אם דרכה בתקיעה לדרכה בהידוק, אלא סתם דלעולם בכל גווני אסור לטלטלה.

ולכאו' דברי החזו"א לחלק בגדרי הטלטול היא סברא מחודשת, שלא נמצא לה חבר בראשונים ובדברי הפוסקים, ומכו"כ טעמים י"ל על הך סברא:

א) דבגמ' לא נזכר חילוק בין אם הוא מטלטל לצורך הכירה דמותר, לבין אם מטלטל לצורך אחר בעלמא דאסור, אלא סתמא קתני כירה שנשמטה רב אמר אפי' חד אסור לטלטל גזירה וכו', ומנ"ל לחלק בהכי.

ב) ועוד עצם הסברא צריך תלמוד, דמנמ"פ אם לא חיישי' לתקיעה הלא אף אם יטלטל מעיקרא לצורך דבר אחר, ושוב יבוא להחזירו לכירה מתחילה, ג"כ יזכור ששבת היום ולא יבוא לידי תקיעה, דמ"ש, ואם חיישי' ניחוש אף כשמטלטל לצורך הכירה, וממנ"פ אם חיישי' ניחוש בכולו, ואם לאו לא ניחוש כלל, וצ"ב.

ועתה נעלה ונראה כמה ציורים שיש בהם נ"מ לדינא, ובראשונה נצא לדון גבי ידית של דלת של ארון שיצאה ממקומה, וכן ידית של ברז (שאינה מחוברת לקרקע) שיצאה ממקומה, דאליבא דהב"י ודעימי' יהיה אסור להחזירה אפי' ברפוי, כיון שדרכם של אלו בתקיעה ע"י בורג וכדו', אבל אליבא דהחזו"א מותר להחזירו ברפוי בלא הברגה, ואליבא דהב"י אף היתרא דרפוי קיים רק בכה"ג שדרכו תמיד לחבר החלקים ברפיון (וכגון שולחן שהדרך להניח המשטח ע"ג הרגלים ברפיון וכדו'), ואינו מקפיד להדקם בחזקה.

[מיהו קצת י"ל על סברת החזו"א, דאף דבר שדרכו בתקיעה מותר להחזירו ברפיון, מ"ש ממש"כ במכתבים [בהשמטות לסי' שי"ג] גבי חיבור חשמל, דהכנסת הזרם בחוטין חשיב לעולם כתוקע, וכלשונו הבהיר "הבאת מעבר לזרם החשמל אחרי שחיבור הפרקים הוא בונה בתקיעה, יש כאן בחיבור חוט החשמל בונה, וטענת רפוי אינה מושיעה כאן משום יצירת הזרם שהוא ענין תקוע וקיים, וביחד מיקרי בונה, וכמנורה של פרקים שתקע פרקיה", עכ"ל. מבואר מיניה דמה שגורם עתה ע"י הזזת הכפתור למעבר הזרם, ה"ז נחשב לבנין ע"י תקיעה, והרחיב דבריו (שם במכתב נוסף) בזה"ל: העמדה ע"י מתכונתה ע"י החיבור וכו' חוששים בו משום בונה, א) משום הרכב הפרקים זה עם זה, ולא מהני כאן היתר דזרם החשמל מחברם שהוא בבחינת תקע. ב) תיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה, עכ"ל. ומבואר דאפי' חיבור החוטים בדרך עראי [כגון שלקח ב' קצוות החוט ולפפם ברפיון, אבל לא קבעם ע"י הברגה] חשוב כתקיעה, משום דסו"ס ישנו מעבר לזרם החשמל, ומעתה צריך להבין אמאי בכל רפוי מותר להדקו, הרי עתה נעשה תיקון מנא על ידו, שסו"ס לולי החיבור לא היה שימוש כלל, והשתא ע"י חיבורו שייך להשתמש בכלי, וכגון ראש של ברז שיצא ממקומו, על ידי חיבורו אפשר עתה להוציא המים מן הברז. ואמנם קושיא מעיקרא ליתא, דכבר כ' החזו"א דעצם אספקת זרם חשמל בחוטים מחשיבו לתקיעה גמורה, לכן אף אם יעשה בדרך רפיון חשיב בונה ואסור, משא"כ בברז אי"ז צורת השימוש להשתמש כשהוא רפוי, ולכן א"א להחשיבו כתיקון מנא].

עוד נ"מ יש לתלות בנד"ד בענין המחלוקת שמצינו בין הפוסקים האם הברגה חשוב כתקיעה, דעת המג"א (סי' שי"ג ס"ק י"ב) וז"ל: ונ"ל דכוסות שלנו העשוין בחריצים סביב ומהודקים בחוזק, לכו"ע אסור, עכ"ל. ומבואר דכיון דהחריצים עשויים להדקו בחזקה ה"ז אסור, ואתי לאפוקי מדעת הטור שכתב להתיר להרכיב כוס של פרקים משום שאין הדרך להדקו כ"כ, אבל אם מהדקו בחוזק אף ע"י הברגה חייב, ונתחדש דהברגת חלקי כלי עד שנעשים מהודקים כאחד ג"כ חשיב כתקיעה, אפי' שפעולת ההברגה נעשית בקלות. וכך למד המאמר מרדכי בדעתו, אלא שנחלק עליו (שם ס"ק י"א) וז"ל: ואי לאו דמיסתפינא אמינא דלא אסרו משום גזירה זו שמא יתקע אלא במכניס איזה דבר לתוך ד"א הנקוב, כגון המכניס יד הקרדום לתוך העץ שלו, וכן מנורה וכוס של פרקים שלנו העשויים חוליות, והם מתפרקים ומתחברים ע"י חריצים, דהיינו שבסביבות נקב פרק התחתון יש חריצים קטנים בפנימיותו, ובסוף פרק העליון הנכנס לתוכו ג"כ חריצים, וע"י גלגול וסבוב נכנס לתוכו ומתאחד בו ע"י חריצים אלו וכו', נראה דל"ש בהו גזירה דשמא יתקע, אע"פ שדרכו להיות מהודק, שהרי אין דרך לתקוע, ואם יתקע בו לא יועיל ולא יוסיף מידי, הלכך ליכא למגזר שמא יתקע וכו', ומה"ט שרינן אם דרכו להיות רפוי, ה"נ הכא אע"פ שדרכו להיות מהודק ה"ה וכו', עכ"ל. נמצינו למידין מדבריו דהטעם דהברגה ל"ח תקיעה, הוא משום דאינו מעלה ומוריד אם ידחוק יותר בחוזק, כי אינו נכנס יותר אלא עד מקום החריצים, ולכך אין הברגה בכלל תקיעה. וע"ש עוד מה שנחלק על המ"א מכח סברת הראשונים דאין בנין בכלים אלא כשהוא נעשה בגבורה ואומנות, ואין הברגה בכלל גבורה. ומ"מ מסיק המאמ"ר דלמעשה יש להחמיר כהמג"א, אך עכ"פ אינו אלא מדרבנן. וכ"ה משמעות דברי הט"ז דאין איסורו אלא מדרבנן [ובדעת המ"א צ"ל שהוא יסבור כהנך ראשונים שלא הזכירו התנאי של גבורה ואומנות, אלא העיקר בעי' שיהיה חיבור חזק עד שיתאחד להיות אחד, כלשון הרמב"ם (בפ"י הי"ג). ואע"פ שהביא המ"א דעת הסמ"ג דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, מ"מ י"ל דהוי ספיקא דאורייתא לחומרא, ולכך סתם דאסור לכו"ע]. וכך הכריעו להלכה במ"ב (שעה"צ סי' שי"ג ס"ק ל"ב) ובשו"ע הרב דאיסורו רק מדרבנן.

ומסתימת החזו"א נראה דעתו בנידון זה כהכרעת האחרונים לאסור מדרבנן, ומסתברא דלא גרע מחיבור החשמל דגרע טפי מהברגה, ואפ"ה חשיב כבנין תקוע וקיים, וכמשנ"ת בתו"ד דכל הרכב פרקים זע"ז חשיב כתקוע, ולא מהני כאן היתר רפוי דהברגה מחברם להחשיבם כתקוע (ואין מקום לטענה דבעי' גבורה ואומנות, דהא אף חיבור חשמל לא נעשה בגבורה ובאומנות, אך קצת יש לחלק).

ועתה נבוא לדון בנד"ד לענין "סטנדר" שאפשר להגביהו ולהנמיכו ע"י הברגה, והשאלה היא האם מותר בשבת להגביה ולהנמיך ע"י סיבוב הבורג. והנה בשו"ע (שם ה"ו) כ' מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה וכו', וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה וכו', עכ"ל. וכ' המג"א (בס"ק י"ג) וז"ל: וה"ה השטענדר שבבה"כ שמניחים עליו ספרים, עכ"ל. וכונת המג"א לומר שלדעת הי"א שדין הכוס כדין המטה, אף השטענדר יש לו דין מטה, ויהיה אסור לפרקו ולהחזירו, אך לא נתבאר באיזה סטנדר מיירי, דנראה קצת כעין שלנו אך לא נתבאר צורתו, ובלבושי שרד הוסיף ע"ד וז"ל: שהוא עשוי לפעמים של פרקים, עכ"ל. וכ"ה במ"ב (שם ס"ק מ"ז). אך עדיין אין אני יודע האם הוא עשוי כעין יתידות של מטה שתוחבים בחזקה, או נעשה ע"י הברגה וכדו' כהאידנא.

ומקו"ד המג"א הוא מספר האגודה (שבת סי' קט"ז) וז"ל: והק' בתוס' והא אין בנין וסתירה בכלים, ותי' י"ל היכא דרפי ולא מיהדק כדאמרי' לעיל במטה של טרסיים וכו', ואם היה רפוי מותר, אבל היכא דצריך כח לא, ולפ"ז כוסות של כסף ושל עץ ושטנדא של ביהכ"נ העשויים פרקים, אם מהודקים הם אסורים לפורקן ולהחזירן בשבת, עכ"ל. ומפורש באגודה דאיירי לענין סטנדר העשוי מפרקים, אך בזמנינו הסטנדר עצמו שלם, אלא כשרצונו להגביהו או להנמיכו משחרר את ההברגה ומהדקו מחדש כרצונו. וזה לא נעשה ע"י חיבור פרקים זה לזה, אלא ע"י שחרור הבורג והברגתו, ובזה ישתנה הדין, אלא שבזה י"ל בנידון הנ"ל לענין הברגה האם חשיב כתקיעה, ולמשנ"ת דיעות הפוסקים להחמיר, אמנם זה אינו, דבנד"ד יש מקום להקל מכיון שהכלי כבר עשוי, ואין כאן בנין של כלי אלא שימוש בכלי בכמה מיני מצבים ע"י הידוק הברגים, וה"ז דומה לעגלת ילדים שאפשר לשנות את התנוחה לכמה מצבים. ול"ד לקנה של סיידין דמבואר בגמ' (מז.) דאם החזיר פטור אבל אסור, אף דהתם הכלי כבר עשוי לשימוש בגובה מסויים, מ"מ נחשב כעושה כלי מחדש הואיל והוא מחבר לו פרקים נוספים, משא"כ בענייננו לא מחבר לו מידי, אבל אה"נ אם נשמטו הברגים יהיה אסור להחזירם מחדש, דדמי מעתה לקנה של סיידים, וכן אם נתפרקו ב' חלקי הסטנדר זה מזה ג"כ יהיה אסור להחזירם, דדמי ממש לקנה סיידים. ובפרט שאין הדרך לפרקן זה מזה כלל, וע"ז גופא קאי המ"א שבאופן שנתפרקו זה מזה דין הסטנדר כדין הכוס.

ומצאנו בענין זה פלוגתא בין פוסקי זמנינו, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ל"ח) נשאל בענין זה, והשיב דקשה להתיר מכמו"כ טעמים, ובראשית דבריו הביא דברי החזו"א (שם), והוכיח מדבריו דאם הוי מהודק בחוזק גמור חשיב כמו תקיעה, ובפרט לפמש"כ בדעת הטור דכ"מ שהתיר הטור בכוס אפי' מהודק, כיון שאין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע. וכהאי לישנא נקט המ"ב (בס"ק מ"ה) דכוס של פרקים שרי משום שאין דרכו להדקו כ"כ בחוזק שיהא חשוב כתקיעה, ואפ"ה לענין הברגה החמיר בשעה"צ כדעת המג"א, וה"ט משום דבהברגה נחשב יותר לתקיעה.

ועוד, שמכיון שהרבה פעמים מניחו כל השבת בגובה מסויים, לא מקרי עשוי לסגור ולפתוח תמיד, ודמי לקשר דאם מניח הקשר כמה ימים מקרי קשר של קיימא ואסור. ולא דמי לכיסוי הכלים שאינם עשויים לקיום, רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכלשון המג"א (שם ס"ק י"ב) יעו"ש. ומכל הנך טעמי מסיק דקשה להתיר הסטנדר אפי' בהידוק קל, עי"ש.

וכ"ד הגר"ש אויערבאך אשר הובא בשמו בשש"כ (פי"א הערה קל"ג) לענין הברגת מי סודה, ובתיקונים ומלואים (שם) עולה שדעתו להתיר לכתחילה להגביה ולהנמיך הסטנדר, שכתב בתיקונים כך וז"ל: וענין מטה של טרסיים וקנה של סיידים ל"ש לכאן, דהתם חשיב תמיד עושה כלי חדש, ואילו הכא הכל ערוך ומתוקן יפה וכו', עכ"ל. ומזה נלמד לענייננו דה"ה סטנדר נחשב שהכל ערוך ומתוקן יפה, כיון שבכל מצב שיהי' יש כאן שם סטנדר, ובספר בנין שבת (מלאכת בונה ע' נ"א) העלה בדעתו דס"ל דדינו ממש כדין כיסוי הכלים, דדרך שימושם בפתיחה וסגירה, דהבורג עשוי לכך, אפי' אם עשוי לפתוח רק לעתים רחוקות לא איכפ"ל מה שנשאר בגבוה מסוים זמן מרובה, כיון שאינו מבטלו שם, ולעולם דעתו להנמיכו לכשירצה, ודמי ממש לפקק הבקבוק או מכסה המלחיה, אע"פ שיודע בבירור שלא יפתחנו באמצע השבוע או עד שיגמר המלח.

ובספר מאור השבת (חלק המכתבים) כ"כ להדיא בשמו, ותורף השאלה האם מותר להנמיך, אף אם לפעמים דעתו להניחו כך זמן טובא כיון שהוא מיועד לכך, דאף במניחו לזמן רב, מ"מ אם יבקש ממנו אדם להנמיכו או להגביהו, בודאי לא ימנע ממנו השימוש, א"כ איגלאי מילתא דאינו מקפיד שיעמוד כך (ונ"מ לפי"ז דאף אם נמצא אצל חבירו או בסטנדר פרטי בביהכ"נ, דג"כ מותר להגביהו, וא"צ לברר כמה זמן עומד כך, דכל שהברגים המיוחדים נמצאים במקומם, ה"ה עומד לכך). ובשו"ת אז נדברו (חי"ד סי' י"א) דימה להדיא דין הסטנדר לדין כיסויי הכלים, דאין עשוי לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, יעו"ש.

וכן דעת בעל השה"ל (ח"ו סי' ל"ג) להתיר אך מטע"א, וטעמו דכיון שהבורג אינו נכנס בגוף הברזל בתוך איזה נקב, אלא נלחץ על הברזל מבחוץ, אינו חשוב אלא הידוק, ואין לאסור משום שמא יתקע כיון דלא שייך בסטנדר מציאות של תקיעה, ולכך נקט בפשיטות דמותר בשבת להגביה ולהנמיך הסטנדר כמה שירצה (ולסברא זו אין מקום לטענת המנח"י ע"פ החזו"א, דלא שייך בסטנדר גזירה שמא יתקע משום דל"ש בהו מציאות של תקיעה, ול"ד כלל לכוס של פרקים, ודו"ק).

אכן אם נתפרקו ב' החלקים או שיצא הבורג ממקומו דאסור להחזירם, דמעתה חשיב כעושה כלי מחדש וכההיא דקנה סיידים. (ול"ד למש"כ המנח"ש (סי' י"ג) דמותר לפרק ולהבריג מחדש את הבורג בשעון שבת, וכן להחליף בלון גז ביו"ט, דהתם דרך שימושו לפרק ולהבריג מחדש, דאין היכי תמצי אחרינא, משא"כ נד"ד, ודו"ק).

ועתה נבוא לדון מהו משנת החזו"א בענייננו, ותחילת נידון זה הוא בדברי המ"א (סי' שי"ג ס"ק י"ב) דכ' וז"ל: ול"ד לכיסוי הכלים שעשוים כך, דהתם אין עשוים לקיום רק לפתחן ולסוגרן תמיד (ויעו"ש בלב"ש), וחילוק זה מבואר ג"כ בט"ז (שם). ועל דבריהם הללו כ' החזו"א (סי' נ' סק"ט) וז"ל: והא דכתבו הט"ז והמ"א דמותר לתקוע את כיסוי הכלי וכו', היינו דוקא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש, דכלי סתום לעולם אינו כלי. וכל ענין הכלי להיות פתוח ולשמש בו ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי והכלי כחד, אלא שני גשמים משתתפים בשימוש. אבל הרכבה הדרושה לשימוש כמו קנה סיידין וכו', אף תיקון לשעה חשיב בנין, עכ"ל. ומבואר דאפי' אם יניחנו כך ימים הרבה יהי' מותר בין לפתוח ובין לסגור, דבשום צד לא עביד כלי (ונראה דבא לאפוקי בזה ממש"כ בלבושי שרד יעו"ש).

עוד כתב החזו"א (בהשמטות לסי' שי"ג) בע"ז וז"ל: היתר של עראי אינו במלאכה וכו', ולכן קנה של סיידין ומטה של טרסיים אסור לתקוע, דכיון דתקיעה צורתה מלאכה לא מהני מה שאינה לזמן מרובה, ול"ד לדלת וכיסוי כלים שכל עיקרו להתחלפות מסתימה לפתיחה ומפתיחה לסתימה וכו', עכ"ל. וע"כ שרי לפתוח ולסגור אפי' אם יניחו כך זמן מרובה, דלעולם אין חלקי הכלי מתאחדים להיותם אחד, ומכל דברי החזו"א הללו אין שום ראיה לנד"ד לאסור, דהלא אף בכלי יכול להשתמש ללא הכיסוי, ואפ"ה שרי לכסותו אפי' זמן רב, וכשם שגבי כלים אמרי' דכלי מכוסה לעולם אין עליו שם כלי, דמקלקל הוא בכך את הכלי, ה"נ סטנדר זה שנעשה מתחילה להעמידו באיזה מצב שירצה, א"כ כשיעמידנו קבוע על מתכונתו הרי הוא מקלקלו מיעודו, ואדרבא מדבריו יש ללמוד להתיר, דהלא גם בסטנדר אין שני החלקים מתאחדים להיות אחד, אלא חשיבי כשני גשמים המשתתפים בשימוש, וההיפך מה שאני יכול להשתמש בכל מצב שהוא אי"ז סיבה להחמיר, אלא דכיון שאף בלא הברגה יכול להשתמש, א"כ ל"מ הרכבה הדרושה לשימוש, ודו"ק.

וכך עולה מדברי הגרשז"א (מנח"ש סי' י') דלמד בדעת החזו"א דיסוד ההיתר בכיסוי כלים הוא משום שהכלי משמש בפנ"ע גם בלא הכיסוי, ולכך אין הכיסוי מתאחד להיות אחד, ובזה חלוק מטה ש"ט וקנה של סיידים, שכל פרק בפנ"ע אינו ראוי לכלום, אלא רק הרכבה נותנת לזה אפשרות של שימוש, ושפיר יש לחייב אף שהתיקון רק לשעה, ומכח הנחה זו יצא לתמוה איך שרי להרכיב מלחיה ומנעול המורכבים מב' חלקים, הלא כל חלק בפנ"ע אינו ראוי לכלום, ואפ"ה לא שמענו מי שאוסר. אמנם אין הכרח ללמוד כן בדעת החזו"א, דאפשר דכל כונתו לומר דתלוי בצורת השימוש, וכיון שבכלים עיקר השימוש הוא מפתיחה לסתימה, הילכך אין כאן לא בנין ולא סתירה, אפי' אם נניח שלא שייך להשתמש בכלי בפנ"ע, ואף אם נלמד כן בדעת החזו"א אין להוכיח לענין סטנדר דידן, דאפשר דגם כאן אין שני החלקים מתאחדים להיות אחד.

ושו"ר באחרונים (ס' משאת בנימין, קובץ בית יצחק הלוי) שכ' בדעת החזו"א שמדבריו נראה לאסור, דמכיון דכשאינו מוברג אפשר להפרידו לגמרי, א"כ הרי הוא דומה ממש לקנה של סיידים, ול"ד לכיסוי הכלים, ושאני סטנדר דאף אם ישאר מוגבה או מונמך עדיין שייך להשתמש בו, ולכן יש לאוסרו כקנה של סיידים, עכ"ד. ולכאו' דבריו תמוהים, דבקנה של סיידים בשביל להוסיף עוד קנה ה"ה מפרק שני החלקים לגמרי, וכשמחברם ה"ה כעושה כלי מחדש וכמשנ"ת, משא"כ בסטנדר אף אם מגביה אינו צריך להפרידו לב' חלקים, ומה שאפשר להפרידו לגמרי אי"ז סיבה לגרוע, דהא אף בשולחן אפשר לפרקו, וכן בדלת הנתונה בצירים אפשר לפרקו, וצ"ב. ובעיקר מה שכ' דהטעם דל"ד לכיסויי כלים, משום דאף ישאר מוגבה או מונמך עדין יש כאן השתמשות, ג"כ צ"ב דמה בכך.

ונ"מ טובא בכל נידון זה הוא לענין משחקי הרכבה למיניהם כאבני לגו וכדו', דאף אם נחשיב את החיבור כמהודק, מ"מ יש להקל כיון שאינם עשויים לקיום, והבנין והפירוק הוא חלק מהשימוש, ולמטרה זו עומדים החלקים שיבנו בהם כל פעם בצורה אחרת, ואדרבה אם יעמדו כך לעולם הרי הוא מקלקל את היעוד שלהם, וכסברת החזו"א בכיסויי הכלים דכל ענין הכלי הוא להיות פתוח ולשמש בו [ועיין בספר שלמי יהודה הביא דעת הגרי"ש אלישיב דאבני לגו קטנים אסורים בהרכבה, יעו"ש].

ואין מקום לאסור בסטנדר מדברי החזו"א (סי' נ"ד סק"ו) לענין פתיחת מטריה (פערסאל) בשבת, וז"ל: ומה שיש לדון הוא משום תיקון מנא, כיון דבפתיחתו ראוי לשמש בו בכ"מ חשיב תיקון מנא טפי וכו', עכ"ל. דיש לחלק בין מטריה לסטנדר, דבסטנדר כבר נשלם עשיית הכלי באיזה מצב שיהי', משא"כ מטריה, ובאמת אף במטריה שלנו קשה להבין מה שייך בו תיקון מנא, דמ"ש ממטריה הנמתחת ונקפלת שע"ג עגלה של תינוקות דהתיר החזו"א (סי' נ"ב סק"ו) למותחה ולקפלה, ואמאי לא ניחוש לתיקון מנא, וע"כ שאין כונת החזו"א תיקון מנא ממש אלא כעין תקון מנא, ודו"ק. אמנם בחוט שני (ח"ב פל"ו סקי"ד) כ' מהך טעמא גופא לאסור, וזתו"ד שכן בכיסוי הכלים פתיחת ההברגה וסגירתה חשובים כשימוש בכלי, שהרי אין אפשרות להשתמש בכלי אם ישאר סגור או פתוח, אבל בסטנדר אפשר להשתמש בגובה מסוים בלי לפתוח את ההברגה כלל, ומשום כך אין פתיחת ההברגה וסגירתה במקו"א חשובים כשימוש בכלי אלא כיצירת כלי חדש, עכ"ד. ודבריו קשים להולמם, חדא דלמה יחשב לכלי חדש, הלא הכלי עומד ומתוקן לכך, ותו מ"ל שאפשר להשתמש בו בגובה מסוים, הלא אין זה מטרתו ולא לשם כך עומד, והדבר משתנה מאדם לאדם, וצ"ב.

הרב אברהם ברמי
כולל "אליבא דהלכתא" הקריה חרדית בית שמש

סיכום סוגיית בנין בכלים בדעת הראשונים

איתא בגמ' ק"ב ע"ב האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש, והקשו בתוס' ד"ה האי מאן ואע"ג דקיי"ל אין בנין בכלים (בביצה י' ע"א) אור"י דהיינו דווקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חוליות, אבל בנין גמור מחייב בכלים כמו בקרקע וכו', ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין, ובקרקע חשיב בנין, עכ"ל.

ונראה דכונתם כדפירש הרשב"א וז"ל: ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלי הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות, כדשרי ב"ה לזקוף את המנורה ביו"ט, אבל לעשות כלי לכתחילה אין לך בנין גדול מזה, ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי, עכ"ל. וכן משמע מתחילת דבריהם דכתבו אבל בנין גמור מחייב בכלים, ש"מ שאם עושה בנין כלי לכתחילה ודאי מיחייב בכלים, וכל מה שאומרים אין בנין זה דווקא בהחזרה של כלי, אבל יצירתו ודאי דמחייב. וקצת צ"ב, דמסוף דבריהם משמע שזה נידון של דבר שצריך חיזוק ואומנות או לא.

ושמא כונתם בסוף דבריהם כמו שכתב הרמב"ן, והובאו דבריו בראשונים (ברשב"א ריטב"א ר"ן), דכתב דאפשר שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מחייב משום בונה, דהוה ליה כעושה כלי מתחילתו, שהרי משעה

דין ראשון: מצוות עשה מן התורה לישא אשה

א. המצווה הראשונה הנוהגת בזמן הזה היא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ב. הדין הראשון שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ג. הדין השני שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ד. הדין השלישי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ה. הדין הרביעי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ו. הדין החמישי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ז. הדין הששי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ח. הדין השביעי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ט. הדין השמיני שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

י. הדין התשיעי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יא. הדין העשירי שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יב. הדין האחד עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יג. הדין השנים עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יד. הדין השלושה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

טו. הדין הארבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

טז. הדין החמישה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יז. הדין הששה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יח. הדין השבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

יט. הדין השמונה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כ. הדין התשעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כא. הדין העשרים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כב. הדין העשרים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כג. הדין העשרים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כד. הדין העשרים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כה. הדין העשרים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כו. הדין העשרים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כז. הדין העשרים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כח. הדין העשרים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

כט. הדין העשרים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ל. הדין השלושים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לא. הדין השלושים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לב. הדין השלושים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לג. הדין השלושים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לד. הדין השלושים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לה. הדין השלושים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לו. הדין השלושים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לז. הדין השלושים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לח. הדין השלושים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

לט. הדין הארבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מ. הדין הארבעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מא. הדין הארבעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מב. הדין הארבעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מג. הדין הארבעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מד. הדין הארבעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מה. הדין הארבעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מו. הדין הארבעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מז. הדין הארבעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מח. הדין החמישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

מט. הדין החמישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נ. הדין החמישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נא. הדין החמישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נב. הדין החמישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נג. הדין החמישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נד. הדין החמישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נה. הדין החמישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נו. הדין החמישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נז. הדין השישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נח. הדין השישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

נט. הדין השישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ס. הדין השישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סא. הדין השישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סב. הדין השישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סג. הדין השישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סד. הדין השישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סה. הדין השישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סו. הדין השבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סז. הדין השבעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סח. הדין השבעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

סט. הדין השבעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ע. הדין השבעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עא. הדין השבעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עב. הדין השבעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עג. הדין השבעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עד. הדין השבעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עה. הדין השמונים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עו. הדין השמונים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עז. הדין השמונים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עח. הדין השמונים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

עט. הדין השמונים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פ. הדין השמונים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פא. הדין השמונים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פב. הדין השמונים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פג. הדין השמונים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פד. הדין התשעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פה. הדין התשעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פו. הדין התשעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פז. הדין התשעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פח. הדין התשעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

פט. הדין התשעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צ. הדין התשעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צא. הדין התשעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צב. הדין התשעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צג. הדין המאה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צד. הדין המאה ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צה. הדין המאה ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צו. הדין המאה ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צז. הדין המאה וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צח. הדין המאה וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

צט. הדין המאה ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ק. הדין המאה ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קא. הדין המאה ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קב. הדין המאה ותשעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קג. הדין המאה ועשרה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קד. הדין המאה ואחד עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קה. הדין המאה ושנים עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קו. הדין המאה ושלושה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קז. הדין המאה וארבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קח. הדין המאה וחמישה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קט. הדין המאה ושישה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קי. הדין המאה ושבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיא. הדין המאה ושמונה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיב. הדין המאה ותשעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיג. הדין המאה ועשרים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיד. הדין המאה ועשרים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קטו. הדין המאה ועשרים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קטז. הדין המאה ועשרים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיז. הדין המאה ועשרים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיח. הדין המאה ועשרים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קיט. הדין המאה ועשרים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכ. הדין המאה ועשרים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכא. הדין המאה ועשרים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכב. הדין המאה ושלושים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכג. הדין המאה ושלושים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכד. הדין המאה ושלושים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכה. הדין המאה ושלושים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכו. הדין המאה ושלושים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכז. הדין המאה ושלושים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכח. הדין המאה ושלושים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קכט. הדין המאה ושלושים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קל. הדין המאה ושלושים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלא. הדין המאה וארבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלב. הדין המאה וארבעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלג. הדין המאה וארבעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלד. הדין המאה וארבעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלה. הדין המאה וארבעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלו. הדין המאה וארבעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלז. הדין המאה וארבעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלח. הדין המאה וארבעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קלט. הדין המאה וארבעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמ. הדין המאה וחמישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמא. הדין המאה וחמישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמב. הדין המאה וחמישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמג. הדין המאה וחמישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמד. הדין המאה וחמישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמה. הדין המאה וחמישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמו. הדין המאה וחמישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמז. הדין המאה וחמישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמח. הדין המאה וחמישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קמט. הדין המאה ושישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנ. הדין המאה ושישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנא. הדין המאה ושישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנב. הדין המאה ושישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנג. הדין המאה ושישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנד. הדין המאה ושישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנה. הדין המאה ושישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנו. הדין המאה ושישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנז. הדין המאה ושישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנח. הדין המאה ושבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קנט. הדין המאה ושבעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קס. הדין המאה ושבעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסא. הדין המאה ושבעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסב. הדין המאה ושבעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסג. הדין המאה ושבעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסד. הדין המאה ושבעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסה. הדין המאה ושבעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסו. הדין המאה ושבעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסז. הדין המאה ושמונים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסח. הדין המאה ושמונים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קסט. הדין המאה ושמונים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קע. הדין המאה ושמונים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעא. הדין המאה ושמונים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעב. הדין המאה ושמונים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעג. הדין המאה ושמונים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעד. הדין המאה ושמונים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעה. הדין המאה ושמונים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעו. הדין המאה ותשעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעז. הדין המאה ותשעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעח. הדין המאה ותשעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קעט. הדין המאה ותשעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפ. הדין המאה ותשעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפא. הדין המאה ותשעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפב. הדין המאה ותשעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפג. הדין המאה ותשעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפד. הדין המאה ותשעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפה. הדין המאה ומאתיים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפו. הדין המאה ומאתיים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפז. הדין המאה ומאתיים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפח. הדין המאה ומאתיים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קפט. הדין המאה ומאתיים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצ. הדין המאה ומאתיים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצא. הדין המאה ומאתיים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצב. הדין המאה ומאתיים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצג. הדין המאה ומאתיים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצד. הדין המאה ומאתיים ותשעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצה. הדין המאה ומאתיים ועשרה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצו. הדין המאה ומאתיים ואחד עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצז. הדין המאה ומאתיים ושנים עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצח. הדין המאה ומאתיים ושלושה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

קצט. הדין המאה ומאתיים וארבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ר. הדין המאה ומאתיים וחמישה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רא. הדין המאה ומאתיים ושישה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רב. הדין המאה ומאתיים ושבעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רג. הדין המאה ומאתיים ושמונה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רד. הדין המאה ומאתיים ותשעה עשר שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רה. הדין המאה ומאתיים ועשרים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רו. הדין המאה ומאתיים ועשרים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רז. הדין המאה ומאתיים ועשרים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רח. הדין המאה ומאתיים ועשרים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רט. הדין המאה ומאתיים ועשרים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רי. הדין המאה ומאתיים ועשרים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריא. הדין המאה ומאתיים ועשרים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריב. הדין המאה ומאתיים ועשרים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריג. הדין המאה ומאתיים ועשרים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריד. הדין המאה ומאתיים ושלושים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רטו. הדין המאה ומאתיים ושלושים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רטז. הדין המאה ומאתיים ושלושים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רטח. הדין המאה ומאתיים ושלושים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רטי. הדין המאה ומאתיים ושלושים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריה. הדין המאה ומאתיים ושלושים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריו. הדין המאה ומאתיים ושלושים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריז. הדין המאה ומאתיים ושלושים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריח. הדין המאה ומאתיים ושלושים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

ריט. הדין המאה ומאתיים וארבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכ. הדין המאה ומאתיים וארבעים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכא. הדין המאה ומאתיים וארבעים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכב. הדין המאה ומאתיים וארבעים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכג. הדין המאה ומאתיים וארבעים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכד. הדין המאה ומאתיים וארבעים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכה. הדין המאה ומאתיים וארבעים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכו. הדין המאה ומאתיים וארבעים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכז. הדין המאה ומאתיים וארבעים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכח. הדין המאה ומאתיים וחמישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רכט. הדין המאה ומאתיים וחמישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רל. הדין המאה ומאתיים וחמישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלא. הדין המאה ומאתיים וחמישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלב. הדין המאה ומאתיים וחמישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלג. הדין המאה ומאתיים וחמישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלד. הדין המאה ומאתיים וחמישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלה. הדין המאה ומאתיים וחמישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלו. הדין המאה ומאתיים וחמישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלז. הדין המאה ומאתיים ושישים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלח. הדין המאה ומאתיים ושישים ואחד שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רלט. הדין המאה ומאתיים ושישים ושנים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמ. הדין המאה ומאתיים ושישים ושלושה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמא. הדין המאה ומאתיים ושישים וארבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמב. הדין המאה ומאתיים ושישים וחמישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמג. הדין המאה ומאתיים ושישים ושישה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמד. הדין המאה ומאתיים ושישים ושבעה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

רמה. הדין המאה ומאתיים ושישים ושמונה שלגבי מצוותה נאמר הוא ציווי על האיש מצוות עשה מן התורה לישא אשה

**רמו. הדין המאה ומאתיים ושבעים שלגבי מצוותה נאמר הוא ציוו

יישוב הסתירה שבין שני ברייתות, דבאחת כתוב דשרי להעמיד דופן סוכה מכלים בשבת או ביו"ט, ובשניה כתוב שאסור, ויישבה הגמ' דברייתא אחת מיירי בדופן שלישית שאסור, והברייתא השניה איירי בדופן רביעית דשרי, ולכך הוכיחו בתוס' דמחיצת עראי מיתלא תלי וקאי אם עומדת בשביל להתיר איזה דין, כגון בדופן שלישי שע"י זה נהיה שם סוכה, דסוכה מיתכשרא בג' דפנות אסור להעמידה בשבת, דע"ז כן גזרו אטו אהל קבע, אבל סתם מחיצת עראי שנועדה רק לצניעות שרי, וכגון בדופן רביעית של הסוכה שיסוד הדופן נעשה בשביל צניעות, דזה לא דמי כלל לאהל ושרי.

אולם דעת רש"י וכמו שמסיק הר"ן [בדף מ"ט מדפי הרי"ף] "דמכלל דברים אלו אתה לומד דרש"י סובר שאפילו מחיצה המתרת מותר לעשותה בשבת", והנראה ביאור דברי רש"י בסוגיא שם, דרש"י שם מבאר אחרת את דברי הגמ' בחילוק שבין דופן שלישית לרביעית, וז"ל שם: "דבשני דפנות אין קורין אהל, וכי עבד בה דופן שלישית משווי אהל, ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה". והביאור בזה דהיות ולשני מחיצות אין שם אהל כלל, דהוי פרוץ לגמרי, וע"י העמדת המחיצה השלישית הרי הוא יוצר אהל חדש, א"כ העמדת המחיצה השלישית אסורה מחמת דעכשיו נחשב שמעמיד אהל [עראי] בשבת וזה אסור, אבל במחיצה רביעית דהוי שם אהל לסוכה גם בלי הרביעית, לכך העמדת המחיצה לבד חשיב רק כתוספת מחיצת עראי לאהל דזה שרי. ויוצא איפוא דנחלקו רש"י ותוס' בביאור האיסור בהעמדת מחיצה השלישית בסוכה בשבת, דלדעת התוס' הסיבה משום שנחשב למחיצה המתרת, דזה אסור אפילו במחיצת עראי, ולדעת רש"י סיבת האיסור מפני שבהעמדת מחיצה זו הרי הוא יוצר אהל חדש, ואפילו שהוא עראי אסור לכו"ע אטו אהל קבע.

וכן יוצא שנחלקו להלכה למעשה אי שרי להעמיד מחיצת עראי במקום שהמחיצה מתרת דין, כגון שמתרת בטלטול, או לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מיטתו, דלרש"י שרי, אולם לדעת תוס' אסור. וכן פסקו השו"ע והרמ"א בסימן שט"ו "אסור לעשות אהל בשבת ויו"ט אפילו הוא עראי, ודווקא גג, אבל מחיצות מותר, ואין מחיצה אסורה אלא א"כ נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול", ומוסיף הרמ"א "אבל לצניעות בעלמא שרי וכו', אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מיטתו, וכן לפני ספרים כדי לעשות צרכיו וכו'".

והנראה לענ"ד בביאור מחלוקתם, דהנה יסוד האיסור של בניית אהל קבוע הוא תולדה ד"בונה", ומעיקר הדין הוי אסור רק אהל קבוע דהוי בנין, אולם רבנן גזרו גם על עשיית אהל עראי גזירה אטו אהל קבע [כן מבואר ברמב"ם בפרק כ"ב], ובזה ס"ל לראשונים דכל הגזירה היתה דווקא על עשיית גג עראי, אבל לא על עשיית מחיצת עראי, וכמו שמבאר המשנ"ב בסק"ג "דעיקר האהל הוא הגג שמאהיל עליו, ולכך גזרו בו משום אהל קבע [דדמי להו], משא"כ מחיצת עראי לחוד לא נחשבות כאהל כלל", ולא דמי להו, לכך לא גזרו על זה. ואפשר דלכך ס"ל לרש"י דכל הסוגים של העמדת מחיצת עראי אפילו שהיא מתרת, בכל אופן לא דמי כלל לאהל, ואין סיבה לגזור, דאהל הוא יצירת והעמדת רשות מיוחדת, ובהעמדת מחיצה גרידא לא נוצר שום רשות מיוחד, ולכך שרי בכל גוונא, משא"כ בהעמדת גג דזה כן צורה של אהל, דהוי מעמיד רשות מתחת הגג, דמי לאהל קבוע ואסור, או כמו שביארנו בעשיית מחיצה שלישית לסוכה, דע"י העמדת המחיצה נוצר רשות חדשה של ג' מחיצות, דמי לאהל ואסור.

אולם דעת התוס' ושאר רבוותא דגם העמדת מחיצת עראי היכי שהיא מתרת אסור, דכיון שהיא מתרת ויוצרת שני רשויות ג"כ נראה קצת כבניית אהל, דחלק מהמצב של אהל הוא במה שמפריד בין רשות לרשות, לכך גם אסור מחיצה המתרת, דדמי גם קצת לבניית אהל, אבל היכי דהוי המחיצה רק לצניעות בעלמא זה כמעט ולא דמי לאהל [על אף שקצת דמי, דגם "אהל" עשוי לצניעות, אבל הדמיון הוא קטן מאוד], לכן לא גזרו ע"ז ושרי.

בגדר מחיצת עראי

ב. איתא בעירובין דף ק"ב: אמר רב משום רבי חייא, וילון מותר לנטותו [לתלותו] ומותר לפורקו בשבת, ופירש"י שם בד"ה מותר לנטותו דלאו אהל הוא, דלא קביעא התם, אלא כך דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא. בתרומת הדשן בסימן ס"ח הבין מדברי רש"י כאן שלא הותר תליית וילון אלא בוילון שאינו תלוי תדיר, ורק תולים אותו לפרקים כשרוצים לעשות דבר מה בצינעא, אולם יעויין בב"י שדחה דבריו ממשמעות דברי רש"י בשבת קל"ח ע"ב, דע"ז המימרא כתב בסתמא שאין אהל אלא מי שעשוי כעין גג, ולא חילק את החילוק של התרומת הדשן. לכך מבאר הב"י את דברי רש"י בעירובין, שהסיבה שוילון שרי אפילו שקובע אותו לזמן מרובה, מ"מ כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם, לא מיקרי קבוע, ומוסיף הב"י דאם קבע את הוילון מלמעלה ומלמטה ומן הצדדים בענין שאין מזיזין אותו במקומו, הוי מיתסר משום בנין, ובשער הציון בסק"ו הביא את דברי הפמ"ג שס"ל שבכה"ג הוי איסור דאורייתא של בנין, אולם ס"ל לשער הציון דכל דברי הפמ"ג [בדברי הב"י] היינו דווקא אם הדרך שוילון זה שוהה כמה ימים בסתימה זו, אבל אם הדרך להפתח תמיד לא חשיב סתימה קבועה מן התורה, ואפשר שאף מדרבנן אין איסור בזה, דמאי גרע מפקק החלון. ובביאור הלכה כתב עוד בענין מחיצת עראי "ואפשר דמחיצת אבנים שאני דדרך בנין קבע הוא, וכשמצדדן בקרקע לבנין קבע חייב משום בונה, ולהכי חמיר טפי, ולפי"ז יתכן לומר דהא דמתירין מחיצת עראי לצניעות, היינו דווקא בדבר שאין דרך לעשותה תמיד לקבע, כגון בוילון או מחצלת וכיוצא בזה, אבל אם יעשה מחיצת עראי של אבנים ולבנים זה ע"ג זה אסור וכו'".

והיוצא מדברי המשנ"ב דמחיצת עראי שרי רק בדבר שהוא בעצמותו לעשות עראי, כגון וילון וכדו' [לפי פירוש א' בביאוה"ל, ובפירוש השני נראה אולי שחזר בו מזה], וגם בוילון דשרי אם באופן שהוילון נע ונד ואפשר להכנס דרכו, שרי אפילו אם שם את זה בקביעות, דאין ע"ז שום שם מחיצה אחרי שזה זז. אולם אם מחבר את הוילון בכה"ג שא"א לעבור דרכו, אם זה בקביעות דעת הפמ"ג דהוי דאורייתא, אבל אם הדרך לפתוח תמיד שרי, כהה"א דפקק החלון. והחזו"א [או"ח סי' נ"ב ס"ק י"ג] חלק על דברי הב"י והרמ"א דהתירו לתלות הוילון בצורה קבועה היכי שהוי נע ונד ברוח מצויה, דהוא תימא, דכיון דקובעו להיות תלוי על הצירין הוי ליה כתולה דלת על צירים דחייב משום בונה, ואע"ג דנע ונד למטה מתקיים תמיד על צירין, וזהו בנינו להיות תלוי תמיד, ונוח לנטותו בכל עת שירצה, ואין מותר אלא בוילון שדרכו לתלותו ולסלקו [לגמרי], וכן בפרוכת לדידן מותר שאין אנו קובעים אותו אלא מחליפין אותה בשבת. וכן הקשה על דברי המג"א דהתיר לתלות סדינים המצוירים לנוי ואפילו לקובעם, ותמה ע"ז דאם קובעם לעולם הרי זה בונה וכו'.

ומחומר קושיית החזו"א אולי אפשר לדחוק ולהעמיד דהב"י והרמ"א איירי שאינו תולה את הוילון בחזקה על גבי הקיר, דזה ודאי נחשב לבונה, אלא תולה אותו ברפוי כגון שמכניסו על גבי לולאות וכדו' דבקל מתפרק, וממילא אין לזה שם של בניה אפילו היכי שמשאיר את זה בקביעות, דכיון דבקל יוכל לפרק זאת מחשב דבכל רגע עומד להתפרק, ולא הוי בונה כלל. ואולי זו כוונת החזו"א בסוף דבריו גבי סדינים המצוירים המובא לעיל: "וצ"ל בעשוי לתלותם ולהסירם או שתלאן רפוי שנוח להסירן, וממילא דרכן להסירן", דכוונתו דכיון דהתליה היא ברפיון מיקרי שבכל רגע ורגע עומד להסירן, על אף שבאמת לא מתכוון להסירן.

בענין מחיצת עראי בפני הנר או בפני הספרים

ג. כתב הרמ"א: "אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מיטתו, וכן לפני הספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו, אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליו בשבת", וכתב המג"א [ומקור הדברים הם מהמרדכי] וז"ל: והנה נראה לי לדקדק מלשון המרדכי שכתב שמהר"ם עשה בכל לילה מחיצה עשרה טפחים גובה לפני הספרים, משמע אע"פ שהספרים היו עומדים מגולים למעלה מהמחיצה שרי להשתין, דהו"ל כאילו הוא ברשות אחר, ולכן אסור לעשותה בשבת דבזה עושה רשות בפני עצמו, וגם צריך לקשור שלא יהא הרוח מניד אותו כמו שכתוב בסימן תר"ל סעיף י', אבל כשתולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל, פשיטא דאפילו אין גבוה עשרה שרי, מידי דהוי אכיסוי בעלמא, ולכן מותר לעשותו בשבת, דאין עשויה למחיצה אלא לכיסוי בעלמא. והוא הדין בנר אם עושה מחיצה גבוה עשרה, והאור נראה למעלה מן המחיצה, אסור לעשותו בשבת, אבל אם תולה שלא יראה הנר שרי, דהו"ל ככיסוי בעלמא. ומוסיף המחצית השקל דכיון דמדין כיסוי אתינן עליה, בספרים בעינן עוד כיסוי שיהיו הספרים כלי בתוך כלי, כמו שמבואר בסימן ר"מ.

והנה המשנ"ב בסק"ו הביא את דברי האחרונים שפקפקו על חילוקו של המג"א, וס"ל דכיון דסוף סוף על ידי המחיצה הותר עתה לשמש ולעשות צרכיו, חשיבה מחיצה המתרת ואסור לעשותה, והביאור בדבריהם דכיון דסוף איירי במחיצה של עשרה טפחים שאינה נדה ונעה ברוח, ודין מחיצה עליה, וממילא מציאות שהמחיצה הזאת מחלקת את הרשות ויוצרת רשות נפרדת לספרים או לנר, ולכך אפילו שאיירי שא"צ להגיע לדין המחיצה שעושה רשות בפני עצמה, אבל מ"מ המציאות שזהו דין המחיצה, וממילא חשיב מחיצה המתרת ואסור. אולם יש להוסיף שנראה מדברי האליהו רבה [שהוא מהחולקים על המג"א] שאם אין עשרה טפחים למחיצה מודה דשרי, דז"ל: "ונראה דאם גבוה עשרה טפחים יש לאסור, דמ"מ מחיצה הוא, אבל בפחות יש להתיר", והביאור בזה דכל מחיצה שהיא פחות מעשרה אין שם מחיצה עליה, וכן יש להוסיף דאם המחיצה נעה ונדה ואינה קשורה ג"כ לכאורה יהיה שרי לכו"ע, דאין שם מחיצה על זה, וזה מה שמביא האליהו רבה בהמשך דבריו את דברי הט"ז וז"ל: "כתב הט"ז פשוט שיכול לכסות הספרים בבגדים שני כיסויים". וכן הביא המשנ"ב בסוף דבריו. וכוונתם למה שכתבנו, דאם המחיצה נעה ונדה ואינה קשורה, לכו"ע אין שם מחיצה עליה ושרי לכו"ע, ועל כן נראה שאפשר לכסות ארון ספרים בסדינים וכדו', דאין שום שם מחיצה עליה כיון שהסדינים אינם תפוסים כלל.

הנה מדברי המג"א משמע דאם יש מחיצה עשרה טפחים, אפילו אם הספרים מגולים שרי לעשות צרכיו, וכן כל כה"ג, כיון דהוי הספרים רשות נפרדת ע"י המחיצה שרי, ובסימן ר"מ ס"ק ט"ו כתב המג"א: נ"ל דאם יש נקבים וחלונות כעין סריגה, אע"פ דלענין טומאה חשיבי כמחיצה כדאיתא באהלות פ"י, אבל הכא אסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין, ומוסיף דמסימן שט"ו משמע קצת דשרי. ויעויין בבאר היטב באבן העזר סימן כ"ה בסק"ה: ואם יש מחיצת "גאטיר" [דהיינו שעדיין רואים הספרים דרך המחיצה] פסק בתשובת שער אפרים סימן קי"ט דאסור, כי ערווה בראיה תליה, ועדיין נראו הספרים, מיהו בכיסוי כל דהו סגי וא"צ עוד מחיצה.

ורוצה האליהו רבה שם לחלק בין צואה דקי"ל דצואה בעששית שרי לקרוא ק"ש כנגדה, משום שעיקר האיסור הוא משום דבכיסוי תליא רחמנא, דכתיב "וכסית את צאתך", והא מתכסיא, לבין "ערווה בעששית" דאסור משום דכתיב "ולא יראה בך ערוות דבר", והא מתחזיא דבראיה תליא מילתא, לכך רוצה האליהו רבה לחלק שדווקא גבי שאר דברים יהני מחיצה עשרה, אפילו אם נראים הספרים, אבל לענין ערווה לא תהני מחיצה אם הספרים נראים למעלה, אולם מסיים האליהו רבה דמדברי הטור נראה שאין חילוק, ובכל גוונא שרי אם יש מחיצה עשרה.

המשנ"ב [בסי' ר"מ ס"ק כ"ה] הסיק דבמקום הדחק יש להקל בזה, ושרי אפילו במקום שיש נקבים במחיצה והספרים נראים, אך כתב דלכתחילה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראין, ובפרט בספר תורה, ובשער הציון ביאר זאת דאם יש אפילו כיסוי אחד על הספרים מהני לכו"ע, דהא באמת כיון שהמחיצה מפסקת הוי ליה שם כרשות אחרת, אלא דעל כל פנים איכא קצת בזיון משום שנראית, וכיון דמכוסה שרי. והיינו דהמשנ"ב נוקט כעיקר דברי המג"א בסימן שט"ו, דכיון דיש מחיצה, והספרים נחשבים שנמצאים ברשות אחרת שרי, רק כיון שהספרים נראים ויש קצת בזיון לספרים לכך לכתחילה עדיף לכסותם. וכן יעויין עוד בביאוה"ל לענין אם הספרים נראים למעלה מן המחיצה בין ס"ת, דאז צריך להחמיר ולכסותו, לבין שאר ספרים שאין צריך לכסותם.

וצ"ע קצת מדוע לא חילק המשנ"ב כחילוק זה גם לענין מחיצה המסורגת, דמדברי המג"א כאן משמע דמחיצה המסורגת שהספרים נראים דרכה ומחיצה שהספרים נראים מלמעלה, זה אותו נידון, ואם נראה לביאוה"ל לחלק בין ספרים לס"ת היא ג"כ במחיצה המסורגת, וצ"ע.

ספק בענין ארון ספרים

כתב המשנ"ב בסימן ר"מ ס"ק ל"ג "ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה, והוא אמה על אמה ברום שלוש אמות [דהיינו שמחזיק ארבעים סאה], חולקת רשות לעצמה, ואין צריך לפרוס עוד כיסוי על הארגז", ובשער הציון הביא שזה דברי המג"א, אולם הט"ז מחמיר בזה. וכתב עוד בשער הציון דנראה דבשאר ספרים לבד ספר תורה תפילין ומזוזות, הסומך על דעת המג"א ואחרונים שהעתיקו דבריו בודאי אין למחות בידן.

והנה יש לעיין גבי ארון ספרים דבודאי מחזיק ארבעים סאה, דחולק רשות לעצמו, ויש להקל גבי שאר ספרים כמו שכתב השער הציון, אולם מה שצריך להסתפק בענין שהרי הספרים נראים מהארון ספרים, ואיכא בזיון, והספק שלנו למה לדמות זאת, האם לדין מחיצת עשרה טפחים שהספרים נראים מלמעלה, שכתב הביאור הלכה [שהבאנו לעיל] דיש להקל בשאר ספרים כה"ג, או שכיון שהוי פרוץ לגמרי הצד החיצון של הארון דמי יותר למחיצה המסורגת, ששם כתב המשנ"ב שלכתחילה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראים, וצ"ע.

הרב חזקיהו גבאי
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

בענין הרכבת כלים ברפוי בהידוק ובתקיעה

הרכבת כלים ברפוי

בשבת מ"ז ע"א נחלקו תנאים ואמוראים האם מותר להרכיב בשבת מטה של טרסיים [והיינו מטה של פרקים] ברפוי או לא, דיש אומרים שמותר ויש אומרים שאסור, עיין שם בכל הסוגיא, ולדינא קיי"ל שמותר כדפסקו הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ב הכ"ו והטור והשו"ע סי' שי"ג ס"ו. ובביאור פלוגתתם מצאנו ג' דרכים בראשונים, ובעזהי"ת אבאר אותם אחד לאחד.

א. הר"ן על הרי"ף (דף כ"א ע"א מדפי הרי"ף) והחידושי הר"ן [בשם "אחרים פירשו"] והשיטה להר"ן [בשם הרא"ה] והריטב"א והמלא הרועים שם כתבו שיסוד המחלוקת הוא האם יש בנין וסתירה בכלים או לא, ולפי"ז כתבו לחדש שלא נחלקו רק ברפוי אלא גם בהידוק, והביאור הוא דמאן דאמר שרפוי אסור ס"ל שיש בנין וסתירה בכלים, ולכן אין חילוק בין מרכיב כלים בהידוק למרכיב כלים ברפוי, אלא לעולם הדין הוא שחייב חטאת כיון דהוי "בנין גמור", ומה"ט ס"ל שרפוי אסור גזירה שמא יבוא להרכיב את הכלי בהידוק או בתקיעה דיש בהם חיוב חטאת, ומאן דאמר שרפוי מותר ס"ל שאין בנין וסתירה בכלים, והטעם שהמרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת הוא משום מכה בפטיש, ולכן ס"ל שהמרכיב כלים בהידוק אינו חייב חטאת משום שאין בנין וסתירה בכלים [אמנם הראשונים לא ביארו למה בהידוק אינו חייב חטאת משום מכה בפטיש, דמ"ש הידוק מתקיעה, וצ"ע], ומה"ט ס"ל שברפוי מותר לכתחילה, דהשתא ליכא למיגזר מידי, דמשום שמא יהדק לא גזרינן כיון דהידוק גופא הוי רק איסור דרבנן והוי גזירה לגזירה, וכן לא גזרינן שמא יתקע, ובטעם הדבר כתבו השיטה להר"ן והריטב"א בזה"ל: "משום דברפוי לא שייכא כלל תקיעה", עכ"ל. וצ"ע כוונתם, ונמצא לפי הראשונים הנ"ל שכל המחלוקת של התנאים והאמוראים ברפוי תלוי מה הדין בהידוק, דאם בהידוק הדין הוא שחייב חטאת ממילא ברפוי אסור מדרבנן שמא יהדק, ואם בהידוק הדין הוא שאינו חייב חטאת ממילא ברפוי מותר לכתחילה.

ב. השיטה להר"ן שם גם כתב שיסוד המחלוקת הוא האם יש בנין וסתירה בכלים או לא, אלא שהמעיין והמתבונן היטב בדבריו יראה דפליג על הרא"ה שהביא, וס"ל שלא נחלקו גם במרכיב כלים בהידוק אלא רק ברפוי, דהנה ז"ל: וכן כתב הרא"ה ז"ל, אלא שהוא ז"ל סבור דרב ושמואל סבירא להו דיש בנין ומחייבי חטאת, **אפילו בחזרה בעלמא בלא תקע,** עכ"ל. ומפורש בדבריו דדעת הרא"ה דרב ושמואל בסוגיא שם סברי שאפילו בחזרה בעלמא חייב חטאת, וחזרה בעלמא היינו הידוק דברפוי לכו"ע אינו חייב חטאת, ומדכתב בלשון **אלא שהוא ז"ל סבור,** משמע שרק הרא"ה ס"ל כן, אבל השיטה להר"ן בעצמו פליג עליה, וס"ל שבהידוק לכו"ע יש רק איסור דרבנן, ונמצא דהשיטה להר"ן והרא"ה פליגי האם למ"ד יש בנין וסתירה בכלים, המרכיב כלים בהידוק חייב חטאת או לא, דהרא"ה ס"ל שחייב חטאת והשיטה להר"ן ס"ל שפטור.

ג. מדברי רש"י בכל הסוגיא שם מבואר דכו"ע סברי שאין בנין וסתירה בכלים, והטעם שהמרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת הוא משום מכה בפטיש, ונחלקו ברפוי האם גזרינן שמא יתקע או לא, וע"ע בחדושי הרמב"ן שם וברמב"ן במלחמות ה' (דף ל"ז ע"א מדפי הרי"ף) מש"כ בביאור פלוגתתם.

בגדר רפוי

המג"א סי' שי"ג ס"ק י"א [הביאו הביה"ל סי' שי"ג ס"ו ד"ה דרכה] הביא מחלוקת בין הראב"ד לסמ"ג מהו הגדר של רפוי, דהראב"ד [הביאו הכל בו סי' ל"א דף כ"ד ע"א מדפי הספר] ס"ל דרפוי היינו דבר שאין אדם מקפיד עליו אם יתנענע בתוך החור, אבל דבר שאדם מקפיד עליו אם יתנענע בתוך החור לא חשיב רפוי אלא "הידוק", ואסור משום גזירה שמא יתקע [ולא חשיב "תקיעה" כדמוכח מלשון הראב"ד שם, דהנה ז"ל הכל בו "וכתב הראב"ד ז"ל הדברים שאין אדם מקפיד עליהן אם יתנועע בתוך החור מותר להכניס בחור, שאין לגזור שמא יתקע אם לא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק", עכ"ל. ומדכתב "שאין לגזור שמא יתקע" מוכח דמיירי בהידוק ולא בתקיעה, דבתקיעה לא שייך כלל גזירה], והסמ"ג לאוין ס"ה ס"ל דרפוי היינו דבר שאין צריך גבורה ואומנות כדי להרכיב אותו, אבל דבר שצריך גבורה ואומנות כדי להרכיב אותו לא חשיב רפוי [אמנם לא נתבאר בסמ"ג אם חשיב הידוק או תקיעה]. וע"ע בערוך השלחן סי' שי"ג סעיף ל"א שכתב שהראב"ד והסמ"ג לא נחלקו כלל, ע"ש.

וכן כתב המאירי בדף מ"ז ע"א (סוד"ה מטה) כהראב"ד, וז"ל: וגדולי המפרשים כתבו [וידוע שהמאירי מכנה את הראב"ד בשם זה] במה שהתרנו ברפוי, שלא נאמר אלא בדברים שדרכם להשמיט ולהחזיר, ואין אדם קפיד עליהם, אבל דבר שאין דרכו להישמט ושאדם קפיד

בהשמטתם, אף ברפוי גמור אסור שמא יתקע שם יתד עד שלא ישמט, ונמצא מכה בפטיש, עכ"ל. וע"ע בתוספת שבת סי' שי"ג ס"ק י"ח שהעתיק לדינא רק את הראב"ד, וע"ע באליה רבה סי' שי"ג סק"ח ובפרישה סי' שי"ג סק"ח מש"כ בזה.

הטעם שברפוי לא גזרינן שמא יתקע

הנה בטעם הדבר שמותר להרכיב כלים ברפוי ולא גזרינן שמא יתקע, כתב הריטב"א בשבת דף מ"ז ע"א (ד"ה מהו) וז"ל: וכיון דכן ברפוי שרי לכתחילה. וכי תימא ניחוש שמא יתקע, דאיכא בתקיעה איסורא דאורייתא לכו"ע משום מכה בפטיש, הא ליתא, דברפוי לא שייכא תקיעה כלל, עכ"ל. וכן כתב השיטה להר"ן שם (ד"ה רשב"ג). ומבואר מדבריהם דהטעם הוא משום שברפוי לא שייך כלל תקיעה.

ובעולת שבת סי' שי"ג סק"ג כתב דהטעם שברפוי לא גזרינן "שמא יהדק", הוא משום שכל ההיתר ברפוי זה דווקא בכלי שדרכו להיות רפוי, וכיון שדרכו ברפוי לא חיישינן שמא יהדק, ע"ש, אמנם דבריו צ"ע מה הס"ד לומר שברפוי גזרינן שמא יהדק, הרי הוי גזירה לגזירה כיון שהידוק גופא הוי רק גזירה שמא יתקע, וצ"ע.

הרכבת כלים בהידוק

הנה בגמ' לא נזכר להדיא שיש דרגה אמצעית של "הידוק", ורק הראשונים חידשו כן, וכמשנ"ת לעיל שהראשונים כתבו לתלות דין הידוק בכלים בדין בנין וסתירה בכלים, דאי נימא דיש בנין וסתירה בכלים ה"ה גם שיש בהידוק חיוב חטאת כמו בתקיעה, ואי נימא שאין בנין וסתירה בכלים, ה"ה גם שאין בהידוק חיוב חטאת אלא רק איסור דרבנן שמא יתקע וכנ"ל.

ב' ראיות שהידוק אסור מדרבנן

והנה החזו"א סי' נ' סק"י כבר עמד בזה, והביא ב' מקורות מהגמ' שהידוק אסור מדרבנן [ולא הזכיר כלל את הראשונים הנ"ל], ואלו הם:

א'. מהא דאיתא בשבת דף מ"ז ע"א "מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע, ואם תקע חייב חטאת, רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר", עד כאן. ומבואר בברייתא דפליגי ת"ק ורשב"ג האם מותר להרכיב כלים ברפוי או לא, דת"ק ס"ל שאסור, ורשב"ג ס"ל שמותר. וכתב החזו"א וז"ל: מבואר מכאן דבין תקע לרפוי איכא אמצעי, דהיינו רפוי ואינו רפוי, רוצה לומר מהודק אבל לא בחוזק גמור, דאי כל שלא תקע הוא בכלל רפוי הו"ל לתנא למתני דברי רשב"ג ברישא דרשב"ג מתיר, ואח"כ הו"ל לסיים אם תקע חייב חטאת, אלא ת"ק איירי בלא תקע בין מהודק בין רפוי, ואתא רשב"ג למימר דברפוי מותר אבל במהודק מודה רשב"ג דאסור, עכ"ל.

ב'. עוד ראיה הביא החזו"א ובהקדם הסתירה שהקשה בין הסוגיות, דהנה להלכה קיי"ל שרפוי מותר ולא גזרינן שמא יתקע, כדאיתא בשבת דף מ"ז ע"ב, ואילו בכמה מקומות מוכח שאפילו ברפוי שייך את הגזירה של שמא יתקע ואסור, כדאיתא בשבת דף קכ"ב ע"ב גבי דלת שידה תיבה ומגדל, ובביצה דף י"א ע"ב גבי תריסי חנויות ע"ש [וכן איתא בשבת דף קל"ח ע"ב גבי כירה שנשמטה אחת מרגליה ע"ש], והנה בכל המקומות הנ"ל הגמ' הזכירה את הגזירה של שמא יתקע, ולא חילקה בין רפוי לתקיעה, ומשמע שלעולם שייך את הגזירה של שמא יתקע ואפילו ברפוי, ותירץ החזו"א דהא דקיי"ל שרפוי מותר מיירי שמרכיב את הכלי ברפוי, ולכן לא שייך את הגזירה של שמא יתקע, אבל בכל המקומות הנ"ל מיירי שמרכיב את הכלי בהידוק, ולכן שפיר שייך את הגזירה של שמא יתקע [ובעיקר הסתירה שהקשה החזו"א, כבר עמדו בזה הרמב"ן והמאירי בשבת ותירצו באופ"א, ויבואר להלן בעזה"ת], וע"ע בחזו"א שם (ד"ה ובתוס') שהוכיח מהתוס' ומהגהות אשר"י דסברי שאין כלל דרגה אמצעית של הידוק, אלא רק רפוי ותקיעה, ולעולם מותר להדק כלים בשבת, ע"ש.

וכן כתב הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ב הכ"ה שיש ג' דרגות בהרכבת כלים, והיינו רפוי הידוק ותקיעה, דהנה ז"ל: התוקע חייב משום בונה, עכ"ל. ושם בהלכה כ"ו כתב וז"ל: ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן, מפני שנראה כבונה, ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ואם היה רפוי מותר להחזירו, עכ"ל. והנה ברור ופשוט דמש"כ הרמב"ם שאין מחזירין מנורה של חוליות, היינו בהידוק, דברפוי כבר כתב מיד שמותר לכתחילה.

וכן כתבו הטור והשו"ע סי' שי"ג ס"ו שיש ג' דרגות בהרכבת כלים בשבת, והיינו רפוי הידוק ותקיעה, דהנה זה לשונם: מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם היא רפויה מותר לכתחילה, עכ"ל.

בגדר הידוק

כתב המאירי בשבת דף מ"ז ע"א (ד"ה מטה) דהידוק היינו רפוי ואינו רפוי, דהנה ז"ל: וכל שמכניס בשום הידוק כגון רפויה ואינה רפויה אסור, עכ"ל. וכן כתב החזו"א סי' נ' סק"י, והעתקתי את דבריו לעיל, אמנם התהלה לדוד סי' שי"ג ס"ק ט"ז כתב דרפוי ואינו רפוי לא חשיב הידוק גמור אלא רק הידוק קצת, ע"ש.

הטעם שאסור להרכיב כלים בהידוק

ובטעם הדבר שאסור להרכיב כלים בהידוק מצאנו ב' טעמים בראשונים, **א'**. הר"ן על הרי"ף בשבת (דף כ"א ע"ב מדפי הרי"ף) והחידושי הר"ן בשבת דף מ"ז ע"א כתבו דהטעם הוא משום גזירה שמא יתקע, וכן כתבו התוספת שבת סי' שי"ג ס"ק י"ז והלבושי שרד סי' שי"ג ס"ו והמ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"א. **ב'.** הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ב הכ"ו כתב שהטעם הוא משום שנראה כבונה, ע"ש. וכן מוכח מהגמ' בשבת דף מ"ז ע"ב כהרמב"ם, דאיתא התם "בי רב חמא הוה מטה גללניתא [פירש"י מטה כעין של פרקים], הוה מהדרי לה ביומא טבא, א"ל ההוא מדרבנן לרבא מאי דעתיך בנין מן הצד הוא", עד כאן. ומלשון "בנין מן הצד" מוכח שהאיסור הוא מצד בונה. וע"ע בלח"מ בהלכות שבת פכ"ב הכ"ה מה שהקשה על הטעם של הרמב"ם, ואכמ"ל.

ובספר ארחות שבת ח"א פ"ח הערה ס"ה כתבו נפק"מ לדינא בין הטעמים, והיינו האם מותר "לפרק" כלים מהודקים בשבת או לא, דלפי הרמב"ם שכתב שהטעם הוא משום שנראה כבונה, א"כ ה"ה שאסור לפרק כלים מהודקים משום שנראה כסותר, ולפי הר"ן שכתב שהטעם הוא משום גזירה שמא יתקע, א"כ מותר משום שהגזירה של שמא יתקע לא שייך בפירוק כלים אלא רק בהרכבת כלים, אמנם לבסוף כתבו שגם לפי הר"ן אסור, משום דאע"פ ששורש האיסור הוא משום גזירה שמא יתקע, מ"מ חכמים נתנו להידוק "שם בנין" מדרבנן [וכמו שגזרו איסור טלטול בכרמלית ובחצר שאינה מעורבת מחמת גזירה שמא יטלטל ברה"ר, ומ"מ מחמת הגזירה יש לכרמלית "שם רשות" האסורה מדרבנן], והוסיפו דהא דקיי"ל בשבת דף קכ"ב ע"ב שמותר ליטול דלת של שידה תיבה ומגדל משום שאין בנין וסתירה בכלים, ורק להחזיר את הדלת אסור משום גזירה שמא יתקע, ומשמע שמותר לפרק את הדלת אפילו אם היא מהודקת, שהרי הגמ' לא חילקה בין רפוי להידוק, צ"ל דמיירי בדלת שמחוברת ברפוי ולא בהידוק, דבהידוק באמת אסור, ע"ש.

הרכבת כלים בתקיעה

קיי"ל שהמרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת, כדאיתא בשבת דף מ"ז ע"א "רב ושמואל דאמרי תרוויהו המחזיר מטה של טרסיים חייב חטאת" [וכתבו התוס' שם בע"ב ד"ה רבן וכל הראשונים שם, דמיירי שמחזיר את המטה בתקיעה ע"ש], וכן איתא בברייתא שם "מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע, ואם תקע חייב חטאת", וכן איתא בעירובין דף ק"ב ע"ב, וכן איתא בכמה מקומות בגמ' את הגזירה של "שמא יתקע", כדאיתא בשבת דף קכ"ב ע"ב ובדף קל"ח ע"ב ובביצה דף י"א ע"ב ובעירובין דף ק"ב ע"ב, וכן פסקו הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ב הכ"ה והטור והשו"ע סי' שי"ג ס"ו.

בגדר תקיעה

הנה בגדר תקיעה מצאנו סתירה גדולה ברש"י, דבכמה מקומות כתב דתקיעה היינו ע"י "יתידות" [והם כעין מסמרים], כמש"כ בשבת דף מ"ז ע"ב (ד"ה יתקע) ושם דף קכ"ב ע"ב (ד"ה גזירה), ובכמה מקומות כתב דתקיעה היינו "בחוזק" ואפילו בלי יתידות, כמש"כ בשבת דף קל"ח ע"א (ד"ה לא) ושם בע"ב (ד"ה שמא יתקע), וכן כתב בעירובין דף ק"ב ע"ב (ד"ה אבל), דהנה תנן במשנה שם "מחזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה", וכתב רש"י וז"ל: אבל לא במדינה גזירה שמא יתקע בגרזן או במקבות דהויא מלאכה, עכ"ל. וכן כתב שם להלן (ד"ה שמא יתקע), ומקבות היינו פטיש כמש"כ המצודת ציון במלכים א' ו' ז' ע"ש, הרי שרש"י לא הזכיר כלל יתידות.

וכבר עמדו בזה החיי אדם כלל מ"ד ס"ה ובשו"ת אבני נזר או"ח ח"א סי' רי"א, והחיי אדם כתב לחדש דבאמת ס"ל לרש"י דאפילו בלי יתידות חשיב תקיעה, דזה וזה אמת, אמנם האבני נזר פליג על החיי אדם, וס"ל דבלי יתידות לא חשיב כלל תקיעה, וע"ש מש"כ ליישב את הסתירה ברש"י. וכן כתב הר"ח בשבת דף קכ"ב ע"ב וז"ל: גזירה שמא יתקע - פירוש שמא יתקע בה מסמר או יתד וכדומה להן, עכ"ל. וכן כתב בעירובין דף ק"ב ע"ב, וכן כתב הר"ן על הרי"ף בשבת (דף כ"א ע"א מדפי הרי"ף), וכן כתבו התוספת שבת סי' שי"ג ס"ק ט"ז, והערוך השלחן סי' שי"ג ס"ל, והלבושי שרד סי' שי"ג ס"ה, וכן פסק המ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"א דתקיעה היינו דווקא ע"י יתידות ומסמרים. אמנם השו"ע הגר"ז סי' שי"ג סעיף כ' כתב כהחיי אדם דגם בלי יתידות חשיב תקיעה, דהנה ז"ל: ואפילו בכלי של פרקים אם תקע פרקיו דהיינו "שהדקם בחוזק", בענין שצריך לזה גבורה ואומנות, הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה, עכ"ל.

הטעם שהמרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת

ובטעם הדבר שהמרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת, מצאנו ב' טעמים בראשונים, **א'**. רש"י בשבת דף מ"ז ע"א (ד"ה חייב) ובדף קכ"ב (ד"ה גזירה) ועוד ראשונים כתבו שחייב משום מלאכת מכה בפטיש [ומש"כ רש"י בשבת דף קל"ח ע"ב שחייב משום מלאכת בונה, צ"ל דדבריו שם הם אליבא דרב שהוא בעל המימרא שם, ורב ס"ל שיש בנין וסתירה בכלים כדאיתא בשבת דף ק"ב ע"ב]. **ב'.** התוס' בשבת דף ק"ב ע"ב (ד"ה האי) והרמב"ם בהלכות שבת פכ"ב הכ"ה כתבו שהטעם הוא משום מלאכת בונה, ואף דקיי"ל שאין בנין וסתירה בכלים [כדפסקו התוס' בכמה דוכתי והרמב"ם שם הכ"ו], בכה"ג יש בנין וסתירה בכלים כיון דהוי בנין גמור, ויסוד המחלוקת של רש"י ותוס' הוא האם במקרים מסויימים קיי"ל שיש בנין וסתירה בכלים או לא, דידוע דשיטת רש"י בכמה דוכתי דלעולם קיי"ל שאין בנין וסתירה בכלים, ולכן הוצרך לפרש דהטעם הוא משום מכה בפטיש, ואילו שיטת התוס' והרמב"ם בכמה דוכתי שבמקרים מסויימים קיי"ל שיש בנין וסתירה בכלים, ולכן פירשו שהטעם הוא משום בונה, וכן כתב המ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"א את ב' הטעמים הנ"ל, ע"ש.

דעת הראשונים דכלי שדרכו בתקיעה אסור להרכיבו אפילו ברפוי

כתבו הראשונים דהא דקיי"ל שמותר להרכיב כלים ברפוי, זה דווקא כלים שהדרך להרכיב אותם ברפוי, אבל כלים שהדרך להרכיב אותם בתקיעה אסור להרכיבם אפילו ברפוי גזירה שמא יתקע, דהנה כתבו התוס' בשבת דף מ"ח ע"א (ד"ה הא) לענין בגד הנקרא "סרבל" [ראה בספר "פירוש חי" עמ"ס שבת ציור 411 ובמגיה על השו"ע סי' ש"א סעיף ל"ו] שאם החוטים התנתקו מהסרבל בשבת, מותר להחזירם למקומם בב' תנאים, **א'.** שהנקב שמכניסים בו את החוטים יהיה רחב ולא צר. **ב'.** דווקא בסרבל שהדרך להחזיר את החוטים הוא בלי קשירה, אבל סרבל שהדרך להחזיר את החוטים הוא אך ורק ע"י קשירה אסור להחזיר את החוטים כלל ואפילו בלי קשירה, משום שחיישינן שמא יקשור את החוטים לסרבל בקשר של קיימא. והוכיחו התוס' כן מהא דקיי"ל בשבת דף קכ"ב ע"ב שאסור להחזיר דלת של שידה תיבה ומגדל שמא יתקע, ומשמע שלעולם אסור ואפילו ברפוי, שהרי הגמ' לא חילקה בין רפוי לתקיעה, וסברי התוס' דהטעם שאפילו ברפוי אסור הוא משום שהדרך להחזיר את הדלת אך ורק ע"י תקיעה, וא"כ כשמחזיר ברפוי חיישינן שמא יתקע, וא"כ ה"ה גם לענין חוטי הסרבל אם הדרך להחזיר את החוטים לסרבל אך ורק ע"י קשירה, אסור להחזירם אפילו בלי קשירה, משום שחיישינן שמא יקשור את החוטים בקשר של קיימא. וכן כתבו התוס' הרא"ש שם והרא"ש בשבת פ"ד ס"ד, והגהות אשר"י שם ובפ"ז סי' כ"ג, והמרדכי בשבת פרק אלו קשרים סי' שפ"ז ע"ש, ומפורש בראשונים שכלי שדרכו בתקיעה אסור להרכיבו אפילו ברפוי.

וכן כתבו הרמב"ן בשבת במלחמות ה' (דף ל"ז ע"א מדפי הרי"ף) והמאירי בשבת דף מ"ז ע"א (סוד"ה מטה), דהנה הרמב"ן והמאירי הקשו סתירה בין הסוגיות, דהנה להלכה קיי"ל שרפוי מותר ולא גזרינן שמא יתקע, כדאיתא בשבת דף מ"ז ע"ב, ואילו בכמה מקומות בגמ' מוכח שאפילו ברפוי שייך את הגזירה של שמא יתקע, כדאיתא בשבת דף קכ"ב ע"ב ושם דף קל"ח ע"ב ובביצה דף י"א ע"ב, שהרי הגמ' שם לא חילקה בין רפוי לתקיעה, ומשמע שלעולם גזרינן שמא יתקע [וכן הקשה החזו"א מדנפשיה סי' נ' סק"י, והובא לעיל], ותירצו דהא דקיי"ל שרפוי מותר מיירי בכלי שדרכו להיות רפוי, אבל בכל המקומות הנ"ל מיירי בכלי שדרכו בתקיעה, ולכן אסור אפילו ברפוי גזירה שמא יתקע.

וכן כתב הרשב"א בעבודה"ק שער ג' סי' ג' דהא דתנן בביצה דף כ"א ע"ב דזוקפין את המנורה ביו"ט, זה דווקא במנורה שאין הדרך להרכיב אותה בתקיעה, אבל מנורה שהדרך להרכיב אותה בתקיעה אפילו ברפוי אסור גזירה שמא יתקע.

פלוגתת הרמ"א והחזו"א לדינא

ולדינא נחלקו בזה הרמ"א והחזו"א, דהנה הרמ"א סי' שי"ג ס"ו פסק וז"ל: ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור, עכ"ל. וכתב המ"ב ס"ק מ"ח דמש"כ הרמ"א "ואם דרכו להיות מהודק", הכוונה שדרכו להיות מהודק "בתקיעה", ולא מיירי בסתם הידוק, ובשעה"צ ס"ק ל"ה הוכיח שזה כוונת הרמ"א, דאי נימא דכוונת הרמ"א לסתם הידוק, איך פסק דלא כהטור, שהרי הטור ס"ל לגבי כוס של פרקים שכלי שדרכו בהידוק מותר להרכיבו ברפוי [ויבואר להלן בעזה"ת], ע"ש. אמנם החזו"א סי' נ' סק"י כתב דאפילו כלי שדרכו בתקיעה מותר להרכיבו ברפוי, כיון שהרמב"ם והטור והשו"ע לא הזכירו כלל את התנאי שיהא דרכו ברפוי, ע"ש.

פלוגתת הפוסקים והחזו"א בכלי שדרכו להיות מהודק אם מותר להרכיבו ברפוי

כתב הב"י סי' שי"ג (ד"ה מטה) דהא דקיי"ל שמותר להרכיב כלים ברפוי, זה דווקא כלים שהדרך להרכיב אותם ברפוי, אבל כלים שהדרך להרכיב אותם אסור להרכיבם אפילו ברפוי, והוכיח כן מהטור שם ומהרמב"ם ומהגהות אשר"י ומהכל בו, ע"ש. וכן פסק הרמ"א סי' שי"ג ס"ו וז"ל: ואם היא דרכה להיות רפויה מותר לכתחילה, עכ"ל. ומשמע דאם דרכה להיות מהודקת אסור אפילו ברפוי. וכן פסקו הב"ח סי' שי"ג (ד"ה ומ"ש) והפרישה שם סק"ח. אמנם החזו"א פליג על הב"י והרמ"א, וס"ל שמותר, וכתב שאין ראיה מכל הראשונים שהביא הב"י, וביותר כתב דגם השו"ע בעצמו חזר בו ממש"כ בב"י, שהרי השו"ע השמיט את הדין שכתב בב"י, ורק הרמ"א העתיקו לדינא, ע"ש. וע"ע בשו"ת בית הלוי ח"א סי' ל"ב מש"כ בזה.

אמנם צ"ע מהו הטעם של הב"י שכלי שדרכו בהידוק אסור להרכיבו ברפוי, הרי בפשוטו מיירי בכלי שאין דרכו כלל בתקיעה אלא רק בהידוק, וא"כ ליכא למיחש כלל לשמא יתקע. ואין לומר דהטעם הוא משום שחיישינן "שמא יהדק", כיון דהוי גזירה לגזירה, שהרי הידוק גופא הוי רק איסור דרבנן שמא יתקע, וצ"ע.

מביא ראיה לאיסור וראיה להיתר

וראיתי בספרי אחרוני זמנינו שהביאו ראיה לאיסור וראיה להיתר, דהנה מדברי הגמ' בשבת דף מ"ז ע"ב מוכח שכלי שדרכו להיות מהודק או שדרכו בתקיעה אסור להרכיבו אפילו ברפוי, דאיתא בגמ' "רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר", ומלשון "היה" מוכח דדווקא אם היה רפוי מותר, אבל אם היה מהודק או שדרכו בתקיעה אסור אפילו ברפוי, אמנם מאידך גיסא מהראשונים מוכח שמותר, דהנה כבר הובא לעיל דעת הראשונים דסברי דכלי שדרכו בתקיעה אסור להרכיבו אפילו ברפוי, ואי נימא דסברי שגם כלי שדרכו בהידוק אסור להרכיבו ברפוי, למה לא כתבו כן דהוי חידוש טפי, אלא ע"כ מוכח דסברי שמותר, וראה עוד להלן בענין כוס של פרקים משנ"ת בזה.

פלוגתת המג"א והמ"ב בכלי שדרכו בתקיעה לכל העולם ולאחד דרכו ברפוי

כתב השו"ע סי' ש"ח סעיף ט"ז וז"ל: כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה, אסור לטלטלה, עכ"ל. וכתב הרמ"א וז"ל: וכן ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליה כל שכן שתים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה, אפילו נשברה מבעוד יום, אא"כ ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת, עכ"ל. ומבואר מהשו"ע והרמ"א דכירה וספסל שנשמט אחד מרגליהם אסור לטלטלם בשבת משום איסור מוקצה, ובטעם הדבר כתב המ"ב שם ס"ק ס"ח דגזרינן שמא יתקע את הרגל לכירה ולספסל, דבכה"ג חייב חטאת משום מכה בפטיש או משום בונה [ונקרא מוקצה מחמת גזירה].

עוד כתב הרמ"א וז"ל: "גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין", עכ"ל. ומקורו מהב"י סוף סי' שי"ג (ד"ה כתוב), דהנה ז"ל הב"י: ומכל מקום להחזיר הרגל למקומה, משמע דפשיטא דאסור גזירה שמא יתקע, שאע"פ שהוא רפוי כיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועין גזרינן ביה שמא יתקע, עכ"ל. ומבואר מהב"י והרמ"א שמלבד איסור מוקצה שיש על הספסל, יש גם איסור להרכיב את הרגל בחזרה לספסל משום גזירה שמא יתקע, והוסיף הב"י דאפילו ברפוי אסור להרכיב את הרגל לספסל, כיון שדרך רגלי הספסלים להיות תקועין, ע"ש.

וכתב המג"א שם ס"ק ל"ד דאם הוא בעצמו רגיל להרכיב את הספסל ברפוי, אף שכל העולם רגילים להרכיב בתקיעה, מותר לו להרכיב ברפוי, דלא חיישינן שמא יתקע, והביאו המ"ב סי' ש"ח ס"ק ע"ב, אמנם הביה"ל שם (ד"ה גם) כתב שדברי המג"א לא ברורים כל כך, משום דמנלן דאזלינן

בתר היחיד, דילמא אזלינן בתר כל העולם, ע"ש. וע"ע בספר ארחות שבת ח"א פ"ח הערה ע"ח מש"כ בזה.

בענין כוס של פרקים

כתב הטור סי' שי"ג וז"ל: וראיתי כתוב על שם הרב מאיר מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אא"כ יהא רפוי, ונראה דכוס אין דרך להדקו כל כך, ושרי בכל ענין, עכ"ל. וכן כתב השו"ע סי' שי"ג ס"ו וז"ל: וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה, עכ"ל. ומבואר שנחלקו המהר"ם מרוטנבורג והטור האם כוס של פרקים הוי כמטה של פרקים או לא.

ב' דרכים בפוסקים בביאור פלוגתת המהר"ם מרוטנבורג והטור

והנה לא נתבאר בטור ובשו"ע באיזה אופן המחלוקת, האם ברפוי או בהידוק, ומצאנו בזה ב' דרכים בפוסקים, **א'.** הט"ז סי' שי"ג סק"ז [הביאו המ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"ה והשעה"צ ס"ק ל"ה] והערוך השלחן סי' שי"ג סעיף ל"א כתבו דמיירי בכוס שאין דרכו כלל בתקיעה אלא רק בהידוק, ופליגי האם מותר להרכיבו "ברפוי" או לא, דהמהר"ם מרוטנבורג ס"ל שאסור, וכמו במטה של פרקים קיי"ל שאם הדרך להרכיב את המטה בהידוק הדין הוא שאסור להרכיב אותה ברפוי, ה"ה גם בכוס של פרקים, והטור ס"ל שמותר דכיון שאין דרכו כלל בתקיעה לא גזרינן שמא יתקע. [ולא דמי למטה של פרקים, משום שבמטה של פרקים יש אפשרות להרכיב אותה גם בתקיעה, ולכן דווקא התם אם הדרך להרכיב אותה רק בהידוק הדין הוא שאסור ברפוי משום שחיישינן שמא יתקע, אבל כוס של פרקים א"א כלל להרכיב את הכוס בתקיעה, והיינו ע"י מסמרים, אלא רק בהידוק ולכן מותר ברפוי, ונמצא לפי הט"ז דבמטה של פרקים כו"ע מודו שאם הדרך להרכיב את המטה בהידוק שאסור להרכיב אותה ברפוי משום גזירה שמא יתקע]. ולפי"ז יוצא דמש"כ הטור "דכוס אין דרך להדקו כל כך", היינו שאין דרך להרכיבו בתקיעה אלא בהידוק.

אמנם השעה"צ סי' שי"ג סק"ל הקשה על הט"ז ממש"כ הטור בסוף דבריו "ושרי בכל ענין", דמשמע דס"ל לטור שמותר בין ברפוי ובין בהידוק, ואילו לפי הט"ז יוצא שמותר רק ברפוי, והניח בצ"ע, ונראה דל"ק מידי די"ל דמש"כ הטור ושרי בכל ענין, כוונתו דברפוי לעולם מותר, בין אם דרכו להיות רפוי ובין אם דרכו להיות מהודק.

ב. החזו"א סי' נ' סק"י והשו"ע הגר"ז סי' שי"ג סעיף כ"א גם כתבו דמיירי בכוס שאין דרכו כלל בתקיעה אלא רק בהידוק, אלא שכתבו שנחלקו האם מותר להרכיבו "בהידוק" או לא, דהמהר"ם מרוטנבורג ס"ל שכלי שדרכו בהידוק אסור להרכיבו בהידוק, והטור ס"ל שמותר משום דבכה"ג לא גזרינן שמא יתקע כיון שאין דרכו כלל בתקיעה, ולפי"ז יוצא דמש"כ הטור "דכוס אין דרך להדקו כל כך", היינו כנ"ל שאין דרך להרכיבו בתקיעה אלא בהידוק, וע"ע בלבושי שרד סי' שי"ג ס"ו מש"כ בביאור פלוגתתם.

פלוגתת המ"ב והחזו"א לדינא

ולדינא השו"ע הביא את שתי הדעות ולא הכריע בזה [אמנם דבר זה תלוי בכללי הפסק של השו"ע, ראה בשדי חמד ח"ו כללי הפוסקים סי' י"ג ובשאר ספרי הכללים], ונחלקו בזה המ"ב והחזו"א, דהנה המ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"ו פסק כהמהר"ם מרוטנבורג שאסור, אלא שכתב שאם הוא לצורך שבת יש לסמוך על הטור שמותר, ומקורו מהט"ז שם שכתב וז"ל: "ולענין הלכה לענין כוס ודאי צריך ליזהר שלא לפרקו כלל כמהר"ם, כיון דאין צורך שבת בזה, אבל אם הוא לצורך גדול יש לסמוך להקל", עכ"ל. וכן פסק הט"ז סי' רע"ט סק"ה דלצורך גדול יש לסמוך להקל כהטור, דהנה ז"ל: "קשה דהאיך משתמשים אנו בכוסות של כסף בשבת שרובן של פרקים, ולא חיישינן לזה [פירוש לשמא הכוס יפול ויתפרק ויחזיר את החלקים בשבת, ונמצא שעושה כלי כדפסק השו"ע שם], ולפמש"כ הטור בסימן שי"ג דבכוס אין דרך להדקו בחוזק ושרי, ניחא", עכ"ל. אמנם כל הפסק של הט"ז והמ"ב הוא לשיטתם שכתבו דמיירי בכוס שדרכו להיות מהודק, ופליגי אם מותר להחזירו ברפוי או לא, וע"ז פסקו שאסור.

אמנם החזו"א שם פסק כהטור שמותר, והיינו לשיטתו שכתב לבאר דמיירי בכוס שדרכו להיות מהודק, ופליגי אם מותר להרכיבו בהידוק או לא, וע"ז פסק שמותר להרכיבו אפילו בהידוק, ע"ש. אלא שהגר"ז פסק כהמהר"ם מרוטנבורג שאסור אם לא במקום צורך גדול שמותר, ע"ש.

בביאור הגהות הרמ"א בסימן שי"ג ס"ו

הנה המעיין היטב בהגהות הרמ"א בסימן שי"ג ס"ו יראה לכאורה דברים תמוהים, דהנה כתב השו"ע וז"ל: מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם היא [הגהת הרמ"א - דרכה להיות] רפויה מותר לכתחילה [הגהת הרמ"א - ובלבד שלא יהדק], עכ"ל. וצ"ע מה שהגיה הרמ"א "ובלבד שלא יהדק", הרי השו"ע כבר כתב בתחילת הסעיף שיש איסור להדק כלים בשבת, וא"כ למה הרמ"א הוצרך לחזור על הדין של השו"ע. וע"ע בביאור הגר"א כאן מה שציין על הרמ"א. וצ"ל בדוחק דהשו"ע מיירי בכלי שדרכו להיות מהודק, וע"ז כתב שאסור להדקו, והרמ"א הוסיף דגם כלי שדרכו להיות רפוי אסור להרכיבו בהידוק, ועדיין צ"ע.

עוד צ"ע בדברי הרמ"א, דהנה כתב השו"ע וז"ל: וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה, עכ"ל. וכתב הרמ"א וז"ל: ואם דרכו להיות מהודק, אע"ג דעכשיו רפוי אסור, עכ"ל. וגם כאן צ"ע למה הרמ"א חזר עמש"כ בעצמו בתחילת הסעיף, דהנה בתחילת הסעיף כתב השו"ע וז"ל: "ואם היא רפויה מותר לכתחילה", והרמ"א הוסיף שצריך שיהא דרכו ברפוי [וכבר כתב השעה"צ שם ס"ק ל"ה שההוספה היא מהרמ"א ע"ש], הרי מפורש ברמ"א שכל ההיתר של רפוי זה דווקא בכלי שדרכו להיות רפוי, אבל אם אין דרכו להיות רפוי אלא מהודק או שדרכו בתקיעה אסור גם ברפוי, וא"כ למה שוב חזר ע"ז בסוף הסעיף.

ונראה לומר בזה לפמש"כ המ"ב ס"ק מ"ח והשעה"צ ס"ק ל"ה דהרמ"א בסוף הסעיף מיירי בכלי שדרכו בתקיעה ולא בהידוק, ומש"כ הרמ"א "ואם דרכו להיות מהודק" הכוונה שדרכו להיות מהודק "בתקיעה", ע"ש, א"כ י"ל דהרמ"א בתחילת הסעיף מיירי בכלי שדרכו להיות מהודק, וע"ז כתב שאפילו ברפוי אסור, והרמ"א בסוף הסעיף מיירי בכלי שדרכו בתקיעה, וגם ע"ז כתב שברפוי אסור.

סיכום הדינים בהרכבת כלים בשבת

א'. המרכיב כלים בתקיעה חייב חטאת, או משום מכה בפטיש או משום בונה.

ב'. כלי שדרכו בתקיעה אסור להרכיבו בהידוק, גזירה שמא יתקע או משום שנראה כבונה.

ג'. כלי שדרכו בתקיעה דעת הראשונים שאסור להרכיבו אפילו ברפוי גזירה שמא יתקע, וכן פסקו הרמ"א ועוד פוסקים, ודעת החזו"א שמותר כיון שהרמב"ם והטור והשו"ע לא פסקו שאסור.

ד'. כלי שאין דרכו כלל בתקיעה אלא רק בהידוק, דעת הפוסקים שאסור להרכיבו אפילו ברפוי, ודעת החזו"א שמותר.

ה'. כלי שאין דרכו כלל בתקיעה אלא רק בהידוק, דעת החזו"א שמותר להרכיבו אפילו בהידוק, וכדעת הטור בכוס של פרקים.

ו'. כלי שדרכו להיות רפוי לכו"ע מותר להרכיבו ברפוי.

ז'. כלי שלכל העולם דרכו בתקיעה, ורק לאחד דרכו ברפוי, לדעת המג"א מותר להרכיבו ברפוי והמ"ב מפקפק בזה.

וע"ע בספר "ארחות שבת" ח"א פרק ח' סעיף ח' עוד כמה פרטי דינים בענינים אלו.

הרב מרדכי רוטנברג
כולל "אליבא דהלכתא" קרית יובל

שימוש בחשמל שיוצר בארץ ישראל ביום שבת קודש

הנה בדבר שאלת השימוש בחשמל שיוצר בעוו"ה ע"י יהודים בעיצומו של יום שבת קודש, יש לידע שאף שנושא זה נידון כבר לפני עשרות בשנים, מ"מ תמיד ישנם שינויים מציאותיים שגרמו במשך השנים להפוך ולהפוך בנידון זה.

עיקר הנידון שהתעורר לאחרונה (תשע"ב) הינו בעקבות השינוי (הותיק לכאורה) בפעילותה של חברת החשמל, שבמקום לייצר חשמל באמצעות דלק וגז בלבד, עברה לייצור חשמל ע"י שריפת פחם, דבר שכרוך ע"פ עדותה של חברת החשמל בחילולי שבת רבים שאינם נועדים רק להוות אמצעי אבטחה לקיומה התקין של המערכת האוטומטית.

[להלן עדותה של החברה, הדברים הובאו בחוברת "החשמל בשבת בזמננו" (תשע"ב) מדברי האתר הרשמי של חברת החשמל [ההדגשות אינם במקור]:

"האנשים, עובדי החברה הם הם הדלק האמיתי המניע את מפעל ייצור החשמל הענק באתר. כמעט כל מקצוע ותחום התמחות מיוצגים בצוות הענק, המפעיל **24 שעות ביממה** את האתר.

"מאות אנשים מאיישים קשת רחבה של מקצועות באתר: **חלקם מטפלים בפחם, פורקים מובילים, עורמים וטוחנים.** אחרים עסוקים בחשמל במתח גבוה, ונדרשים למערכות מיוחדות ואמצעי בטיחות חריגים. **מומחי כימיה דוגמים את הפחם, את המים, הגזים ושמני הסיכה. אחרים עוסקים במלאכה לצד טורבינות הענק או הדודים הלוהטים. על כל אלה מנצחים המפעילים מחדרי הפיקוד והבקרה המתקדמים בתחנה.**

"בנוסף לתפעול השוטף, עוסק חלק מעובדי האתר **בתחזוקה**, בין אם תקופתית ומתוכננת מראש, בין אם מיידית, כדי למנוע השבתה פתאומית. **"מעשה ייצור החשמל הינו מחייב ומפרך, ואינו נעצר לרגע.** מאות עושים במלאכה, וכל חידושי הטכנולוגיה והמערכות הממוחשבות אינם מפנים את ידיהם ולו לרגע.

[א.ה. אף שנראה שאינם מסל"ת בדבר, מ"מ ניתן לקבל כיוון כללי על עבודתם].

נראה לכאורה לדון בשאלת השימוש בחשמל כזה בשב"ק משום ג' נושאים: א. לפני עור. ב. מעשה שבת. ג. חילול השם.

פרק א' - לפני עור

ב' חששות ללאו דלפני עור לא תתן מכשול תיתכנה בסוגייתינו: **הא'.** גרימת ריבוי מלאכות ע"י פועלי החברה בשל ריבוי בצריכת החשמל. **הב'.** גרימה בעקיפין לחילולי שבת, ע"י נתינת הלגיטימציה לחילולי השבת - בעצם אי ההחרמה של מוצרי החברה בשבת.

הנתונים המציאותיים הנכונים להיום כפי שהתברר לנו ע"י מומחים, היא שישנם ב' סוגי פעולות שעלולים להכשיל בהם את העובדים בעצם יום השבת, האחת - ריבוי באספקת החשמל גופא. השניה - הובלה מרובה יותר של פחם אל האתר.

הנה ההובלה המרובה של הפחם בוודאי איננה משתנה ע"פ שימושו של כל אחד ואחד בחשמל, אבל ריבוי אספקת החשמל כן משתנה בהתאם לצריכת החשמל של יחידים וכדלהלן: ריבוי אספקת החשמל נעשה בהתאם לנתוני הצריכה הנכונים לאותה שעה, והדבר נמדד ע"פ טווח שבין מדרגות שימוש, כאשר המעבר בין דרגה לדרגה הוא הכרוך באיסורי שבת.

נתאר זאת במשל, ישנם ג' דרגות של אספקת חשמל. אם נתוני הצריכה הם בטווח שבין 20 ל-40 מגהוואט, הרי שחברת החשמל מספקת חשמל בדרגה א', במידה שתעלה צריכת החשמל מעל 40 מגהוואט יעביר עובד החברה את דרגת האספקה מדרגה א' לדרגה ב', ובכך יעבור על איסורי תורה. אמנם כל עוד שנתוני הצריכה ישארו בטווח שבין 20 ל-40 מגהוואט, לא תיעשה ע"י עובד החברה כל מלאכה. וכן הלאה - דרגה ב' מספקת חשמל בהתאם לנתוני הצריכה המועברים מן השטח בין 40 ל-60 מגהוואט, כל עוד שתישאר הצריכה בתוך הטווח הנ"ל לא תיעשה כל מלאכה, ברגע שתעבור הצריכה מעל 60 מגהוואט יעבור הפועל בחברה על איסור שבת בכך שיעלה את מדרגת הצריכה לדרגה ג'.

נמצא איפוא שיתכן שהיחיד בבואו להשתמש בחשמל בשבת [וכגון באופן ששעון השבת מדליק את האורות בביתו בשבת אחה"צ], יגרום לבדו לחילול שבת ע"י עובד החברה, כיון שהוא זה שגרם לצריכת החשמל לעבור את הגבול המזקיק להעלות את דרגת האספקה לדרגה גבוהה יותר. אפשרות זו היא בעלת סבירות נמוכה ביותר, ומ"מ היא אפשרית, מאידך יתכן שבזה גופא ששעונו כוון להדליק את החשמל בביתו בשבת, בזה גופא גרם למניעת מלאכה, כיון שלולא שהיה משתמש בחשמל הרי שצריכת החשמל היתה יורדת מתחת למדרגה הקיימת, והיה העובד בחברת החשמל צריך לעבור על איסורי תורה, על מנת **להוריד** את מדרגת צריכת החשמל.

ואף שפשוט שלא ניתן להאשימו בלאו דלפני עור בכך שנמנע מלעשות מעשה שאין וודאות כלל שאותו מעשה יש בו בכדי להציל את חבירו מעבירה, ואדרבה עלול הוא גופא להכשילו, מ"מ יש לדון אם עובר על לפנ"ע בכך שעושה פעולה חיובית שעלולה לגרום להכשלת חבירו.

ומה שיש לדון בזה הוא בתרתי, ראשית האם יש לאו דלפני עור בהושטת דבר לחבירו שיש בו ספק אי הוי הושטת דבר איסור, ואם יש לילך בזה אחר הרוב שרוב פעולות הללו אינם של איסור. ושנית, גם אם נימא שיש איסור בדבר, ושאין ללכת בזה אחר הרוב, כאן יש סברא נוספת לקולא, שכיון שאם ימנע מהמעשה ישנו סיכון רחוק שבהמנעות גופא הוא מכשילו, אולי אין איסור בעשיה, כיון שהוא לא מוסיף לו יותר סיכון להכשל מעבר למה שהיה נתון בסיכון הזה, גם בהמנעות מהעשיה.

והנה נידון הראשון האם יש בדבר בכלל משום לפני עור, נראה שהוא תלוי בסוגיא ד"תליה", דמבואר בתוס' בע"ז ו' ב' דכל מה דמושיט כוס יין לנזיר עובר אלפנ"ע, היינו משום דיש להניח שמסתמא לשתיה בעי לה, אבל ליתן בשר נבילה לישראל אין חשש לפנ"ע, דלמה לנו לחושדו שמתכוין לעבור על איסור, ומבואר לכאורה שכדי ליכשל בלפנ"ע צריך להניח שמסתמא יכשל הלה בדבר. וכן מפורש בחידושי הריטב"א שם דף ס"ג ע"א וז"ל: "דכל שאין אנו נותנין לו האיסור עצמו, והדבר ספק אם יקח איסור אם לאו, אין בו משום לפני עור אפילו לגבי ישראל".

ובאמת כן מצינו מפורש גם במשניות פרק ה' משביעית בסוגית הגמ' בע"ז ט"ו ב', דקיי"ל דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן, כגון באשה החשודה על השביעית שמבקשת נפה, ותלינן שרוצה אותה למנות בה מעות, וכגון למכור לחשוד פרה בשביעית, ולתלות שמכוין לשוחטה ולא לחרוש עמה. אלא שיש לעיין בסוגיא זו האם יסוד ההיתר בכל הנ"ל הוא משום דלא מחמירים בספק לפני עור, או דישנה הלכה מחודשת של תליה דלא מוגדר הדבר כנתינת מכשול, אם אפשר לתת פירוש אחר למעשיו.

ובאמת כהצד הראשון כן נמצא בשו"ת פני יהושע חיו"ד סי' ג', דהבין דיסוד הקולא בספק לפנ"ע הוא משום שאיסור לפנ"ע קיל משאר איסורי תורה - וספיקו לקולא, אמנם מדברי הריטב"א נראה דלא כדבריו. כן יש להוכיח מחילוקו הנזכר של הריטב"א בדף ס"ג בין היכא שנותן לו את האיסור עצמו, לבין היכא שנותן לו מעות שיש לחשוש שאיתם ילך ויקנה איסור, שרק באופן שלא נותן לו את האיסור עצמו אז תלינן לקולא, אבל אם נותן לו את האיסור עצמו אז גם בספק מכשול - אסור. ומבואר דיסוד ההיתר איננו משום קולא בחומרת הלאו דלפני עור, אלא סברא בגדר "נתינת מכשול", שכל שאינו נותן את עצם המכשול, אלא שיש להניח שמחמת מעשיו יווצר מכשול, כל כה"ג היכא שאין הדבר מוכרח תו לא הוי בכלל האיסור, כיון שאיננו רואים כאן לפנינו נתינת מכשול.

ונראה יותר לומר דההיתר דתליה הוא מחמת פירוש מעשיו, שכל שניתן להגדיר את מעשיו באופן אחר, הרי שאין לראות במעשי המכשיל משום נתינת מכשול בפני חבירו, דיש לנו לתלות שבאמת אין בדבר זה מכשול כלל.

ולפי"ז יש מקום לדון דכל זה רק באופן שאין ידוע לנו העתיד, האם באמת יכשל חבירו או לא, דאז שייך "תליה", דאנו "תולים" שהמציאות תהיה שלא יכשל, אבל באופן שהמציאות כבר מוכרעת היום, אלא שאנו אין אנו יודעים מהי, כמו בציור דידן שאם הוא האדם שמכשיל הרי שהמציאות הזו כבר קיימת לפנינו עכשיו, אלא שחסרה לנו זאת הידיעה, בכה"ג לא שייך מושג של תליה, דכיצד "נתלה" שלא הוא המכשיל, בעוד שהמציאות מבוררת ברגע זה ממש שהוא **כן** המכשיל, אלא שבירור זה לא הגיע לידינו. אמנם נראה שבכה"ג ניתן להזדקק להלכה של רוב, והיינו כיון שגדר הספק כאן האם פעולה זו של השימוש בחשמל היא פעולה שגורמת איסור, ניתן לנו לומר שכיון שרוב הפעולות של שימוש בחשמל אינן גורמות איסור, הרי שכיון שא"א לברר האם פעולה זו מן המיעוט שגורמות איסור, לפיכך יש להניח שגם פעולה זו היא מן הרוב שלא גורמת נתינת מכשול, וממילא שפיר ניתן להתירה.

וכל זה אפילו באופן שעושה פעולה בשב"ק עצמה שגורמת לתוספת או לפיחות בזרימת החשמל [בעבר ועשה או באופן המותר ואכמ"ל], אבל אם רק מכוין השעון מער"ש, הרי שעדיין אין כל ברירות שפעולה זו היא נתינת מכשול, כיון שתלוי בנתונים נוספים עתידיים של השתמשות אנשים אחרים בחשמל בשבת, ושפיר איכא למיתלי שאין בדבר משום נתינת מכשול.

הנה בגדר איסור לפני עור למדו חז"ל איסור שלא לגרום לאדם לעבור עבירה, ויש שהבינו שכל מה שנכנס תחת הכלל "לגרום" לאדם לעבור עבירה, הרי זה בכלל הלאו דלפני עור, ומשום כך יצאו לחדש שלמרות שבשור שאין היחיד בביתו גורם שום איסור ע"י השימוש, גם אם בגללו לא היו עושים אחרת, מ"מ יש ענין של לפנ"ע ציבורי. ויעויין בקה"י כתבים ח"ב שחידש ע"ז הדרך.

ויש שהביאו ראיה לשותפות ציבורית בגרמא שמתייחסת לכולם, מדינא דה' שישבו על ספסל אחד ושברוהו, שאם ישבו כולם כאחד כולם חייבין (רמב"ם פ"ו מחו"מ הט"ו), ואמנם נראה שאין הנידון דנזיקין דומה לראיה, שכן משם יש להביא ראיה שאכן רבים שעושים יחד נחשבים כולם כעושים מעשה משותף, אבל הגדרת לפני עור איננה האם נעשה הדבר מחמתך, אלא האם לולא הכשלתך לא היה נכשל מעצמו, וכפי שמצינו שבחד עברא דנהרא אין איסור לפני עור, אע"ג שבמציאות הנוכחית ודאי אתה הוא זה שגרמת לו לעבור על האיסור, אבל כיון שגם לולא הכשלתך היה יכול לעבור על האיסור, אין בדבר הזה משום לאו דלפני עור.

[ויסוד הסברא בזה נראה, שהאיסור להכשיל את חבירו פירושו להציע לו את האפשרות לעבור על איסור, כשם שבפשוטו של מקרא המשים מכשול פיזי לפני העור, הגדרת העוול במעשיו הינה הצעת המכשול בפני

חבירו, ושם כמובן לא שייך להאשימו שהכשלון מתייחס אליו].
ומה שיש לדון בזה הוא מחמת דברי המל"מ פ"ד דמלו"ל דפליג על הפ"מ, וס"ל שאם כל מה דאי"ז תרי עברי דנהרא היינו מחמת שישראל אחר מכשילו, אין בזה היתר דחד עברא דנהרא. וא"כ הכא נמי יש לדון דהגם שאינו עובר על לפנ"ע לבדו, אבל אם כלל הירא לא היו קונים הלא היה מונע את המכשול, וא"כ אין לו להצטדק שגם בלעדיו היה נכשל, שכן מה שבסופו של דבר נכשלים הוא מחמת הכשלתם של אחרים. [וכן דן בדבר בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ע"ט מטעם זה].
ואמנם נראה לדחות דבעצם שיטת המל"מ היא קשה להבנה, דמה אכפ"ל מדוע יכול חבירו ליכשל, סו"ס הלא יכל להשיג המכשול מעצמו, וא"כ לא הוי חד עברא דנהרא. [ובאמת ע' כת"ס יו"ד סי' פ"ג דפליג, וכ"כ במקו"א להוכיח מדברי הח"ח במנין הלאוין בבמ"ח ד' דלא סבירא לי' כן, אמנם בשד"ח מערכת הוא"ו כלל כ"ו אות ט' כ' שמרוב האחרונים משמע כהמל"מ. אמנם לענ"ד קשה מאד, כיון שלכאורה כל מהות המושג שבחד עברא דנהרא אין איסור לפני עור, איננו "פטור" עד שנימא שלא רצתה התורה לפטרו באופן שהברירה האחרת היא שאחר נכשל בלפני עור, אלא דבכה"ג לא חשיב המכשיל שהוא זה שמכשילו, אלא עובר העבירה הוא דאפסיד אנפשי', ואין המכשיל אלא מסייעו בדבר עבירה]. וע"כ לומר שדבריו הם חידוש בגדרי ההיתר דחד עברא דנהרא, שאם חייב שמישהו יעבור על לפנ"ע כדי להכשילו, הרי שכבר אמרה תורה בזה איסור לפנ"ע.
אמנם בנידון דידן הלא מעיקרא **אף אחד** מהעוברים לא עובר על לפני עור, כיון שכל אחד לבדו איננו מכשיל כלל, וא"כ מנין לנו לצרף את כולם יחד ללפני עור אחד גדול.
ולא היה הקה"י הנ"ל תח"י, אמנם ראיתי במנח"י ח"ג סי' ע"ט שכתב דעיקר חילי' דהקה"י הוא מדברי הגמרא במו"ק י"ז דהמכה לבנו גדול עובר משום לפנ"ע, והלא אינו ודאי שיכשל, אלא כיון שמעורר אצלו הרצון לעבור על כבוד או"א זה לבד כבר בכלל לפנ"ע דאורייתא, והכא נמי כיון שכל אחד מעורר הרצון אצל החברה לחלל שבת יש בזה משום לפני עור.
ואני עני לא אבין, דהלא קשה לומר שכל אחד ואחד ממש מעורר הרצון אצל בעלי החברה לחלל שבת, אלא שכלל הירא בהשתמשותם מעוררים רצון, וא"כ הדר דינא דהוי לפני עור כללי שחידוש הוא לומר כן. ושנית - עצם הראיה ממכה בנו גדול תלויה במחלוקת הפוס' הנ"ל מה הדין בספק לפני עור, דהכא נמי עכ"פ מידי ספק לא נפקא שיכשל בכיבוד או"א (וכן העיר במנח"י שם).
ומ"מ נראה דגם אם יש מקום לחוש ללפנ"ע ציבורי, מ"מ יש לדון שכאן אין איסור לפני עור כיון שהחברה מוכרחת להוביל פחם ולייצר חשמל עבור החולים שיב"ס, ואף שמוסיפים בייצור החשמל גם בשביל אלו שאינם חולים, מ"מ תוספת זו עיקרה בשביל ייצור החשמל לעוברי עבירה. [דצריך בירור אם משמעותית התוספת של שומרי שבת בזה]. וכאן אינו ענין לנידון הפנ"י הנ"ל, שמה שמחמת אחרים שעוברים על איסור לפני עור אין היתר דחד עברא דנהרא, כיון שכאן עצם אספקת החשמל היא פעולת היתר, שבמציאות א"א לחברת החשמל להפעיל רק לחולים, דאינם יכולים למנוע השימוש של מחללי שבת.
ומפורשת סברא זו במנחת שלמה תנינא סימן כ"ד וז"ל: "ומה שצריכים להוסיף בשבת קודם צאת הכוכבים עוד מכונה, כפי ששמענו הסיבה לכך היא מפני עוברי עבירה ונכרים שמדליקים אז את החשמל, אבל לא מפני מיעוט הנרות שדולקים מערב שבת או נדלקים אז מאיליהם ע"י שעון, ונמצא שאף אם נאסור ליהנות באותו הזמן מהחשמל, ג"כ יצטרכו להוסיף מפני חולים (כיון שאם לא יוסיפו עוד מכונה יכבו גם הנרות של בתי החולים), וכיון שכן שפיר מותר ממילא גם לדידן ליהנות אותה שעה מהחשמל, ואין זה ענין למ"ש המל"מ בפ"ה ממלוה דמשום עוברי עבירה לא נעשה כחד עברא דנהרא, דהתם שפיר אמרינן דלא מסתבר דמה שאחרים עוברים על הלאו יגרום לנו היתר, משא"כ הכא כיון דבזה שגם אנו משתמשים אין אנו גורמים כלל לעשות שום מלאכה, מה טעם יהא אסור ליהנות אז מהחשמל", עכ"ל.

פרק ב' - מעשה שבת

א. בגדר האיסור דמעשה שבת בזה

נידון נוסף לאסור השימוש בחשמל שיוצר בעו"ה בשב"ק, הוא מחמת איסור הנאה שגזרו חז"ל במעשה שבת.
בבואנו לדון בסוגיא זו, ראשית עלינו לברר היאך היחס אל מחללי השבת שבחברה, דיש לדון אי הוו בגדר מחללי שבת בשוגג או דנחשבים למחללים במזיד, אי דייניגן להו כמזידין הרי שמעשה השבת שלהם אמור להיות אסור גם לאחרים עד מוצ"ש.
(ואם יש בזה כדי שיעשו, עי' מ"ב סי' שי"ח סק"ה דתלוי לכאורה בב' הטעמים שם, ועיין בפמ"ג סי' שכ"ה א"א סקכ"ב שחשש לאיסור **לעולם**, ודבריו שם קשים מאד, ואכמ"ל. ועיין היטב במנח"ש תנינא סימן ס' אות י"ד וז"ל: "כתב המגן אברהם בסימן שי"ח סק"ב דהא דפסק השו"ע דהמבשל בשבת מותר לאחרים למוצאי שבת מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, הוא גם לדעת רש"י שכתב דהטעם דבכדי שיעשו הוא כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, דאע"פ דטעם זה שייך אף בישראל, מכל מקום במילתא דלא שכיחא לא גזרו. אבל להתוס' והרא"ש עיקר הטעם הוא משום דישראל לא ישמע לו. אולם הפרי מגדים בסימן שכ"ה באשל אברהם ס"ק כ"ב כתב דבישראל מומר צריכים להמתין **בכדי שיעשה**, ולפי זה גם במחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כמומר.
אך אפשר דאף שמחלל שבת ישמע לנו, מ"מ מי שהוא שומר שבת לא יאמר לישראל אחר לחלל שבת עבורו כדי שיוכל להקדים הנאתו למוצאי שבת - אפילו למי שבלאו הכי הוא מחלל שבת בפרהסיא - וכיון שכן אפשר דרק במומר ממש הוא דאסור ולא במחלל שבת, אף בכל המלאכות שדינו כעכו"ם. **ברם לענין נסיעה מיד במוצ"ש שהוא מילי דפרהסיא וזלזול בקדושת שבת, נכון להחמיר, אבל בשעת הדחק אפשר שפיר להקל, כן נלענ"ד**", עכ"ל).
אמנם אם דייניגן להו כשוגגין, הרי שתלוי הדבר במחלוקת ר"מ ור"י אי מעשה שבת בשוגג אסור עד מוצ"ש או שמותר בו ביום, והנה כאן יש ב' סיבות לומר שבכה"ג הוכרעה ההלכה כר"מ להיתר אפילו בו ביום, ראשית שיש לדון דחשיב כ"מקום צורך", ועי' במ"ב שם סק"ז דבמקום צורך אפשר לסמוך להיתר, ושנית שיש לדון דחשיב כ"שאר מלאכות", שמבואר בביאוה"ל ריש סי' שי"ט בשם הגר"א שאין להחמיר בהם בדיעבד בשוגג.
אמנם הגרש"ז במנח"ש שם בריש התשובה הביא מדברי הטור שהביא את דעת בעה"ת - שגם ר"מ אוסר בשוגג באופן שבלי החילול לא היה יכולת כלל ליהנות מהדבר, אמנם נראה דהמ"ב לא חשש לדעה זו, עי' ביאוה"ל ריש סי' שי"ט מדלא חילק, ועיין סי' של"ט בשעה"צ כ"ה.
ומצאתי דהגרש"ז התייחס לשאלה זו במכתביו שבפניני המאור ח"א עמ' תק"ה, וז"ל: "קשה לי להחליט שהמחללים דינם כשוגג או כתינוק שנשבה, הואיל ויודעים ששומרי התורה צועקים על זה", עכ"ל.
(ונראה לכאורה דאם הוא ספק אם החילוני הנמצא שם הוא שוגג, ובאופן שא"א לדון ע"פ הרוב, הרי שנידון לה כספק דרבנן דהא א"א לברורי, וכן כ' הגרש"ז שם לגבי ספק אם הגוי תיקן, וגם באג"מ או"ח ח"ד סי' ס"ד כעי"ז אלא שהוצרך שם לס"ס, וצ"ע).

ב. מעשה שבת בפיקוח נפש

הנה סבירא להגרש"ז בתשובה במנח"ש שם שאין איסור מעשה שבת על מלאכת ייצור החשמל, כיון שהחילול נצרך לצורך חושיב"ס.
ואמנם באג"מ אורח חיים ח"ד סימן קכ"ז כ' וז"ל: "ועתה בדבר שאלותיך בדבר השתמשות בחשמל בשבת, איני רואה חלוק ממש בין השתמשות להאיר בנרות החשמל ובין המקרר, דאם איכא היתר מחמת שצריכים לעשות עבודת החשמל בשביל הבתי חולים, לא היה בזה גם איסור דחלול השם, **אבל לא מובן היתר זה, דהא אפשר לעשות מכונה קטנה לכל בית חולים, וגם הא אפשר להשיג על יום השבת נכרים שיעשו כל העבודות במכונת החשמל הגדולה**, וכיון שאינו בעניני הרפואה ועניני הצלה גופייהו, לא שייך זה להזריזות לעשות ע"י ישראל גדולים, שלכן הרי אסור לעשות ע"י ישראל **וליכא ההיתר כלל.** ואם יש לחוש שהנכרים יקלקלו בכוונה, יעמידו שומרים מישראל עלייהו. אבל מה שמשתמשין בהחשמל להמקרר, הוא אולי מצד שהרבה פעמים מתקלקלים האוכלין, **ולכן כיון שכל האיסור ליהנות אף ממלאכת ישראל במזיד הוא רק מדרבנן, הקילו בהפ"מ כזה לסמוך על ההיתר דבשביל בתי החולים, אף שאין לסמוך כל כך.** וגם זה שלא נתקלקלו האוכלים מכפי שהיו, ולא ניתווסף שום שבח בהו, אין זה הנאה הנאסרת, בשביל שמה שלא נתקלקלו היתה לו ההנאה דמתחלה, בפרט שלא ברי שהיו מתקלקלין, וזהו טעם גדול לע"ד".
ובאמת דברי האג"מ צריכים ביאור, דלכאורה תמוה מה אכפ"ל ש"אפשר לעשות מכונה קטנה לכל בית חולים, וגם הא אפשר להשיג על יום השבת נכרים שיעשו כל העבודות במכונת החשמל הגדולה", סו"ס אחר שלא עשו כן, הרי שהמלאכה שנעשית בשבת היא לצורך פיקו"נ, ולא חשיבא כמלאכה האסורה בשבת, ומה מקום יש לאסרה מחמת הסיבה הזו שמעיקרא היה להם להתנהג אחרת.
ואציג שאלה זו כפי שתיאר בפני ת"ח המומחה בסוגיות הללו, וכי יעלה על הדעת שאם יתקשר עמנו מנכ"ל חברת החשמל ברגע האחרון שלפני שבת, וישאלנו האם להשבית את מלאכת ייצור החשמל בשבת, האם נורה לו לעשות כן?! הלא פשיטא שנצווהו לחלל השבת כרגיל כדי למנוע פיקו"נ, וא"כ בסופו של דבר הפעילות הנעשית שם היא פעילות הצלה, ומה טעם יש לאוסרה משום מעשה שבת.
אמנם נראה הביאור בדברי האג"מ, דבאמת הא פשיטא כנ"ל שבסופו של דבר בוודאי המלאכה היא מותרת, אלא שעל אף שמותר לחלל שבת במקום פיקו"נ, מ"מ ישנו דין **נוסף** שאין לגרום מצב של פיקו"נ בשבת, כדמצינו באיסור להיכנס לספינה בימות החול, ובשיטת הראשונים גבי אישתפוך חמימי' דאין למול ולהזדקק להיתר דפיקו"נ אחר המילה.
ואמנם יש לדון באיסור זה האם הוא איסור בפני עצמו, כלשונו של הרז"ה גבי איסור הפלגה ג' ימים קודם השבת משום ד"נראה כמתנה לחלל את השבת", או שזהו גדר מעצם דין ההיתר דפיקו"נ, שלא התירו חז"ל להכנס למצב כזה מלכתחילה, בהיכ"ת דהוא נראה כמתנה לחלל את השבת.
ונראה דבזה נחלקו מרנן הגרש"ז והאג"מ, דהגרש"ז סבירא לי' בכמה מקומות (ובכללם בתשובה הנ"ל) דנראה כמתנה לחלל את השבת זהו דין צדדי, ולכן הוא מותר במקום מצוה וכדו', אמנם האג"מ נראה שהבין שכיון שמכוונין את פעולתם לעשות מלאכה בשבת, אף שיש כאן ההיתר דפיקו"נ מדאורייתא, מ"מ חז"ל ראו דבר זה כחילול שבת ממש, כיון שישנה מציאות אחרת לעשות באופן המותר, ולפיכך ראה את הדבר כמלאכה שאסור ליהנות ממנה בשבת [אף שלמעשה ודאי כו"ע מודו שהמלאכה עצמה בהגיע שבת היא מותרת משום פיקו"נ שדוחה כה"ת כולה].
או כלך לדרך אחרת, ונאמר דכו"ע מודו בהגדרה ההלכתית של מתנה לחלל את השבת, אלא דדברו על מציאות שונה, דיתכן והמציאות עליה דבר הגרש"ז היא שאין אפשרות סבירה קיימת לימנע מחילול שבת, דהמציאות כיום היא שלא רק בבתי חולים ישנם חושיב"ס, וא"כ לא יועיל לבנות רק גנרטורים לבתי החולים, זאת ועוד שכפי ששמעתי ממורה הוראה הבקיא בדינים הללו, גם התאורה סביבות היישובים שמוקפים בישמעאלים הינה בגדר פיקו"נ שמחללין עליה את השבת, ויש לברר אם תיתכן מבחינה מציאותית הפעלת גנרטור לכל יישוב כזה בנפרד, וככלל בדברים הללו דפיקו"נ לא פשוט לסמוך על גנרטורים לבד, שפעילותם בהרבה מן המקרים לקויה.
ומש"כ האג"מ שאפשר להעסיק נכרים, הרי מה שנמנעים מהעסקת נכרים בזה הוא מחמת הרגישות הבטחונית הגבוהה שבמקומות הללו, וא"כ יתכן שההמנעות מזה איננה בגדר מתנה לחלל את השבת, מידי דהווה אמקום מצוה וכדו'.
והנה המציאות כיום (תשע"ב) כפי ששמעתי ממומחה שהתעסק בענין יחד עם חברת החשמל, שתיתכן מציאות תיאורטית לפיה כל החשמל בארץ ישראל יופעל רק בצורה אוטומטית, וכבר היה לעולמים בשבתות בתקופה האחרונה שבאמת כל פעילות החשמל נעשתה באופן אוטומטי לגמרי ללא מלאכה כלל, הרי שהתשתית למניעת חילולי שבת קיימת, ואף חברת החשמל נכונה לכך.
עיכוב יציאת התכנית אל הפועל הינה מחמת שהסכמת חברת החשמל לזה כרוכה ברצונם בחקיקה שתעגן את התכנית בחוק, וכך ינצלו מתביעות נזיקין עתידיות, ומהפסדים תחרותיים מול ספקיות חשמל אחרות, וכעת החוק אינו מגבה תכנית כזו, והעברת החוק תלויה בגורמים המתנגדים לדת.
מציאות זו יש בה להקל ולהחמיר, מחד כיון שהאפשרות שלא לחלל שבת היא כ"כ מעשית, הרי שהבחירה לחלל את השבת היא ממש התנאה גמורה לחלל את השבת, ומאידך כיון שבאמת ראשי החברה לא מעונינים לחלל את השבת, וכאילו החוק מאלץ אותם לעשות כך, הרי שאולי לא נחשבים בכך כמתנים לחלל את השבת, אם כי בוודאי יש להם להפסיד ולהנזק ע"מ שלא לחלל שבת, ומ"מ מטרתם איננה חילול השבת אלא ההמנעות מנזק, וכה"ג יתכן דלא חשיב מתנה לחלל את השבת, כשם ששיטת הגרש"ז שאדם לא מחויב להפסיד דברים ע"מ שחבירו לא יצטרך לחלל שבת במקום פיקו"נ.

ג. נתכוין להעלות דגים והעלה תינוק

אמנם יש שרצו לחייב על מעשה שבת מחמת האיסור שיש לחלק מן הראשונים לכוין לחילול שבת במקום הצלה דפיקו"נ (סי' שכ"ח סי"ג, ובמ"ב ושעה"צ שם), אך כבר הביא בנשמת אברהם שם בשם הגרש"ז שאין בדבר משום מעשה שבת.
וכן יש להוכיח מדברי המאירי יומא דף פ"ד ע"ב וז"ל: "מפקחין פיקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין אף במקום שיש עמה סרך למלאכה אחרת, כיצד, ראה תינוק שנפל בים, פורש מצודה ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין אף על פי שהוא יודע בודאי שצד דגים עמו, ובלבד שלא יתכוין לצוד את הדגים, ואם נתכוין לכך פטור מ"מ הואיל והוא מתכוין גם כן להעלות את התינוק. ולא עוד אלא אפי' נתכוין להעלות דגים לבד ולא לתינוק, כל שהעלה תינוק עמו פטור, ואצ"ל אם כיון לתינוק והעלה דגים לבד שפטור.
ובתלמוד המערב אמרו במסכת שבת פרק אורג, ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו, מותר. היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו, מותר. ויראה על מותר זה שפירושו פטור, שלכתחלה ודאי כך שמצרף כונת איסור עם כונת היתר אסור, עכ"ל.
ומבואר בהדיא שז"פ שאין כאן מלאכת חילול שבת מהתורה כלל, דהצלת פיקו"נ אינה ענין לכוונתו, ואפילו אם "נאנס" והציל נפשות בפעולתו הרי שזה מגדיר את הדבר כפיקו"נ שדוחה שבת, ומ"מ יש כאן איסור חז"ל, ונראה שהוא דוחק לומר שחז"ל הגדירו את האיסור בגדר הדין דפיקו"נ דוחה שבת, יותר פשוט לומר שיש כאן איסור בפני עצמו על מחשבת האיסור, וכן יש לדייק מלשון הירושלמי שקרא לדבר הזה "מותר", והיינו שבאמת הוא היתר גמור מצד עצם המלאכה, אלא שיש כאן איסור צדדי מצד המלאכה.
וכן יש ללמוד מדברי הפרי מגדים באשל אברהם ס"ק ח', שכתב דאם העלה דגים ותינוק, וכונתו היתה לדגים לבד כי לא ידע שיש תינוק, דדמי למי שהיפר לה בעלה ולא ידעה מזה, שאינה לוקה מכת מרדות כיון שאין איסור בדבר, ומוכח דבאמת לא נחשב כלל כמעשה איסור מדרבנן ורק ישנו איסור צדדי מחמת הכונה. דז"ל הפמ"ג שם: "כתב הר"מ ז"ל שם הלכה י"ו, שמע טבע תינוק בים ופרש מצודה והעלה דגים לבד פטור "מכלום" (אפילו חטאת, דברשות עשה, ועדיף מטעה בדבר מצוה כו'). נתכוין לדגים בלבד ולא שמע שטבע תינוק, והעלה תינוק עם דגים, פטור. משמע דלוקה מכת מרדות, אף על פי שהציל נפש, וכמו שכתב [שם] פרק א' [הלכה ג'] פטור אבל אסור לוקה מכת מרדות. אף על פי שיש לחלק, מכל מקום כן נראה. שוב ראיתי שזה תלוי במחלוקת רבי יהודה ורבנן בנזיר כ"ג א' נדרה והיפר בעלה כו', ובר"מ פרק י"ב מהלכות נדרים [הלכה י"ח], ובמשנה למלך שם, שהתוספות [שם] כ"א ב' ד"ה לעולם, סוברים דתנא קמא חולק על רבי יהודה, **וכל שלא עשה איסור אין לוקה מכת מרדות כלל**, והלכה כתנא קמא. **אם כן אם נתכוין לדגים ולא שמע שטבע תינוק, והעלה תינוק עם דגים, הואיל ולא עשה שום איסור, אדרבה מצוה קעביד, י"ל כהאי גוונא אף הר"מ ז"ל יודה דאין לוקה מכת מרדות.**
וכבר ידעת הנפקא מינה לענין פסולי עדות דרבנן, שיש לומר דווקא שחייב מכת מרדות מקרי רשע דרבנן, הא לאו הכי לא...".
מכל הנ"ל נראה ברור שאין בדבר שום מלאכה בעצם מדרבנן, והוי רק איסור על מחשבתו, וממילא לא נראה שיש מקום לאסור המלאכה בדיעבד. ועיין.

ד. שיטת הבית הלוי דהיתר דפיקו"נ הוא רק אם עושה כן מחמת היתר התורה

ואמנם מה דלכאורה יש לדון בזה, הוא מחמת דברי הבית הלוי הנודעים (בפר' שמות פ"ב) שהמחלל שבת גם בלי ההיתר דפיקו"נ, לא התירה לו התורה חילול שבת משום פיקו"נ כלל, וז"ל: "ומזה יצא דמי שהוא פורץ באחת ממצות ה', אף על גב דלפעמים נתרחש לו אונס שלא יכול לקיימה, מ"מ לא מקרי אונס, וכמו בשמירת שבת וכדומה דלפעמים אנוס הוא לעשות מלאכה או עבור חולה ר"ל וכדומה, מ"מ לא מקרי אונס רק לאותם שהיו שומרים אותו אם לא היה האונס, אבל המחלל שבת כשאינו אנוס, גם במלאכה שהוא אנוס מקרי מחלל, וכן הוא בכל האיסורים", עכ"ל. ולפי"ד היה מקום לחוש שאולי לא נאמר כלל ההיתר של פיקו"נ לאותם המחללים שבת בחברת החשמל, אשר לא מחללים מחמת הפיקו"נ שבדבר, אלא שעושים את שבתם כחול רח"ל.
ואמנם מדברי מרן הגרש"ז בתשובתו שם נראה שלא חשש לדברי הבית הלוי, על אף שבששי"כ כן הביאו לענין שיש להעדיף נהג שומר שבת ע"פ נהג מחלל שבת, ע"מ להסיע לבית החולים במקום סכנה, ואפ"ה לענין לאסור את השימוש בחשמל שיוצר בשבת לא חשש לדבריו, ונראה שסבר שבאמת דברי הבית הלוי קשים מאד, דמה אכפ"ל מה שבעלמא הוא מחלל שבת, בשלמא לענין גדר "אונס" בעלמא ניתן להבין שאם גם עושה מרצון אי"ז חשיב אונס, אבל לענין פיקוח נפש דכתיב "וחי בהם", הרי שאין סוף סברת ההיתר בזה רק מחמת האונס שבדבר, אלא מחמת חשיבות הנפש הישראלית לדחות מפניה את דיני התורה, ומה אכפ"ל אם בלא"ה היה עובר.

ה. ריבוי בשיעורים

והנה הגם שנעשה החילול משום פיקו"נ, אכתי יש לדון האם שייכא כאן הגזירה שלא ליהנות ממאכל שהוכן לחושיב"ס משום "גזירה שמא ירבה בשבילו", וחילוק יש בדבר בין מקרי החילול, וכל' השו"ע סי' שי"ח ס"ב: "השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת). אבל המבשל (או עשה שאר מלאכה) לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו".

ויסוד ההבדל בין בישול לשחיטה, שבשחיטה לא חששו שמא ירבה בשבילו, כמבואר בגמ' חולין ט"ו ב' דבשחיטה א"א לכזית בשר בלא שחיטה, והלכך עיקר דעתו דהשוחט היא עבור החולה, משא"כ בבישול שעל כל הוספת כזית בקדירה חייב חטאת.

ובנידון דידן צ"ע למה לדמותו, דמחד גיסא הרי זה דומה לשחיטה, כיון שבמציאות א"א לעשות את הפעולות רק לבתי החולים לבדם, ומאידך יש לדמותו לבישול כיון שבשחיטה אין באמת כל אפשרות טכנית להרבות בשביל הבריא, דהמלאכה שעשה היא אחת, ואותה עשה לצורך החולה, ואילו כאן בפעולה אחת שעושה בפועל מלאכות רבות שאינם לצורך החולה כלל.

זאת ועוד, שבניד"ד מעיקרא יכלו לעשות את הפעולה שתועיל לחולים בלבד [באופן דגנרטור וכדו'], ורק בפועל היום כרכו את פעולת ההצלה עם שאר המלאכות בפעולה אחת, ונמצא דבעצם מעיקרא בתכנון אספקת החשמל הרבו במלאכות בשביל הבריאים.

ויסוד הספק בדבר הוא האם מה שאין בשחיטה גזירה שמא ירבה, הוא בגלל שבמציאות אין כל ריבוי, או מחמת שאמדינן כוונתו שכוונתו לחולה, דאם הנידון הוא מחמת המציאות הרי שגם בנידו"ד אין כאן חשש שירבה מצד המציאות, כיון שממילא צריך להרבות בשביל כולם ואין לו ברירה אחרת, אבל אם הנידון הוא מחמת הכוונה, הרי שיש לחוש שבכה"ג שמלכתחילה כרכו הכל כאחד, יש לומר שיש כאן אומדנא גמורה שאין כוונתם לפעולת הצלה לבד.

אמנם הגרש"ז במנח"ש שם דחה לחשש הגזירה דשמא ירבה בשבילו בנד"ד, וז"ל: "ואף על גב דבשביל החולים בלבד היו צריכים להוסיף רק מעט, ומה שמוסיפים הרבה הוא שוב מפני שגם הבריאים משתמשים, ונמצא דמההיא שעתא דקמוסיף נעשה כמבשל לחולה דאסור לבריא, ובפרט לאחר שכבר הרבו גם עבורם, מ"מ נלענ"ד דכיון שאי אפשר כלל להוסיף עבור החולים אא"כ מוסיף גם עבור הבריאים, ה"ז חשיב כשוחט בשבת לחולה דמותר שפיר לבריא, משום דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, וה"נ גם כאן בשעה שהנרות שבכל העיר דולקות, אי אפשר כלל למנוע את כבוי הנרות מבתי החולים וכיו"ב, אא"כ מוסיף נפט גם עבור כל העיר, ומסתבר דאין לחלק כלל בין אם עיקר מחשבתו לחולים או שמחשב גם לצורך כל העיר, כיון דאי אפשר לזה בלא זה, ולא מבעיא להרשב"א בחולין ט"ו שסובר דגזירת שמא ירבה הוא רק לאחר שיניח הקדירה ע"ג האש, שעובר אז על איסור סקילה, אבל משום חששא דשמא ירבה קודם שיתן על האש לא מיתסר לבריא, ודאי דבנד"ד לא שייך כלל האי חששא, אלא אפי' להחולקים מ"מ נד"ד דומה לשוחט ולא למבשל, ואף על גב דהתם רק חיישינן שמא ירבה, ואילו הכא כבר הרבה, מ"מ כיון דבכל פעם שמרבה דינו כשוחט ולא כמבשל, אפשר דשפיר שרי".

ואמנם בשש"כ פל"ב הערה ר"ד הביא מהגרש"ז דבחימום בוילר עבור חושיב"ס אסור לבריא ליהנות מן המים, הגם שמיירי שלא היתה לו ברירה אלא לחמם בוילר דווקא, והגם שא"א לחמם הבוילר אם איננו מלא מים, מ"מ ישנה גזירה שלא יבואו במקרה אחר לחמם דוד גם במקום שיכולים לחמם סיר קטן, וצריך להבין מאי שנא התם, דהלא כשמחמם הבוילר א"א לחממו בחלקו, וא"כ הרי"ז דומיא דשחיטה, דנמצא שמעיקרא לא הרבה בשביל הבריא, ומדוע נאסור על הבריא השימוש בזה, ומאי שנא מחשמל שהיה פשיטא להגרש"ז שכיון שעכשיו אינו יכול לעשות מלאכה מינימלית רק עבור הבריא, אמרינן דאין כאן משום שמא ירבה.

ובשש"כ שם ציין הגרש"ז לדברי הערוה"ש בסי' שי"ח סקט"ז, ומדבריו נראה שבאמת הסתפק בדבר וז"ל: "ודע ששמעתי מי שרצונם לומר דהאידנא כשמעמידים מוליאר שקורין סאמעווא"ר לחולה בשבת, דמותר לבריא לשתותו כמו בשחיטה, דא"א לכזית בשר בלא שחיטה, כמו כן ידוע שא"א לבשל מעט חמין בהמוליאר רק למלאותו כולו, דאל"כ יתיך הנחשת, וכן העשב שקורין טֶה ג"כ א"א לצמצם ליתן בעד אחד כידוע, ובע"כ נותנים יותר מכדי שתיית החולה, דבאופן אחר אי אפשר כידוע, וא"כ אין כאן חשש שמא ירבה בשבילו, ואי משום דנחשוש שמא כשישתו וירצו לשתות עוד ישפכו לתוכו עוד מים ויוסיפו עשב, דלהא לא חיישינן שהרי לא חששו שמא יבשל קדירה אחרת, אלא שיוסיף באותה קדירה, אבל לבישול חדש לגמרי למה ניחוש, **ואי משום דלהחולה בעצמו היה מעמיד מוליאר קטן, ועתה יעמיד גדול, דגם בזה מנ"ל לחשוש, דא"כ נחשוש שמא ישחוט עוף היותר גדול, ועוד דכל בעה"ב מעמיד תמיד המוליאר שלו המיוחד לביתו**...", עכ"ל.

הרי שהוצרך לב' טעמים, חדא - שאין חשש שמא ישחט עוף יותר גדול, והיינו שבמעשה אחד שבו הריבוי מוכרח, לא חוששין שיעשה מעשה איסור חמור יותר, ומאידך הוצרך לסברא נוספת שכל בעה"ב מעמיד מוליאר המיוחד לביתו, משמע שלא סמך לגמרי על סברא זו דבפעולה אחת מוכרחת אין שמא ירבה.

ואמנם בשש"כ לעיל מינה בהערה קפ"ב הביא מדברי הגרש"ז שאין לאסור לבריא משום שמא ירבה, כאשר תיקנו קצר חשמלי בחברת החשמל, באופן שהוכרחו לעשות כן לצורך חושיב"ס, על אף שמחמת כן ריבו במלאכות והדליקו המנורות בכל בתי הבריאים, כיון שבאמת לא עברו על כל איסור, שאינם צריכים לילך לכבות המנורות בכל הבתים, כיון שפעולתם היא פעולת היתר ואין להם אפשרות לעשות אחרת, ושם הוסיף להתבסס על סברא שכיון שמלאכות הדלקת הנרות בכל בית הן מלאכות נפרדות, בכה"ג לא גזרו משום שמא ירבה, דגזרו על ריבוי באותה המלאכה ולא על ריבוי במלאכות אחרות.

ולפי זה היה מקום לחלק בין המלאכה שנעשית בעצם הדלקת הנורות בבתי הבריאים, לבין מלאכת הובלת הפחם שכרוכה באיסורי דאורייתא של הוצאה מרשות לרשות, שכן מה שמוצאים כמות גדולה יותר של פחם זהו ממש ריבוי באותה המלאכה.

אמנם במנחת שלמה הנ"ל שהתיר ההנאה מחשמל, ולא חשש לשמא ירבה, נראה שלא נזקק לסברא זו, שאין כאן כלל סברת שמא ירבה, אלא שדמי לשחיטה שאין בה שמא ירבה, ועל כרחנו לחלק דבבוילר יש מקום לחשש שבפעם אחרת יספיק סיר קטן, ויבוא לחמם סיר גדול, אבל בחשמל סבירא להגרש"ז שהמציאות היא שבאמת לעולם א"א להניח גנרטורים וכו', ובוודאי לפי המציאות כיום שישנם חושיב"ס הפזורים בכל מקום, ויש לספק חשמל בפריסה ארצית ע"מ לינצל מחשש סכנה.

ואין לומר דאם כן הרי שלפי המציאות היום שניתן להעמיד את כל מערכת החשמל בצורה אוטומטית, נחזור לחשוש שבפעם אחרת יפעיל את מערכת החשמל בצורה ידנית גם בלי צורך, דמנלן לומר כן, כל מה דמצינו הוא שגזרו חז"ל שמא ירבה לצורך הבריא, אבל כאן האפשרות החילופית היא שלא תהיה מלאכה כלל, ומה שלא בוחרים באפשרות זו איננה בגלל שרוצים לספק לבריאים אלא מסיבות צדדיות ששוות לבריאים ולחולים כאחד, והדר דינא דאחר שכבר משתמשים באפשרות של עשיית מלאכות, הרי שאין ברירה אלא להפעיל את כל מערכת החשמל הארצית, ואין בזה משום שמא ירבה.

פרק ג' - חילול השם

כתב מרן החזו"א בספרו או"ח סי' ל"ח סק"ד וז"ל: "וכל זה כשזרם החשמל הוכן מע"ש, והשעון מפסיק את חבל החשמלי וחוזר וקושרו, אבל אם נעשה בתחנת החשמל בשבת ע"י ישראל שאינו משמר שבתו, אסור ליהנות ממנו, ואף אם הוא באופן שיש היתר בשימושו מן הדין, אסור להשתמש בו מפני שיש בשימושו **איסור חילול השם** שאינו חס לכבוד שמים, כיון שהוא שימוש ציבורי, והעובד בשבת הוא עושה במרד ר"ל, והנהנה ממעשיו מעיד ח"ו שאין לבו כואב על חילול שבת, ויהא רעוא שישובו בתשובה שלמה במהרה".

ומבואר דאף אם אין איסור מן הדין, אכתי יש לחוש בזה לחילול השם.

ויל"ע בכוונת החזו"א מה גדר חילול השם הוא זה, דהנה מבואר ברמב"ם שישנם ג' סוגים של לאו דחילול השם, וז"ל בספהמ"צ ל"ת ס"ג: "לא תחללו את שם קדשי. והעון הזה יחלק לשלשה חלקים, שנים כוללים ואחד מיוחד, ואולם החלק האחד הכולל, שכל מי שבקשו ממנו לעבור על דבר מן המצות בשעת השמד, והיה האונס מתכוין להעביר בין מצות קלות בין מצות חמורות, או מי שיבוקש ממנו שיעבור על עבודה זרה או גילוי עריות או שפיכות דמים, ואפילו שלא בשעת השמד, הנה הוא חייב להתיר נפשו ויהרג ואל יעבור, כמו שביארנו בתשיעית ממצות עשה. ואם עבר ולא נהרג כבר חילל את השם ועבר על לאו זה... והחלק השני הכולל גם כן, שיעשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה, אבל יכוין בפעולתו המרד ופריקת עול מלכות שמים, הנה זה גם כן מחלל שם שמים ולוקה... והחלק המיוחד הוא שיעשה האדם יודוע במעלה והטוב פעולה אחת, תיראה בעיני ההמון שהוא עבירה, ושאין דמיון הפועל ההוא ראוי לנכבד כמוהו לעשות, אף על פי שיהיה הפועל מותר הנה הוא חלל את השם. והוא אמרם (יומא פו, א) היכי דמי חלול השם, כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, רבי פלוני אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין", עכ"ל.

וצריך להבין לאיזה חלק מהחלקים של לאו דחילול השם שייכים דברי החזו"א. והנראה יותר דשייך לחלק השלישי, דגם כשאין בדבר איסור מצד עצמו, מ"מ כיון שבעיני ההמון הוא כעבירה יש בדבר איסור, ולכאורה מבואר שרק לאדם הידוע במעלה ובטוב יש איסור כזה, ומנין להטילו על הכלל.

אלא דיש לדון מהו החילול השם שבאדם חשוב, האם מה שלומדים ממנו לבזות הנהגות טובות (וכן משמע לשון הבמ"ח בפתיחתו בלאו דחילול השם שכ': "כדי שלא יהיה מצות ה' כהפקר"), או מצד מה שכבוד הת"ח נפגע בדבר במה שמרננין אחריו, וכלשון הרמב"ם ביסוה"ת שם: "יש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות **דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם**". וכצד זה כן נראה מסוף דברי הרמב"ם שם, שכתב לאידך גיסא שאם כל מעשי הת"ח נאים ומתוקנים הרי מקדש את השם, וז"ל: "עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו, הרי זה קידש את ה', ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר", ומשמע שקידוש השם הוא בעצם הפאר שנותנין לת"ח, ולא מצד מה שלומדים ממעשיו לטוב. וע"ע בלשון היראים בסי' ש"מ: "ואם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מן הכעור ומן הדומה לו, שלא יבא לידי חשד, שלא יאמרו עליו דבר רע, ואם לא עשה כן מחלל את השם".

ונראה שנפק"מ יש בדבר לענין שיעור החשיבות של האדם, שאם החילול השם הוא במה שמרננין אחרי הת"ח, יתכן שדווקא באדם שהוא גדול בתורה ומפורסם בחסידות דוקא בו שייך חילול השם ברינון אחריו. אבל אם הוא מצד מה שילמדו ממנו, הרי שגם באדם פחות מכך יש חשש שילמדו להקל.

ומ"מ נראה דיתכן שגם לפי הצד הראשון תלוי ביחס למי החילול השם, שיתכן שבעיני גוי כל א' מישראל מחלל את השם בהנהגתו, וכן מבואר בסמ"ג ל"ת ב' וז"ל: "ואני דרשתי לגליות ישראל כי [אותם] המשקרים לגוים וגונבים להם, הם בכלל מחללי השם שגורמים שיאמרו הגוים אין תורה לישראל, ואומר (צפניה ג, יג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית", עכ"ל.

ומבואר שבעיני הגויים כל אחד מישראל מחלל את השם, ואולי זו גם כוונת החזו"א כאן שכל אחד מציבור הירא עלול לעבור על לאו דחילול השם בהנהגתו, בעיני מי שאינו שומר תומ"צ.

ואמנם נראה יותר שלא כיוון החזו"א בזה ל**לאו** של חילול השם, אלא ל**מעין** איסור חילול השם, וכפי שהובא במעשה איש ח"ג עמ' קי"א שנשאל החזו"א מבן תורה: בבית הורי איני יכול למנוע שימוש בחשמל בשבת, האם בזמן שהתריסים מוגפים מותר לי ללמוד? והשיבו רבינו בהצביעו על השואל: "דער חילול השם איז דא, נישט פאר אנדערע". ומבואר לכאורה שלא כיוון ללאו דחילול השם אלא מעין לאו זה.

ונסיים בדברי מרן הגרש"ז בסוף תשובתו הנ"ל: "אף שבארנו דאפשר שמעיקר הדין אין לאסור ליהנות מהחשמל בשבת אף אם נעשה ח"ו ע"י ישראל, מ"מ יש לדעת שע"י השימוש שאנו משתמשים בשבת בחשמל הננו גורמים שיכופו שם את הפועלים לחלל שבת. **וכמה מכוער הוא להתענג בשבת באש זרה אשר לא צוה ד'**, וכ"ש לכבד את מקדשי ד' אלו בתי כנסיות ומדרשות, באורים שהם חשך ולא אור, וחובה גדולה מוטלת על עיני העדה להאיר את ההולכים בחשך ללכת באור ד', והיה לנו לאור עולם".

ודבריו הללו מקבלים משנה תוקף כיום שכבר ישנה האפשרות בפתח לימנע מחילולי שבת, וצריך לעורר רצון חזק אצל בעלי החברה לזה, וככל שציבור היראים ימנע יותר משימוש בחשמל בשבת, כך ככל הנראה יתחזק אצלם הרצון להמנע מחילולי שבת, בב"א.

הרב ישראל מאיר פלמן
כולל "אליבא דהלכתא" אלעד

מפתח ביתו שנמצא בעיר אחרת אי הוי מוקצה

בהלכות מוקצה נתבארו כמה סוגי מוקצה, ואפרט כאן תקציר הדברים הנוגעים למוקצה מחמת גופו וכלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמלאכתו להיתר וכלי אכילה, הנוגעים לענייננו. הנה מוקצה מחמת גופו אסור לטלטלו כלל אפילו לצורך גופו ומקומו, ומחמת גופו מיקרי כל דבר שאינו אוכל או כלי ואינו ראוי כלל לתשמיש, כגון צרורות ואבנים (סי' ש"ח סעי' ז'), ועפר (שם סעי' ל"ח, וסי' שי"א סעי' ח'), ומת (אולם הקילו בו בכמה דברים, ודיניו נתבארו בסי' שי"א), ועצמות וקליפות שאינם ראויים למאכל בהמה כגון קליפות אגוזים וביצים (סי' ש"ח סעי' כ"ז), או שאין בעלי חיים מצויים (שם סעי' כ"ט), גרוגרות וצימוקים שלא יבשו (סי' ש"י סעי' ב'), שברי כלים שאינם ראויים כלל (שם סעי' ו'), וכן דבר שאינו ראוי לתשמיש מחמת מאיסותו כגון כלי הקזה (סי' רס"ו סעי' ט' ומשנ"ב ס"ק כ"ה), וגרף של רעי ועביט של מי רגלים (משנ"ב סי' ש"ח ס"ק קל"ו). ודבר זה נקבע לפי הבעלים, שאם אינו ראוי לו לתשמיש כלל הוי מוקצה מחמת גופו, וע"כ שיירי מטלניות שבלו, אז בשל עניים אם אין בהן ג' אצבעות, ובשל עשירים אף בפחות מג' טפחים (סי' ש"ח סעי' י"ג נ"ב, משנ"ב ס"ק קס"ט). עוד מצינו מוקצה מחמת איסור, ודינו ככל מוקצה מחמת גופו, כגון בגד שעטנז (לדעה הראשונה שהובאה בסי' ש"ח סעי' מ"ז, וכן הכרעת המשנ"ב שם ס"ק קס"א), ודבר האסור בנדר על כל העולם (משנ"ב שם ס"ק ק"ע), וחמץ בפסח (סי' תמ"ו סעי' א'), ואפילו דבר שאינו אסור אלא מחמת איסור שבת (ובתנאי שאינו כלי) כבעלי חיים בשבת שאסור לשוחטן (סי' ש"ח סעי' ל"ט-מ', ומשנ"ב ס"ק קמ"ו). אולם בזה נחלקו הראשונים אם ד"ז נקבע לפי הבעלים, או דבעינן שיהיה איסורו שוה לכל, ולהלכה הכריע המג"א (סי' ש"ח ס"ק ע"ט) דמוקצה מחמת איסור בעינן שיהיה מוקצה לכל, ולא סגי מה שרק לבעלים הוי מוקצה, ולפיכך מי שנדר מככר (על עצמו) לא נעשה מוקצה כלל הואיל וראוי לאחריני (וכן פסק השו"ע סי' שכ"ה סעי' ח' ומשנ"ב ס"ק ל"ו, סי' תקט"ו סעי' ה' משנ"ב ס"ק מ"ח, סי' ש"ז משנ"ב ס"ק נ"ו, סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ק"ע).

כלי שמלאכתו לאיסור, אע"פ שהוא ראוי גם לתשמישי היתר, מ"מ כיון שרוב שימושיו הוא לצורכי איסור אסור לטלטלו כ"א לצורך גופו או מקומו (סי' ש"ח סעי' ג', ומשנ"ב סק"י). ונחלקו הראשונים (שבת דף קנ"ד ע"ב בסוגיא דקרני דאומני) בכלי שמלאכתו רק לאיסור ואין בו שימושי היתר, אי שרי לטלטלו לצורך מקומו, או דבכה"ג נהפך הדבר למוקצה מחמת גופו כדין בהמה שאין בו שום שימושי היתר (שהרי אסור לשוחטה) דחשיב מוקצה מחמת גופו, דעת הבעה"מ (שם) דבכה"ג אסור לטלטלו אף לצורך מקומו, ודעת הרשב"א והריטב"א (שם) דמותר לטלטלו לצורך מקומו [ובשו"ע הגר"ז (סי' ש"ח סעי' פ"ה) ביאר אמאי כשמל"א שאין לו שימושי היתר אינו מוקצה מח"ג מחמת דאינו ראוי עתה למלאכה, לפי דמ"מ בחול הלא היה ראוי, ולפיכך אינו כמוקצה מח"ג שלא היה ראוי מעולם, ור"ל שהעובדה שהוא ראוי בחול מהוה סימן שהמניעה היא צדדית ולא בעצם השם כלי, שהרי הכלי מצידו הוא ראוי, ורק יש מניעה צדדית מחמת האיסור להשתמש בו, וזה אינו משנה את עצם שם הכלי]. וע"ע בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תר"ו) שכתב דכל מוקצה בין מחמת איסור בין מחמת מיאוס, כל שיש לו תורת כלי מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו, ולא אמרינן מוקצה אסור בטלטול אפילו לצורך גו"מ אלא בשאין לו תורת כלי, ע"ש. ולהלכה, דעת המג"א (סי' ש"ח ס"ק י"ח) והמשנ"ב (שם ס"ק כ"ד ל"ד, וע"ע בביאוה"ל שם סעי' י' ד"ה אין נטלים) ושו"ע הרב (שם סל"ג) להתיר, ודעת רעק"א (סו"ס רע"ט על מג"א ס"ק י"ב) והפמ"ג (סי' ש"ח א"א ס"ק י"ב) והחזו"א (סי' מ"ד ס"ק י"ג) לאיסור. עוד נחלקו הראשונים אם האיסור בזה משום גזירת נחמיה בכלים, או שהוא מדין מוקצה, שכיון שעיקר יעודו הוא למלאכה האסורה בשבת הרי הוא מקצה דעתו מיניה, ויעויין בריטב"א (שבת דף קכ"ד ע"ב) דהוא משום גזירת נחמיה, ודעת הבעה"מ (ריש ביצה) דהוא משום הקצאת הגברא. ולמעשה, דעת המג"א (סי' של"א סק"ה) והח"א (כלל ס"ו סעי' ד') דהוא מדין מוקצה, וכן מוכח בביאוה"ל (סי' ש"ח סעי' ג' ד"ה קרדום), ודעת הגר"א (יו"ד סי' רס"ו סק"ג) דהוא מגזירת כלים.

כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אף מחמה לצל, אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו, כתבי הקודש ואוכלין מותר לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל (שו"ע סי' ש"ח סעי' ד'), ויש שביארו (שו"ע הרב שם סי"ז) דדוקא כשמל"ה שמתחילה בימי נחמיה אסרו לטלטלו, אף כשחזרו והתירוהו לא התירו אלא לצורך, אבל כתבי הקודש ואוכלין לא נאסרו כלל ונשארו בהיתרם. ובגמ' (שבת קכ"ג ע"ב) איתא דאף בימי נחמיה אסרו לטלטל כל הכלים חוץ משלשה כלים, והם מקצוע שחותכין בו הדבילה, וזוהמא ליסטרן של קדרה, וסכין שעל גבי שולחן, ופירש"י (ד"ה וסכין) לפי שתדירים בתשמיש, ולפי"ז כתב המשנ"ב (ס"ק כ') די"א דאף כוסות וקערות וצלוחיות שעל גבי השולחן דתדירין בתשמיש, לא חלה עלייהו תורת מוקצה כלל, וכאוכלין וכתבי הקודש דמי, ובאשל אברהם

(בוטשאטש, מהדו"ת) הוסיף אף משקפים וקופסת טבק שתדירים בתשמיש, ויש שהוסיפו (בקצוה"ש סי' ק"ח בבדה"ש אות ז', שש"כ פרק כ' סע' פ') אף בגדים ותכשיטים.

והנה לענין מפתח שאינו ראוי לשימוש כלל הוי מוקצה, וע"כ אם החליפו את מנעול הבית הרי המפתח הוי מוקצה כשאר שברי כלים שאינם ראויים לשימוש, ואף אם ישנה השתמשות מסויימת ששייך לעשות עם מפתח זה, מ"מ אין בנ"א רגילים לשומרו לצורך זה, והוי כמחט שנשבר חררה או עוקצה שמבואר בסי' ש"ח סע' י"א דהוי מוקצה, ואף שיש שנותנים זאת לילדים למשחק, מ"מ כיון שבזמן שהמפתח ראוי אין נותנים את המפתח לילדים למשחק, א"כ צריך לייחד זאת למשחק מבעו"י, וכל שלא ייחדהו הוי מוקצה.

אולם י"ל בגוונא שהמפתח ראוי לשימוש, אלא שנמצא במקום שא"א להשתמש בו, כגון מי שנוסע לשבת לעיר אחרת והמפתח עמו, ובמקום שנמצא אין למפתח שום שימוש, שהרי אין לו אפשרות להשתמש במפתח לביתו שהרי הוא מחוץ לתחום, ודבר זה הוי שוה לכל, שהרי אף לאחרים אין שום שימוש במפתח זה, וא"כ יש לדון אם המפתח הוי מוקצה. ויש בזה ד' פנים, א', דיש למפתח דין מוקצה מחמת איסור, ודינו ככל מוקצה מחמת גופו דאסור אף לצורך גו"מ. ב', שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור מאחר שהאיסור (תחומין) מונע ממנו להשתמש במפתח, ואסור לטלטלו כ"א לצורך גו"מ. ג', שדינו ככלי שמלאכתו להיתר, מאחר שהכלי מצד עצמו הוא כלי היתר (רק מחמת מה שנמצא חוץ לתחום אין לגברא אפשרות להשתמש בו), והותר אף מחמה לצל, אבל שלא לצורך כלל אסור. ד', שמפתח אפשר דהוי ככלי אכילה, די"א דהותר אף שלא לצורך כלל. עוד י"ל"ע, דאף אם נתיר בשבת אפשר דיו"ט חמירא, דבהא קי"ל לדעת השו"ע (סי' תצ"ה סעי' ד') כרבי יהודה דאית ליה מוקצה.

ובפשוטו ד"ז תליא בפלוגתת הראשונים, דהנה המאירי בביצה דף כ"ה ע"א ביאר אמאי בהביא פירותיו מחוץ לתחום אינו מוקצה, וז"ל: וא"ת בבואו מחוץ לתחום מפני מה לא נאסר משום מוקצה, דהא ודאי אין דעתו של אדם עליו מן הסתם, ועיקר הדבר בתשובת שאלה זו, שאין תורת מוקצה אמורה אלא באיסור מוקצה שהוא שוה לכל, אבל חוץ לתחום אינו מוקצה למי שהוא תוך התחום לאותן הפירות, הילכך לא חל עלייהו דין מוקצה כלל ומותרין לישראל אחר, ע"כ. והעתיקו המשנ"ב בסי' תקט"ו שעה"צ ס"ק צ"א. ולפי"ז בניד"ד שאין המפתח ראוי אף לאחרים בזמן שנמצא מחוץ לתחום, א"כ הוי מוקצה לכל. אולם ברמב"ן וברי"ן מבואר לא כן, דיעויין בביצה דף ל"א ע"ב בית סתום מלא פירות ונפתח, אין הפירות מוקצים אף שבזמן בין השמשות לא היה אפשרות להגיע אל הפירות מחמת איסור סותר, וכתבו הרמב"ן והר"ן שהטעם שאין הפירות מוקצים מחמת איסור הוא משום דלא הוי מוקצה מחמת איסור אלא כשהאיסור בגופן וכו', אבל הכא הפירות ראויים, אלא שדבר אחר גורם שאינו יכול ליהנות מהן, ואינו "אלא כאילו היו פירותיו במקום שאינו יכול להלך שם", ע"כ. ומבואר שהסיבה שאין הפירות שמחוץ לתחום מוקצים, לא משום שראוי לישראל אחר שנמצא תוך התחום לאותם פירות, אלא לפי שאין האיסור בגופן של פירות, ואינו אלא מניעה צדדית, ובכה"ג לא הוי מוקצה. ולפי"ז בניד"ד נמי מה שאין המפתח ראוי לשימוש לפי שהוא מחוץ לתחום, וא"כ אין החסרון בגוף הדבר אלא בדבר צדדי, ולפיכך לא חשיבא מוקצה ושרי.

אולם אין הדברים מוכרחים, דאפשר דאף לדעת הרמב"ן והר"ן דאינו מוקצה מחמת גופו כיון שהאיסור הוא בדבר צדדי, מ"מ אפשר דמחמת זה נתהוה המפתח ככלי שמלאכתו לאיסור דלא שרי אלא לצורך גופו או מקומו, דמה לי איסור בגוף הדבר ומה לי איסור בדבר צדדי [ולפי"ז י"ל"ע במביא פירותיו מחוץ לתחום ובית שנפתח אי שרי רק לצורך גו"מ, או דבאוכלים ליכא כלל גזירת כלים ושרי אף שלא לצורך גו"מ, ובאמת בלא"ה שרי בפירות לפמש"כ המשנ"ב (סי' ש"ח סעי' ו' ביאוה"ל ד"ה כגון) דכשמל"א שנשבר ונעשה כשמל"ה שרי אף מחמה לצל, לפי דליכא ביה מיגו דאיתקצאי, ואכמ"ל], או אפשר דכיון דהדבר עצמו הוא כשמל"ה תו לית ביה גזירת כלים. וד"ז תליא בפלוגתת הראשונים (שהובא לעיל) אי כשמל"א הוי מצד הקצאת האדם או מדין גזירת כלים, דאם הוא מצד הקצאת האדם א"כ אזלינן בתר שימושי ההיתר דאית ביה בכלי בשבת זו, ואם הוא מצד גזירת כלים א"כ צריך לדון על הכלי אם הוא כשמל"א או כשמל"ה, ולא איכפ"ל מה שאין לגברא בשבת זו אפשרות להשתמש בו. והנה לצד דחשיב כשמל"א אפשר דכיון שאין למפתח שום שימושי היתר, יחזור דינו להיות כמוקצה מחמת גופו, וכשיטת הבעה"מ (שהובא לעיל) דכשמל"א שאין לו שימוש לצורך גופו גם לצורך מקומו אסור לטלטלו [ולפי"ז צ"ל דבית שנפתח ומביא פירותיו מחוץ לתחום לא הוי מוקצה מחמת גופו, לפי שמעיקרא לא חל ע"ז דין דכשמל"א לפי שבאוכלין לא גזרו גזירת כלים]. אולם אין זה מוכרח, דאפשר דהכא עדיף ולא הוי מוקצה מחמת גופו, דדוקא התם אין לכלי שם כלי לגבי שבת, ולפיכך חשיב מוקצה מחמת גופו, משא"כ בניד"ד דהמפתח חשיב כלי אף לגבי שבת, אלא שבשבת זו יש מניעה צדדית שמונעת אותו מלהשתמש בו, ולפיכך לא חשיב מוקצה מחמת גופו. ומה שהוכחנו מדברי המאירי דהוי מוקצה (כדחזינן בדבריו שמביא פירותיו מחוץ לתחום לולי זה דהוי חזי לאחריני הוה מוקצה), נמי אין זה ראיה לניד"ד, דאפשר דדוקא בפירות דכאשר אינם ראויים חשיב כעצים ואבנים, משא"כ מפתח דחשיב כלי אפשר דאף כשאינו יכול להשתמש בו, מ"מ שם כלי לא פקע ממנו, וכדחזי' משיטת הרשב"א (שהובא לעיל) דכשמל"א אף כשאין לו שימושי היתר לא פקע מיניה שם כלי, ואף לחולקים (בעה"מ) אפשר דדוקא בגוונא שלענין שבת לא חשיב דבר זה לכלי, אז הוא נפסק למוקצה מחמת גופו, משא"כ בניד"ד דאף לענין שבת חשיב כלי, אלא דבשבת זו אין לו אפשרות להשתמש בו מחמת שנמצא מחוץ לתחום, ודו"ק. עוד יש לחלק דדוקא התם שהאדם מנוע מלהגיע לפירות, א"כ הפירות אינם תחת ידו, ולפיכך מקצה דעתו מזה, משא"כ כאן הרי הכלי ברשותו, ורק שאינו יכול להשתמש בו, בזה י"ל דלא חשיב מוקצה.

ויש שדימו נידון זה לפלוגתת הט"ז והמג"א (הובא במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק קכ"ה וקכ"ז) באוכל שעומד לאכילת אדם, ואינו ראוי לו בשבת (לפי שהוא חי וצריך בישול), אבל ראוי הוא לכלבים, דדעת הט"ז דאינו מוקצה כיון שראוי לכלבים אף שאינו עומד לאכילת כלבים, ודעת המג"א דכיון דעומד הוא לאכילת אדם מקצה דעתו מיניה. ולכאורה ניד"ד לענין מפתח נמי אף שהוא כלי, מ"מ עכשיו אין לו בו שימושים, א"כ דמי לדבר שראוי לאכילה והגברא אינו עומד להשתמש בזה, דתליא בפלוגתא הנ"ל. מיהו יש לחלק טובא, דאוכל שעומד לאדם, מה שראוי לבהמה לא חשיב ראוי כלל, שהרי זה אוכל אדם ולכך הוי מוקצה, אבל מפתח זה ראוי אף לאדם שבמקום זה אין לו בו שימוש.

ולכאורה יש להוכיח ד"ז מהא דאיתא בשבת דף ק"ב ע"א ושו"ע סי' ש"ח סעי' ט"ו, סנדל שנפסקה רצועה הפנימית עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו, נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו. ובטעמו נחלקו הראשונים, רש"י פירש דבנפסקה הפנימית ראוי הסנדל לתיקון, ולכך חשיב כלי, משא"כ אם נפסקה החיצונה שאינו ראוי לתקנו, ומבואר שאם ראוי לתקנו, אף שבמצב הנוכחי אינו ראוי לשימוש, לא פקע מיניה שם כלי, א"כ כ"ש במפתח שאף במצב הנוכחי הוא ראוי לשימוש, ורק סיבות חיצוניות גורמות לכך שלא ישתמשו, דלא פקע מיניה שם כלי ולא הוי מוקצה מחמת גופו. אולם רבינו חננאל פי' בע"א, שהחיצונה הוא עיקר הסנדל שהיא אוחזת את כף הרגל, משא"כ הפנימית שאינה חשובה כל כך, ור"ל דכשהחיצונה קיימת חשיב כלי לפי שעדיין ראוי הסנדל לשימוש, וע"ש עוד ברשב"א וברי"ב שנקטו דסנדל עומדים לתקנו למחר אף בנפסקה החיצונה, ומ"מ אין זה סיבה להחשיבו עכשיו לכלי, ולפי"ז יש לדון במפתח דאין ראוי עתה לכלום שיהיה מוקצה מחמת גופו, ולא יהני מה שעומד לשימוש למחר, או די"ל דמפתח שאני דחשיב כלי, לפי שהמפתח מצד עצמו ראוי לשימוש, גם עתה רק סיבות חיצוניות גורמות לכך שלא ישתמשו. ולהלכה, עיין בב"י (סי' ש"ח) שהעתיק לדברי רש"י, וכן המג"א בס"ק כ"ח, והמשנ"ב בס"ק נ"ח, ולפי"ז כ"ש בענייננו דיש עליו שם כלי ולא הוי מוקצה מחמת גופו. אולם עדיין יש לדון אי דינו ככשמל"א.

ויש שהביאו ראיה מהסוגיא בשבת דף מ"ו ע"א, דהתם נחלקו גבי שרגא דנפטא אי שרי לטלטולי, רבה ורב יוסף שרי, ומפרשינן טעמא הואיל וחזיא לכסויי בה מנא, ומקשינן אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא, א"ל הא איכא תורת כלי עליה, הני ליכא תורת כלי עליה, מי לא תניא השיירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הנטלים בחצר, ואמר עולא מ"ט, הואיל ואיכא תורת כלי עליה, הכא נמי הואיל ואיכא תורת כלי עליה. ופירשו הראשונים דהא דהוצרכו בתכשיטין לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליה, היינו משום דסבר האי תנא כמאן דאסר (בדף ס"ד ע"ב) להתקשט בהן בחצר. ולפי"ז בניד"ד נמי אף שאין לו אפשרות להשתמש במפתח במקום זה, לא הוי מוקצה מחמת גופו כיון דתורת כלי עליה, ועדיין ראוי הוא בעירו ודינו כתכשיטין. והנה נחלקו הראשונים (שם) למאן דאסר להתקשט בחצר, אי הוי רק בחצר שאינה מעורבת, או דאסרו אף בחצר מעורבת ובבית, דעת הרמב"ן והרשב"א דאפילו בבית אסור להתקשט בתכשיטין שנאסרו לצאת בהן לרה"ר, כיון דאין דרך לפשוט התכשיטין כשיוצאת לרה"ר, ודעת הרמב"ם (פי"ט ה"ח) שלא אסרו אלא בחצר שאינה מעורבת, משום דדמיא לרה"ר, אבל בחצר המעורבת ובבית שרי. והראשונים (בדף מ"ו ע"א) הוכיחו כדעת הרמב"ן והרשב"א מהא דהוצרכו לפרש טעמא דתכשיטין לא הוו מוקצה משום דהוי ככל הכלים הניטלים בחצר, הואיל ואיכא תורת כלי עליה, ומשמע דללובשן אסור, ורק משום שיש עליו שם כלי לפיכך לא הוי מוקצה, אבל לשיטת הרמב"ם דשרי אף להתקשט בהן, א"כ פשיטא דניטלים בחצר שהרי נלבשים שם, וא"כ ל"ל לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליה, ועיין בר"ן בפרק במה אשה (דף כ"ט ע"א מדפי הרי"ף) שתירץ דמיירי שהתכשיטין שבתו בחצר שאינה מעורבת ואסור להכניסן לבית, ומשו"ה בעינן לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליהן.

והנה תוס' (בדף מ"ו ע"ב ד"ה ואמר) ביאר הא דאמרינן השיירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלים בחצר, דהיינו ככל הכלים שמלאכתן לאיסור דשרי לצורך גופן ומקומן, ולהכי מפרש עולא משום דאיכא תורת כלי עליה. ולפי"ז בניד"ד גבי מפתח נמי דינו ככשמל"א. אלא דאפשר דכ"ז הוי רק לשיטת הרמב"ן והרשב"א דתכשיטין אסור להתקשט בכל מקום, ולפיכך הוי ככשמל"א, אבל לשיטת הרמב"ם דתכשיטין שרי בבית ובחצר מעורבת, א"כ אפשר דדינו ככשמל"ה, וא"כ בניד"ד שהמפתח שרי בשימוש בעירו יהיה דינו ככשמל"ה. אולם בתוס' לקמן דף ס"ד ע"ב (ד"ה רבי) מוכח לא כן, דכתבו דהא דאסרינן להוציא תכשיטין אפילו לחצר היינו חצר שאינה מעורבת, דבחצר מעורבת פשיטא דשרי, ותמה המהרש"א דא"כ איך כתבו התוס' לעיל דהוי ככלים שמלאכתן לאיסור, הא אי שרי להתקשט בהן בחצר המעורבת הוו ככלים שמלאכתן להיתר, וע"ש בקרני ראם שתירץ ע"פ הר"ן הנ"ל שביאר דלשיטת הרמב"ם בעינן לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליהן, דמיירי שהתכשיטין שבתו בחצר שאינה מעורבת ואסור להכניסן לבית, ולפיכך בעינן לטעם הנ"ל להתירו בטלטול, ולפי"ז יישב קושיית המהרש"א דמה"ט נמי הוי ככשמל"א, דכיון שבמקום שנמצא אין לו בזה היתר שימוש, לפיכך במקום זה הוי ככשמל"א, ולא שרי אלא לצורך גופו או מקומו, וא"כ מבואר דדברי התוס' קאי אף לשיטת הרמב"ם, ודינו בזה ככשמל"א.

ולפי"ז בניד"ד שהמפתח נמצא מחוץ לעירו, לא הוי מוקצה מחמת גופו אלא ככלי שמלאכתו לאיסור, כדמוכח מדברי תוס'. אולם אפשר לאידך גיסא דכל זה הוא רק לשיטת הרמב"ם דס"ל דגם בדבר שיש לו שימוש בשבת במק"א, בעינן לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליהן, וא"כ מפתח דמי ממש לתכשיטין שנמצא בחצר שאינה מעורבת, ויכול להשתמש בהן במקום אחר שאינו יכול לילך שם בשבת ודינו ככשמל"א, אבל לשיטת הרמב"ן והרשב"א אפשר דאין צריך לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליהן, אלא כיון שבחצר המעורבת שרי ללובשן א"כ חשיב כשמל"ה, וכן כתב הריטב"א (בדף מ"ו ע"ב) דבדר דשרי בחצר מעורבת חשיב כשמל"ה אף בזמן שנמצא בחצר שאינה מעורבת, ואין צריך לטעמא דהואיל ואיכא תורת כלי עליה, וא"כ לדבריהם יהיה שרי אף מחמה לצל. ובעיקר מה שפירשו הראשונים הואיל ואיכא תורת כלי עליהן היינו כשמל"א, מצאתי בחי' המיוחסים להר"ן (בדף מ"ו ע"ב) שביאר בע"א, דהכוונה דשרי לטלטל אפילו שלא לצורך ככלים המותרים, והיינו שדינו ככשמל"ה [אלא דפירוש זה יתכן רק לשיטות דס"ל כשיטת הרמב"ם דרק בחצר שאינה מעורבת אסור ללובשם, ולפיכך חשיב כשמל"ה, וכן מדוייק מדבריו שם דהכי ס"ל, אבל לשיטת הרמב"ן והרשב"א לכאורה פשיטא דדינו ככשמל"א].

אולם עדיין י"ל בתכשיטין שהותרו בטלטול מה"ט דתורת כלי עליה, אי בעינן נמי שיהיו ראויים לשימוש כל דהוא, כמו דאמרו גבי שרגא דנפטא דשרי הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא, או דתכשיטין שאני דכיון שגם עתה ראוי לשימוש, אלא שבמקום זה אסור להשתמש, לפיכך לא בעי שיהיה לו שום שימוש, משא"כ שרגא דנפטא שעכשיו אינו ראוי לכלום, ולפיכך אם לא היה לו שימוש כל דהו היה בטל מיניה שם כלי. ונפק"מ במפתח שאינו ראוי אצלו לשום שימוש מלבד מלפתוח בו דלת ביתו, אי הוי מוקצה מחמת גופו או לא. ומצאתי בחזו"א (סי' מ"ג ס"ק ט"ז) שכתב על הא דמבואר בדף קמ"ד ע"ב גבי שברי כלי חרס ברה"ר מותר משום שתורת כלי עליו בחצר, ומ"מ בעינן שיהיה ראוי לשימוש כל דהו כגון לקנח בה מנעלו, שכל זה הוי דוקא בשברי כלים, שאף שראויים לכסות בהם כלים, מ"מ אם בפועל א"א לכסות בהם כלום בטלו מתורת כלי, ולפיכך בעי שעכ"פ יהיה ראוי לאיזה תשמיש, אבל בכלי גמור אף שאין לו שום שימוש בשבת מותר לטלטלו. אולם מדברי הראשונים יש להוכיח לא כן, דיעויין בריטב"א (דף מ"ו ע"ב) שביאר ראיית הגמ' מהשיירים והנזמים והטבעות הרי הם ככל הכלים הניטלים בחצר, ואמר עולא מ"ט הואיל ואיכא תורת כלי עליה, דהיינו דהסיבה דלא הוי מוקצה משום שיש עליהם תורת כלי, ולפיכך די שיש להם שימוש כל דהו "דחזו לכסוי" כהא דאמרי', וכ"כ בחי' הר"ן "כיון דחזו למידי", וא"כ מבואר דגם בתכשיטין בעינן שיהיה להם שימוש כל דהו כשרגא דנפטא. ועל כן אם יש למפתח שימוש כל דהו, אפילו שימוש רחוק כמו פתיחת בקבוקים וכדו' לכו"ע לא הוי מוקצה מחמת גופו, שהרי גם תכשיטין אינם עומדים לכיסוי מנא כ"א לשימוש רחוק, אבל אם אין שום שימושי היתר למפתח הוי מוקצה מחמת גופו. אולם כ"ז הוי לענין שבת דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה, אבל ביו"ט דקי"ל (לדעת השו"ע) כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, א"כ אפשר דאסור, ולא גרע מחצוצרות דמבואר בשבת דף ל"ו ע"א דהוי מוקצה לר"י אע"ג דתורת כלי עליה, וביארו התוס' (ד"ה הא ר"י) דה"ט לפי דלא חזי למלאכת היתר אלא מעט מקצה ליה לגמרי ממלאכת היתר, וא"כ אף דחזי לכסויי ביה מנא מ"מ הוי מוקצה. אולם ד"ז אינו פשוט, דהתוס' בדף מ"ו ע"א (ד"ה דנפטא) בסוגיא דשרגא דנפטא, כתבו דרבה ורב יוסף דהתירו מטעם הואיל ואיכא תורת כלי עלה, אתי אף לרבי יהודה, וביאר החזו"א (סי' מ"א ס"ק י"ז) דה"ט דשרגא דנפטא ותכשיטין יש יותר שימוש של היתר, דחזי לכסויי מנא טפי מחצוצרות, ולפיכך אף רבי יהודה מודה דשרי. וא"כ לפי"ז י"ל"ע אי מפתח (דיש לו שימוש רחוק דהיתר) דמי לחצוצרות או לתכשיטין, וצ"ע.

[עוד יש לדון לענין יו"ט לפמש"כ הט"ז (סי' ש"ח ס"ק כ') דאף מאכל שראוי לאדם אם אינו עומד לכך (כגון בשר חי שראוי אף לאדם, מ"מ כיון שאינו עומד לאוכלו חי כ"א מבושל) תליא בפלוגתא דר"י ור"ש, א"כ מפתח נמי אף דהמפתח ראוי הוא וחשיב כלי, מ"מ כיון שבפועל אין לו בו שימושים בשבת הוי מוקצה לדעת ר"י, וא"כ ביו"ט אפשר דיש מקום להחמיר, אלא דיש לחלק קצת דדוקא התם דלגברא דבר זה לא חזי כלל, כיון שאף בחול לא יאכל אותו חי (אף שאפשר לאוכלו כך), ולכך ד"ז מוקצה מדעת האדם תמיד, משא"כ מפתח דחזי לגברא לשימוש, רק בשבת זו קרה שלא יהיה לו בו שימוש, ולפיכך לא מקצה דעתו מזה.

עוד יש לדון לפמש"כ הרמ"א בסו"ס תקט"ז דלמאן דאית ליה איסור מוקצה ביו"ט, אז פירות שהובאו מחוץ לתחום הוי מוקצה, א"כ אפשר דמפתח חשיב נמי מוקצה מה"ט. אלא דזה אינו מוכרח, שהרי מקור דברי הרמ"א הוא מתשו' הרשב"א (ח"ד סי' מ"ז, והעתיקו הב"י שם) דכיון שאין הפירות בתחומו הקצה אותם מדעתו, והגר"א הביא לזה מקור מדין בהמות מדבריות שאינן לנות בתוך התחום, ומבואר שטעם הדין הוא משום דהוי כעין הקצאה לאוצר, והיינו דכיון שזה נמצא מחוץ לתחום, לפיכך אינו חושב שיבוא לידו ומקצה דעתו מזה, משא"כ במפתח שזה בידו והשימוש בו מותר, רק אין לו אפשרות להשתמש בזה, ליכא הקצאת האדם ולא הוי מוקצה].

העולה לדינא, דעת רוב הראשונים דהא דאמרו בתכשיטין הואיל ותורת כלי עליהן, היינו דלכך חשיב ככשמל"א ולא מוקצה מחמת גופו. אולם בניד"ד שהמפתח שרי להשתמש בו בעירו, תליא בפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן אי דינו ככשמל"א או ככשמל"ה, ולהלכה יעויין בסי' ש"ג סעי' י"ח דדבר זה לא הוכרע. ונראה דאף לדעת הרמב"ם ליכא ראיה בניד"ד דחשיב כשמל"א, דאפשר דתכשיטין גרע טפי לפי שבמקום זה (דהיינו בחצר שאינה מעורבת) אסור השימוש, ולפיכך חשיב במקום זה כשמל"א, משא"כ במפתח מותר לו השימוש אף במקום זה, רק שלגברא במקום זה אין לו בו שימוש (לפי שדלת ביתו חוץ לתחום), בזה י"ל דחשיב כשמל"ה. מיהו כל נידוננו הוי בגוונא שהמפתח חזי במקום זה לשימוש כל דהו, אבל אי לא חזי למידי חשיב מוקצה מחמת גופו (ולצד דחשיב כשמל"ה ד"ז צ"ע). וכל הנ"ל אמור רק בשבת, אבל ביו"ט לדעת השו"ע דפסקינן כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, אפשר דהמפתח הוי מוקצה, ואסור אף לצורך גו"מ.

וראיתי בשם הגרמ"י ריזל שליט"א להביא ראיה בניד"ד דחשיב כשמל"א, דהנה בשבת דף קכ"ד ע"ב אמר רב נחמן אמר שמואל חרס קטנה מותר לטלטל בחצר, אבל בכרמלית לא, ופירש"י בחצר דשכיחי בה כלים שהחרס הזה ראוי להם לכיסוי ותורת כלי עליו, אבל בכרמלית לא דלא שכיחי ביה מאני ולא חזי לכיסויי, ורב נחמן דידיה אמר אפילו בכרמלית אבל ברה"ר לא, ופירש"י אפילו בכרמלית הואיל ולאו רה"ר הוא שכיחי דאזלי ויתבי התם, וחזי לכסות בו רוק, ורבא אמר אפילו ברה"ר, ופירש"י כיון דבחצר כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה, ורבינו חננאל פירש דרבא סבר אפילו ברה"ר חזי לכפורי ביה טינא. ואזדא רבא לטעמיה דרבא הוה קאזיל בריתקא דמחוזא אתווסאי מסאניה טינא (נתלכלך מנעלו בטיט), אתא שמעיה שקל חספא וקא מכפר ליה (מקנחו), רמו ביה רבנן קלא, אמר לא מיסתייא דלא גמירי, מגמר נמי מגמרי, אילו בחצר הואי מי לא הוה חזיא לכיסויי ביה מנא, הכא נמי חזיא לדידי, ופירש"י חזיא לדידי לקינוח, ואע"ג דלא שכיח הרי שם כלי עליו בחצר.

ומבואר מחלוקת רש"י ור"ח בטעם דאיכא עליו תורת כלי, לדעת רש"י הוא משום דבחצר זה ראוי, ואף דברה"ר אינו ראוי אין זה חסרון [אלא דבעינן שיהיה ראוי לקינוח, ובטעמו מצינו כמה דרכים, הריטב"א

החדשים ביאר לפי דבעי שאף ברה"ר ד"ז יהיה ראוי לתשמיש כל דהו, ובלא"ה הוי מוקצה מחמת גופו, וכמו שאמרו גבי שרגא דנפטא. והחזו"א (סי' מ"ג ס"ק ט"ז) ביאר דאף דבכלי גמור שאין לו שימוש כאן בשבת מותר לטלטלו, מ"מ שברי כלים אף שראויים לכסות בהם, אם בפועל א"א לכסות בהם כלום (לפי שברה"ר אין כלים לכסות) בטלו מתורת כלי, ולפיכך בעינן שעכ"פ יהא ראוי לאיזה תשמיש, כגון לקנח בה מנעלו, אבל משום זה לבד אין עליו שם כלי לפי שאין דרך בנ"א לקיימן להכי, אלא דהוא נחשב לכלי משום שראוי לכסות בו בחצר. ויש שביארו לפי שאף כשמל"ה שרי רק כשיש לו צורך כל דהו, ולפיכך אי לא בעי זאת לקינוח הוי טלטול שלא לצורך ואסור. ויש שביארו עפמש"כ הבעה"מ (שבת דף קנ"ד ע"ב) דכשמל"א ואין לו שימוש לצורך גופו, גם לצורך מקומו אסור לטלטלו, לכן כיון שלשברי כלי חרס יש דין דכשמל"א (כמו שיבואר בעז"ה בסמוך), לפיכך בעינן שיהיה לו שימושי היתר. ואפשר עוד דלדעת הבעה"מ אף כשמל"ה נמי אם אין לו שום שימושי היתר חשיב מוקצה מחמת גופו, ולכך בעינן שיהיה ראוי למידי כגון לקנח בו הטיט]. ולדעת ר"ח הוא משום שראוי לקינוח, אבל מצד שזה ראוי בחצר לא חשיב כלי ואסור. וכ"כ הרשב"א (דף קכ"ה ע"א ד"ה הא דאמר ר"ז) בשם הראב"ד דהטעם דחשיב כלי לפי שראויה לקנח בה רגלו או מנעלו [דשם בסוגיא דשיירי פרוזמיות כתב דשיירי בגד שאינו של מצוה, אפילו אם השיירים הם פחות משלש על שלש אצבעות דאינן ראויין כלל, ובסתמא אדם זורקם לאשפה, אפ"ה אין זה מוקצה, כיון דזה ראוי למיכפר ביה טינופא, דלא גרע מחרס קטנה דחזיא לכפורי טינופא, ומבואר דזה עצמו מה שראוי למיכפר ביה טינופא הוי סיבה דיחשב כלי]. וכ"כ המאירי (דף קכ"ד ע"ב ד"ה חרס). ולהלכה פסק השו"ע (סי' ש"ח סעי' ז') כדעת רבא דשרי אפילו ברה"ר, וז"ל: חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה אפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה, ודייק הפמ"ג (משב"ז ס"ק י"ב) שדעתו כדעת רש"י מהא דהצריך שהחתיכת חרס תהיה ראויה לכסות בה כלי, ולדברי ר"ח וסיעתי' אף אם אינה ראויה לכסות בה כלי הרי ראויה היא לקנח בה מנעלו, אלא ע"כ דמחמת קינוח המנעלים אינו נעשה בכך כלי. וכן מבואר ברמב"ם (פכ"ו ה"ג) וז"ל: חרס קטנה מותר לטלטלה אפילו ברה"ר, הואיל וראויה היא בחצר לכסות בה פי כלי קטן. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ל"א) דדעת השו"ע דשרי אף ברה"ר שאין מצויים שם כלים לכסותן, כגון שנוטלו לקנח בה מנעלו מטיט, והטעם דכיון דאיכא תורת כלי עדיין על השבר בחצר, גם ברה"ר אין שם מוקצה עליה [והפלא שהביאוה"ל בסעי' י"ח (ד"ה קוץ) העתיק לסברת ר"ח והרשב"א דהכא לא שרינן כ"א מפני דחזי לקנח בו מידי, וצ"ע]. ועיין בחזו"א (סי' מ"ג ס"ק ט"ז) שהסתפק דאפשר דדוקא לצורך גופן שרי, אבל מחמה לצל אסור כיון שאין ראוי היום למלאכתו (מחמת שזה מונח ברה"ר ואסור להביאו לחצר), א"כ חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור. וע"ע בשפת אמת (שבת דף קכ"ד ע"ב) שגם הוא צידד כן, דדוקא לצורך גופו מותר כעובדא דרבא, והטעם כיון דראוי לכסות בו כלי בחצר, אלא דאסור להוציאו מרה"ר לחצר, הוי ככלי שמלאכתו לאיסור דשרי לצורך גופו ומקומו בלבד, וסיים השפ"א: אבל משמעות הפוסקים נראה דגם מחמה לצל מותר, מדכתבו סתמא (סי' ש"ח סעי' ז') דמותר לטלטלה, ע"ש.

נמצא לפי"ז בניד"ד לענין מפתח שאין בו עתה שום שימוש מחמת שזה מחוץ לתחום, יהיה אסור לדעת החזו"א והשפ"א כ"א לצורך גו"מ. וחכ"א רצה לחלק, דדוקא שברי כלים דכל שם כלי שבו הוא משום דחזי לכסויי ביה מנא, בזה אמרי' כיון דבמקום זה אין לו אפשרות לכסות ואינו יכול להביאו לחצר מחמת איסור לפיכך חשיב כשמל"א, משא"כ בכלי גמור דיש לו שם כלי מחמת עצמו, אז אף אם אין לו שום שימוש במקום זה חשיב כשמל"ה. אולם מדברי הגר"א חזינן לא כן, דבסי' ש"ג סעי' י"ח ביאר הא דתניא בדף מ"ו ע"א השיירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הנטלים בחצר, ואמר עולא מ"ט הואיל ואיכא תורת כלי עליה, דלדעת הרמב"ם דמוקי לה בחצר שאינה מעורבת ששבתו בתוכה, קמ"ל לאפוקי מסברת רב נחמן (בדף קכ"ד ע"ב) דחרס קטנה שרי בחצר אבל לא בכרמלית, אלא כרבא דאף ברה"ר לא הוי מוקצה משום דתורת כלי עליו בחצר, ומבואר דדינא דר"נ ורבא הוי אף בכלי שלם, ובתרווייהו שם כלי עליו מחמת שזה ראוי לשימוש בחצר, וא"כ אף בניד"ד לענין מפתח נמי שם כלי עליו רק מחמת שזה ראוי לו בעירו, וכיון דאינו יכול להשתמש לעירו מחמת איסור (תחומין) לפיכך חשיב כשמל"א.

והנה לענין דלתות הכלים שנתפרקו, תנן בריש פרק כל הכלים (שבת דף קכ"ב ע"ב) דלא הוי מוקצה, ונחלקו הראשונים בטעמו, יש שפירשו (תוס' שם ד"ה אדרבה, תוס' רי"ד, חי' הריטב"א החדשים) לפי דלא פקעה ממנו תורת כלי כיון שעומד להתחבר לאחר השבת, ויש שפירשו (המאירי, חי' המיוחסים להר"ן, הר"י מלוני"ל) לפי שדלתות הכלים ראויות לעשות בהן איזה מלאכה. ולהלכה, יעויין בט"ז (סק"ח) ובמשנ"ב (ס"ק ל"ה) שהעתיקו לטעם התוס' לפי שעומד להתחבר עם הכלי, והדברים מדוייקים בשו"ע, דבסעי' ו' לענין שברי כלים הצריך שיהיו ראויים לאיזו מלאכה, ואילו בסעי' ח' לענין דלתות הכלים לא הצריך זאת, ובע"כ כיון שעומד להתחבר למחר אל הכלי תו בטל הוא לכלי, וחשיב כבר מעתה כחלק מהכלי. וע"ע בפמ"ג (שם) שכתב דלפיכך מותר לטלטל אפילו מחמה לצל, לפי שמה שעומד להתחבר עשוא כבר מעתה כחלק מהדלת, והעתיקו המשנ"ב שם. ולפי"ז יש לדון אם מפתח חשיב לדלתות הכלים שנתפרקו, לפי שכל הכלי שבו נעשה מתי שהברזל (שיני המפתח) תקוע בדלת שאז הוא פותח וסוגר, אבל בזמן שהוא בחוץ אין לו שום שם כלי בפנ"ע, ובפרט כשזה מפתח שפותח רק את דלת ביתו (דבשלמא מפתח שפותח כל דלת י"ל דחשיב הוא כלי בפנ"ע, אבל מפתח של דלת ביתו כל חשיבתו הוא רק לגבי דלת ביתו), וכיון שדינו הוא כדלתות הכלים שנתפרקו, ועתיד הוא לשמש את הדלת, א"כ כבר מעתה לא הוי מוקצה ומותר לטלטלו אף מחמה לצל.

העולה לדינא לענין מפתח שנמצא מחוץ לתחום ביתו, לענין שבת לא ברירא אי חשיבא כשמל"א, ולענין יו"ט חמיר טפי, ולדעת השו"ע דפסק ביו"ט כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, א"כ אפשר דהמפתח הוי מוקצה. וע"כ לענין שבת אם המפתח הוא בצרור ותלוי עליו כמו שרגיל בימות החול, אז אם הוא כשמל"א הרי מדין טלטול בגופו א"א להתיר כיון שדרכו בכך, ומדין טלטול מן הצד אז תלוי בהא, דהנה קי"ל בהא דלכתחילה צריך לנער המוקצה, ובמקום שאינו יכול אז שרי לטלטל לצורך דבר המותר, ולפיכך בער"ש חייב להוציא את המפתח הנ"ל, ואם לא הוציא אז אם יש שם מפתחות שימושיים ומטלטל בשבילם מותר הכל, ואם לא אז אסור. ולצד דחשיב כשמל"ה נמי, כיון דקי"ל (סי' ש"ח סעי' ד') דשלא לצורך כלל אסור, א"כ ג"כ צריך להסירו בער"ש למה שלא צריך [אלא דבזה אם מטלטל מטעם שמפחד שזה יגנב אז מותר]. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סו"ס כ"ב) שכתב דנכון לדקדק שלא לישא עמו בשבת רק מה שיש לו צורך לאותה שבת גופיה, וע"כ נכון להסיר המפתח שאין לו צורך בו בשבת משאר המפתחות שיש לו צורך בו. אלא דבגוונא שהמפתחות תלויים עליו תדיר, יש שפסקו שדינו ככלי אכילה כיון שתשמישו תדיר, ודמי לבגדים שכתבו הפוסקים (קצוה"ש סי' ק"ח בבדה"ש סק"ז) דלא חל עליהם תורת מוקצה, וי"א דשאני מכלי אכילה לפי שאין לו בו שימוש תדיר (ועיין במאירי שבת דף קכ"ד ע"ב ד"ה כלי, שכתב דמותר לטלטל בגדים רק אם יש בהם צורך קצת, וכ"כ בזכרו תורת משה סי' נ"ג דין א', ולפי"ז פשוט שגם מפתח לא חשיב ככלי אכילה). ואם המפתח נמצא שלא בצרור, אז שלא לצורך כלל ודאי דאסור, ואם יש לו צורך כל דהוא (כדי שלא יגנב או שצריך למקומו), אז אי חשיב כשמל"ה מותר, ואי חשיב כשמל"א אז אם הוא לצורך מקומו מותר, ואי לאו אסור, ואף לצורך מקומו דהותר הוי רק בגוונא שיש למפתח שימוש כל דהו, אבל בלא"ה הוי מוקצה מחמת גופו ואסור, אולם לפי הצד שכתבנו דמפתח חשיב כדלתות הכלים שנתפרקו, יש להתיר אף מחמה לצל, וכן אף כשאין למפתח שום שימוש, וצ"ע.

הרב משה אלחדד
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בענין בנין וסתירה בכלים

בדף ק"ב ע"ב איתא: האי מאי דעל שופתא (יתד קטן) בקופינא (חור) דמרא (במה שחופרין), רב אמר חייב משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש.

ובדף קכ"ב ע"ב איתא: דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין ולא מחזירין, ואוקי לה בגמ' במסקנא דהחזרה אסורה לא משום בנין, דא"כ גם הנטילה אסורה משום סתירה, אלא לעולם אין בנין וסתירה בכלים, ואיסור חזרה הוא גזירה שמא יתקע, ויהיה האיסור משום מכה בפטיש, ובדף קמ"ו ע"א איתא במשנה שובר אדם חבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי.

משתי הגמרות הנ"ל האחרונות לכאורה מוכח דאין בנין וסתירה בכלים, ומהראשונה מוכח להיפך עכ"פ לפי רב דמחייב משום בונה.

עוד בגמ' עירובין ל"ד ע"ב דאיתא במשנה נתנו במגדל (מדובר על אוכל של עירובי תחומין שנתנו בתוך המגדל, ונעל בפניו ונאבד לו המפתח, הרי זה עירוב), ובגמ' שואלין דלכאורה אין לו עירוב לאדם זה, דהו"ל הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר.

ותירצו בגמ' רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא בבנין של לבנים עסקינן (הלבנים רק מונחות זו על גב זו בלא טיט ביניהן, דלאו סתירה הוא, רש"י).

שיטת התוס' והרא"ש

בכלי גמור וחזק שייך בנין וסתירה, והא דמוכח מכמה גמרות דאין בנין וסתירה בכלים, צריך לאוקמי דמיירי במוסתקי (כלי עשוי משברי כלים מדובקים בזפת דהוי כלי גרוע) דלא שייך ביה סתירה, ובהיותו גרוע לא חיישינן נמי שיתכוין לעשותו כלי. וכך מוכח מביצה ל"ג ע"ב, ובהא מיירי בדף קכ"ב ע"ב ובדף קמ"ו ע"א, אבל בדף ק"ב ע"ב ובעירובין ל"ד ע"ב מיירי בכלי חזק, וכן בעושה תיקון גמור בכלי חייב משום בנין וסתירה בכלים, ולמרות שההצעה של מוסתקי היתה לפי ר' אליעזר, ושמותי הוא ולא קיי"ל כוותיה, מ"מ גם לרבנן איכא לאוקמי הכי.

שיטת הר"ן

בכלי גדול שייך בנין וסתירה בכלים, משא"כ בכלי קטן, והתקשה הב"י בפשט הר"ן, היות ומוכח מהגמ' דהאי מאן דעייל שופיתא בקופינא דמרא דגם בכלי קטן יש בנין וסתירה, וי"ל דאם כלי נתפרק והחזירו, בזה אין בנין וסתירה בכלים אם אין צריך אומן בהחזרתו, אבל אם עושה כלי, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים, אלא **עושה** כלי מיקרי וחייב משום בונה.

שיטת רש"י

בכלים אין חיוב בונה אלא חיוב מכה בפטיש, רש"י בפרק כלל גדול גבי האי מאן דעביד חביתא, כתב דמשום בונה לא חייב דאין בנין בכלים, וע"כ חייב משום מכה בפטיש, דכל מידי דהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, וטעמו אמרנו דאין בנין חשוב כשבונים כלי, ואם אין בונה אין סותר, וא"כ נשאר רק חיוב מצד מכה בפטיש.

והנה רש"י בדף קמ"ו ע"א אהא דאמרינן שובר אדם חבית, פירש משום דאין במקלקל משום איסור שבת, והקשה הר"ן נהי דכל המקלקלין פטורים, אבל איסורא מיהא איכא, ואיך א"כ כתב רש"י להיתרא, ולכן יישב דהא משום צורך שבת התירו, ודווקא בכלי קטן, אבל בגדול לא משום דשייך בו בנין וסתירה.

והיינו לשיטת הר"ן דס"ל דיש בנין וסתירה בכלים, יפה תירץ, אבל לשיטת רש"י דסובר דאין בנין וסתירה בכלים ניחא דכלי לא הוי דבר חשוב, ואין כלל בסתירתו איסור, ולכן כתב דאין בקלקול זה איסור, דהא מלאכת סתירה אין לה חשיבות בפני עצמה אלא מצד מלאכת בונה, ואם אין בנין תו לא שייך לאסור הסתירה.

שיטת הירושלמי

מובא בתוס' עירובין ל"ד ע"ב ד"ה ואמאי, דבמגדל של אבן יש בנין וסתירה, אבל במגדל של עץ נעשה כשובר חבית לאכול ממנה גרוגרות, ומשמע דבלא מוסתקי נמי שרי בכלי עץ.

שיטת השו"ע

בשו"ע סימן שי"ד סעיף א' כתב וז"ל: "אין בנין וסתירה בכלים, וה"מ שאינו בנין ממש כגון חבית, הג"ה שאינה מחזקת מ' סאה שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשוברה ליקח מה שבתוכה, ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הו"ל מתקן מנא, אבל אם היא שלימה אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי, ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש". ומדברי השו"ע הנ"ל משמע דס"ל כמ"ד יש בנין וסתירה בכלים בשבת, שהרי כתב וה"מ שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה וכו', ומשמע דבחבית שלימה אסור.

עוד משמע מדבריו דטעם האיסור הוא משום סותר, שהרי כתב ברישא אין בנין וסתירה בכלים, ומהגמ' (ביצה ל"ג ע"ב) משמע דהטעם משום גזירה שמא יתכוין לעשות כלי, וברי"ף (בסוגיין) וברמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת ה"ב) העתיקו למתניתין דשובר אדם את החבית כצורתה, ולא העמיד במוסתקי, ומשמע דס"ל דאין בנין וסתירה בכלים בשבת כלל.

ובספר אור לציון או"ח סימן קכ"ד כתב להקשות דהא הכא אין איסורו אלא מדרבנן, דהא קיי"ל שבת ק"ה כל המקלקלין פטורין, ובשל סופרים הלך אחר המיקל, וא"כ הו"ל לשו"ע לפסוק כרי"ף והרמב"ם בדרבנן.

שיטת הרמ"א

דגם בחבית של מוסתקי לא התרנו לשבור אלא בשאינה מחזקת מ' סאה, אבל במחזקת מ' סאה אסור אפילו במוסתקי, והקשה מנ"ל להרמ"א לחדש כן, דלכאורה מפשט דברי הראשונים שהעמידו במוסתקי לא משמע לחלק בין גדולה לקטנה.

בשיטת רש"י

הקשה החזו"א או"ח (סימן נ"א אות ח') דרש"י שבת (דף מ"ז ד"ה חייב חטאת) ס"ל דבעושה כלי חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה, ומשום דס"ל דאין בנין וסתירה בכלים, וא"כ קשה כיון דס"ל לרש"י דאין בנין וסתירה בכלים, אמאי הוצרך לטעמא דאין במקלקל איסור בשבת, תיפו"ל דאין סתירה בכלים ואין כאן מלאכה כלל.

יסוד דברי האור לציון

דרש"י הרגיש איך מתיר התנא לשבור חבית, והא קיי"ל דבכל מלאכות שבת דחייב עליהן כנגדן במלאכה ההפוכה ג"כ חייב, וכגון מלאכת תופר ומלאכת קורע, מלאכת בונה ומלאכת סותר, כותב, מוחק, מבעיר, מכבה, וא"כ ה"נ במלאכת מתקן מנא אמאי לא יתחייב הסותר כלי משום מקלקל מנא, וע"כ כתב דאין במקלקל שום איסור שבת, וה"ט דמתקן מנא חיובו משום מכה בפטיש, ואין כנגדה חיוב דמקלקל מנא, דהמקלקל מנא אין שום צורה של איסור, ולכן מותר אף לכתחילה.

ונתיישב בזה גם קושיית הר"ן מהא דכל המקלקלין פטורין, דכל המקלקלין עושים בצורה של עשיית מלאכה רק בדרך קלקול, משא"כ הכא שאין בה מלאכה כלל.

יישוב דברי הרמ"א

דהנה דעת רש"י דההיתר של מוסתקי הוא משום שאין בו חשש שמא יעשה כלי כיון שאינו חשוב, ואף אם יעשה כלי אין שם כלי עליו, ובמשנ"ב סק"ו כתב דאפילו בשל מוסתקי אם עושה פתח להכניס ולהוציא אסור מהתורה, ותמה החזו"א (סימן נ"א אות ז') שהרי כ"ז לשיטת רש"י שמחייב במוסתקי, אבל לשיטת התוס' אין חיוב כזה והלכה כבתראי. וביאר שדברי התרומת הדשן שהביא הרמ"א אזלי לשיטת רש"י, דס"ל דאף במוסתקי אם יתכוין לעשות כלי חייב, ולכן דווקא בכלי קטן לא חיישינן שמא יעשה כלי משום שאינו חשוב, אבל בכלי גדול המחזיק מ' סאה אף במוסתקי חיישינן שמא יעשה כלי, וזהו מקורו של הרמ"א דאפילו בחבית של מוסתקי בעינן שלא יחזיק מ' סאה, ומיושבים בזה דברי המשנ"ב דהוא כשיטת הרמ"א דפסק כרש"י דאף במוסתקי יש בנין וסתירה, א"כ אם עושה פתח שעשוי להכניס ולהוציא חייב.

יישוב בדברי השו"ע

השו"ע ס"ל כדעת התוס' והרא"ש שלא התיר לשבור החבית, אלא בחבית של מוסתקי שאין בה דין בנין. וכהרי"ף לא עבדינן משום דאיהו ס"ל דאין בנין וסתירה בכלים, ואנן קיי"ל דיש בנין וסתירה בכלים.

וכהרשב"א נמי לא עבדינן משום דאיהו ס"ל שהשובר כלי בידו ומתכוין לעשות כלי פטור משום דהוי כלאחר יד, גבי קוטם ביד אפילו לחצוץ בו שיניו אינו אלא משום שבות, כיון דאינו בכלי, וה"ה בשובת חבית ביד דהוי דרך שינוי, ואפילו יתכוין לעשות כלי אינו חייב, ולכן התיר אף בחבית שלימה שאינה של מוסתקי, דאנן קיי"ל דהשובר כלי בידו חייב.

וכהרמב"ם שהתיר מחמת שדחה סוגיא דביצה דהקוטם בין ביד בין בכלי חייב, דנקראים עושה כדרך מלאכה, ור"א ס"ל דחייב משום דס"ל יש בנין וסתירה בכלים, ופסק כר"א דלחצוץ בו שיניו אסור, אבל להריח בו התיר משום מעשה רב, דרב יהודה דלא גזרינן בזה שמא יקטום לחצוץ בו שיניו, וה"ה בחבית שלימה דמותר לשברה, ולא גזרינן שמא יתכוין לעשות כלי.

וכ"ז הרמב"ם לשיטתו דס"ל דלקטום לחצוץ בו שיניו הוי דאורייתא, וה"ה גבי חבית, אבל השו"ע דס"ל דאיסורו מדרבנן כמבואר בסימן שכ"ב סעיף ד', ולכן אסר לשבור חבית גזירה שמא יתכוין לעשות כלי, וע"כ לא התירה המשנה אלא בחבית של מוסתקי, אבל בחבית שלימה אסור מטעם סותר. וכפשטות הגמ' בביצה דנחלקו בקוטם ביד, אבל אם חותך בסכין ומתקנו חייב לכו"ע.

ביאור במחלוקת השו"ע והרמ"א בסכין התקוע בחבית

דעת השו"ע בסכין התקוע בחבית דמותר להוציאו, דהוי פסיק רישיה שירחיב הנקב, כיון דס"ל כדעת התוס' שבמוסתקי אין דין בנין לכן מותר בכל ענין. דעת הרמ"א לאסור אא"כ הוציאו כבר מע"ש, דס"ל כדעת רש"י

שאף במוסתקי חייב משום מכה בפטיש, ולכן בעינן דווקא הוציאו מע"ש.

היוצא למעשה

זורק כדור העשוי משלג

הזורק כדור העשוי משלג וע"ז מתפורר הכדור, דעת הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פרק ט"ז הערה ק"ט וח"ג שם) שלא עבר על איסור סותר, כיון שאין זו סתירה גמורה, ועוד שאין כוונת הזורק לפורר את הכדור.

פתיחת קופסאות שימורים

דנים האחרונים אם יש בו משום איסור סותר או מכה בפטיש, שכן משנעשה פתח בקופסה ראויה היא לשימוש.

דעת הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פרק ט' הערה י') שהקופסה נחשבת כלי אף בעודה סגורה, ומ"מ אין בכך משום איסור סותר ומותר לפותחה, שכיון שאין הדרך להשתמש בה שימוש חוזר אלא לזורקה מיד לאחר פתיחתה, דינה כחבית שהדביק שבריה בזפת (מוסתקי) שמותר לשוברה, כיון שאינה כלי חשוב, אך אם בדעתו להשתמש בקופסה שימוש נוסף, צידד (שש"כ שם הערה י"ד וח"ג שם) לומר שאסור לפותחה משום תיקון מנא.

דעת החזו"א או"ח (סימן נ"א ס"ק י"א) שאין איסור סותר בפתיחתה, לפי שבעודה סגורה אין היא נחשבת ככלי כלל, ומ"מ אסור לדעתו לפתוח קופסאות שימורים משום איסור בונה, דכיון דבעודה סגורה לא נחשבת כלי, הפותח אותה נחשב כיוצר כלי גם אם לא עשה פתח יפה, וחייב משום בונה.

ואפילו אם דעת הפותח להשליך את הקופסה לאחר שירוקן אותה מתכולתה אסור, כיון שהרבה אנשים משתמשים בקופסאות אלו, ועוד ששומרים את שאר האוכל בקופסאות אלו להרבה זמן, ולכן בכל מקרה אסור לפתוח הקופסה, כמו שמצינו בביצה ל"ג ע"ב שגזרו על מי שלא מכוין לכלי שמא יכוין לכלי. עוד מצדד לומר שמעיקר הדין אסור לפותחה, דכיון שהרבה אנשים משתמשים בקופסאות שימורים נחשב כעושה כלי, אף אם אין בדעתו להשתמש, כיון דיש לה שם כלי ודעתו לא להשתמש בה, לא מפקיעה משם כלי.

וכתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן פ"ב ס"ק ל"ו שבמקום שהדרך לזורקה גם החזו"א יודה. אכן דעתו שבזמנינו אף שרוב האנשים משליכים את הקופסאות מיד לאחר שמרוקנים אותן, מ"מ מכיון שיש שמחזיקים אותן לצורך בישול ביצים, כדי שאם תימצא בהן טיפת דם לא יצטרכו להגעיל את הכלי, אלא ישליכו אותו, נדון הוא כמקום שאין זורקין אותן, וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פרק ל"ז סק"ד).

ובמקום שאין נוהגים לזרוק את הקופסה, מותר לנקב את הקופסה באופן שלא תהיה ראויה לשימוש לאחר הפתיחה, ולפותחה לאחר מכן, וכן דעת הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פי"ד הערה 77). ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קכ"ב ענף ט') כתב טעם אחר מדוע אין בפתיחת קופסאות שימורים משום איסור סותר, דיש לדון את הקופסה כקליפה לאוכל, וכדיין חותלות המובא בשו"ע להלן ס"ח, וכמו שמותר לשבור קליפה של אגוז כדי ליטול את האוכל שבתוכו, כך מותר לפתוח קופסאות שימורים כדי ליטול האוכל שבתוכה, והוסיף שלמעשה כיון שבני תורה מועטים הם אין להתיר את הדבר אם לא לצורך גדול, כגון בסעודת נישואין, או שהזמין אורחים ויתבייש אם לא יפתח את הקופסאות, וגם באופן זה יפתח ע"י נכרי, ואם אין נכרי אם הוא ת"ח יפתח בצינעה.

דעת התהילה לדוד (ס"ק י"ב) דהפותח קופסת שימורים עובר על איסור סותר, שלדעתו יש תורת כלי על הקופסה אף בעודה סגורה, ואף אין דינה כמוסתקי או חותלות.

בשו"ת אור לציון (ח"א סימן כ"ד) כתב ע"פ דברי השו"ע סי' שי"ד סעי' ח' שחותלות של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל, וחותך אפילו בסכין ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כשובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם, וכתב המ"א (ס"ק י"ג) דהיינו טעמא דכיון כלים גמורים, שאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן, מותר. ולפי"ז בקופסאות שימורים, כיון שגם הם כלי עראי לשימוש האוכלין, ושוב נזרקים אח"כ, וע"ז החזו"א כתב דכל זה בזמנו שהיו רגילים להשתמש בקופסאות לתשמישים שונים כמסמרים וכיו"ב, משא"כ בימינו שאין דרך להשתמש בהם גם החזו"א יודה שמותר. ובח"ב עמוד ר"כ כתב לעשות נקב בתחתית הקופסא, שבאופן זה אחר שיפתח מלמעלה אין לחוש שיתכוין לעשות כלי לתשמיש חדש, כיון שכבר מנוקבת מלמטה. אולם דעת המנוחת אהבה (ח"ג עמוד רמ"ז) לאסור, כיון שגם כשהקופסא סגורה היא משמשת לאחסנת האוכל שבתוכה, ולכן נחשבת כלי, והמנקב סותר כלי.

ג' שלבים בבנין בכלים

בספר אור ההלכה מחלק את דין בנין בכלים לג' שלבים, א. תקיעה בחוזק גמור חייבים עליו מהתורה. לדוגמא: 1. ידית של מטאטא שיצאה ממקומה, אסור מהתורה להחזירה בחוזק גמור. 2. לול של תינוק שהקרשים שבו תקועים בין שני קורות, אסור להדקם אפילו שלא במסמרים כיון שדרכם להיות מהודקים, ע"פ השו"ע סימן שי"ג סעיף ו' וסעיף ט' ואחרונים.

ב. הידוק שלא בחוזק גמור אסור מדרבנן שמא יתקע. משנ"ב ס"ק מ"א. לדוגמא: 1. בתיבה של ס"ת יש עמודים קטנים המיועדים להנחת רימונים, במקרה ונפל עמודון אחד אסור להחזירו למקומו. 2. מדפים קטנים מפלסטיק שמרכיבים אותם אחד על גבי השני או עגלות של ירקות וכדומה, היות וזה מורכב מצינוריות שצריך לדחוף אחת בשניה, אך ההרכבה היא לא חזקה דיה אלא ניתנות לפירוק בקלות, האיסור להרכיב מדפים כאלו הוא מדרבנן.

ג. חיבור רפוי מותר לכתחלה בכלי שדרכו להיות רפוי, אבל כל שדרכו להיות בחוזק לא מועיל לעשותו רפוי. גדר רפוי הוא כל שאדם לא מקפיד אם יתנועע בתוך החור, לדוגמא: 1. שולחן שבפלטה שלו יש שני פינים שנכנסים לתוך שני חורים שבבסיס השולחן, זה נקרא רפוי, שכל המטרה רק שהשולחן לא יברח לצדדים, וניתן להרים את השולחן בקלות. 2. שולחן שנפתח, והפלטות הנפתחות מוחזקות בעזרת פינים שנכנסים לתוך הלוחות הקבועים, ומשתלבים בתוך התוספות הנפתחות, היות וזה חיבור קל מותר לכתחלה.

הכלל בזה: כל דבר שרגילים לפרקו ולהחזירו תדיר, אין בו משום בנין ולא תיקון מנא, ומותר לפרקו ולהחזירו (כ"כ הגרש"ז אויערבאך).

פתיחת נייר כסף של קפה נמס

בשו"ת תשובות והנהגות (סימן ק"ח אות ח') כתב בקופסת קפה נמס המכוסה בנייר כסף למעלה ששומר הקפה טרי, דאינו דומה לעור שע"פ החבית שמסיר העור לגמרי ומשתמש בעור אחר, ולפני שמניח עור אחר אין הכלי ראוי לשימושו הקודם, לכן לא נקרא כה"ג מתקן כלי, משא"כ בנידון דידן שקורעו ונשארת הקופסה מתוקן לעולם, ומצוי שמשתמשים בו אח"כ ע"י כיסוי הפח שעליו, ולכן אין להתיר לכתחלה לקרוע, דמצוי שנעשה בעלמא לכלי לא רק לאוכלין בתוכו, אבל בקופסאות קטנות נראה שגם לכתחלה מותר להוציא ממנו הקפה, כיון שבגמר האוכל רגילים לזורקו.

קופסאות חלב או מיץ טבעי

כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ח) דכיון שהדרך לפותחן ע"י הפרדת הקפלים אסור לפותחן, ואין דינן כדין נקב ישן שנסתם שמותר לפותחו כשהוא מעל השמרים, משום שבקופסאות אלו לאחר מילוי תוכן הקופסא סוגרים את הפתח יפה יפה ובטל הנקב הראשון, ולכן נחשבת פתיחתן כעשיית נקב חדש.

פקק מתכת המצוי בבקבוקי בירה

כתב החזו"א או"ח סימן נ"א ס"ק י"א שמותר להסירו מהבקבוק, ואע"פ שבשעת הפתיחה מעקמים את הפקק אין בכך משום איסור סותר, לפי שפקק זה דומה למגופה של חבית, ולא מצינו איסור סותר במגופה, והוסיף ואע"פ שבפותחות של מתכת יש איסור סותר, וכפי שכתב השו"ע סעיף ז', מ"מ פקק זה הואיל ולא נעשה אלא בשביל לסתום את הבקבוק עד פתיחתו, ולא לצורך שימוש נוסף, עיקומו בשעת הפתיחה נחשב כשימוש בפקק ולא כסתירה. ועוד טעם דכיון שעומד הוא להעקם בפתיחתו בטלה ממנו תורת כלי, ולכן לא שייך בו איסור סתירה.

טעם נוסף בשו"ת מנחת שלמה (מהדו"ת סימן ל"ב) לפי שהרחבת הפקק ע"י עיקומו אינה נחשב סתירת כלי, שכן אף לאחר הרחבתו משמש הוא לכיסוי הבקבוק.

פקק מתכת של בקבוקי יין

פקק הברגה העשוי ממתכת שעם פתיחתו נפרד ממנו חלקו התחתון, ונשארה כעין טבעת על צוואר הבקבוק, כתב הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה ח"א שם) שאסור לפותחו, לפי שבפתיחתו עושה הוא את הפקק למכסה הראוי לשימוש, שכן עד פתיחתו לא היה הפקק אלא כיסוי אטום ע"ג הבקבוק, ולא היה יכול לשמש לפתיחה ולסגירה של בקבוק זה ובקבוקים אחרים, ומשום כך נחשב לעושה כלי.

וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות סימן ל"ה). וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פרק ל"ז סק"ג). ודעת הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פרק י"ד הערה 68) שאסור לפתוח פקק זה משום איסור מחתך, והסתפק אם איסורו מדאורייתא או מדרבנן, אך אם משאיר הוא את הפקק מחובר במקצת לטבעת מותר.

ודעת האור לציון והרב פישר שמותר, שהרי אף לפני ההידוק בבקבוק היה עליו תורת כלי, שהיה אפשר לפתוח בו הבקבוק, וגם כשמשמש כמכסה נשאר שם כלי, ודמי למגופת חבית שמותר לשוברה, ועוד שבהסרת המכסה אינו מתכוין לתקן כלי אלא לפתוח הבקבוק, וכתב המגיד משנה שכל שאינו מתכוין אין בו משום תיקון כלי.

לנקב פקק במתכת ולפתחו

דעת הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פרק ט' הערה ס"א) שמותר, שכיון שניקב את הפקק שוב אין רגילים להשתמש בו, ואין בפתיחתו משום יצירת כלי, והוסיף שאף איסור סותר אין בניקוב הפקק, שכיון שהפקק אינו כלי חשוב דינו כמוסתקי שאין בו משום איסור סותר.

וכן דעת הגרי"ש אלישיב (ארחות שבת ח"א פרק י"ב הערה ל'), והוסיף הגרש"ז אויערבאך שאף אם לא היינו דנים את הפקק כמוסתקי, לא היה איסור סותר בניקובו, שכן בעוד הפקק על הבקבוק אין הוא חשוב ככלי, ולכן ניקובו אינו נחשב כסתירת כלי.

פקק של בקבוקי שתיה קלה העשוי מפלסטיק

דעת הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה מהדו"ת שם) שמותר לפותחו, ואע"פ שבפתיחת הפקק מתנתקת ממנו הטבעת המצמידה אותו לבקבוק, מ"מ אין דינו כפקק מתכת, כיון שבפקק מתכת נראית הטבעת כחלק מהפקק, וניתוקה מהפקק נחשב כיצירת פקק, אבל בפקק הפלסטיק ניכרת הטבעת כדבר נפרד מהפקק עוד קודם פתיחת הבקבוק, וניתוקה מהפקק נחשב כהסרת טיט או שעוה המצמידים פקק לבקבוק, ולא כיצירת פקק חדש.

מאידך דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני) שאסור לפתחו, שלדעתו אף בפקק פלסטיק נחשבת הסרת הטבעת כיצירת פקק חדש, והגרי"ש אלישיב (ארחות שבת הערה ל"א) אסר לפתוח את הפקק משום איסור מחתך.

פתיחת פחיות שתיה

פתיחת פחיות שתיה באמצעות משיכת הלשונית שבראשן, התיר הגרש"ז אויערבאך שכן אין הפותח רוצה לפותחן בסימון המוטבע בדווקא, ואינו פותח פתח שיש בו מדה, אלא משום שכך הוא האופן הנוח ביותר לפתוח את הפחית. ועוד טעם דאיסור מחתך רק כשיש לחותך ענין בדבר הנחתך, וכאן אין הוא רוצה את הפחית הנחתכת, אלא רוצה שיהיה חור כדי שיצא המשקה בצורה הטובה ביותר.

ועוד טעם, שכיון שזורקים את הפחית מיד לאחר ששותה ממנה, בטלה היא למשקה שבתוכה, ודומה לקליפה של המשקה, וכיון שאיסור מחתך אינו נוהג באוכלין אין הוא נוהג אף בפחיות.

מאידך דעת הגרי"ש אלישיב (ארחות שבת ח"א פרק י"א סמ"ג) שכיון שבשעת הפתיחה נוצר פתח לפי מדה, הרי זה בכלל מקפיד על המדה, והמסיר את הלשונית עובר על איסור מחתך.

ובשו"ת אור לציון ח"ב עמוד רכ"ה כתב דמותר לפתוח כיון דהוי כלי גרוע, ומעיקר הדין יש להקל גם בפותח את כל המכסה, אך טוב להחמיר שלא לנתק את כל המכסה היכא דאפשר, שיש חששו לפתח יפה בזה.

פתיחת שקיות חלב

כתב באור לציון (פרק כ"ז הלכה ז') דמותר מטעם דחשיב ככלי רעוע, ודמי מוסתקי, וכן דמי לחותלות של תמרים, ואפילו במקום ההדבקה התיר כיון שהיא הדבקה לזמן.

הרב צוריאל אוחיון
כולל "אליבא דהלכתא" אלעד

יבאר ענייני מלאכות בונה, סותר, ומכה בפטיש

מלאכת בונה

איתא ברמב"ם בפ"י מהלכות שבת הי"ב וז"ל: הבונה כל שהוא חייב, המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל תל או מילא גיא הרי זה בונה וחייב. אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט, הנותן את הטיט חייב וכו'.

ובהי"ג כתב וז"ל: העושה האהל קבוע הרי זה תולדת בונה וחייב, וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו ה"ז תולדת בונה וחייב, וכן המגבן את הגבינה הרי זה תולדת בונה, ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת, המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה, וכן כל כיוצא בו, וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, ה"ז תולדת בונה וחייב, ע"כ.

והמתבונן בדברי הרמב"ם חזי דבהי"ב מפרש האבות דבונה, ובהי"ג מפרש התולדות, וההבדל בין המקרים שמנאם באבות לאלו שהתולדות, הם דבאבות הביא מקרים שפועל במחובר לקרקע, דדמי לבנין דהוה במשכן (דהוה במחובר לקרקע כמו שיתבאר בהמשך ע"פ הירושלמי בריש הובונה בבנית אדנים וקרשים). ובהי"ג בתולדות מדבר על דברים שפועל בתלוש, כגון גבינה וכלים, ומאחר דלא הוה במחובר לקרקע לא בנין ממש הוא אלא תולדה.

אלא דצ"ע, דבריש הי"ג כתב העושה אהל קבוע ה"ז "תולדת בונה", וצ"ע מדוע הוי רק תולדה, הא הוי בנין ממש, דבפשטות אהל קבע היינו שמחובר לקרקע, וכן הקשה האבהא"ז בפ"י ה"י וז"ל: "דלמה הוי תולדת בונה, ולמה לא הוי בונה ממש, והא בונה הוי בכ"ש, ומה הוי בונה ממש דנימא דהעושה אהל קבוע הוי תולדת בונה", עכ"ל.

וע"ש באבהא"ז שהאריך עוד בקושיות על הרמב"ם, ומכח זה הסיק היסוד שהביא עתה, וע"כ כתב האבהא"ז בדברי הרמב"ם, בהקדים דבפ"ז ה"ו כתב הרמב"ם וז"ל: ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד, הרי זה דומה לבנין וכו', ע"כ. חזינא מדבריו, דמאפיין מלאכת בונה דמשייך מגבן לבונה, הוא קיבוץ חלקים לעשותם לגוף אחד, אך עדיין לא סיבה לעשותו אב דבונה, אע"פ דיש בו קיבוץ חלקים, דהרי כתב הרמב"ם הרי זה "דומה" לבנין, וכן בפ"י הי"ג כתב שזה תולדת בונה.

והמאפיין שחסר כאן לעשותו לאב הוא אוהל קבוע כלשון האבהא"ז, ואוהל קבוע היינו חלל העשוי לקבע, דהיינו זמן קבוע ולא עראי, וראיה לדבר דהמושג אוהל היינו חלל, דבגמ' בסוכה (ט"ז ע"א) בסוגיא דחוטט בגדיש איתא, אמר רב הונא לא שנו אלא שאין שם חלל טפח, אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה ה"ז סוכה, וכתב רש"י בד"ה אבל אם יש וז"ל: חלל טפח אהל הוא וכו', היינו שחלל חשוב הוא המחיל על הדבר שבאהל (וכן בסי' תרל"ה ברמ"א לגבי דין דבעי סכך לאחר הדפנות, ע"ש במשנ"ב סקי"א שכתב דכל שיש מחיצה טפח מיקרי אהל), והמקור דבעי "אהל" קבע כדי לעשותו לאב דבונה, והוא מהמאפיינים המרכיבים של המלאכה, מצאנו בב' מקומות, א. בגמ' בביצה (כ"ב ע"א) במ"ד אין בנין בכלים, כתב רש"י בד"ה אין תורת בנין בכלים וז"ל: אבל חזרת חוליות שאין בה אלא משום בנין, אין בונה אלא בבתים "ואהלים", עכ"ל. משמע דבעי אהל כדי לחייבו משום בונה, וזו הסיבה דבכלים לא דמי לבנין דלא הוה אהל. ב. בגמ' בשבת (מ"ו ע"א) איתא כילת חתנים מותר לנטותה, וכתב רש"י בד"ה מותר לנטותה וז"ל: "דכיון שאינו רחב טפח אינו אהל, ואין בו לא בנין ולא סתירה", משמע להדיא דבעי "אהל" לעשותו בונה. העולה מהדברים, דכדי שיהיה אב דבונה בעי ב' דברים, א. קיבוץ חלקים לעשותם גוף אחד. ב. אוהל קבוע, היינו חלל העשוי לקבע, וכלי אע"פ דיש בו חלל אינו אהל, דשם אהל היינו חלל שגרים בו כמו בסוכה (עיין בדברי האבהא"ז), ולפי"ז ביאר שפיר דהעושה אהל קבוע הוי רק תולדה, הואיל ויש בו רק מאפיין אחד דאהל קבע, אבל אין בו קיבוץ חלקים, וכן המגבן הוה תולדה, דאע"פ דעשוי מקיבוץ חלקים מ"מ אינו אהל קבוע, ורק כשיש ב' התנאים הוי אב, ושחסר אחד התנאים הוי תולדה, וכשאין שום תנאי לא שייך כלל לבונה.

אלא דהקשה על דברי עצמו, דהא בהי"ד פסק הרמב"ם וז"ל: הבונה כל שהוא חייב, המשוה פני הקרקע [לא בדיוק כפי שהקשה ע"ש] בבית, כגון שהשפיל תל או מילא גיא ה"ז בונה וחייב, ובהלכה י"ג כתב: העושה אהל קבוע ה"ז תולדת בונה וחייב, ומזה דבהי"ב לא כתב דהוי תולדה כמו שהדגיש בהי"ג, משמע דהוה אב.

וצ"ע דמאחר דבעי ב' תנאים כדי לעשותו לאב, הלא במשוה פני הקרקע, לדוגמא בהשפיל תל, ליכא כלל קיבוץ חלקים, ואפילו עשיית אהל אין כאן כ"כ, דאינו עשיית אהל ממש, אלא רק מוסיף חלל לבית במה שמפנה התל, וא"כ מדוע הוי אב.

ולפיכך הסיק דגדר הדברים, דכדי להחיל שם של בנין שיקרא בנין צריך ב' תנאים, קיבוץ חלקים ואהל קבע, דאז הוי בנין, אבל במעשה מלאכה המחייב משום בונה לא בעי לעשות ב' התנאים כדי שיהיה אב, אלא בין אם היה כבר תנאי אחד עשוי והשלים התנאי השני, חייב משום אב דבונה, ובין באופן שכבר היו ב' התנאים, ופועל בבנין שעשוי מב' התנאים לתקנו, ולפיכך אם היה כבר עצים תקועים זה בזה, והלך פלוני וחברם בקרקע

ועשאם אהל, הוי אב דבונה, דאע"פ דעשה רק חלק אחד, מ"מ נעשה ע"י בנין גמור. וכן כשהיה ב' התנאים ועשה בהם תיקון, כגון השפיל תל, סו"ס פעל בבנין גמור והוי בונה גמור, דמתייחס לבנין עצמו. אבל באהל קבע דבבנין עצמו חסר, דבבנין זה אין כלל קיבוץ חלקים, הוי רק תולדה.

ולפי"ז ביאר דהא דאין בנין בכלים, היינו דאין שם החלק של אהל קבע, דכלים לאו אהל נינהו דהוי חלל חסר משמעות, אבל החלק דקיבוץ חלק וחלק הוי גם בכלים, ולפיכך בעושה כלי מתחלתו הוי בונה, שהרי יש קיבוץ חלק אל חלק, והוי רק תולדה דאין בו החלק דאהל כלל. וכתב עוד דבחלק של אהל קבע לא בעי שיעשהו עד שיעשה גוף אחד, משא"כ בחלק של קיבוץ חלק אל חלק בעי דוקא עד שנעשה גוף אחד, כלשון הרמב"ם בפ"ז, עכת"ד ע"ש באריכות. ולפי איך שכתבנו בדבריו, לכאורה יצא דנקב בלול של תרנגולים יהיה אב דבונה, משום דאע"פ דאין במעשהו לא עשיית אהל קבע ולא קיבוץ חלקים, מ"מ פועל בדבר שיש בו ב' התנאים שהוא חלול, ובזה סגי לעשותו אב כמו במשוה פני הקרקע, דאין הסיבה שחייב שם משום שהיה קיבוץ והוסיף תוספת חלל, אלא שפעל בדבר דהיה בו חלל אהל קבוע וקיבוץ חלקים, דכן משמע ברש"י (ע"ג ע"ב) בנוטל גבשושית בבית בד"ה בבית, שכתב וז"ל: בבית שייך בנין שמתכוין להשוות קרקעיתו, ע"כ. משמע בפשיטות מצד שמתקן שהקרקע ישרה, ולא מצד הוספת חלל, ודוק.

ובאמת מדוייק ברמב"ם, דבפ"י הי"ג כתב העושה אהל קבע ה"ז תולדת בונה וכו', וכן העושה עושה כלי אדמה וכו' ה"ז תולדת בונה וכו', וכן הלאה בהלכה זו כותב על כל דבר ה"ז תולדת בונה, ובהי"ד כתב וז"ל: העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה, "חיים משום בונה", ולא כתב ה"ז תולדת בונה, משמע דהוי אב.

ואפילו אי תימא דהוי תולדה, משום דבהי"ב על משוה קרקע כתב "הרי זה בונה וחייב", וכאן בנקב בלול כתב "חייב משום בונה", ולא כתב הרי זה בונה, משמע דהוי תולדה, ורק במשוה הוי בונה בעצמו, אפ"ה לא קשיא לפי איך שיסדנו דאע"פ דפועל בעשייתו נקב בלול בדבר שיש בו ב' התנאים לא הוי אב מצד דבר אחר, והוא מצד דהוי בנין כל דהו, וכמו שמבואר בתוס' (ק"ג ע"א) דבזה איפלגו רב ושמואל, דעד כדי כך מהאי טעמא פליג שמואל וסבר דלא הוי בונה, וא"כ מסתבר דלרב אע"פ דהוי בונה, לכל הפחות שיהיה תולדה, דלא דמי ממש לבונה, דתולדות בונה לא הוי דוקא באופן שחסר אחד התנאים, דגם כשיש התנאים אפשר להיות תולדה באופן שלא דומה מצד אחר. והא דאיתא בסוגיין דלרב הוי בונה, אע"פ דאין בעשייתו לא עשיית אהל ולא קיבוץ חלקים, וכן לא פועל בדבר שיש בו אפילו אחד מב' תנאים, מ"מ מאחר דהוי לצורך הבנין הוי תולדה דבונה, ונפקא מהדברים דשם בנין הוא היכא דאיכא ב' תנאים, א. קיבוץ חלקים לעשותם "לגוף אחד". ב. עשיית אהל קבע שהוא חלל שעשוי לקבע ולא זמני.

ועשיית המלאכה המחייבת משום בונה, מתחלקת לכמה חלקים, 1. באופן שעושה ב' התנאים או משלים לב' תנאים, או פועל ומתקן בדבר שיש בו ב' התנאים, הוי בונה גמור ואב מלאכה. 2. באופן שאין כאן בסוף הדבר לאחר עשייתו אלא רק תנאי אחד, כגון באהל קבע דאין כאן קיבוץ חלקים, הוי תולדה בלבד. 3. ובאופן שיש ב' התנאים אפשר דהוי תולדה, כגון דלא דמי מצד עצמו משום דהוי בנין כל דהו. 4. וכן באופן שאין ב' תנאים כלל ולא עשה ב' תנאים, כל שהוא לצורך הבנין הוי תולדה דבונה.

ויעויין בקה"י בסי' ל"ז שהביא דברי האבהא"ז, והקשה עליו דלדבריו נפקא דכל מה שכתב הרמב"ם שהעושה אהל קבוע הוי תולדת בונה, הוא דוקא בעושה מערה דלא קיבץ חלק אל חלק. וזה דוחק, דבכל מקום אהל ענינו פריסת בגד או עור על איזה דבר שיש בזה קיבוץ חלקים וכיו"ב, ולאו דוקא מערה.

ולפיכך כתב דהן אמת ע"פ הנהוג תדיר בונה הוא ע"י קיבוץ חלקים הרבה לעשותן גוף אחד, ומהאי טעמא המקבץ חלקים הוי תולדת דבונה דדומה לעשיית בנין התדירה, אבל מ"מ אין זה תנאי בעיקר גדר האב מלאכה דבונה, דנימא שיהיה רק ע"י קיבוץ חלקים, ובאמת גם העושה מערה אע"פ דליכא עשיית קיבוץ חלקים הוי אב. ומה שכתב הרמב"ם דהעושה אהל קבוע ה"ז תולדת בונה ולא אב, הוי מטעם אחר, והוא דגדר האב מלאכה דבונה הוא במחבר לקרקע, שיסוד בנין הוא חיבורו לקרקע, אבל העושה אהל קבע כגון פורס סדין ע"ג עמודים, ועשאן לשם קביעות, אלא שלא חיבר העמודין לקרקע בקשר אמיץ, ונעשה באופן שאם ירצה יכול למשלפינהו ולבטל האהל, אין זה אב מלאכה אלא רק תולדה. ומביא ראיה דברמב"ם בפ"י הי"ב כתב בסוף ההלכה: והבונה ע"ג כלים פטור, והיינו משום דאין הבנין על הקרקע, וה"נ אהל בעי על הקרקע, וכל שאינו על הקרקע פטור. וממילא כשהוא עשוי על הקרקע רק אינו מחובר, עולה דרגה דהוי תולדה, ורק במחובר הוי אב, ע"ש שהאריך בזה.

ובס"ד מצאתי דכדברי הקה"י כתב כבר בשביתת השבת במלאכת בונה בד"ה תולדת בונה, וז"ל: תולדת בונה - כל העושה אהל קבע שהוא טפח על טפח בגובה טפח, ואע"ג דבמשכן גופיה אהל הוי, התם היו האדנים מחוברים לקרקע (ירושלמי), "משא"כ אהל קבוע שהוא תולדה היינו באינו מחובר לקרקע", ע"כ. מבואר להדיא בדבריו דהא דאין אהל קבע אב, היינו דוקא באופן שאינו מחובר לקרקע, וכדבריהם מבואר בירושלמי, דבירושלמי בשבת ריש הבונה הא איתא בזה"ל: מה בנין הוה במשכן שהיו נותנים קרשים ע"ג אדנים וכו', הדא אמרה אפילו מן הצד, הדא אמרה אפילו נתון ע"ג דא, הדא אמרה בנין ע"ג כלים בנין, ופירש הקה"ע שם דבעי למיפשט דבנין ע"ג כלים הוי בנין, דקס"ד אדנים ככלים חשיבו, וקי"ל דאין בנין ע"ג כלים, ודחי שם אדנים כקרקע הן, ופירש הקה"ע ולפיכך ליכא למיפשט עכ"פ דיש בנין ע"ג כלים, דלאו כלים נינהו, ע"כ. והיינו משום דהוו מחוברים לקרקע. נמצא להדיא מדברי הירושלמי דבנין דמשכן היינו בנין המחובר לקרקע כמו האדנים, דאל"ה הוי בנין ע"ג כלים, ולא מהני, ורק בגלל שהוי כקרקע, ובודאי הכא בגלל שמחוברים לקרקע לפיכך הוי בנין, ע"כ.

ופשוט הדבר דאין כוונת הקה"י שכתב דיסוד בנין הוא במחבר לקרקע, דבעי בדוקא שיחבר הוא לקרקע, אלא כל שפועל בדבר שמחובר לקרקע הוי בונה, כמו בפורס אהל ע"ג עמודים מחוברים לקרקע, אע"פ שלא הוא חיבר העמודים לקרקע, בודאי דהוה בונה, דהא חזינא להדיא דמשוה פני הקרקע הוי אב דבונה, אע"פ דאינו מחבר כלום לקרקע במשפיל תל, אלא ודאי דסגי לפעול במחובר לקרקע, וכן הוה דומיא דמשכן דנתנו הקרשים באדנים, דזה הוי בנין ולא עשיית האדנים בלבד. ואע"פ דהקרשים אין מחברם לקרקע אלא לאדנים, הוי בונה, דמחבר לדבר שהוא מחובר לקרקע שהוא האדנים. והא דמסתת הוי בונה אע"פ דלא מחבר שום דבר לקרקע ולא פועל במחובר, כיון שעושהו לצורך בנין מחובר מיוחס לבנין, והוי שפיר תולדה דבונה.

העולה מהדברים, דלהאבהא"ז בדעת הרמב"ם גדר עשיית מלאכה דבונה היינו עשיית ב' התנאים, השלמתם או תיקון בדבר שיש בו שניהם, וכל שחסר בבנין עצמו אחד התנאים הוי תולדה (ולא בעי כלל חיבור לקרקע).

ולקה"י וכן לכלכלת השבת דגדר בנין הוא חיבור לקרקע, וכל הפועל במחובר לקרקע כדי לתקנו אע"פ דאינו מחברו הוי אב דבונה, ובאופן שרק מניחו על הקרקע ולא מחברו הוי רק תולדה, ואם אינו על הקרקע פטור לגמרי, ובדבר שמחברו לקרקע הוי אב אפילו שאין קיבוץ חלקים, וקיבוץ חלקים באופן שאינו מחובר לקרקע כגון בגבינה הוי רק תולדה, כיון שדומה לבנין הנהוג באופן תדיר שעושהו ע"י קיבוץ חלקים לגוף אחד, ע"כ. ובאמת יסוד דברי האבהא"ז מצאנו בתוס' רי"ד בעירובין [מהדו"ת (ל"ה ע"א) בד"ה פיסקא נתנו במגדל בחלקו האחרון], דכתב דטעמא דשמואל דפליג ארב בשופתא בקופינא, ואמר דאין חייב משום בונה, לאו משום דסבר דאין בנין בכלים, דהיכא דצריך מעשה אומן גם הוא מסכים דיש בנין, אלא טעמא דשמואל וז"ל: דקסבר לא דמי לבונה אלא כשמחבר הכלי פרקים פרקים וכו', אבל כלי העשוי מפרק אחד כל מלאכה שאתה עושה בה אינו אלא משום מכה בפטיש וכו', ע"ש. משמע להדיא מדבריו דהמרכיב של עצם יסוד בנין הוא צירוף חלקים, עד כדי כך דבאופן שאין צירוף חלקים אין כלל בונה, ומבואר שם בדברי התוס' רי"ד דגם רב מסכים דבתוקע קב בבקעת הוי מכה בפטיש משום דאין צירוף חלקים, וסבר דמאחר דשופתא בקופינא דמי למחזיר קני מנורה דהוי פרקים, לפיכך חייב משום בונה.

ועתה אחר דברי התוס' רי"ד, נפקא דבחק קפיזא בקבא בסוגיין (ק"ג ע"א), דריבתה הגמ' דחייב הוי משום מכה בפטיש, דבונה לא שייך הכא הואיל ואין כאן צירוף חלקים. ובפרט לפירוש רש"י דאין בנין בכלים בכל גוונא, אפילו בעושה כלי מתחילתו, ע"כ צ"ל דהוי מצד מכה בפטיש בחק קפיזא, וכן הוכחנו מעוד טעם במלאכת מכה בפטיש.

אמנם מצאתי בפסקי ריא"ז בהבונה הלכה א' אות ז' וז"ל: ואפילו אם היה עץ גדול שצריך לחקוק בו כשיעור קב, וחקק בו חקיקה מועטת, חייב, הואיל ואינו צריך לסתור חקיקתו, ואע"פ שאין זה גמר מלאכתו "חייב עליו משום בונה", עכ"ל. מבואר להדיא בדבריו דחק קפיזא דקבא חייב משום בונה, ולא משום מכה בפטיש. וא"כ נפקא דבונה אינו דוקא בקיבוץ חלקים, דאע"פ דאין בחק קפיזא קיבוץ חלקים מ"מ הוי בונה.

אמנם אפשר עדיין דחק קפיזא יהיה רק תולדה משום דאין קיבוץ חלקים, וכדברי האבהא"ז, אלא דאין לומר כן, דהא אין כאן עשיית אהל כלל דהוי כלי, וא"כ לא צריך להתחייב כלל משום בונה, דאין כאן אף אחד מהתנאים, ומהאי טעמא כתב האבהא"ז דאין בנין בכלים דאין אהל בכלים, וקיבוץ חלקים שייך בכלים אך כאן אין קיבוץ חלקים.

אך לפי הקה"י והכלכלת השבת א"ש, דאין קיבוץ חלקים מרכיב בגדר מלאכה בונה, אלא יסוד בונה הוא חיבורו לקרקע, ובדבר שמונח על הקרקע ולא מחובר הוי תולדה, ולכן מאחר שהעץ שחוקק בו נמצא על הקרקע, אע"פ דאינו מחובר הוי עכ"פ תולדה, כיון שפועל בדבר הנמצא על הקרקע, ורק בבונה ע"ג כלים דלא עוסק בדבר שעל הקרקע פטור, ע"כ.

עכ"פ נפקא מחלוקת התוס' רי"ד ופסקי הריא"ז האם איכא חיוב דבונה באופן שאין קיבוץ חלקים, דלהתוס' רי"ד לא הוי בונה עד דאיכא קיבוץ חלקים, ולפסקי ריא"ז לא בעי קיבוץ חלקים, ובאבהא"ז ברמב"ם לא כתב שבלא קיבוץ חלקים פטור אלא דהוי תולדה, ע"כ.

בענין בנין בכלים

איתא במתני' בביצה (כ"א ע"ב) שלשה דברים מחמיר ר"ג כדברי ב"ש, אין טומנין וכו' ואין זוקפין את המנורה ביו"ט וכו', ופריך התם בגמ' (כ"ב ע"א) על הא דאין זוקפין את המנורה מאי קא עביד, ותירץ אמר רב חיננא בר ביסנא הכא במנורה של חוליות עסקינן דמיחזי כבונה, דב"ש סברי יש בנין בכלים, וב"ה סברי אין בנין בכלים, ואין סתירה בכלים, ע"כ. וקי"ל כב"ה דאין בנין וסתירה בכלים.

ובגמ' בשבת (ק"כ ע"ב) איפלגו רב ושמואל בעייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש. והקשו התוס' בד"ה האי וז"ל: ואע"ג דקיי"ל אין בנין בכלים, אור"י דהיינו דוקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חוליות [המקרה שהבאתי מגמ' בביצה], אבל בנין גמור מחייב בכלים כמו בקרקע, כדאמרי' בס"פ כירה גבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת, ומחזיר קני מנורה חייב חטאת וקרן עגולה, "ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין", ע"כ.

ובפשטות נראה דכוונת תוס' דלעולם אין בנין בכלים משום דאינו דבר קבוע אלא עראי, ולכן באופן שהוי דבר שיש בו חיזוק ואומנות הוי קבע ודומה לבנין גמור. וראייתם ממטה של טרסיים דשם חייב חטאת בתקע, ומקרן עגולה דהוה מעשה אומנות, כמו שפירש שם רש"י (מ"ז ע"א). והיה מקום להסתפק האם בעי גם חיזוק וגם אומנות, או סגי באחד מהם, ומלשון התוס' שכתב ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום "שאין חיזוק ואומנות", משמע דאם יש אחד מהם כבר אין חילוק ויש בנין גם בכלים, ובעוד דרק אפשר דחיזוק ואומנות הוי דבר אחד, דברגע דבעי חיזוק דהיינו תקיעה הוי כבר מעשה אומן, על דרך שמצאנו בקושר דקשר אומן היינו קשר אמיץ. [ובהמשך נביא משמעויות בראשונים בר"ן בכל הכלים ובתוס' רי"ד בעירובין ועוד, האם חיזוק ואומנות הוו ב' דברים או דבר אחד].

וכן איתא להדיא בתוס' הרא"ש במקום בד"ה עייל וז"ל: "ואע"ג דקיימא לן דאין בנין בכלים, ה"מ כגון החזרת מנורה של חוליות או בהחזרת תריסין, דהוי בנין עראי דאין בו אומנות וחיזוק", אבל מקום שיש אומנות ותיקון גמור מחייב בכלים כמו בקרקע וכו', ואין בין כלים לקרקע אלא בנין עראי, דבכלים לא חשיב בנין, ובקרקע חשיב בנין, ושופתא בקופינא דמרא הוי בנין קבוע, ע"כ. חזינא להדיא כמו שביארנו בתוס'.

ובביאור גוף הדבר דבכלים בנין עראי לא הוי בנין, משא"כ בקרקע דהוי בנין, מבואר באג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ה') [בד"ה והנכון לקראת סופו] וז"ל: והטעם אולי משום דבקרקע יש חשיבות מלאכה דבונה בכל משהו שעושה, שמדבר המיטלטל מחברו להיות קבוע וכו', אבל בכלים קטנים שאין קבועין אין שום חשיבות מלאכה על מה שמוסיף, אף שנקבע לכלי שלא נתחדש איזה חשיבות על הדבר שהרי הוא מיטלטל כמתחלה, עכ"ל. ובאופן שיש חיזוק ואומנות הוי דבר שמחשיב מלאכתו, ועושה אותה לדבר קבוע. [ואע"פ דבאג"מ גופא סיים הסברא באופן אחר, והביא רק חלק ראשון שבדבריו זה, משום דדיבר שם לדעת הר"ן שכתב על קושית התוס' תירוץ אחר, ואני לקחתי דברי האג"מ והוספתי ביאור אחר ע"ד מה שכתב כדי לבאר התוס'], ע"כ.

והנה בתוס' (ע"ד ע"ב) בד"ה חביתא הביאו תוס' דברי רש"י, דבעביד חביתא וחלתא אין חייב משום בונה, דאין בנין בכלים, והקשו עליו וז"ל: ואין נראה, דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חוליות אמרי' דאין בנין בכלים, אבל כ"שעושה לגמרי כל הכלי מיחייב משום בונה", דאמרינן בריש הבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, עכ"ל.

ולכאורה מבואר בדבריו דלא כמו שכתב בדף ק"ב (ע"ב), דהכא משמע דהא דיש בנין הוא דוקא העושה כלי מתחילתו, כלשון התוס' כ"שעושה לגמרי כל הכלי", והא דמביא ראיה משופתא בקופינא דמרא דחייב משום בונה, היינו דלמד דזה הסיבה שחייב שם, משום דבשופתא הוי עושה כלי מתחילתו, שיוצר עתה הכלי ע"י חיבורו, ונראה דהתוס' הכא ילמדו דשופתא בקופינא כשיטת הרי"ף שכתב וז"ל: עייל שופתא בקופינא דמרא, פירוש הכניס הקורדום בתוך העץ שלו.

דלדבריו מובן שפיר מדוע דשופתא בקופינא הוה עושה כלי מתחלתו, דלא היה כלל בנוי לפני חיבורו, משא"כ לרש"י (ק"ב ע"ב) בשופתא בקופינא דפירש יתד קטן שתוחבין בתוך הבית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל כדי להדקו, לא הוה עושה כלי מתחלתו דכבר היה מחובר ורק הידקו.

[ורש"י א"ש לשיטתו דס"ל דאין בנין בכלים בכל גוונא (ע"ד ע"ב) בחלתא, ורב סובר דיש בנין בכלים תמיד, וכדברי הגר"א ברש"י, ולפיכך ביאר אפילו בכה"ג שרק תוחב יתד לחיזוק הוי בנין, ויבואר בהמשך].

העולה מהדברים, דשיטת התוס' דלעולם אין בנין בכלים, חוץ מב' אופנים דיש בנין, או באופן שיש חיזוק או אומנות דאז הוה בנין קבע, ואפילו בכלים הוה בנין, וזה מה שכתב בדף ק"ב (ע"א), או באופן שעשה כל הכלי מתחלתו דאז שפיר מקבל חשיבות, דלפני כן לא היה כלי ועתה עושהו לכלי, ע"ד האג"מ שהבאנו בחילוק בין קרקע לכלי לעיל, וממילא אפשר לבאר בשופתא בקופינא דחייב משום בונה, או מצד דעושה כלי מתחילתו וכהרי"ף, או משום דשם חיזוק ואומנות הוה, ואפילו אי הציור כרש"י דרק מהדקו, דסו"ס הוי חיזוק ואומנות.

ובהא דפליג שמואל עליה דרב בשופתא בקופינא דמרא, אין לומר בשיטת תוס' דפליגי עליה וסברי דאין בנין בכלים בכל גוונא, דהא בגמ' (מ"ז ע"ב) מבואר דרב ושמואל דאמרי תרווייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת, ובתוס' שם (מ"ז ע"ב) בד"ה רבן שמעון, מבואר דאיירו באינו רפוי, ולפיכך אין בעיה דאין בנין בכלים, משמע להדיא דגם לשמואל יש בנין באינו רפוי, והא דפליג היינו משום בנין כל דהו, או דאם יש מכה בפטיש לא חל בונה, ע"כ. (ונראה להוסיף דגם לתוס' לב"ה דאין בנין היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן אסור, דהתוס' (מ"ו ע"א) בד"ה דחוליות משמע דאם אין החוליות מחוברים אסור אפילו לב"ה, ואע"פ דאין בנין בכלים, וע"כ משום דמדרבנן אסור).

והנה בר"ן [ל"ז ע"א מדפי הרי"ף] מצאנו פשט נוסף בהא דבשופתא איכא בנין, וז"ל: ומקשו הכא היכא אמר רב משום בונה, והא קיי"ל בפ"ב דיו"ט שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, י"ל דכי אמרינן הכי ה"מ בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות, אבל עושה כלי מתחלתו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי, ומחייב משום בונה. ולא עוד אלא אפילו כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו חייב עליו משום, בונה שמשעה שנתפרק ואין הדיוט יכול להחזירה בטל מתורת כלי, ונמצא כשמחזירו עושה כלי בתחלה, עכ"ל.

וביאור דבריו ביאר האג"מ סי' קכ"ב ענף ה' (הובא לעיל) דלעולם אין בכל גוונא בנין "בכלים", דבאופן שיש כלי והבנין הוא בכלי לא הוי בנין, אבל כשעושה כלי מתחלתו אינו בנין בכלי אלא עשיית כלי גמור. וכן באופן שהיה כלי ונתפרק ובטל ממנו שם כלי, מאחר שצריך אומן להחזירו הוה עושה כלי. אבל באופן שהדיוט יכול להחזירו לא בטל ממנו שם כלי, ועדיין יש עליו שם כלי וכמחובר, ולפיכך הוי בנין בכלי ואין בנין בכלים. (וסברא זו דע"י אומן וע"י הדיוט האם חשיב כמחובר או שהתבטל שם כלי, מצאנו בדף פ"ג (ע"ב) בבעי ר"ח בר גוריא בע"ז האם ישנה לאברים או לא, ע"ש). וביאור הענין דמה שאין בנין בכלים הוא משום דאין שום חשיבות מלאכה על מה שמוסיף על כלי שכבר נקבע לכלי, דמעיקרא מה שהוסיף היה מיטלטל וגם עתה מיטלטל (דלא כבקרקע שעשאו מחובר), וגם מעיקרא כבר הוה כלי, ולא נעשה הכלי ע"י מעשהו, אבל כשעושה כלי מתחלתו שפיר חשוב מלאכה, דיש כאן חשיבות דמעיקרא לא הוה כלי ועתה נעשה כלי.

ובמושכל ראשון היה נראה דהתוס' (ע"ד ע"ב) כוונתם כהר"ן, דזה שכתב שעושה לגמרי כל הכלי הוה בנין, וכן התוס' הכא (ק"ב ע"ב) שכתבו דהיכא דאיכא חיזוק ואומנות איכא בנין, דמה דבאומנות יש בנין משום דחשיב כעושה כלי מתחלתו, שבטל ממנו שם כלי כשהתפרק, אלא דבתוס' כתבו גם תקיעה, דגם בתקיעה יש בנין, והר"ן לא הזכיר כלל תקיעה, ולכאורה היה מקום לומר דבתקיעה לפי הר"ן אין בנין, דסו"ס אינו עושה כלי מתחלתו.

אמנם בר"ן (מ"ז ע"א מדפי הרי"ף בד"ה ולא מחזירין) כתב על הא דאין מחזירין דלת של שידה תיבה ומגדל, וז"ל: לאו משום דיש בנין בכלים, אלא משום גזירה שמא יתקע וכו' וחייב משום מכה בפטיש, א"נ משום בונה, דכי אמרינן אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, אבל עושה כלי מתחלתו, א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים, אלא עושה כלי מיקרי ומחייב משום בונה, ומש"ה חיישינן לשמא יתקע, "דכל כה"ג מלאכת אומן הוא" וכו', עכ"ל. מבואר להדיא מדבריו דלמד דתוקע היינו מעשה אומן, ומהאי טעמא בתוקע הוי בנין משום דחשיב כעושה כלי מתחלתו.

וא"כ היה אפשר לומר דהתוס' כהר"ן לגמרי, ומה שכתב חיזוק ואומנות דאיכא בנין היינו משום דחשיב כעושה כלי מתחלתו, וכמו שכתב הוא גופיה (ע"ד ע"ב) ד"עושה לגמרי כל הכלי", והיא היא, וקצת סייעתא דמשמע בתוס' כן, שכתבו ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות,

ומותר לכתחלה לעשות כן. ב. משום ה' הנאה ואפילו [בשבת] אין מדליקין אותו אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה. ג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שאין בו סכנה. ד. משום ה' הנאה ואפילו [בשבת] אין מדליקין אותו אפילו לצורך חולה שיש בו סכנה. ה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. י. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. טו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. טז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. יט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. כט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ל. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. לט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. מט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. נט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ס. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. סט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ע. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. עט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. פט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. צט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ק. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קי. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קטו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קטז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קיט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קכט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קל. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קלט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קמט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קנט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קס. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קסט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קע. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קעט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קפט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. קצט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ר. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רי. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רטו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רטז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. ריט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רל. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רלט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רמט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רנט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רס. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רסט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רע. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רעט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רפט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רצט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רק. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקז. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקח. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רקט. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכ. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכא. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכב. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכג. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכד. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכה. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכו. משום הבערה דינו כאש ואפילו בשבת מותר לכתחלה לצורך חולה שיש בו סכנה. רכז. משום ה

אינו דומה. (דף י"א ע"ב) רואה אדם את עצמו בחלום לאחר שלושים יום, ואינו יודע אם נזיר הוא אם לאו, אם ראה עצמו בחלום שהוא מגלח, הרי זה נזיר. ר' יהושע אומר, לעולם הוא נזיר עד שיראה עצמו בחלום שהוא שותה יין.

הלכות פסח

ברוך המקום, ברוך הוא.

הרי הפסוק, המדבר אמר רק שלושה דברים שיש לעשות בליל פסח, ומדוע חכמים הוסיפו עוד הלכות?

מצות פסח

בליל ארבעה עשר בניסן אוכלים מצה, שנאמר: "ואכלו את הבשר בלילה הזה מצות על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח). ואומר: "שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" (שמות יב, טו). ואומר: "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני" (דברים טז, ג). ואומר: "ולא יראה לך חמץ ושאר לא יראה לך בכל גבולך" (שמות יג, ז). ואומר: "לא תזבח על חמץ דם זבחי" (שמות לד, כה). ואומר: "לא יאכל חמץ" (שמות יג, ג). ואומר: "כל חמץ לא תאכלו" (דברים טז, ג

בו כלל בנין בחזרה ליכא אפילו איסור מדרבנן [ואין להקשות דא"כ אמאי בלא ע"מ לבנות אסור מדרבנן, דבעומד לבנות חייב, ובלא עומד מותר, דאוקמינא במקרה דאינו עומד להניחו, אבל מ"מ יש אפשרות לבנותו טכנית, ודוגמא לדבר קורע על מתו שאסור לתפור עליו חזרה, דמצד עצמו שייך בו תפירה, אך מ"מ אינו עומד לתופרו שהרי אסור לתופרו, ודו"ק]. וגם חידוש זה מצינו שכתבו האבנ"ז מנפשיה, דבאבנ"ז בסי' רי"א סקט"ו הביא דיש להקשות מהא דמסיקין בכלים לשיטת התוס' דבבנין גמור יש בנין בכלים, מדוע מותר להסיק בכלים, הא הוי סותר (קושית הרא"ם דמכח זה מסיק דאין בנין בכלים בכל גוונא), וכתב וז"ל: ונראה דאזלי לשיטתם (ל"א ע"ב) דאין מלאכה בסותר אא"כ הוא ע"מ לבנות, ואף דמכל מקום אסור מדרבנן כמו שכתב הב"י בסי' ש"מ בקורע שלא ע"מ לתפור, מ"מ "היכי דלא שייך ביה כלל בנין י"ל דגם איסור דרבנן ליכא" וכו', הרי להדיא כתב מדנפשיה כהריטב"א.

והנה מצאנו עוד תירוץ על קושית התוס' משובר חבית למגדל דעירובין, דהביאו התוס' (קמ"ו ע"א) בשם הירושלמי וז"ל: ובגמ' ירושלמי בפרק בכל מערבין מצאתי הדא דתימא במגדל של אבן, אבל במגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות. ובב"י בסי' שי"ד כתב וז"ל: ואע"פ שכתבו התוס' ומיהו בירושלמי קאמר הדא דתימא במגדל וכו', משמע דבלא מוסתקי נמי שרי, בכלי עץ לא סמך הרא"ש עליו, ורבינו סתם דבריו כהרא"ש, עכ"ל.

עכ"פ מבואר דלהירושלמי אפילו בכלי שלם דלאו מוסתקי, אם הוא של עץ אין איסור סתירה בשבירתו, ודוקא באבן יש איסור סתירה בשבירתו. והרא"ש פליג עליה ומעמיד גם בעץ במוסתקי, וכדעת התוס' גופיה. והירושלמי הוא ע"ד הר"ן והרשב"א דגם בכלי שלם בקטן אין סותר, אלא דהירושלמי לא חילק בין קטן לגדול אלא בין עץ לאבן, דעץ יותר דמי לכלי מאשר אבן דדמי לבנין.

העולה עד עתה ד' פשטים בחילוק בין חבית למגדל שהקשו התוס', א. תירוץ התוס' דאיירי בחבית במוסתקי משא"כ במגדל. [וכן כתב הרא"ש בעירובין]. ובזה גופא איכא ב' פשטים בביאור התוס', הב"י סי' שי"ד וכן ברשב"א ובריטב"א משמע דלמדו בתוס' מצד דהוי בנין גרוע, וליכא ביה בנין וסתירה, משא"כ במגדל הוי בנין גמור בכלי, ואיכא ביה נמי סתירה. ובחזו"א מבואר חילוק אחר, דמצד סותר ליכא דלא הוי סתירה מעשה גמורה, שאינו אלא להוציא הגרוגרות, והחילוק הכא בגזירה שמא יעשה כלי. [וברמב"ם בפכ"ג ה"ב כתב וז"ל: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ולא כתב כלל דאיירי במוסתקי, משמע דס"ל דלא כהתוס']. ב. תירוץ הר"ן והרשב"א לחלק בין כלי גדול לכלי קטן, ולאו במוסתקי, וגדול היינו מ' סאה כמבואר בב"י. וביאור דברי הב"י בר"ן דס"ל דבכלי קטן איכא בונה, ביאר שם האג"מ. ובפמ"ג כתב בר"ן בדוחק דגם הר"ן דיבר במוסתקי. ג. הירושלמי שהובא בתוס' לחלק בין מגדל עץ דדמי לכלי לבין מגדל אבן. ד. החילוק המבואר בריטב"א בין דבר שעומד לתקנו חזרה, לבין דבר שאין לו חזרה.

א). והנה בתירוץ הר"ן והרשב"א ע"פ ביאור האג"מ בב"י, נראה ליישב דברי הרמב"ם, דברמב"ם בפכ"ב הכ"ה כתב וז"ל: התוקע חייב משום בונה, לפיכך כל הדלתות "המחוברות לקרקע" לא נוטלין אותן ולא מחזירין "גזירה שמא יתקע" [עיין במ"מ דהקשה עליו דבגמ' משמע דבמחובר אסור מצד דבונה ממש הוא ולא מצד גזירה, ועיין ב"ח סי' ש"ח ס"ט במה שכתב לבארו].

והקשה הלח"מ וז"ל: קשה דאמאי נוטלין, דהא מיחזי כסותרן אע"ג דאין בנין ואין סתירה בכלים, ומאי שנא ממנורה של חוליות שכתב רבינו שאין מחזירין [הכ"ו] מפני שנראה כבונה, ה"נ מיחזי כסתירה, דאי שייך בנין שייך סתירה כדמוכח בגמ', וצ"ע, עכ"ל. והיינו דכמו דאין מחזירין משום דמיחזי כבונה, ה"ה דיהיה אסור ליטול דמיחזי כסותר, ואע"פ דאיירי בכלים, כמו שבנייתם אסור מדרבנן מצד שנראה בונה, ה"ה דנראה סותר בשבירתם.

ונראה דע"פ האג"מ בדעת הר"ן מבואר שפיר, דכמו דאמרינן דבסותר כלי שנעשה מתחלתו, אע"פ דעל עשייתו הוי בונה גמור, מ"מ על סתירתו פטור, דעל עשייתו חייב לא משום דיש בנין בכלים אלא הוי עושה כלי, וממילא שסותרו סו"ס סותר כלי הוא, ואין סתירה בכלים, ה"ה דהא דאסור להחזיר מנורה של חוליות ודלת, הוא משום דמיחזי כעושה כלי מתחלתו דאסור משום בונה, אבל לא מצד דהוי בנין בכלי מדרבנן, אלא מיחזי כעושה כלי מתחלתו, וממילא ודאי דבסתירתו לכל הפחות הוי כסותר כלי גמור, דאין בו שום איסור, דהא כלי הוא ואין סתירה בכלים, ודו"ק.

[ועיין בב"ח בסי' ש"ח ס"ט ד"ה דלת שהאריך בדעת הרמב"ם הנ"ל, והסיק דהרמב"ם ס"ל דמסקנת רבא בכל הכלים דבנטילת וחזרת דלת מחוברת לקרקע ליכא בונה וסותר, כיון שאין שם אלא נטילת הציר מן החור או חזרת הציר לחור, ואינו חייב משום בונה אלא בתוקע, ובדלת של שידה תיבה ומגדל דגם אם יתקע הוי רק דרבנן, דדמי לעושה כלי מתחלתו, הלכך רק חזרה אסור שמא יתקע, אבל נטילה שרי, דאין סתירה בכלים, ואפילו היה תקוע, וליכא בנטילה משום גזירה, ע"ש. ולפי דבריו מיושב הלח"מ].

ב). עוד מצאנו ברמב"ם [הבאתיו לעיל] בפכ"ג ה"ב שכתב וז"ל: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, עכ"ל. ומשמע ברמב"ם כפי שדייקנו דמותר לשבור החבית אף לא במוסתקי, דלא כהתוס'.

אמנם מאידך גיסא לא כתב הרמב"ם גם חילוק הר"ן והרשב"א בין גדולה לקטנה, ומשמע דגם בגדולה שרי [אם לא נימא כהב"י דגדולה דהר"ן היינו מ' סאה, דבזה ודאי גם הרמב"ם יודה, ולא הוצרך לפרט זאת בהלכה כאן גבי חבית, דדין נוסף הוא הא דמ' סאה הוי כמחובר לקרקע], ומשמע דבכל גוונא התיר לשבור החבית, וצ"ע מדוע.

והיה אפשר לומר דס"ל כהריטב"א דהתיר משום דאין לחבית חזרה, אך בעוד דרך אפשר, דהנה ברמב"ם בפ"ז מה"ש ה"ו כתב וז"ל: שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד, ה"ז דומה לבנין, עי"ש. הרי דמבואר בדבריו דגדר המלאכה דבונה הוא קיבוץ חלקים, והארכנו בזה במלאכת בונה, ובפרט לפי התוס' הרי"ד בעירובין דהוי תנאי במלאכה, דבלא קיבוץ חלקים לאו בונה הוא, וכמו שלמד האבהא"ז ברמב"ם [דלא כהקה"י דלמד ברמב"ם דאין זה תנאי במלאכה, אלא דגם בקיבוץ חלקים הוי בונה דדמי לבונה].

ואם הגדר של בונה הוא קיבוץ חלקים, א"כ גדר סותר היינו פירוק החלקים שחוברו, וא"כ בחבית עשייתה נעשתה מקיבוץ חלקים, אבל בשבירתה לא הפריד החלקים כצורה שנבנו [שזה מוצאים לדוגמא בחוליות שהפירוק הוא ממש היפך החיבור], ולפיכך לא הוי סותר, ובזה מובן מדוע באכילת גבינה ליכא סותר, דהא בעשייתה יש בונה, והוא משום דאין מפריד החלקים כצורה שנבנו. [כן כתב במשנת השבת].

עוד בגדר מלאכת סותר

היראים סי' רע"ד [דף ק"מ ע"ב] כתב וז"ל: ובפ' במה מדליקין אמרינן אמר רב יהודה אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, "מסיקין בכלים אין לך סתירה גדולה מהסקה, והא דאמרינן בהבונה עייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר משום בונה וכו', אלמא סבירא ליה לרב יש בנין בכלים, ואם יש בנין יש סתירה, דחד טעמא הוא כדאמרינן בכל הכלים, וא"כ קשיא דרב אדרב, הא לא קשיא, דבהבונה הרי פירושו רב אמר משום בונה וכו', ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר, דהא אין סתירה ובנין בכלים, ולא אמרינן משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש וכו', ע"ש. מבואר בדברי היראים, דהסקת כלים הוי סותר גמור, ומכח זה לומד דלרב אין סתירה בכלים מדהתיר להסיק בכלים, דהא סתירה גמורה היא. ומה שכתב בשופתא בקופינא משום בונה, לאו דחייב משום בונה אלא לאפוקי ממכה בפטיש, ולעולם אין בנין בכלים אפילו בעושה כלי מתחלתו.

א. והנה הגר"א בסי' שי"ד ס"א כתב דלדעת רש"י (ע"ד ע"ב) דאין בנין בכלים אפילו בעושה כלי מתחלתו, הא דרב אמר משום בונה בשופתא בקופינא דמרא, משום דרב ס"ל דיש בנין בכלים, אך אנו קיי"ל דלא כרב ואין בנין בכלים. וע"ש שהאריך, וכתב וז"ל: ומה שהקשה בגמ' דרב אהדדי דקאמר מסיקין בכלים [היינו קושית היראים], י"ל דגרמא מותר כמ"ש בפט"ז, עכ"ל. והיינו דמהא דמסיקין בכלים אין ראיה דאין סתירה בכלים, דלעולם אפשר דיש סתירה, אך בהסקת כלים חסר במעשה סתירה, דהוי גרמא בעלמא מה שנסתר הכלי.

ב. עוד מצאנו בסי' תק"א ס"ו בהא דפסק השו"ע דמסיקין בכלים ביו"ט, שכתב המג"א סקי"ג וז"ל: הרא"ם בספר יראים דייק מזה דאפילו סתירה גמורה לא שייך בכלים, ולדידן דקיי"ל דיש סתירה גמורה בכלים וכו', ע"ש במה שכתב. וכתב עוד וז"ל: ול"נ דקושיא מעיקרא ליכא, דהבערה גופה אם מלאכה הוא, והותרה לצורך, ה"ה סתירה וכו', "ואפשר דמותר לבקעו כמו שהתירו ביקוע עצים בס"א, דהא סותר אינו חייב אלא א"כ עושה לבנות, וא"כ לצורך שרי לגמרי" כנ"ל וכו', ע"ש. והיינו דהא דמותר להסיק בכלים משום דהוי סותר שלא ע"מ לבנות במקום צורך.

ג. עוד מצאנו באו"ש בפכ"ג מה"ש ה"ב, שכתב על קושית היראים, וז"ל: אין שייך זה לסתירה כיון שמבערו לגמרי וכו', אבל כאן במבעיר שיקרא סותר לא שמענו, והוי כמבעיר ספר, האם נאמר דחייב משום מוחק. ולדוגמא אשכחן דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח, דשורף אינו שובר, כמו כן אינו סותר לענין שבת, ויפלא וכו', ע"ש בדבריו.

וביאור דבריו, דנהי דבמעשה הבערתו מתכלה הכלי, מ"מ לא סותר הוא, דשורף הוא ולא שובר, דבשבת וכן בשאר דברים כמו בקרבן פסח מסתכלים על המעשה שעשה, ולא על מה שנוצר מכח זה, וכאן עשה הבערה ולא שבירה, וכן הבערה ולא מחיקה. [ויותר מזה אפשר דאפילו תוצאת מחיקה ושבירה אין כאן, דהדבר לא נמחק או נשבר אלא כולה בשריפה].

ד. והנה באבנ"ז סי' רי"א סקט"ו כתב ליישב שיטת התוס' והגאונים דס"ל דבנין גמור שייך גם בכלים, מהא דמסיקין בכלים [קושית היראים], וז"ל: נראה דאזלי לשיטתם דאין מלאכה בסותר אא"כ הוא ע"מ לבנות [הוא שיטת התוס' (ע"ג ע"ב) בד"ה וצריך, ע"פ רע"א שם בקורע ומוחק, וה"ה בסותר לכאורה, ובאבנ"ז מציין ל"י א ע"ב, וצ"ב כוונתו, ע"ש בתוס']. [היינו דהא דבעי ע"מ לבנות הוא, דאל"כ חסר בשם מלאכת סותר, ולא מצד דהוי מקלקל, ובעי דוקא ע"מ לבנות, ולא סגי ע"מ לתקן תיקון אחר], ואף דמ"מ אסור מדרבנן כמו שכתב הב"י בסי' ש"מ בקורע שלא ע"מ לתפור, מ"מ היכי דלא שייך ביה כלל בנין יש לומר דגם איסור מדרבנן ליכא, גם יש לומר משום שמחת יו"ט התירו, דכה"ג אשכחן כמה פעמים בביצה שהתירו שבות משום שמחת יו"ט, ע"כ.

וביאורו דלעולם מעשה היסק בכלים הוי מעשה סתירה, והא דשרי להסיקו אע"פ דבעשיית כלי זה איכא בנין משום דהוי סותר שלא ע"מ לבנות, ולא סגי בע"מ לתקן, והכא במסיק בכלים אע"פ דמתקן אצל קדרתו, מ"מ לאו ע"מ לבנות הוא, ואפילו איסור דרבנן ליכא דלא שייך ביה בנין כלל, דהיינו שאינו בר החזרה כלל, כפי שביארנו ע"פ הריטב"א בדף קמ"ו (ע"א). וממשיך האבנ"ז דהרא"ם לשיטתו דסבירא ליה כשיטת רש"י [(ל"א ע"ב) בד"ה לעולם כר' יהודה] דהא דפטור בסותר שלא ע"מ לבנות הוא משום מקלקל, ולא מצד דחסר במלאכה, וממילא הכא במסיק בכלים ביו"ט דמתקן הוא אצל קדרתו, הוי מלאכה דאורייתא דלאו קלקול הוא, ולא בעי דוקא ע"מ לבנות, וכמו קורע על מתו. ושפיר הוכיח היראים לשיטתו דע"כ דאין סתירה בכלים. והתוס' לשיטתם דסותר שלא ע"מ לבנות לאו מלאכה היא כלל, לא קשיא עלייהו מידי.

האם בעי דוקא ע"מ לבנות או דסגי בע"מ לתקן, והאם בעי ע"מ לבנות במקומו

איתא בגמ' (ל"א ע"ב) בדעת ר' יוסי דפוטר בכולם חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם, דמסיקה הגמ' דלעולם ר' יוסי כר' יהודה ס"ל דמשאצל"ג חייב עליה, וקסבר ר' יוסי סותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר, ע"מ לבנות שלא במקומו לא הוי סותר, ובמשכן חשיב כע"מ לבנות במקומו כיון דכתיב ע"פ ה' יחנו, ע"ש דברי הגמ'.

ומדברי הגמ' נפקא דכדי שסותר יתחייב בעי ע"מ לבנות במקומו, ואי בעי ע"מ לבנות במקומו ע"כ דהא דבעי ע"מ לבנות אינו רק כדי שלא יהיה מקלקל, דא"כ מדוע בעי במקומו סגי בזה דע"מ לבנות לעשותו לתיקון ולהוציא מכלל קלקול, אלא ע"כ דהא דבעי ע"מ לבנות הוא משום דזו צורת המלאכה ע"מ לבנות במקומו.

והנה ברמב"ם בפ"י מה"ש הט"ו כתב וז"ל: הסותר כל שהוא חייב, והוא שיסתור ע"מ לבנות, ועד כאן הוה נראה מדבריו דבעי דוקא ע"מ לבנות, ולא סגי בע"מ לתקן, אך ממשיך הרמב"ם "אבל אם סתר דרך השחתה פטור", הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע ה"ז תולדת סותר וחייב, "והוא שיתכוין לתקן".

ומשמע להדיא ברמב"ם בב' המקומות שהודגשו, דלא בעי ע"מ לבנות, אלא סגי בע"מ לתקן, ורק דהוי דרך השחתה פטור, והיינו משום דהא דבעי ע"מ לבנות הוא רק כדי שלא יהא מקלקל, וה"ה בע"מ לתקן אפילו שלא ע"מ לבנות.

ולכאורה צ"ע, דהא גמ' ערוכה היא בדעת ר' יוסי דבעי ע"מ לבנות במקומו, דמשמע מיניה דבעי דוקא ע"מ לבנות, ועוד דברמב"ם לא הזכיר כלל דבעי ע"מ לבנות במקומו כר' יוסי, והלא דבר הוא.

ובמנ"ח הסיק, וכן הסיק האבנ"ז בדעת הרמב"ם, וכן למד ברש"י (ל"א ע"ב) ובירושלמי שהבאנו לעיל, כדברינו בדעת הרמב"ם דסגי בע"מ לתקן, ולא בעי דוקא ע"מ לבנות, ומהקושיא מר"י תירץ המנ"ח דהלא הרמב"ם בפ"א ה"ז פסק וז"ל: כל העושה מלאכה בשבת, אע"פ שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה, כיצד, הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה וכו', או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרש של נר חייב וכו', ע"ש, הרי להדיא דלא פסק כר' יוסי דפוטר בכולן חוץ מן הפתילה, וכל דברי הגמ' (ל"א ע"ב) דסותר ע"מ לבנות במקומו הוא בדעת ר' יוסי, ולפיכך לק"מ, ע"כ.

אך שיטת התוס' (ע"ג ע"ב) שהבאנו בשם האבנ"ז לפני כן, דבעי דוקא ע"מ לבנות דזוהי צורת המלאכה, ולא סגי בע"מ לתקן, אפשר דהכא משום דהתוס' פוסקים דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ודלא כהרמב"ם, וממילא אפשר שפיר דסוברים כר' יוסי דבעי ע"מ לבנות במקומו, ומאחר דבעי ע"מ לבנות במקומו ולא סגי בע"מ לבנות, ע"כ דהוה בעצם המלאכה, דבלא ע"מ לבנות לאו סותר הוא, ולא רק משום מקלקל. [אך אינו ראיה כלל, דבגמ' מבואר דלר' יוסי ס"ל כר' יהודה דמשאצל"ג חייב, וע"ז אומרת שר' יוסי מחלק בע"מ לבנות במקומו. ותוס' שפוסקים דהלכה כר"ש דמשאצל"ג פטור, לא מוכרח דיסברו דין זה דר' יוסי דסותר שבעי ע"מ לבנות במקומו, ואפשר דבאמת ס"ל דלא בעי ע"מ לבנות במקומו, אך מ"מ בעי דוקא ע"מ לבנות ולא סגי בע"מ לתקן].

מלאכת מכה בפטיש

איתא במתני' (ק"ב ע"ב) הבונה כמה יבנה ויהא חייב, הבונה כל שהוא, והמסתת ו"המכה בפטיש" והמעדד והקודח כל שהוא חייב, זה הכלל וכו'. רשב"ג אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב, מפני שהוא כמתקן מלאכה, ע"כ.

וכתב רש"י בד"ה המכה בפטיש וז"ל: "גם הוא באבות מלאכות, והוא בלע"ז פי"ק, שמפוצץ בו את האבן מן הסלע לאחר שחצב את האבן סביב, ומבדיל מן ההר קצת, הוא מכה בפטיש מכה גדולה והיא מתפרקת ונופלת, וזהו גמר מלאכה של חוצבי האבן, וכל הגומר בשבת מלאכה תולדת מכה בפטיש היא", ע"כ.

ובתוס' בד"ה מכה בפטיש דחו פירוש רש"י, וז"ל: ואין נראה לר"י, דבמשכן לא הוי בנין אבנים, ולא שביק תנא גמר מלאכה דכלים דהוה במשכן, ונקט מכה בפטיש דאבן דלא הוה במשכן. ולפיכך פליגי וז"ל: אלא נראה לר"י דהאי מכה בפטיש היינו מכוש אחרון שמכה על הכלי בשעת גמר מלאכה, ע"כ.

ובביאור הא דקשיא להתוס', מצאנו בתוס' הרא"ש דהקשה וז"ל: וקשה דכי היכי דפריך תלמודא לעיל שבק תנא בישול סממנין דהויא במשכן ונקט אופה, הכי נמי הוה ליה למפרך הכא היכי מצי שבק תנא גמר מלאכה דכלים דהויא במשכן, ונקט מכה בפטיש אאבן דלא הוה במשכן, הלכך נראה דהאי מכה בפטיש היינו מכוש אחרון שמכין צורפי זהב וכסף על הכלי בשעת גמר מלאכה, ע"כ.

וכדברי התוס' מצאנו בעוד ראשונים ביתר ביאור, דבפסקי הרי"ד (ק"ב ע"ב) כתב וז"ל: והמכה בפטיש היא הפטיש הקטן של נפחין (ובקורנס הוא הפטיש הגדול שיש להם, שבו מפשטים אילך ואילך ועושין את הכלים), ואחר שנגמרה מלאכת הכלי הוא לוקח את הפטיש הקטן ומחליק את הכלי בו, ומשוה עקמומיתו ומחבר סדקיו, והוא גמר מלאכת הכלי וכו'.

וכן בדף ע"ה (ע"ב) כתב כן, וסיים וז"ל: וזאת המלאכה היתה בכלי שרת שהיו עושין במשכן, כל גמר מלאכה למדנו ממנה, ע"כ.

וכן פירש ר"ח הובא בר"ן (ע"ג ע"א) וז"ל: שלאחר שנעשה הכלי משוה פניו, וע"ש שהביא פירוש רבינו יהונתן כעין זה, וז"ל: שדרך האומנין כשגמרו מלאכתן מעיינו בה אם נשאר דבר מועט לתקן מתקנה בקורנס וכו', ולפי שבפעם אחת בלא טורח גדול נתקן קרי ליה מכה בפטיש.

לסיכום, ברש"י מבואר דמכה בפטיש היינו גמר חציבת האבן מן ההר, ולתוס', הרי"ד, הר"ח ועוד, מכה בפטיש היינו גמר מלאכת הכלי להשוות פניו כל אחד לפי איך שביאר.

עוד מצאנו בראשונים שהקשו על רש"י, דברש"י בדף ע"ג (ע"א) בד"ה מכה בפטיש [במנין האבות] כתב וז"ל: הוא גמר כל מלאכה, שכן אומן מכה על הקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה וכו'. ובר"ן שם [ל"א ע"ב מדפי הרי"ף] הקשה וז"ל: ולא מחוור, דהא בפרק הבונה תנן המסתת והמכה בפטיש, ועלה קתני סיפא ר"ג אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת "גמר מלאכה" (במתני' בגירסא דידן איתא בשעת מלאכה, וברי"ף [ל"ז ע"א מדפיו] גרס בגמר מלאכה, ויבואר בהמשך), אלמא דלאו היינו מכה בפטיש, ע"כ. ולפיכך פירש כהר"ח שהבאנו.

והיינו דקשיא ליה דהבין ברש"י דמכה בקורנס על הסדן להחליקו, היינו המקרה שדיבר עליו רשב"ג במתני', דאינו על הפעולה עצמה, כדמבואר בגמ' (ק"ב ע"ב), וזהו המכה בפטיש שמוזכר באבות מלאכות. וקשה, דבמשנה משמע דמתחילה כתב בפטיש, ואח"כ רשב"ג אומר אף המכה וכו', משמע דהמכה בפטיש עצמו לאו היינו הכאה על הסדן.

וכן הקשה בפסקי הרי"ד (ע"ה ע"ב) על רש"י, ומכח זה כתב וז"ל: אלא אחר הוא זה מזה, דמכה בפטיש אינו מכה על הסדן אלא על הכלי, ע"כ. משמע דלמד ברש"י דמכה בקורנס על הסדן להחליקו היינו להחליק הפטיש, דאינו מכה על הפעולה, וזהו מכה בפטיש, ולפיכך הקשה דמשמע במשנה דלאו היינו מכה בפטיש, ומכה בפטיש היינו שמכה על הפעולה, וכפר"ח שפירש הפסקי הרי"ד עצמו שהבאתי לעיל.

ומפרש טעמא דמילתא, דכיון דאי אפשר לשנות ולהפוך את הדין, אם כן אין לנו לומר שיש לו לשנות, שהרי אין בכך כלום, ואין זה אלא לשון בעלמא.

כמה דברים בפרשת ראה אשר תבוא

א. ראה (פ"ד פ"ב) ראיה הוא לשון הווה כמו ועתה ראו כי אני אני הוא: אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן, ובמקום שנאמר ראיה אין לו קיום אלא לעתיד לבא, שנאמר ראו כי אני אני הוא. ואין לו קיום אלא לעתיד לבא, שנאמר כי ראו עין בעין בשוב ה' ציון. ואומר ראו עמו ישראל כי נורא הוא. ואין נורא אלא לעתיד לבא, שנאמר כי גורא ה' ומי יכול לה'. ואין לו קיום אלא לעתיד לבא, שנאמר כי נורא ומשפיע הוא. ואין משפיע אלא לעתיד לבא, שנאמר ולא יכנף עוד מוריך ועיניך יראו מוריך. ואין מוריך אלא לעתיד לבא, שנאמר ויראו עיניך ירושלים נוה שאנן אהל בל יצעד יתדותיו לנצח וכל חבליו לא יינתקו. ואין אהל אלא לעתיד לבא, שנאמר ואהל אחד לא יצעה. ואין יצעה אלא לעתיד לבא, שנאמר לא יצעה ולא תסוג. ואין תסוג אלא לעתיד לבא, שנאמר לא תסוג עוד שמשך ולבנתך לא יאסף. ואין יאסף אלא לעתיד לבא, שנאמר ולא יאספו עוד

גמר מלאכה, והיה ליה לפרש משום בונה כדפירש"י, עכ"ל. וע"ש במ"מ. וברש"י גופיה (ק"ז ע"א) כתב בד"ה חייב משום בונה פתח או משום מתקן כלי, מה לי מתקן מכה מה לי מתקן כלי, חזינא דגם רש"י לא כתב נחרצות דהוי בונה, ודו"ק.

ד. בקה"י בסי' מ"א דן האם מלאכת מכה בפטיש הוא דוקא גמר של אחד מהל"ח מלאכות, אבל גמר של דבר שאינו מהל"ח מלאכות לא, או דילמא כל גמר, וע"ש שמאריך בענין טובא, ומסיק דאפילו בדבר שאינו מלאכה אך מחלק גדר חדש בענין אמנם בתפא"ש ריש הבונה אות א' כתב וז"ל: והמכה בפטיש גמר מלאכת האבות, שהם עיקרן מן התורה. משמע להדיא דוקא גמר מהל"ח, אמנם איכא ראיה ברורה דלאו דוקא גמר מהל"ח, עכ"פ לשיטת רש"י בדף קכ"ב (ע"ב) איתא לעולם אין בנין בכלים, וגזרינן שמא יתקע, ורש"י פירש משום מכה בפטיש, משמע אע"פ דאינו בנין מ"מ שייך מכה בפטיש.

ה. עיין באותו סימן בקה"י דדן בענין מכה בפטיש באוכלין, ובמנ"ח סוף מלאכת אופה ובביאוה"ל בסי' שי"ח, וכן בשפ"א (קמ"ה ע"ב) ובהגהה שם.

בגדר המלאכה

איתא בגמ' (ק"ב ע"ב) מסתת משום מאי חייב, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש, העושה נקב בלול של תרנגולים, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש. עייל שופתא בקופינא דמרא (יתד קטן שתוחבין בתוך הבית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל להדקו שלא יצא - רש"י), רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש, ע"כ. ועביד בגמ' צריכותא, דאי אשמעינן קמייתא (מסתת) בההיא קאמר רב משום דדרך בנין בכך, משא"כ בלול של תרנגולים, דאין דרך בנין בכך אימא מודה ליה לשמואל וכו'. וכן הלאה, אי אשמעינן לול של תרנגולים, ואי אשמעינן שופתא בקופינא, דהא קאמר שמואל מכה בפטיש, אבל בהנך תרתי אימא מודי ליה לרב, ע"כ.

ובביאור פלוגתתם מצאנו כמה ביאורים בראשונים, דיש לדון בתרתי, א. האם רב אמר דחייב רק משום בונה, ולא משום מכה בפטיש, וכן שמואל האם מחייב רק משום מכה בפטיש. ב. מה הטעם לדמותו לבונה, ומה הטעם לדמותו למכה בפטיש.

והנה בפסקי הרי"ד בד"ה והמסתת כתב וז"ל: רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש, פי' רב סבר כל מלאכה שהיא ל"צורך הבניין" חייב משום בונה, ושמואל סבר כיון דהיא תלושה, והסיתות זהו גמר מלאכתה, חייב משום מכה בפטיש. "אבל כל מלאכה שעשה בה קודם סיתותה, כגון חציבתה מן ההר וריבועה שמסיר קרנותיה הבולטין, מוכן ומוכן הוא בכלל בונה" וכו', ונפקא מינה למי שעושה שתי תולדות בהעלם אחד לדעת אם הן מעין מלאכה אחת או מעין שתי מלאכות וכו', ע"כ.

ובדבריו מבואר, דאע"פ דהיה מקום לומר דסיתות כלל לא שייך לבונה, דהרי אינו עוסק בבניה כלל אלא מכין צורכי הבניה [והוי כמותח חוט תפירה לפי הבנת הב"י ברמב"ם שמותחו שלא יהיה כווץ, דדחוהו כנראה מהאי טעמא הא"ר והנשמת אדם ע' סי' ש"מ], מ"מ מאחר דמסתת הוי מצורכי הבניה, כל דבר שהוא לצורך הבנין חייב עליו משום בונה, ולא עוד אלא דזה עד כדי כך דבר מוסכם, דגם שמואל דפליג עליה דרב וסבר דמסתת חייב משום מכה בפטיש, מ"מ מודה לעצם יסוד דברי רב דכל דבר שהוא לצורך הבנין חייב משום בונה, ובאמת חציבת האבן מן ההר והסרת קרנותיה הבולטין חייב גם לשמואל משום בונה, דהא הוי צורך הבנין, ודוקא במסתת פליג שמואל עליה דרב, דאע"פ דמצד עצמו שייך בסיתות משום בונה דהא הוי צורך הבנין, מ"מ מאחר דמסיים מלאכת האבן חל עליה שם מכה בפטיש דגומר מלאכה. ומאחר דחל שם מכה בפטיש אין לחייבו משום בונה, דאע"פ דמצד עצמו הוי מעשה בנין בזה שיחדה התורה אב דמכה בפטיש, השמיעה בזה דאע"פ דעשה במעשהו גם מלאכה, כל עוד שהוי מעשה גמר שמו הוא מכה בפטיש, או דנימא דאה"נ דלשמואל חייב גם משום מכה בפטיש וגם משום בונה, אך אין זה משמע כ"כ בפסקי הרי"ד, דבדבריו משמע דלשמואל רק מכה בפטיש, אך לכל הצדדים גם לשמואל לא חסר במסתת בשם בנין כלל, והוי בנין גמור, אלא דמשום מכה בפטיש נגעו בה.

אלא דעדיין צ"ב מדוע רב חייב רק משום בונה ולא משום מכה בפטיש, לדברי הפסקי הרי"ד. ונראה מדבריו דבגלל שהוי צורך הבנין אין להחיל עליו שם של מכה בפטיש, אע"פ דגומר המלאכה של האבן, וצ"ב דבריו.

ונראה בביאור דבריו, דהנה במאירי בדף ק"ד (ע"ב) על הא דאיתא בגמ' כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב, מהטעם שכל שהשלים על ידה חשובה היא כשתים ולפיכך חייב, הביא וז"ל: וחכמי הדורות שואלים בה כהוגן, ויתחייב בה משום מכה בפטיש, וכמו שאמרו בפכ"ג האי מאן דשקיל וגו' חייב משום מכה בפטיש, ותירצו "שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כולה, כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כולה מסביבותיה, ונמצא שנשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה, וזה מכה בפטיש, ונמצא שהמלאכה בגוף אותו דבר כבר נשלמה. וכן מה שאמרו בשקיל אקופי בגלימיה, שהרי הגלימא כולה עשויה, "אבל באלו לא נשלם הספר והבגד עדיין, וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש", שאם לא כן אף המלאכות שתחלתן וסופן בא כאחד, כגון קצירה וכיוצא בה, היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש, ע"כ.

וביאור דברי המאירי נראה, דגדר מכה בפטיש הוא גמר בדבר שכבר נשלמה מלאכתו, אבל כל זמן שעוסק עדיין בהשלמת המלאכה, אע"פ דהמלאכה עשויה מכמה חלקים, וגמר חלק נפרד מהמלאכה, כל עוד שעוסק בהשלמת המלאכה אין עליו שם מכה בפטיש, והוי המלאכה גופה, ולא בגלל דמאחר שחייב על המלאכה א"א לחייבו שתים גם על מכה בפטיש, אלא דאינו מלאכת מכה בפטיש באופן שלא נשלמה המלאכה, וחסר בעצם שם המלאכה [ובהמשך נביא דברי השפ"א (ע"ד ע"ב) על דרך המאירי רק באופן אחר].

ומעתה נראה דזו כוונת הפסקי הרי"ד בדעת רב, דמאחר שסיתות האבן היא לצורך הבנין, היינו השלמת הבנין, חייב משום בונה ולא מכה בפטיש, דמכה בפטיש הוי רק בדבר שכבר נשלמה מלאכתו, וכסברת המאירי, ושמואל פליג וס"ל דחיוב מכה בפטיש הוא בכל גמר, ואפילו באופן שע"י מעשהו משלים המלאכה וכמו מסתת, דאע"פ שהוא השלמת הבנין, כיון שאת גמר מלאכת האבן עתה גומר הוי מכה בפטיש, ודלא כהמאירי [ויבואר בהמשך דרש"י פליג על המאירי].

העולה מהדברים, דלהפסקי הרי"ד רב ושמואל איפליגו בגדר מכה בפטיש, דלרב מכה בפטיש הוי רק במעשה אחר שנגמרה כבר המלאכה, ולשמואל כל גמר ואפילו גמר המשלים עצם המלאכה, ומצד החיוב דבונה במסתת לכו"ע. וצ"ע לפי"ז מאי פריך הגמ' (ק"ג ע"א) לשמואל, הא הוי צורך הבנין, ועיין בתוס' רי"ד יסוד החיוב וסיבתו קיימת, ולא חסר כאן בבנין כלל.

ובפשטות משמע מדברי הגמ' מהא דהביאה ג' המקרים דנחלקו רב ושמואל כאחד, דנחלקו מאותו היסוד בכל הג' מחלוקות ולא מטעמים שונים, וא"כ צריך לבאר על דרך זה פלוגתתם בלול של תרנגולים ושופתא בקופינא דמרא.

וביאורו, בלול של תרנגולים הלא הלול אינו מושלם, דחסרון הנקב העשוי לאויר הוי חלק מצורכי הבנין, דלול בלא פתח אויר אינו לול העומד לגידול תרנגולים, דחסר נקב להוציא האויר, ולעשות נקב הוי כהשלמת עצם הבנין ולא כגימור ויפוי אחר השלמת המלאכה, ולכן לרב חייב משום בונה, דמכה בפטיש ליכא הואיל והוי לצורך השלמת הבנין, ולשמואל בכל גמר הוי מכה בפטיש, וכן בשופתא בקופינא דמרא כל עוד לא נתן השופתא לחזק חיבור הבית יד לברזל, חסר בעצם השלמת הבנין של המרא, דבלא חיזוק לא ראוי, והוי חיזוק זה כהשלמת עצם הבנין, ולא כגמר לאחר שנשלמה המלאכה.

אלא דלפי הנ"ל צ"ע, דבצריכותא איתא בגמ' דאי כתב מסתת הו"א דדוקא התם אמר רב בונה בדרך בנין הוא, אבל לול של תרנגולים דאין דרך בנין בכך "אימא מודיה ליה לשמואל", וצ"ע טובא, דנהי דאין דרך בנין בכך, הלא זה רק סיבה דלא יתחייב משום בונה, אבל מדוע נאמר דיודה לשמואל, והלא על שמואל פליג בעצם גדר מכה בפטיש בלא קשר לבנין. ואע"פ דאין דרך בנין, מ"מ הוי השלמת המלאכה עצמה, ובזה לא שייך מכה בפטיש, והיה לגמ' לומר "אימא פטור", ולא אימא מודה ליה לשמואל. וכן הקשה הגר"א בשנות אליהו דאם רב מחייב רק משום בונה ולא משום מכה בפטיש, הוה ליה לגמ' לומר אימא פטור.

ונראה לומר בתרי אנפי, א. דהא דנקב בלול אין דרך בנין בכך, אין הפשט דלא צורת בניה רגילה או בנין גרוע וכל דהו, אלא דהא דאין דרך בנין היינו משום דבנין פירושו יצירת ועשיית בנין, אבל הכא הלול כבר מסיים וגמור, וחסר רק איזה תוספת בעלמא, ולפיכך לא הוי בונה. וא"כ מאחר דזו הסיבה דאינו דרך בנין משום דלא הוה כהשלמת עצם הבנין, אלא כתוספת אחר שהושלמה, א"כ מהאי טעמא יודה לשמואל דהוה מכה בפטיש, שהרי בנשלמה המלאכה כבר ודאי דתוספת הוי מכה בפטיש, דרק בעוד לא נשלמה פליג.

וכן ע"ז הדרך בשופתא בקופינא דמרא הו"א דדוקא נקב בלול חשיב דרך בנין, היינו כהשלמת עצם הבנין, שהרי גם בבית צריך אויר, משא"כ בשופתא בקופינא שכבר מורכב, רק צריך חיזוק בעלמא, הוי כתוספת אחר הגמר [ובשמואל דאמרה הגמ' הו"א דוקא בשופתא, משא"כ בהנך תרתי אימא מודה לרב, אע"ג דבעצם חיוב בונה מודה לרב, וחולק רק משום דיש סיום מלאכה, מ"מ הכא גופא קמ"ל, אך הו"א דרק משום דאינו דרך בנין חייב משום מכה בפטיש, אבל אם לא הוה דרך בנין היה חייב משום בונה].

ב. ובעוד דרך אפשר ליישב דהפסקי הרי"ד לא ילמד כהמאירי לגמרי, אלא כפי המבואר בשפ"א, וכן משמע בר"ח (ע"ה ע"א) שכתב בהדר צורה, דאי ההיא צורה אית בה אותיות דמיקרו חייב משום כותב, ואי לאו חייב משום מכה בפטיש, משמע דאע"פ שכבר נשלמה מלאכת כלי, אי יש חיוב משום כותב א"א לחייבו משום מכה בפטיש, וכן משמע בשיטה להר"ן (ע"ג ע"א) הבאתיו בהמשך, דבשפ"א (ע"ד ע"ב) בד"ה אמר ר"א, כתב על דברי רש"י שם וז"ל: ולולי דבריו י"ל עוד דמכה בפטיש אינו חייב אלא היכא דמצד עצמו אינה מלאכה חייב משום דגומר הכלי, אבל הכא (בעשיית חביתא) דיש עליו תורת מלאכה מצד עצמה משום מבשל, לא מחייב משום מכה בפטיש, ע"כ.

והיינו דמכה בפטיש חיובו וגדרו הוא מלאכת גמר, ובאופן שיש על מעשהו שם של מלאכה גמורה אמרינן דהוה מלאכה גמורה ולא מלאכת גמר, ואין הפשט דבכל המלאכות א"א לחייב על דבר אחד ב', אלא משהו יחודי במכה בפטיש דבאופן דיש עליו תורת מלאכה מצד עצמה אין עליו שם דמכה בפטיש (דלצד זה באמת איכא גם בונה וגם מכה בפטיש, אלא שטכנית א"א לחייבו ב', משא"כ לדברינו אין כאן שם מכה בפטיש כלל).

ולפי המבואר בשפ"א לא נאמר דכל דבר שהוא לצורך השלמת המלאכה אינו מכה בפטיש כהמאירי, אלא דבאופן שיש תורת מלאכה גמורה אין מכה בפטיש, דמכה בפטיש הוי מלאכת גמר ולא מלאכה גמורה. ונפק"מ באופן דהוי מלאכה גמורה אלא דאין חייבים עליה, כגון בכלים דאין בנין בכלים, ועושה מלאכת גמר לצורך השלמת עצם הכלי, למאירי לא יהיה חייב משום מכה בפטיש דהוה לצורך השלמת הדבר, ולשפ"א יהיה חייב משום דאין כאן תורת מלאכה דאין בנין בכלים.

ומעתה מבואר שפיר, דאי אין דרך בנין בכך ולא חייב משום בונה אימא מודי ליה לשמואל, דכל מה שרב לא חייב משום מכה בפטיש הוא משום דיש עליו תורת מלאכת בונה, וממילא באופן שאין עליו תורת מלאכת בונה יודה שפיר דאיכא מכה בפטיש. [אמנם הגר"א מכח קושייתו שהבאנו, הוכיח דלרב חייב נמי משום מכה בפטיש, משמע מדבריו שהבין דאם רב מחייב רק משום בונה איכא סברא מסויימת דאין לחייב כאן כלל מצד עצמו מצד מכה בפטיש, והיינו כסברת המאירי].

ובעוד דרך כעין זו היה אפשר לבאר דברי רב בפסקי הרי"ד, דהא דחייב רב משום בונה ולא מכה בפטיש היינו משום דא"א לחייב על פעולה אחת שתים, ולכן במשמר דהוי בורר ומרקד אין חייב אלא אחת, והיינו דבאמת איכא גם בונה וגם מכה בפטיש מצד מעשהו, אלא שבפועל א"א לחייב ב', וממילא באופן שאין בונה מצד שאין דרך בנין יודה רב דהוי מכה בפטיש, וכן למד השביתת השבת בכללי מלאכות שבת דף י"ד בדברי המרכה"מ.

ובעוד דרך כעין השפ"א אפשר, ומשמעות הדברים משמע מדברי האבהא"ז בפ"י מה"ש הי"ז דמכה בפטיש אינו שם מלאכה לעצמו ככל המלאכות, אלא דבאופן שיש מלאכה שאינו חשובה אמרה התורה שבאופן שגומרה מחשיבה ומחיל עליה שם מלאכה, וחיוב מכה בפטיש אינו משם עצמו אלא מחיל שם על המלאכה, וממילא באופן שבמעשה הגמר יש חשיבות מצד עצם המלאכה אין שייך לחייבו משום מכה בפטיש, דמכה בפטיש היינו להחשיב המלאכה, והכא המלאכה כבר חשובה מצד עצמה, שהרי הכא לדוגמא עושה מעשה בנין, וזוהי כוונת רב, וממילא אי אין דרך בנין ואין לחייבו משום בונה, ממילא שפיר אימא מודה ליה לשמואל דיתחייב משום מכה בפטיש, דהגמר יכול להחשיב המלאכה.

אך אמנם כל פשטים אלו בגדר מכה בפטיש נכונים מצד עצמם, אך בפסקי הרי"ד בנימוקו דברי רב כל מלאכה שהוא צורך הבנין חייב משום בונה, ובזה מנמק מדוע לא מכה בפטיש, משמע כדברי המאירי שכתבנו ברישׁ הדברים שכל דבר שהוא לצורך השלמת בנין מצד זה אינו מכה בפטיש.

העולה למסקנא כמה שיטות בגדר מכה בפטיש:

א. במאירי כתב דגדר מכה בפטיש הוא גמר אחר שכבר נשלמה המלאכה, אבל כל שהוא לעצם השלמת המלאכה מצד עצמו אינו מכה בפטיש, ואפילו אין על המלאכה הזו חיוב כגון בכלים.

ב. בשפ"א משמע דמאחר דיש על המעשה תורת מלאכה גמורה, אין לחייבו משום מכה בפטיש דגדרו הוא גמר דבר ולא דבר שלם, וזה דוקא באופן שחייב על המלאכה שעשה ולא בכלים, וכן משמע בדברי השיטה להר"ן (ע"ג ע"א), וכן משמע בר"ח (ע"ה ע"ב).

ג. שביתת השבת ומרכה"מ כ' דאפשר לחייב מצד עצמו מכה בפטיש אפילו באופן דיש תורת מלאכה, אלא דאיכא כלל בכל המלאכות דעל פעולה אחת לא חייב ב'.

ד. דמכה בפטיש גדרו הוא להחשיב דבר שאינו חשוב מלאכה, ולהחיל עליו חשיבות מלאכה, אבל בדבר שיש לו כבר חשיבות של מלאכה, הוי הוספת חשיבות על דבר חשוב ואינו כלום.

ובהמשך נבאר שיטת רש"י בגדר מכה בפטיש דלא כהמאירי בעז"ה (וכן דברי האבהא"ז ברמב"ם בגדר מכה בפטיש). ועד עתה ביססנו הפשט בפלוגתת רב ושמואל ע"פ דעת המאירי, דליכא מכה בפטיש אלא אחר שנשלמה המלאכה, אך דבריו צ"ע בתרתי. 1. דבסוגיא (ע"ה ע"ב) איתא בזה"ל: אמר רשב"ל הצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש, ע"כ. ופירש רש"י וז"ל: מנפח בכלי זכוכית כשהותך נעשה ע"י ניפוח, חזינן להדיא דאפילו בדבר שעוד לא נשלמה מלאכתו, אלא עתה הוא משלימה וגומרה ע"י הניפוח, אפ"ה חייב משום מכה בפטיש, דלא כהמאירי, ובאמת בשיטה להר"ן (ע"ג ע"א) הרגיש בזה, דהא למד כעין המאירי [וכהשפ"א], ומיישב בזה"ל: פירש ר"ח שלאחר שנעשה הכלי משוה פניו, היא בעצמה אינה מלאכה שהרי כבר נעשה הכלי, אלא שגומר המלאכה, "ומכאן למדו לכל דבר שהוא בעצמו אינה מלאכה, אלא שע"י נגמרה, לחייבו על גמר המלאכה [משמע להדיא כהשפ"א], כנופח בכלי זכוכית פעם שניה שע"י כן נגמרת המלאכה", והוא חייב כנופח נפיחה ראשונה שהיא המלאכה. מבואר מדבריו דכל מה שחייב דנופח משום מכה בפטיש, הוא רק בניפוח שני שהוא כבר אחר שנשלמה המלאכה, אלא שמגמרו לגמרי. וכן כתב המרכה"מ בדעת הרמב"ם בנופח, ע"ש. אך בדברי המאירי צ"ע, דהמאירי גופיה דנופח בכלי זכוכית כתב (ע"ה ע"ב) וז"ל: אף המנפח בכלי זכוכית אחר שהותך שהוא נעשה כלי ע"י ניפוח, חיובו משום מכה בפטיש, ואף זו לאו דוקא בניפוח אחרון אלא אף בהתחלת הניפוח, ע"כ. הרי מבואר להדיא בדבריו דאפילו שע"י ניפוחו עושה הכלי, והוה חלק מההשלמה, בכל זאת חייב משום מכה בפטיש.

וכן מצינו עוד מקום דהמאירי סותר עצמו, דבדף ק"ב (ע"ב) כתב וז"ל: המצדד את האבן, ר"ל שמושיבה בקרקעית יסוד הבנין במקום הראוי לה, חייב משום מכה בפטיש, שמתוך שהוא מצדדה מחנה ומישבה בקרקע להיות יושבת שם לעולם, והוא גמר הענין לאותה האבן וכו', ע"ש. מבואר להדיא מדבריו דאע"פ דבמעשהו משלים המלאכה של האבן, דלפני מעשהו לא היה כלום, מ"מ חייב משום מכה בפטיש, ובאמת בתוס' (ק"ב ע"ב) ד"ה הכי גרסינן ל"ג משום מכה בפטיש במצדד אלא משום בונה, ע"ש. וצ"ע דברי המאירי.

[ובגמ' (ע"ה ע"ב) איתא המסתת האבן חייב משום מכה בפטיש (כשמואל הכא דלא כרב), ובשיטה להר"ן שם הביא פירש"י שלאחר שנחצבה מתקנה לדעת ארכה ורחבה, והקשה דא"כ שיתחייב גם משום ממחק ומחתך, ומתרץ דאה"נ דחייב ג', חזינא דלרש"י אע"פ דאיכא מלאכה גמורה אפשר להתחייב משום מכה בפטיש, וכן אע"פ דע"י מעשהו משלים עצם המלאכה דלא כהמאירי ודלא כהשפ"א, ויבואר בהמשך. והביא עוד י"מ וז"ל: דסיתות אבן הוא לאחר שנתנה בבנין שנותן עליה בקורנס או בפטיש לקובעה יפה, וזהו גמר מלאכה דידה, ע"כ. והיינו לשיטת המאירי דהוי אחר השלמת מלאכה].

והנה ביראים סי' רע"ד [ק"מ ע"ב מדפי הירא"ם] הקשה סתירה בדברי רב וז"ל: ובפרק במה מדליקין אמרינן אמר רב יהודה אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, מסיקין בכלים אין לך סתירה גדולה מהסקה, והא דאמרינן בהבונה עייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר משום בונה וכו', אלמא סבירא ליה לרב יש בנין בכלים, ואם יש בנין יש סתירה, דחדא טעמא הוא כדאמרינן בכל הכלים, וא"כ קשיא דרב אדרב, הא לא קשיא, דבהבונה הכי פירושו רב אמר משום בונה, פי' מכה זאת מחוסרת בנין בחסרון שופתא, הלכך אין בו איסור מכה בפטיש, שאינו נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין, שהכאת פטיש הוא לאחר גמר הבנין, ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר, דהא אין סתירה ובנין בכלים, ולא אמרינן משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש שהוא לאחר בנין, שלעולם בחסרון בנין לא תהיה מלאכת מכה בפטיש, פי' בקוצר משום בונה אין בו, אלא טעם בונה, ומאותו בונה אין חיוב דאין בכלים, וכל הסוגיא נוח לפרשה אחר פירוש זה, עכ"ל.

מבואר מדבריו כהמאירי, דאין מכה בפטיש אלא אחר שנשלמה המלאכה, אלא נוסף כאן ביאור חדש בסוגיא, דלרב דאמר משום בונה באמת אינו חייב משום בונה, אלא הוי רק לאפוקי דאינו מכה בפטיש, משום שיש כאן טעם בונה דעוסק בהשלמת בנין, ממילא אין מכה בפטיש. נמצא דלפי מה שביארנו בפסקי הרי"ד, בין לרב בין לשמואל יש לחייבו משום בונה, ואין חסרון בבנין [ונימא דאין בעיה דבנין בכלים, כמו שכתבו תוס' בד"ה הא מאן], ונפלגו במכה בפטיש כהמאירי והירא"ם, ולשמואל אין בונה משום שכבר חל מכה בפטיש, כמו שביארנו באריכות לעיל, משא"כ לירא"ם

שהרי כאשר הוא מתפלל לפני המקום ברוך הוא, הוא מתפלל שיהא רחמו גלוי, ויכבוש את כעסו, ויתנהג עם בניו במדת הרחמים, ויכנס לפנים משורת הדין עמהם. ואף על פי שכתוב בתורה: "ולא תחמול עליו" (דברים יג, ט), אין הכוונה שלא יתפלל עליו שיתחייב מיתה, אלא שלא יעשה עמו כפי הראוי לו לעשות לו, אלא יענישנו במדה מועטת מן המדה הראויה לו. ולפיכך אמרו חכמים: לעולם יהא אדם רגיל בתפלתו, שאין לך תפלה שהיא חביבה לפני המקום ברוך הוא יותר מתפלה שהיתה מתוך רגילות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נענה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה אין תפלתו חוזרת ריקם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נוחה לו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הדין. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הגיהנם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הסכסוכים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הרעב. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן החרב. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן החיה רעה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן השלטון. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן היסורים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הדבר. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הרוח רעה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ראש. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב בטן. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שיניים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עיניים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אוזניים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב לב. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כליות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כבד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ריאות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מעיים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שלפוחית. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עצבים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שרירים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עצמות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מפרקים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב רגליים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ידיים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אצבעות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ציפורניים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שיער. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עור. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב בשר. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב דם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב נשמה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב רוח. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב נפש. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חיים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מוות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עולם הזה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עולם הבא. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גן עדן. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גיהנם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כסא הכבוד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מלאכים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שרפים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חיות הקודש. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אופנים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כרובים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב משה רבינו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אהרן הכהן. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מלכי בית דוד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב נביאים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כהנים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב לויים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ישראל. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גרים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עבדים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שפחות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב בהמה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חיה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עוף. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב דגים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב זוחלים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חרקים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב צמחים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עצים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב פרחים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עשבים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב פירות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב זרעים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שורשים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב קליפות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גרעינים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עלים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ענפים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גזעים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שורשים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב קרקע. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אדמה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חול. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב סלע. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב נהרות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ימים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אגמים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב בארות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מעיינות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אוויר. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב רוח. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב סופה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ברק. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב רעם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב גשם. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שלג. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ברד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כפור. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב קרח. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב טל. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ערפל. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב עננים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שמים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב כוכבים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב מזלות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שמש. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב ירח. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חמה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב לבנה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אור. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב חושך. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יום. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב לילה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שעה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב רגע. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב זמן. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב נצח. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אין סוף. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אלוהים. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אדני. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב שדי. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב צבאות. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב אהיה אשר אהיה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה אלוהי ישראל. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה אחד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה שמו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה זכרו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מלכותו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה ממשלתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה כבודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה תפארתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה הודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה עוזו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה גבורתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה נצחו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה הודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה יסודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה עמודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה קיומו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה סודו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה חכמתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה בינתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה דעתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מוסרו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה תורתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה נבואתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה משפטו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה צדקתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה חסדו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה רחמיו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה אמונתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה שלומו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה ברכתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה ישועתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה גאולתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה פדותו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה חירותו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה שחרורו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מחילתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה סליחתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה כפרתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה נחמתו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה תנחומיו. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה עידוד. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה חיזוק. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה סיוע. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה עזרה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה תמיכה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה הגנה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מגן. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה צינה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מחסה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מעוז. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מבצר. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מגדל. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מצודה. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מקלט. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מנוס. ואמרו עוד: כל המרבה בתפלה נמלט מן הכאב יהוה מפלט

פרק שלישי
בראש בשנה הדיינין

א

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון / שנאמר היוצר יחד את לבם המבין אל כל מעשיהם / בראש השנה כל יושבי תבל נפקדין לפניו / שנאמר זוכר כל יצורים אתה מעולם פקודיהם

1. בראש מה בין ראשית לראש השנה? אלו אומרים: [ראשית] אחד בניסן לראש השנים לרגלים ולשנים, שבו נגמרה מלאכת המשכן, שבו הוקם המשכן, שבו נתקדשו הכהנים, שבו נתקדשו הלוויים, שבו נתקדשו הבכורות, שבו נתקדשו ישראל, שבו נתקדשו המלכים והנשיאים, שבו נתקדשו העתידות, שבו נתקדשו השבטים, שבו נתקדשו הזקנים, שבו נתקדשו הסנהדרין, שבו נתקדשו הכלים, שבו נתקדשו השמנים, שבו נתקדשו המנחות, שבו נתקדשו הקטורת, שבו נתקדשו הכהונות, שבו נתקדשו הלויות, שבו נתקדשו הישיבות, שבו נתקדשו הקרבנות

באמצע, דב"ש סברי דגזרי' ציר באמצע אטו ציר מן הצד, וב"ה סברי דלא גזרינן לה, ור' הערה[2], ושם (כ"א:) תנן דג' דברים ר"ג מחמיר כדברי ב"ש... ואין זוקפין את המנורה ביו"ט, ובגמ' (כ"ב.) אמ"ר חיננא בר ביסנא הכא במנורה של חוליות עסקינן [-וכשנפלה נפרדו חוליותיה] דמחזי כבונה, דב"ש סברי יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים, וב"ה סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים.

דיומא (כ"ה.) דהיו מפיסין ביוהכ"פ מי שוחט מי זורק כו', ולכאו' ראייתו מוקשה, דשאני התם דהוי במקדש למשנה זו דהוי בלשכת הגזית בחלק הקודש שבה, והמונה יושב במערבה בחלק של חול), ואין שבות במקדש, ורצה לומר כהנ"ל דכיון דהתם היה אפשר לעשות הפייסות מערב יוהכ"פ, הרי ע"כ דאין ההיתר אשר התירו בזה מצד דאין שבות במקדש, ומ"מ איכא ראי' לכל מקום, אלא שהעיר שעצם הכלל אינו מוסכם, וע' בפתה"ד (שם) שיישב הקו' על המג"א באופ"א, דבההיא במדינה נמי שרי, יע"ש.

וע' מל"מ שם שהק' מכתבי מהרי"א (-הוא בעל תרוה"ד, ור' עוד בתרוה"ד סי' ס"ב) סי' קנ"ד דשרי להקיש באצבעו בשבת לשתק התינוק, וראי' מדתנן (יומא י"ט.) בקש להתנמנם [-כה"ג בליל יוהכ"פ] פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה, ולא דייק בה, דהוי משום שאין שבות במקדש כדדייק בענין אחר שם ל"ד:. והנה עפ"ד מרן בכס"מ הרי ע"כ דהתם אין הטעם משום דאין שבות במקדש, דהא אפשר להעירו גם באופן אחר, אלא מוכרח מצד זה דאף במדינה שרי, ועוד הק' מפ' הרמב"ם (עבודת יוהכ"פ פ"ב ה"ד) דאם היה הכה"ג זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב, ולמחר מטילין אותן במים כדי להפיג צינתן לפי שאין שבות במקדש, או שמערבין מים חמים במי המקוה כדי שתפוג צינתן, ואי כדברי מרן אמאי הותר להם לעבור על שבות וללבן מבערב ע"מ להטיל למחר במים, הרי אפשר להחם מים חמים מבערב ולערבן למחר במי המקוה, ולא יעשו איסור כלל [ומתבאר מדבריו דשרי להטיל בשבת מים צוננים לתוך החמים, ואינו פשוט כלל, וע' להרדב"ז (ח"א סי' צ"ה), ויעוי' עוד באורך בפתה"ד (סי' שי"ח ס"ק ז') שהאריך בדעות רבותינו בזה, ולא עת האסף כאן].

ולכאו' טפי הו"ל לאקשויי, דבכס"מ עצמו כ' להדיא (שבת פכ"ג ה"ד) בטעם היתר ההיא דיומא הנז', דהוא משום דאין שבות במקדש, וע"ע בדבריו בב"י לטור או"ח סי' של"ט ס"ג שתמה היאך סמך התרוה"ד על "דיוק כזה" להתיר מה שאסר הרמב"ם (שם: "אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים, אפי' להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת" כו'), והארכיכו בזה באחרונים, ואכמ"ל בזה.

אלא דכי ניהדר לעצם הדברים - אם יש שבות במקדש כשיכול היה לעשות מבעו"י - נמצא שד"ז כבר בפלוגתא נתון, ושורשו בפסחים (ס"ה.) דרב אשי אוקמיה למתני' דפסחים (ס"ד.) כרבי נתן, דהא דהתירו שבות במקדש היינו דווקא שבות הצריכה, אבל שבות שאינה צריכה לא התירו, ומלשון זה משמע דיש החולקים, אבל ביפ"ע כבר העיר לירושלמי דעל ההיא מתני' (שם פ"ה ה"ח) א"ר יונתן לא כל שבות התירו במקדש, ומשמע דאמר זה לכו"ע, ולהמתבאר השתא הרי הוא מבואר שפ' הרמב"ם הנז' לעיל שבות שאינה צריכה לא התירו, ע"כ הצריך נרות הדולקות מערו"ש [ודע, דאף התויו"ט דבההיא דכניסת הכהנים באבוקות של אור בידיהם דלעיל הביא טעמים אחרים, מ"מ הנה לקמן (פ"ה מ"ה) תנן דמי שזכה במחתה נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח, ופנה את הגחלים הילך והילך וחתה, ירד ועירן לתוך של זהב, נתפזר ממנו כקב גחלים והיה מכבדן לאמה, ובשבת היה כופה עליהן פסכתר, וכ' הרע"ב דבשבת אסור לכבות, והעיר בתויו"ט דמה"ת אינו אסור בכיבוי אלא כשיתכוון לעשות פחם, וא"כ הכא בכיבוי זה ל"ה אלא שבות, ותי' דהכא כיון דאפשר בלא כיבוי לא התירו השבות במקדש, וע"ש בתפא"י (שם אות ל') שתי' קו' התויו"ט די"ל דכיון דדמי לגמרי למלאכה דאורייתא, ואין חילוק כ"א במחשבה של המכבה, אם נתכוון לעשות פחם או לא, הרי שגזרו בשבות כיו"ב במקדש, ולכאו' כוונתו בזה כסברת התוס' וסיעתם הנז' דלא כל שבות התירו במקדש, אלא דבשבות הקרוב למלאכה דאורייתא איכא למיחש, ולכן נפלאתי מעט אודות הגהת בנו על אתר שהביא סמך לדבריו מדברי הרשב"א (שבת צ"ד:) דנקט משם ר"ח שלא התירו בשבת למת משום כבוד הבריות, כ"א בדבר שעיקרו מד"ס כגון כרמלית, אבל לא לרה"ר, "דהכא מי מפיס במחשבה שלו אם הוא צריך לגופה אם לאו, שהרי אפשר בהוצאת המת שיהא בה צורך לגופה של מלאכה, כגון אותה שאמרו בירושלמי בגוי שהוציא לכלבו", ולא ציין כלל להנ"ל, ומ"מ מהרשב"א יותר ראי' - כיון דמיירי נמי על מחשבה], אלא דלכאו' יקשה ע"ז קו' המל"מ מהההיא דיומא עפ"ד הכס"מ הנז', דה"ט דהותר להעיר הכה"ג באצבע צרידה - משום שאין שבות במקדש, והרי אפשר להעירו באופ"א. ועוד, ממש"פ בהל' עבודת יוהכ"פ (פ"ב ה"ד) הנז' דהותר להם לעבור על שבות וללבן מבערב ע"מ להטיל למחר במים, על אף שהיה אפשר בצורה אחרת [וראיתי בתפא"י (תמיד פ"א יכין אות מ"א) דצ"ל הטעם שלא אחזו הנרות בשבת עפ"ד התוס' דלא כל השבותין הותרו במקדש, אך אין לומר דה"ט משום דאפשר בלא שבות, דהרי היו מטילים עששית מלובן מערב יוהכ"פ לתוך המים שטובל בהן הכה"ג ביוהכ"פ, אף שהיה אפשר לחמם מים מערב יוהכ"פ וליתנן ביוהכ"פ למקוה (והוא קו' המל"מ הנז'), ואין לומר דהתם ה"ט שלא יאמרו כה"ג טובל בשאובין (ע' ירושלמי דיומא פ"ג ה"ה), ומשו"ה מיקרי התם כאי אפשר באופ"א, דהא על כרחך צ"ל דמה"ט לחוד לא סגי, שהרי בכל חייבי טבילות לא מצינו שחששו להכי, אלא על כרחך דמדהותר שבות במקדש שרי אף באפשר בלא שבות, ורק אם אפשר בקלות מאוד אינו נדחה, כהא דהבאת פסח מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו (יעוי' פסחים ס"ו. ומנחות צ"ז.)].

ואשר היה נראה לייסד, דדבר שהוא עצמו צריך, אלא שהדרך לעשותו אינו מוכרחת בכה"ג או בכה"ג, שרי לעשותו - אף לר' נתן - בדרך שהיא ע"י שבות, כיון שאין שבות במקדש, ורק דבר שא"צ לו כלל אסרו בו שבות אפי' במקדש (עכ"פ לר' נתן ולר' יונתן), אלא דלפ"ז יקשו דברי הכס"מ הנז' משלהי הל' בית הבחירה (פ"ח הי"ב) דהצריך נרות הדולקות מער"ש, ואין לומר דמה שאפשר לעשותו מער"ש - אף שהוא נצרך בשבת - כדבר שאינו נצרך דיינינן ליה כיון שאינו זקוק לעשותו דווקא היום, דהא אי נימא הכי תיהדר קו' המל"מ הנז' מהל' עבודת יוהכ"פ, וא"כ לכאו' הקושיא לפנינו עומדת - סתירה בדעת הרמב"ם (כמו שביארו הכס"מ) בשבות שא"צ במקדש.

אלא דכבר נזדעקו האחרונים ע"ד הכס"מ מפסקו המפורש של הרמב"ם (קרבן פסח פ"א הט"ז): "חל י"ד להיות בשבת, כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ורוחצין את העזרה בשבת, שאין איסור שבות במקדש, אפי' בדבר שאינו צורך עבודה איסור שבות במקדש היתר הוא", ונקט הכס"מ להדיא דלא פ' כר' נתן כיון דמשמע דרבנן פליגי עלייהו, והלכתא כוותייהו, וחידש בפתה"ד (סי' של"ט ס"ק ג') דר' נתן לא איירי אלא בשבות שאינו צורך עבודה גופה, והתם איירי בהדחת עזרה שהיו מדיחים אחר שכבר נגמרה לגמרי מצות הקרבת ק"פ, ותכל כל עבודתה והקרבתה, וכיון שאינה נצרכת ההדחה לגוף העבודה אסרה ר' נתן, ובזה פ' הרמב"ם דלא כוותיה אלא דאף שבות כה"ג שריא, לפי שא"א להדיח העזרה אם לא יעבור על השבות, אבל במקום שאפשר לעשות הדבר בהיתר בלי לעבור על שבות, כגון בההיא דנרות העזרה, שיכול להדליקם מער"ש, ס"ל להרמב"ם דאין להתיר במקדש אף דהוי משום שבות, עכת"ד. אלא דלכאו' לא אהני לן חילוקו ליישב קו' המל"מ הנז' מדברי מרן עצמו בביאו"ד הרמב"ם, דהא דהיו עושין באצבע צרידה בשבת להעיר הכה"ג הוא משום דאין שבות במקדש, והתם הרי היה אפשר בענין אחר [ומ"מ דעת הרמב"ם בזה אפשר ליישב ע"פ דרכו, וזאת עפמש"כ המג"א (סי' של"ט סק"ב, וכיו"ב מבואר במרכה"מ פכ"ג משבת ה"ד, יע"ש), דשאני ההיא דיומא דעשו רק להקיצו, ולא היה זה כדרך המשוררים, ובכה"ג שרי, ודלא כתי' הכס"מ], וכן הקו' מהל' עבודת יוהכ"פ הנז'.

ושו"ר דאח"ז הביא משם הרב שרשי הים (ח"ב דקע"ז) להקו' מההיא דהעירו הכה"ג ביוהכ"פ ע"י הקשה באצבע צרידה, ותי' הרב שה"י לחדש שיש לחלק בין השבותין, דדווקא שבות דטלטול הנר ס"ל דאין להתיר במקדש היכא דאפשר באופ"א, משום דגזרו להאי שבות מטעמא דשמא יבוא לכבות הנר דשכיח טפי וקרוב הדבר, אבל שבות דאצבע צרידה משום שמא יתקן כלי שיר לא שכיח ואינו קרוב לבוא, ומש"ה התירו אף אם יכול בגוונא אחריתא, וסמך לזה מדברי התוס' הנ"ל שכבר חילקו בין השבותין, ולאו כללא גמירא הוא לן בכל דוכתי דאין שבות כלל במקדש, אלא יש יוצאים מן הכלל, "ומזה נבוא להבין אמרי בינה" - כתב הפתה"ד - דאפשר ליישב הרמב"ם הנז' מה' קרבן פסח, דהנה לכאו' מה שסיים דאיסור שבות במקדש היתר הוא, נראה כמיותר, שהרי כבר כתב שאין איסור שבות במקדש אף במקום שאינו צורך עבודה, "ונראה פשוט דרצה לרמוז בדברים הללו דגבי שבות במקדש לא מהדרינן אהיתרא או לאיסור קל, אלא עבדינן ליה בפשיטות כאילו לא היה בו שום שבות במדינה, וזה מדוייק מדלא אמר איסור שבות במקדש דחוי הוא, דהיינו דאיכא גבי טומאה בין טומאה דחויה בציבור להותרה... דכי כ' כן הרמב"ם ז"ל אינו אלא אההוא דינא דרחיצת העזרה ודומיו שאר מיני שבות קל, דמתוך שהוא דבר רחוק לבוא לידי איסור תורה, הגם דהוי שבות התירוהו במקדש בכל אופן... אבל אה"נ דגבי שבות חמור דקרוב הדבר לפגוע באיסור תורה מודה הרמב"ם ז"ל דאין להתיר במקדש השבות ההוא, אלא היכא דליכא שום אופן לעשות בלתי ע"י העברת השבות" [וציין לשיירי קרבן (על הירושלמי, ביצה פ"ה ה"ב ד"ה רשב"ל, לבעל קרבן העדה), יעוי"ש גבי הקדש בשבת שהיה לו להקדיש מאתמול].

ודע, דבשד"ח (ח"א, כללים, מער' האל"ף בפאת השדה אות י"ז) העיר ע"ד הכס"מ מדברי התוס' דמנחות הנז' שהוצרכו לומר גבי קנים דיש שבותים שאינם במקדש, ואם כדברי מרן הכס"מ ס"ל מאי קשיא להו מעיקרא, והא כיון דאפשר לעשותו מער"ש הכי אית להו למיעבד, וע"כ עושים כן, ואינם דוחים את השבת, עע"ד, ולכאו' לפי חילוק הרב ש"י והפתה"ד הנז' אפשר לדחות הראי', דכיון דהתם לא קרוב הדבר שיעבור על איסור, הרי הותר השבות אף שאפשר בענין אחר, וע"כ הוצרכו התוס' לבאר לן דיש מן השבותים שנאסרו אף במקדש, ודו"ק.

ובהמסתעף, הנה אפליגו רבי וחכמים: דעת רבי (שבת ח': ועירובין ל"ב: ל"ד: ל"ה. ע"ח:) דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בו רבנן בין השמשות, ומתבאר (עירובין ל': ל"ד: וע"ח:) דרבנן פליגי, והרמב"ם (שבת פכ"ד ה"י) פ' כרבי ובתנאי שיהא שם דבר מצוה או דוחק, או אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר, ונקט המג"מ דה"ט שפסק כמותו - דאיכא סתם מתניתין כוותיה, אלא דק' מדתנן (שבת ל"ד.) דבספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים, ואין בדברים אלו אלא שבות, ואעפ"כ אסורים ביהשמ"ש שהוא "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה", ו"לפיכך תירצו ז"ל שלא התירו השבותים בביהשמ"ש אלא במקום מצוה כזו וכעירוב וכיו"ב, וכדברי רבינו".

ואעפ"כ אסורים ביהשמ"ש שהוא "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה", ו"לפיכך תירצו ז"ל שלא התירו השבותים בביהשמ"ש אלא במקום מצוה כזו וכעירוב וכיו"ב, וכדברי רבינו".

והנה מרן בשו"ע (סי' ש"ז סכ"ב) פ' נמי כרבי, ושנה פסקו זה להלן (סי' שמ"ב ס"א) ד"כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם ביהשמ"ש, והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק", אלא דלאו כללא כייל בזה, וכמו שהדגיש הפמ"ג (שם בא"א) בציינו להמג"א (סי' רס"ו סק"ו) דיש שבותים שאסורים גם ביהשמ"ש כההיא דסי' ת"ט ס"ג ["נתנו (-לעירובי תחומין) בראש הקנה או הקונדס הצומחים מן הארץ - אינו עירוב, מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת, גזרו בהם אפי' ביהשמ"ש אפי' במקום מצוה", וכ"ה בעירובין (ל"ד:), ופסקו הרמב"ם (עירובין פ"ו ה"י), וע"ש מג"מ (הל' ח' ט') משם הרשב"א בעבוה"ק (שער ה' י"ט) בדין עירוב הרחוק ממנו ח' אמות, וחיליה מהאי דינא, יעו"ש גם בהל' י', וכ"פ המג"א (שם ס"ק ז')] וסי' תי"ד ס"ג [וצ"ע דאין סעיף כזה לפנינו].

מיהו, כ"ז אינו אלא אם לא קיבל שבת עדיין, אך אם קיבל שבת נחלקו בו רבינו שמריה ורבינו יואל מן הראשונים (הבי"ד המרדכי, שבת רמז ר"צ), ומרן פ' בשו"ע (סי' רס"א ס"ד) כרבינו שמריה דחמור מביהשמ"ש רגיל ואסור אפי' לצורך מצוה, וכמו שדקדק שם המג"א (ס"ק י"ב), ולא הזכיר כלל דעת רבינו יואל (אפי' בצורת י"א) להתיר אז שבות דרבנן לצורך מצוה, אולם לקמן (סי' שצ"ג) הביא בסתם לדעת רבינו יואל שהתיר, ודעת רבינו שמריה האוסר הביא בי"א, והאחרונים כתבו ליישב דעת מרן שלא יקשה דידיה אדידיה, ויעוי' שו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סי' מ"ט), ואכ"מ.

אמנם, אם יש ב' שבותים מבואר ברע"ב (עירובין פ"ג מ"ג) דאף רבי מודה לאסור אפי' ביהשמ"ש [ובס' קובץ על הרמב"ם (שבת פכ"ד ה"י) ציין עוד לתוס' דשבת (קנ"ה.), וע"ש בגליון הש"ס קו' הגרעק"א משם המעיל צדקה (סי' ט', ויעו"ש תי' הגרעק"א) אמאי הוצרכו בגמ' לומר דמיירי שנעץ יתד באילן, דהא אם משום שבות ביהשמ"ש הוא, הרי גם עצם השימוש באילן הוי משום שבות, והאיר בס' קובץ הנז' דלפ"ד הרע"ב א"ש, ומיושבת הקו' דהוצרכו לב' שבותין דבזה אף לרבי אסור, ומצאתי כן נמי בנמוקי הגרי"ב לשבת (שם), אך ע"ש בהגהות ראמ"ה], וראיתי בחכמ"ש (ריש סי' שמ"ב) משם הישועו"י סי' ש"ז שהביא מהשערי אפרים דדווקא אם ב' השבותין ביחד אוסר הרע"ב, אבל אם הוא בזאח"ז דינו כשבות אחד, וע"ש בחכמ"ש משו"כ ליישב עפ"ז, ושוב ראיתי בשו"ת הגרעק"א (מהדו"ק סי' קנ"ט, וע"ע בתוספותיו אמתני' דעירובין הנז') שהביא מהאבן העוזר דהא דב' שבותין חמור וגזרו בו גם ביהשמ"ש, היינו דווקא כשב' השבותין באים כאחד, אבל בזאח"ז כשבות אחת דיינינן להו, והסכים עמו הגרעק"א "ודפח"ח", והוסיף ד"מעתה י"ל דגם במקדש שני שבותין חמירי וגזרו במקדש", וע"ש מה דשקו"ט בזה, ועי' היטב מה שחילק בשו"ת שלו במקו"א (מהדות"ל סי' נ') לענין ב' שבותין בביהמ"ק, בציינו יותר מזה - על עצם דברי הרע"ב, אף לענין ביהשמ"ש - "דדברי הרע"ב הנ"ל תמוהים, ולא מצאנו חבר לדברי הרע"ב בזה", ועי'.

ובמג"א (סי' שמ"ב) עלה ונסתפק אם דווקא בביהשמ"ש דערו"ש לא גזרו על שבות, או גם במוצ"ש ביהשמ"ש, דהא אשכחנא דשאני אפוקי יומא דמסדיקא לא פקע קדושה, כמבואר בסי' שפ"ו ס"ט ["אמר על ככר 'היום חול ולמחר קודש או קונם' משתתפין לו בה, שבין השמשות עדיין לא נתקדשה ודאי וראויה היתה מבעו"י", אבל אם אמר 'היום קונם ולמחר חול' אין משתתפין לו בה, שאינה ראויה עד שתחשך", ודימה המג"א דין הקדש לדין קדושת שבת, שלהפקיע גרע טפי מחסרון החלות], וציין עוד למש"כ בעצמו בסי' תקס"ב ["כ' הג"מ אע"ג דבגמ' מוכח דאי לאו חומרא דט"ב בין השמשות שלו הוה שרי, משמע דבשאר תעניות שרו ספיקא דידהו, י"ל שאני עיולי יומא מאפוקי יומא, דליכנס בתענית שרי ביהשמ"ש שלו כגון עט"ב, אבל סוף התענית מספיקא לא נפיק קדושתה עד צה"כ דאז הוי ודאי לילה", יעו"ש], ועי' תו"ש (סי' ש"ז אות מ"ט) ומחצה"ש (על המג"א הנז') ובחכמ"ש (סי' שמ"ב) ובפמ"ג (אשל אברהם סי' שמ"ב) מאי דשקו"ט בזה מכ"מ בש"ס, ובנתיב חיים כ' לדקדק ממתני' הנז' דתנן "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה" - דהכפל בא ללמדנו דה"ה לביהשמ"ש דמוצ"ש [ושוב אינה ה' לידי כדברים אלו בספרו קרב"נ על הרא"ש דעירובין פ"ג ס"ד אות כ'], ועד"ז מצאתי ראיתי בס' קובץ על הרמב"ם הנז' שדקדק כיו"ב מל' הרמב"ם (שבת פכ"ד ה"י) שהאריך בלשונו וכפל פסקו כרבי, בזה"ל: "כל הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהן ביהשמ"ש, אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין, אבל ביהשמ"ש מותרין", וי"ל הטעם ד"רבינו בא להורות לנו דלא גזרו גם במוצ"ש, ומש"ה כתב דלא אסרו אלא בעצמו של יום, ומש"ה כתב ושנה 'אבל ביהשמ"ש' הכוונה על ביהשמ"ש דמוצ"ש", דאז נמי שרו השבותין [ובעצם היתר השבותין בביהשמ"ש, ע' מה שדן לפ"ז באפיקי" (ח"ב סי' כ"א)].

ומענין לענין באותו ענין אגב ריהטא בענין השבותין, אציינה בזה בקצרה כמה מילי מעלייתא: א'). לגבי שבות בהר הבית, הנה ביומא (ח':) הק' לגבי הזאה על הכהן - הזאה כל שבעה מי איכא, והא קיי"ל דהזאה שבות ואינה דוחה את השבת, אלא מאי אית לך למימר שבעה לבר משבת, ובגבו"א העיר שהיו יכולים להזות עליו בעזרה שהרי אין שבות במקדש, והניח בצ"ע, ובהגהות חש"ל יישב דאסור להכניס מי חטאת בעזרה שהרי מטמאין הן להנוגע והנושא (ע' שם י"ד.), ולהדיא אמרי' בעירובין (ק"ד:, וכוונתו למימר שבעה לבר משבת, דהתם גבי שרץ שנמצא במקדש, דמכולה עזרה - שהיא מקום שחייבין על זדונה כרת ושגגתו חטאת - מוציאין אותו. ובעיקרא דדינא דהתם, עמש"כ בס"ד במאמרי מתורת המוקצה ענף ה' [ונדפס בגליון הקודם (נ"ח) עמ' קכ"א ובהע' 17 שם]) דאסור להכניס לעזרה אוכלין או משקין טמאין, ומתבאר דס"ל להחש"ל דבכה"ג יש שבות. אמנם, ע' בשעה"מ (הל' עבודת יוהכ"פ פ"א ה"ד) דנתקשה נמי בקו' הגבו"א הנז', וביסוד קו' נקט להדיא "ומשמע ודאי דאפי' בהר הבית אמרי' דאין שבות במקדש, מדאמרי' בעירובין (ק"ב:) שבות מקדש - במדינה לא התירו, ומשמע דוקא בירושלים הוא דלא התירו, אבל במקדש אפי' בהר הבית התירו", וע"ש בשיירי קרבן (לבעל הקרבן העדה, על הירושלמי פסחים פ"ח ה"ג) ובחי' טוב ירושלים שם. ב'). המהרש"א (שבת מ"ב.) נקט דדווקא באיסורי שבת אמרי' להאי כללא דאין שבות במקדש, אך גבי שאר איסורים לא נקטינן ליה, אמנם המרדכי (שבועות, הל' מקואות, רמז תש"נ) הביא ששמע "ואיני יודע אם ממורי ר"ת עצמו או ממורי רבינו הקדוש", שהיו הנשים מחממות יורה מלאה מים ומשליכות למקוה לחממו בימות החורף, ואסר להן ר"ת, ונקט המרדכי לבאר טעם האיסור דהוי משום גזירת מרחצאות, והקשה ע"ז מדתנן (יומא ל"א:) גבי טבילת הכה"ג ביוהכ"פ - דאם היה כה"ג אסטניס מחממין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפיג צינתן, ותי' ד"כמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן כדאשכחן... ואין שבות במקדש... כ"ש בעבודת יו"כ דתקיפי טובא", ומבואר דס"ל דעצם יסוד ההיתר והקולא במקדש אינו נגדר לדיני שבת דווקא [ובהמסתעף בזה לענין דינא, ע' בהגה"ה במרדכי שם וביו"ד סו"ס ר"א ובפוסקים, ואכ"מ].

ג'). יעויין עוד במג"מ (שבת פ"ו ה"ט) דאין לדמות דבר לדבר בענין השבותים, שהרי לגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לעכו"ם במקום מלאכה דאורייתא (ר' סי' של"א סעי' ו'), ואילו גבי לוקח בית מגוי בא"י שרי (ר' סי' ש"ו סעי' י"א), וכה"ב המג"א (סי' ש"ז סק"ו), והביאו המשנ"ב (שם ס"ק כ"א), אולם יעוי' ברמב"ן (שבת ק':) ובריב"ש (סי' שפ"ז) דנקטו דשאני לוקח בית בא"י שהוא תועלת לכל ישראל - שלא תחרב א"י ע"י הגויים, ושלא תשאר ארץ הקדושה בידי עכו"ם, ואשר לפ"ז י"ל דאפשר לדמות בשבותין מאחר דלא אשכחנא חילוק ביניהם להדיא [אמנם, בדעת הרמב"ן עצמו יעוש"ה בדבריו], ויעוי' באגל"ט (טוחן, אות י"ז העי' ב' בהגה"ה) שהאריך בזה, ובלוית חן (סי' ל"ה), ואכ"מ.

ד'). ומשבות לשבות, רק מראה מקום אני לעיירובין (צ"ז:) דס"ל לר"ש דכל דבר שהוא משום שבות אינו עומד בפני כתבי הקודש, ואין הלכה כר"ש.

2. והנה לכאו' ילה"ע דגם ביש ציר מן הצד אינו אסור כ"א משום גזירה שמא יתקע, וא"כ אמאי סברי ב"ש למיגזר בציר מן האמצע אטו מן הצד, הא הוי גזירה לגזירה דלא גזרינן ['יעוי' ירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד) דאין מחדשין או מוסיפין על הגזירה, ובטעמא דמילתא כ' רש"י (ביצה ב':) דכתיב 'ושמרו את משמרתי' - כלומר, עשו משמרת למשמרתי, גזירה לתורתי, ולא משמרת למשמרת, ואין להעיר לכאו' דא"כ היאך מצינו בתלמוד דלעיתים גזרינן גזירה לגזירה (ר' להלן), הא איכא קרא דלא למיגזר הכי, ולכאו' כללא גמירא הוא לן בכל דוכתי דאין שבות כלל במקדש, "ומזה נבוא להבין אמרי בינה" - כתב הפתה"ד - דאפשר ליישב הרמב"ם הנז' מה' קרבן פסח, דהנה לכאו' מה שסיים דאיסור שבות במקדש היתר הוא, נראה כמיותר, שהרי כבר כתב שאין איסור שבות במקדש אף במקום שאינו צורך עבודה, "ונראה פשוט דרצה לרמוז בדברים הללו דגבי שבות במקדש לא מהדרינן אהיתרא או לאיסור קל, אלא עבדינן ליה בפשיטות כאילו לא היה בו שום שבות במדינה, וזה מדוייק מדלא אמר איסור שבות במקדש דחוי הוא, דהיינו דאיכא גבי טומאה בין טומאה דחויה בציבור להותרה... דכי כ' כן הרמב"ם ז"ל אינו אלא אההוא דינא דרחיצת העזרה ודומיו שאר מיני שבות קל, דמתוך שהוא דבר רחוק לבוא לידי איסור תורה, הגם דהוי שבות התירוהו במקדש בכל אופן... אבל אה"נ דגבי שבות חמור דקרוב הדבר לפגוע באיסור תורה מודה הרמב"ם ז"ל דאין להתיר במקדש השבות ההוא, אלא היכא דליכא שום אופן לעשות בלתי ע"י העברת השבות" [וציין לשיירי קרבן (על הירושלמי, ביצה פ"ה ה"ב ד"ה רשב"ל, לבעל קרבן העדה), יעוי"ש גבי הקדש בשבת שהיה לו להקדיש מאתמול].

אך התוס' (ברכות נ"ג. ד"ה גזירה) והרשב"א (חולין ק"ד. ד"ה רב אשי) ושו"ת בנימין זאב (שם) נקטו דבכה"ג שאם לא נוסיף ונגזור גזירה שנית - לא תתקיים הגזירה הראשונה, כי יאמרו אינשי דמדהא שרי, הא נמי שרי, הו"ל גזירה אחת ואין להפרידה. וע"ע בדברי המאירי (חולין שם), דכשהדברים דומים זה לזה במאוד, עד שנראה כגזירה אחת - אמרי' דחדא גזירה היא, ע"ש, ונ' הביאור בדבריו שכוונתו כהנ"ל דכיון דדמו להדדי הרי לא יחלקו אנשים ביניהם, ויסברו דמדהא שרי הא נמי שרי, ולא תתקיים הגזירה הראשונה, וע"כ גזרו אף בזה והוי כגזירה אחת [והנה תנן (עירובין כ'.) לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר, ברה"ר וישתה ברה"י, ובשבת (י"א:) איבעיא להו כרמלית מאי, אמר אביי היא היא, רבא אמר היא גופה גזירה, ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה, והתוס' כ' לבאר דאביי גזר גזירה לגזירה דוקא בהוצאה (אמנם, כאמור רבא שם פליג עליה, והלכתא כוותיה), והר"ן (שבת ל"ה: מדפי הרי"ף) הק' אההיא דהתם אמאי אסרו בכרמלית, הרי אף ברה"ר אינו אסור אלא משום גזירה, וא"כ בכרמלית הוי גזירה לגזירה, וייישב לחלק חילוק חדש בהא דלא גזרי' גזירה לגזירה בהוצאת כרמלית, "דכי אמרינן הכי ה"מ בדבר שאין בו סרך מלאכה כי ההיא דלא ישתה, דלא מתסר אלא משום חששא דשמא ימשוך הכלי אצלו, אבל מידי דדמי למלאכה דאורייתא אלא שפטור עליה מפני שאינה צריכה לגופה, בכיו"ב כרמלית ור"ה שוין הן", ומבואר דס"ל דבדבר דדמי למלאכה דאורייתא הוי הכל גזירה אחת, ואין לחלק בין רה"ר לכרמלית (ועי' ט"ז או"ח סי' ש"ז סק"ד), ונ"ל הביאור בדבריו שכוונתו כהאי כללא, וכיון דדמי למלאכה דאורייתא הרי לא יובן לרואים החילוק בין רה"ר לכרמלית, וכיון שבלא גזירת כרמלית לא תתקיים גזירת רה"ר הוו כולהו חדא גזירה, ויש להתיישב בזה, ויעוי' תשו' רד"ך בית י"ג חדר ב'].

וראיתי בדברי הרמב"ם (פיהמ"ש שבת פ"ד מ"א) דהלך בדרך שלישית אשר נראה שכוללת שני השיטות כאחת, דז"ל שם: "שיגזרו ב"ד דבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזור גזירה לאותה גזירה - זה הדבר אינם עושים, אבל אם יהיו שתי הגזירות בשעה

**אשה – הרמב"ם כתב, ונוהג בכל ישראל מדור, ונוהג פרנסה בניהן מהם ונוהג הוא, ל"ע כי לא מהיות אין ומשפחות אשה. ומשפחות אשה מדור אשה ומשפחות אשה מדור אשה ומשפחות אשה, ומכרע לא ומשפחות אשה מדור אשה ומשפחות אשה מדור אשה ומשפחות אשה מדור אשה

להם האורה", ואילו בצדדו לחיוב מכב"פ נקט "נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא", ואמנם לפ"ד המהרש"ל הנז' מתבאר טפי, כיון דמסוגיא דהתם אתה למד שגם לבעבור החיל שם פתח עליו בעינן שיהא עשוי להכניס ולהוציא, ולולי הכי אינו חייב משום מכב"פ, אולם אף לפ"ד אכתי צ"ת אמאי לא הזכירו הרמב"ם בציינו החיוב דמשום בונה.

ואשר נ' לומר בזה הוא ע"ד המג"א דס"ל להרמב"ם דבכלים כל חיובו אינו אלא משום מכב"פ, ובעי' שיוכל להכניס ולהוציא, ובזה מיירי סוגיא דהתם, אבל כשעושה הנקב בלול המחובר לקרקע חייב משום בונה אף באינו עשוי להכניס ולהוציא, וסגי בעשוי להכניס לבד, וסוגיית הגמ' דלהלן (קמ"ו.) מדין מכב"פ הויא, ובנקב בכלים אינו חייב כ"א משום מכב"פ לבד, דאין בנין בכלים, אך בנקב שבקרקע יתכן לחייבו אף משום מכב"פ, ובתנאי שיהא עשוי להכניס ולהוציא, והא דלא הזכיר הרמב"ם שחייב שתים - והכהערת המנ"ח הנז' - היינו משום דבההיא דמחובר לקרקע מיירי בנקב העשוי להכניס לבד וכהמבואר בלשונו, ובהא לא שייך חיוב משום מכב"פ, וכמבואר, וחידוש נפלא הוא, ע"י עליו, ותהילות לאל יתברך שזיכני לכוין לדעתו הרחבה של המרכה"מ, שאחר כתבי מצאתי כיסוד זה בדבריו (פ"י הי"ד).

ג']. ועתה ניהדר לעצם דין מטה של טרסיים שהוזכר למעלה בס"ד, דהנה בשבת (מ"ז.) לוי בר שמואל אשכחינהו לרבי אבא ולרב הונא בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב, אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים [רש"י: "צורפי נחושת או גרדיים, והולכין מעיר לעיר למלאכתן, ונושאין עמהן מטות של פרקים"] בשבת, אמרו ליה שפיר דמי, אתא לקמיה דרב יהודה, אמר הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת, והקשו בגמ' על ר"א ורהב"ח מברייתא דהמחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת, ומשני דר"א ורהב"ח סברי כי האי תניא דתניא מלבנות המטה [רש"י: "כעין רגלים קטנים, ויש להן בית קיבול, ומכניס לתוכן ראשי כרעי המטה שלא ירקבו בארץ"] וכרעות המטה ולווחים של סקיבס [רש"י: "עץ קטן כמין דף שתוקעין בקשת... שעליו מושך החץ"] לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע, ואם תקע חייב חטאת, רשבג"א אם היה רפוי מותר, והיינו דר"א ורהב"ח סברי כרשב"ג דמתיר לכתחילה, ואיירו נמי גבי רפוי, ונתקשו התוס' דהיכי פליגי כולי האי, דמר מחייב חטאת ומר שרי אפי' לכתחילה[13], ועוד הא אין בנין וסתירה בכלים [ויש להעיר מהתוס' הנז"ל דביארו אדהכא דבהמחזיר קנים יש בנין וסתירה אף בכלים], ועו"ק לרי"ה שהרי גם בברייתא זו לא אשכחנא מי שיחייב חטאת, ותי' דה"ק רי"ה לעיל - הא רב ושמואל דאמרי שחייב חטאת בשאינו רפוי, וא"כ ברפוי אין סברא להתיר לכתחילה.

והנה לכאו' אי נימא דלא כהתוס' וסיעתם הנז' דיש לחלק בין הכלים, אלא כהראשונים דכל הכלים שוים, ורב ושמואל סברי דיש בנין בכלים, מאי בעי רב יהודה להוכיח מרב ושמואל, הא אינהו לשיטתייהו קאזלי, והו"ל בונה ממש כשמחבר הפרקים, ומ"ל כלי מ"ל בנין, ואשר לפ"ז צ"ל דת"ק ורשב"ג דמחייבי חטאת (עכ"פ בשאינו רפוי) ס"ל דיש בנין וסתירה בכלים, וה"נ ס"ל לרי"ה, וממילא א"ש דר"א ורהב"ח התירו לכתחילה משום דסברי דאין בנין וסתירה בכלים, ואין לחלק בין הכלים.

ד']. והנה עצם דין זה במטה נאמר, ואפליגו רבוותא גבי כוסות אם ג"כ דינא הכי, דהכלבו (סי' ל"א לקראת סופו) והתשבי"ץ (קטן, סי' ל"ו) והטור (סי' שי"ג ס"ה) הביאו משם מהר"ם דכוסות העשויין פרקים - שנוטלין אותן מן הרגל ומחזירין אותן, אם רפויים מותר לפרקן ולהחזירן בשבת, אבל אם מכניסם בחוזק אסור בין לפרקן ובין להחזירן, והאגודה (שבת, פי"ב סי' קט"ז) הבי"ד התוס' וסיעתם הנז' דיש לחלק בין הכלים, ופסק נמי ד"כוסות של כסף ושל עץ ושטנד"א של ביהכנ"ס העשויים פרקים, אם מהודקים הם אסורים לפורקן ולהחזירן בשבת"[14], אבל הב"י הביא משם רבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ד) משמיה דרבינו פרץ דשרי לפרקו ולהחזירו בשבת, ולזה נטה הטור "נראה דכוס אין דרך להדקו כ"כ ושרי בכל ענין", וכ"פ בשו"ע (סי' שי"ג ס"ו) בסתם להתיר, אלא שהוסיף "ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה", ומבואר דדעת מרן להתיר למעשה, דהרי כלל לימדונו רבותינו בדברי מרן שבכותבו סתם וי"א כוונתו לפסוק כהסתם[15], אלא דרוה"פ נקטו דמ"מ הביא הי"א כדי שנחוש לדבריו במקום שאפשר בקל, ועי' בהערה[16], ודו"ק היטב בט"ז (ס"ק ז') "ולענין הלכה לענין כוס ודאי צריך ליזהר שלא לפורקה כלל כמהר"מ כיון דאין צורך שבת בזה, אבל אם הוא לצורך גדול יש לסמוך להקל".

ה']. ועכ"פ מבואר דתלוי ברגילות של אותו חפץ אם ברפיון או בחוזק, וכן מתבאר ממשנ"פ שם גבי המטה, דאם דרכה להיות רפויה שרי, ומתבאר שאם עושה רפוי, אך דרכה תמיד בחוזק - ג"כ אסור [וכ"ה להדיא ברמ"א, אך כן היא הגירסא לפנינו גם בדברי מרן, וכן גרס המג"א בדבריו, וע' לבושי שרד, ויעוי' היטב בחזו"א סי' נ' סק"י שכ' דמרן לא פ' דין זה ורק הרמ"א הביאו, וכתב לדחות ראיות מרן מדברי הרמב"ם והטור והכלבו דלהלן, והסיק "ולמש"כ לעיל אין מקור לד"ז, ואפי' אם רגילות לתקוע אפשר להקל בדרבנן, כיון דלא הזכירוהו הרמב"ם והטור, וכל שעושה רפוי בלתי מהודק מותר, ואפי' מהודק במקום שאין רגילות לתקוע אפשר להקל כדעת הטור" (ע"ש שהוכיח כן בדעת הטור)], וכ"כ להדיא בב"י להוכיח כן מדברי הרמב"ם (שבת פכ"ב הכ"ו) והטור וההגהות אשר"י (שבת פ"ג סי' כ"ג) והכלבו (סי' ל"א)[17], וכן מבואר עוד בב"י מדהביא מתרוה"ד (סי' ע"א) דספסל ארוך שנשמט א' מרגליו יש אוסרים לטלטלו ולהניח אותו צד שנשמט בו הרגל על הספסל אחר, וע"ש ראייתו[18], וסיים הב"י "ומ"מ להחזיר הרגל למקומה משמע דפשיטא דאסור גזירה שמא יתקע, שאע"פ שהוא רפוי כיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועין גזרי' ביה שמא יתקע", ומבואר נמי דאזל" בתר הרגילות.

ובמשנ"ב (ס"ק מ"ה) ביאר פלוגתת המהר"ם והטור, דהמהר"ם שאסר בכוס של פרקים ס"ל דכיון דעכ"פ דרך להדק, אזי גם ברפוי אסור וכדין מטה של פרקים, אולם הטור שהתיר סבר דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהא חשוב כתקיעה, ומש"ה לא חיישי' לתקיעה, ואשר לפ"ז לתרוויהו תלוי הוא ברגילות, אם דרך להדקו או לא, אלא דאפליגו בגדר וצורת התקיעה הרגילה שגורמת איסור.

ו']. ובאמת, דהנה בעצם התקיעה האסורה אשכחנא פלוגתא דרבוותא, והביאה מג"א (ס"ק י"א), דדעת הכלבו (הנז') משם הראב"ד שנקט להתיר בדברים שאין אדם מקפיד אם יתנועע בתוך החור, ומבואר שתלוי באפשר להתנועע, אמנם בסמ"ג א"י דאסור דווקא בדבר שצריך גבורה ואומנות, ובא"ר (ס"ק ח') תלה בזה פלוגתא אחריתא [והביאותיו בזה בתוספת נופך], דהנה רש"י (שבת קכ"ב:) נקט דאם יתקע יעבור על מכה בפטיש דהו"ל גמר מלאכה, וכ"כ הרא"ש (פי"ז סי' א') "והא דאין מחזירין - גזירה שמא יתקע ומיחייב משום מכה בפטיש", ומאידך, הנה כ' הרמב"ם (פכ"ב הכ"ה) "התוקע חייב משום בונה", וכ"ה בדבריו לעיל מינה (פ"י הי"ג) "התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הר"ז תולדת בונה וחייב"[19], וי"ל דלדעת רש"י וסיעתו אסור אף בא"צ גבורה ואומנות, אלא כל שמקפיד שלא יתנועע אסור, כיון דסו"ס הו"ל כבר גמר עשיית הכלי וחייב משום מכב"פ, אולם הרמב"ם וסיעתו יתכן דסברי דבעי' שיעשה בגבורה ואומנות, ודווקא אז חייב משום בונה, דאל"ה הא אין בנין בכלים, ועי' בזה.

ז']. ובהמסתעף עוד לדין בנין וסתירה בכלים, תנן (שבת קמ"ו.) שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ואין נוקבין מגופה של חבית, דברי ריי"ה[20], וחכמים מתירין, ולא יקבנה מצדה, ובגמ' בעו מיניה מרב ששת מהו למיברז חביתא בבורטיא [-לתחוב רומח בדופן החבית לנוקבה] בשבתא, לפיתחא קמיכוין ואסיר, או"ד לעין יפה קמיכוין ושרי, א"ל לפיתחא קמיכוין ואסיר, אבל להתיז ראשה בסייף שרי דהתם לעין יפה קמיכוין, ובתוס' מבואר דבאמת אסור לשבור החבית, אלא דשאני התם דמיירי במוסתקי כדמוקי לה בביצה (ל"ג:) אליבא דר"א, ופירשה רש"י דהיינו חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף העץ אשר ממנו עושים הזפת, ומחמת גריעותו לא חייס עליה, ולא חיישי' שיתכוין לעשות כלי, וצ"ל דהכי הוא אפי' לרבנן דפליגי עליה דר"א התם גבי קטימת קיסם, וכל הסוגיא דשבת כולל האיבעיא דבעו מר"ש מיירי במוסתקי, ובסו"ד ציינו לירושלמי ולא פי' למה הביאוהו, אמנם עי' תוס' דעירובין (ל"ד:) שדקדקו מדברי ירושלמי זה (עירובין פ"ג ה"ג) דבכלי עץ שרי אף אי לא הוי מוסתקי (ועי' היטב מהרש"ל ומהרש"א בשבת שם).

אמנם, מדברי רש"י בשבת (שם) נ"ל לדקדק לא כן, שהרי ביאר במתני' בטעם דשרי לשבור החבית "דאין במקלקל שום איסור בשבת", ואי במוסתקי מיירי, אמאי הוצרך לטעמא דמקלקל הוא, תיפו"ל דאינו חס עליו לעשותו כלי, וע"ע ברי"ן (ס"א: מדפי הרי"ף) שהק' ע"ד רש"י דנהי דכל המקלקלין פטורין, מ"מ הא איסורא מיהא איכא, ונקט הטעם דשרי דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור, אזי משום צורך שבת מותר לכתחילה, ועכ"פ לענין סוג החבית מתבאר דדעת הר"ן כרש"י דשרי אף בחבית שלמה, ואחר כתבי זה מצאתי הדברים מבוארים להדיא בשלטה"ג (שם אות א') - "לפי' רש"י ל"ש אם היא שלמה ל"ש אם היא עשויה מחתיכות, בכל ענין שרי... ונ"ל טעמו דכיון דלדידיה אין בנין וסתירה בכלים, ואפי' אי הוא עביד כלי בשבירתו בכוונה לא היה איסור אלא מדרבנן דהא שלא כדרכו היה עושה, הלכך כי לא מכוין שרי אפי' מדרבנן", הרי שהדברים מתבארים ע"פ מה שהארכנו לעיל בס"ד אשר מתוה"ד נתבאר שדעת רש"י וסיעתו דאין לחלק בין הכלים, ובכל גווני לית ליה בהו בנין וסתירה[21].

וראיתי בחי' הרשב"א שהק' גם על רש"י וגם על תוס', ופי' דמיירי אף בחבית שלמה, ולרבנן שרי דלעין יפה קמיכוין, ואין בנין וסתירה בכלים, ושאני ממגדל (עי' עירובין ל"ד:, והוא אשר עמד בהכרח התוס' לאוקמיה במוסתקי) דמיירי במגדל גדול אשר דין אהל יש לו, וע"ע בראשונים שנקטו דבחבית גדולה הוי כמגדל גדול, ודין אהל יש להם ויש בהו בנין וסתירה, והגודל הקובעו לאהל, ובב"י (סי' שי"ד) הביא מהתרוה"ד (סי' ס"ה) משם האו"ז (ח"ב סי' ע"ח) דמיירי בחבית שאינה מחזקת מ' סאה, דבמחזקת מ' סאה הויא לה כאהל, ועי' רשב"א (עירובין ל"ד: וע' עוד שם ל"ה.), ועע"ז בביאוה"ל (ריש סי' שי"ד) ובחזו"א (או"ח סי' נ"א סק"ט, ושם צ"ל עירובין ל"ד:), ומרן בשו"ע (סי' שי"ד ס"א) פ' להתיר דווקא במוסתקי, ובלבד שלא יתכוין לעשות פתח, אך בחבית שלמה אסור אף בענין שאינו עושה כלי[22], ואפי' נקב בעלמא אסור אפי' להרחיב[23].

ומקום איתי לדון לענין פתיחת קופסאות שימורים בשבת, דמחד גיסא יתכן דהוי כמוסתקי כיון שאין דרך העולם להשתמש בזה לשימוש חוזר [ושמא יל"ד בכל אדם לגופו], וממילא אינו חס עליו לעשות לו פתח יפה, אמנם מאידך גיסא יתכן דחיישי' שיעשה לו פתח יפה דהוי כלי, כיון שרוצה להשתמש עוד ולהמשיך להוציא תכולתו אט אט כל פעם שיצטרך עוד, ואינו משתמש בכל הנמצא בקופסא בפעם אחת.

ושו"ר בכה"ח (סי' שי"ד אות ל"ח) שציין למש"כ בתשו' בספרו באר מים חיים דשרי להסיר מהם הפתח בשבת כדי לאכול אם לא פתחו מבעו"י, אבל לכתחילה יפתחו ביום ו', ולא הוסיף בזה שם, וספרו במ"ח הנז' אינו מצוי אצלי, וטעמא דמר לא ידענא, ובחזו"א (או"ח סי' נ"א סקי"א) מצדד לאסור מפני שהרבה אנשים משתמשים בקופסאות אחר ריקונן, וגם לא תמיד מרוקנים הכל מיד, ועוד דאף אם דעתו להשליכה מיד אחר שירוקנה חייב אף בלא עשה פתח יפה, כיון שבעודה סגורה אינה נחשבת כלי, וממילא כשפותחו נחשב כיוצר כלי, אולם דעת הגרשז"א (ר' שש"כ פ"ט הע' ז' וי"ד) והאול"צ (ח"א סי' כ"ד) דאם דעתו לזרוק הקופסא מיד שרי, וכיון שרגילים לזרוק מיד הקופסא לאשפה- הוי כמוסתקי, ועוד יש שדנו בזה משום שיש הרגילים לבשל בהם ביצים כדי שלא יצטרכו להגעיל הסיר אם

---

14. ועוד פ' האגודה ע"פ דברי התוס' ד"אם אבד מפתח ביתו או תיבה אסור לשבור הפותחת בשבת", וציין להיראים הנז', "ולפי"ז מותר לשבור בתיבה, ולא נהגו כן", ויעוי' בזה היטב במרדכי (רמז שע"ט) ובחי' אנשי שם (אות ד'), ועוד במרדכי (רמז ת"ס, ריש פי"ב) ובחי' אנשי שם (אות א').
15. כ"ה בתשו' הרמ"ע מפאנו (סי' צ"ז) וביד מלאכי (כללי השו"ע אות י"ז), וע"ע בהגהת בן המחבר בחלקת מחוקק (אבהע"ז סי' א' סקי"א) ובמחז"ב (יו"ד סי' נ"ה אות ד').
16. ז"ל מרן (יו"ד סי' צ"ד ס"א) "התוחב כף חולבת בקדרה של בשר או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה, ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת משערים בכולו משום דחם מקצתו חם כולו", וכיו"ב הוא שם סי' צ"ח ס"ד, ובבא"ח (ש"ב פ' קרח סע' ו') הביא שכוונת מרן לחוש לסברת המתירין בהפסד מועט דווקא, ומתבאר מדבריו דאין כוונת מרן לפסוק לגמרי כסתם נגד י"א, אלא כוונתו שלכתחילה יש לחוש לדעת הי"א, ולאור דברים אלו יתבאר שפיר שהוסיף הרמ"א שם (סי' צ"ד וסי' צ"ח) דסברא ראשונה עיקר, ולכאו' מה הוסיף, הא אף דעת מרן לפסוק ולהכריע כסתם, אלא ע"כ דלמד כמש"כ בבא"ח דמרן חש לה לכתחילה לדעת הי"א במקום דהוי רק הפסד מועט, ובזה היקל הרמ"א דאף לכתחילה עבדינן כסברא ראשונה.
ועד"ז יתבאר עוד דעת מרן שפ' (יו"ד סי' ס"ט ס"ב, אחר שפ' שם סע' א' דיש להדיח הבשר קודם מליחה) בהאי לישנא "אם מלח ולא הדיח תחילה - ידיחנו וימלחנו שנית, ויש אוסרין", ותמה הפמ"ג (משבצ"ז אות א') דבב"י שם נקט לענין הלכה דאע"פ שהסמ"ק אוסר, אם הוא במקום שיש הפסד מרובה או שהוא ער"ש וא"א להכין אחר, כדאי הם הר"ם והרא"ש לסמוך עליהם, ומתבאר דלא היקל כ"א במקום הפסד מרובה או בשעה"ד דער"ש, וע"כ נקט הפמ"ג דמרן חזר בו ממש"פ בב"י, וסבר במסקנתו דיש להתיר אף בהפסד מועט, ע"כ. אמנם לפמשנ"ת הרי הדברים מתוקים מדבש, דדברי מרן ברור מללו שהביא בסתם להתיר, וע"ז נקט בל' י"א לדעת האוסרים, והיינו כדי לחוש להם במקום הפסד מועט, ובהדיא כמש"כ בב"י, וכ"ה בכה"ח (שם סקמ"ה).
ושו"ר כיסוד זה בשו"ת אול"צ (במבוא שבתחילת ח"ב, המכונה "יסודות בדרכי ההוראה", סי' א' אות י"ג) דכוונת מרן כשהביא י"א אחר דעה בסתם, היא דבמקום שאפשר בקל יש לחוש להי"א, דאין שיטה זו דחויה לגמרי, ומצא ראי' ליסוד זה בש"ך (יו"ד סי' ס"ט סקע"ח) גבי חליטה, ושוב ציין לכמה מקומות שהחמיר הבא"ח כדעת הי"א שהביא מרן (ש"ב פ' משפטים סע' ח"י גבי גיבול בדבר דלאו בר גיבול הוא, ושם בפ' טהרות סע' י"ד בדין מליחה בלא הדחה), ועע"ד עוד.
ויש להוסיף, שכן לימדנו הש"ך עוד (יו"ד סר"ס רמ"ב בכללי הנהגות או"ה), ובקיצור ההנהגות (שם באות ה'), דכשהביא מרן והרמ"א או שאר אחרונים סברא אחרת בסתם, ואח"כ סיימו דיש מי שמתיר או אוסר וכדו', הוא מפני שנראה להם עיקר כדעה שכתבו בסתם, והסברא האחרת היא טפילה בעיניהם, "ועל כן צריך עיון וישוב הדעת מפני מה היא טפלה, אם מפני שהוא כקטן נגד גדול או תלמיד נגד הרב או יחיד במקום רבים... ואם הוא דבר דרבנן יש לסמוך על הטפלה להתיר בשעה"ד... ואם הוא איסור תורה אין להורות כסברא הטפלה לא להחמיר ולא להקל אפי' בשעה"ד, ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו לאיסור תורה", וכ"כ לי (ליישב ענין אחר) הגרח"ק שליט"א דכשכתב מרן סתם ויש - כוונתו לחשוש להי"א.
אמנם, בשו"ת יבי"א (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות ב') הוכיח באריכות ממקומות רבים לא כן, ושרבים מרבוותא כ' להדיא דכוונתו לפסוק כהסתם שהביא בקדמתא ודלא כהי"א, עע"ד באורך, ולפ"ז הכא הדק"ל, וי"ע.
17. הרמב"ם: "ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיו"ב מפני שנראה כבונה, ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ואם היה רפוי מותר להחזירו", ומתבאר שאם היה עשוי להיות מהודק היה אסור להחזירו אף ברפיון, וע"כ לא נקט בלשונו "ומותר להחזירו רפוי".
הטור: כאמור שפ' "דכוס אין דרך להדקו כ"כ", ומשמע דבזה תליא.
ההגהות אשר"י משם ה"ג: "לפי מה שמפרש בריש במה טומנין, צ"ל דוקא בדבר שאין דרכו לתקוע מותר אם היה רפוי".
הכל בו בשם הראב"ד: דדברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנועע בתוך החור - מותר להכניסן בחורן, דאין לגזור שמא יתקע כ"א בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק.
18. וע"ד בדרכ"מ (סי' ש"ח אות ו') דאם ישב עליה מבעו"י מותר לישב עליה בשבת, דלא גרע מחריות של דקל דאם ישב עליהן מעט מבעו"י מותר לישב עליהן בשבת (עי' בשו"ע סי' ש"ח סע' כ'), ור' בשו"ע (סי' שי"ג ס"ח) דנקט לדינא דספסל שנשמט א' מרגליו אסור להחזירו למקומו (ר' למעלה להלן בסמוך), ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר "יש מי שמחמיר לאסור", ויעוי' לעיל (סי' ש"ח סט"ז) דפ' הרמ"א לאסור להניחה על ספסל אחר, אא"כ ישב עליה כך קודם השבת, והמציין בדבריו שם נקט דדבריו המה מהב"י ס"ס שי"ג [הציונים אינם מן הרמ"א עצמו, וכמש"כ מוהרח"פ (בשו"ת לב חיים סי' צ"ח) דהציונים ומ"מ בדבריו לא נעשו על ידו, כ"א אחר בא אחריו ובנה אצלו ציון, וכמה פעמים לא צדק המציין "כמש"כ הגאון מו"ז הרב ז"ל" {-נ' דכוונ' לבעל החק"ל} והחיד"א בס' עין זוכר מער' נ' אות ט"ו ובשיו"ב באבהע"ז ריש סי' י"א], ובאמת לא מצאתיהו בב"י, ונראה דהוא מדברי הרמ"א עצמו. ובעצם הדין ע"ש מג"א (ס"ק ל"ג) וט"ז (ס"ק י"ד).
19. ובעצם הענין, הנה נחלקו בו נמי האחרונים, דהנה מרן פ' (סע' ו') גבי מטה של פרקים דאסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ובטעם חיובו ביאר המג"א (ס"ק י') דהיינו משום שעושה כלי, ולכאו' כוונת דבריו כהרמב"ם שעושה כלי, והיינו שחייב משום בונה, אולם הט"ז (ס"ק ו') והלבוש (סע' ה') כ' הטעם דהוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, והרי מתבאר בדבריהם כרש"י והרא"ש.
והעירוני לנפק"מ אם חיובו משום מכב"פ או משום בונה הוי, והוא אם יהא אסור נמי לסותרו, דאם משום בונה, הרי אם יש בנין יש נמי סתירה, וכדאי' בשבת (קכ"ב: והובא למעלה בראש הדברים), אך אם משום מכב"פ אתאן עלה יתכן שלסתור שרי [ושמא יש מקום לאסור משום דמיחזי כסותר].
20. וברי"ף (ס"א: מדפה"ס) גרס 'רבי יוסי', ולפלא שלא העירו בזה על הגליון.
21. ויעוי' בב"י (ריש סי' שי"ד) דכ' בדעת הר"ן שסמך לתרץ דחילוקא איכא בין כלי גדול לכל קטן, על אף דהמעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, משום דס"ל דעושה כלי מתחילתו או אם צריך אומן בחזרתו חייב עליו משום בונה, ומתבאר מדבריו לכאו' (יעוש"ה) דהתוס' בעירובין (שם) שהזכירו להאי תירוצא ולא הסכימו עמו, משום דינא דעייל שופתא, ס"ל דאין לחלק בין הכלים, ויש בנין וסתירה בכלים, ונפלאתי דהא יסוד החילוק בין הכלים שרשו בתוס' כמבואר למעלה אות א', וצל"ע.
22. ובאול"צ (ח"א סי' כ"ד) דקדק מהרי"ף (שבת ס"א:) והרמב"ם (שבת פכ"ג ה"ב) שהעתיקו למתני' דשבירת החבית כצורתה ולא אוקמוה במוסתקי, דס"ל שאין בנין וסתירה בכלים כלל, וציין לשלטה"ג (על הרי"ף שם) דדעת הרמב"ם לאוקמיה במוסתקי, אך כ' האול"צ ד"מ נלע"ד דקשה לדחוק כן בדעת הר"מ, דאע"פ שבל' המשנה אפשר לבאר כן, מ"מ בדעת הר"מ אינו נראה, דהא דרך הפוסקים לפרש ולא לסתום, וכ"כ האחרונים ז"ל בדעתו", ועי' בדבריו מהלך ארוך בביאור סוגיית הגמ' ודעות הראשונים בזה, ותרו"ץ.
23. ועי' בארוכה ע"ז בנו"כ שם, ודו"ק ברמ"א, וכבר הארכתי בס"ד במקו"א בענין פס"ר, מקלקל, אינו מתכוין, ומלאכה שאצל"ג [ונדפס בע"ה באליבא דהלכתא גליון נ"ה (תשרי חשון תשע"ב), ע"ש מעמ' ס"ח].

תמצא בו טיפת דם, וע"כ מן הראוי לנקב הקופסא באופן שלא תהא ראויה לשימוש אחר הפתיחה, ואח"כ יפתחנה[24].

ח'. ואחר כל זה, הנה אין האיסור כ"א בדבר העשוי לקיום[25], וכדאמר שמואל (ביצה ל"א:) דחותמות שבקרקע [-דלת של פתח בור ומערה] מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, שבכלים - מתיר ומפקיע וחותך ובטעם ההיתר ביאר רש"י "דהא לאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי", וכ"פ מרן (סי' שי"ד ז' וי"[26]) ומטעם דלאו קשר של קיימא הוא, ועי' מג"א (סי' שי"ג סקי"ב, ויעוי' בט"ז) לגבי הכוסות דידהו שהיו עשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק - דלכו"ע אסור, ושאני מכיסוי הכלים שעשויים נמי כן, משום שהכיסוי אינו עשוי לקיום כ"א לפתוח ולסגור תמיד [ולפ"ז בכוסות הגשה ח"פ של היום המחוברים עם רגל, והרגל יוצאת ונכנסת, דשרי להחזירה לכו"ע, כיון שרפוי הוא ויוצא ונכנס בקל, ולא שייך שיתקע].

ובהמסתעף, הנה ידועה דעת החזו"א (סי' נ' סק"ט) דבפתיחת החשמל שמכניסים זרם בחוטים חשיב לעולם כתקע, דאף את"ל דקנה של סיידין אף בתקע אינו אלא מדרבנן, מ"מ היינו דווקא בהרכבת ב' גשמים שאפשר לחשבן כשנים המשתתפין בפעולה א', אזי אין התקיעה מכרעתן לגשם א' אחר שפירוקן נצרך למען סיוד החלק הנמוך, משא"כ בתיקון צורה להגשם ונעשה ע"ז שימוש - ודאי חשיב בונה, ואף אם אינו שימוש קבוע כיון שהפסקת השימוש - מתי שתהא - היא מכאן ולהבא, והצורה הראשונה, בשעת השימוש, אינה בת פירוד מן הגשם, ובמכתבו[27] טען לו הגרשז"א לגבי המכשיר לכבדי שמיעה המופעל ע"י בטריה, ויש בו כפתור לפתוח ולסגור למען לא תכלה הבטריה וגם משום רעש המכונה, דלכאו' יל"ד להתיר כיון דאינו תיקון בר קיימא מאחר שרגילים להדליק ולכבות, ועוד דתיקון שרגילים לעשותו רק בשעת השימוש לא חשיב כלל בגדר תיקון הכלי, כיון שכך צורת תשמישו תדיר, ונקרא 'משתמש' ולא 'מתקן'[28], ואעיקר דבריו טען דשאני חיוב התוקע דמפני שתוקע ביתדות ומסמרים אי"ז עראי אלא קבע, אך הכא גם לשעה מועטת עושים כן, ואין חילוק בין פתיחת החשמל לזמן מרובה לפתיחתו לזמן מועט, וגם א"צ לגבורה ואומנות עבור זה, ור"ל דכוונת החזו"א דרק בכה"ג שהחוט פושט צורה ולובש צורה ונראה כדבר חדש בזה שנהפך להיות אש - יש לחושבו כתוקע ולחייב משום בונה, אך בטלפון ומכשיר שמיעה וכיו"ב שהזרם אינו גורם שום שינוי צורה - שפיר מודה דשרי, והשיבו החזו"א ד"חיבור חוט החשמל [-ע"י לחיצה על המפסק] מעורר את כח החשמלי המוטבע בחוט עצמו, והוא מההרכבה המזגית שבשורש יצירתן, ושימוש זה תדירי, וההעמדה על מתכונתה ע"י החיבור שנעשה החוט המופסק גוף א' עם מכונת החשמל חוששים בו משום בונה" בגלל הרכב הפרקים זע"ז [וחיבור הזרם הוא בבחי' תקיעה], וגם "דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה", ואין היתר עראי במלאכה וע"כ אסור לתקוע קנה של סיידין ומטה של טרסיים על אף שהדרך הוא לפרקן (עי' שבת מ"ז. רש"י ד"ה קנה), ול"ד לדלת וכיסוי כלים שכל עיקרן הוי להתחלפות מסתימה לפתיחה וההיפך, אבל שימוש החשמל הוא בחיבור, וההפסק הוא משום שיצטרך לשלם על החשמל וכיו"ב שהוא דבר צדדי.

ושוב טען הגרשז"א לעומתו דאין החוט מסייע כלום להתהוות החום והאור, ואינו משמש אלא כמקבל הזרם ומוליכו ואינו מתקן בו צורה, וע"כ צ"ב מהו שכ' החזו"א דחיבור החוט "מעורר את כח החשמל המוטבע בחוט עצמו", שהרי לא החוט מפעיל להחשמל כ"א גלגל המגנטים שמסתובב כל הזמן ע"י כח של מים נופלים או קיטור, וא"כ מה לי אם האור נעשה ע"ז שמניח חוט ע"ג האש עד שמלבין ומאיר [כמנורת 'לוקס'], או שהחימום הולך ומתחדש כל רגע ע"י תנועת מגנט שמכניס זרם, ובמרוצתו משפשף להחוט עד שנהפך לגוף לוהט ומאיר, ועוד דלא חשיב בונה כ"א היכא שהבנין יכול להתקיים מאליו, משא"כ אם היה דרוש תמיד אדם להחזיקו, וא"כ מה לי אם אדם מחזיקו או שהקיטור מחזיקו - בתרוויהו ליכא משום בונה, ועי' בתשו' החזו"א במכתבו החוזר.

אחר כל זה, הנה יעוי' בשו"ת אול"צ (ח"ב פ' מ"א בהע' אות א' וב') דדעת החזו"א שבהפעלת זרם חשמלי יש משום 'בונה' כיון שמעמידו על תכונתו להזרים זרם החשמל בתמידות, ויש שכ' שכוונתו דווקא כשעובר זרם חשמל, אבל בלא"ה מותר להוריד ולהרים את המתג מאחר שאינו עושה מאומה, אולם י"א שבכל אופן יש חשש בונה, וכן נראה דעת החזו"א דאין האיסור בונה דווקא ביצירת המעגל החשמלי, אלא אפי' בהכשרת הדרך שיעבור בו הזרם החשמלי[29], אולם תמה ע"ד החזו"א מכל פותח וסוגר דלת שאינו חייב משום בונה וסותר, וע"כ צ"ל דדבר שדרכו בכך אין בו משום בונה, וא"כ ה"ה כפתור חשמל, וכיוון לתי' החזו"א עצמו הנז' שפתיחה וסגירה בדלת היא היא צורת ההשתמשות בו, משא"כ בכפתור חשמל שאינו מנתק משום שרוצה להשתמש ע"י הניתוק כ"א כדי לחסוך בהוצאותיו ותשלומיו, וע"ע בשו"ת יבי"א (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ה) שהביא מהאחרונים דמוכח דלא ס"ל כהחזו"א בזה, והוסיף "וזכורני שבימי חרפי דנתי על סברת החזו"א עם כמה מגדולי הדור, ואמרו דלא שמיעא להו, כלומר לא סבירא להו חידוש החזו"א", וע"ע מש"כ בזה במקו"א (ח"ג או"ח סי' ל"ו סק"ג) "וכן שמעתי בימי חרפי ממורנו הרב הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל שסברת החזו"א בזה אינה מחוורת", וע"ע בשו"ת שבה"ל (ח"א או"ח סי' קכ"א) שהניח דברי החזו"א בזה בצ"ע, והגרשז"א (מנחת שלמה שם) כ' שאינו משיב ע"ד החזו"א עוד - אחר מכתבו השני, מפני הכבוד ומפני הירא[30], אך נקט ד"ידוע שדבריו הם חידוש גדול עד מאוד, וכל אלה שנו"נ בעניני חשמל לא הזכירו כלל לחשוש בזה", וע"ע בשו"ת מנח"י (ח"ח סי' כ"ו).

ט'. ובסיומא דהא מילתא, בספק אעמודה, בדין בניית בובת שלג בשבת, דמחד גיסא הוי דבר שאינו לקיום [ואולי תלוי במזג האויר שאם עדיין ממשיך הקור והשלג, אזי יהא לו קיום כמה ימים או שבועות, ושמא בכל גווני הוי דבר שעיקרו אינו עומד לקיום, שהרי נצרך לקור (וכעין סברת הגרשז"א דלעיל אות ח' שצריך לדבר שיעמידנו), וחם השמש ונמס], או"ד דהוי כעושה כלי מתחילתו, ובזה (עכ"פ להלכה) יש בנין וסתירה בכלים, וצל"ע, ואתה עתה צלח רכב על דבר אמת, וקסתך הנף במגילה עפה להשיב שבותי ולפתח מוסרות ספקותי, והשי"ת יאיר עיני במאור תורתו[31].

ב

יסודות וראשי פרקים בדיני עשיית אהל בשבת

ובקרבו ובהערותיו: **מראי מקומות וראשי פרקים בקצרה ביסוד איסור עשיית אהל בשבת / אם האיסור הוא דווקא בגג או אף במחיצה / דין דלת שאינה קבועה / דין פריסת וילון / דין החלפת הפרוכת / בדין פתיחת גגון עגלת תינוק / בדין פריסת ניילון מפני הגשמים ע"ג העגלה / בדין פתיחת עריסה / בדין העמדת חופה / בדין פתיחת וסגירת גגון הסוכה / בדין אהל שאינו נצרך לאויר שתחתיו / בדין אהל בלא מחיצות כ"א עמודים / בדין דבר הקיים אלא שצריך למותחו ולפותחו / דברי קדשו של מרן הבא"ח - טעם לאסור בנין הגשמי בשבת / מהנ"ל, בעסק התורה בשבת / קבלת הוראות מרא דאתרא / עד מתי יש מצוה מיוחדת לספר ביצי"מ בליל הסדר / למה ר"א בן עזריה סיפר בבני ברק בליל הסדר ביצי"מ כל הלילה / מתי "הגיע זמן ק"ש של שחרית".**

תנן (שבת קכ"ה:) פקק החלון, רא"א בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו, ואם לאו אין פוקקין בו, וחכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו [והלכה כחכמים, ע"ש (קכ"ו:), ומוקמינן לה (שם.) בין קשור ובין שאינו קשור, ובתנאי שמתוקן, וע"ע ריש סי' שי"ג], ובגמ' ארבב"ח אריו"ח הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביו"ט ואצ"ל בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף, שרא"א אין מוסיפין ביו"ט ואצ"ל בשבת, וחכ"א מוסיפין בשבת ואצ"ל ביו"ט, ועי' עירובין (ק"ב.) דרב ורב אסי הורו למעשה להתיר תוספת על אהל עראי בשבת, וכ"ה להלכה (סי' שט"ו ס"ב)[32].

ובעירובין (צ"ג:) אתמר - כותל שבין ב' חצרות שנפל, רב אמר אין מטלטלין בו אלא בד' אמות, ושמואל אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה [-דהואיל והותרה הותרה], והא דרב לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דרב ושמואל הוו יתבי בההוא חצר, נפל גודא דביני ביני, ואמר שמואל שיקחו בגד לפרוס שם שיהא מחיצה, ואהדרינהו רב לאפיה, ואמר להו שמואל שאם רב מקפיד - יקחו אבנטו ויקשרו בו הבגד למחיצה, ולשמואל - למה לי הא אמר זה מטלטל עד כו', שמואל עביד לצניעותא בעלמא, ורב - אי ס"ל דאסיר, לימא ליה [- ומ"ט רק החזיר פניו],

24. אמנם, עי' בתהל"ד (סי' שי"ד סי"ב) דיש לחוש עוד בשבירת הכלי מצד סותר, ועי'.

25. ובדין בנין לשעה אי הוי בנין, הנה יסוה"ד הוא בירושלמי (שבת פ"ז סוה"ב, ועי' היטב פי"ב ריש ה"א ובקה"ע שם, ודו"ק) דאמרו מה בנין היה במשכן, שהיו נותנין קרשים ע"ג אדנים, ולא לשעה היתה, א"ר יוסה מכיון שהיו נוסעים וחונים ע"פ הדיבור כמי שהוא לעולם, א"ר יוסי בי ר' בון מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ - כמי שהוא לשעה, הדא אמרה בנין לשעה בנין. אלא שבאחרונים נתחבטו הרבה אם הבבלי פליג על הירושלמי בזה, דיעוי' בשו"ת חת"ס (תשו' ע"ב) דהוכיח דדעת הבבלי דבנין לשעה ל"ה בנין, מהא דשבת (ל"א:) דבעי' סותר ע"מ לבנות במקומו, א"ל רבה מכדי כל מלאכות ילפי' להו ממשכן, והתם סותר ע"מ לבנות שלא במקומו הוא, א"ל שאני התם כיון דכ' (במדבר ט') על פי ה' יחנו, כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי [שהרי אינם יודעים היכן יחנו, ואולי יאמר להם ה' לחנות באותו מקום], ולא הזכירו שהבטיחם ה' לעלות לא"י, וע"כ דהבבלי סובר דע"פ ה' חשיב לעולם, וכיון דהחיוב במלאכות שבת יסודו על אדני המציאות שבמשכן, ממילא כיון שבמשכן היה הבנין לעולם, האידנא נמי אין חיוב כ"א בבנין לעולם, ובנין לשעה ל"ה בנין, ובפתה"ד (סי' שט"ו אות א') הוכיח נמי כן מעירובין (נ"ה:, ושם נדפס בטעות שבת נ"ה:, ואולי תקנוהו במהדו' החדשה, ואינו תח"י האידנא) דאר"ה יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן [-דכיון דהוי של הוצין וערבה אינו קבע, ומשו"ה אף אם יש הרבה במקו"א כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כד"א, אלא כ"א מודד מפתח ביתו אלפים אמה לכל רוח], מתיב רב חסדא (במדבר ל"ג) ויחנו על הירדן מבית הישימות, וארבב"ח לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי, ותניא כשהן נפנין נפנין אין נפנין לא לפניהם ולא לצידיהן אלא לאחריהן [חוץ לענן, ומוכח דהנצרך לנקביו במחנה ישראל חוזר לאחוריו ג' פרסאות, על אף שיושבי אהלים היו ישראל במדבר], א"ל רבא דגלי מדבר קאמרת, כיון דכ' בהו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו - כמאן דקביע להו דמי, ומבואר דמיקרי קבוע, ולא הזכירו שבגלל ההבטחה יחשב עראי.

ומאידך, יעוי' או"ש (שבת פ"י הי"ב) שדחה הראי' משבת (ל"א:) הנז' (בלא לציין מבטן מי יצאה הפנינה הזאת, הוא החת"ס, וכדלעיל) דשאני התם דאף דהוי רק חניית שעה שהיו עומדין בכל עת ליכנס לא"י, מ"מ כיון דבנין לשעה הוי בנין, תו הוי כסותר ע"מ לבנות לשעה ובמקומו, דפי' ה' הוי כבמקומו, ומתבאר כוונתו דפי' ה' לא גורם לקבוע אלא להחשיב כבמקומו [אלא דלכאו' צל"ב מההיא דעירובין הנז' דמפו' דעת הבבלי דכיון דעל פי ה' הוי "כמאן דקביע להו דמי", ושם ברש"י ד"חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע", וא"כ לא מן הנמנע לבאר עד"ז נמי כוונת הגמ' דשבת, ובאותה סברא יעמדו, ועי' בזה], וללהיא דעירובין דחה דהתם מיירי לאחר הגזירה שהוצרכו לשהות במדבר מ' שנה, אבל בשעת עשיית המשכן שהיו יכולים כל יום לבוא מאחר דאכתי לא נגזרה הגזירה אזי כל חניה לשעה [וצל"ב דהא בגמ' אי' טעם אחר, והוא משום דיבור ה', ומנ"ל לחלק בין קודם גזירה ללאחריה, וצל"ע].

וחזה הוית בראש ס' שביתת השבת (להגר"י מאלצאן, בקונט' מעשה חושב סי' א') שכ' ע"ד החת"ס דאין ראייתו מכרעת לומר דבשביל זה אינו בנין לשעה [ויעו"ש שהביא ששמע שבכתבי האר"י מבואר דבכ"מ שהיו חונים במדבר היה שם אויר א"י והמקדש, וע"כ חשוב כסותר ע"מ לבנות במקומו], ומשה"ב בפתה"ד דחה די"ל דגם חנייה של שעה חשובה קבע [וכדוגמת הא דכ' בשע"ת (יעוי' סי' תרל"ט סק"ג וסי' קס"ח סק"ד) לענין אכילת מיני תרגימא בסוכה, שאם אכל לצאת ידי קידוש במקום סעודה - גם עראי חשוב קבע], וציין דגם בבבלי מצינו להסברא דהמשכן חשיב לשעה כיון שהבטיח הקב"ה להכניסן לא"י (עי' ירושלמי נ"א: ובבלי ע"ד:), ועע"ש (אות ד') מש"כ לו בזה הגרצ"פ פראנק, ועי' שו"ת נוב"י [(מהדו"ת, או"ח סי' ל'), ושם נידונו לענין פתיחת המטריה בשבת, ועי' בזה בבא"ח (ש"ב פ' שמות הל' ח', ור' עוד בדבריו בבן יהוידע ע"ד חז"ל שאם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, והביאו הגרב"צ חזן זצ"ל בס' נפלאים מעשיך פ' כ'), וע"ע בחכמ"ש (ריש סי' שט"ו)].

ובהמסתעף לענין הנז' דחיוב הסותר אינו אלא כשסותר ע"מ לבנות במקומו, הנה כ"פ הרמב"ם (שבת פ"א הי"ח), וראיתי דעפ"ז נתקשה במעשה חושב הנז' ע"ד הט"ז (סי' שי"ג סק"ה) על יסו"ד מרן בב"י דכשנוטל דלת וכיסוי במידי דמחובר בארעא הו"ל כסותר [ויעוי' היטב ט"ז סי' ש"ח סק"ט], וילה"ב דמה תיקון יש שם במקומו, ויישב דמאחר והתיקון בא מיד חייב בכל ענין, וכמבואר ברמב"ם (פ"י הט"ו) דכל שאינו דרך השחתה חייב, והק' עפ"ז מהא דב"ק (פ':) די' תנאים התנה יהושע, וחד מיניהו (פ"א.) דנפנין לאחורי הגדר ואפי' בשדה מלאה כרכום, ושם (פ"א:) א"ר אחא בר יעקב לא נצרכה אלא ליטול הימנו צרור, אמ"ר חסדא ואפי' בשבת, וילה"ב דהא הוי סותר, וכל דאית ביה איזה תיקון, על אף שקלקולו יתר על תקונו חייב, כההיא דשוחט לע"ז דחייב משום שתיקן להוציאה מידי אבר מן החי [עי' פסחים ע"ג. (ומה שציין שם בגליון הש"ס לא מצאתי בטו"א, ועי'), ובתוס' חולין ח'. ושבת ק"ו.]; והעלה דבעי' שיהא התיקון בבניין דייקא ולא במה שניטל ממנו, אבל אם התיקון הוא במה דבעי ליה לצרור הו"ל כחופר גומא וא"צ אלא לעפרה (עי' שבת ע"ג: וש"נ), וע"ש דלסברא זו צ"ל דלרי"ה (דמקלקל בחבורה חייב, עי' שבת ק"ו.) כל דאיכא תיקון חוץ לגופו, ובגוף המלאכה ליכא לא תיקון ולא קלקול, חייב [דאל"ה תקשי דהמפרק דלתות הבית משום שצריך לתשמישן, הו"ל ליפטר כיון שאין תיקון בבית], משא"כ נוטל צרור מהגדר - שמקלקל הוא עצם הגדר. ועוד יתכן, דאי"ז נקרא סותר כלל כיון שאין סתירתו ניכרת, דהכותל כדקאי קאי [ולעצם ההלכה בנטילת צרור מן הגדר, עי' מג"א (סי' שי"ב סק"ה) משם הישו"ש (ב"ק פ"ז סי' מ') דמותר ליטול צרור מגדר עבה שאינו ניכר ונראה כ"כ, אבל מגדר דק אסור - שעושה נקב והוי כסותר (וכבר הוכיח המע"ח הנז' מדבריו לסברתו באינו ניכר), אבל ציין המג"א להטור (חו"מ סי' עד"ר) דגרס בגמ' דב"ק הנז' שהתנה יהושע "ליטול הימנה צרור", ומשמע דהוא מן השדה, אבל מן הגדר אסור בכל ענין, וכ"מ מהרי"ף והרמב"ם שהשמיטו הא דר"ח דשרי אפי' בשבת, וש"מ דס"ל שאסור ליטול מן הגדר, והא דמן השדה כבר כתבו בהל' שבת (עי' שבת פ"ב. ורי"ף ל"ד: מדפה"ס ורמב"ם פכ"ו ה"ה].

[ואגב בענין השוחט לע"ז דהוי מתקן שמוציא מידי אמה"ח, עי' תוס' חולין כ"ט: דבסימן אחד לא מיחייב משום שבת, דהא אכתי לא תיקן מידי, ועי' בנתי"מ (סי' ש"ן סק"א) דטען דדבריהם תמוהים, דהא אין לך מקלקל ע"מ לתקן גדול מזה, שהרי מתחיל בשחיטה ע"מ לגמור ולהתירה לבן נח, וע"ע קצוה"ח (סי' ב"ן סק"א) שציין לתוס' דחולין (י"ד.) שהק' הכיצד השוחט בשבת שחיטתו כשרה, והא הוי מומר לחלל שבת ושחיטתו פסולה, ובחי' הר"ן (שם) תי' דכיון שאין נעשה מומר עד גמר שחיטה, אין שם מומר חל עליו אלא משחיטה זו ואילך, ומתבאר דדעת תוס' דהוי חילול שבת מתחילה, וכל' הקצוה"ח בהמשך דבריו שם שציין כן נמי מהרמב"ם (פיהמ"ש פ"ק דחולין) ונקט "וא"כ אין תימה אם גם התוס' סברי כשיטת הרמב"ם דנעשה פסול מתחילת שחיטה", ולא ציין דלכאו' יש תימה לכך מדבריהם הנז', וע"ע בשו"ת הגרעק"א (ח"ו סי' י"ז) די"ל דהר"ן נמי מודה דבגמר השחיטה הוי כמתקן מתחילה, אלא דמ"מ לא מיקרי שחיטת מומר כיון דאילו היה מושך ידו באמצע השחיטה היה מקלקל, ורק ע"י סופו תיקן מתחילה, ע"ש.

ועוד אגב, הנה רש"י נקט שהתיקון הוא לב"נ, ועי' מה שפלפל בזה הצל"ח שם, וכבר נתחבטו עוד האחרונים ע"פ מאי דמוקמינן לה להאי דינא (חולין מ'.) בחטאת העוף, וא"כ מאי תיקון איכא לפ"ד הרמב"ם דאין אמה"ח נוהג בשל עוף לב"נ, ואכמ"ל בזה].

26. וע"ש דדווקא בחבל שרו להפקיע ולשבר, אבל בשל עץ אסור, דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה, ועי' בזה בתוס' (עירובין ל"ה. ושבת קמ"ו.) ובטור.

27. מכתבי הגרשז"א נדפסו בס' מאורי אש (הנדמ"ח, ח"ב), ועי' מנחת שלמה (ח"א סי' י"א). תשובות החזו"א נדפסו שם ושם ובסוף ספרו לאו"ח (בסי' ש"ן סק"א) דטען דדבריהם תמוהים, דהא אין לך מקלקל ע"מ לתקן גדול מזה, שהרי מתחיל בשחיטה ע"מ לגמור ולהתירה לבן נח, וע"ע קצוה"ח (סי' ב"ן סק"א) שציין לתוס' דחולין (י"ד.) שהק' הכיצד השוחט בשבת שחיטתו כשרה, והא הוי מומר לחלל שבת ושחיטתו פסולה, ובחי' הר"ן (שם) תי' דכיון שאין נעשה מומר עד גמר שחיטה, אין שם מומר חל עליו אלא משחיטה זו ואילך, ומתבאר דדעת תוס' דהוי חילול שבת מתחילה, וכל' הקצוה"ח בהמשך דבריו שם שציין כן נמי מהרמב"ם (פיהמ"ש פ"ק דחולין) ונקט "וא"כ אין תימה אם גם התוס' סברי כשיטת הרמב"ם דנעשה פסול מתחילת שחיטה", ולא ציין דלכאו' יש תימה לכך מדבריהם הנז', וע"ע בשו"ת הגרעק"א (ח"ו סי' י"ז) די"ל דהר"ן נמי מודה דבגמר השחיטה הוי כמתקן מתחילה, אלא דמ"מ לא מיקרי שחיטת מומר כיון דאילו היה מושך ידו באמצע השחיטה היה מקלקל, ורק ע"י סופו תיקן מתחילה, ע"ש.

28. והעירוני לשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ז"ך) שנדפס תשו' מהגרשז"א לגבי הרכבת מחט למזרק, ובה כעין סברא זו, דהואיל והרכבת המזרק צריכה להיות דווקא סמוך לשימוש - הוא מעשה הזריקה, יתכן שבהזרקה כזו לא חשיב כבונה אלא כמתחיל להשתמש במעשה הזריקה, ועע"ש בדבריו ובדברי בעהמח"ס מנח"י עצמו. וע"ע בשו"ת אול"צ (פ' ל"ו אות י"ט) שאסר להכניס בשבת מחט למזרק אף לצורך חולה, אא"כ הוא חולה שיב"ס, ויש להכין את המזרק קודם שבת, והיינו משום דהוי מתקן כלי בשבת, ואף שהוא כלי חד פעמי נ' דחשיב כלי, וחיליה מפ' מרן (סי' תרמ"ו ס"ב) דאסור למעט ענבי הדס ביו"ט משום שנראה כמתקן, ומתבאר דאף אם הוא לצורך יום אחד בלבד נמי חשיב מתקן מנא, ואף שבנין שלא נעשה לקיום לית ביה משום בונה וסותר, כמש"פ מרן לעיל (סי' רנ"ט ס"ז), מ"מ בנידו"ד שעשה כלי, אית ביה משום מכב"פ ואף שהוא רק לשעה. אולם עי' בשו"ת יבי"א (ח"ט סי' ק"ח אות קע"ז) שהאריך להתיר, בהוסיפו לציין לשו"ת ציי"א (להגרא"י ולדינברג, ח"ג סי' מ"ו) ולשולחן שלמה (להגרשז"א, ח"ב עמ' קל"ח) שהקילו בזה ג"כ.

29. ויעוי' בדברי הגרשז"א (מנחת שלמה, שם) שציין ששמע משם החזו"א לאסור גם בזמן שאין זרם בחוטים, דמ"מ עצם סגירת מעגל להיותו ערוך ומתוקן להדלקה שתיעשה אח"כ ע"י שעון - חשיב בונה, וציין לס' חידושים וביאורים (להגר"ח גריינימן שליט"א, או"ח ח"ב סי' ב') דנקט נמי הכי בדעת החזו"א, אך הגרשז"א גופיה נקט דבכה"ג לא אסר החזו"א, ועי' בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ו), ושם גם בשם ס' מאורות נתן להגר"נ קופרשטוק [שנתבקש בהאי שתא (תשע"ב) לישיבה של מעלה].

30. ושם ובס' מאורי אש הנדמ"ח הנז' - הביא המו"ל עדות מהגר"ש אויערבאך שליט"א משם אביו, שכאשר כתב בצעירותו (שנת תרצ"ה) את ספרו הראשון "מאורי אש" [טרם שהדפיס החזו"א לספרו], הקדיש מדעתו פרק שלם לברר וללבן דאין בהדלקת החשמל משום בונה, אך גדולי הת"ח שעיינו בכתה"י ראו בזה דבר תמוה - אפי' לדון באפשרות שמא יש בזה משום בונה, ומשום כך גנז פרק זה ולא הדפיסו, ויעוי' במאורי אש אריכות בזה.

31. ואחר שזיכנו השי"ת לעמוד על כמה מיסודות ושרשי דין מלאכת הבונה וגדריה, יעוי' היטב בפלפולא דאורייתא הפלא ופלא לחרוז הדינים והגדרים ולהכניסם בפרקים לבארם הדק היטב עד אשר יתקע, בפתה"ד (סי' שי"ג אות ג') אשר עלה ונסתפ"ק בענין המשקפת בשבת, וחילק ספיקו לחמשה חקירות, והאריך בזה הרבה, יעו"ש ותרו"ן.

32. ותוספת היינו כשיש כבר טפח גם כשהוא סגור (עי' סי' שט"ו סעי' ד'), ולפ"ז בעגלת תינוק אשר יש בתחילת הגג טפח ע"ג העגלה ולצידיה (גם כשהגגון סגור), שרי לפתוח הגגון בשבת, כיון דהוי רק מוסיף על אהל עראי, ועי' היטב שו"ת חת"ס (ח"א או"ח סי' ע"ג), ועדיין יל"ע בעגלת 'טיולון' שלפעמים אין בה טפח כשהיא סגורה, האם ישתרי, ועוד יל"ד בפריסת הניילון עליה להיות להתינוק למגן ולמסתור ביום הגשם.

ושו"מ בחזו"א (או"ח סי' נ"ב סק"ו) שרצה להתיר עוד ע"פ דין כסא של טרסקל המובא להלן למעלה: "מן האמור נלמד דעגלות של תנוקות שיש עליהן סוכה הנמתחת ונקפלת, מותר למותחה ומותר לקפלה, אע"ג דכשמותחה עושה גג ומחיצות,

ובה"ג הא (ס"א, ש"ד פ"ר) דרמי רמא' דאיש שהשתמש בו תדיר, אם קושרו רקח כדי שתיפסק ריחו הטוב - אסור בלבישה, אבל, ומשו - הב"ח ס, רמ"ו, רמא' דמיירי דאיכו שהשתמש בו תדיר, ושמא לס"ק כתיבה"ר.

ובמ"ב ס"ק ל"ב בשם הפמ"ג דאפילו אם אין כוונתו לרפאות אלא לנוי, אסור משום שמא יבוא לרפאות, ומ"מ נראה דאם אין דרכו לרפאות בכך אלא לנוי בעלמא, מותר לכתחילה, ואין לחוש שמא יבוא לרפאות, ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ק"ל) שכתב דאם נתן בבגדו כדי שיעמוד ריחו הטוב ולא יתקלקל בכביסה

הערות והארות

אברכי ורבני הכוללים
"אליבא דהלכתא"

סימן ש"ח

נפל גלגל מעגלת תינוק בשבת - האם צריך להשאיר את העגלה במקומה וללכת

ראיתי באחד מספרי זמנינו שפסק לגבי הורים שהולכים בשבת עם עגלת תינוק, ולפתע נפל אחד הגלגלים של העגלה ברחוב, שאסור להורים לטלטל את העגלה, אלא עליהם להשאיר את העגלה ברחוב ולחזור הביתה בלעדיה, והוסיף שה' יצילנו מניסיונות.

ולענ"ד, אחר המחילה, נראה שזה מותר, ואבאר שיחתי בס"ד. מבואר בגמ' בשבת דף קל"ח, וכן נפסק בשו"ע סי' ש"ח סעי' ט"ז, שכירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה אסור לטלטלה, והטעם הוא שמא יתקע את הרגל בחוזק. והוסיף הרמ"א: וכן ספסל ארוך שנשמט א' מרגליה כ"ש שתים דאסור לטלטלה וכו'. ומכאן הסיק בספר הנ"ל שה"ה לעגלה שנשמט ממנה גלגל שאסור לטלטל את העגלה, וצריך להשאירה במקומה ברחוב.

אמנם בב"י סוף סי' שי"ג הביא את דברי התה"ד שכתב בתחילה לדמות בין ספסל שנשמט לו רגל אחת לבין כירה שנשמטה אחת מירכותיה, ואח"כ כתב לחלק דשאני הכא שאפשר להניח על ספסל אחר לא גזרינן שמא יתקע. ואח"כ תה"ד העיר על זה, וסיים והמחמיר תבוא עליו ברכה וכן ראוי להחמיר. ומהא דסיים תה"ד "והמחמיר תע"ב וכן ראוי להחמיר", משמע מלשונו שזו חומרא ולא מעיקר הדין. אמנם, הרמ"א בסי' ש"ח סעי' ט"ז כתב בלשון "אסור", אך השו"ע בסי' שי"ג סעי' ח' כתב "יש מי שמחמיר לאסור", ועכ"פ מלשון תה"ד שהוא המקור לאיסור, משמע טפי שזו חומרא ולא מעיקר הדין.

בנוסף, אע"פ שבעלמא כאשר מרן נוקט בלשון "יש מי שאומר", ולא מצאנו מי שחולק על זה, אמרינן שכן דעת מרן לפסוק, כאן שאני שהרי מרן לא כתב בתור הלכה בודדת יש מי שאומר וכו', אלא בתחילה כתב מסתמא שאסור להחזיר את הרגל למקומו בספסל, אח"כ כתב שיש מי שמחמיר לאסור לטלטל, ויתכן דהוי כסתם ויש, שהרי בדעת הסתם משמע שרק להחזירו למקומו אסור, אבל לטלטל מותר, ודעת היש באה לחדש שאף לטלטל אסור. ונראה להוכיח שלפחות פסק ודאי לאיסור אין לנו בלשון מרן, שהרי הלבוש כתב בסי' שי"ג, אחר שהביא את הדין שאסור להחזיר את הרגל למקומו, שיש אומרים שאסור אף לטלטל. והקשה הא"ר שבסי' ש"ח סתם לאסור, ואילו כאן כתב רק בשם יש אומרים. ובספר מעדני יו"ט תירץ שבסי' ש"ח כתב את לשון רבו הרמ"א. ולכאו' אם היינו נוקטים שהלשון "יש מי שאומר במרן" או "יש אומרים" בלבוש, בנידון דידן כוונתה שכן פוסקים להלכה, א"כ אין כאן שום קושיא ושום סתירה, ולעולם כוונת הלבוש בשני המקומות להחמיר לדינא ולא קשה מידי מדברי הפוסקים הנ"ל, א"ר ומעדני יו"ט, נראה שלמדו שלשון מרן והלבוש בנידון דידן מורה שאין כאן פסק נחרץ כדעת האוסר. וגם הבא"ח הביא רק את הדין שאסור להחזיר את הרגל למקומו ולא את האיסור לטלטל, ובפרט שבלשון תה"ד משמע שאינו איסור מעיקר הדין, וכמבואר.

וגם לדעת הרמ"א שהחמיר בספסל יתכן שבנידון דידן יודה להקל, שהרי בספסל שנשמט רגלו א"א להשתמש בו בפני עצמו, וצריך לתת אותו על ספסל אחר, מה שאין כן בעגלה שאפשר להשתמש בה בפני עצמה בלי הגלגל, יתכן שכו"ע יודו שאין לגזור שמא יתקע ועדיפא מספסל. וכן נראה לסייע זאת מלשון תה"ד, שהגם שכתב סברא לאסור כתב, משמע נמי דאחד אכתי חזי ע"י סמיכה ואפ"ה מסקינן לאיסור, ע"כ. וחזינן שגם שכתב סברא לאסור היינו אפילו שאפשר "ע"י סמיכה", אבל אם אפשר להשתמש בדבר עצמו בלי סמיכה כלל על משהו אחר, זו לא שמענו לאסור, ומשמע כדברינו, ודו"ק היטב.

ובנידון דידן נראה שיש כאן צד נוסף להקל, שהרי הבאנו קודם את דברי התוס' והרא"ש שהגזירה שמא יתקע היא רק בדבר שרגילות לתקוע, וכן דעת החזו"א, ושם הבאנו ראיות רבות שתקיעה היינו דווקא שמוסיף בחיבור ובעומק ממה שהיה קודם, כגון ע"י שמוסיף יתדות ומסמרים, או שאת אותו ציר הוא מעמיק בחור יותר ממה שהיה קודם, וכל הנ"ל נחשב תקיעה שאסורה. ולפי הנ"ל, אין לגזור שמא יתקע את הגלגל בעגלה, שהרי אף אם יחזירו למקומו הקודם לא הוי תקיעה, ולא דמי לרגל של ספסל שהיה דרך לתוקעו במסמרים ולכן אסרו שמא יתקע, כמבואר בתוס' וברא"ש שרק בדבר שרגילות לתקוע גוזרים, לכן בזמנינו שאין שום דרך לתקוע את הגלגל ע"י מסמרים וכדו' לא שייך בזה גזרה שמא יתקע, ואם הוא לא יצליח להחזיר את הגלגל למקומו בצורה רגילה, עליו לעשות תיקון מיוחד בגלגל, וזה לא שייך כלל לגזרה שמא יתקע, דומיא אם נשבר הרגל שבו אין גזרה שמא יתקע, ולכן נראה שבנידון דידן לא שייך גזרה שמא יתקע, ובמילא אין איסור לטלטל את העגלה.

העולה לדינא, מכל הטעמים הנ"ל נראה, לענ"ד, שמותר לטלטל את העגלה שנשמט ממנה הגלגל בשבת ולא צריך להניחה ברחוב.

יוסף כהן - גבעת שאול

סימן שי"ג

בדעת הרמב"ן בבנין בכלים

ובדין בונה חלק מן הכלי אם חייב

ידוע ג' דעות בדין בנין בכלים דאורייתא, א. דעת התוס' שמדאורייתא אסור בעושה כלי מחדש (שבת דף ע"ד ע"ב). ב. דעת הסמ"ג (הובא במג"א סי' שי"ג ס"ק י"א) שמדאורייתא אסור כל שצריך גבורה ואומנות. ג. דעת הרמב"ן (דף ק"ב ע"ב) היא דעה מכרעת, שכל כלי שצריך אומן בחזרתו נחשב כעושה כלי מחדש, היינו שבאמת תלוי בעושה כלי מחדש, אלא שאעפ"כ צדקו דברי הסמ"ג שכל שצריך גבורה ואומנות כדי לחדשו נחשב שהדבר התקלקל לגמרי וצריך עשיה מחדש [ומבואר בדבריו שלפי"ז מנורה של חוליות חייב, ואע"פ ששם א"צ אומנות, כיון שאומנות הוא רק היכי תימצי להגדיר שנתפרק לגמרי, ובחוליות הוא באמת מפורק לגמרי].

ושם בהמשך דברי הרמב"ן כתב שבתקע ביתדות חייב משום בונה, כדאמרינן בדף קכ"ב ע"ב גזירה שמא יתקע ומחייב משום בונה. ודבריו צע"ג, שהרי סוגיית הגמ' שם מיירי בדלתות הכלים שנתפרקו, וע"ז אמרו שם שחייב משום בונה, והנה שם הכלי כבר קיים ואינו עושה כלי מחדש, ולפי סברת הרמב"ן שכל הסברא שחייבים בתקיעה הוא רק היכי תימצי שיחשב כעושה מחדש, א"כ מדוע הרמב"ן מחייב בתוקע דלתות הכלים, הרי אינו עושה הכלי מחדש. וכן קשה מהסוגיא בדף מ"ז גבי מלבנות המטה, שמבואר שם שבתקע חייב, ולכאורה אי נימא שכל סברת התוקע הוא רק היכי תימצי להחשיבו כעושה מחדש, א"כ מדוע חייב במלבנות, הרי המלבנות של המטה אינם כלי בפני עצמו, והמטה כבר קיימת.

ומזה חזינן שסברת הרמב"ן שעושה כלי מחדש לאו דווקא שהוא עושה את כל הכלי מחדש, אלא כל חלק וחלק בכלי שלא היה כלי וכעת נהפך להיות כלי הוא חייב בו, ולכן מלבנות המטה וכן הדלתות הרי הם לא היו נחשבים כלי, וכעת הם חלק מכלי וחייב.

והנה בסימן של"ז ס"ק י"ז כתב המשנ"ב שמכבדות העשויות מקיסמים יש להזהר שלא לשבר קיסמיהם, שיש בזה סתירת כלי, והחזו"א בסימן נ' סק"ה העיר שאין בתלישת הקיסמים משום סתירת כלי כיון שכל צורת הכלי קיימת, ונראה שנחלקו בהנ"ל אם חיוב בונה בכלים נידון ביחס לכל הכלי, או ביחס לכל פרט ופרט בכלי, או בייחס לכל הכלי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

בענין תורת כלי

כתב השו"ע בסי' שי"ג סעי' א' דקנה שרוצה לנעול בו בשבת צריך שיתקננו לכך, לרש"י היינו שיהא ראוי לשום תשמיש אחר, ולר"ת לא בעי' להכי אלא סגי בשתקנו לנעול בו ועשה בו מעשה. ודבריהם נמצאים בשבת דף קכ"ו ע"ב דר' יוחנן אמר והוא שיש עליהם (כיסויי הכלים) תורת כלי, ורש"י פירש שיהא ראוי לתשמיש לעצמו, והתוס' פי' דבעי' שיעשה בהם מעשה הכנה להיותם כיסויים. ולכאורה נראה דפלוגתתם האם הא דהדבר עומד לשמש רק כתוספת לכלי אחר מחשיבו לכלי, וכגון בכיסוי או במפתח, או לא, דבעי' מידי דחשיב טפי בשביל להיחשב כלי, היינו תשמיש לעצמו.

והנה בדף קכ"ד ע"ב איתא דחרס שרי לטלטולי כיון דחזי לכסויי ביה מנא, וצ"ע לרש"י הא אי"ז מקנה לו תורת כלי, ורש"י שם להדיא כתב דכיון דראוי לכיסוי, תורת כלי עליו.

עוד צ"ע דבדף קכ"ו ע"ב כ' דמאי דשרי ליטול דלת של שידה תיבה ומגדל, הוא משום שראויים לתשמיש לעצמם, ובדף קכ"ב ע"ב כ' בד"ה "ואע"פ שנתפרקו" דשרי אגב אביהן.

וי"ל (ולא עיינתי כעת מספיק בסוגיא זו) דהסוגיא בדף קכ"ו ע"ב רש"י מפרשה לענין איסור בונה, דכל דבר שאין לו שימוש לעצמו אלא רק עם בור ודות או קנה שנועלים בו דלת, הרי הוא כחלק מהם ואיכא ביה בניה וסתירה, משא"כ כשהוי כלי לעצמו, וכ"כ להדיא המשנ"ב דכיון שיש עליו תורת כלי יוצא מתורת בנין, וכ"מ בתוס' בע"א בד"ה והמונח, עיי"ש מש"כ בדעת רש"י. וכ"מ ברש"י הנ"ל בדף קכ"ו ע"ב שכ' בסו"ד דקנה מאי תורת כלי עליו איכא, אי משום דפותח ונועל בו, אי"ז תורת כלי עליו אלא תורת בנין. (ולעיל הבנתי שכוונתו שהוא משמש בנין, ואי"ז חשיב שימוש לעצמו). התוס' בד"ה והמונח (הנ"ל) ס"ל דאיירי בטלטול, וא"כ סגי בשהתקנו לכך, דלזה גם רש"י מודה, וכדמוכח בדף קכ"ד ע"ב דמשום דהוי כיסוי איכא ביה תורת כלי, אלא דהוי כלי אחד יחד עם הכלי שמכסהו, דבבור ודות איכא ביה בניה וסתירה, וצריך לומר דהוי פשיטא לתוס' דליכא בהו בניה וסתירה, וכמו שמפורש בתוס' הנ"ל בשם ר"ת לגבי נגר שנועלים בו. וכ"מ בתוס' בדף קכ"ו ע"ב דלא איירו אלא באיסור טלטול מדדימו זאת לחריות, ופשוט. וצע"ק דהמשנ"ב כתב גם בר"ת שבתיקונו יוצא מתורת בנין, ואף דוודאי לר"ת יצא מתורת בנין, אך מדדימה לחריות משמע שהתיקון הוא בשביל שלא יהיה מוקצה. וי"ל דלדברינו קו' ר"ת בתוס' בדף קכ"ו ע"ב היא אמאי לא סגי בהא דלא להוי בנין, דהא למדו לעיל דרש"י ס"ל דקאי דאיסור דבניה וסתירה, וא"כ יוצא דלהדיא קאמר ר"ת דבהא נפיק מתורת בנין, ומיושבים דברי המשנ"ב. ועכ"פ קצת דחוקים דברינו, דמשמע בתוס' דלא שינה מרש"י בעצם הענין אלא רק בצורת התקנתו.

ולפי"ז א"ש נמי הא דבדף קכ"ו ע"ב כ' בשידה תיבה ומגדל דשרי ליטלם (דמובא בברייתא, ולא כ' סתם לטלטלם אחר שנתפרקו כמובא במתני') משום דחזו לעצמם, משום דלולא כן איכא סתירה, דאף דהוו כלי אגב אביהן לענין טלטול, מ"מ לולא זה דחזו לעצמם הוי כלי אחד יחד עם אביהן, ואיכא בהו סתירה, והא דבדף קכ"ב ע"ב לא סגי ליה, דהא דחזו לעצמם י"ל כיון דלא עומדים לכך אי"ז מקנה להם שם כלי, והוו מוקצה כדלתות הבית, אי לאו דהוו כלי אגב אביהן, משא"כ כשאינם מחוברים בצירים וכדו' ככיסוי בור ודות, או כקנה דעומדים אף לשימושים אחרים ולא רק ראויים לכך, וצ"ע.

שמעון פרג'ון - צפת

בביאור הגהות הרמ"א בסימן שי"ג ס"ו

המעיין היטב בהגהות הרמ"א בסימן שי"ג ס"ו יראה לכאורה דברים תמוהים, דהנה כתב השו"ע וז"ל: מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם היא [הגהת הרמ"א - דרכה להיות] רפויה מותר לכתחילה [הגהת הרמ"א - ובלבד שלא יהדק], עכ"ל. וצ"ע מה שהגיה הרמ"א "ובלבד שלא יהדק", הרי השו"ע כבר כתב בתחילת הסעיף שיש איסור להדק כלים בשבת, וא"כ למה הרמ"א הוצרך שוב לחזור ע"ז. וע"ע בביאור הגר"א כאן מה שציין על הרמ"א. וצ"ל בדוחק דהשו"ע מיירי בכלי שדרכו להיות מהודק, וע"ז כתב שאסור להרכיבו בהידוק, והרמ"א הוסיף דגם כלי שדרכו להיות רפוי אסור להרכיבו בהידוק, ועדיין צ"ע.

עוד צ"ע בדברי הרמ"א, דהנה כתב השו"ע וז"ל: וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה, עכ"ל. וכתב הרמ"א וז"ל: ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור, עכ"ל. וגם כאן צ"ע למה הרמ"א חזר עמש"כ בעצמו בתחילת הסעיף, דהנה בתחילת הסעיף כתב השו"ע וז"ל: "ואם היא רפויה מותר לכתחילה", והרמ"א הוסיף שצריך שיהא דרכו ברפוי [וכבר כתב השעה"צ שם ס"ק ל"ה שההוספה היא מהרמ"א ע"ש], הרי מפורש ברמ"א שכל ההיתר של רפוי זה דווקא בכלי שדרכו להיות רפוי, אבל אם אין דרכו להיות רפוי אלא מהודק או שדרכו בתקיעה אסור אפילו ברפוי, וא"כ למה הרמ"א הוצרך שוב לחזור ע"ז בסוף הסעיף.

ונראה לומר בזה לפמש"כ המ"ב ס"ק מ"ח והשעה"צ ס"ק ל"ה דהרמ"א בסוף הסעיף מיירי בכלי שדרכו בתקיעה ולא בהידוק, ומש"כ הרמ"א "ואם דרכו להיות מהודק" הכוונה שדרכו להיות מהודק בתקיעה", ע"ש. א"כ י"ל דהרמ"א בתחילת הסעיף מיירי בכלי שדרכו להיות מהודק, וע"ז כתב שאפילו ברפוי אסור, והרמ"א בסוף הסעיף מיירי בכלי שדרכו בתקיעה, וגם ע"ז כתב שברפוי אסור.

חזקיהו גבאי - בני ברק

בגדר מלאכת בונה בהפעלת מכשירים חשמליים

נתבאר בטוש"ע סי' שי"ג דכו"ע מודו שבחלון ובדלת כל ששמם עליהם, אין איסור בנין וסתירה בפתיחתם ובסגירתם, והסברא בזה היא פשוטה שאינן שייכים לבנין כלל, והיינו שכל מהותם אינו בנין אלא מיועדים לפתיחה וסגירה. והנה מצינו לגבי כיסויי הכלים שהביא במ"ב סי' שי"ג סקמ"ה בשם ט"ז ומג"א, שמותר לפותחם ולסוגרם בשבת, ולכאורה הסברא בהם פשוטה דהוו דומיא דדלת וחלון הנ"ל.

אלא דבאמת מצינו בפוסקים ב' הגדרות שונות בביאור סיבת ההיתר דכיסוי הכלים, בגר"ז מבואר דההיתר הוא כיון דהוי לזמן מוגבל שסותרו באותו יום, דז"ל בסעיף כ"א: "ומכל מקום כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורי"ן שרוי"ף), אף על פי שמהדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי אין בהם שום איסור, לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה, ולא אסרו בנין עראי וסתירתו, אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה".

[ובאמת גדר דבריו צ"ע רב, דלפי"ז אם לא תהיה הסגירה רק לאותו היום לדבריו יהא אסור, והוא חידוש גדול, וככלל צ"ב היכן מצינו גדר כזה של "אותו יום", הלא לגבי קשר ארעי גדר "ארעי" היינו כ"ד שעות (ע' במ"ב סי' שי"ז סק"ו), ולכאורה נראה איפוא דלא נתכוין ליסוד הרגיל של "ארעי", ו"בו ביום" לאו דוקא, אלא שזה מורה על אי רצונו בבנין, ועדיין צ"ע].

ובחזו"א הוצרך לחדש גדר אחר ז"ל: "והא דכתבו הט"ז והמ"א סי' שי"ג דמותר לתקוע את כיסוי הכלי כיון שעומד לסגור ולפתוח, היינו דוקא בכיסוי, שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש, דכלי סתום לעולם אינו כלי, וכל ענין הכלי היא להיות פתוח ולשמש בו, ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי והכלי כחד, אלא שני גשמים משתתפים בשימוש, אבל הרכבה הדרושה לשימוש כמו קנה סיידן, ומטה של טרסיים, וזרם החשמל, אף תיקון לשעה חשיב בונה".

המתבאר בדברי החזו"א שאם שני גשמים "משתתפים" בשימוש ל"ה בונה, ואם נהפך לדבר אחד הוי בונה. ומכאן יצא לחדש שבחשמל יש איסור בונה וז"ל: "ובפתיחת החשמל שמכניסים הזרם בהחוטין חשיב לעולם כתקע, דאף את"ל דקנה של סיידין אף בתקע אינו אלא מדרבנן, היינו דוקא בהרכבה של ב' גשמים שאפשר לחשבן כשנים משתתפין בפעולה אחת - אין התקעה מכרעתן לגשם אחד כל שפירוקן נחוץ לטיח של הנמוך, אבל תיקון צורה להגשם ונעשה ע"י זה שימוש, ודאי חשיב בונה, ואף אם השימוש הוא לשעות מיוחדות ואח"כ פוסקו, דהפסיקה הוא מכאן ולהבא, והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם, וכש"כ אם גם בקנה של סיידין חייב כשתקע דהכא חייב אע"ג דפוסקו לאחר שעה, ואחרי שהדלקה הוא בנין הכיבוי הוא סותר".

מבואר בדבריו שהמודד לידע אם הוא שנים משתתפים בשימוש או דבר אחד, הוא גם מצד טבע הדבר, שבחשמל הוא נתן צורה בחומר ונהפך לאחד, וגם מצד שני שאם אין לזה שימוש עולמי כשהוא ביחד מחובר, הרי שזה ראיה שהם "שני גשמים משתתפים".

ולכאורה צ"ב מה הוצרך החזו"א לזה, האם בדלת מה שאינו בנין הוא משום שהדלת משתתפת בשימוש ואינה אחד עם הבנין, האם לא ניחא יותר לבאר באופן פשוט מזה שהדלת אינה נהפכת לחלק מהבנין, וכנראה שהבין החזו"א שבאמת זהו יסוד הסברא גם בדלת בנין, שצריך שיהיה שם דלת עליה ולא שם בנין גם אחרי שסגורה ומתאחדת עם הבנין. והקשה הגרש"ז במנח"ש כמה קושיות ע"ד החזו"א

ז"ל במנחת שלמה חלק א' סימן י"א: "אך צ"ע, דהנה אהא דכתב החזו"א בסימן נ' דפתיחת החשמל חשיב לעולם כתקע, הוסיף לומר "והא דכתבו הט"ז והמ"א סי' שי"ג דמותר לתקוע את כיסוי הכלי כיון שעומד לסגור ולפתוח, היינו דוקא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש, דכלי סתום לעולם אינו כלי, וכל ענין הכלי הוא להיות פתוח ולשמש בו, ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי והכלי כחד אלא שני גשמים משותפים בשימוש, אבל הרכבה הדרושה לשימוש כמו קנה סיידין ומטה של טרסיים, וזרם החשמל, אף תיקון לשעה חשיב בונה", עכ"ל. ומשמע שסובר שאפי' בעשוי לפרק ולהחזיר לא שרי אלא בכיסוי, ולא להרכיב מחלקים שכל אחד בפני עצמו אינו ראוי לכלום, ולענ"ד צ"ע מכל הנ"ל. וגם לפי"ז אסור להשתמש בשבת במנעול שהוא מורכב משני חלקים, אשר כל חלק לבד אינו ראוי לכלום, וכמו כן יהא אסור לעשות בשבת זריקה לחולה שאב"ס מפני שחיבור המחט עם המזרק חשיב בונה, ואף לכסות מכסה של "מלחיה" וכדומה ולהבריג, יש לאסור משום בונה, הואיל והשימוש הוא רק ע"י שניהם יחד, וגם צ"ע מדין החזרת רצועה תוך מנעל, עיין סי' שי"ז ס"ב וסי' ש"ח סט"ו".

עוד הוכיח לעיל מינה בתשובה הנ"ל דלא כהחזו"א וז"ל: "ועיין גם בפמ"ג סי' שי"ג במש"ז סק"ז שכתב "כלים **שאי אפשר להשתמש** כי אם ע"י פירוק והידוק, לאו מכה בפטיש וגם לאו בונה הוא, דעשוי מתחילה לכך ושרי", ומשמע דמותר אף בכה"ג שכל חלק לחוד אינו ראוי לכלום, וכן נראה מפשטות דברי השו"ע בסי' תקי"ט ס"ב דשרי אפי' אם אינם ראויים כלל כשהם מפוצלים. גם מזה שמותר להחזיר מוכין לתוך הכר מוכח דשרי, אף שכל חלק בפני עצמו אינו כלי", עכ"ל.

עוד ידוע מה שהעיר הגרש"ז אודות מאוורר שבו אין הכיבוי מטעמי חסכון, וז"ל בתשובה הנ"ל: "וחידוש התנועה וההפסקה [=של מאוורר] נעשין תדיר ע"י האדם בכונה כמו פותח ונועל דלת של בית, הרי מסתבר שמותר לעשות כן בשבת כיון שהמאוורר כבר ערוך ומתוקן לכך מלפני שבת, והלחיצה לסובב אותו אינה אלא כשמשתמש בכלי שכבר נגמר כל צרכו ולא צריך שום תיקון, וכן הלחיצה כדי להפסיק, כי דוקא בעריכת שעון שרוצים תמיד בהילוכו ולא בהפסקתו, שהרי בשום פעם אין רגילין להפסיק שעון מלכת, רק בזה חששו הפרמ"ג והח"א לאיסור בונה, משא"כ במאוורר **הרי כמו שרוצים שיסתובב, כך גם רוצים בהפסקתו, ולא רק "משום חשבון תשלומין"**, ולכן שפיר מסתבר דשרי", עכ"ל.

והנה לכאורה קשה מאד להבין את דברי החזו"א כפשוטם, שכל הענין בהפרדת החשמל בהדלקת האור הוא רק משום "חשבון תשלומין", הלא לפעמים מעוניין באמת בכיבוי האור מפני החולה שיישן וכדו', וגם שם אי"ז רק טעמי חיסכון, ומדוע לא נוכל לראות את כיבוי האור כשימוש בעלמא בכלי.

הנראה בכונת החזו"א דשאני כיבוי והדלקת המנורה משימוש רגיל בכל הכלים, שכן במנורה כאשר הזרם החשמלי מפעיל אותה היא נחשבת כ"יצירה" בפ"ע, וכשנשתברה נהרסה היצירה, ושונה מכלי, דבכלי יש לו ענין שפעמים יהיה נפרד ופעמים ביחד, וזהו **השימוש** בכלי בזה ששניהם "**נפרדים**", אבל בחשמל אין ניחותא בכך שהם **נפרדים**, ורק **הורס** את הכלי. והיינו שאין לו ענין **להשתמש** באור באופן שמכובה, אלא שפעמים אינו צריך את האור כלל, ואז הורס את הבנין של החשמל שיש כאן.

לפי הגדרה זו בדברי החזו"א יתכן שלא היה מודה להבנת הגרש"ז במאוורר, שגם שם אין שימוש במאוורר כאשר הוא נפרד מן החשמל, אבל בוודאי שלענין שימוש בחשמל באופן שעצם השימוש בכלי הוא בצורה של זרם שמתחלף ואינו עומד על מקום אחד, כבטרמוסטט ובמד מים וכו' [שהם המצויים במקררי זמננו ובמערכות החדשות של מוני המים], שהשימוש הוא בדוקא באופן של שינוי זרם החשמל [ואילו היה החשמל שבהם נשאר מחובר הרי שכל מהות הכלי היתה נהרסת, שכן לא היתה מתחשבת עם שינויי המידה של הקור והחום או של כמות המים שזרמה בברז, והלא כל ענינה להתחשב בשינויים הללו], בהם יודה החזו"א בוודאי שאין בזה משום איסור בונה.

בענין הגברת זרם חשמלי ושינויים בו

בענין הגברת זרם חשמלי והשינויים בו, יש שרוצים לתלות הדבר במחלוקת העקרונית מה האיסור בהולדת זרם חשמלי בכלים חשמליים, וכאילו הדבר שנוי במחלוקת החזו"א והגרש"ז בעיקר מלאכת החשמל.

[והנה בדעת הגרש"ז בדבר להיתר נראה שמודים גם אלו שפרסמו כאילו דעת **כל** רבותינו לאסור הגברת ושינוי זרם חשמלי, ע' שש"כ פל"ח הערה ל"א (במהדורה הישנה) ובתקו"מ שם, ועיין במהדורה החדשה בהערה ל"ג, ועיין מאורי אש השלם עמ' תקמ"ה, ועיין שש"כ פל"ד הערה ק"י, ובדברי הגרש"ז בשו"ת יבי"א או"ח ח"א סי' י"ט אות י"ח: "וכעת דברתי בזה עם ידידי הרב הגאון המפורסם כמהר"ר שלמה זלמן אוירבך שליט"א, ובבקיאותו הרבה ובפרט בענינים אלו, הודיעני באופן ברור, כי דברי הרב עצי הלבנון וילקוט הגרשוני בזה אינם נכונים במציאות, ושאין הדיבור והבל הפה מעוררים זיקי אש וניצוצי אור חשמלי, רק הגברת הזרם שאין בו שום חשש של הבערה וכבוי, וכל דברי המומחים בזה הוא רק על הגברת הזרם החשמלי, אבל אין האור מוסיף ומתמעט כלל, והזרם עצמו אינו אש, וממילא אין חשש בדיבור הטלפון לכלום (רק מצד הגבהת השפופרת), וכמו כן הרם קול אין בו חשש מצד זה כלל"].

והנה בדברי החזו"א מבואר שישנם ב' סיבות לראות את ההשתמשות בחשמל משום מלאכת בונה, וז"ל במכתבו לממרן הגרש"ז: "ההעמדה על מתכונתה ע"י החיבור, שנעשה חוט המופסק גוף אחד עם מכונת החשמל, חוששים בו משום בונה, א) משום הרכב הפרקים זה עם זה, ולא מהני כאן היתר רפוי, כיון דזרם החשמל מחברם שהוא בבחינת תקע. ב) דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה".

והנה מצד הסיבה הראשונה שבה דנו לעיל מחמת הבונה של הכלי בזרימת החשמל שבו, נראה לכאורה שלענין זה תלוי בכמה סוגים של הגברת זרם, וכדלהלן:

ישנם סוגי כלים הפועלים ע"י הגברת זרם, שלולא הגברת הזרם לא היה כלל שימוש בכלי, וכגון באופן שמצאו "פיתרון" להפעיל מכשיר חשמלי ע"י הגברת זרם, באופן שיש זרם חלוש שלא מספק להפעלת המכשיר, ואז בשבת "רק" מוסיפים זרם, והוא מפעיל את המכשיר, ומדמים שבזה אין בעיה של בונה, ונראה פשוט שאין זה פתרון כלל, כיוון שבסופו של דבר הבונה ע"פ החזו"א הוא בחיבור החשמל שיוצר את הפעלת הכלי, וכיון שלמעשה מפעיל את הכלי רק ע"י הגברת הזרם, הרי שבסופו של דבר בנה את החשמל עם הכלי רק באמצעות תוספת הזרם, ומה לי בזה שהיה כאן זרם חלוש קודם לכן שלא פעל כלום בכלי.

ואמנם ישנו סוג נוסף של תוספת זרם באופנים שכל השימוש בכלי הוא ע"י שינויי הזרם, וכגון ברמקול וכדו', ובזה יש לדון שנחשב כבונה מחמת ששינויי הזרם מעמידים את הכלי על מתכונתו, אלא דבזה נכונים הדברים שהזכרנו לעיל, שכיון שכל מהות הכלי הוא רק באפשרות לשנות את הזרם שבו, ממילא בזה יודה החזו"א שהיצירה המושלמת שע"י הזרם המוגבר אין בה משום בנין, כיון שמעצם מהותה עומדת ליסתר, ואין הסתירה שבה מסיבה צדדית כחיסכון תשלומין.

וישנו סוג שלישי של כלים ששייך בהם תוספת זרם, וכגון במאוורר בעל כמה דרגות עוצמה, ובזה יש לדון עם כל דרגה בפני עצמה היא נידונת כחיבור לכלי חדש, או שזהו אותו כלי ולא נידון כבנין חדש. [כ"ז בהנחה מציאותית שההחלפה בין הדרגות איננה כרוכה בניתוק מוחלט של הזרם וחיבורו מחדש].

ומה שנותר לדון בדעת החזו"א היא מצד הבונה שבהפיכת החוט מזרם לחיים, שבזה שייך לדון בכל סוגי הגברת הזרם, האם גם הגברת הזרם בחוט נחשבת לבנין או לא. ועיין בקונ' קרני אורה (בסו"ס מאורי אש השלם, פרק ו' ענף א' אותיות ג' ד') שאי"ז ברור גם בשיטת החזו"א לאיסור, ותלוי גם במציאות, דרך משל שמעתי בשם הרהמ"ח שליט"א שבמזגנים בעלי מנוע אינוורטר המציאות היא שאין אף חלק חדש בחוט שנהפך ממות לחיים [אלא שלענ"ד עדיין יש לדון בהם מצד הבונה ה"ראשון" של החזו"א וכנ"ל]. ומה שיש שרצו להביא ראיה מארחות רבינו ח"א סי' קע"ח שדעת החזו"א לאיסור, וראייתם ממה שאסר את הדיבור לאזני "מכשיר שמיעה", אינו נוגע להגברת זרם אלא להפעלתו מחדש, כפי שהיה מצוי במכשירי השמיעה בזמנו.

והנה אם הנידון כהבית יצחק משום מוליד, לכאורה היה מקום לדון לאיסור, דהא נת' במג"א סי' תרי"א דיש איסור מוליד גם בתוספת ריח, ואולי יש סברא לחלק שבתוספת ריח סוכ"ס מוסיף ריח חדש שלא היה קודם, היינו שמחדש חלקיקים (מולקולות) שלא היו בכח כלל בבגד זה, ואילו בתוספת זרם אולי רק מגביר את הזרם הקיים, דיש אופן של הגברת זרם שנעשה רק באופן שמקצרים את משך ההתנגדות לזרם המקורי, וממילא הוא מוגבר, וצ"ע.

ואמנם עיין במנח"ש קמא סי' ט' ענף ג' אות ו' שכתב להדיא שיש אופנים שאין לאסור בהם משום מוליד בתוספת זרם, אף לשיטת הבית יצחק.

בדעת האג"מ נראה בבירור שלא החליט את הדבר, וכדלהלן בתשובתו באו"ח ח"ד סי' פ"ה כ' וז"ל: "משתמש בכח העלעקטרי בדבורו כדחזינן מהא שאיכא חילוק בין מדבר בקול רם למדבר בקול נמוך, שאיכא אולי חשש מלאכה בהשתמשות בכוחות העלעקטרי, אף בלא הבערה נמי **אינו איסור ברור, ואף לא ספק ברור**. וכמדומני שבמכונה ליכא חלוק בהדבורים, וממילא ליכא חשש זה כלל, ולכן גם בשביל חשש זה שאינו ברור אין לאסור לחולה ולצורך גדול כזה".

לעומת זה בתשובה קודם לזה בסי' פ"ד כ' וז"ל : "שלפי מדת הקול נגדל הוצאת כח העלעקטרי, ונמצא שבדבורו הוא מגדיל ומקטין את העלעקטרי, ורואין זה בחוש כשמחברין עוד מכונה בחשמל המודדת הדבור בהמיקראפאן למי שרוצה להשוות את קולו, שלכן אף כשלא מחברין מכונה כזו יודעין אנחנו שמשתמש בדבורו בהעלעקטרי יותר ממה שהמייקראפאן בחבורו משתמש בעצמו בלא דבורו, וכשמדבר בקול רם משתמש בעוד יותר, **והשתמשות בכוחות העלעקטרי יש חשש איסור דאורייתא אף בלא הבערה, ויש לעיין בזה טובא למעשה".**

מרדכי רוטנברג - קרית היובל

סימן שי"ד
בענין נקב שנסתם

איתא בשו"ע סי' שי"ד סעי' ב': היה בה נקב ונסתם למטה מן השמרים אסור לפותחו, דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו, צריך סתימה מעליא וחשיב כפותח מחדש, למעלה מן השמרים מותר לפותחו, עכ"ל. וצריך ביאור דלכאורה הו"ל למימר דאם סתמו סתימה מעלייתא אסור אף למעלה מן השמרים, ואם סתמו סתימה חלשה שרי אף למטה מן השמרים. ובפשטות י"ל דדיבר ברגילות בני אדם, ונפק"מ לכשאינו יודע אם הויא סתימה מעלייתא או לא. אמנם נראה לכאורה לומר באופ"א, דהנה י"ל דאף בסתימה מעלייתא יש סברא להתיר, כיון שסוף סוף לא הוי חבית שלימה אלא הוי חלק נפרד מהחבית, אלא דהא דאסור בלמטה מן השמרים משום דהתם שצריך סתימה מעלייתא הרי"ז מחשיבה לחלק מהחבית, כיון שאינה יכולה לשמש כחבית יין לולא האי סתימה, משא"כ למעלה מן השמרים, וא"כ יוצא דרק זה הוא החילוק, ואף דסתימה מעלייתא כשהוי למעלה מן השמרים שרי. אמנם א"א לומר כן, דהא הב"י הביא את לשון רש"י דז"ל: וכיון דלאו סתימה מעלייתא עבדי לה לאו כלום הוא, ומשמע דבסתימה מעלייתא תמיד אסור. וכן בהמשך כ' דהואיל וסתימה מעלייתא היא (לכן אסור). ולכאורה מוכרחים לומר כן, דהא אף למעלה מן השמרים עדיין זה שומר על היין שלא יצא, ומאי שנא מלמטה מן השמרים (אי נימא דהאיסור משום דחשיב כחלק מהחבית רק כשצריכה לסתימה, ולולא זה לא יכולה לשמש כחבית יין). והנה הב"י הביא דבגמ' נחלקו, דלחד מ"ד רק למעלה מן היין שעשוי רק לשמר ריחו שרי, ומתחילה הו"א דבזה נחלקו, דהוא ס"ל כדברינו, וס"ל דזה ל"ח כ"כ צורך החבית, משא"כ כנגד היין, אמנם ברש"י הנ"ל דאזל אדבריו משמע להדיא לא כן, וצ"ל כדלעיל דאיירי ברגילות העולם.

שמעון פרג'ון - צפת

בונה בכלים

במג"א בסימן שי"ד ס"ק י"א הביא בשם הסמ"ג שבונה בכלים תלוי בדבר הצריך גבורה ואומנות, ובלשון הראב"ד דקדק שדווקא דבר שמעמידה בדוחק, ולשון התוס' בחוזק ובגבורה, ונחלקו אם תלוי בכח הנצרך למעשה החיבור, או שתלוי בתוצאה שכל דבר שהנפעל בו הוא חזק ואי אפשר לפרקו בקל הוא אסור (ונפק"מ בשרויף שהפעולה קלה ותוצאותיה חזקות).

ונראה שנחלקו בפלוגתת הרמב"ן והתוס' בסברת התנאי של חיזוק ואומנות, אם הוא מטעם שע"י שהוא מעשה חיזוק נחשב לפעולה חשובה, ולפי"ז תלוי בגודל התוצאה ככל הלכות שבת שחשיבותן לפי התוצאה, משא"כ לפי הרמב"ן שיסוד האיסור בגבורה הוא משום שנחשב ע"ז כנעשה מחדש שלא היה קודם לכן, וכלשונו "שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מחייב עלה משום בונה, דהו"ל כעושה כלי מתחילתו" (ר"פ הבונה), ממילא תלוי במעשה כמה הוא מעשה קשה ולא קל להעשותו ביד כל אדם, ולכן תלוי בגבורה שזהו לא מעשה קל שניתן להגדיר אותו כמתוקן ומחוסר מעשה כל שהוא או אומנות, שאז כיון שאין ביד כל אדם לתקנו (אלא אומן הרגיל בכך) נחשב שאינו מעשה כל שהוא, ונחשב הכלי מקולקל ומחוסר מעשה חשוב.

אמנם בא"ד סי' שי"ג סעי' י"ד ביאר שמחלוקת הראב"ד והסמ"ג תלויה אם הוא משום מכה בפטיש או משום בונה, שאם החיוב משום מכה בפטיש העיקר שלא התנועע (כוונתו שאם מתנועע לא נגמרה הפעולה), ואם הטעם משום בונה חייב משום גבורה ואומנות.

אמנם בעצם דברי הרמב"ן נראה שיש עוד טעם לדידיה בבנין בכלים, שהרי כתב בדף מ"ז ע"א גבי מיטה של טרסיים לשמואל שכשדרכו ברפוי חייב גם כשלא הדקו, והנה סברא זו היא באיכות התיקון, שכל עוד שדרכו בכך נחשב מתוקן גם בכך, אולם ביחס לסברא שהוא מחוסר מעשה חשוב, הרי גם כשדרכו בכך אינו מחוסר מעשה חשוב, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

בדין בנין וסתירה בכלים

בשו"ע (סי' שי"ד ס"א) אין בנין וסתירה בכלים, ובבית יוסף מביא מחלוקת הר"ן והתוס' גבי שובר חבית שלימה, דלתוס' מכין שזו סתירה גמורה בזה יש בנין וסתירה בכלים, ולר"ן יש בנין בחבית שיש בה מ' סאה, והקשה עליו הב"י מדברי רב (שבת ק"ב ע"ב) מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, ומתרץ עפ"י הר"ן שכאשר עושה כלי אינו בנין אלא עשיית כלי, וכן במקום שצריך אומן. והקשה בתהילה לדוד דעדיין במקום שסותר כלי יהא חייב משום סותר כמו בעושה כלי, וא"כ שובר חבית שלימה יתחייב, ורוצה לומר דאין הכי נמי שיטת הר"ן כרי"ף שאין בנין כסתירה כלל, וכל מה שכתב בפרק הבונה זה לשיטת התוס', אבל הר"ן ס"ל כשיטת האחרים שהביא. וכן משמע בר"ן בפרק כירה וברשב"א.

וליישב שיטת הב"י אפשר לומר שס"ל לשיטת הר"ן, שכ"מ שחייב בסתירה, אף שזה מקלקל, זה במקום שהוא מעשה אומן או סותר ע"מ לבנות, אבל לא בפעולת שבירה. ובאגרות משה מחדש שאין בין סתירה כלל לשיטת הר"ן שעשיית כלי היינו פעולה חשובה ולא הסתירה. ובספר מנוחת אהבה מחלק אם סותר את כל הכלי שאין לו עוד שם כלי חייב, אבל שובר החבית היינו לא לגמרי. ובחזון איש כתב לבאר בשיטת הרשב"א והר"ן שאה"נ בסותר כלי חייב, ורק בחבית פטור, שה"ז כחותלות של תמרים שעושה את זה בשביל האוכל, וה"ז צורה של שימוש, ולרשב"א בעבודת הקודש אה"נ גם ביותר ממ' סאה פטור, ולר"ן ביותר ממ' סאה מתחייב על הפעולה של הבנין כמו בבנין כלי, וכן פעולת הסתירה, ולא משום עושה כלי וסותר עשיית כלי, א"כ אפילו באוכל חייב, או אפשר שאינו נטפל לאוכל שאין לו שם כלי, ורק בכלי מצינו שנטפל לאוכל. וכן הוא בירושלמי ששובר את החבית ה"ז כחותלות, עיי"ש. אמנם בפרי מגדים (משבצות זהב סק"א) משמע כמו שביארנו, ומבאר מה שכתב הר"ן לבאר דברי רש"י שהיתר בחבית משום מקלקל, ואף שמקלקל פטור אבל אסור, לצורך שבת מותר, וא"כ לכאורה ה"ה בכלי גדול שיש בו מ' סאה. ומבאר שכלי קטן לא חייב מצד הפעולה של בנין, אלא מחמת עשיית כלי וסתירת כלי, וזה רק במקום שסותר ולא מקלקל שזה לא סתירה, שאינו עושה פעולה חשובה בכלי כמו בונה, רק בעל מנת לבנות. ואף שמתקן לגרוגרות, אבל בכלי גדול חייב על עצם מעשה סתירה ובנין שה"ז כקרקע, ולכן אף במקלקל אם יש בזה תקון חייב, וכמו כן להסבר שאינו שובר לגמרי חייב בכלי רק כששובר לגמרי הכלי, אבל בכלי גדול חייב על הפעולה אף שלא סתר לגמרי כמו בקרקע.

ובדעת רש"י ביארו באחרונים שלא מתיר במקלקל רק הכא משום דאין בנין וסתירה בכלים, דהנה שיטת רש"י לעיל (ע"ד ע"ב) בעושה חבית שחייב משום מכה בפטיש ולא בונה, שאין בנין בכלים, ולתוס' חייב משום בונה. ומשמע דס"ל לרש"י דאין כלל בנין בכלים, וכשיטת הירושלמי והרי"ף ורב האי גאון שפטור בכל ענין. ורב לא נפסק להלכה. אולם הקשה ע"ז בטל אורות מרש"י לעיל (מ"ז ע"ב) שכתב בשיטת רב שאין בנין בכלים, ואפשר דרש"י ילמד כשיטת הירא שכתב דרב סובר משום בונה, היינו שאם היינו מחייבים היה משום בונה, אבל אה"נ גם משום בונה לא חייב דאין בנין בכלים. ויש לעיין ברש"י בסוף העמוד בהא דקאמר שמואל דאי אתרו ביה משום בונה לא מחייב וכו', ומשמע דלרב חייב. רק יש לדחות שכונתו שלא חייב לשמואל משום בונה, אבל משום מכה בפטיש חייב. אבל מ"מ מסתימת רש"י משמע דלא ס"ל כירא. ובפנ"י כתב דלרש"י יש בנין בכלים אא"כ הגמר נעשה מאליו, וכאן נחלקו רב ושמואל שהבנין והגמר נעשו כאחד, וצ"ב.

ובעיקר מחלוקת רב ושמואל כתב רבינו חננאל שנחלקו האם יש בנין בכלים או אין בנין בכלים,

והקשה ע"ז המרדכי מהא דאמרינן לרב דמסיקין בכלים, ובירושלמי בגלל קושיא זו כתב שלרב אה"נ אינו חייב. ובהגהת הגר"א תירץ דהתם פטור מטעם גרמא. ובטל אורות כתב ששם פטור משום סותר, כיון שאינו ע"מ לבנות, וכמו שכתב רש"י בשובר את החבית. ובר"ן מעיר שאם המחלוקת בדין בנין וסתירה בכלים, הו"ל לחלוק במקום שאין צד שיהא בזה משום מכה בפטיש, ובבנין ממש בכלי, ולא הכא. ועוד צ"ב דא"כ אין קשר בין מחלוקת זו לשאר המחלוקות דבסמוך, ובגמ' עבדינן צריכותא בהני ג' מחלוקות, משמע שכל המחלוקות מאותו טעם.

ונראה ליישב דהנה הטעם שאין בנין בכלים משום שאינו חשוב כמו בקרקע, וזו ג"כ מחלוקת רב ושמואל בנקב בלול ובמסתת שבעצם הדבר כבר עשוי, שהרי האבן שלימה רק עושה סיתות, וכן עשה נקב בלול גמור, ונחלקו האם פעולה זו יש לה שם בנין או לא, וזה כמו פעולה שאינה חשובה שיש בכל בנין כלי, ומחדש שגם בזה יש לרב משום בנין. אך עדיין קשה לר"ח דהכא נוקט דלשמואל אין בנין בכלים, ולעיל בפרק כירה כתב שאם תקע חייב חטאת מפני שמתקן כלי כבנין, משמע משום בנין ולא מכה בפטיש, ושם איירי גם לשמואל. ואפשר דס"ל לר"ח דגם לשמואל כאשר עושה כלי חייב, ולא כאשר מוסיף על הכלי.

ובשיטת הרמב"ם בדין בנין וסתירה בכלים כתב בשלטי גבורים שגם לרמב"ם צ"ל דרק במוסתקי מותר לשבור את החבית, אבל חבית שלימה אסור, דהנה הרמב"ם כתב (פ"י הי"ג): וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית וכו' ה"ז תולדות בונה וכו', המכניס יד הקורדום בתוך העץ שלו ה"ז תולדות בונה... וכן התוקע עץ בעץ וכו', ובפכ"ג ה"ב: שובר אדם את החבית וכו', ולא חילק בין מוסתקי ללא מוסתקי, ומ"מ משמע שיש בנין בכלים. והוכיח בבית מאיר מהרמב"ם שיש גם סותר בכלים, שכתב (פ"א הי"ז) כל המקלקלין פטורים וכו' או שבר כלים דרך השחתה ה"ז פטור, משמע דבלא זה חייב משום סותר, וא"כ צ"ל או שבמקום שעושה כלי חייב, או כשלטי גבורים דסובר כתוס' דבחבית שלימה יש איסור סותר.

ומש"כ לעיל בדעת תוס' והר"ן, ראיתי בעולת שבת שכתב לבאר דלתוס' ההיתר משום מקלקל, ולא חיישינן בכלים גרועים שמא יתכוון לעשות פה יפה, כיון שהם כלים גרועים ואינם חשובים, דמחמת גריעות הכלים לא חייס עליה, אבל בכלים חשובים אסור שמא יתכוון לעשות כלי. ובדעת הר"ן מבאר דבכלי גדול גזרו שמא יתכוון לעשות פה ויהא בנין, ובכלי קטן ל"ש בונה ולכך לא גזרו, ומקשה דהרי דמאן דעייל קופינא דמרא חייב משום בונה אף שהוא כלי קטן, ואפשר דלא ס"ל לחלק בין גדול וקטן אלא באלו הכלים, אבל בכלים שלמים אפילו בקטן איתא משום בנין. ומש"כ בשם החזו"א דמבאר דסותר כלי חייב, ורק ליטול גרוגרות ה"ז כמו חותלות, וכמו שמשמע בירושלמי דמדמה להו אהדדי, ראיתי בילקוט מפרשים בספר שבילי דוד - כללי ל"ט מלאכות (ל"ה: סותר), וכתב כן בדעת הרמב"ם דלא הביא דין חותלות, דס"ל דהוא דין אחד עם שובר את החבית, וה"ז כמו שובר אגוזים ושקדים כדי ליטול אוכל שבהם, דזה לא מיקרי מלאכה אלא זה דרך אכילתו, וה"ז כמו בורר לאכול לאלתר, וכאן עדיף אפילו אין כונתו לאכול מיד, דשם בבורר כשאין כונתו לאכול מיד ה"ז כבורר לאוצר, אבל כאן לא שייך לומר דשובר כדי לתת לאוצר, אלא אדרבה לאוצר סותמין את הכלי, על כן בכל ענין ה"ז דרך אכילה. אמנם השו"ע לא ס"ל כן, דפסק דרק בחבית שבורה שרי, והביא דין חותלות, וכתב המג"א רק משום שאינם כלים גמורים, וכתב להקשות על שיטת התוס' והשו"ע איך שרי לגרור גבינה בשבת, דהא העושה גבינה חייב משום בונה, וא"כ בגורר הגבינה חייב משום סותר, אך לרמב"ם והרשב"א והר"ן לחזו"א אתי שפיר, דה"ז דרך אכילה ולא נחשב סתירה.

ויש ליישב דעת השו"ע דרק בכלי גרוע כחותלות ה"ז טפל לאוכל, ולכך נחשב כל הפעולה כפעולת אכילה, אבל בחבית שלימה נחשב שעשה ב' מלאכות סתירה והכנת אכילה, ולכך בחבית שלימה אסור, ובגבינה שרי.

שלמה יוסף בביוף - נוה יעקב

בגדרי מלאכת מחתך ובדין פתיחת בקבוקים

כמה מיני מלאכות דומות יש, ומ"מ חלוקות הן וגם חלוקות בדיניהם, ואלו הם: קורע סותר ומחתך. קורע - דוקא ע"מ לתפור מדאורייתא, וכן יש קולא שבגוש אחד להגר"ז אין קורע, כמו"כ קורע הוא דוקא כשיש לו ענין בשני חלקי הקרע, כמבואר בבה"ל. וכן יש ההיתר של פסיקת החוט בתלוש (עי' שביתת השבת דף י"ב ע"א דהבין ההיתר על מלאכת קורע). סותר - יש היתר של מוסתקי ושל כלים, וכן ההיתר של שיעור קטן שאז אמרינן דמותר כדין פסיקת החוט במ"ב סי' שי"ד סקמ"א. ובכולם יש את ההיתר דהחזו"א בביאור מה שמצינו היתר קריעה בחותלות ועור שע"פ החבית, שאינו מתכוין לקריעה ולסתירה.

והנה במחתך בפשטות אין את כל ההיתרים הנ"ל, ויסוד הענין משום שכל דוגמאות מחתך הינם יצירה. [וע"כ גם שיעור המחתך מבואר ברמב"ם פי"א ה"ז שהוא בדבר שנוצר, שאם מחתך עור כדי לעשות קמיע, אף שפעולת החיתוך היא בכלשהו, כיון שיצר עור בשיעור קמיע הדבר אסור, הרי שהשיעור הוא ביצירה, ומינה נמי מאי דנקטינן (מ"ב סי' שכ"ב סקי"ב דאין לחשוש למחתך באוכלין, דומיא דמלאכות יצירה כמכה בפטיש דאמרינן שאין באוכלין, ויסוד הסברא בזה כיון שאין למלאכות הללו קיום כאשר הם באוכלין (- סברא זו שמעתי ממו"ר זקני הגרח"ג צימבליסט שליט"א)].

והנה מצינו מחלוקת בין הגרש"ז ויבלחט"א הגרי"ש בכמה אופנים בהם אין כונת החותך למידה מסוימת דוקא, ובכל זאת להגרי"ש אסור כיון שיש כאן כוונה במידה הזו ע"י היצרן [כך הובא בארחו"ש], וי"ל מה יסוד המחלוקת בזה.

הנה מבואר ברמב"ם שם שמתעסק במחתך פטור, ובעינן שיכווין לשם מלאכה, וביאר במנחת חינוך דבלי זה חסר בעצם מלאכת המחתך (ומ"מ אסור מדרבנן), ולכאורה הביאור שיסוד מלאכת מחתך הוא דוקא בכונה למידה מסוימת.

והנה לכאורה קשה כמה קושיות על יסוד זה, ראשית א"כ למה מדרבנן נאסר, שנית דמצינו מחתך גם בלי כונה למידה מסוימת, כמו מי שחותך החלק הלא ראוי מהנוצה ע"מ להכניסו לכר, המבואר בדף ע"ד ע"ב לאיסור, וביאר רש"י שם שמקפיד לחתכו עד מקום שהוא ראוי, והלא שם אינו ענין למידה. כמו"כ מצינו בכפות תמרים סוכה ל"ג ב' שחשש בממעט ענבי הדס ללתא דמחתך, אע"ג שהחיתוך שם אינו ענין למידה.

אמנם להאמור נראה שיסוד ענין המידה איננו תנאי במלאכה, אלא שכאשר רוצה מידה מסוימת הרי שהיחס של החיתוך איננו כאל מעשה קריעה בעלמא, אלא מתייחס אל הדבר הנחתך, ואנן בעינן יצירה של הדבר הנחתך, כדביארנו לעיל שזה מהות ההבדל בין מחתך לקורע וסותר, ולפיכך גם אם חותך באופן שהדבר נהיה ראוי לשימושו הלא זהו מלאכת מחתך. וגם אם בדיעבד הדבר אירע בלי כונתו, עדיין אסרו חז"ל את הדבר בכלל מלאכת מחתך, אם כי מדאורייתא יסוד המלאכה תלויה בכונתו.

ונחלקו הגרש"ז והגרי"ש האם כאשר חותך באופן שאין לו ענין במידה, ומ"מ קשה להגדיר שמלאכתו הינה רק פעולת קריעה, כי אם יש כאן כונה מוסתרת ע"י היצרן שתוכנן החיתוך בקפידא במקום זה ע"מ ליצור כלי נאה, דהגרי"ש חשש בזה למחתך, אמנם להגרש"ז כיון שמבחינתו אין מטרתו אלא ההפרדה, ושם מעשהו מעשה קריעה, אע"ג שיש כאן כונה מסותרת ע"י היצרן הוא אין כונתו לזה, ולא חשיב מלאכת מחתך.

ומה שרמזו בארחו"ש בהערה, דיהיה להגרש"ז עכ"פ איסור דרבנן כבמתעסק אליבא דהרמב"ם, יש ליישב שכאן אינו מתעסק אלא מודע לגמרי לתועלת שבחיתוך באופן הזה, אלא שאין זו מטרתו בפעולה זו, ומטרתו בפעולה היא **אחרת**, וממילא בין מבחינת המעשה ובין מבחינת התוצאה לפנינו אין מלאכה של מחתך כי אם קריעה בעלמא.

וכעי"ז מצינו שכאשר מטרתו בפעולה היא מודעת לדבר אחר, כגון ההתעסקות עם יצירת פתח נאה, דלא חששו בזה למלאכת מחתך כיון שמלאכת מחתך צריך שיהיה לו התעסקות עם הכלי שנשאר, ולא עם מלאכת החיתוך.

אמנם מצינו במנח"ש תנינא סי' ל"ב שבפחית שתיה נזקק לסברות אחרות למה אין בפתיחתה משום מחתך [ויסוד דבריו שכיון שלגבי הפחית הוא קלקול אין כאן מלאכת מחתך, מה גם שיתכן לומר שהפחית נחשבת כבטלה לאוכל דומיא דהחותלות לתמרים], ורואים שבעצם שם כן יש מקום לחשוש למחתך, ויתכן דשם מעונין בפתיחה בגודל ובאופן הזה דוקא שהוא נח לשתיה בכה"ג, ואע"ג שבעלמא ביצירת פתח נאה לא מצינו שהחשש הוא משום מחתך, אלא מצד בונה, יש לחלק שבכל פתח נאה העיסוק שלו איננו ביצירת הכלי כי אם ביצירת הפתח, אבל כאן הופך את הכלי לנוח לשתיה, ואולי בזה יש לחוש למחתך לולא סברתו שהפחית בטלה לאוכל שבתוכה ושנחשב שמקלקלה.

ואציין את אשר שמעתי שישנם שתי סברות להיתר במחתך, האחת בשם מרן הגרי"ש שכל שלא מסיים את פעולת החיתוך ונשאר מחובר במקצת, לית בדבר איסור משום מחתך. שתים זו שמענו מא' ממורי ההוראה, שאם עושה נקב בפקק של בקבוק השתיה, הרי שגם לדעת הגרי"ש שוב אין בדבר משום מחתך (וכן עמא דבר). ויסוד הסברא בשני אלו מבואר ע"פ הנ"ל, דכיון ויסוד מלאכת מחתך הוא ביצירה, הרי שכל שלא גמר החיתוך שוב אין כאן יצירה לעצמה [ובאמת בסותר בכה"ג שמעתי ממו"ר זקני הגרח"ג צימבליסט שליט"א לאיסור, ולהנ"ל מבואר שבסותר האיסור הוא מצד השבירה, והרי שבר עכ"פ חלק, ומה לי שהדבר קצת מחובר, שו"ר בין כתבי שאכן זו היתה סברתו לחלק בדבר בין סותר למחתך, שבמחתך יסוד המלאכה הינה יצירה חדשה]. וגם להוראה השניה יש ליתן פנים, דכיון והדבר הנוצר מקולקל הוא הרי שחסר כאן בעצם פעולת המחתך, כיון שלית ליה חשיבות של יצירה. [ולפי"ז יתכן שאם ממשיך להשתמש בפקק כרגיל, הרי שמורה שכן יש לדבר משמעות יצירה לגביו, ושוב יש לחוש למחתך, ואינו דומה לחששא דעשיית כלי או מכה בפטיש בכה"ג, ששם איכא למימר שכיון שאינו ראוי למלאכתו שאחרי הניקוב אינו משמש כפקק ראוי, שוב לא נקרא שגמר מלאכתו ולא הוי מכה בפטיש. וכן נוהג אאמו"ר לחוש בזה].

יש לידע שהגרש"ז במנח"ש תנינא סי' ל"ב אף שהתיר מחתך בפתיחת בקבוקים, ביאר הטעם מדוע אין בדבר משום מכה בפטיש לגבי יצירת הפקק, דכיון שהטבעת ניכרת כמובדלת מהפקק, הרי שגם אחרי סגירתו שם פקק עליו, ולפי"ז במרבית הבקבוקים המיוצרים כיום (תשע"ב) אין את ההיתר דהגרש"ז (וכן העיר הגר"א נבנצל), אמנם שמענו דיתכן דהגרי"ש לא חשש למכה בפטיש גם בזה. [שוב י"ל בעיצוב המחודש (ניסן תשע"ב) של בקבוקי הקוקה קולה, שניכר בדוגמת העיצוב החילוק בין הפקק לטבעת].

מרדכי רוטנברג - קרית היובל

בענין נתינת שום בנקב החבית

כ' השו"ע סי' שי"ד סי"א: "ואם היה היין יוצא דרך הנקב אסור לסותמו, ואפי' ליתן בו שום בדרך הערמה לומר שאינו מכוון אלא להצניעו שם", וביאר המ"ב ס"ק מ"ט דאסור "כיון דבאמת מכוון הוא לסותמו", וציין בשעה"צ אות מ"ה "כן מוכח מהרמב"ם", וכוונתו דהרמב"ם פכ"ג ה"ג כ' "אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר", ומבואר דאם באמת מכוון להצניע מותר, והאיסור הוא דוקא אם באמת מכוון לסתום, ורק אומר שמכוון להצניעו.

והמשיך השעה"צ שם וז"ל: "ובב"י משמע דהרמב"ם מתיר אפי' אם באמת אינו מכוון להצניעו, ולא ידעתי מנא ליה", ונראה כוונתו דהב"י הביא דברי הגמ' דלצורבא מרבנן שרי להערים, וכ' דמשמע דקאי גם על שום בנקב החבית, דדוקא לצורבא מרבנן מותר, אבל לאדם רגיל אסור, והעיר הב"י "אבל הרמב"ם בפכ"ג כתב סתם דמותר להערים להניח שם אוכל כדי להצניעו, ונמצא הנקב נסתם, ולא חילק בין צורבא מרבנן לשאר אינשי", ומבואר דהב"י הבין דהיתר ההערמה שכ' הרמב"ם מקורו מהגמ' מהאי צורבא מרבנן דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא, ואמר לאצנועי קא מכוינא, ולכן העיר עליו שהרי בגמ' משמע דרק לצורבא מרבנן מותר. והנה בגמ' ודאי נראה דאיירי כשבאמת מכוון לסתום, ורק אומר שמכוון להצניע, דכ"ה הלשון "ואמר לאצנועי קא מכוינא", וכן מבואר ג"כ מהמעשה הבא שם דאזיל וניים במברא ועבר להך גיסא וסייר פירי, ומשמע דכוונתו היתה לילך לשמור פירותיו, וא"כ נמצא שהבין הב"י שכוונת הרמב"ם להתיר גם אם באמת אינו מכוון להצניע אלא מכוון לסתום. וע"ז העיר הבה"ל דמנא ליה הא, הא לשון הרמב"ם משמע דאיירי שבאמת מכוון להצניע, וא"כ אדרבה י"ל דלכן התיר בסתם גם לשאר אינשי, ובגמ' דלא שרי אלא לצורבא מרבנן, היינו משום דאיירי שבאמת מכוון לסתום.

אמנם לפ"ז נמצא דהערת השעה"צ אינה על הב"י בלבד, אלא גם על המגיד משנה שם, וכן האור זרוע שבת סי' ע"ח אות י"ג שגם הם הק' כן על הרמב"ם מדוע כתב ההיתר בסתם ולא רק לצורבא מרבנן. כמו"כ לפ"ז נמצא דלהבנת השעה"צ ההיתר שכתב הרמב"ם אין לו מקור בגמ', ואילו את ההיתר של הגמ' בצורבא מרבנן לא הביא הרמב"ם כלל. אמנם ע"ז י"ל כדכ' המ"מ שם לפי שאין צורבא מרבנן מצוי. [ומבואר מהמ"מ כהמי"ט ולא כהמ"א שהביא המ"ב בסק"נ].

וב'הגהות והערות' שבטור השלם אות ע' כתבו דנראה להגיה בדברי השעה"צ ולגרוס "ובב"י משמע דהרמב"ם מתיר רק אם באמת מכוון להצניעו", דהיינו שמהב"י משמע שלהרמב"ם היתר ההערמה המבואר בגמ' [דלהרמב"ם הוא לכל אדם, ולהב"י רק לצורבא מרבנן], הוא דוקא אם באמת מכוון להצניעו, וע"ז תמה הבה"ל דמנ"ל הא, והרי י"ל גם ברמב"ם דההיתר הוא גם כשמכוון לסותמו. ואינו נראה כלל, חדא דהיכן משמע כן בב"י, ועוד דהא ודאי דפשטות לשון הרמב"ם משמע דלא התיר אלא כשבאמת הניח האוכל כדי להצניעו, וא"צ כלל להגיה אלא יש לפרש כנ"ל.

שאול אסולין - גבעת שאול

בדין יישור משקפיים ומחט בשבת

בספר מלך שלם להר"ר אשר שלם משאלוניקי כתב: נשאלתי בעיר איזמיר באחד שהיה לו בתי עינים בספר, ואחז בהם ופתחן הרבה עד שאינו יכול לקרוא בהם, אם יכול להדקן, ואמרתי לו שאינו יכול להדקן. ונ"ל להביא ראיה מהא דכתב הרב מג"א סי' ש"מ משם ספר הזכרונות, דמחט שנתעקמה אפי' מעט אסור ליישרה, והכנה"ג בסי' תק"ט ג"כ הביא ההיא דמחט, עכ"ד. ודבריו הובאו בכה"ח סי' ש"מ סק"ס.

וזה לשונו של הספר הזכרונות למהר"ש אבוהב: גם יש לי להודיע דבר ההוה, והוא שמחט שאינה נקובה שבה הדבר מצוי יותר וכיוצא שנתעקמה אפי' מעט, אין לפשטה להשיבה ישרה, וזה נלמוד משפוד שנתעקם ביו"ט שאפי' שמותרין בו כמה דברים משום אוכל נפש ומכשיריו, אסור לפשטו בידו כמ"ש הטור בריש סי' תק"ט, עכ"ל.

מקור הדין דשפוד שנתעקם ביו"ט הוא מביצה כ"ח: אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט, פשיטא לא צריכא דאע"ג דמפשט בידיה, ופרש"י אסור לתקנו ביו"ט שהרי יכול להשתמש בו כמו שהוא, וטרחא דלא צריך הוא. אך הר"ן פירש כהרז"ה דשפוד שנרצף כלומר נכפף לגמרי, ומשו"ה אסור לתקנו אע"ג דמיפשט בידיו, משום דשוויי מנא הוא, ולגבי שפוד שנרצף שם הפי' שנתעקם מעט ומותר, דאי"ז מתקן מנא, ואילו לרש"י שפוד שנרצם היינו שנשבר ראשו, ובזה לר' יהודה שמתיר מכשירין מותר.

בספר הזכרונות הנ"ל כ' כמ"ש הטור בריש סי' תק"ט, הטור שם כתב כפי שפירש"י את הסוגיא וכן הרא"ש, דשפוד שנשבר חודו עד שא"א להשתמש בו ביו"ט, מותר לתקנו כר"י דמתיר מכשירין, ואם נתעקם רק קצת לכאו' עדיין לתלות בו אסור לתקנו. ורש"י הלא פירש שם שהטעם שאסור, שהרי יכול להשתמש בו כמו שהוא, וטרחא דלא צריך הוא, ומבואר א"כ שהוא איסור דרבנן. ולפי"ז במשקפיים ומחט ג"כ הוא איסור דרבנן, אלא שאינני יודע אם מש"כ ספר הזכרונות כמ"ש הטור סי' תק"ט, כוונתו לטור דוקא או שציין למקום ההלכה. ואפרש שיחתי, דראיתי בכמה וכמה ספרים שכתבו דאיסור זה ליישר מחט בשבת שנתעקם מעט, הוא איסור דרבנן, דהיינו איסור דרבנן לא לטרוח בתיקון מנא, וכן הוא ברמב"ם פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח: שפוד שנרצף אע"פ שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו, וכ' עוד הרמב"ם שני כלים שוין מחוברים בתחלת עשייתן, כגון שתי נרות או שני כוסות, אין פוחתין אותן לשנים מפני שהוא **כמתקן** כלי. הלשון כמתקן כלי משמע דהוא רק דרבנן, ובהגהות הרמ"ך תמה על הרמב"ם, דכיון דקי"ל כר' יהודה דמתיר במכשירין, למה לא יוכל לתקנו בידו ואפי' בכלי אם יעשה שינוי, ובכס"מ תי' דהרמב"ם פסק כרבנן דלא מתירים מכשירי או"נ, וכמש"כ המגיד משנה, ושפוד שנרצם היינו שנעקם לגמרי, וע"ז אמרו באנו למחלוקת ר"י ורבנן, ושפוד שנרצף היינו שנעקם קצת גזירה אטו נרצם.

ובספר הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' נ"ד כ': כלי שנתעקם כגון כף או מזלג או סכין אסור ליישרו בשבת משום מכה בפטיש, ואפי' אם ראוי לשימוש בלא"ה אסור מדרבנן, וכל שיפור כלי לתשמישו אסור, וציין למ"ב בסי' תק"ט דהוא משום דהוי טרחא יתירא, והיינו מדרבנן.

ובחיי אדם כלל מ"ד ס"ט כתב: מחט שנתעקמה אסור להשוותה, וכן סכין שנפגם אסור להשחיז דהוי תיקון מנא, ובפירוש חיי אריכי על החיי"א ראיתי שכתב דיש שפירש דדין זה מדרבנן, אך כ' דזה אינו, דהא ר' יהודה הוא שמתיר מכשירי או"נ, ולומד כן מפסוק, יעוי' ביצה כ"ח, ואעפ"כ ס"ל לר"ן והבעה"מ דדוקא בתיקון מעט התיר ר' יהודה, אך בתיקון גמור אסור אפי' לר' יהודה משום דלא עדיף ממלאכת או"נ עצמו כשזה לימים הרבה, וכך קי"ל לדעת הרבה ראשונים, והגזיה"כ בא להתיר ביו"ט תיקון מעט בסכין וכיו"ב, וא"כ לפי"ז בשבת שאין היתר נמצא **שהוי דאורייתא** של מכה בפטיש. ומש"כ הרמב"ם הנ"ל מפני שהוא כמתקן כלי, כתב החיי אריכי דהרי בשנו"ס כתבו דבכת"י הגירסא מפני שהוא מתקן

כלי, דהרי לשון המשנה בביצה ל"ב שהוא עושה כלי, א"כ מוכח דהוי דאורייתא, וזו כוונת החי"א, וזו כונת המ"א בשם ספר הזכרונות.

ויש לדון בדברי החיי אריכי, דהרי לפי איך שרש"י הסביר את הסוגיא בביצה כ"ח, וכתב בפירוש דזה הוי טרחא שלא לצורך, מבואר שהוי דרבנן, והטור ג"כ פסק כך, והשו"ע פסק כרבנן דלא התירו כלל מכשירי או"נ, והרמ"א פסק כר' יהודה ובנעקם קצת אוסר, וכ' המ"ב דהטעם כרש"י טירחא יתירא, ואף שהר"ן סובר דגם לר' יהודה שהתיר מכשירי או"נ זה רק בתיקון מעט כשפוד שנעקם קצת, והמ"ב מביאו וחושש לדבריו להלכה, מ"מ גם אם נאמר שלר"ן יוצא שזה איסור דאורייתא שהותר ביו"ט ובשבת אסור, הרי אין לנו שום הכרח שזה כונת המ"א, שהוא הביא את ספר הזכרונות לאסור מחט מהיהיא דשפוד שכוונתו לר"ן, אדרבא הספר הזכרונות ציין לטור סי' תק"ט, ולטור נר' שזה דרבנן [וגם שבר"ן עצמו כשאסר תיקון כלי גמור, כ' בדבריו דאי"ז יותר טוב מאוכל נפש עצמו ששם אסור בדבר שהוא לימים הרבה, אי מדאורייתא אי מדרבנן, הרי שלר"ן עצמו לא ברור בתיקון גמור אם זה דאורייתא או דרבנן]. ומה שהביא מהרמב"ם הנה בב"י בסי' תקי"ד הביא את הרמב"ם כלפנינו כמתקן כלי, ולא כנוסח כת"י מתקן כלי, ואף אם הגי' מתקן כלי עדיין יש מקום לומר שהוא דרבנן ולא דאורייתא, דהרי אי"ז תיקון גמור. ובכמה אחרונים כבר דייקו מהרמב"ם שכ' כמתקן כלי שהוי דרבנן - ה"ה המרכה"מ, השעה"מ, הראש יוסף והראשון לציון [והחיי אדם שכ' דהוי תיקון מנא, לא כ' שהמחט נתעקם אפי' מעט כלשון המג"א, אלא כ' מחט שנתעקמה, והרגיש בזה שם החיי אריכי]. מיהו הערתו של החיי אריכי יתכן שעדיין במקומה עומדת, שלפי הר"ן הרי שפוד שנרצף הכונה שנתעקם מעט, ועל זה אמרו במפורש בגמ' באנו למחלוקת ר"י ורבנן של מכשירין, ומשמע שהוא דאורייתא, וא"כ בשבת שאין היתר יוצא שאסור מדאורייתא. וגם לשון המשנה ברורה כשמבאר את השו"ע בסי' תק"ט סק"א דלשו"ע אסור בכ"ג בין בנעקם מעט או הרבה, דאזיל לטעמיה שביאר בב"י דבכ"ג אסור משום **דהוא תקון מנא**, משמע שהוא דאורייתא, אך י"ל דכ' כן בעיקר בגלל נעקם הרבה שזה אסור משום תיקון מנא, אך בנעקם מעט יתכן שזה דרבנן גם לשו"ע.

ולכאו' יהיה נפק"מ בין אם זה דאורייתא או דרבנן **לענין אמירה לעכו"ם**, כגון באופן שמבטל אותו מלמלמוד כשהמשקפים עקומות וראוי ללבוש ע"י הדחק, מיהו גם אם אסור. ראיתי במלכים אומניך שכ' אופן שיתכן שמותר, והוא לומר לגוי בדרך סיפור מוטות המשקפיים שלי עקומות. וכדי שיבין הנכרי ויישרם, מאחר ואפשר גם כעת להשתמש בהם, אולי דומה להסרת פחם דמותר בדרך רמז, עכ"ד שם בעמ' ק"ח בהערה ג'.

ובין אם זה איסור דאורייתא או דרבנן ליישר מחט שנתעקמה מעט, עכ"פ אסור לעשות כן, ומזה למדו רבים גם למשקפיים שנתעקמו. מיהו ראיתי בשו"ת נשמת שבת ח"ז סי' של"ד במשקפיים שנכפף הבית יד מהן ליישרו, והשיב דרק אם זה לא ראוי ללבישה בלי שיישר אסור, אך אם זה ראוי ללבישה אלא שאי"ז נוח כל כך מותר ליישר, ולא דמי למבואר בשו"ע הנ"ל סי' תק"ט דשפוד שנתעקם מעט אסור לפשטו, דנראה דשם הטעם משום שהוא דבר שנעשה ע"י טרחא קצת, ומסתבר שבמשקפיים לא חשיב טירחא דנעשה בקלות מאוד. ומה שכ' בספר כה"ח דאף אם נכפף מעט אסור ליישרו כמו שאסור מחט שנתעקמה, והעתיקו להלכה בס' קיצור הלכות שבת [ובספר ברית עולם כ' דלפי"ז משקפיים שנפלו ונכפפו אסור להשוותם], נראה דזה דוקא כשא"א להשתמש עמו כמות שהוא, עכ"ד. והדברים מחודשים, ודלא כספר בנין שבת והלכות שבת בשבת ועוד ספרים.

ועוד כ' שם בנשמת שבת בסי' של"ד שדן בכוס פלסטיק ובקבוק פלסטיק שנכפף או נעשה לו שקע, מהו ליישרו, וכתב דבשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' קל"א אוסר בקבוק פלסטיק, וכ' הנשמת שבת לחלוק עליו ולהתיר בזה ובכוס פלסטיק, כיון שכל דבר שנעשה בקלות מאוד ובלא טורח אין בו משום תיקון מנא, כמבואר בסי' שי"ג דבאופן רפוי אין בנין וסתירה דכלי, ולכן גם מי שנעשה לו שקע בכובע, אף אם א"א ללבשו מותר, וכ"כ הגרשז"א כיון שזה תיקון קל, עכטו"ד. אך יש להעיר דאין לדמות כוס פלסטיק לבקבוק פלסטיק, והשבט הקהתי לא דיבר שם על כוס פלסטיק, שבזה יש להתיר, ודיבר רק על בקבוק פלסטיק של תינוק שזה ודאי קשה ליישר, ואין הכי נמי שבקבוק שתיה פלסטיק של המשקאות יתכן שמותר. וכמו"כ בנתעקם המפתח כ' השבט הקהתי דאסור ליישרו בשבת, משום מכה בפטיש.

ובסוף ספר תורת המלאכות ח"ז יש מכתב מהרב פאלק שליט"א בענין שריית עדשות מגע בתמיסה, ובין הדברים שם כ': ואילו ליישר דבר שנתעקם דהוי תיקון בעצם הדבר הוי איסור דאורייתא, הגם דדבר זה כבר היה ישר, וגם קל הוא לישרו עוד פעם, וכמבואר בביצה, ונפסק באו"ח סי' תק"ט שפוד שנרצף דהיינו נתעקם אע"פ שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו, וכן פסק המ"א סי' ש"מ סקי"א מחט שנתעקמה אפי' מעט אסור לפשטה, ובציורים אלו אין שום תנאי שיהא קושי בתיקונן הדבר, ואעפ"כ אסור לעשות כן, הגם דפעם היה ישר ורק במקרה נתעקמה, עכ"ד. ורואים שלמד שהוי איסור דאורייתא, וגם אפי' שזה קל לתקן אסור, ובמש"כ שהוא איסור דאורייתא אין זה ברור כנ"ל.

ובחשוקי חמד שבת קכ"ג כתב: מזלג שנתעקם מהו ליישרו בשבת, תשובה: הבאר היטב (סימן ש"מ ס"ק י"א) כתב: "מחט שנתעקמה אפילו מעט, אסור לפשטה" (ספר הזכרונות כנה"ג מג"א). לפי זה ה"ה אסור ליישר את המזלג. ויעוין בשו"ע (סימן תק"ט ס"א) דשם נאמר: "שפוד שנרצף, אף על פי שהוא יכול לפשטו בידו, אין מתקנין אותו, ודוקא שיכול לצלות בו בלא תיקון. אבל אם אינו יכול לצלות בו כך, ונשבר ביו"ט, מותר לתקנו". והמשנ"ב (סק"א) כתב דלמחבר אסור בכל גוונא משום תיקון מנא, וכן לכאורה בענייננו אסור ליישר מזלג, וגם לרמ"א דהוי טרחא יתירה, ואולי בענייננו גם איכא טירחא יתירה, עכ"ל.

ובספר משנה הלכה בסי' שי"ד דייק את לשון המ"ב שכ' שמכה בפטיש הוא שם הכולל לכל גמר מלאכה שהוא תולדת אב מלאכה זו, שהאומן מכה בפטיש על הכלי בשעת גמרה להשוות עקמימותו, וכ' ע"ז המשנה הלכה דלכאו' מבואר כאן דבנתעקם הידית של המשקפים חייב משום מכה בפטיש כשמיישרו, וכן כל כיו"ב. וכן משמע בסי' תק"ט ס"א ע"ש, אך ציין למש"כ בסי' ש"ב דאפשר שכל שאין בזה טורח ליישרו אין בזה משום מכה בפטיש, וא"כ עכצ"ל דבסי' תק"ט יש טורח לישרו, ואפשר דעכ"פ איסור דרבנן יש בכל גווני, עכ"ד.

עוד ראיתי בשו"ת שועת משה להג"ר יהושע משה אהרונסון ח"ג בענין פתיחת הפקקים של הבירה שעשויים מפח, והרב אהרונסון רצה להתיר, וכ' להרב נויבירט שליט"א: ומה שהעיר כ"ת מהמג"א סי' ש"מ סקי"א בשם ספר הזכרונות מחט שנתעקמה אפי' מעט אסור לפשטה, משמע דכלי גמור שהתקלקל קצת אף שמשמש לתפקידו הראשון אסור לשכללו ולהחזירו לשלימותו הראשונה, ולכאו' ה"נ בנ"ד הפקק אחר שנתכווץ אף שסותם את הבקבוק אסור להרחיבו ולשכללו, כתב הרב אהרונסון להעיר על זה דמהסוגיא בביצה והשו"ע בסי' תק"ט מבואר דאם נתעקם לגמרי ולא ראוי לשימוש, כשמחזירו חייב משום בונה או מכה בפטיש, אך כשנתעקם רק קצת וראוי לתשמישו הקודם אין האיסור משום עביד מנא, אלא טרחא דל"צ, וא"כ בנ"ד דאין טרחא כלל בפתיחת הבקבוק, ועוד שהרי אינו טורח בהרחבת הפקק להכשרתו לתעודתו, אלא להוציא המשקה מהבקבוק שא"א בענין אחר. ובזה יובן לשון שו"ע הרב בסי' ש"מ סקי"ח שכ' המחט שנתעקמה אפי' מעט אסור לפשטה, ובמוסגר הוסיף משום תקון כלי, ונראה דכ' במוסגר לפי דעיקר האיסור להחזירה כשנתעקמה עד שאינה ראויה למלאכתה הוא משום מתקן מנא, אך בנתעקמה מעט הרי ראויה למלאכתה, והאיסור משום טרחא דלא צריך, לכן כתב עיקר הטעם במוסגר, **ועי' בא"א בוטשאטש סי' ש"מ סקי"א דבנתעקמה מעט לית בה כלל דררא דאיסור דאורי**ייתא. ומלבד כל הנ"ל רוה"פ הרמב"ם הרז"ה ורבינו ירוחם, הביאם הב"י ובשו"ע ס"ב, ס"ל שפירוש נכפף הוא שנשבר ונפגם או נתעקם שאין ראוי למלאכתו, ודוקא אז אסור לתקנו, אך כשנרצם מלשון צרימת אוזן שנתהפך שרי, דלאו שוויה מנא הוא, א"כ בנ"ד שמשמש כל הזמן לתפקידו כסותם, אף שא"א לפתוח ולסגור אותו אין איסור בתיקון הסותם לפקק, עכ"ד [ומה שכ' בדעת השו"ע הרב דכ' משום תיקון כלי, זה בגלל אופן דנתעקם לגמרי, כן הבאתי גם לעיל צד בכוונת המשנה ברורה על דברי השו"ע ריש סי' תק"ט שכתב דהשו"ע אוסר, ולא מחלק בין נתעקם מעט להרבה משום תיקון מנא, דמה שכתב משום תיקון מנא יתכן שקאי רק על נתעקם הרבה שאז הוי דאורייתא, אבל במעט הוא איסור דרבנן].

ומציאה גדולה הביא לנו הישועות משה, דברי הא"א מבוטשאטש בסי' ש"מ, שם כ' הא"א: שכחתי ונטלתי בשבת קודש קרס מהקרסים דקין שבבתי יד המלבוש כנהוג כאן כידוע, ועלה בלבי פחד אולי ח"ו היה כעין כפיפה כל דהיא דהקרס דרך אחיזה ביד, כי היה מחוסר כפיפה קצת, וגם אחר שנטלתי ידי ממנו נשאר ג"כ מחוסר כפיפה קצת, ורק שהיה לבי מהסס אולי היה כלאחר יד על פי שכחה חלק מרגע במהירות איזה כפיפה כל דהו, כי הברזל דק ורך. **אך מ"מ נראה שאין בזה דררא דמלאכה מן התורה הק' כלל, עס"י תק"ט גבי שפוד שנעקם, ודו"ק**. ומכל שכן שהחשש על כל דהו, ומקודם לא היה מחוסר כפיפה בהחלט כי היה כפוף, וגם אח"כ איננו כפוף בשלימות, לכולי עלמא אין בזה פתחון פה, והשי"ת יעזרנו תמיד וישמרנו, עכ"ל הא"א. רואים שלמד שהאיסור ליישר שפוד שראוי ע"י הדחק הוא רק דרבנן.

עוד אציין כאן שהדין של מחט אף שהמ"ב בסי' ש"מ לא כתבה, אך בהלכות יו"ט שם בסי' תק"ט סוף סק"ז כתבה: ודע עוד דדברי הרמ"א הוא דוקא לענין שפוד שהוא מכשירי או"נ, אבל שאר כלי שנתקלקל כגון מחט שנתעקמה אפי' מעט אין לפשטה לכו"ע [אחרונים]. וכ"כ דין זה בספרו מחנה ישראל וז"ל: מחט שנתעקמה או שאר כלי אסור להשוותה, וכן סכין שנפגם אסור להשחיז דהוי תיקון כלי.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בענין האם מותר להחזיר עדשה שנפלה למשקפיים בשבת (וביאור האיסור שמא יתקע בכלים בשבת) ובו יבוארו יסודות בענין תקיעה בכלים

שאלה: אדם שנפלה לו העדשה מהמשקפיים בשבת, האם מותר לו להחזיר את העדשה למקומה ללא להדק את הבורג.

תשובה: הנה פשיטא שמצד עצם החזרת העדשה למשקפיים אין בזה שום איסור של בונה או מתקן, דלא גרע ממטה של פרקים שמצד עצמה אין בה שום איסור לחזור ולהרכיבה (ורק מצד גזרה שמא יתקע אסור, ולענין זה יבואר בס"ד בהמשך). וה"ה בנידון דידן שמצד עצם החזרת העדשה למשקפיים אין בה איסור. ועל אף שהמטה של פרקים מיועדת לפירוק והרכבה, ואילו עדשת המשקפיים לא, מ"מ הואיל והעדשה כבר היתה במשקפיים, והוא לא שם עתה אותה בפעם הראשונה שרי, דומיא דשרוכי נעלים שהיו כבר בנעל שמותר להחזירם. וכן מבואר בראשונים שכלי שנתפרק ורוצה להחזיר את פרקיו ע"י מעשה הדיוט ולא ע"י מעשה אומן, שרי בשבת.

גזירת שמא יתקע רק בדבר שיש בו רגילות

אלא שיש להסתפק אם יש לאסור זאת מצד האיסור גזרה שמא יתקע, והנה נראה שלחשוש שמא יקח מסמר וכדו' ויתקע זה לא מסתבר, שהרי תוס' בשבת מח. והביאם הב"י סי' שי"ז אות ב' כתבו: ובלבד שיתנם בענין שלא יהא לחוש שמא יתקע, "דבענין שהוא רגילות לתקוע ולקשור נראה דאסורים להחזיר", כדאסרינן בריש פרק כל הכלים החזרת שידה תיבה ומגדל שמא יתקע, עכ"ל. ומבואר בדבריהם שדווקא בדבר שהרגילות היא בו לתקוע אסרינן.

וכן כתב הרא"ש ריש פרק במה טומנין (סי' ה): ונראה דאסור להחזירן "שרגילין לקשרן"... כדאמרינן... גזירה שמא יתקע, עכ"ל. והביאם הב"י שם, וכתב על זה הב"י "ודבריו כדברי התוספות".

וחזינן מכל הנ"ל שרק בדבר שיש בו רגילות לתקוע אז אסרינן גזרה שמא יתקע, וכן כתב החזו"א. ובנידון דידן שאין רגילות לתקוע עם מסמר וכדו' בעדשה שבמשקפיים, נראה דשרי. וגם נראה שלא שייך במציאות תקיעה ע"י מסמר במשקפיים שיועיל לחיזוקו.

אלא שיש לדון מצד שהרגילות היא להדק את הבורג כאשר מחזירים את העדשה למשקפים, ולכאו' יש לאסור להחזיר את העדשה שמא יתקע, כלומר שמא יבריג ויהדק את הבורג. ואף אם הוא יחזיר את העדשה בצורה רפויה, מבואר בב"י סי' שי"ג אות ו' שאף אם מחזיר באופן רפוי, אם דרכו להיות מהודק אסור שמא יהדק ויתקע.

האם הברגת בורג אסורה מדאורייתא או מדרבנן או שמותרת

אלא שיש לדון האם הברגת הבורג אסורה מדאורייתא או מדרבנן, או דילמא היא פעולה שמותרת. ואף אי נימא שאיסורה רק מדרבנן, נראה שאין לאסור החזרת העדשה למשקפיים גזרה שמא יתקע, כלומר שמא יהדק את הבורג, שהרי אם כל האיסור בהידוק הבורג הוא מדרבנן, אין טעם לגזור שמא יעשה זאת, דהוי כגזרה לגזרה דלא עבדינן. וכן כתב במפורש במחצה"ש סי' שי"ג סוף ס"ק ט'.

קושיא ראשונה

הנה בשו"ע סי' שי"ד סעי' ז' הביא מרן מחלוקת ראשונים האם מותר להסיר הצירים שאחורי התיבה אם נאבד המפתח, או שיש בזה איסור סותר, ובב"י שם מבואר שסברת המתירים היא משום דהא סתירה גרועה היא כיון שא"צ לשבור שום דבר, וכן כתב המג"א שם בס"ק י'.

ויש להקשות, שהמג"א שם כתב: ונ"ל דלכו"ע אסור לקבוע הצירים במסמרים דמתקן מנא, עכ"ל. וקשה שבברייתא שמובאת בעירובין קב:, וכן נפסק בשו"ע סי' שי"ג סעי' ה', ששידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה, אם יצא ציר אחד ממקומו אסור להחזירו שמא יתקע. ותקיעה, לכאו', הכונה שיחזקו ע"י מסמרים או יתדות, וכמו שכתב רש"י בשבת מז: ד"ה יתקע, בחוזק על ידי יתדות, ע"כ. וכן כתב המ"ב סי' שי"ג ס"ק מ"א לגבי שמא יתקע במטה של פרקים, וז"ל: גזרה שמא יתקע ביתדות ומסמרים, ע"כ. ולכאו' הם דבריו של המג"א שלכו"ע אסור לקבוע הצירים במסמרים, ולמה הוצרך המג"א לכתוב על דין זה "נ"ל", ולא כתב זאת כדין פשוט שמבואר בגמ' ובשו"ע. ועוד, שבמחצה"ש ביאר שמה שכתב המג"א שאסור לכו"ע לקבוע הצירים במסמרים, היינו רק מדרבנן.

קושיא שניה

עוד יש להקשות, שבסי' שי"ג סעי' ה' לגבי הצירים של שידה תיבה ומגדל שאם יצא אחד מהן ממקומו אסור להחזירו גזרה שמא יתקע, כתב המג"א וז"ל: ולכאו' נר' דצירים שלנו העשויים בברזל ל"ש למיגזר שמא יתקע, דהחור רחב וא"א לתקוע יותר, אבל במרדכי פ"ג דעירובין משמע קצת דאסור, וז"ל: אסור להחזיר דלת תיבה גזירה שמא יתקע, פי' שמא ישים הצירים דהוי בנין חשוב, עכ"ל. ולכאו' קשה, היכן מצא המג"א שבמרדכי משמע קצת לא כדבריו, שהרי לא מבואר בשום מקום שהמרדכי מיירי ב"צירים שלנו", שהמג"א דיבר עליהם, וא"כ מה הראיה מדבריו לנידונו של המג"א.

קושיא שלישית

עוד יש להקשות, איך המג"א דן להתיר להחזיר את הציר למקומו, והרי מרן בסי' שי"ג סעי' ז' הביא בדעת הסתם שאסור להסיר את הצירים משום סותר, וממילא גם להשים את הציר עצמו יהיה אסור משום בונה, ולכאו' זה סותר לדברי המג"א הנ"ל.

קושיא רביעית

עוד יש להקשות שהרי בגמ' בעירובין הנ"ל, וכן בשו"ע סי' שי"ג סעי' ה', מבואר שהאיסור להחזיר את הציר למקומו הוא משום שמא יתקע, ומשמע שבעצם החזרת הציר למקומו מצד עצמו אין בזה איסור, ואילו בסי' שי"ד סעי' ז' מובא בדעת הסתם שיש איסור סותר בעצם הוצאת הציר ממקומו, וממילא יש איסור בונה בעצם שימת הציר במקומו, וזו סתירה.

קושיא חמישית

עוד יש להקשות, שאיך יש מ"ד שמתיר להוריד או לשים את הצירים במקומם, והרי הציר ודאי שהוא חזק, ולמה זה לא נחשב לתקיעה בכלים שאסורה מדאורייתא. ועי' בב"י סי' שי"ד (אות ז') שמוכח שהצירים האלו נקראים "יתדות", וכן רש"י בריש דף מז: בד"ה "יתקע" כתב, בחוזק ע"י "יתדות", ע"כ. וכן מוכח מהמג"א שם בסי' שי"ד ס"ק י' שהקשה על המתירים להסיר את הצירים, מאי שנא מהתוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו, עד שנתאחד ה"ז תולדת בונה. ותירץ: וי"ל דהתם מיירי כגון שעושה כלי כגון המכניס עץ בתוך הקרדום, אבל הכא בלי צירים נמי הוי כלי, עכ"ל. ועיין עוד בתוס' בשבת דף עד: ד"ה חביתא. וחזינן מכל דבריו, שהצירים נחשבים לחיבור חזק מספיק כדי להחשיבו לאסור בונה בכלים, וא"כ קשה מאי שנא צירים שיש מ"ד שמתיר, מתקיעה במטה של פרקים שלכו"ע היא אסורה מדאורייתא.

יסוד שמיישב את כל חמש הקושיות הנ"ל

ונראה ליישב בס"ד את כל חמש הקושיות הנ"ל, שיש לחלק בין חיזוק שנעשה ע"י מסמרים וכדו' שמטרתו רק לחזק את הכלי, לבין חיזוק שנעשה ע"י מסמרים וכדו' שמטרתו לתקוע יותר, דהיינו להעמיק את החבור שישנו בין שני חלקי הכלי, ובזה יתישבו כל הקושיות הנ"ל.

ישוב לקושיא הראשונה

מה שכתב המג"א "נ"ל" שאסור לכו"ע לקבוע

הצירים במסמרים, לא מיירי שהוא תוקע את הצירים (היתדות) יותר עמוק בחור שלהלן, אלא מיירי שהוא מחזק את הצירים עצמם ותו לא, ולכן המג"א לא הזכיר את המלה "תקיעה".

וזה חידש המג"א שנראה לו שיש בזה איסור מתקן מנא לכו"ע, אמנם אין זה קשור לברייתא שבעירובין, ולמבואר בסי' שי"ג שאסור להחזיר את הציר שמא יתקע, שם מיירי ב"תקיעה" דהיינו העמקת היתד בתוך החור, וכמו שכתב שם המג"א "דבצירים שלנו העשויים בברזל ל"ש למיגזר שמא יתקע, דהחור רחב וא"א לתקוע יותר", וחזינן שתקיעה היינו שתוקע יותר בחור ומעמיק את החבור בין היתד (הציר) לחור (ולכן המג"א לא כתב שא"א לתקוע, אלא כתב א"א לתקוע יותר), וכן לגבי האיסור להחזיר מטה של פרקים שמא יתקע הכוונה שיקח מסמר ויתקע בין שני חלקים במטה, ובכך יעמיק את החבור בין חלקי המטה, ובכך מתיישבת הקושיא הראשונה ששאלנו למה כתב המג"א בסי' שי"ד "ונ"ל", ודו"ק. וכן מובן שכתב מחצה"ש שהאיסור לכו"ע הוא רק מדרבנן.

ישוב לקושיא השניה

ומה שהביא המג"א בסי' שי"ג שמשמע קצת מהמרדכי לאסור צירים שלנו, נראה שהמג"א למד שבפשוטו שכל איסור תקיעה הוא דווקא שכאשר הוא תוקע הוא מוסיף בחור, ובכך מעמיק את החבור, כמו שנראה להדיא מדברי המג"א עצמו שתקיעה זה דווקא כשמוסיף בחור. וכן משמע מהברייתא בעירובין ומהשו"ע עצמו שבעצם שימת הצירים אין איסור, וכל החשש הוא שמא יתקע, פירוש שמא יוסיף בחור שהיה כבר, ותוספת הזו היינו תקיעה. וזהו שכותב המג"א שבצירים שלנו לא שייך למגזר שמא יתקע, "דהחור רחב וא"א לתקוע יותר", כלומר איסור תקיעה היינו הוספה בחור שהיא הוספה בחיבור, ובמקום שלא שייך להוסיף בחיבור אין טעם לגזור. ועל זה הוסיף המג"א שבמרדכי שפירש שמא יתקע הכוונה "שמא ישים הצירים", משמע קצת שבעצם שימת הצירים עצמם יש איסור אפי' שאינו מעמיק את החור יותר ממה שהיה קודם, ובכך מתיישבת הקושיא השניה. אבל אין הכונה שבההחזרת הציר לבדו יש איסור, שכבר הוכחנו שזה אינו, אלא הכוונה שמוסיף מסמרים לחיזוק הצירים (אך לא מוסיף בעומק החיבור), וכן מבואר במג"א שפירש "שמא יחברם במסמורות", וכן מוכח במחצה"ש שפירש דהיינו שקובע הצירים ע"י מסמרים. וכן מבואר להדיא בראשונים, הסמ"ק כתב וגזירה שמא יתקע באבן היתדות שקורין גאו"ץ בלע"ז, ועל זה כתב ה"ר פרץ ומדנתינת הגאו"ץ הוי בנין חשוב, א"כ מסתמא נטילתן הויא סתירה גמורה, ע"כ. והם הם דברי הרב פרץ שאסר להסיר את הצירים מאחורי התיבה.

ישוב לקושיא השלישית

ולפי הנ"ל מיושב שהמג"א בסי' שי"ג סבר שבפשוטו נראה שמותר להחזיר צירים שלנו שא"א לתקוע יותר, על אף שבסי' שי"ד מובאת דעה שאסור להוריד את הצירים משום סותר, ולכאו' הוא הדין שאסור להשים אותו משום בונה. ולפי מה שכתבנו מובן הכל, שההבנה הפשוטה היא שכל האסור לשים את הציר הוא דווקא שהוא תוקע (כמו שחזינן בברייתא בעירובין ובשו"ע סי' שי"ג), ותקיעה היינו להוסיף בעומק החיבור ע"י מסמר וכדו', אבל להחזיר את הציר למקומו בחור מבלי להוסיף, בפשוטו נראה שאין בזה איסור. ונראה שבמקרה הסתמי ששמים את הציר תוקעים אותו יותר בעומק החור, שאל"כ הציר לא יהיה מהודק היטב, דומיא דמסמר שהוציאו אותו מהחור, שאם רוצים להחזירו ולהדקו היטב צריך לתקוע את המסמר יותר עמוק בחור ממה שהיה עמוק בפעם הראשונה. וזה שכתב המג"א שבצירים שלנו שעשויים מברזל והחור רחב וא"א לתקוע יותר, דהיינו הצירים שבזמן המג"א היו דומים להברגת ברגים שלא שייך בהם לתקוע בחור יותר, אבל בזמן הגמ' היו חורים קטנים, ועיקר ההידוק נעשה ע"י שתוקעים ע"י מסמר ומוסיפים בעומק החור. וכן מבואר בתוס' ובראש"ש בריש פרק במה טומנין שהאיסור שמא יתקע הוא בענין שהוא "רגילות לתקוע", וזה כדברינו. ועוד יש להוסיף, שבסי' שי"ד מיירי "אם נאבד המפתח", משמע שאין דרך להסיר את הצירים, ורק בגלל שנאבד המפתח צריך להסיר את הצירים. ומן הסתם, מיירי שהצירים חוברו בפעם הראשונה, שאז זה נעשה בתקיעה, ואף אם לא מיירי שנעשה בפעם הראשונה, מ"מ הואיל והוא עומד להיות מחובר לזמן רב מסתמא נעשה בתקיעה, ודו"ק. וכדברינו מבואר להדיא בראשונים הנ"ל שהרי הסמ"ק כתב, וגזירה שמא יתקע באבן היתדות שקורין גאו"ץ בלע"ז, ועל זה כתב ה"ר פרץ ומדנתינת הגאו"ץ הוי בנין חשוב, א"כ מסתמא נטילתן הויא סתירה גמורה, ע"כ. והרב דברי הרב פרץ שאסר להסיר את הצירים מאחורי התיבה. ומיושבת בזה הקושיא השלישית, שהאיסור להוריד את הצירים המבואר בסי' שי"ד, מיירי ששמו את הצירים בצורה של תקיעה דהיינו העמקת החור ע"י אבן היתדות, וכמבואר להדיא בראשונים.

ישוב לקושיא הרביעית

ובכך מיושב שאין סתירה בין סי' שי"ג שמשמע שלשים צירים מצד עצמו (בלי גזרה) אין איסור, ואילו בסי' שי"ד יש דעה שאסור להוריד צירים וה"ה להשים אותם. ולהאמור זה מובן, שמבואר להדיא בראשונים שהאיסור לשים צירים מיירי שתוקע ע"י אבן היתדות. והא דאסור להוריד את הצירים (למ"ד שאוסר) מיירי שתקעו אותו בתחילה, וכמו שביארנו לעיל בישוב הקושיא הקודמת, והבאנו ראיה לכך מדברי הראשונים.

ישוב לקושיא החמישית

ובכך מתיישבת גם הקושיא החמישית כמין חומר, שתקיעה יותר חמורה מלשים ציר, מפני שבתקיעה הוא מוסיף בעומק החור ובציר לא. ולפי מה שכתבנו כאן יתכן מאוד שלשים ציר בלבד בלי להוסיף בעומק החור, לכו"ע מצד עצמו (ולא מצד גזרה שמא יתקע) מותר, כמו שמוכח מהברייתא בעירובין וממרן בסי' שי"ג, שאין איסור לשים את הציר מחמת עצמו, וכל האיסור הוא רק משום גזרה שמא יתקע (ועל זה כתב המג"א שבצירים שלנו שלא שייך להוסיף בחור, נראה בפשוטו שמותר).

הערה על דברי שער הציון

ומה שכתב שער הציון בסי' שי"ג ס"ק ל"ב שהידוק חזק ע"י שרוי"ף (בורג), למג"א הוי דאורייתא ולט"ז דרבנן. הנה אחר המחילה, לפי מה שביארנו כאן בפשוטו לכל הראשונים אין איסורו דאורייתא. ובנוסף, לא מובן איך דייק זאת הרב מ"ב מהמג"א, שהרי בסעי' ו' מבואר שאסור להחזיר ולהדק מטה של פרקים, ואם "תקע" חייב חטאת, ואח"כ הובא במרן מחלוקת האם מותר להחזיר בשבת כוס של פרקים. והמג"א שם בס"ק י"ב ביאר שבכוס יש דעה שמתירה משום שאין דרך להדקו כ"כ. ואח"כ כתב המג"א דכוסות שלנו העשויות בחריצים סביב (ונראה שהלבושי שרד והמ"ב הבינו שכונתו לברגים) ומהודקים בחוזק, לכו"ע אסור, ע"כ.

ונראה שכוונת המג"א לומר שכוסות שלנו אין דינם ככוסות שהזכיר מרן שיש בהם מחלוקת אם דינם כמטה של פרקים אלא שלכו"ע אסור, אבל כשם שהאיסור להדק במטה של פרקים הוא איסור מדרבנן בלבד, ה"ה להדק בכוסות הנ"ל איסורו רק מדרבנן. ואם כן אדרבה, במג"א משמע שאיסורו מדרבנן ולא מדאורייתא.

סיכום

נמצא שאיסור תקיעה הוא דוקא כשהוא מוסיף בעומק החיבור (יותר ממה שהיה קודם) בין שני חלקי הכלי, ורק אז יש איסור, ואם הוא מוסיף מסמרות וכדו' (שלא היו קודם) לחיזוק וכדו' ולא לצורך העמקת החיבור, כתב המג"א שמהמרדכי "משמע קצת" שגם זה אסור מדאורייתא, ובמקום אחר כתב המג"א שלחזק ע"י מסמרים נראה לו שאסור לכו"ע, וביאר המחצה"ש דהיינו רק מדרבנן. ומ"מ, אם הוא רק מחזיר את המצב לקדמותו, אף שנעשה בחוזק נראה שאין בזה איסור. ובנידון דידן שאינו מבריג ממש אלא רק מחזיר את העדשה שנפלה למקומה במשקפים באופן רופף (וניתן לצרף כאן גם את דעת הראשונים, וכן דעת החזו"א בדעת השו"ע, שאם מחזיר ברפיון אין גזרה שמא יתקע אף שדרכו בהידוק), וכל החשש הוא שמא יהדק ע"י הבורג, נראה לענ"ד שודאי אפשר להקל בזה, שהרי יש חילוק בין תקיעה ע"י מסמר לבין הידוק ע"י בורג, וכדהוכחנו לעיל בס"ד.

* * *

בענין האם מותר לפתוח שקיות אוכל בשבת סברת פוסקי דורינו שבכלי שמיועד לשימוש חד פעמי אין איסור סותר

יש לדון בזה מצד איסור סותר שהרי הוא סותר את השקית, וכן מצד איסור קורע, וכן מצד איסור עשיית פתח יפה. לגבי איסור סותר על אף שמרן בריש סי' שי"ד סובר שאסור לשבור חבית, מ"מ מצאנו שכלים גרועים מותר לסתור, ועליהם חל הכלל אין בנין וסתירה בכלים. בסעי' א' מרן התיר לשבור חבית מוסתקי, דהיינו חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת. ובסעי' ח' התיר מרן לסתור חותלות (מיני כלים שעשויים מכפות תמרים כמין סלים), דהוי כמו שובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. וכן מצינו בתוספתא, הביאה המ"ב בסקכ"ה, שמותר לקרוע העור מע"פ חבית של יין, ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק. ויש להסתפק האם קופסאות שמורים וכן שקיות שבתוכם אוכל כגון שקית חלב, שקית במבה, שקית סוכר וכדו', האם דינם ככלים גרועים שמותר לסותרם. ויש מגדולי הדור שסוברים שמותר לשוברם, הואיל וזורקים את השקית מיד בגמר השימוש והוי ככלי רעוע.

ראיות מדברי הראשונים שלא כסברא זו

ולענ"ד, אחר המחילה, זה קשה, שמלבד שלא מצאנו מקור לומר שהואיל והכלי עומד להיזרק אחר השימוש אז הוא נחשב ככלי רעוע וכמוסתקי דמי, בנוסף צריך לומר שכל האיסור לשבור חבית הוא דווקא בחבית שעומדת לשימוש רב פעמי, אבל אם דרך החבית לשוברה ולא להשתמש בה פעם נוספת אז מותר לשוברה. ולא רק שחידוש זה לא הוזכר כלל, מדברי התוס' בשבת קמו. נראה שהם לא סוברים כחילוק הנ"ל.

תוס' הקשו סתירה בין המשנה בדף קמו. שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, להא דתנן בעירובין דף לד: גבי עירוב, נתנו במגדל ונועל בפניו ואבד המפתח, הרי זה עירוב, ופריק בגמ' אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, ומשמע בגמ' שהוא לא יכול לשבור את המגדל כדי ליטול את העירוב, ואילו במשנה אצלינו מבואר שמותר לשבור את החבית וליטול הגרוגרות. ותירצו תוס' שכאן מיירי בחבית מוסתקי ולכן מותר לשבור אותה. וקשה, למה תוס' תירצו תירוץ שבלשון המשנה והגמ' הוא דחוק, שהרי המשנה אמרה סתם חבית, וגם הגמ' לא עשתה אוקימתא שמיירי במוסתקי כמו שהגמ' העמידה בביצה לדעת ר"א, ומצאתי בריטב"א שכתב במפורש שתירץ זה דחוק, שסתם חבית משמע חבית רגילה ולא מוסתקי.

ולכאו' יכלו לתרץ פשוט, בעירובין מיירי שנאבד המפתח, ולכן הוא צריך לשבור את המגדל, אבל מסתמא המגדל עומד לשימוש חוזר, שהרי מראש הוא לא נעשה לשבירה אלא לפתוח אותו עם מפתח. מה שאין כן במשנה בשבת, שם לא הוזכר שנאבד לו המפתח, אלא שובר אדם את החבית לאכול הימנה וכו', ולכאו' הפשט הפשוט שמראש החבית הוכנה לשבירה ללא שימוש חוזר, ובזה מיושבת הסתירה בפשטות. והאמת שכיוצא בזה פירש הריטב"א שבמגדל שבריו עומדים לתקן ובחבית לא, ולכן במגדל אסור ובחבית מותר. מ"מ מרן שפסק כתוס' נראה שסובר דלא כהריטב"א (והאמת היא שגם הריטב"א לא התיר משום שכלי שעומד לשימוש חד פעמי נחשב לכלי רעוע אלא מטעם אחר, ע"ש. ונמצא שגם הריטב"א שחילק בין כלי שעומד לשימוש רב פעמי לבין כלי שעומד לשימוש חד פעמי, לא סובר שכלי שמיועד לשימוש חד פעמי חשיב ככלי רעוע), ואפי' כלי שעומד לשימוש חד פעמי אסור לשוברו.

ועוד קשה, שהתוס' והרא"ש כתבו, וכן פסק מרן בסי' שי"ד סעי' ז', שבחותמות שבכלים כגון תיבה שהכיסוי שלה קשור בחבל, מותר לחותכו בסכין, ודווקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו, אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור לשבור, שבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. עתה אדם שקורע חבל או שובר פותחת של עץ, מן הסתם לא ישתמש בשברים פעם שניה, ונמצא שהשימוש של החותמות הוא חד פעמי, ואע"פ כן חזינן שאם הכלי חזק יש בו סתירה, וביחוד שתוס' בדף קמ"ו למדו שבשל עץ או מתכת אסור מהיא דעירובין לגבי מגדל, ולכן תוס' למדו שמה שכתוב שמותר להתיר חותמות שבכלים היינו לא בעץ או מתכת, ולכאו' האוקימתא הזאת מיותרת, שבמגדל שמיירי שנאבד המפתח ודאי שהכלי עומד לשימוש חוזר, מה שאין כן בשבירת פותחת, מן הסתם שוברים אותו ויותר לא משתמשים בשברי הפותחת, ונמצא שבפותחת שימושה חד פעמי, ולכן לכאו' יש להתיר. ומזה שתוס' לא אמרו כך, והיו צריכים לחדש שפותחת לא מיירי בעץ או מתכת כלל, נראה שגם שכלי שעומד לשימוש חד פעמי שייך בו איסורי סתירה.

סברא אחרת למה אין איסור סותר בפתיחת שקיות

ולענ"ד נראה להתיר פתיחת שקיות אוכל וכדו' בשבת, ואין בזה איסור סותר, מצד סברא אחרת, שבתוס' בדף קמ"ו ד"ה מתיר ומפקיע וחותך כתבו, דהא דאמרינן חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך, היינו כגון דקטירי במיתנא, אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור לשבור ולהפקיע. ובהמשך כתבו התוס', אבל דבר שהוא חזק כעין פותחת לא היה שרי ת"ק, ע"כ. וכן פסק מרן בסי' שי"ד סע' ז': אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר, דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. ולפי זה נראה להקל בפשטות לקרוע את שקיות הנייר והניילון, שהם לא חזקים ואין בהם סתירה (ולגבי איסור קורע יבואר בהמשך ב"ה).

ואין לחלק ולומר שדווקא חבל על תיבה שכל מטרתו היא לחזק את כיסוי התיבה, אם אינו חזק מספיק אין בו איסור, אבל שקית אוכל שמטרתה להחזיק את האוכל, גם אם היא לא חזקה שייך בו איסור סתירה. זה אינו, שהרי אם אדם יקשור חבל לכיסוי של התיבה לא כדי לחזקה אלא לצורך אחר, כגון לצורך סימון מה יש בתיבה, ודאי שהדין לא ישתנה ויהיה מותר לסתור את החבל. וההסבר הוא פשוט, שהרי גם חבל על תיבה יש לו דין כלי, והוא חלק מהתיבה (ולכן בסעי' י' במרן מבואר שחבל שקשור לדלת של בור יש לו דין מחובר לקרקע, כי הוא נחשב לחלק מהדלת של הבור), וכל הסיבה שמותר לסותרו היא הואיל והכלי לא חזק מדי, וכמו שכתב מרן "דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה", אלמא גם חבל שקשור לתיבה יש לו דין כלי, אלא שהואיל ואינו חזק מספיק סתירתו לא סתירה גמורה. וה"ה לשקיות אוכל שאף על פי שיש להם דין של כלי שתפקידו להחזיק את האוכל בתוכו, אלא הואיל ואינם חזקים אין זו סתירה גמורה ומותר. ושכנה"ג הקשה למה הרמב"ם לא הביא את הדין של חותלות של תמרים, ותירץ שסמך על הדין של חותלות שבכלים דהיינו חבל שקשור לתיבה שמותר לפותחו, וממילא ה"ה לחותלות של תמרים. וחזינן שאין שום הפרש בין חבל שבא לחזק את הכיסוי של התיבה, לבין כלי אחסון כמו חותלות של תמרים, שכל כלי שאינו חזק כמו עץ ומתכת (לאפוקי אם הוא מחובר לקרקע כמבואר בסעי' י') אין בו איסור של סתירה, ופשוט. ולפי זה יש לעיין לגבי פתיחת קופסאות שמורים, שהם לכאו' חזקים כדין פותחת של עץ או מתכת, ויש לעיין בזה.

ראיה גדולה לדברינו מדברי שכנה"ג (ושאין לחלק בין שקיות ניילון לעטיפות נייר)

ובמנו"א ח"ג עמ' ס' הערה 15 אסר לקלקל שקיות ניילון משום שראויות לשימוש רב פעמי, ולא דמי לעטיפות נייר. אמנם לענ"ד, אחר המחילה, מהשכנה"ג הנ"ל שדימה חותלות של תמרים לחבל, מוכח שגם חבל מותר לסותרו, וכל שכן שקיות ניילון. וכן מדברי התוס' ומרן בסעי' ז' מוכח שדווקא כלי חזק של עץ או מתכת אסור לסותרו. ותבט עיני בשכנה"ג שכתב שההיתר של סתירת חותלות של תמרים הוא משום שאינם כלי עץ או מתכת, וזה ממש כדברינו תלי"ת. ומדבריו משמע שאין לחלק בין כלי שעומד לשימוש חוזר, לבין כלי שעומד לשימוש חד פעמי (וכמו שכתבנו לעיל להוכיח מדברי התוס'), שהרי אף בחותלות שהם עומדים לשימוש חד פעמי התיר השכנה"ג רק בגלל דלא הוי כלי של מתכת או עץ. ואף שהמג"א כתב על חותלות של תמרים "דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם", אין מכאן שום ראיה שכל כלי שעומד לשימוש חד פעמי שרי לסותרו, שעי' בפמ"ג שהסביר שהואיל ומטרת החותלות היא כדי שיתבשלו התמרים, הוי כשומר הפרי ולא עשוי לבית קיבול, אבל כלי שעשוי לבית קיבול לאחסן את דבר המאכל, עליו לא מיירי המג"א כלל, ולכן הראיה שהבאנו בדברי השכנה"ג שגם כלי שעשוי לשימוש חד פעמי יכול להיחשב לכלי, במקומה עומדת.

סוף דבר הכל נשמע (לגבי איסור סותר)

סוף דבר הכל נשמע, מותר לפתוח שקיות אוכל בשבת ואין בזה איסור סותר, הואיל והם כלים חלשים אין זה סתירה גמורה ומותר, ולא דמי לכלים שעשויים מעץ או מתכת שהם חזקים ובהם יש איסור סתירה, כמבואר כל זה בתוס' ובמרן בסי' שי"ד סעי' ז', וכמבואר בשכנה"ג שכתב ממש כדברינו. ומצד איסור עשיית נקב יפה, יש לדון אם בכלים חלשים שאינם עשויים מעץ או מתכת שייך איסור זה או לא. ונראה שהואיל ואיסור עשיית נקב יפה הוא משום תיקון כלי, ותיקון כלי שייך גם לא בכלי מתכת או עץ, ועי' במאירי סוף דף מח. שדימה את האיסור של הפותח בית הצואר (על אף דלא הוי מתכת או עץ) לאיסור עשיית פתח יפה בחבית, וז"ל: אבל אם מתכוין לעשות פתח הראוי לכלי חייב, ובית הצואר ודאי מכוין הוא לפתח הראוי, ע"כ.

למה אין איסור קורע בקריעת העור שע"פ החבית - תי' החזו"א ומה שקשה עליו

ועתה לגבי איסור קורע, יש לעיין איך מותר לקרוע

את העור שע"פ החבית, כמבואר בתוספתא, ולמה אין בזה איסור קורע. החזו"א סי' נ"א ס"ק י"ג כתב לגבי קריעת החותלות, שכל שעיסוקו הוא רק להוציא את האוכל לא חייל על זה שם קורע. אלא שיש להקשות על זה מהמג"א בסי' ש"ז בשם האגודה שמוכח שאסור לקרוע אגרת, וחזינן שאפי' שכל כוונתו היא להוציא את המכתב, בכל זאת יש בזה איסור קורע. וכן הבה"ל בסי' ש"מ דיבר על קריעת אגרת ובתוכה יש מכתב, ולא הזכיר סברא כזו שהואיל וכוונתו היא רק להוציא את המכתב אז יהיה מותר.

תירוץ פוסקי דורינו ומה שקשה עליו

ובשש"כ בשם הגרש"ז אויערבאך, וכן כתב באורחות שבת וכן כתב בבנין שבת, כולם הלכו בדרך אחת, שמיוסדת על היסוד הקודם שלהם, הואיל והכלי הזה עומד להיזרק, אז הוא לא חשוב ונעשה כטפל לאוכל, ולכן אין בו איסור קורע, הנה הגרש"ז שם בא לתרץ מה ההבדל בין זה לאגרת, ותירץ שכאן הוא טפל לאוכל. ולכאו' נראה שכונתו שהואיל והוא טפל לאוכל דינו כאוכל, ובאוכל לא שייך איסור קורע. אלא שקשה, שכף החיים בסי' שי"ד סק"ה הביא את דברי הרשב"ץ בר"ה, וכן הובא בשש"כ בשם הגרש"ז עמ' פ"ז הערה י"ז, שהתיר שבירת חבית בשביל שופר כדין גרוגרות. וכן בשש"כ עמ' פ"ט התיר פתיחת קופסא גם לא לצורך אוכל אלא לצורך נייר טואלט. ולפי זה, הדרא קושיא לדוכתא, שאף אם נאמר שהוא נעשה טפל למה שבתוכו, דהיינו טפל לנייר טואלט, בנייר הרי שייך קריעה (לא כמו אוכל), ולאן נעלם איסור קורע. ומה גם, שעצם היסוד שהואיל והכלי עומד להיזרק הוא לא חשוב ונעשה כטפל וכו', כתבנו כבר בריש דברינו להוכיח, שהמציאות שכלי עומד להיזרק אחר השימוש לא עושה אותו לכלי רעוע, ומה שכתב הגרש"ז שבאגרת אסור לקרוע כי אינו צורך שבת כ"כ, לענ"ד אחר המחילה זה קשה מאוד, והוא בעצמו שם כתב צ"ע, שהרי אם אין בו צורך שבת אסור לקרוע בו כלל, ובאגודה כתב אולי יש בו "צורך נפש".

שתי דרכים ליישב את הסתירה לגבי איסור קורע

ונראה ליישב את הסתירה מקריעת העור שעל פי החבית שמותרת, לעומת קריעת האגרת שמבואר במג"א בשם האגודה שאסורה (ואין לומר שמיירי דווקא שהאגרת סגורה באותו נייר עצמו דהוי תיקון, שהרי הבה"ל בסי' ש"מ סע' י"ג מיירי אף באגרת בתוך נייר אחר ובכל זאת לא התיר), על פי שתי דרכים, דרך אחת היא ע"פ דרכו של הגר"ז (סי' ש"מ סע' י"ז) שדווקא שמפריד גופים רבים שנתחברו יש איסור קורע, אבל לחתוך דבר שהוא גוף אחד אין בזה איסור קורע, וכן כתב בספר קצות השולחן (סי' קמ"ה בבדי השולחן אות ד'). ועי' מש"כ בזה במנוח"א סי' ג' עמ' נ"ז נ"ח. ולפי דרך זו מתורצות קושיות רבות ברמב"ם ובשו"ע. ומה שהקשו הנשמ"א והבה"ל מהירושלמי ששייך איסור קורע בעורות, אפשר לפרש שמיירי בעורות דבוקים (וביחוד שבירושלמי הוזכר עורות בלשון רבים). ועוד, בירושלמי איתא שתי לשונות, והלישנא קמא סברא שאין קריעה בעור, ויתכן שהלכה כמותה. וכן כתבו שו"ת חלקת יעקב סי' קפ"ד, ספר שיעורי שבת, וכן ספר שלמי יהונתן עמ' רמ"ו. וכן מזה שהתוספתא התירה לקרוע עור מעל פי החבית, וכן מבואר בגמ' בשבת קמ"ו, ונפסק בשו"ע סי' שי"ד, שמותר לקרוע את החבל, וכל התירוצים שנאמרו ליישב זאת הם ללא ספק חידוש גדול מסברא, וזה פלא גדול שהראשונים והאחרונים הקדמונים לא התייחסו לזה כלל (ומרן הב"י שאל למה בפותח בית הצואר שהוא אסור לא הוזכר גם איסור משום קורע, ולמה לא שאל איך מותר לקרוע את העור ולנתק את החבל), ומההתעלמות הזאת של רבותינו הראשונים והאחרונים נראה שהתירוץ לכך צריך להיות פשוט ולא חדשני, ולומר שבגוף אחד אין איסור קורע אין בזה חידוש מסברא, שהרי בנקל ניתן להבין שכשם שסותר הוא ההיפך מבונה, וכן מתיר הוא ההיפך מקושר, כן קורע הוא ההיפך מתופר, והואיל ותופר הוא חיבור גופים נפרדים כך קורע הוא ניתוק גופים נפרדים. ולפי זה מיושב שלקרוע עור מעל פי החבית מותר משום דהוי גוף אחד, מה שאין כן באגרת שם מיירי שקורע את הדבק שמדביק את חתיכת הנייר ולכן הוי קורע (ואין להקשות למה לא הציעו שיקרע לא במקום הדבק אלא במקום הנייר עצמו, שאפשר לומר שרצו לשמור על הנייר שלם בשביל שימוש חוזר, א"נ משום החשש שגם המכתב שבתוכו יקרע יחד עם הנייר).

דרך שניה אפשר לתרץ ע"פ דברי הבה"ל בסי' שי"ד סעי' ח' שביאר למה אין איסור קורע בקריעת החבל שע"ג החותלות, ואין שייך לאסור מחמת קורע גופא דהוא איסור מדרבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור, דאין שייך שם זה אלא בקריעת הבגד דשייך בו קורע ע"מ לתפור, ולהכי גזרו רבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור, משא"כ בזה, ע"כ.

והנה הבה"ל לא ביאר למה לא שייך קורע ע"מ לתפור בחבל, והרי שייך בו לקרוע ע"מ לתקן כגון קורע ע"מ להשתמש בחתיכה מן החבל, והרי לא צריך ע"מ לתפור דווקא, כמו שביארו והוכיחו הגרעק"א והבה"ל בסי' ש"מ. ושמעתי ביאור שכשם שלא שייך לתפור חוט דק (שהרי א"א להכניס חוט לתוך חוט דק) כך גם בחבל, והואיל ולא שייך ע"מ לתפור בחבל, על אף שע"מ לתקן כן שייך, גם אם יקרע ע"מ לתקן לא הוי איסור דאורייתא. והנה על ביאור זה יש להקשות כמה קושיות, בשלמא חוט דק א"א לתפור, אבל חבל ודאי שאפשר לתפור. עוד קשה, שהרי להדביק ודאי אפשר, והדבקה היא תולדה של תופר, ואין נ"מ בין אם לתולדה כמבואר בריש בבא קמא. ועוד קשה, שאם סגי בקורע ע"מ לתקן, מהיכי תיתי לחדש שצריך שיהיה ראוי לע"מ לתפור ממש, וזו המצאה בלי שום מקור וסברא. עוד קשה, למה הוצרך הבה"ל להמציא תירוץ למה מותר לקרוע את החבל שעל החותלות, והרי בתוספתא, שאותה הבה"ל עצמו הביא באותו סימן, מבואר להדיא שמותר לקרוע עוד שעל פי החבית, ובעור ודאי שייך קורע ע"מ לתפור, ומה שיתרץ שם יתרץ גם לגבי חבל שעל החותלות, ולמה לו להמציא תירוץ נוסף. עוד קשה, שלפי הפירוש הנ"ל היה לו לבה"ל לחלק בין בד לחבל ולא בין בגד לחבל, ולפי מה שנבאר בהמשך בס"ד אתי שפיר כל הקושיות הנ"ל.

ויתכן לבאר אחרת את דברי הבה"ל הנ"ל, וכן יש מקום לדייק זאת מדבריו, שהרי למה הבה"ל נקט דווקא "בגד" בתור דבר ששייך בו קורע ע"מ לתפור, והרי בכל בד שייך בו קורע ע"מ לתפור (או ע"מ לתקן שהוא אותו דין כמבואר בפוסקים, ובה"ל עצמו בסי' ש"מ), ונראה שכוונתו בזה שכאשר יש לפנינו חפץ שיש לו מטרה מסויימת, אין מסתכלים על החומר גלם שבו אם שייך בו קורע ע"מ לתפור, אלא מסתכלים באשר הוא שם האם החפץ עצמו שמיועד לתכלית מסויימת שייך בו קורע ע"מ לתפור, ולכן כותב הבה"ל שבבגד שייך קורע ע"מ לתפור, היינו גם כאשר הוא משמש כבגד שייך בו קורע ע"מ לתפור, ולכן אף שאין כוונתו ע"מ לתפור אסרו חז"ל, אבל חבל שמשמש ככיסוי לכלים, וה"ה לעור שמשמש כיסוי לחבית, כאשר הם שם בתפקידם המיועד לכיסוי, לא שייך בהם כלל ע"מ לתפור או ע"מ לתקן, והם ראויים רק לקלקול דהיינו ע"מ ליקח את מה שבתוכו, והואיל ולא שייך בהם ע"מ לתפור או לתקן לא אסרו חז"ל כאשר כוונתו לקלקל ולכן שרי. ואם כנים דברינו, וזוהי כוונת הבה"ל, אז כל הקושיות שהבאנו לעיל הם מיושבות כמין חומר. וגם מיושב שאגרת אסור לקרוע הואיל ושייך באגרת לקרוע במקום ההדבקה, ולהשתמש בו פעם שניה, ונמצא ששייך בו קורע ע"מ לתקן (וכן באגרת שהמכתב והאגרת הם אחד, ובפתיחת האגרת נראה הכתב ושייך בה קורע ע"מ לתקן), ולכן אסור. ואם כנים דברינו מובן שלקרוע שקיות אוכל שרי, ואין בהם איסור קורע, הואיל ובאשר הם בתפקידם, דהיינו החזקת האוכל שבהם לא שייך בהם קורע ע"מ לתקן, אלא רק לקלקל דהיינו כדי לקחת את האוכל שבפנים ולכן שרי.

ואגב, מדברי הבה"ל הנ"ל נראה שלא כתירוצי האחרונים למה אין איסור קורע בעור שעל פני החבית (וזאת מלבד מה שהקשינו על התירוצים הנ"ל למעלה), שלפי החזו"א הואיל ומתעסק להגיע אל האוכל אין איסור קורע, ולכאו' אותה סברא צריכה להיות לגבי איסור סותר, וכן יש שתירצו שהעור תפל לאוכל וחשיב כאוכל, ולכן אין כאן איסור קורע, ולכאו' אותו סברא צריכה להיות במתיר חבל שהוא טפל לאוכל שבכלי, ועם זאת הבה"ל אסר לדעת הרמב"ם להתיר שרשרות החבל משום סותר, על אף שהוא מתעסק להגיע לאוכל, ועל אף שהיה מקום לומר שהוא תפל לאוכל, ודו"ק. נמצא בין לפי דברי שו"ע הרב ודעימיה שבגוף אחד אין איסור קורע, ובין לפי הפשט שהצענו בדברי הבה"ל, מיושב למה אין איסור קורע בעור שעל פני החבית, וכן בחבלים שעל כיסוי הכלים, וה"ה שמותר לקרוע שקיות אוכל וכדו', ולעומת זאת באגרת יש איסור קורע.

ראיה מהרמב"ם לדברי הגר"ז שבגוף אחד אין איסור קורע

ונראה לי להביא בס"ד ראיה לדרכו של הגר"ז, ונקדים לכך הקדמה קצרה, ברמב"ם הל' שבת פכ"ג, וכן בשו"ע סי' ש"מ סעי' י"ג נפסק, אין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי. והאחרונים התקשו למה הוזכר איסור דרבנן של "כמתקן כלי", ולא הוזכר איסור דאורייתא של קורע. ומצאתי בזה ג' תירוצים: תירוצו של הגר"ז, תירוצו של הבה"ל, ותירוץ שאפשר לאומרו בהתבסס על צירוף דברי הנשמת אדם והמנחת חינוך. לפי הגר"ז אין איסור קורע בגוף אחד, ולכן מיושבת היטב הקושיא הנ"ל. הבה"ל כתב לחדש שקורע ע"מ לתקן צריך שיהיה תיקון בשני החלקים שנקרעו, אבל אם התיקון הוא רק בחלק אחד, ואילו בחלק השני נעשה קלקול חשיב קלקול, ואין אוסרו מדאורייתא. (ולענ"ד אחר המחילה יש להעיר שמלבד שאין מקור לחידוש הנ"ל, הרי ברמב"ם לא הוזכר אף ברמז שמיירי שהחלק השני לא תוקן כלל, ואולי הרמב"ם מיירי שרצונו להשתמש בשני החלקים שנקרעו, ואף אם נדחוק ונאמר שהואיל ובד"כ משתמשים רק בחלק שאותו קרעו, ולא בחלק שממנו קרעו, ולכן מסתמא בזה הרמב"ם מיירי, הרי כדי לקיים את תירוצו של הבה"ל לא סגי בכך, שנאמר שמיירי שאין רצונו להשתמש בחלק שממנו קרעו, שהרי אם מיירי בחתיכת עור גדולה שלא עומדת לשימוש וקרעו ממנה חלק, אין שום הכרח דחשיב לקלקול אדרבה, פעמים רבות חתיכת עור גדולה לא נוחה לעשיית שימושים מסוימים, ולכן סתם חתיכת עור גדולה שקרעו ממנה חתיכה, יתכן מאוד דלא חשיב קלקול כלל, וקשה איך סתם הרמב"ם שאין כאן איסור קורע. ועל אף שבתחילת דברי הבה"ל משמע שהצריך תיקון בשני חלקי העור, מ"מ בהמשך דבריו שבא ליישב את לשון הרמב"ם נראה שדוקא אם חתיכה אחת לפחות הוא מפסידה אז פטור, אבל אם לא הפסידה כלל אף שלא תיקנה כלל, והתיקון נעשה בחתיכה השניה שפיר חייב משום קורע, ולכן מובן מה שהקשנו כאן על הבה"ל). תירוץ נוסף אפשר לתרץ ע"פ דברי הנשמת אדם והמנחת חינוך, הנשמת אדם כלל כ"ט כתב שאפשר לומר שעל אף שהרמב"ם כתב "כמתקן כלי" הכונה לאיסור דאורייתא, והמנחת חינוך כתב שאף אם יש שני איסורים מדאורייתא, יתכן שהרמב"ם יכתוב רק איסור אחר, ובצירוף שני דברי האחרונים הנ"ל אפשר לתרץ את הקושיא הנ"ל, ודו"ק.

אמנם מצאתי ראיה בס"ד לתירוץ הראשון הנ"ל מדברי הרמב"ם הל' שבת פי"א ה"ז: המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב, והוא שיתכוין למדת אורכו ומדת רחבו ויחתוך בכוונה שהיא מלאכה, אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כוונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק, הרי זה פטור, ע"כ.

ולכאו' קשה, למה במקרה שאינו מקפיד על המדה אין איסור דאורייתא של קורע (ואין לומר דהוי מתעסק ולכן פטור, שזה ודאי אינו, שהרי כל כוונת הרמב"ם היא לאפוקי ממתכוין, למידה שיש בו איסור דאורייתא של מחתך, וזהו שכתב הרמב"ם שאם לא מתכוון למדה והוי מתעסק כלפי המידה אין איסור מחתך, וזה ברור בכוונתו. ועוד, שהרי הרמב"ם בהמשך דבריו כתב "או כמשחק" והיינו מתעסק, ולכן ברור שכוונת הרמב"ם בדבריו הקודמים היא למתעסק רק כלפי גודל המדה ותו לא).

והתירוץ השלישי שהבאנו למעלה לא שייך כאן, שהרי מבואר להדיא ברמב"ם שאין כאן איסור דאורייתא. וגם התירוץ של הבה"ל לא שייך כאן, שהרי הבה"ל חידש שאם הוא לא מתקן את שני החלקים שנקרעו חשיב "הפסד" (וכן כתב הבה"ל להדיא בהמשך דבריו), והרי כאן הרמב"ם כתב להדיא "אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כונה למדתו", ומבואר להדיא שבחתך בלא כונה למדתו לא מיירי בדרך הפסד, ואף על פי כן אין בזה איסור קורע. וזו ראיה יפה לדברי הגר"ז שבגוף אחד אין איסור קורע.

* * *

בענין האם מותר לפתוח בקבוקי שתיה בשבת איסור סתירה

יש לדון בזה מצד איסור סתירת הבקבוק (שהיה אטום קודם), והן מצד שסותר את הטבעת שמחוברת לפקק, שקודם היתה חלק מהפקק ועתה אינה ראויה לכלום, והן מצד מתקן כלי שעתה הפקק ראוי לפתוח ולסגור, הן בקבוק זה והן באחרים. הנה מצד סתירת הבקבוק וסתירת הטבעת המחוברת לפקק, נראה שאין בזה איסור כמו שביארנו, שסתירה בכלים שייך דוקא בכלים חזקים שעשויים מעץ או ממתכת, אבל בנידון דידן אין איסור, הן מצד שעשויים מפלסטיק שהוא יותר חלש מעץ או מתכת, והן מצד שהחיבור שלו הוא רופף וחלש יחסית לעץ או מתכת, ולכן נראה שאין בזה איסור כלל, וע"ש במאמר הנ"ל ומשם בארה.

איסור מתקן כלי

ולענין איסור מתקן כלי, הנה בגמ' בשבת דף מ"ח אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, ואיסורו משום מכה בפטיש. והקשתה הגמ' מה בין זו למגופת חבית, ותירצה הגמ' א"ל רבא זה חבור וזה אינו חיבור. ופרש"י בד"ה מגופה, אינה מן החבית עצמו, ואע"פ שדבוקה בו אינו חשוב חיבור, שהרי לינטל עומדת, אבל הבגד כשנארג כולו חבור, ע"כ. ונראה שיש שהבינו שהחילוק הוא שבמגופה, קודם החבית נעשתה ואח"כ המגופה ולכן שרי, ואילו בבגד כולו נעשה בזמן אחד ולכן אסור, ולכן יש שדנו שתלוי בתהליך יצור הבקבוקים, אם הפקק נעשה לבסוף שרי ואם לא אז אסור. אמנם לענ"ד אין הדבר תלוי כלל בשאלה מתי נעשה המגירה, ואבאר שיחתי בס"ד.

קושיא ראשונה

בב"י סי' שי"ז הביא מרן את דברי רבינו ירוחם לגבי האיסור של הפותח בית הצואר, דלאו דוקא לפתחו לכתחלה, אלא אפילו שיהיה פתוח וקשרו בחוטים ואינו יכול להתירו, אלא אם כן חותך החוטים אסור, וכן אם הוא פתוח וחזר ותפרו כמו שעושין האומנין שתופרין אותו עד שגמרו מלאכתן, אסור לפתחו ולהתיר אותה תפירה, ע"כ. והובא ברמ"א בסעי' ג', וביאר המ"ב בס"ק כ"ג, בטוב עד שאינו יכול להתירו אא"כ יחתוך החוטים או ינתקן, ולכן חשיב עתה כפתיחה מחדש ואסור משום תיקון מנא, ע"כ. ואם כל החילוק של הגמ' בין בית הצואר למגופה הוא מתי נעשו המגופה ובית הצואר, כאן שהחוטין נעשו אחר עשיית הבגד היה צריך להיות מותר כמגופת חבית.

קושיא שניה

ועוד קשה, שבב"י סוף סימן שי"ז וכן ברמ"א מובא, ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושין, שאע"ג דהתפירה אינה של קיימא דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה ש"ק, ויש מתירין בתפירה שאינה ש"ק, ואין להתיר בפני ע"ה, עכ"ל הרמ"א. והנה ברור שכאן האיסור הוא לא משום מכה בפטיש, אלא רק משום קורע, וזהו שכתב הרמ"א דאין חילוק "בתפירה" בין של קיימא לאינה ש"ק, מפני שכאן עסקינן באיסור קורע שהוא ההיפך מתופר ולא משום מכה בפטיש, וכן כתב להדיא המ"ב בס"ק ר"ה, והטעם נראה משום דהוא חשיב כקורע ע"מ לתקן, ע"כ. ונשאלת השאלה למה אין כאן איסור מכה בפטיש, כמו שמצאנו בתחילת דברי הרמ"א לגבי נפתח בית הצואר וחזר האומן וקשרו או תפרו שחייב משום מכה בפטיש.

קושיא שלישית ורביעית

ועוד קשה, שבסי' ש"ח סעי' י"ד מבואר שמנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס, וכתב המ"ב בס"ק נ"ה נקט חדש לרבותא אף שהוא מהודק על הדפוס שפיר ואינו יכול לשמטו מעליו, אא"כ מטלטל גם הדפוס בידים... וכ"ש שהמנעל ישן שהוא רפוי, ויכול לשמוט המנעל מעליו בלי טלטול הדפוס בידיים, ע"כ. ונראה שהסיבה שמנעל חדש מהודק יותר לדפוס ממנעל ישן, משום שמנעל חדש לא שמים אותו על הדפוס אחר שהוא מוכן, אלא בשעת עשיית הנעל הוא כבר נמצא על הדפוס, ולכן הוא מהודק יותר. ועי' בשבולי הלקט סי' קפ"א שכתב: והאמום של עור הוא כעין מנעל, וממלא אותו שיער, "ובו היו עושין מנעלים", ע"כ. ונשאלת השאלה, איך מותר לשמוט את הנעל מהדפוס, ולכאו' הוי מכה בפטיש שמכשיר בכך את הנעל לשימוש, והוי כמו הפותח בית הצואר.

ועוד יש לשאול, רש"י כותב לגבי מגופה, אינו חשוב חיבור שהרי לינטל עומדת, ע"כ. וקשה, שגם בית הצואר נעשה כדי לפתוח אותו.

ביאור החילוק בין הסרת המגופה לפתיחת בית הצואר

מכל הנ"ל נראה, שלא בזמן עשיית המגופה או בית הצואר תליא מילתא (ואע"פ שמצאתי שבעל היראים פירש כך, וגם בריטב"א משמע שההיתר של מגופה הוא בגלל שהחבית היתה פתוחה עוד לפני זה, מ"מ מדברי הפוסקים שהבאנו כאן, וכן מדברי התוס' שבת מח: שכתבו שהמגופה אינה מן החבית, וכן נראה דעת מרן והרמ"א, נראה לא כך. וגם בעל היראים הביא אח"כ פירוש אחר, והוא כפירוש שמבואר לקמן לחילוק בין מגופות החבית לבית

הצואר. ואולי בכהאי גונא שהחיבור נעשה שבקלות יחסית אפשר להסירו, כו"ע יודו להתיר, שהרי בגמ' בשבת קמ"א מבואר שאפשר לשמוט נעל מהאמום שלה, וע' בסוף המאמר מה שהבאנו דברים ברורים בזה בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם), אלא החילוק הוא בצורת הדבר, יש כלי שניכר צורתו שחלק ממנו יוסר בהמשך, וצורתו מעידה עליו וזה מותר, ולכן מגופה מותר להזיזה שניכר לכל שהמגופה נעשתה כדי להסירה מן החבית, ולכן אין היא נחשבת חיבור. אבל בפותח בית הצואר, על אף שודאי שבית הצואר נעשה שיפתחו אותו, מ"מ אין שום חתיכה ששונה בצורתה לשאר הבגד, ושחזותה תוכיח עליה שהיא עתידה להנטל, אלא כל הבגד נראה כיחידה אחת, ולכן זה נחשב לחיבור ואסור.

בזה מתיישבים כל הקושיות הנ"ל

ובזה אתי שפיר כל מה שהקשינו, רבנו ירוחם סובר שאם האומן קשרו או תפרו את הפתח, עתה הבגד נראה כבגד שלם ומחובר כולו, וכמו שתפרוה בתחילה כיחידה אחת, ולכן חייב משום מכה בפטיש. ואינו דומה למגופה, ששם ניכר לכל שהמגופה אינה חלק אחיד עם החבית, אלא חלק נפרד שעתיד להנטל ממנה. וכן לא דמי לניתוק זוג של מנעלים, ששם כל הנידון הוא משום קורע ולא משום מכה בפטיש, ששם ניכר שהתפירה היא לא חלק מן המנעל, והיא עתידה להנטל משם, ודמי למגופה. ולפי זה אתי שפיר גם מה שמבואר במרן סי' ש"ח סעי' י"ד שמותר לשמוט מנעל חדש מעל הדפוס, ואין בזה משום מכה בפטיש, משום שצורת הדפוס ניכרת עליו שהוא אינו חלק מהמנעל, והוא עתיד להשמט ממנו, ולא דמי לפותח בית הצואר שכולו נראה כיחידה אחת וכמו שכתב רש"י, אבל הבגד שנארג "כולו חבור", ע"כ. ולדברינו מובן שלא משנה מתי נעשתה המגופה, אחר עשיית החבית או באמצעיתה, ולעולם שרי. וכן מובן מה שכתב רש"י לגבי מגופה, אינו חשוב חיבור שהרי להינטל היא עומדת, כלומר לינטל היא עומדת, וגם ניכר בצורתה שלינטל היא עומדת ואינה חלק מן החבית. מה שאין כן בפותח בית הצואר שלא ניכר כלל שלינטל היא עומדת, וכולה נראית כיחידה אחת, וכמו שכתב רש"י בהמשך, אבל הבגד שנארג כולו חבור, ע"כ.

החילוק בין הפרדת גביעי אשל להפרדת שתי כוסות שבהן מיירי הרמב"ם

ולפי כל האמור, נראה שבנידון דידן יש להקל לפתוח בקבוקי שתיה בשבת, ולא משנה באיזה זמן נעשה הפקק בבית החרושת, הואיל והפקק נעשה בצורה כזו שבקלות יחסית יהיה אפשר להסירו, דניכר לכל שהפקק שונה מן הבקבוק ואינו חלק אחיד ממנו, ועתיד להינטל ממנו, ולכן שרי. וראיתי במנחת שלמה ח"א סי' צ"א לגרש"ז אויערבאך זצ"ל שדעתו להחמיר בפקק עם טבעת למטה, והקשה מאי שנא מקטימת קיסם דהוי מתקן כלי. ואחר המחילה, לפי כל האמור יש הפרש גדול, שצורת הפקק ניכרת שהיא עומדת להנטל מהטבעת שבתחתיתה, ולא הוי "כולו חבור", ודמי לנעל מעל גבי דפוס וממגופת החבית, וגם בבית הצואר אם לא היתה כולו חבור היה מותר, ולא דמי לקטימת קיסם שהוא יוצר עתה דבר חדש.

ולפי האמור, נראה שגם להפריד גביעי אשל וכדו' בשבת מותר, שהרי החיבור בין שני הגביעים הוא חלש מאוד, וניכר בצורתו שהוא שונה וחלש מגוף הגביע עצמו, ולהינטל הוא עומד, ואין בזה מכה בפטיש, ולא דמי לפותח בית הצואר ש"כולו חבור", וכמו שכבר ביארנו. ולא דמי למבואר ברמב"ם פ"ד הל' יו"ט ה"ח: שני כלים שהם מחוברים בתחילת עשייתן, כגון שני נרות או שתי כוסות, אין פותחין אותן לשנים מפני שהוא כמתקן כלי, ששם ודאי לא מיירי בחיבור קלוש בין הכוסות או הנרות שיהיה אפשר בקלות להפרידם, אלא מיירי שמשום נוחות היצור הכוסות או הנרות הוא אותו חומר שממנו עשויים הכוסות והנרות, ושפיר נחשב ל"כולו חיבור", ולכן אסור, ולא דמי לנידון דידן, וכמבואר.

סייעתא גדולה לדברינו מרבינו אברהם בן הרמב"ם

ומצאתי בס"ד סייעתא גדולה לדברינו מדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם (הובא בפירוש רבינו פרחיה שבת מ"ח, ובריש ספר מעשה רוקח, ע' באוצר מפרשי התלמוד מכות ג:, וכן ע' בספר בנין שבת מלאכת תופר פ"ז עמ' מ"ה): האי שמעתא פירשה אבא מארי ז"ל מפיו פירושא דמסתברא, והדין פירושא דשמעת מיניה בה... ופריך רבא זה חיבור וזה אינו חיבור, כלומר שתפירת המטלית עם בית הצואר חבור יפה הוא, שהרי כך היא דרך החייטים לחבר כל הבגדים, והמקרעה חייב אם יהיה דרך תיקון, כגון זה שפותח בית הצואר כדי ללבוש הבגד, ואפי' היתה אותה התפירה דרך ארעי ואינה מתוקנת כל כך, שלא תתן דבריך לשיעורין ותאמר תפירה מתוקנת חייב עליה, ושאינה מתוקנת אינו חייב עליה, אבל חיבור המגופה לחבית אינו חיבור כלל, שאין החרס נחשב חיבורו חיבור אלא אם כן נשרף ונהיה כולו כגוף אחד שוה, ולפיכך האי מסיר כיסוי החבית פטור, ומסיר כיסוי בית הצואר חייב. זה הוא נוסחה. דברי אברהם בר ר"מ זכור לברכה ולתחיה, עכ"ל.

ומבואר להדיא, שהפותח בית הצואר חייב משום שהוא חיבור יפה, "שהרי כך הוא דרך החייטים לחבר כל הבגדים", כלומר כשרוצים החייטים לחבר בגדים שלא על דעת לקורען אלא כדי להתקיים, כך הם מחברים והוי חיבור יפה. מה שאין כן בפתיחת בקבוקי שתיה או בהפרדת גביעי אשל וכדו', ששם ודאי שאין דרך לחבר חיבור כזה כדי להתקיים, ואדרבה זה נעשה באופן מיוחד כדי שיהיה אפשר לפותחו בנקל, וודאי שלא חשיב חיבור יפה. וזה ממש כדברינו תלי"ת.

יוסף כהן - גבעת שאול

סימן שט"ו

בענין האם יש חשש לאיסור עשיית אוהל בכיסוי סיר או בקבוק במכסה

יש לעיין האם מותר לסגור סיר במכסהו, וכן לסגור פקק של בקבוק, או שיש בזה חשש משום אוהל.

בבא"ח (שנה שניה פרשת שמות סעי' י') הביא מחלוקת האם גם בכלים קטנים שייך איסור אוהל, ונראה שדעתו להחמיר בזה, ובמ"ב לא הזכיר קולא כזאת כלל ועיקר. בנוסף הט"ז והבא"ח (שם) חידשו שבכיסוי מיוחד לכלי אין איסור אוהל, ולהנ"ל לכאו' אפשר ליישב את מנהג העולם שמכסים סיר בכיסוי המיוחד לו, וכן בקבוק בפקק המיוחד לו, שלפי דברי הט"ז והבא"ח לכאו' אין בזה איסור.

אבל עדיין לא איפריק מחולשא, שהרי גם הט"ז וגם הבא"ח כתבו להדיא שהיינו דווקא אם עושה גג לבד, אבל אם עושה גם מחיצות אסור. ובנידון דידן פעמים רבות אחר שמורידים את המכסה מהסיר, מזיזים את הסיר ממקומו למקום אחר, ואז מכסים אותו במכסה, והוי עשיית גג עם מחיצות, וראיה לכך דחשיב עשיית גג עם מחיצות, מדברי המ"ב ס"ק מ"ח שכתב לגבי תיבה שאינה רחבה כ"כ שמותר לכסותה, הואיל והמחיצות כבר עשויות, והוסיף המ"ב: והיכא שמטלטלה ממקום זה להעמידה במקום אחר, ושם מכסה אותה, אסור בכל גווני, דהוי ע"י העמדתו כאילו עושה המחיצה עם הכיסוי ביחד, עכ"ל.

ועל אף שהחזו"א בסי' נ"ב סעי' י' נראה שחולק על המ"ב בזה, מ"מ דעת המ"ב דהוי עושה מחיצות עם כיסוי. ומה גם שבפשטות יותר נראה כמ"ב, שהרי המחיצות שהיו קודם במקום אחר כבר בטלו, ועתה הוא שם במקום חדש מחיצות עם כיסוי, ומ"מ למנהג העולם להקל בזה יש סמך מהחזו"א. ולפי הנ"ל נראה לכאו' שלדעת המ"ב לפחות אסור להזיז את הסיר או הבקבוק למקום אחר ולחזור לכסותו במכסהו (ועל אף שבבקבוק נראה שרוחב הפקק הוא פחות מטפח, ובששי"כ כתב שגג שרוחבו פחות מטפח מותר לעשותו באופן ארעי ולא לקבע, מ"מ בבה"ל סעי' ח' ד"ה "כל אוהל" מבואר להדיא לא כך).

ועל אף שהמ"ב בס"ק מ"ט הביא ראשונים שסוברים שאין בכיסוי כלים משום אוהל, וכתב המ"ב שאין למחות ביד מי שמיקל שיש לו על מי לסמוך, מ"מ עיקר דעת המ"ב להחמיר בזה כדעת מרן. ואין לומר שהואיל ורוחב פתח הבקבוק הוא פחות מטפח, ממילא אמרינן לבוד, ולכן אין איסור לסתום אותו ע"י הפקק. זה אינו, שבעירובין ק"ב בר"ח שם וכן בחזו"א מבואר שכאשר יש לבוד בגג ורוצה לסותמו, זה יהיה מותר רק מדין תוספת על אוהל עראי, ולכן בנידון דידן שרוחב כל הפתח הוא פחות מטפח, נמצא שאין כאן טפח פרוס שיהיה מותר להוסיף עליו.

והאמת שיש דרך פשוטה להנצל מחשש איסור אוהל בזה, על ידי שיקח את המכסה ויחזיק אותו באויר במקומו הראוי לו, ואז יכניס את הסיר או הבקבוק מתחת לכיסוי, ואז יש להתיר בשופי כמבואר בסי' שט"ו סעי' ג', ע"ש.

* * *

בענין פריסת טלית על הילדים בשמחת תורה

בענין המנהג לפרוס טלית על ראשי הילדים ביום שמחת תורה, הנה יש בפוסקים שני טעמים שעל פיהם יש מקום לדון להתיר זאת: א) אוהל שמוחזק בידים אינו אוהל. ב) הואיל ונעשה לכבוד אינו חשיב אוהל. והנה יש שרצו להביא ראיה מהא שנפסק בשו"ע סי' שט"ו ס"ג ע"פ הגמ' בשבת קל"ח לגבי עריכת מטה בשבת, שקודם כל יחזיק את הקרשים באויר ואח"כ ישים הרגלים תחתיהם. ולכאו' חזינן שמה שמחזיק את הקרשים בידו באויר לא חשיב לאוהל. אבל אינה ראיה כלל, שכבר כתב המג"א שם בשם הרא"ש שאוהל שלא נעשה לצל אין איסור בעשיית גג אא"כ עושה גם דפנות. וכן כתבו הט"ז, תו"ש, פמ"ג, הגר"א שעה"צ ועוד. ונמצא שאין כאן ראיה כלל, שלעולם אימא לך שאוהל שמוחזק בידיים חשיב אוהל, ומה שמותר כאן להחזיק את הקרשים בידיו באויר משום שבלא נעשה לצל אין איסור בעשיית גג לבד. והחזו"א (סי' נ"ב אות ב' בדינים העולים אות ז') הביא ראיה שאוהל שמוחזק ע"י הידיים לא חשיב אוהל מהגמ' בשבת דף מג:, מת המוטל בחמה באים שני בני אדם ויושבין בצדו, חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב עליה, וזה מביא מטה ויושב עליה, חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהן, זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, וזה זוקף מיטתו ונשמט והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. ופרש"י בד"ה זה זוקף מטתו, שתהא המחצלת מונחת עליה, וכן זה נמצאת מחיצה עשויה מאליה, ולכשירצו נשמטין והולכין להם, ודוקא נקט חם להם מלמטה ברישא שיביאו המטות לישיבה ברישא, והדר מחצלת לפרוש עליהן לצל, ואוחזין אותה בידיהן עד לאחר שעה שיזקפום וישמטום, דהוה ליה כי ההוא דאמרינן (עירובין דף קא.) האי מדורתא מלמעלה למטה שרי וכו'. וחזינן להדיא שאף שנעשה לצל מותר להם להחזיק את המחצלת בידם מעל ראשם, וחזינן שאוהל שמוחזק בידים לא חשיב לאוהל.

אלא שיש להקשות על זה מהא דנפסק בשו"ע סי' שט"ו סעי' י"ב, הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך ליזהר שלא יעשה אוהל בשעה שנוטה. וחזינן שעל אף שהאוהל נעשה מחמת החזקת הפרוכת בידיו, בכל זאת יש בזה איסור, וכן הקשה החזו"א ולא תירץ. וזו לכאו' קושיא גדולה.

אבל אחר העיון בס"ד נראה שאין כאן סתירה, דאת הדין הנ"ל המובא בגמ' בשבת מ"ג הביא הרמב"ם בפכ"ו הל' כ"ב: היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו, או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו, חם להם מלמטה, זה מביא מטתו ויושב עליה, וזה מביא מטתו ויושב עליה. חם להם מלמעלה, זה מביא מחצלת ופורש על גביו, וזה מביא מחצלת ופורש על גביו. זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, ונמצא מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גגיהן סמוכות זו לזו, ושני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת, ע"כ. וכתב שם מרן הכסף משנה: נראה מדברי רבינו שאין שם אוהל אלא מהמחצלות בלבד, וזוקף מטתו דקאמר לא להיות עומדת זקופה והמחצלת עליה כדפרש"י, אלא לומר שזוקפה ומסירה משם אם ירצה לפי שאינה צריכה לו עוד וכו'. וחזינן מדברי הכס"מ שהרמב"ם חולק על רש"י, ומפרש שהאוהל הוא המחצלת לבד, ואין כאן דין לשנות מלמעלה למטה כמו שפירש רש"י. ולפי זה קשה, שהרי לעשות מחצלת גג לצל ודאי צריך להיות אסור משום אוהל, ואיך הרמב"ם התיר, ועל כורחינו לומר כמו שכתב הרב המגיד שם "בשביל המת התירו", כלומר לצורך המת חז"ל הקלו כאן לעשות אהל עראי. וכהרמב"ם הנ"ל פסק מרן בשו"ע בסעי' י"א. ולפי הנ"ל זה הפלא ופלא, שלדעת הרמב"ם ומרן אין שום ראיה שאוהל שמוחזק בידיו לא חשיב אוהל, שכאן מיירי שהוא שם מחצלת לצל בלי שום שינוי של מלמעלה למטה, וכאן הוא היתר מיוחד לצורך המת כמו שכתב הרב המגיד. ולעולם דעת הרמב"ם ומרן שאוהל שמוחזק בידיו הוי אוהל, ולכן אסרו בפרוכת ובכילה ע"י עשרה אנשים. והראשונים שלמדו כרש"י שבנידון דידן של המת אין קולא מיוחדת של חז"ל, וההיתר מבוסס על השינוי של מלמעלה למטה המבואר בעירובין דף ק"א, ולדבריהם מוכח שאוהל שנעשה בידיו לא הוי אוהל, הם לשיטתם מפרשים את הגמ' בדף קלח: לגבי הא דגוד בשבת באופן אחר לגמרי, לא לגבי פרוכת, וכן בכילה ע"י י' אנשים לא פירשו שא"א שתגבה מעט כמו שפירשו הרמב"ם ומרן, אלא שם מיירי לעניין מתיחת האוהל דחשיב עשיית אוהל, ולשיטתם אכן אין שום ראיה שאוהל שמוחזק בידיים הוי אוהל. אבל לשיטת הרמב"ם מרן והרמ"א (שלא חלק בזה) מוכח שאוהל שמוחזק ע"י הידיים הוי אוהל, ודו"ק היטב.

ולגבי הסברא השניה להקל שהטלית נעשית לכבוד ולא בשביל צל וכדו', עי' בנודע ביהודה (מהדו"ת סי' ל') שכתב בדעת המג"א שמותר לפרוס חופה הואיל ועשויה לכבוד, וכן כתב התהילה לדוד (סי' שי"א סק"ז, סי' שט"ו סק"ט). אמנם המ"ב סקכ"ז הסביר אחרת את המג"א הנ"ל, ולא משום שעשוי לכבוד. ומלשון המג"א ס"ק ח' משמע כהבנת המ"ב, ודו"ק. וכן המג"א בסקי"ח הקשה לגבי פרוכת שהרי היא לא מהודקת (קשה), כמו שהרמב"ם הצריך בכובע כדי שיהיה אסור, וא"כ למה אסור בפרוכת, ותירץ דשאני הכא דמכוין לעשות מחיצה, משא"כ התם, ע"כ. והרי פרוכת לכאו' עשויה לכבוד (שגם בימיהם היו ארונות סגורים ונעולים, ע' בסי' שי"ד מחב"ר אות ב' ועוד), ואי אמרינן שעשויה לכבוד לא חשיב אוהל, עדיין לא איפריק מחולשא, שאיך יתכן שנעשה לכבוד שלא חשיב אוהל יהיה חמור מכובע שנעשה לצל, כמבואר להדיא במג"א סי' ש"א סקכ"א. אך אם נאמר שנעשה לכבוד חשיב אוהל, הואיל וסוף סוף נעשה בשביל החלל שלמטה, אפשר להבין את דברי המג"א, שהואיל והפרוכת נעשית לשם מחיצה, אפי' שהוא לכבוד זה לא גורע ממנו, ולכן חמיר טפי מנעשה לאוהל. ומלשון המג"א משמע שהאיסור בפרוכת הוא אפי' בלי מחיצות כמו בכובע, ולכן הקשה מאי שנא פרוכת שלא צריכה להיות מהודקת, מכובע שצריך להיות מהודק. ותירץ, שלשם מחיצה חמיר טפי מלשם צל. ומשמע שאפי' שנעשה לכבוד, לשם מחיצה חמיר טפי מלשם צל. סוף דבר הכל נשמע, שעל אף שמעיקר הדין יש מקום ללמד זכות על המנהג להקל בשימת הטלית על ראשי הילדים בשמחת תורה, ויש כאן ס"ס, שמא אוהל ביד לא חשיב אוהל, ואף אם תמצי לומר שחשיב אוהל, שמא בנעשה לכבוד לא חשיב אוהל, מ"מ נראה שעדיף להחמיר, שהרי הס' הראשון הוא נגד דעת הרמב"ם מרן והרמ"א, שכולם סבירא ליה שאוהל ביד חשיב אוהל. ולגבי הס' השני שבנעשה לכבוד לא חשיב אוהל, אומנם כך כתבו הנודע ביהודה והתהילה לדוד, מ"מ מדברי המג"א והמ"ב (שהלך בעקבותיו) בדעת הרמב"ם ומרן, נראה שגם בנעשה לכבוד חשיב אוהל, ולא גרע מנעשה לצל, ואדרבא עדיפא מיניה (בנעשה לשם מחיצה), ודו"ק.

* * *

האם מותר לפרוס סככה של עגלת תינוקות בשבת

דנו האחרונים לגבי עגלות של תינוקות שיש עליהם כעין סככה הנמתחת ומתקפלת, האם מותר למותחה ולפורסה בשבת.

החזו"א (סי' נ"ב אות ו') כתב להתיר כיון שהסככה קבועה בעגלה ועשויה לנטותה ולקפלה, חשיבא כדלת הסובבת על צירה וככסא טרסקל. וכן הקיל בספר שש"כ (פרק כ"ד סעי' י"ג). ויש מחמירים וסוברים שהדין של כסא טרסקל נאמר דווקא בדבר שלא נעשה לצורך החלל שמתחת כגון כסא, אבל אם נעשה לצורך החלל שלמטה כגון לצל, אין בזה את הקולא של כסא טרסקל, ועי' בהליכות עולם ח"ד בסעיף הראשון שהביא מחלוקת אחרונים בזה.

אמנם לענ"ד גם אם נאמר שאף בגג שנעשה לצורך צל יש דין של כסא טרסקל (כדעת החזו"א, השש"כ, המנוחת אהבה ועוד), מ"מ עדיין יש לומר שהסככה של עגלת התינוקות לא דומה לכסא טרסקל ולכן היא אסורה, ואבאר שיחתי בס"ד.

לכאו' יש להקשות, שמצאנו בגמ' בשבת דף קל"ח, ונפסק להלכה בסי' שט"ו סעי' י', טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מער"ש, מותר לנטותה ומותר לפרקה, כלומר יש מוט שנתון בין שני כתלים, ומע"ש היתה הטלית מקופלת ומונחת על המוט, והיו בה חוטין תלויין שעל ידן פושטן לקצוותיה, מותר לפושטה בשבת על כל אורך המוט. והטעם לכך, כתבו הראשונים והאחרונים דכיון דע"י החוטין קל למושכה בהן, הוי כאילו הטלית פרוסה מכבר טפח מע"ש, ע"ש. ופסק המג"א והביאו המ"ב, שאם יש רוחב טפח בגג הוי כאוהל קבוע, ולא מהני החוטין. ומכל זה חזינן להדיא שאין כאן דין של כסא טרסקל. ולכאו' תמוה, שהרי הטלית נמצאת כבר על המוט, ובנוסף יש חוטין שאפשר בקלות לפרוס את הטלית, ומה זה שונה מכסא טרסקל שהוא כסא של פרקים שמותר להרכיבו בשופי (אף אם יש רוחב יותר מטפח). ולכאו' הדברים קל וחומר, שהרי במקרה של טלית כפולה הטלית כבר נמצאת על המוט, ובמשיכה קלה של החוט האוהל מוכן, מה שאין כן בכסא טרסקל שהכסא נמצא על הארץ, ואין לו שום חלל תחתיו, ולכאו' אין כאן אפי' תחילה של אוהל (ועל אף שלפי האחרונים שבנעשה לצל לא אמרינן דין של כסא טרסקל, אין כאן קושיא, מ"מ יש מגדולי האחרונים שלמדו שאף בנעשה לצל שייך דין כסא טרסקל. ועוד, אף לבה"ל סעי' ח' ד"ה טפח שכתב חילוק לגבי מטריה דהוי דרך אוהל, ולא

דמי לכסא טרסקל שאינו דרך אוהל, הנה כתב זאת רק לפי הבנתו בדברי הרמב"ם שהביא שם, ומוכח שבעלמא אפשר לפרש שדין כסא טרסקל שייך גם בנעשה לצל, ודו"ק).

עוד יש להקשות, מרן בסי' שט"ו סוף סעי' ב' אחרי שהביא את הדין של תוספת אוהל עראי שמותר, כתב: ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת, וטפח שאמרו חוץ מן הכריכה, ע"כ. וחזינן שאף במחצלת שמונחת כבר על הדפנות, וכל מה שצריך זה לתת לה דחיפה קטנה ולגלגלה, בכל זאת אין לה דין של כסא טרסקל, על אף שגם בכסא טרסקל צריך לפותחו, וכמו שפסק מרן בסעי' ה': כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח וכו'. ולכאו' הדברים קל וחומר, שהרי המחצלת כבר נמצאת למעלה במקומה, ולא כמו הכסא טרסקל, ובכל זאת דין כסא טרסקל קיל טפי.

ונראה ליישב את הנ"ל על פי יסוד שהבאנו בענין הכנסת מחט למזרק, ששם הבאנו את דברי הראשונים שכתבו לגבי כלי של פרקים שאם הוא נשבר וצריך לתקנו, ואפשר לעשות זאת ע"י הדיוט ולא צריך אומן, אין בזה איסור של מתקן כלי, וקשה מהא דשפוד שנתקעם או מחט שנתעקמה אסור ליישרה, וחזינן שאף תיקון כלי שאפשר לעשותו ע"י הדיוט אסור. ותירצנו שם שיש לחלק בין הרכבת חלקי כלי שמותר, לבין שמשנה להדיא את צורת הכלי שאסור, וכן תירץ בספר מנוח"א. ונראה לבאר תירוץ זה, ובכך נראה שהוא מתרץ גם את כל מה שהקשינו כאן. כשאדם משנה להדיא את צורת הכלי, כגון שמיישר את השיפוד העקום, נמצא שהוא באופן ישיר יוצר כאן דבר חדש וזה אסור. אך כשאדם לוקח חלקי כלי, ולא משנה מאומה מצורתם, אלא רק משנה את מקומם ומקרבם אחד לשני, אף שעתה כשהם מחוברים נוצר כאן כלי חדש, מ"מ הוא לא שינה באופן ישיר את הכלי שאחז בידו, אלא בסך הכל רק שינה את המקום של חלקי הכלי, והכלי נוצר כתוצאה מהמיקום החדש של חלקי הכלי, ולא חשיב מעשה ישיר של האדם באותו דרגה של אדם שמשנה באופן ישיר את צורת הכלי, והוא רק בגדר של מזיז דבר ממקומו, אף שכתוצאה מההזזה שלו נוצר כאן כלי חדש, מ"מ מעשהו נחשב כמעשה הזזה בעלמא, ודו"ק.

וכן מצאתי בס"ד במאירי בשבת קלח. שכותב להדיא כדברים הנ"ל, שאין כאן דבר הפרוש על יתדות ולא פרוש על כלי... אלא הושבת דבר הזקוף ומותר לכתחילה, ע"כ.

ולפי הנ"ל הכל מיושב היטב כמין חומר, שהרי במחצלת וכן בטלית כפולה אין שום היתר למשוך אותה ולפרוס אותה על הגג, משום שבעצם מעשה הפריסה יש כאן מעשה שמשנה את מהות צורת הכלי, שהרי קודם לכן המחצלת וכן הטלית היו מכווצים, ועתה הוא עושה מעשה של פריסה ויישור המחצלת או הטלית, וודאי שחשיב כמעשה ישיר של תיקון הכלי, והוי מעשה של עשיית אוהל גמור, וזהו שכתב המאירי שאין כאן דבר הפרוש על יתדות, כלומר לאפוקי ממעשה פריסת טלית וכדו' שודאי חשיב למעשה של עשיית אוהל. מה שאין כן בכסא טרסקל ששם הוא רק מזיז את מושב הכסא והרגלים ממקומם, ומזיז אותם ממקום אחר למשנהו וממילא נוצר האוהל, אבל אין כאן מעשה שמשנה באופן ישיר את צורת הכסא, אלא הוא רק משנה את המקום של מושב הכסא והרגלים, וזהו שכתב המאירי "הושבת דבר הזקוף", כלומר אין כאן שינוי מהותי בצורת הכלי כמו פריסת טלית מכווצת, אלא יש כאן רק מעשה של הזזת חלקי הכלי ממקום אחד למשנהו, וזה לא מוגדר בתור "בניית אוהל" אלא בתור "הושבת דבר הזקוף", דהיינו הזזת דבר ממקומו ותו לא מידי. (ובזה מובן מה שדימו האחרונים פרוכת שמחוברת לעמודים לכסא טרסקל, שאף שהפרוכת מכווצת על הארץ מ"מ הוא אינו עושה מעשה של יישור ופריסת הפרוכת, אלא הוא רק מזיז את העמודים ממקומם, וממילא הפרוכת נפרסת, וכבר ביארנו שמעשה של הזזת דבר ממקומו לא חשיב מעשה של עשיית אוהל, אף שהוא גורם ליצירת דבר חדש. (אך דרך אגב, הבאנו לקמן בשם הראשונים שבנעשה לצורך מה שמתחת אין היתר של כסא טרסקל). ועתה הכל מיושב היטב בס"ד, ומיוסד על פי דברי המאירי כאן, וכן על דברי הראשונים בענין תיקון כלי (ומה שבתיקון כלי לא צריך שהפרקים יהיו מחוברים עמה, מה שאין כן בדין כסא טרסקל שצריך שהרגלים יהיו כבר מחוברות למושב, עי' במאירי שם ובשעה"צ אות ל"ד, משום ששם יש קולא שאין בנין וסתירה בכלים, מה שאין כן בנידון של עשיית אוהל, ולכן בעינן שיהיה גם מחובר, ודו"ק).

ואף לפוסקים שסוברים שדין כסא טרסקל לא מיירי שנעשה לצל וכדו', ובהמשך הבאנו כמה ראשונים שמבואר להדיא בדבריהם כך, וכן עיקר לדינא, צריך להגיע לחילוק הנ"ל, שהרי הרמ"א בהל' סוכה סס"י תרכ"ו התיר פתיחת וסגירת גגות עם צירים, וקשה מאי שנא ממחצלת וטלית כפולה שמשמע שאפי' אם הם קשורים בגג אין היתר לפותחן כדין הגגות שעשויות לפתיחה וסגירה. ולפי מה שכתבנו כאן לעיל והבאנו בשם המאירי אתי שפיר, שדוקא פתיחת גגות עם צירים ששם הוא אינו משנה את מהות צורת הכלי, ורק מזיז את הגג ממקום אחד למשנהו, ומקרבו ומרחקו, בכהאי גוונא שרי. (והא דכסא טרסקל לא שרי כשעשוי לצל וכדו', משום שהוא מעמידו מהרצפה ומקים אותו עתה, מה שאין כן בגג עם צירים הואיל והוא כבר נמצא בגג ועשוי לפתיחה ולסגירה, והוא אינו יוצר גג חדש אלא רק מזיזו ממקום אחד למשנהו, שרי אף שכוונתו לצל).

ומצאתי בס"ד ראיה למחמירים שבנעשה לצל אין דין של כסא טרסקל מדברי הראשונים, דהריטב"א בשבת דף קלח. כ': כיון שכן שכל אלו אין עשויין להשתמש תחתיהן אלא עליהם, מותר אפי' לכתחילה, ע"כ. וכן כתב המאירי שם שאין בזה נדנוד אוהל כלל, שאין כאן דבר הפרוש על יתדות ולא פרוש על כלי ולא עשוי לשם מחיצה וכיוצא באלו, אלא הושבת דבר הזקוף, ע"כ. ומה שכתב המאירי "ולא עשוי לשם מחיצה", נראה שכוונתו לאפוקי שאם עושה מחיצה בשביל החלל שלמטה, כגון מחיצה מפני הצל וכדו' הוי אוהל ואסור. וכן נראה מדברי הר"ח שם בגמ'.

ומה שכתב במנוח"א ח"ג עמ' קצ"א להוכיח מספר היראים שדין כסא טרסקל מהני אף שעשוי לצל, אחר המחילה לא נראה, שהרי שם מיירי בשולחן שיש לו גם צורך בחלל למטה, אך עיקר תשמישו הוא בשביל למעלה ולכן שרי, אך בעשוי לצל שעיקר כוונתו בשביל החלל למטה אסור, וכמו שמבואר להדיא בר"ח בריטב"א ובמאירי.

ומה שכתב במנוח"א שכסא טרסקל מותר משום דלא הוי דרך בניית אוהל, ודימה זאת לעשיית גג לפני הדפנות (ולכן רצה לטעון ששרי אף שעושה לצל כדין עשיית גג לפני הדפנות ששרי אף שכוונתו לצל), ולמד זאת מדברי הרמב"ם שכתב על כסא וכו' שאינו דרך אוהל. אך אחר בקשת המחילה זה לא נראה, שהרי ברש"י מבואר שכסא טרסקל שרי משום עביד וקאי, ולא משום שאין דרך לעשות כך אוהל, והביאו הב"י בלי שום חולק, ונמצא שאין לזה קשר להיתר של גג לפני דפנות, ששם ההיתר הוא משום שאין דרך כן לבנות אוהל, כמבואר בדברי רש"י בביצה, ולכן מובן היטב שכסא טרסקל לא מהני אם נעשה בשביל מה שמתחתיו, כמבואר להדיא בראשונים.

סוף דבר הכל נשמע, דין של כסא טרסקל לא נאמר בנעשה לצל וכדו' כמבואר בר"ח, הריטב"א והמאירי, ולא כמי מי שרצה להקל בזה. ואם הגג כבר נמצא למעלה ומחובר שם, ומיועד לפתיחה וסגירה, שרי, והיינו דוקא שצריך רק להזיזו ממקום אחד לשני, כמבואר במאירי, אבל לפרוס ולשנות להדיא את צורת הגג אסור, ולכן גג מקופל שצריך למתוח ולפרוס אותו אסור וכן גגון של עגלה אין היתר לפרוס אותו (אא"כ השאיר טפח פרוס מע"ש).

יוסף כהן - גבעת שאול

בענין אוהל עראי

איתא בשו"ע בסי' שט"ו סעיף י': טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מע"ש, מותר לנטותה וכו', עכ"ל. ולולא שהיו עליה חוטין היה אסור לנטותה, וכ' המשנ"ב בס"ק ל"ז דאיירי בשנותנה על המוט הנתון בין שני כתלים, ובשעה"צ ציין לרי"ף. והנה רש"י בדף קל"ח ע"א פי' באופ"א, וז"ל בד"ה טלית כפולה: לא יעשה לשטוח טליתו ע"ג ארבע יתידות לישן תחתיה וראשיה מתכפלין, והויא ליה לכתלים להגן מן החמה דהוי אוהלא, עכ"ל. דהיינו דפירש דאיכא נמי גג ולא רק מחיצות, והרי"ף פי' דאיירי בשנתונה על המוט, דהיינו דליכא גג אלא רק מחיצות באלכסון. וצ"ב פלוגתייהו, אמאי לא פי' הרי"ף כרש"י.

ובפשטות מחלוקתם היא האם כשאיכא גג, בעי' נמי למחיצות בשביל שיהיה אסור או לא, דהנה המשנ"ב בס"ק י"ז כתב דתרי גוונא אוהל אסור איכא, א. כשליכא אלא גג אך רק כשהוא עשוי להגן על מה שמתחתיו, דבהא דמיא לאוהל קבע קצת. ב. וכשהגג אינו עשוי לתחתיו כגון שולחן, בעי' נמי למחיצות בשביל לאוסרו, דאז דמי לאוהל קבע בצורתו החיצונית (ובמחיצות לבד שרי אי לאו דהוי מחיצה המתרת). והנה הכא הא הוי להגן מן החמה, שהרי רוצה לישן תחתיה, וא"כ ס"ל לרי"ף דסגי בגג, ומהלשון טלית כפולה הוי משמע ליה דמיירי בשראשיה מתכפלין לכאן ולכאן, וא"כ מוכרחים לומר דאיירי בדליכא גג בנפרד, אלא גג שהוא נמי מחיצה, וכגון בשנותנה על המוט (דהא מחיצות לבד שרו). ורש"י ס"ל דאף כשאיכא גג להגן מפני החמה בעי' מחיצות בשביל לאוסרו, ודלא כהמשנ"ב בס"ק י"ז.

אמנם א"א לומר כן דהא רש"י בעצמו כתב בדף קכ"ה ע"ב בד"ה שאין עושין אוהל עראי לפרוס מחצלת על ד' מחיצות או על ד' קונדסין להיות כל לאוהל מן החמה, הרי דס"ל דכשהוי להגן מן החמה סגי בגג ללא מחיצות בשביל לאסור.

ואפשר דהנה צ"ב מה שרש"י כתב שרוצה לישן תחתיה, שיאמר שרוצה להשתמש תחתיה, מה הרבותא בלישן. עוד צ"ב מש"כ ששטח טליתו, ולא סתם ששטח טלית. ונראה דס"ל דהנה בסתמא סגי בגג להגן מפני החמה, אמנם כשאדם שוכב הרי שעדיין החמה תיכנס מהצד ותכה בו. ומוכרח הוא לעשות נמי כתלים להגן מפני החמה, אמנם בכל אוהל עראי אסרו אפילו רק בגג כשהוי להגן מן החמה וכדו', אף כשמתכנן לישן שם, כיון שסתם אוהל אינו עשוי רק לשינה, אמנם כשפושט טליתו העליונה ועושה ממנה אוהל, הרי שכל צורת האוהל היא צורה של אוהל לשינה, שהרי אדם פושט טליתו רק מתי שהולך לישן שם, ולא סתם כשמשתמש שם, וא"כ בזה לא אסרו אלא כשעושה נמי כתלים, וזה מה שהדגיש רש"י והויא ליה לכתלים להגן מן החמה, ודו"ק. ונפלאים הדברים ומאירים.

והרי"ף פליג וס"ל דלא פלוג, וכל דהוי להגן מן החמה סגי בגג דליתסר, וכ"כ המשנ"ב. ויוצא דלרש"י טלית כפולה אסורה מתרי טעמי, א. דהוי להגן מן החמה. ב. דהוי גג וכתלים. ומה שרש"י לא פי' כהרי"ף, יבואר בפשטות ע"פ מש"כ המשנ"ב בס"ק ל"ה דהרי"ף והרמב"ם נחלקו עם רש"י והרא"ש באוהל משופע שאין בגגו טפח, דלרי"ף ולרמב"ם אסור, ולרש"י והרא"ש שרי לכתחילה.

והנה השו"ע פסק בסעיף ח' כהרי"ף והרמב"ם (וכן ציין המשנ"ב), וא"כ מובן טפי אמאי פי' המשנ"ב את דברי השו"ע לקמן כהרי"ף ולא כרש"י.

שמעון פרג'ון - צפת

ענייני אוהל

א. שיטת רש"י בביצה (ל"ג ע"א) דרב יהודה דאסר מדורתא ביעתא קדרה פוריא, היינו כר' יהודה דס"ל דבר שאין מתכוין אסור, אבל אנן קיי"ל כר' שמעון דשרי באין כוונתו לאוהל. ובתוס' וברא"ש כ' דאפילו לר"ש הכא מתכוין לעשותו, ואסרוהו חכמים משום בנין. ובביאור שיטת רש"י מבארים עפ"י המגיד משנה שכתב שבלא מתכוין לעשיית כלי כמו בקיסם, אינו מתחייב אפילו למ"ד מלאכה שא"צ לגופה חייב, כיון דהכא ל"ה מלאכה כלל. ואולם באור זרוע כתב שכל האיסור בקיסם זה רק לר' יהודה שאוסר דבר שאין מתכוין, אבל לר"ש לא נאסר כלל. והיינו כמגיד משנה, שהרי אין לו כוונה לכלי, ובזה לא מתחייב אף שהוא פסיק רישא. וכן משמע במאירי שלר' יהודה עשו שאינו מתכוין כמתכוין, וא"כ חייב אף במקום שצריך כוונה, אבל לר' שמעון בלא כוונה ל"ה מלאכה. ובעצם ההגדרה בדברי המ"מ, הנה הוא לא איירי רק בבנין, והיינו משום שע"י כוונתו פועל יצירת כלי, שבל"ז ה"ז חתיכת עץ, וע"י מחשבתו נחשב לקיסם, ולכך לא עוזר פסיק רישא לחייבו. ויש לדון לפי"ז בכל מלאכה שצריך תוצאה, שבלא כוונה לתוצאה לא יתחייב, שהרי יש לו כוונה רק לפעולה ולא לתוצאה.

ויש לחלק דהכא אין הכרח מעצם הפעולה שה"ז למטרת התוצאה, משא"כ בשאר מלאכות שעיקר הפעולה עבור התוצאה לא יפטר, דמכיון דפסיק רישא הוא, אף דלא נתכוין נחשב שנתכוין. וא"כ לפי"ז בכל הני דוגמאות אם מתכוין לעשיית אוהל נחשב אוהל בזה שרוצה להשתמש באויר שמתחת מחשיבו לאוהל, אבל בסתם אינו נחשב לאוהל, ולכך ס"ל דשרי לר"ש. אבל לתוס' לא חילקו משום זה, דס"ל דמ"מ אסור מדרבנן שנראה כאוהל, אף שאינו אוהל בלא כוונתו. ולשיטת רש"י מה דבמשמרת (שבת קל"ז ע"ב) יש משום אוהל, ולרב יוסף חייב חטאת, דבזה כוונתו לאוהל, דכמו בכל אוהל מטרתו להגן מן השמש ומטר, הכא נמי מגן על מה שבכלי שלא יפול בו שמרים.

ב. בדין פוריא (סעיף ג') מלמעלה למטה שרי, ממטה למעלה אסור, וברש"י בביצה (ל"ב ע"ב) שדרך בנין הוא. וברש"י בשבת (מ"ג ע"ב) במת המוטל בחמה, דזוקף מטתו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה, וכתב בה"ז כסא דאמרינן במדורתא מלמעלה למטה שרי. ובפשטות ה"ז משום שינוי שאינו צורת בנין, שכדי שיעשה בנין צריך לעשות פעולת בנין שכלולה מעשיית מחיצות, ועל זה גג - אוהל, ולהיפך לא עשה פעולת בנין. ונראה דתלוי בב' תירוצי הרשב"א בשבת (קל"ח ע"א) שהקשה על שיטת רבינו יונה מפני מה פטור באם שם שמרים קודם, הרי שם מחיצות לבסוף, וכתב או משום שדרך לשים כלי אחרי האוהל ודרך לשים, וצריך לאותו חלל, אבל בתולה לרמונים א"צ לחלל כלל. ועוד מתרץ שלא אסרו אלא בדעתו מתחילה לתת כלי תחתי', אבל השתא אין דעתו לתת בחלל שתחתי' כלי, וכשנותן תחתי' כלי לבסוף אין עשייתו של אהל עכשיו. והיינו אם נלמד שזה חסרון של שינוי, אפשר במקום שדרך כך אסור. ואם החסרון משום שנעשה אהל מאליו, והיינו כאשר שם המחיצות נעשה האוהל שלמעלה כאוהל, והכא כיון שכך דעתו מרגע ששם האוהל למעלה כבר יש לו שם אוהל, ול"ה נעשה מאליו.

ג. יש להסתפק בסיבת החיוב באוהל, האם משום שיצר אוהל או שיצר חלל עם צל, דהיינו מקום שיש עליו אוהל. ואם כצד ב' אפשר להבין סברת התוס' שבכל מקום שאינו אוהל מן התורה, שאין כוונתו לצל, חסר על החלל שם אוהל, ולכך צריך מחיצות ושישתמש במקום. אבל אם האיסור משום יצירת האוהל עצמו, לזה אין קשר למחיצות, רק סובר הרשב"א שעל מה שעומד האוהל צריך ג"כ לעשותו, שדרך עשיית האוהל ע"י עשיית תומכי האוהל ומה שעל גביו, ובלא זה לא עשה כל האוהל ולא אסרו רבנן. וי"ל בזה.

ד. שיטת רש"י שאין איסור אוהל במחיצות, כמו שהביא הטור בריש הסימן. וברש"י בעירובין (מ"ג ע"א) וילון שלפני הפתח לצניעות מותר לנטותו, דלאו אוהל קעביד בלא קבוע התם, אלא דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא. ודקדק התרומת הדשן מלשונו שבקבוע אסור גם מחיצה משום אוהל. ומ"מ בפרוכת פטור שיש דלת לארון בלא זה, ואינו אלא לצניעות, אבל וילון ה"ה כמו דלת. ובב"י הקשה דא"כ לא הוי שתיק רש"י בפרק תולין, לכך מבאר שאפילו בקביעות מותר וילון שהרי הוא נע ונד, רק אם קשרו מלמטה ומלמעלה ומהצדדין שאין מזיזין אותו נאסר משום בנין. ומשמע מלשונו שלומד דלרש"י אף בקבוע ל"ש אוהל, רק מלמעלה העושה צל, ורק ה"ז חייב משום בנין. ונצטרך לבאר לדבריו דברי רש"י דלאו אוהל קעביד, ואח"כ מדבר על בנין בלא קביע התם, שאם ה' קבוע ע"י קשירה גמורה ה"ז בנין. ולא קבוע מלשון קביעות, אלא אף בקביעות צריך קשירה. ולהסבר התרומת הדשן בקבוע חייב משום אוהל גם במחיצה. וקצ"ב דאם בקבוע יש אוהל, מפני מה לא יהא בעראי איסור דרבנן, וצ"ל שדבר שדומה לאוהל אסור אף בעראי, וזה שייך בגג שעושה צל לזמן, אבל במחיצה אם אינה קבועה אינה מחיצה כלל.

והנה בסוגיא בעירובין שמשמע שגם בדופן יש איסור אוהל לשיטת הב"י ברש"י, מכיון שה"ז מחיצה חזקה ולא נע ונד ה"ז דומה לבנין, ואף שנקטה הגמ' מחלוקת ר"א ורבנן באוהל עראי, כבר ביאר הר"ן בפרק כל הכלים בשיטת רש"י שאוהל ובנין דומין הן, ומאן דאסר בזה אוסר בזה. אבל לשיטת התרוה"ד רק בקבוע, א"כ בסוכה דל"ה קבוע לא נאסר כלל, וא"כ צ"ב קושית תוס' דהא סוכה הוי עראי. ואפשר דעראי דסוכה נחשב כקבע, וי"ל בזה.

והנה להלכה נקטינן כתוס' בכל מחיצה דהוי להתיר אסור אף בעראי, ובוילון מותר לתלותו אף בקבוע דלא כתרוה"ד, אלא כיון שנע ונד אף שקבוע מותר, וכתב המג"א שמותר לתלות סדינים המצויירים לנוי, אפילו קבועים שאין עשוי למחיצה. וצ"ב דהרי לשיטת הב"י לא תלוי כלל ביש מחיצה אלא בנע ונד, ובלא נע ונד אסור אפילו אינו מחיצה. ואמנם זה תלוי בטעם הפטור בנע ונד, האם הפשט שאינו כבנין שכיון שנע ונד לא נהפך לחלק מן הבנין, שכל הזמן מתנועע, ולכך ל"ש לחייב משום בנין רק במוסיף על הבנין, וא"כ בסדינין ה"ז קבוע לבנין. ואם ההפסד משום שאינו כמחיצה מחמת שנע ונד, ולכך לא מתחייב, שכ"מ שחייב זה רק כאשר פעל מחיצה, ולפי"ז ה"ה בסדינין אינם מחיצה. וגם לביאור הראשון אפשר לומר דכל מה שכתב הב"י זה בשיטת רש"י, אבל לתוס' יש דין אוהל גם במחיצות במקום שעשוי להתיר. ולפי"ז האיסור במחיצה משום אוהל ולא משום בנין, וא"כ במקום שעושה מחיצה כדלת ואינו נע ונד, ה"ז כמו שבא להתיר.

ובחזון איש (סי' נ"ב סקי"ג) הקשה שאם תולה וילון על צירין בקבע אמאי יהא מותר, ה"ז כתולה דלת על צירין שבודאי חייב, וכל מה שסותר וילון בגמ' זה באופן שדרכו לתלותו ולסלקו בכל עת, וכן אין לחלק בין תולה על פתח או על דלת, שה"ז כחלק מן הבנין, ודלא כתה"ד.

ויש ליישב דהתרומת הדשן ס"ל שהחיוב משום אוהל ולא בנין, דבנין שייך באבנים וכדו', ורק

משום אוהל, וזה במקום שפועל מחיצה כמו מחיצה המתרת לתוס'. ולפי"ז לא יקשה מה שמקשה שם על המג"א שהתיר סדינים אף בקובע לעולם, דל"ש אוהל להלכה כתוס' וכמבואר.

וקושייתו הראשונה על הב"י שסובר שזה משום בנין, אפשר שאינו נקרא חלק מן הבנין, שהרי אדם שעוזב את הבירה יקח עמו את הוילון, אבל את הדלת לא יקח, וא"כ על כרחך זה נהפך לחלק מן הבית, ולכך שייך בונה בתולה דלת על צירין, משא"כ בוילון, וי"ל בזה.

והנה הגר"א כתב דהשו"ע נקט כדעת רש"י בשבת, ולא כדעתו בעירובין, ומשמע דס"ל שיש סתירה ביניהם, ולפי"ז דעתו שגם בקבע מותר אם לא בא להתיר, ובשער הציון כתב שבקבוע מצד עצמו מודה הגר"א, וקצ"ע בלשונו שם.

שלמה יוסף בביוף - נוה יעקב

בענין עשיית אוהל כשאוחזו האדם בידיו

סי' שט"ו סעי' י"ב: הנוטה פרוכת וכו' צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה וכו', ומבואר דאסור להאדם לעשות אוהל ע"י אחיזתו בידיו את המאהיל, וכ"ז מהרמב"ם. ועיין חזו"א (סי' נ"ב סק"ה) שתמה דהא מבואר להדיא בשבת מ"ג ע"ב ובשו"ע סי' שי"א סעי' ו' לענין עשיית אוהל למת, שבאים שנים וכ"א עושה אוהל לעצמו, ועי"כ עושים אהל למת וכו', וא"כ מבואר דכה"ג שבידי אדם ל"ח אוהל, וא"כ ה"נ. ולכאורה יש להעיר דמאידך גיסא חזי' בסי' ש"א סעי' מ' דאסור ללבוש כובע ששוליו רחבים טפח ומדין אוהל, ואע"פ שאחוז הוא בראש האדם. אמנם נראה דגם להחזו"א לא קשה מהתם, דאי"ז כלל דע"י אדם לא חשיב אהל, אלא דכשהוא אחוז בידי האדם הוי רק אחיזה ולא מצב של קבע, ואף אהל ארעי ל"ח, דחשיב רק כבגד המיטלטל ע"י האדם, משא"כ כשהוא תפוס בראשו הוי מצב של קבע מסויים, ובכה"ג גם להחזו"א הוא אוהל ואסור, ורק באחיזתו בידיו מתיר. אמנם לעיקר קושיתו לכאורה הוא קו' גדולה על הרמב"ם, ויתכן ליישב דהנה בשבת שם מבואר דהא דהוצרכו לכל פעולה זו שבאין ב' בנ"א וכו', הוא משום דאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, ואנן לא קי"ל כר"י בזה, וא"כ פסק הרמב"ם להך גמרא, ומבואר שם בכס"מ דהיינו משום דס"ל דאין לעשות אהל ארעי אלא לצורך מת, וא"כ מבואר דהכא הוא היתר מיוחד בהלכות אוהל שהתירו בכה"ג עשיית אוהל ארעי למת, וא"כ י"ל דאיה"נ הוי שפיר אוהל גם בידי אדם להרמב"ם כחזו"א, והא דהותר הכא הוא בכלל ההיתר שהתירו אוהל ארעי למת, וגם מה שנוטלו החי הוא משום צורך המת שלאחר מכן, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

הליכה בגשם עם כובע לראשו

לכאו' מי שרגיל ללכת בשבת בבוקר רק עם הטלית בלי הכובע לבית הכנסת, ובחורף מצוי שיורד גשם ורוצה להשים את הכובע בגלל הגשם שלא ירטב ראשו, לכאו' אסור לעשות כן שהרי תמיד הולך בלי הכובע, וכל שימושו כעת להגן מהגשם, ואולי אפי' אם מתכבד קצת גם בזה שלובש את הכובע, מ"מ כיון שתמיד הולך בלי הכובע לכאו' אסור, ויל"ע. [ורבים מהכובעים החדשים עוברים את ה-9.6 ס"מ בקצת יותר].

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בגדר האיסור בבניית מחיצה המתרת

לכאורה צריך עיון בגדר הדבר דמצד בנין האהל נקטינן שמחיצה לבדה איננה אסורה, וא"כ מדוע מחיצה המתרת אסורה.

ויש לכאורה לומר בזה ב' צדדים, הא', דבאמת נימא דמחיצה מצד עצמה לאו כלום היא, ולאו שם בנין עלה כלל, אלא שכאשר המחיצה היא מחיצה המתרת הרי זה נותן שם חשיבות ומעלה למחיצה זו, ועי"ז נהפכת המחיצה לבנין חשוב שאסור בשבת. הב', דבאמת מחיצה מצד עצמה הגם שהיא מתרת אינה כלום, דשם בנין בשבת היינו דוקא היכא שיצר מבנה שלם ולא מחיצה בעלמא, אלא שע"י שהמחיצה מתרת רואים אנו כאילו יצר כאן מבנה שלם של רשות המותרת, ובאמת שם הבנין שיש כאן לא מתייחס דוקא אל המחיצה מצד עצמה, אלא אל כלל יצירת הרשות המותרת.

ונראה שב' הצדדים לא יכולים ליישב הסוגיות כפשוטם, דהנה מחד מצינו שכל תוספת על מחיצת טפח מותרת בשבת, והיינו שגם אם היתה המחיצה פרוסה טפח אחד בלבד, וככזו בוודאי לא התירה, מ"מ מותר להוסיף עליה, דחשיב רק כתוספת ולא כיצירה חדשה.

ולכאורה צד זה מורה יותר כההבנה שיש משמעות לעצם מבנה המחיצה מצד עצמו, גם בלי התחשבות ברשות שנוצרה מחמתו, דאילו הנידון הוא רק מצד רשות המותרת, הלא ע"י מחיצת הטפח לא היה אפילו זכר לרשות מותרת, וכיצד ניתן איפוא לומר שלא נוצרה כאן בניה חדשה אלא רק תוספת על הבנין הקיים.

ומאידך מצינו במג"א בהלכות יו"ט שכתב דאף אם נימא בעלמא שאין איסור לבנות אוהל ע"י עשיית לבוד, ואע"ג שיש לאוהל כזה שם אוהל גמור, וכגון לענין שלא יהיה בו איסור להוסיף עליו, מ"מ בעשיית מחיצה כה"ג שתועיל להתיר מדין לבוד עובר על איסור, ומבואר שהגם שמצד הלכות "בנין" לא אמרינן בנין בכה"ג, מ"מ כיון שבפועל המחיצה הזו מתרת יש בדבר כדי לחייבו משום בנין.

דברי המג"א הללו מורים לכאורה כאידך גיסא, שיסוד שם הבנין שכאן הוא מחמת יצירת ההיתר, ואע"ג שמצד גדרי הבנין של המחיצה מצד עצמה לא חשיב בכה"ג שעושה פעולת בנין כלל.

והנה מצינו נידון שדברו בו האחרונים, וקצ"ע שלא הזכירו בזה מה שנראה שנחלקו בו כבר הראשונים, והוא האם שרי לסתור מחיצה המתרת אחר שכבר נגמר היתרה, היינו שכבר עבר הצורך בה בשביל היתר.

ודן בדבר הגרש"ז בשש"כ להיתר, וכן הביא הגרע"ז אויערבאך בקובץ צוהר בשם הגרי"ש להיתר. וכן כבר הסתפק בדבר הקצוה"ש בבדה"ש סי' ק"כ סקכ"ז, וכן משמע להיתר מדברי הגר"ז בסי' שע"ב, שמביא הדין לגבי מי שעירב את רשותו בלבד ולא את רשות חבירו, ובינו לבין חבירו ישנה גדר של שחת, שאסור לו בבין השמשות להסתפק ממנה ולתת לבהמתו מחמת איסור סותר, שכן הויא מחיצה המתרת, וכ' הגר"ז שם דכיון שנאסר בבין"ש לטלטלו מחמת איסור סותר, נאסר לכל השבת מדינא דמיגו דאיתקצאי, וז"ל: "שכיון שסמכו עליו למחיצה להתיר טלטול, יש איסור בסתירתו מדברי סופרים כמ"ש בסי' שט"ו, ומתוך שהוקצה בין השמשות מחמת איסור סתירה הוקצה לכל השבת", עכ"ל. ומבואר איפוא בדבריו שמחמת איסור סתירה עצמה לא היינו אוסרים עליו אחר שנגמר היתרו.

אלא דבחידושי הרשב"א בעירובין ע"ט כתב על אותה סוגיא דטעם איסור הסתירה הוא כן מחמת איסור סותר, וז"ל: "אמר רב הונא ובלבד שלא יתן בתוך קופתו. פי' גזירה דלמא מפחית ולא מינכרא ליה מלתא, ואתי לטלטולי בחצר וכדאיתא בסמוך, וא"ת ומאי חששא, שבת הואיל והותרה הותרה, רב הונא גופיה אית ליה הכין בפ"ק, ותירץ הראב"ד ז"ל דמ"מ צריך ליזהר שלא יבא לידי כך, ומסתברא לי דלאו משום דלמא יפחות משחשיכה קאמר, אלא לומר שהוא מקצה אותו כל בין השמשות כדי שלא יפחת שלא מדעת בבין השמשות, ושבת לא הותרה, אלא דאכתי קשיא לי דמ"מ מכי חשיכה יתן אפי' לתוך קופתו הואיל וכבר הותרה שבת, וא"א לומר משום מיגו דאתקצאי לבין השמשות, דהא קיימא לן בכולה שבת כר' שמעון, ור' שמעון לית ליה אלא בדבר שהוקצה למצותו והוקצה לאיסורו, ואי נמי בגרוגרות וצימוקין כדאיתא בפ' כירה. וי"ל דשאני הכא דכיון שהקצה אותו משום דלמא מפחית, ואצטריך ליה למיהוי ליה כותל להתיר חצרו, הויא ליה מחיצה המתרת בין השמשות, וכל בין השמשות אסור ליתן לתוך קופתו **משום סתירת אהל, וכיון דבין השמשות אסור משום סתירת אהל, כולי שבת נמי אסור לסתרו, דאהל הוא, דאיסור אהל שבו להיכן הלך** כנ"ל". ונראה במפורש שסבר שיש איסור סתירה למחיצה המתרת גם אחר גמר היתרה, ואמנם מדכתבו שם הראשונים באופנים אחרים בזה [כדמוכח משיטת הראב"ד שהובאה ברשב"א ומדברי הריטב"א שם בתירוצו הראשון], מבואר דלא חששו בדבר לסתירה, ונמצא שלכאורה יש לנו מחלוקת כבר בראשונים בשאלה זו.

ואמנם כדי לבאר ד"ז מאי טעמא באמת שלא יהא איסור סתירה אחר גמר היתרו, נראה לומר דיסוד כל האיסור לבנות מחיצה המתרת הוא מחמת שיש חשיבות לשם מחיצה אם היא יוצרת רשות המותרת, וכיון שעכשיו אחר שנגמר הצורך בהיתרה כבר אין כאן רשות המוגדרת כרשות מותרת, ממילא כבר איבדה המחיצה את שם ה"בנין" שבה ממילא, ולא שייך בה איסור סתירה, כי מחיצה סתורה הוא סותר.

ולפי"ז יתורצו גם שתי ההגדרות שהיו נראות כסותרות לעיל, דמחד מצינו שיש איסור בנין ביצירת מחיצה המתרת ע"י לבוד, על אף שאין לה שם בנין בעלמא, ודבר זה הורה שהאיסור במחיצה המתרת הוא מחמת דין המתיר שבה, ולא משם הבנין שמצד עצמה, ולאידך גיסא די במחיצת טפח שיותר להוסיף עליה, וחשיב כמוסיף על אוהל ארעי אף קודם שיש מתיר בפועל, ודבר זה מלמדנו שבאמת יש לשלב בין ההגדרות, ושניהם אמת, אלא דמתחיל בכך שהמחיצה יוצרת רשות מותרת, ועצם יצירת הרשות המותרת היא עצמה נותנת שם של חשיבות בנין למבנה של המחיצה שיחשב הבונה אותה כבונה בנין האסור.

* * *

בגדר האיסור דעשיית גג להגן, ובדין נשיאת מטריה בשבת

נתבאר במ"ב סי' שט"ו שאף שכדי ליצור בעלמא אוהל לעבור עליו משום בונה צריך גג ומחיצות, אבל כאשר הגג עשוי להגן על מה שתחתיו א"צ מחיצות, ובעצם פריסת הגג יש משום איסור בניית אוהל.

ויש לדון בגדר הא מילתא, האם באמת ישנם שני דוגמאות שונות של אוהל שאסור, דבלהגן עצם פריסת האוהל אסורה מחמת חשיבות הגג שהוא גג מגן, ובסתם אוהל צריך מבנה עם מחיצות, או שכאשר בא האוהל להגן הרי שבעינינו כבר רואים אנו את המבנה השלם, כיון שהוא מיועד ועשוי בשביל החלל שתחתיו.

והנה בדבר האיסור לשאת מטריה בשב"ק, אשר יסודו כבר בדברי הנוב"י (תנינא או"ח סי' ל'), ישנן ד' סברות שמחמתם היינו אמורים לכאורה להקל במטריה, לשלשה מהן התייחס הנוב"י עצמו ודחאן, ומינה נוכל ללמוד את שיטתו דהנוב"י בהבנת גדר האיסור דעשיית גג להגן: א. אהל נייד. ב. אהל שאינו מחובר לכלום. ג. כסא טרסקל. ד. אהל המוחזק בידיים.

אהל נייד

מקור הנידון בזה הוא משכ"כ רש"י בשבת דף קל"ח ע"ב ע"ד הגמ' האי סיאנא שרי, והא אתמר סיאנא אסור, ל"ק, הא דאית ביה טפח וכו', אלא מעתה שרבב בגלימא טפח ה"נ שמחייב, אלא ל"ק הא דמיהדק וכו'. וכ' שם רש"י בד"ה אלא טעמא לאו משום אוהל הוא, אלא משום שלא יגביהנו הרוח וכו'. ומבואר דסבירא לרש"י שאין בכובע אף שרחב טפח משום איסור אוהל, אמנם בתוס' ושא"ר שם מבואר שחששו לאוהל, וצ"ב מה הפשט ברש"י.

ואמנם דחה הנוב"י את הטענה מדברי רש"י, וכתב שיתכן שרש"י פירש מציאות של לבד שאינו קשה, או דלא נחשב לאוהל כיון שאין כונה לזה וכדו', וז"ל: "מה שהביא מדברי רש"י בסיאנא, יפה השיב מעלתו שטעם רש"י כיון שאינו מכוין לאוהל הוא דבר שאינו מתכוין, וגם לא מקרי פסיק רישא, שאם אינו צריך לאויר שתחתיו אינו נחשב אוהל, ואם אין שם שמש ולא גשם, אפילו אח"כ יבוא גשם או שמש לא עביד מידי, ובשעה שלבשו לא נתכוין לאוהל, או דסובר רש"י דסתם סיאנא אינו קשה יותר מגלימא, וגם מה שאמרו בגמ' מיהדק לא משמע קשה, ולכן אין בו משום אהל, רק אם לא מיהדק חיישינן שישליכנו הרוח ויטלטלנו ד' אמות ברה"ר".

ומ"מ באמת מכל הראשונים שחששו לאוהל בכובע, מוכח שסבירא להו שגם אוהל נייד לענין שבת שמיה אוהל, וצ"ב מאי שנא מאוהל לענין טומאה שבו נקטינן שאהל נייד לאו שמי' אוהל.

ובנוב"י תירץ בב' אופנים וז"ל: "ומה שכתב כיון שהולך בו ממקום למקום אינו נחשב אוהל, מלבד שכבר דבריו בטלים מדין סיאנא הנ"ל, שהרי ג"כ הולך בו ממקום למקום, והרי כל הני רבוותא אסרוהו משום אוהל, אלא דבלא"ה לא ידעתי לכוין דבריו וראיותיו, כי מה שהביא מטלית המנפנפת וספינה השטה, אין הנדון דומה, כי טלית המנפנפת אין לה סמיכה בשום דבר, ואין לה שום קיום, רק הרוח מעמידה באויר, וספינה השטה ועוף הפורח שם הפירוש שלא נחשבו אוהל שמאהיל על דבר זה, שהרי התעיף עליו עיניך ואיננו מאהיל על דבר זה ולא חוצץ נגד זה, לכך אינו מביא ואינו חוצץ, אבל לא שלא נחשיבו אהל, כי בודאי הם אוהל, אבל אינם על דבר זה, אבל לענין שבת הרי עשה אוהל, ובכ"מ שהוא אוהל הוא. ועוד, דמה בכך שהאדם הולך בו ממקום למקום, הרי אף על פי כן בכל מקום מאהיל על ראשו, וכשאוהל עם מה שתחתיו הולך ממקום למקום, אפילו לענין טומאת המת אוהל הוא", עכ"ל. מבואר בדבריו שני תירוצים מדוע הכא חשיב אוהל, א' - דלענין טומאה בעינן שיאהיל על המקום המסויים, ולא שאין ע"ז שם אוהל, וע"כ כאן לענין שבת חשיב שבנה אוהל. ב' - שבכל מקום המטריה מהווה אוהל על האדם, ואף שאיננו במקום מסוים או אדם מסוים.

ונראה מדבריו שהבין שגדר מה שאוהל שמגין על האדם נחשב כאוהל אף בלי מחיצות, איננו מחמת שרואים אנו כאילו בעצם זה שמגן יוצר מבנה גמור של אוהל, דא"כ בזה שהוא נייד היתה סיבה לחשוב שאין כאן כל מבנה מוגדר, אלא דסבירא לי' שמפאת חשיבותו בזה שמגן **אין צריך** כלל מבנה תחתיו, ובעצם היותו פרוס למעלה ומגן בזה לבד מקבל שם אוהל.

אהל שאינו מחובר לכלום

סברא נוספת שנידונה בנוב"י שם היתה דהאוהל דמטריה איננו מחובר לכלום, וכך כ' הר"ב פרענקיל לנוב"י לדייק מהרמב"ם לגבי כובע, דאהל שאינו מהודק לראשו לאו שמיה אוהל, והיינו דבעינן שיהיה האוהל מחובר למשהו. וז"ל הגהות הר"ב פרענקיל שם: "מדכתב הרמב"ם מהודק בראשו, יש ללמוד שדעתו שאין שם אוהל על המתפשט אם אינו מהודק בקצהו לאיזה בנין או גוף, דכשאינו מהודק דומה לנושא בידו חתיכות קרש וכדומה, שבכ"מ שהוא מנושא ביד הנושא מאהיל על מה שתחתיו, ועכ"ז אין ע"ז שם אוהל. ובמעלה למטה שרי גבי שלחן עם רגלים, אף שבשעה שאוחזין את השלחן מלמעלה הוא מאהיל על האויר, או דאין שם גג אלא כשכבר המחיצות תחתיו, או עכ"פ כשהוא מחובר ומהודק בקצהו לגוף או לבנין, והפארסאל אינו מהודק על ראש האדם, וגרע מכובע רפוי". ויעוין בשבע שיטות בחדושי הריטב"א לסוכה ט"ז ע"ב שכתב בשם מורו ובשם הרמב"ן דגג בלא מחיצות לאו כלום הוא, יעו"ש. ולפ"ד המג"א בסי' שט"ו ס"ק י"א דעת הרמב"ם דמותר לעשות אוהל בלא מחיצות. ואפשר שהרמב"ם לאו דוקא כתב מחיצות, דה"ה מחיצה אחת וגג יוצא ממנה, ולזה מצריך הרמב"ם בתנאי האיסור בסיאנא משום אוהל שיהיה מהודק על ראשו של אדם, דהוי כגג יוצא מן המחיצה, דאדם מחיצה הוא גם לענין תחום שבת ולדופן סוכה, בין לדעת ובין שלא לדעת, כמבואר בעירובין דף מ"ד ובשארי מקומות".

ואמנם מדברי הנוב"י בתשובתו שם מוכח דבאמת הסכים לעצם הדיוק מדברי הרמב"ם דבעינן שיהיה האוהל מהודק, אלא שסבירא לי' להנוב"י שכאשר מחובר בידו להיות מונח על ראשו נחשב כמחובר לראשו, וז"ל: "ומה שכתב שהרמב"ם הצריך שיהיה מהודק על ראשו ג"כ, לא ידעתי מה הועיל בזה, הלא גם זה הפארסאל מחזיק בידו על ראשו, והרי הוא מהודק על ראשו".

ומהגהות ר' ברוך פרענקיל מבואר הצד השני, שבעינן שהאוהל בשביל שם אוהל שבו יתחיל ויצא מאיזו מחיצה דייקא, ולא סגי במה שאוחזו בידו. וכאמור לעיל נראה שהנוב"י קאי ואזיל בדבר לשיטתו, שגדר הדבר מדוע נחשב הגג לאוהל הוא מחמת עצמו, שבזה גופא שהוא מגן נחשב הדבר לאוהל, ואין צריך שייכות למבנה שתחתיו, ומשום הכי לא אכפ"ל בכך שאיננו מהודק לאיזו מחיצה תחתיו. אבל הגר"ב פרענקיל סבר כהצד האחר שזכרנו, שמה שהאוהל מגן תחתיו זה גופא נותן לו את השייכות לשטח שתחתיו, עד שאנו רואים אותו כאילו הוא יוצר מבנה תחתיו, ולפיכך הצריך שבכדי לראותו כשייך לשטח תחתיו צריך להיות מהודק לאיזו מחיצה שתחתיו.

טרסקל

איתא בשולחן ערוך סימן שט"ו סעיף ה' וז"ל: "כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה". ומקורו מסוגיית הגמ' בדף קל"ח ע"א, עיי"ש. וביאר המ"ב שם (בסקכ"ז ע"פ דברי רש"י שם) וז"ל: מותר לפתחו - דהא עביד וקאי מבע"י, אלא שפושטו ומיישבו כדי לישב עליו, ומה"ט שרי להעמיד החופה ולסלקה, וה"ה הדף שקבוע בכותל שבביהכ"נ שמניחין עליו ספרים", עכ"ל.

והנה ממהלך דברי הנוב"י בתשובתו שם עולה בברירות שכלל לא קיבל את היסוד שיש היתר כזה שאוהל כבר קיים, ורק מיישבו, ומבאר הסוגיא באופן אחר, עיי"ש. ונראה שהנוב"י קאי בזה לשיטתו, שהבין שכיון שהחיוב על גג המגן אינו ענין של מבנה, הרי שאין משמעות לכך שמבנה האוהל קיים. והנה אלו שכן הבינו בסוגיא, מ"מ יתכן עדיין דשאני מטריה מכסא טרסקל, דצריך לידע האם נחשב שהמבנה אכן קיים, וכל שצריך התערבות נוספת אין לראות פה מבנה, ולכך כ' הבאוה"ל דאין לדון מטריה ככסא טרסקל כיון שצריך עוד לחזק את הגג, וז"ל בסעיף ח' בד"ה טפח: "והנה ע"ד נשיאת אמבריל"ו [הוא הגגות הנושאין על ראשן מפני החמה והגשמים, ובלשוננו קורין אותו פאראס"ל], רבו האחרונים בזה בספריהם, ובדרך כלל יש הרבה והרבה שמחמירין ואוסרין שלא לפורסן בשבת מטעם אהל [הלא המה בספר מכתם לדוד ובספר מאמר מרדכי ובח"א, ובראשם הגאון בעל נודע ביהודה כמו שמובא בשע"ת בסימן ש"א סעיף מ"ם ע"ש], וכמו שכתבו הפוסקים דכל היכא דמתכוין

לשם אהל, דהיינו להגן מפני החמה והגשמים, אפילו בשביל הגג לבד בלא מחיצות ג"כ יש איסור. ובזה הפאראס"ל נמי הלא מתכוין להגין מפני החמה והגשמים, **ואינו דומה לכסא טרסקל המבואר בסעיף ה' להיתר, דהתם אינו עושה שום מעשה בשבת רק שמרחיב ופושט הקמטין שהיו בו מאתמול, משא"כ בזה שצריך לקשור אותו ברצועות אחר פריסתו, או להעמידו ולהדקו אח"כ מתחתיו בחוט של ברזל כמנהגנו, כדי שלא יתמוטט הגג ממצבו, דאסור**, וכן מצדד ג"כ הפמ"ג בא"א סק"ח, ע"ש שכתב שקושרין ברצועות וכדומה".

ושם כ' סברא נוספת וז"ל: "ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם בפכ"ב הלכה כ"ח וז"ל, ומותר להניח מטה וכסא וטרסקל ואף על פי שיעשה תחתיהן אהל, שאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי [שהוא מפרש כסא וטרסקל שני דברים הם, וטרסקל הוא כמין סל, וכן הוא ג"כ גירסת הר"ח והרי"ף], בודאי אין שום ראיה להקל מזה לענייננו, ונהפוך הוא דיש ראיה לאיסורא מדכתב במטה וכסא מפני שאין זה דרך אהל וכו', משמע דבזה הפאראסא"ל שפריסתו דרך אהל הוא אסור", עכ"ד.

כשהמטריה כבר פרוסה מער"ש

כל המדובר עד כאן הוא לענין פריסת המטריה, אבל אם כבר היתה פרוסה מער"ש, והנידון בה אם מותר לילך בה בשבת, נתחבט בדבר הנוב"י בהמשך התשובה וז"ל: "ועד כאן דברנו מאיסור תיקונו בשבת, אבל אם העמידו מע"ש אם רשאי בשבת לישא אותו ולהאהיל בו על ראשו להגן מפני החמה או מפני הגשם, והא ודאי שמצד מראית העין שיחשדוהו שתיקנו היום ראוי לאסור... אבל אם אסור מצד הדין אף בלא חשדא, יש לדון שכיון שכבר הוא מאתמול, ובכל מקום שהוא עומד אוהל הוא, א"כ מה לי שהוא עומד במקומו או שנושאו על ראשו. אלא שיש סברא ג"כ לאיסור, שזה מאהיל עתה על ראשו מיחשב עשיית אוהל, וראי' לדבר סיאנא לדעת ר"ח והרמב"ם שאסור משום אוהל, ואטו עושה שום דבר בו, הלא אינו נוטהו ולא מפשיטו, אלא שלובשו על ראשו, ואפ"ה אסור משום אוהל".

ונראה לומר שדוקא לשיטתו הבין הנוב"י שיותר קל להשתמש במטריה כיון שכבר היא אוהל גם לפני שפרסה על עצמו, שיש ע"ז שם אוהל אע"פ שאינו בצורת מבנה.

אוהל המוחזק בידים

והנה החזו"א כ' סברא להיתר באהל המוחזק בידים שלאו שמי' אוהל, וכ"כ התהל"ד, ובקצוה"ש סי' ק"כ סק"א הסתפק בדבר, ונפק"מ לפריסת טלית ע"ג ס"ת כדמצוי בכותל המערבי כאשר יורדים גשמים, וכן לנהוג בשמח"ת - אלא שבשמח"ת כ' בקצוה"ש סברא נוספת להיתר, משום דהוא אוהל העשוי לכבוד.

והנה לדבריהם צריך להבין מה הנידון א"כ במטריה [והחזו"א עצמו התיר בה רק מטעם כסא טרסקל], וכ' הגרש"ז שהסברא לאיסור בזה היא כיון שהמטריה היא אוהל מצ"ע, אע"ג שאוחזה בידים. והרי"ז כדברי הנוב"י הנ"ל לענין שהמטריה כבר פרוסה דיש לדון דשרי, וה"נ כיון שיש שם אהל מצ"ע לא צריך להגיע לתורת "מבנה" שתחתיה, ואין חסרון בזה שמוחזק בידים.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

ביאור בשו"ע או"ח סימן שט"ו סעיף י"ג

בשו"ע או"ח סי' שט"ו סי"ג כתב, בגד ששוטחין ע"פ החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו משום אוהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה, ע"כ. וצריך ביאור מה ההיתר בזה, שהרי "אהל" אף אם יעשה רק חצי גג יהיה אסור.

גמליאל הכהן רבינוביץ - מח"ס גם אני אודך - בני ברק

בדברי הביאור הלכה במחיצה של בנין

אי' בסי' שט"ו סע' א' דמותר לעשות מחיצת ארעי כשאינה עשויה להתיר, ובביאור הלכה הק' מהא דאי' בביצה ל"ב ע"ב אר"נ אבנים של ביה"כ מותר לצדדן ביו"ט, איתיביה וכו' משום כבוד הבריות, דמבואר שמחיצת ארעי מותר רק כשיש בזה משום כבוד הבריות, ותי' א. דמחיצת אבנים ששייך כה"ג דרך קבע בשורה ראשונה של בנין, אסרו בכל ענין אף במקום שדרך לתת טיט. ב. דאיצטבא חשיב יותר ממחיצה. ולכאורה הפי' דיש בו שימוש לעצם הבנין, ולא רק שבא להפריד רשויות, ולכן אסרו שם צידוד אבנים לביה"כ דהוי כאיצטבא, ולפי"ז יהיה מותר לבנות מחיצה של אבנים ארעי. והנה בהיתר צידוד אבנים לביה"כ אי' בסי' שי"ב סעיף י' במשנ"ב שם שהמג"א אוסר להניח אבן ע"ג אבן משום אהל, אף כשיש בזה משום כבוד הבריות, והא"ר והמאמ"ר מתירים, וכן אי' בלבוש. ודבר זה נחלקו בו הראשונים, במאירי אי' כהמג"א, ובחי' הר"ן אי' כלבוש וא"ר ומאמ"ר, וברבינו יהונתן מלוניל כתב דלא גרסינן בגמ' משום כבוד הבריות, דכיון דמיירי בלא אהל א"צ לכבוד הבריות דמותר מחיצת ארעי. ולכאורה היה אפ"ל דנחלקו בזה ג"כ הטור והמחבר, דהטור הביא ההיתר בהל' יו"ט בדיני אהל שיש דין לעשות מלמעלה למטה בשינוי, ע"ז כתב דאבנים של ביה"כ מותר משום כבוד הבריות, ומשמע שהתיר אהל, ובפרט להביאוה"ל דביה"כ בלא אהל הוא גזירה חדשה דאיצטבא לא שייך כלל להתם, והמחבר הביא זאת בסי' שי"ב בדיני ביה"כ בלא קשר לדין אהל, אמנם הא"ר והלבוש והמאמ"ר נקטו בדעת המחבר דמתיר גם אוהל, וגם לדעה זו לכאורה באופן שאפשר לעשות בשינוי מלמעלה למטה יהיה אסור לעשות בלא שינוי, דאין בזה צורך משום כבוד הבריות. ובעצם סיבת המחלוקת אי מותר אוהל ג"כ, אפ"ל דפליגי אי ילפינן מאיצטבא לענין אהל או לא ילפינן, אבל לפי מה דהבאנו מרבינו יהונתן מלוניל דכתב דל"ג כבוד הבריות, דהא לא מיירי באהל, אפשר דכיון דשא"ר היה להם הגי' משום כבוד הבריות, ע"כ שהגמ' למסקנא חזרה ממה שסברה מתחילה דר"נ מיירי באהל, רק בתחילה שהגמ' עדיין לא ביארה דברי ר"נ משום כבוד הבריות, וסברה הגמ' לאסור בר"נ משום אהל, הגמ' מעמידה דברי ר"נ באיצטבא, וזה באמת מותר למסקנא אף בלא כבוד הבריות, וכל מה שצריך כבוד הבריות הגמ' חזרה לומר דמותר אהל. וא"כ ל"ק לפי"ז קו' הביאוה"ל רק לדעת המג"א דאוסר אהל, אמנם מה דנקט בביאוה"ל דנפק"מ בין ב' התי' הוא אם מותר "לעשות מחיצת ארעי של אבנים ולבנים זה ע"ג זה", ונמצא למסקנתו דמותר, צ"ע, דאי' בביצה ל"א ע"ב דרבנן אוסרים לסתור מחיצה של אבנים בלא טיט (אוירא דליבני), וזהו בנין ארעי, ועיין בסי' תקי"ח בסופו ובשער הציון שם דכן הלכה, ובגמ' מבואר דהוא יותר חמור מחותמות שבקרקע שפסקינן ג"כ להלכה דאסור, וכ"ש זה, וע"כ או כתי' א' בביאוה"ל דיש בזה גזירת בנין, או דאף שמותר מחיצת ארעי, היינו מצד החפצא שעשוי הפרדת רשויות, זה מותר כשלוקח דבר בנוי ומעמידו כמחיצה, אבל לקחת חלקי אבנים ולהעמידן זע"ז שיעשה לכותל, בזה אסור משום בנין ארעי של חיבור חלקים ולא מדיני אהל, וכמבואר להדיא בביצה שם דזה אסור, וצ"ע.

א. לינדר - קריה חרדית בית שמש

בגדר דבר שאינו מתכוון

בביאוה"ל סי' שט"ו ד"ה לא יסדר, כתב דכאן שמתכוון לעשות מה שהוא עושה, אין היתר דדבר שאינו מתכוון, את"ד. ומקורו בתוס' ביצה (ל"ג ע"א). אך דעת רש"י שם דחשיב דבר שאינו מתכוון, ושרי לרש"י כיון דאין מתכוון לשם אוהל.

וכיוצ"ב נחלקו רש"י ותוס' בבכורות כ"ה ע"א גבי פרה אדומה שיש בה שתי שערות, שעיקרן מאדים וראשן שחור, ואומר ר' יוסי שגוזזן במספרים ואינו חושש. ואמרה הגמ' דש"מ דסבר כר"ש דדשא"מ מותר, ופירש"י דכיון דאין מתכוון לשם גיזה אלא לתקן, מותר [ואין בזה משום גיזה בקדשים]. ותוס' שם (ד"ה עיקרן) כתבו דכיון דבכוונה גוזז במספריים אין זה כאינו מתכוון דעלמא, ע"כ. [שו"ר בס"ד שכ"כ בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' א' אות ה'), ותוס' בכורות אזלי לשיטתייהו בביצה]. ויש להעיר בזה לכאורה ע"ד תוס' מכמה דוכתי:

א. בגמ' שבת ק"ג ע"א התולש עולשין וכו' אם לאכילה כגרוגרת... אם ליפות הקרקע כל שהוא, אטו כולהו לא ליפות את הקרקע נינהו... אביי אמר אפילו תימא בשדה דלא אגם, וכגון דלא קמיכוין, ומוקי לה בארעא דחבריה, עכת"ד הגמ'. והתם הלא מתכוון לתלוש, רק כוונתו לא ליפוי, וקרי לה אינו מתכוון דשרי לר"ש.

ב. שבת קל"ג ע"א בשר ואע"פ שיש שם בהרת ימול... הא למה לי קרא, דשא"מ הוא, רבא אמר מודה ר"ש בפ"ר ולא ימות, ע"כ. ולמה חשיב אינו מתכוון, הרי מתכוון לקציצה, רק אין כוונתו לבהרת אלא לערלה.

ג. שבת כ"ט ע"ב מוכרי כסות מוכרין כדרכן, ובלבד שלא יתכוון וכו', ואתיא כר"ש דדשא"מ מותר, והלא מתכוון ללבישה שלובש.

ד. סוכה ל"ג ע"ב ר"א בר"ש סובר דממעטין ענבי הדס ביו"ט להכשירו, והא קמתקן מנא ביו"ט, אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה, וס"ל כר"ש דדשא"מ מותר, ע"כ. והני נמי הרי מתכוון למעשה דתלישת הענבים.

ה. בנין אב דפסיק רישיה ולא ימות דמודה בו ר"ש, אמאי חשיב כלל פ"ר, יש לנו לחושבו כמתכוון שהרי מתכוון למעשה חתיכת הראש.

ו. שבת קי"ז ע"א מפשיט העור לקרבן פסח חשיב פ"ר (וא"כ עביד לה בברזא, ע"ש), והלא מתכוון להפשטה.

והנה הקושיא מגמ' בשבת קל"ג ע"א הנ"ל, הקשה שם הרשב"א אמאי קרי ליה דשא"מ, הלא מתכוון לקציצה, ותירץ דאין האיסור בבהרת ה"קציצה" אלא ה"טהרה", וע"כ כשמתכוין לקציצה הוי דשא"מ אצל טהרה. את"ד לאחר העיון, וכ"כ גם הריטב"א.

ולפי"ז יש ליישב גמ' דשבת ק"ג ע"א, דאם שם אינה דומה תלישה דאיסור קוצר לתלישה דאיסור חורש שהוא יפוי הקרקע, דהם שני איסורים שונים, וכן גבי גמ' סוכה הנ"ל י"ל כן, דאינו דומה מיעוט לתיקון דהוי מלאכה, למיעוט לאכילה, וע"כ שייך לקוראו אינו מתכוון.

ובההיא דמוכרי כסות, מצאתי בס"ד שהקשה כן בשו"ת בית הלוי ח"א סי' א' אות ה', וכתב ליישב עפ"י הרשב"א הנ"ל, אחר שהוכיח דבכלאים האיסור הוא בהנאה ולא בלבישה, וע"כ חשיב גבי ההנאה דשא"מ אף שמתכוין ללבישה.

ובגמ' שבת קי"ז ע"א גבי מפשיט, עי' להגרעק"א בחידושיו שהקשה כן, והניח בצע"ג. ובמאירי שם גם הקשה כן, ותירץ דכיון דבודאי צריך לעורו, חשוב כמלאכה הצריכה לגופה, ע"ש בדבריו. ועוד תירוץ לזה עי' בריטב"א שם, ואכמ"ל.

ובקושיא מ"פסיק רישיה", כבר כתב הכפות תמרים (ל"ג ע"ב ד"ה והשתא) דבאמת הוי משאצל"ג ולא פ"ר, שהרי מתכוון הוא, ושכ"נ מדברי הסמ"ג, ע"ש.

שלמה בר כוכבא - תל ציון

תשובות מהגאון ר"ח קניבסקי שליט"א

ריצה ברה"ר בשעת הגשמים לדבר מצוה

שאלה: כ' השו"ע (סי' ש"א ס"א) אין לרוץ בשבת אא"כ הוא לדבר מצוה. וכ' כתו"ר שליט"א בקרית מלך (פכ"ד מה"ש ה"ד) שאסור לרוץ בשבת אף מפני הגשמים.

ויל"ד באופן שרץ בשבת בגשמים ברה"ר לדבר מצוה, האם יש לחוש למראית העין שיסברו הרואים שרץ מפני הגשמים, למבואר במ"ב לק' (שם ס"ק כ"ה וס"ק קס"ה) דאף באיסור דרבנן החמירו לאסור משום מראית העין כשנעשה בפרהסיא, וצ"ע.

תשובה: לא גזרו מדנפשין. [אך] **העירו דבגמ' דידן לא משמע כן.** [א.ה. ולכאו' כונתו לגמ' שבת קיג: קמפיש בהילוכא, יעו"ש ודו"ק].

יציאה במשקפיים לרה"ר

שאלה: כ' המ"ב (שם ס"ק מ"ד בשם החי"א) לשאת בתי עיניים (משקפיים) על חטמו במקום שאין עירוב בודאי אסור, דילמא יפלו מעליו ואתי לאתויי ד"א.

ובארחות רבינו מובא שאמר דבמשקפיים שהידיות יש בהן קפיץ ומהודקות היטב, מותר לצאת עמהן לרה"ר. וראיתי בשם חכ"א שרצה לאסור לצאת עמהן בימות הגשמים שעלול לרדת גשם ומטר, דיש לחוש דשמא כשירדו הגשמים על הזכוכיות יוריד המשקפיים לנקותם ויטלטלנו ד"א, האם נכון לחוש לכך.

תשובה: אין לעשות חששות חדשות.

לצאת עם משקפים לרה"ר כשיש חשש למראות אסורות

שאלה: בא"ד האם בן עליה הנוהג להורידמשקפיו מעל עיניו בחול במקום שיש לחוש למראות אסורות, האם יהיה נכון לו שלא יטלטלנו ברה"ר בשבת.

תשובה: לא יורידם.

ללבוש בגדיו הפוכים כשאין לו בגד להחליף לשבת

שאלה: מעשה באדם שנקלע בער"ש לביה"ח עם בגדי החול שעליו, ואין לו שום בגד אחר להחליף, ואין לו אפשרות להשיג שום בגד אחר להחלפה, כיצד יעשה כדי לקיים מש"כ הרמ"א (שם סס"ז) "שלא יצא אדם בשבת כמו שהוא יוצא בחול, בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבוא לחללו".

ויש שרצו לומר שילבש בגדיו הפוך ולא יחוש למה שקשה לשכחה, ולא מסתבר שיעשה מעשה בידיים.

תשובה: לא יעשה.

מדוע באומר "היה נכון עמי לערב" לא הוי בכלל הרהור

שאלה: כ' השו"ע (סי' ש"ז ס"ז) לא יאמר לו היה נכון עמי לערב, אלא הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, וביאר המ"ב דכיון שאינו מפרש דבריו אלא בדרך רמז הו"ל רק בכלל הרהור דשרי, עכ"ד. ולכאו' צ"ע, דגם באומר "היה נכון עמי לערב" הוא ג"כ רק בכלל הרהור, דרק משום שסיכם עמו בחול שכונתו שישכרנו לא היה בדיבורו הנ"ל שום סרך איסור, דיכול להתפרש על לימוד תורה וכדו', וצ"ע.

תשובה: שם ציווהו.

המצדד אבנים בשבת האם צריך לסותרן מיד במוצ"ש

שאלה: כ' השו"ע (סו"ס שי"ב) אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב וכו', מותר לצדד, ואע"ג דבנין עראי הוא לא גזרו בו רבנן משום כבוד הבריות.

יל"ע האם צריך במוצ"ש לסותרו מיד שלא יחשב בנין קבע למפרע.

תשובה [בע"פ]: **כיון דכל ההיתר לצדד אבנים הוא רק בדרך עראי, לכן צריך מחשבה לסותרו במוצ"ש, אבל לא יסתרנו בשבת דאין כאן היתר לסתור בנין עראי.** [א.ה. עיין חזו"א סי' נ"ב סק"ז ד"ה שם, דתוספת אוהל מותר לסתור בשבת דנבנה בהיתר, משא"כ הכא, ודו"ק].

מדוע בדעתו להשאירה כרוכה מותר להוסיף עליה

שאלה: כתב השו"ע (סי' שט"ו ס"ב) טפח שאמרו חוץ מן הכריכה, וכ' המ"ב אין רוחב העיגול של הכריכה עולה בשיעור טפח.

וכ' החזו"א (סי' נ"ב סק"ח) דאם היתה דעתו בעת הנחתו להשאירה כרוכה כמות שהיא ולפרוס מחצלת אחרת, מותר להוסיף עליה.

וצריך להבין, הלא הטעם דלא מהני הכריכה משום דאינה חשובה פרוסה על הגג לאוהל, ולא מחזי בזה כמשייר לאוהל, אלא נראה רק שמניחו לאיחסון עד שיפשטנו, וא"כ מאי מהני מחשבתו, הלא בטלה דעתו, ועל כך גופא אמרו חז"ל דינם.

תשובה: כיון שדעתו לכך הוי כפרוסה.

החילוק בין סתירת אוהל עראי שהיה פרוס מע"ש לתוספת אוהל עראי שעשאו בשבת

שאלה: מה ההבנה בדברי החזו"א (סי' נ"ב סק"ז) שאוהל עראי שהיה פרוס מע"ש אסור לסותרו בשבת, אבל תוספת אוהל עראי שעשאו בשבת מותר לסותרו, הלא סו"ס הוא סותר אוהל עראי בשבת, וכבר כ' בשעה"צ (ס"ק ל"א) שהעלה דמשכח"ל לענין איסור דרבנן דסתירה חמור מבנין, אפי' נעשה כולו מבעו"י שייך בהו שם סתירה, ע"כ. וא"כ לפי"ז אין היתר לסתור אוהל שנעשה בשבת.

תשובה [בע"פ]: **כיון שקיי"ל שמותר להוסיף על אוהל עראי בשבת, א"כ אין עליו שם אוהל, ולכן אין איסור לסותרו, משא"כ כשבנה אותו מע"ש שהיה עליו תורת בנין אוהל עראי בבנייתו.**

כשבאמצע השבת נפתחה הכריכה ונפרס עד טפח, האם מותר להמשיך ולפרוס

שאלה: עוד כ' החזו"א (שם) דלא החמירו חכמים בדבר אלא כשפושט את הכריכה עצמה, כיון שנראה שאין הכריכה מונחת לשם אוהל, עכ"ד.

ויל"ע לסברא זו מה יהיה הדין שבכניסת השבת היה כרוך כולו, ולא היה טפח פרוס מלבד הכריכה, ובאמצע השבת נפתחה הכריכה ונפרס עד טפח, האם יהיה מותר להמשיך ולפרוס כולו על סמך הטפח שנפרס מעצמו, וצ"ב.

תשובה: ה"ז אסור. (ועיין בחזו"א סי' נ"ב סק"י, ודו"ק).

אברהם שקלאר
מודיעין עילית

מכתבים ותגובות

בשעה"צ סי' ש"ט אות כ' בסו"ד כ' "מלשון הרמב"ם משמע יותר כדעת מהרא"י דסתמא מהני עכ"פ בע"ש", ובגליון נ"ח עמ' כ"ו הובא מהגר"נ קופשיץ שליט"א דנראה דצ"ל "לא מהני", אמנם לכאו' י"ל דכוונת השעה"צ דמהני לעשותו בסיס.

שאול אסולין - גבעת שאול

למע"כ מערכת אליבא דהלכתא בעיה"ק ירושלים תובב"א, שלום וברכה וכט"ס.

פותחין בכבוד אכסניא, בהודאה עמוקה על גליון ח"ן, הנושא חן בעיני כל רואיו, בהיותו מלא וגדוש בשמעתתא דמוקצה, לא בא כבושם הזה, והנני מצרף בזה איזה הערות והארות כדרכינו בעזה"י בל"נ.

טלטול מלח שלא לצורך בשבת

ראיתי מאי דשאל הר"א שקלאר שליט"א למו"ר מרן הגרח"ק שליט"א, דבפמ"ג (הל' פסח סי' תמ"ד א"א סק"א) כתב "ומלח י"ל דאין דינו כאוכלין, וזה שייך בכל שבת עמ"ש בפריי שם", עכ"ל דהפמ"ג, וכתב דלא מצא כן בפמ"ג דהל' שבת, ותו הקשה אדברי הפמ"ג דתמוה אמאי לא יחשב מלח כאוכלין לענין היתר טלטול שלא לצורך, ואף אם לא נאכל בפנ"ע, מ"מ נאכל עם דברים אחרים, והשיבו מו"ר הגרח"ק שליט"א וז"ל: אין דינו כאוכלין כיון שאינו מקבל טומאה (עיין תוס' ב"ב כ' ע"א ד"ה והמלח), אבל דינו כחפץ, עכ"ד.

ולענ"ד עדיין קו' הרא"ש שליט"א בעינה עומדת, דכיון דנאכל עם ד"א מאי אכפ"ל דאינו מקבל טומאה, ואף אי נימא דנקרא חפץ מ"מ הוי חפצא דאכלינן ליה, ותו דכבר הביא הרא"ש שליט"א משו"ע סי' קע"ט סעי' ו' אכל כל מאכל ולא אכל מלח ידאג מפני ריח הפה וכו'.

וכשהצעתי דברי הפמ"ג קמי' מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ואמרתי לפניו מה דאמר איהו גופי' לבאר בזה דהוא לצד דאינו מקבל טומאה וכו', תמה בפני על אתר דמה בין דא להא, וכאשר הקשינו לעיל, ואמר לי דלא אמר כזה דבר, ואמנם הלא חזינן דהשיב כן להרא"ש שליט"א, ובעל כרחין לומר דהא דכתב מו"ר שליט"א הוא רק להוכיח בעלמא דאין דינו דהמלח כאוכלין לכל דוכתי, אך אי"ז נוגע לענין שבת [ועיין נדה (נ"א ע"ב) אם תבלינים מקבלים טומאה, ומ"ש בזה הגאון רבי בצלאל שטרן זלה"ה בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' כ"ז אות ב'), ואכמ"ל]. אלא דאמנם מצוה עלן למשכוני נפשין בדברי הפמ"ג, דלכאורה תמוה מה ראה הפמ"ג לנכון להביא להאי דינא דמלח בתו"ד בהלכות פסח, הלא האי דינא מבואר כבר מגמ' ומתוס' דב"ב שם, ואי תימא דפסקו הכא להלכתא הו"ל להביאו בהלכות שבת, ונתבוננתי דכל מ"ש הר"א שקלאר שליט"א הוא רק לפום הגירסא דהדפוסין הרגילין, אך בהשו"ע דמכון ירושלים הטילו סוגריים על המילה "ומלח", והמעיין הישר יחזו פנימו דהאי מלח אינו קשור כלל ועיקר לדברי הפמ"ג, מה גם שהפמ"ג מציין "עיין מה שכתבתי בפריי שם", דרצונו לרמוז לדבריו בסימן ש"ח (א"א אות י'), ושם הלא לא דיבר כלל על מלח רק על מצת מצוה בער"פ שחל בשבת, ע"ש.

ולולי דמיסתפינא הייתי אומר דטעות המעתיקים היא, ותחת תיבת "ומלח" יש לגרוס "ומצה", אשר לדברינו מבהיקים דברי הפמ"ג באור יקרות, דהלא בריש דבריו נסתפק אם מצה בער"פ הוי כאוכלין דמותר לצורך עצמן וכו', ואדא קפשיט "ומצה י"ל אין דינו כאוכלין" וכו', וע"ז ציין למ"ש בפריו סימן ש"ח (א"א סק"י) דשם באמת העלה דמצת מצוה בער"פ שחל בשבת אין דינו כאוכלין, ע"ש.

והא דכ' הפמ"ג "וזה שייך בכל שבת", כמדו' כוונתו לאוכלי בהמה דלית להו דין אוכלין, כדהעלה לעיל סימן ש"ח וכאן סי' תמ"ד, ודוק. ומאי דציין הפמ"ג "וער"ן פ' כ"ה", כמדו' כוונתו למ"ש הר"ן בפרק כל הכלים (דף מ"ח מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו) דכ' וז"ל: ומיהו אפילו אם נאמר כן דכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור לטלטלו, ה"מ בכלים, אבל בכתבי הקודש ואוכלין אין לנו, לפי שכלים שנאסרו מתחילה אין לנו להתירן אלא מה שפירשו חכמים, אבל כתבי הקודש ואוכלין שלא נאסרו [מעולם] כל המחמיר עליו להביא ראיה, עכ"ל הר"ן, וע"ש היטב.

ובאמת דלהלכתא מצאתי בספר לוח המוקצה דכתב אודות מלח, "מותר", ושם בכללי הלוח נתפרש דמותר היינו דשרי לטלטלו אפילו שלא לצורך כלל, וע"ש שהתיר גם מלח למליחת בשר, ופי' בטעמא דמילתא לפי שבשעת הדחק ראוי להמיסו ולהכניסו ג"כ לאוכלין. ומ"מ כתב דלא ירסקנו בידים ממש, וציין לשו"ע סי' ש"כ ס"ט ע"ש.

ולענין תבלינים העלה שם דאם ראויין לאכילה בלא בישול שרי, אך אם אינם ראויין לאכילה בלא בישול אסור, ודומני שהרבה מן התבלינים כפפריקה, פלפל שחור ועוד, משמשים לטיבול סלטים בלא בישול וכיו"ב, ולפי"ז פשיטא דשרי לטלטלן ואפילו שלא לצורך, ומכש"כ מלח, וכמשנ"ת.

איברא דבעיקר דברי מו"ר הגרח"ק שליט"א דכתב דאין דינו כאוכלין וכו' אבל דינו כחפץ, י"ל דהא במתני' מעשר שני (פ"א מ"ה) אי' הלוקח מים ומלח וכו', ופי' שם הרע"ב בתו"ד וז"ל: יצאו מים ומלח שאע"פ שהן אוכל אינן גדולי קרקע, ע"כ ע"ש, הרי דחשיב מלח כאוכלין, וצ"ע.

אכן לפי מה דביארנו לעיל דבאמת מלח דבר הנאכל הוא, דינו כחפץ רק לענין הטומאה, י"ל פשוט דאין לו חשיבות אוכל מצד עצמו, לצד שאינו נאכל לבדו רק בעירוב ד"א, אך מ"מ אינו כחפץ שיחשב לכלי שאסור לטלטלו שלא לצורך בש"ק, לפי דמ"מ הוא חפץ דאכלינן לי'.

ויסוד לזה נראה מעירובין ר"פ בכל מערבין דאי' שם בכל מערבין ומשתתפים חוץ מן המים ומן המלח וכו', הנודר מן המזון מותר במים ובמלח וכו', וע"ש בסוגיא דערובין ובראשונים שם דמתפרש דכל מילי זייני ומשביעים לפי שעה חוץ מן המים והמלח, ע"ש היטב הדק, ועיין שו"ע או"ח סי' שפ"ו ס"ה.

וכן מתפרש מהא דאי' בב"ר (פרשה ס"ג סי' ט"ו) ויהי עשו איש יודע ציד וכו' - בבית היך מתקנין מילחא וכו', והו"ד ברש"י פרשת תולדות (כ"ה כ"ז), ובגור אריה למהר"ל ז"ל האריך בגדר מלח, וכ' בתו"ד וכן המלח שאינו עומד לעצמו אלא שנותן טעם באוכל וכו' וכו', ויש לך לדעת כי אלו שני דברים פטורים מן המעשר, המלח, שאינו דבר בעצמו ואינו עומד רק לתת טעם באחר וכו', ע"ש בכל דבריו. ועכ"פ נתבאר כדכתיבנא בעזה"י דודאי דנקרא המלח אוכל, רק דאינו ככל האוכלין, דרק אכלינן ליה בעירוב ד"א, אך ליכא ליה חשיבות אוכלין עצמית, ולהכי אינו מקבל טומאה, וק"ל.

ועיין ברכות (דף ל"ו ע"א) ומי גרע ממלח וזמית דתנן על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו, אצטריך, סד"א מלח וזמית עביד איניש דשדי לפומיה וכו', ע"ש. ועיין שו"ע או"ח סי' ר"ד סק"א דפסק כן להלכתא, ועיין במשנ"ב (סק"ה) דכ' ועל המלח הואיל ויש לו מזה על כל פנים הנאה קצת כשנותן לתוך פיו, ע"ש, הרי דאיכא פעמים שאדם אוכל המלח אף בפנ"ע, ומ"מ י"ל דכיון דהוא רק לעיתים כלישנא דגמ' עביד איניש דשדי לפומיה, להכי ליכא לי' חשיבות אוכל מצד עצמו, כגון דא"א לערב בו ואינו מקבל טו"א.

וברש"י ערובין (כ"ז ע"א ד"ה מים ומלח) כתב מים ומלח המעורבין מזון הן לטבל בהן פתו, ע"כ, ובהגהות דברי נחמיה להגר"ר נחמיה בירך זלה"ה הקשה דא"כ כל א' בפנ"ע ג"כ ראוי לכך, ומייתי זכר לדבר ממ"ש במתני' אבות פ"ו מ"ד פת במלח תאכל (וכן אחר כל אכילתך אכול מלח), ע"ש, והניח בצ"ע.

ואמנם הקו' מפת במלח תאכל אפשר די"ל ע"ד חידוד עפמש"כ הרע"ב שם בתו"ד וז"ל: אלא הכי קאמר אפילו אין לאדם אלא פת במלח וכו' אל ימנע מלעסוק בה וכו', ודלפי"ז י"ל דמיירי באביון כ"כ דליכא לי' אף מים לערב בהמלח, כדעבידו אינשי לטבל פתם במי מלח, ודוק. ומאי דקמקשי מהא דאחר כל אכילתך אכול מלח, כבר כתבנו דלא משום כך מקבל המלח חשיבות עצמית דאכילה, דלאו שמי' דאכילה הוא רק דעביד דמשים בפיו, מלבד זה נתבוננתי דזהו גופא הא דקאמרה מתני' פת במלח תאכל, משמע דאין הרגילות לאכול כן זולת עניים ממש, ודוק. וא"ש.

אכן הא דטובלין הפת במלח אחר ברכת המוציא נפסק להלכתא, וכמש"כ בשו"ע או"ח סי' קס"ז ס"ה, וע"ש ברמ"א, והגם דכ' הרמ"א סו"ס ק"ע דבמאכלים דידן דאיכא מלח אין אנו נזהרין במ"ש אחר כל אכילתך אכול מלח, כבר כ' המשנ"ב כאן (ס"ק ל"ג) דאעפ"כ מצוה להניחו על השולחן, ומייתי המשנ"ב מהמקובלים דיש לטבול פרוסת המוציא במלח ג"פ, וכן ראיתי דנוהג מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (מיהו לא כל פת טובה לטבלה במלח, דעי' קידושין (דף ס"ב ע"א) דאמר מר פת פורני חריבה במלח ובצלים קשים לגוף כחרבות, ע"ש). ולענין טיבול המצה במלח, עיין שו"ע הלכות פסח סימן תע"ה ס"א ובנו"כ שם, ומ"ש הפמ"ג שם (א"א סק"ג), ובספרי משה ידבר מהדו"ת (סימן כ"א) כתבתי בזה קצת, ואכמ"ל.

אחר כתבי כל זה נתעוררתי דיל"ע מב"מ (ק"ז ע"ב) ד"א מחלה ששמונים ושלשה חלאים תלויין במרה, וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן, ע"ש, ומשמע דמלחא מעליא לפיתא. ולפו"ר נלע"ד דאפשר ליישב זה בכמה אנפי, חדא די"ל בדייקא בצפרא מעליא וכלישנא דגמ', או דנימא דבזמנם לא היו נוהגין לאפות הפת במלח כהאידנא, להכי הטיבול דילי' הי' מעליא, או דנימא דכוונת הגמ' דיטביל במעט מלחא, ובכה"ג שפיר הוי למעליותא, או די"ל עפמש"כ מהרש"א שם דמ"ש בגמ' הכא הוא כדבריהם באבות פת במלח תאכל ע"ש, ולפי"ז לק"מ וכמשנ"ת (ובעיקר הא דאחז"ל פת במלח תאכל וכו', עיין באורך בספר אריה שאג להגה"צ רבי אריה ליביש הלברשטאם זלה"ה מזמיגראד חלק ו' עמוד קע"ט ואילך).

אם מותר לשחק בכרטיסיה משומשת בש"ק

בספר הלכה ערוכה להג"ר אברהם צבי הכהן שליט"א (פ"ט עמוד קי"ד) העלה דכרטיסיה משומשת שיחדוה למשחק, לשחק בה בקביעות, לבני אשכנז מותר לטלטלם, ולבני עדות המזרח אסור, ע"ש. וכדבריו העלה בספר דיני מוקצה לרא"ח עדס שליט"א, ע"ש. ובספר קצות השבת לר"מ חזקיה שליט"א כתב דכרטיסיה משומשת הוי מוקצה מחמת גופו, ואם גם מקפיד לשמרה הוי מוקצה מחמת חסרון כיס (ככרטיס נסיעה שאינו משומש).

אולם בספר שלמי יהודה לרי"א הלשטוק שליט"א (פי"ב סק"ט) כ' דכרטיסיה שבתוקף הוי מוקצה, ושאינה בתוקף אינה מוקצה, וכן ראיתי בספר לוח המוקצה להג"ר יהונתן בן צור שליט"א דבערך כרטיסיה ציין למ"ש איהו גופי' בענין טלכרט, ושם כתב דאחר השימוש בו מלאכתו להיתר, כיון שנוצר באופן מיוחד גם בכדי שיהיה בו שימוש, ודינו ככל המשחקים לקטנים דאף לשו"ע מלאכתו להיתר, וכ"ז הוא דלא כהני אחריני דנקיטנא.

שוב שאלתי מהגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי שליט"א אם מותר להקטנים לשחק בכרטיסי' משומשת בש"ק, והשיבני "אם הם מייחדים את זה מערב שבת אפשר", אמנם כרטיסיה ברת שימוש פשיטא דהוי מוקצה, וכבר כתב בחוט שני למרן הגרנ"ק שליט"א (חלק ג' עמוד ק"י) דכרטיסיה של אוטובוס דינה כמעות דהוו מוקצה מחמת גופו, כיון דאין בה שימוש בגוף הדבר אלא שהיא משמשת לשלם בה, והיא כמעות, ואית ביה שטרי הדיוטות דהוי כשטרי חוב, ע"ש. ואם מותר לקרוא הכיתוב דעל גבם, יעויין בספר איל משולש (פ"ב ס"ו) ובבירורים בסוה"ס (ב', ד'). וע"ע בספר שטרי הדיוטות לרי"ז פישר שליט"א (פ"א הערה ה') דכלל כרטיס נסיעה בשטרי הדיוטות [ולפום כמה טעמי דשטר"ה י"ל בכה"ג דהכרטיסיה מזה עידן ועידנים, והמעות הנקובות ע"ג אינם כהנהוג האידנא, אי שרי, ויל"ע].

הנה לפני איזה שנים שאלתי להגאון רבי צבי ובר שליט"א רב דנוה יעקב מזרח בירושל"ו, דשמעתי משם הגרש"ז אויערבעאך זלה"ה דמוקצה מחמת איסור זהו דייקא אם משתמש בדבר עצמו כפטיש וכו', אך כל דבר הגורם למוקצה שרי, ולפי"ז יעלה דכרטיסי' דהוי רק גורם למוקצה שרי, וכתב לי הגר"צ ובר שליט"א וז"ל: "לא שמעתי שמועה זו, ומסתבר שכרטיסיה הוי מוקצה שמלאכתו לאסור", עכ"ל. ולעיל הבאנו מהחו"ש דכרטיסיה הוי כשט"ה, ודוק.

יחוד כלים לשבת

יל"ע אם יש ענין לייחד כלים נאים לש"ק, והראוני בס"ד בספר חוט שני למרן הגר"נ קרליץ שליט"א הלכות שבת (ח"א עמוד מ"ג) דכתב וז"ל: יש מייחדים כלים מיוחדים לשבת לסעודות שבת, והוא משום כבוד שבת כמו שעושים לכבוד אורח חשוב, ועכ"פ אם משתמשים בשבת בכלים חד פעמיים המצוי בזמנינו יש בזה מיעוט בכבוד השבת, שהרי לאורח חשוב לא היו משתמשים בזה [אם לא במקום הצורך], עכ"ל. ובשער הציון שם (ס"ק י"ח) ציין לדברי המס"י (פרק י"ט), ע"ש בלישנא, ודוק היטב.

ומצאתי בספר כתבי קודש פשעווארסק (חלק ב' מכתב י"ח) במכתב מהרה"צ רבי משה יצחק געווירצמאן זלה"ה, דכ' וז"ל: והכלי על מוצש"ק אשר שלחתם לי לע"ע לא שתיתי בו, כי כתבתי לכם אשר אני רוצה תחילה כלי כיוצא בה, ויהי' נכתב עליו לכבוד ש"ק בפירוש, לכבוד שבת קודש, עכ"ל.

והמו"ל דשם ציין למג"א הלכות שבת (סימן ר"נ סק"א) דכתב "ויאמר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת", ובשל"ה הק' (מסכת שבת פ' נר מצוה) כ' "וכל מה שקונה ומכין ומבשל לשבת יאמר דבר זה אני קונה או מבשל לכבוד השבת, ואז מתפשט הקדושה בזה התבשיל וריחו נודף מעין רוחני, והכל לפי מה שהוא האדם וכפי שיעור מעשיו ומחשבתו ודביקותו", ובהגהות מנחת פתים להגאון רבי מאיר אריק זלה"ה אמג"א הנזכר כתב וז"ל: ועיין בירושלמי מעשרות (פ"ד ה"ב) בהא דקאמר שם כלכלת שבת לא מיזדבנא, דמשמע קצת דדבר שיחדו לשבת לא ימכרנו, ע"כ, וע"ש.

אכן ברירא דאין רמז מהירו' דמייתי המנחת פתים להא דיש ענין לקנות כלים מיוחדים לשבת, רק דנתבאר שם דאזיל אתאנים דהיו בכלכלה, ועלייהו קאמר בירו' כלכלת שבת לא מזבנא, ע"ש היטב, וזהו דהוכיח המ"פ דמשמע מהעובדא דירו' שם דלא רצה למכור התאנים, דדבר שיחדו לשבת לא ימכרנו, רק דאמנם דאם כבר קנה כלים ויחדן לש"ק, יל"ע אם יכול למכרן מאחר דיחדן לש"ק, ויל"ע.

וכששאלתי מהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א אם יש ענין לקנות לש"ק כלים מיוחדין ונאים, השיבני דרצוי (אבירא דבדברי בזה עם מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א הי' משמע מדבריו דאין בזה שום ענין, ובל"נ עוד חזון למועד להרחיב בדעתי' דמו"ר הגראי"ל שליט"א בגדרי עונג שבת).

בהא דפסיעה גסה נוטלת א' מת"ק וכו'

בהא דכתבנו בגליון נ"ו מענין פסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם וכו', הנה מצאתי עתה בספר הלכות ומנהגי מהר"ש לרבינו שלום מנוישטט ז"ל (ס"ק י"ג) דאי' שם: אמר מהר"ש ז"ל שכך זכור כשהיה יניק ראה מאביו מה"ר יצחק ז"ל כאשר היה מקדש על השולחן בשבת, לעולם היה נותן עיניו נגד הנרות שעל השולחן, ואמר מהר"ש ז"ל הטעם שהדין כך, מי שמברך ברכת המזון צריך שיתן עיניו בכוס, והטעם כדי שיוכל לכוין, ואמר מהר"ש ז"ל שמצא בשכל טוב הטעם, כי פסיעה גסה נטלת א' מה' מאות ממאור עיניו של אדם, וב' פעמים נר בגימטריא ת"ק, ולכך לוקחין ב' נרות, ואז כשיסתכל בהן יהא לו רפואה, ע"כ. וע"ש בהמשך דבריו, ועיין מ"ש הרמ"א באו"ח סי' רע"א סעי' י', ועיין במהרי"ל הלכות שבת (עמוד נ"ד) דנקיט כהאי טעמא דכ' השכל טוב, ונסתפקתי לפום טעמי' דהשכל טוב, היכא דאית ליה רק נר א' אם יש ענין להביט בו או לאו, דמשמע דהא דיהי' לו רפואה לעיניו הוא בכה"ג דמביט בב' נרות

דעולה ת"ק, ומ"מ אפשר דאף בדאית לי' חדא י"ל דיביט, דלכה"פ חצי רפואה תהי' לו, וי"ל"ע בזה.
עוד יש לעיין במה דמצוי דמדליקין על כל ילד נר נוסף, אם יש קפידא דיביט דייקא על ב' נרות או דאפילו על כולן. וכן י"ל"ע על איזה ב' נרות יסתכל בגוונא דיש נרות רבים, ולפום פשטא נראה דיסתכל על ב' הנרות דהדליק לכבוד ש"ק, וי"ל"ע. וע"ע בספר פתורא דאבא, ממנהגי האר"י הק' (ענייני שבת אות י"ח), מ"ש בענין ההסתכלות בנרות, ובהגהות בני אבא שם, ואכמ"ל.

הזכרת שם השם בזמירות שבת

נסתפקתי אם בזמירות שבת יש לזמר את שם השם כמופיע, או דיאמר "השם", והן עתה מצאתי בשו"ת אבני ישפה להג"ר ישראל פסח פיינהנדלר זלה"ה (חלק ג' סימן כ"ג) דנשאל בזה, והשיב דמסתברא דיש לומר את שם השם ממש, כיון דזמירות שבת נתקנו ע"י גדולי עולם לאמרם דרך שבח והודאה, והרי במשנ"ב (סימן רט"ו ס"ק י"ט) כ' דדרך שבח והודאה שרי לאדכורי, והוסיף שם דגם אם ירצה אדם להחמיר אינו נכון, דהזמירות מאבדות צורתן מכפי שנתקנו בהזכרת ה', ודמי לאומר סליחות ופיוטים בלא הזכרת ה' ממש, דודאי הפסיד מערך התפילה, וה"ה לזמירות, וסיים וז"ל: "אמנם מו"ר גאון אחד שליט"א (כמדו' כוונתו למרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב שליט"א) אמר שאין לומר גם ה' בזמירות, כי רק תוקן ע"י פייטנים, ולא זכיתי להבין דבריו", עכ"ל. וע"ש.
והלום שאלתי זה מקמי' מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, והשיבני מו"ר הגראי"ל שליט"א דבבריסק אין אומרים, אלא דאמנם העירני מו"ר הגראי"ל שליט"א דבסליחות אומרים כל פעם אלוקינו ואלוקי אבותינו, ומה ההבדל.
וכששאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם אפשר לומר שם ה', אמר לי דאפשר להגיד, והוסיף ואמר לי דיש כאלה שלא אומרים, אבל על פי הדין אפשר להגיד, ע"כ. וכן כששאלתי מהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א אם אפשר לומר, אמר לי דכן.
ואעיקרא דהאי מילתא יש לעורר דהרי הך שאילתא היא גם כאשר לומד גמרא וכיו"ב ויש שם ה', אי שרי לקראו דרך לימודו, ועיין בספר טעמי המנהגים (עמוד תצ"ז) דכתב וז"ל: כתב קיצור של"ה, מצאתי כתוב בשם גדול אחד ובשם ספר אומץ יוסף סימן שי"א וז"ל: אע"פ כשמזכיר את השם לבטלה עבירה היא בידו, אם מזכירו דרך לימודו מצוה להזכירו בפי' אדנ"י, ולא לכנות לומר אדושי"ם וכיוצא, דאין דרך כבוד כלפי מעלה לכנות, עכ"ל. וכתב עוד שהאר"י ז"ל הזהיר שלא להזכיר מטטרו"ן, רק מט"ט, ושלא להזכיר סמא"ל, רק ס"מ, אבל אותן המלאכים שיש להם שמות כבני אדם כגון, מיכאל, גבריאל, רפאל, שרי לקוראן בשם, ע"ש. וע"ש עוד בטעמי המנהגים (עמוד ר') דהוסיף בהאי ענינא עוד איזה ציונים, ולא באתי אלא להעיר. ואגב גררא יעויין בקונטרס צוף יהונתן לידידנו הר"י הוניגסברג שליט"א, דבראשו הדפיס קונטרס צוף זקנים, ומייתי שם איזה ביאורים על זמירות שבת ממו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, ובריש הביאורים כ' דיש לדעת שמחברי הזמירות היו אנשים גדולים, והכל נכתב בדקדוק כדת וכדין, ע"ש.

אכילת דגים בשבת

אמרתי לציין בזה קצת לאיזהו מקומן שדיברו בענין אכילת דגים בשבת וטעמה, בגמ' שבת (דף קי"ח ע"ב) במה מענגו, רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמי' דרב אמר בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין, רב חייא בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג, מאי היא, א"ר פפא כסא דהרסנא, ופירש"י כסא דהרסנא דגים קטנים מטוגנים בשמן קרביהן ובקמח, ע"כ. וע"ש לקמן (קי"ט ע"א) רבא מלח שיבוטא, ובעובדא דיוסף מוקר שבי (ומ"ש בגמ' שם כוורא, עיין סוגיא דמו"ק (י"א ע"א) ובתוס' שם). ועמ"ש מרן הגרחיד"א ז"ל בפתח עינים על אתר (ד"ה יוסף מוקיר שבי).
ובמשנ"ב סי' רמ"ב (שלהי סק"א) כתב: "גם טוב שיאכל בכל סעודה משלש סעודות דגים", ע"כ. ובטעמא דמילתא כתב בביאור הלכה (ד"ה זכר למן) וז"ל: ומה נמרצו אמרי יושר של התורת חיים שכתב טעם הגון לזה, והוא לפי דשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתיד לבוא, שהוא יום שכולו שבת, ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו, היינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולויתן וכו', עי"ש.
ובשל"ה הק' (הנהגת שבת עמוד קס"א) כתב: "וגם רוב צדיקים מגולגלים בדגים", עי"ש, וע"ע בספר אור השבת להג"ר עקיבא יוסף אייזענבאך (פרק ד' סימן ג' ואילך) מ"ש בזה, ועיין בספר דרכי חיים ושלום מנהגי האדמו"ר ממונקאטש זלה"ה (סדר ליל שבת אות קצ"ה), דאי' דאכילתו מכל מאכל הי' מעט מזעיר, אמנם "רק מהדגים אכל קצת יותר משארי המאכלים", ע"ש ובמ"ש בהערות שם באורך. ומזה זמן ראיתי בספר אדיר במרום המלוקט ממנהגי הרה"צ רי"ד זלה"ה מסאקאליע, דהביא שם בהערות כמה טעמים לאכילת דג בש"ק, ואינו לפני לעיוני ביה, ובמק"א ראיתי דהדפיסו על הרה"צ רבי שמעון נתן נטע בידרמן זלה"ה מלעלוב שהי' לו ענין גדול דדגי השבת, והיה קונה דגים בטבריה, ולעיתים אף היה דג בעצמו מן הים, וכן חזיתי להאדמו"ר הרה"צ רבי חיים אברהם ראטה שליט"א בהגה"ק מהר"א ז"ל משומרי אמונים, דבעת עריכת שולחנו בליל ש"ק אוכל הדג בכוונות נשגבות, וד"ל.
והלום ראיתי בשלהי ספר טל חיים מהרה"צ מהר"ח זלה"ה מאטיניא דהביא לזה ג' טעמים, א) דבסנהדרין (ק"ח ע"א) אי' דלא חטאו הדגים בדור המבול, ובזה נעשו מבחר היצורים, וראויין לאכלן בש"ק מבחר הימים. ב) ששאר בע"ח יש להם עליה ע"י שחיטה ומליחה וכו', משא"כ דגים, להכי אוכלין אותן בש"ק להעלותם. ג) דש"ק מעין עוה"ב, עלמא דקשוט, וראויה שיאכלו בה דגים החיים מתחת למים, ואינם רואים את עולם השקר, ע"ש. וע"ע כמה טעמים בזה בספר טעמי המנהגים (עמוד קמ"ג ואילך), ונלאתי להעתיק כל דבריו שם.
ועיין בספר החזיונות למהרח"ו ז"ל דנדפסו בסופו תיקוני שבת מהגה"ק ר"א הלוי הזקן, אחד מתלמידי החכם בעל הפרד"ס, ושם (עמוד תק"ד) כ': צריך לאכול דג בשבת, ומה טוב שיהיה בכל שלש סעודות, שהוא רומז ליסוד עולם הנקרא שבת, ונקרא שלום בסוד (ויקרא כ"ו ו') ונתתי שלום בארץ וכו', ועמ"ש בזה ע"ד הסוד.
והנה אמ"ש בגמ' דשבת רבא מלח שיבוטא, חזי הוית בספר דבר בעתו להגה"ק רבי ששון מרדכי משה זלה"ה, דכתב (דל"ח ב' מדה"ס) וז"ל: רבא מלח שיבוטא, הנה הדגים יש בהם ריבוי ניצוצות כנודע, ולכן יש שאין אוכלים דגים בחול, שאין כח ביד כל אדם לברר ניצוצות רבות אם לא בכח ועזר השבת, ועוד לפי שמתגלה הרצון במנחת שבת, דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון, בשעה שיתגלה עינא פקיחא, ולמאי היא רמיזא לנוני ימא, ואימתי אתגלייא במנחה בשבת, ולכן רבא משמחתו באותו רצון המתגלה בשבת הנרמז לעין הדג, שהוא עינא פקיחא, היה מתקן הדג בעצמו ובכבודו לעורר הדברים העליונים, שבזה יושפע הארת תוספת שבת במאכל הדג ההוא ויסייע לברר, עכ"ל, ודפח"ח.
אמנם עיין בספר אוצר השבת להג"ר אשר אנשיל כ"ץ שליט"א (סימן רמ"ב אות מ"ו) דמייתי משו"ת חבלים בנעימים (ח"ב או"ח סימן ח') דהוי עובדא ופשטו רוצחים על מאות מאחב"י והרגו בהם ושדדום וכו', רחמנא לצלן, וכיון שבקיבוץ נדבות גרידא לא יעלה סך הגון לכלכל כל הנפגעים וכו', להכי תיקנו דכל איש עשיר ועני יפרישו למעשה הצדקה כמחיר דגי השבת בעד נפשות ביתו, וביאר שם דאין חשש לא לאכול דגים בשבת אחת, ולחסר זה וליתן הכסף לצדקה, עוד כתב החבלים בנעימים דהרמב"ם כשפירט דינא דעונג שבת השמיט הדגים, וכן השו"ע והרמ"א ז"ל לא הביאו אכילת דגים, ומייתי מהפמ"ג (סי' רמ"ב א"א סק"א) דדגים אינו לא מדין תורה ולא מדרבנן, מאחר דיש לענג במאכלים, עי"ש (ובענין אם חפץ לצמצם בהוצאות שבת, וליתן אותם מעות לת"ח ולשמח לב עניים מרודים ולהחיות לב נדכאים, עיין מ"ש בספר חסד לאלפים להגה"ק רבי אליעזר פאפו זלה"ה סי' נ"ר ורנ"א אותיות ה' ו' ע"ש).

קיפול טליתו בידי אחר

בגליון נ"ה הבאנו מהבא"ח (ש"ר פרשת נח אות ט"ז) דכתב משום האחרונים דכל אדם יקפל טליתו כל יום אחר התפילה, ולא יתננו לשמש לקפלו דקשה למזל, עי"ש. והנה מצאתי בספר נמוקי אורח חיים להאדמו"ר ממונקאטש זלה"ה (סימן ש') דמייתי ראי' להמהרי"ל דיש לקפל טליתו במוצ"ש וז"ל: "וצריך לעשות בעצמו כמנהג אבותינו ורבותינו הצדיקים זי"ע, דאם לא כן מה מצוה איכא בקיפולו שיהיה נחשב מתעסק במצוה בתחילת השבוע", ע"כ, ועמ"ש בנמוקי או"ח הלכות תפילין. עכ"פ מבואר דאיכא בהא מצוה, ולפי"ז שייך זה בכל יומא ויומא ולאו דוקא במוצ"ש. אולם כמדו' דיש מרבותינו דלא הקפידו בעצמם לקפל הטלית ונתנו לשמש, עיין בספר הזיכרון זכור לדוד (חלק א' במנהגי החזו"א אות כ"ז) דהביא מהגר"י ברטלר שליט"א דהחזו"א ז"ל אמר לנערו המקפל טליתו דיקפל באופן דהבטנה תהי' בחוץ וכו', הרי דלא קפיד מרן החזו"א ז"ל בזה.

שימוש בטלית

ראיתי מאי דהוסיף על דברינו בחכמה בענין אם יש לייחד טלית לש"ק, הרה"ג מהר"ח דחבש שליט"א, רב דק"ק שתילי זיתים בראש העין, איברא דבין השיטין הזכיר דבר שלענ"ד תמוה במקצת, והוא דבתימן היה להו ב' טליתות, חד דיום חול וחד דשבת, וטלית דיום חול עשו הקשרים והכריכות כדעת הרמב"ם, "לפי שהיו משתמשים בטלית לצרכיהם כגון להניח בזה פירות וכדומה, אבל בשבת שלא היו משתמשים בטלית תשמיש של חול, עשו הקשרים והכריכות כמנין הוי"ה, עשר, חמש, שש, חמש", ע"ש בכל דבריו.
ובעניותי לא ידעתי על מה סמכו בני תימן להשתמש בטליתם לאכסון פירות, דלכאורה הוא תשמיש מבוזה, אטו הטלית שקית פירות. וע"ע בספר גנזי הקודש לר"י פיינהנדלר שליט"א (פרק י"ז), עי"ש. ותו צ"ע, מה בכך שבטלית של יום חול עשו הקשרים והכריכות כדעת הרמב"ם ולא כמנין הוי"ה, אטו בכך הטלית פחותה בקדושתה מטלית דיש בה קשרים וכריכות כמנין הוי"ה, וצע"ג. ובעיקר הענין דקשרים וכריכות דעושין בציצית, הלא ישנם בזה דעות ומנהגים שונים, וכ"א יסודתו בהררי קודש, ונהרא נהרא ופשטי', ועיין בשו"ע הלכות ציצית (סימן י"א ס"ק י"ד), ובספר מאסף לכל המחנות להג"ר יחיאל מיכל סג"ל גאלד ז"ל (ס"ק קכ"ד) דמייתי כמה דעות בזה, ובספר ארצות החיים להמלבי"ם ז"ל, ובמשנ"ב ובבן איש חי (ש"ר פרשת לך לך). עוד י"ל"ע אם ביום חול יכול לעשות קשרים וכריכות כאלו, ובש"ק אחרים, ואולי לצד שהוא רק מנהג אפשר בתרווייהו, וי"ל"ע.
ומה שהביא בשלהי דבריו מר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א דלדעתי' נראה דביו"ט אי"צ טלית מיוחדת, דאף דאי' דיהיו בגדי יו"ט יותר טובים מדש"ק משום שמחה, מ"מ זהו בעיקר הבגדים שאדם לבוש בהם וכו', ע"ש.
הנה יש לעורר דאף אם נימא כן, כל זה הוא דייקא כשטליתו נקיה ונאה, וכפי הרגילות דבד"כ לובשין ביו"ט הטלית דש"ק, אך אי לאו הכי גורם ח"ו לקטרוג, וכאשר כתב בספר חסד לאלפים להגה"ק מהר"א פאפו ז"ל (סימן כ"ד אות ה') וז"ל: ישתדל שיהא טליתו נאה ומכובס ונקי משום זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו, ב'), וכמה מהגנות והבושה למי שמתלבש מלבושים נאים כאשר תשיג ידו, והטלית בלוי וקרוע, ילבש בושה ויתעטף כלימה, ונפשו תהיה עגומה, וידאג מן הנקמה, רחמנא לצלן, עכ"ל.

בהא דנקראת סעודה רביעית "מלוה מלכה"

בשבת (קי"ט ע"ב) ואמר ר' חנינא לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת וכו', ופירש"י (ד"ה במוצ"ש) וז"ל: נמי כבוד שבת ללוות ביציאתו דרך כבוד, כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר, ע"כ. ועיין שו"ע או"ח סימן ש', ובמשנ"ב (סק"ב).
והנה בספר אור החמה להגה"צ רבי זונדל קרויזר שליט"א (או"ח סי' ש') הקשה דהיכן מצינו דמלוין מלך ע"י אכילה, ויישב שם דכשם שבשבת המלך עמנו ע"י הסעודה, כן הוא במלוה מלכה דאוכלין להרגיש דהמלך עמנו, ותו תי' די"ל דהרגילות כשמלך עומד להפרד עושין סעודה לכבודו להפרד מתוך אהבה (וכתב דנפ"מ בשעת סעודה לשם מה אוכל, עי"ש).
ואמנם שאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם מלוין מלך ע"י אכילה, ואמר לי שכן. והוסיף ואמר דגם בשבת אוכלין (וכפה"נ כוונתו בתי' זה כיישובו הראשון דהאור החמה). ומו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א השיבני אהאי שאילתא: "אם היית מתרץ רמב"ם קשה הוא גם היה שמח", אמנם למעשה אמר לי (דסעודת מלו"מ ע"י אכילה) דא"א באופ"א, אלא דעדיין יש לדקדק דרש"י ז"ל כתב כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר, ובדוגמא זו הלא ודאי שלא שייך אכילה. ונראה בס"ד עפמ"ש בספר גדולות אלישע להגרא"נ דנגור זלה"ה (סימן ש'), דמייתי מהמחזיק ברכה דמה"ט נהגו לזמר פיוטים במוצ"ש ללוות את השבת ביציאתה, ע"ש. וע"ע במשנ"ב סי' ש' (סק"ג) ובאחרונים, והרי כן הוא הרגילות דכשהמלך יוצא מן העיר שרים לפניו.
מיהו הני פיוטים לאו מדינא נינהו רק מנהג, וכדאמר לן מו"ר הגרח"ק שליט"א לעיל דבהאכילה מתקיים ליווי המלך, וכמשנ"ת. ומו"ר מרן הגרח"ק שליט"א גופי' אינו נוהג לזמר במלוה מלכה זולת שיר המעלות בשוב ה' וכו' דאומרין לפני ברהמ"ז, דשר אותו בנעימה.
וע"ע בספר מעדני איש בעניני מלוה מלכה לר"א שושן שליט"א (עמוד צ"ב ואילך) מ"ש בעיקר שמא דסעודת מלו"מ, ע"ש. וע"ע בספר ישמח ישראל לרי"ש אברמסון שליט"א (עמוד ע"ז) מ"ש בזה, ומאי דמייתי מהשלה"ק משום ס' תולעת יעקב (סימן ע"ז), ע"ש.

בדיני מוקצה לכמה דוכתין

בגליון ח"ן כתבנו קצת בדיני מוקצה, והן עתה נוספו אצלי בס"ד כמה מ"מ ציונים והערות בזה, ואמרתי לקובעם כאן, ולפי סדרן, אם מותר לשחק עם סביבון בש"ק - כתבנו דאם משחק בהם למטרת משחק ולא ע"מ להרויח שרי, ומצאתי כן בספר עוקר הרים לרש"י סלומון שליט"א (עמוד קנ"ד) שהעלו כן דרוב הסביבונים אינם מיועדים אלא למשחק ולא להרויח, ופשיטא דשרי (וע"ש עמ' קמ"ט לענין ספר טלפונים, והביאו ע"ז מכתב מהמח"ס שלמי יהונתן, ע"ש היטב, ובגליון נ"ז הארכנו בזה ע"ש בס"ד). ולענין סביבון המשמיע קול, עיין בקונטרס עונג שבת (ענף י"ח אות ב') הנדפס בשלהי ספר מנוחה שלימה חלק ג' להג"ר שלמה כהן שליט"א, ע"ש מה שכתב בזה.
אם ביצה חיה הוי מוקצה בזה"ז - הארכנו טובא דפשיטא דלא הוי מוקצה, והנה בספר שלמי יהונתן להג"ר יהונתן בן צור שליט"א (חלק ג' עמוד קס"ו אות ב') כתב דשמע בשם פוסק גדול דפסק דאף ביצים חיות בזה"ז יש לדונם כמוקצה גמור, לפי שאין דרך לאכלן כך, ותמה עליו שם בשלמ"י מדברי הש"ך ביו"ד (סי' קי"ג ס"ק י"ד) דביצה חשיב נאכל חי ע"י דוחק גדול וכו', ומה דעכ"פ הניח שם בשלמ"י בהמורם להלכה (אות ד') דמשמע דאין צד לאסור, ודכ"פ הערוה"ש, אך יש שפקפקו בזה, וצ"ע. הנה לפום מאי דכתיבנא בגליון קודם, נלע"ד דשרי לכתחילה, דלא נשתנה מזמן חז"ל להאידנא במאומה, ע"ש בנמוקינו בס"ד (אכן העלה שם נ"מ נפלאה אם ביצה חיה מוקצה או לא, דהא לדעת מרן הגרישא"א שליט"א יש להסיר המוקצין מדלת המקרר בער"ש, ואלו הסוברין דהוא מוקצה עליהם להסירם).
וע"ע בספר שלמי יהודה לרי"א הלשטוק שליט"א מ"ש בדינא דביצה חיה, ובמ"ש הגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה בהנדפס שם בסוה"ס.
שימוש בכלים יקרים דקפיד עלייהו בש"ק - מה שכתבנו לדון אם מותר ללמוד בכ"י דצדיקים, הנה נתעוררתי דיל"ע במה דמצוי דיש כאלו דיש באמתחתם כלים מצדיקים, והנה אם משתמשין בהם ודאי שרי, אך יל"ע בכה"ג דמקפיד עליהם ואינו משתמש בהם, אם הוו מוקצה או לאו.
ומצאתי בספר לעטר פתורא להג"ר חנוך העניך אשכנזי שליט"א (סימן ש"ח ס"ג אות ו' עמוד פ"ט) דכתב דכלים יקרים ככוס של צדיקים שאין משתמשין בה כלל, רק להראות לנוי, יש לה דין מוקצה מחמת חסרון כיס, ע"ש (וזהו לפום מאי דכתב איהו גופי' שם עמ' ס"ח סעיף א', ע"ש היטב).

הגבהת לחם המוטל ברחוב בשבת

בגליון קודם כתבנו להסתפק היכא דרואה לחם המוטל ברחוב בבזיון בש"ק אי שרי להרימו,

והנחנו בצ"ע. והנה עתה שאלתי זה מקמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני דאי אפשר. אולם בדברי בזה עם מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, ושאלתיו דלדעתי' דבאית ביה כזית מסתמא יש להרימו (עיין בגליון קודם מש"נ), היכי הוי דינא בש"ק אם מותר להרימו, ואמר לן מו"ר מרן הגראי"ל שליט"א דהלא יש בעי' דטלטול, אכן אם זה בפחות מד' אמות ויכול להביאו למקום אחר (המכובד לו וכו') אפשר, עכת"ד.

אי שרי לקנח סכין המילה בשבת וכו'

בהא דהרחיבו הירייה אי שרי לטלטל סכין דמילה בשבת לאחר המילה, הנה יש לדון אם מותר לקנח הסכין אחר המילה בש"ק, ועיין בספר אות שלום להגה"צ מהרח"א שפירא זלה"ה ממונקאטש הלכות מילה (סי' רס"ו ס"ב), דמייתי מספר מגדול עוז להיעב"ץ (בריכה עליונה נחל ז' אות ז') דכ' דבשבת אין לקנח האזמל מן הדם, אולם האות שלום כתב אדברי המגדול עוז דקשה ליזהר בזה, דאם יניחנו למוצ"ש יעלה חלודה, ונודע דחלודה הוא ארס דאית ביה סכנת נפשות, ואם באנו להחמיר בזה הוא הפסד מרובה, דבכל פעם דימולו בש"ק יצטרכו סכין חדש, וא"א למצוא דבר שכזה בכל עת, והוי דבר שא"א, ע"ש מאי דפלפל בזה, וסו"ד מסיק דיש להתיר לקנחו ע"י תינוק לכתחילה בשבת כיון דאין הקינוח מלאכה, ע"ש בדבריו.

ונלע"ד דהגם דכהאידנא איכשר דרא, ואפשר בנקל להשיג סכיני מילה בשופי, מ"מ אם נחמיר עלי' דלא לקנחו ימנע עצמו מלמול בש"ק לצד דהוא הפסד מרובה שלא יעלה חלודה וכו', ויש לברר המציאות כהאידנא. (ובעיקר הסברא דמימנע ולא מהיל לענין טלטול הסכין בש"ק אחר המילה, כבר האריכו איזה ת"ח בגליון הקודם מדברי הרמ"א והנו"כ, ע"ש. וע"ע בס' ראשון לציון לרבינו מהר"ח בן עטר זלה"ה (יו"ד סי' רס"ו ס"ב) דכ' בתר"ד אלא אפשר משום שלא יאבד יצניעהו שם במקומו מטעם שלא יבוא לידי מניעה, ע"כ, וע"ש בדב"ק). ואי שרי לשטוף סכין המילה אחר הברית, עיין בספר אוצר הברית להרי"ד ויסברג (ח"ג עמוד תצ"ב) דמייתי מהמג"א סי' של"א סק"ב דכ' משו"ת המבי"ט (ח"ב סי' פ"ט) דאסור כיון שאינו לצורך שבת, אמנם עיין בערוך השלחן (יו"ד סי' רס"ו אות ט"ו) דהתיר קינוח הסכין אחר המילה, ונקיט טעמא דידוע דסכין דמילה אם לא יחזיקוהו בנקיות יזיק לתינוקות, ועד דמנקין אותו לא שייך ביה מוקצה דחשיב צרכי מילה וכו', ע"ש.

ולענין השאלה במה יקנח המוהל ידיו מדם המילה, עיין בספר מור הרים להר"מ פירר שליט"א הלכות שבת (ח"א עמוד קצ"ח) מ"ש גבי מי שנתלכלכה ידו בדם, וז"ל: ולפי דרכינו מי שזב דם מגופו יוכל לקנח אותו אפילו במגבת שמשתמש בה עתה לקנח את הידים, ואין צריך ליקח דוקא מגבת שנזרקה לסל הכביסה שאינו חושש לנקיונה, ומ"מ לכתחילה עדיף ליקח ממחטה חד פעמית, דבזה ליכא למיחש לאיסור צובע גם למאן דמחמיר בזה, כי אין דרך צביעה בדבר כזה, עכ"ל ועי"ש (וע"ע במור הרים הנ"ל ח"ב עמוד קס"ז).

ובאמת דיש להאריך בכל זה ממ"ש בשו"ע סי' שכ"ח (ס"ק מ"ח) ובמשנ"ב שם (ס"ק קמ"ו), ושו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן פ"ד) ושו"ע סי' ש"ב (ס"ק י"א), ועיין במשנ"ב מהדו' דרשו מאי דהביאו שם ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א. וע"ע סי' ש"כ (ס"ק כ'). וע"ע בספר שמירת שבת כהלכתה הנדמ"ח פרק י"ד (סעיפים כ"א כ"ט ועוד), ואכמ"ל בזה.

ואחתום בזה בברכה נאמנה שתזכו להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה, ולהאיר עיני רבנן ותלמידהון בדבר ה' זו הלכה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאויט"א.

ביקרא דאורייתא

משה חליוה - מח"ס ענפי משה ושא"ס - אופקים

בדין פתיחת בקבוק בשבת

שאלה: או"ח שי"ד. שמעתי בשם ח"א גדול (שליט"א) זצ"ל, שאף שאסור לפתוח פקק בקבוק בשבת, מ"מ אם מישהו (אולי מהמתירין לפתוח) פתח, מותר להשתמש בשתיה, ע"כ. ויש לשאול, האם מותר לגעת או להשתמש בפקק עצמו שנעשה לכלי ע"י הפתיחה (לאוסרין לפתוח).

תשובה: אין להשתמש.

בברכת התורה וייש"כ

אהרן בהג"ר יעקב הלוי שליט"א גרנדש - זכרון יעקב

בגליון "אליבא דהלכתא" (גליון נ"ז) הקשה הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (שאלה ג') בדין מסיר כינים, וזה אשר מצאה ידי.

לדין מוקצה - ראיתי שמציינים לרא"ש (פי"ד סי' א') דמשום צער התירו כמו שהתירו לגבי קוץ ברה"ר, ובתהלה לדוד כתב דהוא משום דהוי כגרף של רעי, ולכן לא אסרוהו.

ולדין בורר - כתב בשלחן שלמה (סי' שי"ט ח'-ב') דתולעת ע"ג עלה של חסה, כיון שהיא נפרדת לגמרי ואינה מעורבת עם עלי החסה, אין בהסרתה משום ברירה, ודומיא למש"כ הרמ"א (סי' ש"ב ס"א) גבי נוצה שמותר להסירה מן הבגד.

ובמקו"א (שלחן שלמה סי' שי"ט - י"ג ד') הוסיף הגרש"ז, דיסוד בורר הוא שאני מעונין בחלק א' בלא חלק ב', אבל אם מטרתו היא להסיר חלק ב' בכל אופן, אף אם אין חלק א' - אין איסור בורר בכה"ג, דהיינו אף אם לא הי' שערות כלל מ"מ לא היה מעונין בכינים, לכן לא חשיב כבורר.

בכבוד רב

אהרן בן פורת - ירושלים

לכבוד "אליבא דהלכתא".

בגליון נ"ז ראיתי לידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א שהביא כמה ספיקות בדיני מוקצה, ושם באות ב' כתב וז"ל: אם בשבת היה כלי שמלאכתו לאיסור בכיור, ולא יכול ליטול שם ידים, מפני שלא רוצה שיתקלקל הכלי, האם מותר לטלטל הכלי מדין כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך מקומו, או לא, מפני שדומה שמטלטל מחמה לצל [שלא יפסד הכלי], ע"כ.

ראיתי להעיר דלכאורה ספק זה שייך גם בכל מוקצה, מוקצה מחמת גופו, מוקצה מחמת חסרון כיס וכו', דמותר לטלטל אותם ע"י טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אם בכה"ג חשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר או לצורך דבר האסור, ולשיטת החזון איש יהא ספק זה בכהאי גוונא שהמוקצה מונח על דבר היתר, שאז אינו נוגע כלל במוקצה, אלא בדבר ההיתר ועושה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר אי שרי בנידון דידן. ונראה עכ"פ שבכלי שמלאכתו לאיסור שיכול לטלטול ע"י ככר או תינוק, וכמו שנפסק בשו"ע סימן ש"ח הלכה ח': יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק, וככר או תינוק לאו דווקא אלא גם שאר חפץ המותר, ואפשר שגם החולקים על השו"ע בכה"ג יודו, וי"ל. עוד שם באות ג' כתב וז"ל: האם מותר להוריד כינה מהראש בשבת, או דהוי בורר או מוקצה, ע"כ. ראיתי להעיר ממה שכתב השו"ע סימן שט"ז: והמפלה בגדיו מכינים לא יהרגם, אלא מוללן בידו וזורקן, אבל המפלה ראשו מותר להרגם, ומיירי בכינה הנולדת מן הזיעה, וכבר האריך בזה בביאור הלכה שם ד"ה להרגה, עיי"ש.

עוד שם באות ו' כתב וז"ל: בשו"ע או"ח (סימן ש"ח סעיף י"א) כתב מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ וכו', ע"כ. וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק מ"ו) וז"ל: וה"ה שמותר לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק, עכ"ל. וקשה לי למה דווקא בשעת הדחק מותר, הרי כלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו, ע"כ. וזה אפשר דלשיטתו אזיל דכל ההיתר לצורך גופו הוא רק כשאין אפשרות אחרת, ועוד אפשר דמצד משא נגעו בה, שאינו תכשיט עיי"ש.

עוד שם באות ח' כתב וז"ל: בגמ' שבת (דף מ"ג ע"ב) איתא אין מצילין את המת מפני הדליקה, ע"כ, וקשה הרי הוי מת מצוה שדוחה אפילו איסור דאורייתא, ולמה לא ידחה מוקצה דהוי רק מדרבנן, ע"כ.

ראיתי להעיר שמקור הענין דס"ל דליכא הכא בזיון המת כשנשרף, ואינו דומה למוטל בחמה ומסריח, ולכך היכא דאפשר לעשות במקצת היתר עבדינן ע"י ככר או תינוק, או טלטול מן הצד אף שזה לצורך דבר המוקצה דהיינו המת מותר, ואם א"א לו לא ע"י ככר או תינוק ולא ע"י טלטול מן הצד, מטלטלו טלטול גמור רק מהסיבה שאדם בהול על מתו ואתי לכבויי, ונחלקו הפוסקים בדברי השו"ע סימן שי"א הלכה א' שכתב וכל זה באותו רשות, אי שרי הוצאה של המת מפני הדליקה, וזהו אי סברת אתי לכבויי מתיר הוצאה או לא, אבל בזיון המת ליכא. שוב ראיתי למ"א סק"ג שכתב וז"ל: דליכא הכא בזיון המת כשנשרף וכו', עיי"ש.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זתים" ראש העין, ומח"ס "שתילי זתים" עם פירוש באר מרים ג' חלקים

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא", שלום וישע רב. אשריכם מזכי הרבים בהפצת תורה וידיעת ההלכה ובירורה בעיון ובבקיאות בתוספת חידושים מחודשים וגם ישנים מתוקים מדבש ונופת צופים.

הערה למדור "מתנה מועטת" (גליון נ"ז וגליון נ"ח) בענין נגיעה במוקצה

ראיתי בגליון נ"ז ושוב שנית ביתר פירוט ואריכות בגליון נ"ח, שנתחבט ונתקשה מאד הגאון רבי אלעזר טורצ'ין זצלה"ה בדעת המשנ"ב בשיטת פסק הגר"א בענין נגיעה במוקצה, שבסימן ש"ח ס"ק י"ז כתב המשנ"ב וז"ל: והגר"א שם (בסימן ש"י) בביאורו "פסק" כהרב המגיד דנגיעה בכל גווני שרי, אם לא יבוא לנדנוד ע"י הנגיעה, עכ"ל. משמע דס"ל להמשנ"ב בדעת הגר"א שנגיעה שיכול לבוא לחשש נידנוד פסק בבירור לאסור. ואילו בסימן תקי"ג כתב המשנ"ב בסק"ג וז"ל: אבל מכמה אחרונים משמע דס"ל דאפילו בנגיעה אסור (היינו בביצה), דמפני שהיא מתגלגלת מצוי להתנענע ע"י הנגיעה, עכ"ל. ושעה"צ שם סק"ה הביא האחרונים האוסרים, וז"ל: המ"א וט"ז, וכן "משמע מהגר"א" שדעתו להחמיר, עכ"ל. משמע שלא ברירא ליה למשנ"ב שכוונת הגר"א לפסוק לאסור כשמצוי להתנדנד, אלא רק משמע שדעתו להחמיר, וצ"ע.

ולענ"ד נראה ליישב באופן פשוט, דהנה נראה מדברי הגאון ר"א טורצ'ין זצלה"ה במשאו ומתנו הערוך בטוטו"ד בגליונות הנ"ל, שהבין דבסוגיית נגיעה במוקצה יש רק ב' דיעות, שיטת התה"ד שמחלק בין נגיעה לצורך דבר המותר שמותר, לבין נגיעה לצורך דבר האסור שאסור. ושיטת המ"מ שמחלק בין דבר שאין מצוי שיתנדנד ע"י הנגיעה שמותר, לבין דבר שמצוי שיתנדנד ע"י הנגיעה שאסור. ולפי כל אחד מהדיעות הנ"ל חייב להיות איזה אופן שנגיעה אסור, וזה כדי שנוכל ליישב דברי הירושלמי בביצה שכתב "ובלבד שלא יגע בה", שצריך להסביר באיזה אופן כוונת הירושלמי לאסור נגיעה במוקצה.

אך לענ"ד המעיין בלשון הב"י והדרכי משה יראה להדיא דיש ג' דיעות, דהנה כתב הב"י בסימן ש"ח [עמוד שי"ח]: כתב המרדכי בריש יו"ט בשם רבינו מאיר וכו', כי דבר מוקצה אינו אסור רק לטלטלו ממקום למקום, אבל "ליגע בו מותר" וכו', עיי"ש. הרי שלא חילק, אלא ס"ל להמרדכי דנגיעה במוקצה בכל אופן מותר. ובסימן ש"י [עמוד שכ"ז] הביא הירושלמי וביאורי המ"מ והתה"ד בכוונתו, אבל אין בכוונתו לומר שלא קיימת דיעה נוספת המתרת לגמרי נגיעה. וכן משמע להדיא בב"י בסימן תקי"ג [עמוד פ"ד] על דברי הטור, שכתב ביצה שנולדה בשבת ויו"ט אסור ליגע בה וכו', כתב הב"י וז"ל: ומ"ש רבינו אסור ליגע בה, נראה דלאו דוקא, דדבר שהוא מוקצה "אינו אסור ליגע בו" כל שאינו מטלטלו, וכמו שכתבתי בסימן ש"ח בשם המרדכי וכמה רבוותא, ומיהו לפי מה שכתבתי בסימן ש"י בשם הרב המגיד נראה דביצה שאני, דמתוך שהוא דבר המתגלגל חיישינן שמא ינענענו כשנוגע בו, ולפי מה שכתבתי שם בשם בעל תרוה"ד אין היתר ליגע בשום מוקצה אלא א"כ ההנחה והתשמיש שמשתמש במוקצה אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה, עכ"ל. הרי שכתב להדיא ג' דיעות בדבר, שיטת המרדכי שבכל אופן מותר, שיטת המ"מ שכשמצוי שיתנדנד אסור, ושיטת תה"ד שלצורך דבר האסור אסור. ואין לומר שבביצה מודה המרדכי למ"מ או לתה"ד, שהרי בסי' תקי"ג מיירי בביצה, ובכל זאת הביא הב"י את שיטתו שכתב שם בסימן ש"ח, אלא שהביא את שיטות המ"מ והתה"ד שמחלקים בין ביצה לשאר דברים. וכן משמע מלשון הדרכי משה הארוך, שבסימן ש"ח הביא את המרדכי שהביא הב"י הנ"ל שהתיר נגיעה במוקצה, ובסימן תקי"ג כתב וז"ל: אסור ליגע בה וכו'. עיין לעיל סימן ש"ח וסימן ש"י אם יש איסור בנגיעת המוקצה בלא טלטול, עכ"ל. הרי להדיא שס"ל שדעת המרדכי שהביא בסי' ש"ח, שייך גם לכאן בסי' תקי"ג דמיירי לענין ביצה. אלא דצריך לבאר מה יעשה המרדכי עם הירושלמי שאוסר נגיעה בביצה, וזה אפשר לפרש בג' אופנים, א', דמפרש כוונת הירושלמי "שלא יגע בה" הכוונה שלא יטלטלנה ממש בידים, וכמו שהביא הפמ"ג בא"א בסימן ש"ח סק"ח בשם הלבוש שפירש כן את הירושלמי. ב', שס"ל שבביצה כשנוגעים בה הוי "ודאי" שמתנדנד, ולא כהמ"מ שאסור ליגע "שמא" יתנדנד, אלא פעולת הנגיעה הוי נדנוד ודאי, וכן משמע מהלך זה בפמ"ג הנ"ל בשם הלבוש בסימן ש"י. וכן נראה לי שס"ל להב"ח בסימן תקי"ג, עיי"ש. ולפי זה אין איסור נגיעה במקום שמצוי שיתנדנד, אלא רק היכא שודאי מתנדנד ע"י פעולת הנגיעה, ובעצם אין איסור של נגיעה במוקצה אלא זה פשוט טלטול. ג', אך יותר נראה דרך הג' שנראה לענ"ד לומר, דס"ל דהבבלי פליג על הירושלמי, וס"ל שאין איסור נגיעה במוקצה אף בביצה שיש חשש שמצוי שיתנדנד, וזה מהא דאיתא בבבלי שבת מ"ג ע"א וביצה ג' ע"ב "אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביו"ט אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי וכו', אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר", ולא הוזכר בגמ' שצריך שלא יגע בה כמו שכתב הירושלמי, וכנראה ס"ל למרדכי דהבבלי פליג וס"ל דלא צריך ליזהר בזה, ואף אם מצוי שיתנדנד. ואולי כך גם היא שיטת הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ה הלכה כ"ג שכתב "אבל כופה הוא הכלי עליה", ולא כתב שלא יגע בה, ובאמת השיג עליו הראב"ד בזה, אך כנראה דס"ל להרמב"ם שהבבלי פליג, ופסקינן כהבבלי.

ועתה יבואר בעזהי"ת דברי הרמ"א, הגר"א והמשנ"ב כמין חומר, דהרמ"א בסימן תקי"ג כתב על הא דכתב המחבר ביצה שנולדה ביו"ט אסור ליגע בה, הגה "דהיינו לטלטלה", וכתב ע"ז הט"ז דזה הוא שיטת המרדכי בסימן ש"ח שאין איסור כלל בנגיעה, וכתב ע"ז הגר"א דמקורו מהבבלי דפליג על הירושלמי, דז"ל הגר"א: "כמ"ש בגמ' אין מטלטלין לכסות כו'", דהיינו שרק טלטול להדיא אסור אבל נגיעה מותר, וזה כוונתו בציינו "כו'", דהמשך לשון הגמ' הוא אבל כופה וכו' [ולא חיישינן שיגע בה], ולכן אח"כ הקשה הגר"א שהרמ"א סתר משנתו בסימן רס"ה שאסר ליגע במוקצה באופן שיש חשש שינענע, וסיים הגר"א ועיין מ"ש כאן בסעיף ד', דהיינו דשם ציין לירושלמי ולביאורי המ"מ והתה"ד בזה. ועפי"ז מיושב היטב שיטת המשנ"ב בדעת הגר"א, שבסימן ש"ח מיירי לענין שיטת תרוה"ד דס"ל שנגיעה לצורך דבר האסור אסור, על זה כתב המשנ"ב שהגר"א "פסק" בבירור בסימן ש"י דלא כתרוה"ד, וע"ז כוונתו "והעיקר כתירוץ המ"מ שלא ינענע הביצה", דהיינו דבביאור הירושלמי הנכון כהמ"מ ולא כתרוה"ד, ולכן ברור ש"פסק" הגר"א דלא כתרוה"ד, שהרי אף אם נאמר דהבבלי לא פליג על הירושלמי, אבל האיסור בירושלמי בנגיעה הוא כהמ"מ שרק אם מצוי שינענע, אבל אין איסור בנגיעה לצורך דבר האסור, וזה ברור למשנ"ב בדעת הגר"א.

אבל עדיין אין מוחלט למשנ"ב בדעת הגר"א, דאולי ס"ל לגר"א לפסוק כהרמ"א בסימן תקי"ג דפסק כהמרדכי דס"ל דהבבלי פליג על הירושלמי, ולפי זה יצא שגם בנגיעה באופן שמצוי שינענע המוקצה יהי' מותר, וספק זה בדעת הגר"א הוא משום שהרי הביא על הרמ"א את המקור מהבבלי, וא"כ אף שהביא אח"כ הירושלמי, וכן הביא סתירת הרמ"א מסימן רס"ה, אך בכל זאת אין בדברי הגר"א הכרעה ברורה בזה, ורק מנוסח לשונו "אבל בסימן רס"ה וכו'" משמע שנוטה להא דכתב שם הרמ"א כהמ"מ, אך אין זה הכרעה ברורה, כמו לענין פלוגתת התה"ד והמ"מ בביאור הירושלמי, שבזה פסק בבירור כהמ"מ שאין איסור כשנוגע במוקצה לצורך דבר המוקצה אם אין חשש שינענע אותו.

ולכן כתב השעה"צ בסי' תקי"ג סק"ה "וכן משמע מהגר"א שדעתו להחמיר", היינו לפסוק שלא כהרמ"א והמרדכי, אלא כהמ"מ שבאופן שמצוי שיתנדנד אסור בנגיעה, אבל לענין "להקל" ולהתיר נגיעה לצורך המוקצה שלא כהתרוה"ד, בזה כתב המשנ"ב בסימן ש"ח וז"ל: "והגר"א שם בביאורו "פסק" כהרב המגיד דנגיעה בכל גוני שרי אם לא יבוא לנדנוד על ידי הנגיעה", היינו דמיירי שלא יבוא לנדנוד, דבזה פסק ברור להקל דשרי, ובאמת אם כן עלול לבוא לנדנוד, בזה אין באמת פסק

ברור מהגר"א, אך רק משמע שאוסר כהמ"מ, וא"ש.

מדוע התירו לצאת באיצטמא לחצר שאינה מעורבת

על הא דקשה מדוע התירו לצאת באיצטמא לחצר שאינה מעורבת, הרי אין המטרה של האיצטמא שלא תתגנה אלא שלא תצטער מהזבובים, תירץ הרב שמעון בן גיגי בגליון נ"ח (עמוד קמ"ו) וז"ל: ברור לכאורה דמהאי טעמא שלא תתגנה לא גזרו הוצאת תכשיטין כלל לחצר, ואיצטמא זה דינו לענין טלטול הוא משום תכשיט [ולא מלבוש או משוי], ולכן הוא בכלל היתר זה, ולא דנים על כל תכשיט אם תתגנה בהעדרו, עכ"ל.

ולענ"ד אין זה נכון, שהרי כתב השו"ע להדיא "כל" שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר, "אסור" לצאת בו לחצר שאינה מעורבת "חוץ" מכבול ופא"נ, עכ"ל. וע"ז ביאר המשנ"ב להדיא בס"ק נ"ט וז"ל: והטעם שהתירו "תכשיטים אלו" כדי שלא תתגנה על בעלה אם לא תתקשט "כלל", עכ"ל. הרי ברור מלשונו שרק תכשיטים אלו התירו, ולא שלא גזרו הוצאת תכשיטים כלל לחצר, ורק כדי שלא תתגנה על בעלה, ולא לצרכים אחרים. ואם כן הקושיא עדיין במקומה עומדת, אם המטרה של האיצטמא היא שלא תצטער מן הזבובים, וכדמשמע להדיא מלשון הרי"ף שם, א"כ מדוע התירו לצאת בזה, ומדוע זה שונה משאר תכשיטים שאסרו, ואף יותר גרוע מהם, שהרי שאר תכשיטים אף שעשויים לענין נוי, אך חכמים קבעו שמספיק כבול ופא"נ כדי שלא תתגנה, וזה המינימום ההכרחי לענין זה, וא"כ איצטמא שבכלל אין המטרה לענין נוי, מדוע שיתירו זאת ואף יותר משאר תכשיטין שאסרו, וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

בטעם מניעת הנשים משתיה מכוס ההבדלה

ראה ראיתי מה שהעירו (בגליון ח"ן) אודות מש"כ לי הגרח"ק שליט"א בטעם מניעת הנשים משתי' מכוס ההבדלה, דהיינו כדי שלא יצמח להם זקן, ויזכר לטוב הר"ש אסולין שציין שכבר כתבתי בעבר בהאי מילתא, והנה על הרבה מנושאי התשובות כתבתי בעבר, ומשום כך לא חששתי לשנות ולכפול דברי על סדר התשובות, אמנם בראותי שנגעו המעירים גם במש"כ בעבר, אמרתי אציגה נא עמך בזה מאשר עמדי, וזה תוה"ד כפי שכתובים אצלי, ונדפסו בעבר בס"ד:

הנה המג"א (סי' רצ"ו סק"ד) כ' שנהגו הנשים שלא לשתות מכוס ההבדלה, ובכה"ח (אות נ"ד) הביא מהשל"ה (סוף מס' שבת) טעמו של דבר, דאית דעה במדרש דעץ הדעת גפן היה, והוא גרם לחוה דם נדות להרחיקה מבעלה, ולכן נרחקת היא ממנו בזה, וע"ע בסדה"י (ריש סדר הבדלה ומוצ"ש) שכ' "ויש נוהגין שהמבדיל שותה כל הכוס, ואינו נותן ממנו לאנשי הבית, שלא יבואו לידי הבדל והפרש, ולא שמעתי בו טעם, אבל ראיתי נוהגין ככה, ואולי יש איזה סוד בענין, ומנהג של ישראל תורה היא", ובבגדי ישע (סי' רצ"ו אות ד') ביאר בטעמא אחרינא, דט"ל מלאכות שנאסרו בשבת המה כנגד ט"ל קללות שנתקללו ע"י הנחש, וההבדלה באה להתיר המלאכות שנאסרו בגלל מה שחוה גרמה לעולם, וע"כ ראוי למנוע ממנה כדי שלא תענש להזכיר עוונה [ודמיא להא דמו"ק ח"י. ונדה י"ז. דאין לזרוק צפרניים במקום מעבר נשים שמא תפלנה עוברן ח"ו, והטעם כ' הבאה"ט (סי' ר"ס סק"ב) בשם התולעת יעקב "דקודם החטא של אדה"ר היה מלבושו צפורן, וכשחטא נתפשט ממנו ולא נשאר ממנו רק צפרניים, ומאחר שהאשה גרמה שנתפשט המלבוש, לכך מה שנשאר מהם יש לחוש ליענש בו האשה"].

ובשו"ת הר צבי (או"ח סי' קנ"ד) הביא משמיה דהגרא"ז מלצר שאמר טעם אחר, דכיון דיש דעות שפטורות מהבדלה, הרי ברכת הנר הבשמים וההבדלה הוו הפסק אחר ברכת הגפן, ולפ"ז אם תשתה הרי יהא זה בלא ברכה. אמנם, עי' להגרצ"פ פראנק שם שהעיר בזה דמ"מ חייבת לברך מספק, וחיוב מספק שמיה חיוב.

ואציין בזה, **מתשובות הגרח"ק שליט"א** שזכיתי לקבל ממנו (והוא בספרי שלמי ידידיה ח"א עמ' 462 שאלה נ'): **שאלה:** מפני מה הקפידו שלא ישתו הנשים מיין ההבדלה. **תשובת הגרח"ק שליט"א:** שלא יצמח להם זקן. **וכעת שאלתי למורינו שליט"א מקורו מנין, והשיב "כך אומרים העולם".**

שלמה ידידיה בן שמעון - בני ברק

להלן תשובות לדברי הת"ח שליט"א שהעירו והאירו על דברינו בגליונות קודמים, ולא אסתייעא מילתא עד הלום, ונבאר הדברים מה שיש להעיר ולהאיר כדרכה של תורה, ובקצירת האומ"ר.

מפה במוצאי שבת

בגליון נ"ד בעמוד ס"ט ד"ה ואם, הביא מהמשנ"ב סימן רס"ב סק"ד מהא"ר בשם האגודה שהשולחן יהיה ערוך כל יום שבת עד אחר ההבדלה, וכתב במוסגר דמש"כ בגליון נ"ב בהערה 443 תמוה, עכ"ד. והנה כוונתו לדברינו שכתבנו שם במוסגר בזה"ל [ונראה שיש ענין להשאיר את המפה עד חצות, וכמו"כ שמעתי שיש חסידים ואנשי מעשה שמשאירים את המפה כל הלילה, ונראה סמך לדבריהם לפי המבואר להלן עפ"י הסה"ק שאפשר לקיים סעודה רביעית עד חצות, ואף כל הלילה בדיעבד, וא"כ מוכח שיש שייכות לשבת], עכ"ל. וכנראה שהיה תמוה לו מנא לן הא, ובכן הדברים מבוארים וברורים, ותחילה יש להקדים שהמעיין היטב בדברינו יראה שעיקר הקפידא להשאיר את המפה הוא עד ההבדלה, או עכ"פ סעודה רביעית וכמש"כ האחרונים, אלא שהוספנו דיש "ענין" כל הלילה [והמעין יראה שכתבנו בלשון "נראה" שיש "ענין" וכו', כלומר שאינו עיקר ממש, ואף גם זאת שכתבנוהו בכוונה במוסגר, ובסתם לא כתבנו כן], וכתבתי זה מאחר ששמעתי שיש מניחים המפה כל הלילה, ובאמת שהיה זה חידוש בעיני, ובירורי ושמעתי שאכן זה נהוג אצל החסידים (הגם שלא מצאתי מקור לזה בספרי המנהגים), ואנו הבאנו בס"ד מקור נפתח לזה, והוא לפי שביארנו כמה לשונות בדברי האריז"ל והמקובלים אודות זמן סעודה רביעית, וכתבנו שיש כמה בחינות לזה, ומאחר שמצאנו בכ"מ בדברי רבינו האר"י שאפשר לעשות סעודה רביעית כל הלילה, הרי שיש שייכות בחי' שבת גם במוצ"ש, ושפיר שייך שתהא המפה פרוסה לגמרי, ע"כ הטעם שכתבנו, וכמובן שזה ישוב בעלמא למנהג.

וכבר כתבנו שמקור ברור על זה להדיא לא מצאתי, ומי שיודע מקור ויודיעני תע"ב. ועכ"פ מה שכתבנו הדברים ברורים בביאור הענין.

תיקון חצות בשבת ובכלל

בגליון נ"ה בעמוד פ"ט לענין תיקון חצות בשבת - נ"ב, לא ראיתי להביא דבר שכ"כ פשוט שלא נהגו בו בא"י, וגם בחו"ל ברוב ככל המקומות, וכמו זר יחשב לנהוג כן. והכי סוגיאן דעלמא, ושכן נקטו גדולי הקבלה [ויש לציין, שגם סליחות בחודש אלול, מצאנו שיש מקומות בחו"ל שאמרום גם בליל שבת, כמובן בסגנון אחר, כידוע ממנהג ג'רבא וכן מנהג לוב, והיה זה ע"פ גאוני עולם, וכיעוין בספר הסליחות "שפתי רננות" שיצא כיום במהדורא חדשה]. ואף מי שכתב לומר, כתבנו דאפשר שהוא בחי' אחרת, ואין להאריך.

וכמו"כ לענין אמירת תיקו"ח קודם חצות, דקפדינן שלא לומר וההעדר טוב יותר, כידוע (ואין להשיב שיש מקובלים אחרים שלא כתבו כן, דודאי יש לנו לילך בתר המקובל והמוכרע עפ"ד האריז"ל, וגם בנגלה יש כללי הלכה ידועים). והדברים פשוטים וידועים לעוסקים בזה. והגם הלום אח"ז ראיתי בהקדמת מהר"י רקח שבר"ס שפתי רננות הנ"ל שהאריך בזה, שי"א שהוא שש שעות מהלילה בין בקיץ ובין בחורף, ומאידך רוב מנין ורוב בנין גדולי עולם סוברים שחצות הלילה הוא אחר י"ב שעות מחצי היום, עיי"ב, ואכמ"ל. [נ"ב. מה שהבאנו שם מדברי השמן ששון, עיין בכה"ח סימן א' אות ט' שהביאו].

ובעצם מעלת תיקון חצות, מה לנו שכו"כ דיבר בזה הזוה"ק, וע"ע בספר יסוד ושורש העבודה שער עשירי פ"א מש"כ בזה, וע"ע גם להגר"ח פלאג'י בספר כף החיים שהאריך בענ"ז. (וע"ע ראשית חכמה שער קדושה אות ז' וקב הישר פצ"ג ופלא יועץ בכ"מ).

ויש לציין שמצוי אצל בני הישיבות שאין זמנם מאפשר אמירת תיקון חצות, אולם לרום מעלתו בודאי צריכים להשתדל בזה, אם כבר ערים עכ"פ, ולכל זמן ועת. ואף שי"א שאינו אלא לת"ח חשובים ומפו', וכיעויין במר וקציעה ס"א, אולם כבר השיב עליו החיד"א במחב"ר דהוא מרפה בזה את עובדי ה' וכו', עיי"ש. וע"ע גם להגר"ח פלאג'י ברו"ח ובספרו כה"ח סימן א' אות ל' שאין חילוק בזה בין ת"ח לע"ה (ורק כתב שם שהת"ח יאמר בקצרה ולא יאריך, כדי שיוכל לחדש חידושים לש"ש). וכמו"כ מה שכתב בספר משנה שכיר ח"א ס"א שכתב שבחורי ישיבה עדיף שילמדו וכו', ע"כ. זה ודאי היפך מדברי כל הגדולים, ואדרבה הת"ח הם שראויים לדבר גדול זה, וכבר כתבנו במקומו בתשו' שאם אין להם אפשרות יאמרו עכ"פ מזמור אחד כמו על נהרות בבל וכדו', ואם אפשר יוסיפו כפי הסדר המתוקן, והעיקר לאומרו בכוונת הלב ולא כמלומדה [אמנם כ"ז כתבנו שהיה מן הראוי, אולם מתורת ההנהגה למעשה, במציאות קשה לעשות כן ברוב פעמים, מחמת שינוי הטבעים והזמנים שבזמנינו, והרבה פעמים זו חומרא שתביא לידי קולא בעיקרי התורה, בתפילות ולימוד למחרת, ודבר גורר דבר, וא"צ להאריך. אך אם בלא"ה נשארים ערים, כגון בחורף וחודש אלול וכיוצא, יעשו כן. וכן בימי בין המצרים לאחר חצות היום. ושו"ר בנימוקי או"ח ס"א אות ב' מש"כ בזה על דרך האמור. וכבר כתבנו את עיקרי הדברים]. ואכמ"ל.

חלב שחלבו מומר

בגליון נ"ו בעמ' ק"ט בענין חלב שחלבו מומר שכתבנו שיש להזהר בו, העירו ע"ז מדברי הפוסקים שיש שהתירו, עיי"ש. יש לבאר דאנו כתבנו כן ע"פ המבואר בפו' שבודאי יש להזהר בזה, וכיעוין בש"ך סי' קי"ט סק"ג וכ"ה בחכ"א פע"א ס"ב, ועוד. וע"ע בדרכ"ת. ומה שיש לדון בזה להיתר הוא מטעם שבזמנינו שיש פיקוח ממשלתי אין לחוש שמא יערב חלב טמא בטהור, וכ"ד הגרישו"א כמו שמציין הה"כ שליט"א, וע"ע גם באגר"מ ח"א וח"ב שעמד בזה, וידוע שהחזו"א דן בזה, ויש כמה עדויות בענין, ואכמ"ל. אמנם מ"מ כתבנו להזהר, א'. שבעצם הדבר אי יש להקל מצד שיש פיקוח, יש אוסרים בכל גווני עפמש"כ החת"ס בתשו' שהובאה בפת"ת סי' קט"ו סק"ג עיי"ש. ועיין בזה בשו"ת הר צבי סי' ק"ג ומנחת יצחק ח"י סי' ל"א ואג"מ ח"ד סי' ה', וכ"ז מלבד מה שהוספנו עוד שם בהערה מצד חילול ה' וכו' בשבת.

קמיע לבהמה

שם בעמ' ק"י העירו במה שכתבנו לדון ביציאה בקמיע לבהמה, ותחלה כתבנו לדון מהו ענין המזלא [בתוה"ד הבאנו שכמו שדנו בבהמה כך לגבי קטן, וכתבנו שהעירונו לזה, והוא מאחי ר' נתנאל שיחי', והבאנו שכ"ה בבא"י וכו', וכך בנידו"ד יהיה נידון גם בקטן לפי צד א]. וכתבנו שאין הסגולה תלויה בדעת (וכן יל"ד מדברי השו"ש שהבאנו בהמשך), וע"ז העירו בגליון הנ"ל מהמאירי בשבת נג. שאדם אפשר שטבעו מתחזק מתוך בטחונו על הקמיע וכו', ע"כ. אך העיר הה"כ שמדברי שאר המפ' אפשר דלא ס"ל כן, ויש לציין למש"כ בזה הרר"י משדיאן שליט"א באותו גליון לעיל מיניה בעמ' צ"ז כמה ציונים בענ"ז, ואכמ"ל.

קריאת מכתבי ברכה בשבת

ובגליון נ"ז בעמוד קע"ז בדבר מכתבי ברכה וכו', כתבנו כן מסברא, דבכה"ג של מכתב להורים אין דימוי לשטרי הדיוטות כלל, אבל מה שיש דברים בין אדם לחבירו, הנה גם במסחר שייך בזה ככל טובת הנאה דאי לאו דעביד ליה נייח וכו', וכמש"כ בגיטין ובתוס' בכ"מ, וגם בספר שנתן לו כסף לספר או שעזרו לו בהגהה ושאר מלאכות, ועי"ז הוא מזכיר אותו (וכל איגרת שלומים הוא גם להשכין שלום, ואסרוהו מגזירה), משא"כ בזה שניכר כמצוה לגמרי, ועוי"ל, ואמנם אם זה מועיל לעצם הדברים הוא ענין אחר, לפי הענין.

שם (בטור השני) הובאו כמה הערות ונזכיר בקצרה.

צעב"ח בעופות ודגים וכיוצא

א]. העיר מהיעב"ץ דס"ל שלא שייך צעב"ח, אלא במי ששייך פריקה וטעינה, ע"כ. [נ"ב. יש לציין שדברי היעב"ץ הם גם בסי' ז וגם בסי' ק"י, שאין צעב"ח אלא רק כלפי אלו שהם בני תרבות או בני מלאכה]. אולם באמת זו שיטה מחודשת ולא מצאנו לו חבר, אלא אדרבה כל הפו' חולקים ע"ז, וס"ל שבכל אופן שייך צעב"ח, ואף בעופות ודגים, ומקצת מהם תראה בדברי הפוס' שהזכרנו שם בסימן ש"ה לענין טלטול מוקצה במקום צעב"ח, שדנו לגבי דגים ועופות וכו', ופשיטא להו שהכל בכלל זה, ודו"ק.

והגם הלום ראיתי בספר חסידים סו"ס מ"ד שדן בבהמה שמכה אותה וכו', שבא לדין על שציער בעלי בע"ח, וכתב: וכן המושכים אזני חתולים להשמיע צעקתם הם חוטאים, ומוכח שגם כל חי הוא בכלל, ובס"ח הנד"מ אוצה"פ הביאו שם דברי היעב"ץ (הנ"ל, ושדבריו הובאו בברכ"י ועוד פוס'), וכתב ע"ז שבשו"ת חבלים בנעימים ח"א סו"ס מ"ג תמה על היעב"ץ מדברי הס"ח הנ"ל, ושכ"נ מדברי השבות יעקב ח"ג סי' ע"א, והוסיף ממהריט"ץ ח"א סי' רמ"ד שיש צעב"ח בדבורים, אך שוב כתב לדחות לפמש"כ באפרקסתא דעניא שחתול מבער עכברים, וכמו"כ י"ל שדבורים עושות דבש, ולכן שייך בהם צעב"ח, ע"כ.

[ויל"ד על דבריו שהרי כל בעלי חיים בעולם יש להם תועלת, ואין דבר נברא לבטלה, כמשחז"ל בגמרא דשבת (דף עז:) עיי"ש, ושם הובאו דוגמאות שברא שבלול לכתית (לרפאות את המכה), זבוב לצירעה, יתוש לנחש וכו', עיי"ש. ועוד מצאנו גם במדרש ילקו"ש (שמואל סי' קל"א) במעשה דדוד הע"ה לענין שטות, וכ"ה באוצר המדרשים (אייזנשטיין, א'-ב' דבן סירא) לענין עכביש וצירעה, עיי"ש. ועוד כהנה. וחכמי הטבע מביאים כו"כ דוגמאות בסוגי שרצים שאוכלים ומבערים שרצים אחרים שלא יתרבו בעולם, כגון סוגי בעלי חיים שאוכלים נמלות מסוימות, וסוגי חרקים שאוכלים חרקים אחרים (ולכן כשבני אדם התחילו לרסס והרגו סוג מסוים, התפתח מאידך סוג אחר גדול יותר בפירות וירקות, וכמ"ש בר"ס בדיקת המזון כהלכה, ועוד כהנה). וכן יש עופות המבערים מיני באושים, ומועילים שלא יהיו זיהומים באויר, ועוד כהנה, ודוחק לומר שאין זה ניכר, ואין רגילות לב"א להשתמש בזה. וי"ל.ב. ואמנם שבאמת עיקר המזיקים שנתרבו בעולם הוא מחטא אדם הראשון, וכמש"כ בפרקי דר' אליעזר שזה אחד מן הקללות, ובזה ביארנו הענין שרבים שואלים מה נתעורר כיום שמחמת התולעים לא אוכלים תאנים ולא אוכלים חסה ולא תותים וכיוצא, והיאך פעם אכלו, ולפיה"א ל"ק, דכיון שהוא מחטא אדם הראשון, א"כ כל שנתגבר בתוקף הסט"א ה"ז גורם ליתר קללה, והרי מבואר בסה"ק שבדורות האחרונים תתגבר הסט"א בתוקף גדול, וכנגד זה באו המזיקים הללו, ובאמת שכבר כתב כן האוה"ח הק' עה"ת פ' שמיני שהמזיקים הללו נתרבו ע"י זיהום האויר וכו', עיי"ש. (וכן הוא לגבי שאר הקללות של אדם הראשון, כגון בזיעת אפך תאכל לחם, הרי גם הוא תלוי לפי דרגת האדם, שככל שייטיב ירד ממנו יותר צער הפרנסה, ולהיפך להיפך ח"ו. ואף אמנם שזו גזירה, ויש דברים נסתרים שאין אנו יודעים בהם הקשורים בחשבונות שמים, וכר"א בן פדת (בתענית דף כה.) וכן רחב"ד (שם, ובברכות דף יז:). ועוד ענינים המבוארים בגמ' על תנאים ואמוראים, מ"מ מלבד זה הוא תלוי לפי האדם, אם הוא מתקרב לדרגת שלימות שלפני החטא, וכן עזה"ד. וכן מבואר ממ"ש בסוף קידושין (דף פב.) והם מתפרנסים שלא בצער, אני שהרעתי מעשי וכו')].

ועכ"פ הנה דברי היעב"ץ אינם מוסכמים אצל רבים וכנזכר, וזאת ועוד שראיתי שם בהגה"ו שהביא מהיעב"ץ בספרו מגדול עוז ע' שכ"ח שנסתפק בעצמו בהאי מילתא אי שייך איסור ברמשים.

והנה נחזי אנן, דבגמרא בב"מ (לב.) אמרינן דצעב"ח דאו' ולא חילקו בדבר [ועיין בטב"י ונו"כ בחו"מ סי' ער"ב ובשו"ע ונו"כ שם], ואף גם זאת יש לדון לפי מקור הדברים, שבפשטות הוא מדין זה דעזוב תעזוב עימו, וכ"ה ברש"י בשבת (דף קכח:), וע"ע בר"ן שם. וע"ע גם בראב"ד שהובא בשיטמ"ק בב"מ (שם). ומזה היה אפשר ללמוד שזה רק בשור וחמור כדמיירי התם, אולם ז"א

מוכרח, דמזה נלמד שרצון התורה להזהר בצעב"ח, והכל בכלל, ודו"ק. ומלבד כל זה הנה מאידך גיסא בתוס' רבינו פרץ (בב"ב שם) כתב דהוא הלל"מ, עיי"ש. וע"ע גם בשיטמ"ק בשם הריטב"א. וביתר ביאור ראיתי ברמב"ם במו"נ ח"ג פי"ז שכתב שהענין הוא שלא נלמד מדת אכזריות וכו', עיין שם. ואף אמנם שהרמב"ם למד זאת מקרא דהוכיח את בלעם שהכה את אתונו [ובאמת שכיוצ"ב ממש כתב בספר חסידים סימן תרס"ו שצעב"ח דאו', והזכיר ג"כ ההיא דבלעם, וע"ע שם מש"כ בזה, וגם כתב בהמשך דבריו שיהיה האדם רחמן, עיי"ש. ועפי"ז היה מקום ליישב דברי היעב"ץ הנ"ל בדרך פלפול, שהס"ח שנקט שיש צעב"ח בחתולים, הוא לשיטתו שיליף לה מקרא כדבר כללי שלא לנהוג אכזריות, משא"כ לשאר ראשונים הנ"ל דילפי ממה שכתוב בענינו שור וחמור, אולם באמת ז"א מוכרח כלל, וכמשנ"ת לעיל ולפנינו בסמוך]. מ"מ בעצם טעם הדין הרי לא ראינו מי שנחלק בזה, שהוא כדי שלא יבוא למידת אכזריות (וכן הבאנו מהס"ח שמבואר כן, וע"ע בהגהות החת"ס בשבת קנד: ובב"מ שהוא ממ"ש ורחמיו על כל מעשיו), ומנא לן לאפלוגי ביניהם (וכ"ש בעצם הדבר שבא להקל). ועי' בב"מ (דף פה.) במעשה דרבי שיסוריו באו ע"י מעשה, והלכו ע"י מעשה שריחם על בני חולדה, ובפשטות היה זה תשובת המשקל על מעשה דעגלא. אך יש לדחות ששם לא היה זה צער ממש, רק שלפי דרגתו הו"ל להתנהג ברחמים טפי, ואכמ"ל.

סוף דבר שנראה שלא סמכו על האי חידושא לומר שצעב"ח אינו בכל בעלי חיים, אלא בפשטות הוא נא' בכל גווני [אך כמובן שכ"ז כשאין צורך לאדם, אבל כשיש צורך כל דהוא יש להקל, וכמש"כ הפו' בדוכתי טובא, ואכמ"ל].

ואי איתא לדון בכל הני פרטים שכתבנו, הוא רק מצד זה שנראה דנקטינן שאין צעב"ח במיתה של בהמה [וכדמשמע בחולין דף ז. עיי"ש. וגם זה מוכח בההיא דבב"מ שם במעשה דרבי דלא היה צעב"ח ממש]. וממילא בכה"ג אין להקל במוקצה, ורק כשסובלת, וכמו שכתבנו שם, ויש לדון עוד באופן שהבהמה סובלת עד זמן שהיא מתה, ונת' במקומו.

ובאשר לשאר ההערות שהובאו שם.

ב]. בענין תשלום לרופא, אכן חזינן בכ"ד שירדה תורה לסוף דעתו של אדם, ובכ"מ לא דיברה אלא כנגד יצה"ר.

ג]. שכר שבת בדבר מצוה, לא מצאנו מי שהתיר, אך כנראה שיש סמך לזה כמו שכתבנו בס"ד.

אסיפת ועד בשבת

ד]. מה שהעיר ממש"כ בקובץ תשובות ממרן הגרישי"א שליט"א, לענ"ד יל"ד בזה, א). דהלא הוי כמו גזירה לגזירה, ומנא לן לחוש בזה, וי"ל. ב). מצאנו לימוד חכמות מגוי וכמש"ש, וי"ל. ג). במשנ"ב סי' ש"ו סקמ"ט מוכח שמותר להכריז בשבת, מאחר שהוא זמן כנופיא, אע"פ שלא יוכל המשיב להשיב, ע"כ. ומוכח דלא גזרינן, אך י"ל שבזה שעושים הצבעה יש חשש טפי, כיון שהוא לרבים, ולא כמו התם שהוא ליחיד שאבדה שלו. ולקושטא דמילתא כבר כתבנו שהכל לפי הענין, ואה"נ כראות עיני החכם בכל דבר אם יש חשש בדבר קרוב שיבואו לכך, וכיוצא. ועכ"פ בהצבעה לבד אין נראה חשש, ואין להאריך.

גדר טירוף הדעת בחולה

ה]. במה שדן בענין טירוף הדעת לחולה, שכדברינו כתב בחו"ש, אולם באגר"מ דן שהטירוף הוא מחשש שיהרוג את עצמו, וזה לא שייך בחולה הנוטה למות, ע"כ. יש להעיר שבכל מקום מוכח כדברינו שטירוף הדעת הוא ל"ד שיהרוג את עצמו, אלא שיתייאש מעצמו ויבא לידי נזק בגופו או בנפשו ח"ו, וכן שיבוש הדעת שהוא דבר הנחשב סכנה, וכמש"כ בפו' בכ"ד. וגם בטריפות בהמה מצאנו שכשרואה בהמה אחרת נשחטת, יש חשש צימוק הריאה וכו', אף שלא ילפינן אדם מבהמה, ואין להאריך.

ו]. גבי הצלת נפשות יהודים מהתבוללות, אכן כתבנו הצדדים בזה, ולמעשה כבר כתבנו שם שתלוי לפי הענין. ואה"נ שלפעמים יש היתר בשבת (והרבה פעמים מתגלה הענין לגויים, וכיוצ"ב. ועשוי להיות גם פיקוח נפש ממש, והוא מצב בהול, באופן שבודאי נצרך לחלץ בשבת).

ז]. גבי טלטול כתובה, כבר כתבנו שאף בגט הוא חידוש להקל אחר שהשו"ע אסר, ומ"מ הזכרנו שהרבה פו' התירו, וי"א שכן המנהג, ועכ"פ כדי ללמוד אפשר לסמוך ע"ז.

הוספות לסי' ש"ח (בגליון על הל' מוקצה)

א]. בדבר שעשוי להיתר ולאיסור, נ"ב. יש לדון בעט שמצורף לו ברכת המזון, ונראה שמן הסתם רוב תשמישו לאיסור, וגם עיקר הכל עשוי לכך, והוי מוקצה, ורק לצורך ברכת המזון עצמה יש להתיר, כדין כלי שמלאל"א לצורך גו"מ.

ב]. בענין דלתות הכלים שנתפרקו, נ"ב. הנה יש לדון בארונות מטבח הקבועים בקיר, וכן ארון קיר המחובר בקיר, שמאחר והוא מחובר בקיר, דינו כדלתות הבנין ואסור לטלטלו. (וכבר כתבנו שם בהערה באשר למחלוקת התו"ש והפמ"ג בכלי שלבסוף חיברו, ונת' שאין הלכה בזה כהתו"ש, והרי הוא כקרקע ממש), ומה גם שמצוי שמקפידים עליו מחסרון כיס [ובדלת רעועה מערב שבת, לחזו"א יש להקל טפי שדעתו עליו, ויל"ב].

ג]. וכן ידית של דלת שנפלה, מותר להחזירה אם כך הדרך שהיא רעועה ורגילה ליפול, וכמו כן ראש של ברז שנופל הדין כן.

ד]. לגבי גרעינים וקליפות, יש לציין שיש גרעיני אבטיח שעושים מהם מאכל, וכמו"כ יש קליפות פירות שעושים מהם מאכל, כמו של תפוזים וכו', אבל מ"מ נראה פשוט שאסור לטלטלם כעת, שהרי כעת אינם ראויים כמות שהם, אלא אחר בישול במלח או בסוכר וכדו', וה"ז כפרי שאינו ראוי חי אלא מבושל שהוא מוקצה מחמת גופו, וכמשנ"ת במק"א (וצ"ע מש"כ בשש"כ פ"כ הערה פ"ב), ואם יש בהמות ה"ז מותר באופן שעשוי להזרק [שאם אינו רוצה לזרוק אלא להשתמש, א"כ זה אינו נחשב ראוי לבהמה, וכמש"כ הפו' בשומן שלא מבושל וכדו'].

ה]. בכדור, הנה יש מי שהוסיף עוד טענה לאסור שמא ירד האויר ויצטרכו לנפחו, אולם אין בפו' מי שדבר בזה, ונוסף ע"ז שאין לנו להמציא גזירות מדעתינו. [ואף לגבי אופניים נתחבטו הפו', וגם מי שכתב באופניים לאסור מטעם זה, מ"מ בכדור שאינו שכיח כ"כ אין לגזור, משא"כ אופניים שמצוי הרבה קלקולים. ובכלל אף באופניים ז"א מוכרח, ויש טעמים אחרים לאיסור, עי' בדברינו בסי' רמ"ט מש"כ בזה. ואעיקרא שדעת רבים שזה מותר מן הדין, ורק משום זילותא דשבת נמנעים, ואין להאריך].

ו]. קטניות בפסח כתבנו שמותר אף לאשכנזים, נ"ב. לכאו' היה אפשר להקשות ע"ז ממה שכתבנו לגבי דג חי ושומן חי, שאע"פ שראוי לבע"ח ה"ז מוקצה, כיון שהאדם אינו רוצה ליתנו לו ודעתו להשתמש בו בעצמו בחול, ולפי"ז ה"נ לא יועיל מה שראוי לספרדי, מאחר שאשכנזי נוהג בזה איסור. אולם באמת ז"א, דשאני התם שאין אדם נותן לבע"ח את הראוי לאדם, אבל כאן הרי זה ראוי לאדם כמותו, ואם יתארח אצלו ספרדי הרי יכול לכבדו בזה [ואמנם י"א שדבר שאסור לאיזה אדם אסור לו ליתן לאחר שמיקל בזה, וכמשנ"ת במק"א בכמה ענינים, אולם מלבד שיש מתירים, ויבואר עוד בעזה"י בסי' שי"ח גבי בישול דבר לח ע"י אשכנזי לספרדי, עיי"ש. עוד בה שכאן הדבר ידוע לכו"ע שאינו חמץ, אלא חשש בעלמא שהיה נהוג במקומותיהם, ואישרו הפוס' וקיבלו עליהם זאת כאיסור, ועכ"פ הדבר ברור שאינו חמץ, ושפיר י"ל שמותר לאשכנזי ליתן לספרדי קטניות לאכלן, ודו"ק. וזה עדיף ממשנ"ת לגבי חומרא שמותר למחמיר ליתן למיקל, כיון שאף לדידיה אינו אסור מן הדין], ומלבד כ"ז הרי הוא ראוי גם לקטן מבני אשכנז, וכן לחולה שאיב"ס דשכיח (וכמש"כ הפוס' הבאנו דבריהם לגבי תרופות, וכ"כ הגרע"א בתשו' ה'). ואין להאריך עוד.

ודבר זה הוא נפ"מ מצויה בשנה זו (התשע"ב) ששביעי של פסח חל בער"ש, ורוצים לבשל קטניות לכבוד שבת, וראיתי שכבר דנו בזה הפו', ובתוה"ד יש לעמוד בזה גם מדין מוקצה שנגענו בו, והוא דיש לנו לדון כאן אי איכא בזה סברת הואיל, כיון שמ"מ אסור לאשכנזים לאכול מן הקטניות הללו, והנה הגרע"א בתשו' ס"ה כתב להתיר כיון שראוי לחולה שאיב"ס (וכן מותר לקטנים, ואכן זה נכלל בחולה שאיב"ס, וכמש"נ בסי' שכ"ח סי"ז). והחת"ס בתשו' סי' ע"ט נחלק עליו בזה, ובליקוטי הערות שם הביא מהשו"מ שדחה דברי החת"ס והסכים לגרע"א, ובזמנינו י"ל שאף החת"ס מודה, כיון שספרדים מצויים עם האשכנזים, ושייך בזה הואיל וכמש"כ בשד"ח חו"מ ס"ו סק"ו.

ואלא שיש לדון אי שרי ליתן להו שהרי לדידהו זה אסור, ואף שזה התחיל מחמת חשש מ"מ הרי לבסוף הוקבע כאיסור, ושוב יש לומר שחל ע"ז דין איסור ככל דבר האסור מאיזה טעם שהוא, ואכן כן מוכח בחזו"א שלהי סי' מ"ט לאסור בזה, אך שי"ל בזה מאחר שחזינן שראוי לחולה או לקטנים, וע"ע בשוו"ת מנח"י ח"ז סי' ל"ג שכתב לאסור בזה, וכ"ה בשוו"ת להורות נתן ח"ח סימן כ"ח-כ"ט, עייש"ב. אך הרבה יש לפלפל בדברים, ואכמ"ל.

ז]. בדין טלטול חוט וחבל, אי הוי כלי שמלאל"א, הנה הוא עשוי לקשור בו (ויש דברים שראויים למלאכה ולתקנם, ונחלקו אי הוא מחמת גופו או מלאל"א כמו כפתור וכו'), וי"ל ממ"ש בסי' שי"ז בחבל דמבואר שיש בה מוקצה מחמת גופו, ונפ"מ בזה לגבי חוט חשמל של מכשיר חשמלי וכו'.

ח]. בדין יחוד להתיר מוקצה, שהכלל הוא שדבר שראוי להשתמש בו מועיל יחוד וכו', נראה לבאר שלא כל שימוש אלא דבר שיש רגילות, שאם לא כן נוכל להתיר כל דבר מוקצה, שהרי הוא עשוי להניח אותו על דפים שלא יעופו (חוץ מעפר ובהמה וכיוצא, ואף הוא מהני להעמידו כמחיצה, כשאינה מחיצה המתרת).

עוד הערות נוספות

א. פלאפון כשעון

הארכנו בפרטי הדינים להשתמש בפלאפון לשעון ושעון מעורר, ונתבאר שאם הוא מצלצל ומפריע לאחרים מותר להוציאו משם (אם אינו מוקצה מח"כ), כדין טלטול לצורך גו"מ, ונשאלתי בזה באופן שהתעורר זמן מה קודם שצלצל הפלאפון, ורוצה להסירו קודם שיצלצל, שנראה שמותר, א). דגם זה נחשב לצורך מקומו, כיון שיודע שעומד להזיק, והרי המזיק נמצא כאן בכח. וכבר כתבנו בסימן ש"ח הלכה מ' בהערה 185 שגם בצורך עתידי, ה"ז נחשב צורך מקומו, עיי"ש. והלום ראיתי שכבר קדם וכתב כן בתהל"ד, ועוד. ב). מצד גרף של רעי כתבנו לדון בענינא דגרף של רעי אם מותר להוציאו, קודם שנעשה גרף כשידוע שיהיה גרף, וכמו שנתבאר בסימן שי"ח הלכה קל"ב ובהערה שם 624, ונתבאר שראוי להחמיר, והלום ראיתי שכבר נסתפקו בזה האחרונים, וכיעוין במנחת שבת סימן פ"ח סק"פ שנסתפק בזה, ומאידך עיין בגר"ז סע"ו דמשמע לאיסור, ובשו"מ תליתאה ח"ג סי' ל"ג משמע להיתר, ואכמ"ל.

[ובאשר לעצם השימוש בפלאפון כשעון מעורר, שכתבנו בסוף שראוי להמנע משום זילותא דשבת (והוא בדרך עדיפות), ראיתי הלום בספר וישמע משה מתשו' מרן הגרישי"א שליט"א, שכתב להתיר להשתמש בשעון מעורר בפלאפון ומותר להעבירו למקום אחר. ובהזדמנות אחרת אסר, ואולי משום זילותא דשבתא כנ"ל].

ב. כדור בשבת

כתבנו פרטי הדינים לגבי כדור בשבת, שלדעת מרן השו"ע אסור (ולא סמכינן על ההיתרים שכתבו כמה אחרונים להקל בזמנינו) ולדעת הרמ"א מותר. והגם הלום ראיתי חידוש נפלא בספר תורת חיים הנד"מ הנהגות ופסקים מהגרי"ח זוננפלד זצוק"ל ע' 75 הלכה י"א וז"ל: יש להחמיר שלא לשחק בכדור אף לצורך תינוק הבוכה וכדו', אבל אין חיוב למחות במקילין בזה, עכ"ל. והוא משו"ת שלמת חיים סי' רע"א, וביאר שם שמאחר שהשו"ע פסק שאסור לשחק בכדור, והרמ"א כתב שנהגו להקל, א"כ עכ"פ באתרא דמרן השו"ע צריך לנהוג כדעתו, ובפרט שבירושלמי משמע הכי שאסור, ע"כ. ולכאו' זה חידוש לפסוק כהשו"ע בזה בגלל שהיה מרא דאתרא, ובשאר דינים לא כתבו כן. אמנם י"ל שזה בגלל הירושלמי. וא"נ בצירוף מש"כ שם אח"כ שנראה שהמשחק הזה לא היה נהוג אצל היהודים אלא אצל גויים, לכן הוי מוקצה (וגם יש עוד טעמים), כיעוי"ש. ובאמת גם אנו הבאנו שם בסימן שי"ח הלכה קנ"ח שאע"פ שלרמ"א מותר, כ"ז מן הדין, אבל יר"ש צריך להמנע מכך ואפילו בחול, ושם בהערה 729 הבאנו גדולים שאמרו על משחק כדור שהוא מנהג רע וכו', עיי"ש. והגם הלום ראיתי בשו"ת מהריט"ץ סימן ר"ב שהאריך לכתוב מרורות על המשחקים בכדור, ולאו דווקא בשבת, ואישתפוך חמימי. והביא שם מהירושלמי וממדרשים דמשמע שאפילו בחול אסור לשחק בכדור, עייש"ב. וכ"כ עוד באחרונים.

ומתורת הנהגה היה ראוי לחנך הקטנים שלא לשחק בכדור עכ"פ בשבת, כדי להבדיל בין קודש לחול, ובפרט בדבר זה [ואכן הגרי"ח הנ"ל הפליג לאסור אפילו לצורך תינוק הבוכה, וי"ל שזה כאשר הגדול משחק לצורך הקטן]. אלא שכתבנו שמותר לקטנים מפני שכ"ה עיקר הדין, ומאחר שגם הם קטנים אין דעתם אלא לשחוק בעלמא בדרך של קטנים, וגם לא יבואו לידי החששות בדברים שאירעו במש"כ בירושלמי, אמנם נראה לענ"ד הלום שראוי להרגיל את הקטנים בנחת להמנע ממשחק בכדור איזה זמן מה קודם הבר מצוה, שמלבד חשש מוקצה ועוד בשבת, הרי ראינו כמה צווחו ע"ז בירושלמי ובמדרשים ובראשונים ואחרונים ואפילו בחול, ובפרט בזה"ז כידוע, ולכן עכ"פ בשבת ראוי להמנע כפי האפשר. והיעב"א.

ג. בענין טלטול היד כשזבוב פרח על ידו

הנה כתבנו בסימן ש"ח לדון אודות זבוב שפרח על ידו, אם מותר לו להזיז את היד מכאן לכאן, או שזה בכלל איסור טלטול. ומאחר שנתחבטתי הרבה בדין זה, ובאמת שיש צדדים לכאן ולכאן, אמרתי לפרט הדברים והצדדים באר היטב.

הנה דבר זה צריך ישוב גדול, באשר לא ראיתי בפו' שעמדו בזה, ונבאר הצדדים כדלהלן, אך שוב נקדים שהדבר פשוט לנו שכל בעל חי אפילו מעופף, אם הוא נחת לכף ידו, הרי הוא כמו מעות וכל מוקצה אחר שנפל לידיו (ואין בזה שום היתר של חי נושא את עצמו, וז"פ וא"צ להאמר). וכעת יש לדון באופן שנפל מוקצה לידיו. והוא נידון ויסוד גדול בהלכות מוקצה בכלל.

הצדדים להיתר

א]. שהרי אותו אדם אין לו רצון בטלטול זה (אמנם אם יהיה ניח"ל חמיר טפי, ומ"מ כיון שהוא עצמו לא בא לטלטלו י"ל דשרי), א"כ לדידיה אינו אלא כנגיעה בעלמא, שכבר הבאנו בזה מחלוקת הראשונים והאחרונים, ונטינו להיתר, וה"נ י"ל כן.

ב]. ויתירה מזו נראה שעדיף נידון זה מנגיעה בעלמא, שנגיעה שדנו בה הפו', היינו באופן שהוא מתכוון ליגע, אבל כאן שלא התכוון אלא בא מעצמו, י"ל דשרי לכו"ע, דהוא לא עשה שום מעשה לאיסור, ואדרבה הוא כקרקע עולם. וזאת ועוד שאף לאוסרים נגיעה במוקצה הוא רק בנגיעה לצורך דבר האסור, אבל כאן בודאי לא גרע מסתם נגיעה בעלמא, שאין בזה איסור.

ג]. יש לומר דאפילו את"ל שאסור, מ"מ נוכל לצרף דעת המג"א ודעימיה הסוברים שאם החזיק מוקצה בידו, אפשר להמשיך ולטלטלו מדין עודן בידו, אמנם בדברינו בר"ס ש"ח בכללים כתבנו שלמעשה יש להחמיר בזה במוקצה מחמת גופו, ומ"מ בספק יש מקום לצרף זאת לקולא.

הצדדים לאסור

א]. שהרי מ"מ הוא נושא את המוקצה בידו, ואמנם אינו מטלטל כטלטול שאר דברים, מ"מ הוא נושא משא (וזה יבואר להלן בשורש הענין), ומצד נגיעה י"ל שהוא חמור מנגיעה, ועד כאן לא דנו הפו' להתיר בנגיעה, אלא כהשחפץ במקומו, והאדם נוגע בו, לא כן כאשר כל המוקצה בידו, והוא נושא עליו את משא המוקצה.

ב]. ומצד עודן בידו נמי ליכא היתר, למאי דקיי"ל שבמוקצה מחמת גופו אסור.

ג]. עוד נראה שיש להחמיר בזה, משום דעד כאן לא אמרינן שיש צד להתיר אלא באופן שאינו זז כלל, אבל הרי במציאות הוא דבר קשה שלא יזוז, והרי בהסטת המחשבה במעט עשוי לזוז, וכן ידיים עסקניות הם. ואף אמנם דלא אשכחן שחששו בכה"ג אלא לענין ביצה, וכמש"כ הפו' שביצה כשהיא עומדת על איזה מקום, הרי היא תופסת נקודה קטנה שעומדת עליה, ובהזזה מעט היא זזה ממקום למקום, מ"מ גם בידו י"ל כן כפי המציאות. [אך יש לדון בזה באופן שלא מתכוון אי הוי פסיק רישא, וזאת ועוד דאפילו אם הוי פסיק רישא, הלא הוא אינו מתכוון. ודעת רבים שבדרבנן מותר, וכמשנ"ת בס"ד בר"ס שי"ד עיי"ש. הגם שכתבו הפו' להחמיר].

שורש הענין

ועיקר הדבר שיש לדון כאן הוא איך להגדיר את

איסור מוקצה בכה"ג, האם יסוד האיסור הוא כלשון הפו' ב"טלטול" מוקצה, ולא בכה"ג, או דלאו דווקא הוא, וגם בעצם זה שיש עליו משא המוקצה אסור, ומש"כ "טלטול" דיברו חז"ל בהווה, שאין מצוי שיבא החפצים אליו, ולעולם גם בעצם משא המוקצה אסור [וא"ת היכן מצאנו שאדם לא עושה משום מעשה, ואנו אומרים שהוא עובר איסור, אפשר דכלול באיסור טלטול שאסרו חז"ל, ודוחק].

ויותר מסתבר שאין בזה איסור כל שאינו מטלטלו ואינו אלא כקרקע עולם, שהרי אינו מעשה כלל. וכן יש לדון לפי הטעמים של איסור מוקצה, וכמו שהבאנו בר"ס ש"ח בתחילת ההקדמה מהרמב"ם והראב"ד, ומסתבר שבאופן זה אין חשש כלל. וכמו"כ הא הוי מילתא דלא שכיחא, וקיי"ל דבמילתא דל"ש לא גזרו בה רבנן.

אמנם עדיין י"ל שזה כלול באיסור טלטול שגזרו חז"ל, וקצת ראיה ממה שמצאנו בדין עודן בידו שצריך לסלק את המוקצה, אולם י"ל דשאני התם שמה שאוחז עתה בידו הרי הוא מתייחס למעשה הטלטול שהיה בהתחלה, אלא שעדיין יש לדון ממה שמצאנו שגם באופן שנטילתו היתה בהיתר (כגון בגרף של רעי, או מחשש היזק וכיוצא, וכן בכלי שמלאכתו לאיסור שנטלו לצורך גופו ומקומו), אעפ"כ אסור לטלטלו שלא לצורך (ולא מבעיא באופנים הנ"ל של גרף של רעי או מחשש היזק שאין היתר כלל, למאי דקיי"ל שבמוקצה מחמת גופו אין היתר דעודן בידו, אלא אף בכלי שמל"א, הלא מ"מ אסור לטלטלו בחינם). וזה כשלעצמו לק"מ, די"ל דאה"נ שאם היה עומד בלא לזוז אין איסור, וכל האיסור הוא מפני שזז והוי טלטול.

ויש צד חדש להקל בזבוב וכדו', והוא במה שמצוי שזבוב יכול להיתפס בקיר, אפילו כשהוא עומד הפוך, וכגון שנתלה בתקרה של הבית. ובאופן זה י"ל טפי שאין בזה איסור מוקצה, שהרי גם משא אין כאן, אלא זה כמו לכלוך הדבוק בו, שכבר כתב החזו"א שמותר להסיר לכלוך וכדו' שעל בגדיו משום שהוא טפל לו, וכיון שהוא טפל י"ל איפוא שגם בזה אינו מוקצה. אמנם זה אינו פשוט, חדא שבעצם דברי החזו"א עמדנו בזה מדברי הראשונים דלכאו' ל"מ כן, וזאת ועוד שהניחא כשהזבוב תפוס, אבל כשהוא על כף ידו והיא פתוחה כלפי מעלה, הרי הזבוב עומד ברגילות, ואינו זקוק להיתפס. ואפשר שאם יהפוך את היד הוא יפול (לולי הסיבה הזו שהוא מפחד וברורח). וצריך לברר. וי"ל בפשטות שאף זה בכלל האיסור דמשא, כיון שאינו עשוי דבוק לו אלא מיד הוא סר ממנו, וגם אינו חפץ בו וא"א לומר שיחשב טפל אליו, וא"כ הרי הוא ג"כ ככל משא מוקצה, והוא כמעות שנפלו לידו.

ד. טלטול דבורים על מקל שיש בו דבש או מי לימון

בהלכה קמ"ח סוף הערה 683 הבאנו תשובת מהריט"ץ על דבורים שברחו מהכוורת, אם מותר לאוספם במקל ולהחזירם, עיי"ש. והנה שם כתבנו שמרחו על המקל דבש, ועפי"ז תירצנו למה אין בזה מוקצה, דהיינו משום דהוי בסיס לאיסור ולהיתר. נ"ב. הנה תשו' המהריט"ץ הנ"ל כתבתי מהזיכרון אגב חופזי. וגם זכורני שראיתי באיזה ספר שהעתיקו, וכתב ע"ז איזו מילה בערבית, וחשבתי מן הסתם שהוא דבש, אולם באמת ששם לא כתוב שמרח "דבש", אלא שמרחו ע"ז "מי לימון" (והובאו דבריו בברכ"י ושע"ת וכה"ח בסי' שט"ז מדיני צידה). ולפי"ז לכאו' נפל התירוץ הראשון דהוי כבסיס לאיסור ולהיתר.

אמנם יש לציין שגם אם יש בזה מי לימון, הרי יש לזה חשיבות. וכבר מצאנו בכה"ח בסימן שי"ט שאם נפלו גרעיני לימון לסלט מותר להוציאן כיון שיש בהם טעם, איברא שבמקומו הערנו ע"ז דכיון שאין דעת בני אדם ע"ז א"א להחשיבו כהיתר כלל, ואסור לבררו, אא"כ ימצוץ את הגרעינים בפועל ואח"כ יזרקם. וממילא כאן שאינו עושה כן אין לזה חשיבות, ואף אמנם שמצאנו שדבר הראוי לאכילה נחשב יותר מכמויות גדולות של פסולת, וכמשנ"ת במקומו שם מכמה מקומות. אולם כאן הדבורים אינם פסולת יותר מהמאכל הזה, וגם מאחר שבמציאות אין משתמש בזה, לכאורה הוי מוקצה, שהרי אינו ראוי לאדם.

ומצאנו בשו"ע סימן ש"ח סכ"ז שעצמות ופירורין שאין דעת האדם לאוכלם הרי הם מוקצה לאדם. [וכל זה יקשה גם אם נאמר שהיה דבש על המקל]. אלא שהרי מבואר שם שאם זה ראוי לבהמה, ויש בהמות מצויות אין זה מוקצה, וכאן הוא כמו אוכל של הדבורים, והם מצויות, וא"כ המקל אינו מוקצה. אולם זה אינו, שהרי אסור לטלטל הדבש שהוא אוכל הדבורים, שהרי זה נחשב שאין בהמות מצויות, וכמשנ"ת בסי' ש"ח בבהמת הפקר שאסור להאכילה. והכא נמי הרי הדבורים אין מזונותיהם עליך, שהרי יש להם מזון בכל מקום, ומלבד זה הרי בפשטות העיקר כאן הדבורים, וצ"ע. ועכ"פ יש לנו בהכרח את התירוץ השני שכתבנו.

ה

בגליון הקודם הל' "בסיס" בסימן ש"ט סעיף ז' כתבנו להזהר מאיסור בורר בזריקת האבן, ובהערה תמהנו על הפו' שלא הזהירו בזה מצד בורר. נ"ב. מצאתי הלום שכבר כתבתי קושיא זו לפני שנים, ותירצתי שם שבהכרח מיירי שהאבן היתה גדולה ושאר הפירות קטנים, וכל כיוצא בזה באופן שהאבן ניכרת לעצמה, באופן שאין בזה גדר תערובת, וככל הפרטים שבסי' שי"ט.

עוד הערות והוספות לגליונות קודמים
יציאה לרה"ר במוך דחוק

ביציאה לרה"ר במוך דחוק, כתבנו בהל' הוצאה בסימן ש"א בהערה 248 שאין להקל מצד שבלוע כיון שזה מוגדר כבית הסתרים ולא כמקום בלוע, וכמו שידוע בפו' ביו"ד בסי' קצ"א, ובכה"ג לא הותר, וזה ברור. אכן יש להוסיף שאפילו אילו היה נחשב בלוע [עיין ביוסף טוהר שם שיש שחשבו כן], מ"מ אין להקל בזה מחמת שעשוי להוציא, וזאת עפמש"כ הטור סו"ס שי"ב בשם המהר"ם מרוטנבורג, והבאנוהו בהל' הוצאה שם בהלכה קי"ב, עיי"ש. אך כאמור דבלא"ה אינו בלוע. [ובכך יש לציין לגבי תחבושת ופד שלכאו' אסור, וכתבנו שם בהערה הנ"ל שמותר כיון שהוא דבוק, ויש לציין שכה"ג דעת הגרישא"א שהובא בספר יוסף טוהר, אולם הגרשז"א לא ס"ל כן, ויש נפ"מ ביניהם לענין טהרה, דממילא מי שמתיר ביציאה יאסור בטומאה בכתם, כדבר המקבל טומאה, ומי שמחמיר ביציאה יקל בזה, וכמשנ"ת שם, ואכמ"ל].

דרך אגב נשאלתי היאך אפשר לבדוק הלא הוי צובעת העד בדם, ואף שהוא ספק, מ"מ הרי מתכוונת לכך (ואין להקל מצד דמלאכה שאצל"ג, דזה אפשר לומר רק לרש"י הסובר דמלאשאצל"ג היינו שברצונו לא היה בכלל, ושא"ר חולקים עליו). וי"ל שזה דרך לכלוך ולא בשביל צביעה, ואף אמנם שבשו"ע סו"ס שכ"ו אסר צביעה גם בדרך לכלוך, אולם הפו' שם הסכימו להתיר, ואף להשו"ע י"ל דהכא שרי מכ"א, ואכמ"ל.

טלטול דג שמת בשבת ויו"ט ויכול לגרום הפסד

דג שמת בבריכה או באקוריום, כתבנו בסימן ש"ה בהלכה ב' שמותר להוציאו. וכתבנו הטעם שם, וציינו בדרך אגב משו"ת חשב האפוד שהתיר בצירוף סברת הט"ז שמותר לטלטל דג לא מבושל, ע"כ. והלום ראיתי שכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן ס"ב ובחלק ג' סימן נ"ט אות ד', עיין שם. אמנם יש להוסיף ביאור, שלכאו' י"ל שכל דברי הט"ז הוא דווקא כשמת הדג מער"ש, אולם כשמת בשבת הוי מוקצה, שהרי בערב שבת לא היה ראוי, אכן באמת מצאנו בשו"ע (בסימן שכ"ד ס"ז) שמותר לחתך נבלה לפני הכלבים אפילו כשנתנבלה היום בשבת, עיי"ש. (ואמנם במשנ"ב שם הביא מהא"ר והגר"א שפקפקו בזה, דיש לומר שרק במסוכנת מותר לטלטל כשנתנבלה בשבת, אבל בבריאה אסור, כיון שלא היתה דעתו על כך, ולפי"ז כאן בדגים היה צריך לאסור כיון שלא היתה דעתו לכך, אולם מרן השו"ע מיהא ס"ל להתיר אפילו באינה מסוכנת, ובאשר לקושית הא"ר שהרי לא היה דעתו ע"ז, יעוין בתפא"י בשבת פכ"ד אות כ"ו מש"כ בזה, עייש"ה, וע"ע בדבריו גם בכלכלת שבת בקופת הרוכלים בכללי המוקצה אות ה' שתירץ באו"א ומחודש, עייש"ה, ודו"ק. ואם באנו לצרף לקולא שפיר יש לצרף כן, הגם דהוי ס"ס לחומרא, ובפרט שהסברות נוטות יותר לאיסור, שהרי רוה"פ נקטו שאסור לטלטל דג שלא מבושל, מ"מ כסניף בעלמא י"ל כן).

אלא שיש להוסיף ולבאר בזה, שאף לדעת מרן שמותר לטלטל בנתנבלה בשבת אפילו כשהיתה בריאה, זהו רק בשבת, אבל ביו"ט מבואר בשו"ע להלן (סימן תקי"ח ס"ו) שרק אם היתה מסוכנת מערב יו"ט אינה מוקצה (וע"ע בא"ר בסי' שכ"ד סק"ח מש"כ בזה). ולפי"ז לא יועיל צירופם של השבט הלוי והחשב האפוד כשזה ביו"ט, ואין להתיר לתלות שהיה הדג מסוכן מבעו"י, דמי יימר כן, ועוד דהא זיל בתר טעמא שלא היתה דעתו עליו, וממילא ביו"ט לא יהיה צירוף היתר, אבל לדברינו שרצינו להתיר גם מצד צעב"ח שפיר יש להקל בזה גם ביום טוב, והיא נפ"מ גדולה, והוא גם מקום הפסד גדול, וכגון בב' ימים של ר"ה ובפרט בסמוך לשבת וכדו', שעשוי לזהם את כל הבריכה, ולדברינו מותר להוציאו.

לסיכום: דג שמת בשבת מותר להוציאו מהאקווריום או מהבריכה כדי שלא ימותו שאר הדגים ויבא לידי הפסד, אבל אם מת ביו"ט הנה לפי הצירוף של השבט הלוי וחשב האפוד יש להחמיר בזה טפי, אולם לדברינו יש להקל בזה גם ביו"ט.

יוסף משדי - בני ברק

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא" שלום רב, אשריכם שזכיתם שבגליונכם מתבררים ומתלבנים דברים הצריכים ביאור, ועונג הוא לי לראות שעוד אברכים התקשו בקושיות שהתקשיתי, ועוד יותר לראות תירוצם וכיוונם בסוגיא, ואע"פ שוודאי כל אחד גברא רבה, מ"מ תורה היא ולכן אכתוב מה שנראה לענ"ד, אולי יועיל במקצת. בגליון האחרון כתבו כמה אברכים הי"ו בענין בסיס, ואתייחס לדבריהם בדרך סיכום.

הנה הקשו דהא בסיס למותר ולאיסור כשהמותר יותר חשוב שרי בטלטול, ואמאי חבית וקדירה אסורים הא איכא בהו יין ותבשיל, ויש מי שכתב שהקדירה נעשית כיחידה אחת עם התבשיל והם הוו בסיס, ולדבריו צ"ע אמאי בכלכלה שיש בה פירות ואבן דשריא בטלטול לא אמרי' דהכלכלה והפירות נעשו כיחידה אחת, ובשלמא בחבית יין אפשר לשמוע כזה צד, וכשמה כן היא "חבית יין" כיון שעומדת כך לימים רבים, משא"כ כלכלה וקדירה, ולבאר את דברי הביאוה"ל כתבנו ליישב בגליון הקודם דבאמת את החבית שרי לטלטל מצד עצמה, אך כיון דבהדי החבית מטלטל גם למגופה שהיא בסיס רק לדבר האסור, וא"כ טלטול זה הוי אף לצורך דבר האסור (המגופה), כיון דבעי למגופה במקום החבית, על כן אסור לטלטלה, עיי"ש מה שכתבנו עוד ליישב באופ"א. עוד הקשו דבדף קכ"ה ע"ב איירי הסוגיא בשהניח את האבן על החבית בשביל לכסותה, וזה מוכח מהא דרב אסי ס"ל דחשיבא כלי משו"ה, ור' אמי דפליג, לא פליג אלא משום דס"ל דבעי' מעשה בגוף הדבר בשביל שיחשב לכלי, וכמפו' שם בסוגיא, וא"כ לאלו הסוברים דכשהמוקצה בא לשמש את הבסיס לא הוי בסיס, צ"ע היאך אמרי' התם דלר' אמי החבית נעשית בסיס. ומוכרח אני להודות שזו קושיא אלימתא ורבות יגעתי בישובה, ובדוחק י"ל דס"ל לר' אמי דאחר דבמחשבה בעלמא לא נעשית האבן כלי, א"כ כשמניחה אמרי' דמניחה ע"מ להצניעה ולא ע"מ לכסות החבית. עוד י"ל דאיירי בשהניחה גם ע"מ להצניעה וגם ע"מ לכסות החבית, ומשו"ה הויא החבית בסיס, כיון שעכ"פ גם היא משמשת את האבן, ור' אסי ס"ל שכיון שהוי גם ע"מ לכסות על כן הויא האבן כלי, וממילא כלל לא הויא החבית בסיס לדבר האסור, אלא לדבר המותר ושריא בטלטול. ומיושבת ג"כ הקו' שהק' במרפסין איגרי אות י"ז.

ובגוף האי סברא דאין בסיס נאסר כי אם במשמש את המוקצה שעליו, י"ל דתליא מילתא בסיבת איסור בסיס, והביאו בגליונכם ב' צדדים בזה, א. האדם מקצה דעתו ממנו כיון שממילא לא יוכל לטלטלו שהרי יש עליו מוקצה, וכ"מ בתרוה"ד בפסקים וכתבים אות קצ"ג שכ' דבמניח באקראי מוקצה על דבר היתר הוי בסיס, כיון שהוא יודע מכך ומקצה דעתו ממנו. ב. הבסיס טפל למוקצה שעליו, וממילא גם הוא הוי מוקצה, וכ"כ רש"י בדף מ"ז ע"א ועוד.

והנה לצד א' נראה דאף כשהבסיס אינו משמש את המוקצה הוי בסיס, כיון שעכ"פ אין לו דרך להגיע אל הבסיס, וכ"כ התרוה"ד דהוי בסיס, ולצד ב' נראה דלא הוי בסיס כיון שאינו טפל אליו שהרי אינו משמשו.

ולכאורה קשה, דמחד כ' רש"י בדף מ"ז ע"א לטעמא דטפילות, ומאידך בדף נ"א ע"א כ' דקדירה הויא בסיס אף כשהגיזים באו לשמשה, והבעה"מ למד מכאן שרש"י פליג אסברא דשימוש ודלא כהגרעק"א.

עוד הקשו דרש"י בדף נ"א ע"א ובדף קכ"ה ע"ב ס"ל דרק הגבהה וטלטול אסורים בבסיס, משא"כ הטייה וניעור, ובדף קמ"ב ע"ב ס"ל דאף הטייה וניעור אסורים, עוד הקשו התוס' (נ"א ע"א) מאי האי דשרי הטייה, הא הוי מוקצה ומוקצה אסור אף בהא. ויש מי שכתב במדור "ביני עמודי" ליישב דבדף נ"א ע"א ובדף קכ"ה ע"ב, איירי בשהם משמשים את הבסיס, ובדף קמ"ד ע"ב בשהחבית משמשת את האבן ולא הביא מקור לכך, וגם לא הבנתי החילוק, דמה בכך שבדף נ"א ע"א ובדף קכ"ה ע"ב הניחם לשמש הבסיס, אמאי משו"ה הוי מן הצד לצורך דבר המותר כלשונו, והא הוי בסיס, וא"כ הוי לצורך דבר האסור והיאך זה מתחיל.

ונ"ל סברא בזה, דהנה יל"ע לתרוה"ד אמאי בכלל מקצה דעתו מהבסיס, הא יכול לנערו דהוי מן הצד לצורך דבר המותר, וצ"ל דכיון דהוי שלא כדרך (מן הצד) על כן אינו חושב ע"ז ומקצה דעתו (והחולקים ס"ל דכן חושב ע"ז ולא מקצה דעתו). ואפ"ל דרש"י ס"ל דפרקטית כשיכול לנער אינו אומר לעצמו בשבת זו לא אשתמש בכלי זה, אלא אומר לעצמו כשארצה להשתמש אנערנו ואשתמש בו, אך כשאינו יכול לנער אלא צריך להגביה ולנער, כבר אינו חושב כך, אלא אומר לעצמו דבשבת זו לא אשתמש בכלי זה, כיון שמסובך להשתמש בו. ולייישב את לשונו בדף מ"ז ע"א דמשמע דס"ל לטעמא דטפילות, י"ל דבאמת ס"ל לרש"י דאיכא ב' טעמים לאיסור בסיס (ואפשר דבדף מ"ז ע"א דאיירי' לר"ש, ס"ל לרש"י דכיון דלית ליה מוקצה, א"כ א"א לבארו כהתרוה"ד, ולכן הוצרך לבאר באופ"א). ובדף נ"א ע"א דאיירי בשהגיזים משמשים את הקדירה ליתא לטעמא דטפילות, ולכן תליא בדעתו, ובדף קמ"ב ע"ב כתב הריטב"א (דבריו בדף קכ"ה ע"ב) דאיירי בשרוצה להצניעה על החבית, וא"כ החבית הויא בסיס מדין טפילות ולא מדין הקצאה, וע"כ לא תליא בדעתו כלל, ואסור לו גם להטות ולנער.

ויוצא חידוש דכשיכול לנער (באופן שהמוקצה משמש את הבסיס) לא הוי בסיס כלל ויכול אף להגביה, וא"ש הכל בעז"ה.

בכבוד רב

שמעון פרג'ון - צפת

תשובה למדור "שאלות מרפסן איגרי" גליון נ"ו
שאלה י"ח

במשנ"ב איש מצליח כתבו דלשון זה של היה נכון עמי, משמעותו הפשטית היא למלאכה ולא לביקור בעלמא, עכ"ד. וכיון דבד"כ אין מלאכה אלא בשכר, ממילא חשיב כשוכרו. וכן מוכרח מדברי המשנ"ב שכ' "דזהו דיבור ממש". [ואה"נ דכיום שאין לשון זה מיוחד בשביל מלאכה, י"ל דשרי].

א. ד. - בני ברק

מה שכתב הרב חיים קוגל ליישב הקושיא על השלטי גיבורים, שגם בזמן חז"ל הלכו בחצר עם כיסוי הראש רק ללא רדיד, זה אינו נכון, שהרי בכתובות דף ע"ב כתבו בגמרא קלתה אין בה משום פרוע ראש, והוי בה ר' זירא אילימא בחצר, א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה, ובתוס' שם כתב ואפילו בפריעת ראש ללא כיסוי כלל לא הנחת, אלמא שהלכו בחצר ללא כיסוי ראש כלל, וע"ז קאמר לא הנחת בת לאברהם אבינו תחת בעלה, אלמא כולם ללא יוצא מן הכלל הלכו פרועות ראש בחצר, וכן מבואר בשיטמ"ק מפרש"י מהדורא קמא, וכן מבואר בריטב"א ברשב"א ובר"ן.

מיכל קרויזר - בית שמש

אבטחת איכות של מוצרי מזון, תקנות, תשנ"ח

ابتدائی تعارف ۱
ابتدائی تعارف ۲
ابتدائی تعارف ۳
ابتدائی تعارف ۴
ابتدائی تعارف ۵
ابتدائی تعارف ۶
ابتدائی تعارف ۷
ابتدائی تعارف ۸
ابتدائی تعارف ۹
ابتدائی تعارف ۱۰
ابتدائی تعارف .....

בדין אהל עראי ותוספת על אהל עראי — לקט הלכה עמ' מ"ט
חילוק בין אהל עראי למחיצת עראי (באופן שהוא דרך בניין) — ונתן הכהן עמ' י"ט
תוספת על אוהל עראי — מקור הלכה עמ' פ"ז
החילוק בין סתירת אוהל עראי שהיה פרוס מע"ש לתוספת אוהל עראי שעשאו בשבת — הערות והארות עמ' ק"ל
בטעם היתר עשיית אהל עראי בלא מחיצות — עיון הלכה עמ' ח'
בדין עשיית מחיצת עראי בשבת — ביני עמודי עמ' צ"ט
מחיצת עראי להתיר — עיון הלכה עמ' ז'
אהל עראי שאין בגגו טפח — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
עשיית אהל שאין בו טפח לזמן עראי — עיון הלכה עמ' ט'
בנין של אבנים כשדעתו לסותרו אח"כ נחשב עראי — שיח הלכה עמ' נ"ג
אהל בכיסוי כלי רחב — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
בהיתר כיסוי כלי שהיה מקצתו מכוסה מע"ש — שאלות מרדכן עמ' נ"ה אות ל"ד
תוספת על לבוד — מקור הלכה עמ' פ"ז
תוספת על אוהל המתיר — מקור הלכה עמ' פ"ז
הוסיף כיסוי והוציא את הראשון — מקור הלכה עמ' פ"ז
חוט ומשיחה בגג רחב טפח — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
חוט ומשיחה בגג רחב טפח לדעת הר"ח — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
בהיתר חוט ומשיחה — ונתן הכהן עמ' י"ח
בדעת רש"י בהיתר חוט ומשיחה — ונתן הכהן עמ' ט"ז
היתר חוט ומשיחה לפרוק אהל — עיון הלכה עמ' י'
פתיחת מטריה בשבת — עיון הלכה עמ' י', ונתן הכהן עמ' י"ח, הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב, מקור הלכה עמ' צ"ג, הערות והארות עמ' קכ"ט
כשהמטריה כבר פרוסה מערש"י — הערות והארות עמ' ק"ל
הליכה בגשם עם כובע לראשו — הערות והארות עמ' קכ"ט
בענין עשיית אוהל כשאוחזו האדם בידיו — הערות והארות עמ' קכ"ט ועמ' ק"ל
איסור נתינת משמרת — שאלות מרדכן עמ' נ"ה אות כ"ט
תליית משמרת ע"ג יתידות בשבת — עיון הלכה עמ' י'
בטעם היתר לנטות כילת חתנים שאינה משלשת מעל המטה טפח — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
דין פרוכת — מקור הלכה עמ' פ"ה ועמ' צ"ו
דין החלפת הפרוכת — ביני עמודי עמ' ק"ט
פרוכת וטלית כפולה — ונתן הכהן עמ' י"ט
בהיתר לנטות פרוכת אם הוא דוקא ביש עליו חוט או משיחה — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
מקור הרמב"ם לדין דפרוכת גדולה תולין אותה שנים וכו' — עיון הלכה עמ' י'
לחוש בנטיית פרוכת משום עשיית אהל - כאשר אין חוט ומשיחה — עיון הלכה עמ' י'
כיסוי תיבה שמטלטלה — עיון הלכה עמ' י', הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
איסור אהל בהוצאת מגירה בשבת — הוראת הלכה עמ' מ"ג, מקור הלכה עמ' ס"ג
עשיית אהל במחזיר מגירה לשלחן — הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ב
עשיית אהל בהכנסת תיבה הנשלפת מן השלחן — עיון הלכה עמ' י'
הכנסת מגירה שרוחבה פחות משלשה טפחים אם אסורה — שיח הלכה עמ' נ"ג
מגירה של ארון - להכניס ולהוציא — מקור הלכה עמ' צ"א
דין כיסוי קדירות — שערי הלכות עמ' כ"ח
אי שרי להחזיר כיסוי הקדרה בשבת — שאלות מרדכן עמ' נ"ה אות כ"ה
סגירת פותח טפח לטומאת אוהל — מקור הלכה עמ' פ"ד

שונות

זמן ההקטרה א. הקטרת הקרבן ביום ב. עצם ההקטרה במקדש בלילה — בירור הלכה עמ' ל"ה
בדברי רש"י בב"ק דבמקלקל איכא קלב"מ — מקור הלכה עמ' ל'
ריצה ברה"ר בשעת הגשמים לדבר מצוה — הערות והארות עמ' ק"ל
יציאה במשקפיים לרה"ר — הערות והארות עמ' ק"ל
לצאת עם משקפים לרה"ר כשיש חשש למראות אסורות — הערות והארות עמ' ק"ל
ללבוש בגדיו הפוכים כשאין לו בגד להחליף לשבת — הערות והארות עמ' ק"ל
מדוע באומר "היה נכון עמי לערב" לא הוי בכלל הרהור — הערות והארות עמ' ק"ל
נתכוין להעלות דגים והעלה תינוק — ביני עמודי עמ' ק"ג
דעת מרן השו"ע כשכותב סתם וי"א — ביני עמודי עמ' קט"ו
מקור הציונים בדברי הרמ"א — ביני עמודי עמ' קט"ו
בטעם איסור טלטול ונטילת הקנים בשולחן לחם הפנים — ביני עמודי עמ' קט"ו
"אין שבות במקדש" - האם תמיד — ביני עמודי עמ' קט"ו
שבות במקדש - כשיכל לעשות מבעו"י — ביני עמודי עמ' קט"ו
שבות שאינה צורך עבודה ממש — ביני עמודי עמ' קט"ו
"אין שבות במקדש" - היתר או דחייה — ביני עמודי עמ' קט"ו
שבות - בכל מקום - בין השמשות דער"ש — ביני עמודי עמ' קט"ו
בהנ"ל, אם כבר קיבל שבת — ביני עמודי עמ' קט"ו
בב"השמ"ש דמוצ"ש — ביני עמודי עמ' קט"ו
בב' שבותין יחד — ביני עמודי עמ' קט"ו
בב' שבותין בזאח"ז — ביני עמודי עמ' קט"ו
ב' שבותין בביהמ"ק — ביני עמודי עמ' קט"ו
שבות במקדש, שלא באיסורי שבת — ביני עמודי עמ' קט"ו
שבות בהר הבית — ביני עמודי עמ' קט"ו
אם הפקעת קדושה קיל מחסרון חלות מלכתחילה — ביני עמודי עמ' קט"ו
לדמות דבר לדבר בענין השבותין — ביני עמודי עמ' קט"ו
בהערת הכהן גדול ביוהכ"פ ע"י הקשה באצבע צרידה — ביני עמודי עמ' קט"ו
להקיש בשבת באצבעו ע"מ שישתוק התינוק — ביני עמודי עמ' קט"ו
אם שייך הטייה בנר שעוה — ביני עמודי עמ' קט"ו
השוחט בשבת - מאימתי נעשה מומר — ביני עמודי עמ' קט"ו
השוחט לע"ז בשבת - מאי מתקן שייך ביה — ביני עמודי עמ' קט"ו
גזירה לגזירה - מתי גזרינן — ביני עמודי עמ' קט"ו
השפעת הבטחת הקב"ה לעמ"י שיכנסו לא"י, לדינא — ביני עמודי עמ' קט"ו
אם מצינו מחלוקת שאחד יחייב חטאת והשני יתיר לכתחילה — ביני עמודי עמ' קט"ו
דברי קדושו של מרן הבא"ח - בעסק התורה בשבת — ביני עמודי עמ' קט"ו
קבלת הוראות מרא דאתרא — ביני עמודי עמ' קט"ו
עד מתי יש מצוה מיוחדת לספר ביצי"מ בליל הסדר — ביני עמודי עמ' קט"ו
בהא דפסיעה גסה נוטלת א' מת"ק וכו' — מכתבים ותגובות עמ' קל"א
הזכרת שם השם בזמירות שבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
אכילת דגים בשבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
קיפול טליתו בידי אחר — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
שימוש בטלית — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
בהא דנקראת סעודה רביעית "מלוה מלכה" — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
הגבהת לחם המוטל ברחוב בשבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ב
אי שרי לקנח סכין המילה בשבת וכו' — מכתבים ותגובות עמ' קל"ג
מדוע התירו לצאת באיצטמא לחצר שאינה מעורבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
בטעם מניעת הנשים משתיה מכוס ההבדלה — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
מפה במוצאי שבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
תיקון חצות בשבת ובכלל — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
חלב שחלבו מומר — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
קמיע לבהמה — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
קריאת מכתבי ברכה בשבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
צעב"ח בעופות ודגים וכיוצא — מכתבים ותגובות עמ' קל"ד
אסיפת ועד בשבת — מכתבים ותגובות עמ' קל"ה
גדר טירוף הדעת בחולה — מכתבים ותגובות עמ' קל"ה
יציאה לרה"ר במוך דחוק — מכתבים ותגובות עמ' קל"ו
טלטול דג שמת בשבת ויו"ט ויכול לגרום הפסד — מכתבים ותגובות עמ' קל"ו
בכללי הפוסקים, כשמביא השו"ע ב' שמות, אם זה כמו הכלל של 'יש ויש' — מקור הלכה עמ' ס'
בכללי הפוסקים, הרבה פוסקים שכל אחד פסק מטעם אחר, אם נחשבים רבים — מקור הלכה עמ' ס"ט
בכללי הפוסקים, אם אפשר ללמוד מהשמטת השו"ע — מקור הלכה עמ' ס"ט
קריאת התורה כשהס"ת בתוך ארון הקודש — מקור הלכה עמ' ע"ה
ספייה לקטן בדבר ששנוי במחלוקת — מקור הלכה עמ' ע"ז
ליתן לקטן דבר שגדול מחמיר בו — מקור הלכה עמ' פ"ב
מחיקה של אותיות, מספרים, ציורים — מקור הלכה עמ' ע"ח
איסור מחיקה בקריעה או חיתוך האותיות — מקור הלכה עמ' ע"ח
סוכה - עשיית מחיצות בשבת ויו"ט — מקור הלכה עמ' פ"ד
סוכה - עשיית סכך לפני מחיצות — מקור הלכה עמ' פ"ד
סוכה - אם יש מעלה בד' דפנות — מקור הלכה עמ' פ"ד
סתימת פותח טפח לטומאת אוהל — מקור הלכה עמ' פ"ד
עשיית צרכיו בפני נר וספרים — מקור הלכה עמ' פ"ד
תשה"מ בפני הנר — מקור הלכה עמ' פ"ד
לשבת בזמן ההקפות בשמח"ת — מקור הלכה עמ' פ"ה
מחיצה בין גברים לנשים — מקור הלכה עמ' פ"ה
מחיצה בין החמץ בפסח — מקור הלכה עמ' פ"ה
ענין פרוכת לארון הקודש — מקור הלכה עמ' פ"ה
מנהג ישראל תורה — מקור הלכה עמ' פ"ה
זהירות מפריצת גדר ההלכה — מקור הלכה עמ' צ"ג
הוראה בדבר התמוה לרבים — מקור הלכה עמ' צ"ג
תוספת על סכך להכשירו למצות סוכה — מקור הלכה עמ' פ"ז
כבוד הספרים להשתמש בספר לצורך ספר אחר — עיון הלכה עמ' ט', מקור הלכה עמ' צ"א

הנה בערב חג הפסח דהאי שתא ראינו לנכון לפרסם תשובת ראש הישיבה הגרי"מ הלל שליט"א בדין אמירת ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת, וב"ה נתקבלו הדברים לרצון בקרב שלמים וכן רבים מתופשי התורה מבקשי האמת די בכל אתר ואתר, והיה זה שכרנו.

והנה זיכנו השי"ת כי אחר סמוך להדפסת הקונטרס הנז' גלגלה ההשגחה העליונה ובא לידינו באורח פלא שאלת מרן הרי"ח הטוב זלה"ה ריש גלותא דבבל, ותשובת רבו הגאון החסיד המקובל האלהי רבי אליהו סלימאן מני זלה"ה אב"ד חברון, בנידון זה[1], המאשרים ומקיימים פסק הנז', וראינו בזה אות וסימן כי מן השמים הסכימו על ידינו. ולתועלת הרבים אמרנו לפרסם שו"ת זה כאן, אשר ממנו נלמד על מנהג מדרש ק"ק חסידים בית אל לאחר פטירת הרב אג"ן ז"ל שהחזירו עטרה ליושנה ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה, וכן על מנהגן בקודש נהדר של הגאון מהר"א מני ואתו עמו הגאון הרי"ח הטוב ז"ל כי את אשר יאמר לו יעשה ואחרי דבריו לא ישנה, וכמעשהו בשאר כלל עניינים דשאל מקמיה[2].

אף אנו לאורם של רבותינו קדושים אשר בארץ נלך ומימיהם נשתה כל הימים.

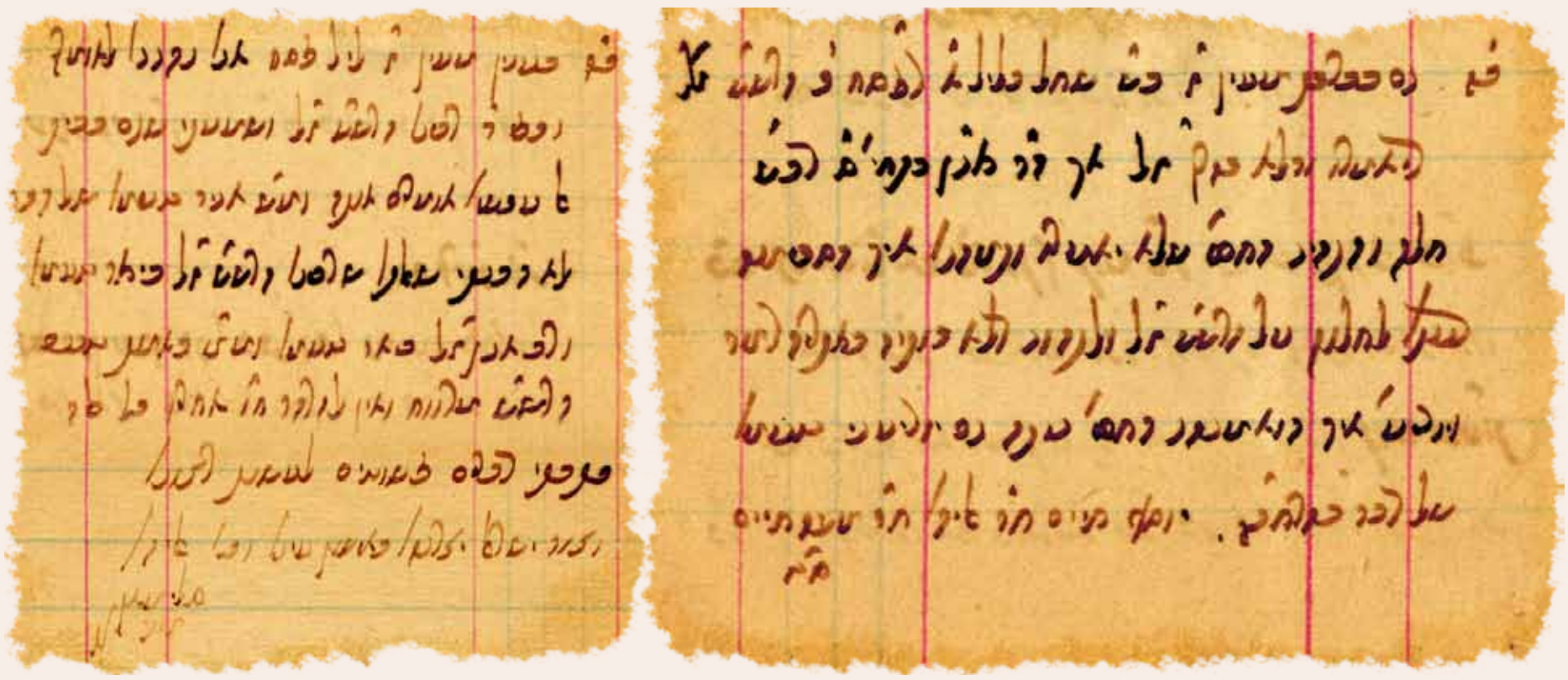

שאלה

גם בברכת מעין שבע בשבת שחל בליל א' דפסח כתב הרש"ש ז"ל דיאמרו ודלא כהר"ן ז"ל. אך הרב אג"ן בתחילת ספר דברי שלום חלק והנהיג החסידים שלא יאמרו. ותמהנו איך הסכימה דעתו לחלוק על הרש"ש ז"ל ולנהוג דלא כותיה באתריה דמר. ויודיעני איך הוא מנהג החסידים עתה. גם יודיעני טעמו של דבר בהרחבה.

יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים ס"ט

תשובה

בענין מעין שבע ליל פסח אנו נהגנו לאומרה וכפי דעת רבינו הרש"ש ז"ל. ושמעתי שגם בבית אל עכשיו אומרים אותה. ומ"ש אגיד טעמו של דבר, לא הבנתי שאלתו, שרבינו הרש"ש ז"ל ביאר טעמו ורב אג"ן ז"ל ביאר טעמו. ומ"מ באמת טעם הרש"ש מרווח ואין להרהר ח"ו אחריו.

כל אלה כתבתי דברים פשוטים לעשות רצונו. וצור ישראל יצרנהו כאישון עינו וכו'.

אליהו סלימאן מני יצ"ו

1. שו"ת אלו באו לידינו בהעתק הגאון רבי יחזקאל עזרא רחמים זלה"ה בעל עצי היע"ר ושא"ס. קונטרסים אחדים ובהם שאלותיו של רבינו הרי"ח ותשובות הרא"מ עליהם בהעתקת הגאון הנז' הגיעו ובאו לידינו משכבר הימים, בראש קונטרס ראשון נכתב: 'יום ח"י אלול תרס"ז, בהיותי בעה"ק חברון ת"ו אינה ה' לידי כ"י מתשובות הרא"ם זצ"ל שהשיב לאדמו"ר הרי"ח שליט"א על כמה שאלות, והנני מעתיק בזה השאלות והתשובות'. כאמור, הגיע לידינו בימים אלו קונטרס נוסף בכ"י הגאון היע"ר ז"ל שלא נתפרסם עד עתה וכולו מלא מזן אל זן הן הובא מן החדש ואי"ה עתיד לראות אור בקרוב יחד עם כל שאר תשובות הרא"מ זלה"ה.
2. ראה על כך ב'מכתב מאליהו' המתפרסם בקובץ מקבציאל למן גליון כ"א ואילך ובמדור 'נשמת איש חי' שם ותמצא סמוכות אשר עשה לדברי הרא"מ במכתבי תשובותיו אלו, וקביעתם להלכה ולמעשה במכלול ספריו.

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריג'י כהן ז"ל

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

אהבת שלום

טבלת שיבוץ רבני בית ההוראה לקיץ תשע"ב

	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי
9:00-10:00	רבי **מנשה שוע** שליט"א רבי **דוד פנירי** שליט"א	רבי **שלמה זעפראני** שליט"א	רבי **מנשה שוע** שליט"א רבי **דוד פנירי** שליט"א	רבי **מנשה שוע** שליט"א רבי **דוד פנירי** שליט"א	רבי **מנשה שוע** שליט"א רבי **דוד פנירי** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א
10:00-11:00	רבי **יעקב בן שמעון** שליט"א רבי **אברהם זכותא** שליט"א	רבי **ראובן עבודי** שליט"א רבי **חיים כהן** שליט"א	רבי **יעקב שילוני** שליט"א	רבי **יעקב שילוני** שליט"א	רבי **ראובן עבודי** שליט"א רבי **חיים כהן** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א
11:00-12:00	רבי **יעקב בן שמעון** שליט"א רבי **אברהם זכותא** שליט"א	רבי **אליעזר כהן** שליט"א רבי **מרדכי פרחים** שליט"א	רבי **אליעזר כהן** שליט"א רבי **מרדכי פרחים** שליט"א	רבי **אליעזר כהן** שליט"א רבי **מרדכי פרחים** שליט"א	רבי **אברהם טופיק** שליט"א רבי **אליעזר כהן** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א
12:00-13:00	רבי **יעקב בן שמעון** שליט"א רבי **אברהם זכותא** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א	רבי **אשר חנניה** שליט"א	רבי **משה ברכה** שליט"א
13:00-14:00	רבי **אברהם גולדברג** שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי **אריה לייב גולדברג** שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי **אריה לייב גולדברג** שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי **נתנאל סאפרין** שליט"א	רבי **יעקב שילוני** שליט"א	
14:00-15:00	רבי **אברהם גולדברג** שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	מורנו **ראש הישיבה** שליט"א (בתיאום מראש במשרדי הישיבה)	רבי **עזריאל אויערבאך** שליט"א	רבי **יעקב טופיק אביעזרי** שליט"א	מורנו **ראש הישיבה** שליט"א (בתיאום מראש במשרדי הישיבה)	
15:00-16:00	רבי **יצחק כהן** שליט"א	מורנו **ראש הישיבה** שליט"א (בתיאום מראש במשרדי הישיבה)	רבי **יצחק כהן** שליט"א	רבי **יעקב טופיק אביעזרי** שליט"א	מורנו **ראש הישיבה** שליט"א (בתיאום מראש במשרדי הישיבה)	
16:00-17:00	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	רבי **נתן בן סניור** שליט"א	רבי **נתן הכהן קופשיין** שליט"א	רבי **שלום טוויל** שליט"א	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	
17:00-18:00	רבי **נפתלי נוסבוים** שליט"א	רבי **נתן בן סניור** שליט"א	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	רבי **שלום טוויל** שליט"א	רבי **נפתלי נוסבוים** שליט"א	
18:00-19:00	רבי **אשר חנניה** שליט"א	רבי **נתן בן סניור** שליט"א רבי **משה מרדכי קארפ** שליט"א	רבי **חיים כהן** שליט"א	רבי **שלום טוויל** שליט"א	רבי **נפתלי נוסבוים** שליט"א רבי **אליהו ציון סופר** שליט"א	
19:00-20:00	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	רבי **יעקב חכים** שליט"א	רבי **יעקב בן נאים** שליט"א (גם לדוברי אנגלית, ספרדית וצרפתית)	רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א	

רח' רבי נחמן מברסלב 7 טל': 02-6255567 פקס: 02-6255568 ת.ד. 5515, ירושלים ahavatshalom@012.net.il

ישמח לב מבקשי ה'

הופיע ויצא לאור עולם בס"ד

ספר

גלי הים

ביאורים וחידושים לסה"ק

שער הכוונות

לרבינו הקדוש אור שבעת הימים האר"י זלה"ה

ביאור רהוט • עיונים וביאורים
כרך ראשון
ברכות השחר – בית הכנסת

מאת

הגאון המקובל רבי **יעקב משה הלל** שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

אור חדש על ציון האיר

בשעטו"מ הופיע ויצא לאור עולם

שאלות ותשובות

וישב הים

חלק שלישי
כולל שו"ת וחקרי הלכה
על סדר שלחן ערוך או"ח ויו"ד
מבוררים ומנומקים הלכה למעשה
על יסוד מקורות נאמנים מספרי הפוסקים
ועל פי סתרי תורה

מאת

הגאון המקובל רבי **יעקב משה הלל** שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

ניתן להשיג עתה במשרדי ההוצאה
גם את ב' הכרכים הראשונים

הופיע
קובץ חידושי תורה
מקבציאל כרך ל"ח
אסופת מאמרים וחידושי תורה
מחכמי ורבני בתי המדרש
שע"י מוסדות ישיבת **חברת אהבת שלום**
עם גנוזות מתורתם של קדמונים
הנדפסים לראשונה מתוך כתבי יד נדירים

ביניהם:

פירוש הרא"ה למסכת ברכות – שריד שנתגלה בגניזת גירונה שבספרד · סבוב רבי פתחיה מרגנשבורג, מהדורה מוערת ע"פ כתבי יד · ספר נועם ה' מכת"י רבינו אברהם ב"ר אליעזר הלוי, בעל משרא קטרין · קונטרס אמרי אמת מכת"י רבינו מנחם די לונזאנו בעל שתי ידות, ורבינו אברהם מונסון אב"ד ור"מ מצרים · ליקוטי דינים וחידושי הלכות מכת"י רבי יעקב נונס ואיס, אב"ד ור"מ ליוורנו · שו"ת להגאון רבי רפאל ישעיה אזולאי, בן החיד"א · רבי נתן ג'יאן מתלמסאן – תולדותיו וקורותיו · דרוש לשבת הגדול וביאור אגדתא דסבי דבי אתונא מכת"י רבינו יוסף חיים, ריש גלותא דבבל · חידושי מסכת כלה מכת"י הגאון האדר"ת זצ"ל · דרוש לנישואין מכת"י רבי יחזקאל עזרא רחמים, בעל עצי היע"ר · ליקוטי דינים ע"ס שו"ע יו"ד מכת"י רבינו חנוך חסון הי"ד, אב"ד חברון · פסקי תוס' מסכת חולין מכת"י רבי משה אברהם מוינעשטער, בעל גנן והציל · דרוש לחנוכת הבתים בשכונת שמעון הצדיק מכת"י רבי בן ציון קואינקה, עורך המאסף · ספר נר המערב ח"ב מכת"י רבי יעקב משה טולידאנו · תולדות חכמי הדורות וחיבוריהם מכת"י רבי יצחק כדורי, זקן המקובלים

הגליון הבא יעסוק בדיני צידה וקשירה בשבת סימנים שט"ז - שי"ז

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רמת בית שמש - בביהכ"נ "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב ז'ולטי 8
ברכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נוה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זוין
נוה יעקב מרכז - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור יוליוס
גבעת שאול - בביהמ"ד "משכן באב"ד רח' בעל השאילתות 20
גאולה - בבית המדרש "עין החיים" רח' בני ברית 18
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא 60
רכסים - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36
קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' נתיבות המשפט 2
רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128
נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בוניך
אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23
חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' מקור ברוך 2
אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנוס 8
קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואוטמאלה 18
צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91
מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמוח השדה 33
הקריה החרדית ב"ש - בבית המדרש "היכל אברהם" רח' חזון איש
קרית הרצוג – בבית המדרש "אבן ישראל" רח' חי טייב 6
פרדס כץ - בביהכ"ס התאחדות אברכים רח' המכבים 48

אליבא דהלכתא
רשת כוללי ערב
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526 , פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com